HISTORIÆ ECCLESIASTICÆ GENTIS ANGLORUM LIBRI V.

A Venerabili BEDA PRESBYTERO *scripti; tribus præcipuè MSS. Latinis, à mendis haud paucis repurgati:*

Ab Auguſtiſsimo veterum *Anglo-Saxonum* Rege ALUREDO (*ſive* ALFREDO) *examinati; ejúſque paraphraſi* Saxonicâ *eleganter explicati; tribus nunc etiam MSS. Saxonicis collati:*

Unà cum annotationibus, & analectis è publicis Veteris ECCLESIÆ ANGLICANÆ HOMILIIS, aliiſque MSS. Saxonicis, hinc indè excerptis, nec anteà Latinè datis:

Quibus in calce operis Saxonicam Chronologiam, *ſeriem hujus inprimis Hiſtoriæ complectentem, nunquam antea in lucem editam, nunc quoq; primò Latinè verſam contexuimus:*

Opera hæc ferè omnia *Saxonica* hactenus in archivis recondita, nunc demum in Reipublicæ Literariæ uſum deprompta

E BIBLIOTHECA PUBLICA *CANTABRIGIENSI.*

---

1. THES. 5. 22.

Πάντα δοκιμάζετε, τὸ καλὸν κατέχετε.

CANTABRIGIÆ:

¶ Excudebat ROGERUS DANIEL, celeberrimæ Academiæ *Typographus.* MDCXLIII.

DEO TRI-UNI,

ECCLESIÆ ANGLICANÆ,

ACADEMIÆ CANTABRIGIENSI,

Anglo-Saxonicam Historiam veterem & doctrinam: utramque Ecclesiasticam:

Hactenus inchoatam, postmodùm adspirante Deo, perficiendam, locupletandámque; supplex & humilis dicat, consecrátq;

A. W.

¶ Ad Nobilia & Præclara Sidera ACADEMIÆ CANTABRIGIENSIS

Ad Nobilissimum
D. HENRICUM *HOLLANDIÆ* Comitem,
Cancellarium ejus Honoratissimum:

Et ad Reverendissimum in Christo Patrem
RADULPHUM, D. *Episcopum* EXON.
Aulæ *Katharinæ* integerrimum Præfectum,
& Academiæ Procancellarium
prudentissimum:

Nec non Reverendos Collegiorum Rectores, Doctores, Publicos Professores, Magistros, & reliqua scientiarum lumina.

TErtium jam propè lustrum excurrit, (Honoratissime Cancellarie, Reverendissime Procancellarie, Patres, viriq; Academici) ex quo publicæ vestræ Bibliothecæ cura, mihi demandata fuit. Accessere mihi postmodum in hac vestra provincia philosophanti, à Mecœnatibus literarum necessitudines aliæ; & apud vos à tenuitate mea obeunda munera; nempe à munificentissimo cive, & nunc quidem Senatore prudentissimo *Londinensi*, D. *Thoma Adamsio*, post triennium *Arabica* prælectio; atque denuo post decennium ab inchoato Librario officio, linguæ, & historiæ *Ecclesiasticæ Britanno-Saxonum*, in Academia vestra explicandæ, procuratio; eáq; mihi destinata à viro nobili, nunc, non sine detrimento literarum hac in terris vita defuncto; Antiquissimæ, dum vixerat, literaturæ, & fidei, D. *Henrico Spelmanno*; & (quod mè aliàs huic

 oneri

oneri planè imparem, plurimùm confirmavit,) sub auspiciis *Reverendissimi Armachani*, totius *Hiberniæ* primatis, qui *Londino* huc ad majora Comitia *Cantabrigiam* veniens, voluntatem pii & inclyti senis Reverendissimo D. Procancellario, & Collegiorum Præfectis consultissimis, qui in Collegio *Sydniano* unà
* Ann. 1640. aderant*, explicuit; mihique ipse Præsul amplissimus *Saxonica Evangelia* auditoribus, ex idiomate *Saxonum* antiquo aperienda tunc quidem proposuit. Absit igitur ut integerrimi Herois exemplum, & vota prorsus exciderent, aut respub. literaria ingratâ reticentiâ, injuriam pateretur. Sed dum recolo liberaliores hasce mentis & industriæ occupationes à vestris primò suffragiis profectas esse, continuò in mentem mihi subit oportere me, specimen aliquod gratitudinis quantillumcunque, idque de thesauris antiquitatum vestris, tersum ab annoso pulvere, expolitúmque vobis offerre. Possim quidem optare, vidisse me, inter tot mihi concreditos literarum principes, hujus vestræ canitiei passim decantatæ, (ex quo fieri cœpit Christia-
* pag. 147. na,) autorē *Sigebertum Christianissimum*, & *doctissimum, Angliæ Orientalis, cujus nos pars magna sumus, Regem: eundem autē
* pag. 207, 208. & [a]Regem, & [b]Monachum, & [c]Martyrem*; ut ex scriptore uno trinos quidem; alterum [a]*Rectorem*, [b]alterum *Doctorem*, [c]*Hortatorem* alterum, potuissem vobis commendare. Verùm *Sigeberto* nostro à monasterio suo in prælium contra *Pendam* nequissimum vicinæ Merciæ tyrannum, à suis quantumvis contrà renitente, distracto; & in bello, inermis cùm esset monachus, cæso; atque hinc libros, huic veterrimæ *Scholæ* suæ, & vobis delegandi, abreptâ occasione; apparuit mihi demum inter codices manuscriptos *Alfredus*, veterum Anglorum sive Saxonum Rex; *Venerabilis Bedæ* monachi historiæ elegantissimus paraphrastes: in quo, ut & in *Sigeberto* nostro, & rex, & monachus, Saxo uterque, illibatam antiquitatem, lectione insuper, & fide vestrâ dignam, mihi exporrexit. Sunt qui memoriæ mandarunt, Ven. *Bedam Grantæ* hujus nostræ studuisse; quanquam quod
* pag. 492. lin. 16. me angit, ipse *Beda* cum hac sententia pugnare videtur: sunt qui affirmant Regem *Alfredum* sororem *Academiam Oxonii* inchoasse; suadet nobis, & persuadet charitas sororia, ut celeberrimæ illius *Academiæ* satorem, constituamus Regem; eúmque, quem nunc in lucem edimus, *Alfredum*; virum per omnia,

omnia, excepto duntaxat martyrio, *Sigeberto* nostro parem: dissuadet verò utriusque dispar vetustas; nè dum tantum *Academiæ Oxoniensis* Regio honori per *Alfredum* rectè tribuamus, tantundem quoque de ejus antiquitate, æquè illi charâ, atq; hujus nostræ nobis, iniquè minuamus. Abeant sororum rixosæ lites. Sufficit *Heroinis* quòd monachus *Beda* utramque *Historicè*; utramque autem rex *Aluredus Saxonicè* doceat.

Annotationes quas operi passim intexuimus, haud ausim usque adeò pertinaciter defendere; verùm quæ ex antiquæ Romano-Saxonicæ Ecclesiæ testimonio deprompta, doctrinam *Catholicam*, propugnaverint, annon à vobis summo delectu (Academici) fovenda sunt? vobis præstabunt antiquitatem quæ crimen novitatis eluet: præstabunt veritatem, si accusatores sibi constare velint, hæresis expultricem: præstabunt consensum, quæ nostram cum grandæva matre *Ecclesia* communionem prolixè monstrant.

Legenda sunt quidem majorum monumenta; secernenda tamen est fides *Catholica*, à privatis paucorum ineptis somniis quæ legentibus occurrunt; & perpaucorum, si cum toto mundo conferantur, perversa dogmata. Hujusmodi *incerta* (inquiunt ipsi *Tridentini) *vel quæ specie falsi laborant, evulgari, & tractari non permittant* Episcopi, *ea verò quæ ad curiositatem quandã, aut superstitionem spectant, vel turpe lucrum sapiunt, tanquam scandala, & fidelium offendicula prohibeant*. Si hoc per totam doctrinæ ipsorum *Ecclesiasticæ* seriem obtinuisset consilium; & fides ubique loci refulsisset *Catholica*; & pax *Catholica* comes veræ fidei, longè latèque refloruisset.

* *Sessione nona.*

Chronologiam Saxonicam à me vobis, totique doctorum choro Latinè datam, si per otium lustrare visum erit, & lucubrationes hasce meas pensitare, non desperabo fautores vos mei in Academiam hanc vestram studii, & officii adfuturos: neque dubium erit mediocritatem meam vestræ rei librariæ, summâ, quâ potui, anxietate; & reipubl. literariæ vestræ, summâ quâ semper debui, observantiâ consuluisse.

Honoris, & Celebritatis vestræ studiosissimus,

ABRAHAMUS WHELOCUS.

A 3

¶ Ad Senatorem prudentissimum, Historiarum callentissimum, prælectionis Arabicæ CANTABRIGIÆ Patronum,

D. THOMAM ADAMSIUM,

Mecœnatem meum semper colendissimum.

Um munificentia tua (Prudentissime Senator) Arabicis studiis in Academia nostra alendis, propensa & copiosa; antiquitates quoque Patrias provexerit; Puto equidem easdem literas aut piam gratitudinis frugem, & sementem tibi adjutori facere oportere; aut philosophiam, quam docere illas, nostræ consentaneam promittimus, inanem prorsus umbram præ ferre fateamur: iisdem ergò literis, quibus per te institutionis meæ tantùm autorem, & solatii, post Deum, solum parentem, nos profecimus; gratias tibi, quas possimus, maximas, licèt meritis tuis impares, refundimus. Nec mireris Saxonicas musas pro sororiis Arabicis hoc tibi gratitudinis præstare officium; dum ab Arabicis, cùm hoc, quòd hic in præsenti opere supersint; tum quoque quòd pro Saxonibus suis, majoribus nostris & nobis dicere possint, acceperint beneficium: Illæ quoque huic Genti Patriæ & vernaculæ, id à Typographo ad propagandas literas nato, citò didicerant; quod peregrinæ Arabum dictiones, ob indigentiam characterum, nondum assequi potuerunt: festinarunt verò ante septennium retrò, aut id circiter temporis, ad specimen edendum: sed defuit tunc quidem nobis Typographia; nè dicam Typographis, reipubl. literariæ gratificandi studium: sed Philarabes expectent longè limatiora ab egregiis viris Edowardo Pocoko, Johanne & Thoma Gravesio *Oxoniensibus: neque aio me hanc mihi à talibus viris palmam præreptam patienter ferre; sed id in gratiam boni publici triumphare seriò, et victoribus honorem, quem merentur justum, gratulari. Magnam septennii quod effluxit partem consumpsi Saxonum nostrorum*

rum

rum inquirendo monumenta; eorúmque vetus idioma veritatis et pacis Catholicæ magistram perquirendo; nè nobilissimi viri, et in his studiis monitoris mei honoratissimi, τȣ͂ μακαρίτȣ D. Henrici Spelmanni *antiquitatum nostræ Gentis instauratoris eximii, consilio defuissem. Fateantur literati, quî fidem Catholicam à dogmaticis, scepticis, & politicis speculationibus distinguere noverint, annon talia doceant Academiarum, & illustrium virorum penetralia; in quibus omnes Catholici, nisi qui bellonæ ætatem litare studuerint, unanimes conquiescerent. Nec nobis incommodum erit, nè dum tu nos hac luce orientali illustrare satagas, nos contrà, (ni antiquitatum nostrarum lumina ancillando interfuerint) eandem aut caliginis occiduæ nostræ nebulis obscurari, aut tenebris deleri patiamur. Impensas tu musis utrisque apertâ manu, &, quod summum est, exporrectâ fronte largiris: appensas hasce gratitudinis tabulas, musæ Orientales juxtà, & Occidentales nostræ, quas in tristissimis etiam rebus alere contendis honori Gentis, & familiæ vestræ dicare, certatim moliuntur.*

Virtutum tuarum,

veríq; honoris nunquam intermorituri,

observantissimus,

Abrahamus Whelocus.

❡ *Ad Lectorem.*

HAbes hîc, Lector ingenue, BEDÆ historiam *Saxonico-Latinam*, cujus neutra pars antea in Britannia typis mandata fuit: opus mihi tui causâ millies optatissimum; tibi hodie, ut spero, gratissimum; *Saxonicum* opus in archivis quidem vetustissimum, at in luce doctorúmque omnium conspectu planè novum: Paraphrasis *Saxonica* Regem *Aluredum* magnum sapit; illum *Danorum* victorem, illum pacis Ecclesiæ, populíque sui veteris Anglicani sive Saxonici Doctorem, *Pastorúmque pastorem*: sacram nempe Scripturam magnâ ex parte, & S. *Gregorii* * Pastoralia, librosque alios in linguam *Saxonicam* Rex eleganter comptéque transtulit: hominem scias si mentem ejus divinitùs inspiratam contempleris, non obstante morte, immortalem. A *Rege* ergò accipe historiam *Venerabilis Bedæ*; si Regi pientissimo, & veteri Ecclesiæ, & Monachis anagnostis diffidere nefas sit, nullibi malefidam: multis in locis eloquentiâ Regis excelsâ atque aulicâ, prudenter illustratam: tribus codicibus *Saxonicis* fideliter collatis; Altero quem omnino præcipuè sequimur, bibliothecæ publicæ *Cantabrigiensis*; altero Collegii *Corporis Christi*, sive *S. Benedicti Cantabrigiensium*; tertio denique nobilissimi, & ultra merita mea, & mei & hujus operis faventissimi, *D. Thomæ Cotton* Equitis aurati, filii & hæredis famigeratissimi D. *Ro. Cotton* antiquitatum nostrarum vindicis, custodis, conservatoris: ejusdem historiæ textum *Latinum* Rege *paraphrastâ* dignum, ex adverso vides, & legis: ut cùm *Saxonicè* intelligere, tum quoque scire historicè (Lector) possis, apposui: tribus quoque codicibus *Latinis*, altero florentissimi Musarum omnium apud *Cantabrigienses* Athenæi, *Collegii Trinitatis*; altero reverendissimi *Doctoris Ward* Macaritæ, Collegii *Sidniani Cantabrig.* integerrimi Præfecti; hujus operis fautoris eximii, hominis super omnē eloquentiam doctissimi, pientissimi; qui hoc anno non sine bonorum luctu *Cantabrigiæ* diem suum obiit: Tertio nobilissimi D. *Thomæ Cotton* equitis aurati: Atq; his tribus acuratissimâ, quâ fieri potuit, diligentiâ comparatis: Sed ingenii hac in re meritò curiosi sciscitari erit (quod & per typographum nuncium fidelem mihi demonstrandum proposuit Reverendissimus & amplissimus *Armachanus*, totius *Hiberniæ* primas;) quo autore evincendum, hanc Regi *Aluredo* paraphrasin *Saxonicam* debere nuncupari. *Willielmus* * *Malmesburiensis* de gestis Regum *Anglorum* testis locuples erit: *Plurimam partem* (inquit) *Romanæ bibliothecæ Anglorum auribus dedit R.* Aluredus; *opimam prædam peregrinarum mercium, civium usibus convectans; cujus præcipui sunt libri,* Orosius, Pastorale Gregorii, Gesta * Anglorum Bedæ, Boethius de consolatione Philosophiæ, *liber proprius quem patria linguâ* handboc, *id est, manualem librum appellavit.* Rem verò confirmat Saxonica * Ecclesia.

IIII. IDUUM MARTII SCI. GREGORII PAPÆ URBIS ROMANÆ INCLYTI.

Maniga halige bec cyþað hiſ drohtnunge. ⁊ hiſ halige lif. ⁊ eac hiſtoria Anglorum þa þe Ælfred cyning of Ledene on Englisc aƿende. hoc est, *Multi sacri libri conversationem S. Gregorii, vitámque ejus sanctam testantur: necnon Anglorum historia; quam* * *ALFREDVS Rex de sermone Latino in Anglicanum vertit.* Nemo hîc in opere *Saxonico* à me petat, Quis sit V. *Beda*, mundo notissimus; aut cujas; qualis vitæ; quorum operum autor esset; an *Alcuinum Caroli Magni* præceptorem, (unde manavit celebre *Parisiorum* studium,) idem *Beda* discipulum necne habuerit: Quærat, qui scire velit, de his Balæum, Bellarminum, Pitsæum, aliósque autores, qui antiquitatem gentis *Saxonicæ* pinxerunt; quorum *Beda* magister disertus est. Clarissimus *Malmesburiensis* multa de suis *Bedæ* tribuit; multa *Rogerus* de *Hoveden*, *Ethelwerdus*, *Florilegus Westmonasteriensis*, multa; haud pauca *Florentius Wigorniensis*; *polychronicon Ranulfi Higden*, quem *Cestrensem* dicimus, nisi magister præivisset *Beda*, in antiquissimis aut mutum aut nullum fuisset. *Richardus Chichestrensis* in speculum historiale suum quantum potuerat, ex hoc fonte, ad guttas ferè singulas, deprompsit. *Simeon Dunelmensis* Ecclesiæ suæ *Lindisfarnensis* & *Dunelmensis*, fundamento caruisset, si *Beda* hic noster operi defuisset: Taceo reliquos haud paucos.

Historicum opus, commentationes historicas desiderat: has, si Reverendissimi Armachani Britannicarum Ecclesiarum primordia (quibus quid addere conari, esset Iliadas post Homerum scribere) ad manum habeas, ex illis pete: horum indicium erit

* *Vide præfat. R. Aluredi ad Wulfsigum Episcopum in Past. Gregor. MS. Biblioth. Publ. Cantabr. Vide Asserium Menevensem.*

* *Lib. 2. de gestis Regum Anglorum.*

* *Nota.*

* *Serm. Cath. MS. Sax. Bibl. Publ. Cantabr. pag. 300.*

* *Nota.*

ut in marg. pag. 26, 27, 28. & in notis pag. 29. passimque in opere.

RR. *Armach.** oræ libri appositum. Ego quidem operi Saxonico, Ecclesiastico, ubi doctrinæ hodie disputatæ occurrunt, commentationes adjeci doctrinarum; Saxonicas nempè, & vel maximè Ecclesiasticas: ex ipsis Ecclesiæ sermonibus ad populum depromptas: nec displicebunt doctis; licèt specimina quæ dedi, totum homiliarum opus non complectantur: Pauca hactenus exhibui, & quæ in his angustiis rerum potueram; quæque & veritas, & pax Catholica flagitare videantur. His omnibus Chronologiam Saxonicam egregiam, & veterem è duobus MSS. nempe Biblioth. Collegii Benedictini Cantabrig. & nobilissimi D. Cotton, cum versione mea calci operis attexui.

Deo immortales gratias lubens profiteor qui bibliothecæ *Cantabrigiensis* publicæ custodiam Academicorum virorum suffragiis mihi immerenti concessit. Cujus archiva, ni fallor, ut & *Oxonii*, si cum sacris illis *Ecclesiarum* cathedralium penetralibus, & nobilium virorum archivis, parùm adjuventur, controversias graviores quæ *Ecclesiam* vexarunt, absque strepitu dirimerent. Sed ad tale munus in tam illustri *Academia* obeundum me non tam adduxit ambitio mea, quàm clarissimorum virorum in me studia & voluntates.

Acerbitas communis nostri casûs, summis viris, nè verbis quidem patitur, quod factis ut præstarem jubet pietas, gratias agere. Hinc mihi emersit munificus candor nobilissimi D. *Henr. Spelmanni*, qui pro incredibili suo in antiquitates excolendas studio, huc *Cantabrigiam* veniens, unà cum viro doctissimo, Antiquitatum Saxo-Britannicarum callentissimo M^ro^. *Jeremia Stephano*, petiit Bibliothecam; quique Concilia *Britannica* in lucem editurus, me sæpe ut anagnostâ, at sæpiùs ut discipulo, usus est. Accessit postea & hoc; Ut *Heros* me huic muneri præsenti non illiberali quidem commendaverit; ut & legendo *Saxonicè* in *Academia*, & libros *Saxonicos* publici juris faciendo, antiquitates *Saxonicas* nostras, & linguam *Saxonicam* quasi è postliminio restituerem. Quamvis non deerant in avorum nostrorum memoria, cœnobitæ in agro *Devoniensi Tavestokienses*, qui, (nè *Saxonica* lingua, *Normannis* qui huc venerant illam corrumpentibus, exolesceret,) prælectiones in monasterio *Saxonicas* instituerunt: nè (quod evenit, inquit Cl.* *Camdenus*) hujus linguæ cognitio intercideret. Hoc ipsum monasterium memorat unus è cod. MSs. Bibliothecæ publicæ nomine *Homiliarum* 34. notus, viz. *Hunc Codicem cum altero consimili reperit* R. Farrar *servus Comitis* Bedfordiæ *in domo quondam cœnobio Monachorum de* Tavestock *in* Devonshire, *Anno* 1566. Monachis his *Tavestokiensibus* proximè successerunt magni literarum Patroni; D. *Matthæus Parkerus*, Cantuariensis Archiepiscopus, Ædium *Corporis Christi* apud nos dudum Magister; qui ut providus *Catholicæ* fidei propugnator, codices MSs. *Saxonicos* quantivis pretii, è ruderibus monasteriorum erutos, in *Cantabrigiensem* bibliothecam publicam, & privatam Collegii *Corporis Christi* olim sui, asservandos reposuit. Cui & in seculo nostro *Metropolitanus* alter in hoc genere, ut in singulis perfectissimus, successit; *Reverendissimus Armachanus* totius *Hiberniæ* Primas: præsulis autem *Cantuariensis* vestigia premebant viri celebres; *Caius* noster verè inclytus, *Antiquitatis* nostræ strenuus assertor: clariss. *Lambardus*, *Lelandus*, *Balæus*, *Jo. Foxius* Martyrologus: & in ætate nostra, inter jurisconsultos, Honoratissimus D. *Edowardus Cocus*, egregius Doctor *Cowellus*, scientissimus *Tatus*: inter historicos *Magnus Camdenus*; & quem honoris causâ nuncupare gestio, omni literarum genere instructissimus vir, in Senatu hodie pro *Academia Oxoniensi* Burgensis Orator D. *Jo. Seldenus*: Gratus nominabo clariss. *Wilhelmum** *Lislæum*; cujus legendis lucubrationibus multùm puto me profecisse. Nobiliss. D. *Ro. Cotton* D. *Thomæ*, pater inclytus; divinus ille antiquitatum nostrarum ærarius: D. *Christophorus Hatton*, literarum omnium, nostrarum inprimis assiduus cultor & patronus: nec non D. *Simondsius D'ewesius*, quem Antiquitatum nostrarum verè nuncupes domicilium: D. *Johannes Spelmannus*, D. *Henrici* filius primogenitus; qui non ità pridem Psalmos *Saxonicos* in lucem emisit; vir acerrimi Judicii, comptissimi ingenii, probatissimæ morum suavitatis; qui non sine justo dolore meo, hoc anno, *Oxonii* inter serenas Musas animam efflavit.

*Cambden in *Denshire, sive Devonia.*

D. H. Spelman *ad Lector. in Concil.*

* vulgò *Lile.*

Exteri quoque antiquitates nostras *Saxonicas* perscrutantur præclari autores; Clariss. *Gerardus Vossius* dudum *Leidensis*, hodie *Amstelodamiensis*: & clariss. *Joh. Laetius Leidensis*, (D *Hen. Spelmanni* amicus intimus,) uterque *Saxonicè* accuratè norunt. Si liceret alios conjecturâ persequi; mirum, si *Danicarum* antiquitatum instaurator cl. *Olaus Wormius*, Professor *Hafniensis*, vetus nostrum *Saxonicum* idioma, cum *Runica* literatura sua grandæva commiscuisse non delectaverit. Et D. *Patricius Junius*, Serenissimæ Regiæ Majestati fidelis Bibliothecarius, vir inclytus; alter inter nos *Casaubonus*, ut Latinas, sic & patrias literas cum *Græcis* conjunxisset.

Redeamus

Redeamus jam ad *Coryphæum* nostrum D. *Henricum Spelmannum*; hujus in *Academia* nostra eruditionis facilè principem. Qui licèt ipse senex propè octogenarius, senio & studiis confectus esset, & moriendi cupidus, has tamen literas, quas vivus amabat, nunquam esse voluit emorituras; quin hîc in *Academia Cantabrigiensi* futuras Deo, musis, atq; æternitati sacras. Hinc de censu suo annuo, mihi mineval annuum (præter Ecclesiasticum *Middeltoniæ* citra *Lin-Regis* beneficium, quod mihi per amicum suum, M. *Th. Thorowgood* Theologum verè eximium, in præsenti Britannorũ presbyterio consultissimum significaverat) in literas hasce, sive publicè legendo, sive codices MSS. in lucem edendo, promovendas designavit. Atquî ille *Heros* opera, quibus *Ecclesia* nostra carere posse nullo modo censenda est, splendidè quidem inchoata, at, quo nescio infortunio, aut seculi ingratitudine, imperfecta nobis reliquit; *Glossarii* partem alteram; partémque secundam & tertiam Conciliorum. Strenuè modò se agant, qui *Conciliorum* nostrorum gnari esse cupiunt; atque exinde, missis incertis, fidem *Catholicam* commentatione veterum, & nostrorum, illustrare volentes, vires suas conferant: respiret *Ecclesiasticæ* historiæ nostræ callentissimus, & cupientissimus adornandæ M. *Jeremias Stephanus*; cujus hortatu (ut ipse *Heros* mihi recensuit) D. *Henricus* concilia nostra divulganda aggressus est. *Mecænates* erogandis sumptibus non deerunt, neque hodie quidem desunt. Nobilissimus Dominus *Bathoniæ* Comes, Honoratissimus Legatus ad illustrissimos ordines *Hollandiæ*, D. *Wilhelmus Boswellus*, fautor hujus operis maximus; equites aurati, viri inclyti, à suis electi Burgenses *Senatores*, D. *Christophorus Hatton*, cujus ut publicam animam scias, bibliothecam locupletissimam in usum *Theologorum* viciniæ suæ, aliorúmque, pretio suo congessit: D. *Simondsius D'ewesius*, peregrinorum, quos doctos, & probos, non hebetes & impolitos noverit, hospes munificus. Tales patroni, cum innumeris aliis, nè in magna nomina annumeranda ambitiosus viderer, antiquitatibus nostris provehendis læti accurrent: non sibi nati, sed Ecclesiæ: opera MSS^a^. D. *Henr.* penes sunt virum nobilem, jurisprudentiâ & autoritate judiciariâ inclytum, D. *Radulfum Whitfeldum*, quocum ætatem suam suaviter agebat Heros; quíque D. *Henrici* filiam, Heroinam & spectatissimam, & prudentissimam, uxorem duxit. Utriusque favore, opinor, aditus in sacra nobilissimi Herois penetralia patebit. Nec deerit operi Rev. D^r^. *Wattesius*, *Sax.* hist. & linguæ propagator.

Sed ad provinciam meam redeo; Frustra me aut consilia, aut munera nobilis Herois D. *H. Spelm.* movissent, si non permovisset antea *Saxonismi* necessitas; ejúsq; haud paucæ & in Repub. & in divisa Ecclesia utilitates, atq. jucunditates; fidei *Catholicæ*; fixæ, immutabiles nulli temporum iniquitati obnoxiæ demonstrationes; quas si in rebus turbidis, (missis privatorum hominum commentis,) premerent oratores, novæ cicatrices non adeò recrudescerent; quin potiùs membra ejusdem corporis Christi nunc disceptando divisa, tunc quidem, *Catholicam* doctrinam Christianis omnibus ubique gentium semper concessam demonstrando, coalescerent: fratres Christiani de religione nunc in perniciem fidei & charitatis altercantes, tunc eadem matre Ecclesia præeunte, veteri sc. *Anglicana*, usq; ab incunabulis instituti, in mutuum studium redirent. Vetus enim Ecclesia Anglicana eandem *Christi* fidem; eandem maternæ charitatis necessitudinem *Britannis* universis naturali & materno jugo, suis quidem filiis, invicem fratribus, premit, urget, imperat.

Occurrunt, fateor, veteribus legendis nostris incredibilia historiarum portenta. Quid hæc ad fidem *Catholicam*? prudens Lector non dubitabit *sceptica* quævis, *dogmatica* incerta, & alia (quę ob inopiam sermonis *Technica* dixeris,) ad piam docentis fraudem, discentísque credulitatem spectantia, & similia id genus, quæ forma *Catholicæ* fidei non admittit, à doctrina *Apostolica* discriminare.

Ariadnæ filum Index in fine satis locuples in multis erit: experire modò in vocibus *Invocatio*, *Petrus*, & *Petra*, *Sacramenta*, *Transubstantiatio*, *Scriptura*, *Oratio*, *Missa*, *Purgatorium*: in his quidem gustum præbemus; fontes, si Deus pacem & otium dedisset, copiosiores, Sermones Catholicos Saxonicos, & *Lexicon Saxonicum* editurus aperuissem.

Typographiam quod attinet; Quę inter Saxonica monumenta minusculis characteribus imprimuntur, post vocem *NOTÆ*, scias non esse Bedæ verba; sed Latinam Saxonicarũ antiquitatum versionem meam: meam quoq; versionem majoribus typis in chronologia datam. Memineris insuper *B.* notare *MS.* Benedictini Collegii, sive Corporis Christi Cantabr. *C. MS.* nobilis viri D. Thomæ Cotton. *T. MS.* Collegii Trinitatis Cantabr. *W. MS.* R. Doctoris Ward Cantabr. *Deest Sax.* margine inscri-

ptum, notat Saxonici interpretis silentium. [ ] talibus ſeptis incluſa in codice Lat. Bedæ, non docent locum, aut vitio, aut ſuſpicione laborare; ſed Regem Aluredum Saxonicè iſthæc non vertiſſe. Sed Lector diligens, plura iiſdem repagulis claudenda, legendo comperiet.

Saxonicæ Homiliæ viz. Sermones Catholici pro Eccleſia veteri Anglicanâ inprimis, quandocunque doctrinam noſtram propugnaverint, nullo modo à Romanenſibus rejiciantur; ſi conſtanter affirmaverint, Eccleſiam Romano-Catholicam, (quæ noſtram particularem itâ inſtituit) in fundamentis fidei errare non potuiſſe: Nos verò cuncta veterum dogmata, offucias, & πυχνήδρια non defendimus. Serm. Cath. & Homilias Sax. reliquas, viz. Hom. 34. & Hom. 51. tres codices diſtinctos eſſe intelligas; quos in archivis Biblioth. Publ. Cantabrig. conſulere oportet. Cæteros, & qui, atq; ubi ſint, ſuis locis deſignavi. Indicem, ſi rerum noſtrarum perturbatio ſpatium dediſſet, dediſſem ego juxtà quidem, & locupletiorem, & multò perfectiorem. Doleo, quòd ſub voce *Monaſterium*, Scripturarum lectioni veteres Monachos naviter incubuiſſe non ſignificaverim: Tu legendo adverte, & ſupple: namq; alienâ operâ in Indice permultùm uſus ſum.

Errata in hoc opere minima, proclive mihi eſt pro maximis habere: quæ, non ſine anxietate & mea & indefeſſi Typographi, qui impenſas nunquam ſibi pœnitendas erogavit, graviora inveneram, nec ut tibi noceant, néve te offendant, operam navavi.

Lector ingenue, vale; & mihi in hoc opere, partim meâ, partim aliorum incogitantiâ multoties erranti favere digneris, humilis obteſtor. Errata poſt finem, indigna quippe ante finem aliquo loco, favens videto: in tantum incommodum reſarciendum, elementis his & regulis haud contemnendis utere.

Elementa Sax. quæ à Lat. differunt.

ꝺ	ꝼ	ᵹ	ꞃ	ꞅ	ꞇ	ƿ	ẏ	Ð	ð	þ	ꝥ	⁊
d	f	g	r	ſ	t	w	y	Th	th	th	th[illegible]	and

Regulæ Sax.

Ge, *otioſum ſæpe eſt; non eſt* ὁ, ἡ, τὸ, *nam etiam & verbis præponitur.* **ge** *&* **ge** *ſæpius ut* cùm *&* tum : *ut*, **ge lare ge bysne**, cùm vitâ tum exemplo.

Nomina. **God**, Deus, **god**, bonus. *Gen. utriſque in* **es**, **godes**, dei, boni: *ſed Dat. nomin. Adject. utriuſque numeri* **godum**, bono, bonis: **gode**, deo; **godum**, diis. *Accuſ.* **God**, Deum: *ſed Accuſ. Adject. fit à Nom. per additionem* **ne**, *ut* **godne**, bonum. *Gen. plur. in* **a**, *ut* **goda**, deorum: *ſed nominis Adject. in* **ra**, *ut* **godra**, bonorum, bonarum, -- *Accuſ. in* **as**, *& ſæpe in* **a**, *ut pag. 1. lin. 19, 20.*

ealdra manna cwidas ⁊ dæda.
veterum hominum dicta factáque.

Adjectiva ſic comparantur, **rihtwisa, rihtwise, rihtwisra**, juſtus, a, um; **rihtwisere**, juſtior & juſtius; **rihtwisosta, ste, ste**, juſtiſſimus, ma, mum.

Sangere, cantor; **sangystre**, cantrix.

Patronymica: ut **Elesing**, Eleſides *vel* filius Eleſæ. *Vide plura pag. 5. l. 25.*

Gentilia in **isc.** *ut* **Romanisc**, Romanus; **Lundenisc**, Londonenſis; **Grantbrisc**, Cantabrigienſis.

Pronomina. **Ic**, Ego; **me**, me; **fram me**, à me; **we**, nos; **ure**, noſter; **us**, nobis, nos.

Thu, Tu; **thin**, tuus, a, um, tibi; **the**, te; **eala thu**, ô tu; **ge**, vos; **eower**, veſter, a, um, vobis; **eow**, vos; **eala ge**, ô vos.

His, Sui; **him**, ſibi; **hine**, & **hine silfne**, ſeſe.

He, Ille; **his**, illius, ſuus; **him**, illi, illis; **hine**, illum; **hig**, illi, illæ, illos; **heora**, illorum, illarum--. **heo**, illa; **hyre**, illius.

That, Illud; **thæs**, illius; **tham**, illi; **tha**, illa; **thæra**, illorum; **tham**, illis.

Thes, Iſte; **thises**, iſtius; **thisum**, iſti, iſto, iſtis; **thisne**, iſtum; **thas**, iſti, iſtos; **thissera**, iſtorum.

This, iſta, & iſtud; **thises**, iſtius; *ut in maſc.*

Thes, theos, this, hic, hæc, hoc; **thises** *vel* **thissere**, hujus; **thisum**, huic; **thisne, thas, this**, hunc, hanc, hoc; **thas**, hi, hæ, hæc.

Se, seo, thæt, is, ea, id; **thæs**, ejus; **tham**, ei. *Plur.* **tha**, ea; **thæra**, eorum; **tham**, eis.

He sylf, *vel* **se ylca**, ille ipſe; **heo sylf**, *vel* **seo ylce**, ipſa.

Min, minre, min, meus, mea, meum.

Thin, tuus, tua, tuum; **thines**, tui.

Urne, ure, ure, noſter, noſtra, noſtrum; **hwa, hwylc, hwylc**, quis, & qualis, *&c.* quæ, quod; **hwæs**, cujus; **hwam**, cui; **hwylcne**, quem; **hwylcum**, quo, quibus. **Swa hwa, swa hwylc**, quicunque, quæcunque, quodcunque.

Verba Activa ſecund. perſ. ſing. in **ast, est**: *tertia in* **th, d, de.** *Plur. in* **th, don**, *nunc in* **ath.** *&c.*

Infinitivus deſinit in **an**, *vel* **anne**, *ut* **gelufian**, amare; **to gelufigenne**, amandus; *Gerund.* **to lufigenne**, amandi; **lufigende**, amando; **to lufigende**, amandum.

Paſſiva à verbo Sum *adjutantur*; *ut* **Ic eom gelufod**, Ego amor; **thu eart, he is, we synd, ge synd, hig synd.** Eram, **Ic wæs, thu wære, he wæs, we wæron, ge wæron, hig wæron.** Ero, **Ic beo, thu bist, he bith, we beoth, ge beoth, hig beoth.** Es eſto, **si thu, si he.** Eſſe, **beon.**

Si tamen libri excuſi ab his paululùm varient, nè te perturbet; modò ex iſtis adjuteris.

Verbis præponuntur nomina, aut pronomina expreſſè, **Ic, thu, he,** *&c.* *Reliqua docebit facilis obſervatio.*

Vitam

Vitam Venerabilis BEDÆ autor incertus MS. Coll. Ben. *num.* 41. *partim à BEDA ipso, partim à discipulo quodam suo Cuthberto descriptam, nobis reliquit; viz.*

Incipit vita Venerabilis BEDÆ Presbyteri.

VEnerabilis Domini famulus Beda, Presbyter & monachus, natus est in provincia Northan-hymbrorum, in territorio monasterii Apostolorum *Petri* & *Pauli*; quod est ad *Weremuthe* & *Ingiruum*, anno Dominicæ incarnationis sexcentesimo septuagesimo septimo, qui est annus secundus solitariæ vitæ Beatissimi Patris Cuthberti; in quod monasterium curâ propinquorum, cùm esset septem annorum, datus est educandus Reverendissimo Abbati Benedicto; ac deinde Ceolfrido, anno scil. decimo postquam idem monasterium Sancti *Petri* Apostoli fundatum est; ex quo autem Sancti *Pauli* monasterium fuerat inceptum, anno tertio: quæ utraque monasteria tantâ pace, & concordiâ, & eâdem familiaritate, & fraternâ societate fuerant conjuncta, ut, sicut ipse Beda postea describit, pro uno in duobus locis posito, haberentur monasterio: unde in * *Historia Anglorum* unius mentionem faciens, *Monasterium*, inquit, *Petri & Pauli, quod est ad ostium* Wiri *amnis, & juxta amnem Tynæ in loco qui vocatur* Ingiruum.

* *Vide hic pag* 492. *lin.* 16,17.

Hic itaque infantulus bonæ spei, & divinâ & seculari literaturâ diligenter imbuitur; quandoque sancti Spiritûs organum futurus, quo ejus præcordia irradiante, in sanctæ universalis Ecclesiæ munimentum plurimos in Novi & Veteris Testamenti expositionem libros erat compositurus. Et cùm in Latina erudiretur lingua, Græcæ quoque peritiam non mediocriter percepit; quippe per id temporis, in monasterio præfato deditus erat studio, quando Theodorus Archiepiscopus, & Adrianus Abbas (qui literis sacris simul & secularibus abundanter ambo erant instructi,) peragratâ totâ Britanniâ, congregantes discipulorum* catervam, scientiæ salutaris quotidie flumina irrigandis eorum cordibus emanabant: ità ut etiam Metricæ artis, Astronomiæ, & Arithmeticæ Ecclesiasticæ disciplinam, inter sacrorum apicum volumina, suis auditoribus contraderent. Hic, viz. Beda, in extremo quidem mundi angulo vivens latuit; sed post mortem, per universas mundi partes, omnibus in libris suis vivens, innotuit: in quibus, terrarum regionúmque diversarum situs, naturas, qualitates subtiliter, ac si cuncta ipse peragrasset, plerúmque describit. Cùm ab infantia in monasterio nutritus, totam ibidem usq; ad evocationis suæ diem, vitam transegerit: nè verò quisquam aliud, quàm est, de illo nos dicere suspicetur, ipsius de semet ipso dicta congruum subjungere videtur: * *Ego*, inquit, *Beda, famulus Christi & Presbyter monasterii beatorum Apostolorum* Petri & Pauli *quod est ad* Weremuthe & Ingiruum, *natus in territorio ejusdem monasterii; cùm essem annorum septem, curâ propinquorum datus sum*

* *pag.* 254.

* *pag.* 492.

edu-

educandus Reverendissimo Abbati Benedicto; ac deinde Ceolfrido: cunctùmque ex eo tempus vitæ in ejusdem Monasterii habitatione peragens, omnem meditandis *SCRIPTURIS *operam dedi; atque inter observantiam disciplinæ regularis & *quotidianam cantandi in Ecclesia curam, semper aut* DISCERE, *aut* DOCERE, *aut* SCRIBERE *dulce habui. Nonodecimo autem vitæ meæ anno, Diaconatum; tricesimo gradum Presbyteratûs, utrumque per ministerium Reverendissimi Episcopi Johannis, jubente Ceolfrido Abbate, suscepi. Ex quo tempore accepti presbyteratûs, usque ad annum ætatis meæ quinquagesimum nonum, hæc in Scripturam sanctam, meæ, meorúmque necessitati, ex opusculis venerabilium* *patrum breviter annotare, sive etiam ad formam sensûs, & interpretationis eorum supradicere curavi.*

* Nota. * Nota. * Nota.

IN principium Genesis usque ad nativitatem Isaac, & electionem Israelis libros tres.

De tabernaculo & vasis ejus, ac vestibus sacerdotum, libros tres.

In primam partem Samuelis, id est, usque ad mortem Saulis, libros quatuor.

De ædificatione Templi allegoricæ expositionis, sicut & cætera, libros duos.

Item in Regum, librum triginta quæstionum.

In Proverbia Solomonis, libros tres.

In Esdram & Neemiam, libros tres.

In Cantica Canticorum, libros sex.

In canticum Abacuch librum unum.

In librum beati patris Tobiæ, explanationis allegoricæ de Christo & Ecclesia, librum unum.

Item capitula lectionum in Pentateuchum Mosis, Josuæ, Judicum.

In libros Regum, & verba dierum.

In librum beati Patris Job.

In parabolas, Ecclesiasten, & Cantica Canticorum.

In Isaiam Prophetam, Ezram quoque & Neemiam.

In Evangelium Marci, libros quatuor.

In Evangelium Lucæ, libros sex.

Homiliarum Evangelii, libros duos.

In Apostolum, quæcunque in opusculis Sancti *Augustini exposita inveni, cuncta per ordinem transcribere curavi. * Nota.

In Actus Apostolorum, libros duos.

In epistolas canonicas, libros singulos.

In Apocalypsin S. Johannis, libros tres.

Item capitula lectionum in totum Novum Testamentum, excepto Evangelio.

Item librum epistolarum ad diversos, quarum de sex ætatibus seculi una est.

De mansionibus filiorum Israel, una.

Una de eo quod ait Isaias, *Et claudentur ibi in carcere, & post dies multos visitabuntur.*

De ratione bissexti, una. De æquinoctio juxta *Anatholium, una. *l. Anatolium

Item

Item de historiis sanctorum, librum vitæ & passionis sancti Felicis Confessoris, de metrico Paulini opere, in prosam transtuli.

Librum vitæ & passionis S. Anastasii, malè de Græco translatum, & pejùs à quodam imperito emendatum, prout potui, ad sensum correxi.

Vitam S. Patris monachi simul & antistitis Cudberti, & priùs heroico metro, & postmodum plano sermone descripsi.

Historiam Abbatum monasterii hujus, in quo supernæ pietati deservire gaudeo, Benedicti, Ceolfridi, & Huberti in libellis duobus.

Historiam Ecclesiarum nostræ Insulæ ac Gentis, in libris quinque.

Martyrologium de natalitiis Sanctorum martyrum diebus, in quo omnes quos invenire potui, non solum quâ die, verùm etiam quo genere certaminis, vel sub quo Judice mundum vicerint, diligenter annotare studui.

Librum hymnorum de diverso metro sive rhythmico.

Librum Epigrammatum heroico, seu elegiaco.

De natura rerum & de temporibus, libros singulos.

Item de temporibus, librum unum majorem.

Librum de Orthographia, alphabeti ordine distinctum.

Item de metrica arte, & huic adjectum alium, de schematibus, sive tropis libellum, hoc est, de figuris modísque locutionum, quibus Scriptura sancta contexta est.

Cùm ergò hos libros pervigili studio edidisset, obiit septimo kalendarum Junii *Ingiruæ*; ibíque sepultus est: sed post multa annorum curricula, ossa illius indè translata, & cum incorrupto sanctissimi Patris Cuthberti corpore sunt collocata: transiit autem ipsâ die solenni assensionis Dominicæ, cujus nos transitum meliùs verbis ipsius scribendum putamus, qui ejus discipulus vocabulo Cuthbertus præsens affuit, ad condiscipulum taliter scribens.

D*ilectissimo*, inquit, *in Christo collectori Cuthwino, Cuthbertus condiscipulus in Deo æternam salutem. Munusculum quod misisti multùm libenter accepi, multùmq; gratanter literas tuæ devotæ eruditionis legi; in quibus, quod maximè desiderabam,* **missas viz. & orationes sacrosanctas pro Deo dilecto Patre nostro ac magistro* BEDA, *à vobis diligenter celebrari reperi; unde delectat magis pro ejus charitate (quantùm fruor ingenio) paucis sermonibus dicere, quo ordine migravit è seculo, cùm etiam hoc te desiderasse & poscere intellexi. Gravatus quidem est infirmitate maximâ creberrimi anhelitus, sine dolore tamen, ante diem Resurrectionis Dominicæ, id est, ferè duabus hebdomadibus; & sic postea lætus, & gaudens, gratias agens omnipotenti Deo omni die & nocte, imò horis omnibus usque ad diem Afscensionis Dominicæ, id est, septimo kal. Junii vitam ducebat, & nobis suis discipulis quotidie* **lectiones dabat, & quicquid reliquum erat diei in Psalmorum decantatione occupabat, totam quoque noctem in lætitia & gratiarum actione pervigil ducebat, nisi tantùm modicus somnus impediret: evigilans autem statim consueta repetivit, & expansis manibus Deo gratias agere non desiit; ô verè beatus vir! Canebat sententiam Beati Pauli Apostoli,* Horrendum est incidere in manus Dei viventis; *& multa alia de Scripturis sacris, & in nostra quoque lingua, hoc est Anglicana, ut erat doctus in nostris carminibus, nonnulla dixit; nam & tunc hoc dictum Anglico sermone componens multùm compunctus aiebat,* Ante necessarium exitum prudentior, quàm opus fuerit, nemo exsistit ad cogitandum: *viz. hinc antequam proficiscatur anima, quid boni vel mali egerit; qualiter post exitum judicanda fuerit.*

* *vide citra finem.*

* *vide infrà.*

Cantabat

Cantabat etiam Antiphonas secundùm nostram consuetudinem, & sui; quarum una est; O Rex gloriose, Domine virtutum, qui triumphatus hodie super omnes cœlos asscendisti; nè derelinquas nos orphanos; sed mitte promissum Patris in nos, Spiritum veritatis: Allelujah. *Et cùm venisset ad illud verbum,* nè derelinque nos, *prorupit in lacrymas & multùm flevit, & post horam cepit repetere quod inchoaverat, & nos hoc audientes luximus cum illo. Alterâ vice legimus, alterâ ploravimus, imò semper cum fletu legimus. In tali lætitia quinquagesimales dies usque ad diem præfatum, deduximus; & ille multùm gaudebat; Deóque gratias agebat, quia sic meruisset infirmari. Referebat & sæpe dicebat,* Flagellat Dominus omnem filium quem recipit. *Et multa alia de sacra Scriptura; Sententiam quoq; S. Ambrosii,* Non sic vixi ut me pudeat inter vos vivere; sed nec mori timeo, quia bonum Deum habemus. *In istis autem diebus duo opuscula multùm memoriâ digna (exceptis lectionibus quas accepimus ab eo & cantu psalmorum) facere studebat; Evangelium scil. S. Johannis in nostram linguam ad utilitatem Ecclesiæ convertit; & de libris notarum Isidori Episcopi exceptiones quasdam, dicens,* Nolo ut pueri mei mendacium legant, & in hoc post obitum meum sine fructu laborent. *Cùm venisset autem tertia feria ante asscensionem Domini, cæpit vehementiùs ægrotare in anhelitu; & modicus tumor in pedibus apparuit; totum autem diem illum diem ducebat, & hilariter* dictabat, & nonnunquam inter alia dixit:* Dicite cùm festinatione, nescio quàm diu subsistam, & si post modicum tollat me * factor meus. *Nobis autem videbatur quod suum exitum bene sciret; & sic noctem in gratiarum actione pervigil duxit. Et mane elucescente, id est, quartâ feriâ, præcepit diligenter scribi quæ cæperamus: & hoc facto usq; ad tertiam horam* ambulavimus cum reliquis sanctorum, ut consuetudo illius diei poscebat: unus erat ex nobis cum illo qui dixit illi:* Adhuc, Magister dilectissime, capitulum unum deest; videturne tibi difficile plus te interrogari? *at ille,* Facile est, *inquit;* Accipe tuum calamum & tempera; & festinanter scribe. *Quod ille fecit: nonâ autem horâ dixit mihi,* Curre velociter & Presbyteros nostri monasterii adduc ad me, *& allocutus est unumquemq;, monens & obsecrans pro eo* missas & orationes diligenter facere, quod illi libenter spoponderunt; lugebant autem & flebant omnes, maximè quòd dixerat,* Quia ampliùs faciem ejus in hoc seculo non essent visuri: ** gaudebant quod dixit,* Tempus est ut revertar ad eum qui me ex nihilo firmavit: multum tempus vixi bene; mihi pius judex vitam meam prævidet: tempus resolutionis meæ instat, quia cupio dissolvi & esse cum Christo: *sed & alia multa locutus, in lætitia diem usque ad vesperum duxit; & præfatus puer dixit;* Adhuc una sententia, Magister dilecte, non est scripta: *at ille,* Scribe, *inquit,* citò. *Post modicum dixit puer:* Modò sententia descripta est: *at ille;* Bene, *inquit,* veritatem dixisti: Consummatum est. Accipe meum caput in manus tuas, quia multùm me delectat sedere ex adverso loco sancto meo in quo orare solebam, ut & ego sedens patrem meum invocare possim, & in pavimento suæ casulæ decantem, *Gloria Patri, & Filio, & Spiritui sancto. Cùm* Spiritum Sanctum *nominasset, spiritum è corpore exhalavit ultimum; ac sic regna migravit ad** CŒLESTIA: *omnes autem qui vidêre Beati Patris obitum, nunquam se vidisse ullum alium in tam magna devotione atque tranquillitate vitam finivisse dicebant. Quia sicut audisti, quousque anima in corpore fuit,* Gloria Patri, *& alia quædam spiritualia expansis manibus Deo vivo & vero gratias agere non cessabat. Scito autem, frater charissime, quod multa narrare possem de eo; sed brevitatem sermonis ineruditio linguæ facit.* Explicit vita Venerabilis Bedæ Presbyteri. Ex MS. Coll. Ben. Cantabr.

* *V. Beda jam moriens discipulis suis dictabat.*

* *Creator scil.*

* *Ambarvalia,* the Gang week: *vel Perambulatio Christiana, gentilium lustrationum expultrix.*

* *Missæ pro V. Beda faciendæ. vide infrà.*

* *Certitudo salutis suæ V. Bedæ fuit.*

* *Ergò, quid opus missâ, nisi ut pro salute V. Bedæ gratias agerent. vide pag.* 164. *&* 192. *&* 297.

Gloriosissimo Regi CEOLVVLPHO, *BEDA Famulus CHRISTI & Presbyter.

Versionem hanc Saxonicam Regis ALUREDI, utpote in initio operis valde spinosam, & plùs solito à verbis venerabilis BEDæ deflectentem; sic ad verbum in gratiam studiosorum harum antiquitatū Latinè dedimus.

IC Beda Cristes Þeow ⁊ * Mæsse Preost sende gretan. Done leofestan Cyning ⁊ halestan Ceolwulf. ⁊ ic þe sende þæt spell þæt ic niwan awrat be Angel þeode. ⁊ Seaxum. ðe sylfum to rædanne. ⁊ on emtan to smeageanne. ⁊ eac on ma stowa to writanne ⁊ to læranne. ⁊ ic getreowige on ðine geornfulnysse forþon þu eart swyðe gymende. ⁊ smeagende ealdra manna cwidas ⁊ dæda. ⁊ ealra swiþost þara * mærena wera ure þeode; Forþon þis gewrit oððe hit god sagað be godum mannum ⁊ se þe hit gehyreþ he onhyreþ þam. oððe hit yfel sagaþ be yfelum mannum. ⁊ se þe hit gehyreð. he flyhþ þæt ⁊ onscunaþ. forþon hit is god gode to herianne ⁊ yfelne to leanne. þæt se gehereo se þe hit gehyre (gif se oþer nolde.) hu wurþ he elles gelæred; For þinre þearfe. ⁊ for þinre þeode ic þis awrat. forþon ðe God to cyninge geceas þe gedafenaþ þine þeode to læranne. ⁊ þæt þy læs tweoge hwæðer þis soð sy;

*mærra manne. *MS.* Ben.

Ic cyðe hwanan me þas spell coman. ærest me wæs fultumiend ⁊ lareow se arwurþa Abbad Albinus se wæs wide gefaren. ⁊ gelæred. ⁊ wæs betst gelæred on Angel cynne. swy-

Historiam gentis Anglorum Ecclesiasticam, quam nuper edideram, libentissimè tibi desideranti Rex & priùs ad legendum ac probandum transmisi, & nunc ad transscribendum ac plenius ex tempore meditandum retransmitto. Satisq; studium tuæ sinceritatis amplector, quo non solùm audiendis Scripturæ Sacræ verbis aurem sedulus accommodas, verumetiam noscendis priorum gestis sive dictis, & maximè nostræ gentis, virorum illustrium curam vigilanter impendis. Sive enim historia de bonis bona referat, ad imitandum bonum auditor solicitus instigatur: seu mala commemoret de pravis, nihilominus religiosus ac pius auditor sive lector, vitando quod noxium est ac perversum, solertius ad exequenda ea quæ bona ac Deo digna esse cognoverit, accenditur. Quod ipsum tu quoque vigilantissimè deprehendens, historiam memoratam in notitiam tibi simul & eis quibus te regendis divina [a]præfecit autoritas, ob generalis curam salutis latiùs [b]propagari desideras. Ut autem in his quę scripsi vel tibi, magnanime [c]Rex, vel cæteris auditoribus sive lectoribus hujus historiæ, occasionem dubitandi subtraham, quibus hæc maximè autoribus didicerim, breviter intimare curabo.

Autor ante omnes atq; adjutor opusculi hujus [1] Albinus Abbas, reverendissimus vir per omnia doctissimus extitit. Qui in Ecclesia Cantuariorum à beatæ memoriæ Theodoro Archiepiscopo &

Ego Beda famulus Christi, & missæ sacerdos, mitto congratulationem gloriosissimo Regi & salutem CEOLVVLPHO, ad te quoque mitto illam historiam quam nuper scripseram de Anglicana gente & Saxonica, tibimet ipsi legendam juxtà & meditandam, atq; insuper in plura loca postquam transcripta fuerit transmittendam, & ediscendam: confido insuper in fervore tuo, quoniam valde solicitus es & meditabundus, de veterum hominum dictis factisq;, & omniū maximè, magnorum virorum nostræ gentis: propterea hæc historia, aut bonum refert de bonis hominibus (& quicunq; illā audit ipse & illos quoque audit) aut malum refert de malis hominibus (& quicunque illam audit, is fugit id, vitátq;) propterea bonum est bonos laudare, & malos declinare, ut quicunq; fuerit is qui hoc audierit (quamvis alter quis respuerit) quomodo erit ille aliàs edoctus? pro tua necessitate, tuæque gentis, ego hoc scripsi. Quoniam te Deus in Regem elegit, te oportet gentem tuam docere; atque ut ob id minùs dubitet, utrùm hoc verum sit.

Ego narrabo unde mihi hæc historia obvenerit: primus mihi adjutor fuit, doctórque, ille venerabilis Abbas Albinus, qui longè profectus est, doctúsque, quique optimè eruditus in historiis Anglicæ

ðorst he me ræde of Đeodo-
res gemynde· se wæs biscop
on Cantwara byrig· ⁊ Adria-
nus Abbud forþon he swy-
ðost wæs mid him gelæred·
eall ꝥ he on Cantwara mægþe
⁊ eac on þam þeodlandum þe
þær to gedeodde wæron eall
þæt he oððe ongewritum oð-
ðe on ealdra manna sægenum
ongeat oððe fram leorning
cnihtum þæs eadigan Papan
sce Gregories þa he me ealle
ða þe gemynd * wurðe wæron
þurh Noðhelm ðone æfestan
Mæsse Preost on Lunden by-
rig. oððe hine to me sende.
oððe on stafum awrat ⁊ me
sende fram fruman þyssa bo-
ca· oð ða tid þe Angel cyn
Cristes geleafan onfeng of
ealdra manna sægenum oð þas
andweardan tid· swyðost we
* geleornodon ꝥ we her wri-
tað. ⁊ of leorning cnihtum
þæs eadigan Papan sce Grego-
rius under hwilcum cyninge ꝥ
ðonne geworden wæs· þurh
Albinus myngunge þæs Ab-
budes * ðurh Noðelmes
ærende ⁊ gesægene. swyðe fe-
la hi me sædon fram gehwyl-
cum biscopum· ⁊ hwylcum cy-
ninga tidum East Seaxe ⁊
West Seaxe· ⁊ East Engle· ⁊
Norðan Humbre. wære gife
onfengon Cristes geleafan.
þurh Albinus swiðost. ic ge-
ðristlæhte ꝥ ic dorste þis
weorc ongynnan. ⁊ eac mid
Danieles þæs arwurðan West
Seaxna biscopes· se nu gyt
lifigende is fela he me sæde
ymbe Suð Seaxe. ⁊ embe West
Seaxe· ⁊ eac ymbe * Wiht þæt
igland· swiðost he me sende

* ðe to cyþanne wæron. B.

* gelysdon ⁊ geleornedon. B.

* ⁊ þurh Norðhelmes. B.

* wiht land. B.

Adriano Abbate viris venerabilibus atq; eruditissimis instituti, diligenter omnia quæ in ipsa Cantuariorum provincia vel etiam in contiguis [d] ejusdẽ regionibus à discipulis beati Papę Gregorii gesta fuere, vel monimentis literarũ vel seniorum traditione cognoverat, ea mihi de his quę memoriâ digna videbantur, per religiosũ Londinensis Ecclesiæ presbyterum [a] Nothelmũ, sive literis mandata, sive ipsius Nothelmi vivâ voce referenda, transmisit. Qui videlicet Nothelm⁹ postea Romam veniens, nonnullas ibi beati Gregorii Papę simul & aliorum Pontificum epistolas, perscrutato ejusdem Sanctę Ecclesię Romanę scrinio, permissu ejus qui nunc ipsi Ecclesiæ præest [e] Gregorii Pontificis, invenit. Reversúsq; nobis nostræ historiæ inserendas cum consilio prȩfati Albini reverendissimi patris attulit. A principio itaque voluminis hujus usq; ad tempus quo gens Anglorum fidẽ Christi percepit, ex priorum maximè scriptis hinc inde collectis ea quæ [g] promem⁹, didicimus. Exinde autem usque ad tempora præsentia, quæ in Ecclesia Cantuariorum per discipulos beati Gregorii Papæ, sive successores eorum vel sub quibus Regibus gesta sint memorati Abbatis Albini industriâ, Nothelmo, ut diximus, [h] perferente, cognovimus: Qui etiam provinciâ Orientalium Saxonum simul & Occidentalium, necnon & Orientalium Anglorum atq; Nordan Hymbrorum à quibus prȩsulibus vel quorum tempore Regum gratiâ Evangelii perceperint, nonnulla mihi ex parte prodiderunt. Deniq; hortatu præcipuè ipsius Albini, ut hoc opus aggredi auderẽ, provocatus sum. [3] Daniel quoque reverendissimus Occidentalium Saxonum Episcopus, qui nunc usque superest, nonnulla mihi de historia Ecclesiastica provincię ipsius,

gentis extitit, præcipuè is mihi multa dixit, de Theodori mente, qui erat Episcopus in Cantuariorum burgo, & Adriani Abbatis, quoniam ipse potissimùm fuit unà educatus; omnia quæ ille in Cantuariorũ provincia, atq; insuper in conterminis regionibus quæ ibi adjunctæ erant; omnia quæ vel in scriptis, vel in antiquorum hominum dictis nactus est, vel à discipulis Beati Papæ Sancti Gregorii, hæc ille mihi omnia, quæ memoriâ digna fuerant, per Nothelmum illum religiosissimum Missæ sacerdotem in Londinensi burgo, aut ad me misit, aut literis exaravit & ad me misit, à principio voluminis hujus usq; ad tempus quo Anglorũ gens Christi fidem percepit, deprompta à seniorum hominum narrationibus, usq; ad præsentem ætatem: præcipuè nos quæ hic scripsimus & à discipulis Beati Papæ S. Gregorii; sub quo rege illa quo que facta fuerant, per Albini testimonium Abbatis, sc. ex Nothelmi narratione, & affirmatione. Permulta illi mihi dixerunt, à quibus Episcoporum, quibúsve regum temporibus Essexia, Westsexia, East-Anglia, & Northan-Hymbria gratiam acceperint Christianæ fidei. Ab Albino præcipuè ego provocatus sum ut auderem hoc opus aggredi; nec non à Daniele Reverendo Occidentalium Saxonum Episcopo, qui nunc usque in vivis est; multa ille mihi dixit de Australi Saxonia, & Occidentali Saxonia, & insuper de vecta Insula præcipuè is ad me misit literis mandata: & à Cedda Reverendo Merciorum Episcopo, & à Ceadda de Merciorum gente, & Orientalium Saxonum; atque insuper

on

on gewritum. 7 þurh Cedde þone arwurþan Myrcna biscop. 7 Ceaddan ymbe Myrcna ðeode. 7 East Seaxena. 7 eac ymb þara biscopa lif. 7 forþfore we geacsodon fram ðam broðrum þæs Mynstres ðe hi sylf atemnedon ðe Læstinga ea is nemned. ða þing þe on East Englum geworden wæron. sume we þa of ealdra manna gewritum oððe secgene metton sume we mid isses gesægene þæs arwurþan Abbudes geleornedon. 7 þ on *Lindesege worden wæs. ymbe Cristes geleafan þurh gesegene ðæs arwurðan biscopes * Cynebyrtes 7 þurh his ærend gewritu. 7 oðra lifigendra swiðe getreowra we geleornodon. 7 eac þ we on Norðanhymbra geacsedon ymbe Cristes geleafan. oð ðysne andweardan dæg. na læs mid anes mannes geþeahte ac mid gesægene unrim geleaffulra witena þa þe þa ðing wiston. 7 gemundon. 7 syþþan þ. sylf ongeat. ne let ic þ unwriten. þ ic be ðam halgan fæder Cuþbyrhte wrat oððe on þisse bec oððe on oðre * þa dæda his lifes. sume ic ærest nom of þam gewritum þe ic awriten gemette mid þam broðrum þære cyricean æt *Lindesfarena. Sumu þa þe ic sylf ongitan mihte. þurh swiþe getreowra manna gesægene ic toycte. 7 þone leornere ic nu eadmodlice bidde. 7 halsige gif he hwæt * ymbe ðis on oðre wisan gemete oððe gehyre þ he me þ * neotwite.

*Lindesse geworden. Cot.
*Cynebyrhtes. B.
*bec. C.
*Lindesfearona ea. C.
* ymbe þisses hwæs. B.
* me þ ne owwite. &C.&B.

ſimul & proxima illi Auſtralium Saxonum, nec non & Vectæ insulæ literis mandata declaravit: Qualiter verò per miniſterium [i] Ceddi & Ceaddæ religioſorum Chriſti ſacerdotum, vel provincia Merciorum ad fidem Chriſti, quam non noverat, pervenerit, vel provincia Orientalium Saxonum fidē quam olim exſufflaverat, recuperaverit, qualis etiam ipſorum patrũ vita vel obitus extiterit, diligenter à fratribus Monaſterii, quod ab ipſis conditum [k] Læſtingaea cognominatur, agnovimus. Porrò in provincia Orientaliũ Anglorum quę fuerint geſta Eccleſiaſtica, partim ex ſcriptis, vel traditione priorũ, partim reverendiſsimi Abbatis [4] Eſii relatione comperimus. At verò in provincia Lindiſsig quæ ſint geſta erga fidē Chriſti, quæ ve ſucceſsio ſacerdotalis extiterit, vel literis reverendiſsimi antiſtitis [5] Cyneberthi vel aliorum fidelium virorũ vivâ voce didicimus. Quæ autē in Nordan Hymbrorum provincia, ex quo tempore fidem Chriſti perceperunt uſq; ad præſens, per diverſas regiones in Eccleſia ſint acta, non unoquolibet auctore, ſed fideli innumerorum teſtium, qui hęc ſcire vel meminiſſe [l] poterunt aſſertione cognovi, exceptis his quę per meipſũ noſſe poterã. Inter quæ notandum, quod ea quæ de ſanctiſsimo patre noſtro & antiſtite Cudberto, vel in hoc volumine, vel in libello geſtorũ ipſius conſcripſi, partim ex eis quæ de illo à fratribus Lindiſfarnenſis Eccleſiæ ſcripta repperi, aſſumpſi; ſimpliciter fidē hiſtorię quam legebam accõmodans, partim verò ea quę certiſsimâ fidelium virorũ atteſtatione per meipſũ cognoſcere potui, ſolerter adjicere curavi: Lectorémq; ſuppliciter obſecro, ut ſi qua in his quę ſcripſimus aliter quàm ſe veritas habet poſita reppererit, non hoc nobis imputet, qui (quæ vera lex hiſtoriæ eſt) ſimpliciter ea quæ famâ vulgante collegimus, ad inſtructionem poſteritatis, literis mandare ſtuduimus.

de ipſorum Epiſcoporum vita, obituq; nos cognovimus à fratribus Monaſterii quod ipſi condiderant, quódq; Læſtingaea nuncupatur; eorum autem quæ in Orientalium Anglorum provincia, geſta fuerint, quædam nos è ſeniorum hominum ſcriptis, aut dictis invenimus, quædam nos ex Eſii teſtimonio Reverendi Abbatis didicimus; & quod in Lindiſſei geſtum fuerit de Chriſti fide & teſtimonio Reverendi Epiſcopi Cynibe[r]hti, & è ſuis Epiſtolis aliorúmque tunc viventium, perquam fidelium accepimus; atque inſuper quod in Nordan Humbria cognovimus de Chriſti fide uſque ad hunc præſentem diem, non tantùm ex unius hominis conſilio, ſed & narratione innumerabilium fidelium teſtium, qui eandem rem norant, & meminerant; poſtquam autem ego ipſe hoc perceperam, non paſſus ſum id minus ſcriptum excidere quod de illo Sancto Patre Cuthbyrhto exaraveram, ſive in hoc libro ſive in altero: rerum geſtarum ſuæ vitæ quaſdam ego primus deſumpſi ſcriptis, quæ literis mandata inveneram à fratribus Eccleſiæ apud Lindeſſarnam; quaſdam, quas ipſe noſſe potui, perquam fidelium virorum atteſtatione ego adjeci. Lectorem autē nunc humilis obteſtor, obſecróq; ſiquid de his aliomodo ſcriptum invenerit, aut audiverit, ut id mihi imputare noluerit.

NOTÆ.

Ic Beda
Ego Beda, &c.

* *Venerabilis Beda Anglus, & Northanhymbrensis, Northanhymbriæ Regi Ceolwulfo historiam gentis suæ dicavit: Ceolwulfus hic cœpit regnare ad annum Christi plùs minus* DCCXX, *& desiit* DCCXXXVII, *biennio ab obitu hujus nostri autoris: obiit autem ipse Beda anno* CXXVII *à morte B. Gregorii urbis Romæ Episcopi. Vide Bedæ Epitaphium ad finem hujus historiæ. Ceolwulfum de Heptarchis unum, Beda historiæ patronum nacta est: Regem Aluredum Monarcham (sublatâ Heptarchiâ anno* DCCXCV, *Ecgberhto regnum occupante) interpretem: (Rex ille Aluredus, aliàs Alfredus vel Ælfridus anno* DCCCLXXII *vixit:) Utrosque (ut idem Venerabilis Beda de Oswaldo Northanhymbrorum Rege, & Sancto, testatur, lib. 2. cap. 5. necnon de Sigeberto Academiæ Cantabrigiensis augustissimo patrono lib. 2. cap. 15. Denique de Rege Oswio Oswaldi filio lib. 3. cap. 21.)* CHRISTIANISSIMOS.

Mæsse preost
Missæ sacerdos.

* Mæsse· *Missa, ἄφεσις nonnullis, ut* ite missa est: *est autem divinus ad mensam sacram cultus: at* mæsse, *Anglis hodie* Messe, *ferculum*; messe or service SENT up, *sive totus mensæ profanæ, primæ aut secundæ apparatus, sive cultus. Utrumq; à Latinorum missa; hinc,*

In mensam læti libant, divósque precantur, &c.
Instaurant epulas, & mensæ grata secundæ
Dona ferunt— *Virg. Æneid. 7.*

Mæsse· *Missa à mittendo, ut πομπὴ, sacrificium Gentile à πέμπω mitto.*

Et quid si missa à Græcorum convertendorum πομπὴ, *à* πέμπω *mitto, necessario & laudabili dicendi artificio Latinorum traductum fuerit? Sed de re ipsa consulantur autores:* mæsse, *ferculum, & pomparum fercula meminit princeps oratorum, Offic. lib. 1.* Πομπὴ *autem Ethnicis, deorum sacrificium vel maximè solenne fuit. Hom. Iliad. ζ. de Belleroph.*

Αὐτὰρ ὁ βῆ Λυκίηνδε θεῶν ὑπ' ἀμύμονι πομπῇ.

& Herodian. in vita Commodi, Ἦρος ἀρχῇ ἑκάστου ἔτους, ὡρισμένης ἡμέρας μητρὶ θεῶν πομπὴν τελοῦσι Ῥωμαῖοι. viz. *initio Veris, quotannis stato die, Matri deorum (si hîc Latinè dicere licuerit) missam Romani faciebant. Sic Demosth. bellatorum ordines descripturus, inquit,* Οἱ λοιποὶ τὰς πομπὰς πέμπουσιν ὑμῖν μετὰ τῶν ἱεροποιῶν· *reliqui pompam sive missam vobis* (πέμπουσι) *mittunt, aut ministrant cum sacrificulis; Vide Orat. in Philipp. I. Præcipuæ verò, & cæteris majores pompæ notissimis quatuor Solstitiorum punctis* MITTEBANTUR. *Et ad adventum solis Thulitæ veteres* τὰ Εὐαγγέλια *celebrabant, ut prodit in Gothicis Procopius.* Πανδημεὶ πανηγυρίζουσι τὰ εὐαγγέλια· *quasi sol post tantum cœli spacium decursum festum aliquod egregium merito suo postularet; hinc à Saxonibus hoc temporis punctum dicebatur* embryn, περίδρομή, the Ember weeke, *ab* emb *circum, &* ryn, *cursus, solis nimirum, sed à cineribus falsò à quibusdam nomen inditum hodie passim audimus: Audiatur potiùs Homilista pervetustus, sed proh pudor! adhuc inclusus Bibliothecæ publicæ nostræ Archivis. Homil. 34. pag. 44. lin. 1.* þa gesetnyssa godes þenunga on gearlicum embryne getacniaþ. *institutionem (inquit) dei cultuum (quos Missas* mæssen, the Services, *appellabant) in festo anniversario ad circuitum (solis) celebrando, ostendit Amalarius.*

Sed redeo ad vocem mæsse, *festum solenne,* mid pintres mæsse, *mediæ hyemis missa sive festum: nuncupatur,* Christmasse, *nostratibus, ad natalitium nostri Salvatoris* τὰ εὐαγγέλια· *Vide ipsam Rubricam Saxonic. Evang. in 1. cap. Matthæi vers. 18. in memoriam Evangelii pastoribus ab angelis prædicati. An ad explicationem vocis Missæ referendum sit necne, quod Livius memorat, in Numa rege creando, docti videant. Auspicia* MITTI *vetuit (augur sc.) quibus* MISSIS *declaratus rex Numa de templo descendit. Sed Missam Christianam, sive* εὐχαριστίαν *re, (at voce perparum mutatâ) opponi* πομπῇ *Gentilium prolixè (ut mihi videtur) enucleat. S. Cyrillus in Catechesi idque in verba,* καὶ πάσῃ τῇ πομπῇ αὐτοῦ. *scil. Diaboli.* Ὥσπερ γὰρ *(inquit)* ὁ ἄρτος καὶ ὁ οἶνος τῆς εὐχαριστίας πρὸ τῆς ἁγίας ἐπικλήσεως τῆς προσκυνητῆς τριάδος ἄρτος ἦν καὶ οἶνος λιτὸς· ἐπικλήσεως δὲ γενομένης ὁ μὲν ἄρτος γίνεται σῶμα Χριστοῦ, ὁ δὲ οἶνος αἷμα Χριστοῦ, τὸν αὐτὸν δὴ τρόπον τὰ τοιαῦτα βρώματα τῆς πομπῆς τοῦ Σατανᾶ τῇ ἰδίᾳ φύσει λιτὰ ὄντα τῇ ἐπικλήσει τῶν δαιμόνων βέβηλα γίνεται. *Ut panis & vinum Eucharistiæ, &c. factâ invocatione corpus & sanguis (sed* gastlice na lichamlice· *spiritualiter, non corporaliter, ut nos è sacris docet vetus Ecclesia, quod suo loco dicendum erit) Christi fiunt, &c. eodem (inquit) modo esculenta isthæc ad pompam Satanæ spectantia, dæmoniorum invocatione constituuntur profana. Cyrillus hîc Apostoli interpres esto, 1. Cor. 10. 21.* Οὐ δύνασθε τραπέζης Κυρίου μετέχειν καὶ τραπέζης δαιμονίων· *quasi diceret, Non potestis participes fieri Eucharistiæ, sive Missæ Christi, & pompæ Diaboli.*

Sed fidei in initio Ecclesiæ propagandæ, atque etiamnum hodie Charitatis fovendæ studium, sermonis perspicui libertatem postulat; cavendum tamen est nè dum voces (licèt cogente necessitate)

sitate) à Barbaris ad usus nostros pertrahamus, res cum vocibus, profanas, ipsis Christi Mysteriis sacris immisceri patiamur: Cœna dominica, Communio corporis & sanguinis Christi, Sacramentum, &c. gemænsumnisse Cristes lichoman ⁊ blodes· *1. Cor. 10. 16. Sana verba sunt, & ipsam Spiritus Sancti eloquentiam sapiunt; hisce qui rectè utitur formam sanorum verborum habet. 2. Tim. 1. 13. &* ὡς λόγια Θεοῦ, *ut sermones Dei loquitur, 1. Pet. 4. 11. quamvis etiam veteribus, quibuscum res cum Philosophis assiduò erat, licentiam dicendi, loco suo, atque ætati communem libentissimè concedimus.*

[a] *Concessit*, M S. Cot. [b] *propalari*, M S. Trin. & Cot. [c] ⌐ *magnanime Rex*, deest M S. sing. [d] *eidem*, Cot. [e] *Intelligit Gregorium secundum, cujus operâ (ut testatur Platina) Germani ad fidem conversi erant; hic etiam Gregorius (ut idem Platina ostendit) Bibliothecæ præfuit, cujus etiam ut permissu, sic etiam operâ Nothelmus Presbyter Londinensis rerum quas scire desiderabat peritior factus,* Ven. Bedæ *in historia consarcinanda felix adjutor extitit; hic Gregorius, anno Christi* DCCXVI *vixit.* [f] *Præfati Abbatis*, M S. D. Ward. [g] *Promeremus*, Cot. [h] *Proferente*, W. [i] *Ceaddi & Ceadde*, W. [k] *Lastingaea, apud Northanhymbrenses nostros ubi Episcopus Cedd jussu Edilwaldi, filii Oswaldi Regis, inter montes & latibula ferarum monasterium celebre extruxit, Vide lib. 3. cap. 23. L. poterant* C. & W.

Adjutores Ven. Bedæ in historia consarcinanda.

1. *Albinus Abbas.*
2. *Nothelmus Ecclesiæ Londinensis Episcopus.*
3. *Daniel Occidentalium Saxonum Episcopus.*
4. *Esius Abbas.*
5. *Cyneberthus Antistes.*
6. *Fratres Lindisfarnensis Ecclesiæ.*
7. *Ven. Beda non nimis credulus, néve nimis credulo lectore utatur, consilio salubri munit.*

¶ Historiola quæ sequitur, omnibus deest codicibus Latinis, extat tamen Saxonicis singulis, quibus usus eram Manuscriptis; *sic autem in gratiam Lectorum ad verbum transfero.*

ÐA ƿæs agangen fram Cristes acennednysse
* xciii. C
cccc ⁊ * xciiii wintra þa Cerdic ⁊ Cynric his sunu comon upp æt * Cerdices oran mid fif scipum· ⁊ se Cerdic ƿæs Elesing. Elesa * Gewissing· Gewis Ƿiging· Ƿiging Freaƿining· Freaƿine Freoþogaring· Freoþogar Bronding· Brond Bældæging· Bældæg Ƿodening· ƿæs ymbe syx gear ðæs þe hi upp coman geeodan Ƿest Seaxna rice· þ ƿæron ða ærestan Cyningas þe Ƿest Seaxena land on Ƿealum geeodan· ⁊ he hæfde þ rice sixtyne * gear· ⁊ þa geforþ he· ⁊ þa feng his sunu Cynric to þam rice· ⁊ hit heold * xxvii wintra · þa he forþferde· þa feng * Ceaƿlin his sunu to. ⁊

* *Portus Cerdici Matth. Westm. p. 94. Malmesb. p. 12*
* Elesa Esling Esla ge Ƿising. B.
* ƿinter C.
* xxvi. C.
* Ceol. B.

POstquam transacti erant à Christi nativitate quadringentæ & nonaginta quatuor hyemes, tum Cerdicius & Cinricus filius ejus appulerunt ad Cerdici portum cum quinque navibus. Ille autem Cerdicius fuit filius Elesæ, Elesa Wisi, Wisus Wigingi, Wigingus Freawini, Freawinus Freothogari, Freothogarus Brondi, Brondus Bældægi, Bældægus Wodi· circa sexennium ex quo huc appulerant, invaserunt Occidentalium Saxonum provinciam, iique erant primi Reges, qui Occidentalium Saxonum regnum inter* Wallos perdomuerant: tenuit autem illud Regnum sedecim annos, & tunc obiit: Deinde accepit ejus filius Cinricus regnum, tenuitque viginti & septem hyemes, & tandem obiit. Accepit postea Ceaulinus ejus filius regnum, tenuitque septem hyemes: quo

Malmesb. in lib. de Reg. ait, cum quinque ceolis, with five keels.

* *Nam contra Wallos pugnabant·* ƿiþ ƿealum gefuhtan· *Chron. Sax. in ann.* CCCCXV cum Britonibus, *inquit Wigorniensis, ad ann. 495. sensu convenit, Walli enim sunt Britonum progenies.*

heold seofon ƿinter. þa he geforð. ða feng *Ceol to ðam rice. ⁊ heold syx gear. þa he geforð. þa feng Ceolƿulf to his broðor. ⁊ he ricxade seofontyne gear. heora cynn gæð to Cerdice. þa feng Cynegyls Ceolƿulfes broðer suna to rice. ⁊ hæfde an ⁊ þrittig ƿintra. ⁊ he onfeng ærest * fulluhte Ƿest Seaxna Cyninga. Ða feng Kenƿalh to rice ⁊ heold hit *þrittig ƿinter. se Cenƿalh ƿæs Cynegelses sunu. ⁊ þa heold Seaxburg his Cƿæn an gear ꝥ rice æfter him. Ða feng Æscƿine to rice. þæs cyn gæþ to *Ceardice. ⁊ he heold tƿa gear. þa feng Centƿine to Ƿest Seaxna rice. Cynegelsing. ⁊ ricsade nigon gear. þa feng †Ceadƿala to þam rice. ðæs cynn gæð to Cerdice. ⁊ he heold III gear. Ða feng † Ine to þam rice. þæs cynn gæð to Cerdice. ⁊ he heold † tƿa ⁊ þrittig ƿinter. Ða feng Æþelheard to rice*. ⁊ heold feoƿertine ƿinter. Ða feng Cuþred to. þæs cynn gæð to Cerdice. ⁊ he heold syxtyne †ƿinter. þa feng Sigebyrht to. þæs cyn gæð to Cerdice. * ⁊ he heold an gear. ða feng Cyneƿulf to rice. þæs cyn gæð to Cerdice. ⁊ he heold an ⁊ ðrittig * geara. ða feng Beorhtric to rice. * ⁊ he heold sixtene gear. Ða feng Ecbyrht to þam rice ⁊ heold seofon ⁊ þrittig geara ⁊ seofen monað. ⁊ þa feng Æðelƿulf his sunu to. ⁊ heold † nigonteþe healf gear. ⁊ se Æðelƿulf ƿæs Ecgbyrhting. Ecbyrht Ealh-

quo mortuo accepit regnum Ceolus: tenuítque ſex annos: illo mortuo, accepit regnum frater ejus Ceolwulfus, & rexit ſeptendecim annos: horum genealogia *convenit Cerdicio. Dein accepit regnum Cynegylſus, Ceolwulfi fratris filius, tenuítque triginta hyemes & unam. Atque is primus Occidentalium Saxonum Rex baptiſmum ſuſcepit. Deinde accepit regnum Kenwalhus, tenuítque triginta hyemes. Ille Kenwalhus fuit Cynegelſi filius. Tum poſtea regnum Seaxburga ejus Regina tenuit per anni unius ſpatium illo defuncto. Dein accepit regnum Æſcwine, cujus genealogia convenit Cerdicio, & biennium tenuit. Accepit poſtea Centwine regnum Occidentalium Saxonum Cynegelſi filius, rexítque novem annos. Tum accepit Ceadwala regnum, cujus genealogia convenit Cerdicio, & tenuit triennium. Deinde Ina accepit regnum, cujus genealogia convenit Cerdicio, & ille quoque tenuit triginta, & duas hyemes. Tum Æthelheard accepit regnum, & tenuit quatuordecim hyemes. Cuthrædus poſtea regnum accepit, cujus genealogia convenit Cerdicio, tenuítque ſedecim hyemes. Accepit porrò regnum Sigebirtus, cujus genealogia convenit Cerdicio, tenuítque anni unius ſpatium. Cinewulfus poſtea accepit regnum, cujus genealogia convenit Cerdicio, tenuítque triginta annos & unum. Tum accepit regnum Beorhtricus, tenuítque annos ſedecim. Tum capeſſit regnum Ecbirhtus, tenuítque triginta annos & ſeptem, ſeptémque menſes: dein capeſſit regnum Æthelwulfus ejus filius, tenuítque novemdecim annos cum ſemeſtri. Ille autem Æthelwulfus fuit filius Ecbirhti, Ecmun-

* Ceolƿulf his broþur. B.
* Fulƿihte. C
* XXXI. B. & C.
* Cerdice. C.
† Ceadƿalle. C.
† Ine to Seaxna rice. B. to ƿest Seaxna rice. C.
† XXXVII ƿintra. B. & C.
*þæs cyn gæþ to Cerdice C.
†gear. C
*ƿintra C.
*þæs cyn gæþ to Cerdice C.
†nigonteoðe. B. & C.

* *Sax. redit, hoc eſt, refertur ad Cerdicium.*

*Eafinȝ Eafa· E- opping Eoppa.B

munding· Ealhmund * Eabinȝ· Eaba Joppinȝ· Joppa Inȝildinȝ· Inȝild Cenredinȝ· ⁊ Ine Cenredinȝ· ⁊ Cuþburh Cenredinȝ· ⁊ Cƿenburh Cenredinȝ· Cenred Ceolƿaldinȝ· Ceolƿald Cuþƿulfinȝ· Cuþƿulf Ƿiniȝ. Cuþƿine Celminȝ· Celm Cynricinȝ· Cynric Creodinȝ· Creodda Cerdicinȝ· þa feng Æþelbald his sunu to rice· ⁊ heold † fif ȝear· þa feng Æðelbyrht to his broðor· ⁊ heold fif ȝear. þa feng Æþered his broþor to rice· ⁊ heold fif ȝear· þa feng Ælfred hyra broþer to rice·⁊ ða ƿæs aȝangen his ylde þreo ⁊ tƿentiȝ ƿintra·⁊ þreo hund. ⁊ six ⁊ hund nyȝantiȝ ƿintra. þæs þe his cyn ærest Ƿest Seaxna land on ƿealum ȝeeodon

† i. C.

birtus Ealhmundi, Ealhmundus Eabæ, Eaba Joppæ, Ioppa Ingildi, Ingildus Cenredi, & Ina Cenredi, & Cuthburhtus Cenredi, & Cwenburghus Cenredi, Cenredus Ceolwaldi, Ceolwaldus Cuthwulfi, Cuthwulfus Wini, Cuthwinus Celmi, Celmus Cynerici. Cynericus Creoddæ, Creodda Cerdici. Tum capeſsit regnum filius ejus Æthelbaldus, & quinquennium tenuit. Dein capeſsit regnum Æthelbirtus ejus frater, & is quoq; tenuit quinquennium. Deinde Ætheredus ejus frater regnum accepit, & tenuit quinquennium. Denique capeſsit regnum illorum frater Ælfredus postquam hujus ætatis triginta & tres hyemes transactæ fuerint & tricenæ nonaginta & tres hyemes, ex quo majores ſui primò Occidentalium Saxonum provinciam contra Wallos (pugnaturi) invaſerant.

Incipiunt capitula Libri primi.

* Bretene.C.

1. Be ȝesetnysse *Breotene oþþe Hibernia Scotta ealandes on heora þam ærran biȝenȝum ⁊

* æresta. C.

2. Þæt se *æresta Romana Casere Gaius Julius Breotene ȝesohte ⁊

3. Þæt se æfter Romana Casere Claudius haten þ ylce Ealond ȝesohte ⁊ Orcadas þa Ealand ȝe þeodde to Romana cynedome· ȝe eac Vespassianus fram him sended ƿæs· ⁊ he * Ƿihte ealond þam Romaniscan kynedome under ðeodde ⁊

* ƿihtland. B.

4. Þæt Lucius brytta cyninȝ sende ȝeƿritu to Eleuþerio þam Papan· bæd hine cristenne beon and eac abæd ⁊

1. *De situ Britanniæ vel Hiberniæ, Scotorum Inſulæ & ipſarum primis incolis.*

2. *Ut Primus Romanorum Cæſar Caius Julius Britanniam petierit.*

3. *Ut ſecundus Romanorum Cæſar Claudius dictus, eandem Inſulam petierit; & Orcadum Inſulas adjecerit Romanorum Imperio. Et ut Veſpaſianus ab eo miſſus fuerit. Et ut vectam Inſulam Romano imperio ſubdiderit.*

4. *Ut Lucius Britannorum Rex miſerit literas ad Eleutherium Papam: oravit quoque ſibi ut liceret Christianum fieri, atque etiam exoravit.*

Sic ad verbum in gratiã Lectoris, verba Latina Saxonico codici aptare lubet, quia exemplar vetus nullam hic verſionem adhibuit.

5. Þ

5. Þ Severus se Casere onfeng micelne dæl Breotene. ⁊ þone mid dice to sceadde fram oðrum unatemedum þeodum;

5. Ut Severus Cæsar occupaverit magnam partem Britanniæ, & illam vallo distinxerit à cæteris indomitis gentibus.

6. Be Diocletianus rice· ⁊ þæt he cristene men wæs ehtende;

6. De Diocletiani imperio, & ut Christianos homines persecutus sit.

7. Sce Albanus þrowung· ⁊ his geferena þe on ða ilcan tid for drihtne heora blod aguton;

7. Sancti Albani passio suorúmque sociorum, qui eodem tempore pro domino suum sanguinem fuderunt.

* sum. B 8. Ðæt þa seo ehtnysse blan· seo cyrice on Breotene *hwæt. hwugu fæc sibbe hæfde· oþ þa tide þæs Arrianiscan gedwolan;

8. Ut hac persecutione cessante, ecclesia in Britannia in quantulumcunq; spacium pacem habuerit usq; ad tempora Arrianæ vesaniæ.

Cap. 9. & 10. desunt Saxonic. 9. Ðæt ricsiendum Gratiano· Maximus se Casere wæs on Breotene acenned· ⁊ eft mid mycle werede ferde on Gallia rice;

9. Ut regnante Gratiano Maximus Cæsar fuerit in Britannia creatus, & postea cum magno exercitu abierit in Galliæ regnum.

10 Ðæt ricsiendum Archadio Pelagius se Bryt wið godes gife geleafan unrihtlice lare onfeng;

10. Ut regnante Arcadio Pelagius Brito contra Dei gratiam, impiam doctrinam susceperit.

11. Ðæt ricsiendum Honorio· Gratianus ⁊ Constantius wæron on Breotene acende· ⁊ se * ærra wæs on Brytton ofslegen· ⁊ se oðer wæs on Gallia rice; * ærru. B.

11. Ut regnante Honorio, Gratianus & Constantius fuerint in Britannia creati: & prior fuerit in Britannia interemptus, & alter in Galliæ ditione.

12. Ðæt Bryttas fram Scottum ⁊ Peohtum wæron forhergode ⁊ hi to Rome him fultumes bædon;

12. Ut Britones à Scotis & Pictis fuerint vastati, iiq; Romam adeuntes sibi auxilium quæsierint.

13. Ðæt ricsiendum Theodosio þæs tidum Palladius se biscop wæs sended to gelyfendum Scottum on Crist· ⁊ Bryttas to Rome fram *Ættio þam cyninge wæron him fultumes biddende ⁊ þær nænigne næfdon. *Ætrio B. Ædrio. C.

13. Ut regnante Theodosio, cujus tempore Palladius Episcopus fuerit missus ad Scotos credentes in Christũ. Et Britones Romam adeuntes, ab Ætio Regulo sibi auxilium flagitaverint, sed indè nihil impetraverant.

14. Ðæt Bryttas mid þy wæron hungre genedde þa *elþeodian of heora gemærum adrifan ⁊ sona æfter þam mycel eorþwæstm ⁊ firenlust ⁊ mancwealm ⁊ adla ⁊ *gewyrna þære ðeode wæron æfter fyligende; * elþeodian. B. *gehne-wo. C.

14. Ut Britones maximâ fame coacti barbaros è suis finibus pepulerint; & statim postea ingens terræ frugum copia, & ignea libido, & hominum lues, & morbi, & exterminium gentis secutum fuerit.

15. Ðæt se Angel þeod wæs gelaðod fram Bryttum on Breotone· ⁊ heo sona ærest heora þa wiðerweardan feor adrifan· ac

15. Ut Anglorum gens fuerit invitata à Britannis in Britanniam, & illa statim primò horum adversarios longiùs abegerint: sed nihilominus

nales

nales æfter micelre tide þ hi geƿeredon ƿið him· ⁊ heora ƿæpen hƿyrfdon ƿið Bryttas heora gefaran ;

lominus post exiguum tempus [accidit] quòd isti rebellaverint contra hos, & ipsorum arma converterint in Britannos ipsorum socios.

16 Ðætte Bryttas ærest on Angel ðeode sige genaman ; ƿæs Ambrosius heora heretoga Romanisc man ;

*16. Ut Britones primam de Anglorum gente victoriam reportaverint; fuit autem Ambrosius eorum dux, Romanus * natione.*

17 Ðæt Germanus se Biscop mid Lupo to Breotene on scype cumende ærest þæs sæs· ⁊ æfter þam ðara Pelagianiscan *hreohnysse mid godcunde mægene gestilde ;

* hyrnesse. B.

17. Ut Germanus Episcopus cum Lupo navigans primò maris, & postmodum Pelagianorum tempestatem Divinâ virtute sedaverit.

18 Ðæt se ylca þa dohter ðæs Ealdormannes blinde onlihte. ⁊ æfter þam to ðam halgan Albane becumende þær ærest his reliquias onfeng· ⁊ eac þær to asette ða reliquias þara *halgera apostola· ⁊ eac oðra martyra ;

* halegra. C. *l.* haligra.

*18. Ut idem filiam *Tribuni cæcam illuminaverit, ac deinde ad Sanctum Albanum perveniens ibidem primò ipsius reliquias acceperit, atque etiam ibi posuerit reliquias sanctorum Apostolorum, aliorúmque martyrum.*

* viri principis.

19 Ðætte se ylca biscop forðam intingan untrumnysse *feria gehæfd· ⁊ þa brynas þara husa gebiddende adræscte. ⁊ he sylf ðurh ge sihþe fram his adle ƿæs gehæled

* þær. B. færinga· C.

19. Ut idem Episcopus causâ infirmitatis ibi detentus fuerit, & incendia domorum orando restinxerit; & ille ipse per visionem à suo languore fuerit restitutus.

20 Ðæt þa ylcan biscopas Bryttum on gefeohte godcundne fultum forgeafon· ⁊ sƿa ham ƿæron eft hƿeorfende ;

20. Ut iidem Episcopi Britonibus in pugna Divinum auxilium tulerint; sicque domum fuerint reversi.

21 Ðæt eft sprytendum þam twigum ðæs Pelagianiscan poles Germanus mid Seuero to Breotene eft cumende ærest þam [*healtan] geongan his stæpe he geedniƿode ⁊ æfter þam godes folce geniðeredum ge eac *gebettum þam gedƿolmannum he him geedniƿode þone stæpe rihtes geleafan ;

*B. & C. halgan. *Cantab.*

* gebedum. C.

21. Ut renascentibus virgultis Pelagianæ pestis, Germanus cum Severo Britanniam reversus, priùs claudo juveni incessum ipse renovaverit, & postea Dei populo (condemnatis atque etiam emendatis hæreticis) ille ipsis renovaverit gressum rectæ fidei.

22 Ðætte Bryttas sume tid gestildon fram utgefeohte· ⁊ hie sylfe þræston on ingefeohtum ⁊ on manegum manum hi sylfe besencton ;

*22. Ut Britones ad tempus quieverint ab exteris bellis, & sese contriverint * intestinis bellis, & multis flagitiis se immerserint.*

23 Ðæt se halga Papa Gregorius. Augustinum sende mid mune-

23. Ut Sanctus Papa Gregorius Augustinum mi-

cum Angel ðeode to bodiganne Godes ƿord ⁊ geleafan ⁊ eac sƿylce mid * trimmedlice ærend geƿrite hi gestrangedon þ hi ne ablunnen fram þam geƿinne;

25 Ðæt Augustinus ƿæs cumende on Breotone ærest on * Tenet þam ealonde. ⁊ Cantƿara Cyninge Cristes geleafan bodode. ⁊ sƿa mid his lefnysse Godes ƿord bodigende on Cent* ;

26 Ðæt he Augustinus on Cent þære frymðelican cyrican lif ⁊ lare ƿæs onhyrigende and on Cyninges byrig Biscop setl onfeng;

27 Ðæt se ylca biscop geƿorden onbead Gregorio þam Papan ða þe on Breotene gedon ƿæron ⁊ * samod be þam nydþearflican ðingum his andsƿare biddende onfeng;

29 Þ se ylca Papa Gregorius sende Agustino pallium ⁊ maran fultum Godes ƿord to læranne;

32 Ðæt he se Papa Æðelbyrhte þam Cyninge geƿrit ⁊ gyfe sende þ te Agustinus Cristes Cyrican geedniƿode. ⁊ Sce' Petres mynster getimbrade;

33 Ðæt Agustinus Cristes Cyrican geedniƿode. ⁊ ƿorhte mid ƿæs Cyninges fultume Æðelbyrhtes; Ðætte Agustinus þ mynster þara Apostola Petrus ⁊ Paulus getimbrade. ⁊ be his þam ærestan Abbude Petro;

34 Ðætte Æðelfrið Norðanhymbra Cyning Scotta þeode mid gefeohte ofercom. ⁊ hi of Angel ðeode gemærum adrof;

Her endað seo forme boc;

Her onginneð seo *oðer boc;

BE forðfore þæs eadigan Papan Gregorius;

* mid trumum. B. trymmendlice. C.
* Tenet land. B.
* eode. B. & C.
* someod C.
* æfterre. C.

serit cum Monachis Anglorum genti, ad prædicandum Dei verbum & fidem; nec non quod hortatoriâ epistolâ illos confortaverit, ut ii nè cessarent ab hoc labore.

24. deest Sax.

25. *Ut Augustinus venerit in Britanniam, & primò in Tanet Insulam, & Cantuariorum Regi fidē Christi prædicaverit; atq; ità ejus licentiâ [impetratâ] Dei verbum prædicaturus in Cantio.*

26. *Ut ille Augustinus in Cantio Primitivæ Ecclesiæ vitam & doctrinam fuerit imitatus, atq; in Regia urbe *Episcopatus sedem acceperit.* * Episcopi.

27. *Ut ille idem Episcopus factus commendârit Gregorio Papæ, ea quæ in Britannia gesta fuerint, simul & de necessariis rebus, ejus responsum petens acceperit.*

28. deest Sax.

29. *Ut ille idem Papa Gregorius miserit Augustino Pallium, & plùs auxilii ad Dei verbum docendum.*

30, & 31. desunt Sax.

32. *Ut ille Papa Ethelberto Regi literas & dona miserit; útque Augustinus Christi ecclesiam instauraverit, & Sancti Petri Monasterium extruxerit.*

33. *Ut Augustinus Christi Ecclesiam instauraverit, & fecerit per regis auxilium scil. Ethelberti: ut Augustinus Monasterium Petri & Pauli extruxerit, & de ejus primo Abbate Petro.*

34. *Ut Ethelfridus Nordan-Humbrorum Rex Scotorum gentes prælio superaverit, eósque ab Anglicæ gentis finibus expulerit.*

Hìc desinit primus liber.

Hìc incipit secundus liber.

DE obitu beati Papæ Gregorii.

2. Ðæt

2 Ðæt Augustinus Brytta Biscopas for rihte geleaffulra sibbe lærde ⁊ * monade ge eac gedonum beforan him heofonlican wundre ⁊ eac hwylc wracu him for hogiende æfter fyligde;

3 Þ he Augustinus Mellitum ⁊ Justum to Biscopum gehalgode. ⁊ be his forðfore;

4 Ðæt Laurentius mid his efenbiscopum Scottas wæs manigende on ða annysse þære halgan cyrican ealles mæst ymb eastrena healdnyssa. ⁊ Þ Mellitus to Rome com;

5 * Forðferendum þam cyningum Æðelbyrhto ⁊ Sæbyrhto heora æfter fyligendas wæron deofolgylde folgiende for ðam Mellitus ⁊ Justus ða Biscopas of Breotene gewiton;

6 Ðætte Laurentius se Arcebiscop wæs gethread fram þam Apostole Sce' Petre Eadbealdum þone Cyning to Criste gecyrde ⁊ Mellitum ⁊ Justum þa biscopas to bodigenne hider gecyrdon;

7 Ðæt Mellitus æfter Laurentio Arcebisceop geworden wæs þa ligeas his byrnendre ceastre gebiddende adwæscte;

9 Be cynedome Eadwines ⁊ * Þ cumende Paulinus him * godspell bodade ⁊ ærest his dohtor mid oðrum monnum gelærde mid halgum gerynum Cristes geleafan;

10 Ðæt se Papa Bonifacius þone ylcan Cyning on sendum gewritum wæs trymmende to rihtum geleafan;

13 Hwylc geþeaht se ylca Cyning mid his Ealdormonnum hæbbende wæs be þære onfengnysse Cristes geleafan;

14 *Ðæt se ylca Eadwine mid his þeode geleaffull geworden ⁊ Þ Paulinus hine gefullade;

2. *Ut Augustinus Britonum Episcopos pro vera fidelium pace docuerit, & monuerit insuper, facto coram eis cœlesti miraculo: nec non qualis ultio illos spernentes secuta sit.*

3. *Ut idem Augustinus Mellitum & Justum in Episcopos consecraverit: & de ejus obitu.*

4. *Ut Laurentius cum suis sociis Episcopis Scotos ammonuerit in unitatem sanctæ Ecclesiæ; & omnium maximè circa Paschæ observantiam: & ut Mellitus Romam venerit.*

5. *Ut defunctis regibus Ethelberto & Seberto eorum successores fuerint idololatriam secuti: ob quod Mellitus & Justus Episcopi à Britannia decesserint.*

6. *Ut Laurentius Archiepiscopus fuerit correptus ab Apostolo S. Petro, & Eadbaldum Regem ad Christum converterit, & Mellitum & Justum Episcopos huc revocaverit.*

7. *Ut Mellitus, post Laurentium, Archiepiscopus factus, flammas ardentis civitatis orando extinxerit.*

8. deest Sax.

9. *De imperio Edwini; & ut veniens Paulinus ei Evangelium prædicaverit: & primò ejus filiam, cum aliis multis docuerit per Sancta Sacramenta, Christi fidem.*

10, & 12. *Ut Papa Bonifacius eundem Regem per missas literas fuerit hortatus ad rectam fidem.*

11. deest Sax.

13. *Quale consilium idem Rex cum suis Primatibus habuerit de * percipienda Christi fide.*

14. *Ut idem Edwinus cum sua gente fidelis sit factus, & quod Paulinus illum baptizaverit.*

* manode. C.

* forðferendum C.

* þær. B.

* godspellade. C.

* Sax. perceptione.

D 2 15 Ðæt

15. Ðæt seo mægðe east Engla Cristen geleafan onfeng ;

16 Ðæt Paulinus on Lindes*ege mægðe bodigende wæs Cristes geleafan ; Be þære sibbe ⁊ * stilnysse Eadwines cyninges rices.

18. Be forðfore Justus wæs Arcebiscopes ⁊ ꝥ Honorius *fore him gecoren wæs. ⁊ fram Paulino on Lindcylene gehalgod wæs. ⁊ ꝥ he fram Honorio þam Papan ærend gewrito ⁊ pallium onfeng ;

20. Ðætte ofslegenum Eadwine fram Pendan Myrcna cyninge. Paulinus se biscop wæs eft cumende to Cent ⁊ on Hrofeceastre biscop * setl onfeng.

Her endað seo † oðer boc ⁊ her onginneð seo þridde †.

* igge. B.
* smiltnysse. B.
* fore gecoren. B.
* stol. B.
† æftere. C.
† boc. C.

15. Vt provincia Orientalium Anglorum Christianam fidem susceperit.

16. Vt Paulinus in Lindisi provincia prædicaverit Christi fidem: de pace & tranquillitate Edwini Regis imperii.

17. deest Sax.

18. De obitu Justi Archiepiscopi, & quòd Honorius loco ejus electus fuerit, & à Paulino in Lindicolino [civitate] consecratus: & ut ille ab Honorio Papa literas & Pallium acceperit.

19. deest Sax.

20. Vt occiso Edwino à Penda Merciorum Rege, Paulinus Episcopus postea redierit Cantiam, & in Rhofensi civitate Episcopalem sedem acceperit.

Hîc desinit secundus liber, & hîc incipit tertius.

ÐÆt ða forman æfter fyligende Eadwines cyninges þone geleafan his agenre þeode beswicon. ⁊ Osƿald se cristenesta cyning þara ægðer geedniwode.

3. Ðæt se ylca cyning biddende of Sceotta þeode biscope onfeng Aidanum on naman gehatenne. ⁊ him on Lindesfarona ealonde biscop setl forgeaf.

5. Be Aidanus life þæs biscopes.

6. Be eawfæstnysse ⁊ wundorlicre arfæstnysse Osƿaldes cyninges.

7. Ðæt seo mægð west Seaxna bodigendum Birino þam biscope onfeng Godes word. ⁊ be his æfter fyligendum * Ægelbyrhto ⁊ Leotherio.

8. Ðæt te Cantwara cyning Earconbyrht bebead deofolgyld beon to worpene. ⁊ be his dehter Earcengota ⁊ hire magan Æðelburge gode * gehalgedum fæmnum.

9. Ðæt on þære stowe ðær of-

* Agelbryhte ⁊ Leutherio. B.
* gehalgode fæmnan B.

1, & 2. *VT primi successores Edwini Regis fidem suæ gentis corruperint: & Oswaldus Christianissimus rex utrũq; restauraverit.*

3. Vt idem rex obsecrans de Scotorum gente Episcopum acceperit, Aidanus nomine nuncupatum, & illi in Lindisfarnensi insula Episcopalem sedem donaverit.

4. deest Sax.

5. De Aidani Episcopi vita.

6. De religione & miranda pietate Oswaldi regis.

*7. Vt provincia occidentalium Saxonum prædicante Byrino Episcopo acceperit Dei verbum: & de ejus successoribus Agilberchto & *Leoterio.*

8. Vt Cantuariorum rex Earconbertus præceperit idolatriam esse rejiciendam, & de ejus filia Æreengota; & ipsius propinqua Edelburga Deo sacratis virginibus.

9. Vt in loco ubi occisus

* Lat. exemplar, *Eleuterio* pro *Eleutherio*.

slegen

slegen wæs se cyning Osƿald gelomlicu ƿundor geƿeorc geƿorðene ƿæron. ⁊ ꝥ þær ærest anes ƿeg ferendes mannes nyten gehæled ƿæs ⁊ æfter þam an mæden seo ƿæs ær lama;

*myl.B. *Sed* MSS. Cantab. & Cot. *deest.*

10. Ðæt þære ylcan stoƿe [*myl] mid fyre ƿæs ƿreomigende.

11. Ðæt ofer his reliquias ꝥ heofon leoht ealle niht ƿæs ofergestondonde ⁊ scinende. ⁊ ꝥ deofolseoce æt his reliquium ƿæron gelacnode;

12. Ðæt æt his byrigenne an lytel cniht fram lengten adle ƿæs gelacnod;

* æt. B.

13. Ðætte on Hibernia sum man * fram his reliquium fram deaðes líde ƿæs gehæled;

*Itham B.

14. Ðætte forðferdum Paulino þam biscope * Ithamar for him æt Hrofeceastre biscop setle onfeng. ⁊ be ƿundorlicre eadmodnesse Osƿines þæs cyninges se fram Osƿio ƿælhreoƿlice ƿæs ofslegen;

* storm B.

15. Ðæt se biscop Aidan þam scypfarendum þone * stream toƿearne * sægde. ⁊ eac him gehalgode ele sealde mid þam hi ðone storm gestildon;

† aƿegon ƿende. B. & C.

16. 17. 18. Ðæt se ylca biscop to ꝥ geƿehgene fyr þære cynelican burh gebiddende † on ƿeg geƿende;

21. Ðætte middel Engla mægð under Peadan Pendan suna ƿæs cristen geƿorden;

22. Ðæt east Seaxan þone rihtan Godes geleafan ðone hi gefyrn aƿurpon under Sibrihte heora cyninge mid geornfulnysse Osƿies ðæs cyninges. ⁊ †Cedde him bodiendum eft onfengon.

† Ceadda. C.

23. Ðæt se ylca biscop Cedde onfonde fram þam cyninge Æðel-

erat Rex Oswaldus crebra mirabilia [*sanitatū*] *opera facta fuerint: Et quod ibi primò cujusdā viatoris* [*hominis*] *jumentum sanatum fuerit, & postea quædam puella, quæ erat priùs* **clauda*. * *paralytica.*

10. *Vt ejusdem loci pulvis contra ignem valuerit.*

11. *Vt super ejus Reliquias cœlestis lux totam noctem superstiterit, & coruscaverit: & quod dæmoniaci ad ipsius reliquias fuerint sanati.*

12. *Vt ad tumbam ejus quidam puerulus à diuturno morbo fuerit sanatus.*

13. *Vt in Hibernia quidam per ejus reliquias à mortis articulo fuerit restitutus.*

14. *Vt defuncto Paulino Episcopo, Ithamar pro eo Rofensis civitatis episcopalem sedem acceperit. Et de mirabili humilitate Oswini Regis qui ab Oswio crudelißimè erat occisus.*

15. *Vt Episcopus Aidanus navigantibus tempestatem futuram prædixerit; nec non eis sacratum oleum dederit, per quod ipsi tempestatem sedabant.*

16, 17, 18. *Vt idem Episcopus admotum ignem, scil. ab hostibus, Regiæ civitati, orando amoverit.*

19 *De Fursao*, MSS[a]. Cantab. & Cot. *silent, quod* MS. Ben. *supplet.*

20. *De Honorio defuncto, &c.* MSS[a]. *eadem silent. tamen* Ben. *supplet.*

21. *Vt mediterraneorum Anglorum provincia sub Peada Pendæ filio fuerit Christiana facta.*

22. *Vt Orientales Saxones rectam Dei fidem, quam ii dudum abjecerant, sub Sigberechto eorum Rege, idque Zelo Oswii Regis, & Cedda ad illos prædicante, denuo acceperint.*

23. *Vt idem Episcopus Cedda acceperit à Rege Edil-*

ƿalde sume stoƿe mynster on to timbrianne· ⁊ þa mid halgum gebedum ⁊ fæstenum drihtne gehalgode ⁊ be his forðfore;

24. Ðæt Mercna mægð ofslegenum Pendan hyra cyninge Cristes geleafan onfengon· ⁊ Osƿio se cyning for ðam sige sealdan him for * gode æhta mila· ⁊ tƿelf bocland * gode mynster on to getimbrianne;

27. Ðæt Ecbyrht se halga ƿer of Angel cynnes cynne acenned munuc lif ƿæs lædende on Hibernia;

28. Ðæt forðferendum Tudan. Wilfrið ƿæs sended on Gallia· ⁊ þær ƿæs gehadod fram * Æðelbyrhte þam biscope· ⁊ Ceadda on ƿest Seaxum fram Wine biscope. ⁊ hi begen ƿæron Norðhymbrum to biscopum gehalgode;

29. Ðæt se Mæsse Preost Wigheard arcebisceope to gehadianne * of Breotene to Rome ƿæs onsended· ðonone sona hi hider onsendon geƿritu þæs Apostolican Papan ðær cyddon hine forðferende;

30. Ðæt east Seaxan on þa tid ðæs mancƿealmes to deofolgylde ƿæron eft gecyrde· ⁊ eft þurh ða geornfulnesse Germanus ðæs bisceopes hi sona fram heora gedƿolan ƿæron eft gecyrde;

Her endað * seo þridde boc·
Her onginnaþ seo feorþe boc.

Ðætte * forðferendum Deusdedit se arcebisceop· ⁊ Wigheard ƿæs þam biscop hade to onfonne. ⁊ to Rome onsended. ac hi ðær forðferdon. ⁊ Ðeodorus ƿæs to Arcebiscope gehalgod. ⁊ mid Adriane þam Abbude ƿæs to *Breotone onsended;

2. Ðæt Ðeodorus se Arcebisceop gond ferendum ealle Angel
cynnes

waldo quendam locum monasterii construendi: & tum postea sanctis orationibus & jejuniis domino consecraverit, & de ipsius obitu.

24. Vt Merciorum provincia occiso Penda illorum Rege Christi fidem acceperit: & Oswius Rex pro illa victoria octo milliaria & duodecim possessiones Deo ad monasteria construenda dederit.

25, & 26 desunt Sax.

27. Vt Egbercht ille sanctus vir de Anglica Gentis natione satus monasticam vitam duxerit in Hibernia.

28. Vt defuncto Tuda Wulfridus fuerit missus in Galliam, & ibi ordinatus ab Ethelbirtho Episcopo;& Ceadda in occidentali Saxonia à Wino Episcopo: & ii ambo erant Nordhumbrorum episcopi consecrati.*

29. Vt missalis sacerdos Wighardus in Archiepiscopũ ordinandus de Britannia Romam fuerit missus: unde citò huc remiserunt per scripta Apostolici Papæ quibus ibidem narraverant illum obiisse.

30. Vt Orientales Saxones in illo tempore mortalitatis ad idololatriam fuerint reversi: & postea diligentiâ Germani Episcopi, ii mox à suo errore fuerint aversi.

Hîc desinit tertius liber.
Hîc incipit quartus liber.

Ut defuncto Deus-dedit Archiepiscopo, Wighardus postea fuerit Episcopatum suscepturus: & Romam missus, sed is ibidem defunctus est, & Theodorus erat in Archiepiscopum consecratus, & cum Adriano Abbate sit Britanniam missus.

2. Vt Theodoro Archiep° peragrante omnes Anglorum

* godes sulfon. B.
* to þam mynstere fealde ⁊ forgeaf. B. & C.
* Æðelbyrhte C.
* ordinati.
* of. C. on. *Cant.*
* þa capitulas C.
* forðferendum. B.
* to Rome. C.

cynnes cyricum mid rihte geleaffulnesse soðfæstnysse. ⁊ swylce eac mid halgum gewritum ⁊ stæfcræftum hi georne het beon læ(r)ende. ⁊ ꝥ Putta for Damiana æt Hrofeceastre to biscop wæs gehalgod.

*ecclesias cum rectitudine & fidei veritatis, & similiter quoque cum Sanctis Scripturis & artibus *metricis illos studiosè jusserit esse erudiendos. Et ut Putta pro Damiano apud Rosensem Ecclesiam Episcopus fuerit consecratus.* *grammaticis

3. Ðæt Ceadda be þam ðe we ær bufan sprǽcon. myrcna mægðe wæs biscop feald. ⁊ be his life. ⁊ be his forðfore. ⁊ be his byrigenne.

3. *Ut Ceadda de quo nos antè suprà diximus, Merciorum Provinciæ fuerit Episcopus datus; & de ejus vita. & de obitu, & de ipsius sepultura.*

4. Ðæt Coloman se biscop forletenne Breotone twa mynstro on Scottum geworhte. oðer þam Scottum. oðer þam engliscan ðe hi mid hine ðider gelædde.

4. *Ut Colmannus Episcopus, relictâ Britanniâ, duo Monasteria in Scotia fecerit; unum Scotis, alterum Anglis, quos secum illuc adduxerat.*

5. Be deaðe Oswies ⁊ Ecbyrhtes þara cyninga ⁊ be þam sinoðe þe geworden wæs æt *Heortfeorda þam wæs forestittende se arcebiscop Ðeodorus.

*Heorotforda. C.

5. *De morte Oswi & Ecgberti Regum, & de Synodo quæ facta fuit Herudfordiæ, cui erat Præses Archiepiscopus Theodorus.*

6. Ðæt *adune asetton of þam biscop rice Winfriðe. Seaxulf his biscop *rice onfeng. ⁊ Earconwold east Seaxum wæs biscop feald.

*of dune. B. *scire. C.

6. *Ut deposito ex Episcopatu Winfrido, Sexwulfus ejus Episcopatum acceperit: & Earconwaldus Orientalibus Saxonibus fuerit Episcopus datus.*

7. Ðæt on *Berecingum þam mynstre mid heofonlice leohte getacnod wæs hwær geseted beon sceoldon þa lichaman haligra *fæmnena.

*Beorcengum C. *minstera.C.

7. *Ut in Berecingensi Monasterio per cœlestem lucem significatum fuerit, ubi posita esse debeant corpora *sanctarum virginum.* *sanctimonialium.

8. Ðæt on þam ylcan mynstre sum lytel sweltende cniht be naman genemde ða Mynster fæmnan ðe him æfter fyligende wæs ⁊ ꝥ oðrum of lichaman utgangendum sumne dæl geseah ðæs heofonlican leohtes.

8. *Ut in eodem Monasterio quidam moribundus puerulus, nomine compellaverit Monasterii [ejusdem] virginem, quæ post illum secutura erat: & quòd alia de corpore egressura aliquam partem aspexerit cœlestis lucis.*

9. Hwylce heofonlica tacna ætywde wæron þa ða seo modur þyls þære gesomnunge of middan earde *ferde. Ðæt Torhtgyð seo godes þeowen ðreo gear æfter ðære hlæfdian forðfore þa *geta on life hæfd wæs.

*gelende B. forþferde.C *gita. B. & C.

9. *Quæ cœlestia signa ostensa sint, cùm & ipsa mater congregationis è mundo exierit. Ut Thorithgid Dei famula tres annos post Dominæ obitum usque adhuc in vita detenta fuerit.*

10. Ðæt

10. Ðæt æt þam lictune ðæs mynstres an blind wif hire wæs gebiddende. 7 for ðam onfeng þam beorhte hire eagena.

11. Ðæt se cyning ðære ylcan mægðe Sebbe on munuclicum drohtnunge his lif geendode.

12. Ðæt West Seaxna biscop-had for Eleutherio Hædde wæs onfonde. 7 done æt Hrofeceastre for Puttan Cwichelm onfeng. 7 for him Gifmund. 7 eac hwylce ða wæron Norðan-hymbra biscopas. Ðæt se steorra ætywde se is cometa nemned. 7 þreo monað wæs wuniende. 7 symble on *uhta tid wæs
* uht tid. C.
upyrnende. on þam ylcan geare Ecgfrið Norðan-hymbra cyning adræfde
* ut. B.
Wilfrið *þone arwyrðan biscop.

13. Ðæt Willferð biscop Suð-Seaxna mægðe to Criste gecyrde. seo hwæðere him ðanon gewitendum for ðære grimman feonda *ofðrycnesse agenne biscop habban ne mihte.
* þrynenesse. B.

16. Ðæt þ Ealond Wiht onfeng cristene bigengan þær twegen cynelice cnihtas æfter þon onfangenan fulluhtes bæðe sona wæron ofslegene.

17. Be þam sinoðe se wæs geworden on þam felda se wæs genemned Hæþfeld andweardan þam arcebisceop Theodore.

18. Be Johanne þam heahsangere þæs Apostolican setles se for lare com to Breotone.

19. Ðæt seo Cwen Æðelþryð clæne fæmne þurh wunode þære lichama on byrigenne gewemmed beon ne mihte. 7 be þam hymene þe we be hire geworhton.
* twegen cyningas. C.

21. Ðæt se biscop Theodorus betweox Ecgferðe 7 Æðelrede þam* cyningum sibbe *geworhte.
* geset-te. B.

10. *Vt ad cœmeterium ejusdem Monasterii quædam cæca fœmina oraverit, & ob id receperit lumen oculorum.*

11. *Vt Rex ejusdem Provinciæ Sebbe, in Monastica conversatione vitam finierit.*

12. *Vt Occidentalium Saxonum Episcopatum pro Eleutherio Hadde acceperit: & Episcopatum Rofensis ecclesiæ pro Putta, Quichelmus acceperit, & pro ipso Gifmundus: atque etiam qui tunc fuerint Nordan-Humbrorum episcopi. Vt stella apparuerit quæ dicitur cometa, & tres menses fuerit permanens, & semper matutino tempore oriebatur: in illo eodem anno Ecgfridus Nordan-Humbrorum Rex expulit Reverendum Episcopum.*

13. *Vt Wilfridus Episcopus Australium Saxonum provinciam ad Christum converterit: veruntamē ipso indè reverso ob atrocis hostis oppressionem, proprium Episcopum (eadem scil. provincia) habere nequiverit.*

14. deest Sax.

15, 16. *Vt Insula Vecta susceperit Christianos incolas, cujus duo regii pueri postea accipientes baptismi lavacrum statim erant interempti.*

17. *De Synodo quæ fuerat facta in campo, qui fuit nominatus *Hathfeld, præsidente Archiepiscopo Theodoro.* * præsente Sax.

18. *De Johanne Summo Cantore Apostolicæ sedis, qui propter docendum venerat Britanniam.*

19. *Vt regina Ætheldrytha pura virgo permanserit, cujus corpus in sepulchro corruptum esse haud potuit, & de *hymno quem nos de illa confecimus.* * at in ipsa histor. Saxon. *hymnus* deest.

20. deest Sax.

21. *Vt Episcopus Theodorus inter Ecgfridū & Æthelredum reges pacē fecerit.*

22. Ðæt

*to sli-tene. B.

22. Ðæt ða benda sumes gehæftes *to lysende wæron þonne for him mæssan sungene wæron.

23. Be life ⁊ forðfore Hilde þære Abbudissan.

24. Ðæt on hire mynstre wæs sum broðor þam godcundlice forgifen wæs seo gyfu to singanne.

25. Hwilc gesihþ sumum godes were ætywde ær þam ðe þ mynster æt Coludesbyrig mid bryne fornumen wære.

26. Be deaðe þara twegea cyninga Ecferðes ⁊ Hloþheres.

27. Ðæt se drihtnes wer Cuðbryht wæs biscop geworden. ⁊ þ he ða gyt on munuclicum life geseted lærde ⁊ bodade.

28. Ðæt se ylca wer Cuðbyrhtus on ancer life geseted an ea spring of drigre eorðan gebiddende up gelædde. ⁊ ænne æcer of ðam gewinne his agenre handa ofer þa tid ðæs sæwetes onfeng.

29. Ðæt se ylca Bp' Cuþbryht his forðfore ða toweardan Herebyrhto þam ancran foresæde.

30. Ðæt his lichoma æfter endleofon gearum his byrigenne wæs clæne ælcere brosnunge funden. ⁊ gemeted. ⁊ æfter noht mycele fyrste. ðæs his æfterfyligend of þyssum middan earde *geferde.

*gewat. B.

32. Ðæt æt his reliquium nu niwan wæs sum man gehæled fram ðære adle his eagan. Ðæt oðer æt his byrigenne fram lyft adle wæs gehæled.

forþ-ferde. B

Her endað seo feorðe boc.
Her onginneþ seo fifte boc.

22. *Ut vincula cujusdam captivi soluta fuerint, cum pro eo Missæ cantatæ essent.*

23. *De vita & obitu Hildæ Abbatissæ.*

24. *Quòd in ejus Monasterio fuerit quidam frater cui divinitus concessum erat donum canendi.*

25. *Qualis visio cuidam Dei viro apparuit, priùsquam illud Monasterium Colodanæ urbis incendio consumptum esset.*

26. *De morte illorum duorum Regum Ecgfridi & Lotheri.*

27. *Ut Domini vir Cudbertus sit Episcopus factus: & quòd ille adhuc in monastica vita positus docuerit & vixerit.*

28. *Ut idem vir Cudbertus in Anachoretica vita positus, quendam aquæ fontem de arida terra orando produxerit, unámq; *messem de labore suarum manuum ultra tempus serendi acceperit.* *segetem.

29. *Ut idem Episcopus Cutbertus suum obitum futurum Hereberto anachoretæ prædixerit.*

30. *Ut corpus illius post undecim annos sepulturæ fuerit immune cujusvis corruptionis repertum & inventum: & post non multum temporis, ejus successor de hoc præsenti mundo transierit.*

31, 32. *Ut ad ejus reliquias nuper fuerit quidam homo sanatus à languore suorum oculorum: ut alter ad ejus tumbam à paralytico morbo fuerit curatus.*

Hìc desinit quartus liber:
Hìc incipit quintus liber.

Ðæt Eþelwold Sce' Cuþberhtes æfterfyligend on ancer setle *ond life geseted þam winnendum broðrum on sæ gebiddende ðone storm he gesette ⁊ gestilde.

*on life *in vita.* MS. Cant & Cot.

Ut Ethelwoldus S. Cudberti successor in anachoretica sede & vita positus laborantibus fratribus orando tempestatem composuerit & sedaverit.

2. Ðæt se biscop Iohannes ænne dumbne monn gebiddende gehælde;

2. *Ut Episcopus Johannes quendam mutum hominem * benedicendo curaverit.* * Sax. *orando*

3. Ðæt se ylca biscop an adliende mæden gebiddende gehælde;

3. *Ut idem languentem puellam orando sanaverit.*

4. Ðæt he anes gesiðmannes ƿif untrum mid gehalgode ƿætere * gelacnode;

* gehælde. B

4. *Ut ille cujusdam comitis conjugem infirmam, per benedictam aquam curaverit.*

5. Ðæt se ylca biscop anes gesiðmannes cniht * gebiddende fram deaðe * gecigde;

* gelædende. C.
* gecirde. C.

5. *Ut idem Episopus cujusdam comitis puerum orando à morte revocaverit.*

6. Ðæt he his Preosta ænne of horse fallende ⁊ gebrysedne gelice gebiddende ⁊ bletsigende fram deaðe gecyrde;

6. *Ut ille suorum sacerdotum quendam de equo cadentem & contusum similiter orando ac benedicendo à morte revocaverit.*

7. Ðæt Ceadƿala ƿest Seaxna cyning to gefulliane com to Rome. Sƿa eft his æftersyligend Ine ða ylcan þærscƿaldas þara eadigra Apostola * eft gesohte;

* eft-sul. B.

7. *Ut Ceadwalla occidentalium Saxonum Rex ad baptizandum venerit Romam, sicut postea ejus successor Ina, eadem limina beatorum Apostolorum petierit.*

9. Ðæt forðferdum Ðeodore ðone Arcebiscop had Beorhtƿald onfeng. ⁊ betƿeox oðra monige þe he gehadode eac sƿylce Tobium ðone gelæredestan ƿer ðære cyrican æt Hrofeceastre biscop gehalgode;

8, 9. *Ut defuncto Theodoro, Archiepiscopatus gradum Beorhtwaldus acceperit, & inter alios complures quos ordinavit, etiam similiter Tobiam doctissimum virum Ecclesiæ apud Rhofecestriam Episcopum consecraverit.*

10. Ðæt se halga ƿer Ecbyrht * becuman ƿolde on Germaniam to bodianne godcunde lare. Ac he ne mihte. ac ƿihtbyrht þyder becom for him. ⁊ ðær * noriht nefremede. ⁊ þa eft ƿæs ham hƿeorfende on Scotland þanon he ær becom;

* gecuman. B.
* naht. B. & C.

10. *Ut Sanctus vir Ecbertus venire voluerit in Germaniam ad prædicandam divinam doctrinam, ac is nequiverit: sed Wihtbertus illuc accesserit pro illo: Et ibi nihil unquam profecerit: & tum postea fuerit domum reversus in Scotiam, unde is antea venerit.*

11. Ðæt ƿilbrord on * Fresena lande bodiende monega to drihtne gecyrde. ⁊ þ his geferan tƿegen * healicne martyrdom ƿæron þroƿiende;

* Freslande. *B. & C.
* heaƿaldas. C.

11. *Ut Wilbrordus in Fresiæ terra prædicans, multos ad dominum converterit, & ut ejus socii duo *nobile Martyrium fuerint passi.* * Sax. *sublime.*

12. Ðæt se arƿurða ƿer Sƿiðbyrht on Breotone ⁊ ƿilbrord æt Rome biscopas ƿæron Fresna þeode gehalgode;

12. *Ut venerabilis vir Swithbertus in Britannia & Wilbrordus Romæ Episcopi fuerint Fresiæ gentis consecrati.*

13. Ðæt sum on Norþanhymbra mægþe of deaþe arisende sume sƿiþe ondrysllicu ⁊ eac to geƿil-

13. *Ut quidam in Nordan-Humbrorum Provincia à morte resurgens quadam valde tremenda, atque etiam*

nienne

nienne ðaþe he geseah secgende wæs

14. Þæt ongean þam oðer to deaþe becumende geseah him fram deoflum to brohte beon ða boc his agenra synna;

15. Þæt eft oðer swyltende him þa getealdon stowe mid helwarum his agenra wita geseah;

16. Þæt monega cyricean on Hibernia lærendum Athamnano þa eall geleaflican eastran onfengon. ⁊ be ealdelme se ða boc de uirginitate ⁊ eac oþra manega geworhte ge eac þ suð Seaxan agenne biscopas onfengon Eadbyrht ⁊ Eollan ⁊ west Seaxan onfengon Danielum ⁊ Aldelmum. ⁊ be Aldelmes gewritum;

20. Þætte Cynred Mercna cyning. ⁊ Offa east Seaxna cyning on munuclicum hadum to Rome becom. ⁊ þær heora lif geendode. ⁊ be life ⁊ forþfore þæs arwurðan biscopes Wilfriþes;

21. Þæt þam Eawfæstan Abbude Adriano Albinus æfter fyligde. ⁊ fram þam biscope Wilfriþe Acca his Mæssepreost biscophade onfeng;

22. Þæt se Abbud Ceolfrið Peohta cyninge * Neaton haten heah cræftigan somod. ⁊ eac epistolam be healdnesse rihtre eastran onsende;

23. Þæt ðamunecas on Hii þam ealonde mid him ðam underþeoddum mynstrum þa ða riht geleafullan eastran (bodiendum Ecgbyrhte. ⁊ lærendum) weorþian ongunnon;

24. Be forþfore Tobias þæs biscopes æt Hrofesceastre ⁊ Ecgbyrhtes þæs arwurþan biscopes * on þone forman Eastern dæg. ⁊ ðy ylcan geare forþferde Osric Norðanhymbra cyning;

Hwylc se staþol is on ⁊weardnesse Angel cynnes þeode ge eac ealre Breotone;

* Naitan. B. Naiton C.

* on þone forman dæg. eastern dæg. B. *Primo die scil. die Paschæ.*

desideranda quæ ipse viderat enarrans fuerit.

14. *Vt è contra alter ad mortem veniens viderit sibi à dæmonibus oblatum esse codicem suorū ipsius peccatorū.*

15. *Vt item alter moriturus sibi deputatum locum apud inferos suarum ipsius pœnarum viderit.*

16. *Vt plurimæ ecclesiæ in Hibernia docente Adamnano catholicum pascha susceperint: & de Aldhelmo, qui librum de Virginitate, atque etiam aliis multis fecerit:*

19 *Tum etiam ut Australes Saxones proprios Episcopos acceperint,(viz.) Eadbertum & Eollan; & occidentales Saxones acceperint Danielem & Aldhelmum: & de Aldhelmi scriptis.*

Sed hæc cap. scil. 16, 17, 18 MS. singulis in ipsa hist. desunt.

20. *Vt Cenredus Merciorum Rex, & Offa Orientalium Saxonum rex, in monasticis habitibus Romam venerint, ibiq; suam vitam finierint: & de vita & obitu venerabilis Episc. Wilfridi.*

21. *Vt religiosissimo Abbati Adriano Albinus successerit, & (statim) ab Episcopo Wilfrido Acca ejus missalis sacerdos Episcopatum (vel Episcopi ordinem) acceperit.*

22. *Vt Abbas Ceolfridus Pictorum regi Neatonus dicto, architectos (ecclesiæ) simul atque epistolam de observatione recti Paschatis miserit.*

23. *Vt Monachi in Hii insula cum sibi subjectis monasteriis * rectè credentium Pascha (prædicante Egberto, & docente) celebrare cœperint.*

* *sive Catholicum.*

24. *De obitu Tobiæ Episcopi apud Rhofecestriam, & Ecberti venerabilis Episcopi in primo Paschali die. Et eodem anno obiit Osric Nordan---Humbrorum Rex.*

Quis status sit in præsenti Anglicæ gentis nationis, atque etiam totius Britanniæ.

ECCLESIASTICÆ HISTORIÆ GENTIS ANGLORUM LIBER I.

Cap. I.

De situ Britanniæ cum Hiberniæ, & priscis earum incolis.

Breoton is garsecges ealond þæt wæs iu geara ALBION haten. is geseted betƿyh Norþdæle ⁊ Ƿestdæle Germanie ⁊ Gallie ⁊ Hispanie. þam mæstum dælum Europe *myccle fæce * ongegen. þ is Norþ ehta hund mila lang. ⁊ * tu hund mila brad. hit hafaþ fram Suþdæle þa mægþe ongean þe mon hataþ Gallia Belgica. hit is ƿelig þis ealond on ƿæstmum ⁊ on treoƿum missenlicra cynna. ⁊ hit is * gescræpe on læsƿe sceapa ⁊ neata. ⁊ on sumum stoƿum ƿingeardas groƿaþ. sƿylce eac þeos eorþe is berende missenlicra fugela. ⁊ sæƿihta. ⁊ fiscƿyllum ƿæterum. ⁊ * ƿyll gespryngum. ⁊ her beoþ oft fangene seolas. ⁊ hronas. ⁊ meresƿyn. ⁊ her beoþ oft numene missenlicra cynna ƿeolcscylle ⁊ muscule. ⁊ on þam beoþ oft gemette þa betstan Meregrotan ælces hiƿes. ⁊ her beoþ sƿyþe genihtsume ƿeolocas. of þam biþ geƿeorht se ƿeoloc read * tælhg.

* myccle fæce. *deest* B. *ongen C. *tƿa. C. *screope. C. * ƿæl.C. * ƿæll.B tægl.C.

Ritannia Oceani* insula, cui quondam Albion nomen fuit, inter Septentrionem & Occidentem locata est Germaniæ, Galliæ, Hispaniæ, maximis Europæ partibus multo intervallo adversa. Quæ per millia passuum octingenta in Boream longa, latitudinis habet millia ducenta; [exceptis duntaxat prolixioribus diversorum promontoriorum tractibus; quibus efficitur ut circuitus ejus quadragies octies septuaginta quinque millia compleat.] Habet à meridie Galliam Belgicam [cujus proximum litus transmeantibus aperit civitas quæ dicitur Rutubi portus, qui portus à gente Anglorum nunc corruptè Reptacestir vocata, interposito mari à Gessoriaco Morinorum gentis litore proximo trajectu, milliarium quinquaginta, sive, ut quidam scripsêre, stadiorum quadringentorum quinquaginta. À tergo autem, unde Oceano infinito patet, Orcadas insulas habet.] Optima frugibus atque arboribus Insula, & alendis apta pecoribus ac jumentis. Vineas etiam quibusdam in locis germinans; sed & avium ferax terrâ maríque generis diversi, fluviis quoque multùm piscosis, ac fontibus præclara copiosis. [Et quidem præcipuè isicio abundat & anguillâ.] Capiuntur autem sæpissime & vituli marini, & delphines, nec non & balenæ: Exceptis autem variorum generibus conchiliorum. In quibus sunt & musculæ, quibus inclusam sæpe Margaritam omnis quidem coloris optimam inveniunt, id est, & rubicundi & purpurei & hyacinthini & prasini, sed maximè candidi.

* *Nobilis insula.* MS. D. W.

ðone ne mæg sunne blæcan· ne ne [*ren] wyrdan· ac swa he biþ yldra swa he fægerra biþ. hit hafaþ eac þis land sealt seaþas. ⁊ hit hafaþ hat wæter· ⁊ hat baþo ælcere yldo· ⁊ hade. ðurh todælede stowe gescræpe. Swylce hit is eac berende on wecga orum ares. ⁊ * isernes. leades ⁊ seolfres. her biþ eac gemeted gagates. se stan biþ *blæc gym gif mon hine on fyr deþ. þonne fleoþ þær neddran on weg. Wæs þis ealond eac*geo geweorþad mid þam æþelestum Ceastrum. anes wana þritigum. ða þe wæron mid weallum. ⁊ torrum· ⁊ geatum· ⁊ þam trumestum locum getimbrade. butan oþrum læssan unrim Ceastra. ⁊ forðan þe ðis ealond under þam sylfum norþdæle middan geardes nyhst ligeþ. ⁊ leohte nihte on sumera hafaþ. Swa þ oft on middre nihte geflit cymeð þam behealdendum hwæþer hit si þe æfen glommung þe on morgen dagung. is on ðon sceortol ðæt þis ealond hafaþ mycele lengran dagas on sumera. ⁊ swa eac nihta on wintra ðonne ða suþ dælas middan geardes.

* B. wegn. C. *isernes B. *swylce B. * iu. B. ieo. C.

Ðis ealond * nu on ⁊weardnysse æfter rime fif Moyses boca ðam seo godcunde æ awriten is· fif ðeoda gereordum ænne wisdom ðære hean soþfæstnysse· ⁊ ðære soþan * heanesse smeað ⁊ andetteaþ. þ is on Angol cynnes gereorde· ⁊ Britta· ⁊ Scotta· ⁊ Peohta· ⁊ Ledenwara· þ an is þ Leden onsmeaunge ge-

* nu. *deest.* B. *annesse. B.

Sunt & cochleæ satis superq; abundantes, quibus tinctura coccinei coloris conficitur. Cujus rubor pulcherrimus nullo unquam solis ardore, nullâ valet pluviarum injuriâ pallescere: sed quo vetustior, eo solet esse venustior. Habet fontes salinarum, habet & fontes calidos, & ex eis fluvios balnearum calidarum, omni ætati & sexui per distincta loca juxta suum cuiq; modum accommodos. [Aqua enim (ut sanctus Basilius dicit) fervidam qualitatem recipit, cùm per certa quædam metalla transcurrit, & fit non solùm calida, sed & ardens.] Quæ etiam venis metallorum æris, ferri, plumbi, & argenti fœcunda, gignit & lapidem Gagatem plurimum optimúmque. Est autem nigrogemmeus, & ardens igni admotus, incensus serpentes fugat; Attritu calefactus adplicita detinet æquè ut succinum. [d] Erat & viginti & octo Civitatibus quondam nobilissimis insignita, præter castella innumera, quæ & ipsa muris, turribus, portis ac seris erant instructa firmissimis. Et quia prope sub ipso Septentrionali vertice mundi jacet, lucidas æstate noctes habet, ità ut medio sæpe tempore noctis in quæstionem veniat intuentibus, utrùm crepusculum adhuc permaneat vespertinum, an jam * advenerit matutinum: [utpote nocturno sole non longè sub terris ad Orientem Boreales per plagas redeunte.] Unde etiam plurimæ longitudinis habet dies æstate, sicut & noctes contrà in bruma: [sole nimirum tunc in Lybicas partes secedente, id est, horarum decem & octo.] Plurimæ item brevitatis noctes æstate, & dies habet in bruma [hoc est, sex solummodo æquinoctialium horarum. Cùm in Armenia, Macedonia, Italia, cæterísque ejusdem lineæ regionibus longissima dies sive nox quindecim, brevissima novem compleat horas.]

* *pervenerit.* W.

Hæc in præsenti juxta numerum librorum, quibus lex divina scripta est, quinque gentium linguis unam [e] eandémque summæ veritatis & veræ sublimitatis scientiam scrutatur & confitetur; Anglorum videlicet, Britonum, Scotorum, Pictorum, & Latinorum, quæ meditatione scripturarum cæteris omnibus [est facta] communis

writa

ƿrita eallum þam oðrum gemæne. on fruman ærest ƿæron þysses ealondes bigengan Bryttas ane. fram þam hit naman onfeng is þ sæd· ðæt hi comon fram Armoricano þære mægþe on Breotone. ⁊ ða suþ dælas þysses ealondes him gesæton ⁊ ge ahnodon. ða gelamp æfter þon þ te Peahte ðeod com of Scyþþia lande on scipum. ⁊ ða ymbæƿndon eall Breotone gemæro. þ hi comon on Scotland upp. ⁊ þær gemetton Scotta þeode. ⁊ him bædon setles ⁊ eardung stoƿe on heora lande *betƿyh him. * ⁊ sƿaredon Scottas. þ heora land ne ƿære to þæs mycel. þ hi mihton tƿa þeode gehabban. ac cƿædon. ƿe magon eoƿ sellan halƿende geþeahte hƿæt ge don magon. ƿe ƿitan heonan noht feor oþer ealond east rihte. þ ƿe magon oft leohtum dagum geseon. gif ge þ secan ƿyllaþ. þonne magon ge þær eardung stoƿe habban. oþþe gif hƿylc eoƿ *ƿiþstondeþ. þonne gefultumiaþ ƿe eoƿ. Ða feredon Peohtas in Breotone. ⁊ ongunnon eardigan þa Norþ dælas þysses ealondes. ⁊ Bryttas sƿa ƿe ær cƿædon ða suþ dælas. * Mid þy Peohtas ƿif næfdon bædon him fram Scottum. ða geþafedon hi ðære aredneſse. ⁊ him ƿif sealdon. þ þær seo ƿise on tƿeon cyme. þ hi þonne ma of þam ƿif cynne him cyning curan. þonne of þam ƿæpned cynne. þ * get to dæg is mid Peohtum healden. Ða forþgongenre tide æfter Bryttum ⁊ Peohtum. ðridde cynn Scotta Breotone onfeng. on *Pehta dæle. þa ƿæron cumene of Hibernia Scotta ealonde

* betƿyx B.
* þa. B.
* ƿereð. B.
* þa þa. B.
* git. B.
* Peohta ·C.

nis in primis hæc insula Britones solùm, à quibus nomen accepit, incolas habuit, qui de tractu Armoricano (ut fertur) Britanniam advecti, australes sibi partes illius *vindicarunt. [Et cùm plurimam insulæ partem (incipientes ab austro) possedissent,] contigit[f] gentem Pictorum de Scythia (ut perhibent) longis navibus non multis Oceanum ingressam [circumagente flatu ventorum] extra fines omnes Britanniæ Hiberniam pervenisse, [ejúsque Septentrionales oras intrâsse] atque inventâ ibi gente Scotorum sibi quoque in partibus illius sedes petisse [nec impetrare potuisse. Est autem Hibernia insula omnium post Britanniam maxima, ad Occidentem quidem Britanniæ sita: sed sicut contra Aquilonem ea brevior, ità *in meridiem se trans illius fines plurimùm protendens, usq; contra Hispaniæ Septentrionalia, quamvìs magno æquore interjacente, pervenit. Ad hanc ergò usque pervenientes navigio Picti (ut diximus) petierunt in ea sibi quoque sedes & habitationem donari.] Responderunt Scoti, quòd non ambos eos caperet insula: sed possumus (inquiunt) salubre vobis dare consilium, quid agere valeatis. Novimus insulam aliam esse non procul à nostra contra ortum solis, quam sæpè lucidioribus diebus de longè aspicere solemus: Hanc adire si vultis, habitabilem vobis facere valeatis: vel si qui restiterint, nobis auxiliariis utimini. Itaque petentes Britanniam Picti habitare per Septentrionales insulæ partes cœperunt; Nam austrinas Britones occupaverant: Cúmque uxores Picti non habentes peterent à Scotis, eâ solùm conditione dare consenserunt, ut ubi res veniret in dubium, magis de fœminea regum prosapia, quàm de masculina regem sibi eligerent; quod usque hodie apud Pictos constat esse servatum. Procedente autē tempore Britannia post Britones & Pictos tertiam Scotorum nationem in Pictorum parte recepit. Qui duce Reuda de Hibernia

*vendicarunt. W.
*ità ut. W.

londe

londe mid heora heretogan Reada hatte. of ða mid freondscipe. 7 þa mid gefeohte him sylfum betwih his eþel 7 eardung stowe geahnodon þa hi nu get habbaþ. ꝥ cynn nu geond to dæg Dalreadingas wæron hatene; Hibernia Scotta ealond is on brædo his stealles. ge on halwendnesse. ge on smyltnysse lyfta is betere mycle þonne Breotone land. swa ꝥ ðær seldon snau leng ligeþ. þonne ðry dagas. 7 þær nænig man for wintres cyle on sumera heg ne maweþ. ne scypene his neatum ne timbreþ. ne þær monn ænigne * snicendne wyrm. ne ættrene gesihþ. ne þær ænig nædre lifian ne mæg. for þon. of Breotone nædran on scipum lædde wæron. sona swa hi ðæs landes lyft gestuncan swa swulton hi. eac neah þan ealle þa þing þe ðanon cumað. wiþ ælcum attre magon. ꝥ to tacne is ꝥ sume menn gesawon ða þe wæron fram nædran geslegene. ꝥ man scof þara boca leaf þe of Hibernia coman. 7 þa sceafþan dyde on wæter 7 sealde drincan þam mannum 7 sona wæs ꝥ atter oferwunnen. 7 hi wæron gehælde. is ꝥ ealond weliʒ * on meolcum. 7 on hunige. 7 wingeardas weaxaþ on sumum stowum. 7 hit is fiscwylle. 7 fugolwylle. 7 mære on huntunge heorta 7 rana. Ðis is agendlice Scotta eþel heonon coman seo ðridde ðeod Scotta. swa we ær cwædon. eac be Bryttum 7 Peohtum on Breotone;

* sna-cau ne wyrm. C.

*mid. B.

egressi, vel amicitiâ vel ferro sibimet inter eos, sedes quas hactenus habent, * vindicarunt. A quo videlicet duce usque hodie Dalreudini vocantur: [nam linguâ eorum dal patrem significat.] Hibernia autem & latitudine sui status, & salubritate ac serenitate aerum multùm Britanniæ præstat, itâ ut raro ibi nix plùs quàm triduana remaneat: nemo propter hyemem aut fœna secet æstate, aut stabula fabricet jumentis. Nullum ibi reptile videri soleat, nullus vivere serpens valeat. Nam sæpe illò de Britannia allati serpentes, mox ut proximante terris navigio, odore aeris illius [adtacti fuerint] intereant: quin potiùs omnia penè quę de eadem insula sunt, contra venenum valent. Denique vidimus quibusdam à serpente percussis, rasa folia codicum, qui de Hibernia fuerunt, & ipsam rasuram aquæ immissam, ac potui datam, talibus protinus totam vim veneni grassantis, totum inflati corporis absumpsisse ac sedâsse tumorem. Dives lactis ac mellis insula, nec vinearum expers, piscium volucrúmque: sed & * cervorum venatu insignis. g Hęc autem propriè patria Scotorum est. Ab hac egressi (ut diximus) tertiam in Britannia Britonibus, & Pictis gentem addiderunt. [Est autem sinus maris permaximus, qui antiquitus gentem Britonum à Pictis secernebat; Qui ab Occidente in terras longo spatio erumpit, ubi est civitas Britonum munitissima usque hodie, quæ vocatur * Alcuith. Ad cujus videlicet sinus partem Septentrionalem Scoti (quos diximus) advenientes sibi locum patriæ fecerunt.]

* *progressi*, C. & W.

* Tr. Col. & W.

* *caprarum*, M S. sing. & Sax.

* *Alcluith.* M S. Tr. & Cot. *Alduich.* W.

NOTÆ.

g ***Britannia Christi Sponsæ (Ecclesiæ scilicet) hospitium, à situ, opibus, civitatibus & incolis, unà cum Hibernia nobili & sorore Insula, &c. hic capite primo describitur; nam utrasque ut Britannicas complectitur Dionysius in Periégesi (ut & alii alibi)***

Δισσαὶ νῆσοι ἔασι Βρεττανίδες ἀντία Ῥήνου. *& paulò pòst,*

——ἐν δ' ἤ τις ἄλλη

Νήσοις ἐν πάσῃσι Βρεττανίσιν ἰσοφαρίζει.

Sed

Sed ante adventum Christi cum Sponsa sua, opes Insulæ, locique commoditas huc in Britanniam Caium Cæsarem tanquam πρόξενον *invitârunt, cap. 2. & Claudium, cap. 3. neque id absque divino consilio factum, ut hinc incolæ Britanni naturâ indomiti, bellis facti mitiores, jugum Christi suave, cap. 4. libentiùs ferant.*

Britannia] *fama percrebuit, an verax nescio, (nec virorum magnorum, Nennii, Galfridi Monumethensis, Pontici Virunnii, Alexandri Nechamii, &c. nec non Joh. Lelandi horum omnium acerrimi defensoris, patrocinio indiget) Brutum Albanium (quem volunt Ascanii Trojani Albæ Italorum conditoris nepotem) Britanniam aut Albionem cum suis occupâsse; hinc antiquitus (ut aiunt) à Bruto,* *Βρυτίας, & *Bꞃyᵹon, *Sax. nomen obtinuit. Poeta quidam nostras, & Vetus. MS. Coll. Trin. pag. 10. ità cecinit;*

* Procop. in Goth.
* Hic cap. 7. pag. 31. lin. 30

--------oꝼ alle ꝼoꞃ one ƿiman
Ðaᵹ ƕeleine paꞅ icleped ƕiꞅ baitaille ꝼuꞃꞅᵹ bigan.
On hey man paꞅ ƕeꞃ biꝼoꞃe ꝥ icleped paꞅ Ꝺaꞃdan.
Oꝼ him com ƕe ᵹode Bꞃuiᵹᵹ ƕaᵹ paꞅ ƕe ꝼuꞃꞅᵹe man
Ðaᵹ loueꞃd paꞅ in Engelond. aꞅ ich eu ᵹelle kan;

Sic Latinè dedi ——hæc unica fœmina, prima
Ante omnes sevit Troiani semina belli
Hanc Britones dixere Helenam, sed Dardanus ille
Excelsus BRUTI pater extitit, unde BRITANNI
Heroum sumpsere genus; fortissimus idem
Hunc orbem primus regere, & dominarier ausus.

Et pag. 19. lin. 7.

Aꝼᵹeꞃ Bꞃuyᵹ hiꞅ oꝼe name he clepede hiᵹ Bꞃuᵹayne;
Insula dicta fuit Brutannia nomine Bruti.

Hæc sive fabula, sive historiâ, fruge suâ non caruit: (nè veterum prudentiam temerè rejiciamus) hoc enim Bruti exemplo, aliisque doctus Rex Edowardus primus, literis ad Papam Bonifacium missis totam Britanniam, ad lites intestinas inter Anglos & Scotos in æternum dirimendas, unius Regis imperio subesse indicabat; quod non tam inscitiâ rerum quàm publicæ communitatis & pacis studio historiarum interpretes, Britanni inprimis, tam anxiè excoluerunt. Lege apud Tho. Walsingham Edowardi primi ad Papam responsum.

[b] *Albion ab albedine rupium ab austro albarum, dici quidam volunt, quale quid Albion in summitate montis Alpium apud Strabonem præ se fert; Albion Hebr.* לבנון Lebanon (*mons thure aut nive albus*) *Libano quippe monti nomine & amœnitate quoque similis,* νῆσος λευκήεσσα. *Sic de hac Insula Orpheus in Argonauticis, quod idiomate suo veri Albani, sive Britanni* Inis guin *insulam albam felicissimè exprimunt. Videantur egregiè doctissimi & politissimi viri Joh. Seldeni annotationes in Poly-Olbion Dratonianum Cantic. 1 pag. 19. Cl. Camdeni in nomine Britanniæ. Vide, obsecro, RR^m. Armach. in Primord. à pag. 721 & 733.*

[c] Rutubi portus, Ῥουτούπιαι *Ptolemæo: hodie* Richborrow *propè* Sandvicum *Cantiorum.*

[d] Erat viginti & octo civitatibus, *&c. has omnes vide apud RR. Armachanum luculentissimè commentatione suâ illustratas,* in Primord. *à pag. 59. quas enumerat Henricus Huntingdon, pag. 298. è Gilda sapiente; MS. Bib. Pub. pag. 65. desumptas: ubi scriba Gilda (quem dicunt) pro Romanorum posuit Normannorum tempore, hac civitatum nomina fuisse. Rectè legit Hen. Huntingdon Romanorum.*

[e] Unam eandémque, *Anglorum viz. & Britonum* scientiam, *&c. Ven. Beda hìc disertè asserit Britones (licet proprium duntaxat agnoverint Archiepiscopum ritúsque proprios, à moribus licèt Universalis Ecclesiæ nonnihil discrepantes, nullam porrò capitum tonsuram admittentes, nec Christi solennitates (pascha intelligit imprimis) cum Ecclesiæ Christi societate (ut lib. 5. cap. 23. ostendit) celebrantes)* Unam tamen eandémque summæ veritatis & veræ sublimitatis scientiam scrutari, & confiteri: *hoc est, ut MS. Coll. Ben.* anneꞅꞅe, *unitatem fidei cum reliquis Ecclesiis retinere; hanc fidei unitatem in Columbanis laudat Ven.* sc. Columbæ successoribus.

Beda lib. 3. cap. 4. & in Aidano lib. 3. cap. 16. Scotis, & proinde Britannicæ fidei utrisque, Propheticam, Evangelicam, & Apostolicam: quamvis tamen (quoad ritus lib. 2. cap. 2.) plurima unitati Ecclesiæ contraria Britannos facere, Ven. Beda, ut ibidem quoque Augustinus Archiepiscopus, conqueritur. Vide responsionem Abbatis Bangorensis Britannicè ad Augustinum Monachum in Concil. Ill. Dom. Hen. Spelman, ad ann. Christi 601. pag. 109. & in eandem limatissimas ipsius annotationes.

f Gens Pictorum de Scythia, *&c. hinc Sax.* Scyððyſc. *lib. 3 cap. 3. an è Cymbrica Chersoneso Scandinavia, sive Thule, vide RR. Armach. p. 578.*

g RR. Armach. primord. pag. 579. 587. 593. 611. 615. 721. &c

g Hæc autem propriè patria Scotorum, *&c. Hibernia scil. sic Beda lib. 3. cap. 19.* ab ipsa (*inquit*) insula; *quam paulò antè* Scotiam *nuncupavit.*

Cap. 2.

Ut Britanniam primus Romanorum * *Gaius Julius adierit.*

* MS. sing. Caius, edit. Col.

Þæt Breotone ealond Romanum uncuð wæs oð þæt Gaius se Casere oðre naman Julius. hit mid fyrde gesohte ⁊ geeode syxtygum wintra ær Cristes cyme;⁊

VErùm eadem Britannia Romanis usque ad Gaium Julium Cæsarem [inaccessa atq;] incognita fuit. Qui [anno ab urbe condita * sexcentesimo nonagesimo tertio] ante verò incarnationis Dominicę tempus anno sexagesimo, [functus gradu Consulatûs cum Lucio Bibulo, dum contra Germanorum Gallorúmque gentes, qui Rheno tantùm flumine dirimebantur, bellum gereret, venit ad Morinos, unde in Britanniam proximus & brevissimus transitus est. Et navibus circiter onerariis atque actuariis octoginta pręparatis in Britanniam transvehitur, ubi acerbâ primùm pugnâ fatigatus, deinde adversâ tempestate correptus, plurimam classis partem, & non parvum numerum militum, equitum verò penè omnem disperdidit. Regressus in Galliam, legiones in Hibernia dimisit, ac sexcentas naves utriusque commodi fieri imperavit. Quibus iterum in Britanniam *primo verę transvectus, dum ipse in hostem cum ingenti exercitu pergit, naves in anchoris stantes, tempestate correptæ vel collisæ inter se, vel harænis illisæ ac dissolutæ sunt. Ex quibus quadraginta perierunt, cæteræ cum magna difficultate reparatæ sunt. Cæsaris equitatus primo congressu à Britannis victus; ibidem Labienus Tribunus occisus est. Secundo prælio cum magno suorum discrimine victos Britannos in fugam vertit. Indè ad flumen Thamesim profectus est, †quem uno tantùm loco vadis transmeabilē ferunt. ‡ In hujus ulterioris ripa, Cassibellauno duce, immensa hostium multitudo consederat, ripámque fluminis, at penè totum sub aqua vadum acutissimis sudibus præstruxerat. Quarum vestigia sudium ibidem usque hodie visuntur, & videtur inspectantibus, quòd singulæ earum ad modum humani femoris grossæ & circumfusæ plumbo immobiliter hæreant; in profundum fluminis infixæ. Quod ubi à Romanis deprehensum ac vitatum est, Barbari legionum impetum non ferentes, sylvis sese abdidêre, unde crebris eruptionibus Romanos graviter ac sæpè lacerabant. Interea * Trinobantum firmissima civitas, cum * Androgio duce, datis quadraginta obsidibus Cæsari sese dedidit. Quod exemplum secutæ urbes aliæ complures, in fœdus Romanorum venerunt; iisdem demonstrantibus Cæsar oppidum Cassibellauni inter duas paludes situm, obtentu insuper sylvarum munitum, omnibúsque rebus confertissimum, tandem gravi bello cepit. Exin Cæsar à Britannis reversus in Galliam, postquam legiones in Hiberniam misit, repentinis bellorum tumultibus undique circumventus & conflictatus est.]

* MS. sing.

* MS. T. W.

† ‡ *Verba hæc desiderantur.* C. & W.

* Trinovantum. C. & W

* Andragio, MS. *sing.*

NOTÆ.

NOTÆ.

[a] Britannia Romanis inaccessa; *scil. ante Julium Cæsarem, Christo verò subditam esse, & quando subdi cœperit, Ven. Beda è Tertulliano didicit; verba enim hæc Tertullianum adversus Judæos capite de nativitate Christi nonnihil sapiunt:* Quem (*Christum*) exaudierunt omnes gentes, id est, cui omnes gentes crediderunt, cujus & Prædicatores Apostoli in Psalmis David ostenduntur: In universa, *inquit*, terra exiit sonus eorum, & usque ad terminos terræ verba eorum, in quem enim alium universæ gentes crediderunt nisi in Christum qui jam venit. *Et paulò pòst*, * BRITANNORUM INACCESSA ROMANIS LOCA, CHRISTO VERÒ SUBDITA: *Negat ad istæc loca Romanos accessisse; Romanos Ethnicos, Cæsares cum suis (opinor) intelligens; Apostolos tamen, sive in illa Ecclesiæ infantia Apostolorum sonum accessisse, sicut David & Paulus antea prædixerant, affirmavit: cujates fuerint Apostoli scimus; per quas demum civitates transvecti, quásque regiones peragrati huc applicaverint, V. Beda non comperuit, aut compertum siluit. Aliquot tamen Christianos Orientales tum quoque Occidentales cum tanta mole Romani imperii, Ecclesiæ vehiculi, per mundum disseminandæ, huc appulisse, nihil video quò minùs viri Docti absque omni veritatis jactura statuant.*

** RR. Armach. p. 144.*

CAP. 3.

Ut eandem secundus Romanorum Claudius adiens, Orcadas etiam Insulas adjecerit Romano imperio. Sed & Vespasianus ab eo missus Vectam quoque insulam Romanis subdiderit.

ÐA æfter þon Claudius se Casere se wæs feorþa fram Agusto eft fyrde gelædde on Breotone ⁊ þær butan hefegum gefeohte ⁊ blodgyte mycelne dæl þæs landes on anweald onfeng; Swylce he eac Orcadas þa ealond ða wæron ut on garsecge butan Breotone to Romwara rice geþeodde. ⁊ ðy syxtan monþe ðe he hider com. he eft to Rome hwearf. Ðeos fyrd wæs getogen ðy feorþan geare his rices. ꝥ ger wæs fram Cristes hidercyme. ꝥ sixte eac feowertigum fram ðam ylcan Casere Claudie. wæs sended Uespasianus on Breotone. se æfter Nerone ricsode se geeode ꝥ ealond on Wiht. ⁊ Romana on wealde underðeodde. ꝥ is ðrittiges mila lang east ⁊ west. ⁊ twelf mila brad suð ⁊ norð; Ða feng Neron to rice æfter Claudie þam Casere; Se naht freomlices ongan on þære cynewisan. Ac

[ANno autem ab urbe condita septingentesimo nonagesimo *octavo] [a] Claudius Imperator ab Augusto quartus [cupiens se utilem reipublicæ ostentare principem, bellum ubique & victoriam undecunque quæsivit, itaque] expeditionem in Britanniam movit [quæ excitata in tumultum propter non * redhibitos transfugas videbatur. Transvectus in insulam est, quam neque ante Julium Cæsarem, neque post eum quisquam adire ausus fuerat] ibique sine ullo prælio ac sanguine intra paucissimos dies plurimam insulæ partem in deditionem recepit. Orcadas etiam insulas (ultra Britanniam in Oceano positas) Romano adjecit imperio, ac sexto quàm profectus erat mense Romam rediit, [filióque suo Britannici nomen imposuit.] Hoc autem bellum quarto imperii sui anno complevit, qui est annus ab incarnatione Domini quadragesimus sextus. [Quo etiam anno [b] fames gravissima per Syriam facta est, quæ in actibus Apostolorum per Prophetam Agabum prædicta esse memoratur.] Ab eodem Claudio Vespasianus, qui post Neronem impe-

** Septimo, Trin. col. & edit. Colon.*

** MS. singul. redditos. Edit. Col.*

Ann. Dom. 46.

Act. 11. 28.

beꞇꝑuh oꝼeꞃa unꞃim æꝑyꞃꝺoleana Rompaꞃa ꞃiceꞅ ꝺæꞇ he * Bꞃeoꞇona ꞃice ꝼoꞃleꞇ;

*lyꞇelne. C.

ravit, in Britanniam missus, etiam Vectam insulam [Britanniæ proximam à meridie] Romanorum ditioni subjugavit. Quæ habet ab Oriente in Occasum triginta circiter millia passuum, ab Austro in Boream duodecim, [in Orientalibus suis partibus mari sex millium, in Occidentalibus trium à meridiano Britanniæ litore distans.] Succedens autem Claudio in imperium Nero, nil omnino in re militari ausus est. Unde inter alia Romani regni detrimenta innumera, Britanniam penè amisit. [Nam duo sub eo nobilissima oppida illic capta atque subversa sunt.]

NOTÆ.

[a] *Duo potissimùm modi sunt (atque hos attingit V. Beda in hoc capite (an consultò, incertum) & Agabus apud S. Lucam, Act. 11.28.) quibus Christiani orientales in Britanniam immigrare potuissent; fames illa per totum mundum grassata, & Claudii Cæsaris in Britannos nostros eodem tempore profectio: [b] fames Christianos illos in exercitum Claudii posset cogere; & Claudii imperiique necessitas, eosdem ut milites huc transvehere: his adde Stephani persecutionem, Act. 8. 4. unde Apostoli passim prædicare cœperant; & Claudio mandante, Christianorum cum Judæis è Roma decessum, Actor. 18. 2. ut de Sancto Petro * Baronius, & illum secutus Rob. * Personius, in Britannia versante tantùm conjiciunt. Sed Historiographorum conspirantes sententias (Apostolorum voces hìc in Britannia nostra, Evangelii prima semina sparsisse) sectabimur. Vide RR. Armachanum in primord. cap. 16. pag. 740. de Claudio nonnihil: an S. Petrus in Britanniam venturus illi comes; pag. 743. De Apostolorum adventu in Britanniam à pag. 1. Primord. ad pag. 12. ità ut ad lacunas Glastoniensium (asserentes Josephum Arimathaensem huc venisse cum sociis) recurrere, non opus fuerit: Vide ergò pag. 12. usque ad 30. Baronium ad annum 183. 4. qui Gildæ de antiquitate fidei Brit. adsentitur. & Nic. Harpsfeldium hist. Eccl. Angl. cap. 1. & 2. Consule etiam Joh. Pitsæum de illust. Brit. Script. pag. 11. in cap. De Antiquitate Ecclesiæ Brit. & ipsum Rob. Personium, De tribus conversionibus cap. 1. pag. 12. 20. 21.*

* Baron. tom. 1. pag. 512. ad ann. Christ. 58
* Rob. Personius, de tribus convers. part. 1. pag. 20, 21.

Cap. 4.

Ut Lucius Britannorum Rex, missis ad Eleutherium Papam literis, Christianum se fieri petierit.

Ða pæꞅ ꝼꞃam Cꞃiꞅꞇeꞅ hiꝺeꞃ cyme hunꝺ ꞇeonꞇig *⁊ ꝼiꝼꞇig ⁊ ꞅix geaꞃ ꝥ Maꞃcuꞅ oꝥꞃe naman Anꞇoniuꞅ ꞅe pæꞅ ꝼeoꞃeꞃꞇeoꝥa ꝼꞃam Aguꞅꞇo ꝺam Caꞅeꞃe. ꞅe onꝼeng Rompaꞃa ꞃice miꝺ Auꞃelia hiꞅ bꞃeꝥeꞃ; Ðaꞃa cyninga ꞇiꝺum pæꞅ ꞅe halga peꞃ Eleuꞇheꞃ biꞅcop ⁊ Papa ꝺaꞃe Romaniꞅcan cyꞃican; *Senꝺe ꞇo him Luciuꞅ Bꞃeoꞇone cyninge æꞃenꝺ geꞃꞃiꞇ. bæꝺ hine ⁊ halꞅaꝺe ꝥ he ꝺuꞃh hiꞅ beboꝺ Cꞃiꞅꞇene geꝼꞃemeꝺ pæꞃe. ⁊ hꞃaꝥe ꝥa geꝼꞃemeꝺneꞅꞅe ꝺaꞃe aꞃꝼeꞅꞇan bene pæꞅ ꝼylgenꝺe. ⁊ ꝺa onꝼengan Bꞃyꞇꞇaꞅ ꝼulluhꞇe. ⁊ Cꞃiꞅꞇeꞅ

* ⁊ ꝼiꝼꞇig. deest C.
* ꝥa. B.

Anno ab incarnatione Domini centesimo quinquagesimo sexto, Marcus Antonius [Verus] decimus quartus ab Augusto regnum cum Aurelio Commodo fratre suscepit. Quorum temporibus cùm Eleutherius vir sanctus Pontificatui Romanę Ecclesiæ præesset, misit ad eum [a] Lucius Britannorum Rex * epistolam, obsecrans ut per ejus mandatum Christianus efficeretur. Et mox effectum pię postulationis consecutus est, [b] susceptámque fidem Britanni usque in tempora * Diocletiani Principis inviolatam integrámque quietâ pace servabant.

Anno Dom. 156.

RR. Armach pag. 44. & p. 182. & D. H. Spelm. in Concil. pag. 34 & Lambard. in ἀρχαιονομ. fol. 130.
* RR. Armach. p. 141. lin 4.

geleafan. ⁊ ðone anƿealð unƿemmedne on smylteſ ſibbe heoldan oþ Deoclitianeſ tide þæſ yfelan Casereſ;

NOTÆ.

[a] *Anno (inquit)* 156, *&c. id est, Rex Brit. Christi luce, & baptismo imbutus autoritate fidei* ðone anƿealðe *populo prælucens* * Leuer Maur *lux magna nomine, sive Lucius creabatur, idque à S. Eleutherio Romano Pontifice, sed Regis hortatu. De fide Christi in hac insula multò antè propagata, & per Regem Lucium, cum universis* † *Regulis baptizatum propugnata, Gildæ Britanni, & Bedæ Saxonis testimonia imprimis conferamus. Gildas in editione Polydori Virgil. pag.* 14. *l.* 23. Universo orbi, &c. Christus sua præcepta indulget tempore (UT SCIMUS) *summo Tiberii Cæsaris, quo absque ullo impedimento ejus propugnabatur religio indicta Senatu nolente, &c. quę licèt ab incolis tepidè suscepta sint apud quosdam tamen integrè, & alios minùs, usque ad persecutionem Diocletiani Tyranni, &c. *Quòd V. Beda Gildam legerit è cap. 22. &c. constabit; unde antiquitatē Ecclesiæ Britannicæ didicit, neq; hîc omnino dedidicit.* Pręcepta Christi suscepta, *inquit Gildas*; [b] suscepta fides, *Sic V. Beda*; ad persecutionem Diocletiani, *Sic Gildas: Beda autem*, in tempora Diocletiani Principis, &c. *sensus ergò est (si V. Beda Gildam probaverit) Britanni fidem* Christi *in Britannia tempore summo Tiberii Cæsaris, & nunc imperante Commodo, magìs publicè & intrepidè per baptizatum Regem Lucium susceptam usque in tempora Diocletiani, &c. Thom. Stapeltonus Anglicè sic vertit* [WHEREBY the Britaines RECEIVING THEN the faith] UNDE Britanni RECIPIENTES TUNC fidem, &c. *Causæ positionem, particulæ (* tunc) interpolationem, & temporis mutationem, quomodo hîc sanabimus aut excusabimus, nisi publicam hîc fidei professionem Regis autoritate fultam intellexerit; atque hoc sensu Rex Aluredus hîc in versione Sax. plenè & planè rem narrat* ⁊ ða *& tunc temporis susceperant Britanni baptismum & Christi fidem, illámque (susceptæ fidei autoritatem) inviolatam, &c. servabant. Sed unde hic Britannis tam repentè solis jubar salutare.* * ὥσπερ δή τι, &c. ἀθρόως, οἷά τις ἡλίου βολή, &c. *hoc est,* Itâ quidem certè cœlesti, divinâque virtute & pręsidio REPENTÈ, nullâ ferè morâ interpositâ, tanquam quoddam solis jubar salutare, Dei verbum universum terrarum orbem suo splendore collustravit, sacrarum literarum testimonio appositè respondens in omnem terram sonus divinorum Evangelistarum, & Apostolorum exivit, & in fines orbis terræ: *ergò*, in penitus toto divisos orbe Britannos, *aut Evangelistæ, Apostolive, aut illorum* sonus *anno à Christo passo circiter quinto statim pervenit. Vide RR. Armach. in locupletissimo illo Primord. Antiquitat. Britan. penu, pag.* 3. *&* 27. *&* 740. *& eruditissimum D. Hen. Spelm. in apparatu Concil. Britan. pag* 12. *Vide etiam Joh. Pitsæum de Antiquit. Eccl. Brit. in lib de illustrib. Script. Brit. pag.* 11.

* Nen. MS. Bibliothec. pub. Cantabr. cap. 18.

† Nen. MS. ibidem.

* Anno à Christ. nat. 38. & passo 5.

* & partic. JAM alibi interserit. Thom. Stapl. De magnitud. Rom. Eccl. lib. 2. c. 5. sc. Jam & vetus Britannia, &c.

* Euseb. hist. Eccl. lib. 2. cap. 3.

CAP. 5.

Ut Severus receptam Britanniæ partem vallo à cæteris distinxerit.

ÐA ƿæſ ymb hund teontig ƿintra ⁊ nigan ⁊ hund eahtatig ƿintra· fram drihtneſ menniſcnyſſe þ Seueruſ Caſere ſe ƿæſ * Effrica cynneſ of þære byrig ðe Lepti hatte ſe ƿæſ ſeofonteogeþa fram Aguſto þ he rice onfeng. ⁊ þ hæfde ſeofontyne gear ƿeſ Caſere

* Affrica. C

ANno ab incarnatione Domini centesimo octogesimo nono, Severus genere Apher tripolitanus ab oppido Lepti, decimus septimus ab Augusto imperium adeptus, decem & septem annis tenuit. [Hic naturâ sævus, multis semper bellis lacessitus,] fortissimè quidem rempublicam, sed laboriosissimè rexit. Victor ergò civilium bello-

Anno Dom. 189.

*ƿihte C.

fram lice *ƿehte ða cyneƿisan. Ac hƿæþere mid geƿinne he com on Breotone mid fyrde. ⁊ ðær mid myclum ⁊ hefegum gefeohtum mycelne dæl ðæs ealondes on anƿeald onfeng. ⁊ hit begyrde ⁊ gefæstnade mid dice ⁊ mid eorþƿealle fram sæ to sæ fram oþrum elreordum ðeodum. ⁊ he ðær on Eoforƿic ceastre adle forþferde. ⁊ Basianus his sunu feng to Breoten rice;

rum, quæ ei gravissima occurrerunt, in *Britannias defectu penè omnium sociorum trahitur, ubi magnis gravibúsque præliis sæpe gestis, receptam partem insulæ, à cæteris indomitis gentibus non [a]muro (ut quidam æstimant) sed vallo distinguendam putavit. [Murus etenim de lapidibus, vallum verò (quo ad repellendam vim hostium castra muniuntur) fit de cespitibus, quibus circumcisis è terra, velut murus extruitur altus super terram, ità ut * in antè *sit fossa, de qua levati sunt cespites, supra quam sudes de lignis fortissimis præfiguntur. Itaque Severus magnam fossam firmissimúmq; vallum, crebris insuper turribus communitum] à mari ad mare duxit. Ibíque apud Eboracum oppidum morbo obiit, [relinquens duos filios, Bassianum & Getam, quorum Geta hostis publicus judicatus interiit] Bassianus verò [Antonini cognomine] assumpto regno potitus est.

* MS. *sing.* Britanniam. *edit. Col.*

* in antè, *ut Gr.* ἔναντι.
* MS. *sing.* fiat, *edit. Col.*

NOTÆ.

[a] *Deus Opt. Max. unitati fideique Christianæ futuræ gentis Britannicæ, Pictica, Romanæ quoque, atque ex illis enascenti Ecclesiæ suæ Pambritannicæ consulturus, muro (à Cæsaribus Romanis consilium Dei nescientibus) interjecto, robusti, & bellicosi populi ad tempus sejungit corpora, ut mentes conjungat; sedato priùs tumultu civili atque intestino. Sed de quatuor prætenturis hujus muri (vel ut V. Beda, valli) sc. Julii Agricolæ, Adriani, Lollii Urbici, Severi denique de quo hîc V. Beda & de aliis ejusmodi, labores exantlatos RR. Armach. in addendis & emendandis, pag.* 1021. *& Cl. Camden. de muro Pictico consulite. Vide hîc etiam cap.* 12.

Cap. 6.

De imperio Diocletiani, & ut Christianos persecutus est.

ÐA ƿæs ymb tu hund ƿintra ⁊ syx ⁊ hund eahtatig æfter ðære drihtenlican mennyscnysse. þ Dioclitianus Casere se ƿæs fram Agusto ðridde eac ðritigum se hæfde twentig ƿintra rice. se geceas Maximianum him to fultume his rices. gesealde him West dæl middan eardes. ⁊ he onfeng *cyne gerædum ⁊ com on Breotone. ða betƿyh ða monigan yfel ðe hi dydon [* Dioclitianus in East dæle. ⁊ Maximianus in West dæle] hi hyndon ⁊ hergedon Godes cyrican ⁊ yfeledon ⁊ slogan Cri-

*cyne-licum. B.
*MS. *Ben sed* MS. *Cantabr.* Dioclitianus on West dæle *tantùm; sed mutilum & falsum est.*

ANno incarnationis Dominicæ ducentesimo octogesimo sexto Diocletianus tricesimus tertius ab Augusto Imperator ab exercitu electus, annis viginti fuit. Maximianúmque [cognomento Herculium socium* creavit imperii. Quorum tempore Carausius quidam genere quidem infimus, sed consilio & manu promptus, cùm ad observanda Oceani litora (quæ tunc Franci & Saxones infestabant) positus, plus in perniciem quàm in proventum Reipublicæ ageret, ereptam prædonibus prædam, nulla ex parte restituendo dominis, sed sibi soli vendicando, accedens suspicionem, quia ipsos quoque hostes ad incursandos fines artificii negli-

Anno Dom. 286.

* ordinavit, *T.*

stene

stene men. onfengon hi þa teoþan stowe on ehtnysse Godes cyrcena æfter Nerone Casere wæs seo ehtnysse þyssa arleasra cyninga unmetra 7 singalre eallum þam * ærgedonum on middan earde forþon ðurh tyn winter full Godes cyricena [*bærnesse] 7 unsceaþþiendra fordemednesse. 7 slege haligra martyra unblinnendlice don wæs. wæs eac Bryten ða swyþe * gehyned on myclum * wuldre Godes geleafan. 7 ondetnysse;

*ærdædum. B.
* MS. B. hynnysse. Cantabr.
* head. B. geheed. C.
*MS. B. & C. sed Cantabr. wundre

gentia permitteret. Quamobrem à Maximiano jussus occidi] purpuram sumpsit, ac Britannias occupavit [quibus sibi per septem annos fortissimè * vindicatis ac retentis, tandem fraude Allecti socii sui interfectus est. Allectus verò postea ereptam Carausio insulam per triennium tenuit, quem Asclepiodotus præfectus prætorio oppressit, Britanniámq; post decem annos recepit.] Interea Diocletianus in Oriente, Maximianus Herculius in Occidente vastari Ecclesias, affligi, interficíque Christianos decimo post Neronem loco præceperunt; quæ persecutio omnibus ferè anteactis diuturnior atque immanior fuit: Nam per decem annos incendiis Ecclesiarum, proscriptionibus innocentûm, cædibus Martyrum incessabiliter acta est. Denique etiam Britanniam cum plurima confessionis Deo devotè *gloria sublimavit.

* *vendicatis.* W.

* Sax. *in magna gloria Divinæ fidei & confessionis, ut* Rom. 10,10.

Cap. 7.

Passio S. Albani & sociorum ejus, qui eo tempore pro Domino sanguinem fuderunt.

Swylce eac on þa tid on Breotone wæs ðrowiende Scs' Albanus. be þam Fortunatus Preosbyter on fæmnena lofe· ða he gemynegode ðara eadigra Martyra ða þe of eallum middan gearde to Drihtne coman; cwæþ he. Ðone æþelan Albanum seo wæstmberende Bryton forþbereþ; Wæs he Albanus hæþen ða gyt. þa ðara treowleasra Cyninga beboda wiþ Cristenum monnum grimsedon. ða gelamp þ he sumne Godes mann preosthades. se wæs *ða reþan ehteras fleonde on gestliþnysse onfeng. And midþy ðe he hine ða geseah onsingalum gebedum 7 wæccum dæges 7 nihtes beon abysgadne. ða wæs he semninga mid þam godcundan gyfe gesrapen 7 gemildsad. 7 he sona byrene his geleafan 7 arfæstnesse [* onhyrian] ongan. 7 swylce eac sticce mælum his þam halwendan trymnyssum wæs gelæred. þ he forlet þa ðystro deofulgylda 7 of inneweardre heortan Cristen

*se wæs preost 7 wæs wæs reþan. &c. B.
* MS. B. sed onbyrigean. Cant. pro onhyrigean.

Siquidem * in ea passus est Sanctus Albanus, de quo presbyter Fortunatus in laude virginum, cùm beatorum Martyrum, qui de toto orbe ad dominum venerant, mentionem faceret, ait,

Albanum egregium fœcunda Britannia profert. Qui videlicet Albanus paganus adhuc, cùm perfidorum Principum mandata adversum Christianos sævirent, clericum quendam persecutores fugientem hospitio recepit. Quem dum orationibus continuis ac vigiliis diu noctúque studere conspiceret, subitò divinâ gratiâ respectus exemplum fidei ac pietatis illius cœpit æmulari, ac salutaribus ejus exhortationibus paulatim edoctus, relictis idololatriæ tenebris, Christianus integro ex

**Siquidem in ea tempestate passus est sanctus Albanus regnante in tempore illo Maximiano Herculio in Britannia, passus est sub eo ejusdem Insulæ incola sanctus Albanus, de quo Presbyter, &c.* W.

wæs

ƿæs geworden. mid ðy ða se fo-
resprecena Godes man. fela da-
ga mid him ƿæs on gestliþnesse.
ða becom þ to earan ðæs man-
fullan ealdormannes. þ Albanus
hæfde ðone Cristes * andettere
digollice mid him. ða het he
hraþe his ðegnas hine secan ⁊
acsian. ða sona ðæs ðe hi coman
to ðæs Martyres huse ða Scs'
Albanus forðam cuman ðe he
gefeormade [*⁊ his Magistre]
gegyrede hine ða his munuc ge-
gyrelan. ⁊ eode him on hond ⁊
hi hine gebundenne to him læd-
don ; Ða gelamp hit on þa ylcan
tid þe Albanus to him gelæded
ƿæs. þ he se dema stod æt his
godgyldum. ⁊ deoflum onsægd-
nesse bær. mid ðy ðe he beseah
Scm' Albanum. þa ƿæs he sona
yrre geworden. forþam he mid
his sylfes willum gehƿirfade þ
he hine sylfne on geweald sealde
sƿylcere fręcednysse forðam
cuman ðe he on gestliþnysse
gefeormode. het hine ða teon
⁊ lædan to ðam deofolgyldum.
ðe he ætstod ; Cƿ' him ðus to.
forþon ðe ðu þone *mangengan
⁊ ðone wiþfeohtend. ⁊ þone for-
hycgend ura goda ðu me helan
woldest. sƿyþor ðonne minum
ðegnum sectean. ðonne wite
þu þ ðu scealt ðam ylcan wite
onfon. ðe he geearnode. gif ðu gewitan dencest fram
bigange ure æfestnysse ; And Scs' Albanus ða mid
his sylfes willan cyþde ⁊ openade ðam ehtendum godes
geleafan þ he cristen ƿære. ⁊ he ne ƿæs ondredende ða
*beotunge þæs ealdormannes. Ac he begyrdeð ƿæs mid ƿæp-
num þæs gastlican camphades. ⁊ he openlice sæde þ he his
bebodum hyrsumian ne ƿolde ; Ða cƿ' he se ealdorman ⁊ se
dema him to. Saga me hƿylces hiredes ⁊ hƿylces cynnes þu
si. ⁊ þa andsƿarede him Scs' Albanus. hƿæt limpeþ þæs to þe
of hƿylcum ƿyrtruman ic acenned si. ac gif ðu ƿylle ge-
hyran þ soþ minre æfestnysse ðonne wite ðu me cri-
stene

* þeor. B.

* MS. Ben

* man-fullan. B.

* beot. B.

corde factus est. Cúmque præfatus clericus aliquot diebus apud eum hospitaretur, pervenit ad aures nefandi Principis, confessorem Christi, [cui necdum fuerat locus Martyrii deputatus] penes Albanum latere. Unde statim jussit milites eum diligentiùs inquirere. Qui cùm ad tugurium martyris pervenissent, mox se Sanctus Albanus pro hospite ac magistro suo ipsius habitu, id est, caracallâ, quâ vestiebatur, indutus, militibus exhibuit; atque ad judicem vinctus perductus est: Contigit autem judicem eâ horâ, quâ ad eum Albanus adducebatur, aris assistere, ac dæmonibus hostias offerre. Cûmque vidisset Albanum, mox irâ succensus nimiâ, quòd se ille ultrò, pro hospite quem susceperat, militibus offerre ac discrimini dare presumpsisset, ad simulacra dęmonum, quibus assistebat, eum jussit pertrahi. Quia rebellem, inquiens, ac sacrilegum celare, quàm militibus reddere maluisti, ut contemptor * divûm, meritam blasphemiæ suæ pœnam lueret; quæcunque illi debebantur supplicia, tu solvere habes, si à cultu nostræ religionis discedere tentas. At Sanctus Albanus, qui se ultrò persecutoribus fidei Christianum esse prodiderat, nequaquam minas Principis metuit, sed accinctus armis militiæ spiritualis palam se jussis illius parere nolle pronunciabat. Tum judex, Cujus, inquit, familiæ, vel generis es? Albanus respondit, Quid ad tê pertinet quâ sim stirpe genitus? Sed si veritatem religionis audire desideras, Christia-

* Deorum, *C. & VV.*

*þegnum þenian wille. B.

stene beon. ⁊ ic cristenum *þe-
nungum ðeowian wylle; Ða cw'
he se dema. gesaga me þinne na-
man. hwæt ðu haten sie. þa cw'
he· Albanus ic eom geciged fram
minum yldrum. ⁊ ðone soþan
God. ⁊ ðone soþan lifigendan.
se gesceop heofon ⁊ eorþan. ⁊
ealle gesceafta. ic symble bi-
gange ⁊ me to him gebidde; Ða
wæs he se dema yrre geworden.
Cw' him to· gif ðu wille þysses
lifes gesælignysse mid us bru-
can ne yld ðu þ ðu þam myclan
godum mid us onsecge; Ða and-
swarede Scs' Albanus. ða on-
sægednysse ða ðe fram eow deo-
flum wæron agoldene. ne magon
hi ðam underþeoddum gefull-
tumian. ne heora lustas ne heo-
ra willan gefyllan. Ac gyt soþre
is swa hwylc man swa ðissum on-
licnyssum ⁊ deofolgyldum an-
sægednysse bereð. se forþam me-
de onfehð þ is ecum tintre-
gum helle wites; Ða se dema
þas word gehyrde. ða wæs he
miclum wylme ⁊ yrre onstyred.
het ða ⁊ bebead hraþe swingan
⁊ tintregian ðone godes andet-
tere. tealde ⁊ wende þ he mid
swinglan sceolde ða * beþu ⁊ þa
anrednesse his heortan anesci-
an. þa he mid wordum ne mihte.

*byldo. B.

num jam me esse, Christianísque officiis vacare cognosce. Ait judex, Nomen tuum quęro; quod sine mora mihi insinua. At ille, Albanus, inquit, à parentibus vocor, & Deum verum ac vivum, qui universa creavit, adoro semper & colo. Tum judex repletus iracundiâ dixit, Si vis perennis vitæ felicitate perfrui, diis magnis sacrificare nè differas. Albanus respondit, Sacrificia hæc quæ à vobis redduntur dæmonibus, nec auxiliari subjectis possunt, nec supplicantium sibi desideria vel vota complere. Quinimo quicunque his sacrificia simulacris obtulerit, æternas inferni pœnas pro mercede recipiet. His auditis judex nimio furore commotus, cædi sanctum Dei confessorem à tortoribus pręcepit: autumans se verberibus, quam verbis non poterat, cordis ejus *emoliri constantiam. Qui cum tormentis afficeretur acerrimis, patienter hęc pro domino, imò gaudenter ferebat. At ubi judex illum tormentis superari, vel à cultu Christianę religionis revocari non posse persensit, capite eum plecti jussit. Cúmq; ad mortem duceretur, pervenit ad flumen, quod muro & arenâ, ubi feriendus erat, meatu rapidissimo dividebatur. Vidítque ibi non parvam hominum multitudinem utriusque sexûs, conditionis diversę & ætatis, quæ sine dubio, divinitatis instinctu ad obsequium beatissimi confessoris ac martyris vocabatur; & ità fluminis ipsius occupabat pon-

* *Sax.* emollire.

Ða he ða mid grimmum swinglum ⁊ tintregum wæced wæs. ⁊
he ealle þa witu ðe him man dyde geþyldelice ⁊ gefeonde for
drihtne abær ⁊ aræfnde. þa se dema þ ða oncneow. ⁊ þa on-
gæt þ he hine mid tintregum ⁊ mid swinglan oferswiþan ne
mihte. Ne from þam bigonge ðære cristenan æfestnysse
acyrran. ða het he hine heafde beceorfan. mid ðy he ða
* to deaþe gelæded wæs. ða com he to swiþ * stremre ea. seo
floweþ neah ðære ceastre wealle. ⁊ he geseah ðær micle me-
nigo monna æghwæþeres hades. ⁊ wæron missenlicræ yldo.
⁊ getincge men. seo menigo monna butan tweon mid god-
cundre *onbryrdnysse wæs geciged to þenunge ðæs eadigan
martyres. ⁊ hi swa ðær streamas brycge abysgade wæron.

*cwealm stowe. B.
*strangre. B.
*MS. Cot.

ꝥ hi hƿene ær æfenne oferfaran ne mihten. ⁊ neah ðon eallum ut agangende. ꝥ se dema butan ðenunge abad on þære ceastre. And ða Scs' Albanus on ðam wæs *býrnende wilsumnes modes. ꝥ he recenust to þrowunge become. Eode ða to þære burnan þe ic ær sæde. ⁊ his eagan ahof upp to heofonum. þa sona adrugode se stream. ⁊ beah for his fotum. swa ꝥ he mihte drýge ofergangan. ða ðis wundor ða geseah betwuh oðre. se sylfa cwellere ðe hine slean sceolde. ða wæs he sona mid godcundre * onbrýrdnysse innan monad. ꝥ he wearp ꝥ sweord onweg ꝥ he on handa hæfde. ⁊ him to fotum feoll. ⁊ he geornlice bæd ⁊ wilnade ꝥ he mid þone martýr oþþe for hine þrowian moste. ðe he ær slean sceolde; Ða wæs þæs man þurh Godes gýfe of ehtere geworden soþfæstnesse freond on Cristes geleafan. And þa artah se arwurþesta godes andettere mid þa menigeo on þa dune upp. seo wæs þa tidlice grene ⁊ fæger ⁊ mid misenlicum blostmum wýrta * afed. ⁊ gegýred æghwýder ýmbutan. wæs ꝥ ðær wýrþe. ꝥ seo stow swa * welig ⁊ swa fæger wære. þe eft sceolde mid þý blode þæs eadigan martýres gewurþad ⁊ gehalgod weorþan. on ðýsse dune ufanweardre bæd Scs' Albanus fram Gode. him wæter seald beon to sumre his þenunge. ⁊ þa sona hwaþe beforan his fotum wæs wyl upp ýrnende. ꝥ ealle menn ongýtan mihtan. ꝥ ðæt wæter to his * þenunge sended wæs. ðe he ær to Gode wilnade. ⁊ nu seo wylle. ⁊ ꝥ wæter gefýlleþre wilsumnesse ⁊ ðære ðenunge. ðæs eadigan martýres þæs forlætende ða cýþnýsse þære ðenunge. ⁊ hwearf eft to gecýnde. wæs seo stow hwæt hwugu on healfre mile fram þære

* býrnende lufu. B.

* gife. B.

* aræword ⁊ gegearwod. B. & C.

* wlitig B. & C.

* fotum þenunge. B.

tem, ut intra vesperam transire vix posset. Denique cunctis penè egressis, judex sine obsequio in civitate substiterat. Igitur sanctus Albanus, cui ardens inerat devotio mentis ad martyrium ocyùs pervenire, accessit ad torrentem, & dirigens ad cœlum oculos, ilico siccato alveo, vidit undam suis cessisse ac viam dedisse vestigiis. Quod cùm inter alios etiam ipse carnifex, qui eum percussurus erat, vidisset, festinavit ei, ubi ad locum destinatum morti venerat, occurrere: divino nimirum admonitus instinctu, projectóque ense, quem strictum tenuerat, pedibus ejus advolvitur, multùm desiderans, ut cum martyre, vel pro martyre, quem percutere jubebatur, ipse potiùs mereretur percuti. Dum ergò is ex persecutore factus esset collega veritatis & fidei, ac jacente ferro esset inter carnifices justa cunctatio, montem cum turbis reverendissimus Dei confessor asscendit. Qui oportunè lætus gratiâ decentissimâ quingentis ferè passibus * ab arena situs est, variis herbarũ floribus depictus, imò usquequaque vestitus, in quo nihil repentè arduum, nihil præceps, nihil abruptum, quem lateribus longè latéque deductum in modum æquoris natura complanat. Dignum videlicet eum pro insita sibi specie venustatis jam olim reddens, qui beati martyris cruore *dicaretur. In hujus ergò vertice sanctus Albanus dari sibi à Deo aquam rogavit, statímque incluso meatu ante pedes ejus fons perennis exortus est, ut omnes agnoscerent, etiam torrentem martyri obsequium detulisse. Neque enim fieri poterat, ut in arduo montis cacumine martyr aquam, quam in fluvio non reliquerat, peteret, si hoc oportu-

* C. & W.

*ditaretur, W. at Sax. utrumque.

þære ceastre wealle. ⁊ fram þære burnan þe he ær drigum fotum ofer eode; Ðær wæs þa heafde beslagen se strengesta martyr Scs Albanus, ⁊ þær he onfeng beah ⁊ sige ecer lifes. þone ylcan sige God behet eallum þam ðe hine lufian wyllaþ. Ac se cwellere seþe his arlease handa aþenede ofer þone arwyrþan sweoran þæs martyres. ⁊ his heafod of asloh. ne wæs he forlæten þæt he ofer him deadum *gefege. ac him ða eagan of his heafde astuton ⁊ ætgædere mid þæs martyres heafde on eorþan feollan; Ða wæs eac swylce heafde beslegen. ⁊ gemartyrad. se mon seðe wæs ærþon mid ðam uplican mihte gedread. þæt he wiþsoc þæt he ðone Godes andettere sloge be ðam ðonne cuð is þeah þe he mid wætere fulluhtes bæþes aþwegen ne wære þæt he wæs hwæþere mid ðy *bæþe his blodes geclænsad. ⁊ ðæs heofonlican rices wyrðe geworden; Ða wæs se dema æfter ðyssum mid þa neowwysse swa monigra heofonlicra wundra swyþe gedrefed. ⁊ gefyrhted. het ða sona blinnan fram ehtnysse cristenra manna. ⁊ ongan arweorþian *ða þrowunge haligra martyra. þurh ða he ær wende þæt he hi acyrran meahte fram æfestnysse þæs cristenan geleafan. wæs he ðrowigende se eadiga Albanus ðy teoþan dæge Kalendarum Juliarum. neah ðære ceastre ðe Romane heton Uerolamium· seo nu fram Angel ðeode Werlameceaster oþþe *Wæclingaceaster is nemned; Ða wæs sona æfter þon. þæt smyltnes com cristenra tida. þæt þær wæs cyrice geworht ⁊ getimbrad wundorlices geweorces. ⁊ his þrowunge ⁊ martyrdome wyrþe; On ðære stowe nu soþlice oþ ðysne andweardan dæg untrumra manna hælo onfoð ⁊ wyrcnes

* ge- ferede. B.

* baþe. B.

* þara. B.

*Sic MS. C.

num esse non videret. Qui videlicet fluvius ministerio persoluto, devotione completâ, officii testimonium relinquens, reversus est ad naturam. Decollatus itaque martyr fortissimus, ibidem accepit coronam vitæ, quam repromisit Deus diligentibus se. Sed ille qui piis cervicibus impias intulit manus, gaudere super mortuum non est permissus. Nam oculi ejus in terram unà cum beati martyris capite deciderunt. Decollatus est ibi etiam tum miles ille, qui antea superno nutu correptus, sanctum Dei confessorem ferire recusavit. De quo nimirum constat, quia etsi fonte baptismatis non est ablutus, sui tamen est sanguinis lavacro mundatus, ac regni cœlestis dignus factus ingressu. Tunc judex tantâ miraculorum cœlestium novitate perculsus, cessari mox à persecutione præcepit, honorem referre incipiens cędi sanctorum, per quam eos opinabatur priùs à Christianæ fidei posse devotione cessare. Passus est autem beatus Albanus die decimo Kalendarum Juliarum juxta civitatem Verolamium, quæ nunc à gente Anglorum Uverlamacestir sive Uvarlingacestir appellatur, ubi postea redeunte temporum Christianorum serenitate, Ecclesia est mirandi operis, atque ejus martyrio condigna extructa. In quo videlicet loco usque ad hanc diem curatio infirmorum, & frequentium operatio virtutum celebrari non desinit. Passi sunt eâ tempestate Aaron & Julius Legionum urbis cives, aliique utriusque sexûs diversis in locis perplures. Qui diversis cruciatibus torti, & inauditâ membrorum discerptione lacerati, animas ad supernę civitatis gaudia perfecto agone miserunt.

nes heofonlicra mægena gelomlice beoþ mærsade ⁊ monigfealde ƿundra gelimpaþ; Ƿæron eac sƿylce þroƿiende on ða tid Aaron ⁊ Julius þa ƿæron *burhƿaru men on Ligeceastre ⁊ eac oðre monige æghƿæþeres hades on missenlicum stoƿum. Ða ƿæron missenlicum cƿealmnyssum ðreste. ⁊ ungeheredre leoma to slitnysse ƿundade. fulfremede compe heora saƿle to gefean *syndon þære upplican ceastre heofona rices ƿuldres;

¶ Annotationum loco, hæc sequentia (si non argumento, at orationis filo à præcedentibus discrepantia) è sermone Saxonico in x. Kal. Julii, de passione S. Albani martyris (adhibitâ quoque Latinâ versione meâ) nè quid protomartyris Britannici historiæ desit, subjecimus; ut, quanti fecerit Romano-Saxonica Ecclesia Britonum Sanctorum memoriam, demonstremus.

¶ Commemoratio S. Albani Britanni *à Saxonibus celebrata.*

Sum hæþen Casere ƿæs gehaten Dioclicianus. se ƿæs to Casere gecoren ðeah þe he cƿealmbære ƿære æfter Cristes acennednysse ii hundred gearum ⁊ vi hund eahtatigum ofer ealne middan eard. ⁊ he rixode tƿentig geara reþe cƿellere. sƿa þ he acƿealde ⁊ acƿellan het ealle ða cristenan ðe he of axian mihte. ⁊ forbærnnde cyrcan. ⁊ he ƿyrte ða unscyldigan. ⁊ þeos arleasa ehtnys unablinnendlice eode ofer ealne middan eard ealles tyn gear. oð þ heo to Englaland eac sƿilce becom. ⁊ þær fela acƿealde þa ðe on Crist gelyfdon. An þære ƿæs Albanus se æþele martyr. se ðe onþære ehtnysse eac ƿearð acƿeald for Cristes geleafan sƿa sƿa ƿe cyþað her; On ðam dagum becom seo cƿealmbære ehtnyss to Englalande fram ðam arleasan Casere. ⁊ þa cƿelleras cepton þæra cristenra gehƿær mid unmætre ƿodnysse. ða ætƿand him an preost. se arn digellice to Albanes huse. ⁊ ðær ætlutode his ladum ehterum. ⁊ Albanus hine underfeng. ðeah ðe he

CÆsar quidam Ethnicus dictus Diocletianus, Imperator electus fuit (licèt tyrannus foret) à Christo nato anno circiter 286 in terram totam [recturus] regnavit autem annos viginti crudelis homicida; ità ut occiderit, & occidi jusserit Christianos illos quos exquirere potuisset: ecclesias quoque combussit, & innocentes laniavit: hac autem impia persecutio, absque interstitio per totam terram, totúmque decennium grassata est; donec ad Anglorum insulam quoque pervenerit: ibi etiam multos interfecit, qui in Christum crediderunt; quorum unus, Albanus martyr nobilis extitit, qui in eadem persecutione pro fide Christi, sicut hîc dicimus, necatus fuit: diebus istis mortifera isthac persecutio in* Anglorum (inquam) terram ab impio isto Cæsare profecta est. Carnifices autem isti Christianis undique per immensam barbariem insidiati sunt. Verùm istos effugerat sacerdos quidam in Albani domum se clàm recipiens: ibíque ab odiosis persecutoribus suis delituit: illum autem Albanus susce-*

* burhƿealdan B.

* sendon. C.

Sermones 51 MS. Bibliothecæ pub. Cantabr.

* *Britanniam* ante Anglorum adventum.

* l. *Britanniam.*

he gefullod wære. Ða began se preost swa swa he God lufode. his gebedu singan ⁊ swiðe fæstan. ⁊ dæges ⁊ nihtes his drihten herian. ⁊ betwux ðam secgan ðonne soðan geleafan ðam arwurðan Albane oð þ he gelyfde on ðone soðan God. ⁊ wiðsoc ðam hæðenscipe. ⁊ wearð soðlice cristen ⁊ swiðe geleafful. Ða wunode se preost mid ðam arwurðan were. oð þ se ealdorman ðe ehte ða cristenan. hine ðer geaxode. ⁊ hine arolice het to him gefeccan mid fullum graman. Ða comon ða ærendracan to Albanes huse. ac Albanes eode ut to ðam ehterum mid ðæs preostes hacelan swylce he hit wære. ⁊ nolde hine ameldian ðam manfullum ehterum. He wearð ða gebunden ⁊ gebroht sona to ðam arleasan deman ðær he ða deoflican lac his godum offrode mid his gegadum eallum. Ða wearð se dema deoflice gram sona. he beseah on ðone soðfæstan martyr. forðan ðe he underfeng. ðonne fleondan preost. ⁊ hine sylfne sealde to slege for hine. het hine ða lædan to ðam hæðenan gylde. ⁊ cw. þ he sylf sceolde ða swæran wita ðrowian ðe he on ðam preoste gemynte gif he mihte hine gefon. butan he hraðe gebuge to his bysmorfullum gode. Ac Albanus næs afyrht for his fandlican ðeowracum. forðan ðe he wæs ymbgyrd mid Godes wæpnum to ðam gastlican gecampe. ⁊ cwæð þ he nolde .his hæsum gehyrsumian. ne to his hæðengylde bugan. Ða axode se dema arolice ⁊ cw. Hwylcere mægðe eart ðu. oððe hwilcere manna. Ða ⁊swyrd Albanus ðam arleasan ðus. Hwæt belimpð to ðe hwilcere mægðe ic sy. ac gif ðu soð wylt gehyran. ic ðe secge hraðe þ ic Cristen eom ⁊ Crist æfre wurðige.

*perat, quamvis ille [Albanus] nunquam baptizatus fuit: tunc cœperat sacerdos, sicut Deum amaverat, preces suas cantare, & impensè jejunare, dies insuper noctésque dominum suum laudare, atque interea, veram fidem venerabili Albano usque recitare, donec in verum Deum [Albanus] crederet, & idololatriam desereret, veréque Christianus, & perquàm fidelis fieret. Tunc mansit sacerdos apud illum virum venerabilem, donec * princeps ille Christianorum persecutor [sacerdotem] exquisivisset, rigidéque illum pleno furore accersendum mandâsset: nuntii quidem ad ædes Albani venerant; verùm Albanus ad persecutores, sacerdotis indutus vestibus, quasi idem esset, foràs exiit; noluit enim ipsum flagitiosis persecutoribus prodere: vinctus ob id [Albanus] statimq; ad impium judicem ductus ad locum; ubi diabolicam hostiam diis suis erat immolaturus, cum deastris omnibus suis: erat ilicò judex diabolico furore percitus, (intuitus veracem, constantémque martyrem) quoniam sacerdotem fugacem suscipiens, seipsum pro illo, morti tradidit: jussit ad gentile illud simulacrum confestim duci, dixítq; illum graves istas pœnas subiturum, quas in sacerdotem animadvertisset, si deprehendere potuisset, nisi deastro suo horrendo citò se incurvaret. Albanus verò stultas minas suas nihil timuit, quoniam armis Dei, in militiam spiritualem accinctus fuit; dixítque nolle se mandatis suis morem gerere, nec idolo suo flectere. Judex rigidè quæsivit, De qua familia es tu? quibúsve hominibus natus? Albanus tum improbo sic respondit: Quid ad te spectat quâ sim familiâ? quin si verum audire velis, tibi jam dico me Christianum esse, Christúmque semper culturum.*

* *Diocletiani vicarius.*

Se dema him cƿ. to. Cyþ me þinne naman. Se Godes cempan cƿ. Ic hatte Albanus. ⁊ ic on þone hælend gelyfæ se ðe is soð God. ⁊ ealle gesceafta geƿorhte. to him ic me gebiddan ⁊ hine æfre ƿurþige. Se cƿellere ⁊ƿyrde ðam anfæstan ƿere. Gif ðu þær ecan lifes gesælþa habban ƿylt. ðonne ne sceal ðu elcian ꝥ ðu offrige ðam mærum godum mid micelre underðeodnysse. Albanus him ⁊ƿyrde. Eoƿere offrunga ne magon ðe. ge deoflum offriað eoƿer gehelpan ne eoƿerne ƿillan gefremian. ac ge underfoð to mede ða ecan ƿitu on ðære ƿidgillan helle. Hƿæt ða se dema deoflice ƿrode. ⁊ het beswingan ðonne halgan martyr. ƿende ꝥ he mihte his modes anrædnysse mid ðam sƿinglum gebigan to his biggengum. Ac se eadiga ƿer ƿearð ðurh God gestrangod. ⁊ ða sƿingle forbær sƿiðe geþyldelice. ⁊ mid glade mode gode þæs þancode. ða geseah se dema ꝥ he oferswiþan ne mihte þone halgan ƿer. mid þam hetelum ƿitum. ne fram Criste gebigan. þa het he hine acƿellan mid sƿyrðes ecge for ðæs hælendes naman. Ða dydon þa hæþenan sƿa sƿa him het se dema. ⁊ læddon þonne halgan to beheafdigenne. ac hi ƿurdon gelette lange æt anre brigge. ⁊ stodon oð æfnunge forþam ormætan folce. ƿera ⁊ ƿifa. ðe ƿurdon onbryrde ⁊ comon to ðam martyre ⁊ him mid eodon. Hit gelamp ða sƿa ꝥ se geleafleasa dema ungereordod sæt on þære ceastre oþ æfen. buton ælcere ðenunge unþances fæstende. Hƿæt ða Albanus efestan ƿolde to slege. ⁊ eode to ðære ea ða þa he ofer þa brigce ne mihte. ⁊ beseah to heofonum ðone hælend biddende. ⁊ seo ea ðær rihte adruƿode him ætforan. ⁊ him ƿeg rymde sƿa sƿa he ƿilnode æt Gode. Ða

Judex illi dixit, Enarra mihi nomen tuum: Dei miles respondit; Albanus vocor, & in Jesum credo qui Deus verus est, omnèsque creaturas fecit: illi me inclino, illúmque semper colo. Tum homicida religioso viro dixit, Si aternæ vitæ felicitatem habere velis, tum nè differas diis magnis meis magna cum subjectione immolare. Albanus respondit, Haud possunt hostiæ vestræ quas dæmoniis immolatis, vobis auxiliari. Sed pro mercede pœnas æternas in inferno illo profundo accipietis. Quid tum? Judex diabolico furore correptus, sanctum martyrem verberari jussit; autumans potuisse se mentis ejus constantiam verberibus ad superstitiones suas flectere. Sed beatus vir Deo corroboratus, verbera valde patienter tulit, & alacri mente Deo gratias egit. Judex ergò videns se sanctum illum virum tormentis istis acrioribus haud potuisse superare, nec à Christo divertere, jussit illum gladii mucrone pro nomine Jesu occidi: infideles igitur sicut Judex mandaverat, fecerunt, sanctúmque decollandum abduxerunt; erant interim ponte quodam in via diu impediti, ubi ad vesperam adstiterant ob infinitam populi, virorum & fæminarum turbam, qui commoti ad sanctum Martyrem accedebant, atque unà incedebant. Accidit autem tum quidem judicem infidelem in civitate usque ad vesperam impransum sedere, absque omni famulatu neglectum [&] jejunantem. Quid tum? Albanus ad mortem festinare voluit: ad aquam profectus, cùm pontem [ob turbam] transire haud posset, cælúmque intuitus Jesum obsecravit; aqua autem ilico coràm exaruit, viámque illi, prout à Deo rogaverat, patefecit.

ƿearþ

ƿearð se cƿellere ðe hine acƿellan sceolde þurh þ ƿundor onbryrd. ⁊ aƿearp his sƿurd. ⁊ arn ða arodlice þa ða hi ofer þa ea comon. ⁊ feoll to his fotum mid fullum geleafan. ƿolde mid him sƿyltan ær ðam ðe he hine sloge. He ƿearð ða geanlæht mid anrædum geleafan to ðam halgan ƿere ðe he beheafdian sceolde. ⁊ þ sƿurd læg þær scinende him ætforan. ⁊ heora nan nolde naht eaþe hine slean. Ða ƿæs þær gehende þam halgan ƿere an myrige dun mid ƿyrtum amet mid ealre fægernysse ⁊ eac full smeðe. Ða eode Albanus þyder ⁊ bæd sona æt Gode þ he him sealde ƿæter uppan þære dune. ⁊ he dude sƿa. Ðær arn þa ƿyll spring æt Albanes fotum. þ men mihte geseo his mihte ƿið God. ða þa se stream arn of ðære sticelan dune. He ƿearþ ða beheafdod for ðæs hælendes naman up on þære dune. ⁊ to his drihtne ferde mid sigefæstum martyrdome. ⁊ soðum geleafan. ac his slaga ne moste gesundfull lybban. forðan ðæ him burston ut butu his eagan ⁊ to eorþan feollon mid Albanes heafde þ he mihte oncnaƿan hƿæne he acƿealde. Hi beheafdodon syþþan ðone soþfæstan cempan þe nolde beheafdian þone halgan ƿer. ⁊ he læg mid Albane gelufed on God mid his blode gefullod. ⁊ ferde to heofonum. Eft ða ða cƿelleras comon to heora hlaforde. ⁊ hi sædon ðas yllican tacna ðe Albanus ƿorhte. ⁊ hu se ƿearð ablend ðe hine beheafdode. Ða het he gesƿican ðære ehtnysse. ⁊ arƿurþlice spræc be ðam halgum martyrum þe he ne mihte gebigan fram Godes geleafan þurh þa gramlican ƿitu. On ðære ylcan ehtnysse ƿurdon ofslagenæ Aaron ⁊ Julius. ⁊ oþre manega ƿera ⁊ ƿifa ƿide geond Englaland.

*Hinc carnifex illum jam occidere paratus, hoc miraculo excitatus, gladium projecit, celeriterque flumine jam transito, currens, plenâ fide pedibus Albani procidit, voluit quippe unà priùs mori, quàm illum morti dare: erat tum quidem fide, ut sanctus vir [Albanus] quem decollaturus fuit, illustratus, ensisq; coràm fulgens jacebat: nemo hinc illum occidere facilè persuasus. Mons ibi amœnus prope SANCTUM, omni venustate florum vestitus, atque insuper planus fuit; eò se Albanus contulit, à Deo rogans ut aquam illi dare super montem dignaretur, quòd juxtà fecerat: ibi etenim ante pedes Albani fons perennis scaturivit, ut homines quantùm [Albanus] apud Deum poßet, conspicerent, quandoquidem torrens ex arduo monte ebullierit. Fuit tandem pro nomine Jesu in monte decollatus, ad Dominum suum martyrio glorioso fidéque verâ perrexit. Carnifex verò ejus integer vivere haud debuit; utrique enim oculi erumpentes in terram lapsi, unà cum Albani capite, ut scire discat quem occiderit; decollârunt posteà sanctißimum illum militem, qui sanctum virum [Albanum] decollare noluerat: jacuitque cum Albano à Deo amatus, & sanguine suo baptizatus ad cœlos migravit. Carnifices denuò ad Dominum suum redierunt, eadémque miracula quæ Albanus fecerat, illi recitabant; atq; ut cæcus fit illum qui decollabat, jussit tum quidem persecutionem cessare, atque ut honorificè loquerentur de sanctis martyribus, quos à fide Christi tormentis sævis abducere haud potuit. Eâdem persecutione occisi erant Aaron & Julius, aliiq; viri & fœminæ longè lateq; per * Anglorum.*

* l. Britannorum.

land. for Cristes geleafan gecwylmede on witum ⁊ hi feredon sigefæste to ðam soðan life. Seo ehtnyss geswac ða. ⁊ eodon þa cristenan of wudum ⁊ of westenum þær hi wæron behydde ⁊ comon to mannum. ⁊ cristendom geedniwodon. ⁊ gebetton cyrcan þe tobrocene wæron. ⁊ ƿunuden ða on sibbe mid soþum geleafan. Hi worhton eac þa wurðlice cyrcan þam halgan Albane þær he bebyrged wæs. ⁊ þær wurdon gelome wundra gefremode ðam hælende to lofe ðe leofað a on ecnysse. Ðis wæs geworden ær ꝥ gewinn come þurh Hengest ⁊ Hors. ðe hyndon þa Bryttas. ⁊ se cristendom wearþ geunwurþod syþþan oð ꝥ Agustinus hine eft astealde be Gregories lare. ðæs geleaffullan papan. Sy wuldor ⁊ lof ðam ƿelƿillendan scyppende. se ðe ure fæderas feondum ætbræd. ⁊ to fulluhte gebigde þurh his bydelas. Amen.

*glorum terram complures pro fide Christi tormentis interfecti: victores autem vitam veram intrârunt. Tunc quidem desiit persecutio: Christiani quoque è sylvis, desertísque ubi erant occultati, in societatem humanam redierunt. Christianitatem renovârunt, ecclesias quæ dirutæ erant reparârunt, atq; in pace cum vera fide permanserunt; ecclesiam autem illam S. Albani, ubi sepultus est fabricati sunt; multáque ibi miracula subinde facta sunt in laudem Jesu qui in æternum vivit. Factum hoc fuit quidem ante victoriam quæ per Hengestum & Horsam [Anglorum sive Saxonum duces] Britannorum vastatores, reportata est. Christianitas hinc postea * inhonorata mansit, donec illam * Augustinus, præcipiente Gregorio Papa illo fideli, restituisset. Sit gloria & honos autori * bonorum, & Creatori (qui patres nostros ab hostibus [spiritualibus] liberans, per præcones suos ad baptismum flexit.) Amen.*

* *non extincta*
* *de Augustino vide lib. 2. cap. 2.*
* Sax *benevolo.*

Cap. 8.

Ut hac cessante persecutione, Ecclesia in Britanniis aliquantulum usque ad tempora Arrianæ vesaniæ pacem habuerit.

ANd þæs þe ða seo costnung þære ehtnesse gestilled wæs. ða wæron forðgongende ða cristenan men. ⁊ * geleafsuman ða þe hi ær on ða frecnan tid þære ehtnysse on wudum ⁊ on westenum ⁊ on scræfum hi hyddon ⁊ digledon ⁊ hi ða edniwedon Godes cyricean ða ðe ær toworpene wæron. ⁊ eac cyricean timbredon ⁊ halgodon þam halgan martyrum. ⁊ heora stowe brædon. ⁊ weorþodon swa swa sigefæst tacon ⁊ symbel dagas mærsedan. ⁊ þa godcundan geryno clænan muþe. ⁊ clænre heortan halgedon. ⁊ fremedon. Þeos sibb awunade on Cristes cyrican ða þe on Brytene wæron. oþ þa tide þe se Arrianisca gedweolda

* geleafullan. B.

AT ubi turbo persecutionis quievit, progressi in publicum fideles Christi, qui se tempore discriminis sylvis ac desertis abditisve speluncis * occultaverant; renovant Ecclesias ad solum usque destructas; basilicas sanctorum Martyrum fundant, construunt, perficiunt, ac veluti victricia signa passim propalant; dies festos celebrant; sacra mundo corde atq; ore conficiunt. Mansitq; hæc in Ecclesiis Christi, quæ erant in Britannia pax, usque ad tempora [a] Arrianæ vesaniæ, [quæ

* *occulerunt.* C

* gedƿola. C

*gedƿeolda aras ⁊ Ðyssum tidum Constantius se þe Diocletiane lyfgendum Gallia rice ⁊ Ispania heold. ⁊ ƿæs se mon monþƿære ⁊ for ƿeoruldе god. ferde he forð on Breotone. ⁊ Constantinus his sunu þam godan Casere se ƿæs of Elena þam ƿife acenned his rice forlet ⁊ Ƿriteð Eutropius þ Constantinus se Casere ƿære on Breotene acenned. ⁊ æfter his fæder to rice feng. Ðæs cyninges tidum se Arrianisca gedƿola ƿæs upcumen. ⁊ þ deadbærende attor his gedƿeoldearnysse na læs þ on eallum middan geardes cyricum þ he stregde. Ac hit eac sƿylce on þis ealond becom se gedƿeola ƿæs on þam Nycenisscan sinoðe. geniþerad ⁊ afylled on Constantinus dagum ⁊

corrupto orbe toto, hanc etiam insulam, extra orbem tam longè remotam, veneno sui infecit erroris ; Et hac quasi viâ pestilentiæ trans oceanum patefactâ, non mora, omnis se lues hæreseos cujusque, insulæ, novi semper aliquid audire gaudenti, & nihil certi firmiter obtinenti, infudit.] His temporibus Constantius, qui vivente Diocletiano Galliam *Hispaniamque regebat, vir summæ mansuetudinis & civilitatis, in Britannia mortem obiit. Hic Constantinum filium ex concubina Helena creatum Imperatorem Galliarum reliquit. Scribit autem Eutropius, quòd Constantinus in Britannia *creatus Imperator patri in regnum successerit. Cujus temporibus Arriana hæresis exorta, & in Nicena synodo detecta atq; damnata, nihilominus exitiabile perfidiæ suæ virus (ut diximus) non solùm orbis totius, sed & insularũ Ecclesiis aspersit.

* *Hispaniasq;.* C.

* Sax. *Constantinus Cæsar in Britannia natus erat. Vide etiam RR. Armach.* p. 172, 173, 175, 178, 185, 191.

¶ * Arrianismi gangrenæ pestilentissimæ hodie multùm favet fovétq, infernus hostis, dum neglecto Arrii veterani nomine, pugiles suos Arrianos, Socinnianorum notâ recenti, & vulgo ignotâ palliare satagat ; sed his remedium hoc Catholicum Ecclesiæ Catholicæ & nostræ imprimis antiquissimum, è sermonibus Catholicis, &c. desumptum, nè lethalis isthæc lues serpat ulteriùs, mederi poterit : Sic in gratiam Lectorum Latinè dedi.

De Fide Catholica.

ÆLc Cristen man sceal æfter rihte cunnan ægþer ge his Pater noster. ge his Creadan. Et lin. 26. Nu mage gebroþru understandan gif ge ƿillaþ. þ tƿa þing syndon. an is scyppend. oþer is gesceaft ⁊ he is scyppend se þe gesceop ⁊ geƿorhte ealle ðing of nahte ⁊ þ is gesceaft þ se soþa scyppend gesceop. þ sind ærest heofonas ⁊ englas þe on heofonum ƿuniaþ. ⁊ syþþan þeos eorþe mid eallum ðam ðe hire oneardiað. ⁊ sæ mid eallum ðam ðe hyre onsƿymmaþ. nu ealle ðas þing synd mid anum naman genemnode gesceaft ⁊ hi næron

Quilibet Christianus Orationem Dominicam & Apostolicum Symbolum ritè calleat : & Lin. 26. *Nunc autem fratres si vultis, intelligere possitis, Res in Universum duas esse, Creatorem nimirum & creaturam ; creatura est quam verus Creator formavit ; harum primæ cœli sunt, & Angeli qui cœlos inhabitant: Deinde, terra hæc cum singulis quæ illam incolunt ; mare autem cum omnibus quæ illud supernatant animalibus: nunc autem hæc (Dei opera) omnia uno nomine [creatura] appellatur ; non*

Serm. Cathol. veteris Ecclesiæ Anglicanæ, MS Cantabr. Biblioth. publ. pag. 119. lin. 14.

ƿon æfre ƿunigende ac God hi gesceop⁏ Ða gesceafta sind fela. an is se scyppend þe hi ealle gesceop se ana is Ælmihtig God⁏ Ðe ƿæs æfre ⁊ æfre he bið þurh ƿunigende on him sylfum ⁊ þurh hine sylfne⁏ Gif he ongunne ⁊ anginn hæfde butan tƿeon ne mihte he beon ælmihtig God⁏ Soþlice ꝥ gesceaft ðe ongann. ⁊ gesceapen is næfð nane godcundnysse⁏ For þi ælc edƿist ꝥ te god nys ꝥ is gesceaft⁏ And ꝥ þe gesceaft nis. ꝥ is God⁏ Se God ƿunaþ on ðrynnysse untodæledlic ⁊ on annysse anre godcundnysse⁏ Soþlice oþer is se Fæder. oþer is se Sunu. oþer is se halga Gast. ac þeah hƿæþere ðæra ðreora is an godcundnys. ⁊ gelic ƿuldor. ⁊ efen ece mægenþrymnys⁏ Ælmihtig God is se Fæder. ælmihtig God is se Sunu. ælmihtig God is se halga Gast⁏ Ac ðeah hƿæþere ne sind ðry ælmihtige Godas. ac an ælmihtig God ðry hi sind on hadum. ⁊ on naman. ⁊ an on godcundnysse⁏ Ðry. for þi ðe se Fæder bið æfre Fæder. ⁊ se Sunu biþ æfre Sunu. ⁊ se halga Gast bið æfre halig Gast. ⁊ hyra nan ne aƿent næfre of ðam ðe he is⁏ Nu habbaþ ge gehyred þa halgan þrynnysse. ge sceolon eac gehyran þa soþan annysse⁏ Soþlice se Fæder. ⁊ se Sunu. ⁊ se halga Gast habbaþ ane godcundnysse. ⁊ an gecynd. ⁊ an ƿeorc⁏ Ne ƿorhte se Fæder nan þing ne ne ƿyrcþ butan þam Suna oþþe butan ðam halgan Gaste⁏ Ne heora nan ne ƿyrcð nan ðing butan oþrum. ac him eallum is an ƿeorc. ⁊ an ræd. ⁊ an ƿilla⁏ Æfre ƿæs se Fæder. ⁊ æfre ƿæs se Sunu. ⁊ æfre ƿæs se halga Gast. an ælmihtig God⁏ Se is Fæder se ðe nis naþer ne geboren. ne gesceapen fram nanum oþrum se is Fæder gehaten. forþan ðe he hæfþ sunu þone þe he of him sylfum gestrynde butan ælcre meder⁏ Se Fæder is God of nanum Gode⁏ Se Sunu is

non erant ab æterno manentia, sed Deus hæc produxit. Creaturæ istæ multæ sunt, unus verò Creator est qui omnia hæc creaverat. Unus est omnipotens Deus, semper fuit, sempérque erit in seipso permanens, & per seipsum: si quando occœperit & initium habuerit, procul dubio omnipotens Deus esse haud potuit: revera, creatura quæ cœpit esse, & (ob id) creata fuit, nihil divinitatis habet: hinc omnis substantia quæ Deus non est, creatura est; & quæ creatura non est, Deus est. Deus in trinitate indivisibilis manet, atque in unitate unius divinitatis. Revera, alius est Pater, alius Filius, alius Spiritus sanctus. Nihilo secius trium illorum una est Divinitas, æqualísque gloria, & majestas æqualiter æterna. Omnipotens Deus Pater est, omnipotens Deus Filius, omnipotens Deus Spiritus sanctus. Nihilo secius non sunt tres dii omnipotentes, sed unus omnipotens Deus in personis, & in nomine tres sunt, in divinitate verò unus. Tres (inquam) Pater enim semper est Pater, Filius semper Filius, & Spiritus sanctus semper Spiritus sanctus: horúmq; nullus ab illo qui est unquam recedit; jam de sancta Trinitate accepistis; accipietis etiam de vera Unitate. Revera Pater, & Filius, & Spiritus sanctus divinitatem unam, naturam unam, opúsq; unum habent, unum autem consilium, unam quoque voluntatem: Pater semper, semper Filius, & semper Spiritus sanctus unus Deus omnipotens fuit. Pater est qui nec genitus est, nec creatus aliunde. Pater dictus est, quia Filium habet quem à seipso genuit, absq; ulla matre; Pater est Deus à Deo nullo; Filius Deus

God

God of ðam Fæder Gode ; Se halga Gast is god forþstæppende of ðam Fæder. ⁊ of ðam Suna; Ðas word sind sceortlice gesæde ⁊ eow is neod ꝥ we hi swutelicor eow onwreon; Hwæt is se Fæder? Ælmihtig scyppend na geworht. ne acenned. ac he sylf gestrynde bearn. him sylfum efenece ; Hwæt is se Sunu? He is ðæs fæder wisdom. ⁊ his word. ⁊ his miht. þurh ðone se Fæder gesceop ealle ðing ⁊ gefatode; Nis se Sunu na geworht ne gesceapen. ac he is acenned; Acenned he is. ⁊ þeah hwæþere he is efen eald. ⁊ efen ece his Fæder ; Nis na swa .on his acennednysse swa swa bið on ure acennednysse; Ðonne se mann Sunu gestrynð. ⁊ his cild acenned bið ðonne bið se Fæder mara. ⁊ se Sunu læssa ; Hwi swa? For ði ðonne se Sunu wyxð ðonne ealdað se fæder ; Ne finst ðu na gelice on mannnm fæder ⁊ sunu ; Ac ic ðe sylle bysne hu ðu Godes acennednysse þy bet understandan miht ; Fyr acenð of him beorhtnysse. ⁊ seo beorhtnys is efen eald þam fyre ; Nis na ꝥ fyr of þære beorhtnysse ac seo beorhtnys is of ðam fyre ; ꝥ fyr acenþ ða beorhtnysse ac hit ne bið næfre butan ðære beorhtnysse; Nu ðu gehyrst ꝥ seo beorhtnys is eal swa eald swa ꝥ fyr þe heo of cymþ. geþafa nu forþi ꝥ God mihte gestrynan eal swa eald bearn. ⁊ eal swa ece swa he sylf is ; Seþe mæg understandan ꝥ ure hælend Crist is on þære godcundnysse eal swa eald swa his Fæder. he ðancige þæs Gode ⁊ blissige ; Seþe understandan ne mæg. he hit sceal gelyfan ꝥ he hit understandan mæge forðan ðæs Witegan word ne mæg beon aidlod. ðe ðus cwyð ; Butan ge hit gelyfan. ne mage ge hit understandan ; Nu habbað ge gehyred ꝥ se Sunu is of ðam Fæder. bu-

*est à Deo Patre; Spiritus sanctus Deus est à Patre & Filio procedens: Verba hæc succinctè dicta sunt: vobis autem opus est ut eadem clariùs explicemus. Quid est Pater? Omnipotens Creator, neque factus, neq; genitus: sed ille ipse Filium genuit, sibi ipsi æqualiter æternum: Quid est Filius? ille quidem Patris est sapientia, & verbum, ejusq; potentia; per *quem formavit omnia, & ornavit: Filius nec factus est, nec creatus, sed genitus: genitus [quidem] est, nihilo secius æquè antiquus & æquè æternus est ac Pater. Non ità generationi suæ sicut nostræ accidit; scil. cùm homo filium genuerit, eique puer natus fuerit: quandoquidem pater major, filius verò minor sit. Quare hoc? quoniam cùm adolescat filius, tum pater consenescit: non comperis ergò in hominibus æquales, patrem filiúmque. Quin exemplum tibi do, quo Dei generationem meliùs intelligere potueris: Ignis de se splendorem gignit, splendor autem æquè antiquus est atque ignis: ignis non de splendore illo, sed de igne splendor existit: ignis ille splendorem gignit, sed absq; splendore suo nunquam fuit; jam accepisti quod splendor æquè antiquus sit ac ignis unde provenerat: hinc ergò admittas, Deum posse Filium generare æquè antiquum, & æquè æternum ac ipse sit: qui intelligere potuerit nostrum Jesum Christum in divinitate sua æquè antiquum esse ac Pater ipse existat, ob id Deo gratias agat, & gaudeat: qui intelligere nequiverit, oportet ut credat, ut intelligere valeat: nam prophetæ sermo irritus esse non potest, qui sic inquit;* Nisi credatis, intelligere haud potestis: *jam accepistis Fili-*

* Filium.

tan ælcum anginne. forþan ðe he is ðæs Fæder wisdom. ⁊ he wæs æfre mid ðam Fæder. ⁊ æfre bið; Uton nu gehyran be ðan halgan Gast. hwæt he sy; He is se willa ⁊ seo soþe lufu þæs Fæder ⁊ ðæs Suna. ðurh þone synd ealle ðing gelifæste ⁊ gehealdene be ðam is ðus gecweden; Godes gast gefylð ealne ymbhwyrft middan geardes. ⁊ he hylt ealle ðing. ⁊ he hæfð ingehyd ælces gereordes; Nis he geworht ne gesceapen. ne accenned. ac he is forþstæppende. ꝥ is ofgangende of þam Fæder ⁊ of ðam Suna· ðam he is gelic. ⁊ efenece; Nis se halga Gast na Sunu forþan ðe he nis na accenned. ac he gæð of ðam Fæder. ⁊ of ðam Suna gelice forðan ðe he is heora begra willa ⁊ lufu; Crist cwæð ðus be him on his godspelle se frofor gast þe ic eow asendan wille. gast ðære soþfæstnysse ðe of minum Fæder gæð he cyð gecyþnysse be me· ꝥ is. he is min gewita ꝥ ic eom Godes Sunu; ⁊ eac se rihta geleafa us tæcð ꝥ we sceolon gelyfan on ðone halgan Gast. he is se liffæstenda God se gæð of ðam Fæder ⁊ of ðam Suna; Hu gæð he of him: Se Sunu is ðæs Fæder wisdom· æfre of ðam Fæder ⁊ se halga Gast is heora begra willa. æfre of him bam; Is forþi ðonne an Fæder se ðe æfre is Fæder ⁊ an Sunu se þe æfre biþ Sunu ⁊ an halig Gast seðe æfre is halig Gast; Æfre wæs se Fæder butan anginne ⁊ æfre wæs se Sunu mid ðam Fæder. forþan ðe he is ðæs Fæder wisdom; Æfre wæs se halga Gast se þe is heora begra willa ⁊ lufu; Nis se Fæder of nanum oðrum. ac he wæs æfre; Se Sunu is accenned of ðam Fæder ac he wæs æfre on ðæs Fæder bosme. forþan ðe he is his wisdom ⁊ he is of ðam Fæder eal ꝥ he is; Æfre wæs se

um de Patre esse, absque omni principio; qui Patris sapientia est, quiq; semper fuit cum Patre, sempérque erit. Nunc demum de Spiritu sancto audiamus: Quid autem est? Voluntas est, verúsque amor Patris & Filii; per quem omnia sunt animata & conservata; de quo sic dicitur, Spiritus Dei implet totum terrarũ orbem, & conservat omnia: *quique intellectum cujúsque linguæ tenet; neque factus est neque genitus, sed procedens: hoc est, progressus à Patre & Filio; quibus æqualis est, & æqualiter æternus: Spiritus Sanctus non est Filius, quia genitus non est, sed de Patre procedit, & similiter de Filio, quoniam utriusque voluntas est, amórque: Christus de illo sic refert in Evangelio suo,* Spiritus sanctus quem ad vos mittam, Spiritus veritatis, qui de Patre meo procedit, de me testimonium perhibet: *hoc est, ille mihi testis est quod Dei filius existam. Porrò, vera fides nos docet, oportere nos in Spiritum sanctum credere; qui [etiam] vivificans Deus est: qui à Patre & Filio procedit. Quî verò ex illis procedit? Filius est Patris sapientia, semper de Patre; & Spiritus sanctus utriusque voluntas est, ex utrisque semper existens: hinc propterea, unicus Pater est, qui semper est Pater; & Filius unicus, qui semper est Filius; unicus etiam Spiritus sanctus qui semper est Spiritus sanctus: semper erat Pater absque principio; sempérque erat Filius cum Patre, quoniam Patris est sapientia: semper fuit Spiritus sanctus qui utriusque voluntas & amor est. Pater non est ab alio, at semper fuit; Filius genitus est à Patre, at* in sinu Patris *semper fuit, quia sapientia illius est: est autem de Patre omne id*

se halga Gast forþan ðe he is swa swa ic ær cwæðon willa ⁊ soð lufu ðæs Fæder ⁊ ðæs Suna. Soþlice willa ⁊ lufu getacniað an ðing. Ðæt ꝥ þu wylt ꝥ ðu lufast. ⁊ ꝥ ꝥ ðu nelt ꝥ ðu ne lufast. Seo Sunne ðe ofer us scinð, is lichamlic gesceaft ⁊ hæfð swa ðeah ðreo agennyssa on hire. An is seo lichamlice edwist ꝥ is ðære Sunnan trendel. Oðer is se leoma oþþe beorhtnys æfre of ðære sunnan seo þe onlihtt ealne middan geard. þridde is seo hætu þe mid ðam leoman becymð to us. Se leoma is æfre of ðære sunnan ⁊ æfre mid hire ⁊ ðæs ælmihtigan godes Sunu is æfre of ðam Fæder acenned ⁊ æfre mid him wunigende. Be ðam cwæð se Apostol ꝥ he wære his fæder wuldres beorhtnys. Ðære sunnan hætu gæð of hire ⁊ of hire leoman ⁊ se halga gast gæð æfre of ðam fæder ⁊ of ðam suna gelice. Be ðam is ðus awriten. Nis nan þe hine behydan mæge fram his hætan. Fæder ⁊ sunu ⁊ halig gast ne magon beon to gædere genamode. ac hi ne beoð swa ðeah na hwar to twemede. Nis se ælmihtiga God na þryfeald ac is ðrynnys. God is se Fæder. ⁊ se Sunu is god. ⁊ se halga gast is god. Na ðry godas. ac hi ealle ðry an ælmihtig god. Se Fæder is eac wisdom of nanum oðrum wisdome. se sunu is wisdom of þam wisan Fæder. se halga gast is wisdom ac ðeah hwæþere hi synd ealle ætgætere an wisdom. Eft se Fæder is soð lufu. ⁊ se sunu is soð lufu. ⁊ se halga gast is soð lufu. ⁊ hi ealle ætgædere an god. ⁊ an soð lufu. Eac swilce is se Fæder gast. ⁊ halig. ⁊ se sunu is gast ⁊ halig untwylice ðeah hwæþere se halga gast is synderlice gehaten halig gast ðæt ꝥ hi ealle ðry synd ge-

quod est: semper erat Spiritus sanctus, quia est (sicut antè diximus) voluntas & amor verus Patris Filiique. Revera, voluntas & amor unum quid significant: quod vis, id amas: & quod non vis, id non amas. Sol, qui supernè nobis splendet, corporalis creatura est; habétq; tamen in se tria sibi propria; primum est substantia corporalis, hoc est, solis ipse orbis; alterum est lux, sive splendor, semper à sole fluens, qui totam terram illustrat: tertium, calor est, qui cum luce ad nos usque pervenit: lux de sole semper est, & cum illo semper: Dei autem omnipotentis filius, à Patre semper genitus est, sempérque cum illo permanens: de quo Apostolus ait, Quod Patris gloriæ splendor sit: *calor solis ab illo procedit, & de splendore suo: & Spiritus sanctus semper de Patre, similitérq; de Filio procedit. De* hoc sic scriptum est,* Nemo est qui se à calore ejus occultare potest: *Pater, & Filius, & Spiritus sanctus haud possunt simul nominari; veruntamen haud possunt ullibi separari. Omnipotens Deus non est triplex; trinitas tamen [personarum] est; Pater est Deus, & Filius est Deus, & Spiritus sanctus est Deus; non tres dii; verùm tres omnes unicus omnipotens deus. Pater etiam sapientia est ab alia nulla sapientia; Filius sapientia est à Patre sapiente; Spiritus sanctus sapientia est; attamen hi omnes simul una sapientia existunt. Porrò, Pater verus amor est, verúsque amor Filius, amor quoque verus est Spiritus sanctus; híque omnes simul sunt Deus unus, verúsque amor unus: sicut etiam Pater spiritus est & sanctus, & Filius spiritus est & sanctus procul dubio; nihilo seciùs Spiritus sanctus seorsim dicitur Spiritus sanctus; id sc. quod omnes ii in commu-*

* *splendore.*

mænelice ⁊ Swa micel gelicnys is on ðyssere halgan þrynnysse ꝥ se Fæder nis na mare þonne se sunu on þære godcundnysse ne se sunu nis na mare ðonne se halga gast. ne nan heora an nis na læsse ðonne eall seo þrynnys ⁊ Swa hwær swa heora an bið ðær hi beoþ ealle ðry æfre an God untodæledlic ⁊ Nis heora nan mare þonne oþer ne nan læssa ðonne oðer ne nan beforan oðrum ne nan beftan oþrum. forþan swa hwæt swa læsse bið þonne God ꝥ ne biþ na God ⁊ ꝥ ꝥ lator bið ꝥ hæfð anginn ac God næfð nan anginn ⁊ Nys na se Fæder ana ðrynnys oþþe se sunu ðrynnys oþþe se halga gast ðrynnys. ac ðas ðry hadas syndon an god on anre godcundnysse ⁊ Đonne ðu gehyrst nemnan þone Fæder. þonne understenst ðu ꝥ he hæfð Sunu ⁊ Eft ðonne ðu cwyst sunu ðu wast butan tweon ꝥ he hæfð fæder ⁊ Eft we gelyfað ꝥ se halga gast is ægþer ge ðæs fæder ge ðæs suna gast ⁊ Ne beþæce nan man hine sylfne swa ꝥ he secge oþþe gelyfe ꝥ ðry godas syndon. oþþe ænig had on ðære halgan ðrynnysse sy unmihtigra ðonne oþer ⁊ Ælc þæra ðreora is god. ðeah hwæþere hi ealle an god. forþan ðe hi ealle habbaþ an gecynd ⁊ ane godcundnysse. ⁊ ane edwiste. ⁊ an geðeaht. ⁊ an weorc. ⁊ ane mægenþrynnysse. ⁊ gelic wuldor. ⁊ efen ece rice ⁊ Is hwæþere se sunu ana geflæschamod. ⁊ geboren to men of þam halgan mædene Marian ⁊ Ne wearþ se fæder mid menniscnysse befangen. ac hwæþere he asende his sunu to ure alysednysse. ⁊ him æfre mid wæs. ægþer ge on life. ge on ðrowunge. ⁊ on his æriste. ⁊ on his upstige ⁊ Eac eal godes gelaþung andet on ðam rihtum geleafan ꝥ Crist is acenned of þam clænan mædene Marian. ⁊ of þan halgan

ni sunt. Tanta quidem similitudo est in Sacro-sancta Trinitate, ità ut Pater major Filio in divinitate minimè sit, nec Filius Spiritu sancto major, neque horum aliquis unus, totâ ipsâ Trinitate minor existat: ubicunque loci horum unus fuerit, ibi illi tres erunt unus Deus indivisibilis: nullus horum major est altero, neque ullus minor altero; nec ullus altero prior, nullúsque altero posterior: nam quicquid Deo minus est, id Deus non existit; quicquid posterius, illud principium habet, Deus verò nullum habet principium. Non est pater solus Trinitas, neque Filius Trinitas, neque Spiritus sanctus Trinitas; sed tres illæ personæ sunt Deus unus in una divinitate: cùm audiveris tu nominari patrem, tum intelligas quod habeat Filium; deinde, cùm dixeris Filium, noveris proculdubio quòd habeat patrem. Credimus porrò, Spiritum sanctum utriusque cum Patris, tum Filii spiritum extare: ne quis se fallat, ità ut dicat, credátve deos tres esse; vel personam ullam in sancta Trinitate, aliâ esse impotentiorem, qualibet trium illorum Deus est: nihilo secius, omnes illæ sunt Deus unus; quia omnes unam naturam & unam divinitatem, unam quoq; substantiam, consilium etiam unum, opúsque unum, unámque majestatem; gloriam porro æqualem, & regnum æqualiter æternum habent: solus tamen Filius incarnatus est, homóque de sancta virgine Maria natus. Pater nullatenus humanam naturam suscepit; attamen Filium suum in redemptionem nostram misit; quocum semper fuit, cùm in vita, tum in passione, in resurrectione sua, & ascensione: tota etiam ecclesia Dei, juxta veram fidem fatetur, Christum de pura virgine Maria, & per Spiritum sanctum

gan gast. Nis se halga gast ðeah hwæþere Cristes fæder ne nan cristen man þ nære ne sceal gelyfan. Ac se halga gast is willa ðæs fæder. and ðæs suna. For ði þonne swiþe rihtlice is awriten on urum geleafan þ Cristes mennisnys wearþ gefremmed ðurh ðone halgan willan. Beheald ðas sunnan mid gleawnysse. on þære is swa we ær cwædon. hætu. and beorhtnys ac seo hætu drygð. and seo beorhtnys onlyht. oþer ðing deð seo hætu. and oþer seo beorhtnys. And ðeah ðe hi ne magon beon totwæmde belimpð hwæþere þeah seo hæþung to ðære hætan. and seo onlihting belimpð to þære beorhtnysse. Swa eac Crist ana underfeng ða mennisnysse. and na se fæder. ne se halga gast. Ðeah hwæþere hi wæron æfre mid him on eallum his weorcum and on ealre his fare. We sprecaþ ymbe god. deadlice be undeadlicum. tyddre be ælmihtigum. earmingas be mildheortum. ac hwa mæg weorþfullice sprecan be ðam ðe is unasecgendlic. He is butan gemete forþy ðe he is æghwær. he is butan getele. forþan ðe he is æfre. He is butan hefe forþon ðe he hylt ealle gesceafta butan geswince. and he hi ealle gelogode on ðam ðrim ðingum. þ is on gemete.

genitum fuisse: non est tamen Spiritus sanctus Christi pater; neque Christianus aliquis hoc unquam credat; sed Spiritus sanctus Patris Filiique voluntas est; hinc proinde perquàm orthodoxè in fide nostra scriptum est, Christi humanitatem per Sanctam illam VOLUNTATEM perfici: Solem prudenter aspicite; illi inest, sicut antè diximus, calor & splendor: calor verò arefacit, & splendor illustrat; aliud calor, aliud autem splendor operatur, & quamvis separari haud possint, accidit tamen calefactio calori, & coruscatio splendori: Sic etiam Christus solus suscepit humanitatem, non autem Pater, neque Spiritus sanctus; nihilo secius cum ipso in omnibus operibus suis, totâque conversatione aut administratione suâ, unà erant. Nos de Deo loquimur, mortales de immortali, impotentes de omnipotenti, miseri de misericordi; sed quis de re ineffabili fari satìs dignè poterit: ille sine mensura est, quia ubique est; ille sine numero, quia sempiternus est; ille sine pondere, quia omnes creaturas absque labore sustinet: omnia autem in tribus rebus collocavit: viz. in mensura, numero, & pondere; sciamus verò neminem posse satìs prolixè de Deo prædicare: tum nos, quia creaturæ sumus quas creavit nec contemplari, nec assequi possumus: quis cælorum ornatum verbis exprimere poterit? Vel quis terræ fertilitatem? quísve satìs laudat omnium temporum vicissitudinem? Quis denique cæteras res quascunque? nos ergò rem corporalem quam intuemur plenè haud possumus conspectu nostro comprehendere: Ecce! hominem coram te vides; sed eâdem instantiâ quâ vultum aspicis, tergum

and on getele. and on hefe. Ac wite ge þ nan man ne mæg fullice embe god sprecan. þonne we forþon þa gesceafta þe he gesceop ne magon asmeagan ne asecgan. Hwa mæg mid wordum þære heofenan frætewunge asecgan? Oþþe hwa þære eorþan wæstmbærnysse? Oþþe hwa herað genihtsumlice ealra tida ymbhwyrft? Oþþe hwa ealle oþre þing? Ðonne we furþon þa lichomlican þing þe we onlociaþ ne magon fullice befon mid ure gesihþe. Efne þu gesihst þone mannan beforan ðe. ac on þære tide þe þu his neb gesihst þu ne gesihst na his hricg.

Eal

Eal swa gif þu sumne claþ sceawast. ne miht ðu hine ealne togædere geseon. ac wenst abutan þ ðu ealne hine geseo; Hwylc wundor is gif se ælmihtiga God is unasecgendlic. ⁊ unbefangendlic sefe æghwær is eall. ⁊ nawar todæled? Nu smeað sum undeop ðancol man. hu God mæge beon æghwær ætgædere. ⁊ na war todæled. beheald ða sunnan hu heage heo astihþ. ⁊ hu heo asent hyre leoman geond ealne middan geard. ⁊ hu heo onlihte ealle ðas eorþan ðe mancynn on eardað; swa hraþe swa heo up asprincþ on ærne merigen. heo scinð on Hierusalem. ⁊ on Rome byrig. ⁊ on ðisum earde. ⁊ on eallum eardum ætgædere. ⁊ hwæþere heo is gesceaft. ⁊ gæð be Godes dihte; Hwæt wenst ðu hu miccle swiþor is Godes ⁊weardnys. ⁊ his miht. ⁊ his neosung æghwær. him ne wiþstent nan ðing. naþer ne stænen weall. ne þryden wah. swa swa hi wiþstandaþ ðære sunnan; Him nis nan ðing digle ne uncuð; Ðu sceawast ðæs mannes neb. ⁊ God sceawað his heortan; Godes gast asmeað ealra manna heortan. ⁊ þa ðe on hine gelyfað. ⁊ hine lufiað. ða he clænsað. ⁊ gegladaþ mid his neosunge. ⁊ ðæra ungeleaffulra manna heortan he forbyhþ ⁊ onscunað; Wite eac gehwa þ ælc man hæfð ðreo ðing on him sylfum untodæledlice. ⁊ togædere wyrcende. swa swa God cwæþ þa þa he ærest man gesceop; He cwæþ. Uton gewyrcean mannan to ure gelicnysse; And he worhte þa Adam to his anlicnysse; On hwylcum dæle hæfþ. se man Godes anlicnysse on him? On þære sawle. na on ðam lichaman; Ðæs mannes sawl hæfþ on hire gecynde þære halgan þrynnysse anlicnysse. forþan ðe heo hæfþ on hire þreo ðing; þ is gemynd. ⁊ andgit. ⁊ willa; Ðurh þ gemynd se man geþencþ þa þing þe he gehyrde. oþþe geseah. oþþe geleor-

*haud aspicis: sic etiam dum pannum aliquem cernis, haud potes totum eundem simul videre; at circumagis ut totum videas. Quid mirum si omnipotens Deus sit ineffabilis, & incomprehensibilis, qui ubique totus est, & nusquam divisus? scrutatur autem quis *inanis, qui potcrit Deus esse ubique simul, & nusquam divisus? Solem aspice, quàm altè ascendat, quámque splendorem suum per totum mundum transmittat: quàm denique terram undique quam inhabitat humanum genus, illustret: Simulatque enim multò manè assurrexerit, Hierosolymis quidem, Romæq; civitati, huic quoq; terræ, terrísque singulis illucet; creatura tamen est, Deique jussu egreditur: quantò major (putas tu) Dei est præsentia, suáque potentia? & ubique loci accessus; illi res nulla, nec murus lapideus, nec firmus paries obstabit, sicut obstabunt soli. Illi nihil occultum, aut incognitum: tu hujus hominis vultum, Deus verò cor ipsius intuetur: Spiritus Dei tentat omnium corda, qui autem in illum credunt, illúmq; diligunt, hos [magis] purgat, & præsentiâ suâ exhilarat: infidelium verò corda declinat, & fugit: quisque etiam sciat tria, quemvis in se indivisibilia habere, simúlque operantia: ait enim,* Faciamus hominem in similitudinem nostram; *hominem quoque in similitudinem suam fecit, anima tenus, non corpore; anima hominis naturâ suâ in se habet sacro-sanctæ Trinitatis similitudinem; in se enim tria complectitur, mentem, intellectum, & voluntatem: per mentem quis cogitat quod audivit, vidit, aut*

* *Sax. homo cogitationis haud profundæ*

geleornode ⁊ Ðurh ꝥ andgit he understent ealle þa þing þe gehyrð oþþe gesihþ ⁊ Of þan willan cumaþ geþohtas. ⁊ word. ⁊ weorc. ægþer ge yfele. ge gode ⁊ An sawul is. ⁊ an lif. ⁊ an edwist. seo þe hæfþ ðas ðreo ðing on hire togædere wircende untodæledlice forþi þær ꝥ gemynd bið · þær bið ꝥ andgit. ⁊ se willa. ⁊ æfre hi beoð togædere ⁊ ðeah hwæþere nis nan þæra þreora seo sawl. ac seo sawl þurh ꝥ gemynd gemanð. þurh ꝥ andgit heo understent. ðurh þone willan heo wile swa hwæt swa hire licað. ⁊ heo is hwæþere an sawl. ⁊ an lif ⁊ Nu hæfð heo forþi Godes anlicnysse on hire. forþan ðe heo hæfð þreo ðing on hire untodæledlice wyrcende ⁊ Is hwæþere se man an man. ⁊ na ðrynnys ⁊ God soþlice Fæder ⁊ Sunu ⁊ halig gast. ðurhwunaþ on ðrynnysse hada. ⁊ on annysse anre godcundnysse ⁊ Nis na se man on ðrynnysse wunigende swa swa God. ac he hæfð hwæþere Godes anlycnysse on his sawle. ðurh þa ðreo ðing þe we ær cwedon ⁊ Arrius hatte an gedwolman. se flat wið ænne bisceop ðe wæs genemned Alexander. wis. ⁊ riht gelyfed ⁊ ða cwæþ se gedwolman ꝥ Crist Godes Sunu ne mihte na beon his Fæder gelic · na swa mihtig swa he. ⁊ cwæþ ꝥ se Fæder wære ær se Sunu. ⁊ nam bysne be mannum. hu ælc Sunu bið gingra þonne se Fæder on ðisum life ⁊ ða cwæð se halga bisceop Alexander him togeanes ⁊ God wæs æfre. ⁊ æfre. wæs his wisdom of him acenned. ⁊ se wisdom is his Sunu. eal swa mihtig swa se Fæder ⁊ ða begeat se gedwola ðas Caseres fultum to his gedwylde. ⁊ cwæð gemot ongean ðona bisceop. ⁊ wolde gebigan eal ꝥ folc to his gedwyldum ⁊ Ða wacode se bisceop ane niht on Godes cyrcan. ⁊ clywode to

*didicit: per intellectum, quæ audivit aut vidit, omnia percipit: de voluntate, & cogitationes, & verba & opera, cùm mala tum bona procedunt: una anima est, & una vita, unáque substantia; quæ tamen tria hæc simul indivisibiliter operantia [in se] habet: nam ubi mens est, ibi intellectus & voluntas est; sempérque unà erunt. Nihilominus nihil trium istorum una anima erit; sed anima per mentem cogitat, per intellectum intelligit, per voluntatem quicquid lubet vult; nihilominus anima unica est, & vita unica. Dei igitur imaginem in se habet, quoniam tria in se indivisibiliter operantia continet; nihilo secius homo iste unus est, non * tres, existit. Deus quidem Pater, & Filius, & Spiritus sanctus, in personarum trinitate & unitate divinitatis unius permanent: homo neutiquam, in triade manet sicut Deus; tamen similitudinem Dei in anima, per isthæc tria de quibus antè diximus, assequitur. Hæreticus quidam Arius vocabatur: iste, cum Episcopo quodam nomine Alexandro, sapiente, & orthodoxo contenderat: Hæreticus nempe Christum Dei Filium, nec Patri æqualem esse, nec æquè potentem ac Patrem, affirmavit: dixit etiam Patrem ante Filium extitisse; & ab hominibus exemplum sumpsit [hæreticus] ut quivis filius patre suo in hac vita junior sit: tum contrà pius Episcopus Alexander illi respondit, DEUS semper fuit: sempérque sapientia sua ab illo genita: sapientia autem ipsius est Filius, æquè potens ac pater est: hinc Cæsaris auxilium hæreticus iste sibi nactus: unde conciliabulum contra Episcopum convocavit: totúmque populum ad errores suos flectere voluit: tunc Episcopus nocte quâdam experrectus est, dominúmq;*

* Sax trinitas

his Drihtne. ⁊ ðus cwæð; Þu ælmihtiga God. dem rihtne dom betwux me ⁊ Arrium; Hi comon ða þær on merġen to ðam gemote; ða cwæð se gedwola to his geferum. ꝥ he wolde gan embe his neode forþ; þa þa he to gange com ⁊ he gesæt. ða gewand him ut eall his innewearde æt his setle. ⁊ he sæt ðær dead; ða geswutelode God ꝥ he wæs swa geæmtogod on his innoðe swa swa he wæs ær on his geleafan; He wolde don Crist læssan þonne he is. ⁊ his godcundnysse wurþmynt wanian. þa wearþ him swa bismorlic deaþ geseald. swa swa he wel wyrþe wæs; Oþer gedwolman wæs. se hatte Sabellius. he cwæð ꝥ se Fæder wære ða ða he wolde Fæder. ⁊ eft ða ða he wolde he wære Sunu. ⁊ eft ða ða he wolde wære halig Gast. ⁊ wære forð ði an God; Ða forwearþ eac þes gedwola mid his gedwylde; Nu eft ꝥ Judeisce folc ðe Crist ofslogon swa swa he sylf wolde ⁊ geþafode secgaþ ꝥ hi willaþ gelyfan on ðone Fæder. ⁊ na on ðone Sunu þe hira magas ofslogon; Heora geleafa is naht. ⁊ hi forþi losiað; For ure alysednysse Crist geþafode ꝥ hi hine ofslogon; Hit ne mihte eal man cynn gedon. gif he sylf nolde; Ac se halga Fæder gesceop ⁊ geworhte man cyn ðurh his Sunu. ⁊ he wolde. eft ðurh ðone ylcan us alysan fram helle wite ða ða we forwyrhte wæron; Butan ælcere ðrowunge he mihte us habban ac him ðuhte ꝥ unrihtlic; Ac se deofol forwyrhte hine sylfne þa þa he tihte ꝥ Judeisce folc to þæs hælendes slege. ⁊ we wurdon alysade þurh his unscildigan deaþ fram þam ecan deaþe; We habbaþ þone geleafan þe Crist sylf tæhte his Apostolum ⁊ hi eallum man cynne; And þone geleafan god hæfþ mid manegum wundrum getrymmed ⁊ gefæstnod;

*suum invocans, sic dixit. Tu Omnipotens Deus, rectum judicium exequere inter me, Ariúmque: Conveniebant manè ad conciliabulum: tunc hæreticus sociis suis dixit, ut necessitati pareat, se abiturum: cùm in secessum abiret & sederet, statim omnia illi intestina ad ipsam sedem eruperunt; ibíque mortuus adhæsit: Hinc Deus indicavit Arium intestino æquè vacuum, ac mente vacuum se præbuerat: Christum minorem quàm sit, facere voluit, divinitatisque suæ honorem tollere: morti ob id horrendæ (Arius) tradebatur: sicut valde promeruerat. Hæreticus alter fuit, nomine Sabellius: dixit iste, Patrem fore Patrem quousque velit, & postea cùm velit Filium; denique cùm velit quoque, Spiritum sanctum: & nihilominùs Deum unicum esse: Sed erraticus iste unà cum errore suo periit. Deinde, populus iste Judæorum qui Christum necârunt (sic ipse voluit, & passus est) aiunt se in Patrem credituros, at in Filium neutiquam, quem majores sui occiderunt. Horum fides prava est, & proinde pereunt: pro redemptione nostra Christus passus est, ità ut illum interemerint; quod quidem totum genus humanum præstare haud posset, si ipse noluisset: verùm Sanctus Pater per Filium, humanum genus creavit, formavítque; & voluit postea per eundem à pœna inferni liberare nos, quando deperditi essemus; absque omni passione [tali] * salvere nos potuit: sed hoc illi minùs æquum videbatur. At diabolus seipsum perdidit, postquam populum Judæorum, ad interneccionem Salvatoris pellexerat: nos enim per mortem ipsius innocentem ab æterna morte sumus liberati.*

Eandem nos fidem *tenemus*, quam Christus ipse Apostolos docuit: *& ipsi totum humanum genus; eandémque fidem Deus miraculis multis perfecit, & confirmavit.*

* Sax. *habere.* Eundem hunc sermonem MS. videte Biblioth. Col. Tr. Cantabr. pag. 157. Videte etiam Serm. Cath. Vet. Ecclesiæ Anglicanæ de initio creaturæ pag. 5. & pag. 257. & cap. de pœnitentia, p. 508. &c. Videte Hom. 34. pag. 179 in decalog. lin. 18. & 561. lin. 7. & ibidem pag. L. 409, 410, 411 412. & indicem quem iisdem Serm. apposuimus in voce Trinitat. Vid. Symbol. S. Athanasii Sax. ad finem Psalmorum Sax. MS. Biblioth. publ. Cantabr

Cap. 9.

Ut regnante Gratiano, Maximus in Britannia Imperator creatus, cum magno exercitu in Galliam redierit.

Deest Sax. ANno ab incarnatione Domini trecentesimo septuagesimo septimo, Gratianus quadragesimus ab Augusto post mortem Valentis sex annis imperium tenuit: quamvis jamdudum antea cum patruo Valente & Valentiniano fratre regnaret. Qui cùm afflictum & penè collapsum reipublicæ statum videret, Theodosium Hispanum virum restituendæ reipublicæ necessitate apud Sirmium purpuram induit, Orientisque & Thraciæ simul præfecit imperio. Quâ tempestate* Maximus, vir quidem strenuus & probus, atque Augusto dignus, nisi contra Sacramenti fidem per tyrannidem emersisset in* Britannia, invitus propemodum ab exercitu creatus Imperator, in Galliam transiit; ubi Gratianum Augustum subitâ incursione perterritum, atque in Italiam transire meditantem, dolis circumventum interfecit, fratrémque ejus Valentinianum Augustum Italiâ expulit. Valentinianus in Orientem refugiens, à Theodosio paternâ pietate susceptus, mox etiam imperio restitutus est: clauso videlicet intra muros Aquilegiæ, & capto atque occiso ab eis * Maximo tyranno.

Anno Dom. 377.

* *RR. Armach primord. pag. 198. &c. & pag. 1088. lin. 7.*
* Britanniam. *T.*
* Maximiano. *T.*

Cap. 10.

Ut Arcadio regnante, Pelagius Brito contra gratiam Dei superba bella susceperit.

Deest Sax. ANno ab incarnatione Domini trecentesimo nonagesimo quarto, Arcadius filius Theodosii cum fratre Honorio quadragesimus tertius ab Augusto regnum suscipiens, tenuit annos tredecim. Cujus temporibus *Pelagius Brito contra auxilium gratiæ supernæ venena suæ perfidiæ longè latéque dispersit, utens cooperatore Juliano de Campania, quem dudum amissi Episcopatûs intemperans cupido exagitabat. Quibus sanctus Augustinus, sicut & cæteri Patres Orthodoxi, multis sententiarum catholicarum millibus responderunt; nec eorum tantùm dementiam corrigere valebant: sed quod gravius est, correptâ eorum vesaniâ, magis augescere contradicendo, quàm favendo veritati voluit emendari. Quod pulchrè versibus heroicis Prosper Rhetor insinuat, cùm ait:

Contra Augustinum narratur serpere quidam
Scriptor, quem dudum livor adurit edax.
Qui caput obscuris contectum utcunque cavernis
Tollere humo miserum propulit anguiculum?
Aut hunc fruge suâ æquorei pavere Britanni,
Aut huic Campano gramine corda tument.

Anno Dom. 394.

* *RR. Armach. primord. pag. 216. 229. 243, &c. 252. 285. 430. 494, 1090. & in addend. & emendand. pag. 993. Et illust. D. H. Spelm. concil. pag. 46. 47. vid. hic c. 17.*

Cap. 11.

Ut regnante Honorio Gratianus & Constantius in Britannia tyranni creati, & mox prior in Britannia, secundus in Gallia sint interempti.

ÐA ƿæſ ẏmb feoƿeꞃ hund ƿintꞃa ⁊ feoꞃone æft Dꞃihtneſ menniſcnẏſſe fenᵹ to ꞃice Honoꞃiuſ Caſeꞃe. ſe ƿæſ feoꞃða eac feoƿeꞃtiᵹum fꞃam Aᵹuſto þam Caſeꞃe tƿam ᵹeaꞃum æꞃ Roma buꞃh abꞃocen ⁊ foꞃheꞃᵹad ƿæꞃe. ſeo heꞃᵹunᵹ

ANno ab incarnatione Domini quadringentesimo septimo, tenente imperium Honorio Augusto [filio Theodosii * junioris, loco] ab Augusto quadragesimo quarto, ante biennium Romanæ irruptionis, quæ per Alaricum

Anno Dom. 407.

* minoris. *MS. sing.*

wæs þurh Alaricum Gotena cyning geworden. wæs Roma burh abrocen fram Gotum ymb þusend wintra ⁊ hund teontig ⁊ feower ⁊ sixtig þæs þe heo geworht wæs of þære tide Romane blunnun ricsian on Breotene hæfdon hi Breotona rice* feower hund wintra ⁊ þær fiftan hund seofontig ðæs ðe Gaius oþre naman Julius Casere ꝥ ylce ealond gesohte. ⁊ ceastre. ⁊ torras. ⁊ stræta. ⁊ brycge on heora rice geworhte wæron. ða we to dæg sceawian magon. eardodon Bryttas binnan ðam dice to suþ dæle. þe we gemynegodon. ꝥ Seuerus se Casere het þwyrs ofer ꝥ ealond gedician;

* annos quadringentos, & *ex parte* quingentorum, annos septuaginta.

regem Gothorum facta est [cùm gentes Alanorum, Suevorum, Vandalorum, multęque cum his aliæ, protritis Francis, transito Rheno, totas per Gallias sęvirent, apud Britannias Gratianus municeps tyrannus creatur & occiditur. Hujus loco Constantinus ex infima militia, propter solam spem nominis, sine merito virtutis eligitur, qui continuò ut invasit imperium, in Gallias transiit; ubi sępè à Barbaris incertis fœderibus illusus, detrimento magìs reipublicæ fuit. Unde mox jubente Honorio, Constantius comes in * Galliam cum exercitu profectus, apud Arelatem civitatem * clausit, cepit, & occidit; Constantémque filium ejus, quem ex monacho Cæsarem fecerat, Gerontius comes suus apud Viennam interfecit.] Fracta est autem Roma Gothis anno millesimo centesimo sexagesimo quarto suæ conditionis, ex quo tempore Romani in Britannia regnare cessârunt, * post annos fermè quadringentos septuaginta ex quo Caius Julius Cæsar eandem insulam adiit. Habitabant autem intra vallum, quod Severum trans insulam fecisse commemoravimus, ad plagam meridianam, quod civitates, * fana, pontes, & stratæ ibidem factæ usque hodie testantur, cæterum ulteriores Britanniæ partes vel eas etiam, quæ ultra Britanniam sunt, insulas, jure dominandi possidebant.

* Gallias. *T.*

*cum conclusit. *T.*

* per. *C.*

* farus. *C.*

Cap. 12.

Ut Britones à Scotis vastati Pictisque, Romanorum auxilia quæsierint, qui secundò venientes murum trans insulam fecerunt. Sed hi confestim à præfatis hostibus interrupti majore sunt calamitate depressi.

ÐA ongunnan twa ðeoda Pyhtas norþan. ⁊ Scottas westan hi onwinnan ⁊ heora æhta niman ⁊ hergian. ⁊ hi fela geara yrmdon ⁊ hyndon. ða on ðære * unstylnysse. onsendon hi *ærendwracan to Rome mid gewritum ⁊ wependre bene. him

*unsybbe. B.

* *Sic MS.* B. & C. ærendwrecan. *Cantabr.*

[EXin Britannia * omni armato milite, militaribus *copiis universis, totâ floridæ juventutis alacritate spoliatâ, quæ tyrannorum temeritate abducta, nusquam ultrà domum rediit, prædę tantùm patuit, utpote omnis bellici usus prorsus ignara.] Denique subito duabus gentibus transmarinis [vehementer sævis] Scotorum à Circio, Pictorum ab Aquilone multos stupet gemítque per annos. [Transmarinas autem dicimus has gentes, non quòd extra Britanniam essent positæ, sed quia à parte Britonum erant remotæ, duobus finibus * maris interjacentibus, quorum unus ab Orientali mari, alter ab Occidentali, Britanniæ terras longè latéque irrumpit, quamvìs ad se invicem pertingere *possint. Orientalis habet in medio sui urbem Guidi. Occidentalis supra se, hoc est, ad dexteram sui habet urbem * Alcluith, quod lingua eorum significat Petram Cluith: est enim juxta fluvium nominis illius.] Ob harum ergò infestationem gentium, Britones legatos

*in parte Britonum. *T. & VV.*

* armis. *VV.*

* *Sic T. & W.*

* non possinr. *T. & W.*

* Acluit. *C.*

fultu-

fultumes bædon. ⁊ him geheton eaþmode hyrnysse ⁊ singale underþeodnysse gif hi him gefultumadon þ him mihton heora fynd ofersƿinnan. Ða onsendon hi him mycelne here to fultume. ⁊ sona þæs þe hi on þis ealond comon ða compedon hi ƿið heora feondum. ⁊ hi mycel ƿæl ongeslogan. ⁊ of heora gemærum adrifon. ⁊ aflymdon. ⁊ * lærdon þ hi fæsten ƿorhton him to gebeorge ƿið heora feondum. ⁊ sƿa mid mycele sige ham foran; Ða þ ða ongeaton ða ærran geƿinnan þ se Romanysca here ƿæs *on ƿæg geƿiten; Ða coman hi sona mid sciphere on heora land gemæro ⁊ slogan eall ⁊ cƿealdon þ hi gemetton. ⁊ sƿa sƿa ripe* yrð fortredon. ⁊ fornamon. ⁊ hi ealle forgrymdon; And hi ða eft sendon ærendracan to Rome. ⁊ ƿærendre * stefne him fultumes bædon. þ þ earme eþel mid ealle ne fordilgad ne ƿære ne se nama ðære Romaniscan þeode þe mid him sƿa lange scean ⁊ brihte fram fremdra ðeode ungeþƿærnesse fornumen ⁊ fordilgad beon sceolde; Ða ƿæs eft here hider sended. se ƿæs cumende unƿenede tide on hærfeste. ⁊ hi sona ƿið heora feondum gefuhton. ⁊ sige hæfdon ⁊ ealle þa ðe ðone deað beƿerian myhton ofer ðone sæ norð aflymde. þa ðe ær ælce geare ofer ðone sæ hloþedon. ⁊ hergedon. Ða gefægdon Romane onan Bryttum þ hi *no ma ne mihton for heora geƿcylonysse sƿa geƿinnful-

*ond hi trymdon ⁊ lærdon. B. & C.

* ƿæs ham geƿitan. B

* ernð. C.

* stemne. C.

* leng. B.

Romam cum epistolis mittentes, lacrymosis precibus auxilia flagitabant, subjectionémque continuam, dummodo hostis imminens longiùs arceretur, promittebant. Quibus mox legio destinatur armata, quę ubi in insulam advecta, & congressa est cum hostibus, magnam eorum multitudinem sternens, cęteros sociorum finibus expulit, eósque interim à dirissima depressionę liberatos, hortata est, instruere inter duo maria trans insulam murum qui arcendis hostibus posset esse præsidio: sícque domum cum triumpho magno reversa est. [At insulani murum, quem jussi fuerant non tam lapidibus quàm cespitibus construentes, utpote nullum tanti operis artificem habentes, ad nihil utilem statuunt. Fecerunt autem eum inter duo freta, vel sinus (de quibus diximus) maris per millia passuum plurima. Ut ubi aquarum munitio deerat, ibi præsidio valli fines suos ab hostium irruptione defenderent. Cujus operis ibidem facti, id est, valli latissimi & altissimi usque hodie certissima vestigia cernere licet. Incipit autem duorum fermè millium spacio à monasterio *Æbercurnig ad Occidentem, in loco qui sermone Pictorum Peanuahel, lingua autem Anglorum Penneltun appellatur, & tendens contra Occidentem terminatur juxta urbem* Alcluith.] Verùm priores inimici ut Romanum militem abiisse conspexerant, mox advecti navibus irrumpunt terminos, cędúntque omnia, & quasi maturam segetem obvia quęque metunt, calcant, transeunt. Unde rursum mittuntur Romam legati, flebili voce auxilium implorantes, nè penitus misera patria deleretur, nè nomen Romanę provinciæ, quod apud eos tam diu claruerat, exterarum gentium improbitate obrutum vilesceret. Rursum mittitur legio, quæ inopinata tempore autumni adveniens magnas hostium strages dedit, eósque qui evadere poterant omnes trans maria fugavit, * qui priùs anniversarias prædas trans maria, milite nullo obsistente, cogere solebant. Tum Romani denunciavêre Britonibus non se ultrà ob eorum defensionem tam la-

* Abercurnig. T.

* Alcluit. C.

* ubi. w.

licum ƿyrðu sƿencte beon. ac hi manedon ⁊ lærdon þæt hi him ƿæpno ƿorhton ⁊ modes strengþo naman þæt hi compedon. ⁊ ƿiþstodan heora feondum. ⁊ hi him ða eac to ræde ⁊ to fromre fundon þæt hi gemænelice fæsten geƿorhten him to gescyldnesse stænene ƿeal rihte stige fram east sæ oð ƿest sæ. ðær Severus se Casere iu het dician ⁊ eorð ƿall geƿyrcan. ðone man nu to dæg sceaƿian mæg eahta fota brade ⁊ tƿelf fota heanne. sƿylce eac on þæs sæs ƿaroþe to suð dæle þanon þe hi sciphere on becom. torras timbredon to gebeorhge ðæs sæs. ða sona ðæs ðe þis fæsten geƿorht ƿæs ða sealdon hi him byrne monige hu hi him ƿæpen ƿyrcean sceoldan. ⁊ heora feondum ƿiðstondan. ⁊ hi ða grettan ⁊ him cyddan þæt hi næfre ma hi secan ƿoldan. ⁊ hi sigefæste ofer sæ feredon. þa þæt þa Pehtas ⁊ Scottas geacsedon þæt hi ham geƿitene ƿæron. ⁊ eac þæt hi hider no eft ma hi secan ne ƿoldan. ða ƿæron hi ðe baldran geƿordene ⁊ sona ealne norð dæl ðysses ealondes oð ðone ƿeall genoman ⁊ gesetton. ƿið þyssum stod on ðam fæstene upan ƿeardum se earga *feðe Bryttas. ⁊ þær forhtigendre heortan ƿunode dæges ⁊ nihtes. ða sohtan heora geƿinnan him *sarƿe. ⁊ ƿorhtan him hocas. ⁊ mid þam tugan hi earmlice adun of ðam ƿealle. ⁊ hi ƿæron sona deade. sƿa hi eorþan gesohtan. hig ða forlættan ðone ƿall ⁊ heora burh ⁊ flugan on ƿæg. ⁊ heora geƿinnan hi ehtan. ⁊ slogan. ⁊ on ƿæll fyldon. ƿæs ðis gefeoht ƿæl grimre. ⁊ strengre eallum þam ærgedonum. forðon sƿa sƿa sceap from ƿulfum ⁊ ƿildeorum beoð fornumene.

* feþa. B. & C.

* sceaƿe B.

boriosis expeditionibus posse fatigari, ipsos potiùs monent arma corripere, & certandi cum hostibus studium subire; [qui non ob aliam causam, quàm si ipsi inertiâ solverentur, eis possent esse fortiores: quin etiam quia & hoc sociis, quos derelinquere cogebantur,] aliquid commodi allaturum putabant, murum à mari ad mare recto tramite inter urbes quę ibidem ob metum hostium factæ fuerant (ubi & Severus quondam vallum fecerat) firmo de lapide locârunt. Quem videlicet murum hactenus famosum atq; conspicuum, sumptu publico privatóque adjunctâ secum Britannorum manu construebant, octo pedes latum, & duodecim altum, rectâ ab Oriente in Occasum lineâ, ut usq; hodie intuentibus clarum est. Quo mox condito, dant fortia segni populo monita, præbens instruendorum exemplaria armorum. Sed & in litore Oceani ad meridiem, quo naves eorum habebantur, [quia & indè Barbarorum irruptio timebatur,] turres per intervalla ad prospectum maris collocant, & valedicunt sociis tanquam ultrà non reversuri. Quibus ad sua remeantibus, cognitâ Scoti Pictique reditûs denegatione redeunt confestim ipsi, & solito confidentiores facti, omnem aquilonarem extremámque insulæ partem pro indigenis ad murum usque capessunt. Statuitur ad hæc in edito arcis acies segnis, ubi trementi corde *stupida diu noctúque marcebat. At contrà non cessant uncinata hostium tela. Ignavi propugnatores miserrimè de muris tracti solo allidebantur. Quid plura? relictis civitatibus ac muro, fugiunt, disperguntur. Insequitur hostis, accelerantur strages, cunctis crudeliores prioribus. Sicut enim agni à feris, itâ miseri cives dis-

* stupida mente. VV.

mene. swa ða earman ceasterwaran to slitene ⁊ fornumene wæron fram heora feondum. ⁊ heora æhtum benemde ⁊ to hungre gesette;

cerpuntur ab hostibus. Unde à mansionibus ac possessiunculis suis ejecti, imminens sibi famis periculum, [*latrocinatione ac rapacitate mutuâ temperabant, augentes externas domesticis * motibus clades, donec omnis regio totius cibi sustentaculo, excepto venandi solatio, vacuaretur.]

* latrocinio. *C. & VV.*

* mortibus. *W.*

Cap. 13.

*Ut regnante Theodosio * juniore, cujus * tempore Palladius ad Scotos in Christum credentes missus est, Britones ab Ætio Consule auxilium flagitantes non impetraverint.*

* *minore. C. & W.*

* *temporibus. C. & W.*

ÐA wæs ymb feower hund wintra ⁊ þreo ⁊ twentig þære Drihtenlican menniscnysse Theodosius Casere æfter Honorie rice onfeng. ⁊ þ hæfde six ⁊ twentig wintra. se wæs fifta eac feowertigum fram Agusto þam Casere. Ðæs Caseres rices ðy eahteþan geare Palladius Biscop wæs ærest sended to Scottum þa ðe on Crist gelyfdon. fram þam Biscope þære Romaniscan cyricean *Calestinus wæs haten. swylce eac his rices ðy ðriddan geare eac twentigum Aetius wæs haten. mære man se wæs iu ær heah ealdorman. ⁊ ða wæs ðriddan siþe Consul ⁊ cyning on Rome. to ðysum þa wearfendan lafe Bryttta sendon ærendgewrit wæs se frum þus awriten; Aetio þriga cyninga her is Bryttta *geong ⁊ geomerung. ⁊ on forþgeonge ðæs ærendgewrites þus hi heora yrmðo arehton; Us drifað ða ællreordan to sæ. wiþscufeð us seo sæ to ðam ællreordum betwih him twam we ðus treofealone deað þrowiað. oþþe sticode beoð. oþþe on sæ adruncene; Ðeah ðe hi ðas ðing sædon ne mihton hi nænigne fultum æt him begitan. for ðon on ða ylcan tid he wæs abysgad mid hefigum gefeohtum wið Blædlan ⁊ Atillan Huna cyningum; Swylce eac ðissum tidum com

* Celestinus. B. & C.

* gnornung. B.

ANno Dominicæ incarnationis vigesimo quadringentesimo tertio, Theodosius [* junior] post Honorium quadragesimus quintus ab Augusto regnum suscipiens viginti &* sex annis tenuit; cujus anno imperii octavo Palladius ad Scotos in Christum credentes à Pontifice Romanæ Ecclesiæ Cælestino primus mittitur Episcopus. Anno autem regni ejus vigesimo tertio Aetius vir illustris qui & patritius fuit, tertium [cum Symmacho] gessit consulatũ. Ad hunc pauperculæ Britonum reliquiæ mittunt epistolam, cujus hoc principium est; * *Aetio ter Consuli gemitus Britannorum.* Et in processu epistolæ ità suas calamitates explicant: *Repellunt Barbari ad mare; repellit mare ad Barbaros: inter hæc oriuntur duo genera funerum, aut jugulamur, aut mergimur.* Neque hæc tamen agentes, quicquam ab illo auxilii impetrare quiverunt, utpote qui gravissimis eo tempore belliscum *Bledla & Attila regibus Hunnorum erat occupatus. [Et quamvìs anno ante hunc proximo Bledla Attilæ fratris sui sit interemptus insidiis, Attila tamen ipse adeò intolerabilis reipublicæ remansit hostis, ut totam penè Europam excisis invasisque civitatibus atq; castellis corroderet.] Quin & iis-

Ann. Dom. 423.

* minor. *W.*

* *Sic MS. sing. ut Sax.* septem, *Edit. Col.*

* *RR. Armach. in primord. p.* 369, 370.

* *Sic MS. C. ut Sax. sed* Bleda, *T. & Edit. Col. VV.* Bedla, *& lin. sequent* Bledla.

com mycel hungor on Constantinopolim Creca ealdorburh. ⁊ sona ƿol ƿæs æfter fyligende ge eac monige ƿeallas mid seofon ⁊ fiftegum torran gehruron ⁊ gefeollan. ⁊ sƿylce eac monige oþre ceastre tohrorene ƿæron. ⁊ se hunger ⁊ se ƿolberenda stenc þære lyfte monige þusendo monna ⁊ neata fordilgade ⁊ fornumene ƿæron;

dem temporibus fames Constantinopolim invasit, nec mora, pestis secuta est, sed & plurimi ejusdem urbis muri cum quinquaginta septem turribus corruerunt; multis quoque civitatibus collapsis, fames & aerum pestifer odor plura hominum millia jumentorúmque delevit.

RR. Armach. in primord. pag. 371.

Cap. 14.

*Ut Britones * fame coacti, Barbaros suis è finibus pepulerint; nec mora, frugum copia, luxuria, pestilentia, & exterminium gentis secutum sit.*

*fame famosa. MS. Smg.

Com se foresprecena hungur eac sƿylce hider on Bryttas. ⁊ hi to don sƿyþe ƿæhcte heora monige heora feondum on hand eodan. ⁊ gyt ma ƿæs þe þ * don ne ƿolde. Ac ða him ælc mennisc fultum blonn þ hi ma on godcundne fultum getreoƿodan. ⁊ ða ongunnan æwest ƿið heora fynd feohtan þa ðe monige gear ær hi onhergedon. ⁊ hloþedon. ⁊ hi him ða micel ƿæl ongeslogan. ⁊ hi ham bedrifan ⁊ rise ahton; Æfter ðyssum com god gear. ⁊ sƿa eac genihtsumnys ƿæstma on Breotone lond sƿa nænig æft ylde syþþan gemunan mæg. mid ðy ða ongon firenlust ƿeaxan. ⁊ sona ƿol ealra monna somod gehradode. þ ƿæs ƿælhreoƿnysse. ⁊ soþfæstnysse feoung. ⁊ seo lufu liges. ⁊ leasunge. ⁊ na læs þ an þ ðas ðing dyden ƿeoruld men. ac eac sƿylce þ drihtnes eoƿde. ⁊ his hyrdas. ⁊ hi druncennesse. ⁊ oferhydo gecydde *on geflite. ⁊ æfeste. ⁊ oþrum mannum þysses gemetes ƿæron heora sƿiran under þeod-

* don nolde. C

* ⁊ geflyt. B.

INterea Britones fames illa præfata magis magísque afficiens, ac famam suę malitię posteris diuturnam relinquens, multos eorum coegit victas infestis prædonibus dare manus, alios verò nunquam; quin potiùs confidentes in divinum (ubi humanum cessavit) auxilium, [de ipsis montibus, speluncis ac saltibus continuè rebellabant,] & tum primùm inimicis, qui per multos annos prædas in terra agebant, strages dare cœperunt. Revertuntur ergò impudentes grassatores *Hiberni domum; post non longum tempus reversuri. [Picti in extrema parte insulæ tunc primum & deinceps quieverunt, prædas tamen nonnunquam exinde & contritiones de Britonum gente agere non cessârunt.] Cessante autem vastatione hostili, tantis frugum copiis insula quantis nulla retro ætas meminit, affluere cœpit, cum quibus & luxuria crescere, & hanc continuò omnium lues scelerum comitari acceleravit. Crudelitas pręcipuè, & odium veritatis amórque mendacii, [ità ut si quis eorum * mitior & veritati aliquatenus propior videretur, in hunc quasi Britanniæ subversorem, omnium odia telàq; sine respectu contorquerentur.] Et non solùm hæc seculares viri, sed etiam ipse grex Domini, ejúsque pastores egerunt, ebrietati, animositati, litigio, contentioni, invidiæ, cæterísque hujusmodi facinoribus sua colla, abjecto

* RR. Armach. pag. 608.

* vicinior. VV

dende

dende on weg aworpenum Cristes geoce ðam leohtan. ⁊ þam swetan; Betwih þas þing ða com semninga mycel wol ⁊ grim. ofer ða gehwyrfdon modes menn. ⁊ se * on hwærdnesse swa mycele menigo heora fornom ⁊ gefylde þ te ða cwican no genihtsumedon þ hi ða deadan bebyrigdan. ac hwæþere þa ðe lifigende wæron forþam ege þæs deaþes. noht þon sel woldan nefram heora saule deaþe acigde beon ne mihton. forþon na læs æfter myclum fæce *grim wræc ða fyrenfullan þeode þæs grimman manes wæs æfterfyligende. þa gesomnedon hi gemot. ⁊ ðealhtedon ⁊ rædon hwæt him to donne wære. ⁊ hwær him wære fultum to *secanne to gewearnienne ⁊ to wiþscufanne swa * reþre hergunge. ⁊ swa gelomlicre þara norþ þeoda. ⁊ þ þa gelicode him eallum mid heora cyninge Wyrtgeorn wæs haten. þ he Seaxna þeode ofer ðam sælicum dælum him on fultum * gecygdon ⁊ gelaþedon. þ cuð is ⁊ þ mid Drihtnes mihte gestihtod wæs. þ yfell wræc come ofer ða * wiþcorenan. swa on ðam ende ðara wisena sweotolice ætywed is ;

* grimme. C.

* biddanne. B

* raþe. C

* bædon. B.

* wiþercorenan. B.

levi jugo Christi subdentes. Interea subitò corruptæ mentis homines acerba pestis *corripuit, quæ in brevi tantam ejus multitudinem stravit, ut nè sepeliendis quidem mortuis vivi sufficerent; sed nè morte quidem suorum, nec timore mortis, hi qui supererant, à morte animæ, quâ peccando sternebantur, revocari poterant. Unde non multò pòst, acrior gentem peccatricem ultio diri sceleris secuta est: Initum namq; est concilium, quid agendum, ubi quærendum esset præsidium ad evitandas vel repellendas tam feras, támq; creberrimas gentium * aquilonarium irruptiones: placuítque omnibus cum suo rege *Vortigerno, ut Saxonum gentem de transmarinis partibus in auxilium vocarent; quod domini nutu dispositum esse constat, ut veniret contra improbos malum, sicut evidentiùs rerum exitus probavit.

* corrupit. T.

* aquilonalium. C.

* Vurtigerno. T.

Cap. 15.

Ut invitata in Britanniam gens Anglorum primò quidem adversarios longiùs abire compulerit, sed non multò pòst juncto cùm his fœdere in socios arma verterit.

ÐA wæs ymb feower hund wintra ⁊ nigon ⁊ feowertig fram uses Drihtnes menniscnysse þ Martianus Casere rice onfeng ⁊ seofon gear hæfde. se wæs syxta eac feowertigum fram Agusto þam Casere. ða Angel þeod ⁊ Seaxna wæs gelaþod fram ðam foresprecenan cyninge. ⁊ on Breotone com on þrym * myclum scypum. ⁊ on east dæle ðyses ealondes eardungstowe onfeng ðurh ðæs ylcan cyninges bebod þe hi hider gelaþode þ hi sceoldan for heora eþle compian ⁊ feohtan.

* myclum. *deest* B.

ANno ab incarnatione Domini quadringentesimo * quadragesimo nono Martianus [cum Valentiniano] quadragesimus sextus ab Augusto regnum adeptus septem annis tenuit. Tunc Anglorum sive Saxonum gens invitata à rege præfato Britanniam, tribus longis navibus advehitur, & in Orientali parte insulæ jubente eodem Rege, locum manendi, quasi pro patria pugnatura,

Anno Dom. 449.

* *Sic MS. sing.*

⁊ hi sona compedon wið heora gewinnan þe hi oft ær norþan on hergedon. ⁊ Seaxan þa sige geslogan. þa sendan hi ham ærenddracan. ⁊ heton secgan ðysses landes wæstmbærnysse. ⁊ Bryttta yrgþo ⁊ hi þa sona hider sendon maran sciphere strengran wihgena. ⁊ wæs unoferswiþenlic weorud. ða hi to gædere geþeodde wæron ⁊ him Bryttas sealdan ⁊ geafan eardung stowe betwih him þ hi for sibbe ⁊ for hælo heora eþles campodon ⁊ winnon wið heora feondum. ⁊ hi him andlyfne ⁊ are forgeafen for heora gewinne; Comon hi of ðrim folcum ðam strangestan Germanie. þ of Seaxum. ⁊ of Angle. ⁊ of Geatum; Of Geata fruman syndon Cantware. ⁊ Wihtsætan. þ is seo ðeod þe Wiht þ ealond on eardað; Of Seaxum þ is of þam lande þe man hateð eald Seaxan coman East Seaxan. ⁊ Suð Seaxan. ⁊ West Seaxan; And of Engle coman Eastengle. ⁊ Middelengle. ⁊ Myrce. ⁊ eall Norþhembra cynn. is þ * land ðe Angulus is nemned betwyh Geatum ⁊ Seaxum; Is sæd of ðære tide ðe hi ðanon gewitan oð to dæge þ hit weste wunige; Wæron ða ærest heora latteowas ⁊ heretogan twegen gebroþra Hengist ⁊ Horsa; hi wæron Wihtgyles suna. ðæs Fæder wæs * Wihta haten. ⁊ þæs Wihta fæder wæs Woden nemned. of ðæs strynde monigra mægða cyning cynn fruman lædde; Ne wæs ða ylding to þon þ hi heapmælum coman maran weorod of ðam ðeodum þe we ær gemynegodon. ⁊ þ folc þe hider com ongan weaxan

*ealand B.

*Witta. B. & C.

re autem verâ hanc expugnatura suscepit. Inito ergò certamine cum hostibus, qui ab Aquilone ad aciem venerant, victoriam sumpsêre Saxones: Quod ubi domi nunciatum est, simul & insulæ fertilitas, ac segnitia Britonum, mittitur confestim illo classis prolixior armatorum, ferens manum fortiorem, quæ præmissæ adjuncta cohorti, invincibilem fecit exercitum. Susceperunt ergò qui advenerant, donantibus Britannis, locum habitationis inter eos, eâ conditione, ut hi pro patriȩ pace & salute contra adversarios militarent; illi militantibus debita stipendia conferrent. Advenerant autem de tribus Germaniæ populis fortioribus, id est, Saxonibus, Anglis, Jutis. De Jutarum origine sunt Cantuarii & * Vectuarii, hoc est, ea gens quȩ Vectam tenet insulam, [& ea quæ usque hodie in provincia Occidentalium Saxonum * Jutarum natio nominatur: posita contra ipsam insulam Vectam.] De Saxonibus, id est, ea regione quæ nunc antiquorum Saxonum cognominatur, venêre Orientales Saxones, Meridiani Saxones, Occidui Saxones. Porrò de Anglis, hoc est, de illa patria, quȩ * Angulus dicitur, & ab eo tempore usque hodie manere desertus inter provincias Jutarum & Saxonum perhibetur, Orientales Angli, Mediterranei Angli, Mercii, tota Nord-Humbrorum progenies, id est, illarum gentium, quæ ad Boream Humbri fluminis inhabitant: cæteríque Anglorum populi sunt orti. Duces fuisse perhibentur eorum primi duo fratres * Hengistus & Horsus; [E quibus Horsus postea occisus in bello à Britonibus, hactenus in Orientalibus Cantii partibus * monumentum habet suo nomine insigne.] Erant autem filii * Wetgisli, cujus pater Vecta, cujus pater Woden: De cujus stirpe multarum provinciarum regium genus originem duxit. Non mora ergò confluentibus certatim in insulam gentium memoratarum catervis, grandescere populus cœpit adve-

RR. Armach. primord. pag. 401. lin. 1.

De tribus his populis vide RR. Armach. in primord. pag. 394.

* Victuarii. *C.*

* *Sic MSs. at edit. Col.* Vitarum.

* *Sic MS. T. & W. ut Sax. de quo vide RR. Armach. p. 392. lin. 4.*

* *Hengest & Horsa. T.*

* *RR. Armach in primord. p. 412. lin. 5.*

* Victgisli, cujus pater Victa, cujus pater Vecta, &c. *C.*

⁊

axan ⁊ myclian to ðan ſƿiðe þ hi ƿæron on myclum ege ðam ſylfan land * bigengan ðe hi ær hider laðedon ⁊ cygdon æfter þiſſum hi þa geƿereden to ſumre tide ƿið Pehtum ða hi ær ðurh gefeoht feor adrifan. ⁊ þa ƿæron Seaxan ſecende intingan ⁊ toƿyrde heora gedales ƿið Brittas. cyþdon him openlice ⁊ ſædon nemne hi him maran ⁊lyfne ſealdon þ hi ƿoldan him ſylfe niman ⁊ hergian þær hi hit findan mihton. ⁊ ſona ða * beotunge dædum gefyldon. bærndon. ⁊ hergedon ⁊ ſlogan fram eaſt ſæ oð ƿeſt ſæ. ⁊ him nænig ƿiðſtod ; Ne ƿæs ungelic * ƿræce þam ðe iu Chaldeas bærndon Hierusaleme ƿeallas. ⁊ ða cynelican getimbro mid fyre fornaman. for ðæs godes folces ſynnum ; Sƿa þonne her fram þære arleaſan ðeode hƿæðere rihte godes dome * neh ceaſtra gehƿylce. ⁊ land ƿæs forhergiende. * hruran aſeollan cynelico getimbro. ⁊ anlipie. ⁊ gehƿær ſacerdas mæſſepreoſtas betƿih * ƿibedum ƿæron ſlægene ⁊ cƿylmde. biſcopas mid folcum buton ænigre are ſceaƿunge ætgædere mid * iſerne ⁊ lige fornumene ƿæron. ⁊ ne ƿæs ænig ſe ðe bebyrignyſſe ſealde þam ðe ſƿa hreoƿlice acƿealde ƿæron. ⁊ monige þære earman lafe on ƿeſtenum fanggene ƿæron. ⁊ heapmælum ſticode. ſume for hungre heora feondum on hand eodan. ⁊ ecne þeoƿdom geheton ƿiþþon þe him mon andlyfne forgeaf. ſume ofer ſæ. ſorgiende geƿiton. ſume forhtiende on eþle gebidan. ⁊ þearfendum life on ƿuda ƿeſtene. ⁊ on hean clifum ſorgiende mode ſymle ƿunedon ;

* land-agen-dum. B.
* þam beote dædum gelæſ-ton. B.
* ƿracu. B.
* for-neah. B. neah. C.
* hru-ron. C.
* ƿeo-fodum. B. & C.
* iſene. B.

narum, ità ut ipſis quoque, qui eos advocaverant, indigenis eſſent terrori. Tum ſubitò inito ad tempus fœdere cum Pictis, quos longiùs jam bellando pepulerant, [in ſocios arma vertere incipiunt: Et primùm quidem annonas ſibi eos affluentiùs miniſtrare cogunt,] quęrentéſque occaſionem divortii proteſtantur, niſi profuſior ſibi alimentorum copia daretur, ſe cuncta inſulæ loca [rupto fœdere] vaſtaturos: neque aliquando ſegniùs minas effectibus proſequuntur. Siquidem, ut breviter dicam, accenſus manibus* paganorum ignis, juſtas de ſceleribus populi Dei ultiones expetiit: non illius impar, qui quondam à Chaldæis ſuccenſus, Hieroſolymorum mœnia, imò & ædificia cuncta conſumpſit. Sic enim & hic agente impio victore, imò diſponente juſto judice, proximas quaſque civitates agróſque depopulans [ab Orientali mari uſq; ad Occidentale, nullo prohibente, ſuum continuavit incendium, totámq; prope inſulæ pereuntis ſuperficiem obtexit.] Ruebant ædificia publica ſimul & privata, paſſim ſacerdotes inter altaria trucidabantur: præſules cum populis ſine ullo reſpectu honoris ferro pariter ac flammis abſumebantur; nec erat qui crudeliter interemptos ſepulturæ traderet. Itaque nonnulli de miſerandis reliquiis in montibus comprehenſi acervatim jugulabantur. Alii fame confecti procedentes, manus hoſtibus dabant pro accipiendis alimentorum ſubſidiis, æternum ſubituri ſervitium: [ſi tamen non continuò trucidarentur.] Alii tranſmarinas regiones dolentes petebãt. Alii perſtantes in patria trepidi pauperem vitam in montibus, ſylvis, vel rupibus arduis, ſuſpectâ ſemper mente agebant.

* id eſt, Anglorum. T.

Cap. 16.

Ut Britones primam de gente Anglorum victoriam duce Ambrosio Romano homine sumpserint.

And ða æfter ðon þe se here ƿæs ham hƿeorfende ⁊ hi hæfdon ut* amærde ⁊ tostencte þa bigengan þysses ealondes. Ða ongunnon hi sticcemælum mod ⁊ mægen niman. ⁊ forþeodan of þam diglum stoƿum þe hi ær onbehydde ƿæron. ⁊ ealre anmodre geþafunge *heofon rices fultumes him ƿæron biddende. þ hi oþ forƿyrd ægh ƿær fordiligade ne ƿæron. ƿæs on ða tid heora heretoga ⁊ latteoƿ Ambrosius haten. oþre naman Aurelianus. se ƿæs god man ⁊ gemetfæst Romanisces cynnes man. on þyses mannes tid mod ⁊ mægen Bryttas onfengon. ⁊ he hi to gefeohte forþ gecygde ⁊ him sige gehet. ⁊ hi eac on ðam gefeohte þurh godes fultum sige onfengon. ⁊ þa of ðære tide hƿilum Bryttas. hƿilum eft Seaxena sige geslogan oþþæt gear ymbsetes þære Beadonescan dune ða hi mycel ƿæll on Angel cynne geslogan. ymb feoƿer and feoƿertig ƿintra Angel cynnes cyme on Breotone.

* ut aræsede. C.

* heofonlices. C.

At ubi hostilis exercitus, exterminatis dispersisque insulæ indigenis, domum reversus est, cœperunt & illi paulatim vires animósque resumere, emergentes de latibulis, quibus abditi fuerant, & unanimi consensu auxilium cœleste precantes, nè usque ad internecionem usquequaque delerentur. Vtebantur eo tempore duce Ambrosio Aureliano, viro modesto, qui solus fortè Romanæ gentis [præfatę tempestati superfuerat, occisis in eadem parentibus regium nomen & insigne ferentibus] Hoc ergò duce vires capessunt Britones, & victores * provocantes ad prælium, victoriam ipsi (Deo favente) suscipiunt: Et ex eo tempore nunc cives, nunc hostes vincebant, usq; ad annum obsessionis Badonici montis, quando non minimas eisdem hostibus strages dabant; quadragesimo circiter & quarto anno adventûs eorum in Britanniam. [Sed hęc postmodum.]

* Anglos. T.

Cap. 17.

Ut Germanus Episcopus cum Lupo Britanniam navigans, & primò maris, postmodum Pelagianorum tempestatem divinâ virtute sedaverit.

Deest Sax.

Ante paucos sanè adventûs eorum annos, hæresis Pelagiana per Agricolam illata Severiani Episcopi Pelagiani filium, fidem Britannorum fœdâ peste commaculaverat. Verùm Britanni cùm neque suscipere dogma perversum, gratiam Christi blasphemando, * ullatenus vellent, neque versutiam nefariæ persuasionis refutare verbis certandò sufficerent, inveniunt salubre consilium, ut à Gallicanis antistitibus auxilium belli spiritualis inquirant. Quam ob causam collectâ magnâ synodo quærebatur in commune, qui illuc ad succurrendum fidei mitti deberent; atque * omnium judicio eligebantur Apostolici sacerdotes Germanus Altisiodorensis, & Lupus Trecassenæ civitatis Episcopi, qui ad confirmandam fidem gratiæ cœlestis Britannias venirent. Qui cùm promptâ devotione preces & jussa sanctæ Ecclesiæ suscepissent, intrant Oceanum, & usque ad medium itineris, quo à Gallico sinu Britannias usque tenditur, secundis flatibus navis tuta volabat. Tum subitò occurrit pergentibus inimica vis dæmonum, qui tantos talésque viros ad recuperandam pertendere

* Sic MS. T. & W.

* omni. T.

dere * populorum ſalutem inviderent. * Concitant procellas, cœlum diémq; nubium nocte ſubducunt. Ventorum furores vela non ſuſtinent, cedebant miniſteria victa nautarum, ferebatur navigium oratione non viribus, & caſu dux ipſe * vel Pontifex fractus corpore, laſſitudine ac ſopore reſolutus eſt. Tunc verò quaſi repugnatore ceſſante tempeſtas excitata convaluit, & jam navigium ſuperfuſis fluctibus mergebatur. Tum beatus Lupus omnéſq; turbati excitant ſeniorem, elementis furentibus opponendum, qui periculi immanitate conſtantior, Chriſtum invocat, & aſſumpto in nomine ſanctæ Trinitatis levi aquæ aſpergine, fluctus ſævientes opprimit, collegam commonet, hortatur univerſos, oratio uno ore & clamore profunditur. Adeſt divinitas, fugantur inimici, tranquillitas ſerena ſubſequitur, venti è contrario ad itineris miniſteria revertuntur, decurſísque brevi ſpaciis pelagi, optati litoris quiete potiuntur. Ibi conveniens ex diverſis partibus multitudo, excepit ſacerdotes, quos venturos etiam vaticinatio adverſa prædixerat. Nunciabant enim ſiniſtri ſpiritus, quod timebant, qui imperio ſacerdotum dum ab obſeſſis corporibus detruduntur, & tempeſtatis ordinem & pericula quæ intulerant fatebantur, victóſque ſe eorum meritis & imperio non negabant. Interea Britanniarum inſulam Apoſtolici ſacerdotes raptim opinione, prædicatione, virtutibus impleverunt. Divinúſque per eos ſermo quotidie non ſolùm in Eccleſiis, verùm etiam per trivia & per rura prædicabatur, ità ut paſſim & fideles Catholici firmarentur, & depravati viam correctionis agnoſcerent. Erat * illis Apoſtolorum inſtar & gloria & auctoritas per conſcientiam, doctrina per litteras, virtutes ex meritis. Itaque regionis * univerſitas in eorum ſententiam prompta tranſierat. Latebant abditi ſiniſtrę perſuaſionis auctores, & more maligni ſpiritûs gemebant perire ſibi populos evadentes, ad extremum diuturnâ meditatione conceptâ, præſumunt inire conflictum, procedunt conſpicui divitiis, veſte fulgentes, circundati * aſſentatione multorum. Diſcriménque certaminis ſubire maluerunt, quàm in populo, quem ſubverterant, pudorem taciturnitatis incurrere, nè viderentur ſe ipſi ſilentio damnaviſſe. Illic planè immenſa multitudo etiam cum conjugibus ac liberis * excitata convenerat. Aderat populus & ſpectator futurus & judex; aſtabant * partes diſpari conditione diſſimiles; hinc divina fides, indè humana præſumptio: hinc pietas, indè ſuperbia: indè Pelagius auctor, hinc Chriſtus. Primo in loco beatiſſimi ſacerdotes [* Germanus atq; Lupus] præbuerunt adverſariis copiam diſputandi, quæ ſolâ nuditate verborum diu inaniter & aures occupavit & tempora. Deinde antiſtites venerandi torrentes eloquii ſui cum Apoſtolicis & Evangelicis imbribus profuderunt. Miſcebatur ſermo proprius cum divino, & aſſertiones moleſtiſſimas lectionum teſtimonia ſequebantur. Convincitur vanitas, perfidia confutatur, ità ut ad ſingulas verborum objectiones errare ſe, dum reſpondere nequit, fateretur; populus arbiter vix * manus continet; judicium tamen clamore teſtatur.

* *Sic MS. ſing.*
* concitabant. *C.*
* & pontifex. *T.*
* in illis. *T.*
* immenſitas. *T.*
* aſſentione. *T*
* excita. *T.*
* pares. *T.*
* *deſunt* Germ atque Lup. *MS. ſing.*
* *Sic MS. T.* & *W.*

Nota.

¶ [a]Quid vetus Saxonico-Anglicana Eccleſia de peccato Originali, de Gratia & libero Arbitrio, in Catholicis ſermonibus, &c. ad populum, ſtatuerit; veneranda hæc quæ ſequuntur, majorum noſtrorum monumenta indicabunt, quæ ſic Latinè dedimus.

I. De Peccato Originali.

ÐA comon ða cempan mid cƿylmbærum tolum. ⁊ ſona ðæra ſceaþena ſceancan tobræcon ðe ða gyt cƿylmigende cuce hangodon; ⁊ hi gemetton þa Criſt middan earde deadne.

TUnc venerunt milites cum telis mortiferis; ſtatímque crura latronum frangebant, qui, moribundi adhuc vivi pendebant; Chriſtum tamen quoad vitam terreſtrem

Serm. Cathol. pag. 353. lin. 16. *Dominica Palmarum* de Paſsione Domini.

⁊ his halgan sceancan scænan ne dorstan. ac an ðæra cempena mid cwealmbærum spere his sidan geopenode. ⁊ of ðære utfleow blod ⁊ wæter samod. mid soþre: gerynu; ꝥ utflowende blod wæs ure alysednys. on synna forgifenysse mid soðum geleafan; ꝥ wæter witodlice wæs ure fulluht. on ðam beoð aþwogene ðeoda menigu fram fyrnlicere synne þæs frumsceapenan mannes; Of geswefedum Adame wæs Eua gesceapen. ⁊ drihten on rode mid deaþe wæs geswefod. ꝥ seo halige gelaþung eac gesceapen wurde ðurh ða gerynu ðære readan wunde seo ðe halwende wæs soþfæstum gehwilcum þe on Godes gelaþunge mid geleafan drohtniað;

mortuum invenerunt: cujus sacra crura violare haud ausi sunt; unus verò militum hastâ letali latus ejus aperuit; atque exinde sanguis & aqua simul effluxerunt: [*idque*] *vero quidem mysterio: Sanguis ille effluens nostra erat redemptio in remissionem peccatorum, modò fides vera accesserit: Aqua quidem illa noster erat baptismus*, quâ gentes multæ à peccato Originali hominis protoplastæ abluti sunt. *De consopito Adamo formata Eva fuit; Dominus autem in cruce erat consopitus, ut Ecclesia sancta reformata sit per mysterium rubicundi vulneris*, quod fidelibus singulis salutare extitit, qui in Ecclesia Dei fide imbuti versantur.

Serm. Cath. *De initio creaturæ*. pag. 8. lin. 6.

Ða ða he worhte ðone mann Adam. he ne cwæð na geweorþe man geworht. ac he cwæþ uton gewyrcan mannan to ure anlicnysse. ⁊ he worhte ða þone man mid his handum. ⁊ him on ableow sawle; Forði is se man betera gif he gode geþið þonne ealle ða nytenu sindon. forþan ðe hi ealle gewurþað to nahte. ⁊ se man is ece on anum dæle ꝥ is on þære sawle; heo ne geendað næfre; Se lichama is deadlic ðurh Adames gylt. ac ðeah hwæþere God arærð eft ðone lichaman to ecum ðingum on domes dæg;

Cùm creâsset illum hominem Adamum, non dixit, Homo sit factus; sed dixit, Nos hominem faciamus in similitudinem nostram: hominem tunc manibus suis fabricavit, & illi animam inspiravit: hinc homo, si in Deũ adspiret, brutis omnibus melior existit; illa etenim omnia in nihilum rediguntur: verùm homo, alterâ parte, animâ scilicet, æternus manet; illa nunquam interitura est: corpus reatu Adami mortale fit: *nihilo secius Deus judicii extremi die, in conditionem æternam corpus resuscitat.*

Ibidem, *De nativitate Domini*. pag. 258. lin. 4.

Ða ða we forwyrhte wæron. þa asende he þone ylcan sunu to þisum life to ure alysednysse. forþan þe Adam se forma mann agylte wið God ⁊ his scyppendes bebod tobræc. ⁊ deofles lare gehyrsumode ⁊ wearþ deofle betæht he ⁊ eal man cynn into helle wite;

Cùm perditi essemus, tunc Deus eundem filium in hanc vitam pro redemptione nostra misit; quia Adam primus homo contra Deum peccavit, *violavítque Creatoris mandatum, & diaboli præcepto obedivit:* unde & ille & totum genus humanum inferni supplicio tradebatur.

Ibid. pag. 9. lin. 15.

Næs he genedd ꝥ he sceolde Godes bebod tobrecan. ac God hine let frigne. ⁊ sealde him agenne cyre swa he wære gehyrsum. swa he wære ungehyrsum;

Homo minimè coactus præcepta Dei violavit; sed Deus liberum illum reliquit, illíque liberum arbitrium dedit, quo aut se morigerum aut immorigerum præstare potuisset: at morigerum

He

He wearð þa deofle gehyrsum. ⁊ Gode ungehyrsum. ⁊ wearð betæht he ⁊ eall mancynn æfter ðisum life into helle wite. mid ðam deofle ðe hine forlærde; Ða wiste God hwæþere ꝥ he wæs forlæred. ⁊ smeade hu he mihte his ⁊ ealles mancynnes eft gemiltsian; On twam ðingum hæfde God ðæs mannes sawle gegodod. ꝥ is mid undeadlicnysse ⁊ mid gesælþe; Ða þurh deofles swicdom. ⁊ Adames gylt we forluron þa gesælþe ure sawle. ac we ne forluron na þa undeadlicnysse; heo is ece. ⁊ næfre ne geendaþ. þeah se lichama geendige þe sceal eft þurh Godes mihte arisan to ecere wununge; Adam ða wæs wunigende on þysum life mid geswince. ⁊ he ⁊ his wif ða bearn gestryndon. æghwæþer ge sunu ge dohtra. ⁊ he leofode nigon hund geara ⁊ ðrittig geara. ⁊ syþþan swealt. swa swa him ær behaten wæs for ðan gylt. ⁊ his sawul gewende to helle; Nu smeagiaþ sume men hwænon him come sawul hwæþer ðe of ðam Fæder þe of ðære meder. we cweþaþ of heora naþrum. ac se ylca God þe gesceop Adam mid his handum he gescyfð ælces mannes lichaman on his moddor innoþe; ⁊ se ylca seþe ableow on Adames lichaman ⁊ him forgeaf sawle se ylca forgyfþ cildum sawle. ⁊ lif on heora moddor innoþe þonne hi gesceapene beoþ;

diabolo, *Deóq; immorigerum se exhibuit:* hinc ille totúmque genus humanum post hanc vitam unà cum diabolo qui illum perdidit, pœnæ inferni tradebatur: *Deus tamen considerans hominem periisse, perquisivit unde illius totiúsq; generis humani denuo misereri posset; Deus autem duabus rebus animam hominis ditavit, immortalitate scilicet & beatitudine: tunc seductione diaboli,* & Adami reatu, beatitudinem animæ nostrę amisimus; *non amisimus tamen immortalitatem: æterna illa est, & nunquam finitur; quamvìs finitur corpus, tamen Dei potentiâ in æternam mansionem resurget: Adam postea in hac vita cum labore mansit: tunc ille cum uxore sua liberos, filios quidem filiásque procreârunt: vixit autem annos 930, & postea* mortuus est, (*sicut illi prædictum fuit*) pro peccato isto, *& anima ejus* εἰς ᾅδου κόλασιν. *Nunc quidam inquirunt unde anima illis adveniat; an à Patre an quidem à matre; nos à neutro horum asserimus; sed idem Deus Adamum manibus suis formavit: alterius cujusque corpus in utero matris suæ format;* Idem autem qui corpori Adami inflans animam illi dedit, animam etiam infantibus vitámque, ídq; in utero matrum suarum, ipso formationis articulo impertitur.

Seo gastlice acennednyss byþ ungesewendlic. ⁊ þæs lichaman acennednyss is gesewenlic eall þonne ꝥ cild wyxt. ⁊ gewyrþ eft cnapa ⁊ eft syþþan cniht oþ þæt he swa becymþ to ðære ylde ðe him geann his scyppend; Seo gastlice acennednys ꝥ man Gode beo acenned on ðam halgan fulluhte þurh þone halgan Gast is us ungewunelic. forþan þe we geseon ne magon hwæt ðær biþ gefremed on ðam geful-

Spiritualis regeneratio invisibilis est; corporis autem generatio est visibilis omnino, quandoquidem fœtus crescat, fiátque infans tum demum puer, donec ad ætatem quam illi destinavit Creator suus, pervenerit: spiritualis regeneratio, ut homo in baptismo sacro, Deo per Spiritum sanctum regeneretur, nobis invisibilis est; quoniam inspicere haud possumus, quid intus in homi-

Hom. 34. *pag.* 557. *lin.* 12. *MS. Bibl. publ.* Domin. prim. post Pentecosten. *De baptismo & regeneratione infantis.*

gefullodan menn. Đu gesyxt hine bedyppan on þam scipan wætere. 7 eft up ateon mid þam ylcan hiwe þe he hæfde ærþon ærþan þe he dufe. ac seo halige modor þe is Godes gelaþung wat þ þ cild bið synnfull bedyped into ðam fante. 7 biþ up abroden fram synnum aþwogen ðurh þ halige fulluht. Đurh Adames forgægednesse ðe Godes bebod tobræc beoð þa cild synfulle. ac ðurh sylfes gyfe heora synna beoþ adylegode. þ hi Godes menn beoþ. 7 hi of þam flæsclicum gewurþaþ gastlice. 7 Godes bearn gehatene swa swa us bec secgaþ.

ne baptizato perficiatur: vides quòd ille in aquam puram sit demersus, atque denuò emersus cum eodem colore quem habuit priusquam demersus esset: tamen novit sancta Mater quæ est Ecclesia, infantem illum fonte quidem peccatis plenum intingi, sed per baptismum sanctum jam peccatis ablutum extrahi: Per transgressionem Adami qui præcepta Dei violavit, *infantes illi fiunt peccatores; Sed* per Dei ipsius gratiam *eorum peccata deleta sunt, ità ut homines Dei facti sint, atque de carnalibus fiant spirituales, filiique Dei appellentur, sicut nos libri sacri docuerint.*

Vid. ibid. pag. 227. lin. 4.

II. De Gratia & libero Arbitrio.

¶ Deus in Sanctis suis, suam ipsius gratiam bonorum operum sive meritorum fontem, & bona illa opera ut gratiæ suæ rivulos, ab æterno prævidere & diligere, sermones Catholici veteris Ecclesiæ Anglicanæ testantur: * ubi de stella Magis apparente disserentes, contra Astrologos & fatidicos, gratiam tantùm divinam celebrant. *viz.*

Serm. Cathol. De Epiphania Domini. pag. 48. lin. 9.

NAn geleaffful man his geleafan mid ðisum gedwylde ne besyle. Witodlice Rebecca Isaaces wif acende twegen getwysan Jacob 7 Esau on anre tide. swa þ Jacob heold þone yldran broþer Esau be þam fet on þære cenninge. 7 hi næron ðeah gelice on ðeawum ne on lifes geearnungum. Witodlice þ halige gewrit cwyð þ God lufode Jacob. 7 hatode Esau. na for gewyrde. ac for mislicum geearnungum. Hit gelimpþ for wel oft þ on anre tide acenð seo cwen. 7 seo wyln. 7 þeah gewicþ se æþeling be his gebyrdum to healicum cynesetle 7 þære wylne sunu wunaþ eal his lif on þeowte. Nu cweþaþ oft stunte men þ hi be gewyrde lybban sceolon. swylce God hi neadige to yfel dædum. ac we willaþ þyssera stuntra manna ydele leasunge adwæscan mid deopnysse godcundra gewrita.

*NEmo fidelis fidem suam isthac fati opinione contaminet: Rebecca enim Isaaci uxor gemellos duos Jacobum & Esauum vice unâ enixa est: ità ut Jacobus fratrem seniorem in ipso puerperio pedibus tenuerit: non erant tamen moribus, aut vitæ meritis consimiles. Revera, Scriptura sacra ait, Deus dilexit Jacobum, & Esauum odit; non propter fatum, sed propter merita * discrepantia. Sæpiùs accidit, eodem tempore Reginam, & ancillam peperisse; attamen Nobilis ille natalibus suis thronum Regium excelsum attingit, ancillæ verò filius per totam vitam in servitute manet. Homines verò stulti sæpe aiunt, quòd à fato vivant; quasi illos Deus ad malefacta ** cogeret: *horum verò stultorum hominum inane mendacium* divinarum Scripturarum pro-

R. Davenant. De supralaps. pag. 92. lin. 7. Secundùm actiones differentes, *ut Apoc. 20. 13.*

R. Davenant. ibid. 74. l. n. 16

ƿrita ⁊ Se ælmihtiga scyppend gesceop englas þurh his godcundan mihte. ⁊ for his micelan rihtwisnysse forgeaf him agenne cyre. ꝥ hi moston ðurhwunian on ecere gesælþe þurh gehyrsumnysse. ⁊ mihton eac þa gesælþa forleosan. na for gewyrde ac for ungehyrsumnysse ⁊ his deope rihtwisnys nolde hi neadian to naþrum ac forgeaf him agenne cyre. forþan ðe ꝥ is rihtwisnys ꝥ gehwylcum sy his agen cyre geþafod ⁊ Ðonne wære seo rihtwisnys awæged gif he hi neadunge to his ðeowte gebigde. oþþe gif he hi to yfelnysse bescufe ⁊ Ða miswendon sume þa englas heora agenne cyre. ⁊ þurh modignysse hy sylfe to awyrigedum deoflum geworhton ⁊ Eft ða þa se Ðrimwealdenda scyppend mancyn geworhte. þa forgeaf he Adame ⁊ Euan agenne cyre. swa hi ðurh gehyrsumnysse á on ecnysse butan deaþe on gesælþe wunodon mid eallum heora ofspringe. swa hi þurh ungehyrsumnysse deadlice wurdon ⁊ Ac þa þa hi Godes bebod forgægdon. ⁊ þæs awyrigedan deofles lare gehyrsumodon. þa wurdon hi deadlice ⁊ forscyldegode ðurh agenne cyre hi. ⁊ eall heora ofspring. ⁊ þeah ðe nære ne wurde syþþan mancynne gemiltsod ðe ma ðe þam deoflum. is ðeah wære Godes rihtwisnys eallunga untæle ⁊ Ac eft seo micele mildheortnys ures Ðrihtnes us alysde þurh his menniscnysse. gif we his bebodum mid ealre heortan gehyrsumiað ⁊ Witodlice ða þe nu þurh agenne cyre ⁊ deofles tihtinge God forlætaþ. God forlæt hi eac to þam ecan forwyrde ⁊ Georne wiste se Ælmihtiga scyppend ær ðan þe he þa gesceafta gesceope hwæt toweardwæs ⁊ he cuþe gewislice getel ægþer ge

funditate *diluere velimus. Omnipotens Creator per divinam potentiam suam angelos creavit, & pro justitia sua magna proprium illis arbitrium dedit, ut in æterna felicitate per obedientiam permanere potuissent: possentque etiam felicitatem illam perdere: non per fatum, sed per inobedientiam. Justitia Dei profunda, in neutrum illos* cogere voluit, at proprium illis arbitrium donavit, *quoniam hoc justitiæ est, ut cuilibet proprium arbitrium permittatur. Aliàs enim Dei justitia ablata foret, si illos ipse ad servitium suum vi flecteret, vel si eosdem in malitiam impelleret: tunc Angelorum quidam proprium arbitrium suum pervertebant, & per superbiam se in dæmonia execrabilia constituebant; deinde, cùm gloriosus & omnipotens Creator genus humanum fecisset, tunc Adamo & Evæ* proprium arbitrium donavit, *ut per obedientiam semper in æternitate immortales cum felicitate fruituri, ii totáq; soboles permanerent, tum per inobedientiam mortales fierent: at postquam Dei mandatum transgressi fuerint, & diaboli execrabilis præcepto auscultaverint, tum facti mortales reique illi & omnes posteri* ARBITRIO PROPRIO *evaserant. Et quamvis postea genus humanum misericordiam nunquam magis consecutum esset quàm ipsa dæmonia, tamen justitia Dei esset omnino irreprehensibilis; at denuo magna Domini nostri misericordia per humanitatem suam nos liberavit, si præceptis ejus cum toto corde obsequi velimus. Revera, qui nunc* PROPRIO ARBITRIO *& diaboli impulsu deum relinquunt, illos relinquit Deus exitio æterno. Exactè novit omnipotens Creator, priusquam creaturas fecisset, quid esset futurum: scivit is distinctè cùm angelorum tum hominum electorum*

gecorenra engla. ge gecorenra manna. ⁊ eac þæra modigra gasta. ⁊ arleasra manna þe ðurh heora arleasnysse forwurþaþ ac he ne forestihte nænne to yfelnysse. forþan þe he sylf is eall godnyss. ne he nænne to forwyrde ne gestihte. forþan þe he is soþ lif; He forestihte þa gecorenan to ðam ecan life. forþan þe he wiste hi swilce towearde þurh his gife. ⁊ agene gehyrsumnysse; He nolde forestihtan þa arleasan to his rice. forþan þe he wiste hi swilce towearde þurh heora agene forgægednysse. ⁊ þwyrnysse; Healdaþ þis fæste on eowrum heortum. þ se Ælmihtiga ⁊ se rihtwisa God nænne man ne neadaþ to syngigenne ac he wat swa ðeah on ær hwilce þurh agenne willan syngian willaþ; Hwi ne sceol he ðonne rihtlice wrecan þ yfel þ he onscunaþ; He lufaþ ælc god ⁊ rihtwisnysse forþan ðe he is gecyndelice god ⁊ rihtwis. ⁊ he hataþ ealle þa þe unrihtwisnysse wyrcaþ. ⁊ þa fordeþ þe leasunge sprecaþ; Witodlice þa ðe on God belyfaþ. hi sind þurh þone halgan Gast gewissode; Nis seo gecyrrednyss to Gode of us sylfum. ac of Godes gife. swa swa se Apostol cwyþ. Ðurh Godes gife ge sind gehealdene on geleafan; Ða þe ne gelyfaþ þurh agenne cyre hi scoriaþ. na ðurh gewyrd. forþan ðe gewyrd nis nan ðing buton leaswena. ne nan þing soþlice be gewyrde ne gewyrþ ac ealle ðing þurh Godes dom beoþ geendebyrde. se ðe cwæþ ðurh his witegan. Ic afandige manna heortan. ⁊ heora lendena. ⁊ ælcum sylle æfter his færelde. ⁊ æfter his agenre afundennysse; Ne talige nan man his yfelan dæda to God. ac talige ærest to ðam deofle þe mancyn beswac. ⁊ to Adames forgægednysse. ac ðeah swyþost to

spirituúmq; superborum numerum, & hominum etiam improborum; qui improbitate propriâ intereunt: *verum ille neminem ad* * *malitiam prædestinat, quoniam ipse universa bonitas est, neque aliquem ad interitum destinavit, quoniam vita vera existit.* * *Electos prædestinavit ad æternã vitam, propterea quod* * NOVIT ILLE QUALES PER GRATIAM IPSIUS, & obedientiam propriam futuri essent. *Noluit improbos ad regnum ipsius prædestinare; noverat enim quales essent futuri* transgressione propriâ & perversitate: *firmum hoc cordibus vestris tenete Omnipotentem justúmq; Deum neminem ad peccandum** COGERE; *antea tamen noverat quinam* sponte suâ *peccare vellent.* Quare ergò nequitiam istam *quam fugit justè ulscisci haud debuit? Bonitatem ille universam & justitiam amat, quia bonus* NATURA *& justus est, oditque omnes qui injustitiam perpetrant*, quíque loquuntur mendacium perdit: *Revera qui in Deum credunt per Spiritum sanctum edocti sunt.* Conversio ad Deum non est A NOBISMETIPSIS, SED A GRATIA DEI; *sicut ait Apostolus:* * PER GRATIAM DEI salvati estis in fide. *Qui autem non credunt, proprio arbitrio pereunt, non per fatum: fatum enim nihil aliud est præter figmentum falsum: nihil enim per fatum factum est; quin universa res Dei judicio ordinata est, qui per prophetam suum inquit,* Ego scrutor cor hominum, suósque renes; & unicuique do juxta viam suam, & juxta inventionem suam. *Nemo nequitiam suam* * *Deo imputet, quin magìs diabolo (qui humanum genus decepit) & transgressioni Adami, imò vel sibi potissimùm imputet; quia peccatum*

R. Davenant. De supralapss. p. 74. l. 11. & 85. lin 6. & 97. l. 18.

* *Non ait,* Deum eligere ex præscientia obedientiæ propriæ, *sed* jam ELECTOS, ad vitam prædestinavit, propterea quòd novit &c.

* *Novit* πρακτικῶς *R. Davenant. ibid. p 60. l. 19. & 62. l. itâ hic* PER GRATIAM, &c.

* *R. Davenant. ibid. p. 29. l. 21. p. 83. lin. 38. p. 95. l. 20. & 96. l. 21.*

* Eph. 2. 5. 8.

Jer. 17. 10.

* *Vide R. Davenant. Jo. Calvini vindicem. 96. 97. 99.*

him

him sylfum ꝥ him yfel gelicaþ. ⁊ ne licað God ⁏ Bið ðeah gelome ofsprincg forscyldegod. ðurh forþfædera mandæda gif he mid yfele him geefenlæhþ⁏ Gif þonne se ofspring rihtwis bið. þonne leofaþ he on his rihtwisnysse. ⁊ næfre hwon his yldrena synna ne aberþ⁏ Ne sy nan man to ðan arleas. ꝥ he Adam ƿyrige. oþþe Euan þe nu on heofenum mid Gode rixiaþ. ac geearnige swiþor Godes mildheortnysse. swa ꝥ he ƿende his agenne cyre to his scyppendes gehyrsumnysse ⁊ bebodum. forþan þe nan man ne biþ gehealden butan þurh gife hælendes Cristes. þa gife he gearcode. ⁊ forestihte on ecum ræde ær middan geardes gesetnysse ⁏ Mine gebroþra ge habbaþ nu gehyred be þan leasan ƿenan. þe ydele men gewyrd hataþ⁏

illi Deo autem minimè placuit. Soboles tamen per progenitorum flagitia, rea subinde facta est; si illos malitiâ * *imitati fuerint: quin si posteri justi fuerint, tum in justitia sua vivunt, & parentum peccata nunquam portabunt. Nè quis tam improbus sit, ut Adamum aut Evam execretur, qui nunc in cœlis cum Deo regnant; verùm potiùs divinam misericordiam promereatur, ità ut proprium arbitrium ad obedientiam Creatoris sui, ejúsque præcepta convertat.* Propterea quòd nemo hominum salutem, nisi PER GRATIAM JESU CHRISTI consequitur, quam gratiam in æterno consilio suo, ante mundi constitutionem præparavit, & prædestinavit. *Fratres mei, jam de figmento falso, quod vani homuli* fatum *vocant, accepistis.*

* Sax. *æquaverint.*

Se getigeda assa ⁊ his fola getacniaþ twa folc. ꝥ is Iudeisc. ⁊ hæþen⁏ Ic cweþe hæþen. forþi þe eall mennysc wæs ða gyt wunigende on hæþenscipe buton þam anum Iudeiscan folce. þe heoldon þa ealdan æ on þam timan⁏ Hi wæron getigede forþan þe eall mancyn wæs mid synnum gebunden swa swa se Witega cwæþ. Anra gehwylc manna is gewriþen mid rapum his synna. ða sende God his Apostolas ⁊ heora æftergengan to gebundenum mancynne. ⁊ het hi ontigan. ⁊ to him lædan⁏ Hu untigdon hi ðone assan ⁊ þone folan? Hi bododon ðam folce rihtne geleafan. ⁊ Godes beboda. ⁊ eac mid micclum wundrum heora bodunge getrymdon⁏ Ða abeah ꝥ folc fram deofles þeowdome to Cristes bigengum ⁊ wæron alysede fram eallum synnum þurh ꝥ halige fulluht ⁊ to Criste gelædde⁏ Assa is stunt nyten. ⁊ unclæne. ⁊ toforan oþrum nytenum ungesceadwis.

Ligatus asinus & pullus populos duos, Judaicum scilicet & Gentilem significant; Gentilem dico, quoniam totum genus humanum in Gentilismo adhuc permansit; excepto solo populo Judæorum, qui legem veterem hoc tempore servabant: Hi erant ligati, quoniam totum humanum genus peccatis devinctum fuit, sicut Propheta dixit: Unusquisq; hominum funibus peccatorum suorum constringitur; *tunc Deus Apostolos suos, eorúmque successores ad humanum genus ligatum misit, jussitq; ut solvant, & ad illum ducant. Quomodo* solvebant *Asinum illum pullúmque?* Rectam illi fidem Deiq; mandata populo prędicabant; *nec non miraculis multis prædicationem suam corroborabant: tunc populus iste à servitute diaboli ad cultum Christi convertebatur, & ab omnibus peccatis per sanctum illum baptismum solvebatur, & ad Christum ducebatur. Asinus animal stultum est, & immundum, & præ cæteris brutis irrationale, portan-*

Hom. 34. *pag.* 265. *lin* 9. Evangelium, in ramis palmarum. *De Asino & pullo jussu Christi soluto.*

Absolutio in recta fidei prædicatione.

⁊ byrþenstrang; Swa wæron menn ær Cristes tocyme stunte ⁊ unclæne þa þa hi þeowodon deofolgyldum. ⁊ myslicum leahtrum. ⁊ bugon to þam anlicnyssum þe hi sylfe worhton. ⁊ heom cwædon to. Þu eart min God. ⁊ swa hwilce byrþene swa heom deofol onberette þa hi bæron; Ac þa þa Crist com to mancynne. þa awende he ure stuntnysse to gerade. ⁊ ure unclænysse to clænum þeawum; Se getemeda assa hæfde getacnunge ðæs Judeiscan folces. Se wæs getemed under þære ealdan æ; Se wilda fola hæfde getacnunga ealles oþres folces þe wæs ða gyt hæþen. ⁊ ungetemed ac hi wurdon getemede ⁊ geleaffulle ða ða Crist sende his leorning cnihtas geond ealne middaneard ðus cweþende; Faraþ geond ealne middaneard. ⁊ læraþ ealle ðeoda ⁊ fulliað hi on naman ðæs Fæder. ⁊ ðæs Suna. ⁊ ðæs halgan Gastes. ⁊ beodað þ hi healdon ealle beboda ðe ic eow tæhte; Ðæra assena hlaford axode hwi hi untigdon his assan; Swa eac ða heafod menn gehwilces leodscipes woldon ðwyrlice wiþcweþan Godes bodunge. ac ða ða hi gesawon þ þa bydelas gehældon þurh Godes mihte healte. ⁊ blinde. ⁊ dumbum spræce forgeafon. ⁊ eac þa deadan to life arærdon. þa ne mihton hi wiþstandan þam wundrum. ac bugon ealle endemes to God; Cristes leorning cnihtas cwædon. se hlaford behofað ðæra assena. ⁊ sent hi eft ongean; Ne cwædon hi na ure hlaford. ne þin hlaford. ac forþrihte hlaford. forþan ðe Crist is ealra hlaforda hlaford. ægðer ge manna ge ealra gesceafta; Hi cwædon he sent hi eft ongean; We synd gemanode ⁊ gelaþode to Godes rice. ac we ne synd na genydde; Ðonne we synd gelaþode þonne synd we untigede.

dísque oneribus robustum. Tales erant homines ante Christi adventum, stulti & immundi; quando idolis & variis flagitiis serviebant, & imaginibus, quas ipsi fecerant, se incurvabant; & illis dicebant, Tu es Deus meus; & onus quodcunque diabolus illis imposuit, illi portabant. At Christus postquam venerat, stultitiam nostram in prudentiam, & immunditiam nostram in mores cultúsque mundos mutabat. Asinus ille domitus significationem populi Judaici præ se tulit; qui sub veteri lege domabatur: Pullus verò indomitus reliquos omnes populos, Gentiles adhuc & indomitos significabat. Quin domiti & fideles fiunt, postquam Christus discipulos suos in totum mundum miserat, sic dicens; Ite per totum mundum, & docete omnes gentes, & baptizate illas in nomine Patris, & Filii, & Spiritûs Sancti: *& jubete ut omnia præcepta quæ Ego vos docui servarent. Asinorum dominus rogabat quare solvebant asinum: Sic etiam Principes viri cujusque gentis prædicationi divinæ contradicere perversè voluerunt; at postquam videbant quòd prædicatores, Dei potentiâ claudos & cæcos sanaverint, multísque sermonem dederint, nec non mortuos ad vitam resuscitaverint, haud poterant miraculis illis restitare; sed omnes pariter ad Deum convertebantur. Christi discipuli dicebant:* Dominus asinis istis indiget, & denuo illos misit: *Non dicebant* noster Dominus, *nec* tuus Dominus, *sed planè* Dominus; *quoniam Christus est omnium dominorum Dominus, cùm hominum tum omnium creaturarum. Dicebant illi, quòd illos denuò misisset. Admonemur nos & invitamur in regnum Dei; at nullatenus* cogimur: *quando* invitamur, *tunc* solvimur, *&*

untigede. ⁊ þonne ƿe beoþ forlætene to urum agenum cyre. þonne biþ hit ſpilce ƿe beon ongean aſende; Godes mildheortnyſ is þ ƿe untigede ſyndon. ac gif ƿe rihtlice libbað. þ biþ ægþer ge Godes gifu. ge eac ure agen geornfulnyſ; ƿe ſceolon ſymle biddan drihtnes fultum. forþam þe ure agen cyre næfþ nænne forþgang. buton heo beo geſyrþrod ðurh ðone Ælmihtigan;

tunc quidem in liberum arbitrium dimittimur; tunc accidit quasi nos denuo remittamur. Dei miſericordia eſt ut nos ſolvamur, at ſi rectè vivamus hoc cum GRATIÆ DEI, *tum etiam propriæ noſtræ diligentiæ erit.* Debemus nos Domini auxilium petere: Noſtrum enim arbitrium NULLUM PROCESSUM HABET, NISI PER OMNIPOTENTEM [*Deum*] PROMOVEATUR.

Ƿe ƿillað ſecgan eoƿ ſum bigſpel. Ne mæg nan man hine ſylfne to cyninge gedon. ac þ folc hæfþ cyre to ceoſenne þone to cyninge ðe heom ſylfum gelicað; Ac ſyþþan he to cyninge gehadod bið ðonne hæfð he anƿeald ofer þ folc. ⁊ hi ne magon his geoc of heora ſƿuran aſceacan; Sƿa eac gehƿilc man hæfð agenne cyre ær ðam þe he ſyngige hƿæþer he ƿille ſylian deofles ƿillan oþþe ƿiþſacan; Đonne gif he mid deofles ƿeorcum hine ſylfne bebint. ðonne ne mæg he mid his agenre mihte hine unbindan. buton ſe Ælmihtiga God ſtrangre handa his mildheortnyſſe hine nnbinde; Agenes ƿillan ⁊ agenre gymeleaſte he bið gebunden. ac ðurh Godes mildheortnyſſe he biþ unbunden;

Parabolam quandam vobis narrabimus. Nemo ſeipſum poterit regem conſtituere; quin populus libertatem eligendi regem, quem voluerit ſortitur: ſed poſtquam in regem inauguratus fuerit, tunc imperium in populum rex habet, neque jugum ejus de collo ſuo excutere valebit: Sic etiam* Unuſquiſque arbitrium proprium habet priuſquam peccaverit, an Diaboli voluntatem ſequi voluerit, an repudiare: verùm ſi ſeipſum operibus diaboli devinxerit, haud poterit VIRIBUS ſuis ſeipſum ſolvere, niſi hunc Omnipotens Deus, robuſtâ MISERICORDIÆ ſuæ manu, liberaverit. VOLUNTATE PROPRIA, & PROPRIA NEGLIGENTIA fuit devinctus; ſed DEI MISERICORDIA erit ſolutus.

Ibid. paulò poſt, p. 270. lin. 10. De aſino Chriſtum portante.

* Sax. *ordinatus.*

CAP. 18.

Ut idem filiam Tribuni cæcam illuminaverit, ac deinde ad ſanctum Albanum perveniens reliquias ibidem & ipſius acceperit & beatorum Apoſtolorum, ſive aliorum Martyrum poſuerit.

Sax. deeſt.

TUm ſubitò quidam Tribuniciæ poteſtatis cum conjuge procedit in medium, filiam decem annorum cæcam curandam ſacerdotibus offerens, quam illi adverſariis offerri præceperunt: ſed ii conſcientiâ puniente deterriti, jungunt cum parentibus preces, & curationem parvulæ à ſacerdotibus deprecantur. Qui inclinatos animo adverſarios intuentes, orationem breviter fundunt. Ac deinde Germanus plenus Spiritu S. invocat Trinitatem, nec mora; adhærentem lateri ſuo capſulam cum ſanctorum reliquiis collo avulſam manibus comprehendit, eámque in conſpectu omnium, puellæ oculis applicuit; Quos ſtatim, evacuatis tenebris, lumen veritatis implevit. Exultant parentes; miraculum populus contremiſcit, poſt quam diem ità ex animis omnium ſuaſio iniqua deleta eſt, ut ſacerdotum doctrinam ſitientibus deſideriis ſectarentur. Compreſſâ itaque perverſitate damnabili ejúſque auctoribus confu-

confutatis, atque animis omnium fidei puritate compositis, sacerdotes beatum Albanum martyrem auctori Deo per ipsum gratias *acturi petierunt. Ubi Germanus omnium Apostolorum diversorúmque martyrum secum reliquias habens, factâ oratione, iussit* revelli sepulchrum; preciosa ibidem munera conditurus: arbitrans oportunum, ut membra sanctorum ex diversis regionibus collecta, quos pares meritis receperat cœlum, sepulchri quoque unius teneret hospitium. Quibus depositis honorificè, atque sociatis de loco ipso, ubi beati martyris effusus erat sanguis, massam pulveris secum portaturus abstulit; in qua apparebat cruore servato, rubuisse martyrum cædem, persecutore pallente. Quibus ità gestis innumera hominum eodem die ad Dominum turba conversa est.

* Sic MS. T.

* revelari. W.

Cap. 19.

Ut idem causa infirmitatis ibidem detentus, & incendia domorum orando restinxerit: & ipse per visionem à suo sit languore curatus.

Sax. deest.

UNde dum redeunt, insidiator inimicus casualibus laqueis præparatis, Germani pedem lapsûs occasione contrivit, ignorans merita illius, sicut Job beatissimi, afflictione corporis, propaganda. Et dum aliquandiu uno in loco infirmitatis necessitate teneretur, in vicina qua manebat casula, exarsit incendium. Quod consumptis domibus, quæ illic palustri arundine tegebantur, ad illud habitaculum in quo idem jacebat,* flabris stimulantibus ferebatur. Concursus omnium ad antistitem convolavit, ut elatis manibus, periculum quod imminebat, evaderet. Quibus increpatis, moveri se fidei præsumptione non passus est. At multitudo omnis desperatione perterrita obviam currit incendio. Sed ut Dei potentia manifestior appareret, quicquid custodire tentaverat turba, consumitur. Quod verò jacens & infirmus defenderat,* reserto hospito sancti viri, expavescens flamma transilivit; ultrà citráque desæviens, & inter globos flammantis incendii, incolume tabernaculum, quod habitator inclusus servabat, emicuit. Exultat turba miraculo, & victam se divinis virtutibus gratulatur. Excubabat diebus ac noctibus ante tugurium pauperis vulgus sine numero. Hi animas curare cupientes, hi corpora. Referri nequeunt, quæ Christus operabatur in famulo, qui virtutes faciebat infirmus. Et cùm debilitati suę nihil remedii pateretur adhiberi, quâdam nocte candentem niveis vestibus vidit sibi adesse personam, quę manu extensâ jacentem videretur * attollere, eúmque consistere firmis vestigiis imperabat. Post quam horam ità fugatis doloribus recepit pristinam sanitatem, ut die reddito itineris laborem subiret intrepidus.

* MS. sing.

* reserato. T. & C. reservato. W.

* extollere. T.

Cap. 20.

Ut iidem Episcopi Britonibus in pugna auxilium cœleste tulerint, sicque domum reversi sunt.

Sax. deest.

INterea Saxones Pictíque bellum adversum Britones junctis viribus susceperunt, quos eadem necessitas in castra contraxerat: & cùm trepidi partes suas penè impares judicarent, sanctorum antistitum auxilium petierunt. Qui promissum maturantes adventum, tantum paventibus fiduciæ contulerunt, ut accesisse maximus crederetur exercitus. Itaque Apostolicis ducibus Christus militabat in castris. [a] Aderant etiam quadragesimæ venerabiles dies, quos religiosiores reddebat præsentia sacerdotum, in tantum, ut [b] quotidianis prædicationibus instituti, certatim populi ad gratiam baptismatis convolarent. Nam maxima exercitûs multitudo undam lavacri salutaris expetit, & Ecclesia ad diem resurrectionis dominicæ frondibus contexa componitur, atque in expeditione campestri instar civitatis aptatur. Madidus baptismate procedit exercitus, fides fervet in populo, & conterrito armatorum præsidio, divinitatis expectatur auxilium. Institutio, vel forma * castitatis hostibus nunciatur qui victoriam quasi de inermi exercitu præsumentes, assumptâ alacritate festi-

* castrorum. T

festinant, quorum tamen adventus exploratione cognoscitur. Cúmque emensâ solennitate Paschali, recens de lavacro pars major exercitûs * arma capere ac bellum parare tentaret, Germanus se ducem prælii profitetur: Eligit expeditos, circumjecta percurrit, & è regione quâ hostium sperabatur adventus, vallem circundatam mediis montibus intuetur. Quo in loco novum componit exercitum ipse dux agminis: Et iam aderat ferox hostium multitudo, quam appropinquare intuebantur in insidiis constituti. Tunc subitò Germanus signifer universos admonet & prędicat, ut voci suæ uno clamore respondeant; securísque hostibus qui se * insperatos adesse confiderent, Alleluia tertiò repetitum sacerdotes exclamabant. Sequitur una vox omnium, & elatum clamorem repercusso aere montium * conclusa multiplicant, hostile agmen terrore prosternitur, * & ruisse super se non solum rupes circundatas, sed etiam * ipsam cœli machinam contremiscunt; trepidationíque injectæ vix sufficere pedum pernicitas credebatur. Passim fugiunt, arma projiciunt, gaudentes vel nuda corpora eripuisse discrimini, plures etiam timore præcipites, flumen quod transierant, devoravit. Ultionem suam innocens exercitus intuetur, & victoriæ concessæ ociosus spectator efficitur. Spolia colliguntur exposita, & cœlestis palmæ gaudia miles religiosus amplectitur. Triumphant Pontifices hostibus fusis sine sangnine, triumphant victoriâ fide obtentâ non viribus. Compositâ itaque insulâ, securitate multiplici, superatísque hostibus vel invisibilibus, vel carne conspicuis, reditum moliuntur Pontifices. Quibus tranquillam navigationem, & merita propria, & * intercessio beati martyris Albani paraverunt, quietósque eos suorum desideriis felix carina restituit. †

* caperet, tentaret. C.
*superatos. T.
* exclusa. W.
* ruisse. T.
* MS. sing.
* non invocatio.
† Remansit autem in insula genus utrumque, hostes & cives, Angli & Britones, quorum Angli pro regno, Britones pro vita certabant. MS. Coll. Trin.

Nota.

*¶ Britanni veteres, Ecclesiæ Primitivæ discipuli, Quadragesimam non superstitiosè quidem quasi dierum discrimini nimiùm tribuentes; sed ut παρασκευὴν, & præparationem ad festum Paschę sequentis celebrandum, jejunio, lacrymis, confessioni peccatorum, & resipiscentiæ veræ, studio dicabant; ut hinc verè hilares, plenique lętitiâ, ad solennitatem Paschæ, Sacramentorum delicias cœlestes percepturi, accederent.

Hom. 34. pag. 113. & Serm. Cathol. 293. lin. 30. Domin. prim. in Quadrages.

Men þa leofastan eoƿ eallum is cuþ ꝥ þæs gearlica ymbryne us gebringþ efne nu ða clænan tid lengtenlices fæstenes. on þam ƿe sceolon ure gymeleaste ⁊ forgægednysse urum gastlicum scrifte geandettan. ⁊ us mid fæstene. ⁊ ƿæcceum. ⁊ gebedum. ⁊ ælmysdædum fram synnum aþƿean. ꝥ ƿe bealdlice mid gastlicre blisse ða Easterlican mærsunge Cristes æristes ƿurþian moton. ⁊ ðæs halgan husles ðigene mid geleafan underfon us to synna forgifennysse. ⁊ to gescyldnysse deofollicra costnunga;

*Viri dilectissimi, vobis omnibus notum est dies hosce anniversarios, nos jam modò ad munditię * quadragesimalis jejunii ducere; quibus oportet negligentiam & perversitatem nostram coram spirituali Confessario nostro [ad * Dominum] confiteri: & nosmet ipsos jejunio, vigiliis, precibus, & eleemosynis à peccatis lavare; ut confidenter cum lætitia spirituali* Paschalem illam resurrectionis Christi solennitatem celebrare possimus; & sanctæ Eucharistię tactum [gustúmve] nobis in remissionem peccatorum, & diabolicas tentationes propulsandas suscipere.

*Sax. vernalis
* Vide D. Henr. Spelm. Concil. pag. 485. lin. 18.
Quadrages. ad Sacrament. præparatio.

b *Quotidianis prædicationibus*. Sic monumenta illa magni pretii, quæ ante quadriennium è libro Miscellan. Sax. Coll. Ben. Cantabr. typis mandanda descripsimus, *prædicationem quadragesimalem* memorant. Vide Ill. Hen. Spelm. Concil. pag. 612. lin. 16. þurh lare ⁊ þurh bodunge Godes beboda. *Per doctrinam & prædicationem præceptorum Dei*, &c. sed textus Lat. cujus Saxo ille duntaxat interpres fuit,

fuit, adjicit etiam *prædicationi bonorum operum exercitium*, quod ut cautè præstare potuissent majores nostri, à nugis & scurrilitate mimorum mentes suas diebus jejunio dicatis avocare studuerunt. Videte ergò ut etiam risus immodicos perstringat homilista.

Hom.34.pag.111.lin.17. Domin prim. in Quadragesim.

Forbugaþ idele spellunge. ⁊ dyslice blissa. ⁊ bewepað eowre synna. forþam ðe Crist cwæð. wa eow ðe nu hlihhaþ ge sceolon heofian ⁊ wepan; Eft he cwæð. eadige beoþ þa ðe nu wepað forþam ðe hi sceolon gefrefrode;

Fugite colloquium otiosum, *stultósque lusus*; *&* peccata vestra; deflete: *Christus enim ait*, Væ vobis qui nunc ridetis! *tristari oportet & lugere: & denuo*, Beati sunt qui nunc lugent quoniam consolationem accipient.

Cap. 21.

Ut renascentibus virgultis Pelagianæ pestis, Germanus cum Severo Britanniam reversus, priùs claudo juveni incessum, deinde & populo Dei, condemnatis sive emendatis hæreticis, gressum recuperârit fidei.

Sax. deest. NEc multo * pòst interposito tempore, nunciatur ex eadem insula Pelagianam perversitatem iteratò paucis auctoribus dilatari. Rursúsque ad beatissimum virum preces sacerdotum omnium deferuntur, ut causam Dei, quam priùs obtinuerat, tueretur. Quorum petitioni festinus obtemperat: Nam adjuncto sibi Severo totius sanctitatis viro (qui erat discipulus beatissimi patris Lupi Trecasenorum Episcopi, & tunc Treveris ordinatus Episcopus, gentibus primæ Germaniæ verbum Dei prędicabat) mare conscendit, & consentientibus elementis tranquillo navigio Britannias petiit. Interea sinistri spiritus provolantes totam insulam Germanum venire invitis vaticinationibus nunciabant, in tantum ut Elafius quidam religionis illius primus in occursum sanctorum sine ulla manifesti nuncii relatione properaret, exhibens secum filium, quem in ipso flore adolescentiæ debilitas dolenda damnaverat: Erat enim arescentibus nervis contracto poplite, cui per siccitatem cruris usus vestigii negabantur. Hunc Elafium provincia tota subsequitur. Veniunt sacerdotes, occurrit inscia multitudo, confestim benedictio & sermonis divini doctrina profunditur. Recognoscunt populum, in ea qua illum reliquerant credulitate durantem; intelligunt culpam esse paucorum, inquirunt auctores, inventósque condemnant. Tum subitò Elafius pedibus advolvitur sacerdotum, offerens filium, cujus necessitatem ipsa debilitas etiam sine precibus allegabat. Fit communis omnium dolor, præcipuè sacerdotum, qui conceptam misericordiam ad divinam clementiam contulerunt; statímque adolescentem beatus Germanus sedere compulit; attrectat poplitem debilitate curvatum, & per tota infirmitatis spatia medicabilis dextra percurrit, salubrémque tactum sanitas festina subsequitur, ariditas succum, nervi officia receperunt, & in conspectu omnium incolumis patri filius restituitur. Implentur populi stupore miraculi, & in pectoribus omnium fides Catholica inculcata firmatur, prædicatio deinde ad plebem de prævaricationis emendatione convertitur. Omniúmque sententia pravitatis auctores qui erant expulsi insulâ, sacerdotibus adducuntur ad mediterranea deferendi, ut & regio absolutione, & illi emendatione fruerentur. Factúmque est ut in illis locis multo ex eo tempore fides intemerata perduraret. Itaque compositis omnibus, beati * sacerdotes eâ quâ venerant prosperitate redierunt. Porrò Germanus post hæc ad Ravennam pro pace Armoricanę gentis supplicaturus advenit, ibíq; à Valentiniano & Placidia matre ipsius summa reverentia susceptus, migravit ad Christum. Cujus corpus honorifico agmine comitantibus virtutum operibus suam defertur ad urbem. Nec multò pòst Valentinianus ab Etii patricii, quem occiderat, satellitibus interimitur: Anno imperii Marciani sexto, cum quo simul Hesperium concidit regnum.

* pòst. deest MS. sing.

* Pontifices. W

Cap.

Cap. 22.

*Ut Britones, quiescentibus ad tempus exteris, civilibus sese bellis contriverant, simul & majoribus flagitiis * submerserint.*

*se immerserint. W.

Sax. deest.

INterea Britanniæ cessatum quidem est parumper ab externis, sed non à civilibus bellis. Manebant exterminia civitatum ab hoste dirutarum ac desertarum; pugnabant contra invicem qui hostem evaserant cives. Attamen recenti adhuc memoriâ calamitatis & cladis inflictæ servabant utcunque Reges, Sacerdotes privati & optimates, suum quique ordinem. At illis decedentibus, cùm successisset ætas tempestatis illius nescia, & præsentis solùm serenitatis statum experta, itâ cuncta veritatis ac justitiæ moderamina concussa ac subversa sunt, ut *earum non dicam vestigium, sed nè memoria quidem præterquam in paucis & valdè paucis ulla appareret. Quin inter alia inenarrabilium scelerum facta, quæ historicus eorum Gildas flebili sermone describit, & hoc addebat, ut nunquam genti *Saxonum sive Anglorum secum Britanniam incolenti, verbum fidei prædicando committerent. Sed non tamen divina pietas plebem suam *quam præscivit* deseruit, quin multò digniores genti memoratæ præcones veritatis per quos crederet, destinavit.

* *l.* eorum.

* *RR. Armach in primord. pag. 377.*

Cap. 23.

Ut Sanctus Papa Gregorius Augustinum cum Monachis ad prædicandum genti Anglorum mittens, Epistolâ quoque illos exhortatoriâ, nè à laborando cessarent, confortaverit.

ÐA wæs æfter forð * yrnendre tide ymb fif hund wintra ⁊ tu and hund nigontig fram Cristes hider cyme. Mauricius Casere feng to rice ⁊ þæt hæfde an ⁊ twentig wintra. Se wæs feorþa eac fiftigum fram Agusto. Ðæs Caseres rices þy teoþan geare Gregorius se halga wer. se wæs on lare ⁊ on dæde se hyhsta feng to biscop hade þære Romaniscan cyrican. ⁊ þæs Apostolican setles ⁊ þæt heold ⁊ rihte þreottyne gear ⁊ syx monað ⁊ tin dagas. se wæs mid godcundre onbryrdnysse * monad. þy feowerteogeþan geare þæs ylcan Caseres ymb fiftig wintra ⁊ hund teontig Angel cynnes hider cymes on Breotone þæt he sende Godes þeow Agustinum ⁊ oþre monige Munecas ⁊ Preostas mid hine. Drihten ondrædende * bodian Godes word Angel ðeode. Ða hyrsumedon hig ðæs Biscopes bebodum to þam gemyngedon weorce. feran ongunnon ⁊ sumne dæl þæs weges gefaren hæfdon. þa ongunnon hi forhtigan ⁊ ondrædon him þone siþfæt.

* eornendre. C.

* manod. B.

* *Sic MS.* B.

SIquidem anno ab incarnatione Domini quingentesimo octogesimo secundo Mauritius ab Augusto quinquagesimus quartus imperium suscipiens, uno & viginti annis tenuit: Cujus anno regni decimo Gregorius, vir doctrinâ & actione præcipuus, Pontificatum Romanæ & Apostolicæ sedis sortitus, rexit annos tredecim, menses sex, & dies decem. Qui divino admonitus instinctu anno decimoquarto ejusdem principis, adventûs verò Anglorum in Britanniam anno circiter centesimo quinquagesimo, misit servum Dei Augustinum, & alios plures cum eo Monachos timentes Dominum, prædicare verbum Dei genti Anglorum. Qui cùm jussis Pontificalibus obtemperantes, memoratum opus aggredi cœpissent, jámque aliquantum itineris confecissent, perculsi timore iner-

Anno Dom. 582.

fæt. ⁊ þohtan þ him wislicre ⁊ gehyldre wære þ hi ma ham cyrdan þonne hi þa ellreordan þeode. ⁊ þa reþan ⁊ þa ungeleaffulan (ðara ðe hi *furþon þa gereorde ne cuþan) gesecan sceoldan. ⁊ ðis gemænelice him to ræde gecuron. ⁊ þa sona sendon Augustinum to þam Papan þone þe hi him to biscope gecoren hæfdon gif heora lare * onfangene wæron þ he sceolde eaðmodlice for hi ðingian. þ hi ne ðorftan in swa frecne siþfætt. ⁊ swa gewinfullicne. ⁊ on swa uncuþe ællþeodignysse feran. Ða sende Scs Gregorius ærend gewrit him to. ⁊ hi trymede ⁊ lærde on þam gewrite þ hi eaðmodlice ferdon on þæt geweorc þæs Godes wordes. ⁊ he getreowode on Godes fultum þ hi no aswunde þ gewin ðæs siþfætes ne wyrig cwydolra manna tungan ne *bregde. Ac þ hi mid ealre geornfulnysse ⁊ mid Godes lufan þa god gefremede. þe hi þurh Godes fultum don ongunnon. ⁊ þ hi wiston þ ðæt micle gewin mare wuldur eces edleanes æfter fylgde. ⁊ he Ælmihtigne God bæd. þ he hi mid his gife gescylde. ⁊ þ he him sylfum forgeafe þ he moste þone wæstm heora gewinnes on heofona rices wuldre geseon. forþan he gearo wære on þam ylcan gewinne mid him beon gif him *leafnys seald wære.

* furþum. C.

*onfongen wære. C.

* brosniende. C.

* lif. C.

ti redire domum, potiùs quàm barbaram, feram, incredulámque gentem, cujus nec linguam quidem nossent, adire cogitabant; & hoc esse tutius communi consilio decernebant. Nec mora, Augustinum, quem eis Episcopum ordinandum (si ab Anglis susciperentur) disposuerat, domum remittunt, qui à beato Gregorio humili supplicatu obtineret, nè tam periculosam, tam laboriosam, tam incertam peregrinationem adire deberent. Quibus ille exhortatorias mittens literas, in opus eos verbi, divino confisos auxilio, proficisci suadet. [Quarum videlicet literarum ista est forma;

Gregorius servus servorum Dei. Quia meliùs fuerat bona non incipere, quàm ab his quæ cœpta sunt cogitatione retrorsum redire, summo studio (dilectissimi filii) oportet, ut opus bonum, quod auxiliante domino cœpistis, impleatis.]* *Nec ergò labor vos itineris, nec maledicorum hominum linguæ deterreant: sed omni instantiâ, omníque fervore quæ inchoastis, DEO auctore, peragite. Scientes quòd laborem magnum æternæ retributionis gloria sequitur. [Remeanti autem Augustino præposito vestro, quem & Abbatem vobis constituimus, in omnibus humiliter obedite. Scientes hoc vestris animabus per omnia profuturum, quicquid à vobis fuerit in ejus admonitione completum.] Omnipotens Deus suâ vos gratiâ protegat, & vestri laboris fructum in æterna me patria videre concedat. Quatenus etsi vobiscum laborare nequeo, simul in gaudio retributionis inveniar, quia laborare scilicet volo. [Deus vos incolumes custodiat dilectissimi filii. Data die decimâ Kalendarum Augustarum, Imperante Domino nostro Mauritio Tiberio piissimo Augusto anno decimoquarto, post Consulatum ejusdem Domini nostri anno decimotertio, indictione decimaquarta.]*

* *servis Domini nostri* W. C.

Cap. 24.

Ut Arelatensi Archiepiscopo epistolam pro eorum susceptione miserit.

Sax. deest. MIsit etiam tunc iisdem venerandus Pontifex ad Etherium Arelatensem Archiepiscopum (ut Augustinum Britanniam pergentem benignè susciperet) literas, quarum iste est textus: *Reverendissimo & sanctissimo fratri Etherio*

Etherio coepiscopo Gregorius servus servorum Dei. Licèt apud sacerdotes habentes Deo placitam charitatem religiosi viri nullius commendatione indigeant: quia tamen aptum tempus scribendi se ingessit, fraternitati vestræ nostra mittere scripta curavimus, insinuantes latorem præsentium Augustinum servum Dei, de cujus certi sumus studio, cum aliis servis Dei, illuc nos pro utilitate animarum auxiliante Domino direxisse. Quem necesse est, ut sacerdotali studio sanctitas vestra adjuvet, & sua ei solatia præbere festinet. Cui etiam ut promptiores ad suffragandum positis existere, causam vobis injunximus subtiliter indicare. Scientes quòd eâ cognitâ totâ vos propter Deum devotione ad solandum, quia res exigit, commodetis. Candidum præterea presbyterum communem filium, quem ad gubernationem patrimoniali Ecclesiæ nostræ transmisimus, charitati vestræ in omnibus commendamus. Deus te incolumem custodiat, Reverendissime frater. Data die decimâ Kalendarum Augustarum Imperante Domino nostro Mauritio Tiberio piissimo Augusto. Anno decimoquarto post Consulatum ejusdem Domini nostri. Anno decimotertio indictione decimaquartâ.

Cap. 25.

Ut veniens Britanniam Augustinus primò in insula Taneto Regi Cantuariorum prædicârit, & sic acceptâ ab eo licentiâ Cantium, prædicaturus, intraverit.

ÐA wæs gestrangod Agustinus mid trymnysse þæs eadigan fæder Gregorius mid ðam Cristes þeowum þa þe mid him wæron. ⁊ hwearf eft on ꝥ weorc Godes word to læranne. ⁊ com on Breotone; Ða wæs on ða tid Æþelbyrht cyning haten on Cent rice ⁊ mihtig. se hæfde rice oþ gemæro Humbre streame. se todæleþ suþ folc Angel þeode ⁊ norþ folc; Ðonne is on easte weardre Cent. mycel ealond * Tenet. ꝥ is syx hund hida micel æfter Angel cynnes æhte. ꝥ ealond todæleð Wantsumo streame fram þam to geþeodden lande. se is ðreora furlunga brad. ⁊ on twam stowum is oferferenes. ⁊ æghwæþeres ende * liþ to sæ; On ðyssum ealonde com upp se Godes ðeow Agustinus ⁊ his geferan. wæs he feowertigra sum. noman hi eac swylce him wealhstodas of Francland mid. swa him Scs Gregorius bebead. ⁊ he sende to Æþelbyrhte ærendwracan. * ⁊ onbead ꝥ he of Rome come ⁊ ꝥ betste ærende lædde ⁊ seþe him hyrsum beon wolde. butan tweon he gehet

* MS. B. & C.

* ligeþ ut on sæ. B.

* ⁊ him cyðde. B.

ROboratus ergò confirmatione beati Patris Gregorii Augustinus, cum famulis * Christi qui erant cum eo, rediit in opus verbi, pervenitque Britanniam. Erat eo tempore Rex * Ethelbertus in Cantio potentissimus, qui ad confinium usque Humbri fluminis maximi, quo Meridiani & Septentrionales Anglorum populi dirimuntur, fines imperii tetenderat. Est autem ad Orientalem Cantii plagam Tanetos insula non modica, id est, magnitudinis juxta consuetudinem æstimationis Anglorum * familiarum sexcentarum, quam à continenti terra secernit fluvius Wantsumu, qui est latitudinis circiter trium stadiorum & duobus tantùm in locis est transmeabilis. Utrumq; enim caput protendit in mare. In hac ergò applicuit servus Domini Augustinus, & socii ejus viri (ut fertur) fermè quadraginta. * Acceperunt autem præcipiente beato Papâ Gregorio de gente Francorum interpretes, & mittens ad Ethelbertum mandavit se venisse de Roma, ac nuncium ferre optimum, qui sibi obtemperantibus

* Dei. *T.*

* *Sic MS. T.* Aethilberbht. *C.*

* milliarum sexcentorum. *Edit. Coll.*

* acceperat. *T*

ecne fean on heofonum. and toƿeard rice butan ende mid þone soþan God ⁊ þone lifiendan; Ða he þa se cyning þas ƿord gehyrde. þa het he hig bidan on þam ealonde ðe hi upp comon. ⁊ him ðider heora ðearfe forgyfan. ⁊ þ he gesaƿe hƿæt he him don ƿolde; Swylce ær þam becom hlisa to him ðære cristenan æfestnysse. forþon he cristen ƿif hæfde. seo ƿæs him forgifen of Francena * cyne cynne Berhte ƿæs haten. þ ƿif he onfeng fram hire yldrum aredenesse þ heo his * leafnysse* hæfde þ heo þone þeaw ðæs cristenan geleafan ⁊ hire æfestnysse ungeƿemmedne healdan moste. mid ðy Biscop þone þe hi hire to fultume ðæs geleafan sealdon. þæs nama ƿæs* Leodheard; Ða ƿæs æfter monegum dagum þ se cyning com to ðam ealonde. ⁊ het him ute setl geƿyrcean. ⁊ het Augustinum mid his geferum ðider to his spræce cuman. ƿarnode he hine þy læs hi on hƿylc hus to him ineodan. breac *ealdre healsunge. gif hi hƿylcne drycræft hæfdon þ hi hine oferswyþan ⁊ beswican sceoldan; Ac hi na læs mid deofol cræfte. ac mid godcunde mægene geƿelgade coman. bæron Cristes rode tacen sylfrene

*cyning cynne. B.

*leue.B.

* Sic MS. B. & C.

* sic MS. B.

æterna in cœlis gaudia, & regnum sine fine cum Deo vivo & vero futurum, sine ulla dubietate promitteret. Qui hæc audiens, manere illos in ea quam adierant insula, & eis necessaria ministrari, donec videret quid eis faceret, jussit. Nam & antea fama ad eum CHRISTIANÆ RELIGIONIS pervenerat, utpote qui & uxorem habebat CHRISTIANAM de gente Francorum regia nomine *Berhtam. Quam eâ conditione à parentibus acceperat, ut ritum fidei ac religionis suę cum Episcopo, quem ei adjutorem fidei dederant, nomine Luidhardo, inviolatam servare, licentiam haberet. Post dies ergò venit ad insulam Rex, & residens sub divo jussit Augustinum cum sociis ad suum ibidem advenire colloquium. Caverat autem nè in aliquam domum ad se introirent, veteri usus augurio, [nè superventu suo,] si quid maleficæ artis habuissent, eum superando deciperent. At illi non dęmonicâ, sed divinâ virtute præditi veniebant, crucem pro vexillo ferentes argenteam, & imaginem Domini salvatoris in tabula depictam, Letaniásq; canentes pro sua simul & eorum propter quos & ad quos venerant salute æterna, DOMINO supplicabant. Cúmque ad jussionem Regis residentes, * VERBUM ei VITÆ unà cum omnibus qui aderant ejus comitibus prædicarent: respondit * ille dicens, Pulchra sunt quidem verba & promissa quæ affertis, sed quia nova sunt & incerta, non his possum assensum tribuere; relictis eis quæ tanto tempore cum omni Anglorum

* Sic T. Berchtam. C. RR. Armach. in primord. 130.

Lege, sub dio.

*Rex. T.

Cristes mæl mid him. ⁊ anlicnysse drihtnes [*hælendes] onbrede afægde ⁊ aƿritene. ⁊ ƿæron haligra naman ƿimende. ⁊ gebedo singende somod for heora sylfra ecre hælo. ⁊ þara ðe hi to coman to drihtne þingedon. ða het se cyning hi sittan. ⁊ hi sƿa dydon. ⁊ hi sona him lifes ƿord ætgædere mid *him eallum his geferan ðe þær æt ƿæron bodedon ⁊ lærdon; Ða andsƿarede se cyning ⁊ þus cƿ. fægere ƿord þis synd ⁊ gehat þe gebrohton ⁊ us secgað. ac forþon hi niƿe syndon ⁊ uncuþe ne magon ƿe *no gyt þ geþafigean þ ƿe forlætan þa ƿisan þe ƿe * langere tide mid ealle

* Sic MS. C. & Lat.

* him. deest B.

* nu. C.

* lange. B.

Angel

Angel þeode heoldan ⁊ Ac forþon ðe ge feorran hider ælþeodige coman. ⁊ þæs ðe me geþuht ⁊ gesæwen is þa ðing ða þe ge geseod ⁊ betst *gelyfdon. ꝥ ge eac swylce wyllan don us þa gemænsuman; Ne wyllað we forðon eow hefige beon. ac we willað eow fremsumlice on gæstliþnesse onfon. ⁊ eow ⁊lyfne syllan. ⁊ eowre ðearfe forgifan. ne we eow bewериað ꝥ ge ealle ða ðe ge magon þurh eowre lare to eowres geleafan æfestnysse geþeode ⁊ gecyrre ⁊ Ða sealde se cyning him wununesse ⁊ stowe on Cantwara byrig. seo wæs ealles his rices ealdor burh. ⁊ swa swa he gehet him ⁊lyfne ⁊ heora weoruld ðearfe forgifan. ⁊ eac swylce lyfnesse sealde ꝥ hi mostan Cristes geleafan bodian ⁊ læran; Is ꝥ sæd ꝥ hi ferdon ⁊ nealæhtan to ðære ceastre. swa swa heora þeaw wæs. mid ðy halgan Cristes mæle. ⁊ mid anlicnysse ðæs myclan cyninges ures Drihtnes hælendes Cristes. ꝥ hi ðysne Letanian ⁊ Antefn gehleoþre stæfne sungan; Deprecamur te Domine in omni misericordia tua, ut auferatur furor tuus et ira tua a ciuitate ista et domo sancta tua, quoniam peccauimus. Alleluia.

* gelyfað. B.

gente servavi. Verùm quia de longe huc*peregrini venistis,& ut ego mihi videor perspexisse, ea quæ vos vera & optima credebatis, nobis quoque communicare desideratis, nolumus molesti esse vobis; quin potiùs benigno vos hospitio recipere, & * quæ victui vestro sunt necessaria, ministrare curamus: nec prohibemus, quin omnes, quos potestis, fidei vestrę religionis prædicando societis. Dedit ergò eis mansionem in civitate Dorovernensi (quæ imperii sui totius erat Metropolis) eisq; ut promiserat, cum administratione victûs temporalis, licentiam quoque prædicandi non abstulit. Fertur autem quòd appropinquantes civitati*, more suo cum cruce sancta & imagine magni regis Domini nostri Jesu Christi hanc Letaniam consonâ voce modularentur: DEPRECAMUR TE DOMINE IN OMNI MISERICORDIA TUA, UT AUFERATUR FUROR TUUS ET IRA TUA A CIVITATE ISTA, ET DE DOMO SANCTA TUA, QUONIAM PECCAVIMUS. ALLELUIA.

* in regnum meum. *T.*

* quæcunque *T.& W.*

* Dorobernensi. *T.*

NOTÆ.

* Verbum ei vitæ, &c.] *Hæc ipsa Venerabilis Bedæ de Augustino verba quare majorum nostrorum Doctores, in Homiliis ad populum, aliter recitaverint, oculati viri judicent.* viz.

Augustinus his leode Godes word bodade hu se mildheorta hælend mid his agenre ðrowunge ðysne scyldigan middan eard alysde. ⁊ geleafullum mannum heofonan rices infær geopenode; Ða andwyrde se cyning Æðelbriht Augustine ⁊ cwæþ. ꝥ he fægere word ⁊ behat him cydde; &c. Augustinus (*Ethelberti*) *genti VERBUM DEI prædicabat; *viz.* ut misericors Jesus SUA IPSIUS PASSIONE hunc mundum peccatricem liberaverit, singulis autem credentibus * REGNI CŒLORUM INGRESSUM APERUERIT. Tunc respondet Rex Ethelbertus Augustino, Pulchra sunt quidem verba, & promissa quæ affertis; &c. *ut hîc apud Bedam. Si de ingressu cœlorum è Limbo Patrum interpolatores Augustini, Bedæ & R. Aluredi intellexerint, en præ oculis fontes subjecimus! ad quos, si quæ fraudis suspicio, recurrendum; Ecclesiam etiam veterem, inter cætera commenta, Nicodemi Evangelium Saxonicè versum exercuit; fingens Christum Adamo apud inferos, extensâ manu, sic dixisse;*

Hom. 51. *MS. Cantabr. Biblioth. publ. pag.* 281. *lin.* 7. Die iiii° Idus Martii S. Gregorio dicato. *& Serm. Cath. pag.* 301.

* Cantio Britannorum.

**Vide* Te Deum, *in Liturgia nostra, juxta sacras literas ab Ecclesia expositum.*

Nicodemi Evang. MS. Sax. Biblioth. publ. Cantabr. ad finem quatuor Evangel. Sax. pag. 378.

Syb sig myd ðe Adam. ⁊ myd eallum ðynum bearnum. *id est*, Pax tecum sit, Adame, omnibúsque filiis tuis; *Et paulò pòst*; Se halga drihten ƿæs ða Adames hand healdende. ⁊ his Michaele þam heah engle syllende ⁊ him sylf ƿæs on heofonas farende ⁊ ealle ða halgan ƿæron ða Michaele ðam heah engle æfter fyligende ⁊ he his ingelædde on neorxna ƿang mid ƿuldorfullre blysse; *id est*, Sanctus Dominus tunc Adami manum tenuit, illámque Michaeli Archangelo exhibuit; ipse autem in cœlos abiit, omnésque Sancti Michaelem Archangelum secuti erant; quos in Paradisum cum lætitia gloriosa invexit. *Si hujusmodi sensum è verbis Bedæ, recentiores elicere ausi sunt, ad fontes ipsos Ven. Bedæ, & Regis Aluredi, fidelissimi interpretis, recurramus. Augustinus* verbum (*Regi Ethelberto*) vitæ, unà cum omnibus, qui aderant, ejus comitibus, prædicabat. *Reliquorum lacunas, ex studio partium turbatas, Ecclesia Catholica, re perspectâ, exhauriet & purgabit.*

Cap. 26.

*Ut idem in * Cantio Primitivæ Ecclesiæ & doctrinam sit imitatus & vitam, atque in urbe Regis sedem Episcopatûs acceperit.*

** Cantia. MS. sing.*

ÐA ƿæs sona ƿæs ðe hi eodan on þa eardung stoƿe þe him alyfed ƿæs on þære cynelican byrig. ða ongunnon hi þ Apostolice lif þære *frymlican cyricean onhyrigean. þ is on singalum gebedum ⁊ on ƿæccan ⁊ on fæstenum Drihtne þeoƿdon. ⁊ lifes ƿord ðam þe hi mihton bodedon ⁊ læron. ⁊ ealle þing ðysses middan geardes sƿa sƿa fremde forhogedon. butan ða þing ane ða ðe heora andlyfene ned þearflice gesaƿen ƿæron hi onfengon fram ðam ðe hi læron. æfter þon ðe hi læron hi sylfe ðurh eall lifdon. ⁊ hi hæfdon gearo mod ƿa ƿiþerƿeardan ge eac sƿylce deað sylfne to þroƿienne for þære soþfæstnysse þe hi bodedon ⁊ læron; Ne ƿæs þa ylding þ monige gelyfdon. ⁊ gefullade ƿæron; ƿæron hi eac ƿundriende þa bilehƿitnysse þæs unsceþþendan lifes ⁊ sƿetnesse heora þære heofonlican lare. ƿæs be eastan ðære ceastre ƿel neh sum cyrice on are Sci' Martine iu geara geƿorht. mid þy Romane þa gyt Breotone beeodan [*in þære cyricean seo cƿen geƿunode hire gebiddan þe ƿe ær cƿædon þ hio Cristæn ƿære] on þære cyrican ærest þa halgan lareoƿas ongunnan hi

*frymƿelican. B.

** Hæc verba codici Cantab. desunt. At MS. B. & C. ut Lat. exhibent.*

AT ubi sibi datam mansionem intraverunt, cœperunt Apostolicam primitivæ Ecclesiæ vitam imitari; orationibus videlicet assiduis, vigiliis, ac jejuniis serviendo, verbum vitæ, quibus poterant, prædicando, cuncta hujus mundi velut aliena spernendo, ea tantùm, quæ victui necessaria videbantur, ab eis, quos docebant, accipiendo, secundùm ea quæ docebant ipsi per omnia vivendo, & paratum ad patiendum adversa quæque, vel etiam ad moriendum pro ea quam prædicabant veritate, animum habendo. Quid mora? Crediderunt nonnulli, & baptizabantur, mirantes simplicitatem innocentis vitæ, ac dulcedinem doctrinæ eorum cœlestis; Erat autem prope ipsam civitatem ad Orientem Ecclesia in honorem sancti Martini antiquitus facta dum adhuc Romani Britanniam incolerent, in qua regina, quam Christianam fuisse prædiximus, orare consueverat.

hi somnian. ⁊ singan ⁊ gebidon on * mæsse songum ⁊ men læran. ⁊ fullian. oþþæt se cyning to geleafan gecyrred wæs. ⁊ hi maran lefnysse onfengon ofer eall to læranne. ⁊ cyrican to timbrianne. ⁊ to betanne; Ða gelamp hit þurh Godes gife ꝥ se cyning eac swylce betweoh oþre ongan lustfullian ꝥ clænestre lif haligra * ðinga ⁊ heora þam swetestan gehatum. ⁊ hi eac getrymedon ꝥ þa soþe wæron mid monigra heofonlicra wundra ætywnysse. ⁊ he ða gefeonde wæs gefullad. ða ongunnan monige dæghwamlice efstan ⁊ scyndan to gehyranne Godes word. ⁊ ⁊ hæþenysse þeaw forlætan. ⁊ to þære annesse hi geðyddan þurh geleafan ðære halgan Cristes cyrican. þara geleafan ⁊ gehwyrfednesse; Is sæd ꝥ te se cyning swa wære blissiende ꝥ he nænigne hwæþere nydde to cristenum þeawe. ac þa ðe to geleafan ⁊ to fulluhte cyrdon ꝥ he ða inweardlicor lufade. swa swa hi weron him efen-ceasterwearan þæs heofonlican rices. forþon he geleornade fram his lareowum ⁊ fram þam ordfruman his hælo ꝥ Cristes þeowdom sceolde beon wilsumlic nalæs genededlic ⁊ he ða se cyning geaf ⁊ sealde his lareowum gesitene stowe ⁊ eþel heora hade on his aldor byrig. ⁊ ðær to sealde heora nyd þearfe on missenlicum æhtum;

*⁊ mæssian. B.

*þinga. deest B. & C.

In hac ergò & ipsi primò convenire, psallere, orare, missas facere, pręedicare, & baptizare cœperunt, donec Rege ad fidem converso, majorem prædicandi per omnia, & Ecclesias fabricandi, vel restaurandi, licentiam acciperent. At ubi ipse etiam inter alios delectatus vitâ mundissimâ sanctorum, & promissis eorum suavissimis, quæ vera esse miraculorum quoque multorum ostensione firmaverunt, credens, baptizatus est, cœpêre plures quotidie ad audiendum verbum confluere, ac relicto gentilitatis ritu, unitati se SANCTÆ CHRISTI ECCLESIÆ credendo sociare. Quorum fidei & conversioni ità congratulatus esse Rex perhibetur, ut nullum tamen COGERET ad Christianismum, sed tantummodo credentes arctiori dilectione quasi concives sibi regni cœlestis amplecteretur. Didicerat enim & à doctoribus auctoribúsque suæ salutis, servitium Christi VOLUNTARIUM, non COACTICIUM debere esse. Nec distulit, quin etiam ipsis doctoribus suis locum sedis, eorum gradui congruum, in Dorovernia Metropoli sua donaret, simul & necessarias in diversis speciebus possessiones conferret.

Illustr. D. Hen. Spelm. in Conc pag. 113.

Cap. 27.

Ut idem Episcopus factus Gregorio Papæ quæ sint Britanniæ gesta mandârit, simul & de necessitatibus ejus responsa petens, acceperit.

Betwyh ðas ðing ða se halga wer Augustinus ferde ofer sæ. ⁊ com to Arela ðære ceastre ⁊ fram Ætherio ðam ærce B. ðære ylcan ceastre æfter hæse ⁊ bebode þæs eadigan Fæder Sce Gregorii. wæs gehalgod ærce

INterea vir Domini Augustinus venit Arelas, & ab Archiepiscopo ejusdem civitatis Etherio juxta quod jussa sancti patris Gregorii* acceperat, Archiepi-

Sic MS. T. & W.

ærce B' Angel þeode 7 eft hwearf 7 ferde on Breotone. 7 sona sende ærendracan to Rome ꝥ wæs Laurentius mæssepreost 7 Petrus munuc ꝥ hi sceoldan secgan 7 cyþan þam eadigan. B'. Sce' Gregorie ꝥ Angel þeod hæfde onfangen Cristes geleafan. 7 ꝥ he to B' gehalgod wære; Swylce eac be monigum socnum 7 frignyssum þa ðe him nyd þearflice gesewen wæron. his geþeahte wæs biddende. 7 he sona þara gewirne 7 sware onsende;

scopus genti Anglorum ordinatus est. Reversúsq; Britanniam misit continuò Romam Laurentium Presbyterum, & Petrum Monachum, qui beato Pontifici Gregorio gentem * Anglorum fidem Christi accepisse, ac se Episcopum factum esse referrent. Simul & de eis, quæ necessaria videbantur, quæstionibus ejus consulta flagitans. Nec mora; congrua quæstionibus responsa recepit: [quæ etiam huic historiæ nostræ commodum duximus * indere.]

* ingerere. W.

Interrogatio Augustini Episcopi Cantuariorum Ecclesiæ.

Ærest bi biscopum hu hi mid heora geferum drohtian 7 lifigean scylon. oþþe on ðam lacum geleaffumra ðe hi to * wigbedum 7 to Godes cyricum bringað. hu monige dælas þara beon scyle. 7 hu biscop on cyricean don sceole;

* weofodum. B. & C.

De Episcopis, qualiter cum suis clericis conversentur, vel de his quæ fidelium oblationibus accedunt altari, quanta debeant fieri portiones, & qualiter Episcopus agere in Ecclesia debeat?

Respondit Gregorius Papa urbis Romæ.

Cwæþ he ꝥ halige gewrit ꝥ cyþeþ. ꝥ me nis tweo ꝥ þu geara canst. synderlice ðæs eadigan Paules epistola ðone he wrat to Timotheo. on þam he hine geornlice tyde 7 lærde hu he on Godes huse drohtian 7 don sceolde; Ðonne is ðeaw ðæs Apostolican setles ðonne hi biscopas halgiað. ꝥ hi him beboda syllað. 7 ꝥ ealles þæs 7lyfenes ðe him gegonge feower dælas beon sceole. an ærest biscope 7 his * hiwede for feorme 7 onfangenysse gesta 7 cumena. oþer dæl Godes ðeowum. þridda [* dæl] ðearfum. seo feorþe to edniwunge 7 to bote Godes cyricean; Ac forþon ðin broþorlicnys is on Mynstres reogolum tetyd 7 gelæred. ne scealt þu hwæþere sundor beon fram ðinum geferum in Ongel cyricean seo nu gyt neowan is becumen. 7 gelæded to Godes geleafan; Ðas drohtunge

* hirde. C.

* Sic MS. B.

Sacra Scriptura testatur (quam te bene nosse dubium non est) & specialiter beati Pauli ad Timoth. Epistolæ, *in quibus eum erudire studuit, qualiter in domo Dei conversare debuisset.* Mos autem sedis Apostolicæ est, ordinatis Episcopis præcepta tradere, ut * in omni stipendio quod accedit, quatuor debeant fieri portiones: Una videlicet Episcopo & familiæ propter hospitalitatem atque susceptionem, alia clero, tertia pauperibus, quarta Ecclesiis reparandis. Sed quia fraternitas tua Monasterii regulis erudita, seorsum vivere non debet à clericis suis in Ecclesia Anglorum, [quæ, auctore Deo,] nuper adhuc ad fidem perducta est, hanc debet con-

* ex omni. W.

7

⁊ ðiſ liꝼ ðu ſcealꞇ ᵹeſeꞇꞇan. ꝥ ꞇe on ꝼꞃuman ðæꞃe acennedan ciꞃicean ƿæſ *uſſum ꝼædeꞃum. On þam nænig heoꞃa oꝼ ðamðe hi ahꞇon oꞃihꞇ hiſ beon on ſunðꞃan cƿ. Ac him eallum ƿæꞃon eall ᵹemæne; Giꝼ ðonne hƿylce pꞃeoſꞇaſ ⁊ Godeſ þeoƿaſ ſƿyð buꞇan halᵹum hadum ᵹeſeꞇꞇe. ða ðe hi ꝼꞃam ƿiꝼum ahabban ne mæᵹe. niman him ƿiꝼ ⁊ heoꞃa ᵹlyꝼene uꞇ onꝼon. ꝼoꞃðon be ðam ylcum ꝼædeꞃum ƿe ꝼoꞃeſpꞃecende ƿæꞃon aƿꞃiꞇen iſ. ꝥ hi ƿæꞃon ꞇodælende heoꞃa ƿeoꞃuld ᵹod ſyndꞃiᵹum mannum ſƿa æᵹhƿylcum þeaꞃꝼ ƿæſ; Sƿylce eac be heoꞃa ᵹlyꝼene iſ ꞇo ðenceanne ⁊ ꞇo ꝼoꞃeſeonne. ꝥ hi ᵹodum þeaƿum leoꝼiᵹean undeꞃ ciꞃiclicum ꞃeᵹole. ⁊ ſealmaſ ꞇo ſinᵹanne. ⁊ ƿæccan ꞇo beᵹanᵹenne. ⁊ ꝼꞃam eallum unalyꝼedniſſum heoꞃa heoꞃꞇan. ⁊ ꞇunᵹan. ⁊ lichoman Gode ælmihꞇiᵹum clæne healdan; Ðam libbendum þonne on ᵹemænum liꝼe. hƿæꞇ iſ uſ ꞇo ſpꞃecanne hu hi heoꞃa ælmeſſan dæle. oþþe ᵹeſꞇliþniſſe beᵹonᵹe. ⁊ * mildheoꞃꞇneſſe beꝼyllan; Mid ðy eall ꝥ oꝼeꞃ bið ꞇo laꝼe on heoꞃa ƿeoꞃuld ſpedum. aꝼꞇeꞃꞇum ⁊ ᵹodum iſ ꞇo ſeccanne ⁊ ꞇo ſyllanne. ſƿa ſƿa eallꞃa maᵹiſꞇeꞃ dꞃihꞇen Cꞃiſꞇ læꞃde ⁊ cƿ. *quod ſupereſt date eleemoſynam, & ecce omnia munda ſunt vobis:* ꝥ oꝼeꞃ ſi ⁊ ꞇo laꝼe ſellað ælmeſſan. ⁊ eoƿ beoþ ealle clæne;

* uꞃum. B.

* Sic MS. B. & C. ut Lat.

verſationem inſtituere, quæ initio naſcentis Eccleſiæ fuit patribus noſtris, in quibus *nullus eorum ex his quæ poſſidebant aliquid ſuum eſſe dicebat, ſed erant eis omnia communia.* Si qui verò ſunt [b] clerici extra ſacros ordines conſtituti, qui ſe continere non poſſunt, ſortiri uxores debent, & ſtipendia ſua exteriùs accipere. Quia & de iiſdem patribus de quibus præfati ſumus, novimus ſcriptum quòd *dividebatur ſingulis prout cuique opus erat.* De eorum* quoq; ſtipendio cogitandum, atque providendum eſt, & ſub Eccleſiaſtica regula ſunt tenendi, ut bonis moribus vivant, & canendis pſalmis invigilent, & ab omnibus illicitis & cor & linguam & corpus, Deo auctore, conſervent. Communi autem vita viventibus, jam de faciendis portionibus, vel exhibenda hoſpitalitate, & adimplenda miſericordia, nobis quid erit loquendum? Cùm *omne quod ſupereſt, in cauſis piis ac religioſis erogandum eſt, Domino magiſtro omnium docente, *Quod ſupereſt, date eleemoſynam, & ecce omnia munda ſunt vobis.*

* MS ſing.

* omne deeſt. W.

Luc. 11.

Interrogatio Auguſtini.

Mid ðy an ᵹeleaꝼa iſ. ⁊ ſyndon miſſenlice ᵹeƿunon ciꞃicena. oðeꞃ ᵹeƿuna iſ mæſſe ſonᵹa on ðæꞃe halᵹan Romaniſce ciꞃicean. ⁊ oþeꞃ iſ hæꝼed on Gallia ꞃice;

*Cùm * una ſit fides, * ſunt Eccleſiarum diverſæ conſuetudines, & altera conſuetudo miſſarum in ſancta Romana Eccleſia, atque altera in Galliarum * tenetur.*

*omnium una. W.

*cur ſunt,&c. ſic edit. Coll. contra MS. ſing. & Sax.

* Eccleſia. W.

Reſpondit Gregorius Papa.

Ðu ſylꝼa canſꞇ ðeaƿ ⁊ ᵹeƿunan þæꞃe Romaniſcan ciꞃicean on ðæꞃe ðu aꝼæded ƿæꞃe. ac [*me] nu ðynceþ ⁊ beꞇ licaþ ꝥ ſƿa hƿæꞇ ſƿa þu oþþe in Romana ciꞃicean oþþe on Gallia. oþþe on hƿylceꞃe oþꞃe ðæſ

* Sic MS. B. & C.

Novit fraternitas tua Romanæ Eccleſiæ conſuetudinem, in qua ſe meminit nutritam. Sed mihi placet, ut ſive in Romana, ſive in Galliarum, ſeu in qualibet Eccle-

ðam ælmihtigum Gode ma licode. ꝥ ðu behydelice ꝥ geceose. ⁊ in Angel ðeode cyricean fæstlice to healdanne gesette. seo nu* gyt is niƿe on geleafan. forþon ne syndon to lufianne þa ƿisan fore stoƿum. ac for godum ƿisum stoƿe syndon to lufianne. forþon of syndrigum cyricum gehƿylcum þa þu æfest ⁊ god ⁊ riht geceose. þa þu togædere gesomna. ⁊ in Angol þeode mod ingeƿunon asette;

* geta. C.

sia, aliquid invenisti quod plus omnipotenti Deo possit placere, solicitè eligas, & in Anglorum Ecclesia, quæ adhuc ad fidem nova est, institutione præcipuâ, quæ de multis Ecclesiis colligere potuisti, infundas. *Non enim pro locis res, sed pro bonis rebus loca amanda sunt.* Ex singulis ergò quibusque Ecclesiis, quæ pia, quæ religiosa, quæ recta sunt elige, & hæc quasi in fasciculum collecta, apud Anglorum mentes in consuetudinem depone.

Interrogatio Augustini.

Ic halsige hƿylc ƿite sceal þroƿian sƿa hƿylc sƿa hƿæt* hugu of cyricean þurh stale ut abredeð;

* hƿega. C.

*Obsecro quid pati debeat, si quis aliquid de Ecclesia furto *abstulerit?*

* *Sic MS. T. & W.*

Respondit Gregorius.

Ðis mæg geþencean ðin broðorlicnys of ðæs ðeofes hade hu he gereht beon mæge. forðon sume syndon ða ðe habbaþ ƿeoruld spede ⁊ hƿæþere stale fremmað. sume syndon ða ðe on ðysse ƿisan ðurh ƿæðelnysse agyltað. forþon is nyd ꝥ sume mid ƿonunge heora ƿeoruld æhta. sume mid sƿinglum. sume þearflicor. sume liþelicor synd gerihte. ⁊ þeah þe ꝥ ƿite hƿæne heardor ⁊ strangor don sy. þonne is hit of lufan to donne nalæs of ƿylme ne of hatheortnysse. forþon þam men ðurh ða *þrea þis bið gegearƿod. ꝥ he ne sy seald þam ecum fyrum helle tintregum. forþon ðysse gemete ƿe sculon men ðreagean. sƿa sƿa ða godan fæderas geƿuniað heora flæsclice bearn. ða hi for heora synnum ðreageað ⁊ sƿingaþ. ⁊ hƿæþere ða sylfan ðe hi mid þam ƿitum þreageaþ ⁊ sƿenceaþ. lufiaþ eac ⁊ ƿilniaþ him to yrfeƿeardum to habbanne. ⁊ heora ƿeoruld god ðe hi agon him healdað ða ðe yrre geseƿene beoð. hi ehtan ⁊ ƿitnian; Forþon seo lufu is áá on þam mode to healdanne ⁊ hit ꝥ gemet þære ðrea dihtað ⁊ findeþ. sƿa ꝥ ꝥ mod butan rihtum regole eallinga

* þry æ. *MS.Cant.*

Hoc tua fraternitas ex persona furis pensare potest, qualiter valeat corrigi. Sunt enim quidam, qui habentes * subsidia furtum perpetrant; & sunt alii, qui hac in re ex inopia delinquunt. Unde necesse est, ut quidam damnis, quidam verò verberibus: & quidam districtiùs, quidam autem leniùs corrigantur. Et cùm paulò districtiùs agitur, ex charitate agendum est, non ex furore: quia ipsi hoc præstatur qui corrigitur, nè gehennæ ignibus tradatur. Sic enim * nos fidelibus tenere disciplinam debemus, sicut boni patres carnalibus filiis solent, quos & pro culpis verberibus feriunt, & tamen ipsos quos doloribus affligunt, habere hæredes quærunt: & quæ possident ipsis servant, quos irati insequi videntur. Hæc ergò charitas in mente tenenda est; & ipsa modum correctionis dictat, ità ut mens extra rationis regulam om-

* subsidium. *W.*

* nos, *deest W.*

* eac. C. linga noƿit ðeð; *Ac sƿýlce þu to ætýctest on ðinre frignýsse. Hu ða ðing mon gýldan sceolde ða ðe mid stale of cýricean afýrred ƿære. ac feor la si ꝥ Godes cýrice mid ætýccnýsse onfo. ꝥ heo geseƿen biþ of eorþlicum ðingum an forlætan. ⁊ hi be idlum ðingum ƿeoruld gestreon sece;

ninò nihil faciat. Addes etiam, quomodo ea, quæ furto de Ecclesiis abstulerint, reddere debeant. Sed absit, ut Ecclesia cum augmento recipiat, quod de terrenis rebus videtur amittere, & lucra de vanis quærere.

Interrogatio Augustini.

Hƿæþer motan tƿegen æƿe gebroþro tƿa gesƿeostro on gesinscipe onfon. þa ðe beoð feor heora cneorisse fram him acende;

Si debeant duo germani fratres singulas sorores accipere, quæ sunt ab illis longâ progenie generatæ?

Respondit Gregorius.

Þis mot sƿa beon. ⁊ eallum gemetum ꝥ is alýfed. forþon nis *ahƿær gemeted on halgum bocum ꝥ þýsse frignýsse ƿiþerƿord si gesæƿen; * oþer. B. & C.

Hoc fieri modis omnibus licet: Nequaquam enim in sacris eloquiis invenitur, quod huic capitulo contradicere videatur.

Interrogatio Augustini.

Oð hƿýlce cneoƿnisse sculon cristene men mid heora *magum him betƿih on gesinscipe geþeodde beon. ⁊ steop modrum ⁊ broþor ƿifum oþþe alýfed is ꝥ hi motan on gesinscýpe gegaderade beon; * mægum. C.

*Usque ad quotam generationem debeant fideles cum propinquis sibi * & novercis & cognatis, si liceat, conjugio copulari?* * *Sic MS. sine ut Sax.*

Respondit Gregorius.

Cƿæð he sum eorðlic æ' on þære Romaniscan cýne ƿisan forlætaþ ꝥ oþþe broþor oþþe sƿeostor oþþe tƿegra *broþor oþþe tƿegra gesƿusterna sunu ⁊ dohtor gemengde ƿæron on gesinscipe. ac ƿe ꝥ cuþelice oncneoƿan ⁊ ongeaton. ꝥ ꝥ tuddur ne groƿan ne ƿeaxan mihte of sƿýlcum gesinscýpe. ⁊ seo halige æ' beƿereð ⁊ forbeodeð þa sceondlicnýsse onƿreon mægsibba. forþon is nýd ꝥ cristene menn on ðære ðriddan cneoƿisse oþþe on ðære feorþan him betƿih ƿifian sceole. forþon seo æftere cneoƿis ðe ƿe forecƿæðon ealle gemete is to forberanne. ⁊ to forlætanne. hefig man is ⁊ Godes ƿrecnýs ꝥ mon hine menge mid his steop meder. forþon on Godes æ' is aƿriten. *Turpitudinem patris tui non revelabis.* Ne onƿreoh ðu sceondlicnýsse þines fæder. Ac forþon ƿe aƿriten is. *Erunt duo in carne una.* ƿer ⁊ ƿif. hi tu

*broþera bearn. B.

Quędam terrena lex in Romana republica permittit, ut sive frater & soror, seu duorum fratrum germanorum, vel duarum sororum filius & filia misceantur. Sed experimento didicimus, ex tali conjugio sobolem non posse succrescere. Et sacra lex prohibet *cognationis turpitudinem revelare.* Vide *Lev.* 18. Unde necesse est, ut jam tertia vel quarta generatio fidelium licenter sibi jungi debeat. Nam secunda, quam diximus, à se omni modo debet abstinere. Cum noverca autem misceri grave est facinus: quia & in lege scriptum est, *Turpitudinem patris tui non revelabis.* [Neque enim patris turpitudinem filius revelare potest:] sed quia scriptum est, *Erunt duo in carne una*; qui turpitudinem no- *Gen.* 2. 24.

beoð in anum lichoman ; Seþe geðyrstigaþ onƿreon ða sceondlicnysse his steop meder ƿeo an lichama mid his fæder ƿæs. hƿæt se soðlice onƿrihð his fæder sceondlicnysse; Sƿylce is eac beƿered þ mon hine menge ƿiþ his broðor ƿife. forþon þurh þa ærran geþeodnysse heo ƿæs geƿorden his broðor lichama. For ðære ƿiran eac sƿylce Johannes Baptista ƿæs heafde becorfen 7 halige martyrdome his lif geendade. ða he ðam cyninge sæde. þ him alyfed ne ƿære. þ he his broþor * ƿif bruce 7 hæfde. ac forþon monige syndon on Angel ðeode. mid þy hi ða gyta on ungeleaffumnysse ƿæron. ðyssum manfullum ƿinscype ƿæron sæde gemengde. ac hi syndon to monigeanne hu hi to geleafan comon þ hi ahabban hi fram sƿylcum unrihtum. 7 ongytan þ þ is hefig synn. 7 him ondrædon þone forhtigendan Godes dom. ðy læs hi for flæsclicre lufan tintrego ecre cƿylmnysse onfon ; Ne syndon hi hƿæþere for ðysse ƿiran to bescyrianne gemænsumnysse Cristes lichoman 7 blodes. þy læs on him gesƿecen si ðas þing * unƿrecen beon. on ðam hi þurh unƿisnysse gesingodon ær fulluhte bæþe. forþon on ðas tid seo halige cyrice sum ðing ðurh * ƿælm preceð sume ðurh monðƿærnysse aræfneð. sume þurh sceaƿunge yldeð. þ oft þ ƿiþerƿearde yfel aberende 7 yldende bereraþ; Ealle þa þe to Cristes geleafan becumað syndon to monigenne. ða ðe * noƿiht sƿylces durron gefremman. gif hƿylce þonne ofer þ gefremman. ðonne syndon hi to bescyrianne Cristes lichoman 7 blodes. forðon sƿa sƿa be þam mannum is hƿæt hugu to aræfnianne ða ðurh un geƿisnysse synne fremmað. sƿa þonne on ðam is strong-

* *Sax. Evang. Mar.*6.17 lafe. *relictam, viduam, nedum uxorem.*

*on ƿrecen. B· & C.

* embe ƿylm.B.

* nanuht. C.

vercæ, quæ una caro cum patre fuit, revelare præsumpserit, profectò patris turpitudinem revelavit. Cum cognata quoq; misceri prohibitum est, quia per * junctionem priorem caro fratris fuerit facta. Pro qua re etiam Joannes Baptista capite truncatus est, & sancto martyrio consummatus. [Cui non est dictum, ut Christum negaret, & pro Christi confessione occisus est: sed quia iisdem Dominus noster Jesus Christus dixerat, *Ego sum veritas*, quia pro veritate Joannes occisus est, videlicet & pro Christo sanguinem fudit.] Quia verò sunt multi in Anglorum gente, qui dum adhuc in infidelitate essent, huic nefando conjugio dicuntur admixti, ad fidem venientes admonendi sunt, ut se abstineant, & grave hoc esse peccatum cognoscant. Tremendum Dei judicium timeant, nè pro carnali * dilectione tormenta æterni cruciatûs incurrant. Non tamen pro hac re corporis & sanguinis Domini *communione* privandi sunt, nè in eis illa ulscisci videantur in quibus se per ignorantiam ante lavacrum Baptismatis astrinxerunt. In hoc enim tempore sancta Ecclesia quædam per fervorem corrigit, quędam per mansuetudinem tolerat, quædam per considerationem dissimulat, atq; ità portat & dissimulat, ut sæpè malum quod adversatur portando & dissimulando compescat. Omnes autem qui ad fidem veniunt admonendi sunt, nè tale aliquid audeant perpetrare. Si qui autem perpetraverint, corporis & sanguinis Domini *communione* privandi sunt. Quia sicut in his qui per ignorantiam fecerunt, culpa aliquatenus toleranda est; ità in his fortiter insequenda, qui non metuunt sciendo peccare.

* conjunctionem. *W.*

*Joan.*14.6.

*delectatione *C.*

κοινωνία. 1.*Cor.*10.16.

stronglice to ehtanne ða ðe him ne ondrædaþ * ƿitende singian ;

* ƿeotende. C.

Interrogatio Augustini.

Gif mycel feornys siþfæter betƿih ligeð ꝥ biscopas eþelice cuman ne magon hƿæðer mot Biscop gehalgod beon butan oþra biscopa ⁊ ƿarðnysse ;

Si longinquitas itineris magna interjaceat, ut Episcopi non facilè valeant convenire, an debeat sine aliorum Episcoporum præsentia Episcopus ordinari?

Respondit Gregorius.

Soþlice in Ongel cyricean on ðære ðu ana nu * gyt eart biscop gemeted. ne miht ðu on ðære ƿisan biscop halgian butan oþrum biscopum. ac ðe sceolan of Gallia ƿice biscopas cuman. ða ðe æt biscopes halgunge on geƿitscype standan. forþon ne sceal biscopa halgung on oþre ƿisan * nemne on gesomnunge ⁊ on geƿitnysse ƿitscipes ðreora oþþe feoƿer biscopa. ꝥ hi for his gehylde ðam ælmihtigan Gode ætgædere heora bena ⁊ gebodu sendan ⁊ geotan ;

* geta. C.

* nymþe. B.

Et quidem in Anglorum Ecclesia, in qua adhuc [c]solus tu Episcopus inveniris, ordinare Episcopum non aliter nisi sine Episcopis potes. Nam quando de Gallis Episcopi veniunt, illi in ordinatione Episcopi testes * tibi assistant. [Sed fraternitatem tuam ità volumus Episcopos ordinare, ut ipsi sibi Episcopi longo intervallo minimè disjungantur, quatenus nulla sit necessitas, ut in ordinatione Episcopi*, Pastores quoque alii, quorum præsentia valde est utilis, facilè debeant convenire. Cùm igitur, auctore Deo, ità fuerint Episcopi in propinquis sibi locis ordinati, per omnia] Episcoporum ordinatio sine aggregatis tribus vel quatuor Episcopis fieri non debet. [Nam in ipsis rebus spiritalibus, ut sapienter & maturè disponantur, exemplum trahere à rebus etiam carnalibus possumus. Certè enim dum conjugia in mundo celebrantur, conjugati quique convocantur, & qui in via jam conjugii præcesserunt, in subsequentis quoque copulæ gaudio misceantur. Cur non ergò & in hæc spiritali ordinatione, quâ per sacrum ministerium homo Deo conjungitur, tales conveniant, qui vel in * profectu ordinati Episcopi gaudeant,] vel pro ejus custodia omnipotenti Deo preces pariter fundant?

* tibi, *deest. MS. sing.*

* *Edit. Col.* Episcopi alii convenire non possint. Pastores, &c. *contra MS. sing.*

* provectu. *T. & W.*

Interrogatio Augustini.

Hu sceolan ƿe don mid Gallia ⁊ Brytta biscopum ;

Qualiter debemus cum Galliarum & Britanniarum Episcopis agere?

Respondit Gregorius.

In Gallia biscopum ne syllaþ ƿe ðe ænige * ealdorlicnysse. forþon fram þam ærran tidum minra foregengena pallium onfeng se Biscop on Arela ðære byrig. ðone ƿe ne sceoldan bescyrian ne beniman ðære onfangenan ealdorlicnysse. ac gif ðe ƿore gelimpe on Gallia mægðe hafa ðu mid ðone ilcan biscop spræce ⁊ gebeahte hƿæt to donne si. oþþe gif hƿylce uncysta on biscopum gemette syn.

* ne ænigne ealdordom ne ealdorlicnesse. B.

In Galliarum *Episcopos nullam tibi auctoritatem tribuimus: quia ab antiquis prædecessorum meorum temporibus pallium Arelalensis Episcop9 accepit, quem nos privare auctoritate percepta minimè debemus. Si igitur contingat, ut fraternitas tua ad Galliarum provinciam transeat, cum eodem Arelatensi Episcopo * debet agere, qualiter (si qua sunt vi-

* Episcopis. *MS. sing.*

* decet. *W.*

hu ða gerihte ⁊ gebette beon sceolan. ⁊ gif wen si. þ he onstrengo ðeodsciwes ⁊ [* ðearle planc sy] ðonne is he to onbærnanne ⁊ to gebetanne mid ðinre broþorlicnysse lufan. ⁊ þ he þa ðe wiðerwearde syndon þære hæse ⁊ bebodum *ures scyppendes fram biscopa þeawum bewerige; Ne miht þu deman Gallia biscopum butan heora agenre ealdorlicnysse ac ðu hi scealt liþelice monian. ⁊ him ætywan ðinra godra weorca onhyrenysse; Ealle Britta biscopas we bebeodað ðinre broþorlicnysse to ðon þ unlærede syn gelærede. ⁊ untrume mid ðinre trymenysse syn gestrangode ⁊ unrihte mid þinre ealdorlicnysse syn gerihte*;

*Sic MS. B at þwea to plæc sy. Cantabr.

* usses. C.

* gode to willan. B.

tia in Episcopis) corrigantur. Qui si fortè in disciplinæ vigore tepidus existat, tuæ fraternitatis zelo accendendus est: [Cui etiam Epistolas fecimus, ut cùm tuæ sanctitatis præsentia in Galliis fuerit, ei ipse totâ mente subveniat] & quę sunt Creatoris nostri jussioni contraria, ab Episcoporum moribus compescat. Ipse autem extra auctoritatem propriam Episcopos Galliarum judicare non poteris, sed suadendo, blandiendo, bona quoque opera eorum imitationi monstrando: [pravorum mentes ad sanctitatis studia reforma. Quia scriptum est in lege: *Per alienam messem transiens, falcem mittere non debet: sed manu spicas conterere & manducare.* Falcem enim judicii mittere non potes in ea segete, quę alteri videtur esse commissa: sed per effectum boni operis frumenta dominica vitiorum suorum paleis expolia, & in Ecclesiæ corpore monendo & persuadendo, quasi * mandando converte. Quicquid verò ex auctoritate agendum est, cum prædicto Arelatensi Episcopo agatur, nè prætermitti possit hoc, quod antiqua patrum institutio invenit.] Britanniarum verò omnes Episcopos tuæ fraternitati committimus, ut indocti doceantur, infirmi persuasione roborentur, perversi [d] auctoritate corrigantnr.

Deut. 23. 25.

* mandendo. *T. intelligit* frumenta.

Interrogatio Augustini.

Hwæþer sceal geeacnad wif fulwad beon oþþe æfter ðon ðe heo bearn cenneð. oþþe æfter hu micelre tide mot heo in cyricean gangan. oþþe eac swylce þ bearn þ heo cende ðy læs hit si mid deaðe *fornumen æfter hu fela daga alefed him þ geryne onfon fulluht bæþes. oþþe æfter hu mycelre tide mot þam wife hire wer in lichoman gegaderunge* geþeodde beon. oþþe gif wif numen si in monað adle gewunan. hwæþere alefeð hire in cyricean gangan. oþþe ðam geryne onfon ðære halgan gemænsumnysse. oþþe se wer se ðe his wife gemenged bið ærþon he bebaþod si mot he on cyricean gangan. oþþe to ðam geryne ðære halgan gemænsumnysse eall þas ðing þære niwan þeode Ongel cynnes on Godes geleafan gedafenaþ cuð habban;

* forgriwen. B.

* gemenged ⁊ geþeodded. B.

*Si prægnans mulier debeat baptizari? Aut postquam genuerit post quantum tempus possit Ecclesiam intrare? Aut etiam nè morte præoccupetur, quod genuerit, post quot dies, * hoc liceat, sacri baptismatis Sacramenta percipere? Aut post quantum temporis, huic vir suus possit in carnis copulatione conjungi? Aut si menstrua consuetudine tenetur, an Ecclesiam intrare ei liceat? Aut sacræ* COMMUNIONIS *Sacramenta percipere? Aut vir suæ conjugi permixtus, priusquam lavetur aquâ, si Ecclesiam possit intrare? Vel etiam ad mysterium* COMMUNIONIS *sacræ accedere? Quæ omnia rudi Anglorum genti oportet habere comperta.*

* *Sic cod. excusi. at MS. h'. lege hæc.*

Respondit Gregorius.

Forþon

For hwon ne sceal ꝥ geeacnode wif gefullad beon. mid ðy ne is beforan ælmihtiges Godes eagum ænig syn wæstmbærendes lichoman. forþon mid ðy
* wrse. C. * wre ealdras ða ærestan menn on neorxna wonge agylton. ða forluron hi rihte Godes dome ða undeadlicnysse ðe hi onfengon. ⁊ on gesceapene wæron ꞏ hwæt ða. se ylca ælmihtiga God manna cynn eallinga adwæscan ne wolde for heora synne. he ða ðam menn undeadlicnysse
* aweg. C. * on weg ahof for his synne. ⁊ hwæþere for fremsumnysse his arfæstnysse him geheold wæstmbærnysse tudres. ⁊ ꝥ ðære mennisscan gecynde. of ælmihtiges Godes gyfe gehealden wæs ꞏ hwylce rihte mæg ðonne beweren beon fram gyfe ðæs halgan fulluhtes on ðam geryne ðe bið æghwilc syn grundlinga adwæsced. Swyþe dyslic is ꝥ sceolde ðære godcundan gyfe wiðcweden beon ꞏ Hu frune eac swylce ðonn wif cennende wære æfter hu fela daga heo moste
* gan. C. in cyricean * gangan. hwæt ðu ꝥ sylfa leornodest on bebode þære ealdan cyþnysse. ꝥ for wæpned bearne heo sceolde hi ahabban fram Godes huses ingange
* mægden cild B. ðreo ⁊ ðrittig daga. ⁊ for * wif cilde six ⁊ sixtig daga. ꝥ is hwæðere to witanne. ꝥ ꝥ is on gastlicum geryne ongyten. forþon ðeah ðe heo on ða ylcan tid ðe heo acenned hæbbe Gode ðancunge to donne on cyricean gange. ne biþ heo nænige synne byrþenne ahefegad. forþon se willa ðæs lichoman biþ in synne na læs ꝥ sar ðære cennysse on þæs lichoman gemengednysse bið willa. ðonn on ðæs tudres lædnysse bið goung ⁊ sar. be ðon ðære ærestan meder ealles man cynnes wæs cweden. *In dolore paries.* on sare ðu cennyst bearn. ⁊ gif we bewerian ꝥ cen-

cennynde

[Hoc non ambigo fraternitatem tuam esse requisitam, cui jam & responsum reddidisse me arbitror. Sed hoc quod ipse dicere & sentire potuisti, credo quòd meâ apud te volueris responsione firmari.] Mulier etenim prægnans cur non debeat baptizari, cùm non sit ante omnipotentis Dei oculos culpa aliqua fœcunditas carnis? Nam cùm primi parentes nostri in paradiso deliquissent, immortalitatem, quam acceperant, recto Dei judicio perdiderunt. Quia itaque iisdem omnipotens Deus humanum genus pro culpa sua funditus extinguere noluit, *& immortalitatem homini pro peccato suo abstulit, & tamen pro benignitate suæ pietatis, fœcunditatem ei sobolis reservavit. Quod ergò naturę humanæ ex omnipotentis Dei dono servatum est, quâ ratione poterit à sacri baptismatis gratia prohiberi? In illo quippe mysterio, in quo omnis culpa funditus extinguitur, valdè stultum est, si donum gratiæ ei contradicere posse videatur. Cùm verò enixa fuerit mulier, post quot dies debeat Ecclesiam intrare, Testamenti Veteris præceptione didicisti, ut pro masculo diebus triginta tribus: pro fœmina autem diebus sexaginta sex debeat abstinere. *Quod tamen sciendum est, quia in mysterio accipitur. Nam si horâ eâdem quâ genuerit actura gratias intret Ecclesiam, nullo peccati pondere gravatur. Voluptas etenim carnis, non dolor in culpa est. In carnis autem commixtione voluptas est, nam in prolis prolatione gemitus. Unde & ipsi primæ matri omnium dicitur, *In doloribus paries*. Si itaq; enixam mulierem prohibemus Ecclesiam intrare, ipsam ei pœ-

**Sic MS. sing.*

* Omne sanctũ non tanget, nec ingredietur in sanctuarium, donec impleantur dies purgationis suæ. Sin autem fœminam peperit, sexaginta sex diebus manebit in sanguine purificationis suæ. *Hæc desunt MS. sing. Edit. Coll. unde habuit incertum est.*

**Sic MS. sing.*

nynde wif ꝥ heo no mot in cy-
rican gangan. hwæt we ðonne ꝥ
sylfe sar ⁊ wite hyre on synne
tellaþ. fullian we þonne ꝥ cen-
nende wif oþþe ꝥ bearn ꝥ ðær
acenned biþ. gif hi synd þreade
mid frecnysse deaþes. ge heo in
ða sylfan tid ðe * heo cennede
ge ꝥ ðær acenned bið. nænige
gemete is bewered. forþon seo
gifu þæs halgan gerynes. swa
swa lifigendum ⁊ þam ongyten-
dum mid mycle gesceade is to
foreseonne. Swa ðonne þam þe
se deað * to beotað butan æni-
gre ylding is to gebeorganne
⁊ to gefremmanne. ðylæs ge-
hwylc lytel ylding si. ꝥ ne mæge
gemeted beon se ðe alysed si
to hire gefertscipe þonne· hire
wer ne sceal gangan ær þonne ꝥ
acennede bearn fram * meolcum
awened si ⁊ Ac unriht gewuna
wel hwær is arisen betwih * gesin-
hiwum. ꝥ wif forhycgeað heora
bearn fedan ða ðe hi acennað. ⁊
hi oþrum wifum to fedanne syl-
lað. ꝥ is þonne gesewen ⁊ geme-
ted for intingan unforhæfd-
nysse anre. forþon hi ne wyllað
hi ahabban fram heora werum
ꝥ hi forhycgað fedan ða ðe hi
acennað. ⁊ ðas wif ða ðe heora
bearn of unrihtum gewunum
oþrum to fedanne syllað. nym-
ne seo clænsung tid forð * ge-
fare. ne sculon hi heora werum gemengede beon ⁊ Ða ðe
þonne on gewunon monaþ adle numene beoð. butan byrþþes
intingan. hi wæron bewerede heorum werum gemengede be-
on ⁊ Gif hwylc wæpned man gangeð to monað adligum wife
hwæþere ꝥ wif mid ðy heo þone gewunan þrowaþ monaþ adle.
ne sceal heo bewered beon ꝥ heo mote in cyricean gangan.
forþon seo oferflownys ðæs gecyndes hire ne mæg on
synne geteled beon. ⁊ þurh ꝥ ðe heo ðurh nyd ðrowaþ
nis ꝥ riht ꝥ heo si bescyred fram Godes cyricean in-
gange ⁊ Hwæt we witon ⁊ leorniaþ on Cristes bocum ꝥ

ꝥ

* hio cenneþ. C.
* tofundaþ. B.
* Sic MS. B & C.
* gesamhiwum. B.
* geleore. B.

nam suam in culpam deputamus. Baptizare autem vel enixam mulierem, vel hoc quod genuerit, si mortis periculo urgetur, vel ipsâ horâ *eâdem quâ gignit, vel hoc quod gignitur eadē quâ natum est, nullo modo prohibetur: quia sancti mysterii gratia sicut viventibus atque discernentibus cum magna discretione providenda est: Ità his quibus mors imminet, sine ulla dilatione offerenda, ne dum adhuc tempus ad præbendum redemptionis mysterium quæritur, interveniente paululum morâ inveniri non valeat qui redimatur. Ad ejus ergò concubitum vir suus accedere non debet, quoadusque qui gignitur ablactetur. Prava autem consuetudo in conjugatorum moribus *surrexit, ut mulieres filios, quos gignunt, nutrire contemnant; eósque aliis mulieribus ad nutriendum tradant: quod videlicet ex sola causa incontinentię videtur inventum. Quia dum se continere nolunt, despiciunt lactare quos gignunt. Hæ itaque quæ filios suos prava ex consuetudine aliis ad nutriendum tradunt, nisi purgationis tempus transierit, viris suis non debent admisceri. Quippe & sine partûs causa, cùm in consuetis suis menstruis detinentur, viris suis misceri prohibentur [ità ut morte lex sacra feriat] *si quis vir ad menstruatam mulierem accedat.* Quæ tamen mulier dum consuetudinem menstruam patitur, prohiberi Ecclesiam intrare non debet: quia ei naturæ superfluitas in culpam non valet reputari; & per hoc quod invita patitur, justum non est ut ingressu Ecclesiæ privetur. Novimus

* *T. & C. ut Sax.*

Levit. 18.19.

ꝥ pif þe pæs þrowiende blodes flownysse heo eadmodlice pæs cumende æfter Drihtnes bæce ⁊ gehran ꝥ * fæs his hrægeles ⁊ sona instæpe hire untrumnys on peg gepat. ⁊ heo pæs * hal geworden. ⁊ nu ꝥ pif on blodes flownysse geseted is. herigendlice heo mihte Drihtnes hrægle gehrinan. for hwon þonne seþe blodryne þrowaþ monaþ adle ne * aleſeð hire on cyricean gangan ; Ac ðu cwyþst nu hy nydde hire untrumnys. ꝥ te heo Cristes hrægle gehrine ; Ðas pif be þam pe sprecaþ gelomlice puna * getid. ⁊ geþenc broþor þu leofesta ꝥ eall ꝥ þe pe þrowiaþ on ðyssum deadlican lichoman. is of untrumnysse þæs gecyndes pihte Godes dome geendebyrdeo ; Pæs æfter synne ðæs æpestan mannes ꝥ hingrian. þyrstan. hatian. celan. peri gean. eall ꝥ is of untrumnysse ðæs gecynnes. ⁊ hpæt elles is to secanne. pið ðam hungre nymðe ⁊ lyfen ⁊ pið ðurst drinc. pið hæto celnes. pið cyle hrægl. pið perignysse reste. pið untrumnysse læcedom sæcan ; Hpæt pifum heora monað adle blodes flownys bið untrumnys. nu ꝥ pif pel gedyrstgade. ꝥ heo Drihtnes hrægel on adle geseted gehran.

* fnæð. B.

* pæs gehæleleou. B.

* alyfeþ. B.

* ge-titt. B. getihþ C.

namq; quòd mulier, quæ fluxum patiebatur sanguinis, post tergum Domini humiliter veniens, vestimenti ejus fimbriam tetigit, atque ab ea statim sua infirmitas recessit. Si ergò in fluxu sanguinis posita laudabiliter potuit Domini vestimentum tangere, cur quæ menstruum sanguinis patitur, ei non liceat Domini Ecclesiam intrare? Sed dicis, illam infirmitas compulit, has verò, de quibus loquimur, consuetudo constringit. Perpende * autem (frater charissime:) quia omne quod in hac mortali carne patimur ex infirmitate naturæ, est digno Dei judicio post culpam ordinatum. Esurire namq; sitire, æstuare, algere, lacessere, ex infirmitate naturæ est. Et quid est aliud contra famem alimenta, contra sitim potum, contra æstum auras, contra frigus vestem, contra lassitudinem requiem quęrere; nisi medicamentũ quoddam contra ægritudines explorare? Fœminæ itaque & menstruus sui sanguinis fluxus ægritudo est. Si igitur bene præsumpsit, quæ vestimentum Domini in languore posita tetigit, quod uni personæ infirmanti conceditur, cur non concedatur cunctis mulieribus, quæ naturę suę vitio infirmantur? Sanctæ autem COMMUNIONIS mysterium in iisdem diebus percipere non debet prohiberi. Si autem ex veneratione magna percipere non * præsumit, laudanda est. Sed si perceperit, non judicanda. Bonarum quippe mentium est, & ibi aliquo modo culpas suas agnoscere, ubi culpa non est: quia sępè sine culpa agitur, quod venit ex culpa. Un-

* ergò. W.

* præsumpsit. T. & C.

ꝥ anum untrumum hade pæs forgyfen. forhpon ne sceal ꝥ eallum pifum beon forgyfen. ða ðe mid [* uncyste] heora gecyndes beoð geuntrumade ; Spylce eac on þam ylcan dagum ne sceal him bepered beon þa gerync onfon ðære halgan gemænsumnysse. gif ðonne for mycelre arpurþnysse hpylc mon ne gedyrstigað onfon se is to herigeanne ; Ac gif he onfehð ne is he to demanne. Forðon ðara godra moda ⁊ monna ðeap bið. ꝥ hi ðær hpilum synne ongytað þær ðe syn ne bið. ⁊ oft butan synne bið don ꝥ of synne cymð. spa

* sic MS. B. & C. sed MS. Cantabr. unpihte.

O spa

ƿa ꝥ is ðonne us hyngreð ꝥ ƿe
etað butan synne. ⁊ us ꝥ ƿæs
geƿorden of synne ðæs æreſtan
mannes. ꝥ us hingrian mihte.
Forþon ſƿa ſƿa bi ðan ealdan
þeodscipe ða uttran ƿæron be-
healden. ſƿa on ðam niƿan þeod-
*næs.C. scype na *læs ſƿa ſƿyþe ꝥ utan
don bið. ſƿa ꝥ innan þoht bið.
behygdiglice is behealden. For-
þon mid þy seo æ'.monig þing be-
ƿereð to etanne. ſƿa ſƿa unclæne
hƿæðere on his godſpelle
Drihten cƿæð na læs ꝥ ingan-
gæð on muð mannan besmi-
* sic MS. B.&C. teð [*ac þa ðe utgongaþ of mu-
þe. þy syndon þe þone monnan
besmiteþ.] ⁊ hƿene æfter þon
ƿæs ꝥ aƿreccende. ⁊ cƿ'. of heor-
tan utgangeþ yfele geþohtas.
ðær genihtsumlice is sæd. ꝥ ꝥ
fram ðam ælmihtigum Gode
unclæne ⁊ besmiten ætyƿeð bið
* sic MS. B. ut Lat. sed Cantab. on ƿræce. * on ƿeorce beon. ꝥ of ƿyrtƿru-
man besmitenysse geþohtas ⁊
unclænnysse acenneð biþ. be þam
sƿylce Paulus se Apostol cƿ'.
Eall bið clæne clænum. þam be-
smitenum ⁊ ungeleaffumum
noht bið clæne. ⁊ he sona se A-
postol ðone intingan ðære yl-
can besmytenysse ƿæs sæcgen-
de. ⁊ eft cƿæþ. forþon besmite-
ne syndon ge heora mod. ge in-
* sic MS. Cantabr. & Cot. geƿitnys. ⁊ nu*nu þam mete ne
bið clæne ðam ðe ꝥ mod ne biþ
clæne ; For hƿon ðonne ꝥ ƿif
ꝥ heo clæne mode of gecynde
þroƿað sceal hire on unclæn-
nysse geteled beon ; Se ƿer se-
ðe mid his agene ƿife bið slæ-
*nemne. C. pende * nymðe he mid ƿætere
aþƿegen biþ ⁊ bebaþod si.ne sceal
he in cyrican gangan. ne ðeah þe
he bebaþod si sona mot he in-

gangan.

de etiam cùm esurimus, sine culpa comedimus: ex culpa autem primi hominis factum est ut esuriamus. [Menstrua enim consuetudo mulieribus non aliqua culpa est, videlicet *quia naturaliter *accidit: sed tamen quia natura ipsa ità vitiata est, ut etiam sine voluntatis studio videatur esse polluta, ex culpa venit vitium, in quo se ipsa, qualis per judicium facta sit, humana natura cognoscat. Et homo qui culpam sponte perpetravit, reatum culpæ portet invitus. Atque ideò fœminę cùm semetipsas considerant, si in menstrua consuetudine ad *Sacramentum* Dominici corporis & sanguinis accedere non præsumunt, de sua recta consideratione laudandę sunt. Dum verò percipiendo ex religiosæ vitæ consuetudine ejusdem *mysterii* amore rapiuntur, reprimendæ (sicut prædiximus) non sunt.] Sicut enim in Testamento veteri exteriora opera observantur, ità in Testamento novo, non tam quod exteriùs agitur, quàm id quod interiùs cogitatur, solicità intentione attenditur, [ut subtili sententiâ puniatur.] Nam cùm multa lex, velut immunda, manducare prohibeat; in Evangelio tamen Dominus dicit: *Non quod intrat in os coinquinat hominem, sed quæ exeunt de ore, illa sunt quæ coinquinant *hominem.* Atque paulò pòst subjecit exponens, *Ex corde exeunt cogitationes malæ.* Ubi ubertim * indicatum est, quod illud ab omnipotenti Deo pollutum esse in ópere ostenditur, quod ex pollutę cogitationis radice generatur. Unde Paulus quoq; Apostolus dicit, *Omnia munda mundis: coinquinatis autem & infidelibus nihil est mundum.* Atque mox ejusdem causam coinquinationis annuncians subjungit, *Coinquinata sunt enim & mens eorum & conscientia.* Si ergò ei cibus immundus non est, cui mens immunda non fuerit, cur quod mundâ mente mulier ex natura patitur ei in immunditiam reputetur? Vir autem cum propria conjuge dormiens, nisi lotus aquâ intrare Ecclesiam non debet; sed neque lotus statim intrare debet. Lex au-

* quæ. C. & W. * accedit. T. & C.

Mat. 15. 11.

* Sic MS. sing.

* indicandum C.

Tit. 1. 15.

gangan. forþon seo æ' bebead ðam ealdan * Godes folce. ꝥ se wer sede wære his wife gemenged ꝥ he sceolde wætere aðwægen ⁊ bebaþod beon. ⁊ ær sunnan setlgange ne moste on heora gesomnunge ingongan ꝥ hwæþere mid gastlice ongiten beon. forþonne wer bið wife gemenged for unalyfedre willnunge monnes mod on geþohte ðurh lustfulnysse biþ geþeoded. forþon nymþe ær ꝥ fyr ðære unrihtan wilnunge fram þam mode acolie. ne sceal he hine wyrþne * tellan broþra ⁊ Godes ða gesomnunge. seþe hine gesyhð hefigadne beon ðurh yfelnysse unrihtes willan. þeah þe be ðyssum willan mislice cynn monna missenlice ongite ⁊ healde ⁊ Hwæþere symble wæs Romana gewuna fram heora yldrum æfter gemencgnysse agenes wifes ꝥ hi clænsunge ðwealles ⁊ bæþes sohton. ⁊ fram cyricean ingonge * hwylc hugu fæc arwurþlice ahabban ⁊ Ðeah þe we þas þing cwæþan. ne tellaþ we synne weran gesamyscipe. ac forþon seo alyfede gemencgnyss wifes butan willan þæs lichoman beon ne mæg ⁊ Fram ingange ðære halgan stowe is to ahabbanne. forðon se sylfa willa nænige þinga butan synne beon mæg ⁊

* Godes deest B.

*talian. B. & C.

*hwæt hwega. C.

* Ne wæs acenned of unriht hæmede ne þurh dyrne forligenysse acenned wæs of ælicum gesinscipe seþe cwæþ. *Ecce enim in iniquitatibus conceptus sum & in delictis peperit me mater mea.* Ic wat ꝥ ic wæs on wonysse geeacnod. ⁊ on scyldum me cende min modor ⁊ He wiste hine on wonyssum geeacnod. ne he ða geomeriende ne wiþsoc hine sylfne fram scylde acennedne beon. forþon he bær ða wætan þære uncyrtan in þam telgan þone he getyhð ær of ðam wyrtruman ⁊ Hwæþere on þam wordum is sweotol ꝥ he wonysse nemde. na læs þa gemencgdonysse. ðæs gesinscipes. ac ðone sylfan willan ðære gemencgednysse ⁊ Forþon ge-

*næs. C.

tem veteri populo * præcepit, ut *mixtus vir mulieri & lavari aquâ debeat, & ante solis Occasum Ecclesiam non intrare.* Quod tamen intelligi spiritaliter potest, quia mulieri vir miscetur, quando illicitæ concupiscentiæ animus in cogitatione per delectationem conjungitur. Quia nisi priùs ignis concupiscentiæ à mente defervеat, dignum se congregatione fratrum æstimare non debet, qui se gravari per nequitiam pravæ voluntatis videt. Quamvìs *enim de hac re diversæ hominum nationes diversa sentiant, atq; aliā custodire videantur, Romanorum tamen semper ab antiquioribus usus fuit, post admixtionem proprię conjugis, & lavacri purificationem quęrere, & ab ingressu Ecclesiæ paululum reverenter abstinere. Nec hęc dicentes, culpam deputamus esse conjugium, sed quia ipsa licita admixtio conjugis sine * voluptate carnis fieri non potest, à sacri loci ingressu abstinendum est: quia *voluptas ipsa esse sine culpa nullatenus potest. Non enim de adulterio, vel fornicatione, sed de legitimo conjugio natus fuerat, qui dicebat, *Ecce enim in iniquitatibus conceptus sum, & in delictis peperit me mater mea.* Qui enim in iniquitatibus conceptum se noverat, à delicto se natum gemebat: quia portat arbor in ramo humorem vitii quem traxit ex radice. In quibus tamen verbis non admixtionem conjugum iniquitatem nominat, sed ipsam videlicet voluptatem admixtionis. [Sunt

* Sic MS. sing.

* enim, deest T. & C.

* voluntate, W. & C.

* voluntas, W. & C.

Psal. 50. 5.

dafenaþ ꝥ seo ælice gegaderung
* sie. B. lichoman * seo for intingan
tudderes na læs þæs willan. ⁊ seo
* gemæcnes B. * gemengdnys ðæs flæsces seo
for intingan bearne to cennanne. na læs cwemnysse uncysta. ⁊
Swa hwylc monn swa his wif na
* Sic MS. B.& C. læs [*for] unrihtes willan willnunge. ac for intingan anum
bruceð bearna to strynenne ⁊
Ðes mon is his sylfes dome to
forlætanne oþþe be cyricean ingange. oþþe to onfonne þam gegerýne Cristes lichoman ⁊ his
blode. forþon we him ne sculon
bewerigan ðam halgan gerýne
onfon sewe on fyre geseted
bið. ⁊ byrnan ne con. Mid ðý
ðonne seo lufu ne bið tuddres
to tilianne. ac se willa ma waldeþ
on ðam weorce ðære gemengdnysse. ðonne habbað ða * gesinhiwan þearfe beheora gemenged
* gesamhiwan. B nysse ꝥ hi wepan ⁊ hreowdon.
forþon seo halige lar him ðis
forgifð. ⁊ hwæþere be ðære
sylfan forgifenysse mid ege ꝥ
mod onstyreð. forþon se Apostol Scs Paulus mid ðý he cw.
Qui se continere non potest, habeat uxorem suam. Sewe hine ahabban ne mæge hæbbe his wif ⁊ He ða sona se Apostol underþeodde ⁊ eft cw.
Hoc autem dico secundùm indulgentiam, non secundùm imperium. Ðis ic cweþe æfter forgyfenysse na læs æfter bebode. forþon ne bið ꝥ forgifen ꝥ te alyfed bið. ac ꝥ bið riht ꝥ te he cwæð be ðære
* eorde. C. forgyfenysse. ða * ywde he þær
synne wesan. mid * wæccere mode is to smeageanne. ⁊ to gewencenne. ꝥ ða ða Drihten
* wacre. C.
wolde his folc gesprecen habban in Sinai dune. he ærest bebead ꝥ hi heora hrægel weocsan ⁊ clænsodon. ⁊ hi from wifum

etenim multa quæ licita *esse probantur ac legitima, & tamen in eorum actu aliquatenus fœdamur. *esse probantur. *desunt MS. sing.*
Sicut sæpè irascendo culpas insequimur, & tranquillitatem in nobis animi perturbamus: & cùm rectum sit quod agitur, non est tamen approbabile, quòd in eo animus perturbatur. Contra vitia quippe delinquentium iratus fuerat, qui dicebat, *Turbatus est præ ira oculus meus.* Quia enim non valet, nisi tranquilla mens in contemplationis se lucem suspendere. In ira suum oculum turbatum dolebat, quia dum malè acta deorsum insequitur, confundi atque turbari à summorum contemplatione cogebatur. Est ergò laudabilis ira contra vitium, & tamen molesta, quia turbatum se aliquem reatum incurrisse * æstimabat.] *Sic MS. sing.*
Oportet itaque legitima carnis copula ut causa prolis sit, non voluptatis: & carnis commixtio, creandorum liberorum sit gratia, non satisfactio vitiorum. Siquis verò suâ conjuge, non cupidine voluptatis raptus, sed solummodo creandorum liberorum * gratiâ utitur, iste profectò sive de ingressu Ecclesiæ, sive de sumendo Dominici corporis sanguinisque *mysterio*, suo est relinquendus judicio; quia à nobis prohiberi non debet accipere, qui in igne positus nescit ardere. Cùm verò non amor procreandæ sobolis, sed * voluptas dominatur in opere commixtionis, habent conjuges etiam de sua commixtione quod defleant. Hoc enim eis concedit sancta prædicatio, & tamen de ipsa concessione metu animum concutit. Nam cùm Paulus Apostolus*diceret, *Qui se continere non potest, habeat uxorem suam*; statim subjungere curavit, *Hoc autem dico secundùm indulgentiam, non secundùm imperium.* Non enim indulgetur quod licet, quia justum est. Quod igitur indulgere dixit, culpam esse demonstravit. Vigilanti verò mente pensandum est, quod in Sina monte Dominus locuturus ad populum, priùs eundem populum abstinere à mulie-

Sic MS. sing. (beside "gratiâ utitur")
voluntas. W. & C. (beside "voluptas")
1. Cor. 7. 9.
Sic MS. sing. (beside "diceret")

sum ahæfden. ⁊ nu in þære stowe ðær ðe Drihten wæs þurh ða underþeoddan gesceafte monnum sprecende. mid swa mycle foreseonysse [* wæs ðær lichoman clænnesse] afoht. þ ða þe Godes worde onfengon ne sceoldan wifum gemengede beon. mycle ma þonne ða wif ða ðe ælmihtiges Drihtnes lichoman onfod. in him sylfum sceolan lichoman clænnysse healdan. þy læs hi mid þa sylfan mycelnysse ðes ungeæhtendlican gerynes hefigode syn ; Swylce eac bi þisse wisan to Dauide þurh þone sacerd wæs cweden be his geferum. þ gif hi from wifum clæne wæron. þ hi moston onfon ⁊ * þicgean þa foresetenysse hlafes. ða ðe mid him halige wæron hi eallunga onfon. ne ðicgean moston ær ðonne Dauid andette hi fram wifum clæne beon ; Ðonne se wer sehe [* æfter] his wifes gemengednysse wætere aþwegen ⁊ bebaðod bið. he mot ðam geryne onfon ðære halgan gemænsumnysse. mid ðy him eac alyfed bið swa we ea c ær cwædon in cyricean gangan ;

*Sic MS. B & C.

* þingian. B.

* Sic MS. B. & C.

ribus præcepit. Et si illic ubi Dominus per creaturam subditam hominibus loquebatur, tantâ provisione est munditia corporis requisita, ut qui verba Dei perciperent, mulieribus mixti non essent, quantò magis mulieres quæ corpus Domini omnipotentis accipiunt, custodire in se munditiam carnis debent, nè ipsâ inæstimabilis *mysterii* magnitudine graventur. Hinc etenim ad David de pueris suis per sacerdotem dicitur, ut *si à mulieribus mundi essent, panes propositionis acciperent*; quos omnino non acciperent, nisi priùs mundos eos David à mulieribus fateretur. Tunc autem vir qui post admixtionem conjugis lotus aquâ fuerit, etiam sacræ COMMUNIONIS mysterium valet accipere, cum ei juxta præfinitam sententiam etiam Ecclesiam licuerit intrare.

* 1. Reg. 21. 4.

Interrogatio Augustini.

Hwæþer æfter bysmrunge seo ðurh slæp wæpned monnum gelimpeþ· oþþe Drihtnes lichoman ænig onfon mot. oþþe gif hit sacerd biþ. mot he þam halgan geryne mæssian ⁊ mæssan singan ;

Si post illusionem, quæ per somnium solet accidere, vel corpus Domini quilibet accipere valeat, vel si sacerdos sit, sacra mysteria celebrare?

Respondit Gregorius.

Ðisne monn eac swylce seo cyþnes þære ealdan æ besmitenne cwyþ. swa we ær on þam uferan Capitule cwædon ⁊ him ne forgifþ þ he mote on Godes hus gangan. * nymþe he si wætere aþwegen ne þonne gyta ær æfenne. þ hwæþere on oðre wisan þ gastlice folc is ongytende under þam ylcan andgyte ðe we foresprecende wæron. forþon se mon bið bismrod swa swa þurh swefen sehe costad bið mid unclænnysse. ⁊ þonne mid soþum* onlicnysse on

*þonne.

* onlicnessum C.

Hunc quidem Testamentum veteris legis, sicut & in superiori capitulo jam diximus, pollutum dicit; & nisi lotum aquâ ei usque ad vesperum intrare Ecclesiam non concedit. Quod tamen aliter populus spiritalis intelligens, sub eodem intellectu accipiet quo præfati sumus: quia quasi per somnium illuditur, qui tentatus immunditiâ veris imaginibus in co-

geþohte bið besmiten. ac he is mid wætere to þweanne. ꝥ is þæt he ða synne ðæs geþohtes mid tearum aþwea. ⁊ * nymþe ær ꝥ fyr þære costnunge gewite. ꝥ he hine scyldigne ongete . swa swa oð æfen tid* ; Ac hwæþere is on ðære ylcan bysmrunge swyþe nyd ðearflic gesceað. ða we smealice geþencan sculan of hwylcere wisan þam mode hit gegange ðæs slæpendan. forþon hwilum hit gelimpeð of oferfylle. hwilum of ðæs gecyndes oferflowednysse ⁊ untrumnysse. hwilum of geþohte. ⁊ þonne hit of ðæs gecyndes oferflowednysse ⁊ untrumnysse becymeð ealle gemete ðeos bysmrung nis to ondrædanne. mid ðy ꝥ mod ðys ne witende aræfnað. forðon heo is ma to * sarianne þonne to geffemmanne ; Mid þy heo ðonne gelimpeð seo bysmrung for oferfyllo þonne hafaþ ꝥ mod hwylce hugu scyldo nales hwæðere oð [* beþerennesse] to onfonne þam halgan gerync oþþe ða symbelnysse to mæssianne * mæsse sanges. ꝥ nyd abædeð oþþe symbel dæg gelimpð oþþe oþer sacerd on þære stowe ne bið. seðe for hine ꝥ gerync mæsse sanges gegearwie. gif þær þonne oþre* synd þa þe þa þenunge gefyllan mæge þonne sceal he [*hine] eaþmodlice ahabban fram onsægdnysse ðæs halgan gerynes. þæs ðe ic deme ; Gif þonne of scondlicum geþohte þæs wæccendan up cymeð seo bysmrung slæpendes. hwæt þonne openaþ þam mode his scyld forþon he geseyhþ fram hwylcum wyrttruman seo * besmitenes forþbecom. ꝥ is ꝥ he wæccende þohte ꝥ he nó witende aræfnode. ac þonne gyt is se

sylfa

*butan. B.

* æfen tid ꝥ he ær on Godes hus ne ga. B.

*swiþor to sargienne. B.

* Sic MS. C. at MS. Cantabr. beþenysse.

* Sic MS. B.

* sic MS. B. & C.

* bismernes B.

gitatione inquinatur, sed lavandus est aquâ, ut culpas cogitationis lacrymis abluat. Et nisi priùs ignis tentationis recesserit, reum se quasi usque ad vesperum cognoscat. Sed est in eadem illusione valde necessaria discretio, quæ subtiliter pensari debet, ex qua re accidat menti dormientis: Aliquando enim ex crapula, aliquando ex naturæ superfluitate vel infirmitate, aliquando ex cogitatione contingit. Et quidem cùm ex naturæ superfluitate vel infirmitate evenerit, omnimodò hæc illusio non est timenda, quia hanc animus nesciens pertulisse magìs dolendum est, quàm fecisse. Cùm verò ultra modum appetitus gulæ in sumendis alimentis rapitur, atq; idcirco humorum receptacula gravantur, habet exinde animus aliquem reatum; non tamen usque ad prohibitionem percipiendi sancti *mysterii*, vel Missarum solennia celebrandi: cùm fortasse aut festus dies exigit, aut exhiberi mysterium (pro eo quod sacerdos alius in loco deest) ipsa necessitas compellit. Nam si adsunt alii, qui implere * *mysterium* valeant, [illusio * pro crapula facta, à perceptione sacri *mysterii* prohiberi non debet:] sed ab immolatione *mysterii* abstinere (ut arbitror) humiliter debet; [si tamen dormientis mentem turpi imaginatione non concusserit. Nam sunt quibus ità plerunque illusio nascitur, ut eorum animus etiam in somno corporis positus, turpibus imaginationibus non fœdetur. Qua in re unum ibi ostenditur, ipsa mens rea, non tamen vel suo judicio libera, cùm se, etsi dormienti corpore, nihil meminit vidisse, tamen in vigiliis corporis meminit in ingluviem cecidisse.] Sin verò ex turpi cogitatione vigilantis oritur illusio dormientis, patet animo suo reatus * suus. Videt enim à qua radice inquinatio illa processerit, quia quod cogitavit sciens, hoc * pertulit nesciens. Sed pen-

* *ministerium. T. & C.*

* *Edit. Col.* per crapulam, *contra MS. sing.*

* *Sic MS. sing*

* *Edit. Col.* protulit, *contra MS. sing.*

sylfa geþoht to smeageanne. hwæðer he geeode þe mid scylde ðe mid lustfullnysse. oþþe hwæþer þonne gyt ꝥ mare is mid gyfunge þære synne. forþon þrym gemetum bið gefylled æghwylc syn. ꝥ is ærest ðurh scynnysse ⁊ ðurh lustfulnysse. ⁊ þurh geþafunge. seo scynnes bið ðurh deofol. seo lustfulnys biþ þurh lichoman. seo geþafung biþ þurh gast. forþon þa ærestan synne se wyriga gast *scynde þurh þa nædran ⁊ [*Euan] swa swa lichoma wæs lustfulliende ⁊ Adam hine þonne swa swa gast geþafode. ða wæs seo syn gefylled. ⁊ mycel nydðearfnys is ꝥ ꝥ gescead betwyh ða scynnesse ⁊ ða lustfulnysse. ⁊ eft betwyh ða lustfulnysse ⁊ þa geþafunge ꝥ mod sylf hi doema si. for ðon mid þy se wyriga gast ða synne *sceþþeð on mode. gif [*nænig] lustfulnys ðære synne æfter filigeð eallum gemetum ne bið þær syn ðurhtogen. mid ðy ðonne se lichoma onginneð lustfullian. þonne onginneþ þær syn acenned beon. gif he þonne mid þanc metuncge ⁊ ðreodunge geþafað. ðonne bið ongyten ðær syn gefremed beon. ⁊ on scynnysse synne gif ꝥ mod bið on lustfulnysse ðær bið* feoner. in geþafunge bið fullfremednyss. ⁊ ꝥ oft gelimpeð ꝥ se wyriga gast saweþ on geþohte ꝥ se lichoma ꝥ in lustfulnysse* tið. ⁊ hwæþere ꝥ mod þære ylcan lustfullnysse geþafaþ. ⁊ mid þy we witan ꝥ se lichoma ne mæg lustfullian butan ðam mode. hwæþere ꝥ sylfe mod bið winnende wiþ þam unriht wilnungum þæs lichoman. hwæt hit þonne ꝥ mod on þære lichomlican lustfullnesse sume gemete þurh nyd byð gebunden. ꝥ hit ðære lustfulnysse of ðam sylfan rihte wiþcwyð. ꝥ ne geþafige. ⁊ hwæþere mid þa lustfulnysse gebunden bið. ac he swyðe * hogað ⁊ geomerað hine swa gebundenne; Be ðon se mæsta cempa ⁊ se hyhsta ðæs heofonlican weredes Scs Paulus se Apostol hogiende ⁊ geomri-

*sic MS. B.
*sic MS. B. sed Cantab. ywde. eowde. C
*scyþþ. B. scyþ. C.
*sic MS B. ut Lat.
*Sic MS. C. sed Cantabr. feoners.
*getyþ. B. tihþ. C.
* gæð. B. & C.

sandum est, ipsa cogitatio utrùm suggestione, an delectatione, vel quod majus est, peccati consensu acciderit. Tribus etenim modis impletur omne peccatum; videlicet, *suggestione*, *delectatione*, *consensu*. *Suggestio* quippe fit per diabolum; *delectatio* per carnem; *consensus* per spiritum. Quia & primam culpam serpens *suggessit*, Eva velut caro *delectata* est, Adam verò velut spiritus *consensit*. Et necessaria est magna discretio, ut inter *suggestionem* atque *delectationem*, inter *delectationem* & *consensum*, judex sui animus præsideat. Cùm enim malignus spiritus peccatum suggerit in mente, si nulla peccati delectatio sequatur, peccatum omnimodò perpetratum non est. Cùm verò *delectare* caro cœperit, tunc peccatum incipit nasci. Si autem ex deliberatione consentit, tunc peccatum cognoscitur perfici. In *suggestione* igitur peccati *initium est, in *delectatione* fit nutrimentum, in * *consensu* perfectio. Et sæpè contingit, ut hoc quod malignus spiritus seminat in cogitatione, caro in delectationem trahit; nec tamen anima eidem delectationi consentiat. Et cùm caro delectare sine anima nequeat, ipse tamen animus carnis voluptatibus reluctans, in delectatione carnali aliquo modo ligatur invitus, ut ei ex ratione contradicat, nec consentiat, & tamen delectatione ligatus sit, sed ligatum se vehementer ingemiscat. Unde & ille cœlestis exercitûs præcipu-

Peccatum tribus modis perpetratur.

*semen. *VV.*

* in perfecto consensu fœtus. *W.*

omƿiende cƿ'. Ic geseo oþre æ' on minum * leomum. ƿiþfeohtende ðære æ' mines modes. & gehæftendne me is lædende on synne æ'. seo is on minum limum. & gif he gehæfted wæs hwæt he þonne ne * feaht. Ac ða he feaht forðon he wæs gehæfted. & gefeaht mid ða æ' ðæs modes þære wiðfeaht seo æ' sefe on his limum wæs. gif he feaht ne wæs he gehæfted. & se mon bið þæs þe swa to cweþanne si. ægþwæþer ge gehæfted ge freo. he bið freo of ðære soþfæstnysse þe he lufaþ. he bið gehæfted of þære lustfullnysse ða he * byreð genydeð.

*limum C.

* flat. B.

* beres. C.

us miles gemebat dicens: *Video aliam legem in membris meis repugnantem legi mentis meæ, & captivum me ducentem in lege peccati, quæ est in membris meis.* Si autem *captivus* erat, minimè *pugnabat*, sed & *pugnabat*, quapropter & *captivus* erat, & *pugnabat*: igitur *legi mentis*, cui *lex* quæ in *membris* est, repugnabat. Si autem *pugnabat*, *captivus* non erat. Ecce itaque homo est (ut ità dixerim) *captivus* & *liber*. *Liber* ex justitia quam diligit, *captivus* ex *delectatione* quam portat invitus.

Rom. 7.

Ðis syndon swaþe ðæs eadigan Papan Scs' Gregorius to gefeahtunge & to gefrignysse þæs arwurðan biscopes Scs' Agustinus.

Hucusque responsiones beati Papæ Gregorii ad consulta reverendissimi antistitis Augustini [Epistolam verò quam se Arelatensi Episcopo fecisse commemorat, ad Vergilium Etherii successorem dederat. Cujus hæc forma est.]

NOTÆ.

Beatus Gregorius quæstionibus Augustini per omnia responsurus, illa quæ aut perfectè existunt Moralia, aut saltem quæ mediam inter Moralia & Cæremonialia viam tenere visa sunt (nè quid à populo Anglorum ad Deum converso, ἀσχημόνως fiat) juxta legem morum, ex solo verbo Dei, piè conatur instituere. Quanti hinc auctoritatem Beati Gregorii Majores nostri fecerint, analecta præsentes indicabunt: Sic Latinè transfero.

Gif ðe ðonne secgen suþan cymene Bryttc. oþþe Franca þ ðu gebann sceole her on eorþan ænig healdan þæs ðe Moyses iu mælde to leodum. na ðu ðæs andfeng æfre gewyrþe. ac þu þ wyls heald þ ðe suðan com from Romana rice hyrde Gregoriae gumena Papa.

Miscel. Sax. ad finem Bedæ Sax. MS. Cot. pag. 353. lin. 6.

Si quando tibi dixerint (ô Saxo) ab austro venientes Britanni, sive Franci, ut tenendum decernas hîc in terra quodcunque Moses olim populis tradiderit, hoc perpetuò, ut axioma, nè suscipias: Quin hoc ipsum observabis quod ab austro à GREGORIO *Pastore Romani imperii vigilantissimo, ad te pervenit.*

Verùm Ecclesia Catholica, Christi sponsa, licèt Gregorium Magnum magni faciat, Mosem tamen ut Legislatorem θεόπνευστον *longissimè anteponit. Christus verò qui habet* Sponsam Sponsus est; famulus & amicus Sponsi, sive Gregorius, sive alius quis, qui stetit & audivit eum, gavisus est propter vocem Sponsi: neque huic unquam Sponso propter Sponsam, sed Sponsæ propter Sponsum, in Mose loquentem, B. Gregorius auscultavit.*

* Joh. 3. 29.

ᵃ Gentem Anglorum fidem CHRISTI accepisse, (*prædicante Augustino*) & *S. Gregorius ad responsum primum*: Ecclesia Anglorum, auctore DEO, nuper ad fidem perducta est: συνεκδοχικῶς *pro parte gentis Anglorum, & pro parte Ecclesiæ, &c. Sic* Memoriale historiarum,* Augustinus Anglorum Episcopus cùm jam aliquam PARTEM Anglorum & Saxonum ad fidem convertisset, habitâ Synodo, & congregatis Episcopis Britanniæ & Scotiæ, eos ad se invitans hortatus

* MS. Bibl. Publ. Cantab. pag. 254. lin. 7.

est

eſt, ut RELIQUOS convertere poſſent, &c. *quod & res ipſa in hiſtoria præſenti copioſiſſimè demonſtrabit.*

b Clerici extra ſacros ordines, &c. *Huc referantur de mente B. Gregorii explicanda quæ de* * *Hom.* 34. *Latinè dedi: an ſenſum Gregorii rectè aſſequantur necne, aliorum ſit judicium.*

* Pag. 57. Dominica in Septuageſima.

Ælcum menn gedafenaþ clænnyſ ⁊ ſƿiþoſt gehadodum Godeſ ðeoƿum ꝥ ðæſ læƿedan manneſ clænnyſ ðæra ðe Gode ðeniað ꝥ hi eallunga fram flæſclicum luſtum hi forhabbon. ⁊ ðam gehadodum gedafenaþ ꝥ hi Gode geſtrynon ða cild ða læƿedan men to ðyſſere ƿorulde geſtryndon ; Gemæneſ hadeſ preoſtum iſ alyfed æfter ðæſ halgan Gregorieſ tæcinge. ꝥ hi ſyferlice ſinſcipeſ brucon ; Ƿitodlice ðam oþrum ðe æt Godeſ ƿeofode ðeniaþ ꝥ iſ Mæſſepreoſtum. ⁊ Diaconum iſ eallunga forboden ælc hæmed ;

Singulis hominibus caſtitas convenit: maximè autem Dei miniſtris ſacros ordines conſecutis: hoc eſt, Laicorum hominum caſtitas, illorum ſcilicet qui Deo ſerviunt, hujuſmodi eſt, ut illi omnino à carnalibus concupiſcentiis ſe abſtineant: Ordinatis autem convenit, ut Deo liberos procrearent, quos homines Laici huic mundo procreârunt. * COMMUNIS ORDINIS SACERDOTIBUS *licebit, ſecundùm S. Gregorii inſtitutionem,* UT SOBRIE CONJUGIO UTI VELINT; *verùm cæteris qui ad altare Dei ſerviunt, hoc eſt, Miſſæ ſacerdotibus, & Diaconis, quodvis conjugium omnino interdicitur.*

* *Hunc ipſum Bedæ locum intelligit.*

Poſt Scripturam ſacram imprimis obtinet canon ille notiſſimus Apoſtolorum, viz. Ἐπίσκοπος, ἢ Πρεσβύτερος, ἢ Διάκονος, τὴν ἑαυτοῦ γυναῖκα μὴ ἐκβαλλέτω προφάσει εὐλαβείας, *&c. id eſt,* Epiſcopus, aut Presbyter, aut Diaconus ſuam uxorem nè ejiciat ſub prætextu religionis; ſin verò ejecerit, excommunicetur; perſiſtens verò, deponatur.

Vide Zonaram in Canon. SS. Apoſtol. Canon. 5. & Balſamon in eundem Canon.

c In qua tu SOLUS Epiſcopus, &c. *ſcilicet Auguſtinus: ſolus* viz. *à B. Gregorio adhuc in Anglorum Eccleſiam Epiſcopus inſtitutus. Verùm tunc temporis ſolus in Anglia Epiſcopus haud fuit Auguſtinus: nam in aula Regis Cantii (Anglorum) Ethelberti ſcil. Luidhardus, natione Gallus, Reginæ Berhtæ, etiam Gallicæ Heroinæ, in ſacris Doctor, Epiſcopus claruit: Claruerunt quoque in eadem inſula Britannia (de qua re hoc cap. conſulite, & lib. 2. cap. 2.) Epiſcopi Britannorum, neque illi ab hujus operis (conſecrandi Epiſcopos) communione eximendi viderentur: Nam Cedda Eboracenſium Epiſcopus à VVini Britannico Epiſcopo duobus quoque Presbyteris Britannicis adjuto, conſecratus fuit: ſed V. Beda cauſam ſubdit,* Non enim erat (*inquit*) tunc ullus, excepto illo Wini, in tota Britannia canonicè ordinatus: *Quin verò cæteros, ætate Auguſtini, Britannicos Epiſcopos B. Gregorius Epiſcoporum titulo dignos cenſuit; neque canonem Britannicæ inſtitutionis (modò conveniſſet de Paſcha obſervando, &c.) ſummus ille Pontifex improbavit.*

Vide lib. 3. cap 28.

d Perverſi (*Epiſcopi Britannorum*) auctoritate corrigantur, *&c.* μετὰ πάσης ἐπιταγῆς. cum omni auctoritate, *Tit.* 2. 15. *ſed non* ἀποτόμως, acerbiùs, *quaſi* malæ beſtiæ, pigri ventres Cretenſium *fuiſſent, Tit.* 1. 13. Auctoritate JUSTA, *ſic emollit Th. Stapeltonus rectiſſimè: nè principes malis artibus incitati, afflictiſſimos Bangorenſes auctoritate injuſtâ, invito B. Gregorio, opprimerent. Gregorii mentem ex ore ſuo contemplemur, paulò ſuprà, ad quartum reſponſum, pag.* 82. Hoc tua (*ſcil. ô Auguſtine*) fraternitas ex perſona FURIS (*multò magis Epiſcopi*) penſare poteſt, qualiter valeat corrigi: *hinc infrà*, ex charitate agendum eſt (*cum fure ſcil. multò magis cum Epiſcopo*) non ex furore. *Senſus ergò eſt,* Perverſi Epiſcopi (*ô Auguſtine*) auctoritate, ex charitate, non ex furore, *abſque* * MINIS & cæde corrigantur. *Videte lib. 2 cap. 2.*

* *Eph.* 6. 9.

CAP. 28.

Ut Papa Gregorius Epistolam Arelatensi Episcopo pro adjuvando in opere Dei Augustino miserit.

Sax. deest. *Reverendissimo & sanctissimo fratri Virgilio coepiscopo Gregorius servus servorum Dei. Quantus sit affectus venientibus sponte fratribus impendendus, ex eo quod plerunque solent charitatis causâ invitari, cognoscitur. Et ideò si communem fratrem Augustinum Episcopum ad vos venire contigerit, ità illum dilectio vestra sicut decet affectuosè dulciterque suscipiat, ut & ipsum consolationis suæ * honore foveat, & alios qualiter fraterna charitas * colenda sit, doceat. Et quoniam sæpius evenit, ut hi qui longè sunt positi, priùs ab aliis quæ sunt * emendata cognoscant, si quas fortasse fraternitati vestræ sacerdotum vel aliorum culpas intulerint, unà cum eo residentes subtili cuncta investigatione perquirite. Et ità vos in ea quæ Deum offendunt, & ad iracundiam provocant, districtos ac solicitos exhibete, ut ad aliorum emendationem & vindicta culpabilem feriat, & innocentem falsa opinio non affligat. Deus te incolumem custodiat, reverendissime frater. Data die decimo Kalendarum Juliarum imperante Domino nostro Mauritio Tiberio piissimo Augusto anno decimo nono, post consulatum ejusdem Domini nostri anno decimo octavo, indictione quartâ.*

* bono refoveat T. & W.
* Sic MS. sing.
* emendanda. T. & C.

CAP. 29.

Ut idem Augustino pallium & epistolam, & plures verbi ministros miserit.

Swylce Augustinus het him eac onbeodan þæt her wære mycel riip ondweard and *fea wyrhtan. And he þa sende mid ðam foresprecenan ærendwracan him maran fultum to godcundre lare. on þam wæron ða æresten ⁊ ða mæstan. Mellitus. ⁊ Justus. ⁊ Paulinus. ⁊ Rufinianus. ⁊ ðurh hi sende gemænelice ða ðing eall ða ðe to cyrican bigange ⁊ þenunge nydþearflico wæron. husel fatu. ⁊ * wigbid hrægl. ⁊ cyricean frætwednesse. ⁊ biscop gegyrelan. ⁊ diacon gegyrelan. swylce eac ðara Apostola ⁊ haligra Martyra reliquias. ⁊ monige bec; Sende he eac swylce Augustine ðam Biscop pallium ⁊ gewrit. on ðam he getacnade hu he sceolde oþre Biscopas halgian ⁊ on hwylcum stowum settan on Breotone;

* feawe. C.
* wibed hrægl. B. weofod hrægl. C.

Præterea idem Papa Gregorius Augustino Episcopo (quia suggesserat ei *multam quidem sibi esse messem, sed operarios paucos*) misit cum præfatis legatariis suis plures cooperatores ac verbi ministros, in quibus primi & præcipui erant Mellitus, Justus, Paulinus, Rufinianus, & per eos generaliter universa, quæ ad cultum erant ac ministerium Ecclesiæ necessaria,[a] vasa videlicet sacra & vestimenta altarium, ornamenta quoque ecclesiarum, & sacerdotalia vel clericalia indumenta, sanctorum etiam Apostolorum ac Martyrum reliquias: nec non & codices plurimos. Misit etiam literas, in quibus significat, se ei pallium direxisse, simul & insinuat qualiter Episcopos in Britannia constituere debuisset: [quarum literarum iste est textus.]

Matth. 9. 37.

Sax. deest. *Reverendissimo & sanctissimo fratri Augustino coepiscopo Gregorius servus servorum Dei. Cùm certum sit, pro omnipotenti Deo laborantibus ineffabilia æterni regni præmia reservari, nobis tamen eis necesse est honorum beneficia tribuere, ut in spiritalis operis studio ex remuneratione valeant multipliciùs insudare. Et quia nova Anglorum Ecclesia ad omnipotentis DEI gratiam, eodem Domino largiente, &*

te

te laborante perducta est, usum tibi[b] *pallii in ea ad sola Missarum solennia agenda, concedimus, ità ut per loca singula duodecim Episcopos ordines qui tuæ subjaceant ditioni, quatenus* Londoniensis civitatis Episcopus semper in posterum à synodo propria debeat consecrari; atque honoris pallium ab hac sancta & Apostolica (cui Deo auctore deservio) sede percipiat. Ad* Eboracũ verò civitatem te volumus Episcopum mittere, quem ipse judicaveris ordinare, ità duntaxat, ut si eadem civitas cum finitimis locis VERBUM DEI receperit, ipse quoque* duodecim Episcopos ordinet, & Metropolitani honore perfruatur. Quia ei quoque (si vita comes fuerit) pallium tribuere, Domino favente disponimus; quem tamen tuæ fraternitatis volumus dispositioni subjacere. Post obitum verò tuum ità Episcopis, quos ordinaverit, præsit ut Londoniensis * Episcopi nullo modo ditioni subjaceat. Sit verò inter Londoniensis & Eboracensis civitatis Episcopos in posterum honoris ista distinctio, ut ipse prior habeatur qui priùs fuerit ordinatus. Communi autem consilio & concordi actione quæque sunt pro Christi Zelo agenda, disponant unanimiter; rectè sentiant, & ea quæ senserint, non sibimet discrepando perficiant. Tua verò fraternitas non solùm eos Episcopos quos ordinaverit, neque hos tantummodò qui per Eboraci Episcopum fuerint ordinati, sed etiam omnes Britanniæ sacerdotes habeat, Deo Domino nostro Jesu Christo auctore, subjectos. Quatenus ex lingua & vita tuæ sanctitatis & rectè credendi & bene vivendi * formam percipiant, atque officium suum fide ac moribus exequentes ad cœlestia, cùm Dominus voluerit, regna pertingant. Deus te incolumem custodiat, reverendissime frater. Data die decimâ Kalendarum Juliarum, Imperante Domino nostro Mauritio Tiberio piissimo Augusto, anno decimonono, post consulatum ejusdem Domini anno decimo octavo, indictione quartâ.*

* *RR Armach. in primord. pag.* 69.70. & 71.
* *Idem ibid. pag.* 77. *lin.* 24.
* *ibid pag.* 92. *lin.* 18.
* *Sic MS. sing sed* Episcopus, *Edit. Col.*
* *Sic MS. sing. sed* normam *Edit. Col.*

NOTÆ.

[a] *De libris, Bibliis scilicet Gregorianis, de psalterio Augustini &c. de vestimentis sacerdotalibus, de vasis aureis & argenteis, de reliquiis & pallio à Beato Gregorio in Britanniam missis, vide librum Cantuariensem Aulæ Trin. Cantabrigiæ, à me, si copiæ suppetant, cum Deo, in lucem edendum: modo possessoribus, aliisque viris doctis indefessos labores meos, & historiæ Ecclesiæ veteris nostræ illustrandæ studium, & gratum & utile imprimis, futurum persentiscam.*

De libris enumerandis perpaucis quidem, at gemmis & pretiosis lapidibus mirificè ornatis; auctor, hac in fine subjungit, viz. Hæ sunt PRIMITIÆ LIBRORUM TOTIUS Ecclesiæ ANGLICANÆ.

[b] DE PALLIO APOSTOLICO *hac pauca ex eodem MS° codice descripseram: viz.* Apostolicum pallium cum istis sacrosanctis xeniis, per eosdem legatarios, ut promittitur, eidem Augustino sub eodem tempore à Beato Gregorio, anno scil. Domini DCI, est transmissum, tanquam GRANDE Christi * SACRAMENTUM, virtutúmque omnium indumentum, quod est vinculum dilectionis Dei & fratrum, ut Christi Vicarius sit medius * consiliator Dei & hominum, & zona paterna, justitiæ circumcinctus, Angelos & homines, terram confœderet & cœlum. *Hactenus liber Cantuariensis. Cæterùm, usus pallii ex ore Beati Gregorii* in Missa celebranda *nobis innotescit: & Beatus Gregorius, licèt obscurè, innuit: debere scil. hoc signo, Ecclesiam nostram sedi, S. Gregorii subjacere: sic de Londinensi Episcopo paulò infrà loquitur, viz.* Ut honoris pallium ab hac sancta & Apostolica sede percipiat: *sed apertissimè Honorius Papa, literis suis ad Edwinum Nordhymbrorum apud Anglos regem, datis, pallium indictum fore, quâ auctoritate in Episcopalem sedem quis provectus fuerit. Sic Honorius,* Dum quis Episcoporum de hoc seculo ad auctorem suum fuerit accersitus, in loco ipsius alterum Episcopum ex hac nostra [*Papæ scil.*] * AUCTORITATE [*metropolitanus*] debeat subrogare.

* *At solus* Christus *suorum* sacramentorum auctor *esto.*
* *At vide obsecro* 1. *Tim.* 2. 5. Εἷς γὰρ Θεὸς, εἷς καὶ μεσίτης Θεοῦ καὶ ἀνθρώπων, ἄνθρωπος Ἰησοῦς Χριστὸς
Vid. lib. 2. *cap.* 17.
* *Quæ tamen* οὐκ αὐθεντεῖ.

Cap. 30.

Exemplar Epistolæ, quam Mellito Abbati Britanniam pergenti miserit.

Sax. deest. ABeuntibus autem præfatis legatariis, misit post eos beatus pater Gregorius literas memoratu dignas, in quibus apertè, quàm studiosè erga salvationem nostræ gentis invigilaverit, ostendit; ità scribens: *Dilectissimo filio Mellito Abbati Gregorius servus servorum Dei. Post discessum congregationis nostræ quæ tecum est, valde sumus suspensi redditi; quia nihil de prosperitate vestri itineris audisse nos contigit. Cùm ergò Deus omnipotens vos ad reverendissimum virum fratrem nostrum Augustinum Episcopum perduxerit, dicite ei quid diu mecum de causa Anglorum cogitans tractavi: videlicet quòd fana idolorum destrui in eadem gente minimè debeant: sed ipsa quæ in eis sunt idola destruantur, aquâ benedictâ fiat, in eisdem fanis aspergatur, altaria construantur, reliquiæ * ponantur.* *Sic MS. sing.* *Quia si fana eadem bene constructa sunt, necesse est ut à cultu dæmonum in obsequia veri Dei debeant commutari; ut dum gens ipsa eadem* fana sua non videt destrui, de corde errorem deponat, & Deum verum cognoscens ac adorans, ad loca quæ consuevit familiariùs concurrat. Et quia boves solent in sacrificio dæmonum multos occidere, debet eis etiam hac de re aliqua solennitas immutari. Ut die dedicationis vel natalitiis sanctorum martyrum, quorum illic reliquiæ ponuntur, tabernacula sibi circa easdem Ecclesias, quæ ex fanis commutatæ sunt, de ramis arborum faciant, & religiosis conviviis solennitatem celebrent, nec diabolo jam animalia immolent, sed ad laudem Dei in esu suo animalia occidant, & donatori omnium de satietate sua gratias referant, ut dum eis aliqua exteriùs gaudia reservantur, ad interiora gaudia consentire faciliùs valeant. Nam duris mentibus simul omnia abscindere impossibile esse non dubium est. Quia & is qui summum locum ascendere nititur, gradibus vel passibus non autem saltibus elevatur: Sic Israelitico populo Dominus in Ægypto quidem innotuit: sed tamen eis sacrificiorum usus, quæ* Diabolo solebat exhibere, in cultu proprio reservavit; ut eis in suo sacrificio animalia immolare præciperet, quatenus cor mutantes, aliud de sacrificio amitterent, aliud retinerent, ut & ipsa essent animalia, quæ offerre consueverant, vero tamen Deo hæc, & non idolis immolantes jam sacrificia ipsa non essent. Hæc igitur dilectionem tuam prædicto fratri necesse est dicere, ut ipse in præsenti illic positus perpendat, qualiter omnia debeat dispensare. Deus te incolumem custodiat, dilectissime fili. Data die decimaquintâ Kalendarum Juliarum, Imperante Domino nostro Mauritio Tiberio piissimo Augusto, anno decimonono, post consulatum ejusdem Domini anno decimooctavo, indictione quartâ.*

** Ut fana, & festa, ejecto diabolo, mutatóque impio cultu, Deo vero sensim dicaventur.*

** De qua re tamen, Scriptura silente, pleniùs rimandum.*

Cap. 31.

Ut Augustinum per literas nè de virtutibus suis gloriaretur hortatus sit.

Sax. deest. QUo in tempore misit etiam Augustino epistolam super miraculis, quæ per eum facta esse cognoverat; in qua eum nè per illorum copiam periculum elationis incurrerit, his verbis hortatur: *Scio, frater charissime, quia omnipotens Deus per dilectionem tuam * in gentem quam eligi voluit magna miracula ostendit.* ** in gente. W. & C.* *Unde necesse est, ut de eodem dono cœlesti & timendo gaudeas, & gaudendo pertimescas. Gaudeas videlicet, quia Anglorum animæ per exteriora miracula ad interiorem gratiam pertrahuntur: pertimescas verò, nè inter signa quæ fiunt infirmus animus in sua præsumptione se elevet, & undè foris in honorem tollitur, indè per inanem gloriam intus cadat. Meminisse etenim debemus, quod discipuli cum gaudio à prædicatione redeuntes, dum cœlesti Magistro dicerent:* Domine, in nomine tuo etiam dæmonia nobis subjecta sunt; *protinus audierunt,* Nolite gaudere super hoc, sed potiùs gaudete quia nomina vestra scripta sunt in cœlo. Luc. 10. 17. *In privata enim & temporali lætitia mentem posuerant, qui de miraculis gaudebant; Sed de privato ad communem & de temporali ad æternam lætitiam revocantur,*

vocantur, quibus dicitur: In hoc gaudete, quia nomina vestra scripta sunt in cœlo. *Non enim omnes electi miracula faciunt: sed tamen eorum nomina omnium in cœlo tenentur adscripta. Veritatis etenim discipulis esse gaudium non debet, nisi de eo bono, quod commune cum omnibus habent, & in quo finem lætitiæ non habent. Restat itaque, frater charissime, ut inter ea quæ operante Domino exterius facis, semper te interius subtiliter judices, ac subtiliter intelligas, & temetipsum quis sis, & quanta sit in eadem gente gratia, pro cujus conversione etiam faciendorum signorum dona percepisti. Et si quando te creatori nostro, seu per linguam seu per opera reminisceris deliquisse, semper hæc ad memoriam revoces, ut surgentem cordis gloriam memoria reatus premat: Et quicquid de faciendis signis acceperis vel accepisti, hæc non tibi, sed eis deputes donata, pro quorum tibi salute collata sunt.*

Cap. 32.

Ut Ethelberto Regi literas & dona miserit.

Sende he eac swylce on ða ylcan tid se eadiga Papa Gregorius Æþelbyrhte cyninge ærendgeƿrit somod 7 ƿorold gife monige on mistenlicum mægƿlitan. ƿolde eac swylce þone cyning mid þyssum hƿilendlicum arum ƿuldrian ðam ðe he ðær heofonlican ƿices ƿuldor mid his geƿinne 7 mid his lare geornnesse openede 7 cyþde;

Misit & idem beatus Papa Gregorius eodem tempore etiam Regi * Ethelberto epistolam, simul & dona in diversis speciebus * perplura: temporalibus quoque honoribus Regem glorificare satagens, cui gloriæ cœlestis suo labore & industriâ notitiam provenisse gaudebat. [Exemplar autem præfatę epistolæ hoc est.]

* Æthilberchto. C.

* Sic MS. sing ut Sax. sed perpulchra Edit. Col.

Sax. deest. *Domino gloriosissimo atque præcellentissimo filio Ethelberto Regi Anglorum, Gregorius Episcopus. Propter hoc OMNIPOTENS DEUS bonos quosque ad regimina populorum perducit, ut per eos omnibus quibus PRÆLATI fuerint dona suæ pietatis impendat. Quod in Anglorum gente factum cognovimus: cui vestra gloria est idcirco* prępositа, *ut per bona, quæ vobis concessa sunt, etiam subjecta VOBIS genti superna beneficia præstarentur. Et ideo (gloriose fili) eam quam accepisti divinitus gratiam solicitâ mente custodi:* Christianámque *fidem in populis TIBI subditis extendere festina, zelum rectitudinis tuæ in eorum multiplica conversione, idolorum cultus insequere, fanorum ædificia everte, subditorum mores ex magna vitæ munditia exhortando, terrendo, blandiendo, corrigendo, & boni operis exempla monstrando ædifica; ut illum retributorem invenias in cœlo, cujus nomen atque cognitionem dilataveris in terra. Ipse enim vestræ quoque gloriæ nomen etiam posteris gloriosius reddet, cujus vos honorem quæritis & servatis in gentibus. Sic etenim* Constantinus, *quondam piissimus Imperator, Romanam rempublicam à perversis idolorum cultibus revocans,* Omnipotenti Deo Domino nostro Jesu christo *secum subdidit, seque cum subjectis populis totâ ad * eum mente convertit. Unde factum est, ut antiquorum principum nomen suis, vir ille, laudibus vinceret: & tantò in opinione præcessores suos quantò & in bono opere superaret. Et nunc itaque vestra gloria cognitionem* unius Dei Patris, et Filii, et Spiritus sancti *Regibus ac populis* sibimet *subjectis festinet infundere; ut & antiquos gentis suæ Reges laudibus ac meritis transeat, & quantò in subjectis suis etiam aliena peccata deterserit, tantò etiam de peccatis propriis ante omnipotentis Dei terribile examen securior fiat. Reverendissimus frater noster Augustinus Episcopus in monasterii regula doctus, sacræ* Scripturæ *scientiâ repletus, bonis,* Auctore Deo, *operibus præditus, quæque vos admonet libenter audite, devotè peragite, studiosè in memoria reservate. Quia si vos eum in eo quod pro* Omnipotenti Deo *loquitur auditis, idem omnipotens Deus hunc pro vobis exorantem celeriùs exaudiet. Si enim (quod absit) verba ejus postponitis, quomodo eum omnipotens Deus poterit audire pro vobis, quem vos negligitis* audire pro Deo?

* Sic MS. sing.

Tota igitur mente cum eo vos in fervore fidei stringite, atque ad nisum illius virtute quam vobis divinitas *tribuit adjuvante, ut regni sui vos ipse faciat participes, cujus vos fidem in regno vestro recipi facitis & custodiri. Praterea scire vestram gloriam volumus, quod sicut in* Sciptura sacra *ex verbis Domini omnipotentis agnoscimus, prasentis mundi jam terminus juxtà est, & sanctorum regnum venturum est, quod nullo unquam poterit fine terminari. Appropinquante autem eodem mundi termino, multa imminent quæ antea non fuerunt; videlicet, immutationes aeris, terrorésque de cælo, & contra ordinem temporum tempestates, bella, fames, pestilentia, terræ motus per loca, quæ tamen non omnia nostris diebus ventura sunt, sed post nostros dies omnia subsequentur. Vos itaque si qua ex his evenire in terra vestra cognoscitis, nullo modo animum vestrum perturbetis: quia idcirco hæc signa de fine seculi præmittuntur, ut de animabus nostris debeamus esse soliciti, de mortis hora suspecti, & venturo Iudici in bonis actibus inveniamur esse præparati. Hæc nunc (gloriose fili) paucis locutus sum, ut cùm* CHRISTIANA FIDES *in regno vestro excreverit, nostra quoque locutio apud vos latior excrescat, & tantò plùs loqui libeat, quantò se in mente nostra gaudia de gentis vestræ perfecta conversione multiplicant. Parva autem xenia transmisi, quæ vobis parva non erunt, cùm à vobis ex beati Petri Apostoli fuerint benedictione suscepta. Omnipotens itaque Deus in vobis gratiam suam quam cæpit perficiat, atque vitam vestram & hic per multorum annorum curricula extendat, & post longa tempora in cælestis vos patriæ congregatione recipiat. Incolumem Excellentiam vestram gratia superna custodiat, Domine fili. Data die decimâ Kalendarum Juliarum, Imperante Domino nostro Mauritio Tiberio piissimo Augusto, anno decimonono, post consulatum ejusdem anno decimo octavo, indictione quartâ.*

CAP. 33.

Ut Augustinus Ecclesiam Salvatoris instauraverit, & monasterium beati Petri Apostoli fecerit, & de primo ejus Abbate Petro.

AND ða Scs' Agustinus se biscop sona ðær ðe he ðam biscop setle onfeng on ðære cynelican byrig. ða ednipode he 7 worhte mid cyninges fultume ða cyricean ðe he ær geara iu geleornade ealde Romanisce weorce geworhte beon. 7 ða on ures Drihtnes hælendes Cristes noman gehalgode. 7 he ðær him sylfum eardung stowe gesette 7 his æfterfyligendan. Swylce he eac Mynster getimbrade eastan ðære ceastre. on ðam mid his getrymnesse 7 lare Æðelbyrht se cyning weorðlice cyricean het getimbrian ðara eadigra Apostola Petri 7 Pauli. 7 he hi mid missenlicum geofum gewelgode. Prion ðære cyricean Agustinus lic. 7 eallra Cantwara biscopa somod. 7 heora cyninga gesette beon mihten. Ða cyricean hwæðere nalæs he Agustinus ac Laurentius B. his æfterfy-

AT Augustinus ubi in regia civitate sedem Episcopalem (ut prædiximus) accepit, recuperavit in ea, regio fultus adminiculo, Ecclesiam quam * ibi Romanorum antiquorum fidelium opere factam fuisse didicerat, & eam in nomine sancti Salvatoris Dei & Domini nostri Jesu Christi sacravit, atque ibidem sibi habitationem statuit & cunctis successoribus suis. Fecit autem & Monasterium non longè ab ipsa civitate ad Orientem, in quo ejus hortatu * Ethelbertus Ecclesiam beatorum Apostolorum Petri & Pauli à fundamentis construxit, ac diversis donis ditavit; in qua & ipsius Augustini & omnium Episcoporum Dorovernensium, simul & Regum * Cantii poni corpora possent. Quam tamen Ecclesiam non ipse Augustinus, sed successor ejus Laurentius consecravit. Prion

* inibi. *MS. sing. RR. Armach. in primord. pag* 130. *lin.* 25.

* Æthilberct *C.*

* Cantiæ. *MS. sing.*

terfy-

terfyligend hi gehalgode; Þæs se æresta Abbod ðæs ylcan Mynstres Petrus haten mæsse-preost. se wæs eft ærend-draca sended on Gallia rice. 7 ða wæs besenced on sumne sæs *sceat se wæs haten Ampleot. 7 fram ðære stowe bigengum on* uncymre byrigenne geseted wæs ac se ælmihtiga God wolde gecyþan hwylcre geearnunge se halga wer wære æghwylce niht ofer his byrigenne * heofonlic leoht wæs ætywed. oð ðæt þa neh men ongeaton þa ðe hit gesawon. þ þ wæs mycel wer 7 halig man sehe ðær bebyriged wæs. 7 hi ða sywredan hwæt. 7 hwonan he wæs. genaman ða his lichoma 7 on Bonagia ða ceastre æfter gewirenne ane swa myclum were 7 swa halgum on cyricean gesetton 7 bebyrigdon;

mus autem ejusdem monasterii Abbas Petrus presbyter fuit, qui legatus Galliam missus, demersus est in sinu maris, qui vocatur Amfleat, & ab incolis loci ignobili traditur sepulturæ: sed omnipotens Deus, ut qualis meriti vir fuerit demonstraret, omni nocte supra sepulcrum ejus lux cœlestis apparuit; donec animadvertentes vicini qui videbant sanctum fuisse virum, qui ibi esset sepultus, & investigantes unde & quis esset, abstulerunt corpus: & in Bononia civitate juxta honorem tanto viro congruum in Ecclesia posuerunt.

* *aliàs*, fleot. *Cantab.* sceað. C.

* *sic MS. B. & C. sed Cantab* un-cymre.

* mycel leoht. B.

Cap. 34.

Ut Ethelfridus Rex Nord Humbrorum, Scotorum gentes prælio conterens, ab Anglorum finibus expulsus est.

ÞYssum tidum fore wæs Norþanhymbra rice se strangesta cyning 7 se gylp georngesta Æþelfrið wæs haten. se ma eallum Angel cynnum 7 ealdormannum Brytta þeode fornom. 7 forhergode. swa efne ðæt þe mihte widmeten beon Saule iu cyninge Israhela þeode butan þ he wæs ðære godcundan æfestnysse unwis; Ne wæs ærne ænig cyning. ne ealdorman þ ma heora landa ute amærde. 7 him to gewealde underþeodde forðon ðe he hi to gafulgyldum gesette on Angel ðeodde. oþþe of heora *lande adraf. mihte swyþe well beon to him geþeoded se cwide ðe Jacob se heah fæder on Saules hade ðæs wcyninges cwæð. ða his sunu bletsade. Beniamin is wirende wulf on ær mergen he yteð hlofe. 7 on æfenne here reaf dæleð; Ða wæs for his * fromscype onstyred Ædon Sceotta cyning ða ðe on Breotone eardiaþ. teh hine ða fyrdon

HIs temporibus Nordhumbrorum regno præfuit rex fortissimus & gloriæ cupidissimus *Ethelfridus, qui plùs omnibus Anglorum primatibus gentem vastabat Britonum; ità ut Sauli quondam, Regi Israeliticæ gentis comparandus videretur, excepto duntaxat hoc, quòd divinæ erat religionis ignarus. Nemo enim in tribunis, nemo in regibus plures eorum terras, exterminatis vel subjugatis indigenis, aut tributarias genti Anglorum, aut habitabiles fecit. Cui meritò poterat illud, quod benedicens filium Patriarcha in persona Saulis dicebat, aptari; *Benjamin lupus rapax, manè comedet prædam, & vesperè dividet spolia.* Unde motus ejus profectibus *Edan rex Scotorum, qui *Britanniam inhabitant, venit

* Æthilfrid. C

Gen. 49. 27.

* Ædan. *W. & C.*

RR. Armach. in primord. pag. 710.

* *Et ibid. p. 734*

* þeode. B.

* forþ-scype. C.

fẏrdon. ⁊ com mid unmæte weo-
rode ⁊ strange wiþ hine to ge-
feohte. ac he hwæþere oferswẏ-
ðed mid feawum on weg fleah;
Wæs ðis gefeoht geworden on
ðære mæran stowe ðe cweden is
Degsastan. ðær * lẏtestne eall
his weorod ofslegen wæs. on þam
gefeohte eac swẏlce Ðeodbald
Æþelfriþes broþor wæs ofsle-
gen mid ealle ðẏ weorude ðe he
lædde. ꝥ gefeoht Æþelfrid ge-
fremede ðẏ *ællẏftan geare his
rices ꝥ he hæfde feower ⁊ twen-
tig wintra. ꝥ wæs ꝥ ærest e gear
Focatis ðæs Caseres. se ðe hæf-
de Romana rice ; Sẏþþan of
ðære tide nænig Scotta cẏning dorste wið Angel ðeode
to gefeohte cuman oð þisne andweardan dæg;

* lẏtle ær. C.

* *aliàs* ænlẏf-tan *Cantab. sed* endlef-tan. B. æfte-ran. C.

contra eum cum immenso ac forti exercitu, sed cum paucis victus aufugit. Siquidem in loco celeberrimo qui dicitur * Degsastan [id est, *Degsę lapis,] omnis penè ejus est cæsus exercitus. In qua etiam pugna Theodbaldus frater Ethelfridi cum omni illo quē ipse ducebat exercitu peremptus est. Quod videlicet bellum *Ethelfridus [anno ab incarnatione Domini sexcentesimo tertio] regni autem sui, quod vinginti quatuor annis tenuit, anno undecimo perfecit. Porrò anno Focatis, qui tum regni Romani apicem tenebat, primo. Neque ex eo tempore, quisquam regum Scotorum in Britanniam adversus gentem Anglorum usque ad hanc diem in prȩlium venire audebat.

* *Sic W. & C. sed* Degsestan *T.*

* *Sic MS. Tr. sed* Degsa lapis, *W. & edit. Col.*

* Æðilfrid. C

Her endaþ seo ærest e boc. ⁊ onginneþ seo oþer.

Hic desinit liber primus, & incipit secundus.

ECCLESIASTICÆ HISTORIÆ GENTIS ANGLORUM

LIBER II.

Cap. I.

De obitu beati Papæ Gregorii.

ÐYssum tidum ꝥ is fif ƿinter ⁊ six hund ƿintra æfter þære drihtenlican menniscnysse. se eadiga Papa Gregorius æfter þon ðe he ꝥ setl þære Romaniscan cyrican ⁊ þære Apostolican þreottyne gear ⁊ syx monað ⁊ tyn dagas ƿulderlice heold ⁊ rehte. ða *ƿæs* forþfered ⁊ to þam ecan setle þæs heofonlican rices læded ƿæs ⁊

[redacted]

HIs temporibus, id est, anno Dominicæ incarnationis sexcentesimo quinto beatus Papa Gregorius postquam sedē Romanæ & Apostolicæ Ecclesiæ tredecim annos, menses sex, & dies decem gloriosissimè rexit, defunctus est, atq; ad æternam regni cœlestis sedem translatus. *Anno Dom. 605.* [De quo nos convenit (quia nostram, id est, Anglorum gentem de potestate Satanæ ad fidem Christi suâ industriâ convertit) latiorem in nostra historia Ecclesiastica facere sermonem, quem rectè nostrum appellare possumus & debemus Apostolum. Quia cùm primum in toto*orbe gereret Pontificatum,& conversis jamdudum ad fidem veritatis esset prælatus Ecclesiis, nostram gentem eatenus idolis mancipatam Christi fecit Ecclesiam, ità ut Apostolicum illum de eo liceat nobis proferre sermonem. Quia etsi aliis non est Apostolus, sed tamen nobis est. Nam signaculum Apostolatûs ejus nos sumus in Domino. Erat autem natione Romanus, ex patre Gordiano, genus à proavis non solùm nobile, sed & religiosum ducens. Deinde Felix ejusdem sedis Apostolicæ quondam Episcopus, vir magnæ glorię in Christo & Ecclesia ejus fuit atavus. Sed & ipse nobilitatē religionis non minore quàm parentes & cognati virtute devotionis exercuit. Nobilitatem verò illam, quam ad seculum videbatur habere, totam ad nanciscendam supernæ gloriam dignitatis divinâ gratiâ largiente convertit. Nam mutato repentè seculari habitu, monasterium petiit, in quo *tantâ perfectionis gratiâ cœpit conversari, ut (sicut ipse postea flendo attestari solebat) animo illius *labentia cuncta subteressent, ut rebus omnibus quæ volvuntur emineret, ut nulla nisi cœlestia cogitare soleret, ut etiam retentus corpore ipsa jam carnis claustra contemplatione transiret, ut mortem quoque quæ penè cunctis pœna est, videlicet ut ingressum vitæ & laboris sui præmium amaret. Hoc autem ipse de se non profectum jactando virtutum, sed deflendo potiùs defectum, quem (ut referre consueverat) sibi per curam pastoralem incurrisse videbatur. Denique tempore quodam secreto, cum diacono suo Petro colloquens, enumeratis animi sui virtutibus priscis mox dolendo subjunxit. At nunc ex occasione curæ pastoralis secularium hominum negotia patitur, & post tam pulchram quietis suæ speciem terreni actûs pulvere fœdatur. Cúmque se pro condescensione multorum ad exteriora sparserit, etiam cùm interiora appetit, ad hæc proculdubio minor rediit. Perpendo itaque quid tolero, perpendo quid amisi, dúmque intueor illud quod perdidi, fit hoc gravius quod porto. Hęc quidem sanctus vir ex* magna humilitatis intentione dicebat.

* corde. *W. perperam.*

* profectionis *T.*

* libentia. *VV*

* magnæ. *Coll. Johan.*

Sed nos credere decet, nihil eum Monasticę perfectionis perdidisse, occasione curæ pastoralis, imò potiorem tunc sumsisse profectum de labore conversionis multorum, quam de propria quondam quiete conversationis habuerat, maximè quia & pontificali functus officio domum suam monasterium facere curavit. Et dum *primùm de monasterio abstractus, ad ministerium altaris ordinatus, atque Constantinopolim *apocrisarius ab Apostolica sede directus est, non tamen in terreno conversatus palacio propositum vitæ cœlestis intermisit. Nam quosdam fratrum ex monasterio suo, qui eum gratię germanæ charitatis ad Regiam urbem secuti sunt, in tutamentum cœpit observantiæ regularis habere: *videlicet ut eorum semper exemplo (sicut ipse scribit) ad orationis placidum litus, quasi anchorę fune restringeretur, cum incessabili causarum secularium impulsu fluctuaret: concussámque seculi actibus mentem, inter eos quotidie per studiosæ lectionis roboraret alloquium. Horum ergò consortio non solùm à terrenis est munitus incursibus, verumetiam ad cœlestis exercitia vitę magis magísque succensus. Nam hortati sunt eum, ut librum beati Job magnis involutum obscuritatibus mystica interpretatione discuteret; neq; negare potuit opus, quod sibi fraternus amor multis utile futurum imponebat. Sed eundem librum, quomodo juxta literam intelligendus, qualiter ad Christi & Ecclesiæ Sacramenta referendus, quo sensu unicuique fidelium sit aptandus, per triginta quinque libros expositionis, mirandâ ratione perdocuit. Quod videlicet opus in Regia quidem urbe apocrisarius inchoavit; Romæ autem jam factus Pontifex *implevit. Qui cum esset adhuc Regia in urbe positus, nascentem ibi novam hæresim de statu nostræ resurrectionis, cum ipso quo exorta est initio, juvante se gratiâ Catholicæ veritatis attrivit. Siquidem Euticius ejusdem urbis Episcopus dogmatizabat, corpus nostrum in illa resurrectionis gloria impalpabile, ventis aeríque subtilius esse futurum. Quod ille audiens, & ratione veritatis, & exemplo Dominicæ resurrectionis probavit hoc dogma orthodoxæ fidei omnibus modis esse contrarium. Catholica etenim fides habet, quod corpus nostrum in illa immortalitatis gloria sublimatum, subtile quidem sit per effectum spiritualis potentiæ, sed palpabile per veritatem naturæ, juxta exemplum Dominici corporis, de quo à mortuis suscitato, dicit ipse discipulis: *Palpate & videte, quia Spiritus carnem & ossa non habet, sicut me videtis habere.* In cujus assertione fidei, venerabilis pater Gregorius, in tantùm contra nascentem hæresim novam, laborare contendit, tantâ hac instantiâ, juvante etjam piissimo imperatore Tiberio Constantino comminuit, ut nullus exinde sit inventus, qui ejus resuscitator exsisteret. Alium quoque librum composuit egregium, qui vocatur Pastoralis, in quo manifesta luce patefecit, *qualis ad Ecclesiæ regimen assumi, qualiter ipsi *rectores vivere, quâ discretione singulas quasque audientium instruere personas, & quantâ consideratione propriam quotidie debeant fragilitatem pensare. Sed & homilias Evangelii numero quadraginta composuit, quas in duobus codicibus æquâ sorte distinxit; Libros etiam Dialogorum quatuor fecit, in quibus rogatu Petri diaconi sui, virtutes sanctorum, quos in Italia clariores nôsse vel audire poterat, ad exemplum vivendi posteris collegit, ut (sicut in libris Expositionum suarum quibus sit virtutibus insudandum edocuit) ità etiam descriptis sanctorum miraculis, quæ virtutum earundem sit claritas, ostenderet. Primam quoque & ultimam Ezechielis Prophetæ partem, quæ videbantur obscuriores, per homilias viginti duas, quantum lucis intus habeant, demonstravit. Excepto libello Responsionum, quem ad interrogationes sancti Augustini primi Anglorum gentis Episcopi, scripsit, ut & suprà docuimus, totum ipsum libellum his *inserentes historiis: libello quoque Synodico, quem cum Episcopis Italiæ de necessariis Ecclesiæ causis utilissimum composuit: & familiaribus ad quosdam literis. Quod eò magìs mirum est, tot eum ac tanta condere volumina potuisse, quod penè omni juventutis suæ tempore (ut verbis ipsius loquar) crebris viscerum doloribus cruciabatur, horis momentísque omnibus fractâ stomachi virtute lassescebat, lentis quidem, sed tamen continuis febribus anhelabat. Verùm inter hæc dum solicitus pensaret, quia, Scripturâ teste, *Omnis filius qui recipitur, flagellatur,* quò malis præsentibus durius deprimebatur, eò de æterna certiùs præ-

sumptione

* primò. MS sing.
* Apocrisarius, Episcopi legatus.
* Vitæ. T. & Coll. Johan.
* explevit. T. W.
* l. Eutychius.
Luc. 24. 39.
* quales. W. & Coll. Johan.
* Pastores. W.
* inserentis. W

sumptione respirabat. Hæc quidem de immortali ejus dicta sint ingenio, quod nec tanto corporis potuit dolore restringi. Nam alii quidem Pontifices *construendis ornandísque auro vel argento Ecclesiis* operam dabant, hic autem totus erga *animarum lucra* vacabat. Quicquid pecuniæ habuerat, hoc sedulus dispergere ac dare pauperibus curabat, ut *justitia ejus maneret in seculum seculi, & cornu ejus exaltaretur in gloria:* ità ut illud beati Job veraciter dicere possit, Psal. 112.9.
Auris audiens beatificabat me, & oculus videns testimonium reddebat mihi, quòd liberassem pauperem vociferantem & pupillum, cui non esset adjutor. Job 29.11.
Benedictio perituri super me veniebat, & cor viduæ consolatus sum. Justitiâ indutus sum & vestivi me sicut vestimento, & diademate judicio meo. *Oculus fui cæco, & pes claudo.* Pater eram pauperum, & causam quam nesciebam diligentissimè investigabam. Conterebam molas iniqui, & de dentibus illius auferebam prædam. Et paulò pòst, *Si negavi,* inquit, *quid volebant pauperibus: & oculos viduæ expectare feci. Si comedi bucellam meam solus, & non comedit pupillus ex ea: Quia ab infantia mea crevit mecum miseratio, & de utero matris meæ egressa est mecum.* Ad cujus pietatis & justitię opus pertinet etiam hoc, quod nostram gentem per prædicatores quos huc direxit, de dentibus antiqui hostis eripiens, æternæ libertatis fecit esse participem. Cujus fidei & saluti congaudens, quámque dignâ laude commendans, ipse dicit in expositione beati Job. Ecce lingua *Britanniæ,* quæ nihil aliud noverat quàm barbarum frendere, jamdudum in divinis laudibus* Hebræum cœpit Alleluia resonare. Ecce * *RR. Armach p. 333. l. 30. & 334. l. 10.*
quondam tumidus, jam substratus sanctorum pedibus, servit oceanus, ejúsq; barbaros motus, quos terreni principes edomare ferro nequiverant, hos pro divina formidine sacerdotum ora simplicibus verbis ligant: & qui catervas pugnantium infideles nequaquam metueret, jam nunc fideles humilium linguas timet. Quia enim preceptis, cœlestibus verbis, clarescentibus quoque miraculis, virtus ei divinæ cognitionis infunditur, ejusdem divinitatis terrore refrænatur, ut pravè agere metuat, ac totis desideriis ad æternitatis gloriam venire concupiscat. Quibus verbis beatus Gregorius hoc quoque declarat, quia sanctus Augustinus & socii ejus non solâ prædicatione verborum, sed etiam cœlestium ostensione signorum gentem Anglorum ad agnitionem veritatis perducebant. Fecit inter alia beatus Papa Gregorius, ut in Ecclesiis* beatorum Apostolorum *Petri & Pauli* super corpora eorum missæ celebrarentur. Sed & in * Sanctorum. *T. & C.*
ipsa missarum celebratione tria verba maximæ perfectionis plena super adjecit, *Diésque nostros in* TUA *pace disponas, atq; ab æterna damnatione* * NOS *eripi, & in electorum tuorum jubeas grege numerari* [* per Christum Dominum nostrum.] * *B. Greg. hic docet orare ad Deum solum, non ad S. Petrum & Paulum, neque pro Petro aut Paulo, sed pro seipsis. NOS (inquit.)* * *MS. Cot.*

Heold he ⁊ ƿehte ða cyricean on þara Casera tidum Mauríci
⁊ *Uocati. ⁊ ðy æfteran geare *Focati. & *lin. prox.* Focatis. C
þæs ylcan Uocatius ꝥ he forð-
ferde of þyssum life ⁊ ferde to
þá soþan life þe on heofonum is.
⁊ his lichoma wæs bebyreged on
Sce'. Petres cyricean beforan
þam * husel portice ðy feorþan * sud portice. B.
dæge * idus Martiarum. ⁊ he nu * iduum C.
hwonne on þam ilcan bið on wul-
dre arisende mid oþrum hyrdum ðære halgan cyricean.
⁊ on his byrgenne is awriten þysses gemetes byrgenleoð;

Rexit autem Ecclesiam temporibus imperatorum Mauritii & Focatis. Secundo autem ejusdem Focatis anno transiens ex hac vita migravit ad veram quæ in cœlis est vitam. Sepultus verò est corpore in Ecclesia beati Petri Apostoli ante secretarium die quarto iduum Martiarum: quandoque in ipso cum cæteris sanctæ Ecclesiæ pastoribus resurrecturus in gloria. Scriptúmq; est in tumba ipsius Epitaphium hujusmodi.

Onfoh þu eorþe lichoman
of þinum lichoman genumen.
ꝥ ðu hine eft agyfan mæge
þonne hine God liffæsteð;

Suscipe terra tuo corpus de corpore sumptum,

Reddere quod valeas vivificante Deo.

* upp heonan B. ðe gast * up heofon geſohte. nænig gewealð deaþes him ſceðdaþ. þam oþres lifes. ſe ſylfa deað meis weg. Ðæs hean Biscopes leoma on þysse byrigenne ſyndon betyned. ſe symle leofað gehwær on unrim godum. Earmra hungur he oferſwyþde mid mettum. & heora cyle mid hrægle. & he mid halgum monungum ſaule fram feondum gescylde. & he mid dæde gefylde ſwa hwæt ſwa he mid worde lærde. wæs he geſwinelico worð ſprecende þ he lifes byſen wære haligra manna. to Criste he * Angle gehwyrfde mid arfæſtnysse lareowdomes. þis gewin. & þysſum * gelic. þeos gymen. & ðus ðu hyrde dydest. þ ðu Drihtne broht est mycel gestreon haligra ſaula. þyssum sigorum þu Godes B. bliſsian miht. forðon þu þinra weorca ece mede butan ende nimest.

* Sax. paupe-rum esuriem.

* Sic MS. sing

* eallc. B.

* gelis. B.

* Sax. Episcopus.

Spiritus astra petit, lethi nil jura nocebunt,
Cui vita alterius mors magis ipsa via est.
Pontificis summi hoc clauduntur membra sepulchro,
Qui innumeris semper vivit ubique bonis.
* *Esuriem dapibus superavit, frigora veste,*
Atque animas monitis texit ab hoste sacris.
Implebátq; actu, quicquid sermone docebat,
Esset ut exemplum, mystica verba loquens.
Ad Christum Anglos convertit pietate magistrâ,
[*Acquirens fidei agmina gente nova.*]
Hic labor, hoc studium, hæc tibi cura, hoc pastor agebas,
Ut Domino offerres plurima lucra gregis.
*Hisque Dei * consul factus, lætare triumphis.*
Nam mercedem operum jam sine fine tenes.

Nis us þonne ſe hliſa to forſwigienne þe be þam * eadigan Gregorie þurh yldra manna ſegene to us becom. for hwylcum intingan he monad wære þ he ſwa geornfulle gymenne dyde ymb ða hæla ure þeode. Secgeaþ hi þ sume dæge þider niwan come * cype men of Brytene. & monig cepe þing to ceap ſtowe brohte. & eac monige coman to bycgeanne þa þing. Ða gelamp hit þ Gregorius betwyh oþre eac þyder com. & þa geseah betwih oþer þing cepe cnihtas þær ingesette wæron hwites lichoman & fægeres andwlitan men. & æþelice gefeaxe. þa he þa hi geseah & beheold. þa frægn he of hwylcum lande oþþe of hwylcere þeode hi brohte wæron. Sæde him man þ hi of Breotene ealonde brohte wæron. & þæs ealondes bigengan swylcre ansyne men wæron. eft he frægn hwæþer þa ylcan land leode Cristene

* scipmen. B.

Nec silentio prætereunda * opinio, quæ de Beato Gregorio traditione majorum, ad nos usq; perlata est, qua videlicet ex causa admonitus tam sedulam erga salutẽ nostræ gentis curam gesserit. Dicunt, quia die quadam cùm, advenientibus nuper mercatoribus, multa venalia in forum fuissent collata, multi ad emendum confluxissent, & ipsum Gregorium inter alios advenisse, ac vidisse inter alia pueros venales positos, candidi corporis, ac venusti vultûs, capillorum quoque formâ egregiâ. Quos cùm aspiceret, interrogavit (ut aiunt) de qua regione vel terra essent allati: dictúmq; est quòd de Britannia insula, cujus incolæ * tales essent aspectu. Rursus interrogavit, utrum iidem insulani Christiani, an

* relatio. W.

* talis erant aspectûs, W.

*on hæþenna gilðum lifdon. Ben.

Cristene wæron. þe hi þa gyt * on hæþennysse gedwolum lifdan; Cw. him mon to ⁊ sæde. ꝥ hi þa get hæþene wæron. ⁊ he þa of inneweardre heortan swiþe sworete ⁊ þus cw. Wala wa ꝥ is warlic ꝥ swa fæger feorh. ⁊ swa leohtes ⁊ wlitan men sceolan agan ⁊ besittan þystra ealdor; Eft he frægn hwæt seo þeod nemned wære þe hi of coman. þa andswarede him mon ꝥ hi Engle nemde wæron. cwæþ he. Wel ꝥ swa mæg. forþon englelice ansyne hi habbaþ. ⁊ eac swylce gedafenaþ ꝥ hi engla efenyrfeweardas on heofonum sin; Ða gyt he furþor frægn. ⁊ cwæþ. hwæt hatte seo mægþ þe þas cnihtas hider of gelædde wæron. þa ⁊swarede him mon ⁊ cwæþ. ꝥ hi Dere nemde wæron; Cw. he. wel ꝥ is cweden Dere de ira eruti. hi sculan beon of godes yrre abrodene. ⁊ to Cristes mildheortnesse gecygde. þa gyt he acsade hwæt heora cyning haten wære. ⁊ him mon ⁊swarede ⁊ cw. ꝥ he Ælle haten wære. ⁊ þa pleogede he mid his wordum to þam naman ⁊ cwæð. Alleluia. ꝥ gedafenað ꝥ te Godes lof uses scyppendes on þam dælum sungen si. ⁊ he þa sona eode to þam B. ⁊ to þam Papan þæs Apostolican setles. forþan he sylfa ða gyt ne wæs B. geworden. bæd hine ꝥ he Angel þeode on Breotene onsende hwylce lareowas. ꝥ ðurh ða hi to Criste gecyrde beon mihton. ⁊ cw. ꝥ he sylfa gearo wære mid Godes fultume ꝥ weorc to gefremmanne. gif þam Apostolican Papan ꝥ licode. ⁊ ꝥ his willa wære. ⁊ his lyfnesse; Ða ne wolde se Papa ꝥ *geþafigean ne þa burhware þon ma. ꝥ swa æþele wer ⁊ swa geþungen. ⁊ swa gelæred swa feor swam him gewite; Ac he sona hwaþe þæs þe he

*geþafian. C.

paganis adhuc erroribus essent implicati. Dictúmque est, quòd essent pagani. At ille intimo ex corde longa trahens suspiria, Heu proh dolor! inquit, quòd tam lucidi vultûs homines tenebrarum auctor possidet, [tantáque gratia frontis conspicui mentem ab interna gratia vacuam* gestat.] Rursus ergo interrogavit, quod esset vocabulum gentis illius: Responsum est, quòd Angli vocarentur. At ille, bene, inquit; Nam & Angelicam habent faciem, & tales Angelorum in cœlis decet esse cohæredes. Quod (ait) habet nomen ipsa provincia, de qua isti sunt allati? Responsum est, quòd Deiri vocarentur iidem provinciales. At ille, bene, inquit, Deiri: de ira eruti, & ad misericordiam *Christi* vocati. Rex provinciæ illius quomodo vocatur: Responsum est, quòd Elle diceretur. At ille, alludens ad nomen, ait, Alleluia, laudem Dei creatoris illis in partibus oportet cantari. Accedénsque ad Pontificem Romanæ & Apostolicæ sedis (nondum enim erat ipse Pontifex factus) rogavit, ut genti Anglorum in Britanniam aliquos verbi* ministros, per quos *ad Christum* converteretur, mitteret; seipsum paratum esse in hoc opus Domino cooperante perficiendum, si tamen Apostolico Papæ hoc ut fieret, placeret. Quod dum perficere non posset, quia etsi Pontifex concedere illi quod petierat voluit, non tamen cives Romani *ut tam longè ab urbe secederet, potuere permittere. Mox ut ipse Pontificatûs officio functus est, perfecit opus diu desideratum. Alios quidem * prædicatores mittens, sed ipse prædicationem ut* fructificaret, suis exhortationibus ac precibus adjuvans. [Hęc juxta opinionem quam ab antiquis accepimus, historiæ nostræ Ecclesiasticæ inserere optimum duximus.]

* *Sic MS.* [illegible]

* *Sax.* Doctores.

* *Sax.* Ut vir tam nobilis, tam illustris, támque doctus, &c.

* *Sax.* Doctores.

* *Sax.* fructificaret Dei voluntati & gentis Anglicanæ institutioni sive consilio.

 biscop

bisceop *geworden wæs. ꝥ he gefremede ꝥ weorc ꝥ he *lange wilnade. ⁊ þa halgan lareowas hider onsende. þe we ær beforan *sædon. ⁊ he Scs Gregorius mid his *trymnyssum ⁊ mid his gebedum wæs gefultumiende ꝥ heora lar wære wæstmberende to Godes willan ⁊ to ræde Angel cynne;

*gehalgode.B· *ær wilnode.B. * nemnedon. B.

Cap. 2.

Ut Augustinus Britonum Episcopos pro pace Catholica etiam miraculo cœlesti coram eis facto monuerit, quæve illos spernentes ultio secuta sit.

ÐA wæs ꝥ Augustinus se Biscop mid Ædelbyrhtes fultume þæs cyninges gelaþode to his spræce Brytta Bisceopas ⁊ lareowas on þære stowe þe mon nemneð Augustinus* ac on Hwicna gemære ⁊ West Sexna· ⁊ hi ða ongunnon mid broþorlice lufan hi manigean ⁊ læran ꝥ hi wihte sibbe ⁊ lufan betwih him hæfdon. ⁊ gemæne win fore drihtne onfenge godcunde lare to læranne on Angel þeode. ⁊ hi him hyran ne woldan; Ne *wihte Eastran healdan on heora tid. ge eac monig oþer þing þære cyriclican annesse hi ungelice wiþerword hæfdon; Ða hi ða hæfdon lange spræce ⁊ geflit ymb ða ðing. ne hi Augustinus larum ne his benum. ne his *þream ⁊ his geferena ænige þinga geþafigean woldan. ac hi heora seolfra þeawas ⁊ gesetnysse betran letton. þonne hi geþwære don eallum Cristes cyricean geond middan geard; Ða se halga fæder Augustinus ðysses gewinfullan geflites ende gesette. ⁊ ðus cw; Utan biddan Ælmihtine God þe ðe eardian deþ anmodan in his fæder *huse. ꝥ he geeadmodige us ⁊ getacnige mid heofonlicum wundrum. hwylc gesetnysse* to fyligeanne sy to ingange his rices; Læde mon hider to us sumne untrumne man. ⁊ þurh swa hwylces bene swa he gehæled

* aac.C.

* ne hi woldon C.

* þrym. C.

*wice.B

* hwylcum wegum to efestanne sy.B.

INterea Augustinus adjutorio usus *Ethelberti Regis convocavit ad suum colloquium Episcopos sive doctores proximæ Britonum provinciæ, in loco ubi usque hodie [linguâ Anglorum] **Augustines ac**, [id est, robur Augustini] in confinio *Wicciorum & Occidentalium Saxonum appellatur: Cœpitque eis fraternâ admonitione suadere, ut pace Catholicâ secum habitâ, communem evangelizandi gentibus pro Domino laborem susciperent. Non enim Paschæ diem dominicum suo tempore, [sed à decima quarta usque ad vigesimam lunam observabant. Quæ computatio octoginta quatuor annorum circulo continetur.] Sed & alia plurima unitati Ecclesiæ contraria faciebant. Qui cùm longâ disputatione habitâ, neque precibus, neque hortamentis, neq; increpationibus Augustini ac sociorum ejus assensum præbere voluissent, sed suas potiùs traditiones universis quæ per orbem sibi in Christo concordant Ecclesiis præferrent, sanctus pater Augustinus hunc laboriosi ac longi certaminis finem fecit, ut diceret: Obsecremus *Deum* qui habitare facit unanimes in domo patris sui ut ipse nobis insinuare cœlestibus signis dignetur, quæ sequenda traditio: quibus sit viis ad ingressum regni illius properandum. Adducatur aliquis æger: & per cujus preces fuerit curatus,

* Æthilberchti. *C.*

* Vectiorum. *Edit. Col.* Victiorum. *hodie* Wigorniensium, *sive* Worcestrensium.

si ðysses geleafa ⁊ wyrcnes si gelyfed Gode ⁊ fenge. ⁊ eallum to fyligeanne; Ða gewareodon ꝥ uneaþe þa his gesacan. þa lædde mon forð sumne blindne mon of Angel cynne. wæs he ærest læded to Brytta biscopum. ⁊ he nænige hæle ne frofre þurh heora * fegnunge onfeng. Ða ætnyhstan wæs Agustinus mid rihtre nydþearfnysse gebæded. * aþer. ⁊ gebigde his cneowa. bæd God Fæder Ælmihtigne ꝥ he þam blindan men gesyhþe forgeafe. ꝥ te he ðurh Anes mannes licumlice onlyhtnesse on monigra geleaffulra heortan ðæs gastlican leohtes gyfe onbærnde; Ða sona butan *yldinge wæs se blinda man onlyhted. ⁊ gesyhþe onfeng. ⁊ se soþa boda ðæs hean leohtes Agustinus wæs fram him eallum bodad ⁊ hered; Ða andettan eac Bryttas sceomiende ꝥ hi ongeaton ꝥ ꝥ wære soþfæstnesse weg ðone ðe Agustinus bodade. Cwædon hwæþere ꝥ hi ne mihtan butan heora leoda geþafunge ⁊ leafnysse heora ealde ðeawas onscunian ⁊ forlætan; Bædon ꝥ eft oþer seonoþ wære ⁊ hi þonne ne woldan mid ma heora witena gesecean; Ða se ða geseted wæs. coman seofan Brytta biscopas ⁊ ealle ða gelæredestan men þa wæron swyþest of Baancorona byrig. ðære tide Dinoþ wæs haten þæs mynstres Abbad; Ða hi ða to ðam gemote ferdon. ða coman hi ærest to sumum Ancran se wæs mid him halig ⁊ wis. * frunan hine ⁊ acsedon hwæþer hi sceoldan to Agustinus lare heora gesetnysse ⁊ heora ðeawas forlætan; Ða andswarede he him. gif he Godes man si fyligeað him; Cwædon hi to him. be hwon magon we ꝥ witan hwæþer he si; Cw. he Drihte sylfa cw. on his Godspelle. Nimað ge min * geoc ofer eow ⁊ leorniaþ

hujus fides & operatio Deo devota atque omnibus sequenda credatur. Quod cùm adversarii inviti licet concederent, allatus est quidam de genere Anglorum oculorum luce privatus qui cùm oblatus Britonum *sacerdotibus nil curationis vel sanationis horum ministerio perciperet, tandem Augustinus justâ necessitate compulsus flectit genua sua ad PATREM DOMINI NOSTRI JESU CHRISTI, deprecans ut visum cæco, [quem amiserat] restituerit: & per illuminationem unius hominis corporalem, in plurimorum cordibus fidelium spiritalis gratiæ lucem accenderet. Nec mora, illuminatur cœcus, ac verus summæ lucis præco ab omnibus prædicatur Augustinus. Tum Britones *confitentur quidem intellexisse se, veram esse viam justitiæ quam prædicaret Augustinus, sed non se posse absq; SVORUM CONSENSU AC LICENCIA priscis abdicare moribus. Vnde postulabant, ut secundò synodus *pluribus advenientibus fieret. Quod cùm esset statutum, venerunt (ut perhibent) septem Britonum Episcopi, & plures viri doctissimi maximè de [nobilissimo eorum monasterio, quod vocatur linguâ Anglorum] Bancornaburg: cui tempore illo * Dinooth Abbas præfuisse narratur; qui ad præfatum ituri concilium, venerunt primò ad quendam virum sanctum ac prudentem, qui apud eos anachoreticam ducere solebat vitam: consulentes, an ad prædicationem Augustini suas deserere traditiones deberent: Qui respondebat, Si homo Dei est, sequimini illum. Dixerunt: Et unde hoc possumus probare; Et ille. Dominus inquit, ait: *Tollite jugum meum su-*

*senunge.B.& C. *annon pro* ðenunge *respondet enim Lat. ministerio*

* aþar. B.& C.

* eldenne.C.

* frinnon.C.

* geoc. B.&C. *sed MS.Cant.* ƿorð.

* *Sax.* Episcopis.

Ephes.3.4.

**Sax.* Brit. pudefacti.

Sax. absque suæ GENTIS permissione & licentia.

* *Sax.* pluribus Senatorum suorum.

* Dinooth *C. & W.*

Matth.11.29.

ornia ðæt me þ ic eom milde ⁊ eaþmodre heortan. ⁊ nu gif Agustinus is milde ⁊ eadmodre heortan. ðonne is gelyfed þ he Cristes geoc bere ⁊ eow lære to berenne ÷ Gif. he ðonne is unmilde ⁊ oferhydig ðonne is cuð þ he nis of Gode. ne ge his worda gyman ÷ Cwædon hi eft be hwon magon we ðis gescead witan. Cw' he geseoþ ge þ he ærest mid his geferum to ðære sinoþ stowe cymeþ ⁊ gesiteþ. ⁊ gif he ariseþ to geanes eow ðonne ge cumen ðonne witaþ ge þ he biþ *Cristen ðeow. ⁊ geeadmodlice his word ⁊ his lare gehyrað ÷ Gif he ðonne eow *forhogige ⁊ eow ne wylle arisan togeanes mid ðy eower ma is. si ðonne he fram eow *forhogod. Hwæt hi dydon swa swa he cw'. ða ða hi coman to ðære sinoþ stowe ÷ sæt se arce B'. Agustinus on † setole. ða hi ða gesawon þ he ne aras for him. þa wæron hi sona yrre geworðene. ⁊ hine * oferhydigne tealdon ⁊ eallum his wordum wiðcwædon ⁊ wiþwunnan. Cw' he se heah bisceop to him on monegum þingum gewiþerweardne wæron urum gewunan ⁊ ealra Godes cyricean swa. And hwæðere gif ge on ðyssum ðrim þingum me hyrsume beon wyllaþ. þ ge ærest rihte Eastran weorþian on heora tid. ⁊ þ ge þa ðenunge fulwihte ðurh ða we beoð Gode to bearnum acende. æfter ðeawe ðære halgan Romaniscan cyricean. ⁊ ðære Apostolican * gefyllan. And þ ðridde þ ge Angel ðeode ætgædere mid us Drihtnes word bodie. ealle oþere þing ða ðe ge doð þeah ðe urum þeawum wiþerwearde synd we geðyldelice aræfnaþ. Cwædon hi þ he nænig þyssa don woldan ne hine for arce B'. habban woldan. spræcon him betweonan. gif he nu for us arisan ne wolde. mycle ma gif we him underþeodde beoþ.

* Cristes.B. *oferhogie. B. * oferhogod. B. † seotole.C. * oferhigdon. C. * gefilleðnesse.B.

per vos, & discite à me, quia mitis sum & humilis corde. Si ergò Augustinus ille mitis est & humilis corde, credibile est quia jugum Christi & ipse portet, & vobis portandum offerat. Sin autem immitis ac superbus est, constat quia non est de Deo, neque nobis ejus sermo curandus. Qui rursus aiebant: Et unde vel hoc dignoscere valemus; Procurate, inquit, ut ipse prior cum suis ad locum synodi adveniat, & si vobis appropinquantibus assurrexerit, scientes quia famulus Christi est, obtemperanter illum audite. Sin autem vos spreverit, nec coram vobis assurgere voluerit, cùm sitis numero plures, & ipse spernatur à vobis. Fecerunt ut dixerat. Factúmque est, ut venientibus illis sederet Augustinus in sella. Quod illi videntes, mox in iram conversi sunt eúmque notantes superbiæ, cunctis quæ dicebat contradicere LABORABANT. Dicebat autem eis, quòd in multis quidem nostræ consuetudini, imò universalis Ecclesiæ contraria geritis: & tamen si in tribus his mihi obtemperare vultis, ut Pascha suo tempore celebretis, ut ministerium baptizandi (quo Deo renascimur,) juxta morem Sanctæ Romanæ & Apostolicæ Ecclesiæ compleatis, ut genti Anglorum unà nobiscum VERBUM DOMINI prædicetis, cætera quæ agitis quamvis moribus nostris contraria, æquanimiter cuncta tolerabimus. At illi nihil horum se facturos neque illum pro Archiepiscopo habituros esse respondebant. Conferentes ad invicem, quia si modò nobis assurgere noluit, quantò magis si ei SUBDI cœperimus, jam nos pro

beoþ. he us for noƿiht forhýgeþ. ða se Godes ƿer Scs· Agustinus is sæd ꝥ he beotigende forecƿæde; Gif hi sibbe mid Godes mannum onfon ne ƿoldan. ꝥ hi ƿæron unsibbe ⁊ gefeoht fram heora feondum onfonde. ⁊ gif hi on Angel cýnne lifes ƿeg bodian ne ƿoldan ꝥ hi þonne ƿæron þurh heora handa deaþes ƿræc þroƿiende; And ꝥ ðurh eall sƿa se Godes ƿer fore cƿ· rihte Godes dome geƿorden ƿæs. ⁊ sona hraþe æfter ðýssum. ꝥ Æðelfriþ Engla cýning be ðam ƿe ær sprecon. gesomnode mýcele fýrd ⁊ ða gelædde to Legacaestre. ⁊ ðær ƿið Brittum gefeaht. ⁊ ꝥ mæste ƿæl geslogan þære treoƿleasan þeode. mid þý he ꝥ ongan þa geseah he Æðelfriþ se cýning heora saceardas ⁊ bisceoƿas ⁊ munecas sundor stondon ungeƿeƿnade on gehældran stoƿe ꝥ hi sceoldan for heora campƿered gebiddan ⁊ to Gode ðingian. fræg̃n he ⁊ acsode hƿæt ꝥ ƿerod ƿære. ⁊ hƿæt hi ðær dýdon; Ða he ða ongeat ðone intingan heora cýmes. cƿ· he. ða hƿæt ic ƿat. gif hi ƿið us to heora Gode clýpiað ðeah þe hi ƿæpen ne beran· ꝥ hi ƿið us feohtað. forþon hi us mid heora ƿiþerƿordum on benum ⁊ ƿiriniessum ehtað. het ða sona ærest *on hi cýrran ⁊ slean. secgað men ꝥ ðær ƿeorodes ƿære tƿelf hund*. ⁊ heora fiftig þurh fleam on ƿeg losedon. ⁊ he sƿa þa oþer ƿerod þara manfullan þeode fornam ⁊ fordilgade. na læs butan mýcelre ƿonunge his ƿe-

* on hi fon. B.

* XII. hund gelæredra manna. B.

nihilo contemnet. Quibus vir Domini Augustinus FERTUR MINITANS prædixisse, quia si pacem cum fratribus accipere nollent, bellum ab hostibus forent accepturi. Et si nationi Anglorum noluissent VIAM VITÆ prędicare, per horum manus ultionem essent mortis passuri. Quod ita per omnia (ut prędixerat) divino agente judicio patratum est. Siquidem post hæc ipse, de quo diximus, Rex Anglorum [fortissimus] Ethelfridus, collecto grandi exercitu ad *civitatem Legionum [quæ à gente Anglorum Legacester, à Britonibus autem rectiùs Carlegion appellatur,] maximam gentis perfidę stragem dedit. Cúmque bellum acturus videret sacerdotes eorum, qui ad exorandum DEUM pro milite bellum agente convenerant, seorsum in tutiore loco consistere: sciscitabatur qui essent ii quídve acturi illò convenissent? [Erant autem plurimi eorum de monasterio*Bangor, in quo tantus fertur fuisse numerus monachorum, ut cùm in septem portiones esset cum prępositis sibi rectoribus monasterium divisum, nulla harum portio minùs quàm trecentos homines haberet, qui omnes de labore manuum suarum vivere solebant. Horum ergò plurimi ad memoratam aciem, peracto jejunio triduano, cum aliis orandi causâ convenerunt, habentes defensorem nomine Brocmalium qui eos intentos precibus à Barbarorum gladiis protegeret.] Quorum causam adventûs cùm intellexisset rex Ethelfridus, ait; Ergò si adversùm nos ad DEUM suum clamant, profectò & ipsi, quamvìs arma non ferant, contra nos pugnant, qui *adversis nos in precationibus * persequuntur. Itaque in hos primùm arma verti jubet, & sic cęteras nefandæ militiæ copias, non sine magno exercitûs sui damno, delevit. Extinctos in ea pugna ferunt [de his qui ad orandum venerunt,] viros circiter mille ducentos, & solùm quinquaginta fugâ esse lapsos. [Brocmail ad primum hostium adventum cum suis terga vertens, eos quos defendere debuerat, inermes ac nudos ferientibus gladiis reliquit.]

* RR. Armach. p.161.l.15.

* RR. Armach p.133.l.8.

* adversus. T. adversùm. W. * Sax. & execrationibus.

R ored es.

ondes. ⁊ sƿa ƿæs gefylled se ƿitedom ðæs halgan B. Augustinus ꝥ hi sceoldan for heora getreoƿleasnysse hƿilendlicre forƿyrde ƿræc þroƿian. forþon hi ær ða gelæredan geþeahte heora ecre hælo forhogodon ⁊

Sicque completum est præsagium sancti Pontificis Augustini, [b quamvis ipso jam multo ante tempore ad cœlestia regna sublato,] ut etiam temporalis interitûs ultionem sentirent perfidi; quòd oblata sibi perpetuæ salutis consilia spreverant.

NOTÆ.

a Absque suorum consensu ac licentia, *&c. Simultatis hujus inter Proto-Archiepiscopum Cantuariæ Augustinum, & Monachos Britanniæ Bangorenses (quorum cædis autorem, sive hortatorem exstitisse Augustinum, quibusdam credibile videtur) originem sic describit Poeta semi-Saxo, & Pontificius, his verbis;*

MS. Coll. Tr. pag. 164. l. 7.

Seint Austin ƿas ƿel yƿaid. ꝥ hare beleue ƿas god.
Ac na þeles he ham enioynede bocsumpnesse to do.
To þe Ercebisschop of Cantburi ⁊ to Englische men
also. &c.
Þat þanne hi hadde hamsulue Ercebisschop ⁊ King.
Hi ne scholde to Englische folc aboƿe nigt no þing.
Uor Englische men ⁊ Saxons haƿe lond ham binome.

Sic ad sensum verto;

Novit & agnovit monachorum * dogmata † Præsul:
Cur non ignovit? Quòd non cognovit †amica
Turba sacerdotum, antiqui moderamina regni
Romani imperio submittere; & hostibus Anglis.
Hoc scelus esse docent monachi, Deponere Regem
Pontificémq; suum: nec acerbus Saxo Britannis
Queis terram abripuit, tristes renovabit habenas.

* *Bangorensium.*
† *Augustinus.*
† *amica regibus.*

Sed hoc imprimis notandum; Quòd noluerint Monachi Bangorenses, Absq; suorum consensu ac licentia, *imò ut Rex Aluredus præclarè insinuavit,* Absque suæ Gentis & *Senatorum imprimis suffragio, *ab antiquis Ecclesiæ Britannicæ ritibus discedere.*

* *Vide Sax. pag. 111. lin 29. 33.*

b Quamvis ipso jam multò antè ad cœlestia regna sublato: *Hæc de obitu Augustini historia, valde turbida Regi Aluredo visa est. Verba isthæc supposititia esse * viri magni contendunt: antiquitatem tamen sapere, codices MS. omnes vetustissimi, quos consului, testantur; Saxo tamen omisit, quia cap. sequenti, ad initium, Augustinum adhuc viventem, & duos Episcopos, Mellitum & Justum consecrantem describit. Historia, inquam, hæc cùm materiâ, tum formâ difficilis videtur.*

* *Episc. Juellus, post illum RR. Archiepis. Matth. Parkerus in marg. cod. Sax. Bibl. publ. Cantab illum secutus Josselinus in Antiquit. Brit p. 8.*

Primò ratione materiæ. Rex enim, & post illum præclari viri, Augustinum ad cædem Monachorum vixisse opinati sunt. Hinc cap. 2. dum Lat. codex ait, [Siquidem posthæc] *scil. Augustini concilium cum Monachis habitum: Sax. illustrat.* * ⁊ sona ƿra ðe æfter ðyssum. *& perquàm citò (vivente Aug.) Ethelbertus monachis hanc stragem dedit. Sic quoque hæc verba Augustinum jam mortuum asserentia, Saxo prætermisit.*

* *sc.* hoc ipso cap.

*Secundò ratione formæ, sive modi, mirum enim est Chronologorum principem, Ven. Bedam tam accuratè * mensem & diem, defuncti Augustini apposuisse, quasi menologium, imò & diarium magis quàm annales descripturum, tamen annum ipsum, quasi nimiam lucem huic historiæ inviderit, tenebris obruisse. Materiam, ut videtis, Regia manus sanavit; sed formam (scil. de anno quo moritur, annali huic restituendo) sanare non potuit; sic enim versio Sax. Latinam presso pede secuta necessariò claudicat.* Forþferde ƿæs ða ðy dæge seofoþa Kl'. Juniar on ðæs ylcan cyninges rice ⁊ *hoc est, defunctus erat die septimo Kal. Junii. sed quo anno nusquam omnino comparet: Ergò codex Latinus*

* *lib. 2 ad finem cap. 3.*

*nus quod obiter notandum ætate Regis Aluredi, eadem quâ hodie difficultate, laborabat ante Bedam, sed *cenotaphii autoribus, non Bedæ, hoc vitio vertendum.* * lib. 2. cap. 3.

Quamvìs ipso, &c. *Angl.* Although himself long before that, was taken out of this life to the kingdome of heaven: *curiosa hæc dubitationis solutio, per* [Quamvìs] *dubitare magìs docet. Ergò Thomas Stapeltonus in versione sua Anglicana particulam* [quamvìs] *prudens celat:* who was himself long before, *Qui fuit ipse multò, &c. Sic ille. non ità ut Lat.* who NOTWITHSTANDING was himself, *&c. quasi diceret, Quamvìs videtur Augustini consilium ad vaticinium suum explendum desiderari, ille tamen multò antè tempore ad cælestia regna sublatus est. Sed de rei veritate Chronologiam videamus.*

*Venerabilis Beda in * Epitom. ait; anno 596 huc venisse Augustinum, & ante mortem Ethelberti, quæ incidit in annum * 613. at Sax. 616 obiisse.* * Vide etiam lib. 1. cap. 23. * lib. 2. cap. 5.

* MS. Coll. Ben. & in fine MS. Trin. Col. falsò Asserio Menevensi adscripto. *Rogerus de Diceto, 16. Fasti Saviliani annos illum 15 aut 16 hìc sedisse perhibent; ut anno Dom. 612 vel 613 expirasse videatur.

* Matth. west. *At cædes Bangorensium juxta Chronologos circa annum Dom.* * 603.

Augustinus ordinavit Mellitum & Justum, †604. *& ut Sax.* æfter þyrrum. † Bed. lib. 2. c. 3 *scil. post interitum Bangorensium quæ circa annum 603. fuisse constat.*

Chichestr. MS. Bibl. pub. Cantabrig. *Ad pugnam hanc superstitem Augustinum probare velint autores etiam Pontificii, ut illum cædis suasorem & proinde autorem constituant.* * *Essebiensis Monachus in Merlinum commentator sic, in verba Merlini.* DELEBITUR ITERUM RELIGIO, *sic inquit;* Per Gormundum vel per AUGUSTINUM, qui fecit occidi 1200 Monachos in Bangor Walliæ, eò quòd non obedierunt *sibi in concilio. *Sic ille.* * MS. Col. Ben * l. ei.

Nicolaus Trivet Frater Domin. in R. Ethelbertum ab Augustino baptizatum, sic, Adelberd Roy de Kent trop corouce entisa Ethelfrid Roy de Northumbre è les autres Rois de Sessons— pour ceo qu'l auoit despit Seint Augustin. *Ethelbertus Rex Cantii valde commotus, Ethelfridum Regem Northanumbriæ, aliósque Saxonum Reges pellexit--- quia Augustinum in concilio spreverant.* * Dom. Henr. Spelm. Concil. p. 111.

* MS. Bibl. Publ. Cantab. pag. 167. * *Galfridus Monumetensis sic:* Edelbertus Rex Kantiorum, ut vidit Britones dedignantes subjectionem Augustino facere, & eosdem subjectionem suam spernere; Northambrorum, & cæteros Saxonum Regulos instimulavit, ut collecto grandi exercitu in civitatem Bangor Abbatem Dionoth, & cæteros clericos, qui eos spreverunt, perditum irent. *Sic Galfr. M. mitto alios.*

*Sed meminerint Lectores Bedæ, illum velle pro candore suo, Augustinum suum, quem virum Dei, & Sanctum Pontificem appellat, hac cæde purgare. Nec judicavit Venerabilis Beda, Gregorii Vicarium, Gregis Sicarium: Et futuræ Ecclesiæ Anglicanæ conversorem, præsentis Britannicæ eversorem exstitisse. Sed & alii, qui Augustino favent consulendi: incidit in *tempora turbida: vidit totam Bangorensium viciniam civili bello ardere; nec mirum, si incolarum quoque, absque Regum Ethelberti, & Ethelfridi, post Deum, patrocinio, ipteritum* præviderit *atque* prædixerit. *Ambivit, pro certo, Regum ipsorum & Sacerdotum omnium* Obedientiam: *sed, dum seriò putarem debuisse quoque B. Gregorii discipulum, commune incendium pro viribus extinguere, incidi in monumenta non contemnenda; quæ ut veritatis studiosi perpendant, operæ pratium duco: nè quid novi me, in tam gravi quæstione, audere, aut velle, mundo obtrudere, quispiam suspicetur.* Claviger (*inquit*† *Gocelinus*) fidissimus cordis regii (*Augustinus*) egit apud ipsum OBEDIENTISSIMUM principem, ut Pontifices Britonum, ab Ecclesiastica regula exorbitantium, ad suum convenirent colloquium.--- *& pag. 60, 61.* Verum tamen luxu, & tandem arrogantiâ (*Britones*) corrupti, dum vitiis malunt subjici, quàm jugo Domini, gladio gentilium deleti, in paucis reliquiis, penè à tota patria propulsi, in sylvestria & sterilia loca coartati; his ergò Apostolicus Legatus Domini cupiens mederi, Anglósque & ipsos, UNAM GENTEM UNUMQ; CORPUS efficere Christi, convocatis illustrioribus gentis cœpit insistere: quatenus omnem Christo adversariam dissensionem abdicantes, Deum pacis admitterent. *Hæc Gocelinus.* * MS. cum Gilda. publ. Bibl de Malgone. Caretico & Cadwano p. 245. & Chichest. MS. de fuga Archipræsulum. pag. 22. florilegus in annum 586 † MS. Coll. Ben. Cantabr. de vita Augustini. p. 60.

Quin & Epitome Chronicorum, libellulus MS. Col. Trin. in Archivis Occid. pag. 45. Caretici tempore (*inquit*) Saxones adduxerunt * Codmundum regem Africæ in Britanniam, qui Britanniam destruxit, & Careticum: * l. Gormundum.

& dimisit regnum duobus regibus Angliæ, Ethelberto Regi Cantiæ, & Ethelfredo Regi Northumbriæ;& fugarunt omnes Britones in Walliam. At tunc venit S. Augustinus in Britanniam, & prædicavit fidem, Ecclesiæ Anglicanę, qui honorificè receptus est ab Ethelberto Rege Cantię, qui primus de Anglis factus est Christianus, anno gratiæ DLXXXIII. tunc convenerunt omnes Britones in Leycestria, & elegerunt Cadwanum in Regem. *Hæc Epitom.*

Cl. Joh. Fox. acerrimus martyrum Christi defensor, R. Ethelbertum (cujus ope viri Pontificii Augustinum ad hanc cædem abuti volunt) pro viribus excusat: ILLUD VERÒ SUSPICIOSUM MAGIS QUAM VERUM VIDETUR. *Vide tom. 1. pag. 154. edit. 1632.*

CAP. 3.

*Ut idem Mellitum ac Justum Episcopos fecerit, & de obitu *ejus.* ** ipsius. C.*

ÐA ƿæs æfter þyssum ꝥ Agustinus arcebiscop gehalgode II biscopas. oðer ƿæs Mellitus haten oðer Justus. Ðone Mellitum he sende east Seaxum to bodigenne godcunde lare ða syndon Temese streame tosceadene fram Cent lande. ⁊ to east sæ geƿeodde. is heora *ealdor burh nemned Lundenceaster. on ofre gereted ðæs foresprecenan streames. ⁊ seo is monigra folce ceap stoƿ. of lande ⁊ of sæ cumendra. on þære ðeode ƿæs in ða tid Sæbyrht cyning. Æþelbryhtes sƿeoster sunu. ⁊ his *hyra. ða onfeng he ⁊ east Seaxna þeod soðfæstnysse ƿord ⁊ Cristes geleafan ðurh Mellitus. ðæs B. lare. Ða het Æðelbyrht cyning on Lundenceastre cyricean getimbrian. ⁊ ða gehalgian Sce Paule þam Apostole. ꝥ he on ðære stoƿe Biscop setl hæfde ⁊ æfterfyligendan. Ðonne Justum he on Cent sylfe to B. gehalgode to Hrofeceastre seo is fram Cantƿara byrig on ƿesten ⁊ xx. milum ƿestrihte. on þære ceastre eac sƿylce Æðelbyrht cyning het cyricean getimbrian. and ða gehalgian Sce. Andree þam Ap'le. ⁊ se cyning æghƿæþerum ðyssa B. his gife sealde. ⁊ boc land

*ealand burh. B.

*hera. C

[ANno dominicæ incarnationis sexcentesimo quarto] Augustinus [Britanniarum] Archiepiscopus ordinavit duos Episcopos. Mellitum videlicet & Justum. Mellitum quidem ad prędicandum provinciæ Orientalium Saxonum, qui Thamesi fluvio dirimuntur à * Cantia, & ipsi Orientali mari contigui, quorum Metropolis Londonia civitas est super ripâ præfati fluminis posita, & ipsa multorũ emporium populorum terrâ mariq; venientium. In qua videlicet gente tunc temporis Seberhtus nepos Ethelberti ex sorore Ricula regnabat:[quamvìs sub potestate posit⁹ ejusdẽ Ethelberti qui omnibus(ut suprà dictum est) usq; ad terminum *Humbri fluminis Anglorũ gentibus imperabat:] ubi verò & hæc provincia verbum veritatis prædicante Mellito accepit, fecit rex Ethelbertus in civitate Londonia Ecclesiam S. Pauli Apostoli, in qua locũ sedis Episcopalis & ipse & successores ejus haberent. Justum vèro in ipsa Cantia [Augustinus] Episcopum ordinavit [in civitate Doruverni, quam gens Anglorum à primario quondã illius qui dicebatur*Rof] Rofecestre cognominat. Distat autem à Doruverni millibus passuum fermè viginti quatuor ad occidentẽ in qua rex Ethelbertus Ecclesiã B. Andreæ Apostoli fecit, qui etjam Episcopis utriusq; hujus Ecclesiæ dona multa sicut & Doruvernensis obtulit: sed & TERRI-

Anno Dom. 604.

Sax. Tum accidit posthæc (*sc. post cædem Bangorensium*) quòd Augustinus duos Episcopos ordinavit, &c.

**Sic MS. sing*

* Humbre, *MS. sing.*

* *Sic MS. T. & codex Cantuar. MS. Aul. Trin. Cantabr. pag. 7. lin. 12.*

land ⁊ æhta him to [brucanne
mid heora geferum ; Æfter
ðyssum forðferde ða Gode se
leofa fæder Augustinus. ⁊ his
lichoma wæs ute bebyriged neh
cyricean þara eadigra Apl' Pe-
trus ⁊ Paulus. ðe we ær gemy-
negodon. forþon heo ða gyta
ne wæs fullice geworht ne ge-
halgod. sona ðæs ðe heo gehal-
god wæs ða dyde mon his licho-
man in. ⁊ on ðam norð por-
tice gedefelice wæs bebyriged.
in ðam eac swylce ealra ðæra
æfterfylgendra *ærcebiscop li-
* Sic MS. Coll. Ben. choman syndon[bebyrged butan
twegra ꝥ is Ðeodorus ⁊ Byrht-
woldes heora lichaman ⁊ on þære
cyricean sylfre gesette. forþon
ðe on ðone forecwedenan por-
tic ma ne mihte ; Is wel neh on
* weo-fod. B. & C. middre ðære cyricean * wigbed
gesetted ⁊ ꝥ on Sce' Gregorius
noman gehalgod. on ðam ægh-
wylce sæternes dæge from ðære
stowe Mæsse Preoste heora ge-
mynde ⁊ forþþore mid Mæsse
sange mærsade syndon; Is awri-
ten in Sce' Augustinus byrigenne
þysses gemetes gewrit; Her wer-
* burge bisce-op. B. & C. ter Domne Augustinus se æresta ærceb' Cantwarena burge.
se geara hider fram þam eadigan Gregorie þære Romaniscan
* heah B' sended wæs. ⁊ fram Gode mid wundra wyrcnesse
awreðed wæs. Æðelbyrht cyning ⁊ his ðeode fram deo-
* on-gon. B. & C. fulgylda * bigonge he to Cristes geleafan gelædde. ⁊ on
sibbe gefyldum dagum his ðenunge forþferede wæs. ða dy
dæge septima Kl' Junias on þære ylcan cyninges rice ; .

TORIA AC POSSESSIONES in usum eorum qui erant cum Episcopis adjecit. Defunctus est autem Deo dilectus pater Augustinus & positum corpus ejus foràs juxta Ecclesiam beatorum Apostolorũ Petri & Pauli, cujus supra meminimus, quòd ea necdum fuerat perfecta nec dedicata: mox verò ut *dedicata est intro illatum & porticu illius aquilonari decenter sepultum est: in qua etiã sequentium Archiepisc. omnium sunt corpora tumulata prẹter duorum tantummodo, i. Theodori & Berhtwaldi, quorum corpora in ipsa Ecclesia posita sunt: eò quòd prædicta porticus plura capere nequivit. Habet hæc in medio sui penè altare, in honorem beati Gregorii Papæ dedicatum; in quo per omne *sabbatum à presbytero loci illius agendæ eorum solenniter celebrantur. Scriptum verò est in tumba ejusdem Augustini epitaphium hujusmodi: Hîc requiescit Dominus Augustinus Doruvernensis Archiepiscopus primus, qui olim huc à beato Gregorio Romanæ urbis Pontifice directus, & à Deo operatione miraculorum suffultus Ethelbertũ regẽ ac gentem illius ab idolorum cultu ad fidem Christi perduxit, & completis in pace diebus officii sui, defunctus est septimo Kalendas Junias eodem Rege regnante.

* Sax. Consecrata.

* Sax. quovis Saturni die.

Cap. 4.

*Ut Laurentius cum * Episcopis suis Scotos unitatem sanctæ Ecclesiæ, & maximè in Pascha observando sequi monuerit, & ut Mellitus Romam venerit.*

* Coepiscopis. T. & W.

ÆFter Augustine fylgde on
Biscop hade Laurentius.
* lyb-bendum. B. ðone he forðan be him * lifi-
gendum gehalgode. ðy læs him
forþferedum se steall swa niwre cyricean ænige hwile bu-

SUccessit Augustino in Episcopatum Laurentius, (quem idcirco adhuc vivens ordinaverat, nè se defuncto, status Ecclesiæ tam rudis vel ad horam pastore

tan hyrde tealtrian ongunne. ⁊ hyrde on ðam þa byrene ðæs ærestan † hyrdes Godes cyricean Sce' Petres ðæs Apl'es ða he * æt Rome ærest Cristes cyrican staþelode. is ꝥ gesæd ꝥ he Clementem him to fultume godcundre lare ⁊ him to æfterfyligende gehalgode. ða he ða Laurentius ærceb'. hade onfeng. ða ongan he fromlice ða staðolas ðære cyrican ðe he æþelice alede geseah ycean ⁊ to forþswornesse gedefenre * heāne mid † gelicre stefne his haligre trymenesse ⁊ lare. ⁊ mid singalum * byrenum ærfestre wyrcnysse he ongan hean ⁊ miclian. na læs ꝥ an ꝥ he gymenne dyde þære niwan cyricean. ðe of Angel cynne gesomnad wæs. ac eac swylce ðara yldra bigengena Brytta ⁊ Scotta. forðon he ongeat ꝥ hi on monegum þingum Godes cyricean ungeþwæredon. ⁊ ealra swyþost ꝥ hy ða symbelnysse ðara halgena Eastran ⁊ ðone dæg ðære drihtenlican ærista ne weorþodon on rihte tid. wrat he ⁊ sende ærendgewrit to him. bæd hi ⁊ halsade ꝥ hi on annesse sibbe ⁊ in * gehylde rihtra Eastrana geþwærede. mid ða Cristes cyricean seo geond ealne middan geard togoten is ⁊

† heorde. C.
* on. B.
* heanesse. B
† gelōlicre. B.
* gebedum. B.
* ingehigd. B.

destitutus, vacillare inciperet.) In quo & exemplum sequebatur primi pastoris Ecclesiæ, hoc est, beatissimi Apostolorum principis Petri, qui fundatâ Romæ Ecclesiâ Christi, Clementem sibi adjutorem evangelizandi, simul & successorem consecrasse perhibetur. Laurentius Archiepiscopi gradu potitus, strenuissimè fundamenta Ecclesiæ, quæ nobiliter jacta, vidit augmentari atque ad profectum debiti culminis, & crebrâ voce sanctæ exhortationis & continuis piæ operationis exemplis provehere curavit. Denique non solùm novæ, quæ de Anglis erat collecta, Ecclesiæ curam gerebat, sed & veterum Britanniæ incolarum, nec non & Scotorum, [qui Hiberniam insulam Britanniæ proximam incolunt, populis pastoralem impendere solicitudinem curabat. Siquidem ubi Scotorum in præfata ipsorum patria, quomodo & Britonum in ipsa Britannia vitam ac professionem minùs Ecclesiasticam] in multis esse cognovit; maximè quòd Paschæ solennitatẽ non suo tempore celebrarent: [sed ut suprà docuimus à decima quarta luna usque ad vicesimam] dominicæ resurrectionis diem observandũ esse putarent] scripsit [cum coepiscopis suis] exhortatoriam ad eos epistolam, obsecrans eos & contestans, unitatem pacis & * Catholicæ observationis cum ea, quę toto orbe diffusa est Christi Ecclesia tenere. [cujus videlicet epistolæ principium hoc est.

* Sax. rectæ Paschæ.

Deest. Sax

Dominis charissimis fratribus Episcopis vel Abbatibus per universam Scotiam Laurentius, Mellitus & Justus Episcopi servi servorum Dei. Dum nos sedes Apostolica more suo, sicut in universo orbe terrarum, in his occiduis partibus ad prædicandum gentibus paganis dirigeret, atque in hanc insulam, quæ Britannia nuncupatur, contigit introisse, antequam cognosceremus credentes, quòd juxta morem universalis Ecclesiæ ingrederentur, in magna reverentia sanctitatis tam Britones quàm Scotos venerati sumus. Sed cognoscentes Britones, Scotos meliores putavimus. Scotos verò per Daganum Episcopum in hanc quam superiùs memoravimus insulam, & Columbanum Abbatem in Galliis venientem, nihil discrepare à Britonibus in eorum conversatione didicimus. Nam Daganus Episcopus ad nos veniens non solùm cibum nobiscum, sed nec in eodem hospitio quo vescebamur sumere voluit. Misit idem Laurentius cum coepiscopis suis etiam Britonum sacerdotibus literas suo gradui condignas, quibus eas in unitate Catholica confirmare sategit.]

ac

ac ðeah ðe he þas þing dyde hu swyþe him speowe nu gyt þas weardan tide ða ylcan ðeawas cyðað;

Ðyssum tidum com Mellitus Lundenceastre B'. to Rome. be ðam nydþearflican intingum Angel cyricean. ⁊ he ða wæs smeagende mid ðone Apostolican Papan Bonefatio se wæs feorþa B'. ðære Romaniscan burhge fram Sci'. Gregorii. ⁊ he ða ðes ylca Papa sinoþ gesomnade Eotolwara biscopa. ⁊ he wæs endebyrdlice settende be muneca life. ⁊ be heora stilnesse. wæs ðes sinoþ ðy eahtedan geare Focatis rices ðæs Caseres. ⁊ he Mellitus betwih hi æt ðam sinoþe sæt. ⁊ þa þing ðe ðær regollice gedemed wæron mid his ealdorlicnysse mid Cristes rode tacne wrat ⁊ fæstnade. ⁊ eft hwearf to Breotene. ⁊ ða mid hine on Angel cyricean to healdenne awriten brohte. ætgædere mid ðam ærendgewritum ðe se ylca Papa Gode ðam leofan ærceb'. Laurentie ⁊ eallum his geferum. ⁊ Æþelbyrhte cyninge ⁊ ealre angel ðeode sende to frofre ⁊ to trymnesse rihtes lifes;

Sed quantùm hæc agendo profecerit, adhuc pręsentia tempora declarant.

His temporibus venit Mellitus Londoniæ Episcopus Romam de necessariis Ecclesię Anglorum causis cum Apostolico Papa Bonefacio tractaturus. Et cùm idem Papa reverendissimus cogeret synodum Episcoporum Italiæ de vita monachorum & quiete ordinaturus, & ipse Mellitus inter eos assedit anno octavo imperii Focatis principis, [indictione decimatertiâ, tertiâ die Kalendarum Martiarum,] ut quæque erant regulariter decreta, suâ quoq; autoritate subscribens confirmaret, ac Britanniam rediens, secum Anglorum Ecclesiis * mandata atq; observanda deferret, unà cum epistolis, quas idem Pontifex Deo dilecto Archiepiscopo Laurentio & * clero universo, similiter & Ethelberto Regi atque genti Anglorum direxit * [Hic est Bonifacius quartus à Beato Gregorio Romanæ urbis Episcopo, qui impetravit à Focate principe donari Ecclesiæ Christi templum Romæ, quod Pantheon vocabatur ab antiquis, quasi simulacrum esset omnium Deorum. In quo ipse eliminatâ omni spurcitiâ fecit Ecclesiam sanctę Dei genetricis atque omnium martyrum Christi ut exclusâ multitudine dęmonum multitudo ibi sanctorum [b] MEMORIAM haberet.]

* mandanda. W. & C.

* *Sax.* omnibúsq; sociis.

* *Sax.* in solatium, rectæq; vitæ perfectionem.

Cap. 5.

Ut defunctis Ethelberto & Seberhto regibus, successores eorum idololatriam resuscitarint, ob quod & Mellitus ac Justus à Britannia discesserint.

Ða wæs ymb syx hund wintra ⁊ syxtyne winter fram Drihtnes mennyscnesse. þ wæs ymb an ⁊ twentig wintra ðæs ðe Augustinus mid his geferum to læranne on Angel ðeode sended wæs. þ Æþelbyrht Cantwara cyning æfter þam hwilendlican rice þ he * six ⁊ fiftig wintra wunodr-

* sic MS. B. & C. sed MS. Cant. six ⁊ twentig.

Anno ab incarnatione dominica * sexcentesimo decimo tertio (qui est annus vicesimus primus ex quo Augustinus cum sociis ad prædicandum genti Anglorum missus est) Ethelbertus rex Cantuariorum post regnum temporale, quod quinquaginta

Anno Dom. 613.

* *Sax. circa ann.* 616.

wundorlice hæfde. ⁊ ða to ðam heofonlican rice mid *gefean astah. wæs he se ðridda cyning mon Angel ðeode cyningum ꝥ eallum suð mægþum weold. ⁊ rice hæfde oð Humbre streame. hæfde ærest ðyses gemetes rice Ælle suþ Seaxna cyning. se æftra wæs Ceaulin haten west Seaxna cyning ⁊ se ðridda wæs swa swa we ær cwædon Æþelbyrht Cantwara cyning. feorþa wæs Rædwald East Engla cyning. fifta Eadwine Norþanhymbra cyning. se hæfde rice ofer eall ða Brytene butan Cantwarum anum. swylce he eac *Monige Brytta ealond ða syndon gesette betwih Hibernia Scotland. ⁊ Breotone Angel cynnes rice underþeodde. vi wæs Oswald Norþanhymbra cyning se betsta. ⁊ se Cristenesta se ðyssum ylcum gemærum rice hæfde. seofoþa wæs Oswi his broþer se eac swylce Peohta ðeode ⁊ Scotta of myclum dæle geeode ⁊ to gafolgyldum gesette ⁊ Ða forþferde Æþelbyrht cyning æfter xxi wintra ðæs ðe he fulluhte ⁊ Cristes geleafan onfeng. ⁊ on cyricean þara *apostola Petrus ⁊ Paulus on Scē. Martines portice bebyriged wæs. ⁊ ðær eac Berhte seo cwen bebyriged is ⁊ se cyning betwih þa oþre god ðe he his leodum ðurh geþeaht gefremede eac swylcere rihtra doma gesetnesse mid snotera geþeahte gesette æfter Romana bysena. ⁊ ða het on Englisc awritan. þa nu oþ ðis gehaldene synd. on ðam he ærest sette hu man ꝥ gebetan sceolde seþe cyricean

*gelea-fan. B.

*Sax. Mo-nam insul. Angleset non Ma-nam. the ile of Man.

*eadi-gra. B. & C.

& sex annis gloriosissimè tenuerat æterna cœlestis regni gaudia subiit: Qui tertius quidem in Regibus gentis Anglorum cunctis Australibus eorum provinciis, qui Humbrę fluvio [& contiguis ei terminis sequestrantur à Borealibus] imperavit: [sed primus omnium cœli regna conscendit.] Nam primus imperium hujusmodi *Elli Rex Australium Saxonum: Secundus *Celin Rex occidentalium Saxonum, [qui linguâ ipsorum †Ceaulin vocabatur:] Tertius, ut diximus, Ethelbertus Rex Cantuariorum: Quartus Redwald Rex Orientalium Anglorū, [qui etiam vivente Ethelberto eidem suæ genti ducatum præbebat, obtinuit:] Quintus *Edwinus Rex Northanhymborum gentis [id est ejus quæ ad *Borealem Humbræ fluminis plagam inhabitat, majore potentiâ cunctis qui Britanniam incolunt, Anglorum pariter &] Britonum populis præfuit pręter Cantuarios tantùm, necnon & Mevanias Britonum insulas, quæ inter * Hiberniam & Britanniam sitæ sunt, Anglorum subjecit imperio: Sextus Oswald & ipse Northanhymbrorum Rex *Christianissimus iisdem finibus regnum tenuit: Septimus Oswi frater ejus [æqualibus pene terminis regnum nonnullo tempore coercens,] Pictorum quoq; atq; Scotorum gentes, [quę Septentrionales Britannię fines tenent] maxima ex parte perdomuit, ac tributarias fecit: [sed hæc postmodùm.] Defunctus verò est Rex Ethelbertus [die vigesimâ quartâ mensis Februarii] post viginti & unum annos * acceptæ fidei, atque in porticu S. Martini intra Ecclesiam beatorum Apostolorum Petri & Pauli sepultus, ubi & Berhta regina condita est. Qui inter cætera bona, quæ genti suæ consulendo conferebat, etiam decreta illi judiciorum, juxta exempla *Romanorum* CUM CONSILIO SAPIENTIUM constituit. Quæ conscripta Anglorum sermone hactenus habentur & observantur ab ea. In quibus primitus posuit, qualiter id emendare deberet qui aliquid rerum vel ECCLESIÆ, vel

* Elle. T. Ælle. C. Ælli. W.

* Cœlin. C.

† Sic MS. C.

* Edwine. C.

RR. Armach. pag. 1003. l. 17

* Sax. inter Hiberniam (quæ est) Scotia.

* Sax. optimus & Christianissimus.

RR. Armach. p. 668. lin. 18.

* Sax. baptismi & fidei acceptæ.

æhte

æhte oþþe B'. oþþera hada mid stale aswyrde. wolde he ðam gesyldnesse gegearwian ðe he heora lare onfeng. wæs ðæs ylca Æðelbyrht Eormenrices sunu. ðæs fæder wæs *Octa haten 7 ðæs fæder *Oeric. wæs his freonama * Oese. fram ðam syþþan Cantwara cyningas wæron Oescyngas nemed ; Ðæs Oesces fæder wæs se Hengest. seþe wæs ærest ladteow 7 heretoga on Angel cynne on Breotone. swa we ær beforan sædon ; Ða wæs æfter Æðelbyrhtes forþfore Eadbald his sunu feng to ðam rice. 7 he sona mycle *wonunge 7 æwyrdlan wæs wyrcende þære wærþan cyrican weaxnesse. forðon na læs þæt an þæt he Cristes geleafan onfon ne wolde ac eac swylce unalyfedre forlegnesse 7 egeslicre wæs besmiten. swa þæt he eode to his fæder wife. for ægþwæþerum ðyssa mana he intingan sealde þam þæt he hwurfe to ðære ærran unclænnysse. þa þe under his fæder rice oþþe mid ðy cynelican fultume his eges clænnesse riht 7 Cristes geleafan onfengon ; [Ne þæm getreowleafan cyninge ðære upplican ðrea sweopon. hi gewune wæron. þæt he ðurh ða * geclæsnad 7 gerehte beon sceolden. forþon he gelomlice mid wedenheortnesse moder 7 ðæs unclænan gastes onswogenesse þrycced wæs ; Swelce eac to ætæcte ðysse gedrefnesse storm *Sæberhtes deað east Sexna cyning. forþon þa he wæs þa ecan rico secende. forleort he þær hwilewendlican erfeweardas his suna þrie. þa ongunnan hi sona openlice deofulgyldum þeowian þe monnum þuhte þæt hi hwæt hugu forlæten hæfde bi þæm fæder lifgendum. 7 hie *buton lefnesse sealdon deofulgild to bigongenne þæm folcum þe him under ðeodde wæron. mid þy hie þa gesawon þone B'. mæssena symbelnesse

* Octo. B.
* Eoric. B. Orric. C.
* Oerc. B.
* wanunge. B.
Mutulus hic cod. Cantab. at supplevit cod. Cot. ad pag. 126. lin. 44. cui concinit MS. Ben. pag. 86. lin. 12.
* geclænsad B.
* Sæbyrhtes. B.
* buton *deest.* B.

EPISCOPI, vel *reliquorum ordinum* furto auferret, volens scilicet tuitionem eis, quos & quorum doctrinam susceperat, præstare. Erat autem idem Ethelbertus filius Irminrici, cujus pater Octa, cujus pater Oeric cognomento Oisc; à quo Reges Cantuariorum solent Oiscingas cognominari. Cujus pater*Hengist, qui cum filio suo Oisc [invitatus à Vurtigerno] Britanniam primus intravit, ut suprà retulimus. At verò post mortem Ethelberti, cùm filius ejus Eadbald regni gubernacula suscepisset, magno tenellis adhuc ibi Ecclesiæ * crementis detrimento fuit. Siquidem non solùm CHRISTI fidem recipere noluerat, sed & fornicatione pollutus est* tali, [qualem *nec inter gentes auditam*, Apostolus testatur:] ità ut uxorem patris haberet. Quo utroque scelere occasionem dedit ad priorem vomitum revertendi iis, qui sub imperio sui parentis vel favore, vel timore regiò, fidei & castimoniæ jura susceperant. Nec supernæ flagella districtionis perfido regi castigando vel corrigendo defuêre. Nam crebrâ mentis vesaniâ & spiritûs immundi invasione premebatur. Auxit autem procellam hujusmodi perturbationis etiam mors *Seberhti Regis Orientalium Saxonum, qui ubi regna perennia petens, tres filios suos, [qui pagani perduraverant,] regni temporalis hæredes reliquit. Cœperunt illi mox idololatriæ, quam vivente eo aliquantulùm intermisisse videbantur, palam servire, subjectisque populis idola colendi liberam dare licentiam. Cúmq; viderent Pontificem celebratis in Ecclesia

* Hængest. C.
* *Sic MSt. pro* incrementis
* *Sax.* horrida

* mærs-rian. B.

*mærsian on Godes cyrican. ⁊ ðæm folce husel sillan. wæron hie mid elreordre dysignesse onblawne. cwædon to him for hwon ne recest þu us ðone hwitan hlaf ðone sealdest Sabane ussum fæder. nemdon hi hine swa. ⁊ nugena folce on cyrican selest; ⁊ swarode se biscop him gif ge wyllaþ aþwegene beon ðy halwendan wyllan fulwihte bæðes swa eower fæder aþwegen wæs. þonne magon ge eac swelce

*halwen-dan. B.

þæs *halgan hlafes dælneomende beon swa he dælnimende wæs. Gif ge þonne lifes bæþ forhycgeað. ne magon ænige þinga lifes hlafe onfon. Cwædon hie. ne wellað we on þæt bæþ gongan. forþon ðe we witon ꝥ we þæs þearfe nabbaþ. ac hwæþere we wyllað mid þy hlafe gereorde beon; Mid ðy hie oft ⁊ geornlice from him manode wæron ꝥ ꝥ nænige þinga beon meahte ꝥ hi butan ðære halgan geclænsunge fulwihtes bæþes þæm halgan hlafe gemænsumode. ða æt nehstan wæron hi mid hatheortnesse onstyrede. cwædon him to. Gif ðu ne wilt us gehafian on swa eþelicum ðingum ðe we biddað. ne meaht ðu on usse mægþe. ne on ussum gemanan wunian. ⁊ adrifon hine aweg ⁊ heton ꝥ he mid his geferum of hiora rice gewite; Ða he onweg adrifen wæs. cwom he to Cent. rohte ⁊ smeade mid Laurentio ⁊ Justo his efen biscopum. hwæt him be ðissum ðingum to donne wære. ⁊ ða to ræde fundon mid gemæne geþeahte ꝥ him selfe ⁊ ge hælre wære ꝥ hie ealle hwurfon to hiora eþle ⁊ ðær mid freo mode Drihtne ðeowedon. ðonne hi betweoh þa ælreordigan ⁊ ða wiðfeohtan Cristes geleafan leng butan wæstme sæton. þa gewiton ærest ofer sæ twegen biscopas Mellitus ⁊ Justus ⁊ cwoman on dæles Gallia rices. ⁊ gestighteodon ꝥ hie þær woldon þære wiran ende gebidan. ac þa arleasan cyningas na les micel.

missarum solenniis Eucharistiam populo dare, dicebant [ut vulgò fertur] ad eum, barbarâ inflati stultitiâ; Quare non & nobis porrigis panem nitidum, quem & patri nostro *Saba (sic namque eum appellare consueverant) dabas, & populo adhuc in Ecclesia dare non desistis? Quibus ille respondebat: Si vultis ablui fonte illo salutari, quo pater vester ablutus est, potestis etiam PANIS SANCTI, cui ille participabat, esse participes. Sin autem *lavacrum vitæ* contemnitis, nullatenus valetis PANEM VITÆ percipere. At illi, Nolumus, inquiunt, fontem illum intrare, quia nec opus illo nos habere novimus, sed tamen pane illo refici volumus. Cúmque diligenter ac sæpe ab illo essent admoniti, nequaquam ità fieri posse, ut absque purgatione sacrosancta quis *oblationi sacrosanctæ communicet, ad ultimum furore commoti aiebant: Si non vis assentire nobis in tam facili causa quam petimus, non poteris jam in nostra provincia demorari. Et expulerunt eum, ac de suo regno cum suis abire jusserunt. Qui expulsus indè venit Cantiam, tractaturus cum Laurentio & Justo coepiscopis, quid in his esset agendum. Decretúmque est communi consilio, quia satiùs esset ut omnes patriam redeuntes liberâ ibi mente Domino deservirent, quàm inter rebelles fidei Barbaros sine fructu residerent. Discessere itaq; primo Mellitus ac Justus, atque ad partes Galliæ secessere, ibi rerum finem expectare disponentes. Sed non multo tempore, re-

* *Seba.* W.

* *Sax.* sancto pane.

* forþfæstan bodan B

tide æfter þon þe hie þone *forþfærtnesse bodan from him adrifon. ꝥ hie deofla bigengum freolice þeowedon. ac hie wæron cumende wiþ west Seaxna ðeode to gefeohte. ⁊ ealle ætgædere gehruron. ⁊ ofslegene wæron mid hiora compwerode. ⁊ ðeah ðe hiora ealdras forlorene wæren ne meahte ꝥ folc þa gyt * gereaht bion ꝥ te ær to *mannum getogen wæs. ne eft gecirred beon to hluttornesse geleafan ne to Godes lufan;

* gerihte beon.B.

* mane. B.

ges, qui præconem à se veritatis expulerant, dæmoniacis cultibus impunè serviebant. Nam egressi contra gentem * Gevissorum in prelium, omnes pariter cum sua militia corruerunt; nec (licèt auctoribus perditis) excitatum ad scelera vulgus potuit corrigi, atque ad simplicitatem fidei & charitatis quæ est in Christo revocari.

* *Sic MS. Cot.* Gewissorum, *T.*

Cap. 6.

Ut correptus ab Apostolo Petro Laurentius Eadbaldum Regem ad Christum converterit, qui mox Mellitum & Justum ad prædicandum revocavit.

Mid ðy he ða Laurentius se ErceB'. his geferan folgian wolde. ꝥ hi hine ne forleton. ða het he on ðære selfan stowe ða he on mongene feran wolde on cyrcan þara eadigra Apostola Petrus ⁊ Paulus. bi þære we gelomlice sægdon. him *strene gegearwian. ⁊ ꝥ hi hine gerestan meahte. ⁊ þa æfest longe neahtes on halgum gebedum wæs. ⁊ his tearas geat ⁊ his bene to Gode sende fore ðære cyrcan stealle ⁊ geswenced ⁊ werig wæs. gesette ða his liomo to restenne. ⁊ hwæt hugu on slæpte. ða ætiwde him sona se *eadgesta ealdor ðara Apostola. Scs'. Petrus. ⁊ hine mycelre tyde þære deglan neahte mid grimmum swingum swong ⁊ þreade. ⁊ hine wæs frinende mid ða Apostolican ðearlwisnesse for hwon he ꝥ Godes eorde forlætan wolde. ꝥ te he him bebead to healdenne. oþþe þa gesettan Cristes sceep on middum wulfum hwelcum hyrde he hie fleonde forleorte; Cwæþ him eac to. Wære þu ofergitende minre bisene hwæt ic fore Cristes cnihtum þa he me on tacnunge his lufan bebead. bende. ⁊ swingan. ⁊ carcern. ⁊ monige geswencnesse. ⁊ æt nehstan þone seolfan

* bedd. B.

* eadigra.B.

CUm verò Laurentius [Mellitum Justúmq;] secuturus, [ac Britanniam esset relicturus,] jussit ipsâ sibi nocte in Ecclesia beatorum Apostolorum Petri & Pauli, de qua frequenter jam diximus, stratum parari; in quo, cùm* post multas preces ac lacrymas ad DEUM pro statu Ecclesiæ fusas, ad quiescendum membra posuisset, [atque obdormisset,] apparuit ei beatissimus Apostolorum princeps, & multo illum tempore secretæ noctis flagellis acrioribus afficiens, sciscitabatur Apostolicâ districtione, quare gregem, quem sibi ipse crediderat, relinqueret; vel cui pastorum oves Christi in medio luporũ positas fugiens ipse dimitteret? An mei, inquit, oblitus es exempli, qui pro parvulis Christi, quos mihi in indicium suæ dilectionis commendaverat, vincula, verbera, carceres, afflictiones, ipsam postremò mortem,

* *Sax.* priùs per longam noctam, *hoc est*, totam.

deað ⁊ ƿide deaþ from ingeleaf-
ƿumum ⁊ Cristes feondum ic
þroƿode ⁊ aƿæfnede. ꝥ ic mid
Criste gesigefæsted ƿære. Ða
ƿæs he se Cristes ðiow Lauren-
tius mid ðæs Apostoles sƿin-
gum ⁊ trymenessum sƿiþe ge-
bælded. com sona on morgene
to ðam cyninge. ⁊ his hrægl
onƿreag. ⁊ him eoƿde mid hu
miclum sƿingum he ðread ⁊
ƿitnod ƿæs. þa ƿundrade he sƿiþe
⁊ acsode hƿelc mon to ðæs ge-
dyrstig ƿære ꝥ he sƿa miclum
ƿere sƿelc ƿitu *dyde. ða he ða * ðonne B.
se cyning *gehyrde ⁊ oncneoƿ ꝥ
he se biscop fore his hælo in-
tingan from Cristes Apostole
sƿa micel tintrego ⁊ ƿitu þro-
ƿade. ða ƿæs he sona sƿiþe forht
geƿorden and him sƿyþe ondred
⁊ sona to ƿearp eall ða bigong
diofulgylda ða he ær beeode ⁊
forleorhta unryht ƿifunge ⁊
Cristes geleafan underfeng ⁊
se bisceop hine gefulƿade. ⁊ so-
na on eallum ðingum þære cyr-
can æhtum ⁊ godum freoþode
⁊ fultumede sƿa he fyrmest
meahte. And he sƿylce eac sende
ærenƿracan in Gallia rice ⁊ *heht * het. B.
ham laðian ða bisceopas Mel-
litum ⁊ Justum ⁊ he het freo-
lice to hiora bisceopscire ham
hƿeorfan. ⁊ hy ymb an gear ham
hƿurfan ðæs þe hie ær of Breo-
tene ferdon. Justus hƿearf to Hrofeceastre ðer he ær
bisceop ƿæs. Mellitum ðone bisceop Lundenƿaran onfon
ne ƿoldon ac hie lufedon ꝥ hie ðeoƿedon hiora diofulgilda
bisceopum. ⁊ hie Eadboldes þæs cyninges ƿorda ne gemdon.
forþon his rice ne ƿæs ofer hy sƿa sƿa his fæder hæfde. Hƿæ-
ðere he mid his ðiode mid Cantƿarum syþþan he to dryht-
ne gecyrred ƿæs. þæm godcundum bebodum þeoƿede ⁊ hyr-
sumede. Ðis is gyt to tacne. ꝥ te he het on Sce Petres
mynstre cyrcan getimbran * in aare ðære fæmnan Sca.
Marian ða eft Melitus on hiera noman gehalgode þa he
ƿæs Ercebisceop.

*on aare ðære naman eadigan B.

mortem autem crucis, ab infidelibus & inimicis Christi, ipse cum Christo coronandus pertuli. His beati Petri flagellis simul & exhortationibus, animatus famulus Christi Laurentius, mox mane facto venit ad regem, & retecto vestimento quantis esset verberibus laceratus ostendit. Qui multùm miratus & inquirens, quis tanto viro tales ausus esset plagas infligere, ut audivit, quia causâ suæ salutis Episcopus ab Apostolo Christi tanta esset tormenta plagásque perpessus, extimuit multùm. Atque anathematizato omni idololatriæ cultu, abdicato connubio non legitimo, suscepit FIDEM CHRISTI, & baptizatus Ecclesiæ rebus quantùm valuit in omnibus consulere ac favere curavit. Misit etiam in Galliam, & revocavit Mellitum & Justum, eósque ad suas Ecclesias liberè instituendas redire præcepit, qui post annum ex quo abierant, reversi sunt: Et Justus quidem ad civitatem *Rofi, cui præfuerat, rediit.[a] Mellitum verò Londonienses Episcopum recipere noluerunt, idololatris pontificibus magis servire gaudentes: *Non enim tanta erat ei quanta patri ipsius regni potestas, ut etiam nolentibus ac contradicentibus paganis antistitem suæ posset Ecclesiæ reddere. Veruntamen ipse cum sua gente, ex quo ad DOMINUM conversus est, divinis se studuit mancipare præceptis. Denique & in monasterio beatissimi Apostolorum Principis, Ecclesiam sanctæ Dei genitricis fecit, quam consecravit Archiepiscopus Mellitus.

* Hhrofi. W.

*Sax. illi verò scil. Londonienses, Regis Eadbaldi verba haud curabant, &c

NOTÆ.

Notæ in cap. 4, 5, & 6.

a Sed & veterum Britanniæ-- necnon & Scotorum, &c. *Vigilantiam pastorum Ecclesiæ veteris Saxonicæ, Synodo etiam Italicâ, ob defectum Britannicæ, suffultam, nemo prudens vituperabit; modò Regum imprimis & Senatorum ad vitandas turbas, consensus annuerit. Videmus enim quàm repentè Regis Ethelberti successor * Eadbaldus, & Seberhti quoque, Sabæ filius, excusso Christi jugo, ad priores Saxonum gentilium ritus relapsi fuerint. Haud potuerunt expulsi bello Britannici Episcopi, huic apostasiæ mederi: Potuerunt tamen Romani, autoritate Regiâ & Senatoriâ admissi: verùm ambitio Johannis Constantinopolitani Patriarchæ hoc ipso tempore insignis, (quam * Gregorius M. toties damnaverat,) Romanæ Ecclesiæ occasionem dedit, fines suos ad extremas usque insularum nostrarum partes diffundendi. Audiamus hominem pontificium; Memorial: Histor. MS. p.* 258. (*Bonifacius*) impetravit à Phoca imperatore, Romanam Ecclesiam caput esse, & dici, omnium Ecclesiarum; cùm antè à tempore Constantini magni Constantinopolitana caput omnium diceretur. *Sic Memorial.*

* Lib. 2. cap. 5

* Greg. epist. lib. 2. c. 76. 80. 82.

b Ut-- ibi Sanctorum memoriam haberet. *Benefactum an id necne à Bonifacio, Lector judicet. Ut omnium deorum idolomania è Pantheo sensim abdicetur; omnium interea Sanctorum * Memoria sola (non Sanctorum invocatio) substituatur: Pantheon (ut Memor. Hist. MS. pag.* 258.) olim in honore Cybelæ, quam vocant matrem deorum, nunc dicitur sancta Maria rotunda. *Sic Memorial. De lustratione Fanorum confer lib.* 1. *cap.* 30. *lib.* 2. *cap.* 4. & 8.

* Vide hic Bedam. Florilegum, Florentium & Sigisbertum in ann. 609.

c Absque purgatione--- quis oblationi--- *Baptismum & Eucharistiam intelligit; duo illa semper in Ecclesia Christi Sacramenta summè necessaria. Tria, an rectè perpendat ingenuus Lector, antiqua Ecclesia nostra commemorat:* Þreo healice þing gesette God mannum to clænsunge. an is fulluht. oðer is husel halgung. þridde is dædbot---- *Tria sublimia * mysteria Deus hominibus in purgationem instituit: primum est Baptismus, alterum est Eucharistia, tertium Pœnitentia. Vide Serm. Cathol. pag.* 274 *lin.* 24.

* Sax. res.

d Mellitum verò, &c. *Sed R. Eadbaldus, ut suprà, Laurentium recepit. quod noluerunt* οἱ πολλοί. *sed ex illo tempore, * respublica illa nobilissima, nobilissimos cives in honorem gentis, & literarum incrementum semper tulit.*

* Londonia.

Cap. 7.

Ut Mellitus Episcopus flammas ardentes suæ civitatis orando restrinxerit.

On ðysses cyninges rice se eadiga Ærcebisceop Scs. Laurentius forðferde ⁊ ꝥ heofonlice * rice gestah. ⁊ on cyrican ⁊ on mynstre þæs eadigan Apostoles Sce. Petres by his foregengan Sce. Augustine bebyrged wæs ðy feorþan dæge nonarum Februariorum; Æfter ðam Mellitus se wæs * Lundenceastre bisceop feng to ðam * bisceop setle Canwara burge þridda bisceop from Sce. Augustine wæs Justus se bisceop þa gyt lifgende ⁊ rehte ða gesomnunge æt Hrofesceastre ⁊ hy begen mid micelre * menio ⁊ gewinne Ongel cyrican heoldon

* leoht gesteah. B.

* ær. B.

* bisceoprice. B.

* gymynge. B.

Hoc enim regnante Rege * beatus Archiepiscopus Laurentius regnum cœleste conscendit, atque in Ecclesia & monasterio sancti Apostoli Petri juxta prædecessorem suum Augustinum sepultus est, die quarto nonarum Februarii. Postquam Mellitus, qui erat Londoniæ Episcopus, sedem Doruvernensis Ecclesiæ, tertius ab Augustino, suscepit. Justus autem adhuc superstes Rofensem regebat * Ecclesiam. Qui cùm magnâ Ecclesiam An-

* sc. Theobaldo, *vel* Eadbaldo.

* Sax. congregationem apud Rof. &c

heoldon 7 rehton; Wæs he Mellitus mid lichoman * untrumnesse mid fot adle swiþe * gehefigod. ac hwæþere halgum gongum his modes he glædlice eal eorþlicu ðing wæs oferhleapende 7 symble on his mode wæs * smeagende ða heofonlican to lufianne 7 to biddende 7 to secene; Wæs he licomlicre gebyrde æþeles cynnes 7 mid modes heannesse micele æþelra; Sculon we ane cyþnesse his mægenes secgan þ we his oþer mægen þy eþ ongitan; Hit gelomp sume tide þ te seo ceaster Cantwaraburge ðurh * ungemenne synna wearþ fyre onbærned 7 þ fyr 7 se lig swiþe weox 7 micelede 7 him nænig man mid * wæteres onweorpnesse wiþstonden meahte. 7 micel dæl ðære ceastre wæs fornumen; Ða for se weallenda leg 7 hine brædde to þæm biscope. þa getreowde he on godcunde fultum ðær se mennescea * wom wæs. het his ðegnas hine sylfne beran ongen ðæm 7 * asettan ðær se lig 7 sio frecenes mæst wæs. 7 untrum ongon þurh his gebed þa frecnesse þæs fyres onweg adrysan. ðæt te ær sio trume hond strongra manna ðurh micel gewin gedon ne meahte. 7 se wind sona sewe ær suþan bleow 7 ða bærnesse on ða burh * stred. hine norþan onweard 7 ða bærnesse ut of bigde 7 sona eallinga ðurh his gebed þæt fyr * acwinen wæs 7 adwæsced. 7 forþon þe se Godes wer strongonlice innan * born mid ðy fyre godcundre lufan 7 he oft stormas ond hwidnesse þara werigra gasta] *swam his sylfes scyldnesse 7 his geferena mid his gelomelicum bedum 7 trymnyssum scylde 7 wiþsceaf. wæs þ þær wyrþe þ he wiþ þam middan geardli-

* MS. B. at metrumnesse. C
* geþread 7 gehefigad. B.
* fleogende. B
* ungymunge B
* sic MS. B
* wom B. aliàs won & wana.
* hine B.
* bedraf. B.
* acwanc B.
* barn B.

glorum curâ ac labore gubernarent, [susceperunt scripta exhortatotia à Pontifice Romanæ & Apostolicæ sedis Bonifacio. *Qui post Deusdedit Ecclesiæ præfuit, anno incarnationis Dominicæ sexcentesimo nono decimo:] Erat autem Mellitus corporis infirmitate, id est, podagrâ gravatus, sed mentis gressibus sanus, álacriter terrena quæque transiliens, atque ad cœlestia semper amanda, petenda & quærenda, pervolans. Erat carnis origine nobilis, sed culmine mentis nobilior. Denique ut unum virtutis ejus (unde cetera intelligi possunt) testimonium referam; Tempore quodam civitas Doruvernensis per culpam incuriæ igne correpta, crebrescentibus cœpit flammis consumi; quibus cùm nullo aquarum injectu posset aliquis obsistere, jámque civitatis esset pars vasta ta non minima, atque ad Episcopum furens se flamma dilataret, confidens Episcopus in divinum, ubi humanum deerat auxilium, jussit se obviam *servientibus & huc illúcque volantibus efferri ignium globis: Erat autem * eo loco, ubi flammarum impetus maximè incumbebat, [martyrium beatorum quatuor coronatorum.] Ibi ergò perlatus obsequentum manibus Episcopus, cœpit orando periculum infirmus abigere, quod firma fortium manus multùm laborando nequiverat. Nec mora; ventus qui à meridie flans urbi incendium sparserat, contra meridiem reflexus [primò vim furoris sui à læsione locorum quę contra erant abstraxit,] ac mox funditus quiescendo flammis pariter sopiti atq; extinctis compescuit. Et quia vis Dei igne divinæ charitatis fortiter ardebat, qui tempestates potestatum aeriarum, à sua suorúmque læsione crebris orationibus vel exhortationibus repellere consueverat, meritò ventis flam-

* Sic MS. sing.
* Sic MS. sing. sed edit. Col. decimo octavo.
* ut Sax.
* Sic MSs. T. & C.
* Hactenus MSs. Cot. & Ben.

arodlicum wordum ⁊ ligum * swiþian mihte ðy læs hi him ⁊ his freondum sceþeden. ⁊ se halga B'. æfter þon ðe he fif winter ða cyricean heold ⁊ rehte. on Eadbaldes rice * leorde to heofonum. ⁊ bebyriged wæs mid his fæderum. on ðam oft cwedenan mynstre in cyricean Sce'. Petres ðy * eahteoþan dæge Kalendarum Maiarum;

* gestillan. B.

* forþferde. C.

* *sic MS. Cot. sed MS. Cant* eahte teoþan.

místque mundialibus prævalere, & nè sibi suísq; nocerent obtinere poterat: Et hic ergò postquam annis quinq; rexit Ecclesiam, Eadbaldo regnante, migravit ad cœlos; sepultúsq; est cum patribus suis in sæpe dicto monasterio & Ecclesia beatissimi Apostolorum principis, anno ab incarnatione Domini sexcentesimo vigesimo quarto, die octavâ Kalendarum Maiarum.

NOTÆ.

[a] Ecclesiam Anglorum curâ ac labore gubernarent: *(post Augustinum) Laurentius, Mellitus, Justus, suo quisq; ordine Archiepiscopi: Sed quid pontifex Romanus?* Susceperunt scripta exhortatoria à pontifice Romano, &c. *Pontifex Archiepiscopos hortari, Episcopis verò reliquis præcipere solitus: Sic in * decretali epistola Agathonis Papæ;* nu bidde ic ðe broþer Ðeodorus ⁊ *& infrà,* alswa ic beode ðe Saxulf biscop. *Hoc est,* Oro te *(frater Theodore,)* [Archiepiscope] *Tibi etiam (Saxulfe Episcope)* præcipio.

* *D.H.Spelm. in concil. ad ann.*683.

*Christiani exteri suppetias Ecclesiæ Saxonum, quasi in cunis adhuc vagienti, tulerunt: nè ab incolis jamjam ad priorem vomitum redituris, pereat. Sed neque hoc exteri absque Regum (ut Ethelberti lib.*1.*c.*25.*) licentia: Quod innuunt verba,* MITTENS ad Ethelbertum *(Regem:)* manere jussit *(Rex:)* ad JUSSIONEM Regis residentes: nec PROHIBEMUS: licentiam prædicandi non ABSTULIT. *Sed quantùm in convertenda gente, præclarum & planè divinum hoc opus aggredi debeant pastores, nemine rogato, alii disputent. Illi verò, quòd Rege etiam Gentili approbante, hoc fecerint; Quis non ex animo laudabit factum? nè eodem quoque serendæ fidei prætextu, Ariani, & quivis alii populum à Rege seducere, & gregem à Christo avocare studeant.*

Cap. 8.

Ut Bonifacius Papa Justo successori ejus, pallium & epistolam miserit.

ÐÆm sona æfterfyligde in biscop hade Justus. se wæs ær æt Hrofeceastre B'. ⁊ he ðære cyricean for hine oðere B'. gehalgode. Romanus wæs haten. forþon he ealdorlicnesse onfeng fró Bonifatio þá Papan. þ he biscepas hadian moste;

CUi statim successit in Pontificatum Justus, qui erat Rofensis Ecclesiæ episcopus. Illi autem Ecclesiæ Romanum pro se consecravit Episcopum, [a]datâ sibi ordinandi Episcopos autoritate à Pontifice Bonifacio, [quem successorem fuisse Deusdedit, suprà meminimus. Cujus autoritatis ista est forma.]

Deest. Sax

DIlectissimo fratri Justo, Bonifacius, quàm devotè quàmq; etiam vigilanter pro Christi Evangelio elaboraverit vestra fraternitas, non solùm epistolæ à vobis directæ tenor, imò indulta desuper operi vestro perfectio indicavit. Nec enim omnipotens Deus aut sui nominis Sacramentum, aut fructum vestri laboris deseruit, dum ipse prædicatoribus Evangelii fideliter repromisit: Ecce ego vobiscum sum omnibus diebus usq; ad consummationem* seculi. *Quod specialiter, injuncto vobis ministerio, ejus clementia demonstravit, [b] aperiens corda gentium ad suscipiendum prædicationis vestræ singulare mysterium. Magno enim præmio fastigiorum vestrorum, delectabilem cursum, bonitatis suæ suffragiis illustravit; dum, creditorum vobis talentorum fidelissimæ negotiationis officiis, uberem fru-*

Matth.28.20.
* mundi. C. & W.

fructum impendens ei quod signare possitis, multiplicatis, *generationibus præparavit. Hócque etiam illâ vobis repensatione collatum est, qui injuncto ministerio jugiter persistentes, laudabili patientiâ redemptionem gentis illius expectatis, & vestris ut proficerent meritis eorum est salvatio propinata, dicente Domino :* Qui perseveraverit usq; in finem, hic salvus erit. *Salvati ergo estis spe patientiæ & tolerantiæ virtute, ut infidelium corda naturali ac superstitioso morbo purgata, sui consequerentur misericordiam salvatoris. Susceptis namque apicibus filii nostri Aethelwaldi Regis, reperimus quantâ sacri eloquii eruditione ejus, animũ ad veræ conversionis & indubitatæ fidei credulitatem fraternitas vestra perduxerit. Qua ex re de longanimitate clementiæ cœlestis certam assumentes fiduciam, non solùm suppositarum ei gentium plenissimam salutem, imò quoque vicinarum, vestræ quoquo prædicationis ministerio credimus subsequendam, quatenus sicut scriptum est :* Consummati operis vobis merces, à retributore omnium bonorum Domino tribuatur. Et verè per omnem terram exiisse sonum eorum, & in fines orbis terræ verba ipsorum, *universalis gentium confessio* *suscepto Christianæ Sacramento fidei protestetur. [c] Pallium præterea per latorem præsentium fraternitati tuæ benignitatis studiis invitati, direximus, quod videlicet tantùm in sacrosanctis mysteriis celebrandis licentiam utendi imperavimus. Concedentes etiam tibi ordinationes Episcoporum, exigente opportunitate, Domini præveniente misericordiâ celebrare; ita ut Christi Evangelium plurimorum annunciatione in omnibus gentibus quæ necdum conversæ sunt dilatetur. Studeat ergò tua fraternitas hoc, quod sedis Apostolicæ humanitate percepit, intemeratâ mentis sinceritate servare intendens, cujus rei similitudine tam præcipuum indumentum humeris tuis bajulandum susceperis. Talémque te, Domini imploratâ clementiâ, exhibendum stude, ut indulti muneris præmia non cum reatitudine, sed cum commodis animarum ante tribunal summi & venturi judicis repræsentes. Deus te incolumem custodiat dilectissime frater.*

*Sic MSs. sing. — Matth. 10. 22 — *Sic MSs. sing — c R R. Armach. p. 69. lin. 21.

NOTÆ.

a Datâ sibi (*scil. Justo Cantuariensi*) autoritate, (*scil. ordinandi Episcopos in Britannia*) *à Pontifice Bonifacio.* Bonifacius tertius, *inquit* * *Platina* (*atq; hic est ille Bonifacius*) à Phoca Imperatore obtinuit, magnâ tamen contentione, ut sedes beati Petri (*Romam voluit*) caput omnium Ecclesiarum diceretur. *Vide Platinam. Atque hinc Britannicarum. Greg. M. & Augustinus ab Ethelberto Cantiorum Rege precariò licentiam prædicandi ad subditos suos obtinuerunt; atqui Bonifacius à Phoca (nam huc recidit)* autoritatem *in Britannia gubernandi. Quin autoritatem Phocæ illam, visam posteræ ætati planè surreptitiam, ipse* P. Bonifacius *in hac Epistola prudens celavit. Sed, ut paulò post, rectiùs ad verba solius* Christi *confugit Bonifacius, scil.* Ecce ego vobiscum sum, *cui concinit* * *traditio Romano-Saxonicæ Ecclesiæ,* de Petro *morituro, Ecclesiæ caput immortale sic affato;* Hælend min ic ðe betæce ðine scep ðe ðu me befæstest. ne beoþ hi hyrdeleare ðonne hi ðe habbað ; *Jesu mi! tibi oves tuas, quas mihi commendasti, trado: absque pastore haud existunt, modò te (pastorem) habeant. quæ cùm dixisset, spiritum efflavit.*

b Aperiens corda gentium--- *Christum vult; cujus solius opus erit, Ecclesiam undique terrarum hodie afflictissimam, & regere, & conservare.*

c Pallium, *Vide Antonium Nebrissensem in voce Pallium: ante pallii receptionem ecclesia dicitur viduata. non ità Petrus suprà in traditione ecclesiæ, & ante illum Christus,* Ecce ego vobiscum sum. *hoc Pallium.* * ercehad. *hic est, Supremi gradùs in Ecclesia indicium voluit Gregorius.* Superhumerale, & laneum *alii discribunt, ut ovem perditam humeris impositam significaret. Hinc hoc ipso in loco Beda.* Cujus rei similitudine, &c.

* Platina in Bonifac. Florilegus in ann. 609. & Florentius in ann. 608. — * Serm. Cath. De passione Apostolorum. pag. 166. l. 17. — * Serm. Cath. pag. 306.

CAP.

Cap. 9.

De imperio Regis Edwini, & ut veniens ad evangelizandum Paulinus, primò filiam ejus cum aliis fidei Christianæ Sacramentis imbuerit.

ÐÆre tide eac swylce Norðanhymbra ðeod mid heora cyninge Eadwine Cristes geleafan onfeng. ðe him Paulinus se halga B. bodade ⁊ lærde. þam cyninge seo onfengnes Cristes geleafan ⁊ ðæs heofonlican rices ; Eac swylce on halsunge geweox meaht eorþlices rices swa þ nænig Angel cyninga ær him eall Breotone gemæro on anweald onfenge. oþþe heora mægþe on Angel cynnes oþþe Brytta ær dydon eall þ he on anweald onfeng. ge eac swylce Monige Brytta ealand Angel cynnes rice underþeodde. swa we ær beforon sægdon ; Ðysse þeode þ is Norþan-hymbrum wæs se æresta intinga to onfonne Cristes geleafan þ se foresprecena heora cyning Eadwine wæs mid mægsibbe geðeoded Cantwarena cynegum. onfeng he ðonan wife Æðelburge Æðelbyrhtes dohtor ðæs cyninges. seo oþre naman wæs Tate haten. ða he ærest his ærenddracan sende to Eadbalde hire breþer se wæs ða Cantwara cyning ⁊ ðysse fæmnan gemanan bæd ⁊ wilnade. ⁊ ða andswarede he þ þ alyfed ne wære. þ cristenu fæmne hæþenum men to wife seald wære. ðy læs se geleafa ⁊ ða gerynu ðæs heofonlican cyninges. mid ðæs cyninges gemanan * aidlad wære. se þe ðæs soþan cyninges bigang ne cuþe ; Ða þa ærenddracan ða eft ðas word Eadwine * sægdon. ða gehet he sona þ he naht wiþerweardes don wolde ðam Cristenum geleafan ðe seo fæmne beeode. ac þ heo moste

* aidlgad. B. & C.
* brohton. B.

QUo tempore etiam gens Northanhymbrorum [hoc est, ea natio Anglorum, quæ ad Aquilonarem, *Humbræ fluminis plagam habitat,] cum Rege suo Edwino VERBUM FIDEI, prædicante Paulino [cujus suprà meminimus,] suscepit. Cui videlicet Regi in auspicium suscipiendæ fidei, & regni cœlestis potestas, & terreni creverat imperii, ità ut (quod nemo Anglorum ante eum fecit) omnes Britanniæ fines, quà vel ipsorum vel Britonum provinciæ habitabantur, sub ditionem acceperit. Quin & *Mevanias insulas, sicut & suprà docuimus, imperio subjugavit Anglorum. [Quarum prior, quæ ad Austrum est, & situ amplior, & frugum proventu atque ubertate felicior, nongentarum sexaginta familiarum mensuram juxta æstimationem Anglorum; secunda trecentarum & ultrà, spatium tenet.] Huic autem genti occasio fuit percipiendæ fidei, quod præfatus Rex ejus cognatione junctus est regibus Cantuariorum, acceptâ in conjugem Edelburgâ filiâ Ethelberti Regis, quę alio nomine Tate vocabatur. Hujus consortium cùm primò ipse, missis procis à fratre ejus Eadbaldo, qui tunc regno Cantuariorum præerat, peteret: Responsum est, non esse licitum Christianam virginem pagano in conjugem dari, nè fides & Sacramenta cœlestis Regis, consortio profanarentur regis, qui veri Dei cultûs esset prorsus ignarus. Quę cùm Edwino verba nuncii referrent, promisit se nihil omnimodis contrarium CHRISTIANÆ FIDEI, quam virgo colebat, esse facturum: quin potiùs permissurum,

* *RR. Armach p.* 1003. *l.* 17.
* *RR. Armach pag.* 642. *& vide hic pag.* 120

ðone geleafan ⁊ bigong hire æfæstnysse mid eallum hire geferum ðe hire mid come. ðy cristenan ðeawe lifigean ⁊ þone ƿel healdan. ne he nolde ƿiþsoc ꝥ he sylfa eac swylce ða ylcan æfæstnysse underfenge gif ƿise ƿitan ꝥ fundon. ꝥ heo haligre ⁊ Gode leofre gemeted beon mihte. Ða ƿæs seo fæmne gehaten ⁊ æfter ƿæce Eadƿine onsended ⁊ æfter þon þe hi ær fundon hæfdon. ƿæs gehalgod to B'. Gode se leofa ƿer Scs'. Paulinus se mid hi faran sceolde. to ðon ꝥ he ða fæmnan ⁊ hire geferan æghƿæþer ge mid ða mæssunge heofonlicra gerýna ge mid his dæghƿamlicre lare trymede* ꝥ hi on þam gemanan þara hæþenra besmiten ne ƿære. ƿæs he Paulinus to B'. gehalgod fram Justo ðam Ærceb'. ðy tƿelftan dæge Kalendarum Agustarum. ða com he mid ða foreƿsprecenan fæmnan to Eadƿine ðam cyninge sƿa sƿa he ƿære gesiþcundlicre gegaderunga. ac he [* ma] mid ealle his mode beheold ꝥ he ða ðeode ðe he gesohte to ongytenysse ðæs soðan Godes ⁊ to Cristes geleafan ðurh his lare gecegde. Mid þy he ða se B'. on ða mægðe com mid ða fæmnan. Ða ƿende he sƿyþe ꝥ he æghƿæðer ge his geferan ða ðe mid hine coman þurh drihtnes gyfe geheolde. ꝥ hi ne asƿundan fram heora geleafan. ⁊ gif he hƿylce mihte þara hæþenra ꝥ he þurh his lare to Cristes geleafan gecyrde. ac sƿa se Apl'. cƿ'. Ðeah þe he sƿa mycelre tide ƿunne on his lare ꝥ God þa mod ðara *ungeleaffumra ablende ðy læs him scine seo onlyhtnes Cristes godspelles ⁊ his ƿuldres. Ða ƿæs ðy æfteran geare com sum man on Norþanhymbre mægþe ƿæs his nama *Eomær. ƿæs he sended fram ƿest Seaxna cyninge.

* ꝥ heo B.

* sic MS. Cot. sed B. mare.

* ungeleafullra. B.

* sic MS. B. sed Can. Eormær.

ut fidem cultúmque suæ religionis cum omnibus qui secum venissent [viris sive fœminis, sacerdotibus seu ministris,] more Christiano servaret. Neque abnegavit se etiam eandem subiturum esse religionem; si tamen examinata à *prudentib' sanctior, ac deo dignior posset inveniri. Itaque promittitur virgo atque Edwino mittitur, & juxta quod dispositum fuerat, ordinatur Episcopus vir Deo dilectus Paulinus, qui cum illa veniret, eámque & comites ejus, nè paganorum possent societate pollui, quotidianâ exhortatione, & sacramentorum cœlestium celebratione confirmaret. Ordinatus est autem Paulinus Episcopus à Iusto Archiepiscopo sub die duodecima Kalendarum Augustarum, [anno ab incarnatione Domini sexcentesimo vicesimo quinto, & sic cum prȩfata virgine ad Regem Edwinum, quasi comes copulȩ carnalis advenit. Sed ipse potiùs toto animo intendens, ut gentem, quam adibat, ad agnitionem veritatis advocans, [juxta vocem Apostoli, *Uni viro virginem castam exhiberet Christo.*] Cúmque in provinciam venisset, laboravit multùm, ut & eos, qui secum venerant, nè à fide deficerent, Domino adjuvante contineret; & aliquos, si fortè posset, de paganis ad fidei gratiam prȩdicando converteret. Sed sicut Apostolus ait, *Quamvis multo tempore illo laborante in verbo, Deus seculi hujus excæcavit mentes infidelium, nè eis fulgeret illuminatio Evangelii gloriæ Christi.* Anno autem sequenti venit in provinciam quidam [Sicarius,] vocabulo *Eumerus missus à Rege Occidentalium Saxonum

* *Sax.* prudent. Senator. *vide cap.* 13.

2. Cor. 11. 2.

2. Cor. 4. 4.

* *Sic T. & W. sed* Eumer. *Cot.*

se

se wæs haten Cwichelm þæt he sceolde Eadwine þone cyning somod ge lif ge rice beniman. hæfde he and wæg mid hine twig ecgede hand seax geættred. þæt gif seo wund to lyt genihtsumede to ðæs cyninges deaþe þæt þæt attor gefultumade. com he to þam cyninge ðy æresten Eastor dæge be Deorwentan ðære ea. ðær wæs ða cyninges ealdor

*bold. B

*botl; Ða eode he in swa swa he his hlafordes ærende secgan sceolde. and mid ðy he ða geswippre muðe licettende ærend

*and leaslice ongan. B.

wrehte and * lease flesede. ða astod he semninga and getogene þy wæpne under his sceate wræsde on ðone cyning. ða þæt ða Lilla geseah se cyninges ðegn him se holdesta næfde he scyld æt handa þæt he ðone cyning mid gescyldan mihte. sette ða his lichoman betwih beforan ðam styng. and he ðurhstong ðone cyninges ðegn. and ðone cyning gewundade; Ða wæs he sona æghwanon mid wæpnum * ymbhyped; Hwæt he ða eac on ðan ingeræce oðerne cyninges ðegn se wæs Forþhere haten. mid ðy manfullan wæpne acwealde; Ða wæs ðære ylcan nihte ðara halgan Eastrena þæt seo cwen cende dohtor ðam cyninge ðære noma wæs Eanflæd; Mid ðy he þa se ylca cyning on ðas B'. andweardnesse ðoncunge dyde his Godum * for ðære dehter ðe him acenned wæs; Ongean ðon ongan se B'. ðoncunge don Drihtne Criste and ðam cyninge cyþan. þæt he þæt mid his benum æt him onfenge þæt heo seo cwen gesund. and butan hefigum sare þæt bearn cende; Ða se cyning þis gehyrde ða ongan he lustfullian ðæs B'. wordum. and gehet hine sylfne * deofulgyldum wiðsacan. and þæt he wolde Cristes ðeowdom geceosan gif he him lif and sige forgeafe. on ðam gewinne ðe he gehogod hæfde wið ðam cyninge. ðe se myrðra ær fram sended wæs seþe hine gewundade.

* ymbhæfd. B.

* for þam cyme his dehter B.

* to drihtne and deofulg. B.

nomine Quichelmo, sperans se Regem Edwinum regno simul & vitâ privaturum: qui habebat sicam bicipitem toxicatam, ut si ferri vulnus minùs ad mortem Regis sufficeret, peste juvaretur veneni. Pervenit autem ad Regem primo die paschæ, juxta amnem Dorowensionem, ubi tunc erat villa Regalis. Intravítque quasi nuncium Domini sui referens, & cùm simulatam legationem ore astuto volveret, exsurrexit repentè, & evaginatâ sub veste sicâ impetum fecit in Regem. Quod cùm videret Lilla, minister regis amicissimus, non habens scutũ ad manum, quo Regem à nece defenderet; mox interposuit corpus suum ante ictum pungentis: Sed [tantâ vi hostis ferrum infixit, ut] per corpus militis [occisi etiam] Regem vulneraret. Qui cùm mox undique gladiis impeteretur, in ipso tumultu etiam alium de militibus, cui nomen erat * Fortheri, sicâ nefandâ peremit. Eâdem autem nocte sacrosanctâ dominicæ Paschæ, pepererat Regina filiam Regi, cui nomen Eanfled. Cúmq; idem Rex, præsente [Paulino] Episcopo, gratias ageret [a]diis suis pro nata sibi filia: contrà Episcopus gratias cœpit agere Domino CHRISTO, Regíque astruere, quòd ipse precibus suis apud illum obtinuerit, ut Regina sospes & absque dolore gravi sobolem procrearet. Cujus verbis delectatus Rex promisit se, abrenunciatis idolis, CHRISTO serviturum, si vitam sibi & victoriam donaret pugnanti adversùs Regem, à quo homicida ille, qui eum vulneravera-

* *Sic MS. C.* Fortherus *T.* Fordheri *W. & edit. Col.*

⁊ ða ylcan his dohtor Criste to gehalgianne ðam B'. to ƿedde gesealde þ he þ gehat gelæstan ƿolde ⁊ seo ƿæs gefullad þy halgan dæge æt Pentecosten ærest manna of Norðan-hymbra ðeode mid xi. ƿæmnum of ðære cƿene hirede heo ƿæs tƿelfte. ðære tide eac ƿæs se cyning gehæled. fram þære ƿunde ðe him ær gedon ƿæs. ða geromnade he his *fyrd ƿið ƿest Seaxum ⁊ ðider com. ⁊ sona þæs ðe he on hi feaht. ƿæron him ealle his fynd gecyþde ða þe ær emb his feorh syredon. ⁊ he ða sume ofsloh. sume on *anƿeard onfeng ⁊ And he sigefæst sƿa eft ham ferde. na læs þ he sona unstæpe ⁊ ungeþeahtendlice ðam gerynum onfon ƿolde ðæs cristenan geleafan ðeah ðe þ ƿære þ he ofer þ deofulgyldum ne ðeoƿde. syþþan he hine to Cristes ðeoƿdome gehatenne hæfde ⁊ Ac he ærest geornlice a' of tide æghƿæþer ge fram þam arƿurðan ƿere Sce'. Pauline þ riht leornade þæs halgan geleafan. ge eac mid his ealdormannum ða ðe he ƿiseste ⁊ snoteresté ƿiste þ he gelomlice mid him ðeahtode ⁊ sohte hƿæt he ðyssum ðingum to donne ƿære ⁊ Ge he eac sylfa mid ðy he ƿæs on *gecynde se gleaƿesta man. ⁊ oft lange ana sæt. sƿigende muþe ac midde inne ƿeardne heortan monige ðing sprecende. smeade hƿæt him selest to donne ƿære. ⁊ hƿylc æfestnes him to healdenne ƿære ⁊

*friþ. C

*anpald B. anpeald. C

*sic MS. Cot. ut Lat. sed MS. Cant. getyde.

rat missus est, & in pignus promissionis implendæ eandem filiam suam Christo consecrandam [Paulino] Episcopo adsignavit. Quę baptizata est die sancto Pentecostes prima de gente Northan-hymbrorũ cum duodecim aliis de familia ejus. Quo tempore curatus à vulnere, sibi pridem inflicto, Rex, collecto exercitu venit adversùs gentem Occidentalium Saxonum, ac bello inito, universos, quos in necem suam conspirasse didicerat, aut occidit, aut in deditionem recepit. Sicque victor in patriam reversus, non statim & inconsultè Sacramenta FIDEI CHRISTIANÆ percipere voluit, quamvìs nec idolis ultrà servivit, ex quo se CHRISTO serviturum esse promiserat: verùm primò diligentiùs extempore, & ab ipso venerabili viro Paulino rationem fidei ediscere, & cum suis PRIMATIBUS, quos *sapientiores noverat curavit conferre, quid de iis agendum arbitrarentur. Sed & ipse, cùm esset vir naturâ sagacissimus sępè diu solus residens, ore quidem tacito, sed in intimis cordis multa secum colloquens, quid sibi esset faciendum, quæ religio servanda tractabat.

*Sax. sapient. & prudentiores.

CAP. 10.

Ut Papa Bonifacius eundem Regem, missis literis, sit hortatus ad fidem.

ÐIƿere tide eac sƿylce ðær Apostolican setles B'. Bonefatius Papa sende Eadƿine *gretinge ⁊ geƿrit. mid ðy he hine trymede to onfonne Cristes geleafan ⁊

*cyninge. B.

QUo tempore exhortatorias ad fidem literas à Pontifice sedis Apostolicæ Bonifacio accepit, [quarum ista est forma.

Deest Sax.

VIro glorioso Edwino Regi Anglorum, Bonifacius Episcopus servus servorum Dei. Licèt summæ divinitatis potentia, humanæ locutionis officiis explanari non valeat, quippe quæ sui magnitudine ità invisibili atque investigabili æternita-

te

*te consistit, ut hæc nulla ingenii sagacitas quanta sit, comprehendere differeréque sufficiat: quia tamen ejus humanitas ad insinuationem sui, reseratis cordis januis, quæ de semetipsa proferentur, secretâ humanis mentibus inspiratione clementer infundit, ad annunciandam vobis plenitudinem fidei Christianæ sacerdotalem curavimus solicitudinem *prorogare, ut perinde Christi Evangelium, quod Salvator noster omnibus præcepit gentibus prædicari, vestris quoque sensibus inserentes, salutis vestræ remedia propinentur.* * Sic MS. C. & W. prærogare. T.

*Supernæ igitur majestatis clementia, quæ cuncta solo verbo præceptionis suæ condidit & creavit, cœlum videlicet & terram, mare & omnia quæ in eis sunt (dispositus ordinibus quibus subsisterent) coæterni verbi sui consilio & sancti spiritûs unitate dispensans, hominem ad imaginem & similitudinẽ suam ex limo terræ plasmatum constituit; eíque tantam præmii prærogativam indulsit, ut eum cunctis præponeret, atq; servato termino præceptionis, æternitatis subsistentiâ præmuniret. Hunc ergò Deum Patrem, Filium, & Spiritum sanctum, quod est individua Trinitas, ab ortu solis usque ad occasum, humanum genus, quippe ut creatorem omnium atque factorem suum salutiferâ confessione fidei veneratur & colit: Cui etiam summitates imperii, rerúmque potestates submissæ sunt: quia ejus dispositione omnium prælatio regnorum conceditur. Ejus ergò bonitatis misericordia, totius creaturæ suæ dilatandæ subsidii, etiam in extremitate terræ positarũ gentium, corda frigida sancti Spiritûs fervore, in sui quoque agnitione mirabiliter est dignata succendere. Quæ enim in gloriosi filii nostri Eadbaldi Regis, gentilúsque ei suppositis, illustratione clementia Redemptoris fuerit operata, pleniùs ex vicinitate locorum vestram gloriam conjicimus cognovisse. Ejus ergò mirabile donum & in vobis certâ spei cælestis longanimitate conferri confidimus. Cùm profectò gloriosam conjugem vestram, quæ vestri corporis pars esse dignoscitur, æternitatis præmio per sacri baptismatis regenerationem, illuminatam agnovimus. Unde præsenti stylo *gloriosos vos adhortandos cum omni affectu intimæ charitatis curavimus, quatenus abominatis idolis eorúmque cultu, spretísque fanorum fatuitatibus, & auguriorum deceptibilibus blandimentis, credatis in DEUM Patrem omnipotentem, ejúsq; filium Jesum Christum, & Spiritum Sanctum; ut credentes à diabolicæ captivitatis nexibus, sanctæ & individuæ Trinitatis cooperante potentiâ; absoluti, æternæ vitæ possitis esse participes. Quantâ autem reatitudinis culpâ teneantur* obstricti hi, qui idololatriarum perniciosissimam superstitionem colentes amplectuntur, eorum quos colunt exempla perditionis insinuant. Unde de eis per Psalmistam dicitur:* Omnes dii gentium dæmonia. Dominus autem cœlos fecit. *Et iterum,* Oculos habent & non videbunt, aures habent & non audiunt, nares habent & non odorabunt: Manus habent & non palpabunt, pedes habent & non ambulabunt. Similes ergò efficiuntur his, qui spem suæ confidentiæ ponunt in eis. *Quomodo enim juvandi quemlibet, possunt habere virtutem hi, qui ex corruptibili materia inferiorum etiam suppositorúmque tibi manibus construuntur, quibus videlicet artificium humanum accommodans eis, inanimatam membrorum similitudinem contulisti? qui nisi à te moti fuerint ambulare non poterunt, sed tanquam lapis in uno loco positus, itâ constructi, nihilique intelligentiæ habentes, ipsáque insensibilitate obruti, nullam neque lædendi neque juvandi facultatem adepti sunt. Quâ ergo mentis deceptione eos[b] deos, quibus vosipsi imaginem corporis tradidistis, colentes sequimini, judicio discreto reperire non possumus. Unde oportet vos, suscepto signo sanctæ crucis, per quod humanum genus redemptum est, execrando diabolicæ versutiæ supplantationem,* qui divinæ bonitatis operibus invidus æmulúsq; consistit, à cordibus vestris abjicere. Injectísque manibus, hos quos eatenus materiæ compage vobis deos fabricastis, confringendos diminuendósque summopere procurate: Ipsa enim eorum dissolutio corruptióque, quæ nunquam viventem Spiritum habuit, nec sensibilitatẽ à suis factoribus potuit quolibet modo suscipere, vobis patenter insinuet, quàm nihil erat quod eatenus colebatis, dum profectò meliores vos, qui spiritum viventẽ à Domino percepistis, eorum constructione nihilominùs existatis: quippe quos Deus omnipotens, ex primi hominis quem plasmavit cognitione deductos, per secula innumerabilibus propaginibus pullulare constituit. Accedite ergò ad agnitionem ejus qui vos creavit, qui in vobis vitæ insufflavit spiritum, qui pro vestra redemptione filium suum unigenitum misit, ut vos ab originali peccato eriperet,*

Margin notes: *Sic MSs. sing. — *Sic MSs. sing. sed edit. Col. astricti. — Psal. 96. 5. — Psal. 115. 5. — * sc. diaboli.

ret, & ereptos de potestate nequitiæ diabolicæ cœlestibus præmiis muneraret. Suscipite verba prædicatorum & Evangelium Dei quæ vobis annunciant, quatenus credentes (sicut sæpius dictum est) in DEUM Patrem omnipotentem, & in Jesum Christum ejus Filium, & Spiritum Sanctum, & inseparabilem Trinitatem, fugatis dæmoniorum sensibus, expulsáque à vobis solicitatione venenosi & deceptibilis hostis, per aquam & Spiritum sanctum renati, ei, cui credideritis in splendore gloriæ sempiternæ cohabitare, ejus opitulatione & munificentiâ valeatis. Præterea benedictionem* protectoris vestri beati Petri Apostolorum principis vobis direximus, id est, camisiam cum ornatura in auro una, & læna Ancriana una, quod petimus ut eo benignitatis animo gloria vestra suscipiat, quo à nobis noscitur destinatum.*

* Sic MSs.

* Vide finem cap. sequent.

Notæ in cap. 9, & 10.

a Rex- gratias ageret diis suis-- Episcopus- autem Domino CHRISTO-- quòd precibus apud illum (*Christum Dominum suum*) obtinuerit; *hinc* Rex promisit se, abrenunciatis idolis, CHRISTO serviturum. *Paulinus solùm Deum, Edwinum jam ad Deum conversurus, coluit; quod & felicissimum eventum tulit. Deos fictitios regem dediscere hortatus, non* divos, *ille fidelis Pastor, sed* Deum *incarnatum invocandum exemplo suo perdocuit. Quod coram Rege Ethelberto Augustinum Proto-Archiepiscopum (lib. 1. cap. 25.) fecisse legimus: viz.* Deprecamur TE DOMINE-- *& coram Episcopis Britonum (lib. 2. cap. 2.)* Obsecremus DEUM-- *& paulò pòst,* flectit genua sua (*Augustinus*) ad Patrem Domini nostri Jesu Christi.- *De reliquis judicent sapientes.*

b Quatenus abominatis idolis, eorúmque cultu-- *& infrà,* Quâ ergò mentis deceptione eos deos, quibus vos ipsi imaginem corporis tradidistis, colentes, &c. *&* Oportet vos suscepto signo sanctæ crucis,-- &c. *Idola, eorúmque cultum Bonifacius hîc damnat; & paulò pòst, incusat quoque idololatram Regem,* quod deos, quibus imaginem corporis tradiderit, (*vero Deo triuno, ut suprà, postposito*) *coluerit: hinc Rex convertendus videt, non oportere imaginem corporis Deo vero, licèt incarnato, colendam fabricari. Sed ut Regem ab* IMAGINE *pertrahat, annon* IMAGINEM *crucis illi contemplandam proponit? Non colendam certè: quia potiùs historiæ Domini nostri crucifixi depictum præ oculis, & intellectu compendium: Sic porro Bonifacius Papa infrà videtur se explicare: scil.* Accedite ergò ad agnitionem ejus--- qui pro vestra redemptione filium suum unigenitum misit, &c. *Quin de ritu veteris Ecclesiæ, cùm** verbum absconditum à nobis (*inquit Irenæus, & comprobat*) manifestaverit (*crucis*) lignum; *nihil ad me spectat disserere. At verò* crucis ligna feralia *opprobria peperisse Christianis,* ut id colant quod merentur, * *Minutius Felix clarè ostendit. Brevitati studeo.*

* Irenæus adversus hæres. lib. 5.

* Minut. Fel. Octavius p. 360. edit. Hanoviæ.

CAP. II.

Ut conjugem ipsius per epistolam, salutis illius sedulam agere curam monuerit.

AD conjugem quoque ejus Ædilburgam hujusmodi literas idem Pontifex misit. Exemplar epistolæ beatissimi & Apostolici Bonifacii Papæ urbis Romæ directæ, Ædilburgæ Reginæ Edwini Regis.

Deest Sax.

DOminæ gloriosæ filiæ Ædilburgæ Reginæ, Bonifacius Episcopus servus servorum Dei, Redemptoris nostri benignitas humano generi, quod preciosi sanguinis sui effusione à vinculis diabolicæ captivitatis eripuit, multâ providentiâ quibus salvaretur propinavit remedia; quatenus sui nominis agnitionem diverso modo gentibus innotescens, creatorem suum suscepto CHRISTIANÆ FIDEI *agnoscerent Sacramento: quod equidem in vestræ gloriæ sensibus cœlesti collatum munere mystica regeneratio vestræ purgationis potenter innuit. Magno ergò largitatis dominicæ beneficio mens nostra gaudio exsultavit, quòd scintillam orthodoxæ religionis in vestri dignatus est conversione succendere. Ex qua re non solùm gloriosi conjugis vestri, imò totius gentis suppositæ vobis intelligentiam in amorem sui faciliùs inflammaret. Didicimus namque referentibus his, qui ad nos gloriosi filii nostri*

Eadbaldi

Eadbaldi Regis laudabilem conversionem nunciantes pervenerunt, quòd etiam vestra gloria Christianæ fidei, suscepto mirabili Sacramento, piis & Deo placitis jugiter operibus enitescat. Ab idolorum etiam cultu, seu fanorum auguriorúmque illecebris se diligenter abstineat, & ità in amore redemptoris sui immutatâ devotione persistens invigilet, ut ad dilatandam Christianam fidem incessabiliter non desistat operam commodare. Cúmq; de glorioso conjuge vestro paterna charitas solicitè perquisisset, cognovimus, quòd eatenus abominandis idolis serviens, ad suscipiendam vocem prædicatorum suam distulerit obedientiam exhibere. Qua ex re non modica nobis amaritudo congesta est, ab eo quòd pars corporis vestri ab agnitione summæ & individuæ Trinitatis remansit extranea. Unde paternis officiis vestræ gloriosæ Christianitati nostram commonitionem non distulimus conferre; adhortantes quatenus divinæ inspirationis imbuta subsidiis, importunè & oportunè agendum non differas, ut & ipse salvatoris nostri Domini Jesu Christi cooperante potentiâ Christianorum numero copuletur; ut perinde intemerato societatis fœdere jura teneas maritalis consortii. Scriptum namque est; Erunt duo in carne una. *Quomodo* Gen.2.24. *unitas vobis conjunctionis inesse dici poterit, si à vestræ fidei splendore interpositis detestabilis erroris tenebris, ille remanserit alienus? Unde orationi continuò insistens, à longanimitate cœlestis clementiæ, illuminationis illius beneficia impetrare non desinas. Ut videlicet quos copulatio carnalis affectûs unum quodammodo corpus exhibuisse monstratur, hos quoque unitas fidei etiam post hujus vitæ transitum in perpetua societate conservet. Insiste ergò gloriosa filia, & summis conatibus duritiam cordis ipsius, religiosâ divinorum præceptorum insinuatione mollire summopere dematura; infundens sensibus ejus, quantum sit præclarum, quod credendo suscepisti mysterium, quantúmve sit admirabile quòd* * *renata præmium consequi meruisti.* * *renatum.W.* *Frigiditatem cordis ipsius sancti Spiritûs annunciatione succende, quatenus ammoto* * *torpore perniciosissimi cultûs, divinæ fidei calor, ejus intelligentiam tuarum exhortationum frequentatione succendat.* * *Sic W.& C.* *Ut profectò sacræ scripturæ testimonium per te expletum indubitanter præclareat.* *Salvabitur vir infidelis per mulierem fidelem. *1.Cor.7.14. ἡγίασαι, sanctific. *Ad hoc enim misericordiam dominicæ pietatis consecuta es, ut fructum fidei creditorúmque tibi beneficiorum redemptori tuo multiplicem resignares. Quod equidem suffragante præsidio benignitatis ipsius, ut explere valeas, assiduis non desistimus precibus postulare. His ergò præmissis, paternæ vobis dilectionis exhibentes officia, hortamur, ut nos (repertâ portitoris occasione) de his, quæ per vos superna potentia mirabiliter in conversione conjugis vestri, submissæque vobis gentis dignatus fuerit operari, prosperis quantocyùs nuntiis reveletis; quatenus solicitudo nostra, quæ de vestri vestrorúmque omnium animæ salute optabilia desideranter expectat, vobis nunciantibus reveletur; illustrationémque divinæ propitiationis in vobis diffusam opulentiùs agnoscentes, hilari confessione* [a] *largitori omnium bonorum Deo, & Beato Petro Apostolorum principi uberes meritò gratias exolvamus. Præterea benedictionem protectoris vestri beati Petri Apostolorum principis vobis direximus, id est, speculum argenteum & pectinem eburneum inauratum; quod petimus ut eo benignitatis animo gloria vestra suscipiat, quo à nobis noscitur destinatum.*

NOTÆ.

[a] Largitori OMNIUM bonorum Deo, & Beato Petro Apostolorum principi, uberes (inquit P. Bonifacius) meritò gratias exolvamus. *Vide cap. præced. ad finem, ubi P. Bonifacius, B. Petrum Regis Edwini protectorem nuncupat: atqui idem Papa, hîc, largitorem* OMNIUM *bonorum, (atque hinc* PROTECTIONIS*) Deum describit: Deus igitur, teste P. Bonifacio, ut R. Edwini, & ipsius B. Petri, protector unicus; qui ut in conferendis beneficiis non agnoscit socium, sic in accipiundis gratiis non admittit compotem. Sed deos fictitios è mente Regis Papa delere voluit; & Divi Petri Apostoli principis** MEMORIAM *celebrare. Sic nos è sacris vetus Romano-Saxonica Ecclesia instituit.* *God þurh hir pitegan ur bebeaꝺ ꝥ pe ſceolon hine herian. ⁊ mærſian on hir halgum. on þam he ir punꝺoplic. *hoc est, Deus per Prophetam suum nobis præcipit, ut se velimus laudare, & in* SANCTIS *suis celebrare; in quibus mirificus*

* *lib.2.cap.4: ad finem.*
* *Serm. Cath. pag.189.l.15.*

ficus exsistit; hinc Sanctorum commemoratio, in qua tamen nomen & splendor solius Christi præfulsit, Catholicæ Ecclesiæ, perpetuò celebris. Cæterùm vide RR. Armach. in respons. ad Jesuitam Hibern. de invocatione Sanctorum, pag. 377.

Cap. 12.

Ut Edwinus per Visionem * *quondam sibi exuli ostensam, sit ad credendum provocatus.* * Sic MSS. sing.

Sƿylce eac ƿæs sum God spræce ⁊ heofonlic onƿrigenes. þe him iu seogodcunde arƿærtnys onƿreah ða he ƿræcca ƿæs mid Redƿalde east Engla cyninge. seo sƿyþe gefultumade his andgyt to onfonne ⁊ to ongitanne ða monunge ðære halƿendan lare; Mid ðy he ða se B'. Paulinus geseah ꝥ he unyþelice mihte ða heannesse ðæs cynelican modes to eadmodnesse gecyrran. ꝥ he onfon ƿolde his * ece hælo. ⁊ ðam geƿyne þære liffæstan rode Cristes. ⁊ he somod for his hælo ðæs cyninges ⁊ þære þeode þe he fore ƿæs. ge mid ƿorde trymnesse mid monnum ƿonge ead mid þa godcundan arfæstnyssa midƿorde his gebeda. ꝥ he for hi ðingade þa æt nyhstan geleornade he on gaste. ⁊ him onƿrigen ƿæs hƿylc onƿrigenes * giu heofonlic ætyƿde ðam cyninge. ða he ƿræcca ƿæs; Ne ylde he hit ða leng. ac eode sona to ðam cyninge. ⁊ hine manode ꝥ he his gehat gefylde. þe he on þære onƿrigenesse gehet. ðe him ætyƿed ƿæs gif he ðære tide yrmþo besƿicode ⁊ to heannesse cynerices become; Ƿæs þis god gesprecen ⁊ ðeos onƿrigenes ðysses gemetes. mid ðy hine ehte Æþelfriþ se þe ær him cyning ƿæs. ⁊ he þurh missenlice stoƿe monigra geara tide flyma ƿæs. ða gesohte he æt nyhstan ⁊ com to Rædƿolde east Engla cyninge. ⁊ hine bæd ꝥ he his lif gescylde ƿiþ sƿa mycles ehteres * sætningum. ⁊ him feorh hyrde ƿære; ⁊ he lustlice hine onfeng. ⁊ him gehet ꝥ he sƿa don ƿolde sƿa he hine bæd; Æfter

*ecne.C

* iu.B. & C.

*setengum.C.

[HÆc quidem memoratus Papa Bonifacius, de salute regis Edwini ac gentis ipsius literis agebat.] Sed & oraculum cœleste, quod illi quondam exulanti apud Redwaldum Regem Anglorum pietas divina revelare dignata est, non minimum ad suscipienda vel intelligenda doctrinę monita salutaris, sensum juvit illius. Cùm ergò videret Paulinus difficulter posse sublimitatem animi Regalis ad humilitatem vię salutaris, & suscipiendum mysterium vivificæ crucis inclinari, ac pro salute illius simul & gentis cui pręerat & verbo exhortationis apud homines, & apud divinam pietatem verbo deprecationis ageret; tandem (ut verisimile videtur) didicit in spiritu, quod vel quale esset oraculum Regi quondam cœlitus ostensum. Nec exinde distulit, quin continuò Regem admoneret explere votum, quod in oraculo sibi exhibito se facturum promiserat, si temporis illius ęrumnis exemptus, ad regni fastigia perveniret. Erat autem oraculum hujusmodi. Cùm persequente illum Æthelfrido, qui ante eum regnavit, per diversa occultus loca [vel regna,] multo annorum tempore profugus vagaretur, tandem venit ad Redwaldum; obsecrans, ut vitam suam à tanti persecutoris insidiis tutando servaret. Qui libenter eum excipiens, promisit se quæ petebat esse facturum. At

ter ðon ða Æþelfriþ se cyning hine ðær geacsade ꝥ he mid Rædwolde ðone cyning wæs. ða sende he sona ærendwracan to him ⁊ mycel feoh. wiþ þon ðe he hine ofsloge oþþe hine him to cwale ageafe. ne he hwæþere owiht on ðam fremode ; Sende he eft æfterran siþe ærendwracan. sende þriddan siþe ⁊ maran gife mycle * þonne he him ær sende ⁊ wiþ his cwale. ⁊ het eac him onbeodan ꝥ he hine wolde mid fyrde to gefeoht gesecan gif he his word ⁊ his gife forhogode ; Ða wæs his mod ægHwæþer ge mid þam beotungum gebreged. ge mid þam gifum gewemmed. ꝥ he geþafode ðæs cyninges bene. ⁊ gehet ꝥ he Eadwine ofsloge. oþþe his feondum to cwale ageafe. ða wæs sum cyninges þeng his freond se treowesta ðe ðas ðing gehyrde ⁊ ongeat. ða eode he to his inne ðær he hine restan wolde. ⁊ wæs forewearð niht. ⁊ hine acigde ut ⁊ him sæde ⁊ cyþde hu hine mon ymbe gedon wolde ; Cw. him ða to. Gif ðu wylt on ðas sealfan tid. ic ðe alæde of þysse mægþe in ða stowe ðær ðe næfre ne Rædwold ne Æþelfriþ gemetan magan ; Cw. he to him. on þonce me syndon þine word ⁊ ðin lufu. ⁊ hwæþere ne mæg ic ꝥ don ꝥ þu me lærest ꝥ ic ærest ða *treowþe forlæte. ðe ic to swa myclum cyninge genom mid ðy he me nowiht yfeles dyde ne laþes ætywde. ac gif ic deaþ þrowian sceal leofre me is ꝥ he me to deaþe gesylle þonne unæþelra man ; Oþþe la hwider mæg ic nu leng fleon? monigra geara tida ofer ealle Breotone ic flyma wæs. ꝥ ic me his hete berh ⁊ wearnode ; Ða eode se his freond on weg fram him. ⁊ he Eadwine ana ðær ute gesunode. sæt swyðe unrot on stane beforan ðære healle *. ⁊ ongan mid monegū hætum his geþohta gesenced beon. ⁊ ne wiste hwider

* ⁊ feoh B. & C.

* *aliàs* wære. *MS.Can.*

* dura. B.

postquam Ethelfrid [in hac eum provincia apparuisse,] & apud Regem illius familiariter cum sociis habitare cognovit, misit nuncios qui Redwaldo pecuniam multam pro nece ejus offerrent; neque aliquid profecit: misit secundò, misit tertiò, & copiosiora [auri & argenti] dona offerens, & bellum insuper illi, si contemneretur, indicens. Qui vel minis fractus, vel corruptus muneribus cessit deprecanti, & sive occidere se Edwinum, seu legatariis tradere promisit. Quod ubi *fidelissimus quidam amicus illius *animadvertit, intravit cubiculum quo dormire disponebat. Erat enim prima hora noctis: Et evocatum foràs quid erga eum agere [Rex promisisset,] edocuit, & insuper adjecit: Si ergò vis, hac ipsâ horâ educam te de hac provincia, & ea in loca introducam, ubi nunquam te vel Redwaldus vel Æthelfrid invenire valeant. Qui ait: Gratias quidem ago benevolentiæ tuæ, non tamen hoc facere possum quod suggeris, ut pactum quod cum tanto Rege inii, ipse primus irritum faciam, cum ille mihi nihil mali fecerit, nihil adhuc inimicitiarum intulerit; quin potiùs si moriturus sum, ille me magìs quàm ignobilior quisquam morti tradat. Quò enim nunc fugiam, qui per omnes Britanniæ provincias tot annorum temporúmque curriculis vagabundus [hostium] vitabam insidias? Abeunte igitur amico, remansit Edwinus solus foris; residénsque mœstus ante palatium multis cœpit cogitationum æstibus affici, quid ageret, quóve pedem ver-

* fidissimus. C. & W.

* animadverteret. C. & W.

he eode offe hwæt him selest to donne wære. Mid þy he ða lange swigendum *neawonessum his modes. *mid ðy blindan fyre soden wæs. ða geseah he semninga on middre niht mon wið his gangan uncuþes *7 wlitan þa he ða to him com. ða wæs he forht geworden. Ða eode he to him grette hine 7 frægn. for hwon he on ðære tide. þe oðre men slepon 7 reston ana swa unrot on stane wæccende sæte. Ða frægn he hine hwæt ðæs to him belumpe. hwæþer he wacode ðe slepte. 7 hwæþer he ðe ute ðe inne *wære. ða andswarede he 7 cw. him to. ne tala ðu me þ ic ne cunne ðone intingan ðinre unrotnesse. 7 ðinre wacone. 7 anlepnesse ðines utsetles. ac ic cuþlice wat ge hwæt þu eart. ge for hwon ðu *gnornast 7 hwylc toweard yfel ðu þe on *neahnysse forhtast. Ac gesege me hwylce mede þu wille syllan ðam men. gif hwylc sy þ ðe fram ðyssum neawonessum alyse. 7 Rædwolde on mod beswape þ he ðe nan wiht laþes ne do. ne ðe ðinum feondum to cwale ne agefe. Ða 7swarede he 7 cw. þ he eall god ðe he mihte for mede þyslicre fremsumnesse syllan wolde. Ða *geycte he ða gyt his gespræc 7 cw. and gif he ðæ eac adwæsctum þinum feondum on soþe cynerice gehateþ. swa þ nales þ an ealle ðine yldran. ac ealle cyningas ða ðe on Breotone wæron *ærþe. in mihte 7 on rice feor oferstigest. Ða wæs he Edwine bealdra geworden on ðære frignesse. 7 sona gehet. seþe him swa mycle fremsumnysse forgeafe þ he him ðæs wolde wurþlice þancunge don. Cw. he þriddan siþe to him seþe wiþ him spræc. 7 nu gif se man seþe þe *ðyslice gife 7 swa mycle soþlicre þe toweardne forecwyþ. 7 eac swylce geþeahte þinre hælo. 7 betewan

ran

*sic MS. Cott.
* ond mid. C.
* wegelan. B & C.
* sæte. B.
* geornast. C.
* *sic MSs. B & C. sed MS. Can.* ehtnysse.
* ætecte. C.
* ær þu. B.
* þyllice C.

teret nescius. Cúmque diu tacitis mentis angoribus & cæco carperetur igne, vidit subitò intempestæ noctis silentio appropinquantem sibi hominem vultûs [habitúsque] incogniti; quem videns [ut ignotum & inopinatum] non parum expavit. At ille accedens salutavit eum, & interrogavit quare illâ horâ, cæteris quiescentibus & alto sopore pressis, solus ipse mœstus in lapide pervigil sederet? At ille vicissim sciscitabatur, quid ad eum pertineret, utrum ipse intus an foris noctem transigeret? Qui respondens ait: Nè me æstimes tuę mœstitiæ & insomniorum, & forinsecæ ac solitariæ sessionis causam nescire. Scio enim certissimè qui es, & quare mœres, & quæ ventura tibi in proximo mala formidas. Sed dicito mihi, quid mercedis dare velis ei, siquis sit, qui his te mœroribus absolvat, & Redwaldo suadeat, ut nec ipse tibi aliquid mali faciat, nec tuis te hostibus perimendum tradat? Qui, cùm se *omnia quæ posset, huic, tali pro mercede beneficii, daturum esse responderet; Adjecit ille, quid si etiam te Regem futurum extinctis hostibus in veritate promittat, ità ut non solùm omnes *tuos progenitores sed & omnes, qui antè, Reges in gente Anglorum fuerant, potestate transcendas. At Edwinus constantior interrogando factus, non dubitavit promittere, quin *ei qui tanta sibi beneficia donaret, dignis ipse gratiarum actionibus responderet. Tunc ille tertió: Si autem, inquit, is qui tibi tanta taliáque dona veraciter adventura prædixerit, etiam consilium tibi tuę salutis ac vi-

* *Sax.* omnia bona.
* *Sic MSs. sing.*
* *Sic MSs. sing.*

ran lifes ⁊ nẏttran þe ætẏƿan
mæȝ þonne æniȝ þinra maȝa.
oþþe * ẏldrena æfre ȝehẏrde;
Cẏst ðu ? hƿæþer ðu his ða
halƿendan monunȝe onfon ƿẏlle
⁊ him hẏrsum beon ; Ða ne ẏlde
he Eadƿine * oriht. ac sona ȝe-
het þ he ƿolde on eallum þin-
ȝum him ȝehẏrsum beon. ⁊ his
lare lustlice onfon. seþe hine
fram sƿa monegum ẏrmðum ⁊
teonum ȝenerede ⁊ to heannẏs-
se cẏnerices forþ gelædde ; Ða
he ða þẏsse andsƿare onfenȝ.
seðe mid hine spræc. ða insta-
pe. sette he mid þa sƿiþran hand
him on þ heafod. ⁊ ðus cƿ. þon-
ne ðis tacen ðẏslic ðe tocume.
þonne ȝemune ðu ðisse tide. ⁊
uncres ȝespræces. ⁊ ne ẏlde þu þ
ðu ða þinȝ ȝefẏlle ðe ðu me
ȝehete ; Ða he þas ƿord spræc.
ða ne ƿiste he semninga hƿær
he com. ƿolde þ he on ðon on-
ȝeate þ þ mon ne ƿæs seðe him
ætẏƿde ac þ þ hit ȝast ƿæs ;
And mid ðẏ he þa se * iunȝa æþe-
linȝ ana ðær ða ȝẏt sæt. ⁊ ƿæs
sƿiþe ȝefeonde be ðære frofre
ðe him ȝehaten ƿæs. ac hƿæþere
sorhȝiende mode ȝeornlice
ðohte hƿæt se ƿære. oþþe hƿo-
non he come seþe ðas þinȝ to
him sprecende ƿæs ; Ða com
eft to him se foresprecena his freond. ⁊ mid bliþe ⁊ plitan
hine halette ⁊ ȝrette. ⁊ þus cƿ. Aris ⁊ ȝanȝ in ȝerest þinne
lichoman ⁊ ðin mod butan sorȝum. forþon þæs cẏninȝes
heorte is oncẏrred. ne ƿile he þe * oriht lares ȝedon. ac he
ma ƿile his treoƿe ⁊ his ȝehat ƿiþ ðe ȝehealdon ⁊ þe feorh
hẏrde beon ; Sæde him þa æfter ðon. þ se cẏninȝ his * ȝe-
þohte. biȝ þam þe ic ðe ær sæȝde. ðære cƿene on di-
ȝolnẏsse onƿreah. ða onƿende heo hine fram ðære ẏfe-
lan inȝehẏȝde his modes. lærde hine ⁊ manede þ þ næ-
niȝ ðinȝ ne ȝedafenade * sƿa æðelum cẏninȝe ⁊ sƿa ȝe-
þunȝenum þ he sceolde his freond þone betstan on
nẏde ȝesettum on ȝold bebẏcȝean. ⁊ his treoƿe for feo

* þinra. B.

* na-nuht. C

* ȝeon-ȝa. C.

na-nuht. C

* ȝeþanc B.

* neȝe-ƿire. B.

tæ meliùs atque utiliùs quàm aliquis de tuis parentibus aut cognatis unquam audivit, ostendere potuerit, num ei obtemperare, & monita ejus salutaria suscipere consentis? Nec distulit Edwinus, quin continuò polliceretur, in omnibus se secuturum doctrinam illius, qui se tot ac tantis calamitatibus ereptum, ad regni apicem proveheret. Quo accepto responso, confestim is qui loquebatur cum eo imposuit dextram suam capiti ejus dicens: Cùm hoc ergò tibi * signum advenerit, memento hujus temporis ac loquelæ nostrę, & ea quæ nunc promittis adimplere ne differas. Et his dictis [ut ferunt] repentè disparuit ut intelligeret non hominem esse, qui sibi apparuisset, sed spiritum. Et cùm Regius juvenis solus adhuc ibidẽ sederet, gavisus quidem de collata sibi consolatione: sed multùm solicitus ac mente sedulâ cogitans, * quis esset ille, vel unde veniret, qui hæc sibi loqueretur: Venit ad eum præfatus amicus illius, lætóque vultu salutans eum: Surge, inquit, intra, & sopitis ac relictis curarum anxietatib⁹ quieti membra simul & animum componẽ: quia immutatum est cor Regis, nec tibi aliquid mali facere, sed fidem potiùs pollicitam servare disponit. Postquàm enim cogitationem suam, de qua tibi antè dixi, Reginæ in secreto revelavit, revocavit eum illa ab intentione, admonens quia nullâ ratione conveniat tanto Regi, amicum suum optimum in necessitate positum, AURO VENDERE, imò fidem suam,

* *Sic MSt. sing.*

* qui. *W. & C*

gẏtsunge ⁊ lufan forleosan. seo ðe dẏrƿurþre ƿære. ⁊ mare eallum *maþmum; Hƿæt sceolan ƿe þæs mare secgean. dyde se cẏning sƿa sƿa hit ær cƿeden ƿæs. na læs ꝥ an ꝥ he þone ƿræccan ðe hine gesohte to cƿale ne gesealde. ac eac sƿẏlce him gefultumade ꝥ he to rice becom; Forþon sona sẏþþan þa ærendƿracan ham cẏrdon ðe his cƿale ærendedon. þa gebeon Rædƿold his fẏrde ⁊ mycel ƿerod gesomnade to *geƿinne ƿið Æðelfriþ; Ða for he him togenes ungelice ƿerode. forþon he ne ƿolde him fẏrst alẏfan. ꝥ he moste his ƿerod eall gesomnian. þa geforon hi to somne. ⁊ gefuhtan on gemære Mẏrcna ðeode. *æt east dæle ðære ea. ðe is Idle nemned. ⁊ ðær mon Æðelfrið þone cẏning *sloh. sƿẏlce eac on þam ẏlcan gefeohte mon sloh Rædƿoldes sunu se ƿæs *Regenhere haten. ⁊ sƿa he Eadƿine æfter ðam Godes gesprǣce ðe he ær onfeng. na læs ꝥ an ꝥ he him ða sætnunge ða geƿearnode þæs unholdan cẏninges; Ac sƿẏlce eac æfter his slæge him on ðæs rices ƿuldor æfterfẏligde. mid þẏ he ða Paulinus se B'. Godes ƿord bodade ⁊ lærde. ⁊ se cẏning ẏlde ða gẏt to gelẏfanne. ⁊ ðurh sume tid. sƿa sƿa ƿe ær cƿædon. gelimplicum ana sæt. ⁊ geornlice mid hine sẏlfne smeade ⁊ þohte hƿæt him selost to donne ƿære. ⁊ hƿẏlc æfæstnẏs him to healdenne ƿære; Ða ƿæs sume dæge se Godes ƿer ingangende to him. ðær he ana sæt ⁊ sette his ða sƿiþran hand him on ꝥ heafod. ⁊ hine acsode hƿæþer he þæt tacen ongitan mihte; Ða oncneoƿ he hit sona sƿotole ⁊ ƿæs sƿiþe forht geƿorden. ⁊ him to fotum feoll. ⁊ hine se Godes man up ahof. ⁊ him cuþlice to spræc. ⁊ ðus cƿ. Hƿæt þu nu hafast þurh Godes gẏfe þinra feonda handa besƿicene þe þu ðe ondrædest. ⁊ þu þurh his *sẏlene ⁊ gẏfe ðam rice onfeng þe ðu ƿilnadest; Ac *gemune nu ꝥ ðu ꝥ

þridde

*madðmas. B.

*to geƿinnenne. C.

*Sic MS. Ben.

*ofsloh B.

*Rægnere. B.

*selene. C.

*gemine. B.

quæ omnibus ornamentis preciosior est, amore PECUNIÆ perdere. Quid plura? Fecit Rex ut dictum est, nec solùm exulem nunciis hostibus non tradidit, sed etiam eum, ut in regnum perveniret, adjuvit. Nam mox, redeuntibus domum nunciis, exercitum ad debellandum Æthelfridum colligit copiosum, cúmque sibi occurrentem cum exercitu multùm impari (non enim dederat illi spatium, quo totum suum congregaret atq; adunaret exercitum) occidit in finibus gentis Merciorum, ad Orientalem plagam amnis, qui vocatur *Idlæ. In quo certamine & filius Redwaldi, vocabulo *Regnheri, occisus est: ac sic Edwinus juxta oraculum quod acceperat, non tantùm Regis sibi infesti insidias vitavit, verùm etiam eidem perempto in regni gloriam successit. Cùm ergò, prædicante VERBUM DEI *Paulino, Rex credere differret, & per aliquod tempus, ut diximus, horis competentibus solitarius sederet, & quid agendum sibi esset, quæ religio sequenda, sedulus secum ipse scrutari consuesset; ingrediens ad eum quadam die vir Dei, imposuit dexteram capiti ejus; & an hoc signum agnosceret, requisivit. Qui cùm tremens ad pedes ejus procidere vellet, levavit eum, & quasi familiari voce affatus: Ecce, inquit, hostium manus quos timuisti, Domino donante, evasisti. Ecce regnum quod desiderasti, ipso largiente, percepisti. Memento ut tertium quod promi-

*Sic MSs. sing

*Rægnheri. C

*Sax. Paulino Episcopo.

*driht-ne. B.

* ƿriode gelæfte ꝥ þu gehete. ꝥ ðu onfo his geleafan. ⁊ his bebodu healde. se þe þe fram hƿilendlicum earfoþum generede. ⁊ eac on are hƿilendlices rices ahof. ⁊ gif ðu forð his ƿillan gehyrsum beon ƿylt þone he þurh me ðe bodaþ ⁊ læreð. he ðonne ðe eac fram tintregum genereð ecera yfela. ⁊ ðe dælnumende gedeþ mid hine ðær ecan rices on heofonum;

sisti facere non differas, suscipiendo fidē ejus & pręcepta servando qui te & à temporalibus adversis eripiens, temporalis regni honore sublimavit; & si deinceps voluntati ejus, quam per me tibi prædicat, obsecundare volueris, etiam à perpetuis malorum tormentis te liberans, æterni secum regni in cœlis faciet esse participem.

Cap. 13.

Quale consilium idem cum primatibus suis de percipienda Christi fide habuerit, & ut Pontifex ejus suas aras profanaverit.

ÐA se cyning þas ƿord gehyrde þa andsƿarede he him. ⁊ cƿ. ꝥ he ægþer ƿolde ge scolde þam geleafan onfon þe he lærde; Cƿ. ꝥ he ƿolde mid his freondum * ⁊ mid his ƿitum spræce ⁊ geþæht habban. ꝥ gif hi mid hine ꝥ geþafian ƿoldon. ꝥ hi ealle ætsomne on lifes ƿillan Criste gehalgode ƿæron; Ða dyde se cyning sƿa sƿa he cƿ. ⁊ se biscop ꝥ geþafode; Ða hæfde he gespræce ⁊ geþeaht mid his ƿitum ⁊ * synderlice ƿæs fram him eallum frignende hƿylc him þuhte ⁊ gesegen ƿære ðeos niƿe lar. ⁊ þære godcundnysse bigong þe ðær læred ƿæs; Him þa andsƿarede his ealdor biscop. Cefi ƿæs haten; Geseoh þu cyning hƿylc ðeos lar sy. þe us nu bodad is; Ic ðe soþlice andette ꝥ ic cuþlice geleornad hæbbe. ꝥ eallinga naƿiht mægenes ne nytnesse hafaþ seo æfæstnys ðe ƿe oþ þis hæfdon ⁊ beeodon; Forþon nænig þinra þegna neodlucor * ne gelustfullode hine sylfne to ura goda bigange þonne ic. ⁊ noht þon læs monige syndon þa þe maran gefe ⁊ fremsumnysse æt þe onfengon þonne ic ⁊ on eallum þingū maran gesynto hæfdon; Hƿæt ic ƿat? gif ure godas ænige mihte hæfdon. þonne ƿoldon hi me ma fultumian. forþon ic him geornlicor ðeodde ⁊ hyrde;

* ond mid his ealdormonnū. B. & C.

* synderlice B.

* gelustfullicor. B. & C.

QUibus auditis, Rex, suscipere quidem se fidem, quam docebat, & velle & debere respondebat. Verùm adhuc cum amicis *principalibus & CONSILIARIIS suis sese de hoc collaturum esse dicebat, ut si & illi eadem cum eo sentire vellent, omnes pariter in FONTE VITÆ Christo consecrarentur. Et annuente Paulino fecit ut dixerat. Habito enim cum SAPIENTIBUS CONSILIO, sciscitabatur sigillatim ab omnibus, qualis sibi doctrina hæc eatenus inaudita, & novus divinitatis, qui prædicabatur, cultus videretur? Cui primus pontificum ipsius, Coifi continuò respondit: Tu vide Rex quale sit hoc, quod nobis modò prædicatur: ego *tibi verissimè quod certum didici profiteor, quia nihil omnino virtutis habet religio illa, quam hucusque tenuimus. Nullus enim tuorum studiosiùs quàm ego culturæ Deorum nostrorum se subdidit; nihilominus multi sunt, qui ampliora à te beneficia quàm ego, & majores accipiunt dignitates, magísque prosperantur in omnibus quæ agenda vel acquirenda disponunt. Si autem dii aliquid valerent, me potiùs juvare vellent, qui illis impensiùs servire

* *Sic MS. T. & C. sed w.* principibus

* autem *MS. sing.*

Forþon me þynceþ ƿislic gif þu geseo þa þing *beteran ⁊ strengran ðe us niƿan bodade syndon ꝥ ƿe þam onfon. Þyssum ƿordum oðer ðæs cyninges ƿita ⁊ ealdormann geþafunge sealde. ⁊ to ðære spræce feng. ⁊ ðus cƿ. Þyslic me is geseƿen cyning *ðis andƿearde lif manna on eorþan to ƿiþmetenysse þære tide ðe us uncuð is. sƿa gelic sƿa þu æt sƿæsendum sitte mid þinum ealdormannum ⁊ þegnum on ƿinter tide. ⁊ sy fyr onæled. ⁊ þin heall geƿyrmed. ⁊ hit rine ⁊ sniƿe * ⁊ styrme ute. Cume þonne an spearƿa. ⁊ hrædlice ꝥ hus þurh fleo. þurh oþre duru in. þurh oþre ut geƿite. Hƿæt he on ða tid ðe he inne bið. ne bið rined mid ðy storme þæs ƿintres. ac ꝥ bið an eagan * bryhtm ⁊ ꝥ læsste fæc. ac he sona of ƿintra in ƿinter eft cymeð. Sƿa þonne ðis monna lif to medmyclum fæce ætyƿeð. hƿæt ðær foregange. oþþe hƿæt þær æfterfylige ƿe ne cunnon. Forþon gif ðeos niƿe lare oƿiht cuþlicre ⁊ gerisenlicre bringe. heo ðæs ƿyrþe is ꝥ ƿe þære fyligean. Þyssum ƿordum gelicum oþre ealdormen. ⁊ þæs cyninges ðeahteras spræcan. Ða get * to geyhte Cæfi ⁊ cƿ. ꝥ he ƿolde Paulinus ðone B. geornlicor gehyran be ðam Gode sprecende þe he bodade. Ða het se cyning sƿa don. Ða he ða his ƿord gehyrde. þa clypode he ⁊ ðus cƿ. geare ic ꝥ ongeat. ꝥ ꝥ noƿiht ƿæs ꝥ ƿe beeodan. forþon sƿa mycle sƿa ic geornlicor on ðam bigange ꝥ sylfe soþ sohte. sƿa ic hit læs mette. *Nu þonne ic openlice ondette. ꝥ on þysse lare ꝥ sylfe soþ scineð. ꝥ us mæg syllan ða gife ecre eadignysse. ⁊ eces lifes hælo. For-

beorhtran. B.

* leofusta.

* ⁊ hægele. B.

* bræhtm. B. beorht C.

* to æticte. B.

* hu. C.

curavi. Unde restat, ut si ea, quæ nunc nova nobis prædicantur, meliora esse, & fortiora [habitâ examinatione,] perspexeris; [absq; ullo cunctamine] suscipere illa festinemus. Cujus suasioni verbísque prudentibus, alius optimatum Regis tribuens assensum, continuò subdidit: Talis, inquiens, mihi videret (Rex) vita hominum pręsens in terris, ad comparationem ejus quod nobis incertum est temporis, quale cùm te residente ad cœnam cum ducibus ac ministris tuis tempore brumali, accenso quidem foco [in medio,] & calido affecto cœnaculo, furentibus autem foris per omnia turbinibus hyemalium pluviarum vel nivium; adveniens *unus passerum domum citissimè pervolaverit, qui cùm per unum ostium ingrediens, mox per aliud exierit, ipso quidem tempore quo intus est, hyemis tempestate non tangitur: sed tamen minimo spatio serenitatis ad momentũ excurso, mox de hyeme in hyemem regrediens tuis oculis elabitur. Ita hęc vita hominum ad modicum apparet: quid autem sequatur quídve præcesserit prorsus ignoramus. Unde si hæc nova doctrina certius aliquid attulerit, meritò esse sequenda videtur. His similia, & cæteri majores natu, ac Regis consiliarii divinitus admoniti, prosequebantur. Adjecit autem Coifi, quia vellet ipsum Paulinum diligentiùs audire de Deo, quem prædicabat, verbum facientem. Quod cùm, jubente Rege, faceret; exclamavit, auditis ejus sermonibus, dicens: Jam olim intellexeram nihil esse quod colebamus, quia videlicet quantò studiosiùs in eo cultu veritatem quærebam, tantò minùs inveniebam. Nunc autem apertè profiteor, quia in hac prædicatione veritas claret illa, quæ nobis vitæ salutis & beatitudinis æternæ dona valet tribuere. Un-

* *Sic MSs. sing.*

* leofe-ſta. B.

Forþon ic lære nu cẏninᵹ* ꝥ ꝥ tempel ⁊ ða ƿeofodu ða ðe ƿe butan ƿæſtmum æniᵹre nẏttnẏſſe halᵹodon. ꝥ ƿe ða hraþe forleoſan ⁊ on fẏre forbærnon. Hƿæt he ða ſe cẏninᵹ openlice andette ðam biſcope ⁊ him eallum. ꝥ he ƿolde fæſtlice þam deofolᵹẏldum ƿiþſacan. ⁊ Criſteſ ᵹeleafan onfon; Mid ðẏ he ða ſe cẏninᵹ fram ðam foreſprecenan biſcope ſohte ⁊ acſode heora halignesse ðe hi ær beeodan hƿa he het hraþe ða *ƿiᵹbed ⁊ þa hearᵹaſ ðara deofolᵹẏlda mid heora heᵹum ðe hi ẏmbſette ƿæron aidlian ⁊ toƿeorpan. þa ſƿarede he ſe B'. Efne. ic ða godaſ lange mid dẏſinẏſſe beeode oð þiſ. hƿa mæᵹ hi ᵹeƿiſenlicor nu toƿorpan to bẏſne oðra manna ðonne ic ſẏlfa. ðurh ða ſnẏttra ðe ic fram ðam ſoðan Gode onfenᵹ. ⁊ he ða ſona fram him aƿearp ða idlan dẏſiᵹnẏſſe ðe he ær beeode. ⁊ þone cẏninᵹ bæd ꝥ he him ƿæpen ſealde ⁊ ᵹeſtedhorſ. ꝥ he mihte on cuman ⁊ ꝥ deofolᵹẏld toƿorpon. forþon þam biſceope ne ƿæſ alẏfed ꝥ he moſte ƿæpen *ƿeᵹan. ne ælcor butan on mẏran ridan; Ða ſealde ſe cẏninᵹ him ſƿeord ꝥ he hine mid beᵹẏrde. ⁊ nam him ſpere on hand ⁊ hleop on ðæſ cẏninᵹeſ ſtedan ⁊ to ðam deofulᵹẏldum *ferde; Ða ꝥ folc hine ða ᵹeſeah ſƿa ᵹeſcẏrpedne. ða ƿendon hi ꝥ he tela ne ƿiſte ac ꝥ he *ƿedde. ſona þæſ þe he ᵹelihte to þam hearᵹe. þa ſceat he mid hiſ ſpere ꝥ hit ſticode fæſte on þam hearᵹe. ⁊ ƿæſ ſƿẏþe ᵹefeonde þære onᵹẏteneſſe þæſ ſoþan Godeſ biᵹanᵹeſ. ⁊ he þa het hiſ ᵹeferan toƿorpon ealne hearh ⁊ þa ᵹetẏmbro ⁊ forbærnan; Iſ ſeo ſtoƿ ᵹẏt æteoƿed. ᵹiu þara deofolᵹẏlda naht feor eaſt fram Eoforƿic ceaſtre beᵹeondā Deorƿentan þære ea. ⁊ ᵹẏt to dæᵹ iſ nemned Godmundinᵹaham þær ſe b'. þurh þæſ ſoþan Godeſ onbrẏrdnẏſſe toƿearp ⁊ fordẏde þa *ƿiᵹbed þe he ſẏlf ær ᵹehalᵹode;

* ƿeo-fod. C.

* ƿerian B.

* rad. B.

* ƿeden-de ƿære B.

* ƿeofe-du þær hæþen-an ᵹẏl-deſ ⁊ hi Gode ᵹehal-ᵹoda. B.

de ſuggero Rex, ut templa & altaria quæ ſine fructu utilitatis ſacravimus, ocyùs anathemati & igni*tradamus. Quid plura? Præbuit palam aſſenſum [evangelizandi] beato Paulino rex, & abrenunciatâ idololatriâ, FIDEM ſe CHRISTI ſuſcipere confeſſus eſt. Cúmque à præfato Pontifice ſacrorum ſuorum quæreret, quis aras & fana idolorum cum ſeptis, quibus erant circundata, primus profanare deberet? Ille reſpondit: Ego: Quis enim ea, quę per ſtultitiam colui, nunc ad exemplum omnium aptiùs quàm ipſe, per ſapientiam mihi à Deo vero donatam, deſtruam? Statímque, abjectâ ſuperſtitione vanitatis, rogavit, ſibi* Regem arma dare, & equum emiſſarium, quem aſcendens ad idola deſtruenda veniret. Non enim licuerat, Pontificem ſacrorum, vel arma ferre, vel præterquam * in equa equitare. Accinctus ergò gladio accepit lanceam in manu, & aſcendens emiſſarium regis pergebat ad idola. Quod aſpiciens vulgus æſtimabat eum inſanire. Nec diſtulit ille, mox ut appropinquabat ad fanum profanare illud, injectâ in eo lanceâ quam tenebat, multúmque gaviſus de agnitione veri Dei cultûs, juſſit ſociis deſtruere ac ſuccendere fanum cum omnibus ſeptis ſuis. Oſtenditur autem locus ille quondam idolorum non longè ab Eboraco ad Orientem *ultra amnem Dorowentionem, & vocatur hodie *Godmundingaham, ubi Pontifex ipſe, inſpirante Deo vero, polluit ac deſtruxit eas, quas ipſe ſacràverat, aras.

* contradamus, *MSS. ſing.*

* *ſed hoc fecit Coifi Pontifex regiâ fultus autoritate.*

* *Sic MSS. ſing.*

* *Sic MSS. ſing.*

* *Sic MSS. W.* Gudmundingaham. *T. in MS. Cott. eraſa eſt.*

NOTÆ.

ª In prædicatione (*Paulini*) veritas claret illa. *Christus, per Ecclesiam suam, Paulinum Episcopum mittit ad Regem, & Coifi pontificem; Coifi statim, exuto quasi pontifice*, Episcopum, *pro rege & regno convertendis, induit. Quin pontifex Coifi adhuc cæcutiens, cæcum R. Edwinum, sed ductu Paulini Episcopi, ad Christum dirigit; Christus primò per Paulinum, Coifi alloquitur, ut per Andræam* * PETRUM; Joh. 1. 41, 42.
& Samaritanos per * *aquariam: at Samaritani (vers. 42.) fidem de Christo suam,* cap. 4. 29.
non aquariæ, sed Christo soli, quocum locuti sunt, ut Soli de sole lucem, acceptam referunt: Christus enim solus per Episcopum Paulinum Regi dicit, & Pontifici, ut in cunabulis Ecclesiæ discipulis suis, venite & videte: *Ecclesia quidem præ Christo, esto* Joh. 1. 39.
aquaria, aquam baptismi baptisterio infundens, & tingens baptizandos: sed CHRISTUS *fons est; qui ut aquâ carnem, sic spiritu suo & sanguine, carnem spiritúmque nostrum perfectissimè proluit: Sufficit ad salutem, ut missis lacunis, cuncti Catholici ad hunc fontem certatim confluant: atque, ut ad confessionem Coifi Pontificis deveniamus, Christus* * VERITAS *est* ILLA. *Ecclesia ut Luna, per se licèt opaca, at* Joh. 14. 6.
per solem lucida, lucémque solis ad nos usque deferens: ad solem jam exortum, totum cælum splendore replentem suo, & minora lumina, lunámque ipsam obscurantem, arrectis fixisque oculis contemplamur. Hinc Coifi: VERITAS CLARET ILLA, *&c. quæ toto mundo, totâ etiam synagogâ, quam dicimus Ecclesiam, reclamantibus, unicè præfulsit.*

Videte Ecclesiæ Philosophiam, De temporibus anni, *ad finem Serm. Catholic. pag. 494. lin. 16.*

Seo sunne getacnað urne hælend Crist. se ðe is rihtwisnysse sunne. swa swa se witega cwæð. þam mannum þe him ondrædaþ Godes naman. þam arist rihtwisnysse sunne. ⁊ hælð is on hire fiþerum; Se mona ðe weaxþ ⁊ wanaþ getacnað þas andweardan gelaþunge ðe we on sind. seo is weaxende þurh acennedum cildum. ⁊ wanigende þurh forþfarendum; Ða beorhtan steorran getacniaþ ða geleaffullan on Godes gelaþunge. ðe on godre drohtnunge scinað; Crist soþlice onliht hi ealle þurh his gife. swa swa se Godspellere Joh̃s cwæþ. Þ soþe leoht com þe onliht ælcne mannan cumende to þisum middanearde. næfþ urenan leoht ænigne godnysse buton of Cristes gife. se ðe is soþe rihtwisnysse Sunne gehaten;

Sic Latinè verto.

Sol, nostrum Jesum Christum *significat, qui est sol justitiæ: sicut propheta ait,* Timentibus autem Mal 4. 2.
nomen Domini, orietur sol justitię, & sanitas in pennis ejus. *Luna quæ crescit, & decrescit, Ecclesiã in qua sumus, præsentem, designat; quæ per enascentes filios (filiásque) crescit; decrescit autem per obeuntes: stellæ lucidæ, fideles in Ecclesia Dei significant; qui in sancta fulgent conversatione. Christus quidem hos omnes gratiâ illustrat suâ: prout Johannes Evangelista ait:*
*Erat lux vera quæ illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum. *Nulla nostra lux, ullam habet bonitatem absque Christi gratia, qui* veræ justitiæ SOL *nuncupatur.* Joh. 1. 9.

Hanc de Christo doctrinam à Paulino, *& verè Paulinam, qui percipit, sit Coifi Pontifex, sive Rex Edwinus, aut quispiam subditorum infimus, Catholicus est; neque à paranympho aliquo, è Christi thalamo ejiciatur.*

CAP.

Cap. 14.

Ut idem Edwinus cum sua gente fidelis sit factus, & ubi Paulinus illos baptizaverit.

ÐA onfeng Eadƿine cyning mid eallum þam æþelingum his þeode. ⁊ mid mycle folce Cristes geleafan ⁊ fulluhte bæðe. þy ændlyftan geare his rices he wæs gefullod fram Pauline þam B'. his lareowe on Eoforƿic ceastre. ðy * halgestan Eastern-dæge on Sce'. Petres cyricean þæs Apostoles ⁊ Ða he ðær * hraðe geworhte of treowe cyricean getimbrede syþþan he gecristnad wæs ⁊ Swylce he eac on ðære ceastre his lareowe ⁊ his B'. Pauline biscopsetl forgeaf. ⁊ sona ðæs ðe he gefullad wæs he ongan mid þæs B'. lare maran cyrican ⁊ hyhran stænene timbrian ⁊ wyrcean ymb ða cyrican utan þe he ær worhte. ac ærðon ðe seo heannes ðæs walles gefylled ⁊ geendod wære. þ he se cyning mid arleasre cwale ofslegen wæs. ⁊ þ ylce geweorc his æfterfyligende Oswalde forlet to geendianne ⁊ Of þære tide Paulinus se B'. six gear fulle. þ is oð ende ðæs cyninges rices. þ he mid his fultume on þære mægþe Godes word bodade ⁊ lærde. ⁊ men gelyfdon ⁊ gefullade wæron. swa monige swa * foreteode wæron to ecum life. on ðam wæron Osfrið. ⁊ Eadfrið Eadwines suna cyninges. ða begen him wæron acende ða he wræcca wæs. of Cwenburhge seo wæs Ceorles dohter Myrcna cyninges. wæron eac gefullade æfterfyligendre tide oþre his bearn of Æðelburhge ðære cwene acende. Æðelhun. ⁊ Æðelþryþ his dohter ⁊ oðer his suna Wuscfrea hatte. ac ða

* halgan. B.
* hraþ. C.
* fore ætywde B.

IGitur accepit rex Edwinus, cum cunctis gentis suę nobilibus ac plebe perplurima, fidem & lavacrum sanctę regenerationis, anno regni sui undecimo; [qui est annus dominicæ incarnationis sexcentesimus vicesimus septimus: ab adventu verò Anglorum in Britanniam annus circiter centesimus octogesimus.] Baptizatus est autem Eboraci die sancto Paschę, [pridie Iduum Aprilium,] in Ecclesia sancti Petri Apostoli, quam ibidem ipse de ligno, *cùm catechizaretur, atque ad percipiendum baptisma imbueretur, citato opere construxit. In qua etiam civitate, ipsi doctori atq; antistiti suo * Paulino sedem Episcopatûs donavit. Mox autem ut baptisma consecutus est, curavit, docente eodem Paulino, majorem ipso in loco, & augustiorem de lapide fabricare Basilicam, in cujus medio ipsum, quod priùs fecerat, oratorium includeretur. [Præparatis ergò fundamentis, in gyro prioris oratorii, per quadrum cœpit ædificare Basilicam.] Sed priusquam altitudo parietis esset consummata, Rex ipse, impiâ nece occisus, opus idem successori suo Oswaldo perficiendum reliquit. Paulinus autem ex eo tempore, sex annis continuis, id est, ad finem usque imperii Regis illius, VERBUM DEI (annuente ac favente ipso) in ea provincia prædicabat. *Credebántq; & babtizabantur quotquot erant præordinati ad vitam æternã:* in quibus erant Osfridus & Eadfridus filii Regis Edwini, qui ambo ei exuli nati sunt de Quenburga, filiâ Cearli Regis Merciorum. Baptizati sunt tempore sequenti & alii liberi ejus, de *Ethilburga regina progeniti, *Æthilhun & *Æthildrith filia, & alter filius Wuscfrea, quorum primi albati

Anno Dom. 627.
* antequam. C.
*RR. Armach. pag. 77. lin. 37.
Act. 13. 48.
* *Sic MS. Cot.*
* *Sic Cot.* Æthelhunus.

ærran * tƿegen under crisman forðgefaren. ⁊ on cyrican in Eoferƿic ceastre bebyrigde ƿæron ; Sƿylce eac ƿæs gefullad Yffe Osfriðes sunu. ⁊ monige æðelingas of ðam * cyne cynne ; Is ꝥ sæd ꝥ sƿa mycel hæto ⁊ lust ƿære Cristes geleafan ⁊ fulluhtes bæðes on Norðanhymbra ðeode. ꝥ Paulinus se B. sume tide com mid ðone cyning ⁊ ðære cƿene on ðone cynelican tun se ƿæs nemned Ætgefrin. ⁊ ðær ƿunode syx ⁊ ðrittig daga. ꝥ he ðær ꝥ folc cristnade ⁊ fullade. ⁊ he * noƿiht elles dyde on eallum ðam dagum. fram ærne mergen oþ æfen. ðonne ꝥ cumende Cristes folc ðider of eallum tunum ⁊ stoƿum mid godcundre lare timbrede. ⁊ on synna forlætnysse. [*fullƿihtes] bæðe aþƿoh in ðam streame ðe Glene is nemned. ðes tun ƿæs forlæten in ðara æfter fyligendra cyninga tidum. ⁊ oðer ƿæs forðon getimbred on ðære stoƿe ðe man * Elmen hatt. ða stoƿe syndon on beornica mægðe. ac sƿylce eac in Dera mægðe ðær se B. oft mid ðone cyning ƿæs ꝥ he fullade ꝥ folc on sƿalean streame. se ligð be Cetereht tune. forðon ða gyta ne ƿæron cyrican getimbrede ne fulƿiht stoƿe on ðam fruman ðære acennedan cyricean ; ⁊ hƿæðere on Donafelda ðær ƿæs ða cyninges * botl. het Eadƿine ðær cyricean getimbrian. Ða æfter ƿæce ða hæðenan mid ealle ðy botle forbærndon. fram ðam eft se cyning ofslegen ƿæs. forðam eft ða æftran cyningas him botl ƿorhton on ðam lande ðe Loid is haten ;

* tƿa. B. tu. C.
* cyning. C.
* nanuht
* *sic MS. B. ut Lat.*
* *sic MS. Cant. sed lege ut B.* Melmé. *sive ut Lat* Mael-men. C.
* bold. B.

adhuc, rapti sunt de hac vita, & Eboraci in Ecclesia sepulti, Baptizatus est & Iffi filius Osfridi; Sed & alii nobiles * ac Regii viri non pauci. Tantus autem fertur tunc fuisse fervor fidei, ac desiderium lavacri salutaris genti Northanhymbrorum, ut quodam tempore Paulinus veniens cum Rege & Regina in villam regiam, quæ vocabatur * Adgebrin, triginta sex diebus ibidem cum eis, catechizandi & baptizandi officio deditus, moraretur; quibus diebus cunctis à mane usq; ad vesperam nil aliud ageret, quàm confluentem eò, de cunctis viculis ac locis, plebem; CHRISTI VERBO SALUTIS instruere, atque instructam in fluvio Gleni, qui proximus erat, lavacro remissionis abluere. Hæc villa tempore sequentium Regũ deserta, & alia pro illa est facta in loco, qui vocatur *Melmin.

Hæc quidem in provincia Berniciorum, sed & in provincia Deirorum, ubi sæpiùs manere cum rege solebat, babtizabat in fluvio *Swalwa, qui vicum Cataractum præterfluit. Nondum enim oratoria vel baptisteria, in ipso exordio nascentis ibi Ecclesiæ, poterant ædificari. Attamen in *campo Dono (ubi tunc etiam villa Regia erat) fecit Basilicam, quam postmodùm pagani, à quibus Edwinus Rex occisus est, cum tota eadem villa succenderant. Pro qua reges posteriores fecêre sibi villam in regione quæ vocatur Loidis. [Evasit autem ignem altare, quia lapideum erat, & servatur adhuc in monasterio reverendissimi Abbatis & presbyteri *Thrythwulfi, quod in sylva Elmete est.]

* *Sic MSs. sing.*
* *Sic MS. Cot*
* Malmin. *T.* Mælmin. *W.* Makmin. *Chichest. hist. MS. Bibl. Cant.*
* *Sic Cot.* Sualwa. *T.* Suala. *W.*
* Campadono. *W.*
* *Sic Cot.* Trumwulfi *edit. Col.* Drihtulfi. *T.*

CAP.

CAP. 15.

* *Ut provincia Orientalium Anglorum fidem Christi susceperit.*

Hƿætte Eadƿine se cyning sƿa mycele ƿilsumnysse ðæs bigangeres Cristes geleafan. ꝥ he eac sƿylce Eorpƿalde East Engla cyning Rædƿaldes sunu to ðon * gespeon. ꝥ he forlet ða idelnesse deofolgylda ⁊ þam gerynum onfeng Cristes geleafan mid his mægþe East Englum; And Rædƿald his fæder ƿæs iu geara on Cent gelæred in ða gerynu Cristes geleafan. ac holinga forþam ðe he eft ham com. ƿæs he besƿicen fram his ƿife ⁊ fram sumum unrihtum lareoƿum. ꝥ he forlet ða hlutternysse Cristes geleafan. ⁊ his þa neƿran tide ƿæron ƿyrsan ðam ærran. sƿa ꝥ he ðy þeaƿe ðe iu þa ealdan Samaritane dydon ꝥ he ƿæs gesehen Criste þeoƿian. ⁊ eac deofolgyldum. ⁊ he on þam ylcan hearhge * ƿigbed hæfde to Cristes onsægdnyssa. ⁊ oþer to deofla onsægdnysse; Ðe ylca hearh þær ƿunede oþ Aldƿulfes tide þære ylcan mægðe cyninge; Sæde he ꝥ he hine cniht ƿerende [* gesaƿe] ; ƿæs he se foreƿƿecenda cyning Rædƿold æþelre gebyrde. þeah ðe he on dæde unæþele ƿære. ƿæs he * Titeles sunu ðæs fæder ƿæs Ƿuffa haten. fram þam East Engla cyningas Ƿuffingas ƿæron nemde; Hƿæt þa? Eorpƿald se cyning na læs æfter micelre tide ƿæs ofslegen fram sumū hæþenum men. Ricbyrht ƿæs haten. þanon seo mægþ þreo gear fulle on dƿolan ƿæs lifigende. oþþæt * Sigebyrht Eorpƿaldes broþor to þam rice feng. se mon ƿæs þurh eall se Cristenesta. ⁊ se gelæredesta; Ƿæs he be þam breþer lifigendum. ƿræcca on Gallia lande. ⁊ þær ƿæs mid þam gerynum Cristes geleafan ƿell gelæred;

* ge-spon. C.
* ƿeo-fod. B.
* sic MS. B. & C. sed cuþe. Cant.
* Tyte-laes. B.
* Sie-byrht. B.

TAntum autem devotionis Edwinus erga cultum veritatis habuit, ut etiam regi Orientalium Anglorum, * Eorpwaldo filio Redwaldi, persuaderet, relictis idolorum * superstitionibus, FIDEM & SACRAMENTA CHRISTI cum sua provincia suscipere: & quidem pater ejus Redwald jamdudum in Cantia Sacramentis CHRISTIANÆ FIDEI imbutus est, sed frustra: nam rediens domum ab uxore sua, & quibusdam perversis doctoribus seductus est, atque à sinceritate fidei depravatus; habuit posteriora pejora prioribus; ita ut, in morem antiquorum Samaritanorum, & Christo servire videretur, & diis quibus antea serviebat; Atque in eodem fano & altare haberet ad sacrificium Christi, *& * arulam ad victimas dæmoniorum:* quod videlicet fanum Rex ejusdem provinciæ Aldulf (qui nostrâ ætate fuit) usque ad suum tempus perdurasse, & se in pueritia vidisse testabatur. Erat autem præfatus Rex Redwaldus natu nobilis, quamlibet actu ignobilis, filius Tytili, cujus pater fuit Vuffa; à quo Reges Orientalium Anglorum Vuffingas * appellant. Verùm * Eorpwald, non multo postquàm fidem accepit tempore, occisus est, à viro gentili, nomine * Richberchto; & exinde tribus annis provincia in errore versata est, donec accepit regnum ejusdem frater Eorpwaldi * Sigbercht, vir per omnia CHRISTIANISSIMUS ac DOCTISSIMUS. Qui, vivente adhuc fratre, cùm exularet in Gallia, fidei Sacramentis imbutus est. Quorum partici-

* Sic MS. Cot. sed edit. Col. Carpvaldo.
* Sax. vanitate.
1. Cor. 10. 21.
* Sic MSS. W. & C.
* Sic MS. Cot
* Sic MS. Cot
* Sic MS. Cot

Ðæs geleafan he wolde his leode dælnimende gedon. sona þæs ðe he to rice feng. And his ðam godan ƿillan ƿell gefultumode Felix se B. se com of Burgundana rices dælum. þær he ƿæs acenned ⁊ gehalgod. Com he ærest hider ofer sæ to Honorie ðam Ærceb. ⁊ him sæde his ƿillan ⁊ his lust. Ða sende he hine godcunde lare to læranne on east Engle. ⁊ he sona se arærta bigenga þæs gastlican landes mycelne ƿæstm gemette on þære þeode geleaffrumra folca. ⁊ he eall þa ðeode æfter þam geƿyne his noman fram langre ƿonesse ⁊ ungesælignysse alysde. ⁊ to Cristes ƿeorcum. ⁊ to * gefean ðære ecan gesælignysse gelædde. He eac onfeng biscop setl on Dommocceastre. ⁊ mid þy he seofontyne ƿinter on biscepolicum gerece fore ƿæs. ðær he on sibbe his lif geendode.

* gifum B. & C.

pem, mox ubi regnare cœpit, totam suam provinciam facere curavit. Cujus studiis gloriosissimè favit Felix Episcopus, qui de Burgundiorum partibus, ubi ortus & ordinatus est: Cùm venisset ad Honorium Archiepiscopum, eique indicasset desiderium suum, misit eum ad prædicandum VERBUM VITÆ præfatæ nationi Anglorum. [Nec vota ipsius incassum cecidere;] quin potiùs fructum in ea multiplicem credentium populorum pius AGRI SPIRITALIS cultor invenit. Siquidem totam illam provinciam, juxta sui nominis Sacramentum, à longa iniquitate atque *infelicitate* liberatam, ad fidem & opera justitiæ, *ad perpetuæ felicitatis dona perduxit. Accepitque sedem Episcopatûs in civitate *Dommoc; & cùm decem ac septem annos eidem provinciæ Pontificali regimine præfuisset, ibidem in pace vitam finivit.

* Sic MSs. sing.

* Sic MSs. sing.

Cap. 16.

*Ut Paulinus in provincia * Lindisi prædicaverit, & de qualitate regni Edwini.*

* Sic MSs. sing.

Lærde Scs. Paulinus se B. eac sƿylce Godes ƿord on Lindesse seo mægþ. is seo nyhste on suþ healfe Humbre streames. ligeþ ut on sæ. ⁊ ða ærest to drihtnes geleafan gecyrde Lindcolene ceastre gerefan. þæs nama ƿæs Blecca mid his hirede. Sƿylce he eac in þære ceastre stænene cyrican getimbrede æþeles geƿeorces þære gyt to dæg mon mæg geseon þa ƿeallas standan. ⁊ ðær æghƿylce geare ætyƿede beoþ monige ƿundru untrumra hælo. ðæra ðe ða stoƿe mid geleafan seceað. On ðære sylfan cyrican Scs. Paulinus se B. þa Iustus se B. to Criste * ferde. Honorius for

* forþferde. C

PRædicabat autem Paulinus verbum etiam provinciæ * Lindisi, quæ est prima ad meridianam Humbræ fluminis ripam, pertingens usq; ad mare. * Præfectúmq; Lindocolinæ civitatis, cui nomen erat Blecca, primùm cum domo sua convertit ad DOMINUM: In qua videlicet civitate, & Ecclesiam operis egregii de lapide fecit, [cujus tecto vel longâ incuriâ vel hostili manu dejecto,] parietes hactenus stare videntur; & omnibus annis aliqua sanitatum miracula in eodem loco solent, ad utilitatem eorum qui fideliter quærunt, ostendi. In qua Ecclesia Paulinus, transeunte ad Christum Justo, Honorium pro

* MSs. sing.

for hine to B. gehalgode. swa we eft her æfter gemynegiaþ. Be þysse mægþe geleafan ⁊ Cwæð Beda. me sæde sum arwurþe Mæsse Preost ⁊ Abbud of Peortanea ham ham. se wæs Deda haten. cwæð þ him sæde sum eald wita þ he wære gefullod æt middum dæge fram Paulino ðam b. on Edwines ⁊ weardnysse ðæs cyninges. ⁊ mycel menigo wæs folces on Treenton streame [be Teolfinga ceastre] ⁊ sæde se ylca man hwylc wæs b. his wære. Sce. Paulines. Cw. þ he wære lang on bodige. ⁊ *hwon forþheald. he hæfde blæc feax. ⁊ blacne ⁊ slitan. ⁊ medmycle neosu þynne. ⁊ he wære æghwæþer ge arwurþlic ge *ondrysendlic ontoseonne ⁊ hæfde he him to fultume on þære godcundan þenunge Jacobum ðone Diacon. wæs se man well gelæred ⁊ æþele. ge on Criste ge on his cyricean. se lifde oð usse tide; Is þ sæd þ on ða tid swa mycel sibb wære on Breotone æghwider ymb swa swa Edwines rice wære. þeah ðe an wif wolde mid hyre * nacendum cilde. heo mihte gegan butan ælcere sceaþenysse fram sæ to sæ. ofer eall þis ealond ⁊ Swylce eac se ylca cyning to nytnysse fand his leodum. þ in manegum stowum ðær ðe hlutre wyllan urnon be folc cuþu stræætum. ðær monna færnys mæst wæs. ⁊ þ he ðær het for wegferendra gecelnysse stapulas asetton. ⁊ ðær ærene ceacas onhon. ⁊ ða hwæþere nænig for his ege. ⁊ for his lufan hi rinan dorste ne ne wolde butan to his neodþearflicre ðenunge ⁊ Swylce he hæfde eac swa mycele heannesse on þ cynerice. þ na læs þ an þ hi * segen fore him bæron æt gefeohte. Ac swylce eac on sibbe tide þær he rad betwih his hamum oþþe tunum mid his þegnum gebeah ðe he

Deest MS. Sax. Cot.

*won. C.

* ondrislic. B.

* sucendum. B. & C.

* aliàs, mærcā. MS. Cant.

to consecravit Episcopum: ut in sequentibus suo loco dicemus. De hujus fide provinciæ, narravit mihi presbyter & abbas quidam vir veracissimus, de monasterio *Peartaneu, vocabulo Deda, retulisse sibi quendam seniorum, baptizatum se fuisse die mediâ à Paulino Episcopo, præsente Rege Edwino; & multam populi turbam in fluvio *Trehenta, juxta [civitatem quæ linguâ Anglorum]* Tiovulfingacestir vocatur. Qui etiam effigiem ejusdem Paulini referre esset solitus, quòd esset vir longæ staturæ, paululùm incurvus, nigro capillo, facie macilentâ, naso adunco pertenui, venerabilis simul & terribilis aspectu. Habuit autem secum in ministerio & Jacobum Diaconum, virum utique * industrium ac nobilem, in Christo & in Ecclesia; qui ad nostra usque tempora permansit. Tanta autē eo tempore pax in Britannia, quaquaversum imperium Regis Edwini pervenerat, fuisse perhibetur, ut [sicut usque hodie in proverbio dicitur,] etiam si mulier unà cum recens nato parvulo vellet totam perambulare insulam à mari ad mare, nullo se lædente, valeret. Tantùm rex idem utilitati suæ gentis consuluit, ut plerisque in locis ubi fontes lucidos, juxta publicos viarum transitus, conspexit, ibi ob refrigerium viantium, erectis stipitibus & æreos caucos suspendi juberet: neq; hos quisquam, nisi ad usum necessarium contingere præ magnitudine, vel timoris ejus auderet, vel amoris vellet. Tantum verò in regno excellentiæ habuit, ut non solùm in pugna ante illum vexilla gestarentur; sed & tempore pacis equitantem inter civitates sive villas [aut provincias] suas, cum ministris semper antecedere signifer

* Sic MS. Cot Penitaneu. W. Edit. Col Peartan.

* Treenta. C. Trenta. T. & W.

* Tuilfingacester. T. Tyowlsingacester. W.

* illustrem. W.

he

he eode. ꝥ him symble ꝥ tacen beforan wæg ⁊ consuevisset. [Necnon & incedente illo ubilibet per plateas, illud genus vexilli, quod Romani * Tufam, Angli verò appellant Thuuf, ante eum ferri solebat.]

* Tuffa. *w.*

Cap. 17.

Ut Edwinus ab Honorio Papa exhortatorias literas accepit, qui etiam Paulino pallium miserit.

ON ðære tide hæfde Honorius biscop had þæs Apostolican setles. se wæs Bonefacius æfterfyligend ⁊ Ða he þa se Papa ꝥ geacsade. ꝥ Norðanhymbra þeode mid Eadwine heora cyninge to Cristes geleafan. ⁊ to his andetnysse gecyrred wæs ðurh Paulinus godcunde lare ⁊ Ða sende he ðam ylcan B'. hider pallium. ⁊ swylce eac Eadwine ðam cyninge sende * trymmendlice gewrit. ⁊ mid fæderlice lufan hine wæs onbærnende. ꝥ hi on ðam geleafan forðfæstnysse ðone ðe hi onfengon. symle fæstlice stodan ⁊ wunedon ⁊

*trumlic ærendgewrit. C.

QUo tempore præsulatum sedis Apostolicę, *Honorius Bonifacii successor habebat; qui, ubi gentem Northanhymbrorum cum suo rege ad fidem confessionémque Christi, Paulino evangelizante, conversam esse, didicit; misit eidem Paulino pallium, misit & regi Edwino literas exhortatorias, paternâ illum charitate accendens, ut in fide veritatis quam acceperant, persistere semper ac proficere curarent. [Quarum videlicet literarum iste est ordo.]

* Episcopus. *w.*

Deest Sax.

DOmino excellentissimo atque præcellentissimo filio Edwino, Regi Anglorum, Honorius Episcopus, servus servorum Dei, salutem. Ità Christianitatis vestræ integritas, circa sui conditoris cultum, fidei est ardore succensa, ut longè latéque resplendeat, & in omni mundo annunciata, vestri operis multipliciter referat fructum. Sic enim vos reges esse cognoscitis,* DUM *Regem & Creatorem vestrum orthodoxâ prædicatione edocti,* DEUM *venerando creditis, eíque, quod humana valet conditio, mentis vestræ sinceram devotionem exolvitis. Quid enim Deo nostro aliud offerre valebimus, nisi ut in bonis actibus persistentes, ipsúmque autorem humani generis confitentes, eum colere, eíque vota nostra reddere festinemus? Et ideò (excellentissime fili) paternâ vos charitate, qua convenit, exhortamur; ut hoc quod vos divina* misericordia *ad suam* gratiam *vocare dignata est, solicitâ intentione & assiduis orationibus servare omnimodo festinetis; ut qui vos in præsenti seculo ex omni errore absolutos, ad agnitionem sui nominis est dignatus perducere, & cœlestis patriæ vobis præparet mansionem. Prædicatoris igitur vestri Domini mei, Apostolicæ memoriæ, Gregorii lectione frequenter occupati, præ oculis affectum doctrinæ ipsius, quem pro vestris animabus libenter exercuit, habetote; quatenus ejus oratio & regnum vestrum populúmque augeat, & vos omnipotenti Deo irreprehensibiles repræsentet. Ea verò quæ à nobis pro vestris sacerdotibus ordinanda sperastis, hæc pro fidei vestræ sinceritate, quæ nobis multimodâ relatione per præsentium portitores laudabiliter insinuata est, gratuito animo attribuere illis sine ulla dilatione prævidemus. Et duo* pallia utrorumque Metropolitanorum, id est, Honorio & Paulino dixerimus; ut dum quis eorum de hoc seculo ad autorem suum fuerit accersitus, in loco ipsius alterum Episcopum, ex hac nostra auctoritate, debeat subrogare: quod quidem tam pro vestræ charitatis affectu, quàm pro tantarum provinciarum spatio, quæ inter nos & vos esse noscuntur, sumus invitati consedere, ut in omnibus devotioni vestræ nostrum concursum, & juxta vestra desideria præberemus. Incolumem excellentiam vestram gratia superna custodiat.*

*RR. Armach. pag. 78. lin. 1.

NOTÆ.

NOTÆ.

a Domino excellentissimo, atque præcellentissimo Filio Honorius (Papa) servus servorum Dei--- Vos (*inquit*) Reges esse cognoscitis Dum-- Orthodoxâ Prædicatione edocti-- & Prædicatoris vestri--- Domini mei Gregorii lectione frequenter occupati--

*Solenne hoc Episcopis Romæ semper fuit, Archiepiscopos Cantuarienses nuncupare fratres; Reges verò filios: Sic (lib. 1. cap. 29.) Augustinum P. Gregorius fratrem vocat, Regem autem Ethelbertum filium. Sic P. Bonifacius (lib. 2. cap. 8.) FRATREM Archiepiscopum: at Regem Æthelwaldum filium: atque hic Edwinum Anglorum Regem FILII honore, Honorius Papa dignatur: & porrò, Papa se** Servum servorum Dei *hic appellat; Numquid ergò filii sui Regis, servum? comitem potiùs, si hic Britannicâ civitate donatus esset. Quin Honorius Papa, honoris sui diminuti, & istius servitutis damnum,* Autoritate, *quam adsciscit sibi, suâ (quâ creando utrosque Archiepiscopos, animas totius regni decreverat regere) solertissimè resarcit.* Ex hac nostra (*inquit*) *non servili, sed plùs quàm Regia* autoritate.

**Vide S. Greg Epist. ad Augustin. Cant. lib. 1. cap. 28. & 1. Cor. 9. 19*

Reges (inquit) esse cognoscitis, Dum — *hoc est,* Rex eris dum bene regis; quod nisi feceris, nomen Regis non in te constabit, & nomen Regis perdes. *Sic Papa Eleutherius (ut aiunt)* Christianissimo *Britannorum* Regi Lucio *ann.** 165. *dixit. Sed annon secula recentiora sapiat istud epistolium, Clar. Dom. Henr.* Spelmannum consulite. Videte etiam RR. Armach. in primord. pag.* 103. *at vide* Bellarm. Regibus iniquiorem.*

* *Lib. 1. cap. 4.*
* *Concil. in ann. 185. & Lambard. in leg. Edovardi.*

* *De Pontif. Roman. lib. 5. cap. 7.*

Sed Regum in subditis suis à P. Romano Majestati læsæ, mederi satagit Saxonicus interpres, fortissimus Anglorum Rex Aluredus; Epistolas enim omnes Pontificum Romanorum quia Romæ Veteris Fastum, licèt occultum, sapere, Regi visæ sunt, è versione sua Saxonica eliminavit:

Medetur quoque Vetus, quæ apud nos, post sacras literas, obtinuit Ecclesia; nè, dum è sententia Paparum, Reges malè rexerint, hinc strages bellicæ perpetuò fuerint secutæ. Homiliam ergò Romano-Saxonicam, pacis Catholicæ cupientissimi, amplexamur. Hom. 34. pag. 503. lin. 5. Se cyning is Cristes sylfes speligend ofer ðam Cristenan folce ðe Crist sylf alysde him to hyrde gehalgod. ðæt he hi healdan sceolde mid þæs folces fultume ƿið yfele menn. ⁊ on feohtende here ⁊ him sige biddan æt ðam soþan hælende þe him þone anƿeald under him sylfum forgeaf. *Sic Latinè do: Rex* Christi ipsius Vicarius *est, super populum Christianum, quem ipse Christus redemit, ipsius (Christi) pastor consecratus: ut populum, populi auxilio, contra malos homines pugnaci exercitu conservaret; sibique victoriam à vero illo Jesu peteret, qui ipsi (Regi) hanc,* sub seipso (*Christo*) *autoritatem dedit.*

Speligend under him sylfum. *Vicarius (inquit Vetus Ecclesia) sub* seipso *(Christo;) qui sacras literas pro libidine torquere solent, audiant saltem Ecclesiam: nos interim & Scripturas:* Ne tangite Christos meos, *Psal. 105. 15.*

Gregorii (Pontificis Romani) lectione frequenter, orthodoxam prædicationem primò Regi commendavit; hoc est, Romanam: deinde orthodoxum prædicatorem *Gregorium P. Romanum: num solius Gregorii lectione? Cur non & verbi Dei lectione? Audiatur Moses, Deut. 17. 19. Leget (Rex) illud (Deuteronomium) legis hujus in volumine* omnibus diebus vitæ suæ, ut discat timere Dominum Deum suum. Dominum (*inquit*) Deum. *Verùm audiatur Christus ipse:* Scrutamini Scripturas, *Gregorium tamen post Mosem, & Dominum Christum, non ut Legislatorem, sed Legis & Evangelii, in plerisque augustum quidem, & dignum Rege lectore interpretem, nemo sanus repudiabit: Hinc R. Aluredus in Scripturis, & Gregorio, Saxonicè vertendis, se multùm exercuit. Sed de necessitate, & usu legendæ Scripturæ sacræ, vide Sax. Homilias Bibl. publ. Cantabr. nam festinans Typographus me vellicat.*

CAP.

Cap. 18.

Ut Honorius, qui Justo in Episcopatu Doruvernensis Ecclesiæ successit, ab Honorio Papa pallium & literas acceperit.

BEtwih ðas þing þa wæs Justus se Ærceb'. gelæded to ðam heofonlican rice þy feorþan dæge iduum Novembrium. ⁊ Honorius wæs haten seþe for hine to b'. gecoren wæs. se com to Sce'. Pauline ꝥ he hine halgian sceolde. ⁊ he him togeanes ferde to Lincylne ⁊ in þære cyricean þe we ær beforan sædon. he hine ðær to b'. gehalgode. se wæs fram Sce'. Augustine fifta Ærceb'. Cantwara burhge; Ðam b'. eac swylce se ylca Papa Honorius sende Pallium ⁊ gewrit on ðam he gesette ⁊ arædde. ꝥ swa oft swa Cantwara burhge b'. oþþe Eoforwic ceastre of þyssum life gewende. ꝥ seþe lifigende wære ðæs hades hæfde mihte oþerne b'. his stowe to halgianne. ðær se oþer forþferde. ðy læs nyd wære ꝥ hi *simle swencte wæron ofer swa langne weg sæs ⁊ landes to Rome for halgunge Ærcebiscop;

HÆc inter Justus Archiepiscopus ad cœlestia regna sublatus est, quarto Iduum Novembrium die, & Honorius pro illo est in præsulatum electus: Qui ordinandus venit ad Paulinum, & occurrente sibi illo in Lindocolino, quintus ab Augustino Doruvernensis Ecclesiæ consecratus est antistes. Cui etiam prefatus Papa Honorius misit pallium & literas, in quibus decrevit [hoc ipsum, quod in epistola ad Edwinum regem missa decreverat,] scilicet, ut cùm Doruvernensis vel Eboracensis antistes de hac vita transierit, is qui superest [consors] ejusdem gradûs, habeat potestatem alterum ordinandi, in loco ejus qui transierat, sacerdotem; nè sit necesse ad [a]Romanam usque civitatem, per tam prolixa terrarum & maris spatia pro ordinando Archiepiscopo, semper fatigari. [Quarum etiam [b] textum literarum in nostra hac historia ponere commodum duximus.]

* sic MS. Cott. at MS. Cant. symbe sed perperam.

Deest Sax.

*DIlectissimo fratri Honorio, Honorius. Inter plurima quæ redemptoris nostri misericordia suis famulis dignatur bonorum munera prærogare, illud etiam clementer collata suæ pietatis munificentia tribuit, quotiens per fraternos *affectus unanimem dilectionem quadam contemplatione alternis aspectibus repræsentat, pro quibus majestati ejus gratias indesinenter exolvimus. Eúmque votis supplicibus exoramus, ut vestram dilectionem in* PRÆDICATIONE EVANGELII *elaborantem & fructificantem, sectantémque magistri & *capitis † sui S. Gregorii regulam, perpetuâ stabilitate confirmet. Et ad augmentum Ecclesiæ suæ potiora per vos suscitet incrementa, ut fide & opere in timore Dei & charitate, vestra acquisitio decessorúmq; vestrorum quæ per Domini Gregorii exordium pullulat, convalescendo ampliùs extendatur; ut ipsa vos dominici eloquii promissa in futuro respiciant. Vósque vox ista ad æternam festivitatem evocet:* Venite ad me omnes qui laboratis & onerati estis, & ego reficiam vos. *Et iterum.* Euge serve bone & fidelis! quia super pauca fuisti fidelis, super multa te constituam; intra in gaudium Domini tui. *Et nos equidem (fratres charissimi) hæc vobis pro æterna charitate exhortationis verba * promittentes, quæ rursus pro Ecclesiarum vestrarum privilegiis congruere posse conspicimus, non desistimus impartire. Et *tam juxta vestram petitionem, quàm filiorum nostrorum Regum, vobis, præsenti nostrâ præceptione, vice beati Petri Apostolorum principis, autoritatem tribuimus; ut quando unum ex vobis divina ad se jusserit gratia vocari, is qui superstes fuerit alterum in loco defuncti debeat Episcopum ordinare. Pro qua etiam re, singula vestræ*

* Sic MSs. sing.

* Vestri cod. excus. sed MSs. sing. deest.

† refertur ad dilectionem.

Matt. 11. 28.

Matt. 25. 21.

* Sic MSs. sing.

* Sic MSs. sing.

*stræ dilectioni * pallia pro eadem ordinatione celebranda, direximus; ut, per nostræ præceptionis autoritatem, possitis Deo placitam ordinationem efficere: quia ut hæc vobis concederemus, longa terrarum maríſque intervalla, quæ inter nos ac vos obsistunt, ad hæc nos condescendere coegerunt, ut nulla possit Ecclesiarum vestrarum jactura, per cujuslibet occasionis obtentum, quoquo modo pervenire, sed potiùs commissi vobis populi devotionem pleniùs propagare. Deus te incolumem custodiat (dilectissime frater!) Data die tertiâ Idus Junias, imperantibus Dominis nostris piissimis Augustis, Heraclio anno vicesimo quarto, proconsulatûs ejusdem anno vicesimo tertio, & consulatûs ejus anno tertio; Sed & Heraclio felicissimo Cæsare, id est, filio ejus, anno tertio, indictione septimâ, id est, anno Dominicæ incarnationis sexcentesimo tricesimo quarto.*

* RR. Armach. pag. 69. & 78. lin. 1.

NOTÆ.

a Nè sit necesse ad Romanam usq; Civitatem--- pro ordinando Archiepiscopo semper fatigari--- Quòd sumus INVITATI à te (*R. Edwine*) concederet & juxta vestra (*R. Edwine*) DESIDERIA præberemus. *Rex Edwinus, post acceptam Evangelii lucem,* INVITAVIT *Papam, Pallium, & hinc potestatem Archiepiscopos ordinandi, Ecclesiæ Anglicanæ concedere; sic & suæ, & totius Ecclesiæ libertati, ut videtur, consulturus. Vide suprà pag. 99. & pag. 128.*

b Quarum etiam literarum TEXTUM, in nostra hac historia ponere commodum duximus, &c. *Præ oculis R. Aluredus* TEXTUM *Papalium Epistolarum, à Beda priùs descriptum, habuit; nec in Archivis ultra ætatem Regis Aluredi latuerunt: cur ergò epistolas monitorias, non, ut cætera, Saxonicè transtulit? Num quòd Parentem in reges subditósque, illepidum & difficilem adhuc Papam nactus sit? Minimè verò: Reges enim compellant Papæ modò* * GLORIOSOS, *modò* GLORIOSISSIMOS FILIOS. *Quid verò incommodi Rex metuit posteris futurum, Britanniam suam ab extero parente gubernari, rerum eventus cogitandi copiam subministrat.* * *Papæ enim Nicolai quarti tempore, fratres de ordine Minorum, Papam pro* SOLE, Lunam *Archiepiscopum Cantuariensem habuerunt. Sed mentem Regis Aluredi, in Ceolwulfi officio explicando, contemplari licet. pag. 1.* Ðe geðafenaþ þine þeode to læranne; TE *oportet* (*O Rex*) GENTEM *tuam* DOCERE, &c. *Hinc Rex Aluredus, à suis Episcopis edoctus, Christi Evangelia, & S. Gregorii* * Pastoralia *Saxonicè, quod non potuit Pastor Universalis, dedit; necnon Episcopis suis legenda, atque hinc rudi adhuc Anglorum genti aperienda, commendavit.*

* Vide Paparum epistolas.

* Florilegus ad ann. 1292.

* Vide Saxonicam R. Aluredi in Past. Greg. MS. Bibl. Publ. Cantab. præfatiunculam.

c Magistri & CAPITIS sui S. Gregorii regulam, &c. *Caput Ecclesiæ fundationis,* (*ut,* super hanc petram ædificabo Ecclesiam meam;) *&* Conversionis *per Apostolos; & per ministros suos Reges* Defensionis, *solum Christum esse, Catholici agnoscunt: Alia sub Christo Spiritualia, & Civilia capita erant subordinata. Caput* Missionis *in omnes Gentes, Christum quoque testantur sacræ literæ; atque hinc quoque,* * Tiberii Cæsaris tempore summo, *Sacerdotes Britannorum* * Sedem Petri, *&* Cathedram Pauli occupasse, *Gildas autor pervetustus commemorat: Caput* Missionis *ad convertendos Anglos, Christum deníque fuisse, ministerio B. Gregorii usum, Beda, lib. 1. cap. 23. satis demonstrat. Hinc in ordine ad Christum, caput Augustini Proto--Archiepiscopi Cantuariensis, à Roma missi, atque Cantuariensis Honorii, Honorius Papa Gregorium intellexit; quo sensu Apostolum Anglorum fuisse Beatum Gregorium dicunt veteres.* * Gregorius se halga Papa--- rihtlice Englisces þeode Apostol. forþan ðe he ðurh his ræde and sande us fram deofles biggengum ætbræd. and to Godes geleafan gebigde; *Sic Latinè do; Gregorius sanctus ille Papa-- Gentis Anglicanæ jure Apostolus; ille enim per consilium suum & missionem, nos à cultu diaboli liberavit, & ad fidem* DEI *convertit.*

* Gildas pag. 58. edit. Lond.
* Ibid. pag. 91 lin. 1.

* Serm Cath. iiii Id. S Gregor.

Cap. 19.

Ut primò idem Honorius, & pòst, Joannes literas genti Scotorum pro Pascha observatione, simul & pro Pelagiana hæresi miserit.

Deest Sax. MIsit idem (*Papa) Honorius literas etiam genti †Scotorum, quos in observatione sanctæ Paschæ errasse compererat, juxta quod suprà docuimus, solerter exhortans, nè *paucitatem suam, in extremis terræ finibus constitutam, sapientiorem antiquis sive modernis, quæ per orbem erant, Christi Ecclesiis æstimarent; néve contra Paschales computos, & decreta synodalium totius orbis Pontificum, aliud Pascha celebrarent. Sed & Joannes, qui & successori ejusdem Honorii Severino successit, cùm adhuc esset electus in Pontificatum, pro eodem errore corrigendo literas eis, magnâ autoritate atque eruditione plenas, direxit; evidenter astruens, quia Dominicum Paschæ diem à quinta decima luna usque ad vicesimam primam (quod in Nicena synodo probatum est) oporteret inquiri. Necnon & pro Pelagiana hæresi (quam apud eos reviviscere didicerat) cavenda ac repellenda, in eadem illos epistola admonere curavit. Cujus epistolæ principium hoc est.

* Papa. deest T. & W.
† RR. Armach. pag. 729. lin. 10.
* Ibid. 934. lin. 19.

Dilectissimis & sanctissimis Tomiano, Columbano, Cronano Dimano & Baithano Episcopis, Cronano, Hermannóque, Laustrano, Scellano, & Segiano presbyteris, Sarano cæterisque doctoribus seu abbatibus Scotis Hilarius archipresbyter, & servans locum sanctæ sedis Apostolicæ, Joannes diaconus & in Dei nomine electus; Item Joannes primicerius & servans locum sanctæ sedis Apostolicæ, & Ioannes servus Dei consiliarius ejusdem Apostolicæ sedis. Scripta quæ per latores ad sanctæ memoriæ Severinum Papam adduxerunt, hac de luce eo migrante, reciproca responsa ad ea quæ postulata fuerant siluerunt. Quibus reseratis, nè diu tantæ quæstionis caligo indiscussa remaneret, reperimus quosdam provinciæ vestræ, contra orthodoxam fidem, novam ex veteri hæresin renovare conantes; Pascha nostrum, in quo immolatus est Christus nebulosâ caligine refutantes, & quartadecimâ lunâ cum Hebræis celebrare nitentes. Quo epistolæ principio manifestè declaratur, & nuperrimè temporibus illis hanc apud eos hæresin exortam, & non totam eorum gentem sed quosdam ex eis hac fuisse implicitos. Expositâ autem ratione Paschalis observantiæ, itá de Pelagianis in eadem epistola subdunt: Et hoc quoque cognovimus, quod virus [a]Pelagianæ hęreseos apud vos denuo reviviscit, quod omnino hortamur, ut à vestris mentibus hujusmodi venenatum superstitionis facinus auferatur. Nam qualiter ipsa quoque execranda hæresis damnata est, latere vos non debet: quia non solùm per istos ducentos annos abolita est, sed & quotidie à nobis perpetuo anathemate sepulta damnatur: & hortamur, nè quorum arma combusta sunt, apud vos eorum cineres suscitentur. Nam quis non execretur superbum eorum conamen & impium, dicentium, posse sine peccato hominem existere ex propria voluntate & non ex gratia Dei? Et primum quidem blasphemiæ stultiloquium est dicere, esse hominem sine peccato, quod omnino non potest nisi unus mediator Dei & hominum homo Christus Jesus, qui sine peccato est conceptus & partus: Nam cęteri homines cum peccato originali nascentes, testimonium pręvaricationis Adæ (etiam sine actuali peccato existentes) portare noscuntur, secundùm Prophetam dicentem: *Ecce enim in iniquitatibus conceptus sum, & in peccatis concepit me mater mea.*

* RR. Armach p. 68. lin. 28.

Notæ.

a *Virus Pelagianæ hæreseos, & hæresim Pelagianam radicitus evellere Catholica Ecclesia conata est. Vide suprà quæ pag. 61. quibus adjunge & reliqua quæ huc spectant plura.*

Serm. Cathol. in Natal. unius Apost.

Se hælend cwæþ ⁊ ne gecure ge me. ac ic geceas eow. þurh þas word is geswutelod þ nan man	*Jesus dixit*, Vos non elegistis me, sed ego * elegi vos; *hoc verbo manifestum est, neminem posse*

Job. 15. 16.

* *Hinc initium fidei nostræ futurum.*

ne

ne mæg on him sylfum wuldrian deah þe he gecoren sy to Godes rice; seo gecorennys stent on Godes forsceawunge. & we beoð þurh his gife gehealdene swa swa se Apostol cwæð. ge sindon Godes gife gehealdene þurh geleafan; ðurh ða gife þe se mennisca Crist wearð Godes bearn þurh ða ylcan gife bið gehwilc cristenra manna Gode gecoren fram ðam anginne his geleafan. ðurh þone ylcan gast þe Crist wæs acenned þurh þone ylcan his gecorenan beoð geedcennede on þam halgum fulluhte; þurh þone halgan gast wearþ se mennisca Crist ælcere synne orhlyte. & þurh þone ylcā gast us beoþ ure synna forgyfene. þus we sprecaþ be Cristes mennisscnysse. þe symle unsynnig wunode. & he wæs Godes bearn swa hraþe swa he mannes bearn wearð; & se mann is Godes bearn. forþan ðe se Godes Sunu ðe ære wæs acenned of þam ælmihtigan Fæder. underfeng ða mennisscnysse buton synnum to soþre annysse his hades. & þ ylce Godes bearn is mannes bearn for þære underfangenan mennisscnysse; Crist cristenra manna heafod ordfruma ælcere gife. dælþ his gife his limum. be gehwilces mannes mæþe. be þan þe he healdan mæg þurh his fultum. buton ðam ne deþ nan man naht to Gode; Næþ nan man geleafan buton of Cristes gife. ne nan man ne þurhwunaþ on geleafan buton þurh Cristes gife. for þi sceal gehwa on his Drihtne wuldrian. na on him sylfum. Crist gelogode his Ap'las & ealle his gecorenan þurh his gife. þ hi wæron sylfwilles be Godes hæse. & þurh his fultum wæstm brohton godra weorca. &c.

seipso gloriari, quamvis in regnum Dei electus fuerit: electio in prævisione Dei stat; nos autem GRATIA SUA *salvati sumus, sicut ait Apostolus,* Gratiâ Dei vos salvati estis, per fidem: *gratiâ illâ, quâ Christus homo, filius Dei exsistit, eadem singuli Christiani Deo electi sunt, ab * initio fidei suæ: Per eundē spiritum quo Christus conceptus fuit, per eundem electi sui in baptismo sancto regenerati sunt. Per eundem Spiritum sanctum, homo Christus immunitatem à peccato sortitus est, & per eundem spiritum peccata nostra nobis condonantur; sic loquimur de humanitate Christi, quæ semper à peccato immunis mansit: Erat autem filius Dei, simulatq; filius hominis esset; homo est filius Dei, quoniam filius Dei qui ab omnipotenti Patre semper genitus fuit, humanitatem sine peccato in veram personæ suæ unitatem susceperat; idémque filius Dei propter susceptam humanitatem, filius hominis exsistit. Christus hominum Christianorum* Caput * *cujusque* GRATIÆ *origo, membris suis* GRATIAM SUAM, *pro * mensura cujusque hominis dispertitur. Quam* [mensuram] *per auxilium Christi recipit. Sine illa nihil boni quis præstabit; Nemo fidem absq;* GRATIA *Christi consequitur, & nemo in fide absque* GRATIA *Christi permanebit; ob id quisque Domino, non seipso * gloriabitur. Christus Apostolos suos, electósq;* gratiâ *suâ ornavit, ut sponte suâ, ex mandato Dei, & per auxilium ejus, fructum bonorum operum ferant,* &c.

Ephes.2.5.

* Certitudo electionis ex parte nostri, ab initio fidei nostræ; sed ex parte Dei, ante mundum. *Vide* 2.*Pet.*1.10. *Eph.*1 4. *Vide suprà p.* 67, *lin.*14.

* *Eph* 4.7.

* *Vide etiam c.*1.22. *Col.*2.19.

Sax. tenere potest, *sive* capere.

* 1.*Cor.*1.31.

Serm. Cathol. in Natal. S. Matth. Apost.

Ne clypaþ he þa him to ðe hi sylfe rihtwise taliað. swilce swa ða sundorhalgan wæron ðe mid andan ceorodon þ he mid synfullum æt; Eal mennisc

Non ad se vocat Christus qui se justos reputant, quales erant Pharisæi, qui per invidiam obmurmurabant, quòd cum peccatoribꝰ comederat; To-

wæs synfull. ac Drihten gemiltsode butan geearnungum ðurh his gife ða ða he geceas; ⁊ swa swa he dide ðysne godspellere Mattheum. ðe we nu to dæg wurþiaþ. he wæs beforen on deoppre nytennysse woruldlicra gewilnunga. ac Drihten hine ætbræd of ðam fænlicum adelan to heofenlicum geþincþum. ⁊ hine gesette eallum ðeodum to godspellere. sy him wuldor á on ecnysse. Amen;

tùm genus humanu[m] peccatores erant; Dominus verò per GRATIAM SUAM ABSQUE *MERITIS, *quos elegit, justificat; sicut Evangelistam hunc Matthæum, quem hodie celebramus, justificavit: ille ignorantiâ profundâ, per mundana desideria, fuit immersus; sed à morbis istis cænosis ad honores cœlestes perduxit; omnibúsque gentibus Evangelistam constituit Dominus, cui sit gloria semper; & in seculum. Amen.*

* *Vide Ephes.* 2.8,9. *Vide* Antidotum *R. Th. Morton. Episc. Dunelm.* contra merita.

Hom. 34. in Domin. Pentec. de gratia Sp. S.

On ðam huse wæron hund twelftig manna ða ðær hælendes folgeras ðe him folgodon on life. on ðam wæs ðæt angin ealles Cristendomes. ⁊ hi ealle ne middan eard þurh ða miclan gife þæs halgan gastes to Gode gebigdon; We habbað gesæd swutellicor be ðisum on ðam oðrum spelle. ðe her to gebyraþ. on ðam man mæg gehyran be ðam halgan gaste. sefe hit ræden wyle. oþþe rædan gehyrþ; Buton se halga gast nu eowre heortan onlihte mid his gastlican gife. ne gæð ure word aht innto eowre heortan eow to onbryrdnysse. ne to ænre beterunge butan his gife; ealle ge gehyraþ ðas ane rædinge. ⁊ swa ðeah butan twyn ne beoð ealle eowre mod gelice onlihte ðurh þas lareowdomes; Forþan þe se halga gast þurh his godcundnysse his gife eow forgifð be ðam ðe he wyle. he is Ælmihtig God ⁊ he ealle ðing gehylt mid ðam Fæder ⁊ ðam Suna. on anre godcundnysse;

In domo illâ erant centum & viginti servatoris asseclæ, qui illum in vita comitati sunt: à quib[us] tota Christianitas initium sumpsit; iique totam terram per magnam illam Spiritus sancti GRATIAM, *ad Deum convertebant. De hac re, in alio sermone, qui etiam huc spectat, diximus. In illo quidem de Spiritu sancto, qui legere aut lectum audire dignabatur, audire poterit: Nisi verò nunc Spiritus sanctus cor vestrum* GRATIA SUA *spirituali illuminaverit, vox nostra in cor vestrum, vestram in compunctionem nec dum penetrat, neque in ullam omnino correctionem absque* GRATIA SUA: *vos omnes unicam hanc lectionem auditis, & proculdubio vestræ omnium mentes, per ejus doctrinam haud sunt æquali modo illustratæ: nam Spiritus sanctus per divinitatem suam,* GRATIAM *vobis* SUAM, *quibus voluerit, impertitur: ille omnipotens Deus est, atque omnia ille, cum Patre, & Filio, in divinitate una, conservat.*

Cap. 20.

*Ut occiso Edwino Paulinus Cantiam rediens, * Rosensis Ecclesiæ præsulatum susceperit.*

* *Hrofensis. C.*

Hwæt he Eadwine æfter þon ðe he seofontyne wintra Angel ðeode ætgædere ⁊ Bryt-

AT verò Edwinus, cùm decem & septem annis genti Anglorum simul & Britonum gloriosissi-

ta ƿuldorlice on cynedome fore ƿæs. Of þam ƿintrum he syx ƿintra Cristes rice campode; ⁊ Ða ƿon ƿiþ hine Cadƿalla Brytta cyning ⁊ him Penda on fultume ƿæs. se fromesta esne of Mercna cyning cynne. ⁊ he Penda of ðære tide ða ylcan ðeode Mercna rice tƿa ⁊ tƿentig ƿintra missenlice hlete fore ƿæs; ⁊ Ða ƿæs *geþeoded hefig gefeoht mycel on Hæþfelda. ⁊ ðer man Edƿine sloh ðone cyning ðy feorþan dæge idum Octobrium; ⁊ hæfde he ða seofon ⁊ feoƿertig ƿintra. ⁊ eall his ƿerod oþþe ofslægen ƿæs oþþe aflymed; Sƿylce eac in ðam ylcan gefeohte Osfrið his oþer sunu. ær him gefeoll. se hƿatesta fyrd esne; And Eadfrið se oþer for neode to Pendan ðam cyninge gebeah. ⁊ se æfter sæce fram him ða Osƿald cyning ƿæs unrihtlice ofslagen ofer aþas ⁊ treoƿa; Ðære tide ƿæs ꝥ mæste *ƿæll geƿorden on Norþanhymbra þeode. ⁊ cyrican; Ne ƿæs ꝥ holenga forþon oþer ðæra *heretogena ƿæs hæþen ðe ꝥ gefeoht gefremede. oðer ƿæs þam hæþenan reþra ⁊ grimra. forþon he ellreordig ƿæs; Þæs he Penda mid ealle Mercna þeode deofulgyldū geseald. ⁊ þæs Cristenan naman ƿæs unƿis; Cadeƿalla þonne ðeah ðe he þa andetnysse hæfde ðæs Cristenan naman. he hƿæþere ƿæs on his mode ⁊ on his ðeaƿum to ðon ellreordig ꝥ he forþon ƿiflice hade oþþe ðære unsceþþenda ylde cilda ne arede. ac he ealle mid ƿildeorlicre reþnysse þurh tintrego deaþe gesealde. ⁊ he langre tide ealle heora mægþe mid geƿede ƿæs geond farende. ⁊ on his mode þohte ⁊ þreodode. ꝥ he ƿolde eall Angol cyn of Breotone gemærū aflyman. ⁊ þeah þe he Cristen beon sceolde. ne ƿolde he ænige are ƿitan on þære Cristenan æfæstnysse. seo mid him upp

* gebo-den. B.

* gefe-oht ⁊ ƿæll. B.

* cyninga. *Superscript. MS. Cant.*

mè præesset, è quibus etiam rex ipse (ut diximus) Christi regno militavit, rebellavit adversùs eum *Caedwalla rex Britonum, auxilium præbente illi Pendâ, viro strenuissimo de Regio genere Merciorum, qui & ipse ex eo tempore gentis ejusdem *regno, annis viginti & duobus variâ sorte prefuit. Et, conserto gravi prelio in campo qui vocatur * Hethfeld, occisus est Edwinus die quartâ Iduum *Octobris, [anno dominicæ incarnationis sexcentesimo tricesimo tertio,] cùm esset annorum quadraginta & *septem, ejúsque totus vel interemptus vel dispersus est exercitus. In quo etiam bello ante illum unus filius ejus Osfrid juvenis bellicosus cecidit; alter *Eadfrid necessitate cogente, ad Pendam Regem transfugit, & ab eo postmodùm, regnante Oswaldo, contra fidem jurisjurandi peremptus est. Quo tempore maxima est facta strages in Ecclesia vel gente Northan-hymbrorum, maximè quòd unus ex ducibus (à quibus acta est) paganus; alter quia barbarus erat, pagano sævior. Siquidem Penda, cum omni Merciorum gente, idolis deditus, & Christiani erat nominis ignarus. At verò Caedwalla quamvis nomen & professionem haberet Christiani, adeò tamen erat animo ac moribus barbarus, ut nec sexui quidem muliebri, vel innocuę parvulorum parceret ætati: quin universos atrocitate ferinâ morti per tormenta contraderet; multo tempore totas eorum provincias debacchando pervagatus, ac totum genus Anglorum, Britanniæ finibus erasurum, se esse deliberans. Sed nec religioni Christianæ, quæ apud eos exorta erat, ali-

* *Sic MS. Cot.*

* regni. *C.*

* Haethfeld. *C.*

* Octobrium *MSs. sing. Anno Dom.* 633.

* Octo. *MSs. sing. at Sax.* septem.

* *Sic C. & T.*

upp cumen wæs. swa gyt to dæg Brytta þeaw is þ hi Angel cynnes geleafan 7 æfestnysse for nowiht habbað. * ne him an ænigum gemænsumian willað ðon ma ðe hæþenum mannum. Ða wæs broht Eadwines heafod ðæs cyninges to Eoforwic ceastre. 7 wæs eft æfter þon gedon on Sce'. Petres cyricean ðæs Apostoles. ða he timbrian ongan. ac Oswald his æfterfyligend hi geendade swa we ær beforan sædon. 7 wæs hit geseted on Sce'. Gregorius portice þæs Papan. fram ðæs discipuli he lifes word 7 Cristes geleafan onfeng. Ða æfter Eadwines slege 7 for ðissa tida frecennysse Scs'. Paulinus * genam mid hine Æðelburhge cwene. ða he ær brohte 7 on his scip gefere hwearf eft to Cent. wæs Bassa heora latteow Eadwines þeng þæs cyninges se * fromesta. 7 hi fram Honorie ðam Ærcebiscope 7 Eadbalde ðam cyninge swiþe arwurþlice onfangene wæron. hi hæfdon swilce eac mid him Eanflæde Eadwines dohter 7 Wuscfrean his sunu. Swylce eac Uffa his suna sunu Osfriðes eft seo moder æfter ðon on sende for Eadbaldes ege 7 Oswaldes ðara cyninga on Gallia rice to fedanne Dægberhte ðam cyninge. se wæs hire freond. 7 hi begen ðær on cildhade forþferdan. 7 æfter gewisenre are heora æþelnysse 7 unscæþþignysse on cyricean bebyrigde wæron. Brohte heo seo cwen mid hi monige deorwurþe fatu Eadwines þæs cyninges mid ðam wæs sum mycel gylden Cristes mæl. 7 gylden calic gehalgod to wigbedes ðenunge. ða nu gyta oð ðis mon mæg sceawian gehealdene on Cantwara cyricean.

*ne him nænigum. C.
* se biscop. B.
* fyrmesta. B.

quid impendebat honoris. Quippe cùm usque hodie moris sit Britonum, fidem religionémque Anglorum pro nihilo habere, neque in aliquo eis magìs communicare quàm paganis. Allatum est autem caput Edwini Regis Eboracum; & illatum postea in Ecclesiam beati Petri Apostoli, quam ipse cœpit: sed successor ejus Oswald perfecit, ut suprà docuimus. Positum est autem in porticu sancti Papæ Gregorii, à cujus ipse discipulis VERBUM VITÆ susceperat. [Turbatis itaque rebus Northanhymbrorum hujus articulo cladis, cùm nihil alicubi præsidii, nisi in fuga esse videretur;] Paulinus assumptâ secum Æthilburgâ reginâ quam pridem adduxerat, rediit Cantiam navigio, atque ab Honorio Archiepiscopo & rege *Eadbaldo multùm honorificè susceptus est. Venit autem illuc, duce Basso milite Regis Edwini fortissimo, habens secum *Eanfledan filiam, & Vuscfrean filium Edwini, necnon & Iffi filium Osfridi filii ejus, quos postea mater, metu Eadbaldi, & Oswaldi regum, misit in Galliam nutriendos Regi, quia erat amicus illius; ibíque ambo in infantia defuncti, & juxta honorem vel regiis pueris vel innocentibus Christi congruum, in Ecclesia sepulti sunt. Attulit quoque secum vasa preciosa Edwini Regis perplura, in quibus & crucem magnam auream, & calicem aureum, consecratum ad ministerium altaris; quæ hactenus in Ecclesia Cantiæ conservata monstrantur.

* Sic C. & W.
* Sic C. & W.

On ða tid seo cyrice æt Hrofecea stre wæs hyrdeleas. forðon Romanus þære ceastre bis-

Quo in tempore Rofensis Ecclesia pastorem minimè habebat, eò quòd Romanus præsul illius ad

cop

cop wæs fram Justo ðam Ærceb'. to ærendwracan sended to Honorio þam Papan. ⁊ þa wearð besenced on sæs yþum. ⁊ þurh ꝥ se forasprecena B'. Scs'. Paulinus þære cyrican scire onfeng mid ðæs Arceb'. hæse. ⁊ Eadbaldes þæs cyninges ⁊ he ða hæfde oþþæt þe he on his tide ꝥ heofonlice rice gestah mid wæstme his ðær wundorlican gewinnes. on þære cyricean he forlet his pallium ꝥ he onfeng fram þam Romaniscan Papan. ⁊ his lichoma on sibbe resteþ ; Ðe forlet eac on his cyricean æt Eoforwic ceastre Jacobum ðone diacon. ⁊ wæs ꝥ cyriclic wer ⁊ halig on eallum þingum. ⁊ he syþþan langre tide on þære cyricean wæs wunigende. ⁊ mycle hloþe þurh his lare ⁊ fulluhte þam ealdan feonde * afyrde. ⁊ þone tun ðe he oftust on eardode wel neah Cetrehtan gyt to dæg mon his naman * cneoweð ; ⁊ forþon ðe he wæs on cyric songe se gelæredesta. ⁊ æfter frece on sibbe tide comon eft on Norþanhymbra mægþe. ⁊ ꝥ rim weox ðara geleaffulra. ꝥ he wæs monigra magister cyriclices sanges æfter Romane ðeape ⁊ Cantwara. ⁊ he ða eald ⁊ dagena full [*⁊] godra dæda æfter ðon ðe halige writu sprecað ꝥ he fæðera weg wæs fyligende ;

* oþbræd. B.

* cweþeþ C.

*Sic MS. B. sed MS. Cant. ꝥ is.

Honorium Papam à Justo Archiepiscopo legatarius missus, absorptus fuerat fluctib' [Italici] maris, ac per hoc, curam illius præfatus Paulinus, invitatione Honorii antistitis & Eadbaldi Regis, suscepit ac tenuit usque dum & ipse suo tempore ad cœlestia regna, cum gloriosi fructu laboris ascendit; in qua moriens Ecclesia pallium quoque, quod à Romano Papa acceperat, reliquit. Reliquerat autem in Ecclesia sua Eboraci Jacobum Diaconum, virum utique Ecclesiasticum & sanctum, qui multo exhinc tempore in Ecclesia manens, magnas antiquo hosti prędas docendo & baptizando eripuit. Cujus nomine vicus, in quo maximè solebat habitare, juxta Cataractam, usque hodie cognominatur. Qui, quoniam cantandi in Ecclesia erat peritissimus, recuperatâ postmodum pace in provincia & crescente numero fidelium, etiam magister Ecclesiasticæ cantionis, juxta morem Romanorum * sive Cantuariorum, multis cœpit existere. *Et ipse senex & plenus dierum* *, juxta Scripturas, *patrum viam secutus est.*

*Sax. & Cant.

*Sax. & bonorum operum

Her endaþ seo æftre boc ;

Hic desinit Liber secundus.

ECCLESIASTICÆ HISTORIÆ GENTIS ANGLORUM

LIBER III.

Cap. I.

*Ut primi successores Edwini Regis & fidem suæ gentis * perdiderint & regnum. Porrò Oswaldus Christianissimus Rex utrumque restauraverit.* * prodiderint. W. & C.

Ða Eadƿine on ðam gefeohte ofslægen ƿæs; Ða feng to Ðera rice his fæderan sunu* Ælfrices. Osric ƿæs haten forþon of þære mægþe he Eadƿine hæfde cneorisse and rices fruman. se Osric ðurh Sce. Paulines lare ðær b. mid ðam geryne Cristes geleafan gelæred ƿæs; Ðonne feng to Beornica rice Æðelfriþes suna Eanfriþ ƿæs haten. forþon he ƿæs þære mægþe cyning cynnes; In ðas tida mægðe Norþanhymbra ðeod iu geara todæled ƿæs. and ealne ðære tide ðe Eadƿine cyning ƿæs þæt he se Eanfriþ Æðelfriþes sunu mid mycelre æþelinga geogeþe ge mid Scottum ge mid * Pehtum ƿracode. and ðær ðurh Scotta lare Cristes geleafan onfengon. and gefullade ƿæron; And sona þær ðe Eadƿine ofslegen ƿæs heora feond. ða hƿurfon hi ham to heora eðle. and se Eanfrið feng to Beornica rice; Hƿæt ða ? ægþƿæðer ðara cyninga syþþan hi rice hæfdon. forletan ða geryno ðæs heofonlican rices mid ðam hi gehalgode ƿæron. and eft hƿurfon to ðam ealdan unsyfernyssum deofulgyldum. and hi sylfe ðurh þæt forluran. and sona butan yldinge. * ægþerne Eadƿalla Brytta cyning mid arlearre

*sic MS. B & C. sed Ælfrices. Cantabr.

* Peohtum. C.

* ægh-ƿeþerne B. & C.

AT interfecto in pugna Edwino, suscepit pro illo regnum Deirorum (de qua provincia ille generis prosapiam & primordia regni habuerat) filius patrui ejus Elfrici, vocabulo *Osrichus, qui ad prædicationē Paulini, fidei erat Sacramentis imbutus. Porrò regnum Berniciorum (nam in has duas provincias gens Northanhymbrorum antiquitus divisa erat) suscepit filius Edelfridi, qui de illa provincia generis & regni originem duxerat, nomine Eanfridus. Siquidem tempore toto, quo regnavit Edwinus, filii præfati Regis Edelfridi, [qui ante illum regnaverat,] cum magna nobilium juventute apud Scotos sive Pictos exulabant. Ibique ad doctrinam Scotorum catechizati, & baptismatis gratiâ sunt recreati. Qui, ut mortuo Rege inimico, patriam sunt redire permissi, *accepit [primus eorum, quem diximus,] Eanfrid regnum Berniciorum. Uterq; Rex, ut terreni regni infulas sortitus est, Sacramenta regni cœlestis, quibus initiatus erat, anathematizando perdidit; ac se priscis idololatriæ sordibus polluendum perdendúmque restituit. Nec mora; utrumque Rex Britonum *Cead-

* Osric. T.

* Sic MSS. sing.

* RR. Armach pag. 663. l. 33.

hand. ac hƿæþere mid rihte ƿræce. hi acƿealde ⁊ æfter ðy nyhstan sumera on municep ðære byrig on ungearone ðone Osric mid his fyrde becom. ⁊ hine mid ealle his ƿeorude adylgode. Æfter þon he eall gear on ƿealh Norþanhymbra * ahte. na les sƿa sƿa sigefæst cyning ac sƿa sƿa leodhata. þ he grimsigende forleas ⁊ hi on gelicnysse ðæs traiscan ƿæles ƿundade. Ða æt nyhstan com Eanfrið butan geþeahte his ƿitena tƿelfa sum. to him. þ he ƿolde sibbe ⁊ friþes ƿilnian þone he ða gelice hlete geniþerade ⁊ ofsloh. Ðis ungesælige gear ⁊ þ godleaƿe gyt to dæg laðe ƿunað. ge for fleame þara cyninga fram Cristes geleafan. ⁊ eft to deofulgyldum cyrdon. ge for * ƿedenheortnesse þær leodhatan Brytta cyninges. forþon þ þa eallum gemænelice licode ðe ðara cyninga tidum * tiledon. þ hi on ƿeg adyde ða gemynd ðara getreoƿleasra cyninga. ⁊ þ ylce gear to ðær æfterfyligendan cyninges rice tyledon. þ is Gode ðær leofan ƿeres Osƿaldes. Ða ƿær æfter Eanfriðes slege his broþor. þ he com Osƿald mid medmycle ƿeorude. ac mid Cristes geleafan getrymmed þ he þone manfullan Brytta cyning mid his unmætum ƿeorudum ðe he gealp. þ him noƿiht ƿiþstandan mihte. ofsloh ⁊ acƿealde on ðære stoƿe ðe Engle nemnaþ * Denisses burna.

* mægðe ahte B & C.
* ƿedenðre heortan. B.
* toledon. C.
* Denisces B. Denisses burna. C.

walla, impia manu, sed justâ ultione, peremit; Et primò quidem proximâ æstate Osrichum, dum se in oppidi municipio temerariè *obsedisset, erumpens subitò cum suis omnibus imparatum, cum toto exercitu delevit. Deinde cùm anno integro provincias Northanhymbrorum, non ut Rex victor, possideret, sed quasi tyrannus sæviens disperderet, ac tragicâ cæde dilaceraret: *tandem Eanfridum inconsultè ad se, cum duodecim electis militibus, postulandæ pacis gratiâ venientem, simili sorte damnavit. Infaustus ille annus, & omnibus bonis exosus usque hodie permanet; tam propter apostasiam Regum Anglorum, * quâ fidei Sacramentis exuerant, quàm propter vesanam Britannici Regis tyrannidem. Unde cunctis placuit, Regum tempora computantibus, ut ablatâ de medio Regum perfidorum memoriâ, idem annus sequentis Regis, id est, Oswaldi, viri Deo dilecti, regno assignaretur. Quo, post occisionem fratris Eanfridi, superveniente cum parvo exercitu, sed FIDE CHRISTI munito, infandus Britonum dux, cum immensis illis copiis, quibus nihil resistere posse jactabat, interemptus est, in loco qui linguâ Anglorum Denises burna, [id est, rivus Denisi] vocatur.

* Sic MSs. T. & W.
* Sic MSs. sing.
* Sic MSs. sing.

Cap. 2.

Ut de ligno crucis quod idem Rex contra barbaros pugnaturus erexerat, inter innumera sanitatum miracula, quidam adolescens sit brachii languore curatus.

Is seo stoƿ gyt to dæg ætyƿed. ⁊ is on mycelre arƿurþnysse hæfed ðær ðe Osƿald to ðyssum gefeohte com. ⁊ þære þ halige tacen Cristes rode arærde. ⁊ his cneoƿ bigde. ⁊

Ostenditur autem usque hodie, & in magna veneratione habetur locus ille, ubi venturus ad hanc pugnam *Oswaldus, signum sanctæ crucis erexit, ac flexis geni-

* Oswald. C.

⁊ [*God] ƿæs biddende ꝥ he on sƿa mycelre neodþearfnysse his bigengum mid heofonlice fultume gehulpe; Is ꝥ sæd ꝥ he ꝥ Cristes mæl * hraðe ƿeorce geworhte. ⁊ seaþ adulfe on ðam hit gestandan scolde. ⁊ he se cyning sylfa ƿæs * ƿeallende on his geleafan. ⁊ ꝥ Cristes mæl genam. ⁊ on þone seaþ sette. ⁊ mid his handum bam hit heold. ⁊ hæfde oþ ðæt his þegnas mid moldan hit * befstyredon ⁊ gefæstnedon. ⁊ þa hit aræred ƿæs. he his stæfne upp ahof ⁊ clypode to eallum ðam ƿerode. ⁊ cƿ. utan ealle bigean ure cneoƿ ⁊ gemænelice biddan þone Ælmihtigan God ⁊ ðone lifiendan. ⁊ þone soþan. ꝥ he us from ðam oferhydigan feonde ⁊ ðam reðan mid his mildsunge gescylde forþon he ƿat ꝥ ƿe * rihtlice ƿinnaþ for hælo ure ðeode; Ða dydon hi ealle sƿa he het. ⁊ sona on morgenne sƿa hit dagian ongan he for on ðone here ðe him togeanes gesomnod ƿæs. ⁊ æfter earnunge his geleafan ꝥ hi heora feond oferſƿiþdon ⁊ sige ahten; In ðære gebedstoƿe æfter ðon monige mægen ⁊ hælo tacen gefremede ƿæron. to tacnunge ⁊ to gemynde ðæs cyninges geleafan. ⁊ monige gyt to dæg of ðam treoƿe ðæs halgan Cristes mæles. * sponas ⁊ sceafðan nimað ⁊ ða on ƿæter sendaþ. ⁊ ꝥ ƿæter on adlige men oþþe on neat stregdað oþþe drincan syllað. ⁊ hi sona hælo onfoð; Is seo stoƿ on Englisc nemned Heofenfeld. ƿæs heo geara sƿa nemned for tacnunge ðære toƿeardra ƿundra. forðon þe ðær ꝥ heofonlice sige beacen aræred beon sceolde. ⁊ ðær heofonlice sige ðam cyninge seald ƿæs. ⁊ ðær gyt to dæg heofonlice ƿundru gemærsode beoð; ⁊

*sic MS. B ut Lat. sed deest Cant.

* hraþe. B.

* ƿealdende. B

* bestredodon. B. bestrydedon. C.

*sic MS. B ut Lat. sed MS. Cant. rihtƿisce.

* þƿitaþ sponas. B.

...bus DEUM deprecatus est; ut in tanta rerum necessitate suis cultoribus cœlesti succurreret auxilio. Denique fertur, quia factâ citato opere cruce, ac foveâ * præparatâ in qua statui deberet, ipse fide fervens hanc arripuerit, ac foveę imposuerit, atque utraque manu erectam tenuerit, donec adgesto à militibus pulvere, terræ figeretur: Et hoc facto, elatâ in altum voce, cuncto exercitui proclamaverit, Flectamus omnes genua, & [a] DEUM OMNIPOTENTEM vivum ac verum, in communi deprecemur, *ut nos ab hoste superbo ac feroce suâ miseratione defendat: scit enim ipse, quia justa pro salute gentis nostrę bella suscepimus. Fecerunt omnes ut jusserat; Et sic incipiente diluculo in hostem progressi, juxta meritum suæ fidei, victoriâ potiti sunt. In cujus loco orationis, innumeræ virtutes sanitatum noscuntur esse patratæ, ad indicium videlicet ac memoriam fidei Regis: Nam & usque hodie, multi de ipso ligno sacrosanctæ crucis astulas excidere solent, quas cùm in aquas miserint, eísque, languentes homines aut pecudes potaverint sive asperserint, mox sanitati restituuntur. Vocatur locus ille linguâ Anglorum *Heofonfeld, [quod dici potest Latinè, cœlestis Campus,] quòd certo utique præsagio futurorum, antiquitus nomen accepit; significans nimirum quòd ibidem cœleste erigendum trophæum, cœlestis inchoanda victoria, cœlestia usque hodie forent miracula celebranda. [Est autem locus juxta murum illum ad aquilonem, quo Romani quondam, ob arcendos barbarorum impetus, totam à mari ad mare, pręcinxêre Britanniam; ut suprà docuimus. In

* Sic MSs. T. & W.

* Sic MSs. sing.

*Hefenfeld. C

Z 2 Nis

Nis forþon ungerisne ꝥ we an mægen * ⁊ an wundor of monegum asecgan þe æt þyssum halgan Cristes mæle * geworden wæs ; Wæs sum Godes ðeow of þam broþrum ðære cyricean æt Heagostealdes ea. ðæs nama wæs Bothelm. ða eode he sumre nihte on ise unwærlice. ða gefeoll he semninga on his earm ufan ⁊ ðone swyþe geþræste ⁊ * gebræc. ⁊ he mid ða hefegnesse ðæs gebrocenan earmes swiðe geswenced wæs. swa ꝥ he for þy sare ne mihte forþon his hand to muðe gedon ; Ða gehyrde he sumne ðara broþra sprecan. ꝥ he wolde feran to ðam halgan Cristes mæle. ða bæd he hine ꝥ he him ðær arwurðan treowes hwylcne * hugu dæl brohte þonne he ham come. cw. ꝥ he gelyfde ꝥ he ðurh ꝥ mihte halo onfon þurh drihtnes gyfe ; Ða dyde se broþer swa he hine bæd. ⁊ com eft on æfen ham. þa ða gebroþru æt * beode sæton. ða brohte he him sumne dæl ealdes meoses ðe on ðam halgan treowe geweaxan wæs ; Ða sæt he æt beode. ⁊ næfde ða æt handa hwær he ꝥ gebrohte lac healdan sceolde sende ða on his bosm ; Ða he ða to reste * eode. ða forgeat he ꝥ he on oþre stowe ꝥ * geheolde· ac let forþ on his bosme awunian ; Ða wæs æt midre nihte ða he wæccende wæs. ða ne wiste he hwæt he gefelde cealdes æt his sidan licgean. cunnode þa mid his handa. ⁊ sohte hwæt ꝥ wære. ða gemette he his earm ⁊ his hand swa hale ⁊ swa gesunde swa him næfre bryce ne * daro gedó wære ;

* an wuldor ⁊ an wundor B.

* *alias* tobræc *superscrip. Cantabr.*

* sumne C.

* gereorde. B.

* gesæt. B.

* ꝥ lac. B.

* dearo. C.

quo videlicet loco consuetudinē multo jam tempore, fecerant fratres Hagustaldensis Ecclesiæ (quæ non longè abest) advenientes omni anno, pridie quàm postea idem Rex Oswaldus occisus est, vigilias pro * salute animæ ejus facere, plurimáq; Psalmorum laude celebratâ, victimam pro eo, manè, sacrę oblationis * offerre. Qui etiam crescente bonâ consuetudine, nuper ibidem Ecclesiâ constructâ atque dedicatâ, sacratiorem & cunctis honorabiliorem omnibus locum fecerunt. Nec immeritò, quia nullum, ut comperimus, FIDEI CHRISTIANÆ signum, nulla Ecclesia, nullum altare in tota Berniciorum gente erectum est, priùs quàm hoc sacræ crucis vexillum, novus militiæ ductor, dictante fidei devotione, contra hostem immanissimum pugnaturus, statueret.] Nec abs re est, unum è pluribus, quæ ad hanc crucem patrata sunt, virtutis miraculum narrare. Quidam * de fratribus ejusdem Hagustaldensis Ecclesiæ, nomine Bothelm, [qui nunc usque superest ante paucos annos] dum incautùs fortè noctu in glacie incederet, repentè corruens brachium contrivit, ac gravissimâ fracturę ipsius cœpit molestiâ fatigari, itâ ut nè ad os quidem adducere ipsum brachium nullatenus, dolore arcente, valeret. Qui, [cùm die quadam manè] audiret unum de fratribus ad locum ejusdem sanctæ crucis ascendere disposuisse, rogavit ut aliquam sibi partem de illo ligno venerabili, rediens afferret. Credere se dicens, quia per hoc, donante Domino, salutem posset consequi. Fecit ille ut rogatus est, & reversus ad vesperam, sedentibus jam ad mensam fratribus, obtulit ei aliquid de veteri musco, quo superficies ligni erat obsita. Qui cùm sedens ad mensam non haberet ad manum ubi oblatum sibi munus reponeret, misit hoc in sinum * sibi; Et dum iret cubitum, oblitus hoc alicubi deponere, permisit suo in sinu permanere. At medio noctis tempore cum evigilaret, sensit nescio quid frigidi suo lateri adjacere, admotáque manu requirere quid esset; itâ sanum brachium manúmque repperit, ac si nil unquam tanti languoris habuisset.

* *tamen R. Oswaldus tunc* cum Domino regnavit *cap.* 12.

* *Sic MSs. T. & W. &c.*

* *Sic MSs. sing.*

* *Sic MSs. sing.*

NOTÆ.

NOTÆ.

a Flectamus omnes genua; & Deum omnipotentem — in communi deprecemur. *En! hic neque ipſe Ven. Beda, neque interpres R. Aluredus vel minimam de adoranda cruce mentionem fecit: fecerunt tamen Romano-Saxonici recentiores homiliſtæ; Bedam, aliter quàm ſcripſerat, recitantes. Hom.* 51. *de* Paſſione S. Oſwaldi Regis & Martyris, *pag.* 318. *lin.* 6. Oſpald ða apæpde þone pode ſona Gode to puphmynte. æp ðan ðe he to ðam gepinne come. ⁊ clypode to hiſ gefepum ; Uton feallan to ðæpe pode. ⁊ ðone Ælmihtigan biddan ; &c. *hoc eſt; Oſwaldus erectâ ſtatim cruce in honorem Dei, antequam ad prælium venerat; allocutus eſt ſocios ſuos* [*milites,*] *Nos ad crucem,* [non itâ Beda] *procidamus, & omnipotentem* Deum *invocemus: ſed alter* * *Homiliſta hunc ſecutus, populum* κατ' ἐπανόρθωσιν *erudit, nè ipſam crucem colerent.* Ðæpe halʒan pode tacn iſ upe bletſung. ⁊ to ðæpe pode pe uſ gebiddaþ. na ſpa ðeah to ðam tpeope. ac to ðam Ælmihtigan Dpihtne þe on ðæpe halʒan pode fop uſ hanʒode ; *hoc eſt; Hujus ſanctæ crucis ſignum, noſtra eſt benedictio; ad crucem noſmet incurvemus, minimè tamen ad* lignum, *ſed ad omnipotentem* Dominum, *qui in cruce ſancta pro nobis ſuſpenſus fuit. Veteres ſolebant hiſtoriam crucifixi Chriſti coram gente Ethnica convertenda exhibere, quod & feciſſe monachum, & Archiepiſcopum Auguſtinum* (*lib.* 1. *cap.* 25.) *viſus eſt Beda demonſtraſſe. Quid Paulinus* (*lib.* 2. *cap.* 12.) *expectares à Rege Edwino, nempe, ut ad myſterium* vivificæ crucis ſe inclinaret, *Rex Aluredus optimè explicat,* þ he onfon polde hiſ ece hælo. ⁊ þam gepyne ðæpe liffæſtan pode Cpiſteſ ; *hoc eſt, Ut accipere vellet* (*Rex Edwinus*) *ſuam æternam ſalutem, & vivificæ crucis Chriſti myſterium. Ubi Rex glorioſus vocem* inclinari *conſultò ſic explicat.* þ he onfon polde. &c. *ut tantùm velit accipere myſterium crucis; non tam crucem, quàm, in cruce crucifixi Chriſti Evangelium. Hanc quoque de adoranda cruce conſuetudinem nullâ Apoſtolorum doctrinâ, ſed incertâ illâ de cruce, ab Helena inventâ, narratione, pro vera doctrina populo Dei obtrudi, teſtantur conciones publicæ; his verbis,* Cpiſtene men ſceolon ſoþlice abuʒan to gehalgodpe pode on ðæſ hælendeſ naman. fopþan þe pe nabbaþ ða ðe he on ðpopode. ac hýpe anlicnýſ bið haliʒ ſpa þeah. to ðæpe pe buʒaþ on gebedum ſýmle to þam mihtigan Dpihtne ðe fop mannum þpopode. ⁊ ſeo pod iſ gemýnd hiſ mæpan ðpopunge. haliʒ þuph hine ðeah ðe heo on holte peoxe ; Pe hi puphiaþ á fop puphmýnte Cpiſteſ. ſeþe uſ alýſde mid lufe ðuph hi. þæſ pe him ðanciaþ ſýmle on life ; *hoc eſt; Homines Chriſtiani ad ſanctam crucem debent reverâ in nomine Jeſu incurvare; quoniam eandem quâ paſſus fuit, crucem non habemus; ejus tamen ſimilitudo nihilominus ſancta eſt, cui in precibus nos ſemper incurvamus ad potentem Dominum, qui pro hominibus paſſus eſt; crux autem eſt magnæ ipſius paſſionis commemoratio, & per illam ſacra; quamvis in ſylva creſceret. Nos illam ſemper veneramur propter honorē Chriſti qui nos ex amore per illam redemit, per quam nos illi in vivis ſemper gratias agimus. Hactenus Hom. Iſthæc veneratio an Apoſtolica ſit necne & Catholica, ipſa doctrinæ* * *origo pro ſe loquatur. Meminerint Lectores R. Oſwaldum apud Bedam dixiſſe hoc in loco,* Flectamus genua, & Deum omnipotentem -- deprecemur: *ſed hiſtoriæ* (*ut diximus*) *interpolatores,* ad ſanctam crucem incurvemus. *Vide RR. Armach. Anti-Jeſuitam Hibern. de imaginibus, pag.* 448. *Vide luculentiſsimam & perquàm egregiam D. H. Spelm.* de vexillo crucis *commentationem, in Concil. pag.* 217.

* *Hom.* 24. *p.* 237, 237

* *Crux ab Helena inventa.*

Cap. 3.

*Ut idem rex postulans de gente Scotorum * antistitem, acceperit Aidanum, eidémq; in insula Lindisfarnensi sedem Episcopatûs donaverit.* * Sic MSS. sing.

ON ða se ylca cyning Oswald sona ðæs ðe he rice onfeng lufade ⁊ wunode ꝥ eall his ðeod ðe he fore wæs mid þa gyfe ðæs cristenan geleafan gelæred wære. ðæs geleafan ⁊ cyðnesse he swyþost onfeng. on wige gefeohtum elreordra cynna; Ða sende he to Scotta ealdormannum ærendwracan betwyh ðe he langre * tide wræcca wæs. ⁊ fram ðam he fulluhtes geryno onfeng. mid his þegnum. ðe mid hine wæron. bæd hi ꝥ hi him sumne biscop onsende ðæs lare ⁊ ðenunge Angel ðeode. ꝥ he wihte ðæs drihtenlican geleafan gife geleornode. ⁊ ðam geryno onfenge fulluhte bæþes. ⁊ hi him lustlice getiþedon. ⁊ him biscop sendon. Aidanus wæs haten. mycelre monþwærnysse ⁊ ærfæstnysse ⁊ gemetfæstnysse mon. ⁊ he hæfde Godes * ellenwodnesse ⁊ his lufan; Ða he ða se B'. to ðam cyninge com ða sealde he him stowe ⁊ biscop setl on Lindesfearona ea. ðær he sylfa bæd ⁊ wilnade. ⁊ he se cyning his monungum eadmodlice ⁊ lustlice on eallum þingum gehyrsum wæs. ⁊ he Cristes cyricean on his rice geornlice timbrede ⁊ rærde. ⁊ oft fæger wæfersyne gelamp ꝥ ðonne se B'. godcunde lare lærde. se ðe Englisc fullice ne cuðe ꝥ se cyning sylfa wæs Scyttysc fullice geleornad hæfde his ealdormannum ⁊ his ðegnum ðære

* hwile. B.

* sic Cot. sed Cantab godes ellen godnesse.

IDem ergò Oswaldus mox, ubi regnum suscepit, desiderans, totam cui præesse cœpit gentē, FIDEI CHRISTIANÆ GRATIA imbui, cujus experimenta permaxima in expugnādis Barbaris jam cœperat, misit ad majores natu Scotorum, inter quos exulans ipse baptismatis Sacramenta, cum his qui secum erant militibus, consecutus erat; petens ut sibi mitteretur antistes, cujus doctrinâ ac ministerio gens quam regebat Anglorum, DOMINICÆ FIDEI & dona disceret, & susciperet Sacramenta. Neque aliquanto tardiùs quod petiit impetravit: accepit námq; Pontificem Aidanum, summæ mansuetudinis & pietatis ac moderaminis virum; *habentémque zelum Dei, quamvis non plenè secundùm scientiam.* [Námq; diem † Paschæ dominicum more suæ gentis, cujus sępiùs mentionem fecimus, à quartadecima luna usque ad vicesimam observare solebat. Hoc etenim ordine, septentrionalis Scotorum provincia, & omnis natio Pictorum illo adhuc tempore, Pascha dominicum celebrabat; æstimans se in hac observantia sancti ac laude digni patris Anatolii scripta secutum. Quod quidem an verum sit, peritus quisque facilimè cognoscit. Porrò * gentes Scotorum, quæ Australibus Hiberniæ insulæ partibus morabantur, jamdudum, ad admonitionem Apostolicæ sedis antistitis, * Pascha canonico ritu observare didicerunt.] Veniente igitur ad se Episcopo, Rex locum sedis Episcopalis, in insula Lindisfarnensi, ubi ipse petebat, tribuit. [Qui videlicet locus, accedente ac recedente rheumate, bis quotidie, instar insulę, maris circũluitur undis, bis renudato litore contiguus terræ redditur:] atque ejus [a] admonitionibus humiliter ac libenter in omnibus auscultans, Ecclesiam Christi in regno suo multùm diligenter ædificare, ac dilatare curavit. Ubi pulcherrimo sæpè spectaculo contigit, ut evangelizante antistite, qui Anglorum linguam perfectè non noverat, ipse Rex suis ducibus ac ministris interpres verbi existeret cœlestis; quia

† R. R. Armach. pag. 931. lin. 8

* Ibid. p. 700. lin. 27. & pag. 734. lin. 1.

* Ibid. 934. lin. 25.

heofon-

heofonlican lare wæs wealhstod geworden. of ðære tide monige coman dæghwamlice of Scotta lande on Breotone ⁊ on ðam mægþum Angel ðeode þe Oswald ofer cyning wæs mid mycelre willsumnysse Cristes geleafan bododon ⁊ lærdon. ⁊ ða þe sacerd hades wæron him fulluht ðenedon; Ða wæron eac cyricean getimbrede on monegum stowum ⁊ ðider gefeonde comon Angel cynnes folc Godes word to gehyranne ðe hi bodedon ⁊ lærdon. ⁊ se cyning him geaf ⁊ sealde æhte. ⁊ land mynster to timbrianne. ⁊ Scottas lærdon geonge ⁊ ealde on reogollicne ðeodscipe. forðon ðe munecas wæron ða ðe hider coman* wæs eac munuc se ylca B. Aidan. wæs he sended of ðam ealande ⁊ of ðam mynstre ðe *Hii is nemned þæt minster on eallum norð Scottum ⁊ eallum Peohta mynstrum mycelre tide ealdordom ⁊ heanesse onfeng. ac hwæþere hit Peohtas sealdon ⁊ geafon Scotta munucum. forðon þe hi ær þurh heora lare Cristes geleafan onfengon;

* to lærenne C & B. *ut Lat.*

* Ƕis *Cantabr. perperam.*

nimirum, tam longo exilii sui tempore, linguam Scotorum jam plenè didicerat. Exinde cœpere plures per dies de Scotorum regione venire Britanniam, atque illis Anglorum provinciis, quibus regnavit Rex Oswaldus, magnâ devotione VERBUM FIDEI prędicare, & credentibus gratiam baptismi, quicunque sacerdotali erant gradu præditi, ministrare. Construebantur ergò Ecclesiæ per loca; confluebant ad audiendum verbum *populi gaudentes; donabantur, munere regio, possessiones & territoria ad instituenda monasteria; imbuebantur præceptoribus Scotis parvuli Anglorum unà cum majoribus, studiis & observatione disciplinæ regularis. Nam monachi erant [maximè qui ad prædicandum] venerant. Monachus ipse Episcopus Aidanus, utpote de insula, quę vocatur*Hii, destinatus. Cujus monasterium in cunctis penè Septentrionalium Scotorum & omnium Pictorum monasteriis, non parvo tempore arcem tenebat, [regendísque eorum populis præerat. Quæ videlicet*insula ad jus quidem Britannię pertinet, non magno ab eo freto discreta,] sed donatione Pictorū, [qui illas Britannię plagas incolunt,] jamdudum monachis Scotorum tradita, eò quòd, illis prædicantibus, FIDEM CHRISTI perceperunt.

* *Sic MSs. sing.*

*RR. *Armach.* 697. &c.

* *Ibid. p.* 703. *lin.* 9.

NOTÆ.

a Ejus (*scil. Aidani Scotici Episcopi*) admonitionibus humiliter--- in omnibus auscultans, *Rex Oswaldus*, Ecclesiam Christi in Regno suo multùm diligenter ædificare ac dilatare curavit,— admonuit: *& paulò pòst*, Evangelizavit Antistes Aidanus, auscultavit *R. Oswaldus*, Ecclesiam ædificavit, verbum Dei, *ignotâ linguâ*, ab Episcopo Aidano prædicatum, ducibus ac ministris interpretatus est. *Oswaldus Regis augustissimi, & Aidanus Episcopi & pastoris vigilantissimi exemplum exhibet; sicut utrumque Beda, sic utrumque vetus Ecclesia Regem & Pastorem, ad extruendam Ecclesiam, consociat; Serm. Cathol. in* feria secunda *Letania majori.*

Cyninge gerist rihtwisnyss ⁊ wisdom. him is nama gesett of soþum reccendome. þæt he hine sylfne. ⁊ siþþan his leode mid wisdome wissige. ⁊ wel gerihtlæce; þæt folc biþ gesælig þurh snoterne cyning. sigefæst ⁊ gesundfull þurh gesceadwisne reccend;

Sic Latinè dedi.

* *Regi convenit justitia & sapientia; nomen illi, juxta veram interpretationem, inditum; [primò] ut seipsum, dein ut gentem suam per sapientiam instituat, & bene administret. Felix est populus per sagacem regem, victor & incolumis per*

* *Vide suprà pag.* 151.

ƿeccend ; ⁊ hi beoþ geyrmede þurh unƿisne cyning on manegum ungelimpum for his misræde ;

prudentem gubernatorem, multísq; adversis per regem insipientem, propter consilium ejus iniquum læditur.

Biscop sceal læran his leode symble mid boclicere lare. ⁊ him bysnian ƿel. ðreagan ða ðƿyran. ⁊ ða ðeaƿfæstan lufian. beon heora hyrde hold under Criste. ealle ofersceaƿigende. sƿa sƿa his nama sƿeghþ. ⁊ yfel ne forsuƿige. ne unriht ne geþafige ;

Episcopus plebem suam biblicâ doctrinâ semper erudiat, rectéque exemplo doceat; perversos increpet; & morigeros amet; peculium ejus sub Christo teneatur: omnibus SUPERVISOR *esto, sicut nomen ejus sonat; malum autem nè sileat, injustúmque nè patiatur.*

Ibid.pag. 104. *lin.*6 God hyrde ƿæs Petrus. ⁊ god ƿæs Paulus. ⁊ gode ƿæron ða Apostoli. ðe hira lif sealdon for Godes folce. ⁊ for rihtum geleafan. ac heora godnys ƿæs of þam heofde þ is Crist ðe is heora heafod. ⁊ hi sind his lima ; Ælc biscop ⁊ ælc lareoƿ is to hyrde gesett Godes folce. þ hi sceolon þ folc ƿiþ ðone ƿulf gescyldan ; Se ƿulf is deofol.--- Ðonne sceal se hyrde þ is se biscop oþþe oþer lareoƿ ƿiþstandan ðam reþan ƿulfe mid lare ⁊ mid gebedum ; Nast, ðu hƿa biþ hyra. hƿa hyrde. ær ðam ðe se ƿulf cume. ac se ƿulf geswutelaþ mid hƿilcum mode he gymde ðæra sceapa ; Se ƿulf cymþ to ðam sceapum. ⁊ sume he abitt. sume he tostencþ ; Ðonne se reþa deofol tihþ ða Cristenan men. sume to forligre. sume he ontent to gytsunge. sume he arærþ to modignysse. sume he ðurh graman to tƿæmþ ;

Bonus pastor erat Petrus, bonúsque Paulus, bonique erant Apostoli; qui vitam suam pro populo Dei, & pro recta fide exposuerant; illorum tamen bonitas à capite fuit; hoc est, Christo, qui illorum caput *est, & cujus illi membra sunt. Omnis Episcopus, omnísque Doctor, populo Dei pastor instituitur, illum ut populum contra lupum defendat. Diabolus est lupus,* — Et lin. 12. *Oportet ergò Pastorem, h. e. Episcopum, vel Doctorem alium lupo crudeli per doctrinam, pérque preces restitare.* Et lin. 25. *Nescis quis sit mercenarius, quisve pastor, priusquàm lupus accesserit. Verùm lupus ostendit quo animo istas oves curaverit. Lupus ad oves veniens quasdam mordet; quasdam dissipat. Diabolus utique crudelis quosdam Christianos ad stuprum pellicit; quosdam ad avaritiam pertrahit; quosdam excitat ad superbiam; quosdam per discordiam separat.*

CAP. 4.

Quando Gens Pictorum fidem Christi susceperit.

Deest Sax. SIquidem anno incarnationis Dominicæ quingentesimo sexagesimo quinto (quo tempore gubernaculum Romani imperii post Justinianum, Justinus minor accepit) venit de Hibernia presbyter & Abbas, habitu & vitâ monachi, insignis nominis, nomine * Columba, Britanniam; prædicaturus VERBUM DEI provinciis Septentrionalium Pictorum, hoc est, eis qui arduis atq; horrentibus montium jugis, ab australibus eorum sunt regionibus sequestratæ: Námque ipsi * australes Picti, qui intra eosdem montes habent sedes, multo antè tempore (ut perhibent) relicto errore idololatriæ, FIDEM VERITATIS

Anno Dom. 565.

* *RR.Armach p.*692.*lin.*12. *& p.*901.*l.*23

* *Ibid.p.*661. *l.*20.

TATIS

TATIS acceperant, prędicante eis verbum Nyniâ Episcopo reverendissimo & sanctissimo viro, de natione Britonum, qui erat Romæ regulariter *fidem & mysteria veritatis edoctus; cujus sedem Episcopatûs, sancti Martini Episcopi nomine, & Ecclesiâ insignem, (ubi ipse etiam corpore unà cum pluribus sanctis requiescit) jam nunc Anglorum gens obtinet. Qui locus ad provinciam Berniciorum pertinens, vulgò vocatur Ad Candidam casam; eò quòd ibi *Ecclesiam de lapide, insolito Britonibus more, fecerit. Venit autem Britanniam * Columba regnante Pictis Bridio, filio Meilochon, Rege potentissimo, nono anno regni ejus, gentémque illam verbo & exemplo AD FIDEM CHRISTI convertit. Unde & præfatam insulam ab eis in*possessionem monasterii faciendi accepit: Neque enim magna est, sed quasi *milliarium quinque, juxta æstimationem Anglorum, quam successores ejus usque hodie tenent; ubi & ipse sepultus est, cùm esset annorum septuaginta septem, post annos circiter triginta & duos ex quo ipse Britanniam prædicaturus adiit. Fecerat autem, priusquam Britanniam veniret, monasterium nobile in Hibernia, quod à copia roborum * Dearmach linguâ Scotorum, hoc est, campus roborum cognominatur. Ex quo utroque monasterio, perplurima exinde monasteria per discipulos ejus, & in Britannia & in Hibernia, propagata sunt. In quibus omnibus idem †monasterium insulanum, in quo ipse* requiescit corpore, principatum tenet. Habere autem solet ipsa insula rectorem semper ||Abbatem presbyterum, cujus juri, & omnis provincia & ipsi etiam Episcopi ordine inusitato debeant esse subjecti, juxta exemplum primi doctoris illius, qui non Episcopus, sed presbyter exstitit & monachus. De cujus *vita & verbis nonnulla à discipulis ejus feruntur scripta haberi. Verùm qualiscunq; fuerit ipse, nos hoc de illo certum tenemus, quòd reliquit successores, magnâ continentiâ ac divino amore, regularíque institutione insignes. In tempore quidem summæ festivitatis dubios circulos sequentes, utpote quibus longè ultra orbem positis, nemo synodalia Paschalis observantiæ decreta porrexerat; tantùm ea quę in Propheticis Evangelicis & Apostolicis literis discere poterant, pietatis & *castitatis opera diligenter observantes: permansit autem hujusmodi observantia Paschalis apud eos tempore non pauco, hoc est, usque ad annum Dominicę incarnationis septingentesimum decimum sextum, per annos centum quinquaginta. At tunc, veniente ad eos reverendissimo & sanctissimo patre & sacerdote Egbertho, de natione Anglorum, qui in Hibernia diutiùs exulaverat pro Christo, erátque doctissimus in SCRIPTURIS, & longævâ vitæ perfectione eximius; correcti sunt per eum, & ad verum canonicúmque*Paschæ diem translati. Quem tamen & anteà non semper in luna quartadecima cum Judęis, ut quidam rebantur, sed in die quidem dominica, aliâ tamen quàm decebat hebdomadâ, celebrabant. Sciebant enim (ut Christiani) resurrectionem dominicam, quæ prima Sabbati facta est, primâ Sabbati semper esse celebrandum. Sed ut barbari & rustici, quando eadem prima Sabbati, quæ nunc dominica dies cognominatur, veniret, minimè didicerant. Verùm quia gratiâ charitatis fervere non omiserant, hujus quoque notitiam rei ad perfectum percipere meruerunt; juxta promissum Apostoli dicentis; *Et siquid aliter sapitis, & hoc quoque vobis Deus revelavit*; de quo pleniùs in sequentibus, suo loco, dicendum.

Marginal notes: *RR. Armach. p. 1016 l. 33. — * Fide & mysterio. *W.* — * Sic MSs. sing. — * Ibid. p. 703. lin. 8. — * Familiarum edit. Col. — * Ibid. p. 854. l. 16. pag. 859. 860. 861. 872. & 690. l. 19. — † Ibid. pag. 700. lin. 18 & 910. lin. 10. — * Ibid. p. 708. lin 31. — || Ibid p. 701. lin. 15. — * Ibid. p. 688. — * charitatis. *W* — * Ibid. p. 940. — Philip. 3. 15.

CAP. 5.

De vita Aidani Episcopi.

AND fram ðissum ealonde ⁊ fram ðyssa muneca * freondscipe to læranne Cristes geleafan Angol ðeode ƿæs sended Aidan se B'. ⁊ he ða se biscеop betƿih oþre lare monnum

Marginal note: * sic MS. Cott. sed Cantabr. framscipe.

AB hac ergò insula, ab horum collegio monachorum, ad provinciam Anglorum instituendam in CHRISTO missus est Aidanus, [accepto gradu Episcopatûs, quo tempore eidem monasterio *Segenius Abbas & presbyter prę-fuit.] Unde inter alia vivendi do-

Marginal note: * Segeni. *C.* Seginus. *T.* Segenus. *W.*

to lifigeanne þa fægeferstan býrne his gingrum forlet. ꝥ he wæs micelre forhæfednýsse ⁊ forwýrnednesse lifes. ⁊ ꝥ swiðost his lare gefultumade. ꝥ oþre wisan ne lýfede butan swa swa he lærde. forþon he nowiht ne sohte * ne no lufode ða þing ðe þisses middan geardes wæron. Ac eall ða weoruld god ðe him fram cýningum ⁊ fram weligum mannum þisse weorulde gegýfne wæron. sona he ða þearfum rehte ⁊ sealde þa þe him togeanes coman. He ferde geond ealle * mýnster stowe ge burh folc stowe. ne he on horses hrýcge cuman wolde. *nemne hwýlc nýd mare abædde ac he eall his fotum geeode. ⁊ swa hwær swa he com ⁊ swa hwýlce swa he geseah rice swa heane. þonne cýrde he to ðam gif hi * ungeleaffume wæron ⁊ he hi laþede ꝥ hi onfengon ðam gerýno Cristes geleafan. oþþe gif hi geleaffume wæron ꝥ he ða gestrangode ⁊ trýmede ꝥ hi fæstlice on heora geleafan awunedon. ⁊ to ælmessan ⁊ to godra dæda fýligenessum he hi * aweahte. ge mid wordum ge mid dædum. ⁊ swa swiþe his lif * tostægde fram ussa tide aswundennýsse ꝥ te ealle þa þe mid hine eodan. ge besceorene ge læwede on swa hwýlcere stowe swa hi coman. ꝥ hi sceoldan oþþe * sealmas leornian oþþe oþre halige gewrito oþþe þridde on halgum gebedum standan. Þis wæs his dæghwamlice weorc. ⁊ ealra ðara þe mid hine wæron. ⁊ gif ꝥ wæs ꝥ hwæþere seldon gelomp. ꝥ he to cýninges * simble gelaþod wære. eode he in mid ane oþþe mid twam his preosta. ⁊ þær þe hi hwon gereorde wæron. aras he hraðe ⁊ ut eode to his gebede oþþe to leornianne mid his geferum. Mid þýsses halgan mannes býsnum wæron getrýmede on ða tid gehwýlce æfeste * wepmen ge wifmen ꝥ hi him to gewunon naman. ꝥ hi þurh ealne gear.

* ne ne. C.
* ge burh. B. & C.
* *aliàs* butan. *Cantabr. superscrip.*
* ungeleaffulle. B.
* areahte. B.
* tosceod. B.
* sealmas Gode sungon B.
* gereorde. B.
* wæpned men B.

cumenta, saluberrimum abstinentiæ vel continentiæ clericis exemplum reliquit. Cujus *doctrinam, id maximè commendabat omnibus, quòd non aliter, quàm vivebat cum suis, ipse docebat: Nihil enim hujus mundi quærere, nihil amare curabat. Cuncta quæ sibi à regibus vel divitibus seculi donabantur, mox pauperibus, qui occurrerent, erogare gaudebat. Discurrere per cuncta & urbana & rustica loca, non equorum dorso, sed pedum incessu vectus, nisi major fortè necessitas compulisset, solebat. Quatenus ubicunque aliquos, vel divites vel pauperes incedens aspexisset, confestim ad hos divertens, vel ad FIDEI suscipiendæ Sacramentum,' si infideles essent, invitaret; vel si fideles, in ipsa eos fide confortaret, atque ad eleemosynas bonorúmque operum executionem & verbis excitaret & factis. In tantùm autem vita illius à nostri temporis segnicia distabat, ut omnes qui cum eo incedebant, sive *adtonsi sive laici meditari deberent, id est, aut legendis SCRIPTURIS, aut psalmis discendis operam dare*. Hoc erat quotidianum opus illius, & omnium qui cum eo erant, ubicunque locorum devenissent. Et si fortè evenisset (quod tamen rarò evenit) ut ad Regis convivium vocaretur, intrabat cum uno clerico aut duobus; & ubi paululùm reficiebatur, accelerabat ocyùs ad legendum cum suis, sive ad orandum egredi. Cujus exemplis informati, tempore illo religiosi quique viri ac fœminæ, consuetudinem fecerunt per to-

* *Sic MSs. sing.*
* *Sax.* vel tertiò sanctis precibus instare.

bu-

butan fiftig nihta ofer eastran þ hi ðy feorþan wic dæge ⁊ ðy syxtan fæston to nones. ⁊ he ðes biscop ricum mannum no for are ne for ege næfre forswigian wolde gif hi on hwon agylton. ac he mid heardre * ðrea hi onspræc ⁊ hi gebette. ⁊ nænigum ricum men æfre ænig feoh syllan wolde. *nemne mete ⁊ swæsendo ðam ðe hine sohton ac he ma ða gife ⁊ þ feoh þe him rice menn sealdon. oþþe þe ðearfum to are dælde. oþþe to alysnesse sealde þara manna ðe unrihtlice bebohte wæron. ⁊ he monige ðara ðe he mid feoþþe alysde him to discipulum genam. ⁊ þa æfter fæce to Sacerd hade ðurh his leornesse getyde ⁊ gelærde; Secgaþ men ða Oswald se cyning of Scotta ealande. biscopes bæde seþe him mihte ⁊ his ðeode Cristes geleafan ⁊ *fulluhte ðenian ⁊ healdan. ða wæs him sended æfest oþer biscop reþes modes mon. mid ðy he ða sum fæc angel þeode bodade ⁊ lærde. ⁊ he nowiht fremede on his lare. ne hine þ folc lustlice gehyran wolde. ða hwearf he eft on his eþel on Scottas ⁊ on gemote heora witena sæde þ he *no wiht fremian mihte on his lare ðære þeode þe he to sended wæs. forþon ðe ða men wæron * unatemedlice ⁊ heardes modes. ⁊ ellreordes ;

tum annum, exceptâ remissione quinquagesimæ Paschalis, quartâ & sextâ Sabbati, jejunium ad nonam usque horam protelare. Nunquam divitibus honoris sive timoris gratiâ, si qua deliquissent, reticebat; sed asperâ illos invectione corrigebat. Nullam potentibus seculi pecuniam, exceptâ solummodo escâ, siquos hospitio suscepisset, unquam dare solebat: Sed ea potiùs quæ sibi à divitibus donaria pecuniarum largiebantur, vel in usus pauperum (ut diximus) dispergebat; vel ad redemptionem eorum qui injustè fuerunt venditi, dispensabat. Denique multos, quos precio dato, redemerat; redemptos postmodùm suos discipulos fecit, atque ad sacerdotalem usque gradum erudiendo atq; instituendo provexit. Ferunt autem, quia, cùm de provincia Scotorum, Rex Oswald postulasset antistitem, qui sibi suęque genti VERBUM FIDEI ministraret, missus fuerit primò alius austerioris animi vir; qui cùm aliquandiu genti Anglorum prædicans, *nihil proficeret, nec libenter à populo audiretur; redierit patriam, atque in conventu seniorum retulerit, quia nihil prodesse docendo genti ad quam missus erat potuisset, eò quod essent homines indomabiles, & duræ ac barbaræ mentis. At illi, ut perhibent, tractatum magnum in concilio quid esset agendum habere cœperunt; desiderantes quidem genti, quam petebant, salutem esse; sed de non recepto, quem miserant, prædicatore dolentes. Tunc ait Aidanus (nam & ipse concilio intererat) ad eum de quo agebatur sacerdotem; Videtur mihi frater, quia durior justò indoctis auditoribus fuisti, & non

And hi þa hæfdon þær þe men sædon on ðam gemote micle smeaunge ⁊ geþeaht hwæt him to donne wære. ⁊ cwædon þ him leofre wære þ hi *wilnedon þ hi þære þeode hælo beon mihton þe hi bedene wæron. ⁊ swiþe on ðon sorhgedon þ hi þam lareowe onfon *ne woldon þe hi him tosendon; Ða ræd he Aidan on þam gemote betwih oþrum witum. ⁊ cw. to þam biscope syþþan he his word gehyrde ; Me þinceþ broþer þ ðu wære þam ungelæredum mannum heardra þonne hit riht

* þreate. B.
* *aliàs* butan. *superscript. MS. Cant.*
* fullihte. *Cant.*
* nanuht. C.
* unswymendlice. B.
* *Sic MS. Cot. sed Cantabr.* wilnudon.
* noldon. B.
* *Sic MSS. sing.*

ƿære on ƿinne lare. ⁊ þ ðu him ærest ne sealdest æfter þam Apostolican ðeodscipe *meolc ðrincan þære nescan lare. oþþæt þu hi stycce mælum afedde mid ðy Godes *ƿorde. þ ða gehyrendan Godes beboda onfon mihten; Ða hi ða ða ƿitan þas ƿord gehyrdon ða gecyrdon hi heora eagan ⁊ heora andƿlitan ealle to him ⁊ geornlice smeadon hƿæt he cƿæde. ⁊ ða heora ealra dome gedemed ƿæs. þ he ƿære biscop hade ƿyrþe ⁊ þ he to lareoƿe sended ƿære Angel cynne ƿeþe mid Godes gife sƿylc gesceadƿisnesse funde on heora gedeahte. ⁊ hi sƿa dydon. hine to B. gehalgodon. ⁊ Osƿalde þam cyninge heora freonde to lareoƿe onsendon; Ða he þa B. hade onfangen hæfde. sƿa sƿa he ær mid þam gemetgunge þæs gesceades funden hæfde. sƿa he æfter ƿæce mid oþrum gastlicum mægenum gefrætepod ætyƿde;

* meoluc. B. & C.
* geleaƿan. B.

eis juxta APOSTOLICAM disciplinam primò lac doctrinæ mollioris porrexisti, donec paulatim enutriti VERBO DEI ad capienda perfectiora, & ad facienda sublimiora Dei præcepta sufficerent. Quo audito, omnium qui consedebant, ad ad ipsum ora & oculi coversi diligenter quid diceret discutiebant; & ipsum esse dignum Episcopatu, ipsum ad erudiendos incredulos & indoctos mitti debere decernunt. Qui gratiâ discretionis, [quæ virtutum mater est, ante omnia *probabatur] imbutus, sicque illum ordinantes, * ad prędicandum miserunt. Qui ubi tempus accepit, sicut priùs moderamine discretionis, ita postmodum & *cæteris virtutibus ornatus apparuit.

* W. & C.
* Sax. Regi Oswaldo eorum amico.
* Sax. aliis spiritualibus virtutibus.

NOTÆ.

a In tantùm autem vita illius à nostri temporis segnitia distabat, ut-- sive adtonsi sive Laici--- aut legendis Scripturis, aut Psalmis discendis deberent operam dare--. *Beda sui temporis segnitiam hîc damnavit; tunc enim ob negligentiam Scripturarum legendarum omnia in pejus ruere cœperunt; cui morbo postea, ulterius grassanti, Romano-Saxonica Ecclesia, plurimis in locis, mederi satagit, viz.* **Serm. Cathol. contra Ebrietatem:* *Sic Latinè do.*

** Domin. prima in advent. Dom. pag. 250.*

Ƿe sceolon habban gastlice gereordunge sƿa sƿa ƿe ylca Apostol ðisum ƿordum tæhte. Þonne ge eoƿ to gereorde gadriaþ hæbbe eoƿer gehƿilc halƿende lare on muþe. ⁊ sealm boc on handa; Oferdrencennys is cƿylmbære ðing.---

*Debemus nos spiritualem convivium habere: habeat *QUISQUE vestrum in ore doctrinam salubrem; in manu quoque Psalterium; Ebrietas res lethalis est, &c.*

** Sive adtonsus, sive Laicus.*

Et contrà, illa, quæ in festo Virginis Mariæ superstitiosè atque aniliter dicta sunt, atque pro legendis sacris Scripturis, sic : quæ sic Latinè verto.

Ibid. de Assumpt. Virginis Mariæ.

Gif ƿe mare secgaþ be ðisum symbel dæge ðonne ƿe on ðam halgum bocum rædaþ ðe ðurh Godes dihte gesette ƿæron. ðonne beo ƿe ðam dƿolmannum gelice ƿe be heora agenum dihte oþþe be sƿefnum fela leasa gesetnyssa aƿriton. ac þa geleaffullan lareoƿas Augustinus. Hieronimus. Gregorius ⁊ gehƿilce oþre ðurh heora ƿisdom hi toƿurpon. Sind sƿa ðeah gyt þa dƿollican bec ægþer ge on Leden ge on Englisc. ⁊ hi rædað ungerade men; Genoþ is geleaffullum mannum to

Si plura de hoc festo die diceremus, quàm in sanctis legimus bibliis, quæ Dei instinctu, instituta sunt, tum hæreticis similes futuri sumus, qui suo proprio instinctu, aut somniis multa scripsêre mendacia; verùm doctores fideles, Augustinus, Hieronymus, Gregorius, & similes alii, pro sua quisque prudentia isthæc rejecerunt : Sed adhuc tamen hæretici libri, tùm Latini, tum quoque Anglicani, quibsque, homines inconsulti legunt. Sufficit fidelibus lego-

rædenne

rædenne ⁊ to secgenne ꝥ ꝥ soþ is. ⁊ feƿa is þæra manna þe mage ealle ða halgan bec ðe ðurh Godes muð. oþþe ðurh Godes gast gediht ƿæron fulfremedlice þurhsmeagan; Lete gehƿa aƿeg ða dƿollican leasunga þe þa unƿæran to forƿyrde lædað. ⁊ ræde gehƿa oþþe hlyste þære halgan lare ðe us to heofenan rice geƿissaþ gif ƿe hi gehyran ƿyllað;

re & discere quod verum est; & perpauci sunt qui possunt tota biblia sacra, quæ vel ore Dei, vel Spiritûs instinctu edita sunt perfectè perscrutari; Projiciat quisque hæretica mendacia, quæ incautos in perniciem ducunt; & legat quisque, *vel auscultet sacram doctrinam, quæ nos ad cœleste regnum dirigit, si audire illam velimus.*

* *Sive adtonsus sive Laicus*

Sermones Catholici de quinq; sensuum quæstu spirituali. viz. Sic Latinè reddo.

In Natal. Unius Confessoris

Se Goda ðeoƿa þe ða fif pund underfeng gestrynde his hlaforde ðær to oþre fif. forðan ðe sume læƿede men sind sƿa geƿorhte ꝥ hi mid bryrdnysse ðæs uplican eðles ƿyllað gode bysne oþrum geleaffullum. ⁊ symle tæcaþ riht ðæs ðe hi magon tocnaƿan be þam yttrum andgitum ðeah ðe hi ne cunnon ða incundan deopnysse Godes lare asmeagan;

Bonus servus qui istas quinque minas susceperat, alias quinq; minas præter illas domino suo lucratus est: quidam enim è Laicis eò profecti sunt, ut per supernæ patriæ desideria, fidelibus aliis bonum præbeant exemplum, rectúmque semper doceant, quantum assequi potuerint externis sensibus, licèt internam legis divinæ profunditatem minùs intellexerint.*

* Luc. 19.18.

*Sax. doctrinæ

Pag. 420. *Hom.* 51. De Scripturarum lectione. *Sic Latinè do.*

Ðeo ræding haligra geƿrita is oncnaƿenys ðære ecan eadignysse on þam halgan geƿritum. ðe man hine sylfne mæg sceaƿian. gelice ⁊ on hƿilcum sceaƿere hƿylc he byþ. eal sƿa ðeo ræding haligra geƿrita. heo geclensað þa saƿle ðæs rædendan. heo gebringaþ on his mode þone ege helle ƿites. ⁊ heo his heortan aræreþ to þam uplican geƿean; þe þe ƿile symble mid Gode beon. he sceal hine oft gebiddan. ⁊ he sceal oft halige geƿritu rædan. forþan þonne ƿe us gebiddaþ ƿe sprecað to Gode. ⁊ ðonne ƿe halige bec rædaþ. þonne sprecaþ God to us; Seo ræding haligra boca beoþ tƿifeald geƿea. heo bringeð þam rædenda; Ærest ꝥ heo læreþ his mode andgit ꝥ hit ðe sceaƿƿa bið. ⁊ eac ꝥ heo hine fram ðyses middan geardes idelnyssum to Godes lufan gelædeþ; Seo ræding haligra boca is sƿiþe arfæstlic ƿeorc. ⁊ heo sƿiþe helpað to saƿle geclænsunga.

Lectio sacrarum Scripturarum est æternæ felicitatis in sanctis Scripturis intellectio; quibus homo seipsum possit contemplari: qualiscunq; enim in singulis contemplator fuerit, talis omnino sacrarum Scripturarum lectio erit. Illa animam purgat lectoris; Illa metum inferni supplicii in mentem adducit; Illa quoque cor ipsius ad supernum gaudium allevat. Quicunque cum Deo unà esse voluerit, sæpius debet orare, & sæpius sacras Scripturas legere. Quando enim oramus, alloquimur Deum; & quando sacra biblia legimus, tunc Deus nos alloquitur. Sacrorum bibliorum lectio duplicem frugem affert lectoribus; prima est quòd mentis intellectum doceat, ut fiat sapientiâ sagacior; altera, ut illam ab hujus mundi nugis ad amorem Dei perducat. Sacrorum bibliorum lectio opus valde honorificum exsistit, multúmque animæ purgandæ condu-

gelice ⁊ se lichama bið gefed mid flæslicum metum swa eac se hinra man. ꝥ biþ þeo sawl. biþ gefed mid ðam Godcundum gespræcum. swa se Sealmscop cwæþ. Swetra syndon mines muþes chieke þinre spræcu. þonne hunig oþþe beo bread; Ðe bið swiþe gesælig ðe ða halgan gewritu ræðeð. gif he ða word gewendaþ on weorc; Soþlice ealla ða halgan gewritu syndon awritene for ure hæle. ꝥ we magon þurh ða ongytan þa soþfæstnysse; oftor ætspurneþ se blinda þonne ðe lociende. swa eac ðe ðe nat Godes beboda; Oftor he syngaþ swa swa he hit nat ðonne do ðe ðe hit wat. gelice ⁊ se blinda butan latteowe. swa eac ðe man butan lareowe swiþe uneaþe magon gan on þonne rihtan weg Godes beboda; *Hactenus Hom.*

cit: quemadmodum corpus cibis carnalibus nutritur, sic etiam homo sublimior, hoc est, anima divinis nutritur colloquiis, sicut Psalmista ait; Colloquia tua oris mei pallato melle aut favo dulciora sunt. *Per quam felix ille est, qui sacras legit Scripturas, si verbum in opus convertat. Reverà omnes Scripturæ sacræ in nostram salutem scriptæ sunt, & per illas possumus nosse veritatem: Sæpiùs cespitat cæcus quàm videns; sic etiam qui nescit Dei præcepta: Sæpius offendunt quicunq; illa nesciunt quàm qui sciant. Quemadmodum & cæcus absq; ductore, sic etiam homo quivis absq; * doctore perquam difficulter in recta via præceptorum Dei procedet.*

Psal. 16.10.

* *Vide pag. præced. l. 36, 37. Sæpius, &c.*

Cap. 6.

De religione ac pietate miranda Oswaldi Regis.

AND mid þysses B'. lare Oswald. mid Angel þeode þe he ofer cyning wæs. gelæred. na læs ꝥ an ꝥ he æt him geleornode ꝥ he ðam upplican rice heofona gehyhte to anfonne. ac swylce eac eorþlice rice ma þonne ænig his yldrena fram ðam ylcan Gode onfenge. ðe heofon ⁊ eorðan gesceop. forþon eall Breoton cynn ⁊ mægþe ða syndon in feower gereorda todæled. ꝥ is Brytta ⁊ Peohta ⁊ Scotta ⁊ Angla. in anweald onfeng. ⁊ þeah ðe he mid ða heannesse ðæs eorþlican rices swa anhafen wære. nohte þon læs ꝥ is wundor to cweþanne he ðearfum ⁊ * ellþeodigum symble eaðmod. ⁊ fremsum ⁊ rummod wæs; Secgaþ men ꝥ ꝥ gelumpe in sume tid þy halgan Eastor dæge. ꝥ he mid ðy forespræcenan B'. sæte æt his undern swæsendum. ⁊ him wæs hafen beod to. ⁊ ðær stod mycel seolfren

* elþeodegum. C.

Hujus igitur reverendissimi antistitis doctrinâ Rex Oswaldus, cum ea cui præerat gente Anglorum, institutus, non solùm incognita progenitoribus suis, regna cœlorum sperare didicit; sed & regna terrarum, plusquàm ulli majorum suorum, ab eodẽ uno [* omnipotenti] Deo, qui fecit cœlum & terram, consecutus est. Denique omnes nationes & provincias Britanniæ, quæ in quatuor linguas (id est, Britonum, Pictorum, Scotorum, Anglorum) divisæ sunt, in ditione accepit. Quo regni culmine sublimatus, nihilominus, quod mirum dictu est, pauperibus & peregrinis semper humilis, benignus, & largus fuit, Denique fertur, (* quòd tempore quodam, cùm die sancto Paschæ cum præfato Episcopo consedisset ad prandium, positúsque esset in mensa co-

* *Deest T. & W.*

* quia. *MSS. sing.*

seolfren disc on. ⁊ se wæs mid cynelicum mettum gefylled. ⁊ se B'. nam hlaf ⁊ bletsode ⁊ ðam cyninge sealde. þa eode semninga his þeng sum in. ðam he hæfde beboden ꝥ he sceolde þearfena ⁊ earmra mána æfenden beodan. ⁊ sæde þam cyninge ꝥ æghwanone coman mænigo þearfan ꝥ se weorþig full sæte ⁊ hine ælmessan bæde ; Ða het he sona se cyning niman þone mete ⁊ ða wræsendo ðe him to áseted wæs ⁊ beran ðam ðearfum. ⁊ eac bebead ꝥ mon þone disc to bræce to* styccum ⁊ þam ðearfum gedælan ; Ða se B'. ꝥ geseah ðe him big sæt þa licode him seo arfæste dæd ðæs cyninges. genam hine ða be þære swiþran handa ⁊ cyste ⁊ ðus cw' ; Ne forealdige þeos hand æfre. ꝥ eac swa æfter þam willan his bletsunge geworden wæs. forþam ða hine mon eft on gefeohte sloh ; Ða gelamp hit ꝥ mon aheow ða hand mid ðy earme of ðam lichoman. ⁊ nu gyta oþ þis ungebrosnad wunað. hine mon brohte on ða cynelican * burh. ðe mon nemneð Bebban burh. ⁊ ðær on Sce'. Petres cyricean on sylfrene cyste arwurþlice gehaldene syndon ; Swylce eac mid þysses cyninges geornesse þa twa mægþa Norþanhymbra Dere ⁊ Beornice on ane sibbe. ⁊ on an folc geteah ⁊ geþwærede. oþþæt hi betwih him ungeþwære ⁊ ungesibbe wæron. wæs he Oswald Eadwines nefa. þæs æþelan cyninges. his sweostor sunu. wæs ꝥ ðæs wyrþe. ꝥ te swa æþele foregenga swylcne yrfeweard his æfestnysse ⁊ his rices hæfde of his sylfes mægsibbe ;

*eall to styccum. B.

* burh. B.

ram eo discus argenteus, regalibus epulis refertus, jámque essent manus ad panem benedicendum missuri,) intrasse subitò ministrum ipsius, cui suscipiendorum inopum erat cura delegata, & indicasse Regi, quia multitudo pauperum, undecunque adveniens maxima, per plateas sederet, postulans aliquid eleemosynæ à Rege ; Qui mox dapes sibimet appositas deferri pauperibus, *& discum confringi, atque eisdem minutatim dividi præcepit. Quo viso, Pontifex qui assidebat delectatus tali facto pietatis, apprehendit dexteram ejus & ait: Nunquam inveterascat hęc manus. Quod & ita juxta votum benedictionis ejus provenit ; Nam cùm, interfecto illo in pugna, manus cum brachio à cætero essent corpore *resecatæ, contigit ut hactenus incorruptæ perdurent. Denique in urbe regia, quę à [Regina quondam vocabulo] Bebba cognominatur, loculo inclusæ argenteo, in Ecclesia S. Petri servantur, ac digno à cunctis honore venerantur. Hujus industriâ Regis Deirorum & Berniciorum provinciæ, quæ eatenus ab invicem discordabant, in unam sunt pacem, & velut unum compaginatæ in populum. Erat autem nepos Edwini Regis ex sorore Acha, dignúmq; fuit, ut tantus præcessor talem haberet, de sua consanguinitate, & religionis hæredem & regni.

* sed &. MSS sing.

* resectæ. W.

Cap. 7.

*Ut provincia Occidentalium Saxonum verbum Dei, prædicante * Birino, susceperit; & de successoribus ejus Agilberchto, & * Leutherio.*

Ðære tide west Seaxna ðeod mid Cynigelse heora cyninge Cristes geleafan onfeng. bodade him ⁊ lærde Godes word Birinus biscop se mid Honorius geþeahte ðæs Papan com on Breotene. gehet he him þ he wolde on þam feorweardan ðælum Angel cynnes ðær nænig lareow ær com. ða sæd sawan ðæs halgan geleafan. ða het se Papa hine to B'. * gehalgian ⁊ hine on Breotone sende; Ða com he ærest upp on west Seaxum. ⁊ hi ðær hæðene gemette. ða ðuhte him nyttre ⁊ betere þ he ðær Godes word bodade ⁊ lærde þonne he fyrr on Breotone feran sceolde. ⁊ he ða swa dyde lærde þær godcunde lare ⁊ þone cyning to Cristes geleafan gecyrde. ⁊ hine gecristnade. ⁊ hine eft æfter fæce mid fulluht bæþe aþwogh mid his þeode west Seaxum. hit gelamp on ða sylfan tid ðe mon þone cyning fullade. þ ðær wæs se halgesta ⁊ se sigefæstesta cyning Norðan hymbra Oswald ⁊ weard wæs. ⁊ hæfde he his dohtor him to wife beweddad. ða onfeng he him ⁊ æt fulluhte bæðe nam æt þæs B'. handa þære godcundan ðegnunge him to godsunu; Ða sealdon him ⁊ geafon þam B'. begen ða cyningas eardung stowe ⁊ biscop setl on Dorceceastre ⁊ he þær se B'. Gode lifde ⁊ ciricean worhte ⁊ halgode. ⁊ mid his * arfæste gewinne monig folc to Drihtne gecyrde. ⁊ he ðær his dagas geendode ⁊ to Drihtne ferde. ⁊ in þære ylcan ceastre bebyriged wæs. ⁊ eft æfter monigū gearum Hædde B'.

* hadigean. B.

* arfæstum gewinne B.

Eo tempore gens Occidentalium Saxonum, [quæ antiquitus Gevisse vocabantur,] regnante Cynigilso, FIDEM CHRISTI suscepit. Prędicante illis verbum Byrino Episcopo, qui cum consilio Papæ Honorii venerat Britanniam; promittens quidem se, illo præsente, in intimis ultrà Anglorum partibus, quo nullus doctor præcessisset, sanctæ fidei semina esse sparsurum. Unde &, jussu ejusdem Pontificis, [per Asterium Genuensem Episcopum in Episcopatûs consecratus est gradum.] Sed Britanniam perveniens, ac primùm Gevissorum gentem ingrediens, cùm omnes ibidem paganissimos inveniret, utilius esse ratus est, ibi potiùs VERBUM DEI prædicare, quàm ultrà progrediens, eos, quibus prædicare deberet, inquirere. Itaque evangelizante illo in pręfata provincia, cùm * Rex ipse catechizatus, fonte baptismi cum sua gente ablueretur, contigit tunc temporis sanctissimum ac victoriosissimum Regem Northan-Hymbrorum Oswaldum adfuisse, eúmq; de lavacro exeuntem suscepisse, ac sic pulcherrimo prorsus & Deo dignus consortio, cujus erat, filiam accepturus in conjugem, ipsum priùs, secundâ generatione Deo dedicatum, sibi accepit in filium. Donaverunt * autem ambo reges eidem Episcopo civitatem, quæ vocatur * Dorcinca, ad faciendam inibi sedem Episcopalem, ubi factis dedicatísque Ecclesiis, multísque ad DOMINUM pro ejus labore populis advocatis, migravit ad Dominum. Sepultúsque in eadem civitate, & post annos multos, Hedde Episco-

* Sic MSs. sing.

* Sic MSs. T. & C. Eleutherio. W.

* Sic MSs. sing.

* Dorcic. C.

B'. het his lichoman up adon ⁊ lædon to Ƿinton ceastre ⁊ on cyricean þære eadigra Apostola Petrus ⁊ Paulus arwurþlice geseted is ⁊

patum agente, translatus indè in Ventam civitatem, atque in Ecclesia beatorum Apostolorum Petri & Pauli positus est.

Æfter þyssum ða forþferde se cyning Cynigils. ⁊ his sunu Cenwalh feng to his rice se wiþsoc þ he geleafan onfenge. ⁊ þam * gerẏne ðæs heofonlican cyninges. ⁊ sona æfter med miclum fæce þa miht forleas þæs eorþlican rices; forlet he eac Pendan sweostor. ða he hæfde ær him to wife broht. ⁊ nam him oþer wif ; Ða teah hine Penda fyrde ⁊ here on. ⁊ hine his rices benam. þa gewat he to east Engla cyninge. se wæs Anna haten. mid þone he þreo gear wæs wræcca. ⁊ he ðær andgyt * onfeng soþfæstnesse geleafan. ⁊ gefullad wæs ; Forþon þe se cyning ðe he mid wræcca wæs. wæs God wærned man. ⁊ Godes tudres. ⁊ haliges ⁊ gesæliges. swa we eft her æfter ongytan magon. mid ðy he ða Cenwalh eft on his rice geseted wæs. ða com on West Seaxe sum B'. of Hibernia Scotta ealonde. þæs nama wæs Ægelberht. wæs he Gallia cynnes. ac for leornunga haligra gewrita he wæs micelre tide on Hybernia Scotta ealonde wunigende. ⁊ he ða wilsumlice hine geþeodde to þam cyninge ⁊ hine godcunde lare lærde ; Ða he þa se cyning his *gelærednesse ⁊ his geornfulnysse geseah. ða bæd he hine þ he wunede on his ðeode. ⁊ heora B'. wære. ⁊ he him wolde arlic biscop setl gesceapian. ⁊ he his benum geþafode. ⁊ he monig gear þære ylcan þeode on biscoplicum onwalde fore wæs ; Ða ætnyhstan se cyning seþe Seaxna gereorde an cuþe. wæs aþroten his ællreordre gesprece. asceon þa on West Seaxe oþerne B'. seþe his gereorde cuþe. se wæs Ƿine haten. ⁊ he wæs on Gallia rice gehalgod.

* gerẏnum. B.

* ongeat ⁊ onfeng. B. & C.

* his lare. B.

Defuncto autem & Rege, successit in regnum filius ejus Cenwalch; qui & FIDEM & SACRAMENTA REGNI CŒLESTIS suscipere renuit, & non multò pòst etiam regni terrestris potentiam perdidit. Repudiatâ enim sorore *Pendan [Regis Merciorũ] quam duxerat, aliam accepit uxorem: Ideóque bello potitus, ac regno privatus ab illo, secessit ad Regem Orientalium Anglorum, cui nomen erat Anna, apud quem, triennio exulans, fidem cognovit ac suscepit veritatem: Nam & ipse, apud quem exulabat Rex, erat vir bonus, & bonâ ac sanctâ sobole felix, ut in sequentibus docebimus. Cùm verò restitutus esset in regnum Cenwalch, venit in provinciã de Hibernia Pontifex quidam, nomine Agilbertus, natione quidem Gallus; sed *tunc legendarum gratiâ SCRIPTURARUM in *Hibernia non parvo tempore demoratus; Conjunxítque se regi, sponte ministerium prædicandi assumens, cujus eruditionem atque industriam videns rex, rogavit eum acceptâ ibi sede Episcopali, suæ gentis manere Pontificem. Qui precibus ejus annuens multis annis eidem genti sacerdotali jure præfuit. Tandem rex, qui Saxonum tantùm linguam noverat, pertæsus barbaræ loquelæ, subintroduxit in provinciam alium suæ linguæ Episcopum, vocabulo Wini; & ipsum in Gallia ordinatum:

* Sic MS. Cott.

* Sic MSS. sing.

*Sax. Hibern. Scotorum insula.

* on tƿa scira. B.

god. ⁊ he þa todælde on tƿa *bi-
scop scire. ƿest Seaxna mægþe. ⁊
þam Ƿine gesealde biscop setl
on Ƿintan ceastre; Ða ƿæs Æ-
gelbyrht sƿyþe * abolgen for-
þon ðe se cyning butan his ge-
þeahte sƿa gedyde. geƿat ða of
Breotene. ⁊ hƿearf eft on his
agene leode on Gallia rice. ⁊
he ðær onfeng his agenre ceas-
tre *biscop scire Parisiace hat-
te. ⁊ he þær ald ⁊ godra dæda
full forþferde; Ða ƿæs æfter
noht monegum gearum æfter
his onƿeg geƿitenesse of Breo-
tene. þ Ƿine ƿæs adrifen fram
ðam ylcan cyninge of his B'.
setle. ða geƿat he to Ƿulfere
Myrcna cyninge. ⁊ mid feo ge-
bohte æt him þ biscop setl on
Lunden ceastre ⁊ his B'. ƿæs oð
his daga ende. ⁊ sƿa ƿest Seaxna
mægð mycelre tide ƿæs butan
B'. ðære sylfan tide; Ða eac
sƿylce se foresprecena cyning
ðære ðeode mid ðam hefige-
stum * ƿunungum his rices ge-
lomlice fram his feondum ge-
sƿenced ƿæs; Ða com him æt-
nyhstan on gemynde þ hine ær
his getreoƿleasnys of his rice
adraf ⁊ eft þa he Cristes gele-
afan ongeat þ te he his rice on-
feng. ⁊ ða eac ongeat þ he
hæfde on ðreorh gedon þ seo
mægþ ƿæs butan biscope. ⁊ þ hi ætgædere mid þy godcundan
fultume forlæten ƿæs; Forþon he þa sende *ærendƿracan on
Gallia rice to *Ægelberhte þam B'. ⁊ mid eadmodre þingun-
ge ⁊ bene hine bæd. þ he eft hƿurfe to þam B'. setl his þeode;
Ða ladode he hine ⁊ cƿ'. þ he ne mihte hider cuman. forþan
he onfangen hæfde his agenre ceastre B'. scire. ⁊ hƿæþere
for his geornlicum benum. þ he him fultum sohte. ⁊ he him
onsende to *Leutherium Mæsse Preost his nefan. cƿ'. þ he þo-
ne mihte gif he ƿolde him to Bisceop gehadian. ⁊ he hine
ðæs ƿyrþne ƿiste on his lifes geearnungum. ⁊ sona ƿæs
fram þam cyninge. ⁊ fram eallum þam leodum arƿurþlice
onfan-

*gebolgen. B.

*biscop dom. B.

* ƿanengum. B.

*ærendgeƿrit. B.

* *Sic MS. C. sed Cant.* Æþebyrhte.

* Sleuþerium. B.

Dividénsq; in duas paroecias provinciam, huic in civitate Venta, [quæ à gente Saxonum Vintacestir appellatur,] sedem Episcopalem tribuit. Unde offensus graviter Agilbertus, quòd hoc, ipso inconsulto, ageret Rex, rediit Galliam; & accepto Episcopatu Pariciacæ civitatis, ibidē senex & plenus* dierum obiit. Non multis autem annis, post abscessum ejus à Britannia, transactis, pulsus est & Wini ab eodē rege de Episcopatu, qui secedens ad regem Merciorum, vocabulo Vulfhere, emit precio ab eo sedem Londoniæ civitatis; ejúsq; Episcopus usq; ad vitæ suæ terminū mansit. Sicque provincia Occidentalium Saxonum tempore non pauco, absque præsule fuit. Quo etiam tempore, rex præfatus ipsius gentis gravissimis regni sui damnis sępissimè ab hostibus afflictus, tandē ad memoriam reduxit, quòd eum, quem pridem perfidiâ regno depulerit, FIDE agnitâ CHRISTI in regnum revocaverit. Intellexítq; *quòd etiam tunc destituta Pontifice provincia, rectè pariter divino fuerit destituta pręsidio. Misit ergò legatarios in Galliam ad Agilbertum, submissâ illum satisfactione deprecans ad Episcopatum suæ gentis redire. At ille se excusans, & eò venire non posse contestans, quia Episcopatu propriæ civitatis paroeciæ teneretur astrictus. Nè tamen obnixè petenti nil ferret auxilii, misit pro se illò presbyterum *Leutherium nepotem suum, qui ei, si vellet, ordinaretur Episcopus, dicens: quòd ipse eum dignum esse Episcopatu judicaret. Quo honorificè à populo & à re-

* *Sax.* plenus bonorum operum.

* *Sax.* intellexit etiam [Rex] se inique fecisse quòd provincia sine Episcopo esset.

* *Sic MSs. sing.*

onfangen. ⁊ ða bædon Theodorum ðe ða wæs Arceb'. Cantware burhge cyrican. ꝥ he hine to B'. gehalgode. ⁊ he ða swa dyde. gehalgode hine on ðære ylcan ceastre. ⁊ he ana æfter ealles sinoðes dome monig gear þone B'. had mid * mycele gerece heold ⁊ rihte ƿest Seaxna þeode;

ge suscepto, rogaverunt Theodorum, tunc Archiepiscopum Dorovernensis Ecclesiæ, ipsum sibi antistitem consecrari. Qui consecratus in ipsa civitate, multis annis Episcopatum Gevissorum ex synodica sanctione, solus sedulo moderamine gessit.

* miclum gerece. B.

NOTÆ.

ª Cùm Rex ipse catechizatus, fonte baptismi cum sua gente ablueretur---- *Huc referantur quæ è veteris Ecclesiæ nostræ monumentis, adhibitâ Latinâ versione meâ, descripseram.* Rex catechizatus----

Serm. Cath. viii. idûs Jan. in Epiphan. Domin. p. 271. lin. 16.

Crist ƿolde beon gefullod na forþi ðe him neod ƿære æniges fulluhtes for ði ðe he næfre nane synne ne geƿorhte. ac he ƿolde mid his eadmodnysse astellan ða bysne. ꝥ nan cyning ne nan rice man ne sceolde þincan to huxlic ꝥ he gebuge to Cristes fulluhte; Ða þa he sylf gemedemode ꝥ he ƿolde gebigan his halige heafod to his ðeoƿan handum; Ða ða he in to ðam ƿætere eode. ða ƿæs ꝥ ƿæter ⁊ ealle ƿyllspringas gehalgode ðurh Cristes lichaman to urum fulluhte;

Christus baptizari voluit, non ob id, quòd aliquo baptismo illi opus esset, quoniam peccatum nullum unquam perpetravit. Voluit tamen humilitate suâ exemplum statuere, nè REX aliquis, néve Præpotens, sibi probrosum duxerit, ad baptismum Christi inclinare; quandoquidem ipse dignatus est sanctum caput suum, ad manus famuli sui dimittere. Ut in aquam illam descenderat, tunc aqua illa, fontésque omnes, per Christi corpus, in baptismum nostrum, erant sacrati.

De Baptismo in genere, Et catechizandi forma in Ecclesia veteri usitata.

Ibid. p. 274. lin. 1.

Næs nan synne forgifenys on Joh̄s fulluhte; On urum fulluhte beoþ ealle synna adylegode; Hƿi ðonne fullode Joh̄s? forþi ꝥ he sceolde Crist fullian. seþe ne behofode nanre synne forgifenysse; He forgeaf þone anƿeald his Apostolon. ⁊ eallum gehadodum mannum ꝥ hi sceolden fullian mid Godes fulluhte. on naman þære halgan ðrynnysse. ⁊ sƿa gefullod mann ne beo na eft oþre siþe gefullod. ꝥ ne sy forseƿen ðære halgan ðrynnysse toclypung; Sume lareoƿas sindon beteran ðonne sume; Sƿa sƿa ƿæron ða Apostoli. sume sind ƿaccra sƿa ƿe beoþ; Nis hƿæþere forþi ꝥ fulluht. ðe ƿe nu mid fulliaþ.

Nulla peccatorum remissio Joannis baptismo infuit : in nostro baptismo peccata omnia delentur. Quare ergò baptizavit Joannes? propter hoc, ut baptizet Christum, qui nulla peccati remissione indigebat. Lin. 15. *Potestatem Apostolis, cunctisque * sacerdotibus dedit, ut baptismo Dei in nomine Sanctæ Trinitatis baptizare debeant; atque ità persona baptizata, nè sit secundâ vice rebaptizata, nè sanctæ Trinitatis invocatio despectui habeatur. Doctores alii aliis meliores sunt, quales erant Apostoli: alii infirmiores sunt, quales nos sumus; baptismus tamen, quo nunc baptizamur,*

* Sax. *ordinatis.*

mislic. ꝥ is naþor ne betere ne wyrse þurh urum geearnungum. forþan ðe ꝥ fulluht nis nanes mannes. ac is Cristes. Seþe æfre is God þeah ðe we wace syndon. Þeah ðe hwa wiðsace Criste æfter his fulluhte. oþþe heafod leahtras gewyrce. ne ðearf he beon eft gefullod. ac he sceal his synna bewepan. ⁊ mid soðre behreowsunge gebetan. æfter wisra lareowa tæcunge. ⁊ he hæfð ðonne Godes rice. Þreo healice ðing gesette God mannum to clænsunge. An is fulluht. Oþer is husel halgung. Þridde is dædbot mid geswicennysse yfelra dæda. ⁊ mid bigencge godra weorca.----

dissimilis haud exsistit; hoc est, nec melior, nec pejor per nostra merita; ille enim baptismus, hominis nullius, sed Christi est, qui semper Deus est, quamvis nos simus infirmi: Licet quis post baptismum suum, Christum deserat, vel capitalia perpetret flagitia, non opus illi ut rebaptizetur: Quin peccata sua deflebit, veróque gemitu, juxta prudentûm doctorum institutionem, emendabit: tum regnum Dei recuperabit. Tria Sacramenta hominibus in purgationem Deus instituit; unum est Baptismus, alterum est Eucharistia, tertium pœnitentia; cum malorum operum cessatione, bonorúmque operum *exercitio.*

* *vel tria sublimia mysteria, sive res.*

* Sax. *cultu.*

Ibidem pag. sequente lin 6.

Uton beon gemyndige hwæt we Gode beheton on urum fulluhte. Nu cwyst ðu hwæt behet ic ða ða ic cild wæs ⁊ sprecan ne mihte? We rædaþ on þam ealdan gesetnyssum. ꝥ ða halgan lareowas tæhton ðone soðan geleafan ðam mannum ðe to Cristendome gebugon ⁊ axodon hi hwæþer hi woldon wiþsacan deofle. ⁊ on God gelyfan. Hi beheton ꝥ hi woldon swa don. ⁊ wurþon ða gefullode on halgum fante. mid ðam behate. Ða unsprecendan cild hi fullodon ðurh geleafan ðæs fæder ⁊ ðære meder. ⁊ se godfæder wæs ðær cildes forspreca. ⁊ borh wiþ God ꝥ hit heolde ðone Cristendom be Godes tæcunge. forþan ðe se cwyde is swiðe egeslic ðe Crist cwæþ. ꝥ nan ungefullod man ne becymð to ðam ecan life.-----

Nos memores simus, quid Deo in baptismo nostro simus polliciti: nunc ais, Quid sum pollicitus dum puer essem & non possem loqui? Legimus in antiquis constitutionibus, Doctores sanctos, fidem veram hominibus, qui ad Christianitatem convertebantur, tradidisse: illos autem sciscitabantur, Diabolo renuncient necne, inque DEUM credant: promiserant se ità facturos; erántque, promisso hoc [praeunte] sacro fonte baptizati. Infantem puerum per fidem patris, matrísque baptizabant: patrinus autem pro puero responsor fuit: apud Deum quoque adstipulatus illam Christianitatem eam, juxta institutionem Dei, retenturum: quoniam hoc dictum valde terribile est quod Christus protulit, Neminem scilicet minus baptizatum æternam vitam ingressurum.—— Joh. 3. 5.

Beoþ þa ungewittigan cild gehealdene on ðam fulluhte ðurh geleafan ðæs fæder ⁊ ðære meder. ⁊ ðurh forespræce ðæs godfæder. Se Mæsse Preost axaþ ꝥ cild. ⁊ cweþ. Wiþsæcst ðu deofle? Ðonne ⁊swyrþ se godfæ-

Lin. 24. *Infans nescius, in baptismo, per fidem patris matrisq́; pérq; patrini adstipulationem salvatur. Presbyter puerum rogans, ait; Renuncias diabolo necne? tum re-*

godfæder ðæs cildes ƿordum. ⁊ cweþ. Ic wiþsace deofle; Ðonne axaþ he eft; Wiþsæcst þu eallum his weorcum? He cweþ ic wiþsace; He axaþ ðriddan siðe; Wiþsæcst ðu eallum his getotum? He cwyð ic wiþsace; Ðonne hæfð he wiþsacen on ðisum ðrym wordum deofle. ⁊ eallum leahtrum; Ðonne axaþ he gyt; Gelyfst ðu on ðære halgan ðrynnysse ⁊ soþre annysse? He ⁊wyrt ic gelyfe; Se Godes ðen befrinð þonne gyt; Gelyfst þu ꝥ we sceolon ealle arisan mid urum lichaman on domes dæge togeanes Criste. ⁊ ꝥ ðær gehwa onfo edlean ealwa his weorca. swa swa he ær on life geearnode? He ⁊wyrt. Ic gelyfe; And se preost gefullaþ ꝥ cild mid þyrum geleafan; Hit wexþ. ⁊ gæð forþ. ⁊ ne cann þyses geleafan nan ðing; Is nu forði micel neod gehwam ꝥ he leornige æt his lareowe hu he his cristendom healdan sceole mid þam soþan geleafan. ⁊ hu he mage deofol forbugan ⁊ helle wite. ⁊ geearnian ꝥ ece lif. ⁊ ꝥ ecan myrhþe mid Gode.---- *Hactenus Hom.*

spondet patrinus, pueri verbis usus, inquiens; Ego renuncio diabolo. Tum rogat denuo, Renunciásne omnibus operibus ejus? ait, Renuncio. Rogat tertiò; Renunciásne pompis ejus omnibus? ait, Renuncio. Tunc tribus his responsis, Diabolo omnibúsq; flagitiis suis renunciavit. Tum rogat porrò; Credis in Sanctam Trinitatem necne, verámque unitatem? respondet, Credo; Dei Minister etiam adhuc sciscitatur; Credis tu resurrecturos omnes nos cum nostris corporibus in die judicii Christo occursuros, ibique quemvis suorum operum mercedem reportaturum sicuti antea in vita promeruit: respondet, Credo. Hinc Sacerdos cum hac fide puerum baptizat, adolescit, & provectior fit; nec hujus fidei quid novit: magni ergò cujusque interest à Doctore suo discere, ut Christianitatem suam cum vera fide custodire, & à diabolo infernóque supplicio declinare, vitámque æternam, æternúmque gaudium cum Deo consequi posset.—*

*puer. scil.

Nulla hîc de exorcismo, nulla de oleo, &c. mentio fit. Signum crucis (verum ut fatear) hîc quoque omissum cernitur: talis libertas (modò doctrina crucis servetur integra) Ecclesiæ relinquitur.

Ut sint aliqui, qui puerulos ad Christum ducerent, ipse Christus suggerit. hos ut Patrinos, Sax. Patres in Deo, nuncupemus, nihil superstitionis arguit, modò Patrum in Deo, quod promittant, partes egerint; curando scil. ut Symbolum, Orationem Dominicam, Decalogum, &c. infantes perdiscant. Atque his sponsoribus Patrinis minister adjutus, infantes, ob tenellam ætatulam doctrinæ incapaces, cùm adoleverint, docere satagit. Nam & hoc Christus monuit, Ite & DOCETE baptizantes,--- &c. *Matt.* 28.19.

CAP. 8.

*Ut Rex Cantuariorum * Earconbertus idola destrui * præcepit, & de filia ejus Earcongota, & propinqua ejus Æthilberga, sacratis Deo virginibus.*

* Ercenberht. C. Earcenberth. W
* præceperit. C. & W.
Anno Dom. 640.

ÐA wæs ymb syx hund wintra ⁊ feowertig wintra fram Drihtnes menniscnysse ꝥ Eadbald Cantwara cyning * forðferde. ⁊ Ercenberht his sunu feng to his rice. ⁊ ꝥ æþellice heold ⁊ styrde xxiiii wintra

*of þisrum life gewat. B.

ANNO dominicæ incarnationis sexcentesimo quadragesimo, Eadbaldus rex Cantuariorum, transiens ex hac vita, Earconberto filio regni gubernacula reliquit. Quæ ille suscepta viginti quatuor

7 sumne monað; Ðes cyning ærest Angel cyninga on eallum his rice het deofolgyld toweorpan 7 fæstlice forlætan. 7 swylce eac mid his ealdorlicnysse bebead þ feowertiglice fæsten healdon ær Eastrum be wite *hrædenne; Ðæs cyninges dohtor Earcengote wæs mycelre mægna fæmne. þ eac swa æþelum aldre gewas. wæs heo se fæmne *drihtne þeowiende. on ðam mynstre þe on Franclande wæs getimbred. fram þære [* æðelan] abbadissan ðe Fara hatte. on ðære stowe ðe cweden is * on Brige forþon on ða tid þa gyt ne wæron monige mynstra getimbræde on Angel ðeode. forþon monige of Breotone for intingan munuc lifes gewuneden secan Francna mynstro 7 Gallia; Swylce eac cyningas 7 rice men sendon heora dohtor ðider to * læranne 7 to geþeodenne ðam heofonlican brydguman. 7 swyðost on ðyssum mynstrum on Brige 7 on Cale 7 on Andelegum; Betwyh þa wæs Sæðryð. Annan wifes dohtor. east Engla cyninges. 7 ðæs ylcan cyninges gecyndelice dohtor Æðelburh. æghwæðer heora wæs ælðeodig ðær. 7 hwæðere for heora lifes geearnunge geðungon þ hi buta wæron Abbudissan on * Briige ðam mynstre; Ðæs ylcan cyninges yldre dohter Sexburh wæs Ercenberhtes wif Cantwara cyninges. hæfdon hi dohtor ða Earcongotan gehaten. be ðære we nu syndon sprecende; Ðisse fæmnan Gode gehalgadre monige weorc gastlicra mægna. 7 monig tacon heofonlicra wundra fram ðam bigengum ðære stowe gewuniaþ oð ðisne andweardan dæg secgan beon; Ac we sceolan nu hrædlice hwæt * hwugu be hire forðfore awrite secgan. hu heo þ heofonlice rice gesohte; On ðam dæge ðe genealæhte hyre

* wædenne. C

* Gode. B.

* Sic MSs B. & C. ut Lat.

* in Briige. C.

* to lære 7 to geþydenne. B

* Brige. C.

* hwega. C.

annis, & aliquot mensibus nobilissimè tenuit. Hic primus Regum Anglorum in toto regno suo idola relinqui ac destrui, simul & jejunium quadraginta dierum observari, *principali autoritate præcepit. Quæ nè facilè à quopiam posset comtemni, in transgressores, dignas & competentes punitiones proposuit. Cujus filia Earcongota, ut condigna parenti soboles, magnarum fuit virgo virtutum, semper serviens Deo in monasterio, quod in regione Francorum constructum est ab Abbatissa nobilissima, vocabulo Fara, in loco qui dicitur in Brige: Nam eo tempore, necdum multis in regione Anglorum monasteriis constructis, multi *de Britannia, monasticæ conversationis gratiâ, Francorum, vel Galliarum monasteria adire solebant: sed & filias suas eisdem erudiendas, ac sponso cœlesti copulandas mittebant. Maximè in Brige & in Cale & in Andilegum monasterio. Inter quas erat * Saethryth filia uxoris Annæ Regis Orientalium Anglorum, [cujus suprà meminimus,] & filia naturalis ejusdem Regis Æthilberg, quæ utraq; cùm esset peregrina, præ merito virtutum, ejusdem monasterii Brigensis est Abbatissa constituta. Cujus Regis filia major Sexburg, uxor Earconberti Regis Cantuariorum, habuit filiam Earcongotam, de qua sumus dicturi. Hujus autem virginis Deo dedicatæ, multa quidem ab incolis loci illius solent opera virtutum & signa miraculorum usque hodie narrari. Verùm nos de transitu tantùm illius, quo cœlestia regna petiit, aliquid breviter dicere sufficiat: Imminente ergò die suæ vocationis, cœ-

* *Sax.* ante Pascha, sapientûm consilio.

* *Sax.* Reges ac divites.

* *sic MS. Cot.*

ƿe gecygednesse of ðyssum life. Ða ongan heo ymbgan ða hus ðæs mynstres ðara untrumra Cristes ðeowa ⁊ swyðost ðara ðe gelyfedre ylde ƿæron oþþe on gecorenesse heora ðeawa *maran ⁊ beteran ƿæron. ⁊ hi ealle eaðmodlice heora *gebedrædenne bæd. ⁊ hym cydde ⁊ sægde ꝥ heo geleornod hæfde on onwrihgennysse ꝥ hire ende dæg ⁊ hire forþfore ƿære swiþe neah. Sæde heo him ꝥ seo onwrihgnes þyslic ƿære. cƿ. ꝥ heo gesaƿe micelre ðreat hwittra manna ⁊ fægera. on ꝥ ylce mynster ingangan ⁊ ꝥ heo þa hi *frune hƿæt hi sohton. oþþe hƿæt hi ðær ƿoldon. Ða ⁊swaredon hi ⁊ cwædon. ꝥ hi to ðon ðider sende ƿæron. ꝥ hi sceoldon ꝥ gyldene mynet mid him geniman. ꝥ te ðider of *Cent com. Ða ƿæs on ðære sylfan niht ðam ytemæstan dæle. ꝥ is ða hit dagian ongan. ꝥ heo ða ðystre ðysses sƿeartan middan geardes oferstah. ⁊ to þam upplican leohte ferde heofona rices. ⁊ monige ðara broþra ƿæs ylcan mynstres ðara ðe on oþrum husum ƿæron. sædon ꝥ hi swutolice engla sang gehyrdon sƿegende swa mycelre menigeo on ꝥ mynster gangan. ⁊ hi sona arison ⁊ ut eodan. ƿoldon geƿitan hƿæt ꝥ ƿære. ða gesaƿen hi mycel leoht heofonlic ðær cuman ꝥ leoht ða halgan saule fram ðam bendum ðæs lichoman onlysde. ⁊ to þam ecum gefean þæs heofonlican eþles gelædde. ⁊ ætycton hi eac ⁊ sædon oþre ƿundru þa þe godcundlice ætyƿede ƿæron. on þam ylcan mynstre ða þe nu to lang to secgenne syndon. Ða ƿæs bebyriged se lichoma ðære arƿurþan fæmnan ⁊ þære Cristes bryde on Sce. Stephanes cyricean. ðæs ærestan ⁊ ðæs eadigan Martyres. Ða þuhte ðam gebroþrum þy þriddan dæge ðæs ðe heo bebyriged ƿæs ꝥ hi ƿoldon ðone stan ðe seo byrigen

mid

* mæran. C.
* gebeda. C.
* frægn B.
* Cantwara mægþe. B.

pit circumire monasterio casulas infirmarum Christi famularum, earúmque maximè quæ vel ætate provectâ vel probitate erant morum insigniores, quarum se omnium precibus humiliter commendans, obitum proximè suum, quem revelatione didicerat, non celabat esse futurum: Quam videlicet revelationem hujusmodi esse perhibebat; Vidisse sese albatorum catervam hominum idem monasterium intrare, hósque à se interrogatos quid quererent, aut quid ibi vellent, respondisse, quòd ob hoc illò fuerint destinati, ut aureum illud numisma, quod eò de Cantia venerat, secum assumerent. Ipsâ autem nocte, in cujus ultima parte, id est, incipiente aurorâ, præsentis mundi tenebras transiens, supernam migravit ad lucem. Multi de fratribus ejusdẽ monasterii, qui aliis erant in ædibus, jam manifestè se concentus Angelorum psallentium audisse referebant, & sonitum quasi plurimæ multitudinis monasterium ingredientis. Vnde mox egressi dignoscere quid esset, viderunt lucem cœlitus emissam fuisse permaximam, quæ sanctam illam animam, carnis vinculis absolutam, ad æterna patriæ cœlestis gaudia ducebat. Addunt & alia, quæ ipsâ nocte in monasterio eodem divinitus fuerint ostensa miracula: Sed hæc nos ad alia tendentes suis narrare permittimus. Sepultum est autem corpus venerabile virginis & sponsæ Christi, in Ecclesia beati protomartyris Stephani. Placuítque post diem tertium, ut lapis, quo monumentum tegebatur, amoveretur, & al-

mid beƿrigen wæs. * heora ⁊ ge-
ƿisenlicor on ðære ylcan stowe
gesettan; Ða hi hine on wæg
adydon ða com of innereardre
ðære byrigenne swa mycel swet-
nysse stencg. þ eallum ðam
hirum þuhte ðe ðær ætstodon
swa swa mon *heodern ontynde
ða balsami. ⁊ þære deorwur-
ðestena wyrta. ⁊ ðara swete-
stena ðe on middan gearde wæ-
ron; Swylce eac hyre mod-
drige Æðelburh Gode seo leo-
fe be ðære we ær sædon. þ *wul-
der hire ecre clænysse ⁊ mægð-
hades on mycelre forhæfdnysse
hire lichoman geheold. hwylc
hire mægen wære. ma æfter hi-
re deaðe gecyðed wæs. þa heo Ab-
budissa wæs ongan heo on hire
mynstre cyrican getimbrian on
are ealra ðara haligra Aposto-
la in ðære heo wilnade þ hire
lichoma bebyriged wære; Ac þa
ðæt weorc ðære cyricean hwæt
hwugu healf geworht wæs. ða
wæs heo mid deaðe forgripen. ær
heo hit geendigan moste. ⁊ on
þære sylfan stowe ðære cyrice-
an ðær heo wilnode bebyriged
wæs; Ða wæs æfter hire deaðe
þ ða broðra oðra weorca swyðor gymdon ⁊ ðysse cyrican
getimbru forlætan vii gear; Ða ða seofon gear gefyllede
wæron. ða gesetton hi fæstlice fore unmætnysse ðæs ge-
winnes þ hi eallunga forlæten ða getimbro ðysse cyrice-
an. ⁊ ðære Abbudyssan ban upp adydon of ðære stowe. ⁊
on oðre cyrican þe fullice getimbrod ⁊ gehalgod wære ge-
setton; ⁊ hi ða ontyndon hire byrigenne ⁊ hire lichoman
gemetton swa ungewemmedne ⁊ swa gesundne swa swa heo
wæs fram gebrosnunge licumlicre willnunge clæne ⁊ unwem-
me wæs. ⁊ hi ða eft ðone lichoman * aðwogon ⁊ mid oðre
hrægle gegyredon. ⁊ hine gesettan in cyricean þær eadigan
martyres Scē. Stephanes; Ðære Abbudissan gemynd dæg
oð ðas tid on ðære stowe on miclum wuldre weorþeod is.
ðy dæge ðe is nemned Nonarum Juliarum;

tius ipso in loco reponeretur; quod dum fieret, tantæ flagrantiæ suavitas ab imis ebullivit, ut cunctis qui astabant fratribus & sororibus, quasi opobalsami cellaria esse viderentur aperta. Sed & matertera ejus, de qua diximus, Æthilberg, & ipsa Deo dilectam perpetuæ virginitatis gloriam, in magna corporis continentia, servavit; quæ cujus esset virtutis, magis post mortem claruit. Cùm enim esset Abbatissa, cœpit facere in monasterio suo Ecclesiam in honorem omnium Apostolorum, in qua suum corpus sepeliri cupiebat. Sed cùm opus idem ad medium fermè esset perductum, illa nè hoc perficeret, morte prærepta est, & in ipso Ecclesiæ loco, ubi desiderabat, condita. Post cujus mortem, fratribus alia magis curantibus, intermissum est hoc ædificium annis septem, quibus completis, statuerunt, ob nimietatem laboris hujus, structuram Ecclesiæ funditus relinquere; ossa verò Abbatissæ illo de loco elevata in aliam Ecclesiam, quæ esset perfecta ac dedicata, transferre. Et aperientes sepulchrum ejus ita intemeratum corpus invenêre, ut à corruptione concupiscentiæ carnalis erat immune, & ita denuò lotum, atq; aliis vestibus indutum, transtulerunt illud in Ecclesiam beati Stephani Martyris; Cujus videlicet *natalis, ibi in magna gloria, solet celebrari, die Nonarum Juliarum.

* *aliàs*, herre- *MS. Cant.*

* hor-dern. B. & C.

* *Sic MS. C. ut Lat. sed Cant.* wunder.

* on-þwogon C.

* *Sax.* dies commemorationis.

CAP.

Cap. 9.

Ut in loco, in quo occisus est Rex Oswald, crebra sanitatum miracula facta, útque ibi primò jumentum cujusdam viantis, ac deinde puella sit paralytica sanata.

Hæfde Oswald se Cristenesta cyning Norþan-hymbra rice to gefeledum nigon gear. Þy geare þe seo wildeorlice arleasnes Bretta cyninges ⁊ seo onweg acerrednes fram Cristes geleafan Angel cyninga onscunigendlic wæs. swa swa we beforan sædon; Ða se ryne þissa geara gefylled wæs. sloh mon Oswald ⁊ wæs hefig gefeoht micel gefremed fram þam ylcan hæþenan cyninge. ⁊ þære hæþenan þeode Myrcna. fram þam his foregenga eac Eadwine ofslegen wæs on þære stowe þe nemned is *Maserfeld. ⁊ Oswald hæfde licumlicre ylde XXXVII wintra. þa hine mon slogh þy fiftan dæge Augustus monþes. ⁊ hwylc þæs cyninges geleafa ⁊ modes wilsumnys on God wære. þæt æfter his deaþe mid mægena wundrum wæs gecyþed; Forþon on þære stowe þe he for his eþle mid his leodum compode. ⁊ fram þam hæþenum ofslegen wæs. oð þisne andweardan dæg. þæt þær hælo untrumra manna ⁊ *neata mærsode syndon; Danon gelamp þæt ða sylfan moldan þær his lichoma gefeoll. monige men nymende wæron. ⁊ on wæter dydon. ⁊ sealdan heora untruman mannum ⁊ *neatum drincan. ⁊ him sona sel wæs. ⁊ þæt men to þon gelomlice dydon stycce mælum þæt hi ða moldan nomon. oð þæt þær wæs deop sead adolfen. Þæt wæpned mon meahte oþ his sweoran onstandan; Ne þæt swiþe to wundrianne is þeah on þære stowe his deaþes untrume hælo onfenge. þe symble mid þy he lyfde untrumum ⁊ þearfum *arede ⁊ ælmessan sealde ⁊ heora hel-

*Mæserfeld. B.

*nytena. B.

*nytenum. B.

*arade. C.

Regnavit autē Oswald, Christianissimus Rex Northanhymbrorum novem annos, annumerato etiam illo anno, quem & feralis impietas regis Britonū, & apostasia demens Regum Anglorū detestabilem fecerat. Siquidem (ut suprà docuimus) [unanimo omnium consensu, firmatum est, ut nomen & memoria apostatarum, de catalogo Regum Christianorum prorsus aboleri deberet, neque aliquis regno eorum annus adnotari.] Quo completo annorum curriculo, occisus est, commisso gravi pręlio, ab eadem pagana gente paganóque Rege Merciorum, à quo & prædecessor ejus Edwinus peremptus fuerat, in loco qui linguâ Anglorum nuncupatur Maserfelth, *anno ætatis suæ trigesimo octavo, die quinto mensis Augusti; cujus quanta fides in Deum, *quę devotio mentis fuerit, id post mortem, virtutum miraculis claruit. Namque in loco ubi pro patria dimicans à paganis interfectus est, usque hodie sanitates infirmorum & hominum & pecorum celebrari non desinunt. Unde contigit, ut pulverem ipsum, ubi corpus ejus in terram corruit, multi auferentes, & in aquam mittentes, suis per hoc infirmis multum commodi afferrent. Qui videlicet mos adeò increbuit, ut paulatim ablatâ exinde terrâ, fossam ad mensuram staturę virilis altam reddiderit. Nec mirandum, in loco mortis illius infirmos sanari, qui semper dum viveret, infirmis & pauperibus consulere, eleemosynas dare, opem ferre, non

* *Sax.* anno 37.

* quanta. W.

wend wæs. on heora sare. ⁊ monig wundor mægena wæron sæde. ðe on ðære stowe gelumpon. ge be moldan ða ðe on þære stowe. genumene wæron; Ac us nu genihtsumað ꝥ we twa oþþe ðreo gehyron. hit gelamp neaht micelre tide æfter his slæge ꝥ sum mon rad be ðære stowe. þa ongan his hors semninga werian ⁊ gestandan. ⁊ his heafod on eorðan hylde. ⁊ ꝥ fam of ðam muðe eode. ⁊ ꝥ unmæte sar weox ⁊ miclade of þæt hit on eorþan feas. þa lihte se eorod man. ⁊ ꝥ * gebætel of ateah. ⁊ ðær hwile abad hwonne his horse bett wurde. oððe he hit ðær dead forlete; Ða wæs hit lange mid hefige sare swiðe geswenced ⁊ on misenlice dælas hit *wond ⁊ hwærste ða semninga becom hit on ða stowe ðær se gemyngeda cyning ofslagen wæs. ne wæs ða ylding ꝥ te ꝥ sar gestilled wæs ⁊ hit blon fram ðam unhalum styrenessum ðara * leoma. ⁊ þy gewunelican ðeawe horsa æfter werinysse ongan walwian ⁊ on gehweþære sidan gelomlice hit oferweorpan. ⁊ sona aras ðurh eall hal ⁊ gesund. ⁊ ongan gifrelice ꝥ gærs etan. ða he ða se mon ꝥ geseah. þa ongeat he mid scearpre gleawnysse hwæt hugu wundorlicre halignesse on ðære stowe beon. ðær his hors swa hraþe gehæled wæs. ⁊ he ðær tacen asette [* ⁊ on his hors hleop ⁊ hrad ðyder he ær gemynt hæfde] ða he ða com to ðam men ðe he secan wolde. ða gemette he ðær sume fæmnan seo wæs nift ðæs hina ealdres ðe he sohte ⁊ heo wæs mid langre adle laman legeres swiþe gehefigod; Ða ongunnon ða hiwan beforan him *seofian be þære grimman untrumnysse þære fæmnan. ða ongan he secgan be ðære stowe. ðær his hors gehæled wæs; Hwæt. hi gegearwodon sona * wægen ⁊ on asetton þa fæmnan. ⁊ læddan to þære stowe.

* gebæte.C. bridel. B.

* wan ⁊ wand ⁊ ðwærste B.

* lima. B.

* sic MS. B. ut Lat.

* siofian.C.

* wæn.B. & C.

cessabat. Et multa quidem in loco illo, vel de pulvere loci illius facta virtutum miracula narrantur. Sed nos duo tantùm, quæ à majoribus audivimus, referre satis duximus. Non multo, post interfectionem ejus, exacto tempore contigit; ut quidam equo sedens iter juxta locum ageret illum, cujus equus subitò lassescere, consistere, caput in terram declinare, spumas ex ore dimittere, & augescente dolore nimio, in terram cœpit ruere; desilivit eques, &, stramine substrato cœpit expectare horam, quâ aut melioratum reciperet jumentum, aut relinqueret mortuum. At ipsum diu gravi dolore vexatum, cùm diversas se in partes torqueret, repentè volutando devenit in illud loci, ubi rex memorabilis occubuit. Nec mora; quiescente dolore cessabat ab insanis membrorum motibus, & consueto equorum more, quasi post lassitudinem in diversum latus vicissim sese volvere, statímque exurgens, quasi sanus, per omnia vireta herbarum avidiùs carpere cœpit; quo ille viso, ut vir sagacis ingenii, intellexit aliquid miræ sanctitatis huic loco, quo equus est curatus, inesse. Et posito ibi signo, non multò pòst ascendit equum, atque ad hospitium, quo proposuerat, accessit; quò dum adveniret, invenit puellam ibi, neptem patrisfamilias, longo paralysis morbo gravatam. Et cùm familiares domûs illius, de acerba puellę infirmitate, ipso pręsente, quererentur, cœpit dicere ille de loco ubi caballus suus esset curatus. Quid multa? imponentes eam carro duxerunt ad locum; ibidémque

⁊

⁊ hi ðær asetton; Ða heo ða on ðære stowe geseted wæs. þa wæs heo werig ⁊ gewearþ on slæpe ðær hwonn; Sona ðæs þe heo onwoc ða gefelde heo þ heo wæs gehæled fram hire lichoman untrumnysse ⁊ hire wæteres bæd. ⁊ hi ðwohg ⁊ hire feax gerædde ⁊ hi mid scytan beweop. ⁊ mid ðam mannum ðe hi ðider lædon on hire fotum hall ⁊ gesund ham hwearf ⁊ eode;

deposuerunt: At illa posita in loco obdormivit parumper; & ubi evigilavit, sanatam se ab illa corporis dissolutione sentiens, postulatâ aquâ, ipsa lavit [faciem,] crines composuit, caput linteo cooperuit, & cum his, qui se adduxerant, sana pedibus incedendo reversa est.

NOTÆ.

[a] *Pro verbis Bedæ, scil.* [Sed nòs duo tantùm [*miracula*] quæ à MAJORIBUS audivimus, referre satis duximus] *MS. Cod. Coll. Ben. hæc substituit,* Ac us nu genihtsumiað þ we on Gode gelyfan. *hoc est, Sed nos, modò ut in* DEUM CREDAMUS *satis* * *duximus; &c. Quasi dixisset: missis majorum rudimentis,* habemus [*verbum Dei*] firmiorem propheticum sermonem, cui bene facimus attendentes. *Sed de prodigiis medii seculi* * *Melchior Canus, homo doctissimus, & pontificius audiatur.*

* Sax. *sufficit.* 2. Pet. 1. 19.

* *lib.* 11. *cap.* 6. *pag.* 540.

Negare (*inquit*) non possumus, viros aliquando gravissimos, in divorum præsertim prodigiis describendis, sparsos rumores & excepisse, & scriptis etiam ad posteros retulisse. Qua in re, ut mihi quidem videtur, aut nimium illi sibi, aut fidelium certè vulgo indulserunt. Quòd vulgus sentiebant, non tantùm ea facilè miracula credere, sed impensè etiam flagitare---. *Et ibid. de hist. dicta,* Legenda aurea. Hanc, *inquit*, homo scripsit ferrei oris, plumbei cordis, animi certè parùm severi, & prudentis.

Sed & viros eruditos excusans, sic paulò pòst. Summi enim sunt; homines tamen: Quæ ego eadem de Beda, atque Gregorio jure fortasse, ac verè dicere possum. Quorum ille in historia Anglorum, hic in Dialogis quædam miracula scribunt vulgò jactata, & credita, quæ hujus præsertim seculi Aristarchi, incerta esse censebunt. *Hactenus Melch. Canus.*

Neque hìc ego ab Aristarcho vapulem, qui talia in nostrum Bedam à Cano dicta non celassem: debuit tamen animadvertisse idem Canus de nostro Beda, ut præsentis Ecclesiæ faciem posteris commendaret, illum, & quæ facta, & quæ fieri dicta, quæq; pro vulgi credulitate pro veris recepta essent, fideliter descripsisse. Quod ni fecisset vir omnium in ætate illa excultissimus, præsens seculum nostrum cum antiquiore illo, haud potuissemus conferre: atqui ipse verbis suis seipsum purgabit, pag. 3. lin. 51. Hujusmodi portentis, de quibus Canus aliique inter Pontificios eruditi conqueruntur, scatent etiam nonnullæ coram MAJORIBUS *pronunciatæ homiliæ, qualia hodie Ecclesia nostra, ab homiliis publicis, ut inutilia deliri seculi elementa resecavit: Cætera, quæ Apostolicâ nitent fide, & gravitate sanctissimè amplexatur.*

CAP. 10.

Ut pulvis * *loci illius contra ignem valuerit.*

* T. & C.

Swylce eac on ða ylcan tid com sum oþer man. ⁊ men secgað þ he wære of Bretta þeode. ferde he be ðære ylcan stowe on ðam þ foreswrecene gefeoht geworden wæs; Ða geseah he anre stowe fæc þam oþrū

EO tempore venit alius quidam de natione Britonum, (ut ferunt) iter faciens juxta ipsum locum, in quo præfata erat pugna completa; Et vidit unius loci spacium cætero campo viridius [ac

felda *grenre. Ða ongan he mid gleawe mode þencean ⁊ smeagean ꝥ ꝥ nænig oðer intinga wære ðære stowe grennes. ⁊ fægernys. *nymþe ꝥ ðær sum halig man hwylc hugu ðam oðrum weorude ofslegen wære. nam ða ðære moldan sumne dæl on ðære stowe gebond on his sceate. ðohte ꝥ seo ylce molde to læcedome ⁊ to hæle untrumra manna geweorþan mihte. ⁊ he eft forþeode on his weg; Ða com he to sumum huse on æfen tid. ⁊ eode on ꝥ hus ðær ꝥ ham werud eall to*symble gesomnod wæs. he wæs onfangen fram þam hlaforde ðæs huses. ⁊ him mon setl tæhte. ⁊ he sæt mid him æt þam symble. aheng he þone sceat mid ða moldan þe he brohte on ane * studu þæs wages. ⁊ wæs mycel fyr onæled on middum ðam huse; Mid ðy hi ða lange symbledon ⁊ druncene wæron. ⁊ ða sweareran upp flugon on þæs huses hrof se wæs mid gyrdum awunden. ⁊ mid ðæce beþæht; Ða gelamp hit ꝥ ꝥ hus eall wæs innan fyren ⁊ ongan semninga byrnan; Ða ꝥ ða gebeoras gesawon. ða flugon hi forhte ut. ⁊ nænige helpe ðam byrnendan huse gedon mihton. ac hit clæne forbarn *nemðe seo studu an ðe seo molde on hangode. seo gesund ⁊ ungehrinen fram ðam fyre astod ⁊ awunede. ƿa wundredon hi swiðe. ⁊ smealice sohtan on hwon ꝥ gelang wære. ða wæs him gecyþed ꝥ seo molde ðær onhangode ðe on ðære stowe genumen wæs. ðær Oswaldes blod ðæs cyninges agoten wæs; Ða wæron ðas wundru feor ⁊ wide gemærsode ⁊ gecyðed. ⁊ monige men syþþan dæghwamlice ða stowe sohton. ⁊ ðær hælo gyfe him sylfum ⁊ heora freondum niman ongunnon;

* grenne ⁊ fægere. B. growenre. C.

* nemne. C.

* *Sic MS. B. & C. sed Cantab* to sibbe gesomnod.

*stuþu. C.

* butan C.

venustius,] cœpitque sagaci animo conjicere, quòd nullâ esset alia causa insolitæ illo in loco viriditatis, nisi quòd ibidem sanctior cætero exercitu vir aliquis fuisset interfectus. Tulit itaque de pulvere terræ illius secum, illigans in linteo, cogitans quod futurum erat, quia ad medelam infirmantium idem pulvis proficeret: & pergens itinere suo, pervenit ad vicum quendam vespere, intravítq; in domum, in qua, vicini cœnantes epulabantur; & susceptus à Dominis domûs resedit & ipse cum eis ad convivium, appendens linteolum cum pulvere quem attulerat, in uno poste parietis: Cúmque diutiùs epulis atque ebrietati vacarent, accenso grandi igne in medio, contigit volantibus in altum scintillis, culmen domûs quod erat virgis contextum atque fœno tectum, subitaneis flammis impleri. Quod cum repentè convivæ, [terrore confusi,] conspicerent, fugerunt foras, nihil ardenti domui jamjámque perituræ prodesse valentes. Consumptâ ergò domo flammis, postis solummodo, in quo pulvis ille inclusus pendebat, tutus ab ignibus & intactus remansit. Quâ visâ virtute mirati sunt valdè, & perquirentes subtiliùs, invenerunt, *quòd de illo loco adsumptus erat pulvis, ubi Regis Oswaldi sanguis erat effusus. Quibus patefactis ac diffamatis longè latéque miraculis, multi per dies locum frequentare illum, & sanitatum ibi gratiam capere sibi suísque cœperunt.

* quia. *W.* & C.

Cap. II.

Ut super reliquias ejus lux cœlestis totâ nocte steterit, & ut per eas sint dæmoniaci curati.

Betwih ðas ðing nis to forswigianne hwylc heofonlic wundor 7 mægen ætywed wæs þa his ban gefunden 7 gemeted wæron 7 to þære cyricean gelædde. þær hi nu gehealdene syndon; Wæs ðis geworden ðurh Osþriþe * gyrnysse Myrcna cwene. seo wæs Oswies dohtor his broþor. se æfter him feng to Norþanhymbra rice; Is æþele mynster on * Lindese nemned Beardan ea. þ mynster seo ylce cwen mid hire were Æþelrede swyþe lufode. 7 arwyrþode 7 beeode. on ðam heo wilnode gehealdon ða arwurðan ban hire fæderan; Mid þy ðe * wæn ða com ðe ða ban onlæded wæron in þ foresprecene mynster. ða ne woldan þa * hiwan ðe on ðam mynstre wæron. him lustlice onfon; Forþon þeah ðe hi hine haligne wiston hwæðere forþon þe he of oþre mægðe wæs. 7 ofer hi rice * ne onfeng. ealdum feoungum hine eac swilce deadne ehton; Ða wæs geworden þ þære sylfan nihte. þa brohton ban ute awunedon. 7 eac swylce mon teld þær ofer abrædde. ac seo ætywnys heofonlices wundres geopnode hu arwurþe hi wæron to onfonne eallum * geleaffullum. forþon þe ealle ða niht stod swylce beorht sunn beam. fram ðam wæne upp oð heofon ðone mon mihte lyhte geseon of ealre Lindesse stowum; Ða hit ða wæs on morgen dæg geworden. ða ongunnon þa broðro ðæs mynstres ða ðe ær wiðsocan geornlice biddan. þ mid him ða halgan reliquias 7 Gode ða leofan gehealdene beon moston. 7 hi ða ða ban aþwogan 7 on cyste gedydon 7

*geornnesse. B. & C.

*Lindesige. B.

* aliàs wægn. *Cantabr. superscrip.*

* aliàs gebroðra. *Cantabr. superscrip.*

* ne *redundat MSs. Cantab. & Cot. sed Ben.* of his rice onfeng.

* geleaffrumum. C

INter quæ nequaquam silentio prætereundum reor, quid virtutis ac miraculi cœlestis fuerit ostensum, cùm ossa ejus inventa, atque ad Ecclesiam, in qua nunc servantur, translata sunt. Factum est autem hoc per industriam reginæ Merciorum Osfridæ, quæ erat filia fratris ejus *Oswin, qui post illum regni apicem tenebat, [ut in sequentibus dicemus.] Est monasteriũ nobile in provincia Lindissi, nomine * Beardaneu, quod eadem Regina, cum viro suo Æthilredo, multùm diligebat, venerabatur, excolebat; in quo desiderabat honoranda patrui sui ossa recondere. Cúmque venisset carrum, in quo eadem ossa ducebantur, [incumbente vesperâ,] in monasterium præfatum, noluerunt ea, qui erant in monasterio, libenter excipere: quia etsi sanctum eum noverant, tamen quia de alia provincia ortus fuerat, & super eos regnum acceperat, veteranis eum odiis etiam mortuum insequebantur. Unde factum est ut ipsâ nocte reliquiæ allatæ foris permanerent, tentorio tamen majore supra carrum, in quo inerant, extenso: sed miraculi cœlestis ostensio, quàm reverenter *ea suscipienda à cunctis fidelibus essent, patefecit. Nam totâ eâ nocte, columna lucis à carro illo ad cœlum usque porrecta, omnibus penè ejusdem Lindisse provinciæ locis conspicua stabat. Unde, mane facto, fratres monasterii illius, qui pridie abnuerant, diligenter ipsi petere cœperunt, ut apud se eædem sanctæ ac Deo dilectæ reliquiæ conderentur. * Lota igitur ossa intulerunt in thecam, [quam in hoc prepara-

* Osvin. C.

* *Sic MS. Cot.* Beardanig. *W.*

* ea *deest. W.*

* *Sic MSs. sing.*

swa on cyricean æfter gewisenre are gesetton. ⁊ ꝥ se cynelica had ðæs halgan weres ece gemynd hæfde. his segen se wæs mid golde ⁊ mid gode wæbbe geweorod ⁊ ofer his byrigenne geseted: ⁊ ꝥ sylfe wæter ꝥ hi ða ban mid þwogan gutan in ænne ende þære cyricean; Of þære tide wæs geworden ꝥ te seo ylce eorþe þe ꝥ arwurþe bæð onfeng mihte to hæle feondseocra manna ⁊ oþra untrumnyssa. ꝥ æfterfyligendre tide gelamp mid þy seo cwen wæs wunigende on ðam ylcan mynstre. þa com sum arwurþe Abbudisse to hire seo wæs haten Æþelhild ⁊ heo wæs þara haligra wera sweoster Æþelwines ⁊ Ealdwines. þara wæs oþer B'. on Lindese ⁊ se oþer Abbud on ðam mynstre ðe hatte * Wortanea. fram ðam mynstre unfeor wæs þære Abbudissan mynster; Mid ði heo ða to ðære cwene com ⁊ hi gesprecen hæfdon. ða betweoh oþer spræcon hi be Oswalde þam cyninge; Cwæþ heo seo Abbuddisse ꝥ heo * geseage ðære nihte ꝥ leoht ofer his banum up oð heofon heah. cw'. heo seo cwen ꝥ of ðære moldan þær flores on ðam ꝥ wæter his bana ðwealer gegoten wæs. monige untrume men gehælede wæron. ⁊ heo ða bæd ða hyre man sumne dæl þære halwendan moldan sealde. ⁊ hire mon swa dyde. ⁊ heo ða on claðe bewand ⁊ on cyste dyde. ⁊ hire ham ferde; Ða wæs æfterfyligendre tide syþþan heo on hire mynstre wæs ꝥ ðider com sum cuma se wæs oft nihtlicum tidum semninga fram * unclænum gaste hefelice swenced. ða wæs he fremsumlice onfangen ⁊ æfter his æfen gereorde hine gerestan wolde. ða wæs he semninga fram deofle * gegripen ⁊ ongan clypian. ⁊ hlydan. ⁊ mid his toþum gristbitian. ⁊ ꝥ fam of his muþe ut

* Weortanea. B.

* sawe. C

* uncuþum ⁊ unclænum. B.

* gerinen. B.

verant,] atque in Ecclesia, juxta honorem congruum, posuerunt: & ut Regia viri sancti persona memoriam haberet æternam, vexillum ejus super tumbam auro & purpurâ compositum apposuerunt; ipsámque aquam, in qua laverunt ossa, in angulo sacrarii fuderunt. Ex quo tempore factum est, ut ipsa terra quæ lavacrum venerabile suscepit, ad abigendos ex obsessis corporibus dæmones, gratię salutaris haberet effectum. Denique tempore sequente, cùm præfata Regina in eodem monasterio moraretur, venit ad salutandam eam Abbatissa quædam venerabilis, quæ usque hodie superest, vocabulo Æthilhild, soror virorum sanctorum Æthilwini, & Aldwini; quorum prior Episcopus in Lindissi provincia, secundus erat Abbas in monasterio, quod vocatur Peartaneu; à quo non longè & illa monasterium habebat. Quum ergò veniens illò, loqueretur cum Regina, atque inter alia sermone exorto de Oswaldo diceret, quòd & ipsa lucem ipsâ nocte illâ supra reliquias ejus ad cœlum usque altam, vidisset; adjecit Regina, quòd de pulvere pavimenti, in quo aqua lavacri illius effusa est, multi jam sanati essent infirmi. At illa petit sibi portionem pulveris salutiferi dari; & accipiens illigatum panno, condidit in capsella & rediit. Transacto autem tempore aliquanto, cùm esset in suo monasterio, venit illuc quidam hospes, qui solebat, nocturnis sæpiùs horis, repentè ab immundo spiritu gravissimè vexari. Qui cùm benignè susceptus, post cœnam in lecto membra posuisset, subitò à diabolo arreptus, * inclamare, dentibus frendere, * clamare. MSs. sing.

ut eode ⁊ he misenlicum styrenessum ongan his limu ðræstan. Mid ðy hine ða nænig man ne gehaldan ne gebindan mihte. ða arn sum þeng ⁊ sloh tacen æt þam gæte. ⁊ sæde þære Abbudissan. ⁊ heo sona ꝥ geat ðær mynstres ontynde ⁊ eode mid anre hire þignenne to ðære wæpned manna stowe. ⁊ gehet ðær mynstres Mæsse Preost to hire ꝥ he sceolde mid hi gan to ðam untruman men. Ða heo ða ðider coman. ða gesawon hi þær monige men æt him beon ða ðe heora ongunnon ꝥ hi his *wedenheortnysse gestildon. ac hi ne mihton. Sang he se Mæsse Preost ⁊ ræde orationem. ða ðe wiþ ðære adle awritene wæron ⁊ ða þing dyde þe he selust wiþ ðon cuþe. ⁊ he hwæðere *nowiht on ðon fremede. mid ðy heora ða nænig him ænige helpe findan mihte. ða com semninga þære Abbudissan on gemynd seo forsprecene molda. ða hæt heo sona hire ðinenne gan ⁊ ða cyste hire to gefetigean. ðe seo molde on wæs. ða heo ða mid ða cyste on þone cafertun eode þær huses þe 'se *seoca man onþræsted wæs. ða geswigode he semninga ⁊ his heafod on hylde swa swa he slapen wolde. ⁊ his leomu on stilnesse gesette. Ða swigoden hi eac ealle ⁊ stille wæron ⁊ sorgiende bidon to hwon his ðing weorðan sceolde. ða wæs æfter med mycelre tide ꝥ he up *aræt ⁊ hefiglice asworette ⁊ cw. nu ic wat tela. ⁊ ic onfeng gewit mines modes. ⁊ hi ða geornlice hine acsedon hu ꝥ gelumpe. he cw. Sona mid þy ðe seo fæmne mid ða cyste [*þa heo bær] genealæhte ðam cafertune ðyses huses. ða gewitan ealle ða werigan gastas on wæg ða ðe me swenctan ⁊ *ðrycton ⁊ me forleton. ⁊ nohwær syððan ætywdon. Ða sealde seo Abbudisse him sumne dæl þære moldan

* wedenðre heortan. B.

* nanuht. C.

* feondseoca. B.

* astod B.

* Sic MS. B. ut Lat.

* ðrehtan. B.

spumare & diversis motibus cœpit membra torquere. Cúmque à nullo vel teneri vel ligari potuisset, cucurrit minister, & pulsans ad ostium nunciavit Abbatissæ. At illa aperiens januam monasterii, exivit ipsa cum una sanctimonialium fœminarum ad locum virorum, & evocans presbyterum rogavit secum venire ad patientem. Ubi cùm venientes viderent multos adfuisse, qui vexatum tenere, & motus ejus insanos comprimere conati nequaquam valebant, dicebat presbyter *exorcismos, & quęcunque poterat, pro sedando miseri furore agebat: sed nec ipse quamvìs multùm laborans, proficere aliquid valebat. Cúmque nil salutis furenti superesse videretur, repentè venit in mentem Abbatissæ pulvis ille præfatus. Statímque jussit ire ministram, & capsellam, in qua erat, adducere. Et cùm illa afferens quæ jussa est, intraret atrium domûs, in cujus interioribus dęmoniosus torquebatur, conticuit ille subitò, & quasi in somnum laxatus deposuit caput, membra in quietem omnia composuit: *conticuêre omnes, intentíque ora tenebant*, quem res exitum haberet, soliciti expectantes; Et post aliquantum horæ spatium resedit qui vexabatur, & graviter suspirans; modò, inquit, sanum sapio, recepi enim sensum animi mei. At illi sedulò sciscitabantur, quomodo hoc contigisset. Qui ait: Mox ut virgo hæc cum capsella quam portabat, appropinquavit atrio domus hujus, discessere omnes qui me premebant spiritus maligni, & me relicto nusquam comparuerunt. Tunc dedit ei Abbatissa portiunculam de pulvere il-

* *Sax.* cantavit & recitavit orationem

ðan ⁊ se Mæsse Preost Orationem aſæde. ⁊ hi for hine gebædon. ⁊ he ða niht ealle hall ⁊ geſund hine werſte. ⁊ ſyððan of ðære tide ða werigan gaſtas hine mid ænige ege ne mid geſwencednesse gretan dorſtan.

lo, & ſic datâ oratione à *presbytero noctem illam quietiſſimam duxit. Neque aliquid ex eo tempore nocturni timoris aut vexationis, ab antiquo hoſte, pertulit.

* Sax. à Presbyt. & illi pro illo orabant.

Cap. 12.

Ut ad tumbam ejus ſit puerulus à febre curatus.

Æfter ðyſſum æfterfyligendre tide ſum cniht on ðam mynſtre on Bearðan ea on langre lengten adle wæs hefiglice geſwenced. Ða wæs ſume dæge þæt he forgiende bad hwonne ſeo adl to him come. ða wæs gangende ſum ðæra broðra in to him. ⁊ cw. Wult ðu min cild þæt ic ðe gelære hu ðu gehæled beon miht fram ðyſſe adle hefignyſſe. aris ⁊ gang to cyricean to ðæs halgan Oſwaldes lice ⁊ ſite ðær ⁊ ſtille wuna ⁊ geſeoh þæt ðu ut ðanon ne gonge ær ſeo adl from ðe gewiten ſy. ðonne cume ic to ðe ⁊ ðe ðonne ham læde. Ða dyde he ſwa he hine lærde. eode geſittan to ðæs halgan weres * lice. ða ne com ſeo untrumnys to him no þy dæge. ac heo ſwa ondrædende fram him gewat þæt ne ðy æfteran dæge ne ðy ðriddan ne ofer þæt ſyððan hine * ó gerinan dorſte. Com ſum broðer ðanon. Cw. Beda. ðe me ſæde þæt hit ðus gedon wære. Sæde eac þæt ſe ylca broður ða gyt on ðam mynſtre lifiende wære on ðam cniht weſendum ða ðis hælo wundor geworden wæs. Ne wæs þæt ðonne to wundrianne ðeah ðe ðæs cyninges bene ða he mid Drihtne ricſade mid hine ſwiðode ⁊ genge wære. ſeðe ær ða hwile he ðis hwilendlice rice hæfde. ma he gewunode þæt he forðam ecan rice ſymle won ⁊ God * biddende. Sædon þæt þa men ðe hit cuðon

* aliàs byrigenne. ſuperſcrip. Cantabr.

* orihtgehrinan. B.

* alià benſode ſuperſcrip. Cantabr.

SEquente dehinc tempore, fuit in eodem monaſterio puerulus quidam, longo febrium incommodo, graviter vexatus. Qui cùm die quadam ſolicitus horam acceſſionis expectaret, ingreſſus ad eum quidam de fratribus; Vis, inquit, mi nate, *doceam te quomodo cureris ab hujus moleſtia languoris. Surge, inquit, ingredere Eccleſiam, & accedens ad ſepulchrum Oſwaldi, ibi reſide; & quietus manens [*adhære tumbæ,] vide nè exeas indè, [nec de loco movearis,] donec hora receſſionis febrium tranſierit; tunc ipſe intrabo & educam te indé. Fecit ut ille ſuaſerat. Sedentémque eum ad tumbam ſancti, infirmitas tangere nequaquam præſumpſit; *quoniam in tantùm timens aufugit, ut nec ſecundâ die, nec tertiâ, nec unquam exinde eum auderet contingere. Quod ità eſſe geſtum, qui referebat mihi frater indè adveniens adjecit, quòd eo adhuc tempore, quo mecum loquebatur, ſupereſſet in eodem monaſterio, jam juvenis ille, in quo tunc puero, factum erat hoc miraculum ſanitatis. Nec mirandum: preces Regis illius, jam cum *Domino regnantis, multùm valere apud eum, qui temporalis regni quondam gubernacula tenens, magìs pro æterno regno ſemper laborare ac deprecari ſolebat. Denique fe-

* ut. C.

* adhærere DEO bonum eſt. Pſal. 73. 28.

* quin. C. qui. W.

* Vide obſecro, ſuprà pag. 164. lin. 7. & vide lib. 4. cap. 14.

cuðon ꝥ he oftust fram ðære tide ðæs uhtlican lofsanges oþ lutterne dæg on gebedum astode ⁊ awunode. ⁊ for ðam gelomlicum ðeawe his gebeda swa hwær swa he sæt. ꝥ his gewuna wæs ꝥ he his handa upweardes hæfde ofer his cneowa. ⁊ symble Drihtne Gode his goda ðanc sægde. Wæs eac swylce gewidmærsod ⁊ on gewunon * gyddes gehwyrfed ꝥ he eac swylce betwih gebedes word his lif geendode. forðon ða he wæs mid wæpnum ⁊ mid feondum eall utan *behyped. ⁊ he sylfa ongeat ꝥ hine man ofslean sceolde. ða gebæd he for ðam saulum his weorudes. cwæðon hi be ðon ðus on gydde. Drihten God miltsa ðu saulum ussa leoda cw. se halga Oswald ða he on eorðan sah. Wæron eac his ban gelæded ⁊ gehealden on ðam mynstre æt Bearðan ea. Het swylce se cyning se ðe hine sloh his heafod on steng asettan. ⁊ his hand mid ðy earme ðe of his lichoman aslegen wæs. he het to ahon. Ða com æfter geares fæce. mid herige se æfterfyligend his rices * Oswigo his mæg. ⁊ hi ðær genam. ⁊ his heafod mon lædde to Lindesfearena ea. ⁊ ðær on cyricean bebyrigde. ⁊ his hand mid ðy earme * in ðære cynelican ceastre on Bebban byrig gehealdene syndon.

*godes. B. & C.

* ymbhered. B

*Osweo B. & C.

* C.

runt, quia à tempore matutinæ laudis sæpius, ad diem usque, in orationibus perstiterit, atque ob crebrum morem orandi, sive gratias agendi DOMINO, semper ubicunque sedens, supinas super genua sua manus habere solitus sit. *Vulgatum est autem, & in consuetudinem proverbii versum, quòd etiam inter verba orationis vitam finierit: Namque cum armis & hostibus circumseptus, jamjámque videret se esse perimendum, oravit ad DOMINUM pro animabus exercitûs sui. Unde dicunt in proverbio: *Deus miserere animabus, dixit Oswaldus cadens in terram.* Ossa igitur illius translata & condita sunt in monasterio quod diximus. Porrò caput & manus, cum brachiis, à corpore præcisas jussit rex qui occiderat in stipitibus suspendi. Quò post annum deveniens cum exercitu, successor regni ejus Oswin abstulit ea, & caput quidem in cœmeterio Lindisfarnensis Ecclesiæ, in regia verò civitate manus cum brachiis condidit.

* divulgatum C.

CAP. 13.

Ut in Hibernia sit quidam per reliquias ejus à mortis articulo revocatus.

NA læs ꝥ an ꝥ se hlisa þysses æþelan weres eall Breotena gemæro geondscine ac swylce eac be suðan sæ on Germania ⁊ eac somod ða dælas *Hibernia Scotta ealondes se hlisa his wundra becom. Forðam Acca se arwyrða B. gewunade oft secgan þa he to Rome wæs ferende. ⁊ mid Wilbrorde ðone halgan B. Fresena wæs wuniende. ꝥ he hine gelomlice hyrde secgan on

* on Hibernia. B.

NEc solùm inclyti fama viri Britanniæ fines lustravit universos, sed etiam trans Oceanum longè radios salutiferæ lucis spargens, Germaniæ simul & Hiberniæ partes attigit. Denique Reverendissimus antistes Acca solet referre, quia cùm Romam vadens apud sanctissimum Frissonum gentis Episcopum *Wilbrordum cum suo antistite Wilfrido moraretur, crebrò eum audiret de mirandis,

*Vilbrordum C.

ƿære mægþe be þam ƿundrum þe æt ðam banum þæs arƿurþan cyninges gedone ƿæron ⁊ Sƿylce he eac sæde se B'. mid ðy he ða gyta Mæsse Preost ƿæs on Hibernia. ⁊ ðær for heofona ƿices lufan on ællþeodignysse lifde. ꝥ he ðær in ðam ealonde ðone hlisan his halignesse feorr ⁊ ƿide gelomlice hyrde þonne magon ƿe nu an ƿunder secgean ðe he sæde betƿih oþer menigo ⁊ Sæde he ꝥ on ða tid ðæs miclan ƿoles ⁊ * moncƿylde ðe Breotona ealond. ⁊ Hibernia mid mycle ƿole fornam. ⁊ forhergode. ꝥ ƿæs geslegen mid þy ƿæle þæs ylcan ƿoles betƿih oþre menigo sum * leorning man on scole Scotta cynnes. ƿæs se mon ƿell gelæred on geƿritum. ac ymb þa gymene his ecre hælo he ƿæs tosæne ⁊ toreceleas ⁊ Ða he þa geseah ꝥ he ƿæs neh deaþe. þa ongan he forhtian ⁊ him ondrædan. ꝥ he sona þæs þe he dead ƿære for gearnungum his synna to helle locum gelæded beon sceolde ⁊ Cleopede me ða ⁊ cigde mid ðy ic ƿæs him on neaƿiste. ⁊ betƿih þam untruman sƿoretunga ⁊ forhtigende ⁊ ƿeƿende stæfne þus ƿæs sƿrecende. ⁊ * seofiende to me cƿ'. Hƿæt. ðu gesihst ꝥ ðeos adl ⁊ ðeos hefignes mines lichoman sƿyþe ƿeaxeþ. ꝥ ic eom nyded ꝥ icsceal hraþe deaþ underhnigan ⁊ Ne tƿeoge ic þonne me oƿuht æfter þæs lichoman deaþe. hraþe gelæded beon to þam ecan deaþe minre saule. ⁊ helle tingregu underþeoded beon. forþon mycelre tide betreoh * gelæto ðære godcundan leornunge ictme synnum ⁊ leahtrum ðeodde. sƿyþor þonne Godes bebodum ⁊ Me is nu fæstlice in mode. gif seo uplice arfæstnys me ænig fæc to lifianne forgifan ƿylle. ꝥ ic ƿille mine leahterfulle ðeaƿas gesecgean. ⁊ to bebode ðæs godcundan ƿillan eall min mod ⁊ lif fæstlice gecyrran ⁊ Ic for soþ ƿat ꝥ ꝥ nis minre geearnunge ꝥ ic ylding onfo to lifianne. oþþe getreoƿige

* mancƿealmes. B.

* leorning cniht. B

* seouiende. B.

* geleso B. leoso C.

† ma. C.

quæ ad reliquias ejusdem reverendissimi Regis, in illa provincia gesta fuerint, narrare. Et in Hibernia cùm presbyter adhuc peregrinam, pro æterna patria duceret vitam, rumorem sanctitatis illius in ea quoque insula longè latéq; jam percrebuisse ferebat. E quibꝰ unum, quod inter alia retulit, miraculum præsenti nostræ historiæ inserendum credidimus. Tempore, inquit, mortalitatis quę Britanniam, Hiberniámque latâ strage vastavit, percussus est ejusdem clade pestis, inter alios, scholasticus quidam de genere Scotorum, doctus quidem vir studio literarum, sed erga curam perpetuæ suæ salvationis nihil omnino studii & industriæ gerens. Qui cùm se morti proximum videret, timere cœpit & pavere, nè mox mortuus, ob merita scelerum ad inferni claustra raperetur. Clamavítque me, cùm essem in *vicinia positus, & inter ęgra tremens suspiria, flebili voce talia mecum querebatur. Vides, inquit, quia jam, crescente corporis molestiâ, ad articulum subeundæ mortis compellor. Nec dubito, me, post mortem corporis, statim ad perpetuam animæ mortem rapiendũ, ac infernalibus subdendum esse tormentis, qui tempore non pauco inter studia divinæ lectionis, vitiorum potiùs implicamentis quàm divinis solebam servire mandatis. Inest autẽ animo (si mihi pietas *superna aliqua vivendi spatia donaverit) vitiosos mores corrigere, atque ad imperium divinæ voluntatis, totã, ex integro, mentem vitámque transferre. Verùm novi, non hoc esse meriti mei, ut inducias viven-

* Sic MSs. T. & W.

* Sic MSs. sing.

me

me onfonde beon nemne God me earmum 7 unƿyrþum gemiltsian ƿylle. ðurh ðara fultum 7 bene ðe him getreoƿlice ðeoƿdon ; We gehyrdon 7 se mæra hlisa is þæt ƿære on eoƿre ðeode ƿundorlicre halignysse cyning. Osƿald hatte. ðæs cyninges geleafa 7 mægnes heannes æfter deaþe eac sƿylce mid gelomlicra ƿundra ƿyrcnysse scean 7 *brihte ; Bidde ic ða la gif ðu ænig his reliquias hæbbe mid ðe þæt ðu me sylle. eaþe mæg þæt me drihten ðurh his geearnunge miltsian ƿylle ; Ða 7sƿarede ic him. ic hæbbe cƿ. he ðæs treoƿes dæl ðe his heafod on areted ƿæs. ða he ofslegen ƿæs. 7 gif ðu mid trumre heortan gelyfest ðonne mæg seo godcunde arfæstnys ðurh geearnunge sƿa myceles mannes ægðƿæþer gelengre fæc ðysses lifes ðe forgifan ge ðe eac ðæs ecan lifes ingangęs ƿyrþne gedon ; Ne ƿæs he ða yldende ac sona 7sƿarede 7 cƿ. þæt he on ƿyrum hæfde fæstne geleafan 7 * onƿalhne ða gehalgode ic ƿæter. 7 scæfþan dyde on ðæs forespecenan treoƿes. 7 sealde ðā *untrumum men drincan ; 7 sona þæs him bet ƿæs. 7 hine getrumede 7 geƿyrpte fram ðære untrumnysse. 7 he longe tide syþþan lifde 7 mid eallre his heortan 7 dædum fæstlice to Gode gecyrde. 7 sƿa hƿær sƿa he com þæt he eallum mannum sæde 7 bodode ða mildheortnesse ðæs arfæstan scyppendes. 7 þæt ƿuldor his getryƿan ðeoƿes ;

di vel accipiam, vel me accepturum esse confidam; nisi fortè misero mihi & indigno, veniam per auxilium eorum, qui illi fideliter servierunt, propiciari dignatus fuerit. Audivimus * autem & fama est celeberrima, quòd fuerit in gente vestra rex mirandæ sanctitatis, vocabulo Oswald, cujus excellentia fidei & virtutis, etiam post mortem, virtutum frequentium operatione, claruerit. Precórq; si aliquid reliquiarum illius penes te depositum habes, adferas mihi;[a] si fortè mihi Dominus, per ejus merita, misereri voluerit. At ego respondi: Habeo quidem de ligno in quo caput ejus occisi à paganis infixum est, &, si firmo corde credideris, potest divina pietas per tanti viri meritum, & hujus tibi vitæ spatia longiora concedere, & ingressu te vitæ perennis dignum reddere. Nec moratus, illi integram se in*hoc habere fidem respondebat. Tunc benedixi aquam, & astulam roboris prę fati immittens, obtuli ægro potandum. Nec mora; meliùs habere cœpit, & convalescens ab infirmitate multo deinceps tempore vixit, totóq; ad DEUM corde & opere conversus, omnibus ubicunque perveniebat, clementiam pii conditoris, & fidelis ejus famuli gloriam prædicabat.

* aliàs onlihte superscrip. Cantab.

* Sic MSs. T. & C.

*ligno sc.&c. sed vid. Mar. 11.22.

* 7 on geƿealo C.

*sic MSs. B.&C. sed Cantab. mettruman

NOTÆ.

[a] Si fortè mihi Dominus per ejus [*R. Oswaldi*] merita misereri voluerit. *Cavendum nè dum ad Sanctorum merita confugitur, Christi meritis injurium fiat. De origine hujus in Sanctorum meritis confidentiæ, &c. vetus Ecclesiæ nostræ sententia inquiratur.*

Serm. Catholic. in Natale Sanctarũ Virginum.

Ne bohton hi nænne ele. ne hi ne gemetton nænne ðe him ða ele syllan ƿolde ;--- Witodlice se rihtƿisa on ðam dæge forh-

Nullum oleum emebant, neq; inveniebant ullum, illis qui oleum vendere voluisset. Et lin. 14. *Justi quidem die illo metuunt. Quamvis*

tah. ðeah ðe he þurh god ingehyd Gode licode. ðeah hƿæþere cƿacaþ ꝥ ingehyd ðær afyrht for ðam micclum brogan ðæs gemænan domes ; *Et paulò póst.*

per bonam conscientiam Deo placuerant ; Conscientia tamen, propter communis judicii horrorem ibi perterrita, contremiscit.

Cnuciaþ ⁊ eoƿ biþ geopenod. ac ƿe sceolon nu cnucian. ⁊ infær biddan to heofenan rice. na þonne. nu is mildheortnysse tima. ⁊ ðonne biþ domes tima ; Se ðe nele nu on mildheortnysse timan hine sylfne gerihtlæcan ðurh soþe behreoƿsunge. ðam bið heofenas geat belocen on ðæs domes timan ; Eala leofe menn micel modes biternys is on ðam ƿorde. ꝥ geat ƿæs belocen ; hi behreoƿsodon ꝥ hi ele næfdon. ac heora behreoƿsung ƿæs to lætt ; Sume gedƿolmen cƿædon ꝥ seo halige Maria Cristes modor. ⁊ sume oþre halgan sceolon hergian æfter ðam dome ða synfullan of þam deofle ælc his dæl. ac ðis gedƿyld arsprang of ðam mannum ðe on heora flæsclicum lustum symle licgan ƿoldon. ⁊ noldon mid earfoþnyssum ꝥ ece lif geearnian ; Ne hopige nan man to ðyssere leasunge. nele seo eadige Maria ne nan oðer halga lædan ða fulan ⁊ þa manfullan ⁊ ða arleasan ðe æfre on synnum þurhƿunodon ⁊ on synnum geendodon. into ðam clænan huse heofenan rices myrhþe. ac hi beoð deoflum gelice ⁊ on ecnysse mid deoflum on helle fyre cƿylmiað. ne mæg eal middan eard anum ðara geðingian ðe Crist þus to cƿeð. Discedite à me maledicti in ignem æternum qui præparatur diabolo et angelis eius. ꝥ is. Geƿitað fram me geaƿyrigedan into ðam ecan fyre. ðe ðam deofle is gegearcod ⁊ his aƿyrigedan englum;

Pulsate & vobis aperietur. **Nunc verò pulsare, & ingressum regni cælorum petere oportet ; non tunc: nunc tempus est misericordiæ: at tunc judicii tempus futurum: qui non vult seipsum misericordiæ tempore, per verum gemitum corrigere, huic januæ cælorum, judicii tempore, occludentur. O homines dilectissimi, magna mentis amaritudo huic verbo inest, viz.* janua occlusa est: *lugebant, quòd non habebant oleum; quorum tamen luctus nimis serò fuit. Hæretici quidam dixerunt, quòd Sancta Maria Christi mater, aliíque sanctorum, post judicium à diabolo peccatores, partem quisque suam eripuerint: sed error iste ex hominibus istis emanavit, qui in libidinibus carnalibus suis semper jacentes, æternam vitam illam cum difficultatibus noluerant promereri. Huic mendacio nemo confidat. Nec vult B. Maria, nec sanctorum alii, turpes istos, & flagitiosos, improbósque, qui in peccatis suis permanentes, in peccatis vitam finiunt, in puram illam regni cælestis gaudii domum perducere: verùm dæmoniis erunt similes, cum dæmoniis in inferno igne, sempiternò interituri: Haud potest totus mundus vel pro horum ullo intercedere; quibus Christus sic ait,* Discedite à me maledicti in ignem æternum, qui diabolo, & angelis ejus *maledictis* præparatur. Matt. 25.41.

* *ante ingressum purgatorii.*

Et paulò póst.

Menig man ƿolde þone maran dæl his lifes * aspendan on his lustum ⁊ ðone læssan dæl on dædbote.

* *aliàs* libbe *superscrip. in MS°.*

Multi majorem vitæ suæ partem libidinibus suis velint insumere ; minorem verò pœnitentiæ, si nos-

dædbote. gif he ƿiste hƿænne he geendian sceolde; Us is bedigelod ure geendung. to ði þ ƿe sculon symle us ondrædan þone endenextan dæg. Ðone ðe ƿe ne magon næfre forescea-ƿian; Ƿe sceolon forþi ƿacian on ure heortan 7 on geleafan; Ƿe sceolon ƿacian on hihte 7 on soþre lufe; Ƿe sceolon ƿacian on godum ƿeorcum. 7 don buton ydelum gylpe gif ƿe hƿæt lytles to Gode gedoþ þ ƿe moton faran into heofenan rice mid þam clænan brydguman hælende Criste. Seþe leofaþ 7 rixaþ mid his heofenlican Fæder. 7 þam halgum Gaste. on ealra ƿoruld. Amen; *Hactenus Hom.*

sent, quando esset moriendum. finis noster nobis præterea occultus, ut diem extremum quem nequimus prævidere, semper horreamus. Cordibus ergò nostris invigilemus, & fidei: invigilemus spei, & veræ charitatis bonis invigilemus operibus: & quantillum boni possimus id agamus sine inani gloria; ut cœleste regnum intremus cum sponso illo puro, qui vivit, & regnat, cum patre suo cœlesti, & Spiritu Sancto in secula seculorum. Amen.

Quotusquisque est qui non videt tacitò Ecclesiam hîc præmonere, nè, qui illecebris hujus seculi absque pœnitentia nimium indulgentes, venturo se seculo tradunt purgandos, in infernos incidant cruciatus? NUNC verò pulsare, inquit,—&c. Quod si obnixè NUNC facimus (faciamus autem necessum est) ad sola merita Christi, per fidem & pœnitentiam, bonorúmque operum exercitium humilimè confugientes, litigia admodum ærumnosa, quæ Ecclesiam jamdiu exagitarunt, extemplò excident.

CAP. 14.

*Ut defuncto Paulino * Ithamar pro eo Rofensis Ecclesiæ præsulatum susceperit; & de humilitate mirabili * Regis Oswini, qui ab Oswio, crudeli cæde, peremptus est.* * Sic MSs. sing. * Sic MSs. sing.

ÐA ða Osƿald ƿæs gelæded to ðam heofonlican rice. ða onfeng ðæs eorþlican rices setl æfter him his broþor Osƿio. he hæfde xxx ƿintra ðá he to rice feng. 7 þ viii. 7 tƿentig ƿintra geƿinnfullice heold 7 hæfde. Fæht hine on 7 ƿon Penda se cyning. 7 seo hæþene ðeod Myrcna. sƿylce eac his agen sunu Ealhfriþ 7 Æþelƿald his broðor sunu. se ær him rice hæfde; Ða ƿæs ðy æfteran geare his rices þ se arƿurða fæder Paulinus se ƿæs * iu on Eoforƿic ceastre B'. on Hrofes ceastre forþ geƿat 7 to drihtne ferde ðy syxtan dæge Iduum Octobrium. æfter ðon þe he nygantine ƿinter 7 * tƿegen monaþ. 7 an 7 tƿentig daga B'. hade

* geo. C

* *Sic MSs B. & C. sed Cantab* xx.

TRanslato ergò ad cœlestia regna Oswaldo, suscepit regni terrestris sedem pro eo frater ejus Oswi, [juvenis] triginta circiter annorum, & per annos [viginti octo laboriosissimè tenuit. Impugnatus videlicet à pagano rege Penda, & ab ea, [quæ fratrem ejus occiderat,] pagana gente Merciorum, & à filio quoque suo * Alhfrido, necnon & à fratruo, id est, fratris sui, qui ante eum regnavit, filio Æthilwaldo, [cujus anno secundo, hoc est, ab incarnatione dominica anno sexcentesimo quadragesimo quarto,] Reverendissimus pater Paulinus, quondam quidem Eboracensis, sed tunc Episcopus Rofensis civitatis, transiit ad Dominum sexto Iduum Octobrium die: Qui decem & novem annos, menses duos, dies viginti unum Episcopa- *Anno Dom.* 644.

hæfde onfeng. ⁊ he wæs bebyrized on Sce. Andreas cyricean ðær Apostoles þa Æþelbyrht se cyning on ðære ylcan Hrofe ceastre het getimbrian. on ðære stowe Honorius se Ærce B. gehalgode Ithamar se wæs Cantwara leode. ac on his life ⁊ on his gelærednysse he wæs his foregengum gelic; Hæfde Oswio se cyning on ðam ærestan tidum his rices efenhlætan ðære cynelican * wurþnysse. ðæs nama wæs Oswine of Edwines * cynne ðæs cyninges. wæs he Osrices sunu; Be ðam we beforan sædon þ he wæs vii. winter * Dera cyning Oswine on ðære mæstan genihtsumnysse eallra ðinga. ⁊ he wæs æfæst ⁊ arfæst. ⁊ forþon eallum his leodum leof. ac ne mihte he hwæþere mid þone cyning þe ðone oþerne dæl Norðan-hymbra rices hæfde. þ is Beornica. sibbe habban. ac swa mycel ungeþwærnys ⁊ unsibb betwih him aras. þ hi heora weorud ⁊ heora fyrd gesomnedon mid ðy Oswine. ða geseah þ he ne mihte wiþ hine gewinnan. forðon he maran fultum ⁊ mare mægen hæfde; Ða wæs he nyttra ðinga ðencende. ⁊ demende þ he þ feoht forlete. ⁊ hine geholde to beteran tide. forlet ða his weorud ⁊ bebead þ manna gehwa him ham ferde fram ðære stowe þe is nemned Wilfæres dun seo is tyn milum west wih-te fram Cetriht *worþige; Ða gecyrde he mid ane his ðegne þe him getreowastne tealde. ðæs nama wæs Tondhere to † Hunwoldes ham his geriþes. þ he þær wolde digol beon. þone he him ær ðone holdestan gelyfde; Ac hit feor on oþre wisan wæs. forþon se ylca *geriþ þurh Æþelwine his gerefan mid ðy forswrecenan his þegne hine þær ameldode. ⁊ hine

* weorþnesse. B
* strynde. C.
* Daera B.
* *Sic MSs. B. & C. sed Canta.* worþine
† *sic MSs. B. & C. sed Cantabr.* him gewealdes.
* *sic MSs. B. & C. sed Cant.* geriþe.

tum tenuit. Sepultúsque est in secretario beati Apostoli Andreæ, quod rex Æthilbertus [à fundamentis] in eadem Rofi civitate construxit. In cujus locum Honorius Archiepiscopus ordinavit Ithamar, oriundum quidem de gente Cantuariorum, sed vitâ & eruditione antecessoribus suis æquandum. Habuit autem Oswi, primis regni sui temporibus, consortem Regiæ dignitatis, vocabulo Oswinum, de stirpe Regis Edwini, hoc est, filium Osrici, de quo suprà retulimus; virum eximiæ pietatis & religionis, qui provinciæ *Deirorum septem annis, in maxima omnium rerum affluentia, & ipse amabilis omnibus, præfuit: Sed nec cum eo, ille, qui cæteram transhumbranæ gentis partem ab aquilone, id est, *Berniciorum provinciam regebat, habere pacem potuit; quin potiùs, ingravescentibus causis dissentionum, [miserrimâ hunc cæde peremit. Siquidē] congregato contra invicem exercitu, cùm videret se Oswinus cum illo qui plures habebat auxiliarios, non posse bello confligere, ratus est utiliùs tunc, dimissâ intentione bellandi, servari se ad tempora meliora: Remisit ergò exercitum, [quem congregaverat,] ac singulos domum redire præcepit à loco, qui vocatur Wilfares dun, [id est, mons Wilfari, &] est à vico Cataractone decem fermè millia passuum, contra solstitialem occasum, secretus. Divertítque ipse cum uno tantùm milite suo fidelissimo, nomine *Tondhere celandus in domo comitis Hunvaldi, quem etiam ipsum sibi amicissimum autumabat. Sed [heu proh dolor!] longè aliter erat: Nam ab eodem comite proditum Oswinum, cum præfato ipsius milite, per præfectum suum Æthilwinum, detestandâ omnibus morte

*RR. Armach. pag. 395. l. 21.
* Ibid.
*Tondheri C

mon

mon þær laþlice deaþe acwealde; Wæs ðis gedon ⁊ geworden ðy þreoteoðan dæge Kalendarum Septembrium. þy nigoðan geare Osƿies rices. on þære stowe ðe is cweden * Ingetlingum. ðær æfter fæce for intingum clænsunge þysses mannes wæs mynster getimbrad for æghwæðeres cyninges saule alysnesse. ge ðæs ofslegenan ge ðæs ðe hine slean het. ⁊ ðær dæghwamlice Drihtne bena ⁊ gebeoda worene beon sceoldan ; Wæs he Oswine se cyning ge on onsyne fæger. ge on bodige heah. ge on gespræce wynsum. ⁊ on þeawum monþwære. ⁊ he wæs eallum rum gifa ge æþelum ge unæþelum ; Ðanon gelamp þ for his cynelicnysse ge modes ge onsynes ⁊ his geearnunge wurþnys þ he wæs fram eallum monnum lufad ; Of eallum þyssum biwylcum á to his folgoþe ⁊ to his þenunge ða æþelestan men coman ðysses cyninges ; Betwih oþer mægen ⁊ gemetfæstnys. syndrilicre bletsunge * wuldor ; Eac swylce is sæd þ he wære ðære mæstan eaþmodnysse swa swa we magó on anre bysne stowole oncnawan. gæf he ⁊ sealde þ betste hors. ⁊ ðæs * fæwestan heowes Aidane ðam B'. ðeah ðe he gewuna wære. þ he ma eode þonne ride. þ he hwæþere on þam mihte forðas oferridan. þonne he to hwylcere ea come oþþe gif hwylc nyd gelumpe þ he hrædlicor feran sceolde; Ða wæs æfter med mycelre tide þa he on ðam horse sæt þ him com sum ðearfa togeanes. ⁊ him ælmessan bæd. þa lihte he sona ⁊ het ðam þearfan þ hors syllan mid ðam cynelican * gebætum ðe him onstodan. forþon he wæs swiþe mildheort. ⁊ þearfena bigenga. swa swa fæder earmra ; Ða þe þis wæs þam cyninge sæd. cw. he to ðam B'. þa hi wæron to heora * swæsendum gongende ; Hwæt woldest þu min domne biscop þ cynelice hors þam þearfan syllan

*Sic MSs. B. & C. sed Cantab. ongetlingum.

* wundor. B.

* aliàs fæignestan. superscrip. Cantabr.

* aliàs ræðum. superscrip. Cantabr.

* gereordum superscrip.

interfecit. Quod factum est die tertiadecimâ Kalendarum Septembrium, anno regni ejus nono, in loco qui dicitur *Ingetlingum, ubi postmodum, castigandi hujus facinoris gratiâ, monasterium constructum est; in quo pro utriúsque regis, & occisi videlicet, & ejus qui occidere jussit, animæ* redemptione, quotidie DOMINO preces offerri deberent. Erat autem Rex Oswinus & aspectu venustus, & staturâ sublimis, & affatu jucundus, & moribus civilis, & manu omnibus nobilibus simul atque ignobilibus largus. Unde contigit, ut, ob regiam ejus & animi & vultûs & meritorum dignitatem, ab omnibus diligeretur; & undique ad ejus ministerium de cunctis propè provinciis viri etjam nobilissimi concurrerent. Cujus inter cæteras *virtutes & modestiam, &, [ut ita dicam,] specialis benedictionis glorias, etiam maxima fuisse fertur humilitas, [ut uno probare sat erit exemplo.] Donaverat equum optimum antistiti Aidano, in quo ille, quamvìs ambulare solitus, vel amnium fluenta transire, vel si alia quælibet necessitas insisteret, viam peragere posset; cui, cùm, parvo interjecto tempore, pauper quidam occurreret, eleemosynam petens, desiliens ille prę cepit equum, ita ut erat stratus regaliter, pauperi dari. Erat enim multùm misericors & cultor pauperum, ac velut pater miserorum. Hoc cùm Regi esset relatum, dicebat Episcopo, cùm fortè ingressuri essent ad prandium: Quid voluisti (Domine antistes) equum regium, quem te conveniebat

* Sic MS. C.

* Vide suprà pag. 164. lin. 7.

* virtutis & modestiæ, MSs. sing.

syllan. ðe þe gedafenode agan to habbanne ; Ac ne hæfde wit monig oðer uncymran hors ⁊ oðres* endes þ we mihton þearfum to tyþe syllan. þeah þu þ hors him ne sealdest þ ic ðe synderlice to æhte geceas ; Ða andswarede se B'. him sona ⁊ cw'. Hwæt sprecest ðu cyning ? cwyþst tu þ ðe si ðære myran sunu leofre ðonne þ Godes bearn ; Ða hi ðis spræcon ða eodan hi in to swæsendum ⁊ se B'. eode gesæt on his stowe on his setle ; Se cyning ðonne forþon he of huntnoþe com gestod æt þam fyre ⁊ hine wyrmde mid his þegnum. ⁊ ða semninga betwih ða wearminge gemunde he þ word þ se B'. him ær to cw'. ungyrde hine ða his sweorde ⁊ sealde ða his ðegne. ⁊ ða stop* ofostlice toforan þam B'. ⁊ feol to his fotum. ⁊ bæd þ he him bliþe wære ⁊ cw'. næfre ofer ðis ic owiht ma sprece [* oþþe deme hwæt þu sylle ⁊ oþþe hu mycel of uncrum feo þu Godes bearnum sylle ; Ða se B'. ða geseah ða eadmodnysse þæs cyninges swa mycele. ða ondræd he him swyþe. ⁊ sona aras him togeanes ⁊ hine up ahof ⁊ gehet þ he him swiþe bliðe beon wolde. ⁊ georne bæd þ he eode to his setle sittan to his swæsendum. ⁊ unrotnysse of his heortan asette ; Mid ðy he ða se cyning be ðæs B'. hæse ⁊ bene blisse onfeng. ða ongan he se B'. ongean ðon unrot weran. ⁊ swa unrot wæs þ he ongan wepan hlutrum tearum ; Ða *freng hine ⁊ acsade his Mæsse Preost on his agen geþeode þe se cyning ne cuþe. ne his *hiwan for hwon he weope. cw'.he. ic wat þ ðes cyning æfter ðyssum naht lange ne leofaþ. forþon [* ic næfre ær ðyssum ne geseah swa eadmodne cyning ; Forþon] ic ongyte þ he hrædlice of ðyssum life *faran sceal. ⁊ nis þeos ðeod wyrðe þ hi swylcne reccend ⁊ cyning habban ; Ne

wæs

proprium habere, pauperi dare? Nunquid non habuimus equos viliores plurimos, & alias species quæ ad pauperum dona sufficerent, quamvìs illum eis equum non dares, quem tibi specialiter possidendum elegi? Cui statim Episcopus: Quid loqueris, inquit, rex? Num tibi carior est ille filius equæ quàm ille filius Dei? Quibus dictis, intrabant ad prandendum, & Episcopus quidem residebat in suo loco. Porrò rex venerat de venatu & cœpit consistens ad focum calefieri cum ministris: Et repentè inter calefaciendum recordans *verbum, quod dixerat illi antistes, discinxit se gladio suo, & dedit illum ministro, festinúsque accedens, ante pedes Episcopi corruit, postulans ut sibi placatus esset; quia nunquam, inquit, deinceps aliquid loquar de hoc, aut judicabo quid, vel quantum, de pecunia nostra filiis Dei tribuas: quod videns Episcopus multùm pertimuit, ac statim exurgens levavit eum, promittens se multùm illi esse placatum, dummodo ille residens ad epulas tristitiam deponeret. Dúmque rex, jubente ac postulante Episcopo, lætitiam reciperet, cœpit contrà Episcopus tristis usque ad lacrymarum profusionem effici. Quem dum presbyter suus linguà patrià, quam rex & domestici ejus non noverant, quare lacrymaretur, interrogasset: Scio, inquit, quòd non multo tempore victurus est Rex. Nunquam enim vidi antehac humilem Regem. Unde animadverto, illum citiùs ex hac vita rapiendum: Non enim digna est hæc gens talem habere rectorem. Nec

* *aliàs* hiwæs *superscrip. Cantabr.*

* ofst-lice. C.

* *Sic MS. B.*

* *Sic MSs. sing.*

* frægn.

* hired. B.

* *Sic MS. B. ut Lat.*

* leoran. B.

ƿæs ða lanȝ fæc æfter þ se ȝrimma ƿitedom ðæs B'. ȝefylled ƿæs þ mon laþlice deaþe. þone cyninȝ acƿealde sƿa ƿe ær beforan sædon. Ge eac se sylfa B'. Aidan na læs * ma ðonne ðy tƿelftan dæȝe æfter ðæs cyninȝes sleȝe. þonne ðe he lufade. þ is ðy ærran dæȝe Kalendas Septembris of ðisse ƿorulde alæded ƿæs. ⁊ ece mede his ȝeƿinna fram Drihtne onfenȝ.

* mare. C.

multò pòst, dira antistitis præsagia tristi regis funere, de quo suprà diximus,] impleta sunt. Sed & ipse antistes Aidanus non plus quàm duodecimo post occisionē regis, quem amabat, die; id est, pridie Kalendarum Septembris de seculo sublatus, perpetua laborum suorum à Domino præmia recepit.

Cap. 15.

Ut Episcopus Aidanus nautis, & tempestatem futuram prædixerit, & oleum sanctum, quo hanc sedarent, dederit.

ANd hƿylcre ȝeearnunȝe ƿes B'. ƿære. mid ƿundra tacnum eac sƿylce se inlica dema ælmihtiȝ God monnum ȝecydde. ðonne is us nu ȝenoh þ ƿe of moniȝum ðreo areccan for intinȝan his ȝemyndes. Wæs sum arƿurþe Mæsse Preost ðæs nama ƿæs Utta. ƿæs he mycelre ȝestæþþiȝnysse ⁊ soþfæstnysse ƿer. ⁊ he forþon eallum þisse ƿorulde ealdormonnum ƿæs leof ⁊ ƿeorþ. ƿæs he eac sended on sume tid to *Cent þ he sceolde Osƿio þam cyninȝe ƿif *fetiȝean Eanflæde Eadƿines dohter ƿæs cyninȝes. seo ƿæs ær þider ȝelæded ða hire fæder ofsleȝen ƿæs. Ða ȝestihtade he ⁊ funde þ he ƿolde land *ƿyrþe ðider *ȝelædan ⁊ eft on *scyplade mid ða fæmnan ham hƿeorfan. Ða eode se Mæsse Preost to Aidane ðam B'. bæd hine þ he for hine ȝebæde. ⁊ for his ȝeferan ⁊ for heora ȝesynto to Gode þinȝode. ða hi sƿa mycelne siþfæt feran sceoldan. Ða dyde he sƿa ȝebæd hi fore. ⁊ hi bletsode ⁊ Gode bebead. sealde eac sƿylce þam Mæsse Preoste ȝehalȝodne ele. ⁊ cƿ'. him to. Ic ƿat. sona ðæs ðe ȝe on scyp astiȝaþ. þ ofer eoƿ cymeð mycel storm ⁊ hreohnes ⁊ ƿiþerƿard ƿind astiȝeð. ac ȝemyne ðu þ ðu ðisne ele ðe ic ðe nu sylle send on ða sæ. ⁊ sona instæpe. þa ƿindas ȝestillaþ ⁊ ðær sæs smyltnys æfterfyliȝeþ. ⁊ eoƿ

* Centlande.B.
* feccean.C.
* landferde.B & C.
* ȝeferian.C.
* sciplade.B & C.

QUi cujus meriti fuerit etiam miraculorum signis internus arbiter edocuit. E quibus tria memoriæ causâ ponere satis sit. Presbyter quidam, nomine Utta, multę gravitatis ac veritatis vir, & ob id omnibus etiam ipsis principibus seculi honorabilis; (cùm mitteretur Cantiam ob adducendam indè conjugem regi Oswi, filiam videlicet Edwini regis, Eanfledam; quæ occiso patre illuc fuerat adducta,) Qui terrestri quidem itinere illò *venire, sed navigio cum virgine redire disponebat; accessit ad Episcopum Aidanum, obsecrans eum pro se suísque, qui tunc iter erant aggressuri, DOMINO supplicare. Qui benedicens illos ac Domino commendans, dedit etiam oleum sanctificatum. Scio, inquiens, quia ubi navem ascenderitis, tempestas vobis & ventus contrarius superveniet. Sed tu memento, ut hoc oleum quod tibi do, mittas in mare, & statim, quiescentibꝰ ventis, serenitas maris vos læta prosequetur,

* *sic MSS. sing.*

Se bliþe

bliþe on eoƿerne ƿillsiþ ham forlæteþ ; And ealle ðas þing sƿa se B'. foresæþ of endebyrdnysse gelumpon ⁊ gefyllede ƿæron. ⁊ sona ærest þær ðe hi on scyp eodan ⁊ ut * ferdon. ꝥ astigon ƿiðerƿearde ƿindas. ⁊ þa yða ƿeollan ⁊ ƿeddan ðær sæs. þa ongunnon ða nydlingas ⁊ ða scypmen ða ancras upp teon ⁊ on ðone sæ sendan. ƿoldon ꝥ scip mid gefæstnian ⁊ ðeah ðe hig ðis dydon noƿiht hi on þam fremedon. ac ða yþa ƿeollan ⁊ ymb sƿeopan ⁊ ægh ƿonene ꝥ scyp fyldon. ꝥ hi him nænigra ƿynto ƿendan. ac hi ealle deað ƿylsne him ondƿardne gesaƿon; Ða ætnyhstan gemunde se Mæsse Preost ðæs B'. ƿord. genam ða his ampullan ⁊ sumne dæl þæs eles sende on þone sæ. ⁊ sona instæpe sƿa hit foresæden ƿæs. gestilde seo sæ fram ðam ƿylme ; And sƿa ƿæs geƿorden ꝥ se Godes ƿer ðurh ƿitedomes gast. ðone storm toƿardne foresæah. ⁊ ðurh ðæs ylcan gastes mægen. ða he upp cumende ƿæs ꝥ he hine asƿefede ⁊ gestilde ðeah ðe he licumlice þær *æfterƿeard ƿære; Ðysses ƿundres endebyrdnys nænig tƿeogende secgend. ac se getreoƿesta Mæsse Preost ure cyricean Cynemund hatte. me ðis sæde. ꝥ he hit gehyrde fram ðam sylfan Uttan Mæsse Preoste on ðam [*⁊ ðurh ðone] ðis ƿunder gefylled ƿæs ;

* ut leton. B. & C.

* *sic MSs. B. & C. sed Canta.* æfƿarð.

* *Sic MSs B. & C. ut Lat.*

& cupito itinere domum remittet. Quę cuncta, ut prędixerat antistes, ex ordine completa sunt. Equidem imprimis, furentibus undis pelagi, tentabant nautæ, anchoris in mare missis, navem retinere; neque hoc agentes aliquid proficiebant. Cúmque * verrentibus undique, & implere incipientibus navem fluctibus, mortem sibi omnes imminere, *etiam jámque adesse viderent; tandem presbyter reminiscens verba antistitis, assumptâ ampullâ, misit de oleo in pontum, & statim, ut prædictum erat, suo quievit à fervore. Sícq; factum est ut vir Dei, per Prophetiæ spiritum, tempestatem prædixerit futuram, & per virtutem ejusdem spiritûs, hanc exortam, quamvis corporaliter absens, sopiverit. Cujus ordinem miraculi non quilibet dubius relator, sed fidissimus mihi nostrę Ecclesiæ presbyter, *Cynemund vocabulo, narravit; qui se hoc, ab ipso Utta presbytero, in quo & per quem completum est, audisse perhibebat.

* *Sic MSs. T. & C.*

* et jam jámq; *MSs. sing.*

* Kynemundus. *T.*

Cap. 16.

Ut idem admotum ab hostibus urbi regiæ ignem orando amoverit.

ÐOnne secgeað monige ða ðe hit geare cuþon oþer gemyndelic ƿundur ðæs ylcan fæder. ꝥ gelamp on ða tid his biscop hades ꝥ Penda Myrcna cyning gelædde here on Norþanhymbra land ⁊ hit feor ⁊ ƿide mid arlease ƿæle * hyþde ⁊ hergode; Ða becom he ætnyhstan to

* hynde. C.

ALiud ejusdem patris memorabile miraculum ferunt multi, qui nosse potuerunt. Nam tempore Episcopatûs ejus, hostilis Merciorū exercitus, Pendâ duce, Northanhymbrorum regiones, impiâ clade, longè latéque devastans, pervenit ad urbem usque regiam, quæ ex Bebbæ [quondam Reginæ vocabulo,] cognominaðære cynelican byrig seo

is

is nemned Bebban burh ⁏ Ða he ða geseah þ seo burh wæs to ðan fæst þ he mihte ne mid gefeohte ne mid ymbsete hi abrecan. ne gegan. ða wolde he mid fyre hi forbærnon. aslat ða ða *tunas ealle *ymb ða burh on weg ðe he ðer on neawiste gemette. ⁊ to ðære byrig gewæg ⁊ mycelne áád gesomnode on beamum. ⁊ on ræftrum. ⁊ on wagum ⁊ on watelum ⁊ on þacum ⁏ ⁊ mid eallum ðyssum ða burh on mycelre heannesse ymbsealde. *from þam dæle þe heo lande geþeoded is. þa hit ða wæs wel gewinde on ða burh. ða onbærnde he ðone áád ⁊ ða burh forbærnan wolde. ða on ða tid se arwurþa B'. Aidanus wæs on ðam ealonde ðe is nemned Farene. þ is twam milum fram ðære foresprecenan byrig. ðær he se Godes man gewunode swyþe oft on ðam ealonde wunian. forþon þe him lyste ðær on digolnysse his gebedu begangan ⁊ Gode þeowian ⁏ Ðæt swylce on ðam ylcan ealonde symble oð ðisne ⁊ weardan dæg Godes ðeowa sum on ancer setle wunode ⁏ Ða he ða se B'. geseah þ * se ád onbærned wæs. ⁊ se †wind þ fyr. ⁊ ðone smic innon ða ceastre ofer ða wallas draf. hit is sæd þ he ða upp to heofonum his eagan ⁊ his handa ahofe. ⁊ mid tearum cleopede ⁊ cwæde. Drihten geseoh hu mycel yfel Penda wyrceð ⁏ Ðyssum wordum ða gecwedenum hine sona se wind onweard fram ðære byrig. ⁊ draf þ fyr on ða ðe hit ær onbærndon. swa þ hi sume mid ðam fyre gederede wæron. ⁊ ealle to ðon abregde þ hi no syþþan on ða * burh feohtan ne dorstan forþon hi oncneowan þ hi God scylde ⁏

*nea tunas. B. *ymbutan. B.

*Sic Ms C from. Can.

* þæt áád. C.

† swarendum windum ðon lig þæs fyres ⁊ ðone rec. B.

* seo godcundlice burh. B.

tur; eámque quam neque armis, neque obsidione capere poterat, flammis absumere conatus est: discissisq; viculis,* quos in vicinia urbis invenit, advexit illò plurimam congeriem trabium, tignorum, parietum virgeorum, & tecti fœnei: Et his urbem in magna altitudine circundedit, à parte quæ terræ est contigua; & dum ventum opportunum cerneret, illato igne, comburere urbem nisus est. Quo tempore, reverendissimus antistes Aidanus in insula Farne, (quę duobus fermè millibus passuum ab urbe procul abest) morabatur. Illò enim sæpiùs secretę orationis & silentii causâ* secedere consueverat. Denique usque hodie locum sedis illius solitariè in eadem insula solent ostendere. Qui cùm ventis furentibus globos ignis ac fumum supra muros urbis exaltari conspiceret, fertur, elevatis ad cœlum oculis manibúsque, cum lacrymis dixisse: Vide Domine quanta mala facit Penda. Quo dicto, statim mutati ab urbe venti, in eos qui accenderant, flammarum incendia retorserunt; ita ut aliquot læsi, omnes territi, impugnare ultrà urbem cessarent, quam divinitus juvari cognoverant.

* Sic MSs. T. & W.

* recedere. W.

Cap. 17.

Ut destina Ecclesiæ, cui idem accumbens obierat, ardente cæterâ domu, flammis absumi nequiverit, & de interna vita illius.

ÐYsne halgan B'. þa þa hine se deaþ nydde on þam ytemestan dæge his lifes þæt he of þam

HUnc, cùm dies mortis egredi è corpore cogeret, [completis annis Episcopatus sui septem-

lichoman waran sceolde. he wæs on anum ðæs cyninges tune noht feor fram ðære foresprecenan byrig. forþon ðe he ðær hæfde ane cyricean ⁊ an * west hus. ⁊ him gewyne wæs ꝥ he oft þær wunode ⁊ þonon þonne on gehwylce healfe ðær ymbutan for wihtne geleafan to læranne ⁊ to trymmanne; ꝥ eac swylce his ðeaw wæs on oþrum cyninges tune to donne swa swa hit eaðe beon mihte. forþon ðe he nowiht agnes hæfde butan his cyricean ⁊ ðær to feower æceras ða men ðe him ða þenedon; Hi aslogan geteld on west healfe ðære cyrican on þære cyrican fæst ꝥ he hine ðær inne gerestan mihte; ⁊ ða gelamp hit ꝥ se halga B'. hine onhylde to anre ðære studa ðe utan on ðære cyrican gesetted wæs. ðære cyricean * to wraþe. ⁊ ðær þa his gast ageaf; He forþferde þy seofonteogeþan geare his B'. hades þy * ærran dæge on Kalendas Septembris. ⁊ his lichoma þa sona wæs gelæded to ðam ealonde ðe nemned is Lindesfarnenensis. ⁊ ðær on ðara broþra lictune bebyriged; And ða ymb geara fyrst mearc. ða ða ðær mare cyrice getimbred wæs. ⁊ on ðæs eadigan Apostoles naman Sce'. * Petres. gehalgod. ða wæron ðæs foresprecenan B'. ban ðyder broht. on ða swyþran * healfe ðæs weofodes. swa swa hit well swa arwurþan B'. gewas. gewislice gehealdene wæron; ⁊ hine æfterfylide Finan on Biscop hade se com of Hii Scotta ealonde. ⁊ monegu gear on B'. hade wunode; ⁊ ða gelamp hit æfter monegum gearum ꝥ Penda Myrcna cyning mid * eallum herige ða ylcan stowe gesohte. ⁊ þa ða he eall ꝥ he geræcan mihte * mid wæpnum ⁊ mid fyre forswilde. ða wæs eac se tun sebe se foresprecena Biscop on gefor. ⁊ seo cyrice forbærned. ac swyþe wundorlice gemette seo wræð studu

* cytan. B.

* wreþe. C.

* sic MS. B. ut Lat.

* aldor Apostoles. B.

* on ða suþ healfe. B.

* miclum. C.

* mid irene ⁊ fyres lige. B.

decim,] erat in villâ regia, non longè ab urbe, de qua præfati sumus: in hac enim habens Ecclesiam & cubiculum, sæpiùs ibidem diverti ac manere, atque indè ad prædicandum circumquaque exire consueverat: quod ipsum & in aliis villis regiis facere solebat, utpote nihil propriè possessionis, exceptâ Ecclesiâ suâ & adjacentibus agellis, habens. Tetenderunt ergò ei ægrotanti tentorium, ad Occidentalem Ecclesiæ partem, ita ut ipsum tentorium parieti hæreret Ecclesiæ. Unde factum est ut adclivis destinæ, quæ extrinsecus Ecclesiæ pro munimine erat apposita, spiritum vitæ exhalaret ultimum. Obiit autem decimo septimo Episcopatûs sui anno, pridie Kalendarum septembrium. Cujus corpus mox indè translatum ad insulam Lindisfarnensium, atq; in cœmeterio fratrum sepultum est. At interjecto tempore aliquanto, cùm fabricata esset ibi *Basilica major, atque in honorem beatissimi Apostolorum principis dedicata, illò ossa ejus translata, atque ad dexteram altaris, juxta venerationem tanto Pontifice dignam, condita sunt. Successit verò ei in Episcopatum *Finan, & ipse illò ab Hii Scotorum insula ac monasterio destinatus, ac tempore non pauco in Episcopatu permansit. Contigit autem, post aliquot annos, ut Penda, Merciorum rex, cum hostili exercitu hæc in loca perveniens; cùm cuncta quæ poterat ferro flammáque perderet; vicúsque ille, in quo antistes obiit, unà cum Ecclesia memorata flammis absumeretur: Sed mirum in modum

* ecclesia. C.

* Sic MSS. W. & C.

* stuþu C. * studu an. ofer ða se halga B'.
hlyniende forþferde. eallre ðæ-
re ciricean ⁊ ðam oðrum ge-
timbre forburnen ungehrinen
fram ðam fyre stod ; Ðyssum
wundre þa oncnawenum þær sona
wæs eft cirice aræred. ⁊ seo
* stuþu C. foresprecene wræð * studu þam
wage toƿræþe geseted wæs. swa
heo ær wæs ; ⁊ hit ða eft gelamp
æfter fæce ðurh gymeleaste. þ
se ylca tun forbarn ⁊ seo ciri-
ce. ⁊ gyt se leg ðære studu ge-
hrinan ne mihte. ac swyþe wun-
derlice þ fyr eode and lang þa-
ra nægla ðe seo studu mid ge-
fæstnad wæs to ðam wage þurh
ða ðyrlo. ⁊ ðære stude no ne
onhran ; And ða ðriddan siþe
ðær wæs cirice getimbrad. ⁊ hi
ða no ða studu swa swa hi ær dy-
don uton to ðam wage to ful-
tume ne setton. ac hi heo on ða
ciricean setton ; Ðysses wun-
dres to gemynde is eac cuþ. þ
on ða ylcan tid. on ðære stowe
monige men. of ðære ylcan sty-
* ða sponas writon. B. de * sprytlan acurfon. ⁊ þa þon-
ne swa hwylcum seocum men þe-
arf wæs on wæter scofan. ⁊ ða-
non wæron monige men ðurh þ
gehælede ; Soþlice ðis ic wrat
be þam weorcum ðæs foresp re-
cenan weres. ac me seo ðeah no
ne licade on him þ he ða weor-
ðunge Eastrena on riht ne he-
old ne nyste. ac ic hit swyþe on-
scunode swa swa ic on ðære bec
ðe ic worhte de temporibus.
swyþe sweotole gecyþde. ac ic
swa swa soð sagol stær writere ða ðing ðe be him. oþþe
ðurh hine geworðene wæron ic awrát. ⁊ ða ðing þe her
on wyrþe wæron ic herede ; Þe hæfde swyþe mycle georn-
nysse sibbe. ⁊ soþre lufan. ⁊ forhæfednesse ⁊ eadmod-
nysse. næfde he on him naþer ne yrre ne oferhyd. ne gyt-
sunge. ne idel gelp him on ne wicsode. ac he hæfde ða gle-

sola illa destina, cui incumbens obiit, ab ignibus circumcincta vorantibus, absumi non potuit. Quo clarescente miraculo, mox ibidem Ecclesia restaurata, & hęc eadem destina in munimentum est parietis, ut antè fuerat forinsecus apposita. Rursúmque peracto tempore aliquanto evenit, per culpam incuriæ, vicum eundem & ipsam pariter Ecclesiam ignibus consumi; sed *nè tunc quidem eandem tangere flamma destinam valebat: Et cum magno utique miraculo, ipsa ejus foramina ingrediens quibus ædificio erat affixa, perderet, ipsam tamen lædere nullatenus sinebatur. Unde, tertiò ædificatâ ibi Ecclesiâ, destinam illam, non ut antea, de foris in fulcimentum domûs apposuerunt, sed intrò ipsam Ecclesiam in memoriam miraculi posuerunt: [ubi intrantes, genu flectere ac MISERICORDIÆ CŒLESTI supplicare deberent.] Constátque multos ex eo tempore gratiam sanitatis in eodem loco consecutos, quinetiam *astulis ex ipsa destina excisis, & in aquam missis plures sibi suísque languorum remedia conquisiêre. Scripsi hæc de persona & operibus viri præfati, nequaquam in eo laudans, [aut eligens] hoc, quod de observatione Paschæ minùs perfectè sapiebat, imò hoc multùm detestans, sicut in libro quem de temporibus composui, manifestissimè probavi. Sed quasi verax historicus simpliciter ea quę de illo sive per illum sunt gesta describens, & quæ laude sunt digna [in ejus actibus laudans, atq; ad utilitatem legentium memoriæ commendans:] studium videlicet pacis & charitatis, continentiæ & humilitatis, animum iræ & avaritiæ victorem, superbiæ simul & vanæ glorię contemptorem; In-

* Sic MSs. sing.

* hastulis. W.

arƿyſſe Gode beboda to healdenne ⁊ to læranne. ⁊ he hæfde þa geornfullnyſſe haligu geƿritu to rædanne. ⁊ ƿæccan to beganganne. ⁊ he hæfde ſacerd geƿirene ealdorlicnyſſe ða ofermodegan to ðreagenne ⁊ ða ƿeligan. ⁊ he hæfde mildheortnyſſe ða untruman ⁊ ða þearfan mid to frefrigenne ſƿa ſƿa ic nu æt feaƿum ƿordum ſecge. be ðon ðe ða ſædon ðe hine cuðon. þ of eallum ðan ðe on halgum bocum beboden is to healdenne he * noƿiht to gymeleaſte ne forlet. ac ne hit eall ſƿa forþ ſƿa he mihte hæfte ⁊ gelæſte.; Ðas ðing ic on ðam foreſprecenan B'. ſƿyðe lufige. forþon ic no ne tƿeoge þ hi Gode liciaþ. þ he þa Eaſtran on heora riht tide ne heold. forþon oþþe he heora geſetton tide nyſte oþþe ðeah ðe he ƿiſte for ðære aldorlicnyſſe his agenre þeode he hyre ne gymde; Ic no ne herige on ðære Eaſtrena mærſunga ſƿa þeah he noƿiht oþres no ne gelyfde. ne ne ƿeorðede ne ne bodade butan þ ylce þ ƿe. þ is ða alyſnyſſe monna cynnes ðurh ðroƿunge ⁊ ðurh æriſte ⁊ þurh upſtige on heofonas ðæs lifigendan Godes. ⁊ monnes hælendes Criſtes; Ne heold he no ða Eaſtran ſƿa ſƿa ſume menn ƿenaþ. mid Iudeum on feoƿertyne nihte monan gehƿylce dæge on ƿucan. ac á ſymble on ſunnan dæge fram feoƿertyne nihtum monan oð xx. nihte for ðam geleafan ðære drihtenlican æriſte. ða æriſte he gelyfde on anum ðæra reſte daga. ſe nu ſunnan dæg is nemned. ſoþlice toƿeard. mid ðære halgan ⁊ mid þære riht geleaffullan geſomnunge gelyfde;

* nan-uht. C.

dustriam faciendi simul & docendi mandata cœlestia, solertiam lectionis & vigiliarum, auctoritatem sacerdote dignam, redarguendi superbos ac potentes, pariter & infirmos consolandi, ac pauperes recreandi, [vel defendendi clementiam.] Qui (ut breviter multa comprehendam) quantùm ab eis qui illum novere, didicimus, nil ex omnibus quæ [in Evangelicis, sive Apostolicis sive Propheticis literis] facienda cognoverat, prętermittere; sed cuncta, pro suis viribus, operibus explere curabat. Hæc in præfato antistite multùm complector & amo; quia nimirum hæc Deo placuisse non ambigo. Quòd autem * Pascha non suo tempore observabat, vel canonicum ejus tempus ignorans, vel suæ gentis auctoritate, nè agnitum sequeretur, devictus, non approbo nec laudo. In quo tamen hoc approbo, quia in celebratione sui *Paschę non aliud corde tenebat, venerabatur, & prædicabat, quàm quod nos, id est, redemptionē generis humani per passionem, resurrectionem, ascensionem in cœlos mediatoris Dei & hominum hominis Jesu Christi. Unde & hanc, non, ut quidam falsò opinantur, quartadecimâ lunâ in qualibet feria cum Judæis, sed die dominicâ semper agebat à luna quartadecima usque ad vicesimam: propter fidem videlicet, dominicę resurrectionis, quam unâ *sabbati factam [propter spem nostræ resurrectionis,] quam eandem unam sabbati, quæ nunc Dominica dies dicitur, veraciter futuram cum sancta Ecclesia credebat.

*RR Armach pag. 931. l. 23.

* Ibid. pag. 941. lin. 6.

* Vide lib. 5. cap. 22.

CAP.

Cap. 18.

De vita vel morte religiosi regis Sigberchti.

ON ðas tid heold East Engla rice æfter Eorpwalde Rædwaldes eoferan. Sigebyrht his broðer swyðe god man ⁊ æfæst. he Sigebyrht ða ða he on Gallia wracode fleonde Rædwaldes feondscypas. he ðær ða fulluhte onfeng. ⁊ eft to his eðle hwearf. ⁊ ꝥ rice onfeng ; And sona ða ðing ðe he on Gallia begongan geseah. ꝥ is ðone rihtan geleafan. he wilnode æfterhyrigean. he sette Scole. ⁊ on ðære he let* cnihtas læran. mid Felices fultume ðæs B. ðone he ær on Cent nam. ⁊ he him lareowas gesette æfter Cantwara ðeawe ; Swa swyðe se cyning lufode ꝥ heofonlice rice ꝥ he ætnyhstan forlet ꝥ eorðlice rice ⁊ hit befæste Ecgrice his mæge se eac hæfde sumne dæl ðæs rices ⁊ ƿa on ꝥ mynster eode þe he ær him sylf getimbrode. ⁊ þær þa *sceare onfeng. ⁊ for þam ecan rice in ðam mynstre campode ; ⁊ ða ða he ðis lange dyde. ða gelamp hit ꝥ Myrcna ðeod ðurh Pendan læþþe hyra cyninges wið East Englum gefeohtan wolde ; Ða ða East Engle gesawon ꝥ hi læssan fultum hæfdon ðonne heora fynd. ða bædon hi Sigebyrht ꝥ he mid him to ðam gefeohte fore ⁊ hyra fultum trymede ⁊ bylde ; Ða he ðam wiðsoc ⁊ cw. ꝥ he ꝥ nolde. ða namon hi hine on þam mynstre. ⁊ hine neadunga mid him * læddon to ðam gefeohte. ꝥ hi þy baldran ⁊ ðy unforhtran wæron. ⁊ ðy læs ymb fleam hogodan. ðe hi swa godne ⁊ swa æþelne wer mid him hæfdon ; Ac he wæs swiþe gemyndig ðæs gehates ðe he Gode gehet. ⁊ ða gyt þe he wæs * ymbhringend mid his feondum. he nanwiht on hand nyman wolde butan his agene gyrde anliwige. ⁊ he ða ðær wæs ofslegen.

*cnihtas ⁊ geonge men gesette. ⁊ getyde. ⁊ lærde. *h.e. rex pueros & juvenes* (in schola illa) *posuit, & erudivit, & docuit. B.*

*Petres mearc. *Petri notam, sive tonsuram. B.*

* ƿa tugon ⁊ læddon. B.

* ymbsealo ⁊ ymbhæfd. B.

HIs temporibus regno Orientalium Anglorum post Eorpwaldum Redwaldi successorem, [a] Sigberchtus frater ejus præfuit, homo bonus ac religiosus, qui dudum in Gallia, dum inimicicias Redwaldi fugiens exularet, lavacrum baptismi percepit; & patriam reversus, ubi regno potitus est, mox ea quæ in [b] Galliis bene disposita vidit, imitari cupiens, instituit scholam, in qua [c] pueri literis erudirentur, [d] juvante se Episcopo Felice, quem de [e] Cantia acceperat: eisque pædagogos ac magistros, juxta morem Cantuariorum, præbente. [f] Tantúmque Rex ille cœlestis regni amator factus est, ut ad ultimum relictis regni negociis, & cognato suo *Ecgrico commendatis, qui & antea partem ejusdem regni tenebat, intraret monasterium quod sibi fecerat, atque acceptâ tonsurâ, pro æterno magis regno militare curaret. Quod dum multo tempore faceret, contigit gentem Merciorum, duce rege Pendâ, adversùs Orientales Anglos in bellum procedere. Qui dum se inferiores in bello hostibus conspicerent, rogaverunt Sigberchtum, ad confirmandum *militem, secum venire in prælium. Illo nolente ac contradicente, invitum de monasterio eruentes, duxerunt in certamen; sperantes minùs animos militum trepidare, minùs, præsente duce, quondam strenuissimo & eximio, posse fugam meditari. Sed ipse professionis suæ non immemor, dum [opimo] esset vallatus exercitu, non nisi virgam tantùm habere in manu voluit. Occisúsque est

* Ecgrice. C.

* Sic MSt. W. & C.

ofslegen.

sic MS. Cott. ut Lat.

ofslegen. mid [*Ecgrice] þam cyninge. ⁊ heora heriges ðær wæs mycel ofslægen fram hæþenum. ⁊ eall todræfed; ⁊ ða feng Anna Eneses sunu æfter him to East Engla rice. he wæs eac ðæs cyne cynnes ⁊ wæs swyþe æþele wer. ⁊ he eac swyþe æþele bearn gestrynde. be ðam we eft forþ on þisse bec secgean wyllaþ. ⁊ þysne Annan East Engla cyning Penda Myrcena cyning eac ofsloh;

unà cum rege Egrico & cunctus eorum, insistentibus paganis, cæsus sive dispersus est exercitus: Successor autem regni illorum factus est Anna, filius Eni, de regio genere, vir optimus, atque optimæ genitor sobolis: De quibus in sequentibus suo tempore dicendum est. Qui & ipse postea ab eodem pagano Merciorum duce, [à quo & prędecessor ejus,] occisus est.

NOTÆ.

[a]Sigeberchtus *Rex*, homo bonus & religiosus; *erat autem monachus, ut infrá. Qui lib.* 2. *c.* 15. Sigeberchtus vir per omnia Doctissimus, atque Christianissimus.

[b] Quæ in Galliis bene disposita vidit, imitari cupiens, instituit Scholam. Quæ in Galliis vidit, *hæc omnia rex Aluredus ad* [rihtan geleafan] Catholicam *sive* Orthodoxam *fidem retulit. Cupiens ergò* Catholicam *fidem, sive* Orthodoxam *imitari, hanc scholam Catholicæ fidei, pro tota provincia sua, normam constituit: Nam lib.* 2. *cap.* 15. fidei Sacramentis provinciam totam, *in qua floret hodie* CANTABRIGIA, participem facere curavit. *Atq; hoc nomine videant antiquitatum perscrutatores, an non hæc Schola, omnes per totam Europam Academias,* **antiquitate æquaverit: nè dicam superaverit; nisi gemellæ sorori suæ Oxonio eandem originem non inviderit Cantabrigia. Sed unicam hanc nostram, Beda, antiquitatum ætatis suæ solus indagator, commemorat: sic enim ille ad finem operis in Epist. ad Lectorem.* De SINGULIS provinciis sive locis sublimioribus, quæ MEMORATU DIGNA, atque incolis grata crediderim, DILIGENTER adnotare curavi. *Quamvis Bedam, multa alia & præclara vetustatis monumenta, invitum aut inscium prætermisisse credibile videtur.*

** Schola, sive Academ. Cantabrigiens. circiter ann. Chr. 637. fieri cœpit Catholica, & Christiana.*

[c] In qua pueri——. *Vide sensum hujus vocis* [puer] *apud Ciceronem aliósque: Sed hîc* [puer] *adjicitur ex idiomate Scripturæ; quo potissimùm V. Beda usus est. Sic Christus discipulos suos compellavit* pueros, *Joh.* 21. 5. *Sed & nostros hosce, nè quis puerulos existimaverit, MS. Coll. Ben.* cnihtas ⁊ geonge men. pueros *&* juvenes, *describit, sed provectiores; ut syllaba* [men] *ostendit.* Cnihtas. *Sic MSS. Cantabr. & Cot. Christus autem discipulos suos* leorning cnihtas *vocare assuevit.* Cild. cnapa. cniht. *Majores nostri sic, ætate differentes suâ, discriminabant; viz.* *Ðonne ꝥ cild wyxþ. ⁊ geweorþ eft cnapa. ⁊ eft syþþan cniht; *hoc est, tum* infans *ille* [*recens baptizatus*] *adolescit: fitque postea* puer: *deinde* juvenis.

** Hom. Sax. Trin. Coll. MS. pag.* 289.

[d] Juvante se Episcopo FELICE. *Qui* (*lib.* 2. *c.* 15.) totam illam provinciam, juxta sui nominis Sacramentum, à longa iniquitate, atque INFELICITATE liberatam, ad fidem & opera justitiæ, ac perpetuæ FELICITATIS dona perduxit: *Nec mirum, hunc Episcopum, ut agri* *spiritalis cultorem, Regiis studiis gloriosissimè favisse; *seminario fidei, Scholæ Provinciæ, sive potiùs (ut nunc conspicimus) totius insulæ, instituendæ, operam cum Rege mutuam dedisse: ut missu indè in agrum Domini operariis,* Catholica *sive* Orthodoxa *fides passim effloresçat. Unde autem hæc, Beda intellexerit, in Præfatione hujus operis ostendit;* Quæ *enim* in Ecclesia Cantuariorum* per discipulos beati Gregorii Papæ, sive successores eorum, vel sub quibus †Regibus gesta sint, memorati Abbatis Albini industriâ, Nothelmo perferente, cognovit.

** lib* 2. *cap.* 15.

† ut sub Sigeberchto, Anglorum Orientalium, hinc agri Cantabrigiensis, rege.

**ut per Archiepiscopum Honorium.*

[e] Quem de Cantia acceperat. *Vide lib.* 2. *cap.* 15. Eísque Pędagogos & Magistros. *Sax.* lareowas. *doctores.* juxta morem Cantuariorum: *nam Archie-*

* *Archiepiscopus Theodorus, & Adrianus Abbas*, Congregatæ discipulorum catervæ, Metricam, Astronomicam, Arithmeticam, Ecclesiasticam denique disciplinam inter sacrorum apicum volumina tradiderunt. *Verùm hanc nostram, autoritate regiâ fundatam, per tot secula, ad hunc honoris Academici apicem perductam, & per omne ævum, si Deo visum, cum sorore sua celeberrima Oxoniensi duraturam, hodiernus splendor satìs confirmat; nè quis dicat catervam illam Cantuariæ, ad libitum Archiepiscopi pro tempore, collectam, aquè nomen Scholæ Academicæ, atque hanc nostram promereri.* * lib. 4. cap. 2.

[f] Tantùmque Rex--- acceptâ tonsurâ. *Sax. MS. Ben. Coll.* Peтрeſ meapc. *hoc est*, Petri tonsurâ *sive* notâ. *Per hanc enim Simonis Petri tonsuram, Orthodoxos ab hæreticis, tonsuram Simonis Magi (ut aiunt) gestantibus, litigiosi distinguebant. Sed huic tonsuræ Rex, ut fidei, sic & pacis Catholicæ studiosus, adsensit; atque idem, ut Scholæ suæ cultores libentiùs admitterent, exemplum præbuit. De tonsura vide lib. 5. cap. 22, 23. & ipsam tonsuræ S. Petri imaginem exsculptam. apud RR. Armach. primordia Eccles. Brit. pag. 922.*

Cap. 19.

Ut Fursæus apud Orientales Anglos monasterium fecerit, & de visionibus vel sanctitate ejus, cui etiam caro, post mortem incorrupta testimonium perhibuerit.

Hoc cap. & sequ. MS. Sax. Coll. Ben. solus nobis exhibuit.

MId þy þe Sigebyrht ða rice hæfde. com * Hibernia Scotta ealande sum halig wer þæs nama wæs Fursius. se wæs on wordum ⁊ on dædum beorht ⁊ scinende. swylce eac he wæs in æþelum mægenum mære geworden. willnode he þæt te swa hwær swa gelimlice stowe finda mihte þæt he for Godes lufon on elþeodignesse lifian. Ða com he in east Engla rice ⁊ mægþe ⁊ he wæs fram þam foresprecenan cyning * arwyrþlice onfangen. ⁊ he sona gefylde þæt weorc þæt him gewunelic wæs þæt he godspellice lare lærde ⁊ he manige mid bysene his mægenes. ⁊ mid his worder trymnesse ungeleaffume to Cristes geleafan getrymede. Ða wæs he þær mid sumre untrumnesse his lichamā þread. in þære he geearnode þæt he wæs brucende * eaglisre gesihþe. On þære he wæs manod þæt he geornlice ætfealh þære anginnan þenunge þæs Godcundan wordes. ⁊ his þam gewunelican wæccum ⁊ gebedum geornlice beeode. forþam þe him cuþ forþfor toweard wære. ⁊ ungewis seo tid þære ylcan forþfore bidan. Drihten cwæþ. Waciaþ ge forþon ge ne witan þone dæg ne þa tide. Ða wæs se Godes

* l. of.

* l. arwyrþlice.

* l. englisre.

VErùm dum adhuc Sigberchtus regni [insulas] teneret, supervenit de Hibernia vir sanctus nomine Fursæus, verbo & actibus clarus, sed egregiis insignis virtutibus, cupiens pro Domino, ubicunque sibi opportunum inveniret, peregrinam ducere vitam. Qui cùm ad provinciam Orientalium Anglorum pervenisset, susceptus est honorificè à rege præfato, & solitum sibi opus evangelizandi exequens, multos & exemplo virtutis & incitamento sermonis, vel incredulos, ad Christum convertit, [vel etiam credentes ampliùs in FIDE atque amore Christi confirmavit.] Ubi quadam infirmitate corporis arreptus, [a] angelicâ meruit visione perfrui: in qua admonitus est, cœpto verbi ministerio, sedulus insistere, vigiliisque consuetis & orationibus indefessus incumbere: eò quòd certus sibi exitus esset, sed incerta ejusdem exitûs hora futura, dicente Domino: *Vigilate itaque, quia nescitis diem neque ho-*

Godes man mid þære gesihþe getrymed. ongann ða hrædlice timbrian ða stowe ðær mynstres þe he fram þam foresprecenan cyninge Sigebrihte onfeng. ⁊ ꝥ mid regollicum ðeodscipum heold ; Ða wæs sæger mynster getimbred on wuda neah sæ on sumre ceastre seo is nemned on Englisc Cneofersburh ; Ða burh æft æfter þon Anna ðære mægþe cyning. ⁊ manige menn mid hean timbrum *gyfum eac frætwedon ⁊ weorþodon ; Wæs ðær wer Furseus on ðam æþelestan cynne Scotta. ac feorr micle ꝥ he wæs on his mode æþelra ðonne on worulde gebyrdum ⁊ fram ðære sylfan tide his cnihthades ꝥ he micle gyminge hæfde haligra leorninga ⁊ eac swylce mynstera ⁊ his ðara þeodscipa. ⁊ ꝥ te swiðust halegum gedafenaþ ealle ða ðe he geleornode to ðonne he behidiglice tylode to healdenne ; Ða wæs forþgangendre tide ꝥ he him syndeslice wic getimbrede ꝥ he mihte on þam freolice gode þeowian. þær he wæs þread mid untrumnesse lichaman swa swa seo boc sagað þe is awriten be his life. ⁊ sweotolice cyþed. ꝥ he wæs alæd of lichaman ongyrned ⁊ þa engla werod ⁊ heora ansyne sceawode. ⁊ he geearnode ꝥ he eac ða halegan herenesse gehyrde hu hi God lufedon ⁊ heredon ; Wæs his gewuna ꝥ te he sæde ꝥ he openlice hi gehyrde betwyh oþer leoð monig hleoþrian ⁊ singan. Ibunt Sc̄i de virtute [in virtutem] videbitur Deus Deorum in Sion ; Halige gangað of mægene on mægen bið gesewen haligra God in wlite sceawunge ; Ða wæs he eft gelæded on lichaman ⁊ ðy ðriddan dæge eft wæs of lichaman alæded. ða geseah he nales ꝥ an ða maran gefean þara eadigra gasta. ac swylce eac þa mæstan geflitu ⁊ gewinn ðara werigra gasta. þa fliton him on þa werian gastas. ⁊ mid gelomlicum on cunningum tiledon ꝥ hi him ðone heofonlican

*l. ⁊ gifum.

fonlican

ram. Qua visione confirmatus, curavit locum monasterii, quem à præfato rege Sigberchto acceperat velocissimè construere, ac regularibus instituere disciplinis. Erat autem monasterium sylvarum & maris vicinitate amœnum, constructum in castro quodam, quod linguâ Anglorum Cnobheresburg, [id est, urbs Cnobheri vocatur.] Quod deinde rex provinciæ illius Anna, ac nobiles quique augustioribus ædificiis ac donariis adornarunt. Erat autem vir iste de nobilissimo genere Scotorum : sed longè animo quàm carne nobilior. Ab ipso tempore pueritiæ suæ curam non modicam lectionibus SACRIS simul & monasticis exhibebat disciplinis ; & quod maximè sanctos decet, cuncta quæ agenda didicerat, solicitus agere curabat. [Quid multa?] procedente tempore, & ipse sibi monasterium, in quo liberiùs cœlestibus studiis vacaret, construxit. Ubi correptus infirmitate (sicut libellus de vita ejus conscriptus sufficienter edocet)[b] raptus est è corpore ; & [à vespera usq; ad Gallicantum] corpore exutus, angelicorum agminum & aspectus intueri, & laudes beatas meruit audire: Referre autem erat solitus, quòd apertè eos inter alia resonare audiret ; *Ibunt sancti de virtute in virtutem.* Et iterum ; *Videbitur Deus Deorum in Sion.* Qui reductus in corpore, & die tertiâ rursum eductus, vidit non solùm majora beatorum gaudia, sed & maxima malignorum spirituum certamina, qui crebris accusationibus

heofonlican ƿeg forsetton ⁊ fortyndon. no hi hƿæþere on ðam fremedon. ac ða englas hine scyldon; Mid ðy he ða ƿæs on heannesse upp ahafen. ða ƿæs he haten fram ðam englum þe hine lædon ꝥ he locode on þysne middan geard. ⁊ he ða his eagan bigde ⁊ locode hider on ðas nyþerlican ðing. þa geseah he swa ðystre dene ane under him in nyþernesse gesette; Geseah he eac iiii fyr onæled on ðære lyfte noƿiht micelum fæce betƿyh him toſceaden. þa frægn he þa englas hƿæt ða fyr ƿæron. cƿædon hi ðis syndon ða fyr ða ðe middan geard ær on forbærnende ⁊ fornimende· An is æƿest liges fyr. ꝥ is ꝥ ƿe nu gesyllaþ ꝥ ƿe æt fulƿihte gehatað ꝥ ƿe *yfle ƿiþsacaþ ⁊ eallum his ƿeorcum. Oþer is unriht ƿilnunge fyr. ðonne ƿe ðisses middan geardes ƿelan foresettað ⁊ us leofran lætað ðonne ða lufan ðara heofonlicra eadignessa. ꝥ Ðridde is unsibbe fyr ꝥ is ðonne ꝥ ƿe ne forhtigaþ ꝥ ƿe ða mod abylgean ura ðara nyhstena on idlum ðingum. ꝥ Feorþe is arleasnesse fyr ꝥ is þonne ƿe us for noƿiht doð. ꝥ ƿe earme menn reafiaþ ⁊ strudaþ in heora æhtum. ⁊ heora godum; Ða ƿeoxon ða fyr sƿyþe ⁊ hi togædere ðeoddon ⁊ ƿeoxan. ⁊ samnedon oð ꝥ ðe hi ƿæron on ænne unmætne leg gesamnodon; Mid ðy ꝥ fyr him ða genealæcte ða ƿæs he him sƿiðe ondrædende ⁊ forht geƿorden. ⁊ cƿæþ to ðam engle. Hƿæt ðis fyr me sƿiþe nealæceð. ⁊ he ða him andsƿarode ⁊ cƿæð. ꝥ te ðu ær ne onbærndest ne bærneð ꝥ *on ðe; For ðon ðeah ðe ðis fyr sy micel ⁊ egeslic geseƿen. hƿæþere hit æfter ƿeorca geear-

* τὸν πονηρόν. sc. diabolum.

* ut Lat. sed MS. B. nþe.

improbi iter illi cœleste intercludere contendebant: nec tamen, protegentibus eum Angelis, quicquam proficiebant. [De quibus omnibus si quis plenius scire vult, id est, quantâ fraudis solertiâ, dæmones & actus ejus, & verba superflua, & ipsas etiam cogitationes, quasi in libro descriptas, replicaverint, quæ ab Angelis, sanctisq;, ac viris justis sibi inter Angelos apparentibus, læta vel tristia cognoverit, legat ipsum de quo dixi libellum vitæ ejus, & multum ex illo (ut reor) profectûs spiritalis accipiet. In quibus tamen unum est, quod & nos in hac historia ponere multis commodum duximus.] Cùm ergò in altum esset elatus, *jussus est ab Angelis, qui eum ducebant, respicere in mundum: At ille oculos in inferiora deflectens, vidit quasi vallem tenebrosam subtus se in imo positam. Vidit & quatuor ignes in aere, non multo ab invicem spatio distantes. Et interrogans Angelos qui essent hi ignes, audivit hos esse ignes qui mundum succendentes, essent consumpturi. Unum *mendacii*, cùm hoc, quod in baptismo abrenunciare nos Satanæ & omnibus operibus ejus promisimus, minimè implemus. Alterum *cupiditatis*, cùm mundi divitias amori cælestium præponimus. Tertium *dissentionis*, cùm animos proximorum etiam in supervacuis rebus offendere non formidamus. Quartum *impietatis*, cùm infirmiores spoliare, & eis fraudem facere pro nihilo ducimus. Crescentes verò paulatim ignes, usque ad invicem sese extenderunt, atque in immensam adunatę sunt flammam. Cúmque appropinquassent, pertimescens ille dicit Angelo: [Domine] ecce ignis mihi appropinquat. At ille: Quod non incendisti inquit, non ardebit in te. Nam, etsi terribilis iste & grandis esse rogus videtur, tamen juxta merita operum, sin-

* visus. W.

nunge anra gehƿylcum demeð ⁊
bærneð. forþon anra gehƿylces
unriht ƿillnung on ðyssum fy-
re byrneð; Forþon sƿa hƿylc
mann byrneþ sƿiþe on lichaman
ðurh ungelyfedne ƿillan sƿa
he eft onlysed ðy lichaman
byrneð ðurh ꝥ gescilogade ƿi-
te; Ða geseah he ænne of ðam
þrim englum. ða ðe him on æg-
hƿæþere gesihþe ladteoƿ ƿæs.
ƿæron foregangende in ðone
leg ðær fyres to dælan. ⁊ þa
tƿegen him on tƿa healfa flu-
gon. ⁊ hine scildon ƿið ðær fy-
res frecennesse; Geseah he
eac sƿylce ða ƿerian gastas
*l. fleo- ðurh ꝥ fyr * freogan. ⁊ hi bær-
gan. *ut* nesse gefeoht timbredan ƿið
Lat. soþfæstum ⁊ hi eac ƿið ðam
ƿæron. ⁊ hi ƿrohta ⁊ yfel onsæg-
don. ac ƿæs gesyhð þara godra
gasta. ⁊ heofonlicra ƿerede þa-
ra ðe hine scildon. sƿylce he þær
eac halige ƿeras of his cynne ge-
mette ⁊ oncneoƿ ða ðe on sa-
cerd hade æþellice geƿelegode
ƿæron. ⁊ hlisan hæfdon ꝥ hi Gode
georne hyrdon. fram ðam he
manig ðing gehyrde ða ðe him
sylfum ⁊ eac eallum ðam ðe hit
gehyran ƿoldan sƿiþe halƿende
ƿæron to ƿitanne; Ða hi ða
hyra ƿord ⁊ spræce geendon ⁊
sƿylce eac eft mid ðam engelli-
cum gastum to heofonū hƿur-
fon þa aƿunedon mid ði eadegan Fursie ða ðry englas be
ðam ƿe ær sædon; Mid ðy ðe hi ða eft genealæcton ðam
foresprecenan fyre ⁊ ðam myclan. ða todælde se engle eft
þone leg ðær fyres beforan him sƿa sƿa he ær dyde. ac se
*l. bærn- Godes mann ðær ðe to ðære openan dura betƿyh ða legas
don. *ut* becom þa gegripon hi ða unclænan gastas ænne of ðam
Lat. mannum þe hi on ðam fyre * bærndon ⁊ ðræston. ⁊ ƿurpon
*l. for- sƿa byrnende on hine. ⁊ he gehran his sculdra ⁊ his ceacan.
bærn- ⁊ hi hine sƿa *forndon; Ða ongeat he ðone mann ⁊ him to
don. gemyndecom ꝥ he his hrægle onfeng. þa he forþgelæded ƿæs
ða

gulos examinat; quia uniuscujusque cupiditas in hoc igne ardebit. Sicut enim quis ardet in corpore per illicitam voluptatem, ita solutus corpore ardebit per debitam pœnam. Tunc vidit unum de tribus Angelis, qui sibi in tota utraque visione ductores adfuerunt, præcedentem ignis flammas dividere, & duos ab utroque latere circumvolantes, ab ignium se periculo defendere. Vidit autem & dæmones per ignem volantes, incendia bellorum contra justos struere; sequuntur adversus ipsum accusationes malignorum, defensiones spirituum bonorum, copiosior cœlestium agminum visio: Sed & virorum de sua natione [Scotorum,] quos olim Sacerdotii gradu non ignobiliter potitos, famâ jam vulgante, compererat; à quibus non pauca, quæ vel ipsi vel omnibus qui audire vellent multùm salubria essent, audivit. Qui cùm verba finissent, & cum angelicis spiritibus ipsi quoque ad cœlos redirent, remanserunt cum beato Fursæo tres Angeli, de quibus diximus, qui eum ad corpus referrent. Cúmque prefato igni maximo appropiarent, divisit quidem Angelus, sicut priùs, ignem flammæ; sed vir Dei, ubi ad patefactam usque inter flammas januam pervenit, arripientes immundi spiritus unum de eis quos in ignibus torrebant, jactaverunt in eum, & contingentes humerum, maxillámque ejus, incenderunt. Cognovítq; hominem, & quòd vestimentum ejus morientis acceperit, ad memoriam reduxit; quem Angelus sanctus statim apprehen-

þa genam se engel sona þone mann wearp in þ fyr ; Ða cwæð he se wergia feond hwi willað ge wiþscufan ðone ðe ge ær onfengon. forþon swa swa ge ær his synfullan gode onfengon swa ge beon dælnimende his wita. þa wiþcwæþ him se engel ; Ne se cwæð he ne onfeng he his godum for gytsunge ac forþon þe he wolde his sawle gehælan. ⁊ þa ablann þ fyr fram him ; Ða cyrde se engel to him ⁊ cwæð. þ te ðu *onbærndest þ byrneþ on ðe forþon gif ðu dysses mannes *gefean in his synnum deades ne onfenge. ne burne his wite on ðe. ⁊ he wæs se engel manig þing sprecende to him. ⁊ mid halwendum wordum lærde hwæt ymb þære hælo to donne wære. ða þe æt þam deaþe heora synna hreowe dydon ; ⁊ ða wæs æfter medmiclum fæce eft in lichaman sended ⁊ ealle his lifes tid þ tacen ðære bærnnesse þ he on his sawle aræfde gesynelice eallum mannum on his sculdre ⁊ on his ceacan bær ; ⁊ wuldorlice þrowiende wæs þ te se lichoma ea wærlice foretacnode ; Ða gimde se Godes mann symle geornne swa his gewuna wæs. þ he ær dyde eallum mannum manega weorc æghwæþer ge mid bysenum ætywde. ge mid wordum bodode ; ⁊ to endebyrdnesse his gesihþa ðam mannum anum hit cyþan wolde ðam þe hine frunon ⁊ acsodon. for þam luste inbryrdnesse heora lifes liron ; Is nu gyta sum eald broþer lifiende ures mynstres se me sæde ⁊ cwæþ. se þe ðas boc wrat þ him sæde sum æfest mann ⁊ geþungen þ he þone Furseum gesawe in east Engla rices mægþe. ⁊ ða his gesihþe æt his sylfes muþe gehyrde ; ⁊ ða git to ætecte þ hit wære wintres tid ⁊ se winter wære grim ⁊ ceald ⁊ forstig mid ise gebunden. cwæþ þ he se halega wer þ te on þynnum hrægle ⁊ betwyh þa his gesawene for micel-

* l. onbærndest.
* l. gefeo.

dens in ignem rejecit. Dicebátq; hostis malignus: Nolite repellere quem ante suscepistis. Nam sicut bona ejus peccatoris suscepistis, ita & de pœnis ejus participes esse debetis. Contradicens angelus; Non, inquit, propter avaritiā, sed propter salvandam ejus animam suscepit. Cessavítque ignis: Et conversus ad eum Angelus, Quod incendisti, inquit, hoc arsit in te. Si enim hujus viri in peccatis suis mortui, pecuniam non accepisses, nec pœna ejus in te arderet. Et plura locutus, quid erga salutem eorum qui pœniterent, esset agendum, salubri sermone edocuit. Qui postmodum in corpore restitutus, omni vitæ suæ tempore signum incendii, quod in anima pertulit, visibile cunctis in humero maxilláque portavit. Mirúmque in modum quod anima in occulto passa sit, caro palam præmonstrabat. Curabat autem semper, sicut & antea *facere consueverat, omnibus opus virtutum & exemplis ostendere, & prædicare sermonibus. Ordinem autem visionum suarum illis solummodo, qui propter desiderium compunctionis interrogabant, exponere volebat. Superest adhuc frater quidam senior monasterii nostri, qui narrare solet, *dixisse sibi quendam multùm veracem ac religiosum hominem, quòd ipsum Fursæum viderit in provincia Orientalium Anglorum, illásque visiones ex ipsius ore audierit. Adjiciens, quia tempus hyemis fuerit acerrimum & glacie constrictum, cùm sedens in tenui veste vir ità inter dicendum, propter magnitudinem memorati

* sic MSs. sing.
* Sax. qui hunc [de Fursæi vita] librum scripsit.

nesse þær gemyngodon eges geswettnesse his gesyhþa ꝥ te he swa swiþe swætte swa he in swoloþan midles sumeres wære ⁊ he ða se Godes wer manig gear æfest on Scottum eallum ðam æfest Godes word bodode ⁊ lærde. þa he ne mihte eaþelice þa unstillnesse ðara onfeallendra menigeo aberan. þa forlet he eal ða ðing ðe he for worulde hæfde for Godes naman. ⁊ eac of his æþele gewat. ⁊ mid feawum gebroþrum þurh Bryttas com on East engle ⁊ ðær Godes word bodode ⁊ lærde. swa swa we ær sædon. ⁊ æþele mynster getimbrede ⁊ Ða he ða ꝥ hæfde mynsterlice geþeawlice gesett. þa wilnode he hine sylfne fram eallum begangum ðysse worulde fremde gedon. forlet ða scire ðær mynstres Fullane his breþer ⁊ twam Mæsse Preostum Gobban ⁊ Dicula. ⁊ he fram eallum middan eardes þingum freoh on ancer lifes drohtnunge gestihtode his lif ⁊ Hyrde he eac oðerne broþor se wæs haten Ultanus se wæs of dæghwamlicre gecostnesse ðæs mynstres. becom to ancer life ⁊ he eall gear mid him on micelre forhæfdnesse ⁊ on gebedum ⁊ on gewinnum lifde ⁊ Æfter ðyssum he geseah ða mægþe mid hæðenre heregunge gedrefede ⁊ he foreseah Godes cyricum ⁊ mynstrum micle frecnesse toweardne. ða forlet he þa mægþe ⁊ ofer sæ lað in Gallia rice. ⁊ he ðær fram Loþerie Francena cyninge ⁊ Ercenwalde his ealdormen arwyrðlice onfangen wæs. ⁊ he ðær mynster getimbrede on ðære stowe ðe nemned is Latineaco ⁊ Ða wæs æfter medmiclum fæce ꝥ he wæs untrumnesse gestanden ⁊ on ðære his dagas geendode ⁊ ⁊ his lichaman se ylca ealdormann Ercenwald onfeng. ⁊ on portice his cyrican sumre geheold. ða he on his tune getimbrede wæs is Perronti. oþ ꝥ seo cyrice gehalgod.

timoris vel suavitatis, quasi in mediæ æstatis caumate, sudaverit. Cùm ergò, [ut ad superiora redeamus,] multis annis in Scotia VERBUM DEI omnibus annuncians, tumultus irruentiũ turbarum non facilè ferret, relictis omnibus quæ habere videbatur, ab ipsa quoque insula patria discessit; & paucis cum fratribus per Britones in provinciam Anglorum devenit, ibiq; prędicans VERBUM DEI, ut diximus, monasterium nobile construxit. Quibus ritè gestis, cupiens se ab omnibus seculi hujus & ipsius quoque monasterii negotiis alienare, reliquit monasterium, & animarum curam fratri suo Fullano, & presbyteris *Gobbano & Dicullo; & ipse ab omnibus mundi rebus liber, in anachoretica conversatione vitam finire disposuit. Habuit alterum fratrem vocabulo Ultanum, qui de monasterii probatione diuturnâ ad eremiticam pervenerat vitam: Hunc ergò solus petens, annum totum cum eo in continentia & orationibus, in quotidianis manuum vixit laboribus. Dein turbatam incursione *gentilium provinciam videns, & monasteriis quoque periculum imminere prævidens, dimissis ordinatè omnibus, navigavit Galliam; ibiq; à Rege Francorum Lothowio, vel patricio Erconvaldo honorificè susceptus, monasterium construxit in loco, Latiniaco nominato. Ac non multò pòst, infirmitate correptus, diem clausit ultimum: Cujus corpus, idem *Erconvaldus patricius accipiens, servavit in porticu quadam Ecclesiæ, quam in villa sua, cui nomen erat *Perrona, faciebat, donec ipsa Ecclesia

* Golbano. T. Galbano. W.

* gentium. C.

* Ercunvaldo C.

* Persona. C. Parrona. W.

hal god wære ; Ða wæs geworden æfter feowon ⁊ twentigum dagum. ða dydon hi his lichaman up of ðam portice. ⁊ on cyrican neah weofode byrgdon. ða wæs he gemeted swa ungewemmed swa he in ða ylcan tid of ðyssum leohte alæded wæs ; Ða wæs æfter IIII wintrum eft ꝥ man oðre cyrican getimbrede ⁊ him eallum þuhte ꝥ hit gerysenre wære ꝥ his lichama geresete on east dæle ðære cyrican ⁊ ðær weofodes. ða gyta he butan womme ungebrosnod wæs gemeted. ⁊ hi hine ðær mid weorþre are gesetton ; ⁊ ðær his geearnunge oft ðurh godcunde scinas ⁊ beorhtigað ;

dedicaretur. Quod cùm post dies viginti *septem esset factum, & corpus ipsum de porticu ablatum, prope altare esset recondendum, inventum est ita illæsum, ac si eadem horâ de hac luce fuisset egressus. Sed & post annos quatuor, constructâ domunculâ cultiore receptui corporis ejusdem, ad Orientem altaris adhuc sine macula corruptionis inventum, ibidem digno cum honore translatum est. Ubi merita illius multis sæpe constat, Deo operante, claruisse virtutibus. [Hæc & de corporis ejus incoruptione breviter attigimus, ut quanta esset viri sublimitas, legentibus notiùs existeret. Quæ cuncta in libello ejus sufficientiùs & de aliis commilitonibus ipsius, quisquis legerit, *inveniet.]

* *Sic MSS. sing.*

* librum. *W.*

weorc miclum mægenum

NOTÆ.

a Angelicâ meruit (*Fursaus Scotus*) visione perfrui, --- *Visionem hanc ex Codicibus MSS. tribus, quibus usi sumus, solus Benedict. Saxonicè commemorat: at quare; ex ipsa materia, & tractandi modo Catholicus Lector pensitabit. Verùm ex hac phantasia qualicunque, Romano-Saxonica Ecclesia homiliam contexuit ad populum; hanc verò (talis nostra est hæresis) Ecclesia Anglicana jamdudum explosit.*

b Raptus est (*Fursaus*) è corpore. *Hinc Homilista, Furseum cum S. Paulo contulit.* Nu meta wædað sume men ða leasan gesetnysse ðe hi hatað Paulus gesihþe ; *hoc est.* Quî possunt homines nonnulli pro falsa positione id reputare, quod Paulus nuncupat visionem ? *Paulus dixit,* 2. *Cor.* 12. 3. Sive in corpore, sive extra corpus, nescio. *Hunc certè raptum extra corpus historia dixit : sed* humeros, & maxillam *flammis purgatorii inusta asserens, apertè contradixit.* Wæs ðeah ꝥ bærnet ðe he gelæhte æt ðam unrihtwisum were on his sculdre ⁊ on ansyne æfre gesewen. *hoc est; Erat tamen ustulatio ista, quam apud istos nequam homulos accepit, in humero suo & facie semper conspicua. Annon corpus asseruit in terris relictum, & ex parte humeri, maxillaq;, tostum purgatorio? debuit saltem cum Paulo dicere,* An in corpore, sive extra corpus *esset, se nescivisse.*

* *Serm. Cath. pag.* 482. *l.* 25.

Ibid p. 388. *lin.* 14.

c Et plura locutus, quid erga salutem eorum qui pœniterent, esset agendum: *hinc confessionem auricularem, metu inferni promovere vetus mos est. Sic enim rem apertè profert idem homilista in hanc Fursai visionem. viz. Serm. Cath.* 387. *lin.* 21. *viz.* Boda nu eallum mannum dædbote to donne ⁊ andetnysse to sacerdum. oð ða endenextan tide heora lifes ; *hoc est, Prædicate ergò hominibus* singulis *ut pœnitentiam agerent; & confessionem* sacerdotibus *ad extremum usque vitæ halitum. Cogat potiùs ad veram confessionem internum spiritûs dominium, conscientiæ ægritudo, Christi desiderium, pondus grave peccatorum, misericordiæ, propter sola merita Christi, per fidem vivam, & pœnitentiam, indefessa expectatio. Confessionem hujusmodi coram sacerdote defundendam, ante annum Christi* 1200. *Ecclesia habuit liberam : sed tunc* * *Innocentius tertius coactam voluit ; at supervacaneum hoc videtur, ut qui peccatorum* onere

Vide textum, p. 213. *l.* 16.

* *Concil Later. Canon.* 21.

onere laborant, quod sponte desiderent, cogantur hoc in Christum deponere. Ægrotantes animi exquirent (medicum) illum, unum de millibus loquentem, ut annunciet hominis æquitatem, *sive officium: Sed, an hoc tenendum sit necne, ut,* (* Sehe bið manna sapla læce [beo] heora dæda gewita; *hoc est,) qui sit animarum medicus, sit quoque actionum testis? nec penes est medicum imperare, nec ægrotantem parere: Christus ipse, qui conscientiis afflictis solus medetur, pro necessitate quemque sua abundè docet: Quin millies suaves hujusmodi medelæ adhibeantur:* Venite ad ME omnes qui laboratis, & onerati estis, & EGO reficiam vos. *Et,* Ego sum, Ego sum ipse, qui deleo iniquitates tuas propter ME; & peccatorum tuorum non recordabor. *Sed me revoco. Consulat, cui conceditur, aureum illum MS. Coll. Trin. codicem Hom. Sax. Annon fatebitur, doctrinam Ecclesiæ esse ad confessionem coram Deo hortamentum? At censuram (cujusnam nescio, dubium an Sacerdotis privati necne,) margini appositam, doctrinæ, quam quibusdam ingeniis Ecclesia faciliorem voluit, corruptricem. MS. Coll. Trin. In* panem nostrum quotidianum da nobis hodie. *pag.* 146. Ne sceal ðeah sehe bið mid healicum synnum fordon gedyrstlæcan þ he Godes husel þicge. butan he his synna ær * gebete; *Sic verto; Nemo, qui peccatis sit* capitalibus *deperditus, Dei Eucharistiam ausit degustare, nisi peccata sua priùs emendaverit. Sic Ecclesia: quibus addit in margine Censor ut vides. Et in Hom. eadem, In* remitte nobis debita nostra. Se man ðe nele his synna † behreowsian on his life ne begyt he nane forgifenesse on ðam toweardan; *hoc est; Homo qui in vita sua peccata deflere recusaverit, nullam in futura remissionem consequetur. Vide Censorem in margine. Et in* octavis Pentecost. *pag.* 260. Gif se man wolde huru ðonne he seoc bið to Gode gecyrran ꝧ his synna * geandettan mid soðre behreowsunge. se soðfæsta dema him wolde miltsian; *hoc est; Si homo cùm ægrotaverit, saltem ad DEUM converti, & peccata sua, vero gemitu confiteri velit; verax ille judex illius miseresceret. Vide marginem. Et in eadem Hom. pag.* 271. Ac ða ungebettan synna beoþ ðær gesewytelode. hy beoþ ðonne ofsceamode ꝧ sorhfulle on mode þ hy ær noldon * andettan heora synna ꝧ dædbote gedon be heora lareowes dihte; *hoc est, peccata verò minus correcta, ibi erunt manifesta; tunc erunt pudefacti, animóque tristes; quòd noluissent antea, peccata sua confiteri* [vide Censorem Ecclesiæ in margine] *& pænitentiam, juxta doctoris sui institutionem, agere. Sed de modo confitendi antiquo, & magìs Catholico, plura suo loco adnectenda arbitramur.*

* Job 23.33.

*Vide Can. sub Edgaro Rege apud Dn Hen. Spelm. p. 487.

Matth. 11.28. Isa. 43.25.

* Censor, doctrinæ Eccles. geandette his scrifstan. h.e. confessus est Pœnitentiario suo

† Censor, his scrifstan geandettan. h.e. Pœnitentiario suo confiteri.

* Censor, his scrifstan. Pœnitentiario suo.

* Censor, heora scrifstan. suo Pœnitentiario.

CAP. 20.

Ut defuncto Honorio, Pontificatu sit functus Deusdedit, & qui tempore illo Orientalium Anglorum; qui Rofensis Ecclesiæ fuerint antistites.

Betwyx ða þing ðam forþferendum east Engla byrceope æfter seofontyne gearum his ðær onfengen byrceop hædes Honorius se arcebyrceop on his stope gehalgode Thoman his diacon to birceope. se wæs of Gyrwa mægþe ꝧ ðær wæs æfter fif gearum his byrceop hades

INterea defuncto Felice Orientalium Anglorum Episcopo, post decem & septem annos accepti episcopatûs, Honorius loco ejus ordinavit Thomam diaconum ejus, de provincia *Gyrviorum; & post annos sui Episcopatûs quinque, de hac vita subtra-

* c.

hæfeƿ of ðissum leohte alæded. Ða ƿæs Brihtgels oþre naman hate Bonifatius of Cantƿara mægþe on his stoƿe to byscope gesette; ⁊ he ða sƿylce Honorius se Arcebyscop æfter ðon ðe he ða gemæro his rynes gefyllde of ðissum leohte leorde. Ðy æfteran dæge Kalendarum Octobrium ymb syx hund ƿintra ⁊ þreo ⁊ fiftig fram Dryhtnes menniscnesse. ⁊ blann se byscophad eall gear ⁊ ðæs ofer syx monað. Ða ƿæs gecoren syxta Arcebyscop Deosdedit to ðam sealde Cantƿara burge se ƿæs of * ƿes Sexena ðeode; Ðone com ðyder to halgienne Ittamarus se byscop æt Hrofecæstre. Ða ƿæs he gehalgod ðy seofoðan dæge Kalendarum ·.·.·.·. ⁊ he þa ciricean heold ⁊ rihte nigan gear ⁊ IIII monaþ ⁊ tƿegen dagas. ⁊ him forþferendum Itthamar gehalgode fore Domianum se ƿæs of Suð Seaxena cynne cumen;

* l. ƿest.

cto, * Berchtgislum cognomine Bonifacium, de provincia Cantuariorum, loco ejus substituit. Et ipse quoque Honorius, postquam metas sui cursûs implevit, ex hac luce migravit, anno ab incarnatione Domini * sexcentesimo quinquagesimo tertio, pridie Kalendarum Octobrium: & cessante Episcopatu per annum & sex menses, electus est Archiepiscopus cathedræ Doruvernensis sextus Deusdedit de gente Occidentalium Saxonum. [a]Quem ordinaturus venit illuc Ithamar antistes Rofensis; Ordinatus est autem die septimo Kalendarum Aprilium; & rexit Ecclesiam annos novem, menses quatuor, duos dies; & ipso defuncto, Ithamar consecravit pro eo Damianum, qui de genere Australium Saxonum erat oriundus.

* c.

* *Sic MSS. T. & W.*

NOTÆ.

a Quem [*scil. Deusdedit Cantuariensem*] ordinaturus venit Ithamar, antistes Ecclesiæ Rofensis, & ipso defuncto— Damianum. *Dixit S. Gregorius Archiepiscopo Augustino, lib. 1. pag. 85.* Tu solus Episcopus ordinare Episcopum non potes, Ac ðe sceolon of Gallia rice biscopas cuman. (*Sic locum satis perplexum Rex Aluredus extricavit:*) *scil. Quin ad te oportet de Galliæ regno Episcopos venire. At hîc, quod non potuit Archiepiscopus* [*Augustinus*] *in Episcopum, potuitne id in Archiepiscopum Episcopus? Verùm transfretare Romam usque, pro pallio, Archiepiscopatûs signo,* [*ercehade *primario gradu, sive cucullo*] *Archiepiscopus debuit. Sed rogatu, si non jussu potiùs Regis* † *Edwini pallia duo, duobus Archiepiscopis concessa à Papa Honorio, ut alterutro defuncto, alter posset alterum substituere. Hîc verò solum Episcopum Rofensem cernimus Archiepiscopos duos, primò Deusdedit, deinde, illo mortuo, Damianum, vice utrumque suâ ordinare. Quin* (*ut S. Gregorius Augustino suo, lib. 1. c.* 27.) Pastores quoque, quorum præsentia valde est utilis, (*ad opus tam solenne Archiepiscopi creandi*) facilè debeant convenire. *De hujusmodi controversia, vide animadversiones perpoliti viri Joh. Seldeni in Eutychium Arabem, de Patriarcha Alexandrino à duodecim presbyteris eligendo, & consecrando. Qui quidem presbyteri proximam à grandi Patre sive Patriarcha, dignitatem obtinuerint; Annon illi* Patres *ob id dicendi? Et Episcopi quoque à Patriarcha priùs instituti, ut apud illum, Christianæ militiæ sub Christo ducem, consisterent in procinctu, donec provinciæ passim ad fidem conversæ, hinc illos in aciem suam postularent. Vide quoq; Commentatores in Apostolum,* 1. Tim. 4. 14. De impositione manuum presbyterii.

* *Vide suprà, pag. 128 l. 48.*
† *Vide suprà pag. 150. l. 46. & p. 152. l. 12.*

Cap. 21.

Ut Provincia mediterr aneorum Anglorum, sub rege Peada, Christiana sit facta.

Ðyssum tidum Middelengle mid Peadan Pendan suna þæs cyninges. Cristes geleafan ⁊ soþfæstnysse gerynu onfengon; Wæs he Peada geong æþeling ⁊ god. ⁊ cyninges noman ⁊ hada well wyrþe. ⁊ se fæder him forþon rice gesealde þære þeode; Ða com he to Oswio Norþanhymbra cyninge ⁊ bæd ꝥ he him Ealhflæde his dohtor to wife gesealde. ⁊ hine mon on oþre wisan his bene tyþigean wolde. *nemþe he Cristes geleafan onfenge. mid ða þeode þe he ofer cyning wæs; Ða he ða gehyrde soþfæstnysse bodunge ⁊ lare ⁊ ꝥ gehat þære [*heofonlican] rices. ⁊ æryst. ⁊ hyht. ⁊ ða undeadlicnysse. ða ondette he ꝥ he lustlice wolde Cristen beon þeah þe he no forþon þa fæmnan onfenge; ⁊ he wæs swyþost gesponnen to onfonne Cristes geleafan fram Osweos suna þæs cyninges þæs nama wæs *Ealhfriþ. se wæs his mæg ⁊ his freond. ⁊ hæfde his sweostor to wife. seo wæs haten Cyneburh Pendan dohter ðæs cyninges; Ða wæs he gefullad fram Finano ðam B. mid eallum his geferum ðe mid him coman cyninges þegnum. ⁊ eallum heora þeowum. on ðam mæran tune. se is nemned æt Walle; ⁊ se cyning him onfeng. ⁊ him sealde IIII Mæsse Preostas. ða sceoldan his ðeode læran ⁊ fullian. wæron hi ge on gelærednysse ge on heora life mycle ⁊ gode. ⁊ he mid mycle gefean swa wæs eft ham hweorfende; Ða Mæsse Preostas wæron þus gehatenne. Cedd. ⁊ Adda. ⁊ Bete. ⁊ *Dema. se nyhsta wæs Scyttysces cynnes. ⁊ ða oþre wæron Englisce; Wæs se Adda Uttan broþer þæs mæran Mæsse Preostes

*nemne. C.

* sic MS. B. & C.

* Alhfriþ. C.

* Deoma. B. Dioma. C.

His temporibus Middelengli [id est, mediterranei Angli] sub principe *Peada, filio *Pendan regis, FIDEM & SACRAMENTA VERITATIS perceperunt. Qui cùm esset juvenis optimus, ac regis nomine ac personâ dignissimus, prælatus est à patre regno gentis illius. Venítque ad regem Northanhymbrorum Oswi, postulans filiam ejus *Alhfledam sibi conjugem dari; neque aliter quod petebat impetrare potuit, nisi FIDEM CHRISTI [ac baptisma,] cum gente cui præerat, acciperet. At ille auditâ PRÆDICATIONE VERITATIS, & promissione regni cœlestis, speq; resurrectionis ac futuræ immortalitatis, libenter se Christianum fieri velle confessus est, etiamsi virginem non acciperet; persuasus maximè ad percipiendam fidem à filio Regis Oswi, nomine *Alhfrido, qui erat cognatus & amicus ejus, habens sororem ipsius conjugem, vocabulo *Cyniburgam, filiam Pendan regis. Baptizatus est ergò à Finano Episcopo, cum omnibus qui secum venerant comitibus ac militibus, eorúmque famulis universis, in vico regis illustri qui vocatur Admurum. Et acceptis quatuor presbyteris, qui ad docendam baptizandámque gentem illius & eruditione & vitâ videbantur idonei, multo cum gaudio reversus est. Erant autem presbyteri Cedda, & Adda, & Betti, & Diuma; quorum ultimus natione Scotus; cæteri fuere de Anglis: Adda autem erat frater Uttan presbyteri illustris, & Ab-

* C.
* C.
* C.
* C.
* Kineburgam. T.

Preostes ⁊ Abbudes ðæs mynstres ðe is nemned æt Hrege-heafde [* þær ƿe ær gemyngodon ;] Þas gemynegodan sacerdos on þa mægþe coman mid Peadan þone cyning. ⁊ ðær Godes ƿord bodedon ⁊ læron. ⁊ hig lustlice ðær gehyrde ƿæron. ⁊ dæghƿamlice monige ge æþele ge unæþele ƿiþsocan ðære unsyfernysse deofolgylda ⁊ mid fulluhte bæþe fram synnum aþƿegene ƿæron ; Ne beƿerede Penda se cyning þon ma gyf hƿylce men ƿoldan on Myrcna cynne Godes ƿord læron ꝥ hi * ƿel mostan ; Ac gyt ma ꝥ he forseah ⁊ on hete hæfde þa men ðe he ongeat ꝥ hi on Cristes geleafan gelærede ƿæron. ⁊ ða ƿeorc ðæs geleafan habban ne ƿoldon ; ⁊ cƿ'. ꝥ hi * fracuþe ⁊ earme ƿæron ꝥ hi ne ƿoldan heora * Gode hyran þone ðe hi gescop. ⁊ hi on gelyfdon ; Ƿæron ðas ðing ongunnen tƿam gearum ær Pendan deaþe ðæs cyninges ; Ac ða he ofslegen * ⁊ Osƿig se * Cristena cyning to his rice feng. sƿa ƿe eft her æfter secgeaþ ; Ða ƿæs * Dema an of ðam feoƿer foresprecenan sacerdum biscop geƿorden middel Engla. ⁊ eac Myrcna samod ; Forþon seo feanes nydde [* Mæsse Preosta] ꝥ an B'. beon sceolde ofer tu folc ; ⁊ he ða on medmycelre tide mycel * folc Drihtne begeat ⁊ gestrynde þurh his lare. ⁊ he forþferde on middel Englum on ðam þeod lande þe is nemned on Feppingum ; Ða feng æfter him to B'. hade Ceolloh se ƿæs eac Scotta cynnes ; Se æfter medmycelre tide forlet ða Biscop scire ⁊ hƿearf eft on his eþel to * Hii þam ealonde. ꝥ monigra mynstra heanes ⁊ heafod Scottas hæfdon ; Ða feng æfter him to Biscop hade Trumhere æfæst man se ƿæs on munuc life gelæred. ⁊ he ƿæs Englisces cynnes. ac he ƿæs fram Scot-

* sic MS. B. ut Lat.

* sic MS. B sed Can. ne mostan.

* fracode. B.

* Gode gyldan. B.

* ƿæs. C.

* Cristenesta. B. ut Lat.

* Duoma. B. Dioma. C.

* sic MS. B. ut Lat.

* menigeo. B.

* ðam minstre ⁊ ealande B.

batis monasterii quod vocatur ad *Capræ caput, cujus suprà meminimus. Venientes ergò in provinciam memorati sacerdotis cum principe, prædicabant *VERBUM, & libenter auditi sunt: Multíque quotidie & nobilium & infirmorum, abrenunciatâ sorde idololatriæ, fidei sunt fonte abluti. Nec prohibuit Penda Rex quinetiam in [sua, hoc est,] Merciorum * natione verbum, [siqui vellent audire,] prædicaretur; Quin potiùs odio habebat & despiciebat eos, quos [a]FIDE CHRISTI imbutos OPERA FIDEI non habere deprehendit; dicens contemnendos esse eos & miseros qui DEO suo, in quem crederent, obedire contemnerent. Cœpta sunt hæc biennio ante mortem Pendan Regis. Ipso autem occiso, cum Oswi Rex * CHRISTIANISSIMUS regnum ejus acciperet (ut in sequentibus dicemus,) factus est Diuma, unus ex præfatis quatuor sacerdotibus, Episcopus mediterraneorum Anglorum simul & Merciorum, [ordinatus à Finano Episcopo.] Paucitas enim sacerdotum cogebat unum antistitem duobus populis præfici. Qui cùm pauco sub tempore non paucam Domino plebem acquisisset, defunctus est apud mediterraneos Anglos, in regione quæ vocatur in Feppingum. Suscepítque pro illo Episcopatum Ceollah, & ipse de natione Scotorum; Qui non multò pòst, relicto Episcopatu, reversus est ad insulam Hii; ubi plurimorum caput, & arcem Scoti habuere cœnobiorum. Succedente illo in Episcopatum Trumhere viro religioso, & monachicâ vitâ instituto, natione quidem An-

* Sic MSs. sed Edit. Col. Capreæ.

* Sax. verbum Dei.

* gente. W.

* Christianus MS. Coll. Joh.

Scottum to B'. gehalgod; ꝥ wæs geworden on Wulfheres tidum ðæs cyninges be ðam we her æfter secgeað;

glorum, sed à Scotis ordinato Episcopo; quod temporibus Vulfheri regis (de quo in sequentibus dicemus) factum est.

NOTÆ.

a Quos fide Christi imbutos,— *Fide Christi imbuti opera fidei habere deprehenduntur; qui in Deum credunt, Deo quoque obediunt. Hujusmodi enim fides, sola potens ad sanctificationem, æquè potens est ad justificationem; quæq; semper viva, Christum justificationis solum autorem apprehendit.*

Serm. Cathol. p. 130 Faraþ geond ealne middan geard ⁊ bodiaþ Godspel eallum gesceafte. seþe gelyfþ ⁊ bið gefullod se biþ gehealden. Seþe ne ne gelyfþ he biþ genyþerod----- Se geleafa bið soð seþe ne wiþcwyþ mid þweorum ðeawum ðæt ꝥ he gelyfþ; Be ðam cwæþ Johs se Apostol. Seþe cwyþ ꝥ he Gode cunne ⁊ his beboda ne hylt he is leas.---- Se man ðe nele gelyfan on God ne nænne Godes ege næfþ he biþ wyrsa ðonne deofol seþe gelyfþ ⁊ hæfð ege. ⁊ nele ðeah hwæþere god wyrcan se bið þonne deoflum gelic;

Vide etiam Hom. 34. *p.* 490 *l.* 1.

Ite per totum mundum, & Evangelium prædicate omni creaturæ. Qui credit, & baptizabitur, salvus erit: qui non credit, condemnabitur. *Marc.* 16. 15. *& pag. sequ. l.* 5. *Fides illa verax est, quæ moribus perversis non contradicit quod credit. De quo ait Johannes Apostolus, qui inquit;* Qui dicit se Deũ scire & mandata ejus non tenet, mendax est. *1. Joh.* 2. 4. *& lin.* 12. *Homo qui in Deum non credit, & nihil timoris Dei habet, pejor diabolo existit: qui credit, & habet timorem, non vult tamen bonum operari, ille propterea similis est diabolo.*

Se þe rihtlice gelyfþ ⁊ rihtlice his lif leofað. ⁊ mid Godes ege god weorc begæð oð ende his lifes se biþ gehealden. ⁊ he hæfþ ece lif mid Gode ⁊ mid eallum his halgum;

Qui rectè credit, rectéque vitam suam instituit, & cum timore Dei bona opera usque ad finem vitæ exequitur, salvus erit; æternámq; vitam cum Deo, omnibúsque sanctis ejus consequetur.

Et in Tractatu Sax. de Novo Testamento, à viro Cl. Wilhelmo L'isle, Coll. Regal. Cantabr. quondam Socio, in lucem edito. pag. 29 *lin.* 1.

Gif ge lufiaþ me healdaþ mine beboda; Her we magon gehiran ꝥ se hælend lufaþ swiþor þa dæde ðonne ða smeþan word. ða word gewitað. ⁊ ða weorc standaþ. be þam cweþ Jacob se rihtwisa Apostol. Beoþ ðæs wordes wyrcendras witodlice mid dædum. ⁊ eowe sylfne ne bewæcað. swa ꝥ ge hlyston ða word ana butan þam weorcum; Eall swa Johannes us lærde ðysum wordum. Mine leofan bearn. ne lufige we ic bidde mid worde ⁊ mid tungan ac mid weorce. ⁊ soþfæstnysse; Paulus se Apostol be ðam ylcan cweð. *Qui dicunt se nosse Dominum, factis autem*

Si me ametis præcepta mea teneatis. *Joh.* 14. 15. *Et lin.* 4. *hîc audire possimus, quòd Jesus plùs facta quàm mitia verba diligat. Verba abeunt, & facta perstant: de his Jacobus justus ille Apostolus dicit;* Estote factores verbi, & non auditores tantùm, & vosmetipsos non fallatis: *Jam.* 1. 22. *ità ut verbum solum, sine operibus percipiatis. Sic etiam Johannes his verbis nos docuit;* Filii mei dilecti, nè diligamus nos, *obtestor,* verbo & linguâ; sed opere & veritate. *1. Joh.* 3. 18. *Paulus Apostolus de hoc ipso dixit:* Qui dicunt se nosse Dominũ, factis *Tit.* 1. 16.

autem negant, Hi secgað þæt hig cunnon ðone soþan God ac hig mid heora weorcum hine wiðsacað; Se man ðe behet geswicennysse yfeles. ⁊ his wedd to ðam syld ⁊ awend þæt eft. hu mæg he ðonne habban ðæs hælendes fultum seþe gesyhð ⁊ gesceawað his heortan þæt he wylle awendan his word eft wiþ hine; Ac man mot on eornost motian wið his Drihten seðe wyle þæt we sprecon mid weorcum wið hine. forþan seþe wel spricð ⁊ ða word na gelæst he ne deþ nan ðinge buton fordemð hine sylfne;

autem negant, *dicunt se scire Deum verum, operibus autem suis abnegant. Homo qui cessare à malo vovet, promissumq; suum huc refert, & postea retractat, quî tum poterit opē assequi Servatoris, qui cor ejus videt, aspicitq;, quòd verbum ejus postea contra illum mutaret? At seriò cum Domino suo homo contrahat, qui velit, ut cum illo, per opera colloquamur: qui enim dicit, & dictum non persolvit, nihil magìs facit quàm ut seipsum condemnet.*

Cap. 22.

Ut Orientales Saxones fidem, quam dudum abjecerant, sub Rege Sigberchto, prædicante Ceddâ, receperint.

ÐÆre tide eac swylce East Seaxan ðone geleafan þe hi geara awurpon. ða hi Mellitum ðone B. * ut ascufon. mid geornfulnysse Oswies ðæs cyninges eft onfengon; Forþon se cyning ðære ylcan þeode Sigebriht se æfter þam oþrum Sigebryhte rice onfeng. wæs he freond Oswies ðæs cyninges. ⁊ he gelomlice to him com. ⁊ hine sohte on Norþan-hymbra mægþe; Ða gewunode *Oswio se cyning þæt he hine trymede ⁊ lærde. þæt he ongeate þæt te no mihton Godes beon ða ðe manna handum geworhte wæron of eorþlicum timbre. oþþe of treowum. oþþe of stanum. ðara treowa æcyrf ⁊ lafe. oþþe on fyre forbærnde wæron oþþe on hwylc hugu fatu gehwyrfde wæron mennisces *brysces. oþþe cuþlice ut worpenne wæron. ⁊ on forhogednysse hæfde ⁊ fotum tredene. ⁊ on eorþan gehwyrfede wæron; Ac God ma wære to ongytenne on ðrymme [* unbefeonglicne] mennissum eage ungesewenlicne ælmihtigne. ecne. se gesceop heofonas ⁊ eorþan ⁊ manna cynn ⁊ ealle gesceafta. ⁊ þæt he wære toweard to demanne eorþan ymb-

* aworpon ⁊ ut ascufon. B.

* Oswi. C.

* broces. B. & C.

* *Sic MS. B. ut Lat.*

EO tempore etiam Orientales Saxones fidem, quam olim expulso Mellito antistite, abjecerant, instantiâ regis Oswi receperunt. Erat enim rex ejusdem gentis Sigbercht, qui post Sigberchtum [cognomento parvum] regnavit, amicus ejusdem Oswi regis: qui cùm frequenter ad eum in provinciam Northanhymbrorū veniret, solebat eum hortari, ad intelligendum deos esse non posse, qui hominum manibus facti essent; Dei creandi materiam lignum vel lapidem esse non posse, quorum recisuræ vel igni absumerentur, vel in vasa quælibet humani usûs formarentur, vel certè despectui habita, foras projicerentur, & pedibus conculcata in terram verterentur. Deum potiùs intelligendum majestate incomprehensibilem, humanis oculis invisibilem, omnipotentem, æternum, qui cœlum, & terram, & humanum genus creasset, regeret, & judicaturus esset orbem in æquitate; cujus

* Sic MS. B. ut Lat.

hwyrfte [*onwrihtwisnesse] 7 þæs eþell wære ece to gelyfanne on heofonum * na læs on eorþlicre frætwednysse 7 gewitendre. 7 þ wære wihtlic to ongytenne þ ealle ða ðe his willan leornodon 7 worhton fram ðam ðe hi gesceapene wæron þ hi ðonne wæron fram him ece mede to onfonne ; Ðas word 7 eac monige ðysses gemetes mid ðy Oswio se cyning Sigebyrhte ðam cyninge mid freondlicre 7 mid broþerlicre geþeahte oft 7 gelome towrec ; Ða ætnyhstan mid fultume 7 mid geþafunge his freonda þ he gelyfde. 7 ða hæfde * geþeaht mid his witum 7 freondum 7 mid heora trymenysse 7 fultume. 7 geþafunge. Cristes geleafan onfeng. 7 mid his geferum gefulluhted wæs fram Finano þam B. on ðam cynelican tune ðe we beforan gemynegodon. he nemned is æt Walle. be ðam * wealle ðe geara Romane Breotone ealond begyrdon xii milum fram east sæ ; And ða Sigebyrht se cyning ða wæs ceasterwara gefremed ðæs ecan rices. 7 wolde eft þ *eþel secan his hwilendlican rices. ða bæd he Oswio ðone cyning þ he him hwylce hugu lareowas sealde þa ðe his þeode to Cristes geleafan gecyrde. 7 mid ða halwendan wyllan fulluht bæþes aþwoge ; 7 he þa se cyning sende ærendwracan to middel Englum 7 him to gehet Cedd þone halgan Godes man. 7 him sealde oðerne geferan sumne Mæsse Preost to fultume. 7 hi sende Godes word bodian east Seaxna þeode ; Ðær þe hi ða eall ða land ðurhferdon 7 mycele cyrican 7 gesomnunge Drihte gestrynydon 7 begeaton ; Ða gelamp sume tide þ Cedd ham ferde. 7 com to his cyricean to Lindisfarena ea for gespræce Finano þæs Biscopes ; Ða he ða se B. ongeat þ he ðære * godspellican lare georne wihfealh. 7 ða ðeode to Cristes geleafan ge-

* næs. C.

* ge-þoht. B.

* walle. C.

* selo. B. setl. C.

* god-cundlican. B.

sedes æterna, *non in vili & metallo caduco, sed in cœlis esset credenda : Meritóque intelligendum, quia omnes qui voluntatem ejus à quo creati sunt, facerent & discerent, æterna ab illo præmia essent percepturi. Hæc & hujusmodi multa, cùm rex Oswi regi Sigberchto, amicabili & quasi fraterno consilio, sæpe inculcaret, tandem, juvante amicorum CONSENSU, credidit, & facto cum suis consilio, cum exhortatione, faventibus cunctis & annuentibus fidei, baptizatus est cum eis à Finano Episcopo in villa regia, cujus suprà meminimus ; quæ cognominatur Ad murum : est enim juxta murum, quo olim Romani Britanniam insulam præcinxere, duodecim millibus passuum à mari Orientali secreta. Igitur rex Sigbercht æterni regni jam civis effectus, temporalis sui regni sedem repetiit, postulans ab Oswi rege, ut aliquos sibi doctores daret, qui gentem suam ad FIDEM CHRISTI converterent, ac fonte salutari abluerent. At ille mittens ad provinciam mediterraneorum Anglorum clamavit ad se virum Dei Cedd, & dato illi socio altero quodam presbytero, misit prædicare* VERBUM genti Orientalium Saxonum. Ubi cùm omnia perambulantes multam Domino Ecclesiam congregassent, contigit quodam tempore, eundem Cedd redire domum ac pervenire ad Ecclesiam Lindisfarnensem propter colloquium Finani Episcopi: qui ubi prosperatum ei opus Evangelii comperit, fecit eum Episco-

* Sic MSs. sing.

* Sax. verbum Dei.

cyꝛꝛeð hæꝼðe. ða gehaðoðe he hine eaꞅꞇ Seaxum ꞇo B'. ⁊ ꞇo him gehec oþꝛe ɪɪ biꞅcopaꞅ ꞇo ðæꝛe ðenunge hiꞅ halgunge ꝫ. Ða he ða hæꝼðe B'. haðe onꝼangen. ða hpeaꝛꝼ he eꝼꞇ ꞇo eaꞅꞇ Seaxna mægþe ⁊ maꝛan ealdoꝛlicnyꞅꞅe *pa ongunnene peoꝛc pæꞅ geꝼyllende. cimbꝛeðe cyꝛicean on monegum ꞅcopum. ⁊ Mæꞅꞅe Pꝛeoꞅꞇaꞅ ⁊ Diaconaꞅ halgoðe. ða ðe him on godcunðꝛe laꝛe ⁊ on ðæꝛe ðenunge ꝼulluhꞇe bæþeꝛ ꝼulꞇumian ꞅceolðe. ꞅpyþoꞅꞇ on ðæꝛe þe iꞅ nemneð [*Yþþanceaꞅceꝛ. ond in oþꝛe ꞅꞇope ðe iꞅ nemneð] Tilabuꝛh. ꞅeo æꝛeꞅꞇe ꞅꞇop iꞅ on * Panꞇe ꞅꞇaþe ðæꝛe ea. ꞅeo oþeꝛ iꞅ on Temeꞅe * ꞅꞇaþe. on þam he geꞅomnoðe mycel peoꝛuð Cꝛiꞅꞇeꞅ ðeopa. ⁊ hi læꝛde ꞇo healdenne peogollicer liꝼeꞅ ðeodꞅcipe. ꞅpa ꞅpiþe ꞅpa ða nipan Cꝛiꞅꞇenan ða gyꞇ hiꞇ niman mihꞇon ꝫ Mið ðy ða mycelꝛe ꞇide on þæꝛe ꝼoꝛeꞅpꝛecenan mægþe *geꝼeonðū ðam cyninge ⁊ [*eꝼengeꝼeonðum] eallum þam ꝼolce. ꞅeo geꞇenyꞅ þæꞅ heoꝼonlican liꝼeꞅ dæghpamlice ꞇo æꞇycnyꞅ nam ꝫ Ða gelamp onbꝛyꞅdendum ðam ꝼolce eallꝛa goda. ꝥ ꞅe cyning þuꝛh hiꞅ * maga hand peaꝛþ oꝼꞅlagen ꝫ Pæꝛon ɪɪ gebꝛoþꝛa ðe ðiꞅ man geꝼꝛemedon. mið ðy hi mon ða eꝼꞇ ꝼꝛægn ꝼoꝛ hpon hi ðiꞅ dydon. ne mihꞇon hi oꝛihꞇ elleꞅ ⁊ꞅpaꝛian *nemþe ꝥ hi ꝼoꝛþon yꝛꝛe pæꝛon. ⁊ ðam cyninge ꝼynd. ꝼoꝛþon he gepunoðe ꝥ he hiꞅ ꝼeondum ꞅpiþe aꝛeðe. ⁊ ða geꝼꝛemedon ꞇeonan ꝼꝛam him ꝼona. þæꞅ ðe hi heom ðingedon ⁊ ꝼoꝛgiꝼenyꞅꞅe bædon. ꝥ he *ꞅmylꞇe mode ⁊ bliðe him eall ꝼoꝛleꞇ ꝫ Ðyꞅlic pæꞅ ꞅeo ꞅyn ðe ꞅe cyning ꝼoꝛe oꝼꞅlegen pæꞅ. ꝼoꝛþan he ða Godꞅpellican bebode * mid pynꞅumnyꞅꞅe heoꝛꞇan heold ⁊ læꞅꞇe. hpæþeꝛe on hiꞅ unꞅcyldigan deaðe pæꞅ hiꞅ ꞅoð ꞅynne gepiꞇnod. æꝼꞇeꝛ ꝼoꝛeꞅpꝛide ðæꞅ halgan Biꞅcopeꞅ ꝫ Foꝛðon oðeꝛ ðaꝛa geꞅiða ðe ðone cyning ꞅlogan hæꝼde

Margin notes (Saxon column): * þ. C. — * Sic MS. B. & C. ut Lat. — *Penꞇeꞅꞇæþe. C. — *ꞅꞇæþe. C. — * B. & C. — *B. & C. — * mægena. B. mæga. C — *buꞇon. B. nemne. C. — * ꞅmolꞇe. C. — *gepillꞅumꝛe. B. pilꞅume. C

pum in gente Orientalium Saxonum, vocatis ad se in ministerium ordinationis aliis duobus Episcopis. Qui accepto gradu Episcopatûs rediit ad provinciam, & majore auctoritate cœptum opus explens, fecit per loca Ecclesias, presbyteros & diaconos ordinavit, qui se in VERBO FIDEI & ministerio baptizandi adjuvarent; maximè in civitate quæ linguâ Saxonum Ythancestir appellatur. Sed & in illa quæ Tillaburg cognominatur, quorum prior locus est in ripa *Pante amnis, secundus in ripa Tamesis, in quibus collecto examine famulorum Christi, disciplinam vitæ regularis, in quantum rudes adhuc capere poterant, *custodire docuit. Cúmq; tempore non pauco, in præfata provincia, gaudente rege, congaudente universo populo, vitę cœlestis institutio quotidianum sumeret augmentum; contigit ipsum regem, instigante omnium bonorum inimico, propinquorum suorum manu interfici. Erant autem duo germani fratres qui hoc facinus patrarunt. Qui cùm interrogarentur cur hoc facerent, nihil aliud respondere potuerunt nisi ob hoc se iratos fuisse, & inimicos regi, quòd ille nimiũ in suis parcere soleret inimicis, & factas ab eis injurias, mox obsecrantibus placidâ mente dimitteret. Talis erat culpa Regis pro qua occideretur, quòd Evangelica præcepta devoto corde servaret; in qua tamen ejus morte innoxiâ, juxta prædictum viri Dei, vera est ejus culpa punita. Habuerat enim unus ex his

Margin notes (Latin column): * Sic MS. C. — * Sic T. & C. custodiri. W.

hæfde unalyfedne gesynscipe. þa se B'. ꝥ ða ne mihte bewerian ⁊ gestyran. ða amansumede he hine. ⁊ eallum bebead þam ðe him hyran woldon. ꝥ hi on his hus ne eodon. ne of his swæsendum mete ðygedon; Ða * forhogode se cyning ꝥ bebod. ⁊ gelaþede se gesiþ hine to his hame. ⁊ he hine gesohte ⁊ on his hus eode. ⁊ his swæsendo * ðeah. þa he ða on weg ðanon ferde. ða com. se B'. him togeanes; Ða se cyning hine ða on beseah. þa wæs he forht geworden ⁊ lyhte of his horse. ⁊ feoll him to fotum. ⁊ his scylde forgyfenysse bæd; Ða lyhte se B'. eac somod ætgædere; ⁊ he yrre ðone cyning licgende gehran mid ða gyrde ðe he him on handa hæfde. ⁊ mid biscoplicre * ealdorlicnysse wæs cweðende ⁊ ðus cw'. Ic ðe secge cw'. he. forðon þu ne woldest ðe ahabban fram huse þæs forlorenan mannes. ⁊ ðæs geniþeredon. ꝥ ðu scealt on þam sylfan huse sweltan ⁊ deað ðrowian; Ac to gelyfanne is. ꝥ swylc deaþ ðæs æfestan mannes. na læs ꝥ an swylce synna adilgode. ac swylce eac his gearnunge to ætycte. forþon him swa gelamp for arfæstnysse intingan ⁊ for gehylde Cristes beboda; Ða feng æfter Sigebyrhte to east Seaxna rice Swiþhelm Seaxbaldes suna. se wæs gefullad fram þam sylfan Cedde on east Engla mægþe. on þam cynelican tune ðe is nemned Rendlesham ⁊ hine onfeng æt fulluht bæþe him to godsuna Æþelwald east Engla cyning. Annan broðer heora cyninges;

* ofer-hogode B.

* breac. B.

* aldor-nesse. B.

qui eum occiderant comitibus illicitum conjugium, quod cùm Episcopus prohibere & corrigere non posset, excommunicavit eum, atque omnibus, qui se audire vellent, præcepit nè domum ejus intrarent, neque de cibis illius acciperent. Contempsit *autem hoc Rex præceptum, & rogatus à comite intravit epulaturus domum ejus, qui cùm abiisset obviavit ei antistes. At Rex intuens eum, mox tremefactus desilivit equo, ceciditq; ante pedes ejus, veniam reatûs sui postulans; nam & Episcopus pariter desilivit, [sederat enim & ipse in equo.] Iratus autem tetigit regem jacentem virgâ quam tenebat manu, & Pontificali auctoritate*protestatus: Dico tibi, inquit, quia noluisti te continere à domo perditi & damnati illius, tu in ipsa domo mori habes. Sed credendum est, quia talis mors viri religiosi non solùm talem culpam diluerit, sed etiam meritum ejus auxerit: Quia nimirum ob causam pietatis, quæ propter observantiam mandatorum Chrsti contigit. Successit autem Sigberchto in regnum Suidhelmus filius Sexbaldi, qui baptizatus est ab ipso Cedda, in provincia Orientalium Anglorum, in vico Regio qui dicitur Rendlesham, [id est, mansio Rendili.] Suscepitque eum [ascendentem] de fonte sancto, Ethilwaldus rex ipsius gentis Orientalium Anglorum, frater Annæ regis eorundem.

* *Sic Mss. sing.*

* *Sic MS. sing.*

CAP.

Cap. 23.

Ut idem Episc. Cedda locum monasterii construendi ab * *Æthelwaldo rege accipiens, orationibus & jejuniis Domino consecraverit, & de obitu ipsius.* * Sic MS. T. Oidilwaldo. C

Þæs ðysses ylcan Godes mannes geƿuna ƿa he on east Seaxum biscop þenunge brucende wæs. þ gelomlice his agene * leode Norþan-hymbra mægþe sohte ⁊ neosode for intingan godcundre lare ; Ða hine ða Æþelwald Oswaldes sunu ðæs cyninges. se hæfde Dera rice. gereah ⁊ ongeat haligne wer. ⁊ snotorne ⁊ gecorene on his þeawum. þa bæd he hine þ he sumne dæl landes æt him onfenge þ he mihte mynster on getimbrian ⁊ Godes þeowas togomnian. on ðam se cyning gelomlice his gebedo mihte gesecan ⁊ godcunde lare gehyran. ⁊ eac þonne he forþferde þ he þær bebyrged beon sceolde ; ⁊ cw. þ he getreowlice gelyfde þ he mihte swyþe gefultumod beon on heora dæghwamlicum gebedum. Ða ðe on þære stowe Drihtne ðeowedon ; hæfde he se ylca cyning ðæs B. broþer mid him. se wæs * Calin haten. se wæs Mæsse Preost ⁊ efenlice Godes man. se him ⁊ his hiwum godcunde lare lærde. ⁊ ða gewyno þenode ðæs halgan geleafan. ðurh þæs cyþþo swyþost gelamp þ se cyning ðone B. lufode ⁊ cuþe ; Ða * gefultumade se B. ðæs cynninges willan. ⁊ him stowe geceas mynster to timbrianne on heanum morum uppe ; On þam wæs ma gesewen sceaþena digolnysse ⁊ willdeora gyfernysse ðonne monna eardunge stow. þ æfter Esaias witedome. On þam clifum þe ær dracan on eardedon wære uppyrnende growenys hreodes ⁊ * wicsa ; Ðæt is to ongytanne þ acende wæron wæstmas godra dæda. þær ær [* oþþe] willdeor on eardodon oþþe men gewunedon willdeorlice lifian ; Ða tilode he sona se Drihtnes wer þa onfan-

* þeode. B.

* Cælin. C.

* Sic MS. C.

* wicsena. B.

* sic MSs. B. & C. ut Lat.

Solebat autem idem vir Domini, cùm apud Orientales Saxones Episcopatûs officio fungeretur, sæpiùs etiam suam, id est, Northanhymbrorum provinciam exhortandi gratiâ revisere. Quem cùm Æthelwaldus, filius Oswaldi regis, qui in Deirorum partibus regnum habebat, virum sanctum & sapientem probúmque moribus videret, postulavit eum possessionem terræ aliquam à se, ad construendum monasterium, *accipere; in quo ipse rex & frequentiùs ad deprecandum Dominum, verbúmque audiendum advenire, & defunctus sepeliri deberet. Nam & seipsum fideliter credidit, multùm juvari eorum orationibus quotidianis, qui illo in loco Domino servirent. Habuerat autem idem rex secum fratrem germanum ejusdē Episcopi, vocabulo Celin, virum æquè Deo devotum, qui & ipsi ac familię ipsius verbum & sacramenta fidei, (erat enim presbyter) ministrare solebat; per cujus notitiam maximè ad diligendum noscendúmq; Episcopum pervenit. Favens ergò votis regis antistes, elegit sibi locum monasterii construendi in montibus arduis ac remotis: In quibus latronum magis latibula ac lustra ferarum, quam habitacula fuisse videbantur hominum; ut juxta prophetiam Esaiæ, *in cubilibus in quibus priùs dracones habitabant, oriretur viror calami & junci*; id est, quod fructus bonorum operum ibi nascerentur, ubi priùs vel bestię commorari vel homines bestialiter vivere consueverant. Studens autem vir Domini acceptum monasterii locum, primò precibus ac jejuniis,

*Sic MSs. sing.

ge-

genan stowe ðær mynstres. ærest mid gebedum ⁊ fæstenum fram unsyfernyssum hi geclænsian þara ærrena mana ⁊ be smyltnysse. swa on þære stowe þa staðelas gesette ðær mynstres; Bæd þa done cyning ꝥ he him spede ⁊ * lyfnysse sealde. ꝥ he ðær ƿunian moste. for intingan his gebeda. ealle tid þæs feowertiglican fæstenes ær Eastrum þe ða toweard wæs; ⁊ eallum þam dagum butan sunnan dagum he afæste to æfenes swa swa his ðeaw wæs. ⁊ no þonne butan medmycelne dæl hlafes ⁊ an henne æg. mid lytle meolc wætere gemengedre he onfeng; ⁊ þeah cw'. he ꝥ ꝥ wære heora gewuna. fram þam he ꝥ gemet leornode regollices þeodscipes. ꝥ ða onfangenan niwan stowe mynster oþþe cyrican to timbrianne. ꝥ ða sceoldan ærest mid gebedum ⁊ mid fæstenum Drihtne gehalgian; Mid ðy þa tyn dagas þæs feowertiglican fæstenes to lafe wæron. com sum ærenddraca seþe hine to cyninge feran het. ⁊ he þa bæd Cynebill his Mæsse Preost. se wæs eac swylce his agen broþer. ꝥ he ða anfæstan ongunnennysse his gefylde ⁊ geendode þa he ne moste. þy læs ꝥ æfeste weorc forlæten wære for intingan þære cynelicra scyra. ⁊ he þa him lustlice geþafode ⁊ gefylleode geornfulnysse þæra fæstena ⁊ gebeda. getimbrede þær mynster. ꝥ is nu *gecyged Læstinga ea. ⁊ he hit mid earfæstum þeawum gesette ⁊ gestaþelode æfter þam þeawum on Lindesfarena ea. þær he afeded wæs; Ða he þa monig gear on ðære forespreecenan mægþe biscop had þegnade ⁊ swylce eac þysses mynstres gemyne dyde. ⁊ þær prauast ⁊ ealdormen gesette; Ða gelamp ꝥ he to þam sylfan mynstre becom. on ða tide ðære myclan deadlicnysse ⁊ woles ðe ofer mancynn cumen wæs; Ða wæs he ðær gestanden licumlicre untrumnysse ⁊ forþferde. ⁊ his lichoma ærest wæs ute beby-

* leofan. B. leafnesse. C.

* gehaten. C.

à pristina flagitiorum sorde purgare, & sic in eo monasterii fundamenta jacere; postulavit à rege, ut sibi totum quadragesimę *tempus, quod instabat, facultatem ac licentiam ibidem orationis causâ demorandi concederet. Quibus diebus cunctis, [a] exceptâ dominicâ, jejunium ad [b] vesperam juxta morem protelans; nec tunc nisi panis permodicum, & unum ovum gallinaceum cum parvo lacte, aquâ mixto, percipiebat. Dicebat enim hanc esse consuetudinem eorum à quibus normam disciplinæ regularis didicerat; ut accepta nuper loca ad faciendum monasterium vel Ecclesiam, priùs orationibus ac jejuniis Domino consecrent. Cúmque decem dies quadragesimæ restarent, venit qui clamaret eum ad Regem. At ille, nè opus religiosum negotiorum regalium causâ intermitteretur, petiit presbyterum suum Cynebillum, qui etiam frater germanus erat ipsius, pia cœpta complere. Cui cùm ille libenter acquiesceret expleto studio jejuniorum & orationis, fecit ibi monasterium, quod nunc Læstinga ea vocatur, & religiosis moribus, juxta ritus Lindisfarnensium, ubi educatus erat, instituit. Qui cùm annis multis & in prefata provincia Episcopatum administraret, & hujus quoque monasterii, statutis *propositis, curam gereret, casu contigit ut ad ipsum monasterium tempore mortalitatis adveniens tactus ibidem infirmitate corporis, obiret. Qui primò quidem foris sepultus est, tempore autem proce-

* *Sax.* ante pascha.

* *W. & C.*

* *Sax.* præfectum & seniores instituit. Anglic. provast & aldermen.

* forþyrnendre. B.

bebyrged. Ða wæs æfter *forþgongendre tide on þam ylcan mynstre stænen cirice getimbred. on are ðære eadigan fæmnan Sca'. Marian. ⁊ eft on ðære his lichoma geseted wæs. be suðan ðam * wibede. Sealde he se B'. ꝥ mynster to reccanne æfter him Ceaddan his breþer. se wæs æfter þon biscop geworden. ⁊ haliges Godes man swa we her æfter secgað. Waron hi IIII gebroþro. Cedd. ⁊ Cynebill. ⁊ Celm. ⁊ Ceadda. eall Godes sacerdas [* mære ⁊ gode] twegen wæron biscopas. ⁊ twegen Mæsse Preostas ealle ða selestan. Mid ðy ða gebroþra ꝥ gehyrdon ða ðe on his mynstre wæron on east Seaxna mægþe heora B'. forþferedne ⁊ bebyrigedne on Norþan-hymbrum. þa eode heora XXX of ðam mynstre. ⁊ ðider coman. woldon hi ⁊ wilnedon æt heora fæder lice. oþþe Gode lifian. gif ꝥ Gode licode. oþþe forþferende þær bebyrigede beon. ⁊ hi lustlice fram þam broþrum þæs mynstres onfangene wæron. ⁊ hi ealle þær mid ðy wæle þæs foresprecenan woles hrædlice forþferdon. ⁊ bebyrigde wæron. butan anum cnihte. be þam cuþ standeð ꝥ he mid gebedum þæs halgan B'. fram deaþe gescylded wæs. Forþon mid ðy he micelre tide æfter life geornne halige gewritu leornade ⁊ smeade. þa ætnyhstan ongæt he ⁊ geleornode on gaste. ꝥ he ne wæs mid wætere fulluhtes bæþe Gode to bearne acenned. ⁊ he sona wæs mid þa *wyllan ðæs halwendan bæþes fram synnum aþwægen. ⁊ æfter fæce geheah ꝥ hine mon to Mæsse Preoste gehalgode. ⁊ he monegum on Godes ciricum nyt ⁊ bryce wæs. Be þam nis to tweogenne. ac is to gelyfanne. swa we ær cwædon. ꝥ he mid þa þingunge his fæder wæs gescylded fram ðære tide þæs deaþes. to þæs lichoman he for intingan his lufan com. to ðon ꝥ he æghwæþer ge ðone ecan deað bewicode. ⁊ swylce eac

* weorode.B. & C.

* sic MS. C. ut Lat.

* welle. C.

dente, in monasterio Ecclesia est in honorem beatæ Dei genitricis, de lapide facta; & in illa corpus ipsius ad dexteram altaris reconditum. Dedit autem Episcopus regendum, post se, monasterium fratri suo Ceadda, qui postea Episcopus factus est, ut in sequentibus dicemus. Quatuor siquidem quos diximus, germani fratres Cedd, & Cinebil, & Cęlm, & Ceadda (quod rarò invenitur) omnes sacerdotes Domini fuere pręclari; & duo ex eis etiam summi sacerdotii gradu functi sunt. Cùm ergò Episcopum defunctum ac sepultum in provincia Northanhymbrorum audirent fratres qui in monasterio ejus erant, in provincia Orientalium Saxonum, venerunt illò de suo monasterio homines circiter triginta, cupientes ad corpus sui patris aut vivere (si sic Deo placeret) aut morientes ibi sepeliri. Qui libenter à suis fratribus & [commilitonibus] suscepti, omnes ibidem, superveniente præfatæ pestilentię clade, defuncti sunt, excepto uno puerulo, quem, orationibus patris sui, à morte constat esse servatum. Nam cùm multo post hæc tempore viveret, & SCRIPTURIS legendis operam daret, tandem didicit, se aquâ baptismatis non esse regeneratum; & mox fonte lavacri salutaris ablutus, etiam postmodum ad ordinem presbyterii promotus est, multísque in Ecclesia utilis fuit. De quo dubitandum non *crediderim, quin intercessionibus (ut dixi) sui patris, ad cujus corpus, dilectionis ipsius gratiâ, venerat, sit ab articulo mortis retentus; ut & ipse sic mortem evaderet æter-

* T. & W.

oðrum broðrum lifes þegnunge. ⁊ * eorðe hælo þurh his lifes bysne geearnade;

*ecne. B. & C.

nam, & aliis quoque fratribus ministerium vitæ ac salutis docendo exhiberet.

NOTÆ.

[a] Exceptâ Dominicâ :-- *Nam lætitia diei Domin. resurrectioni Christi sacra, jejunare non patitur. Vide Hom.* 34. *pag.* 78. *lin.* 1. FERIA iiii IN CAPITE JEJUNII.

Ƿe etaþ on ðam sunnan dagum on undern ⁊ on æfen. forþam þe se sunnan dæg is swa halig ꝥ se man bið wyrþe þe on ðam dæge fæstan wyle ꝥ he beo amansumod. gif he hit for his anwilnysse deð; Ne eac man ne mot cneowian on sunnan dagum. ƿe sceolan swa ðeah ægþer ge on sunnan dagum ge on oðrum dagum druncennysse ⁊ oferfylle forbugan. be ðam ðe us bec tæceaþ. ⁊ huru swiðost on lengten;

*Diebus solis manè, & vesperi manducamus; nam dies Solis tam festivus est, quòd homo dignus sit, qui die illo jejunare vult, ut excommunicetur, si hoc pro voluntatis obstinatione fecerit. Nec potest quis diebus Solis genuflectere. Debemus tamen cùm diebus Solis tum diebus aliis ebrietatem, & ingluviem fugere, (sicut nos biblia erudiunt) & saltem maximè in * Quadragesima.*

* *Nam Quadragesima est ad Pascha celebrandum, & ad Eucharistiam percipiendam præparatio. ut suprà, pag. 71. l. 27.*

[b] Quibus diebus-- jejunium ad vesperam.--- *Licèt doctrina Ecclesiæ è verbo Dei jejunium præscripserit, mediocritatem tamen illam, quà cujusque naturæ viribus, & regionum discrimini conducit, retinendam decernit. Sed absit, viri Christiani non eo, quo oportet, ad luxum premendum rigore utantur. Hom.* 34. *p.* 206 *l.* 3.

Swa swa se lichama leofaþ be hlafe ⁊ drince. swa sceal seo sawul libban be lare ⁊ gebedum. Fela dyslice dæda deriaþ mancynne. oþþe for anwilnysse. oþþe for ungerade. swa swa sume menn doð ðe dyslice fæstað ofer hyra mihte. on gemænelicum lengtene. swa swa we sylfe gesawon oþþæt hi seoke wurdon; Sume fæston eac swa. ꝥ hi forsawon to etenne buton on ðone oþerne dæg. ⁊ æton þonne grædiglice. ac us secgað bec ꝥ sume fæston swa ꝥ hi geswencton hi sylfe forþearle. ⁊ nane mede næfdon þæs micelan geswinces. ac ðæs þe fyrr wæron fram Godes mildsunge; Nu gesetton þam halgan fæderas ꝥ we fæston mid gerade. ⁊ ælce dæg eton mid gedafenlicnysse. swa ꝥ ure lichama alefed ne wurþe. ne eft ofer mæst to idelum lustum; Ðæs eard nis eac ealles swa mægenfæst her on uteweardan þære eorþan bradnysse. swa swa heo is

Sicut corpus pane potúque vivit, sic vivet anima doctrinâ & oratione. Multa stultè suscepta, humanum genus perterrefaciunt : sive pro obstinatione, sive pro imprudentia: sicut quidam homines stultè agunt, qui ultra vires suas in Quadragesima communi jejunant; prout nos ipsi vidimus, donec ægrotassent. Alii etiam ità jejunarunt, ut manducare, nisi alterno die, despicerent: tunc autem avidè vescerentur : nobis verò biblia declarant, quòd alii ità jejunent, ut se valde affligant, nullámque *magnæ hujus afflictionis* *mercedem *habeant : sed eò longiùs à Dei absint misericordia. Sancti verò Patres instituunt, ut cum ratione jejunemus : & quotidie juxta convenientiam comedamus : ità ut corpus nostrum languidius nè fiat, néve contrà, libidinibus vanis præpotentius. Hæc autem terra non est omnino æquè potens jejunii, hîc in extima hujus mundi latitudine, atque*

* *Quò plùs jejunii sui meritis tribuunt, eò minùs mercedis à Dei misericordia accipiunt.*

is

is to middes on mægenfæstum eardum. þær man mæg fæstan freolicor þonne her; Ne nu nis mancyn swa mihtig swa menn wæron æt fruman; Nis nan fæsten swa god. ne Gode swa gecweme. swa þæt fæsten is. þæt manfulnysse onscunie. 7 leahtras forbuge.. 7 forlæte sake. 7 mid godum bigengum Gode gecweme. 7 mid gesceade libbe swa swa we sædon ær;

illa est in medio [sita] *in potentibus jejunii regionibus. Ibi liberiùs, quàm hic, quis poterit jejunare. Neque nunc humanum genus æquè robustum, atque initio fuit: nullum jejunium æquè bonum, atque æquè Deo gratum, atque illud jejunium, ut quis* saturitatem *fugiat, declinetq; vitia; litem quoque dimittat, bonisq; cultibus Deo placeat; & vivat cum ratione, sicut antè diximus.*

Cap. 24.

*Ut provincia Merciorum, occiso rege Pendâ, fidem Christi susceperit: & Oswi, pro adepta victoria, *possessiones & territoria Deo, ad construenda monasteria, dederit.* * *Sic MSS. sing.*

ÐYssum tidum Oswio se cyning mid þy he grimme hergunge 7 unaræfnendlice þrowode ðær oft cwedenan Myrcna cyninges Pendan. se eac his broðor ofsloh. ða æt nyhstan wæs he mid nyde gebæded. þæt he him gebead. wiþ his sibbe 7 gehet. unrim * maþma. 7 cynelicra gywena. ma þonne fela manna gelyfan mæge. 7 wið þon ðe he eft ham cyrde mid his fyrde. 7 his land 7 his rice oþ forwyrdne hergode; Mid ðy he ða se getreowleasa cyning nænige þinga his benum geþafian wolde. seþe þæt on his mode gehogod 7 geteod hæfde. þæt he wolde ealle his ðeode fram þam gingrum oþ þa yldran fordon. 7 fordilgian. ða beseah he to fultume þære godcundan arfæstnysse. þa he fram þam arleasan cyninge nænige sibbe findan mihte; 7 he þa wæs mid gehate hine sylfne bindende. 7 ðus cw. Nu se hæþena ne * con ure gyfe onfon. utan we þam syllan 7 bringan ðe onfon can urum Drihtne hælendum Criste; 7 he ða gehet gif Drihten him sige syllan wolde. þæt he wolde his dohter Gode forgifan. 7 gehalgian on clænum mægþhade. 7 swylce eac twelf boclanda æhte. þæt he geaf Gode mynster on to timbrianne. 7 swa mid medmycele werede

* madma. C.

* can. B. & C.

HIs temporibus rex Oswi, cùm acerbas & intolerabiles pateretur irruptiones sæpè dicti regis Merciorum, qui fratrem ejus occiderat; ad ultimum, necessitate cogente, promisit se ei innumera, & majora quàm credi potest, ornamenta regia, vel donaria in pretium pacis largiturum; dummodo ille domum rediret, & provincias regni ejus usque ad internecionem vastare desineret. Cúmque rex perfidus, nullatenus precibus illius assensum præberet, qui totam ejus gentem, à parvo usque ad magnum delere, atque exterminare decreverat, respexit ille ad divinæ auxilium pietatis; [quo ab impietate barbarica posset eripi:] Votóque se obligans, si paganus, inquit, nescit accipere nostra donaria, offeramus ei, qui novit, Domino Deo nostro. Vovit ergo *quia si victor existeret, filiam suam Domino, sacrâ virginitate, dicandam offerre, simul & duodecim possessiones prædiorum, ad construenda monasteria, donaret: & * *Sic MSS. sing.*

ꝥ he to þam campe ferde ⁊ is ꝥ sæd. ꝥ ða hæþenan ðrittigum siþa mare weorud hæfdon. þonne Osƿio se cyning mid Ealhfriþe his suna. ƿæs getrywende on Cristes fultum. mid medmycle weorode him togeanes com. forþon Ecgferð his oðer sunu on þa tid on Myrcna lande mid Cynwisse þam cwene ƿæs to gisle geseald ⁊ Eþelƿald ðonne Osƿaldes suna þæs cyninges seþe him on fultume beon sceolde. se ƿæs on dæle þara wiþerƿeardra. ⁊ feaht ⁊ won wiþ his eðle. ⁊ wið his fæderan ⁊ Ða ƿæs sona ðæs þe hi ꝥ gefeoht ongunnon. ꝥ ða hæðenan ƿæron slægne ⁊ geflymde. ⁊ xxx ealdormanna ⁊ heretogena. ða ðe ðam cyninge to fultume coman. lytestne ealle ƿæron ofslagene ⁊ On þam ƿæs Æþelhere Annan broþer east Engla cyninges. se æfter him to rice feng. se ƿæs ordfruma ðæs gefeohtes ðone mon sloh eac mid ealle his camp weorude þe he mid him brohte. ⁊ forþon ðe ðis gefeoht neah Winwæde streame ƿæs gefohten. ƿæs seo ea þa for renes mycelnysse swyþe rene ⁊ heofon flod mycel on ƿæt. ða gelamp ða hi * fleonde ƿæron. ꝥ ðær mycele ma mon cynnes adranc on ðam ƿætere. þonne mid sweorde ofslægen ƿære ⁊ Ða dyde Osƿio se cyning æfter þon ðe he Drihtne gehet. ⁊ for ðam forgifenan sige Gode ðanc sæde. ⁊ Ælfflæde his dohtor Gode forgeaf. ⁊ hi gehalgode ecre clænnysse. ⁊ eac swylce þa tƿelf boclond him gesƿeode eorþlices camphades ⁊ eorþlicre *herenysse to bigongenne þone heofonlican camphad. ⁊ to munuc stoƿum gesette. ⁊ him ƿeorulde sƿede ⁊ æhte forgeaf ꝥ hi sceoldan for hine þingian. ⁊ for sibbe his ðeode. ƿæs þæs landes ealles hund tƿelftig hida ⁊

* flymde. C.

* hyrsumnysse. B

sic cum paucissimo exercitu se certamini dedit. Denique fertur, quod tricies majorem pagani habuerint exercitum, [siquidem ipsi triginta legiones, ducibus nobilissimis instructas, in bello habuere.] Quibus Oswi rex, cum Alchfrido filio, perparvum (ut dixi) habens exercitum, sed Christo duce, confisus, occurrit: Nam alius filius ejus *Ecgfrid, eo tempore in provincia Merciorum, apud reginam *Cinvise, obses tenebatur. Filius autem Oswaldi regis Ethilwald, qui eis auxilio esse debuerat, in parte erat adversariorum; eisdémque, contra patriam & patruum suum pugnaturis, ductor extiterat: [quamvis ipso tempore pugnandi sese pugnæ subtraxerat, eventúmq; discriminis tuto in loco expectabat.] Inito ergò certamine, fugati sunt & cæsi pagani duces regis triginta, qui ad auxilium venerant penè omnes interfecti; in quibus *Ædilhere, frater Annæ regis Orientalium Anglorum, qui post eum regnavit, auctor ipse belli, perditis militibus sive auxiliis, interemptus est. Et quia prope fluvium *Vinved pugnatum est, qui tunc, præ inundantia pluviarum, latè alveum suum, imò omnes ripas suas transierat, contigit ut multò plures aqua fugientes, quàm bellantes perderet ensis. Tunc Rex Oswi, juxta quòd Domino voverat, pro collata sibi victoria gratias Deo referens, dedit filiam suam Elfledam, [quæ vix dum unius anni ætatem impleverat,] perpetuâ ei virginitate consecrandam; donatis insuper duodecim possessiunculis terrarum, in quibus ablato studio militiæ terrestris, ad exercendam militiam cœlestem supplicandúmque pro pace gentis ejus [æterna, devotioni sedulæ] monachorum, locus facultásque

* c. * c. * w. & C. * w. & c.

sixtig in Dera mægþe. sixtig on Beornicum ⁏ Ða eode seo forespræcene dohtor Osƿies þæs cyninges Gode gehalgod on ꝥ mynster ðe is nemned *Heorut ea. on þam ƿæs on ða tid Hilde abbudisse. seo æfter tƿam gearum geboht tyn hida landes hire on æhte on þære stoƿe seo is gecƿeden Streoneshalh. ðær heo mynster getimbrode. on ðam seo gemynegode cyninges dohter ærest ƿæs discipula. ⁊ leorning *mon regollices lifes. ⁊ eft æfter ðon ƿæs *magister ⁊ lareoƿ ðæs mynstres oð hire daga rim gefylled ƿæs. ꝥ is anes ƿona sixtig ƿintra. ða heo to clyƿnysse. ⁊ to gymungum þæs heofonlicum brydguman eadig fæmne ineode. on ðam mynstre heo ⁊ Osƿio hire fæder. ⁊ hire modur Eanflæd. ⁊ hire modur fæder Eadƿine. ⁊ monige oðre æðele on Sce̅. Petres cyricean. ðær Apostoles bebyrigde ƿæron ⁏ Ðis gefeoht Osƿio se cyning ðy þreotteoþan geare his rices on ðam lande ðe Loidis hatte. ðy seofonteoþan dæge Kalendarum Decembrium gefremede. mid mycelre *nytnysse æghƿæðeres folces. forþon ðe he his ðeode alysde. ⁊ generede fram ðære feondlican hergunge ðara hæðenra. ⁊ eac sƿylce Myrcna ðeode. ⁊ ðara neah mægþa. of aheaƿenum ðy gestreoflearan heafde Pendan. to gife Cristes geleafan gecyrde ⁏ Ƿæs ærest Mercna Biscop ⁊ Lindesfearena ⁊ Middelengla *Dema geƿorden. sƿa ƿe beforan sædan. se on Middelenglum forðferde ⁊ bebyriged ƿæs ⁏ Se æftera ƿæs Cellach. se forlet his biscop ðenunge on Englum. ⁊ lifigende to Scottum hƿearf. æghƿæðer heora ƿæs Scotta cynnes ⁏ Se ðridda Biscop ƿæs Trumhere. se ƿæs Angel cynnes. ac he ƿæs gelæred

⁊

*Heorot. B. & C.

*manna B.

*nytƿeorþnesse. B.

*sic MS. C Dioma. B.

suppeteret. E quibus videlicet possessiunculis, sex in provincia Deirorum, sex in Berniciorum dedit. Singulę verò possessiones decem erant familiarum, id est, simul omnes centum viginti. Intravit autem præfata Regis Oswi filia, Deo dicanda, monasterium quod nuncupatur Herut eu, [id est, insula cervi,] cui tunc *Hilda Abbatissa pręfuit. Quę post biennium, comparatâ possessione decem familiarum, in loco qui dicitur Streaneshalh, ibi monasterium construxit. In quo memorata Regis filia, primò discipula vitæ regularis, deinde etiam magistra extitit; donec, completo sexaginta annorum numero, ad complexum & nuptias sponsi cœlestis virgo beata intraret. In quo monasterio & ipsa, & pater ejus Oswi, & mater ejus Eanfled, & pater matris ejus Edwinus, & multi alii nobiles in Ecclesia S. Apostoli Petri sepulti sunt. Hoc autem bellum, Rex Oswi in regione Loidis, tertiodecimo regni sui anno, decimoseptimo die Kalendarum Decembrium, cum magna utriúsque populi utilitate confecit. Nam & suam gentem ab hostili paganorum depopulatione liberavit: & ipsam gentem Merciorum finitimarúmque provinciarum, desecto capite perfido, ad fidei CHRISTIANÆ gratiam convertit. Primus autem in provincia Merciorum, simul & Lindisfarorum, ac mediterraneorum Anglorum factus est Episcopus Diuma, (ut suprà diximus;) qui apud mediterraneos Anglos defunctus, *ac sepultus est: Secundus Cellach, qui relicto Episcopatûs officio, vivens ad Scotiam rediit; utérque de genere Scotorum: Tertius Trumhere, de natione quidem Anglorum, sed

* Sic MS. T. Hild. W. & C.

* Sic MSS. sing.

⁊ gehalgad fram Scottum. se ƿæs Abbud on þam mynstre ðe is cƿeden Ongetlingum. þ is seo stoƿ ðær Osƿine cyning ofslægen ƿæs. sƿa ƿe beforan gemynegodon. ⁊ forþon Eanflæd seo cƿen his * mage for geclænsunge his unrihtes slæges. bæd heo Osƿio ðone cyning þ he ðær forgeafe stoƿe mynster on to timbrianne þam foresprecenan Godes ðeoƿe Trumhere. forðon ðe he eac sƿylce ƿæs mæg ðæs ofslægenan cyninges; þ on ðam mynstre ƿæron singale gebeda for æghƿæðeres cyninges ecre hælo. ge ðæs ofslægenan. ge ðæs ðe hine slean heht; ⁊ hƿæt. he ða se cyning Osƿio æfter Pendan slæge. þreo ƿinter full Mercna ðeode ⁊ sƿylce eac ðære oðrum folcum suð mægða on ealdordome * fore ƿæs. ⁊ he sƿylce eac * Pehta ðeode of ðam mæstan dæle Ongel cynnes rice underðeodde. ⁊ him to hereneysse geteah; On ða tid eac sƿylce Osƿio se cyning geaf ⁊ sealde. ðam foresprecenan Peadan Pendan suna ðæs cyninges. forþon ðe he ƿæs his mæg. suð Myrcna rice. ða syndon ðæs ðe menn cƿeþað fif þusendo folces. ⁊ þa syndon to sceadenne mid * Trentan streame ƿiþ norð Myrcum. þara landa is seofon ðusendo ;

* mæge. C.

* ofer. *superscrip. Cant.*

* Peohta. B.

* Treontan. C.

Ac he ða se ylca Peada þy nyhstan lengtenne sƿyþe manfullice acƿeald ƿæs þurh meldunga his agennys ƿifes. on ðære Eastorlican tide symbelnysse ; Ða ða þreo ƿinter gefyllede ƿæron. æfter Pendan slege þæs cyninges. þa ƿunnon ⁊ fuhton ƿiþ Osƿio Myrcna heretogan ⁊ ealdormenn Immen. ⁊ Eafa. ⁊ Eadbyrht. ⁊ hofon Ƿulfhere Pendan suna Myrcum to cyninge. þone heo geongne ær digollice heoldon ⁊ hæfdon. ⁊ aƿurpon þa ealdormenn ðæs fremþan cyninges. ⁊ heora land ⁊ heora gemæro stronglice geeodan ⁊ freodom onfengon.

*edoctus & ordinatus à Scotis; qui erat Abbas in monasterio quod dicitur Ingetlingum; ipse est locus in quo occisus est rex Oswi, ut suprà meminimus. Nam Regina Eanfled propinqua illius, ob castigationem necis ejus injustæ, postulavit à Rege Oswi, ut donaret ibi locum monasterio construendo, præfato Dei famulo Trumhere, quia propinquus & ipse erat regis occisi. In quo videlicet monasterio, orationes assiduę pro utriusque regis, id est, occisi & ejus qui occidere jussit, salute æterna fierent. Idem autem rex Oswin, tribus annis post occisionem Pendan regis Merciorum, genti, necnon & cęteris australium provinciarum populis præfuit; qui etiam gentem Pictorum maxima ex parte regno Anglorum subjecit. Quo tempore donavit præfato Peadan, filio regis Pendan, eò quòd esset cognatus suus, regnum australium Merciorum, qui sunt (ut dicunt) familiarum quinque millium, discreti fluvio Treantâ ab aquilonaribus Mercis, quorum terra est familiarum septem millium: sed idem *Peada proximo vere multùm nefariè peremtus est, proditione (ut dicunt) conjugis suæ, in ipso tempore festi Paschalis. Completis autem tribus annis post interfectionem Pendan regis, rebellaverunt adversus regem Oswi, duces [gentis Merciorum] Immin, & Eaba, & Eadberht, levato in regem Vulfhere filio ejusdem Pendan adolescente, quem occultum servaverant: Et ejectis principibus regis, non proprii, fines suos fortiter simul & libertatem receperunt. Sicque

*w. & C.

*w. & c.

fengon. And hi swa frige mid heora cyninge Drihtne Criste ðam soðan cyninge. for þam ecan rice on heofonum gefeonde ðeowdon ⁊ wæs he Wulfhere Myrcna cyning seofontyne winter. ⁊ he hæfde ærest Trumhere B'. him to lareowe. be þam we beforan sædon. Se æftera wæs * Gearumon. Þridda wæs Ceadda. ⁊ feorða Winferþ. Ealle ðas wæron endebyrdlice on his dæge Biscop hada brucende on Myrcna ðeode ⁊

* Jaruman. B.

cum suo rege liberi, Christo vero regi, pro sempiterno in cœlis regno, servire gaudebant. Præfuit autem idem rex [genti Merciorum,] annis decem & septem. Habuitque primum Episcopum Trumhere, de quo suprà diximus; secundum *Jaruman; tertium Ceaddan; quartum Winfridum: Omnes hi per ordinem sibimet succedentes sub rege Vulfhere, gentis Merciorum Episcopatu sunt functi.

* Sic MSS. W. & C.

Cap. 25.

Ut quæstio sit mota de tempore Paschæ, adversùs eos qui de Scotia venerant.

Sax. Deest

INterea Aidano Episcopo de hac vita sublato, Finan pro illo gradum Episcopatûs, à Scotis ordinatus ac missus, acceperat; qui in insula Lindisfarnensi fecit Ecclesiam Episcopali sede congruam. Quam tamen, more Scotorum, non de lapide, sed de robore secto totam composuit atque arundine texit: Quam, tempore sequente, Reverendissimus Archiepiscopus Theodorus in honorem beati Petri Apostoli dedicavit. Sed & Episcopus loci ipsius Eadberht ablatâ arundine, plumbei laminis eam totam, hoc est, & tectum, & ipsos quoq; parietes ejus cooperire curavit. His temporibus quæstio facta est frequens & magna, de observatione Paschæ, confirmantibus eis, qui de Cantia vel de Galliis advenerant, quòd Scoti dominicum Paschæ diem, contra universalis Ecclesiæ morem, celebrarent. Erat in his acerrimus verę Paschæ defensor nomine Ronan, natione quidem Scotus, sed in Galliæ ~~vel~~ Italiæ partibus regulâ Ecclesiasticæ veritatis edoctus; qui cum Finano confligens, multos quidem correxit, vel ad solertiorem veritatis inquisitionem accendit; nequaquam tamen Finanum emendare potuit, quin potiùs quòd esset homo ferocis animi, acerbiorem castigando, & apertum veritatis adversarium reddidit. Observabat autem Jacob diaconus quondam (ut suprà docuimus) venerabilis Archiepiscopi Paulini, verum & Catholicum Pascha cum omnibus quos ad correctiorem viam erudire poterat. Observabat & regina *Eanfleda cum suis, juxta quod in Cantia fieri viderat, habens secum de Cantia presbyterum Catholicę observationis, nomine Romanum. Unde nonnunquam contigisse fertur illis temporibus, ut bis in anno uno Pascha celebraretur. Et cùm Rex Pascha Dominicum solutis jejuniis faceret, tum regina cum suis, persistens adhuc jejunio diem palmarum celebraret. Hęc autem dissonantia Paschalis observantiæ, vivente Aidano, patienter ab omnibus tolerabatur, qui patenter intellexerant, quia etsi pascha, contra morem eorum qui ipsum miserant, facere non potuit, opera tamen fidei, pietatis, & dilectionis, juxta morem, omnibus sanctis consuetum, diligenter exequi curavit. Unde ab omnibus, etiam his qui de Pascha aliter sentiebant, meritò diligebatur, nec solùm à mediocribus, verùm ab ipsis quoque Episcopis, Honorio Cantuariorum, & Felice Orientalium Anglorum venerationi habitus est. Defuncto autem Finano, qui post illum fuit, cùm Colmanus in Episcopatu succederet, & ipse missus à Scotia, gravior de observatione Paschæ, necnon & de aliis Ecclesiasticæ vitæ disciplinis, controversia nata est. Unde meritò movit hæc quæstio sensus & corda multorum timentium, ne fortè, accepto Christianitatis vocabulo, *in vacuum currerent aut cucurrissent.* Pervenit & ad ipsas principum aures, Oswi videlicet regis, & filii ejus

* Eanfled. W. & C.

Alchfridi: Quia nimirum Oswi à Scotis edoctus ac baptizatus, illorum etiam linguâ optimè imbutus, nil melius quàm quod illi docuissent, autumabat. Porrò Alchfrid magistrum habens, eruditionis Christianæ, Wilfridum virum doctissimum: nam & Romam priùs propter doctrinam Ecclesiasticam adierat, & apud Dalfinum Archiepiscopum Galliarum Lugduni multum temporis egerat; à quo etiam tonsuræ Ecclesiasticæ coronam susceperat: Hujus doctrinam omnibus Scotorum traditionibus jure præferendam sciebat. Unde ei etiam donaverat monasterium quadraginta familiarum, in loco qui dicitur in *Hrypum: Quem videlicet locum paulò antè, eis qui Scotos sequebantur, in possessionem monasterii dederat. Sed quia illi postmodum, datâ sibi optione magis loco cedere, quàm suam mutare consuetudinem volebant, dedit eum illi qui dignam loco & doctrinam haberet & vitam. Venerat eo tempore Agilberhtus Occidentalium Saxonum Episcopus, cujus suprà meminimus, amicus Alchfridi Regis & Wilfridi Abbatis, ad provinciam Northanhymbrorum, & apud eos aliquandiu demorabatur; qui etiam Wilfridum rogatu Alchfridi, in præfato suo monasterio, presbyterum fecit: Habebat autem secum ipse presbyterum, nomine Agathonem. Motâ ergò ibi quæstione de Pascha, vel tonsura, vel aliis rebus Ecclesiasticis, dispositum est, ut in monasterio, quod dicitur Streaneshalch, quod interpretatur sinus fari, (cui tunc Hilda abbatissa, Deo devota fœmina, præfuit,) synodus fieri, & hæc quæstio terminari deberet. Venerúntque illò reges ambo pater scilicet, & filius; Episcopi Colman cum clericis suis de Scotia; Agilberchtus, cum Agathone & Wilfrido presbyteris: Jacobus & Romanus in horum parte erant; Hilda abbatissa cum suis in parte Scotorum; in qua erat etiam venerabilis Episcopus Cedda jamdudum ordinatus à Scotis (ut suprà docuimus;) qui & interpres in eo concilio vigilantissimus utriusque partis exstitit. Primúsque rex Oswi, præmissâ præfatione, quòd oporteret eos, qui UNI DEO servirent, unam vivendi regulam tenere; nec discrepare in celebratione Sacramentorum cœlestium, qui unum omnes in cœlis regnum expectarent: Inquirendum potiùs, quæ esset verior traditio, & hanc ab omnibus communiter esse sequendam. Jussit primò, dicere Episcopum suum Colmanum qui esset ritus, & unde originem ducens ille, quem ipse sequeretur. Tunc Colmanus, Pascha, inquit, hoc quod agere soleo, à majoribus meis accepi, qui me huc Episcopum miserunt; quod omnes patres nostri, viri Deo dilecti, eodem modo celebrasse cognoscuntur. Quod nè cui contemnendum & reprobandum esse videatur, ipsum est quod beatus Johannes Evangelista, discipulus specialiter Domino dilectus, cum omnibus quibus præerat Ecclesiis, celebrasse legitur. Quo hæc & his similia dicente, jussit Rex & Agilberhtum proferre in medium, morem suæ observationis unde initium haberet, vel quâ hunc auctoritate sequeretur. Respondit Agilberhtus: Loquatur obsecro vice meâ discipulus meus Wilfrid presbyter; quia unum ambo sapimus cum cæteris, qui hîc assident, Ecclesiasticæ traditionis cultoribus, & ille meliùs ac manifestiùs ipsâ linguâ Anglorum, quàm ego per interpretem, potest explanare quæ sentimus. Tum Wilfrid, jubente rege, ut diceret, itâ exorsus est; Pascha quod facimus, inquit, vidimus Romę ubi beati Apostoli Petrus & Paulus vixere, docuere, passi sunt, & sepulti, ab omnibus celebrari; hoc in Italia, hoc in Gallia, quas discendi vel orandi studio pertransivimus, ab omnibus agi conspeximus. Hoc Africam, Asiam, & Ægyptum, Græciam, & omnem orbem, quacunque Christi Ecclesia diffusa est, per diversas nationes ac linguas; uno, ac non diverso temporis ordine, geri comperimus, præter hos tantùm & obstinationis eorum complices, Pictos dico, & Britones, cum quibus de duabus ultimis Oceani insulis, & his non totis, contra totum orbem stulto labore pugnant. Cui hæc dicenti respondit Colmanus: Mirum quare stultum appellare velitis laborem nostrum, in quo tanti Apostoli, qui super pectus Domini recumbere dignus fuit, exempla sectamur; cùm ipsum sapientissimè vixisse omnis mundus noverit. At Wilfridus: Absit, inquit, ut Johannem stultitiæ reprehendamus, cùm scita legis Mosaicæ juxta literam servaret, Judaizante adhuc in multis Ecclesiâ, nec subitò valentibus Apostolis, omnem legis observantiam, quæ à Deo instituta est, abdicare. Quomodo simulacra,

quæ

* *Sic MS. C. in Ripum, T. & W.*

quæ à dæmonibus inventa sunt, repudiare omnes qui ad fidem veniunt necesse est: videlicet nè scandalum facerent eis qui inter gentes erant Judæis. Hinc est enim quòd Paulus Timotheum circumcidit, quòd hostias in templo immolavit, quòd cùm Aquila & Priscilla caput Corinthi totondit: ad nihil videlicet utile nisi ad scandalum vitandum Judæorum. Hinc quòd eidem Paulo Jacobus ait. *Vides frater, quot millia sunt in Judæis qui crediderunt, & omnes ii æmulatores sunt legis*: nec tamen hodie, clarescente per mundum Evangelio, necesse est, imò nec licitum fidelibus vel circumcidi, vel hostias Deo victimarum offerre carnalium. Itaque Johannes secundùm legis consuetudinem quarta decimâ die mensis primi, ad vesperam incipiebat celebrationem festi paschalis, nil curans utrùm hęc sabbato, an aliâ qualibet feriâ proveniret. At verò *Petrus, cùm Romæ prædicaret, memor quia Dominus primâ sabbati resurrexit à mortuis, ac mundo spem resurrectionis contulit, ità Pascha faciendum intellexit, ut secundùm consuetudinem ac præcepta legis, quartamdecimam lunam primi mensis, æquè sicut Johannes Orientem, ad vesperam semper expectaret. Et hac exortâ, si Dominica dies (quæ tunc prima sabbati vocabatur) erat manè ventura, in ipsa vespera Pascha dominicum celebrare incipiebat; quomodo & nos omnes hodie facere solemus. Sin autem dominica, non proximo manè post lunam quartam decimam, sed sextadecimâ, aut septimadecimâ, aut aliâ qualibet lunâ, usque ad vicesimam primam, esset ventura; expectabat eam, & præcedente sabbato, vespere, sacrosancta Paschæ solennia inchoabat. Sicque fiebat ut Dominica Paschæ dies, non nisi à quintadecima luna usque ad vicesimam primam servaretur. Neque hæc Evangelica & Apostolica traditio legem solvit, sed potiùs adimplet, in qua observandum Pascha à quartadecima luna primi mensis ad vesperam, usque ad vicesimam primam lunam ejusdem mensis ad vesperam prçceptum est; in quam observantiam imitandam, omnes beati Johannis successores in Asia, post obitum ejus, & omnis per orbem Ecclesia conversa est, & hoc esse verum Pascha, hoc solum fidelibus celebrandum Nicęno concilio, non statutum noviter sed confirmatum est: ut Ecclesiastica docet historia. Unde constat vos, Colmanne, neque Johannis (ut autumatis) exempla sectari; neque Petri, cujus traditioni, scientes contradicitis; neque legi, neque Evangelio, in observatione vestri Paschæ congruere. Johannes enim ad legis Mosaicæ decreta tempus Paschale custodiens, nil de prima sabbati curabat, quod vos non facitis, qui non nisi primâ sabbati Pascha celebratis. *Petrus à quintadecima luna usque ad vicesimam primam, diem Paschæ dominicum celebrabat: quod vos non facitis, qui à quartadecima usque ad vicesimam lunam, diem Dominicum Paschæ observatis: ità ut tertiadecimâ lunâ ad vesperam sępiùs Pascha incipiatis, cujus neque lex ullam fecit mentionem, neq; auctor ac dator Evangelii Dominus in ea, sed in quartadecima, vel vetus Pascha manducavit ad vesperam, vel novi Testamenti sacramenta, in commemorationem suæ Passionis, Ecclesiæ celebranda tradidit. Itémque lunam vicesimam primam, quam lex maximè celebrandam commendavit, à celebratione vestri Paschæ funditus eliminatis. Sicque, ut dixi, in celebratione summæ festivitatis, neque Johanni, neque Petro, neque Legi, neque Evangelio concordatis. His contrà Colmanus: Nunquid, ait, Anatolius vir sanctus, & in præfata historia Ecclesiastica multùm laudatus, Legi vel Evangelio contraria sapuit, qui à quartadecima usque ad vicesimam Pascha celebrandum scripsit? Nunquid reverendissimum patrem nostrum Columbam, & successores ejus, viros Deo dilectos, qui eodem modo Pascha fecerunt, divinis paginis contraria sapuisse, vel egisse credendum est? Cùm plurimi fuerint in eis, quorum sanctitati cœlestia signa, & virtutum quę fecerunt miracula, testimonium præbuerunt: quos ipse sanctos esse non dubitans, semper eorum vitam, mores, & disciplinam sequi non desisto. At Wilfridus: Constat, inquit, Anatolium virum sanctissimum, doctissimum, ac laude esse dignissimum: Sed quid vobis cum illo, cùm nec ejus decreta servetis? Ille enim in Pascha sua regulam utiq; veritatis sequens, circulum novemdecim annorum posuit, quem vos aut ignoratis, aut agnitum à tota Christi Ecclesia custoditum, pro nihilo contemnitis. Ille sic in Pascha Dominica quartamdecimam lunam computavit, ut hanc eadem

* Sic MSS. sing.

* RR. Armach. p. 931. l. 23.

dem ipsâ die, more Ægyptiorum quintamdecimam lunam ad vesperam esse fateretur: Sic item vicesimam, die dominico Paschæ annotavit, ut hanc, declinatâ eadem die, esse vicesimam primam crederet. Cujus regulam distinctionis vos ignorasse probat, quòd aliquoties Pascha manifestissimè ante plenilunium, id est, in tertiadecima luna facitis. De patre autem vestro* Columba, & sequacibus ejus, quorum sanctitatem vos imitari, & regulam ac prȩcepta, cœlestibus signis confirmata, sequi perhibetis, possum respondere; quia multis in judicio dicentibus Domino, quòd *in nomine ejus prophetaverint, & dæmonia ejecerint & virtutes multas fecerint*; Responsurus sit Dominus, *Quia nunquam eos noverit*. Sed absit ut hoc de patribus vestris dicam, quia justius multò est de incognitis bonum credere quàm malum. Unde & illos Dei famulos ac Deo dilectos esse non nego, qui simplicitate rusticâ sed intentione piâ, Deum dilexerunt. Neque illis multùm obesse reor talem Paschæ observantiam, quamdiu nullus advenerat qui eis instituti perfectioris decreta, quȩ sequerêtur, ostenderet. Quos utique credo, siquis tunc ad eos Catholicus calculator adveniret, sic ejus monita fuisse secuturos, quomodò ea quæ noverant ac didicerant, Dei mandata probantur fuisse secuti. Tu autem & socii tui, si audita decreta sedis Apostolicȩ, imò universalis Ecclesiȩ, & hæc literis sacris confirmata sequi contemnitis, absque ulla dubitatione peccatis: Etsi enim patres tui sancti fuerunt, nunquid universali quȩ per orbem est Ecclesiæ Chrsti, eorum est paucitas una, de angulo extremæ insulæ, præferenda? Etsi sanctus erat ac potens virtutibus ille Columba vester, imò & noster si Christi erat, num præferri potuit beatissimo Apostolorum principi? Cui Dominus ait; [a]*Tu es Petrus, & super hanc Petram ædificabo Ecclesiam meam, & portæ inferi non prævalebunt adversus eam, & tibi dabo*[b]*claves regni cælorum*. Hæc perorante Wilfrido dixit rex. Veréne Colmane hæc illi Petro dicta sunt à Domino? qui ait, Verè, rex. At ille: Habetis, inquit, vos proferre aliquid tantæ potestatis vestro Columbæ datum? At ille ait: Nihil. Rursum autem rex: Si utriq; vestrum, inquit, in hoc sine ulla controversia consentiunt, quòd hæc principaliter Petro dicta, & ei claves regni cœlorum sunt datæ à Domino. Responderunt etiam utriq;: At ille ita conclusit; Et ego vobis dico, quia hic est Ostiarius ille, cui ego contradicere nolo, sed in quantum novi, vel valeo, hujus cupio in omnibus obedire statutis, nè fortè, me adveniente ad fores regni cœlorum, non sit qui reserat, adverso illo, qui claves tenere probatur. Hȩc dicente rege, faverunt assidentes quique, sive astantes majores, unà cum mediocribus, & abdicatâ minùs perfectâ institutione, ad ea quæ meliora cognoverant, sese transferre festinabant.

*RR Armach pag. 930. l. 27.

NOTÆ.

[a] *Dominus ait*; Tu es Petrus; & supra hanc Petram ædificabo Ecclesiam meam---. Quòd hȩc PRINCIPALITER Petro dicta— & ei claves— Hæc dicente Rege, faverunt assidentes.— Faverunt, *inquit, quasi argumentum Regis aliàs per se satìs invalidum, & auditorum favore opus fuerit: Quin veteris Ecclesiæ Romano-Saxonicæ autoritas, totam controversiam de Petro, & fide Petri ità illustrat, ut hinc nosmetipsos doctrinæ Catholicæ à doctoribus nostris acceptæ, non innovatores esse facilè evincamus. Hæc ut reliqua in gratiam veritatis studiosorum sic transfero.* *Serm. Cathol. de* S. Petro, *p.* 405.

Petrus him andsƿyrde; Drihten gif þu hit sy hat me gan to ðe bufon ðam ƿætere; Petrus ƿæs fyrmest on þam ƿerede. ⁊ cafost on Cristes lufe; He ƿolde gelomeana andƿyrdan for hi ealle. sƿa sƿa he dyde ða ða Crist hi befran hu men cƿyd-dodon be him. ⁊ syþþan axode hi. Hu cƿeþe ge be me; Ða cƿæþ Petrus;

Petrus illi respondit, Domine, si tu sis ille, jube me adire te super aquam: Petrus fuit in acie illa primus, & in amore Christi vehementissimus: ille ut plurimùm* unus, pro omnibus *illis responderet, prout fecerat, quando* Christus illos *rogabat, quid homines de ipso dicerent: Et postea* illos *sciscitatus est, Quid* vos *de me dicitis? tunc ait Petrus, Tu es*

* scil. *ut Christo proximus, sic ad alloquendum aptissimus.*

Petrus? Ðu eart Crist ðæs lifigendan Godes sunu? An ⁊-ƿyrde for manegum. forþan ðe annys ƿæs on him manegum? Crist cƿæþ to him betƿux oþrum ƿordum? Ic secge ðe ðu eart Petrus. ⁊ ofer ðisne stan ic getimbrige mine cyrcan? Augustinus tractavit quod Petrus in figura significat Ecclesiam. quia Christus Petra. Petrus populus Christianus? Ær þan fyrste ƿæs his nama Simon. ac Drihten him gesette þisne naman Petrus. þ is stænen. to ði þ he hæfde getacnunge Cristes gelaþunge? Crist is cƿeden Petra. þ is stan. ⁊ of ðam naman is gecƿeden Petrus eal cristen folc? Crist cƿæþ ðu eart stænen. ⁊ ofer ðisne stan þ is ofer þam geleafan þe þu nu andettest. ic getimbrige mine cyrcan? Ofer me sylfne ic getimbrige mine cyrcan. ofer me ic getimbrige ðe. na me ofer ðe? Ic eom seo trumnyss ðe ðe healdan sceal. ⁊ ealle ða getimbrunge Cristenre gelaðunge? Nu berþ Petrus þ hiƿ oþþe getacnunge ðære halgan gelaþunge on þære he is ealdor under Crist?

Christus, Dei viventis filius. Unus respondit pro pluribus: unitas *enim illis* multis *inerat. Christus illis inter reliqua verba dixit, Ego tibi dico, Tu es Petrus, & super hanc petram ædificabo ecclesiam meam. Augustinus tractavit, quod Petrus in figura significat Ecclesiam:* quia Christus Petra: *Petrus [autem] populus Christianus. Ante hoc tempus nomen illi* Simon *fuit: sed Dominus hoc nomen* Petrus *illi imposuit, id est,* Petræus: *in hoc scil. ut Christi Ecclesiæ** typum *haberet.* Christus *dicitur* petra, *hoc est*, lapis; *& de hoc nomine dicitur* Petrus, omnis, *scil.* populus Christianus. *Christus dixit, Tu es**Petrus, *& super hanc petram, hoc est,* super *fidem illam, quam tu nunc confessus es, ædificabo Ecclesiam meam. *Super * meipsum ædificabo Ecclesiam meam, super me ædificabo te, non me super te. Ego sum robur illud quod te sustinebit; totúmque Ecclesiæ Christianæ ædificium. Nunc gerit Petrus typum illum aut significationem Ecclesiæ sanctæ, in * qua sub Christo* senior *exsistit.*

* non caput.

* Sax. *Petræus.*

* *Petra est fides.*

* *Sive Christus ipse. Vide* S. *Augustinum* De verbis Domini, *Serm.* 13. &c.

* *in* qua, *non in* quam.

Et Serm. Cath. Kal. Jul. Passio Apostolorum Petri & Pauli, p. 160. l. 16.

Drihten cƿæð to Petre. Ðu eart stænen? For þære strencðe his geleafan. ⁊ for anrædnysse his ⁊detnysse he underfencg ðone naman. forðan ðe he geþeodde hine sylfne mid fæstum mode to Criste. se þe is stan gecƿeden fram ðam Apostole Paule? ⁊ ic timbrige mine cyrcan uppon ðyssum stane. þ is ofer ðon geleafan ðe ðu andetst? Eall Godes gelaþung is ofer ðam stane gebytlod. þ is ofer Criste. forþan ðe he is se grundƿeall eallra þæra getimbrunga his agenre cyrcan? Ealle Godes cyrcan synd getealde to anre gelaþunge. ⁊ seo is mid gecorenum mannum getimbrod. na mid deadum stanum

Dominus dixit Petro, Tu es*Petrus, *propter robur fidei suæ, & propter consensum confessionis suæ hoc nomen suscepit; quoniam seipsum mente firmâ subjecit Christo,* *qui Paulo Apostolo* petra *dicitur. Et ego super hanc petram ædificabo Ecclesiam meam: hoc est, super * fidem illam quam tu confiteris. Tota Christi Ecclesia super* petram illam *exstructa est; hoc est, super* Christum; *quoniam* ille *cunctorum Ecclesiæ suæ ædificiorum* fundamentum *est. Omnes Dei Ecclesiæ, in unam congregationem adnumerantur: atque illa, hominibus electis, non lapidibus inanimatis ædificatur:*

* *Sax.* Petræus.

* Petra Christus.

* *Et fides.*

⁊ eall seo bytling ðæra liflicra stana is ofer Criste gelogod. Forþan ðe ƿe beoþ ðurh ðone geleafan his lima getealde. ⁊ he ure ealra heafod; Seþe bytlað of þam grundƿealle his ƿeorc hƿyrt to micclum lyre; Se hælend cƿæþ. Ne magon helle gatu naht togeanes minre cyrcan; Leahtras ⁊ dƿollic lar syndon helle gatu. Forþan ðe hi lædað ðone synfullan sƿylce ðurh geat into helle ƿite; Manega sind ða gatu. ac heora nan ne mæg ongean ða halgan gelaþunge ðe is getimbrod uppon ðam fæstan stane Criste. Forþan ðe se gelyfeda þurh Cristes gescyldnysse ætƿint þam frecednyssum ðæra deoflicra costnunga;

totáque illa viventium lapidum structura super Christum locatur; quoniā nos membra ejus per FIDEM *adnumeramur; atque ille omnium nostrûm caput. Qui citra hoc fundamentum exstruit, fabrica sua in ruinam magnam assurgit. Jesus dixit, Haud possunt portæ inferni quid in Ecclesiam meam: flagitia & hæretica doctrina sunt inferni portæ; quoniam peccatorem, quasi per portam, in inferni pœnam ducunt. Portæ multæ sunt: harum tamen nulla adversùs sanctam possunt Ecclesiam, quæ super * Petram firmam, Christum scil. ædificatur. Fideles enim tentationum diabolicarum periculis, per Christi præsidium eluctantur.*

* *Petra Christus.*

* *Pag.*246.

**Liber ministri Missæ pro Maronitarum natione, Syro-Arabicè* ROMÆ *excusus, miro artificio subobscurus est: (quasi testimonium S. Pauli de Ecclesia,* super fundamenta Prophetarum & Apostolorum fundata, *ad solum S. Petrum torquere velit.) Sic Latinè transtuli;* Fundavit [*Filius Dei*] fundamenta ejus, scil. Ecclesiç sanctæ, super Simonem Petrum. *Autor nè eludat Paulum, ad quem alludit. Sic enim Ephes.*2.20. Estis superædificati super fundamentum Apostolorum, & Prophetarum. *Partes suas inter primos, S. Petro tribuat; nec cæteros suis defraudabit: At sequenti pag. idem liber Missalis, fidem & lapidem angularem, S. Petri, & Ecclesiæ fundamenta statuit. Nimirum,* Super Petram FIDEI positus est Simon *fidelis; & super† Cepham [*sive lapidem*] capitis anguli, posita sunt fundamenta tua, O Ecclesia. *Tantæ molis erit Ecclesiam Christi, de Petra sua, Christóque capite suo deturbare.*

* *Petrus quemvis fidelem significat*

† *Perpende versionem Syr.* 1.*Pet.*2.4,5. *ubi Christus est* Cephas, *sc. Petra: & Christiani sunt Cephæ sive Petri, hoc est, lapides Christo superstructi*

b Tibi dabo claves regni cœlorum-- *Vide Serm. Cathol. Kal. iiii. Passio Apostolorum Petri & Pauli, pag.*160- *Sic Latinè verto.*

He cƿæþ. Ic þe betæce heofonan rices cæge; Nis seo cæig gylden. ne sylfren. ne of nanum antimbre gesmiþod. ac is se anƿeald ðe him Crist forgeaf. þ nan man ne cymþ into Godes rice buton se halga Petrus him geopenige þ infær; ⁊ sƿa hƿæt sƿa ðu bintst ofer eorþan. þ biþ gebunden on heofonum; ⁊ sƿa hƿæt sƿa ðu unbintst ofer eorþan þ biþ unbunden on heofenan; Ðisne anƿeald he forgeaf nu Petre ⁊ eac syþþan ær his upstige eallum his Apostolum. ða ða he him on ableoƿ þus cƿeþende. Onfoþ halige gast. ðæra manna sinna ðe ge forgyfaþ beoþ forgyfene;

Ille ait; Ego tibi regni cœlestis clavem trado. *Clavis illa, nec aurea est, nec argentea; neque ex aliqua alia materia conflata: sed** potestas *ea est quam illi Christus dedit; ità ut nemo regnum Dei intrarit, nisi S. Petrus, hunc illi ingressum aperuerit.* Et quicquid ligaveris super terram, ligatum erit in cœlis, & quicquid solveris super terram, solutum erit in cœlis. *Potestatem hanc Petro* Nunc *dedit; atq; etiam postea, ante ascensum suum,* Apostolis suis omnibus *quando illis insufflaverit, sic dicens:* Accipite Spiritum Sanctum; Quorum remiseritis peccata remittuntur eis;

* *Clavis (inquit vetus Ecclesia Romano-Saxonica) est potestas Petro, à Christo data; atqui hæc eadem potestas (ut infrà) reliquis Apostolis data fuit, Joh.* 20.21,22,23. *Ergò & eandem clavem, extra controversiam, hic dari cernimus.*

fene; ⁊ þam þe ge forgifenysse ofunnon. him bið oftogen seo forgyfenys; Nellað ða Apostoli nænne rihtwisne mid heora mansumnunge gebindan. ne eac ðone manfullan miltsigende unbindan butan he mid soþre dædbote gecyrre to lifes wege; Ðone ylcan andweald hæfð se ælmihtiga getiþod biscopum. ⁊ halgum Mæsse Preostū gif hi hit æfter þære godspellican gesetnysse carfullice healdað; Ac for ði is seo cæig Petre synderlice betæht. þ eall ðeodscipe gleawlice to cnawe. þ swa hwa swa oðscyt fram annysse ðæs geleafan ðe Petrus ða andette Criste. þ him ne bið getiþod naþor ne synna forgyfenys ne infær þæs heofenlican rices.

& quorum remissionem retinueritis, illis erit retenta remissio; *nolunt Apostoli justum aliquem, excommunicatione suâ ligare; neque etiam improborum miserescentes, [aliquem] solvent, nisi per resipiscentiam veram in semitam vitæ revertatur. Eandem illam potestatem Omnipotens Episcopis tribuit, sanctisq; Presbyteris, si juxta Evangelicam constitutionem illam solicitè custodierint. Sed ob id clavis Petro seorsim demandatur, ut omnis natio sapienter noscat, quòd quicunq; ab* unitate fidei, quam Petrus confessus est, deflexerit, huic nec peccatorum remissio, nec in cœleste regnum ingressus tribuatur.*

* *Non ut unus pastor terrestris præesse, sed una fides in cœlestem pastorem, gregi inesse debeat.*

CAP. 26.

Ut Colman victus domum redierit, & Tuda pro illo Episcopatu sit functus, qualisq; illis doctoribus fuerit habitus Ecclesiæ.

Sax. deest.

Finitóque conflictu ac solutâ concione, Agilberchtus domum rediit. Colman videns spretam suam doctrinam, sectámque esse despectam, assumptis his qui se sequi voluerunt, id est, qui Pascha Catholicum, & tonsuram coronæ (nam & de hoc quæstio non minima erat) recipere nolebant, Scotiam regressus est, tractaturus cum suis quid de his facere deberet. Cedd relictis Scotorum vestigiis ad suam sedem rediit, utpote agnitâ observatione* Catholicę Paschæ. Facta est autem hæc quęstio anno dominicæ incarnationis sexcentesimo sexagesimo quarto, qui fuit annus Oswi Regis vicesimus secundus, Episcopatûs autem Scotorum, quem gesserunt in provincia Anglorum, annus tricesimus. Siquidem Aidanus decem & septem annis, Finan decem, Colman tribus Episcopatum tenuere. Reverso autem patriam Colmano, suscepit pro illo Pontificatum Northanhymbrorum famulus Christi Tuda, qui erat apud Scotos austrinos eruditus, atque ordinatus Episcopus; habens juxta morem provinciæ illius, coronam tonsurę Ecclesiasticæ, & Catholicam temporis Paschalis regulam observans. Vir quidem bonus ac religiosus, sed permodico tempore Ecclesiam regens: Venerat enim de Scotia, tenente adhuc Pontificatum Colmano, & diligenter ea quæ ad fidem ac veritatem pertinent, & verbo cunctos docebat & opere. Porrò fratribus, qui in Lindisfarnensi Ecclesia, Scotis abeuntibus, remanere maluerunt, prępositus est Abbatis jure vir reverendissimus ac mansuetissimus Eata, qui erat Abbas in monasterio quod vocatur Mailros; quod aiunt Colmanum abiturum petiisse & impetrasse à Rege Oswio, eò quòd esset idem Eata, unus de duodecim pueris Aidani, quos primo Episcopatûs sui tempore, de natione Anglorum, erudiendos in CHRISTO accepit. Multum namque eundem Episcopum Colmanum Rex, pro insita illi prudentia, diligebat. Ipse est Eata, qui non multò pòst eidem Ecclesiæ Lindisfarnensi Episcopus factus est. Abiens autem domum *Colman assumpsit secum partem ossiū Reverendiss. patris Aidani; partem verò in Ecclesia, cui præerat, reliquit, & in secretario ejus condi præcepit. Quantę autem parcimoniæ, cujus continentiæ fuerit ipse cum prædecessoribus suis, testabatur etiam locus ille quem

* *RR. Armach. p. 934. l. 26.*

**RR. Armach. pag. 964. l. 35.*

rege-

regebat: ubi abeuntibus eis, exceptâ Ecclesiâ, paucissimæ domus repertæ sunt. Hoc est, illæ solummodo, sine quibus conversatio civilis esse nullatenus poterat: nil pecuniarum absque pecoribus habebant. Siquid enim pecuniæ à divitibus accipiebant, mox pauperibus dabant. Nam neque ad susceptionem potentium seculi, vel pecunias colligi, vel domos prꝍvideri necesse fuit. Qui nunquam ad Ecclesiam, nisi orationis tantùm & audiendi VERBI DEI causâ veniebant. Rex ipse cùm opportunitas exegisset, cum quinque tantùm aut sex ministris veniebat, & expletâ in Ecclesia oratione, discedebat. Quod si fortè eos, ibi refici contingeret, simplici tantùm & quotidiano fratrum cibo contenti, nil ultrà quærebant. Tota enim tunc fuit solicitudo doctoribus illis Deo serviendi, non seculo; tota cura excolendi cordis, non ventris. Unde & in magna erat veneratione tempore illo religionis habitus; ita ut ubicunque clericus aliquis aut monachus adveniret, gaudenter ab omnibus tanquam Dei famulus exciperetur: Etiamsi in itinere pergens invineretur, accurrebant, & flexâ cervice, vel manu signari, vel ore illius se benedici gaudebant. Verbis quoq; horum exhortatoriis diligenter auditum præbebant. Sed & diebus dominicis ad Ecclesiam sive ad monasteria certatim, non reficiendi corporis, sed audiendi SERMONIS DEI gratiâ confluebant; & siquis sacerdotum in vicum fortè deveniret, mox congregati in unum vicani, VERBUM VITÆ ab illo expetere curabant. Nam neque alia ipsis sacerdotibus aut clericis vicos adeundi, quàm prædicandi, baptizandi, infirmos visitandi, & ut breviter dicam, animas curandi, causa fuit: qui in tantum erant ab omni avaritiæ peste castigati, ut nemo territoria ac possessiones ad construenda monasteria nisi à potestatibus seculi *coactus acciperet. Quæ consuetudo per omnia, aliquanto posthæc tempore, in Ecclesiis Northanhymbrorum servata est. Sed de his satis dictum. * Sic MSs. sing.

CAP. 27.

Ut Egbercht vir sanctus, de natione Anglorum, monasticam in Hibernia vitam duxerit.

ÐA ƿæs geƿorden emb syx hund ƿintra ⁊ feoƿer ⁊ syxtig æfter Drihtnes menniscnysse eclypsis solis. ꝥ is sunnan * asprungennysse ꝥ heo sciman ne hæfde. ⁊ ƿæs atollic on to beseonne. ƿæs ðy ðriddan dæge Magi þæs monþes * hu hugu ymb þa teoþan tid dæges. æfter þon sƿylce ƿæs ðy ylcan geare semninga ƿol ⁊ adl forhergiende. ⁊ fornimende ærest ða suð dælas Breotone ⁊ sƿylce eac Norþan-hymbra mægþe ƿæs þreagende. ⁊ mid grimme ƿæle lange feor ⁊ ƿide grimsigende micle

* uppsprungennes. B.

* hƿæt hƿego. B.

EOdem autem anno dominicæ incarnationis sexcentesimo sexagesimo quarto, facta erat eclipsis Solis, die tertio mensis Maii, horâ circitèr decimâ diei. Quo etiam anno subita pestilentiæ lues, depopulatis priùs australibus Britanniæ plagis, Northanhymbrorum quoque provinciam corripiens, atque acerbâ clade diutiùs longè latèque desꝍviens, magnam hominum multitudinem stravit. Quâ plagâ præfatus DOMINI sacerdos Tuda raptus est de mundo, & in monasterio, quod vocatur Pegnaleth, honorificè sepultus. Hꝍc autem plaga Hiberniam quoque insulam pari clade premebat. Erant ibidem eo tempore multi nobilium simul & me- Anno Dom. 664.

menio manna afylde ⁊ fornam; Ðy ƿite eac sƿylce Tuda Cristes ðeoƿ se ƿæs æfter Colemanne Norþan-hymbra B'. ƿæs of middan gearde genumen. ⁊ ƿæs arƿurþlice bebyriged on þam mynstre þe is nemned Peginaleah; Ðis ylce ƿite eac sƿylce Hibernia Scotta ealond gelice ƿæle sloh ⁊ cƿylmde. ƿæron þær on þa tid. monige of Angel þeode. ge æþelinga ge oþra

ða

Ða ðe on þara biscopa tide Finanes ⁊ Colemanes forletton heora eðel turf. ⁊ ðider gewitan. sume for godcunde leornunge. sume for intingan forhæbbendra lifes. ⁊ sume sona on mynsterlicre drohtnunge on weogollicum life getreowlice drihtne weowdon. sume geond mynster eodon. ⁊ him godcunde lareowas sohtan ; ⁊ ealle hi Scottas lustlice onfengon. ⁊ him dæghwamlice *⁊lyfne butan ceape sealdon. ⁊ eac swylce bec on to leornianne ⁊ lareowas or sceattinga gearon ⁊ sealdon ;

*l. anlyfne. leofene. C.

Betwih ðas wæron twegen geonge æþelingas mycelre glaupnesse men of Angel þeode Ædelhun ⁊ Ecbyrht se ærra wæs Æþelwines broþer Gode þæs leofan weres. se sylfa eac swylce ðære æfterfylgendan yldo Hiberniam gesohte for intingan godcundre leornunge. ⁊ ða he well gelæred wæs. ða hwearf he eft to his eþele. ⁊ wæs biscop geworden on *Lindesse lande. ⁊ he micle tide Godes cyricean æþelice ⁊ well heold ⁊ rihte ; Wæron hi on ðam mynstre ðe on Scyttisc is nemned *Rathmelsigi. ⁊ ealle his geferan. oþþe on ðære deadlicnysse ðær wæles of worulde genumene wæron. oþþe þurh oþre stowe to dælede. ða wæron hi begen mid þa adle ðære ylcan deaþlicnysse swyþe hreade. ⁊ hefiglice swencte. ⁊ him mon feores ne wende ;

*Lindesige lande. B

*Rahtmelsigi B.

Ða aras se Ecbyrht swa swa me sum eald Mæsse Preost arwyrþe sæde. þ he æt his sylfes muþe gehyrde. mid ðy he tealde ⁊ he wende þ he swelran sceolde. ⁊ dead þrowian. ða eode he ut on dagunge of ðam huse ðe ða untruman men inne wæstan. ⁊ ana gesæt on digolre stowe. ⁊ geornlice ongan ðencan be his dædum. ⁊ wæs onbryrded mid gemynde his synna. ⁊ weop. ⁊ his ansyne mid tearum ðwoh. ⁊ of innewardre heortan God wæs biddende. þ he

diocrium de gente Anglorum, qui tempore Finani & Colmani Episcoporũ, relictâ *insulâ patriâ vel DIVINÆ lectionis, vel continentioris vitæ gratiâ illò secesserant; & quidam quidem mox se monasticæ conversationi fideliter mancipaverunt; alii magìs, circumeundo per cellas magistrorũ, lectioni operam dare gaudebant. Quos omnes Scoti, libentissimè suscipientes, victum eis quotidianum sine precio, libros quoque ad legendum, & magisterium gratuitum prębere curabant. Erant inter hos duo juvenes magnæ indolis, de nobilibus Anglorum *Ædelhun & Ecgberht; quorum prior frater fuit Æthilwini, viri ęquè Deo dilecti, qui & ipse ævo sequenti Hiberniam, gratiâ legendi, adiit; & bene instructus patriam rediit, atque Episcopus in provincia Lindissi factus, multo Ecclesiam tempore nobilissimè rexit. Hi ergò quum essent in monasterio, quod linguâ Scotorum Rathmelsigi appellatur, & omnes socii ipsorum vel mortalitate de seculo rapti, vel per alia essent loca dispersi, correpti sunt ambo morbo ejusdem mortalitatis, & gravissimè afflicti. E quibus Ecgberht (sicut mihi referebat quidam veracissimus & venerandæ canitiei presbyter, qui se hæc ab ipso audisse perhibebat) cùm se æstimaret esse moriturum, egressus est tempore matutino de cubiculo, in quo infirmi quiescebant, & residens solus in loco opportuno, cœpit sedulus cogitare de actibus suis, & compunctus memoriâ peccatorum suorum faciem lacrymis abluebat, atque intimo ex corde DEUM precaba-

*RR. Armach. pag. 730. l. 8.

*Sic MS. C. Edilhun. W.

he ða gyta sƿeltan ne sceolde. ærþon þe he be þam forþgeƿitenum gymeleasnyssum his. ða þe he on cild hade. oþþe on cniht hade geƿremede. fullfremedlicor of þære tide geclænsade. ge hine sylfne on Godum ƿeorcum genihtsumlicor beeode. Sƿylce he eac gehat gehet. ꝥ he aƿolde for Gode his lif on ælþeodignysse lyfian. ⁊ næfre to Breotone ealande hƿeorfan þær he acenned ƿæs. ⁊ ꝥ he butan sealm sange ƿeogollicre tide gif him lichoman untrumnysse ne ƿiþstode. ꝥ he æghƿylce dæge ealne Saltere on gemynde ðære godcundan *herenysse asunge. ⁊ ꝥ he ælcere ƿucan dæg mid nihte ætgædere afæste. Mid ðy he þa þis gehat ⁊ his bene ⁊ his tearas geendode. ða eode he eft to his huse. ða gemette he ðone his geƿorftan slæpendne. ⁊ he þa eac sƿylce on his reste *gestahg. ⁊ hine sume hƿile gerestan ƿolde. ⁊ mid ðy he þa medmicel fæc hine gereste. þa onbræd se his geƿorfta. ⁊ locade to him. ⁊ ðus cƿ. Eala broþer Ecgbyrht. eala cƿ. he. Hƿæt dydest ðu. Ic gehyhte. ⁊ ƿende ꝥ ƿit nu hƿæþe sceoldan ætgædere on ꝥ ece lif gongan. ac ƿite þu hƿæðere ꝥ þu onfehst ꝥ ðu bæde. Forþon he ðurh gesihþe geleornode. gehƿæs he God bæd

* herunge. B.

* gestah. C

tur, nè adhuc mori deberet, priusquam vel præteritas negligentias, quas in pueritia sive infantia commiserat, perfectiùs ex tempore castigaret, vel in bonis se operibus abundantiùs exerceret. Vovit etiam votum, quia à Deo peregrinus vivere vellet, ut nunquam in insulam, in qua natus est, id est, Britanniam rediret; quia præter solennem canonici temporis psalmodiam (si non valetudo corporis obsisteret) quotidie psalterium totum, in memoriam divinæ laudis decantaret: quia in omni septimana diem cum nocte jejunus transiret. Cúmque finitis lacrymis, precibus, & votis, domum rediret, invenit sodalem dormientem, & ipse quoque lectulum conscendens cœpit in quietem membra laxare; & quum paululum quiesceret, expergefact9 sodalis respexit eum, & ait: O frater Ecgberhte! ô quid fécisti? Sperabam quia pariter ad vitam æternam intraremus: Verùm tamen scito, quia quæ postulasti, accipies. Didicerat enim per visionem & quid ille petiisset, & quia petita impetrasset. Quid multa? Ipse Ædelhun proximâ nocte defunctus est. At verò Ecgberht decussâ molestiâ ægritudinis, convaluit, ac multo pòst tempore vivens, acceptúmque sacerdotii gradum, condignis ornans actibus, post multa virtutum dona ut ipse desiderabat, nuper, [id est, anno dominicæ incarnationis septingentesimo vicesimo nono,] cùm esset ipse annorum nonaginta, migravit ad regna cœlestia. Duxit autem vitam in magna humilitatis, mansuetudinis, continentiæ, simplicitatis & justi-

⁊ to him ƿilnode. ⁊ ꝥ his bene gehyrede ƿæron. Hƿæt sculan ƿe nu þær ma sprecan? Hƿæt. se Æþelhun ðære nyhstan niht forþferde. ⁊ Ecbyrht hine ðære adle getrymede. ⁊ micle tide æfter þon lifde. ⁊ biscop hade onfeng. ⁊ ðone had mid efen ƿyrþum dædum frætƿode. ⁊ æfter monigum godum gastlicra mægena sƿa sƿa he ƿilnode. Mid þy he ƿæs hund nigontiges ƿintra eald. he ferde to ðam heofonlican rice. Lifde he his lif on micelre eadmodnysse. ⁊ on monþƿærnysse. ⁊ in forhæfednysse. [*⁊ in bilƿetnesse.]

* Sic MS. B. & C. ut Lat.

⁊

⁊ forþfæstnysse. ⁊ on fulfremednysse; ⁊ he ðurh ꝥ ge his ðeode ge eac þam cynnum Scotta ⁊ Peohta. on ðam he on ællþeodignesse lifde. ge mid his lifes bysne. ge mid lare ge mid ealdorlicnysse þrea. ge mid arfæstnysse his sylena. of þam godum ðe he from ricum monnum onfeng. swyþe bricsade; ⁊ Settecte he eac swylce his gehatum þe we ær sægdon. ꝥ he symble on þam feowertiglican fæstene ær eastran æne siþe on dæge gereorde. ⁊ elles ne ðeah * nemne medmicel hlafes mid ðinre meolce; Ðære ylcan forhæfdnysse gemett. he eac swylce heold ꝥ feowertig daga ær Cristes gebyrd tide. ⁊ ꝥ feowertig daga æfter Pentecosten;

*butan. C. nymþe. B.

tiæ perfectione. Unde & genti suæ, & illis in quibus exulabat nationibus Scotorum sive Pictorum, & exemplo vivendi, & instantiâ docendi, & auctoritate corripiendi, & pietate largiendi de his quę à divitibus acceperat, multùm profuit. Addidit autem votis quæ diximus, ut semper in quadragesima non plùs quàm semel in die reficeretur, non aliud quàm panem ac lac tenuissimum, [& hoc cum mensura gustaret. Quod videlicet lac, pridie novum, in fiala ponere solebat, & post noctem, ablatâ superficie crassiore, ipse residuum cum modico (ut diximus,) pane bibebat.] [b] Cujus modum continentiæ etiam quadraginta diebus ante *natale Domini, totidem quoque post peracta solennia pentecostes, [hoc est, quinquagesimæ, semper] observare curabat.

* *Sic MSs. sing.*

NOTÆ in cap. 26. 27.

[a] Sed & diebus Dominicis ad Ecclesiam--- audiendi sermonis DEI gratiâ certatim confluebant—— *En! Dies, & opus Diei; Diei scil. Dominica hìc à Majoribus nobis commendantur, Divino cultui dicanda:* Ad Ecclesiam, *inquiunt,* audiendi sermonis Dei gratiâ certatim confluebat *populus: Diem enim Dominicum Dei ipsius institutione sacrum, tenuit vetus Ecclesia nostra; atque in hoc, Legem Mosaicam secuta, pro Sabbatismo, Diéq; è septem, uno; atque Evangelicam, pro Die Dominico; quo resurrexit Christus, piè celebrando. In æternum ergò hæc Dierum* † *REGINA, divino cultui, ídque virtute Præcepti quarti, in deliciis habeatur. Ecclesiæ nostræ veteri qui favent, illius Doctrinam studiosè percipiant: viz. in verba* Beo þu gemyndig ꝥ þu þone *resten dæg gehalgie; *hoc est, Esto memor, quòd* Sabbati diem *sanctifices. Vide Sermones Catholicos pro Ecclesia Anglicana MS. Bibl. Publ. Cantabr. pag. 332. lin. 28. & Hom. 34. pag. 182. l. 2. Sic autem Latinè verto.*

† *S. Ignat. in Epist. ad Magnesios.*
* *Exod.* 20. 8.

Se sæternes dæg wæs þa gehaten resten dæg oþ Cristes ðrowunge; On þam dæge læg Cristes lic on byrigenne ⁊ he aras of deaþe on þam sunnan dæge. ⁊ se dæg is Cristenra manna resten dæg. ⁊ halig ðurh Cristes ærist; Ðone dæg we sceolon symle freolsian mid gastlicre arwurþnysse; Se sæternes dæg wæs gehalgod mid micelre gehealdsumnysse on ðære ealdan. æ. for ðære getacnunge Cristes ðrowunge ⁊ his reste on ðære byrgene.

Saturni dies tunc erat dictus Sabbati dies, usq; ad Christi passionem: Die illo jacebat Christi corpus in sepulcro: & resurrexit à morte die Solis; ísq; dies hominum Christianorum Sabbati *dies est: pérque* CHRISTI RESURRECTIONEM, *sanctus. Diem illum debemus nos semper* cum spirituali honore, *festivum agere. Saturni dies cum magna observantia in veteri Lege, sacrabatur; propter significationem* passionis Christi, *& quietis in se-*

Sic vetus Ecclesia in Præceptum quartum *commentatur.*

ac se sunnan dæg is nu gehalgod þurh soþfæstnysse his æristes of deaþe ;

pulcro. Verùm Dies Solis nunc per veritatem * resurrectionis *ejus à morte, sacratur.*

* *Quod vide hìc lib. 5. c. 22.*

* *pag. 190.*

Cui concinit alter Homilista MS. * *Ben. Col. de Christi resurrectione. Sic transfero.*

Hƿæt is se ærersta reste dæg þe on þam ƿordum mænde. buton ꝥ hit ƿæs se halga drihtenlica dæg. ðe ƿe nu sunnan dæg nemnaþ. forþan se ƿæs ærest daga on ðisse niƿan. æ. man cynne to reste dæge geboden. for arƿurþnysse ðære drihtenlican æristes ;

Quinam est * *primus* Sabbati *dies, quem verbis istis intellexit? Quem scil. nos jam diem Solis nominamus. Erat enim dies ille, dierum* in nova hac lege primus, humano generi, *pro die* Sabbati *in honorem* Dominicæ resurrectionis *institutus.*

* *Pro prima Sabb. sive septimanæ.*

Et paulò post.

For ðam æghƿilc ðæra manna se þe þæna nu healdan nele. mid are. ⁊ mid reste. ⁊ on ƿeorþunge ðonne abrecð. Godes se. æ. ⁊ his haligra gesetnysse ;

Propterea, quisquis hominum qui illam nunc, cum honore & requie, *&* observantia, tenere repudiat, violat quidem Legem Dei, sanctorúmque suorum constitutionem.

Honor Diei Dom: Lege Dei *nititur.*

Dom. Henr. Spelm. Concil. p. 601. l. 10.

Et quid post sacra die Dominico peracta faciendum sit, ostendit MS. Sax. Miscell. sic ad verbum, (præter Latinum quem ibi conspicis textum) transferre lubet.

And æfter þære halgum ðenunge. him gehƿa ham hƿyrfe. ⁊ mid his freondum. ⁊ his nyhstum ⁊ mid ælþeodigum hine gastlice gereordige. ⁊ hine ƿiþ oferæt ⁊ druncennysse beorge ;

Et finito cultu sacro, se quisq; * domum conferat, *cúmque* amicis suis, *suísque* proximis, *&* peregrinis *seipsum* † *spiritualiter reficiat. Et seipsum contra inglaviem & ebrietatem muniat.*

Hujusmodi conventus an sunt conventicula disquirant magistratus.

† Dies Dom. divino tantum cultui sit dedicatus. *vid. Concil. sub Cuthberto Cantuar. D. Hen. Spelman pag. 249.*

Sed de vulgari Saxonum errore, transferentium [ἐν μιᾷ σαββάτων,] in uno *vel* primo Sabbatorum, *pro in primo die septimanæ, qui quidem error aures mentésque quorundam, usque hodie populares invasit, suo loco accommodatiùs dicendum erit.*

[b] Cujus modum continentiæ, etiam quadraginta diebus ante nativitatem Domini.--. *Præparatio Quadragesimalis, vel ad Pascha, vel ad Nativitatem Domini celebrandam, inanem istam imitationis Christi umbram, nostrísque humeris imparem tollit; & eleemosynas dandi, jejunandíque ritum (scil. in Quadragesima, cùm ità Ecclesia statuerit, si non cum Edilbun,* Semel *tantùm* in die refici, neque aliud quàm panem, ac lac tenuissimum cum mensura gustare, *at saltem corpus, severioris abstinentia legibus castigare,) mirificè commendat. Vide pag. 71. lin. 25. quibus adjunge quæ ibidem.*

Hom. 34. pag. 111. lin. 9.

Se mann ðe fæst butan ælmyssan he deð sƿilce he sparige his mete. ⁊ eft ytt ꝥ he ær forhæfednysse foreode. ac ꝥ fæsten tælð God.

Quicunque absque eleemosyna jejunat, facit quasi cibo suo parcitur, & vescitur postea, quod per abstinentiam priùs deposuit. Quin istud jejunium Deus reprehendit.

Et Domin. 1. in Quadragesima, *p. 113. l. 15.*

Se heretoga Moyses fæste feoƿerti daga ⁊ feoƿerti nihta to somne. to ði ꝥ he moste Godes. æ'. underfon. Eft syþþan se mæra ƿitega Helias eall sƿa lang fæsten. --Drihten eac

Moses Dux ille, quadraginta dies & noctes jejunavit simul: in hoc, Ut * Legem Dei suscipiat: *dein postea, magnus ille Propheta Elias tam diu jejunavit.--Dominus quoq;*

* *Ergò & nos, pro viribus, ut Sacramenta.*

on

on ðære niwan gecyðnysse fæste ðurh his godcundan mihte feowerti daga ⁊ nihta fram eallum eorðlicum bileofum. Ðus wæs ure lengtenlice fæsten asteald. Ac we ne magon for ure tyddernysse swyllic fæsten ðurhteon. Nu is us alyfed ðurh lareowa ealdordom þ we dæghwamlice on ðissere lengtenlican tide ure lichaman gereordian mid forhæfednysse. ⁊ syfernysse. ⁊ clænnysse.

in Novo Testamento, per divinam potestatem suam, quadraginta dies & noctes ab omni convictu terrestri abstinuit. Sic erat jejunium nostrum Quadragesimale institutum. Verùm nos tale jejunium pro imbecillitate nostra protrahere haud valemus. Nobis nunc licet, per doctorum autoritatem, quotidie in hoc quadragesimali tempore, corpus nostrum, cum abstinentia, & temperantia, & castitate reficere.

Et pag. 115. *lin.* 10.

Ne bið nan fæsten Gode gecweme. buton se mann hine sylfne fram leahtrum forhæbbe. Beoð gemyndige ðæra twegra worda. ðe Drihten cwæð on his godspelle. He cwæð. Forgifaþ ⁊ eow bið forgifen. Syllað. ⁊ ⁊ eow bið geseald. Ðas twa ælmyssyna cynn us synd to begänne mid micelre gecneordnysse. þ we oðrum mannum mid inneweardre heortan forgifon. gif hi awar us geæbyligdon. To ði þ God us forgifennysse do ure synna. And uton don ðearfum ⁊ wannspedigum sume hwæþe ure goda. ðam ælmihtigum Gode to wurðmynte ðe hit us alænde. þ he us mare on ðam toweardan forgife.

Jejunium nullum Deo gratum, nisi quis se à flagitiis continuerit. Duo isthæc verba memineris quæ Christus dixit in Evangelio; Condonate (*inquit*) & condonabitur; donate, & vobis donabitur: hæc duo eleemosynarum genera nobis *cum magna diligentia* obeunda sunt; ut aliis intimo corde condonemus, siquando nos irritaverint, *In hoc; ut nobis Deus peccatorum nostrorum remissionem donare velit: pauperibus etiam, inopibúsque, in honorem Dei, partem aliquam tribuamus bonorum nostrorum, quæ nobis accommodavit, ut in vita adventura, plura nobis retribuat.*

Et pag. 116. *lin.* 15.

Ða ælmyssan ðe of reaflace beoð gesealde. synd Gode swa gecweme. swilce hwa acwelle oðres mannes cild. ⁊ bringe ðam fæder þ heafod to lace. God bebyt þ man ælmyssan wyrce. ⁊ he forbead facn ⁊ reaflac.

Eleemonsyna, quæ ex rapina dantur, sunt Deo tam gratæ, quàm si quis alterius infantulum occiderit, patrique suo, caput pro munere obtulerit. Deus mandat, ut quis Eleemosynam faciat: dolum quoque & rapinam vetat.

Et pag. 117. *lin.* 9.

Gif ðu forgymeleasast to dælenne ælmyssan. God ðe benæmð ðinra goda. ⁊ ðu belifst syððan wædla. God forgifð ricum welan genihtsumlice ⁊ ðam ðearfum oftihð. Hwi swa? Ðæt he afandie ða rican ðurh his ðearfena hafenleaste. God

Si negligas eleemosynam tuam distribuere, Deus tibi bona tua diripiet; túque postea egenus relinqueris. Deus opes divitibus copiosè largitur, & pauperibus demit. Cur ita? ut divites per inopiam pauperum explo-

geworhte welegan ⁊ ðearfan. ⁊ wolde ꝥ se wædla wære afedd þurh ðone rican. God gesette ðone welegan to dælere on his godum. hwi sceal he þonne him anum geahnian. ꝥ him bam is forgifen. Gif ðu talast to þinum geswince ꝥ ꝥ þu hæfst. oþþe gif ðu wenst ꝥ þære eorðan wæstmas ðine syndon. ðonne cwyð se ælmihtiga wealdend to ðe. Afyrre nu ic ðe ofteo minne fultum. ⁊ hafa ðe ðin geswinc. Ic ofteo mine ren scuras. ⁊ ic wyrce þin lond unwæstmbære. Gif ꝥ land ðin is. se ren is min. Teoh ðu forþ ren scuras gif ðu miht. ⁊ gewætera ðine æceras. Gif ðu mæge do ꝥ sunne scine ꝥ ðine æceras ripion. Witodlice ꝥ sylfe land ðe ðu ðe ahnast nis ðin. ac is ðæs ælmihtigan. swa swa se witega cwæð. Seo eorþe ⁊ hire gefyllednys is Godes. God cwyð eft to þe. Mine ðearfan libbað buton ðe. leofa ðu gif þu mage buton me. Mine ðearfan habbað ealle ðing gif hi me ænne habbað. hwæt hæfst ðu gif ðu me næfst.

ret: Deus fecit divites, atque pauperes: voluitque ut egeni per divites cibentur. Deus instituit opulentum, bonorum suorum distributorem. Quare ergò sibi soli appropriaret, quod utrisque conceditur? Si labori tuo imputes quod habeas vel si terræ fruges tuas esse censeas; tum omnipotens rector tibi ait; jam modò auxilium meum à te abstraham, túq; laborem tuum, tibi habeas. Ego imbres meos pluviales demam, terrámque tuam infrugiferam reddam; Si terra isthac sit tua, pluvia est mea: deme tu, si potes, pluviales imbres, agrósque tuos irriges: Solem, si potes, splendere facias, ut agri tui maturescant: quin verò, terra ipsa, quam appropriás tibi, non est tua, sed Omnipotentis est; sicut Propheta ait, Terra & plenitudo ejus Dei est, *Deus iterum tibi ait; Pauperes mei vivunt sine te; vive tu, si potes sine me. Pauperes mei habent omnia, si me solum habeant. Quid habes tu, si me non habeas?* *Psal. 50. 12.*

Cæterùm idem Homilista urget vehementer in veri jejunii studium Isaiæ cap. 38. Forþam (*inquit*) ne biþ nan fæsten Gode andfenge butan sibbe. *hoc est; nullum enim jejunium Deo acceptum sine pace erit. Legat & perlegat unusquisque hoc Isaiæ caput, qui doctrinam jejunii Catholici ad actionem vitæ applicaret: Nam jejunium permulti jactant, perpauci norunt; quia eleemosyna, injuriarum oblivio, justitia & misericordia exercitium in ignotas terras exularunt. Verùm ut hac tempestivè revocare velimus, cùm graves hujus, tum & varii proximæ & sororis Insulæ, tum denique Germaniæ casus commonefaciunt.*

Cap. 28.

*Ut defuncto Tuda * Wilfrid in Gallia, * Ceadda apud Occidentales Saxones in provincia Northanhymbrorum sunt ordinati Episcopi.*

** Sic MSS. sing.*
** T. & C.*

Betwih ðas ðing sende Ealhfriþ se cyning Oswioes sunu Wilfrið his Mæsse Preost. ꝥ hi mon sceolde him ⁊ his wirum to biscope gehalgian. Sende he hine to hadiganne ofer sæ to Ægelbyrhte biscope. be ðam we ær beforan sægdon. se ær Breotene forlet. ⁊ Parisiace

INterea Rex Alchfrid misit Wilfridum presbyterum [ad regem Galliarum,] qui eum sibi suisque consecrari faceret Episcopum: At ille misit illum ordinandum ad Agilbertum, de quo suprà diximus, qui relictâ Btitanniâ Parisia- *Vide suprà, p. 178. l. 5.*

ðære

þære ceastre biscop geworden wæs. ⁊ he wæs gehalgod fram him mid micelre are efen cumendum monegum biscopum to ðære halgunge on þam cynelican tune ðe is gecyged * Onconpendia; Ða he ða gyta æfter his halgunge on þam ofer sælicum dælum wunigende wæs. ða wæs Oswio se cyning onhyrigende ðæs suna geornfulnysse. sende ða eac to Cent haligne wer. ⁊ on his ðeawum gemetfæstne. ⁊ on leornunge haligra gewrita wel gelæredne. ⁊ ða ðe he on gewritum leornode to donne. þa he on his weorcum wæs geornlice fyligende; Se sceolde beon to B'. gehalgod ðære cyrican to Eoferwic ceastre. wæs he Mæsse Preost * Ceadda haten. Ceddes broþor ðæs arwurþan B'. ðæs we beforan gelome gemynegodon; Sende eac se cyning mid hine his Mæsse Preost Eadæth wæs haten. se æfter þon on Ecgferþes rice on Hrypum wæs to b'. geworden; Ða hi ða to Cent coman. ða gemetton hi þone Arcebiscop Deosdedit geferedne of worulde. ⁊ ða gyta nænig oþer for hine geseted wæs; Ða cyrdon hi to West Seaxna* mægþe. ðær wæs Wine B'. ⁊ fram him wæs se foresprecena Godes man to B'. gehalgod. nam he twegen bisceopas on Bretta þeode. on gesiþscipe þære halgunge; Ne wæs on ða tid ænig B'. butan ðam Wine on ealre Breotene ðara ðe rihtlice gehalgod wære. ða wæs se Ceadda fram him to biscope gehalgod. ⁊ he sona ongan ða mæstan gymene gedon ðære cyriclican soþfæstnysse ⁊ clænnysse. ⁊ eadmodnysse. ⁊ forhæfednysse. ⁊ leornunge geornysse syllan. ⁊ byrig. ⁊ land. ⁊ ceastre. ⁊ tunas. ⁊ hus. for godspellicre lare ðurhferan. na læs ridende on

* Inconpendia. B. & C.

* se wæs. B. & C.

* lande. B.

cæ civitatis factus erat Episcopus, & consecratus est magno cum honore ab ipso, convenientibus plurimis Episcopis in vico regio qui vocatur Incompendio. Quo adhuc in transmarinis partibus post ordinationem demorante, imitatus industriâ filii Regis Oswi, misit Cantiam virum sanctum, modestum moribus, SCRIPTURARUM lectione sufficienter instructum, & ea quæ agenda in SCRIPTURIS didicerat, operibus solerter exequentem; qui Eboracensis Ecclesiæ ordinaretur Episcopus. Erat autem presbyter vocabulo Ceadda, frater reverendissimi antistitis Ceddi, cujus sępiùs meminimus, [& Abbas monasterii illius, quod vocatur Læstingaeu.] Misítque Rex cum eo presbyterum suum vocabulo Eadhedum, qui postea regnante Ecgfrido, Hrypensis Ecclesiæ præsul factus est. Verùm illi Cantiam pervenientes invenerunt Archiepiscopum Deusdedit, jam migrasse de seculo, & necdum alium pro eo constitutum fuisse Pontificem: Unde diverterunt ad provinciam Occidentalium Saxonum, ubi erat Wine Episcopus, & ab illo est vir præfatus consecratus antistes; assumptis in societatem ordinationis duobus de Britonum gente Episcopis, [qui dominicum Paschæ diem, ut sæpiùs dictum est, secus morem canonicum à quarta decima usque ad vicesimam lunam celebrant.] Non enim erat tunc ullus, excepto illo Wine, in tota Britannia canonicè ordinatus Episcopus. Consecratus ergò in Episcopatum Ceadda, maximam mox cœpit Ecclesiasticæ veritati, & castitati curam impendere; humilitati, continentiæ, lectioni operam dare; oppida, rura, casas, vicos, castella propter evangelizandum, non

on horse. ac ðara Apostola ðeawe on his fotum gangende; Wæs he of discipulum Aidanes ðæs godan biscopes. ⁊ his dædum ⁊ þeawum æfter byrne Ceddes his broþer his hired trymede ⁊ lærde; Ða com eac swylce Wilfrið on Breotene ða he wæs to B'. gehalgad. ⁊ eac swylce monige gemetgunge ðara riht gelyfedra gehælde; Ðære Romaniscan cyricean Angel cynnes cyricum mid his lare *brohte. ðanon wæs geworden. þ seo riht gelyfde lar wæs dæghwamlice weaxende. ⁊ ealle Scottas ða ðe betwyh Angle eardodan. ⁊ ðære riht gelyfedon lare wiðerweardne wæron. ge on gehylde rihtra Eastrena. ge on monegum oþrum wisum. oþþe heora treowe sealdon. þ hi riht mid him healdan woldon. oþþe ham to heora eðle hweorfan;

* *aliàs* gebette. *superscript. Cantab.*

equitando, sed Apostolorum more, pedibus incedendo peragrare. Erat enim de discipulis Aidani, eisdémque actibus ac moribus, juxta exemplum ejus, ac fratris sui Ceddi, suos instituere curavit auditores. Veniens quoque Britanniam Wilfrid jam Episcopus factus, & ipse perplura Catholicæ observationis moderamina Ecclesiis Anglorum suâ doctrinâ contulit. Unde factum est, ut crescente perdies institutione Catholicâ, Scoti omnes qui inter Anglos morabantur, aut his manus darent, aut suam redirent ad patriam.

Cap. 29.

*Ut * Wighardus Presbyter, ordinandus in Archiepiscopum, Romam de Britannia sit missus, quem, remissa mox scripta Papæ Apostolici, ibidem obiisse narraverint.*

* Wigbeard. C. Vigard. w.

ÐYssum tidum Ongel cyningas. ða Æðelestan Oswio Norþan-hymbra cyning. ⁊ Ecbyrht Cantwara cyning hæfdon betwih him spræce ⁊ geþeahte hwæt to donne wære be ðam *stalle Angel cynnes cyrican. Forþon Oswio soþlice ongeat ðeah ðe he fram Scottum afeded ⁊ gelæred wære. þ seo Romanisce ⁊ seo Apostolice wæs riht gelyfed; Ða gecuran hi ⁊ genaman mid geþafunge ðære halgan cyricean Ongel ðeode godne wer. ⁊ geþungenne to biscop hade. sumne Mæsse Preost ðæs nama wæs Wigheard. of gefersçipe ðæs bisceopes Deosdedit. ⁊ hi hine ða to Rome sendon. þ hine mon sceolde ðær to Biscop gehalgian. þ he ðær onfenge Arcebiscopes hade. ⁊ riht gelyfde bisceopas ðurh ealle Breotene Angel cynnes cyricum syþþan hadian mihte;

* stealle. B.

His temporibus Reges Anglorum nobilissimi, Oswi provinciæ Northanhymbrorum, & Ecgberht Cantuariorum, habito inter se consilio, quid de statu Ecclesiæ Anglorum esset agendum; intellexerat enim veraciter Oswi, quamvìs educatus à Scotis, quia Romana esset Catholica & Apostolica Ecclesia. Assumpserunt, cum electione & consensu Sanctæ Ecclesiæ gentis Anglorum, virum bonum & aptum Episcopatu presbyterum, nomine Wighardum, de clero Deusdedit Episcopi; & hunc antistitem ordinandum Romam miserunt; quatenus accepto ipse gradu Archiepiscopatûs, Catholicos per omnem Britanniam, Ecclesiis Anglorum, ordinare

Ða

Ða he þa Ƿigheard to Rome becom ærþon ðe he to B'. hade becuman mihte. ƿæs he mid deaþe forgripen ⁊ ðær forþferde; Ða sende Uitalianus se Papa Osƿio Seaxna cyninge lufsumlice ærendgeƿrit. ða he ongeat his arfæstne ƿillan ⁊ his hate Godes lufan. ðe he hæfde for þan eadigan life. ⁊ forþam þe he þurh Drihtnes gescyldnysse to þam soþan geleafan ⁊ ðam Apostolican gehƿyrfed ƿæs. ⁊ cƿ'. ꝥ he gehyhte sƿa sƿa he on his þeode ƿillendlice ricsode. ꝥ he sƿa on toƿeardnesse ecelice mid Criste ricsian moste. ⁊ he eac sƿylce ðær on ðam geƿrite gemynegode be ðæs Ƿigheardes deaþe. ꝥ hi sƿiþe geunrotsade ƿæron. forþon ðe he ðær forþferan sceolde. ⁊ him gehet sƿa ær sƿa he geþungenne mon ⁊ hades ƿyrþne metan mihte. ꝥ hi hine ƿoldan to Biscop gehalgian. ⁊ hider onsendon;

possent antistites. Verùm Wighardus Romam perveniens priusquam consecrari in Episcopatum posset, morte præreptus est; & hujusmodi literæ Regi Oswi Britanniam remissæ sunt.

Domino excellentissimo[b] filio Oswio, Regi Saxonum, Vitalianus Episcopus, servus servorum Dei.] *Desiderabiles literas excellentiæ vestræ suscepimus: quas relegentes, cognovimus ejus piissimam devotionem, ferventissimúmque amorem, quem habet propter beatam vitam. Et quia, dexterâ Domini protegente, ad veram &* APOSTOLICAM *fidem sit conversus, sperans, ut sicut in sua gente regnat, ita & cum Christo de futuro conregnare.* [*Benedicta igitur gens, quæ talem sapientissimum & Dei cultorem promeruit habere regem. Quia non solùm ipse Dei cultor extitit, sed etiam omnes subjectos suos meditatur die ac nocte, ad fidem* CATHOLICAM *atque* APOSTOLICAM, *pro sua animæ redemptione, converti. Quis enim audiens hæc suavia, non lætetur? Quis non exultet & gaudeat in his piis operibus? Quia & gens vestra Christo omnipotenti Deo credidit, secundùm divinorum Prophetarum voces, sicut scriptum est in Esaia:*

Sax. Deest — In die illa radix Jesse, qui stat in signum populorum, ipsum gentes deprecabuntur. *Et iterum*: Audite insulæ, & attendite populi de longé. *Et post paululum:* Parum inquit, est ut mihi sis servus ad suscitandas tribus Jacob, & fæces Israel convertendas. Dedi te in lucem gentium, ut sis salus mea usq; ad* extremum terræ. *Et rursum:* Reges videbunt, & consurgent principes, & adorabunt. *Et post pusillum:* Dedi te in fœdus populi ut suscitares terram, & possideres hæreditates dissipatas, & diceres his qui vincti sunt, Exite. Et his qui in tenebris, Revelamini. *Et rursum:* Ego Dominus vocavi te in justitia, & apprehendi manum tuam, & servavi, & dedi te in fœdus populi, in lucem gentium, ut aperires oculos cœcorum, & educeres de conclusione vinctum, de domo carceris sedentes in tenebris. *Ecce (Excellentissime fili,) quàm clarius est, non solùm de vobis, sed etiam de omnibus Prophetarum gentibus, quòd sint crediture in* CHRISTO *omnium conditore. Quamobrem oportet vestram Celsitudinem, utpote membrum existens Christi, in omnibus piam regulam sequi pereniter Principis Apostolorum, sive in Pascha celebranda, sive in omnibus, quæ tradiderunt sancti Apostoli, Petrus & Paulus, qui ut duo luminaria cœli illuminant mundum, sic doctrina eorum, corda hominum quotidie illustrat credentium.* Et post nonnulla, quibus de celebrando per orbem totum, una vera Pascha loquitur. *Hominem denique,* inquit, *docibilem, & in omnibus ornatum antistitem, secundùm vestrorum scriptorum tenorem, minimè valuimus nunc reperire, pro longinquitate itineris. Profectò enim dum hujusmodi apta repertáque persona fuerit, eum instructum ad vestram dirigemus patriam, ut ipse & vivâ voce, & per divina oracula omnem inimici zizaniam ex omni vestra insula cum divino nutu eradicet. Munuscula à vestra Celsitudine, beato Principi Apostolorum directa, pro æterna ejus memoria, suscepimus; gratiásque *ei agimus, ac pro ejus incolumitate jugiter* DEUM *deprecamur cum*

Esai. 11. 10.
cap. 49. 1.

* ergò usque toto, divisos orbe Britannos. vide RR. Armach. p. 3. l. 1.

* sc. vestræ Celsitudini.

*Christi clero. Itaque qui hæc obtulit munera de hac subtractus est luce, situsque ad limina Apostolorum, pro quo valde sumus contristati, cùm hìc esset defunctus. Veruntamen gerulis harum nostrarum literarum vestris missis, & beneficia sanctorum martyrum, hoc est, reliquias beatorum Apostolorum Petri & Pauli, & sanctorum martyrum Laurentii, Johannis, & Pauli, & Gregorii, atque Pancratii eis fecimus dari, vestræ excellentiæ profectò omnes contradendas. Nam & conjugi vestræ, nostræ spirituali filiæ, direximus per præfatos gerulos * crucem, † clavem auream habentem, de sacratissimis vinculis beatorum Apostolorum Petri & Pauli. De cujus pio studio cognoscentes tantùm cuncta sedes Apostolica, unà nobiscum lætatur, quantùm ejus pia opera coram Deo flagrant & vernant. Festinet igitur quæsumus vestra Celsitudo (ut optamus) totam insulam suam Deo Christo dicare. Profectò enim habet protectorem humani generis, redemptorem, Dominum nostrum Jesum Christum, qui ei cuncta prospera impertiet, uti novum Christi populum coacervet; CATHOLICAM ibi & APOSTOLICAM constituens FIDEM. Scriptum est enim,* Quærite primùm regnum Dei ac justitiam ejus, & hæc omnia adjicientur vobis. *Nimirum enim quærat & impetrabit, & ei omnes suæ insulæ (ut optamus) subdentur. Paterno itaque affectu salutantes vestram Excellentiam, divinam jugiter precamur clementiam; quæ vos vestrósque omnes in omnibus bonis operibus auxiliari dignetur, ut cum Christo regnetis in futuro seculo. Incolumem excellentiam vestram gratia superna custodiat.*]

** Crucem Christi.*
† Clavem Petri.
Matth. 6, 33.

Hwylc biscop ða for Wighearde gecoren ⁊ gehalgad wære. þæt we on ðisse æfterfyligendan bec gewisenlicor ⁊ gelimplicor writað ⁊ secgað ;

Quis sanè pro Wighardo repertus ac dedicatus sit antistes, libro sequente oportuniùs dicetur.

CAP. 30.

Ut orientales Saxones tempore mortalitatis ad idololatriam reversi, sed per instantiam Jarumanni Episcopi, mox sint ab errore correcti.

ON ða ylcan tid wæron on east Seaxna mægþe æfter Swiþhelme. be ðam we ær beforan sædon. twegen cyningas Sigehere ⁊ Sibba. ðeah ðe hi Wulfhere Myrcna cyninge underþeodde wæron * on hernysse; Seo ylce mægð east Seaxan mid ðy heo wæced wæs mid ðy wæle ðære foresprecenan deadlicnysse ; Ða se Sigehere mid ðy dæle his folces ðe he heold. forlet ða gerysno ðæs Cristenan geleafan. ⁊ to hæðennysse wæs gehwyrfed. forþon ðe se sylfa cyning ⁊ his ealdormenn. ⁊ monige of his folce lufodon ðis deadlice lif ⁊ þæt toweardene sohton. ne furþon gelyfdon þæt hit ó wære; Ða ongunnon hi ða hearгas edniwian ða ðe ær forlætene wæron. ⁊ deofolgyld weorþian ⁊ gebiddan. swylce hi þurh ðas ðing mihton fram ðam wole ⁊ fram ðære deadlicnysse ge-

* in hyrsū-nesse. B.

EOdem tempore, provinciæ Orientalium Saxonum, post Suithelmum (de quo suprà diximus) præfuere Reges Sighere & Sebbi, quamvìs ipsi Regi Merciorum Vulfhere subjecti. Quæ videlicet provincia, cùm præfatæ mortalitatis clade premeretur, Sighere cum sua parte populi, relictis CHRISTIANÆ FIDEI Sacramentis, ad Apostasiam conversus est. Nam & ipse Rex, & plurimi de plebe sive optimatibus, diligentes hanc vitam, & futuram non quærentes, sive etiam non esse credentes, cœperunt fana, quæ derelicta erant, restaurare, & adorare simulacra, quasi per hæc possent à mortalitate defendi.

*Sebba. B. Sebbe. C.

gescylde beon.⁊ Se *Sibba þonne his gefera. ⁊ efenyrfeweard þæs ylcan rices. mid mycelre geornfullnesse ðone onfangenan Cristes geleafan heold mid ealle his folce. ⁊ mid micelre gesælignysse geþeowlice his lif gefyllde. swa swa we eft her æfter secgað.⁊ Ða ꝥ þa Wulfhere ongeat se cyning ⁊ him geboden wæs. ꝥ on þære mægþe east Seaxna. of dæle Cristes geleafan aidlad wære. Ða sende he Germanus þone Biscop se wæs Trumheres æfterfyligend on ða mægþe east Seaxna to gereccanne ðone gedwolan. ⁊ hi to soþfæstnysse geleafan eft gecigean. ⁊ he ða mid micelre geornfulnysse se biscop ꝥ wæs donde. æfter ðon ðe me se Mæsse Preost sægde. ðe his gefera wæs. ⁊ fultumend þæs godcundan wordes.⁊ Wæs he se B'. æwfæst mon ⁊ god. ⁊ feor ⁊ wide ealle ða land ⁊ leode wæs ðurhfarende. ⁊ ꝥ folc on ðone forecwedenan cyning. to soþfæstnysse wege eft gelædde. to ðon ꝥ hi forleton. ⁊ towurpon ða hearhas. ⁊ ꝥ deofulgyld. ꝥ hi ær dydon ⁊ Godes cyricean ontyndon. ⁊ Cristes naman ðam hi ær wiðcwædon gefeonde andettan. ⁊ him á mid geleafan ðæs ecan lifes. ⁊ æriste wuldres gewilnode. ꝥ hi on ðam swulten þonne hi on unsyfernyssum. ⁊ geþeowlearnyssum betwih deofolgyldum lifdon.⁊ Ða ðis ða ðus gedon wæs. ⁊ se biscop ⁊ heora lareowas gefeonde ⁊ blissigende ham hwurfon.⁊

Porrò socius ejus & cohæres regni ejusdem Sebbi, magnâ, fidem perceptam cum suis omnibus devotione servavit, & magnâ, (ut in sequentibus dicemus) vitam fidelem felicitate complevit. Quod ubi Rex Vulfhere comperit, fidem videlicet provinciæ ex parte profanatam, [d]misit ad corrigendũ errorem revocandámque ad fidem veritatis provinciam *Jarumannum Episcopum, qui successor erat Trumhere, qui multa agens solertiâ, juxta quod mihi presbyter, qui comes itineris illi & cooperator verbi extiterat, referebat. Erat enim religiosus & bonus vir, longè latéque omnia pervagatus, & populum & Regem præfatum ad viam justitiæ reduxit; adeò ut relictis sive destructis fanis arísque quas fecerant, aperirent Ecclesias, ac nomen Christi, cui contradixerant, confiteri gauderent; magìs, cum fide resurrectionis in illo mori, quàm in perfidiæ sordibus inter idola vivere cupientes. Quibus ità gestis, & ipsi sacerdotes, *doctoresque eorum domum rediere lætantes.

* *Sax.* Germanum.

* *Sax.* Et Episcopus, & eorum doctores, &c. domum redierunt. *Vide notas.*

NOTÆ in cap. 28, 29, 30.

a Invenerunt (*Cedda Eboracensis Ecclesiæ Episcopus ordinandus, & Presbyter Eadhedunus*) Archiepiscopum Deusdedit jam migrasse de seculo, & necdum alium-- constitutum fuisse pontificem. Unde diverterunt ad-- Wine Occidentalium Saxonum Episcopum.--- *Sed hæc non prævideràt S. Gregorius, lib.* 1. *cap.* 29. Quem (*inquit*) *scil. Eboracensem Archiepiscopum*, tuæ* fraternitatis volumus dispositioni subjacere tamen Londonensis civitatis Episcopum, (*nam hoc ità futuros velle Londonenses callidissimè autumavit,*) semper in posterum à Synodo propria debere consecrari: *Atque si ità de reliquis Ecclesiis Anglicanis statuisset Gregorius, Rex * Alchfrid non misisset Wilfridum presbyterum ad Galliarum Regem: Neq; Rex † Galliæ eundem ad Agilberhtum Episcopum Parisiorum, consecrandum: Nec frustra Cantiam, mortuo jam Archiepiscopo Deusdedit, ordinandus venisset* Cedda; atque hinc ad ignotum Clerum occidentalium Saxonum*

* *sc.* Augustini

* pag. 246. lin. 43. † ibid.

* pag. 247. l. 16

lasset tristis, pro ordinatione, quam domi ab Orthodoxo Presbyterio, *& suo quoque, accepisse potuisset. Neque Wighardus senex Romam petendo, pro Archiepiscopatu Cantuariensi, itinere tam longinquo, & parùm commodo, fractus esset; qui* Romam perveniens, priusquam consecrari in Episcopum posset, *morte præreptus est: *Nec duo pallia, fuisset invitatus à R. Oswio, Honorius Papa ad Archiepiscopos Cantuar. & Ebor. destinare: Neque* Honorius Cantuariensis ordinandus venisset ad Paulinum *Eboracensem,* occurrentem illi in †Lindocolino. *Neque* *Ithamar Episcopus Rosensis, Cantuarienses duos, vice utrumque suâ, Deusdedit, & Damianum, *quos suum potuisset Presbyterium Cantuariense, consecrasset: Nec denique* †*Reges Oswi, & Ecgberht, de statu Ecclesiæ procurando, se fatigassent. Annon potuisset ergò B. Gregorius (ejúsque assecla) eundem in ordinandis reliquis Episcopis normam tenere, quam presbyterio Londinensi cautissimè reliquit?*

* pestilentiæ, *scil. vide paulò pòst, pag.* 254.
† *pag.* 152. *l.* 10
* *vide notas pag.* 153.
† *pag.* 248. *lin.* 30.

Notæ in cap. 29.

[b] Domino-- filio Regi---. *Sic Papa Vitalianus ad Regem Oswium per Epistolam. Hìc partem Epistolæ Pontificiæ Rex Aluredus, præter* morem, Saxonicè dedit: sed pro more suo, ut in reliquis, num hìc quoq; grave* FILII *jugum suspectui habeat, An quia Rex in regno suo nè fratrem quidem, nedum patrem agnosceret, non facilè dixerim. Sed Lectores Regis, de re ipsa judicent.*

* *vide p.* 150.

Notæ in cap. 30.

[c] Præfuere Reges Sighere, & Sebbi--- *Duos hìc Reges orientalium Saxonum cum regnis suis dividi cernimus; pars divisa à Rege Christiano, ad apostasiam, à Rege Christo dilabitur. Disjuncti Reges à nutu Regis Merciorum Vulfhere junctim pendebant: videbant enim cum oculatissimo Homero,*

Ουκ ἀγαθὸν πολυκοιρανίη, εἷς κοίρανος ἔστω,
Εἷς βασιλεύς.

[d] Rex misit ad corrigendum errorem--- Jarumannum Episcopum— *Solúmne Episcopum? Quin* ipsi sacerdotes doctoresque eorum, (*ut in calce capitis,*) Domum redière lætantes. *Illi ergò sub Episcopo suo, Annon unà mittebantur? Atqui omnes uni Regi mittenti, rectéque imperanti, obsequebantur:* Sed ad revocandam ad fidem veritatis provinciam, misit: *Nam in prima provinciæ alicujus conversione, qui primus operi tam nobili & excelso præfuit, primas ille partes successori suo, & in hac militia Christiana, Duci reliquit. Reliqui sacerdotes, quotquot ad singula oppida atque agros accesissent, illos omnes sub aliquo primo mereri tradunt historiæ. Nec silet vetus Canon, an Apostolorum necne, modò verax sit, hìc parùm refert,* Τοὺς ἐπισκόπους ἑκάστου ἔθνους εἰδέναι χρὴ τὸν ἐν αὐτοῖς πρῶτον, καὶ ἡγεῖσθαι αὐτὸν ὡς κεφαλὴν--- *hoc est;* Episcopos cujusque gentis agnoscere oportet eum qui in eis est primus, atque ut caput* existimare. *Sed paulò pòst:* ἀλλὰ μὴ--- Sed nec ille absque omnium consensu aliquid agat; sic enim erit unanimitas, & Deus per Dominum in Spiritu sancto glorificabitur. *Nehemiæ cap.* 11. 8, 9. *Quidam Joel filius Zichri, Benjamitarū nongentorum viginti & octo Episcopus fuit; sic aptissimè Græci Interpretes,* ἐπίσκοπος, פקיד, *verterunt: Hìc Episcopum habemus Politicum; quam vocem popularis consuetudo ignorat: At versu vicesimo secundo, Uzzi filius Bani erat Levitarum* פקיד, (*ut Græci quoque reddunt*) ἐπίσκοπος. *Atq; ex hoc sacrarum literarum fonte perenni, nomen Episcopi Levitici, tum quoq; Evangelici in scripta Apostolica dimanavit.*

* *scil.* Episcoporum.

Her endaþ seo þridde boc· *Hìc desinit liber tertius.*

ECCLESIASTICÆ HISTORIÆ GENTIS ANGLORUM

LIBER IIII.

Cap. I.

Ut defuncto Deusdedit, Wighardus ad suscipiendum Episcopatum Romam sit missus: sed illo ibidem defuncto, Theodorus Archiepiscopus ordinatus, & cum Adriano Abbate sit Britanniam missus.

Y gemynegodan geare þære foresprecenan sunnan asprungennysse. ⁊ hrædlice þæs æfterfyligendan woles ⁊ moncwyldes. þy geare Deusdedit se * sexta Arcebiscop on Cantwarebyrig cyriceá forðferde æfran dæge iduum Juliarum; Swylce eac Erconbyrht Cantwara cyning. ðy ilcan monðe ond dæge forðferde. ⁊ his ricesetl eðel forlet Ecgbyrhte his suna. ꝥ he hæfde ⁊ heold anes wona xx wintra; Ða ablan micelre tide se biscop dom. ða wæs sended to Rome fram Ecgbyrhte ⁊ fram Oswio Norðanhymbra cyninge Wigheard Mæsse Preost. swa swa we on ðysse æfran bec feawum wordum foresædon. wæs he on cyriclicum ðeodscipe of Angel cynne well gelæred; Swylce hi eac ða cyningas begen ætgædere sendan ðam Apostolican Papan mycle gife on monegum golde ⁊ seolfor fatum. ⁊ bædon ꝥ he Wigheard Angel cynnes cyricum to Arcebiscop gehalgode; Ða he ða to Rome com. ða wæs on ða tid Uitalianus Papa ðæs Apostolican setles Aldor Biscop; Æfter ðon ðe he ðone intingan his siðfætes ðam Apostolican Papan ge-

* Sic MS. C. ut Lat. sed wisesta Cantabr.

NNO memorato præfatæ eclipsis, & mox sequentis pestilentiæ, quo [& Colman Episcopus, unanimâ Catholicorum intentione superatus, ad suos reversus est;] Deusdedit sextus Ecclesiæ Doruvernensis Episcopus *obiit, pridie iduum Juliarum: Sed & Erconberht Rex Cantuariorum, eodem mense ac die defunctus, Ecgberhto filio sedem regni reliquit; quam ille susceptam per novendecim annos tenuit. Tunc cessante non pauco tempore Episcopatu, missus est Romam ab ipso simul & à Rege Northanhymbrorum Oswio, (ut in præcedenti paucis *libro diximus,) Wighardus presbyter, vir in Ecclesiasticis disciplinis doctissimus, de genere Anglorum, petentibus hunc Ecclesiæ Anglorum Episcopum ordinari: missis pariter Apostolico Papæ donariis & aureis atque argenteis vasis non paucis. Qui ubi Romam pervenit, cujus sedi Apostolicæ, tempore illo, Vitalianus præerat, postquam itineris sui causam, præfato Papæ Apostoli-

* Pag. 148. lin. 42.

 cyðed

tyþed hæfde. Ða æfter medmycelre tide se Wighard. ⁊ mæst ealle his geferan ða þe mid him coman. ðy ofercumendan wole fordilgode wæron ⁊ forþferede; Ða hæfde se Apostolica Papa *geþoht be ðyssum ðingum. ⁊ geornlice sohte hwylcne Arcebiscop he onsendan mihte on Angol ðeoder cyricum; Ða wæs on Niridano ðam mynstre. ꝥ is unfeor ðære byrig Neapoli on Campanie ðære mægþe Adrianus Abbad. wæs se monn on haligum gewritum. ⁊ on mynsterlicum ðeodscipum. ⁊ on ciriclicum well gelæred. ⁊ weorþlice getyd ge on Ledenisc gereorde ge on Grecisc; Ða het se Papa þone mon to him gelaþian. ⁊ het ꝥ he biscop hade onfenge ⁊ to Breotone* ferde; Ða ⁊swarede he him ⁊ cw'. ꝥ he wære swa mycles hades unwyrþe. ⁊ cw'. ꝥ he mihte oþerne getæcan þe biscop hade wyrþe wære. ge on gelærednysse. ge on his lifes geearnunge. ge on gedefre yldo; Tæhte ða ðam *Papan on ðam [* neah nunnan] mynstre sumne gedefne munuc wæs nama wæs Andreas. ac ða wiþstod him his licumlice untrumnysse ꝥ he B'. beon ne mihte; Eft se Papa nedde þone Abbad Adrianus ꝥ he B'. hade onfenge; Ða bæd he hine yldinge ⁊ fyrstes. hwæþer he æfter fæce mihte oþerne findan. ðe man to B'. hadian mihte; Wæs on þa tid sum munuc on Rome se wæs cuð Adriane ðam abbude. ðæs nama wæs Theodorus se wæs acenned on *Tharso Cilicio. wæs se mann ge on weoruld gewritum ge on godcundum ge on Grecisc ge on Leden well gelæred. ⁊ he wæs gecoren on his ðeawum ⁊ arwyrþre yldo. ꝥ is ꝥ he hæfde syx ⁊ syxtig wintra; Ðysne man Adrianus se Abbad ðam Papan cyþde ⁊ sæde ꝥ he to B'. gehalgod beon mihte. ⁊ he ꝥ geþafode. ⁊ hwæþere ðis betwyh heom arædon. ꝥ he se Abbad

* geþeahte. C.

* bisceope. C.

* Sic MS. C. ut Lat. neahgũ. Cantab.

* Tarso C.

co patefecit, non multò pôst, & ipse & omnes penè qui cum eo advenerant socii ejus, pestilentiâ superveniente, deleti sunt: At Apostolicus Papa, habito de his consilio, quęsivit sedulus quem Ecclesiis Anglorum Archiepiscopum mitteret. Erat autem in monasterio *Niridano, quod est non longè à Neapoli Campaniæ, Abbas Adrianus, [vir natione Afer,] SACRIS LITERIS diligenter imbutus; monasterialibus simul & Ecclesiasticis disciplinis institutus; Græcæ pariter & Latinæ linguæ peritissimus. Hunc ad se accitum, Papa jussit, Episcopatu accepto, Britanniam venire. Qui indignum se tanto gradui respondens, ostendere posse se dixit alium, cujus magis ad suscipiendum Episcopatum, & eruditio conveniret & ætas. Cúmque monachum quendam de vicino virginum monasterio, nomine Andream, Pontifici offerret, [hic ab omnibus, qui eum novere, dignus Episcopatu judicatus est:] verùm pondus corporeę infirmitatis, nè Episcopus fieri posset, obstitit. Et rursum Adrianus ad suscipiendum Episcopatum actus est. Qui petiit inducias, si fortè alium, qui Episcopus ordinaretur, ex tempore posset invenire. Erat ipso tempore, Romę monachus Adriano notus, nomine Theodorus, natus ex Tharso Ciliciæ, vir & seculari & divinâ literaturâ, Græcè & Latinè instructus; probus moribus, & ætate venerandus; id est, annos habens ætatis 66. Hunc offerens Adrianus Pontifici, ut Episcopus ordinaretur, obtinuit; his tamen conditionibus interpositis, ut ipse

* c.

bad his lareow beon sceolde on Breotone. Forðon ðe he ær *twa ða dælas Gallia ƿices. for mistlicum intingan geferde ⁊ gesohte. ⁊ forþon ðe him se ƿeg ðæs siþfætes genoh cuð ƿæs. ⁊ eac sƿylce ꝥ he ƿæs on his agenum geferscipe ƿell gemonad ; ⁊ ðonne gyt eac ꝥ he sceolde his fultumend beon on godcundre lare. ⁊ ꝥ he geornlice behealdan sceolde. ꝥ he naƿyht ƿiþerƿeardes ðære soðfæstnysse ðæs geleafan Greca ðeaƿe on Angel cynnes cyricean on gelædde. þe he ofer beon sceolde ; Ða ƿæs he ærest to Subdiacone gehalgod. ⁊ ða abad IIII monað oþþæt him feax areoxe ꝥ he to Preoste bescoren beon mihte ; Forþon ðe he ær scyre hæfde east leoda ðeaƿe Sce· Paules þæs Apostoles ; Ða ƿæs he gehalgod fram Uitaliano þam Papan to B'. ymbe syx hund ƿintra fram Drihtnes menniscnysse. ðy feoroþan dæge ⁊ ðy drihtenlican Kalendarum Aprelium. ⁊ sƿa ætgædere mid Adriano þam Abbad on sexta Kl'. Junias. ƿæs to Breotone onsended ; Ða ferdon hi ætgædere ærest to Masilia ⁊ ðanon þurh Arela land ꝥ hi coman to Johanne ðam Arceb'. ðære ceastre. ⁊ him sealdon Uitalianus geƿrit ðæs Papan ꝥ hi mon mid are onfenge. ⁊ he sƿa dyde. hæfde hi mid mycelre are mid him oþþæt Ebrinus se ealdorman him sealde ⁊ lyfnesse sealde to farene sƿa hƿider sƿa hi ƿoldan ; Ða ferde Theodorus se Arcebiscop to Ægelbyrhte B'. Parisiorum be ðam þe beforan sædon. ⁊ fram him fremsumlice ƿæs onfangen. ⁊ micele tid mid him ƿell gehæfd ƿæs ; Adrianus ferde ærest to Emmesenonum ⁊ æfter þon to Faraonem *Melda bisceopum ⁊ lange mid him ƿell gehæfed ƿæs. forþon hi nydde se toƿeard ƿinter ꝥ hi stille ƿunodon sƿa hƿær sƿa hi mihton ; Ða ꝥ þa cuþe ærend-

dracan

*twiwa C.

* Maelda. C.

eum perduceret Britanniam, eò quòd jam bis partes Galliarum, diversis ex causis, adiisset; & ob id majorem hujus itineris paragendi notitiam haberet, sufficiénsq; esset in possessione hominum propriorum. Et ut ei doctrinæ cooperator existens diligenter attenderet, nè quid ille contrarium veritati fidei, Grę corum more, in Ecclesiam, cui præesset, introduceret. Qui subdiaconus ordinatus, quatuor expectavit menses, donec illi coma cresceret, quo in coronam tonderi posset: (Habuerat enim tonsuram more Orientaliū, Sancti Apostoli Pauli.) Qui ordinatus est à Vitaliano Papa anno dominicæ incarnationis sexcentesimo sexagesimo octavo; sub die septima Kalendarum Aprilium, dominica; & ita cùm Adriano 6. Kalend. Junias Britanniam missus est. Qui cùm pariter per mare ad Massiliam, & deinde per terram Arelatē pervenissent, & tradidissent Johanni Archiepiscopo civitatis illius scripta [commendatitia] Vitaliani Pontificis, retenti sunt abeo, quousque Ebrinus major [domûs Regiæ,] copiam pergendi, quoquo vellent, tribuit eis. Quâ acceptâ, Theodorus profectus est ad Agilberhtum Parisiorum Episcopum, de quo superiùs diximus, & ab eo benignè susceptꝰ, & multo tempore habitus est. Adrianus verò perrexit primùm ad Emmesenonum, & postea ad Faronem Meldorum Episcopos, & bene sub eis diutiùs fuit. Coegerat enim eos imminens hyems, ut ubicunque potuissent, quieti manerent. Quod cùm nuncii certi narrassent R. Ecgberhto, esse scilicet

Anno Dom. 668.

ƿracan ſædon Ecbyrhte þam cyninge ꝥ ſe b'. ƿære on Francena rice ðone ðe hi Orƿio bædon fram ðam Romaniſcan biſcope ⁊ Ða ſende he ſona *Redfrið his gereſan ðider ꝥ he ſceolde hine feccan. ⁊ to him gelædan. þa he þa þider com. þa nam he Theodorus B'. mid Ebrinus lyfnyſſe þæs ealdormannes. ⁊ hine gelædde to þam porte þe is nemned Crentoƿic. ðær hine geſtod *ſum untrumnyſſe ⁊ he þær ƿæs geƿunode ⁊ ſona ſƿa he trumian ongan ſƿa eode he on ſcyp ⁊ ferde to Breotone ⁊ Ebrinus ſe ealdormon genam Adrianum ðone Abbad. ⁊ on fæſtenne hæfde. forþon he of acſode ꝥ he hæfde þæs Caſeres ærendo ſum to Breotone cyningum ƿið Francena rice. ðæs ðe he ða mycle gymene hæfde ⁊ Ac ða he ſoþlice ongeat. ⁊ onfunde. ꝥ hit ſƿa ne ƿæs ſƿa he geacſod hæfde. ða onlyſde he hine. ⁊ let hine feran æfter þam B'. ⁊ ſona þæs ðe he to him com. ða ſealde he him Sce'. Petres mynſter ðær ðara Arcebiſceopa lic bebyrigde ſyndon. ſƿa ſƿa ƿe ær beforan ſædon. forðon ſe Apoſtolica Papa bebead Theodore Biſcop. ða he fram him ferde. ꝥ he him on his biſceop ſcire geƿiſene ſtoƿe foreſæge ⁊ ſealde. on ðære þe he mid his geferum ƿunian mihte ⁊

* Reþ-friþ. C.

* ſumu. C.

Episcopum, quem petierant à Romano antiſtite, in regno Francorum; miſit illò continuò * Redfridum præfectum ſuum, ad adducendum eum. Quò cùm perveniſſet, aſſumpſit Theodorum cum Ebrini licentia, & perduxit eum ad portum, cui nomen eſt *Quentavic; ubi fatigatus infirmitate, aliquantiſper moratus eſt, & cùm convaleſcere cœpiſſet, navigavit Britanniam: Adrianum autem Ebrinus retinuit; quoniam ſuſpicabatur eum habere aliquam legationem Imperatoris ad Britanniæ Reges adverſùs regnum, cujus tunc ipſe maximam curam gerebat. Sed cùm tale nihil illum habere vel habuiſſe veraciter comperiſſet, abſolvit eum; & poſt Theodorum ire permiſit. Qui ſtatim ut ad illum pervenit, dedit ei monaſterium beati Petri Apoſtoli, ubi Archiepiſcopi Cantiæ ſepeliri (ut præfatus ſum) ſolent: Præceperat enim Theodoro abeunti Dominus Apoſtolicus, ut in diœceſi ſua provideret, & daret ei locum, in quo cum ſuis, aptè degere potuiſſet.

*Redfriddum W.

* C. & W.

b

NOTÆ.

a Deusdedit--obiit-Primâ linguâ, (*ut ait cod. MS. Cantuar. in Bibl. Aul. Trin. Cantabr.* primitùs Fritonas vocabatur. Sed propter dona gratuita, quę ſuis* meritis multiplicibus conſonabant, nomen ejus Saxonicum, nec immeritò in nomen gratificum eſt converſum; hic enim primus de gente Anglorum, in Archiepiſcopum Cantuarienſis Eccleſiæ eſt aſſumptus. Unde non abſque myſterio, DEUS DEDIT exſtitit appellatus; quia GRATUITUM DONUM GRATIÆ DEI fuit, quod Saxonica gens ſaxei cordis exiſtens, ac cultui ſaxeorum dedita Idolorum, de ſe, Domino fructificaret, & redderet tam doctum, tam ſanctúmque Pontificem. *Quibus adjicio Epitaphium ex eodem deſcriptum MS°. qualecunque.*

* rectiùs gratuito dono gratiæ Dei: ut infrà.

Alme Deuſdedit, cui ſexta vocatio cedit,
Signas hunc lapidem; lapidi ſignatus eidem.
Prodit ab hac urna, virtute ſalus diuturna:
Quâ MELIORATUR quicunque dolore gravatur.

b Tunc

[b] Tunc cessante non pauco tempore Episcopatu, *At quanto? MS. Cantuar: ad diem designat.* Vacavit (*inquit*) sedes annis tribus : mensibus octo : diebus quindecim.

[c] Ab ipso [*Ecgberto Cantuariorum*] & à rege Northanhymbrorum Oswi Wighardus Presbyter: *ad Reges ergò pertinuit* præsentare (*ut loquuntur*) *Papæ Archiepiscopum suum ordinandum.* Assumpserunt autem Reges (*ut ait Beda lib. 3. c. 29.*) cum electione, & consensu Sanctæ Ecclesiæ gentis Anglorum virum bonum Wighardum : *Sed Wighardo apud Romam* * *peste abrepto, vitalianus Papa Theodorum ad capessendam Cathedram Cantuariensem, destinavit. Verùm nè quis hic putaret Papam Vitalianum de regibus potestatem excussisse, brevibus rem expedit* * *Malmesburiensis*; De Theodori (*inquit*) in Angliam adventu, principi Oswio debetur gloria. *De Archiepiscopi hujus Theodori encomiis V. Beda satis prolixus est.* *pag.254.l.4.

* lib.1 p.20.

[d] Quo in coronam [*S. Petri*] tonderi possit [*Theodorus Cantuar.*] habuerat enim tonsuram more Orientalium S. Pauli Apostoli.--- * *Duæ isthac tonsuræ, Petrum à Paulo separabant : Hiberno-Scotos à Britannis divisit tertia tonsura, nimirum* * *Simonis Magi, quâ discriminabantur invicem. Quin R. Sigberhtus*† *gerat pro Corona, tonsuram S. Petri; ut cùm regnum, tum etiam sacerdotium S. Petri successori subjaceant : Sed dum Reges & Sacerdotes hos S. Pauli, hos Simonis Petri, hos denique Simonis Magi constituunt, non animadvertunt Petri fidem, Petri tonsuram longissimè antecellere. Quin gregem Christi sic tondendo, minutim discerpunt, Christúmque dividunt. Verùm Ecclesia antiqua nostra hujusmodi capitum vertigini sic medetur.* * sc. Petri & Pauli.

* lib.5. c. 22.

† lib.3.cap.18. Sax Ben. Coll. vide lib.5.cap. 20.

* *MS. Homil.* Dominica vi post Pentecosten. *pag.* 355. *lin.* 11.

* *Hom. Sax. Trin. Coll.*

Petrus scip ᵹetacnode (þe þær stod ᵹehende) ꝥ Iudeisce folc. ðe ᵹeƿændon to Criste. ⁊ on hine ᵹelyfdon ðeah ðe hy sume noldon. on ðam ƿæs ꝥ anginn ealre ᵹelaþunᵹe; ꝥ oþer scip ᵹetacnode eall ꝥ hæðene folc of eallum man cynnne þe mid ᵹeleafan oncnaƿaþ þone leofan hælend. ⁊ ꝥ is seo ᵹelaþunᵹ; Ðæt Iudeisce folc ƿæs ᵹehaten Sinaᵹoᵹa. ꝥ is ᵹeᵹaderunᵹ. on Enᵹlisce spræce;

Petri navis, quæ propè adstitit, populum Judaicum significabat, qui ad Christum reversus est, inque illum credidit; quamvis & alii nolebant. In illis totius Ecclesiæ initium fuit. Navis isthac altera, significabat totam gentem Ethnicam, quæ de toto humano genere gloriosum Jesum *cum fide agnoverit : atque illa* Ecclesia *est. Populus Judaicus dicitur Synagoga, hoc est, Anglicano sermone,* congregatio.

Of Petrus scipe he lærde ꝥ folc on ðam lande. ⁊ us becom seo lar of Iudea lande ðurh ða halᵹan Apostolas ðe ða hæðenan lærdon. ⁊ men to ᵹeleafan of ælcum lande ᵹebiᵹdon. ⁊ cyrican arærdon to Godes ᵹesetnyssum. on his halᵹum þeoƿdome. sƿa sƿa hit man healt ᵹyt on ðam ᵹodum folcum ðe Godes ƿillan cepaþ. ac ƿe healdaþ ƿace her on Enᵹla þeode. Godes ᵹesetnyssa ðe he ᵹesette to steore. ⁊ ðam eallum to lare. ðe hine lufiaþ; Ƿe ƿyrcað us sylfe eall niƿe ᵹesetnyssa.

De Petri nave, populum in terra [*stantem*] *docuit. Atq; ad* * *nos doctrina, de terra* † Judæorum *per Sanctos* * Apostolos *qui docebant gentes, pervenit; quique homines ad fidem ex omni gente convertebant, & Ecclesias ad institutiones Dei, in Sancto cultu suo* [*percipiendas*] *exstruebant, sicut etiamnum tenent quidam,* inter populos bonos, *qui voluntatem Dei observant. Nos verò observamus languidè hìc in* Anglicana gente *Dei institutiones, quas in gubernaculum instituit, in illorum, qui amant illum, eruditionem. Nos nobismetipsis,* * *novas per omnia conteximus institutiones, ex*

* sc. *Anglos.*

† *non ait* Romanorum.

* *non ait* per S.Eleutherium, & S.Gregorium.

* *tonsuram &c.*

of ðam ðe God sylf tæhte. Ac we weg sceal beon swiðe earfoðe to us þ we hy forðwedon mid teonfullum ðeawum 7 God sylfne forseon. swa swa we to swyðe doð. Ða æfter ðære lare he het alætan ut þone halgan Petrum his scyp on ðære dypan. 7 het hy awurpan heora net on fiscnoðe. Wið þ land he lærde þ hy letton uttor syððan. forþan þe he sylf lærde on Judea lande 7 his lar becom syððan to gehwylcum landum swa swa hit full cuð is on Cristendome wide.

Illis quas Deus ipse perdocuit. Contra institutiones suas, omniúmque, qui nos antecesserunt, Prophetarum; adversùm illos omnes, nos obstinatâ voluntate nostrâ procedimus. Quin nobis perquàm ardua exsistet via, quam perversis moribus transilimus; Deúmque ipsum despicimus, sicut impensè facimus. Tum finitâ concione, jussit S. Petro, navem suam in profundum appellere: retéque suum in piscium capturam ejicere. E regione terræ docuit, ut postea exteriùs appellerent; ille enim ipse in terra Judææ docuit: Doctrináque sua in terras singulas postea pervenit; sicut per orbem Christianum longe latéque innotescit.

Scopum in quem Homilista collimavit, quispiam facilè videbit: Pili tonsuræ leves erant; sed navem Ecclesiæ antiquitus gravabant. De diversa tonsuræ ratione, vide RR. Armach. in Primord. p. 921. &c. vide hic Regum tonsuram lib. 5. c. 20.

Cap. 2.

Ut Theodoro cuncta peragrante, Anglorum Ecclesiæ, cum Catholica veritate, literarum quoque sanctarum cœperint studiis imbui: & ut Putta pro Damiano Rofensis Ecclesiæ sit factus antistes.

ÐA com he Theodor B. to his cyricean on Cantwara byrig þy æfteran geare his halgunge ðy syxtan dæge Kalendarum Juniarum. 7 he lifode on his biscope hade xxi wintra. 7 ðry monað. 7 syx 7 twentig daga. And he sona ðurhferde eall Breotone ealond swa hwyder ymb swa Angel ðeode drohtedon 7 wunedon. 7 he lustlice fram eallum onfongen wæs. 7 his word geornlice gehyrdon. 7 he rihte endebyrdnysse lifes ætywde. 7 rihte Eastran to weorþianne lærde. 7 him Adrianus se Abbad mid ferde. 7 to eallum rihte fultumade. * Wæs he ærest Arcebiscopa þ him eall Angelcynn hyrnysse gehafode. 7 forðon hi wæron begen biscopas ge se Abbad swa swa we ær cwædon well gelæred ge on godcundum gewritum. ge on weoruldcundum. 7 hi gesomnodan mycelne þreat discipula. 7 hi

PErvenit autem Theodorus ad Ecclesiam suam, secundo postquam consecratus est anno, sub die sexta Kalendarum Juniarum, dominicâ, & * fecit in ea annos viginti & unum, menses tres, dies viginti sex. Móxque [a] peragratâ insulâ totâ, quaquaversum Anglorum gentes morabantur; (nam & libentissimè ab omnibus suscipiebatur, atque audiebatur,) rectum vivendi ordinem, ritum celebrandæ Paschæ canonicum, per omnia comitante & cooperante Adriano, disseminabat. Isque erat primus Archiepiscopus, cui omnis Anglorum Ecclesia manus dare consentiret. Et quia literis SACRIS simul & secularibus, ut diximus, abundanter * ambo erant instructi, congregatâ discipulorum [b] catervâ, scientiæ salutaris quotidie flumina, in rigandis eorum cordibus emanabant. Itâ ut

* *Sax.* vixit in Episcopatu suo, &c.

* *Sax.* ambo Episcopi, & Abbas.

hi betƿyh halige bec. ⁊ cyriclic-
ne ðeodscipe on Meter cræfte.
⁊ on Tungol cræfte. ⁊ on Gra-
matisc cræfte tydan ⁊ lærdan;
Wæs ꝥ sƿytol tacen. ꝥ heora di-
scipulas ƿæron ƿell gelærede ge
on Grecisc gereorde. ge on Le-
dennisc. ⁊ him ða sƿa cuþe ƿæ-
ron sƿa heora agenne ða ðe hi
*næron C. on gefeded ƿæron; *Ne ƿæron
her æfre syþþan on Angel cynne
ða ða hi Breotone gesohton.
gesæligran tide. ne fægeran.
ƿæron her strange cyningas. ⁊
ƿel Cristene. ⁊ eallum elreor-
dum cynnum ute on myclum
ege. ⁊ eallra ƿilla togehyrenne
ða gefean ðæs heofanlican ri-
ces. ⁊ sƿa hƿylce men sƿa ƿillna-
don ꝥ hi on halgum leornungum
tyde ƿæron. hi hæfdan gearuƿe
Magistras ða ðe hig lærdon ⁊
tydon; Sƿylce eac sonas to
singanne. on cyricean ða ðe oþ-
þæt on Cent anre menn cuðon.
of ðære tide ongunnon leor-
nian þurh ealle cyricean Angel
cynnes; And ærest butan Ja-
cobe ðam sangere be ðam ƿe
beforan hær sægdon. ƿæs songes
Magister Norþan-hymbra cy-
ricean Edde hæten. þæs ƿreo na-
ma ƿæs Stephanus. ƿæs he a-
sponnen of Cent fram Willferþe
ðam arƿurþan B'. se ærest be-
tƿih biscopum þa ðe of Angel
ðeode ƿæron reogollicne ðeaƿ to lufianne Angel cynnes
*ongen C. cyricum sæde ⁊ lærde; Ða ferde Theoder biscop * geond
ealle Angel cynnes mægþe. ⁊ biscopas halgode on gelimpli-
cum stoƿum. ⁊ ða ðing þe he unfullfremed gemette. mid
heora fultume he ða gerihte ⁊ bette; Betƿyh ðam mid
þy he Ceaddan B'. mid ƿordum þreade. ꝥ he rihtlice gehalgod
*nære. G. *ne ƿære.; Ða ⁊sƿarede he eadmodre stæfne. gif ðu ꝥ
ƿast ꝥ ic unrihtlice biscop hæbbe onfenge. ic lustlice fram
þære þeninge geƿite. forþon ic me sylfne næfre þy hæbbe

etiam Metricæ artis, Astronomicę
&* Arithmeticę Ecclesiasticę, di- *Sax. Grammaticæ.
sciplinam, inter sacrorum apicum
volumina, suis auditoribus contra-
derent. Indicio est, quòd [usque
hodie] supersunt de eorum disci-
pulis, qui Latinam, Grecámque
linguam æquè ut propriam in qua
nati sunt, norunt. Neque un-
quam prorsus ex quo Britanniam
petierunt Angli, feliciora fuere
tempora; dum & fortissimos
Christianósque habentes Reges,
cunctis barbaris nationibus essent
terrori; & omnium vota ad nuper
audita cœlestis regni gaudia pen-
derent. Et quicunque lectionibus
SACRIS cuperent erudiri, habe-
rent in promtu magistros qui do-
cerent. Sed & sonos cantandi in
Ecclesia, quos eatenus in Cantia
tantùm noverant, ab hoc tempore
per omnes Anglorum Ecclesias
discere cœperunt. Primúsque,
excepto Jacobo, (de quo suprà di-
ximus) cantandi magister Nor-
thanhymbrorum Ecclesiis Eddi
cognomento Stephanus, fuit invi-
tatus de Cantia à reverendissimo
viro Wilfrido, qui primus inter
Episcopos, qui de Anglorum gen-
te essent, Catholicum vivendi
morem Ecclesiis Anglorum tra-
dere didicit: Itaque Theodorus
perlustrans universa, ordinabat
locis opportunis Episcopos, & ea
quæ minùs perfecta repperit, his
quoque juvantibus corrigebat. In
quibus & Ceadda Episcopum
cùm argueret, non fuisse ritè con-
secratum, respondens ipse voce
humilimâ; Si me, inquit, nosti
Episcopatum non ritè suscepis-
se, libenter ab officio discedo.
Quippe qui neque me unquam
hoc esse dignum arbitrabar, sed

ƿyrðe demde. ac for intingan hyrſumnyſſe ic hæfen geþafode þ ic ðone had * underfanʒh. ðeah ðe ic unƿyrðe ƿære ; Ða he þa gehyrde ða eadmodnyſſe his ⁊ ſƿare cƿ. he þ he þone biſceop had forlæten ne ſceolde. ac he eft his hadunge mid ciriclice rihte gefyllde ; On þa tid ðe Deoſdedit ſe Cencebiſcop forðferde Peara burhge biſceop ſohte ⁊ ſenden ƿæs to hadianne. ⁊ Pillferð B. eac ſƿylce of Breotone on Gallia rice to hadianne ſended ƿæs ; he ða eac on Cent Mæſſe Preoſtas ⁊ Diaconas hadode oþþæt Theodor Arcebiſceop to his ſetle becom ; Sona ðær ðe he com to Hrofeceaſtre. ⁊ forþferendum Damiano þam B. ſe biſceop had ða lange * blan ; Ða gehadode he ſumne monn. ſe ƿæs ma on ciriclicum ðeodſcipum ⁊ on lifes bylehƿitneſſe gelæred þone he freom ƿære ƿeoruld þingum. þæs nama ƿæs Putta. Ƿæs he ſƿyþoſt on ciricean ſangcræft getyd Romaniſce ðeaƿe. ðone he geleornade fram Sce. Gregorius diſcipulum ;

*underfanʒh.C.

*bad.C.

obedientiæ causâ juſſus ſubire hoc quamvis indignus, conſenſi. At ille audiens humilitatem reſponſionis ejus, dixit: Non eum Epiſcopatum dimittere debere, ſed ipſe ordinationem ejus denuò Catholicâ ratione conſummavit: Eo autem tempore quo defuncto Deuſdedit, Dorovernenſis Eccleſiæ Epiſcopus quærebatur, ordinabatur, mittebatur. Wilfridus quoq; de Britannia Galliam ordinandus eſt miſſus ; & quoniam ante Theodorum rediit, ipſe etiam in Cantia, presbyteros & diaconos, uſque dum Archiepiſcopus ad ſedem ſuam perveniret, ordinabat. At ipſe veniens mox in civitate Rofi, ubi defuncto Damiano, Epiſcopatus jam diu ceſſaverat, ordinavit virum magis Eccleſiaſticis diſciplinis inſtitutum, & vitę ſimplicitate contentum, quàm in ſeculi rebus ſtrenuum, cui nomen erat Putta, maximè autem modulandi in Eccleſia, more Romanorum, quem à diſcipulis Beati Papæ Gregorii didicerat, peritum.

N O T Æ.

[a] Móxque peragratâ Inſulâ totâ (*Angliam ſolam intelligit*) --- Peragratâ, *inquit, hoc eſt, à paſtore* uno, *viſitatâ* ; libentiſsimè ab omnibus ſuſcipiebatur, atque audiebatur.—— Neque-- Anglis feliciora fuere tempora-- *Quia unitas diſciplinæ Provincialis, unitatem Paroecialem ubique diffudit.*

[b] Congregatâ diſcipulorum catervâ---. *De hac Theodori diſciplina, ſic* * *MS. Cantuar. Trin. Aul. Cantabr. viz.* Villula quæ lacus Grecorum, Anglicè *Grekislake*, à Theodori diſciplina, ubi ſcholas primitus tenuit, nuncupatur: In illo enim lacu refulſit quaſi Sol Theodorus, à Sole juſtitiæ illuſtratus, in clypeos aureos, Eccleſię videlicet Catholicæ, diſcipulos & doctores ; à quibus montes, Reges ſcil. & Magnates, luce fidei illuminati, reſplenduerunt. Grekislake, *autumo eandem eſſe cum* Crecgelade, *ubi Græcorum eruditio præfulſiſſe, atque exinde Celeberrimam Academiam Oxonienſem non parum illuſtraſſe perhibetur. MS.* * *Sax. codex pervetuſtus monaſteriorum prædia commemorans, Crecgeladam, & Oxonium ſic conſociat:* ⁊ to Crecgelade hyrþ xiiii hund hida. ⁊ xv hund hida hyrþ to Oxnaforda ; *hoc eſt, Quatuor decies centum hidæ ad Crecgeladam ſpectant, & quindecies centum hidæ ſpectant ad Oxenfordiam, ſive Oxonium. Sic vel tantillam lucem, hiſtoriæ antiquæ placuit admovere.*

* fol.44.col.4.

* in Biblioth. Cott. ad finem Bed. Sax. pag. 349. lin. 26.

CAP.

Cap. 3.

Ut Ceadda, de quo suprà dictum est, provinciæ Merciorum sit Episcopus datus, & de vita, & obitu, & sepultura ejus.

On ða tid wæs on Myrcna mægþe Wulfhere cyning þa * forþferendum Gearomonne biscop. þa bæd Theodor biscop þæt he him 7 his leodum biscop funde 7 sealde. ða ne wolde he him niwne biscop halgian. ac bæd Oswio Norþan-hymbra cyning þæt he him Ceaddan gehalgodne B. sealde. se þa on his mynstre. þæt is on Læstinge on stillnysse lifde. Ða þenade Wilferð B. þone biscop had on Eoforwic ceastre. 7 eac swylce on eallum Norþan-hymbrum. ge eac on * Pehtum swa Oswies rice wæs ðæs cyninges. 7 forþon ðeaw wæs þam ylcan arwurþan B. þæt he þæt weorc ðæs halgan Godspelles. ma þurh his fota gange fremede þonne on his horsa rade het hine Theodorus B. ridan þær him se weg lengra gelumpe. 7 he swyþe wiþþon won for geornfulnysse 7 for lufan ðæs arfæstan gewinnes. Ða nydde se Arceb. hine swyþe þæt he ridan sceolde. swa hwider swa ðær ðearf wære. 7 efne ætnyhstan mid his sylfes handum upp on hors * ahof. forþon he þone monn haligne 7 micelne gemette on his lifes geearnungum. Ða onfeng Ceadda B. dom Myrcna ðeode ætgædere. 7 Lindesfarena. 7 he sona æfter byrne haligra fædera on mycelre fulfremednysse lifes þone biscop had heold 7 þenade. Sealde him 7 geaf Wulfhere se cyning fiftig hida landes on Lindesse him mynster on to timbrianne. on þære stowe þe is nemned Ætbearwe. on ðam mynstre nu gyt oð to dæg ða swaþe awuniað regollices lifes. ðe he ðær gesette. Hæfde he biscop setl on ðære stowe ðe geciged is Licitfeld. ðær he forþferde 7 bebyriged is.

Sic MS. Cott. sed Cantabr. forþferened Germanus Myrcna biscop

* Peohtum. C.

* hors. C.

EO tempore provinciæ Merciorum Rex Vulfhere præfuit, qui cùm mortuo Jarumanno, sibi quoque suisque à Theodoro Episcopum dari peteret; non eis novum voluit ordinare Episcopum, sed postulavit à Rege Oswio ut illis Episcopus Ceadda daretur: Qui tunc in monasterio suo, quod est in Laestingeu quietam vitam agebat, Wilfrido administrante Episcopatum Eboracensis Ecclesiæ, nec non & omnium Northanhymbrorum, sed & Pictorum, quousque Rex Oswi imperium protendere poterat. Et quia moris erat eidē reverendissimo antistiti, opus Evangelii magis ambulando per loca quàm equitando perficere, jussit eum Theodorus, ubicunque longius iter instaret, equitare, multumque renitentem studio & amore pii laboris, ipse eum manu suâ levavit in equum, quia nimirum sanctum esse virum comperit, atque equo vehi quo esset necesse, compulit. Susceptum itaque Episcopatum gentis Merciorum simul & Lindisfarorum Ceadda, juxta exempla patrum antiquorum, in magna vitæ perfectione administrare curavit. Cui etiam rex Vulfhere donavit terram quinquaginta familiarum, ad construendum monasterium, in loco qui dicitur* Adbearvæ, [id est, ad nemus,] in provincia Lindissi, in quo usque hodie instituta ab ipso regularis vitæ vestigia permanent. Habuit autem sedem Episcopalem, in loco qui vocatur Liccidfeld, in quo & de-

* *C.* Adbarve. *W.*

þær gyt of to dæg setl is Myrcna mægþe þara æfterfiligendra biscopa; getimbrede he eac sundor wic noht feor fram ðære cyricean. on ðam he * digolice mid feawum broþrum þ is seofonum oþþe eahtum he gerunode þ he him gebæd. 7 his bec rædde. swa oft swa he fram þam gewinne þære ðenunge godcundre lare æmtig wæs; Ða he ða wæs on ðære mægðe twa gear 7 þridde half ða cyricean wundorlice heold 7 rihte. ða com seo tid ðy uplican dome stihtigende. be ðære spryceð Ecclesiastes seo boc. Tempus mittendi lapides. & tempus colligendi; þ tid wære stanas to sendanne. 7 tid to somnienne. ða com mycel wæl 7 monncwyld godcundlice sendende. þ ðurh ðæs lichoman dead. ða lifigendan stanas þære cyricean of eorþlicum setlum to ðam heofonlicum timbre gebær; Mid ðy þa monige of þære gesomnunge ðæs ylcan arwurðan B. of lichoman alædde wæron; Ða com his tid þ he sceolde of middan earde to Drihtne feran; Ða gelamp sume dæge þ he wæs on ðam foresprecenan wicum. mid anum breðer wuniende. ðær nama wæs Owine. his oþre geferan for gelimplicum intingum hwurfan to cyricean on þ mynster; Wæs he se ylca Owine munuc mycelre geearnunge. 7 mid hluttre ingehyde ðær uplican edleanes wæs middan eard forlætende. 7 he wæs ðurh eall eadmod 7 Gode gecoren. 7 him Drihten synderlice his digolnysse onwreah; Com he fram Æðeldryþe þa cwene of east Englum. 7 he wæs hyre þena hire huses. 7 hire geferscipes ofer ealdormonn; Ða þa Godes geleafa weox 7 hat wæs. ða þohte he þ he sceolde weoruld wiþsacan. 7 þ unaswundenlice swa gedyde. 7 hine middan geardes þingum to ðon

* deagollice. C.

functus ac sepultus est, ubi usque hodie sequentium quoque provinciæ illius Episcoporum sedes est. Fecerat verò sibi mansionem non longè ab Ecclesia remotiorem, in qua secretiùs cum paucis, id est, septem sive octo fratribus, quoties à labore & MINISTERIO VERBI vacabat, orare ac legere solebat. Qui cùm in illa provincia duobus annis ac dimidio Ecclesiam gloriosissimè rexisset, adfuit superno dispensante judicio, tempus de quo loquitur Ecclesiastes; Quia *tempus mittendi lapides & tempus colligendi*; Supervenit namque clades divinitus missa, quæ per mortem carnis, vivos Ecclesiæ lapides, de terrenis sedibus ad ędificium cœleste transferret. Cúmque plurimis de Ecclesia ejusdem reverendissimi antistitis de carne subtractis, veniret hora ipsius, ut transiret ex hoc mundo ad DOMINUM, contigit die quadam ut in præfata mansione fortè ipse cum uno tantùm fratre, cui vocabulum erat Owini, commoraretur, cæteris ejus sociis pro causa opportuna ad Ecclesiam reversis. Erat autem idem [a] Owini monachus magni meriti, & purâ intentione supernæ retributionis, mundum derelinquens, dignúsque per omnia, cui Dominus specialiter sua revelaret arcana, dignus cui fidem narranti audientes accommodarent: Venerat enim cum Regina Æthelthryda de provincia orientalium Anglorum, erátque primus ministrorum, & princeps domûs ejus. Qui cùm crescente fidei fervore, seculo abrenunciare disponeret, non hoc segniter fecit, sed adeò se mundi rebus exuit,

ongyrede ⁊ genacodade ꝥ he eall forlet ꝥ þe he hæfde nymþe his anfealde gegyrelan. ⁊ com to Læstinga ea. to þam mynstre ðæs arƿurþan B'. * Ceddan. bær
* Ceaddan. C. him * æcse ⁊ adesan on handa.
* æhse. C. tacnode on ðam ꝥ he nales to idelnysse swa sume oðre. ac gewinne on ꝥ mynster eode. ⁊ ꝥ sylfe eac swilce mid dædum gecydde. ⁊ forþon he lyt genihtsumede on smeaƿunge ⁊ on leornunge haligra geƿrita. he ðy ma mid his handum ƿonn ⁊ ƿorhte ða ðing ðe nydþearflicu ƿæron. ðis is to tacne ꝥ he mid ðone B'. on þam foresprecenan ƿicum for his arƿurþnysse and for his geornfullnysse betƿih ða broþru ƿæs hæfed. þonne hi on heora leornunge ƿæron ⁊ heora bec rædon ⁊ beeodan. þonne ƿæs he ute ƿyrcende swa hƿæt swa þearf gesewen ƿæs ; Ða
* hƿæga. C. he ða sume dæge hƿæt * hugu swylces ute dyde. ⁊ his geferan to byrig eodan. ⁊ to cyricean swa hi gelomlice dydon. ⁊ se B'. ana on þære cyricean oþþe on bec rædinge oþþe on gebedum geornful ƿæs ; Ða gehyrde he semninga swa swa he eft æfter þon sæde ða sƿetestan stæfne ⁊ þa fægerestan singendra ⁊

ut relictis omnibus quæ habebat, simplici tantùm habitu indutus, & securim, atque asciam in manu ferens, veniret ad monasterium ejusdem reverendissimi patris, quod vocatur Læstingaeu. Non enim ad otium, ut quidam, sed ad laborem, se monasterium intrare signabat; quod ipsum etiam facto monstravit: nam quo minùs sufficiebat meditationi SCRIPTURARUM, eo ampliùs operi manuũ, studium impendebat. Denique cum Episcopo in præfata mansione, pro suæ reverentia devotionis inter fratres habitus, cùm illi intus lectioni vacabant, ipse foris quæ opus esse videbantur, operabatur. Qui, cùm die quadam tale aliquid foris ageret, digresis ad Ecclesiã sociis, ut dicere cœperam, & Episcopus solus in oratorio loci, lectioni vel orationi operam daret; audivit repentè, ut postea referebat, vocem suavissimam cantantiũ atq; lætantium de cœlo ad terras usq; descendere: quam videlicet vocem ab Euro austro, id est, ab alto brumalis, exortam, primò se audisse dicebat, ac deinde paulatim eam sibi appropiare, donec ad tectum vsque oratorii, in quo erat Episcopus, perveniret; quod ingressa totum implevit, atque in gyro circundedit. At ille, dum solicitus in ea quæ audiebat, animum intenderet, audivit denuò transacto quasi dimidiæ horæ spatio, ascendere de tecto ejusdem oratorii idem lætitiȩ canticum; & ipsâ quâ venerat viâ, ad cœlos usque cum ineffabili dulcedine, reverti. Qui cùm aliquantulum

blissiendra of heofonum oþ eorþan astigan. ða stæfne ⁊ þone song he cƿ'. ꝥ he ærest gehyrde fram east suþ dæle heofones. ꝥ is fram heanesse ðære ƿinterlican sunnan uppgange. ⁊ ðonon sticce mælum to him nealæcan oð ðæt he becom to ðeacan ðære cyricean ðe se B'. on ƿæs. ⁊ ða ingangende eall gefylde ⁊ in ymbhƿyrfte ymbsealde ꝥ hus. ⁊ he þa geornlice his mod aþenode on ða ðing ðe he gehyrde ; Ða gehyrde he eft swa swa healfre tide fæce of hrofe ðære ylcan cyricean upp astigan ðone ylcan blisse song. ðy ylcan ƿege ðe he ær up com oþ heofonas. mid unasecgendre sƿetnysse eft hƿeorfan ; Ða ƿunode he ðær sum fæc tide ƿundriende ⁊

ƿafien-

* behigdie. C.

ƿarfiende. ⁊ mid * ymbhydie mode ðohte ⁊ smeade hƿæt þa þing beon sceolde. Ða ontynde se B. ꝥ eaghþyrl þære cyricean ⁊ tacen mid his handa sloh. sƿa his ƿeruna ƿæs. ꝥ gif hƿylc monn ute ƿære. ꝥ he in to him eode; Ða eode he sona into him. cƿ. he se B. him to. Gang hraþe to cyricean ⁊ hat ure seofon broðra hider to me cuman. ⁊ ðu eac sƿylce mid; Ða hi to him coman þa manode he hi ærest. ꝥ hi betƿeonan him ꝥ mægen lufan ⁊ sibbe. ⁊ betƿyh eallum Godes monnum geornlice heoldon. ⁊ eac sƿylce ða gesetnysse ðæs reogollican ðeodscipes. þe hi fram him geleornodan. ⁊ on him gesaƿon oþþe on þæra forþgeleorendra fædera dædum oþþe cƿidum gemetten. ꝥ hi ða ungeƿerigadre geornfulnysse fylidon ⁊ læston; Æfter þon he underþeodde ⁊ him sæde ꝥ se dæg sƿiþe neah stode his forþfore. ⁊ þus cƿ. se leofa cuma ⁊ se lufigendlica seðe geƿunade ure broþer neosian. se com sƿylce to dæg to me. ⁊ me of ƿeorulde cigde ⁊ laþode. forþon ge þonne nu eft hƿeorfaþ to cyricean ⁊ biddað ure broþro ꝥ hi mine forþfore. mid heora gebedum ⁊ benum Drihtne bebeodan. ⁊ sƿylce eac heora sylfra forþfore ðære tide is uncuð. ꝥ hi ða * gemunon mid ƿæccum ⁊ gebedum ⁊ mid godum foreþingungum *; Mid þy ðe he ðas ƿord ⁊ ðysses gemetes monige to him sprecende ƿæs. ⁊ hi onfongenre his bletsunge sƿyþe unrote ut fram him eodon. þa hƿearf se ana eft into him seþe þone heofonlican sang gehyrde. ⁊ hine eadmodlice on eorþan astrehte fore þone B. ⁊ ðus cƿ. Min fæder. mot ic þe ahtes acsian. Cƿ. he. Acsa ðæs ðe ðu ƿylle. Cƿ. he. ic ðe la halsige and bidde for Godes lufan ꝥ ðu me gesecge hƿæt se song ƿære blissiendra. þe ic gehyrde of heofonum cumendra ofer ðas cyricean.

* gemynen. C.

* ⁊ godum ƿeorcum. B.

horæ quasi attonitus maneret, & quid hęc essent solerti animo scrutaretur, aperuit Episcopus fenestrā oratorii, & sonitum manu faciens, ut sæpiùs consuevit, siquis foris esset, ad se intrare præcepit. Introivit ille concitus; Cui dixit antistes: Vade citò ad Ecclesiam, & hos septem fratres huc venire facito, tu quoque simul adesto. Qui cùm venissent, primò admonuit eos, ut virtutem dilectionis & pacis, ad invicem & ad omnes fideles servarent. Instituta quoq; disciplinæ regularis, quæ vel ab ipso didicissent, vel in ipso vidissent, vel in patrum præcedentium factis sive dictis invenissent, indefessâ instantiâ sequerentur. Deinde subjunxit, diem sui obitûs jam proximè instare. Namque hospes, inquit, ille amabilis, qui fratres nostros visitare solebat, ad me quoque hodie venire, méque de seculo evocare dignatus est. Propter quod revertentes ad Ecclesiam, dicite fratribus, ut & meum exitum Domino precibus commendent, & suum quoque exitum, (cujus hora incerta est,) vigiliis, orationibus, bonis operibus, prævenire meminerint. Cúmque hæc & hujusmodi plura loqueretur, atque illi, perceptâ ejus benedictione, jam multùm tristes exissent, rediit ipse solus, qui carmen cœleste audierat, & prosternens se in terram, Obsecro, inquit Pater, licétne aliquid interrogare? Interroga, inquit, quod vis. At ille, Obsecro, inquit, ut dicas, quod erat canticum illud lætantium, quod audivi, venientium de cœlis super oratorium hoc, & post

ꞃicean. ⁊ æꝼꞇeꞃ ꞇiðe eꝼꞇ hƿeoꞃ-
ꝼenðe ꞇo heoꝼonum; Ða ⁊ſƿa-
ꞃeðe he ſe B'. ᵹiꝼ ðu ſanᵹeſ
ſꞇæꝼne ᵹehẏꞃðeſꞇ ⁊ ðu heoꝼon-
lic ƿeoꞃuð onᵹeaꞇe oꝼeꞃ uſ cu-
man. ic þe beboðe on Dꞃihꞇneſ
noman ꝥ ðu ꝥ nænigum ne cẏþe
ne ne ſecᵹe æꞃ minꞃe ꝼoꞃþꝼoꞃe;
Ic ðe ſoþlice ſecᵹe ꝥ ꝥ ƿæꞃon
engla ᵹaſꞇaſ þe þæꞃ coman þa me
ꞇo þam heoꝼonlican meðum cẏᵹ-
*lædðon C. ðon ⁊ * laþeðon. þa ic ſẏmble lu-
ꝼaðe ⁊ ƿilnaðe. ⁊ æꝼꞇeꞃ ſeoꝼon
ðaᵹum hi eꝼꞇ hƿeoꞃꝼenðe. ⁊ cu-
menðe me ᵹeheꞇon. ⁊ me þonne
mið him læðon ƿolðon. ꝥ ƿæſ
ſƿa ſoþlice mið ðæðum ᵹeꝼẏlleð.
ſƿa him ꞇo cƿeðen ƿæſ; Ða ƿæſ
*licum-licꞃe.C. he ſona ᵹeƿinen *licꞃe unꞇꞃum-
nẏſſe. ⁊ ſeo ðæᵹhƿamlice ƿeox
⁊ heꝼeᵹoðe ⁊ þa þẏ ſeoꝼoþan ðæ-
ᵹe ſƿa him ᵹehaꞇen ƿæſ. æꝼ-
ꞇeꞃ ðon ðe he hiſ ꝼoꞃþꝼoꞃe ᵹe-
ꞇꞃẏmeðe mið onꝼanᵹenneſſe
ðæſ Dꞃihꞇenlican lichoman ⁊
bloðeſ. ꝥ ſeo haliᵹe ſaƿul ƿæſ
onlẏſeð ꝼꞃam ðæſ lichoman he-
*latteoꞃðome C. ꝼiᵹnẏſſe. ⁊ mið engla *laðþeoꞃ-
ðome ⁊ ᵹeꝼeꞃſcipe ſƿa ꞃihꞇ iſ
ꞇo ᵹelẏꝼanne ða ecan ᵹeꝼean. ⁊
ða heoꝼonlican eaðiᵹnẏſſe ᵹe-
ſꞇahᵹ ⁊ ᵹeſohꞇe; Iſ ꝥ hƿẏlc ƿun-
ðoꞃ þeah ðe he þone ðæᵹ hiſ
ðeaþeſ oþþe ma þone Dꞃihꞇneſ
ðæᵹ bliþe ᵹeſaƿe. þone he ſẏmble ꝼoꞃᵹienðe bað oþ ꝥ he come.
ꝼoꞃþon beꞇƿẏh moniᵹe ᵹeeaꞃnunᵹe hiſ mæᵹena. on ꝼoꞃhæ-
ꝼeðnẏſſe. ⁊ on eaðmoðnẏſſe. ⁊ on ᵹoðcunðꞃe laꞃe. ⁊ on ᵹe-
beðum. ⁊ on ƿilſumlicꞃe þeaꞃꝼeðnẏſſe. ⁊ eac oþꞃe mæᵹena ꝥ
he ƿæſ ſƿa ſƿiþe Dꞃihꞇneſ eᵹe unðeꞃþeoðeð. ⁊ ſƿa ſƿẏþe hiſ
ðaꞃa nẏhſꞇana ðoᵹeꞃa ᵹemẏnðiᵹ. on eallum hiſ ƿeoꞃcum.
ſƿa ſƿa ꝥ me ſum bꞃoþeꞃ ſæðe. oꝼ ðam ðe me onᵹeꞃꞃiꞇum
ꞇẏððon ⁊ læꞃðon. ⁊ ſe ƿæſ on hiſ mẏnſꞇꞃe ⁊ on hiſ la-
ꞃeoꞃðome aꝼeðeð ⁊ ᵹelæꞃeð. ƿæſ hiſ nama Tꞃumbẏꞃhꞇ;
ðæðe he ᵹiꝼ he æꞇ leoꞃnunᵹe ſæꞇ. oþþe elleſ hƿæꞇ ðẏðe.
ᵹiꝼ ſemninᵹa maꞃe blæð ƿinðeſ aſꞇahᵹ ꝥ he ſona in-
ſꞇæꞃe Dꞃihꞇnẏſſ milðheoꞃꞇnẏſſe ᵹecẏᵹðe. ⁊ ða milðꞃe

tempus redeuntium ad cœlos. Respondit ille; Si vocem carminis audivisti, & cœlestes supervenire cœtus cognovisti, præcipio tibi in nomine Domini, nè hoc cuiquam, ante meum obitum, dicas. Revera autem Angelorum fuere spiritus, qui me ad cœlestia, quæ semper amabam ac desiderabam, præmia vocare venerunt, & post dies septem se redituros, ac me secum adducturos esse promiserunt. Quod quidem ità ut dictum ei erat opere completum est. Nam confestim languore corporis tactus est, & hoc per dies ingravescente, septimo (ut promissum ei fuerat) die, postquam obitum suum dominici CORPORIS, & SANGUINIS perceptione munivit, solutâ ab ergastulo corporis animâ sanctâ, ducentibus (ut credi fas est,) angelis comitibus, æterna gaudia petivit. Non autem mirum, si diem mortis, vel potiùs diem Domini lætus aspexit, quem semper usque dum veniret, solicitus expectare curavit. Námque inter plura continentiæ, humilitatis, doctrinæ, orationis, [b]voluntariæ paupertatis, & cæterarum virtutum merita, in tantum erat TIMORI DOMINI subditus, in tantum novissimorum suorum in omnibus operibus suis memor, ut sicut mihi quidam frater, de iis qui me in SCRIPTURIS erudiebant, (& erat in monasterio ac magisterio illius educatus vocabulo Trumberhtus,) referre solebat; si fortè legente eo vel aliud quid agente, repentè flatus venti major assurgeret, continuò MISERICOR-

bæd monna cynne ⁊ Gif þonne swiþra wind aras þonne tynde he his bec ⁊ forþleat on his andwlitan. ⁊ georne on gebede hleoþrede ⁊ þon' gyt gif strongra storm ⁊ renig swyþor þreade ⁊ ligette. ⁊ ðunor wade on eorþan. ⁊ lyfte bregdon ⁊ fyrhton. ðonne eode he to cyrican ⁊ behydiglice on gebedum ⁊ on Sealm songe fæste mode awunode. oþ þæt he þære lyfte smyltnysse abæd eft hwearf ⁊ com ⁊ Mid ðy hine frunnon ⁊ acsodan his geferan for hwon he þis dyde þa andswarede he. ac ge ne leornodon. Quia intonuit de cœlo dominus. & Altissimus dedit vocem suam. Misit sagittas suas & dissipauit eos. fulgora multiplicavit & conturbavit eos ⁊ þ Drihten hleoþrað of heofonum. ⁊ se hyhsta syleþ his stefne. he sendeð his stræle ⁊ hi toweorpeþ. ligeas gemonigfealdað ⁊ hi gedrefeð. forþon Drihten lyfte ontyneþ. windas weceþ. ligetas sceotað. of heofonum hleoþrað þ he eorð bigengan awecce hine to ondrædanne. þ he heora heortan on gemynd gecyge ðæs toweardan domes. þ he heora oferhyd toweorpe. ⁊ gedyrstignesse drefe. to heora mode gelæddum þære forhtiendan tide. hwonne he heofonum ⁊ eorþan byrnendum toweard si. on heofenes wolcnum on mycelre mihte ⁊ þrymme to demanne cucum ⁊ deadum. forþon us gedafenaþ þ we his heofonlicre monunge mid * gedefenlice ege ⁊ lufan andswarige. þ swa oft swa he lyft onstyrige. ⁊ his hand swa swa us to sleanne beotiende ætyweð. ⁊ no hwæþere nu gyt *slyhþ. þ we sona cleopian ⁊ biddan his mildheortnysse ⁊ * gongsmeage þa digolnysse ure heortan. * ⁊ geclænsian þa unsyfernysse uncysta. ⁊ behydelice don þ we næfre geearnian þ we slægene beon. scylon ge geþeþian eac swylce ðære onwrigennysse ⁊ ðære gesyhþe

ðæs

*gedafenlicre. C.
*sleaþ. C.
*geondsmeage B. & C.
*geclæsnigen. C

diam Domini invocaret, & eam generi humano propitiari rogaret. Si autem violentior aura insisteret, jam clauso codice procideret in faciem, atque obnixiùs orationi incumberet. At si procella fortior, aut nimbus perurgeret, vel etiam corusci ac tonitrua terras & aera terrerent, tunc veniens ad Ecclesiam, solicitus orationibus ac psalmis, donec serenitas aeris rediret, fixâ mente vacaret. Cúmque interrogaretur à suis, quare hoc faceret: respondebat; Non legistis? *Quia intonuit de cœlo Dominus. & Altissimus dedit vocem suam. Misit sagittas suas & dissipavit eos: fulgura multiplicavit, & conturbavit eos*: Movet enim aera Dominus, ventos excitat, jaculatur fulgura, de cœlo intonat, ut terrigenas ad timendum se suscitet; ut corda eorum in memoriam futuri judicii revocet; ut superbiam eorum dissipet; & conturbet audaciam, reducto ad mentem tremendo illo tempore, quando ipse cœlis ac terris ardentibus, venturus est in nubibus in potestate magna ac majestate, ad judicandos vivos ac mortuos. Propter quod, inquit, oportet nos admonitioni ejus cœlesti, debito cum timore & amore respondere; ut quoties aere commoto manum quasi ad feriendum minitans exerit, nec adhuc tamen percutit, mox imploremus ejus MISERICORDIAM; & discussis penetralibus cordis nostri, atque expurgatis vitiorum ruderibus, soliciti nè unquam percuti mereamur, agamus. Convenit autem revelationi & relationi pręfati fra-

ðæs foresprecenan broþer. be forþfore þysses biscopes ⁊ eac þ word ðæs arwurþan fæder Ecgbyrhtes. be ðam we beforan sædon. se * iu ær mid ðone ylcan Ceaddan on Hibernia Scotta ealande begen on geoguþe on munuclife. on gebedum. ⁊ on forhæfednysse. ⁊ on leornunge haligra gewrita Gode lifdon. ac he Ceadda eft æfter wæce to his eðele hwyrfde on Breotone. se Ecgbyrht ðær on ælþeodignesse for Godes naman awunode. oð his lifes ende. Mid ðy ða æfter langre tide com to him of Breotone for neosunge intingan se halgesta wer ⁊ se forhæfedesta Hygebald hatte. se wæs Abbud on Lindesse. ða spræcon hi be life haligra fædera swa swa halige menn gedafenode. ⁊ þ eac onhyrian woldan. betwyh ða com him gemynd ðæs arwurþan biscopes Ceaddan. Ða cw. he Ecgbyrht ic wat sumne monn on ðyssum ealonde nu gyt on lichoman lifigendne. mid ðy se wer of middan earde *ferde. þ he geseah Ceddes sawle his broðor mid engla werede. of heofonum astigan ⁊ geferedon his sawle. ⁊ mid him genaman. ⁊ hwurfon to ðam heofonlican rice. hwæþer he be him sylfum þ cwæde. ðe he be oþrum menn hwylcum. þ us is uncuþ hwæþere þa swa mycel wer hit gecw. we witan þ hit soþ wæs. Ða forþferde Ceadda ðy syxtan dæge nonarum Martiarum. ⁊ wæs ærest bebyriged bi Sca. Marian cyricean. Ac æfter wæce ðære getimbredre cyricean ðæs eadegestan ealdores ðara Apostola Sc. * Petres. Ða wæron on ða his ban geferede. on ægþwæþer ðara stowa gewuniaþ to tacnunge his mægenes ⁊ his halignysse gelomlice wundor hælo geworden beon. þ is to tacne þ niwan sum *gebroc seoc man. mid þy þe he þurh monige stowe dwoliende arn ⁊ ferde.

*geo. C.

*leorde B.

* Petres ⁊ Paules. B.

* bræc. B. & C.

tris, de obitu hujus antistitis, etiam sermo reverendissimi patris Ecgberhti, de quo suprà diximus; qui dudum cum eodem Ceadda adolescente, & ipse adolescens in Hibernia, monachicam in orationibus, & continentia, & meditatione divinarum SCRIPTURARUM vitam sedulus agebat. Sed illo postmodùm patriam reverso, ipse peregrinus pro Domino usque ad finem vitæ permansit. Cùm ergò veniret ad eum longo pòst tempore, gratiâ visitationis, de Britannia, vir sanctissimus & continentissimus, vocabulo *Hygbald (qui erat Abbas in provincia Lindisi, & ut sanctos decebat, de vita patrum priorum sermonem facerent atq; hanc æmulari gauderent) intervenit mentio reverendissimi antistitis Ceadda. Dixítque Ecgberht: Scio hominem in hac insula, adhuc in carne manentem, qui cùm vir ille de mundo transiret, vidit animam Ceddi fratris ipsius cum agmine Angelorum descendentium de cœlo, & assumptâ secum animâ ejus, ad cœlestia regna redire. Quod utrùm de se, an de alio aliquo diceret, nobis manet incertum: dum tamen hoc, quod tantus vir dixit, quia verum sit, esse non possit incertum. Obiit autem Ceadda sexto die nonarum Martiarum; & sepultus est quidem primò, juxta Ecclesiam sanctæ Mariæ; sed postmodùm ibidem constructâ Ecclesiâ beatissimi principis Apostolorum Petri, in eandem sunt ejus ossa translata. In quo utroque loco, ad indicium virtutis illius, solent crebra sanitatum miracula operari. Denique nuper phreneticus quidam, dum per cuncta errando

*w. & c.

ða becom he ðyder on æfenne wedendum orfe no gymendum ðære hyrdum ðære stowe. ⁊ ðær eall ða nyht wæs restende. ⁊ þa on morgenne gehælde gewitte aras ⁊ ut eode. ða wundredon ealle menn ⁊ on þ *gefegon hwylc wundor ðære hælo ðurh Drihtnes gife ætywde ⁊ geworden wæs; Is ofer his byrigenne *treow geworc on gelicnysse medmiceles huses geworht. mid hrægele gegearwod. ðonne is on ðam wage mid micel ðyrl geworht. ðurh þ gewuniað ða men ðe ðider for intingan wilsumnysse cumað. heora hand onsendan. ⁊ dæl ðære moldan ðanon niman. mid þy hy ða on wæter sendað ⁊ untrumum mannum ⁊ neatum to byrigenne syllað. hi sona fram hefignysse ðære untrumnesse generede beoð. ⁊ ðære gefean ðære willendan gesynto onfoð. on ðæs biscopes stowe gehalgode Theodorus Arcebiscop Wynfryð gode wer ⁊ gemetfæstne. se fore wæs on ðenunge biscop hades swa swa his foregengan Myrcna mægðe ⁊ Middelengla. ⁊ Lindesfarena. in eallum þam ðe Wulfhere se þa gyt lifigende wæs. rices anweald hæfde; Wæs se Wynferð of ðæs Biscopes geferscype þam he ert æfterfylgde. ⁊ under him Diacon ðenunge mycelre tide brucende wæs;

* blissedan *superscrip. Cantabr.*

* stowe. B. & C.

discurreret, devenit ibi vespere, nescientibus sive non curantibus loci custodibus, & ibi totâ nocte requiescens, manè, sanato sensu egressus, mirantibus & gaudentibus cunctis, quid ibi sanitatis domino largiente consequeretur, ostendit. Est autem locus idem sepulcri, tumba lignea, in modum domunculi facta, coopertus, habens foramen in pariete, per quod solent hi, qui causâ devotionis illò adveniunt, manum suam immittere, ac partem pulveris indè assumere. Quam cùm in aquas miserint, atque has infirmantibus jumentis sive hominibus gustandas dederint; mox infirmitatis ablatâ molestiâ ad cupitæ sospitatis gaudia redeunt. In cujus locum ordinavit Theodorus Winfridum, virum bonum & modestum; qui, sicut prædecessores ejus, provinciis Merciorum, & Mediterraneorum Anglorum, & Lindissarorum Episcopatûs officio præesset. In quibus cunctis Vulfhere, (qui adhuc supererat,) sceptrum regni tenebat. Erat autem Winfrid de clero ejus, cui ipse successerat antistitis, & Diaconatûs officio sub eo, non pauco tempore, fungebatur.

NOTÆ.

a Owinus Monachus magni Meriti, & magnâ intentione summę retributionis mundum relinquens---- *Vetus Ecclesia nostra* τὸ πράττειν, negotiari, operari, *&* mereri *per* geearnian *exponit. Vide* Serm. Cathol. *ad populum,* Domin. i. in Adventum Domini, *pag.* 249. Se gemænelica dom dæghwamlice genealæhþ. on þam underfehþ anra gehwilc be ðam þe he geearnode on lichaman; *hoc est; Commune judicium quotidie appropinquat, in quo suscipit unusquisque, juxta id quod* [ἔπραξε,] negotiatus *est in corpore. Saxones nos ità docent,* hath earned wages. *Mercedem lucratus est, sive laborando percepit.*

Eadem ex iisdem Serm. Cath. *Ecclesia nostra, Feria secunda in* Letania *majore; pag.* 376. *lin* 13. *Sic Latinè verto.*

Ne ortruwige nan man for ormætum synnum þ he geearni-

Propter peccata infinita nemo diffidat se magnum illum honorem asse-

an

an ne mæge ðone miclan ƿurþmynt. ⁊ beon Godes freond ðurh godum geearnungum. gif he ne geedlæþ his ærran misdæda. for synfullum mannum sealde Crist his lif ; Orƿurige se ana þe endelearlice singaþ. ⁊ ær bote ne gesƿincþ ; his endenextan dæge dædbote

qui, Deique amicum fieri, per bona opera, si priora malefacta sua non renovaverit : PRO peccatoribus Christus vitam suam dedit. Diffidat solus ille, qui ad finem usque, [sine fine Sax.] *peccat; & ante diem extremum non agit pœnitentiam.*

Apagè ergò rigor ille condigni *vel* congrui, *quando cum Deo agamus: Quantò rectiùs vetus Ecclesia nostra, MS. Sax, Hom Coll. Trin. Cantabr. pag. 257. l. 20. Sermo ad Populum* in Octavis Pentecost. *scil.* Nu ne mæg Godes behat beon us alogen ðe us hæfþ behaten heofona rices myrhþe for his ærfæstnysse ; *hoc est; Haud poterit Dei* PROMISSUM *à nobis extorqueri, qui regni cælorum gaudium nobis, pro* VERITATE *sua* PROMISIT: *Utì in * ora libri Scriba vetus, & Orthodoxus subdit*, na for ure godnesse ; *hoc est*, Minimè pro nostra bonitate. *Ergò non ex* condigno, *non ex* congruo, *non ex* merito *quopiam nostro; sed ex* promisso, *Deique, propter* Christum, *misericordia, resipiscentiam agentes, cælo perfruuntur.*

* na for ure godnysse. minimè pro nostra bonitate.

b Namq; inter plura-- voluntariæ paupertatis merita, in tantum erat TIMORI domini subditus *Ceadda*---. *Hujusmodi paupertas, quæ, sive Zachæo imponitur restituendo ablata, sive quæ Apostolis, Christum sequendo; sive quæ Ceaddæ, paupertate spiritûs gaudendo, retinendóque tantùm necessaria, nè pauperibus, totiq; Christi Ecclesiæ, sponte deesse videatur, cultum voluntarium, nomine* ἐθελοθρησκείας *damnatum, non arguit; modò voluntariæ paupertatis merita, hoc est, bona fidei opera, pauperem illum, cum Ceadda, non meritis suis confisum, sed* TIMORI DOMINI *magìs subditum constituant. Zachæum veræ paupertatis gnarum, divitem tamen, (qualis S. *Ceadda quoque fuit,) eundem quoque justum, at solius Christi adventu justificatum, sic Romano-Saxonicus Homilista nobis reliquit; in verba,* Homo quidam erat dives, qui habebat villicum. *Sic verto.*

** Cui rex Vulfhere donavit terram, cap. 3. &c.*

Gelaþa to þinum godum þearfan ⁊ ƿannhale blinde ⁊ healte ; Zacheus se rica ƿæs unrihtƿis æt fruman. ac syþþan he underfeng þone fyrmestan cuman þone hælend sylfne þa sæde Zacheus. Drihten leof. ic ƿylle dælan mine æhta-- ⁊ se hælend ða sæde sona him to ⁊sƿare. Nu to dæg is geƿorden hæl þisum hirede forþan þe Zacheus sƿa ƿæs gerihtƿisod þurh þæs hælendes to cyme þe com to his huse. Cristes Apostolas sƿa sƿa us secgaþ bec. forleton heora æhta ealle for Criste ;

Invitentur ad bona tua pauperes, & ægrotantes, cæci, & claudi,--- Dives ille Zachæus, primò injustus fuit: postea verò advenarum primum, & ipsum Jesum accepisset, tunc dixit Zachæus; Gloriose Domine, possessiones meas distribuam.--- Jesus autem illi dicens, protinus respondit; Nunc hodie familiæ tuæ facta est salus. *Quoniam Zachæus ità erat justificatus*, per Salvatoris adventum, *qui ad domum ejus veniebat. Apostoli Christi, sicut nobis enarrant biblia, possessiones suas omnes propter Christum deseruerunt.*

Sic dando *sua ad hoc vocati Apostoli, &* aliena reddendo *Zacchæus, Christo se* meritò *præstabant* morigeros; *qui omnia* condonando, *ultra omnes captûs Angelici fines, illis se præbuit impensissimè* misericordem.

Cap. 4.

Ut Colman Episcopus, relictâ Britanniâ, duo monasteria in Scotia, unum Scotis, alterum Anglis, quos secum adduxerat, fecerit.

Betƿih ðas ðing ða Colemanus se B. se of Sceottum com. ƿæs Breotone forlætende. ⁊ mid him genam ealle ða Sceottas ðe he on Lindesfarena ealonde gesomnade. sƿylce eac ðrittig manna of Angel ðeode. æghƿæðere ðara ƿæron on drohtnunge munuclifes geornlice ⁊ ƿæl gelæred. ⁊ he forlet on þære cyricean sumne broðor. ærest he com to Hii þam ealonde. ðanon he ƿæs sended Angol ðeode Godes ƿord to bodianne ⁊ to læranne ; Æfter þon he geƿat to sumum medmiclum ealonde þæt is feor asceaden fram Hibernia to ƿest dæle. is on Scyttisc genemned * Inis bofinde þæt is ealond hƿites heahfore. ða he ða on þæt ealond com ða getimbrede he þær mynster ⁊ ða munecas þær gestaþelode. þe he of æghƿæþeran cynne gesomnode ⁊ mid him brohte ; Ða hi ðær gestaþelode ⁊ gesette ƿæron. ne mihte hi betƿih geþƿærian ⁊ geƿeorþan. forþon ða Sceottas on sumera ⁊ on hærfest tide. ðonne mon ƿæstmas insomnode þonne forleton hi þæt mynster. ⁊ ðurh cuþe stoƿe sƿiceðon ⁊ foron. ⁊ ðonne on ƿintra eft ham hƿurfon. ⁊ ƿilnedon ðara goda gemænelice brucan ðe Engle geƿunnon. ⁊ gegearƿodon ; Ða sohte Colemannus ðysse to * ƿynesse ⁊ ðysse unsibbe læcedom ; Sohte ða ymb monige stoƿe ge neah ge feor. ða gemette he sume gerisenne stoƿe on Hibernia mynster on to timbrianne. þæt is on Scyttisc gereorde Maigeo nemned. ⁊ he geböhte noht mycelne dæl ðæs landes mynster ðær to getimbrianne. æt sumum geriþe þe þæt land ahte. ðære are to ætýceddne. þæt hi eac sƿylce for hine seþe him ða stoƿe gesealde.

* sic MS. Cott. & rectè sed Inhis bofinde Cantabr.

* per- nesse. C

INterea * Colman qui de Scotia erat Episcopus, relinquens Britanniam, tulit secum omnes quos in * Lindissfarnentium insula congregaverat Scotos: sed & de gente Anglorum viros circiter triginta, qui utrique monachicæ conversationis erant studiis imbuti. Et relictis in Ecclesia sua fratribus aliquot, primò venit ad insulam * Hii, unde erat ad prædicandum VERBUM DEI, Anglorum genti destinatus. Deinde secessit ad insulam quandam parvam, quæ ad Occidentalem plagam ab Hibernia procul secreta, sermone Scotico * Inhis bofinde, id est, insula vitulæ albæ nuncupatur. In hanc ergò perveniens, construxit monasterium, & monachos inibi, quos de utraque natione collectos adduxerat, collocavit. Qui * cum invicē concordare non possent, eò quòd Scoti tempore æstatis, quo fruges erant colligendæ, relicto monasterio, per nota sibi loca dispersi vagarentur: at verò hyeme succedente redirent, & his quæ Angli præparaverant, communiter uti desiderabant: quæsivit Colman huic dissensioni remediū, & circumiens omnia propè vel longè, invenit locum in Hibernia insula aptum monasterio construendo, qui linguâ Scotorum * Mageo nominatur. Emitq; partem ejus non grandem, ad construendum ibi monasterium à comite, ad cujus possessionem pertinebat; eâ conditione ad-

* Colmanus Episcopus. W.

* RR. Armach. 964. lin. 6.

* Ibid. 697. l. 27.

* Ibid. 825. l. lin. 16. & p. 964. l. 9.

* l. cum pro ad, aut redundet.

* Sic MSS. sing.

sealde. á ða standendan munecas ðær to Drihtne cleopedan. ⁊ for hine ðingedon. ⁊ he hraþe ðær mynster getimbrede. ⁊ him se gesiþ eac fultumade. ⁊ ealle ða neah men. ⁊ he ðær ða Englisan menn gesette ⁊ gestaþelode. ⁊ Scottas forlet. on ðam foresprecenan ealande. ꝥ mynster oþ gyt to dæge Englisce menn þær on ælþeodignysse hi forhabbaþ ; Is ꝥ mynster ꝥ is nu mycel of medmyclum geworden· þe gewunelice is* Magigeo nemned. ⁊ nu geara ðær eallum gehwyrfdum to ðam beteran gesetnyssum *nu gyt æþele weorud nimaþ munecas ðe of Angel cynne ðær gesomnode syndon. ⁊ to bysne arwurþra fædera under reogole ⁊ Abbude syndon on mycelre forhæfednysse ⁊ clænnysse lifes be heora agenum hand gewinne lifigeað ;

* Maigeo. C.

*nu gyt to dæge. B.

ditâ, ut pro ipso etiam, qui eis locum commodaret consistentes ibi monachi, DOMINO preces offerrent. Et constructo statim monasterio, juvante etiam comite & vicinis omnibus, Anglos ibidem collocavit, relictis in præfata insula Scotis. Quod videlicet monasterium usque hodie ab Anglis tenetur incolis: ipsum namque est quod nunc grande de modico effectum, Mageo consuetè vocatur. Et conversis jamdudum ad meliora instituta omnibus, egregium examen continet monachorum; qui de provincia Anglorum ibidem collecti, ad exemplum venerabilium patrum sub regula, & Abbate canonico, in magna continentia & sinceritate, proprio labore manuum *vivunt.

* vivant. C.

CAP. 5.

De morte Oswi & Ecgberhti regum, & de Synodo facta ad locum Heorutforda, cui præsidebat Archiepiscopus Theodorus.

ÐA wæs ymb syx hund wintra ⁊ hund seofontig wintra fram Drihtnes mennisscnysse. ꝥ is ꝥ æftere gear ðæs ðe Theodor B'. on Breotone com. ꝥ Oswio Norþan-hymbra cyning wæs gestanden untrumnysse. on ðære he eac forþferde ða he hæfde yldo eahta ⁊ fiftig wintra ; Wæs he se cyning in þa tid becumen on swa mycle lufan ðære Romaniscan cyricean gesetnysse ⁊ ðære Apostolican. ꝥ gif he fram ðære untrumnysse gehæled wære. ꝥ he wolde to Rome feran. ⁊ ðær æt ðam halgum stowum his lif geendian. ⁊ Wilferþ B'. bæd ꝥ he him ðæs *siþes latteow wære. ⁊ him mycel feoh ⁊ unlytel wiþ þon gebead ; Ða forþferde he ðy fifteogeþan dæge Kalendarum Martiarum. ⁊ Ecgferð his sunu forlet yrfeweard his rices ; Ðæs cyninges rices ðy þriddan geare Theodor

* siþfater. B. siþfæter. C.

ANno dominicæ incarnationis sexcentesimo septuagesimo; qui est annus secundus ex quo Britanniam venit Theodorus, Oswi Rex Northanhymbrorum pressus est infirmitate, quâ & mortuus est, anno ætatis suæ 58. Qui in tantùm eo tempore tenebatur amore Romanę & Apostolicę institutionis, ut si ab infirmitate salvaretur, etiam Romam venire, ibique ad loca sancta vitam finire disponeret; Wilfridúmque Episcopum ducem sibi itineris fieri, promissâ non parvâ pecuniarum donatione, rogaret. Qui defunctus die decimaquintâ Kalendarum Martiarum, *Ecfridum filium regni hæredem reliquit. Cujus anno regni tertio, Theodorus co-

Anno Dom. 670.

* *Sic MS. C.* Egfridum. *W.*

*Theodor biscop. C.

* godlican. B. B.

* Theodor Arceb. gesomnode biscopa gemot ⁊ sinoð ætgædere mid monigum ciricean magistrū þa þe þa * weogollican gesettnysse haligra fædera gelufedon ⁊ cuþon. Ða hi ða ætgædere gesomnode wæron. he ða geornlice ongan læran to healdenne þy mode ðe biscopa gedafenode ða ðing ðe geþwæredon on annysse ðære ciriclican sibbe. ⁊ ðære sinoþlican dæde ðysses gemetes gewrit is.

OIT concilium Episcoporum, unà cum eis, qui canonica patrum statuta diligerent, & nossent, magistris Ecclesiæ pluribus. Quibus pariter congregatis, diligenter ea quæ UNITATI pacis Ecclesiasticę congruerent, eo quo pontificem decebat animo, cœpit observanda docere. Cujus Synodicę actionis hujusmodi textus est.

*efencoman. C.

On noman Drihtnes Godes ⁊ ures hælendes Jh̃u Xp̃i ricsiendum on ecnysse. ⁊ onstyrendum his ciricean þam ilcan Drihtne hælendū Criste licode us efencuman æfter ðeawe arwurþra rihta smeagende be ðam nydþearflican intingan Godes ciricean. *Efne coman we on þa stowe ðe is cweden Heortford. ðy twentigþan dæge. ⁊ ðy feorðan Septembris monþes. wæs seo ærest indictio. Ic Theodorus ðeah ic unwyrþe si. wæs ic fram ðam Apostolican setle sended biscop Cantwara burhge ciricean. ⁊ se arwurþesta sacerd ⁊ ure broðor Bise east Engla B. ⁊ swylce eac ure broður ⁊ sacerd Wilferð Norþanhymbra B. þurh his agene ærendracan æt wæs. eac swylce æt wæron ure broþru ⁊ sacerdas Putta Cantwara burhge B. seo is cweden æt Hrofesceastre. Leoðerius west Seaxna. B. ⁊ Winfyrþ Myrcna biscop. Mid ðy we ða togædere coman ⁊ æfter endebyrdnesse æt somne sæton. Cp. ic Ic bidde eow þa leofostan

In nomine Domini Dei, & Salvatoris nostri Jesu Christi, REGNANTE in perpetuum ac GUBERNANTE Ecclesiam suam, eodem Domino nostro Jesu Christo, placuit convenire nos, juxta morem canonum venerabilium, tractaturos de necessariis Ecclesiæ negotiis. Convenimus autem die 24. mensis Septembris, indictione primâ, in loco qui dicitur *Heortford. Ego quidem Theodorus, quamvis indignus, ab Apostolica sede destinatus Dorovernensis Ecclesiæ Episcopus, & consacerdos ac frater noster reverendissimus Bisi, Orientalium Anglorum Episcopus; quibus etiam frater & consacerdos noster Wilfridus, Northanhymbrorum gentis Episcopus, per proprios legatarios affuit. Affuerunt & fratres ac consacerdotes nostri Putta, Episcopus Castelli Cantuariorum, quod dicitur Rofecester; Lutherius Episcopus Occidentalium Saxonum, Wynfrid Episcopus provinciæ Merciorum. Cúmq; in unum convenientes, juxta ordinem quiq; suum resedissemus: Rooo, inquam, Dilectissimi fratres, propter timorem & amorem Redemptoris nostri, ut in commune omnes pro nostra fide tractemus: ut quæque decreta ac definita sunt à sanctis ac probabilibus patribus, incorruptè ab omnibus nobis serventur: Hęc & alia quamplura,

* Sic MS. C. Hertford. T. Hertford. W.

* hælendes. B.

* for ure lufan ⁊ geleafan. B.

gebroþro for ege ⁊ lufan ures *alysendes þ we ealle gemænelice smeagean for urum * geleafan þ ða domas ⁊ þa gesetnysse ða ðe fram halgum fæderum ⁊ gecorenum arædde ⁊ gesette wæron. þ ða fram eallum us ungewemmedlice healdene wæron. Ða ic ða ðas ⁊ monige oþre

sprecende

sprecende wæs. ða ðe to Godes
lufan belumpon ⁊ to annesse
ðære halgan cyricean ; Ða
frægn ic anra gehwylcne heora
æfter endebyrdnesse hwæðer hi
gehafedon þa domas to heal-
denne ða þe geara fram halgum
fæderum gesette wæron. ⁊ eal-
le ða biscopas him andswarede-
don ⁊ cwædon ꝥ him ealle ða wel
licodon. ⁊ hi ealle ða bliðe mo-
de lustlice healdan woldan ; Ða
* ic.B. *ut Lat.* ywde* he him sona ða ylcan boc
þara reogola. ⁊ of ðam ylcan
bocum tynn capitolas ða he ge-
ond stowe awrat. ⁊ ic wiste ꝥ
swyþost nyd ðearflico wæron.
* fæst-lice.B. sealde him ⁊ bæd ꝥ hi ealle ða *georlice healdan ;

Se æresta capitul ꝥ we ealle
gemænelice healdan þone halgan
dæg Easterna dy drihtenlican
dæge æfter ðam feowerteoþan
monan ðæs ærestan monþes ;
Se æftera is ꝥ nænig biscop
oþres biscop scire onswoge
ac ꝥ he ðoncfull si styre him
þæs bebodenan folces ; Se þryd-
da is ðæt te ða mynster ða ðe
Gode gehalgode syndon næni-
gum B'. alysed si in ænigum þin-
* nan-uht.C. ge hi geunstillian.*ne owiht of
heora æhtum þurh nydnæme on
geneoman ; Se feorþa is ꝥ te
* faran. B.&C. munecas ne*leoran of stowe to
oþre. ne of mynstre to oþrum.
nymþe ðurh leafnysse his age-
nes Abbudes. ac ꝥ hi wunian in
ðære hyrsumnysse ðe hi Gode
beheton in tid heora gehwyrfe-
nesse ; Ðonne is se fifta ꝥ te
nænig Godes ðeowa biscopes
geferena forlæte his agene biscop. ⁊ geond missenlice
stowe fere ⁊ yrne. ne he ower onfongen si þær he cume bu-
tan B'. tacne oþþe gewrite. gif æne siþe onfongen si. hate
hine man ham hweorfan ⁊ gif he nyle seþe hine feormode. ⁊
seþe gefeormod wæs syn hi begen biscopes dome scyldig ;

quæ ad charitatem pertinebant unitatémque Ecclesiæ conservandam, prosecutus sum. [Cúmque explessem prolocutionem,] interrogavi unumquemque eorum per ordinem, si consentirent, ea quæ à patribus canonicè sunt antiquitus decreta, custodire. Ad quod omnes consacerdotes nostri respondentes dixerunt : Optimè omnibus placet, quæque definierunt sanctorum Canones patrum, nos quoque omnes alacri animo libentissimè servare. Quibus statim protuli eundem librum Canonum, & ex eodem libro decem capitula, quę per loca notaveram, quia maximè nobis necessaria sciebam, illis coram ostendi, & ut hæc diligentiùs ab omnibus susciperentur, ROGAVI.

Primum capitulum ; Ut sanctum diem Paschæ, in commune 1
omnes servemus, dominicâ post decimamquartam lunam primi mensis. Secundum, ut nullus E- 2
piscoporum parœciam alterius [a] invadat, sed contentus sit gubernatione creditæ sibi plebis. Ter- 3
tium, ut quæque monasteria Deo consecrata, nulli Episcoporum liceat ea in aliquo inquietare ; nec quicquam de eorum rebus violenter abstrahere. Quartum, ut 4
[Episcopi] monachi non migrent de loco ad locum, hoc est, de monasterio ad monasterium, nisi per dimissionem proprii Abbatis, sed in ea permaneant obedientia, quam rem tempore suæ conversionis promiserunt. Quintum, ut 5
nullus clericorum relinquens proprium Episcopum, passim quolibet discurrat, neque alicubi veniens absque commendatitiis literis sui prȩsulis suscipiatur. Quod si semel susceptus est, & noluerit invitatus redire, & susceptor, & is qui susceptus est excommunicationi subjacebit. Sextum, ut E- 6

Ðonne is se syxta þ te ælþeodige biscopas ⁊ Godes þeowas syn ðoncfulle heora gæstliðnesse ⁊ feorme. ⁊ nænigum heora alyfed si ænige sacerdlice þenunge don buton þæs biscopes leafe ðe hi on his scire gefeormade sin; Se seofoþa is þ te tuwa on geare Sinoð gesomnode beon. ac forþon mistenlice intingan ⁊ unæmtan oft gelimpeð. licade us eallum gemænelice þ te in Agustes Kalende æne siþe in geare Synoþ gesomnigen in ðære stowe seo is nemned Clofeshooh; Se eahteþa is þ te nænig biscop hine oþrum forbere þurh unrihte willunge. ac ealle ongyte ða tyde ⁊ endebyrdnysse his halgunge; Se nygeþa capitul wæs gemænelice asmead þ te weaxendum ðam rime geleaffumra. ma biscopa ætycte wæron; Se teoþa is for gesinhiwum þ nænigum alyfed si *butan ælicne gesinscype habbá. ne nænig mæghæmed ne unclæne fremde. ne nænig his agen wif forlæte *nymþe swa þ halige godspell læreð. for intingan dyrnre forligenesse. gif hwylc monn his agen wif* wiþscufe þ him mid rihte*æ. forgifen si. ⁊ geþeoded wæs. gif he rihtlice cristen beon wille ne gegaderige he hine to ænigum oþrum ac swa awunige oþþe wiþ his agen wif geþwærige;

* nemne C.
* buton B. nemne.C.
* onscunie.B.
* æwe.B.

piscopi atque Clerici peregrini contenti sint hospitalitatis munere oblato; nullíque eorum liceat ullum officium sacerdotale, absq; [b]permissu Episcopi, in cujus parœcia esse cognoscitur, agere. Septimum, ut [c]bis in anno Synodus 7
congregetur: sed quia diversæ causæ impediunt, placuit omnibus in commune, ut Kalendis Augusti, in loco qui appellatur Clofeshooh, semel in anno * congregemur. Octavum, ut nullus Episcoporum se præferat alteri per 8
ambitionem; sed omnes agnoscant tempus & ordinem consecrationis suæ. Nonum capitulum in commune tractatum est; 9
Ut plures Episcopi, crescente numero fidelium augerentur: [sed de hac re ad præsens siluimus.]
Decimum pro [d]conjugiis; Ut nulli liceat nisi legitimum habere 10
connubium: Nullus incestum faciat: Nullus conjugem propriam, nisi ut sanctum Evangelium docet, *fornicationis causâ, relinquat.* Quòd si quisquam propriam expulerit conjugem, legitimo sibi matrimonio conjunctam, si Christianus esse rectè voluerit, nulli alteri copuletur: sed itá permaneat, aut propriæ reconcilietur conjugi. [His itáque capitulis in commune tractatis ac definitis, ut nullum deinceps ab aliquo nostrum oriatur contentionis scandalum, aut alia pro aliis divulgarentur, placuit ut quæque definita sunt, unusquisque nostrum manûs propriæ subscriptione confirmaret. Quam sententiam definitionis nostræ *titulo notario scribendam dictavi, actum in mense & indictione suprascriptâ. Quisquis igitur contra hanc sententiam, juxta decreta Canonum, nostrâ etiam consensione ac superscriptione manûs nostræ confirmatam, quoquo modo venire, eámque infringere tentaverit, noverit se ab omni officio sacerdotali, & nostra societate separatum. Divina nos gratia, in unitate sanctæ suæ Ecclesiæ viventes, custodiat incolumes.]

* *Sic MSs. sing.*

* *Sic MSs. sed* Titillo *Edit. Col.*

Wæs ðæs Synoþ geworden þy geare ymb syx hund wintra ⁊ ðreo ⁊ hund seofontig fram Drihtnes menniscnesse; Ðy geare eac swylce Ecgbyrht Cantwara cyning forþferde on Julius

Anno Dom. 673.

Facta autem est hæc Synodus anno ab incarnatione Dom. sexcentesimo septuagesimo tertio: Quo anno rex Cantuariorum Ecgberht mense Julio obierat, succe-

liuſ monþe. ⁊ Hloþere hiſ broðor fenʒ to hiſ ƿice ꝥ he hæfde xiii ƿintra. ⁊ ſeofon monð þonne ƿæſ Biſe eaſt Enʒla B'. þe ƿe ſæðon ꝥ on þam foreſprecenan ſynoþe ƿære. ƿæſ he Bonifaciuſ æfterfyliʒend þæſ biſcopeſ. ðe ƿe beforan ʒemyndʒodon. ſe ƿæſ micelre ʒeearnunʒe haliʒneſſe ⁊ æfeſtnyſſe monn; Forþon ða Bonefaciuſ forþferde æfter ſeofontyne ʒearum hiſ biſcop hade; Ða ʒehalʒode Theodoruſ Arceb'. æfter him. ðone *Biſe to B'. ⁊ þa he him lifiʒendum ꝥ he ƿæſ bereafod fram ðære biſceop ðenunʒe. mid hefiʒre untrumneſſe; ƿæron tƿeʒen biſceopaſ Ecce ⁊ Beadƿine for him ʒecorene ⁊ ʒehalʒode. of ðære tide oð to dæʒ ſeo mæʒð hafð tƿeʒen biſceopaſ;

* Beſæ. B.

dente in regnum fratre Lothere; quod ipſe annos undecim & menſes ſeptem tenuit. Biſi autem Epiſcopus Orientalium Anglorum, qui in præfata ſynodo fuiſſe perhibetur, ipſe erat ſucceſſor Bonifacii, cujus ſuprà meminimus; vir multæ ſanctitatis & religionis: Nam Bonifacio poſt decem & ſeptem annos Epiſcopatûs ſui defuncto, Epiſcopus pro eo, Theodoro ordinante, factus eſt. Quo adhuc ſuperſtite, ſed graviſſimâ infirmitate ab adminiſtrando Epiſcopatu prohibito, duo ſunt pro illo, Æcci & Badwine electi & conſecrati Epiſcopi: ex quo uſq; hodie provincia illa duos habere ſolet Epiſcopos.

NOTÆ.

[a] Invadat; —*hoc eſt*, μὴ ἐξεῖναι ἐπιπηδᾷν, haud licet inſilire, *ſive* irruere: *ſic Canon. Apoſt.* 14. *Adjicit etiam Canon:* εἰ μή τις εὔλογος αἰτία-- niſi cauſa aliqua rationabilis urgeat--- καὶ τοῦτο δὲ. hoc autem non à ſemetipſo pertentet, ſed multorum Epiſcoporum ſuffragio, & hortatu maximo.

[b] Abſque permiſſu Epiſcopi--- *neque hoc* ἄνευ συστατικῶν [γραμμάτων] *ſine literis commendatitiis. Sic Canon Apoſt.* 33.

[c] Bis in anno Synodus congregetur--- *at corrigit poſtea*, ſemel, *inquiens*, *ſed Canon. Apoſt.* 37. Δεύτερον τοῦ ἔτους σύνοδος γινέσθω τῶν ἐπισκόπων. *hoc eſt, Bis in anno Synodus congregetur Epiſcoporum.*

[d] Pro conjugiis. *Annon* virtuti pacis Eccleſiaſticæ* congruiſſet? *Si* pro conjugiis, *è Canone Apoſt.* 51. *hoc quoque adjunxiſſet* Εἴ τις Ἐπίσκοπος, *hoc eſt, Si quis Epiſcopus, aut Presbyter, aut Diaconus, vel quis ſacerdotalis omnino ordinis*, conjugio, *& carnibus, & vino* (*non propter exercitationem, ſed*) *propter abominationem abſtinuerit*,--- ἢ καθαιρείσθω- *vel deponatur, vel corrigatur*, **& ex Eccleſia ejiciatur; ſimiliter & laicus.*

Vide proœmium ante Canones.

** l. vel.*

Mirum eſt, ſi qui hac Apoſtolorum decreta fuiſſe cogitaſſent, tam facilè animum inducerent, pro libitu ſuo eadem aut interpolaſſe aut detruncaſſe. De reliquis, Conciliorum Canones cum iſtis conferantur. Nam hìc ſtudeo brevitati.

CAP. 6.

Ut depoſito Winfrido Sexvulfus Epiſcopatum ejus acceperit, & Orientalibus Saxonibus ſit Epiſcopus datus.

ÆFter ðyſſum na læſ micelre tide forþaurnenre ƿæſ Theodor Arceb'. abolʒen fram ƿinferþe Myrcna B'.* þurh ʒeƿyrht ſumre unhyrſumneſſe.

* þurh ʒeƿrit. B.

NOn multo poſt hæc elapſo tempore, offenſus à Winfrido Merciorum Epiſcopo per meritum cujuſdam inobedientiæ, Theodorus Archiepiſcopus, depoſuit eum de Epiſcopatu, poſt annos

ða benam he hine his biscop scire. ⁊ on his stowe gehalgode Seaxulf B'. se wæs timbrend ⁊ Abbud ðæs mynstres ðe gecweden is Medeshamstyde on *Gyrwan lande ; Wynfrið hwearf to his mynstre þ is nemned Ætbearwe. ⁊ ðær on godre drohtnunge his lif geendode ; Ða eac swylce east Seaxum he gesette Ercenwold B'. *Lundenceastre. wæron heora cyningas on þa tid Sebbe ⁊ Sigehere. ðara we beforan gemynegodan ; Ðæs B'. lif ⁊ drohtnunge on biscop hade ge *ær biscop hade. is sæd þ he wære se halgesta swa swa eac swylce æfter mid heofonlicra mægena tacnum gecyþed wæs. ⁊ forðon lange his hors swyþþan þe hine man untrumne * on bær wæs fram his discipulum gehealden. ⁊ monige untrume ða ðe on lengten adle oþþe on oþre hefignysse ⁊ untrumnysse gewerigade wæron. ðær æt hælo onfengon. ⁊*na læs þ an þ te ða untruman ða ðe under þa bære oþþe to gesette gehælede wæron. ac swylce eac ða *scæfþan þe þær on genumene wæron. ⁊ to untrumum mannum gelædde. wære him læcedom bæron ⁊ brohton ; Ðes halga wer ærþon þe he B'. geworden wære. twa æþele mynstre he getimbrede. oþer him sylfum oðer Æþelburge his sweostor. ⁊ ægþwæþer ðara weogollicum ðeodscipum well gesette. him he getimbrede on Suþrigena lande be Temese streame on ðære stowe ðe is nemned * Ceortesige. his sweoster on east Seaxna mægþe on ðære stowe seo is † cweden on Byrcingum on ðære heo mihte Gode willsumra* wif ⁊ fæmnan moduþ gestandan ; Ða heo ða onfeng þam gerece ðæs mynstres heo efen wyrþe [*hi let] on eallum ðingum ðam biscope ⁊ hire breþer on rihtum

life

*Gyrwa. B.

*in Lundenceastre. B.

* *Sic C. rectè ut Lat.*

*onbær. C.

*næs. C.

*scæfþan. *Cant.*

* Ceortesig. B.

†nemned. B.

† wifmanna lareow ⁊ festermodor. *Fæminarum doctrix, & nutrix. B.*

**B. ut Lat.*

accepti Episcopatus non multos; & in loco ejus ordinavit Episcopum Sexvulfum, qui erat constructor & Abbas monasterii, quod dicitur *Medeshamstede in regione Girviorum. [Depositus verò] Winfridus rediit ad monasterium suum, quod dicitur *Adbarve; ibique in optima vitam conversatione finivit. Tunc etiam Orientalibus Saxonibus, quibus eo tempore præfuerunt Sebbe & Sighere, quorum suprà meminimus, Earconwaldum constituit Episcopum in civitate Londonia. Cujus videlicet viri, in Episcopatu, & ante Episcopatum, vita & conversatio fertur fuisse sanctissima, sicut etiam nunc cœlestium signa virtutum indicio sunt. Etenim usque hodie feretrum ejus caballarium, quo infirmus vehi solebat, servatum à discipulis ejus, multos febricitantes, vel alio quolibet incommodo fessos, sanare non desistit. Non solùm autem suppositi eidem feretro, vel appositi curantur ægroti, sed & astulæ de illo abscissę atq; ad infirmos allatæ, citam illis solent afferre medelam. Hic sanè priusquam Episcopus factus esset, duo præclara monasteria, unum sibi, alterum sorori suæ Æthilburgæ construxerat: Quod utrumque regularibus disciplinis optimè instituerat. Sibi quidem in regione *Suthrioæ juxta fluvium Tamysam, in loco qui vocatur *Ceortesei, [id est, Ceoroti insula.] Sorori autem in Orientalium Saxonum provincia, in loco qui nuncupatur in *Bercingum, in quo ipsa, Deo devotarum, mater ac nutrix posset existere fœminarum. Quæ suscepto monasterii regimine, condignam se in omnibus, *Episcopo fratre, & ipsa rectè vi-

**C.*

**T. C.*

* Suthrioæ. *C.* Suthereia. *T.* Suderige. *W.*
* Ceortesei. *C.* Cerotesei. *W.* Certesei. *T.*

**c.*

* *l.* Episcopo, & fratri, &c. *ut. Sax.*

life 7 on reogollicum gegear-wode. swa þ eac swylce mid heo-fonlicum wundrum æfter gecy-þed wæs. 7

vendo, & subjectis regulariter ac piè consulendo, præbuit; ut etjam cœlestia indicio fuere miracula.

Cap. 7.

*Ut in monasterio * Berecinensi, ubi corpora sanctimonialium fœminarum poni deberent, cœlesti sit luce monstratum.*

* Biricinensi. C. & W.

FOrþon on þyssum mynstre þ is on Byrcingum monig tacen gastlicra mægna gefremede wæron. ða ðe to gemynde 7 to getimbernesse þara æfterfyligendra fram monigum þa þe hit cuþon * appriton 7 hæfdon. wæron þa sume þe we nu gymdon geþeoddon on ðis ure cyriclice * stær 7 Myd ðy seo hreornes ðæs oft cwedenan woles. weor 7 wide eall wæs * worigende 7 fornimende. ða becom he eac swylce on ðone dæl þysses mynstres ðe ða wæpned men inne wæron. [* 7 dæghwamlice gehwær of wolde to Drihtne numene wæron 7] Ða wæs seo Abbudisse 7 seo modor ðære gesomnunge *bihydig 7 sorgiende on hwylce tid þone dæl þæs mynstres ðe se wæs ðara Godes þeowa in wif hade on wæs. þ ylce wite gehrine 7 Ða ongan heo gelomelice on gesomnunge þære sweostra secan 7 acsian. on hwylcere stowe ðæs mynstres hi woldon þ heora * lictun wære geseted. þ hi mon bebyrigean mihte. ðonne þ gelumpe þ hi of middan gearde genumene wæron. þy ylcan gehrore ðe hi oþre gesawon 7 Mid ðy heo þa nænige cuþe 7 sware findan mihte þeah ðe heo geornre sohte æt þam swustrum 7 Ða gelamp þ heo sylfa mid eallum swustrum þa cuþestan 7 sware þære uplican foresceonesse onfeng. þ sume nihte þa þa se sealm sang gefylled wæs ðæs uhtlican lofsanges. þa wæron ða Cristes þeowe ut gangende of cyricean * to bebyrigeanne ðara broþra ða ðe hi of þyssum leohte foreeode. 7 ðær ða gewunelican lofsangas Drihtne sungon 7 Ða wæs ðær semninga heofonlic leoht on-

* appritan habbaþ. B.

* Sic MS. Cott. sed mynster Cantab.

* forhergende. B.

* Sic MS. B. ut Lat.

* byghydig. B

* licrest. superscrip. Cantabr.

* 7 hæfdon heora uht gebed gefylled. B. ut Lat.

IN hoc etenim monasterio plura virtutum sunt signa patrata: quę & ad memoriam ædificationémque sequentium, ab his qui novere, descripta habentur à multis: E quibus & nos aliqua historiæ nostrę Ecclesiasticæ inserere curavimus. Cùm tempestas sæpe dictæ cladis, latè cuncta depopulans etiam patrem illam monasterii hujus, quâ viri tenebantur, invasisset, & passim quotidie raperentur ad DOMINUM; solicita mater congregationis, quâ horâ etjam eam monasterii partem, quâ ancillarum Dei caterva à virorum erat secreta contubernio, eadem plaga tangeret, crebriùs in conventu sororum perquirere cœpit; quo loco in monasterio corpora sua poni, & cœmeterium fieri vellent, cùm eas, eodem quo cæteros exterminio, raptari è mundo contingeret. Cúmque nihil certi responsi, (tametsi sæpiùs inquirens à sororibus accepisset,) accepit ipsa cum omnibus certissimum supernæ provisionis responsum. Cùm enim nocte quadam, expletis matutinę laudis psalmodiis, egressæ de oratorio famulæ Christi ad sepulcra fratrum, qui eas ex hac luce præcesserant, solitas DOMINO laudes decantarent. Ecce! subitò lux emissâ cælitus, veluti

onsendeð ⁊ com ofer hi ealle. ⁊ swa swa mycel scyte hi ealle oferbræde. ⁊ hi mid swa mycelre fyrhto ⁊ ƿafunge gesloh ꝥ hi þone sang þe hi sungon forhtigende forlæton; Ƿæs seo beorhtnes ðæs onsendan leohtes mare ðonne sunnan leoht bið æt middum dæge; Ða ƿæs æfter medmiclum fæce ꝥ hit. ƿæs upp ahafen of ðære stoƿe ⁊ geƿat on suþ dæl ðæs mynstres. ꝥ is be ƿestan ðære cyricean. ⁊ ðær ða sum fæc ƿunode. ⁊ him ða stoƿe ƿæs ontynende þær hi ær ymbþeahtedon. ⁊ sƿa eallum gesceondum upp on heofonas geƿat. ꝥ nænigum heora *tƿeo ƿæs ꝥ ꝥ sylfe leoht ða saƿle þara Cristes ðeoƿa ƿæs gelædende ⁊ onfonde on heofonas. ⁊ eac sƿylce ða stoƿe him ætyƿde ðær heora lichoma restan sceolde. ⁊ ærist dæges bidan ðæs leohtes scima ƿæs sƿa mycel sƿa sƿa sum eald broþor on *marne sæde. se ðe on ða ylcan tid on ðære cyricean mid oþre gingran breþer æt gebæde ƿæs; Cƿ. he ꝥ ðæs leohtes scima ðurh ða cynan þære dura ⁊ ðurh ða eghþyrla inneode. ꝥ hit ealle beorhtnysse dæghƿamlice leohtes ofersƿyþde;

* tƿeo ne ƿæs. B.

* morgenne. B

linteum magnum, venit super omnes; tantóque eas stupore percutit, ut etiam canticum quod canebant tremefactæ intermitterent. Ipse autem splendor emissæ lucis, (in cujus comparatione sol meridianus videri posset obscurus,) non multò pôst, illo elevatus de loco, in meridianam monasterij partem, hoc est ad Occidentem oratorii secessit, ibíque aliquandiu remoratus, & ea loca operiens, sic videntibus cunctis ad cœli se alta subduxit, ut nulli esset dubium, quin ipsa lux, quæ animas famularum Christi esset ductura vel susceptura in cœlis, etiam corporibus earum, locum in quo requietura, & diem resurrectionis essent expectatura, monstraret. Cujus radius lucis tantus *erat, ut quidam de fratribus senior, qui in ipsa hora, in oratorio eorum cum alio juniore positus fuerat, referret, manè *quod ingressi per rimas ostiorum vel fenestrarum radii lucis omnem diurni luminis viderentur superare fulgorem.

* MS. sing.

* MS. sing.

Cap. 8.

*Ut in eodem monasterio puerulus moriens, virginem, quæ se erat secutura, *clamaverit; útque alia, de corpore egressura, jam particulam futuræ lucis aspexerit.*

* MS. sing.

ƿÆs on ðam ylcan mynstre *cniht cild sum. ne ƿæs yldre ðonne þry ƿintre. his nama Isica se for ðære cildlican ylde þa gyt ƿæs on ðære *femnena mynstre [*Gode gehalgodra] feded ⁊ læred. ða ƿæs he gehrinen mid ða foresprecenan adle þa he ða to ðam ytemestan dogore becom. ða clypode he þriƿa· ane of þam gehalgedum femnum Criste hire agenne noman cigde. sƿa sƿa he hyre andƿeardre to spræce. ⁊ cƿ. Eadgyþ. Eadgyþ·

*cild.B·

nunnena.B.

* *sic Cot. ut Lat.*

Erat in eodem monasterio puer *circiter trium, non ampliùs, annorum; Esica nomine, qui propter infantilem adhuc ætatem, in virginum Deo dedicatarum solebat cella nutriri, ibíque meditari. Hic præfatâ pestilentiâ tactus, ubi ad extrema pervenit, clamavit *tertiò unam de consecratis Christo virginibus, proprio eam nomine, quasi præsentem alloquens, Eadgyth, Eadgyth, Ead-

* MS. sing.

* MS. sing.

gyþ. Eadgyþ. ⁊ swa wæs geendiende ðis hwilendlice lif. ⁊ on ꝥ ece ineode; ⁊ ða sona seo fæmne þe he swyltende cigde on þære stowe ðe heo wæs ðære ilcan untrumnysse wæs gehrinen. ⁊ ðy * sylfan dæge ðe heo gecigeð wæs. of ðyssum leohte wæs atogen. ⁊ ðan wæs fyligende se ðe hi cygde to ðam heofonlican rice;

*sic Ms. B. ut Lat. seofoþan. Cant.

gyth, & sic terminans temporalem vitam, intravit æternam. At virgo illa quam moriens vocabat, mox in loco quo erat eadem attacta infirmitate, ipso quo vocitata est die, de hac luce subtracta, & illum qui se vocavit, ad REGNUM CŒLESTE secuta est.

Eft sumu of þam ylcan Godes þeowum mid þa foresprecenan adle wæs * geswenced ⁊ to ðam ytemestan dogore gelæded. þa ongan heo semninga on midde niht clypian to þam ðe hire þenedon. bæd ꝥ hi ꝥ blacern ⁊ ꝥ leoht *adwæsctan ꝥ ðær inne wæs onbærned; ⁊ þæt heo gelomelice bæd ⁊ manode. ⁊ heora nænig hwæþere hyran wolde. ða ætnyhstan cw. heo. Ic wat ꝥ ge wenaþ ꝥ ic ungewittige mode sprece. ac hwæþere witað ge ꝥ hit swa nis. forþon ic eow soþ secge ꝥ ic geseo þis hus mid swa mycele leohte gefylled. ꝥ eower blacern ⁊ leoht me is eallinga ðystre gesewen; ⁊ no ða gyta ðeah ðe heo ðus spræce hire ænig andswere oþþe geðafung gefyllan wolde; Cw. heo eft; Bærnaþ nu eower blacern ⁊ leoht swa lange swa ge wyllan. witað ge hwæþere ꝥ ꝥ nis min. forþon min leoht me to cymeþ þonne hit dagian onginneð. ongan him ða secgan ꝥ hire ætywde sum halig Godes wer. se ðy ylcan geare forðferde. ⁊ hire cwæde to. ðonne dagunge tid come. ꝥ heo wære to ðam ecan leohte ferende; Ðære gesyhðe soð wæs hwæþe gecyþed ⁊ gesefed. ymb ðæs dæges uppyrne on ðære fæmnan deaðe. ⁊ * forþfore;

* gestanden.B.

* acwencton.B.

* geleorenne.B

Item quædam ex eisdem ancillis Dei, cum præfato tacta morbo atque ad extrema esset perducta, cœpit subitò circa mediam noctem clamare, his qui sibi ministrabant, petens ut lucernam quę inibi accensa erat, extinguerent: Quod cùm frequenti voce repeteret, nec tamen ei aliquis obtemperaret, ad extremum intulit: Scio quòd me hæc insanâ mente loqui arbitramini, sed jam nunc non ità esse cognoscite: Nam verè dico vobis, quòd domum hanc, tantâ luce impletam esse perspicio, ut vestra illa lucerna mihi omnibus modis esse videatur obscura. Et quum nè adhuc quidem talia loquenti quisquam responderet, vel assensum pręberet, iterum dixit, Accendite ergò lucernam illam quamdiu vultis: Attamen scitote, quia non est mea lux, nam mea lux, incipiente aurorâ mihi adventura est: Cœpitq; narrare quia apparuerit sibi quidam vir Dei, qui eodem anno fuerat defunctus, dicens quod adveniente diluculo, perennem esset exitura ad lucem. Cujus veritas visionis, ità circa exortum diei, puellæ morte probata est.

Cap. 9.

Quæ sint ostensa cœlitus signa, cùm & ipsa mater Congregationis illius è mundo transiret.

Mid ðy ða eac seo arfæste moder Gode ðære leofan gesomnunge Æðelburh Abbudisse wæs of middan gearde gefered. ða ætywde sumre godre sweoster wundorlic gesyhð. þære noma wæs Torhtgyð. seo monig gear on ðam ylcan mynstre wunigende wæs. ⁊ heo symle on ealre eadmodnysse. ⁊ on luttornesse. ⁊ on clænnesse geornlice Gode ðeowode. ⁊ wæs fultumiend regollices ðeodscipes þære ylcan moder ⁊ Abbudissan. ⁊ wa * iungran lærde ⁊ clænsode. ge mid hire lare ge mid lifes bysne; Ðære sweostor mægen þæt æfter wæs Apostoles cwide on untrumnysse gefremed wære. wæs heo semninga gehrinen mid hefigre untrumnesse lichoman. ⁊ ðurh nigon gear fulle mid ða arfæstan foresceawunysse ures alysendes swyðe geswenced wæs. to þon þæt swa hwæt swa on hyre unclænnysse betwih þa mægen ðurh ungewisnesse ⁊ ðurh ungymenne gelumpe. þæt eall þæt sar ðære singalan costnunge ofasude; Ðeos sweoster sumre nihte ða hit dagian ongan wæs utgangende of hire cleofan. ðe heo on wunode. þa geseah heo sweotole swa swa monnes lichoman mid scytan bewundenne. se wæs beorhtra þonne sunne on heannysse berende beon. wæs he ærest upp ahafen of ðam huse ðe ða sweostra on weron; Mid ðy heo ða geornlicor behealdende wæs hwylcum teonde he upp * ahafen wæs. se wlite ðær wundorlican lichoman ðe heo sceawiende wæs. ða geseah heo swa swa he mid gyldenum rapum on ða uplican ahafen wære. oþþæt he openiendum heofonum in gelæded wæs. ⁊ ma fram hyre gesewen beon ne mihte; Ða ðohte heo be ðære gesihðe ⁊ hire nænig tweon wæs. þæt hwylc hugu hwaþe of ðære gesomnunge swyl-

* gingran.C.

* up togen wære.B.

Cum autem & ipsa mater pia, Deo devotæ Congregationis Edilburga, esset rapienda de mundo, apparuit visio miranda cuidam de sororibus, cui nomen erat Torchgyth: quæ multis jam annis in eodem monasterio commorata, & ipsa semper in omni humilitate ac sinceritate Deo servire satagebat; & adjutrix disciplinæ regularis eidem matri existere, minores docendo vel castigando curabat. Cujus ut *virtus*, juxta Apostolum, *in infirmitate perficeretur*, tacta est repentè gravissimo corporis morbo, & per annos novem piâ Redemptoris nostri provisione multùm fatigata, videlicet ut quicquid in ea vitii sordidantis inter virtutes per ignorantiam vel incuriam resedisset, totum hoc caminus diutinæ tribulationis excoqueret. Hæc autem quadam nocte, incipiente crepusculo, egressa de cubiculo quo manebat, vidit manifestè quasi corpus hominis, quod esset sole clarius sindone involutum, in sublime ferri; elatum videlicet de domo in qua sorores pausare solebant. Cùmque diligentiùs intueretur, quo trahente levaretur sursum hæc, quam contemplatur, species corporis gloriosi, vidit quasi funibus, clarioribus auro, in superna tolleretur, donec cœlis patentibus introducta, ampliùs ab illa videri non potuit. Nec dubium remansit cogitanti de visione, quin aliquis de illa congregatione citiùs esset moriturus; cujus animâ per

swyltende wære. ðære sawul ðurh ða *godan weorc ⁊ ða scinenan ðe heo dyde swa swa ðurh gyldene rapas to heofonum ahafen beon sceolde; ꝥ ða soðlice swa gelamp. forþon na læs monigum dagum betwyh geseтum. Gode seo leofe modur ðære gesomnunge of hefignesse lichoman alæded wæs. ⁊ hire seo halige sawul ðæs heofonlican eþeles ingang gestah;

*godcundan. B.

bona quæ fecisset opera, quasi per funes aureos, levanda esset ad CŒLOS. Quod reverà ità contigit: Nam non multis interpositis diebus, Deo dilecta mater Congregationis ipsius, ergastulo carnis educta est: [cujus talem fuisse constat vitam, ut nemo qui eam noverit, [a] *dubitare* debeat, quin ei exeunti de hac vita,] CŒLESTIS patriæ patuerit ingressus.

Swylce eac on þam ylcan mynstre wæs sum æþele Nunne æfter ðysse worulde wurþnysse ⁊ on lufan ðære toweardan worulde mycle æðelre. seo monegum gearum swa ealne hire lichoman ðeninge ofgifen ⁊ forlæten wæs. ꝥ heo nænig lim onstyrian mihte; Ða heo ða geacsode ꝥ ðære arwurþan Abbudyssan lichoma wæs on cyricean broht ⁊ geseted. oþ þæt hine mon byrigean sceolde. ða bæd heo ꝥ hi man ðyder bære; Ða ꝥ ða swa wæs. þa onhylde heo hi to ðam lice. ⁊ on gemett ðara gebiddendra swa swa heo to hyre spræce lifigendre. bæd ꝥ heo funde ⁊ abæde æt ðæs arfæstan scyppendes mildheortnysse. ꝥ heo fram swa myclum cwylmnessum ⁊ swa singalū onlysed beon moste. ne hyre bene lator gehyrde wæron þonne æfter twelf dagum ꝥ heo wæs of lichoman alæded. ⁊ for ðam hwilwendlicum geswencednesse ece mede ⁊ edlean onfeng; Mid ðy ða ða seo foresprecene Cristes þeowe Torhtgyð ðreo gear æfter ðære lædigian forþfore on ðyssum life hæfed wæs. ⁊ heo swa swyþe mid ða untrumnysse ðe we forecwædon soden wæs. ꝥ na ða ban to lafe wæron. ⁊ ætnyhstan ða seo tid nealæcte hire to lysnesse. na læs ꝥ an oþra lima. ac swylce eac ðære tungan onstyrenesse bereafode; Ða wæron ðry dagas ⁊ ðreo niht fulle ꝥ heo

In eodem quoque monasterio quędam erat fœmina Sanctimonialis, (& ad seculi hujus dignitatem nobilis, & in amore futuri seculi nobilior;) quæ ità multis jam annis omni corporis fuerat officio destituta, ut nè unum quidem valeret membrum movere ipsa. Hæc, ubi corpus Abbatissæ venerabilis in Ecclesiam delatum, donec sepulturæ daretur, cognovit, postulavit se illò afferri, & in [b] modum orantium ad illud adclinari: Quod dum fieret, quasi viventem allocuta rogavit, ut apud misericordiam pii Conditoris impetraret se, à tantis támque diutinis cruciatibus absolvi; nec multò tardiùs exaudita est: Nam post dies duodecim & ipsa educta ex carne, temporales afflictiones æternâ mercede mutavit. Cùm verò præfata Christi famula Torchgyth, tres adhuc annos, post obitum Domini in hac vita teneretur, in tantum ea, (quam prædiximus,) infirmitate decocta est, ut vix ossibus hęreret; & ad ultimum cùm tempus jam resolutionis ejus instaret, non solùm membrorum cæterorum, sed & linguæ motu careret: Quod dum tribus diebus ac totidem noctibus ageretur, subitò visione spiritali

heo swa uncwisse. ða wæs heo mid gastlicre gesyhþe gereced. ⁊ hire muþ ⁊ hire eagan ontynde. ⁊ locade upp on heofon. ⁊ þus ongan sprecan to ðære gesyhþe ðe heo behealdende wæs. We is cw. heo ðin cyme on myclum ðonce. ⁊ ðu eart leof wilcuma; Ða heo ða ðus cw. ða geswigode heo lyt hwon swa swa heo bidende wære his andswære ðone ðe heo geseah. ⁊ ðam ðe heo to sprecende wæs. eft heo swa swa heo leohtlice gebylged wære. æfter þon heo cw. Nænige þinga ic ðas bliþe aberan mæg. eft heo medmicel fæc geswigode. Cw. heo ða þriddan siðe. gif hit nænige ðinga to dæg beon mihte. ic halsige ꝥ ne si lang fæc betweonum. swigode ða eft hwon swa swa heo ær dyde. ⁊ ða ðus ꝥ word betynde ⁊ geendode; Gif hit eallinga ðus aræded si. ⁊ ðes cwide onwended beon ne mote; Ic bidde ⁊ halsige ꝥ ne si mare fæc betweonan þonne ðeos nyhste niht; Ða heo ða ðis cw. ða frunon hi ða ymbsittendan mid hwæne heo sprecende wære; Cw. heo mid mine ða leofestan meder Æðelburge. þa ongeaton hi on ðon. ꝥ heo to ðon ðider com. ꝥ heo hire sæde ða neah tide hire geleornesse; ⁊ eac swa wæs swa swa heo bæd. ða se dæg ⁊ seo niht forðgewat ꝥ hæo wæs alysed fram bendum hyre lichoman ⁊ untrumnysse. ⁊ to gefean ineode ecere hælo;

recreata, os & oculos aperuit, aſpiciénſque in cœlum, ſic ad eam quam intuebatur viſionem cœpit loqui: Gratus eſt mihi multùm adventus tuus, & bene veniſti. Et hoc dicto parumper reticuit, quaſi reſponſum ejus quem videbat, &* cui loquebatur, expectans: Rurſúmq; quaſi leviter indignata ſubjunxit: Nequaquam hoc lęta ferre nequeo. Rurſúmq; modicū ſilens, tertiò dixit: Si nullatenus hodie fieri poteſt, obſecro nè ſit longum ſpatiū in medio. Et ſicut antea parùm ſilens, ità ſermonem concluſit: Si omnimodis ità definitum eſt, neque hanc ſententiam licet immutari, obſecro nè ampliùs, quàm hæc ſolummodò proxima nox, interſit. Quibus dictis, interrogata à circumſedentibus, cum quo loqueretur: Cum chariſſima, inquit, mea matre Ethilburga: Ex quo intellexere, quòd ipſa ei tempus tranſmigrationis ſuæ proximum nunciare veniſſet. Nam & ità ut rogabat, tranſactâ unâ die ac nocte, ſoluta carnis ſimul & infirmitatis vinculis, ad æterna gaudia ſalutis intravit.

* *Sic MSs.*

NOTÆ.

* Cujus talem fuiſſe conſtat vitam, ut nemo qui eam [*Æthilburgam*] noverit, dubitare debeat, quin ei exeunti de hac vita cœleſtis patriæ patuerit ingreſſus —— *Ergò S. Æthilburga ſalutis nemo* incertus *eſſe poſſet, ſua ergò Æthilburga ſalutis multò magis* certiſſima. *Hanc autem æterna vita* certitudinem *nonnullis ratam, indubitatámque, vetus Homiliſta breviter ſic exponit. Homil. Sax. MS. Coll. Trin. Serm in* Octavis Pentecoſt. *pag.* 260. *lin.* 23. *Sic transfero.*

Nis na eallum mannum se gemænelica deað gelice earfoðe. ac fororft becymð ðam synfullan men sumera synna forgifnes ðurh ðone earfoðan deaþ. ðe hine swa swyþe drehte. ⁊ þurh þone ogan þæs egeslican deaþes;

Non eſt hominibus ſingulis, communis mors æquè difficilis: quin ſæpiùs peccatoribus obvenit peccatorum quorundam remiſſio per mortem iſtam difficilem, quæ magnopere perterrefacit, perque mortis hujus*

* *per ſolam Chriſti mortem peccatorum remiſſio.*

ƿes ⁊ Sume eac blissiaþ on heora forðsiþe. for oft ðonne hy ƿitodlice geseoþ ꝥ hy sceolon to ræste. ⁊ gladaþ ðonne seo saƿul. ⁊ sƿa geƿit of life ⁊

formidabilis metum. Quidam etjam sępiùs obitu suo gaudent, cum CERTO viderint, se ad requiem abituros. Lætatur insuper anima; atque sic de vita exit.

b Et in modum orantium ad illud [*corpus S. Æthilburgæ*] ad inclinari--- quasi viventem allocuta rogabat---. *Non quasi Deam Deúmve supplex orabat, sed tantùm* in MODUM orantium, *&c. Quamvis nec vehementiores, aut gaudii aut tristitiæ qui in sanctis conspiciebantur affectus, à nobis statim in exempla pertrahendi sunt. Quid de invocatione, & cultu sanctorum Romano-Saxonica Ecclesia statuerit ostendit Homilia in* Domin. 1. in Quadragesima, *in verba,*

Ga ðu underbæc sceocca. hit is aƿriten. Man sceal hine gebiddan to his Drihtne ⁊ him anum þeoƿian. Hit is aƿriten on ðære ealdan æ. ꝥ nan mann ne sceal hine gebiddan to anum þinge buton to Gode anum forþam ðe nan gesceaft nys ƿurþe ðæs ƿurþmyndes. butan se ana se þe scyppend is ealra ðinga. to him anum ƿe sceolan us gebiddan. he ana is soþ hlaford ⁊ soþ God. ƿe biddað þingunga æt halgum mannum ꝥ hi sceolon us þingian to heora Drihtne. ⁊ to urum Drihtne ⁊ Ne gebidde ƿe na ðeah hƿæþere us to him sƿa sƿa ƿe to Gode doþ. Ne hi ꝥ geðafian nellaþ sƿa sƿa se engel cƿæð to Johanne ðam Apostole. ða ða he ƿolde feallan to his fotum. he cƿæþ. Ne do ðu hit na ꝥ ðu me abuge. Jc eom Godes ðeoƿa sƿa sƿa ðu ⁊ þine gebroþra. gebide ðe to Gode anum ⁊

Tunc dicit ei Jesus. Vade retrò Satana. Scriptum est enim, Quisq; Deum suum adorabit, & illi * soli *serviet.* Hinc pag. 104. 1. *Scriptum est in veteri lege, quòd nemo rem ullam* adoret, *præter Deum* SOLUM. *Nulla enim creatura, hoc cultu digna existit, præter illum* SOLUM, *qui rerum omnium creator est: illum* SOLUM *debemus adorare.* SOLUS *ille verus Dominus est, verúsque Deus. Rogamus à Sanctis hominibus intercessionem, ut pro nobis ad Dominum suum, Dominúmque nostrum intercederent; illis tamen non incurvamus, sicut nos Deo facimus. Neque hoc pati volunt, sicut Angelus Apostolo Johanni dicit, quando ad pedes suos prosterni voluit: dixit, Ne feceris, ut me adores: ego sum servus* Dei *sicut tu, tuúsque frater; Deum* * SOLUM *adorato.*

Matth. 4. 10.

* Soli: *addit Christus, Moses interpres & doctor, nè locus Deut. 6.* 13. & 10. 20. *absque* [soli,] *ab idololatris perverti posset: quod hic Ecclesia vetus in voce* anum *animadvertit.*

Apoc. 22. 9.

*Solum, *addit Ecclesia, ἐξηγητικῶς, nè hic quoque tergiversentur idololatræ.*

Ut & locutio, [æt halgum mannum à sanctis hominibus] à Sanctis defunctis *distinguatur, hæc de Sanctorum* viventium *intercessione adjungere licebit. Hom.* 34. *de* Alia Parabola in Domin. 1. Quadragesima, *pag.* 129. *lin.* 2.

Nu suƿade æt fruman. ƿiþ þæs ƿifes clypunge---. Cristes leorning cnihtas to him genealæhton. ⁊ þam ƿife to him geþingodon. ðus cƿeþende la leof forlæt hi. forþamþe heo clypaþ æfter us. Sƿilce hi cƿædon. forlæt þone gylt. ⁊ forgif hire þine mildsunge. forþam þe heo urne fultum mid inneƿeardre heortan secþ. Ne clypode heo

Nunc siluit *primùm* [Christus] *ad fœminæ istius* invocationem. Et lin. 11. *Christi discipuli propè illum accesserunt, & pro fœmina illa ad eum* intercesserunt, *sic dicentes; Domine,* dimitte *eam,* nam clamat post nos: *quasi dicerent, Remitte* reatum, *& condona illi misericordiam tuam; quoniam* opem nostram corde intimo *implorat. Petrum seorsim non* invocabat,

Matth. 15. 23.

synderlice to Petre ne heo ne namade Andream. ne hyra nenne synderlice. ac eall ꝥ Apostolice ƿerod samod mid micelre anrædnysse bæd. ꝥ hi to þam mildheortan hælende hire geþingodon;

neque nominabat Andraam: neque illorum quempiam seorsim: verum totum simul Apostolicum exercitum magna cum constantia rogabat, ut ipsi, ad misericordem suum Jesum *pro illa intercederent.*

Vetus Homilista per totam publicarum Homiliarum sylvam, invocationis Sanctorum defunctorum doctrinam tacet: non autem viventium. Ut etiam luscus videat, Ecclesiam non tam velle Sanctorum viventium invocationem docere, quàm dedocere mortuorum.

Nec mirentur docti, Ecclesiam pro illa ætate voluisse cum indocta plebe balbutire; & versionem antiquam Latinam, parùm Latinè reddere, ut ad antiqua Ecclesiæ Latinæ fidem, populum, tam repentè corrigi nescium, sensim reducat. Recognoscite orationis filum: invocationem sanctorum, sed viventium, pro intercessione præ se ferre videbitis. Invocationē enim aliquam, plebecula semel decepta, suo modo pugnacissimè defendet. Ecclesia hic & veritati, & paci consulere voluit: neque puduit, & qui placerent, at inprimis, qui prodessent populo, scripsisse sermones. Neque conjectura, opinor, illum fallet, qui cunctas Ecclesiæ nostræ Saxonica Homilias, exceptis Sanctorum legendis, ubi historicatur magis Ecclesia quàm docet, diligenter pensitabit.

De Christo intercessore Domin. *V.* post Pasch. *Hom.* 34. *pag.* 411. *l.* 6. *in verba.*

Gif ge ƿylce hƿæt biddaþ æt minum halgan fæder eoƿ on minum naman.— on ðære menniscnysse ðe he mid us befangen he bit for his halgum his heofenlican fæder. ⁊ on his godcundnysse on ðære þe he God is he getiþað ealle ðing æfre mid ðam fæder. ⁊ ƿe habbað on ðam suna sƿiþe godne þingere.

*Si quid petieritis Patrem in nomine meo--- in humanitate quam unà nobiscum sumpsit, pro sanctis suis Patrem suum cœlestem oravit, & in Divinitate sua, in qua Deus est, rem omnem semper cum Patre largitur. Habemus autem in filio perquàm *bonum* intercessorem.

* *Vide* Matth. 11. 28. 1. Tim. 2. 5. 1. Joh. 2. 10.

Et in Serm. Cath. pag. 113. *lin.* 4. *in verba,* Pater noster qui es in cœlis.

Crist is ure broðer. gif ƿe ðam fæder on riht gehyrsumiaþ. ⁊ mid eallum mode hine ƿeorþiaþ. Crist is ure heafod. ⁊ ƿe synd his lima. he is mid ure menniscnysse befangen. ⁊ he hæfð urne lichaman ðone þe he of þam halgan mædene Marian genam. for ði ƿe magon cuþlice to him clypian sƿa sƿa to urum breþer. gif ƿe ða broðerrædene sƿa healdaþ sƿa sƿa he us tæhte. ꝥ is ꝥ ƿe ne sceolon na geþafian ꝥ deofol mid ænigum unþeaƿum us gereme fram Cristes broþorrædene;

Christus frater noster est, si Patri ritè pareamus, totáque mente illum colamus. Christus nostrum caput est: nósque ipsius membra sumus. Ille humanitatem nostram assumpsit; corpúsque nostrum habet, quod à sancta virgine Maria accepit: Ob id possimus *Familiariter illum tanquam fratrem nostrum *invocare; si fraternam illam copulam, sicut nos docuit, teneamus: hoc est, ut nè sinamus diabolum ullis vitiis à fraterna Christi copula, nos pellicere.*

* *Sax.* tanquam notum, aut familiarem; ergò non est confidentiæ nimiæ, illum absque Mediatore ullo, solum invocare.

Verùm in antiquis Homiliis Saxonum nunquam occurrit mihi aliqua ad Sanctos defunctos confecta, sive conficta potiùs oratio: imò frequens est in illis facta mentio de norma precandi à Christo tradita: videlicet Serm. Cathol. in cap. De fide Cathol. *p.* 119. *& cap.* De pœnitentia Confessoris coram sacerdote, *pag.* 508. *lin.* 9. Ælc Cristen man sceal cunnan his Pater noster.

⁊

⁊ his Credan; mid þam Pater noster he sceal hine gebiddan-
hoc est, Orationem Dominicam & Symbolum Apostolicum calleat. Per Orationem Dominicam oportet orare.--- Sed Oratio Dominica, quâ Patrem solum orandum proponit Christus, orationem ad sanctos *disertissimè refellit. Quin Catholicum & salubrem veteris Ecclesiæ nostræ precandi ritum, in quo nulla sanctorum quæritur intercessio, postea suo loco aptare lubet. Vide lib. 5. cap. 20.*

Cap. 10.

*Ut ad cæmeterium ejusdem monasterii orans cæca, * lucem receperit.* *T. & C.

ÐA æfterfyligde Æðelburhge on Abbudissan ðenunge seo wilsume Godes þeowe þære noman wæs Hildehliþ. ⁊ heo monig gear: ꝥ is oþþa ytemestan yldo hire. ðam ylcan mynstre framlice fore wæs. æghwæþer ge on ðara ðinga foresceawunge ða ðe to * gemænum weorcum belumpon. ge eac in gehylde regollices ðeodscipes. ða licode hire for nearonesse þære stowe ðe ꝥ mynster ongetimbred is. ꝥ heo wolde þa ban upp adon þære Cristes * ðeowa ðe ðær bebyriged wæron. ⁊ on cyricean gesettan þære eadigan fæmnan Sca. Marian. ⁊ ðær on anre stowe gehealdan; ⁊ ðær swyðe oft swyþan beorhtnys heofonlices leohtes ætywde. ⁊ eac oft mycel swetnys wundorlices stences becom. ⁊ monig oþer tacen ⁊ wundor ætywdon. ða mæg on ðære bec gemetan swa hwylc swa hi ræde ð þe we ðas of aleran; Ðonne is sum wundor hælo ðe us nis no to forlætanne ðe seo ylce boc sagað ꝥ æt þam lictune geworden wære Gode þære leofan gesomnunge;

* gemægnum. B.
* þeowena. B.

Successit autem Æthilburgæ in *officium Abbatissæ, devota Deo famula nomine * Hildilid, multísque annis, id est, usque ad ultimam senectutem, eidem monasterio strenuissimè, & in observantia disciplinæ regularis, & in earum quæ ad communes usus pertinent rerum, providentiâ, pręfuit. Cui quum propter angustiam loci, in quo monasterium constructum est, placuisset ut ossa famulorum famularúmque Christi, quę ibidem fuerant tumulata, tollerentur & transferrentur omnia in Ecclesiam beatę Dei genetricis, unóque conderentur in loco. Quoties ibi claritas luminis cœlestis, quanta sæpè flagrantia mirandi apparuerint odoris, quę alia sint signa ostensa, in ipso libro, de quo hæc excerpsimus, quisquis legerit, inveniet. Sanè nullatenus prętereundum arbitror miraculum sanitatis, quod ad ipsum cœmeterium, Deo dicatæ Congregationis, factum, idem libellus refert. Erat quippe in proximo comes quidam, cujus uxor, ingruente oculis caligine, subitò tantùm per dies, eadem molestiâ crebrescente gravata est, ut nè minimam quidem lucis alicujus posset particulam videre. Cui dum aliquandiu, cęcitatis hujus nocte, clausa maneret, repentè venit in mentē quia si ad monasterium delata virginum Sanctimonialium, ad reli-

* *Sic Mss. sing.*
* *C. & W.*

Wæs sum gesiþ þær on neawiste. þa gestod his wif untrumnes on hire eagan. ⁊ þa ðurh dagas ꝥ hi hefigodan ðystrodan ꝥ heo ætnyhstan nænig dæl leohtes sciman geseon mihte. Mid ðy heo ða sum fæc on blindnesse *wunode; Ða wæs sumre nihte þær heo betyned wunode. ꝥ hyre becom on mod gif heo to ðam mynstre gelæded wære Godes ðara haligra fæmnena. ⁊ heo ðær ac ðara haligra reliquium hyre ge-

* wæs. *superscrip. Cantabr.*

 bæde.

bæde. ꝥ heo mihte ꝥ forlorene leoht eft onfon ⁊ Ne heo ða ne ylde ac sona gefylde ꝥ hire on mod becom. Ða wæs heo gelæded fram hire þeowum. ⁊ þinenum to ðam mynstre ðe ðær ineah wæs. ⁊ heo ðær andette ꝥ heo hæfde on wealhne geleafan hire hælo. Ða wæs heo gelæded to ðam * lictune ðara Godes ðeowa ⁊ mid ðy heo ðær lange gebigdum cneowum hire gebæd. ⁊ sona geearnode ꝥ hire bene gehyrede wæron ⁊ sona ðæs ðe heo fram ðam gebede aras. ær þon þe heo of þære stowe eode. ꝥ heo onfeng gyfe ðæs abedenan leohtes. ⁊ seo ær hire þeowa handum ðyder gelæded wæs. heo ða freo on hire fota gangum bliþe ham wæs hweorfende. efne þon gelicost. swa swa heo to þon ꝥ hwilendlice leoht anforlete. ꝥ heo on hire hælo atywde hu mycel leoht Cristes ða halgan on heofonum ahton. ⁊ hwylc gyfu heora mægenes wære ⁊

* licreste. *superscrip. Cantabr.*

quias sanctorum peteret, perditam posset recipere lucem. Nec distulit quin continuò, quod mente conceperat, expleret: Perducta námque à puellis suis in monasterium, (quia in proximo erat,) ubi fidem suæ sanationis integram se habere professa est, introducta est in cœmeterium. Et cùm ibidem diutiùs, flexis genibus, oraret, nihilo tardiùs meruit exaudiri. Nam exurgens ab oratione, priusquam exiret de loco, petitæ lucis gratiam recepit; & quæ famularum manibus adducta fuerat, ipsa libero pedum incessu, domum lęta reversa est: quasi ad hoc solummodo lucem amitteret temporalem, ut quanta sanctos Christi lux in cœlis; quę gratia virtutis possideret, suâ sanatione demonstraret.

Cap. II.

Ut Rex ejusdem provinciæ Sebbi, in monachica conversatione vitam finierit.

ÐÆre tide east Seaxna rice fore wæs. swa swa seo ylce boc sagaþ. Gode se willsuma wæs. ðæs nama wæs * Sibbe. ðæs ðe we beforan gemyngedan. wæs he se mon * æfest on his dædum. ⁊ gelome on halgum gebedum. ⁊ swyþe geornfull on ærfæstum wæstmum ælmesena. ⁊ he sundor lif ⁊ munuc lif wæs forebērende eallum ðam welum ⁊ arum ðæs eorþlican rices. ꝥ lif he oft ⁊ geara wolde geceosan. ⁊ ꝥ eorþlice rice forlætan. gif him ne wiþstode ꝥ wiþerwarde mod his wifes ⁊ Ðanon monigum wæs gesewen ⁊ oft cweden ꝥ swylces modes wer ma gedafenode beon to B'. gehalgod þonne he cyning wære ⁊ Mid ðy he þa ðrittig wintra on þam rice arunode. ⁊ wæs cempa ðæs heofonlican

* Sebbe. C.
* æfest C.

EO tempore præerat regno Orientalium Saxonum, (ut idem etiam libellus docet,) vir multùm Deo devotus, nomine Sebbi, cujus suprà meminimus. Erat enim religiosis actibus, crebris precibus, piis eleemosynarum fructibus plurimùm intentus; vitam privatā & monachicā cunctis regni divitiis & honoribus pręferens, quam & olim jam, si non obstinatus conjugis animus divortium [a] negaret, relicto regno subiisset. Unde & multis visum, (ut sæpe dictum est) quia talis animi virum, Episcopum magis quàm regem ordinari deceret. Cúmque annos triginta in regno, miles regni cœlestis exegisset, correptus est corporis in-

forlican ƿites. þa ƿæs he lichom-
licre untrumnesse mycelre sƿy-
ðe ðread. ⁊ on ðære he forþ-
ferde. Ða monade he his ƿif ꝥ
hi ða gyt ætgædere Gode ðeoƿ-
don. ða hi ma ætgædere ne
mihton middan eard lufian. ne
middan gearde ƿeorþian. Ða he
ꝥ ða for his untrumnesse un-
eaþe ðurhteah. ða com he to
Lunden ceastre B. þæs nama ƿæs
Ƿaldhere. se ƿæs Eorcenƿaldes
biscopes æfterfyligend. ⁊ þurh
his bletsunga ðone * anfæstan
had underfeng. ðone lange ær
ƿilnode. Sƿylce he brohte þam
ylcan B. mycel feoh. ⁊ unlytel
ðearfum to dælanne. ⁊ ðær eal-
les noƿiht him sylfum ƿæs ge-
healdende. ac he ma ƿilnode þear-
fan gastes. ƿunian for heofona
rices lufan. Mid þy he ða he-
figad ƿæs mid þa foresprecenan
untrumnysse. ⁊ he ongeat ꝥ
him deaþes dæg toƿeard ƿæs. þa
ongan ðæs cynelican modes
mann him ondrædan. þonne he
to deaþe cumen ƿære. ⁊ mid mi-
clum sarum * geƿæced. ðy læs
he oƿiht unƿyrþes oþþe ungeri-
senes dyde mid his muþe. oþþe
mid his oþra lima styrenessa.
gehet him ða to ðære fore-
sprecenan Lunden ceastre B.
on ðære he ða ƿunode. bæd hine ꝥ he him forgeafe þonne he
forþferan sceolde. ꝥ ðær ma monna inne ne ƿære þonne se
B. ⁊ tƿegen his ðegna. Ða gehet se biscop ꝥ he lustlice
sƿa gedyde sƿa he hine bæd. ða ƿæs æfter medmyclum fæce
ꝥ se ylca Godes ƿer on sƿyllnesse his lima gereste. ⁊ hine
gerestan ƿolde. ⁊ onslæpte ða geseah he frefrigende
gesihþe. seo him ealle þa nearonesse þære gemyngedan sorh-
ge afyrde. ⁊ eac sƿylce him ætyƿde hƿylce dæge he sceolde
þis hƿilendlice lif geendian. Geseah he sƿa sƿa he sylfa eft
æfter þon sæde. þry ƿæpned menn to him cuman mid beorh-
tum hræglum gegyrede. þara ƿæs an gesittende beforan his
reste. ⁊ stodon his geferan þa þe mid him coman. þa frunon
hi

* æfæstan. B.

* ƿeht. B.

firmitate permaximâ, quâ & mortuus est. Admonuítque conjugem ut vel tunc divino se servitio pariter manciparent: cùm ampliùs pariter mundum amplecti, vel potiùs mundo servire non possent. Quòd dum ęgrè impetraret ab ea, venit ad antistitem Londoniæ civitatis vocabulo Waldhere, qui *Ercunwaldo successerat; & per ejus benedictionem, habitum religionis, quem diu desiderabat, accepit. Attulit autem eidem & summam pecuniæ non parvam, pauperibus erogandam; nil omnimodis sibi reservans, sed pauper spiritu magìs propter regnum cœlorum manere desiderans. Qui, cùm ingravescente præfatâ ægritudine, diem sibi mortis imminere sensisset, timere cœpit homo animi regalis, nè ad mortem veniens, tanto affectus dolore, aliquid indignum suæ personæ, vel ore proferret, vel aliorum motu gereret membrorum. Unde accito ad se præfatæ urbis Londoniæ, in qua tunc ipse manebat, Episcopo, rogavit nè plures (eo moriente) quàm ipse Episcopus, & duo sui ministri adessent. Quod dum Episcopus libentissimè se facturum promitteret, non multò post, idem vir Dei, cùm membra sopori dedisset, vidit visionem consolatoriam, quæ omnem ei anxietatem memoratæ solicitudinis auferret: Insuper & quâ die esset, hanc vitam terminaturus, ostenderet. Vidit enim (ut pòst ipse referebat) tres ad se venisse, viros claro indutos habitu; quorum unus residens ante lectulum ejus, stantibus his

* c.

hi þone ƿitedan hu be him ge-
ƿeorþan sceolde þe hi untrum-
ne neosian coman ⁊ Cƿ. he ꝥ his
saƿul ænigum sare. ac mid mycle
beorhtnysse leohtes ƿære ut-
gangende of lichoman. ⁊ him eac
cydde ⁊ sægde ꝥ he ðy þriddan
dæge forðferan sceolde. æghƿæ-
ðer þara þinga sƿa gefylled ƿæs
sƿa he of ðære gesihþe geleorn-
ode ⁊ Forþon æfter ðy ðrid-
dan dæge gefyllede non tide.
semninga ƿæs sƿa sƿa he leoht-
lice onslæpte. butan ænigre * y-
felnesse sares ðone gast on-
sende ⁊ * forðferde ⁊ Ða gearƿo-
dan hi his lichoman to bebyri-
geanne on stænenne * þruh. þa hi
ða ongunnon ðone lichoman
ðær onsettan. ða ƿæs se licho-
ma sponne lengra ðære þruh. þa
heoƿon hi þone stan sƿa sƿyþe
sƿa hi mihton. ⁊ to ætycton
lengeo ðære þruh tƿegra fin-
gra gemet. ac no ða gyt sƿa
ꝥ hi þone lichoman ðær ondon
mihton ⁊ Ða ƿæs mycel * un-
ðyldlicnes geƿorden be his by-
rignesse. þa ðohton hi ⁊ spræ-
con. ꝥ hi oþþe oðre þruh soh-
ton oþþe þone lichoman on cneo-
ƿum * begde. to þon ꝥ hi hine
þær on gedon mihton ⁊ Ac ða
ƿundorlic ƿise ⁊ efne heofonlic
ƿæs geƿorden. ꝥ beƿerede ꝥ no-
hƿæþer þyssa beon ne sceolde.
Stodon se B. ⁊ ðæs cyninges suna
tƿegen æt þam lice. Sigeheard. ⁊ Sƿæfred. þa æfter him to
rice fengon. ⁊ eac mycel * menigeo manna ⁊ Ða ƿæs seo þruh
semninga gemeted gerisenlicre lengo to gemete þæs lic-
homan. to þon ꝥ fram dæle ðæs heafdes eac sƿylce mihte
ƿongere betƿih geseted beon. ⁊ fram dæle þara fota feoƿer
fingra gemett seo þruh ƿæs þam lichoman lengre ⁊ Ða ƿæs
se Godes * man bebyriged on Sce. Paules cyricean þæs Apo-
stoles. þær monungum he * geƿæned ƿæs ⁊ geleornode ꝥ he
þa heofonlican eadignysse gehyhte ⁊

* gefel- nesse. B & C.
* forþ- geƿat. B.
* þryh. B.
* unyþ- nes. B.
* big- don. B.
* ƿer. B. & C.
* gelæ- red. B & C.

qui secum advenerunt comitibus, & interrogantibus de statu ejus quem languentem visitare venerunt; dixit, quòd anima ejus & sine ullo dolore, & cum magno lucis splendore esset egressura de corpore: Sed & tertium exinde diem quo esset moriturus insinuavit: quod itá utrumq; (ut ex visione didicit) completum est. Nam die dehinc tertio, completâ horâ nonâ, subitò quasi leviter obdormiens sine ullo sensu doloris emisit spiritū. Cujus corpori tumulando præparaverant sarcophagum lapideum; sed cùm huic corpus imponere cœpissent, invenerunt hoc mensurâ palmi longius esse sarcophago. Dolantes ergò lapidem in quantum valebant, addiderunt longitudini sarcophagi quasi duorum mensuram digitorum; sed nec sic quidem corpus capiebat. Unde factâ difficultate tumulandi cogitabant, aut alium quærere loculum, aut ipsum corpus [si possent in genibus inflectendo breviare,] donec ipso loculo caperetur. Sed mira res, & non nisi cœlitus facta, nè aliquid horum fieri deberet, prohibuit: Nam subitò astante Episcopo & filio Regis ejusdem, [ac monacho] Sighardo; qui post illum cum [fratre] Suefredo regnavit, & turbâ hominum non modicâ; inventum est sarcophagum illud congruæ longitudinis ad mensuram corporis, adeò ut à parte capitis etiam cervical posset interponi: à parte verò pedum, mensurâ quatuor digitorum in sarcophago corpus excederet. Conditus est autem in Ecclesia beati [a] Doctoris gentium, cujus edoctus monitis, cœlestia sperare didicerat.

Notæ.

NOTÆ.

[a] Talis animi virum, [*scil. Sebbi Regem*] Episcopum magis quàm Regem ordinari deceret. *At quare? quia* (*ut paulò antè*) vitam privatam, & monachicam olim jam, (si non obstinatus conjugis animus divortium negaret) relicto regno subiisset. *Rex igitur monachatu delectatus divortium, hoc est, reginæ suæ legitimæ repudium voluisset: atque hinc* Episcopum magis quàm regem ordinari decuit. *Sed undenam* Episcopus familiæ suæ bene * preerit, *si matrem familias abdicaverit? miserrimè quoque immemor * Canonis verè Apostolici,* Ἐπίσκοπος, ἢ πρεσβύτερος,--- Episcopus, aut presbyter, aut diaconus suam ipsius uxorem sub PRÆTEXTU RELIGIONIS nè abjiciat. Sin verò ejecerit, excommunicetur; persistens autem, exauctoretur. *1. Tim. 3. 4. * *Canon Apost. 6.*

[b] Conditus est [*Rex Orientalium Saxonum Sebbi*] in Ecclesia [*S. Pauli apud Londonenses*] Beati Doctoris gentium---. *Hinc solicitudinem de Ecclesiis omnibus Sanctus Paulus * dixit se exercuisse: nec quis* arroganter *à S. Paulo dictum existimare ausit, quasi solicitudinem provinciæ non suæ, sive ipsi minùs commissæ arrogasset. Hinc Ecclesia in* Natale unius Apostoli, *pag. 459. lin. 17. ut ostendat S. Paulo & Petro clavium potestatem saltem æqualem fuisse demandatam, sic disertè commentatur.* *2. Cor. 11. 28.*

Paulus is se ðreotteða ƿeres heapes. he næs lichamlice on life mid Criste. ac he hine geceas siððan of heofenum ⁊ he is geendebyrd to Petre for his micclum geearnungum. ⁊ gedeorfum;

Hoc est. *Paulus in hoc Apostolorum cœtu decimus tertius est: Christo unà in vita non interfuit corpore; illum verò postea cœlitus elegit. Petro autem pro magnis meritis suis, & laboribus æqualis factus est.*

Et de talentis die extremo Christo reddendis, pag. 476. lin. 11.

Ðonne sceal gehƿa him æteoƿian hƿæt he mid ðam punde geteolod hæfð. ðær lætt Petrus se Apostol forþ þ Judeisce folc ðe he ðurh his lare to geleafan gebigde. Paulus ðeoda lareoƿ ðær læt forþ forneah ealne middaneard;

Tunc ipsi [Christo] *quisque monstrabit, quid per talentum suum lucratus sit: Petrus ibi producet populum Judaicum, quem per doctrinam suam ad fidem convertit.* Paulus Doctor gentium TOTUM prope MUNDUM producet.

Hinc Paulus præcipuus miles--- at Rex Saxonicè sic vertit, *Maximus, & supremus, exercitûs cœlestis, miles. *Quin militum supremus, pro duce, ut testantur castra, habeatur.* * *Vide pag. 95. lin. Lat. 41 & Sax. lin. 45*

CAP. 12.

Ut Episcopatum Occidentalium Saxonum pro Leutherio Haeddi, Episcopatum Rosensis Ecclesiæ; pro Putta Quichelmus, & pro ipso, Gebmundus acceperit: & qui tunc Northanhymbrorum fuerint Episcopi.

*Heleutherius. B. Eleutherius. C. *Sic MS. C. Collenƿealh. *Cantabr.*

SE feorþa ƿest Seaxna B. *Leoutherius ƿæs haten. se ærersta ƿæs Birinus. se æfterra ƿæs Ægelbyrht. þridda ƿæs Ƿine; Ða * Cenƿealh se cyning forþferde. on þæs ƿice se ylca Leutherius ƿæs B. geƿorden. ða fengon ealdormenn to þam ƿice þære þeode. ⁊ betƿih him gedældon ⁊ tyn ƿinter heoldon;

QUartus Occidentalium Saxonum antistes Leutherius fuit; siquidem primus Birinus; secundus Agilberhtus; tertius extitit Wini. Cúmque mortuus Cenwalh, quo regnante idem Leutherius Episcopus factus est; acceperunt subreguli regnum gentis, & divisum inter se tenuerunt annis circiter decem. Ipsísq;

* Eleutherius.C.

⁊ on heora ríce *Leutherius se biscop forðferde. ⁊ Theodor B. for hine gehalgod hæfde Hædde to B. on Lunden ceastre. ⁊ on þæs B. tide wæron oferswyðde ⁊ geflymde ða ealdormen. ⁊ Ceadwalo feng to West Seaxna ríce. ⁊ mid þy he twa winter ríce hæfde ⁊ cyning wæs. þa wæs he *onbryrd mid lufan þæs upplican ríces. ⁊ þ eorþlice ríce forlet. on ðæs ylcan biscopes tid. ⁊ to Rome ferde. ⁊ þær his lif geendade swa swa her æfter is swutollicor to secganne.

* onbryrdod.C.

regnantibus defunctus est ille, [& Episcopatu functus,] Heddi pro eo consecratus est à Theodoro in civitate Londonia: Cujus Episcopatûs tempore devictis atque amotis subregulis, Ceadwalla suscepit imperium. Et cùm duobus annis hoc tenuisset, tandem superni regni amore compunctus, reliquit, eodem adhuc præsule Ecclesiam gubernante; ac Romam abiens ibi vitam finivit, ut in sequentibus latiùs dicendum est.

Ða wæs ymb syx hund wintra ⁊ syx ⁊ hund seofontig æfter Drihtnes menniscnesse. þ Æþelred Myrcna cyning gelædde mycel weorod. ⁊ Cent forhergode. ⁊ cyricean ⁊ mynster butan gesyhþe arfæstnesse oþþe Godes egsan. ⁊ *hyrwde he eac swylce to Hrofe ceastre. on þære wæs Putta biscop ðeah ðe he on þa tid ðær ondweard ne wære. he mid gemæne hergunge fornam. Ða he ða þ *onfunde þ his cyrice eallum hire æhtum wæs bereafod ⁊ forhergod. ða cyrde he to Seaxulfe Myrcna B. ⁊ he him gesealde sumre cyricean æhta. ⁊ medmycel land. ⁊ he on ðære cyricean Gode þeowode ⁊ swa hwider ymb swa he beden wæs. ferde ⁊ cyric sang lærde. ⁊ ðær on sibbe his lif geendode. Forþam Theodor B. on Hrofes ceastre Quichelm to B. gehalgode. ac he æfter medmycelre tide for *wædelnysse woruld goda. fram ðam biscop *setl gewat. he ða Gebmund for hine to B. gesette.

* bærnde ⁊ fornam B.

* onfand.C.

* wædelnysse.B

* seld. B.

Anno Dom. 676.

Anno autem dominicæ incarnationis sexcentesimo septuagesimo sexto, cùm Æthilred Rex Merciorum, adducto *maligno exercitu, Cantiam vastaret; & Ecclesias ac monasteria, sine respectu pietatis, vel divini timoris, fœdaret; civitatem quoque Rofi, in qua erat Putta Episcopus, quamvìs eo tempore absens, communi clade absumpsit. Quod ille ubi comperit, Ecclesiam videlicet suam rebus ablatis omnibus, depopulatâ, divertit ad Sexvulfum, Merciorum antistitem; & acceptâ ab eo possessione Ecclesiæ cujusdam, & agelli non grandis, ibidem in pace vitam finivit. [Nil omnino de restaurando Episcopatu suo agens, quia (sicut & suprà diximus) magis in Ecclesiasticis quàm in mundanis rebus erat industrius.] Sed in illa solùm Ecclesia Deo serviens, & ubicunq; rogabatur ad docenda Ecclesiastica carmina divertens. Pro quo Theodorus in civitate Rofi Quichelmum consecravit Episcopum: sed illo, post non multum temporis, præ inopia rerum, ab Episcopatu decedente, [atque ad alia loca secedente,] Gebmundum pro eo substituit antistitem.

* Sax. magno

Ða wæs ymb twa gear ðæs ðe *Æþelheard Myrcna cyning Cent land forhergode þ is þ nigoþe gear Ecgferþes rices ðæs cyninges. ða ætywde on

* Æþered.B.

Anno Dominicæ incarnationis sexcentesimo septuagesimo octavo,] qui *est annus imperii Regis Ecgfridi octavus, appa-

* *Sax. erat autem annus circiter secundus, ex quo Ethelbeardus Merciorum rex, Cantii terram diripuit: isq; nonus est annus, &c.*

Agustus

Agustus monðe wæs steorra se is cweden cometa. ⁊ þry monaþ wæs awuniende. ⁊ on uhtan tide wæs uppyrnende ⁊ mycelne sciman wæs berende swa swa scinendes dæges. Ðy ylcan geare wæs * toseƿenes ⁊ unsibbe geworden betwih Ecgfriþe cyninge ⁊ ðan arwurþan biscope Wilferþe. ⁊ se ylca B. wæs asceofen ⁊ adrifen of his biscop setle. ⁊ twegen biscopas on his stowe gesette. ða ðe Norþan-hymbra ðeode *fore wæron. þ wæs Bosa se styrde ðære mægþe. ⁊ Eata Beornicea. hæfde Bosa on Eoforwic ceastre B. setl. ⁊ Eata on Heagostealdes ea. ⁊ on Lindesfarena ea. wæron hi begen of munuc hade on biscop hade gecorene. Mid ðam wæs eac Eadhæð on * Lindesse mægþe to biscope gehalgod. þa niwan Ecgfriþ se cyning hi geeode ða he oferswiþde ⁊ geflymde Wulfhere on gefeohte. ⁊ seo ylce mægð ærest þyrne B. agenne onfeng. Se æftera wæs Æþelwine. Se þridda Eadgar. se feorþa Cyneberht. hæfde seo mægþ ær Eadhæþe Seaxulf biscop. se eac swylce wæs Myrcna B. ⁊ Middelengla. ac he wæs of Lindesse adrifen. ða Ecgfriþ heo geeode. ⁊ on ðara oþra mægþa gerece awunode. Wæron gehalgode on Eoforwic ceastre Eadhæð. ⁊ Bosa. ⁊ Eata fram Theodore biscope. ⁊ he ða eac swylce æfter þrim gearum Willferðes aweg gewitenesse. þyssa rime twegen biscopas to ætycte Trumbryht to cyricean Heagostealdes ea ⁊ Eata hwearf to Lindesfarena ea. ⁊ Trumwine to Pehta mægþe. seo on þa tid wæs Angel cynnes rice underþeoded. Eadhæþ he gesette to B. *Hrypsættna cyricean þa he of Lindesse hwearf. forþon þe Æþelred Myrcna cyning þa mægþe onfeng ⁊ begæt.

* to-worpeonysse. *Cant. superscipt.*

* ræd-don ⁊ læredon B.

* Lind-esege landes. B.

* Hre-opsæt-na. B.

ruit mense Augusto stella, quæ dicitur Cometa, & tribus mensibus permanens, matutinis horis oriebatur, excelsam radiantis flammæ *quasi columnam præferens. Quo etiam anno, ortâ inter ipsum Regem Ecgfridum & reverendissimum antistitem Wilfridum dissentione, pulsus est idem antistes à sede sui Episcopatûs, & duo in locum ejus substituti Episcopi, qui Northanhymbrorum genti præessent. Bosa videlicet qui Deirorum, & Eata qui Berniciorum provinciam gubernaret. Hic in civitate Eboraci, ille in Hugustaldensi sive Lindisfarnensi Ecclesia cathedram habens Episcopalem: ambo de monachorum collegio in Episcopatûs gradum adsciti. Cum quibus & * Edhedus in provincia Lindissarorum, quam nuperrimè Rex Ecgfridus superato in bello & fugato Vulthere obtinuerat, ordinatur Episcopus: & hunc primum eadem provincia proprium accepit præsulem; secundum Ædilwinum; tertium Eadgarum; quartum Cymberchtum, quem in præsenti habet. Habebat enim ante Edhedum antistitem Sexvulfum, qui etiam Merciorum & mediterraneorum Anglorum simul Episcopus fuit. Unde & expulsus de Lindisfi, in illarum provinciarum regimine permansit. Ordinati sunt autem Edhedus, Bosa, & Eata Eboraci ab Archiepiscopo Theodoro, qui etiam post annos tres abcessionis Wilfridi, horum numero duos addidit antistites; ad Ecclesiam Hagustaldensem Trumberhtum, remanente Eatâ ad Lindisfarnensem; & *Trumvini ad provinciam Pictorum, quæ tunc temporis Anglorum erat imperio subjecta; Edhedum de Lindissi reversum, eò quòd* Æthilred provinciam recepisset, Rhipensi Ecclesiæ præfecit.

* *Sax.* quasi splendentis diei.

* *Sic T.* Eadhaet. *C.* Eadhad. *W.*

**RR. Armach. p.* 668. *l.* 28.

* *Sic C.* Æthelredus. *T.*

NOTÆ.

a Ecclesias ac monasteria sine respectu -- Monasteria (*inquit* * *Practicus Ferrariensis*) nè sint retia ad capessenda Laicorum bona. *Satis cautè, autor licèt Pontificius. Atque hoc, durior alter, Lambertus Schafnaburgensis Pontificius quoq;*. Mirabatur mundus--, unde Crœsi & Tantali opes in privatos homines congestæ fuissent: *in ann.* 1071. *pag.* 186. *Annon mitior & moderatior Cl. Foxus Martyrol. tom.* 1. *pag.* 155. *col.* 2. *lin.* 53. *qui Ecclesiarum, si non Monasteriorum structuras, opera Christiana, & præclara nuncupavit? Horum, posteris temporibus, apud Anglos, direptiones, Doctissimus* * *Reynerus & Pontificius, Cl. Camdenum nostrum secutus, in gratiam Cardinalis Wolsæi, sed Clementis* 7. *Pontificis permissu, fieri recenset.* * pag. 19.

* *De Benedictinis in Anglia. pag.* 225.

Cap. 13.

Ut Wilfrid Episcopus provinciam Australium Saxonum ad Christum converterit.

ÐA Wilfreþ B. adrifen wæs of his biscop scire. ⁊ he longe geond monige stowa wepende wæs. ⁊ he Rome gesohte ⁊ eft hwearf to Brytone. ⁊ þeah þe he for feondscipe þæs gemynegodan cyninges. on his eþel oþþe on his biscop scire onfangen beon ne mihte. ne mihte he hwæðere fram ðære þenunge bewered beon. Godspell to læranne ; Ac he cyrde to suð Seaxna mægðe. seo æfter Cantwarum suð ⁊ west belimpeþ. to west Seaxna gemære. is ðær landes seofen þusendo hida. ⁊ hi ðære tide ða gyt hæþenum bigangum ðeowdon. ðysse ðeode se B. Cristes geleafan word ⁊ fulluht bæþ ðenade ; Wæs Æþelwealh ðære ðeode cyning noht mycelre tide ær on Myrcum gefullod þurh Wulfheres lare ⁊ geornfullnysse. Myrcna cyninges ; ⁊ se cyning eac swylce ða he æt fulluhte bæþe atogen wæs. him to Godsuna onfeng. ⁊ to tacne ðære sibbe him twa mægðe forgeaf. þ is* Wiht ealond. ⁊ Meanwara mægðe on west Seaxna ðeode ; Wæs he se cyning swiþe *gefeonde on ðær biscopes cyme. ⁊ he ærest ealdormen ðære mægþe ⁊ cyninges ðegnas mid ða halgan wyllan aþwoh fulluht bæðes ; ⁊ Mæsse Preostas Eappa. ⁊ Padda. ⁊ Burhelm.

* Wiht-land. B.
* bliþe. B.

PUlsus est autem ab Episcopatu suo Wilfrid, & multa diu loca pervagatus, Romam adiit, Britanniam rediit: Etsi propter inimicitias memorati Regis in patriam sive Parœciam suam recipi non potuit, non tamen ab evangelizandi potuit ministerio cohiberi. Siquidem divertens ad provinciam Australium Saxonum, quæ post Cantuarios ad Austrum, & ad Occidentem usque ad Occidentales Saxones pertingit, habens terram familiarum septem millium, & eo adhuc tempore paganis cultibus serviebat, huic VERBUM FIDEI & lavacrum SALUTIS ministrabat. Erat autem Rex gentis ipsius *Ædilwalch, non multò antè baptizatus in provincia Merciorum, præsente ac suggerente Rege Vulfhere. A quo etiam egressus de fonte, loco filii susceptus est: in cujus signum adoptionis duas illi provincias donavit; Vectam videlicet insulam, & *Meanuarorum provinciam in gente Occidentalium Saxonum. Itáque Episcopus, concedente, imò multùm gaudente Rege, primos provinciæ duces ac milites sacrosancto fonte abluebat. Verùm presbyteri Eappa, &

* Ædilvalh. *C.* Athelwalh. *T.*

* Meanuarorum. *C.* Mevarorum. *W.*

*Iode. B

Burhelm. ⁊ * Iode ꝥ oþer folc. ge
ða ge æfterfyligendre tide hi
gefullodan ⁊ Seo cwen þonne wæ-
re nama wæs Ebbe. on hire mæg-
þe ꝥ is on Hwyccum wæs geful-
lad. ⁊ Wæs heo Eanfriþes dohtor
* Enheres broþer. Ða begen wæ-
ron Cristene mid heora folce ⁊
⁊ eall seo mægð suð Seaxna wæs
unwis ðæs godcundan naman. ⁊
geleafan ⁊ Wæs ðær sum munuc
of Scotta cynne. se wæs Dicol
haten. hæfde he medmycel myn-
ster sum. on ðære stowe ðe is
nemned Bosanham. wæs mid wuda
⁊ mid sæ ymbseald. on þam wæ-
ron fif broþra oþþe syxe on ðe-
arfendum life ⁊ on earmlicum
Drihtne ðeowiende ⁊ Ac nænig
mon on ðære mægþe heora lif
onhyrian wolde ne heora lare
gehyran ⁊ Ða þa Wilferþ B. on
ðære ðeode godcundre lare
lærde. na læs ꝥ an ꝥ he hi fram
yrmþum ecre niþerunge. ac swyl-
ce eac fram ðam mannfullan wæ-
le hwilwendlicre forwyrde gene-
rede. forþon ðrim gearum ær
his cyme on þa mægþe. ꝥ ðær
nænig * reng on ðam stowum ne
com. ⁊ þanon se * grimmesta
hungor ꝥ folc wæs weccende ⁊ hi
mid arleasre cwale fylde * ⁊ Ðæs
is to tacen secgeaþ men ꝥ oft
xl. manna oþþe fiftig somod ða
ðe mid ðy hungre gewæcte wæ-
ron. ꝥ hi hi earmlice be handum
noman. ⁊ ealle ætgædere of sæs
* ofre ut feollon. ⁊ adruncon. ⁊
ða ðy sylfan dæge ðe seo ðeod
Cristes geleafan ⁊ fulluht onfeng. þa swah ⁊ com smylte
reng. ⁊ mycel genihtsum. ⁊ þa land greowan ⁊ blostmo-
dan. ⁊ æfter com god gear ⁊ wæstmberende ⁊ And swa a-
wurpon ða ealdan dyrignesse ⁊ deofolgyld onscunedon.
⁊ eallra heora heortan ⁊ lichoman wynsumedon on ðo-
ne lifigendan God. ⁊ þone ongeaton sebe soð God is. ⁊

*Eanheres. C.

*ren. B. & C.

*grimma. B.

⁊ cwylmde. B.

*ofre. B.

*MS. B. ut Lat. sed reowodan. Can. perp.

Padda, & * Burghelm, & * Edda ceteram plebem, vel tunc, vel tempore sequente baptizabant. Porrò Regina, nomine Ebba, in sua insula, id est, Wicciorum provincia fuerat baptizata. Erat autem filia Eanfridi fratris Eanheri: qui ambo cum suo populo Christiani fuere: Cæterùm tota provincia Australium Saxonum divini nominis & fidei erat ignara. Erat autem ibi monachus quidam de natione Scotorum, vocabulo Dicul, habens monasteriolum permodicum, in loco qui vocatur Bosanham, sylvis & mari circumdatum, & in eo fratres quinque sive sex, in humili & paupere vita, Domino famulantes. Sed provincialium nullus eorum vel vitam æmulari, vel prædicationem curabat audire. Evangelizans autem genti Episcopus Wilfrid, non solùm eam ab ærumna perpetuæ damnationis, verùm & à clade infanda temporalis interitûs eripuit. Siquidem tribus annis ante adventum ejus in provinciam, nulla illis in locis pluvia ceciderat. Vnde & fames acerbissima plebem invadens, impiâ nece prostravit. Denique fertur quia sæpe quadraginta simul, aut quinquaginta homines inediâ macerati, procederent ad præcipitium aliquod, [sive ripam] maris, & junctis miserè manibus, pariter omnes aut ruinâ perituri, aut fluctibus absorbendi deciderent. Verùm ipsâ die quo baptisma fidei gens suscepit, illa descendit pluvia serena, sed copiosa; refloruit terra; rediítque viridantibus arvis annus lætus & frugifer. Sícque abjectâ priscâ superstitione, exsufflatâ idololatriâ; cor omnium & caro omnium exultaverunt in Deum vivum, intelligentes eum, qui verus est Deus, &

* c.
* Sic MS. T. Oedda. w.

þ hi sylfe wæron. ge on þam innerran godum. ge on þam uttran mid heofonlice gife gewelgode. Forþon se B'. mid ðy ðe he on ða mægþe com. ⁊ swa mycel wite hungres ðær geseah. lærde he þa þ hi onfiscnaþe him ⁊ lyfne sohton. Forþon ðe ægþwæþer ge seo sæ. ge heora ea fiscum genihtsumede. ac seo ðeod ðone cræft ne cuþe ðæs fiscnoþes. nymþe to * ælum * anum. ða gesomnedon ðæs B'. menn ða æl net æghwonon ðe hi mihton. ⁊ sendon on ðone sæ. ⁊ seo godcunde gyfu him gefultumade þ hi sona gefengon ðreo hund * fixa missenlicra cynna. ⁊ ða on ðreo todældon. hund teontig hi sealdon ðearfum. hund teontig þam þe þa net * ahton. hund teontig hi him sylfum to nytte dydon ðære fremsumnesse se B'. eallra heora heortan on his lufan gecyrde. ⁊ þy nydlicor þurh his lare þa heofonlican god gehyhten. þæs ðenunge hi ða hwilendlican god namon ⁊ ⁊ onfengon; Ðære tide Æþelwalh se cyning geaf ⁊ sealde ðam arwurþan B'. Wilfriþe seofon ⁊ hund * eahtig hida landes. ðæs nama is * Sylesea. þ hi mihton his menn on habban ða ðe mid him * wræcedon; Is seo stow æghwanon mid sæ ymbsealdfan butan westan. þanon hi habbaþ ingang. swa mycelne brædo swa mon mæg mid liðeran geworpan; Mid ðy he þa se B'. ða stowe onfeng. ða gestaþelode he ðær mynster ⁊ þ to regol life gesette. swyþost of ðam broþrum ðe he mid him brohte. þ gyt to dæg his æfterfyligend biscopas habbað; Ðegnode se arwurða biscop Wilfriþ on ðam dælum ða biscop ðenunge arwurþlice fif gear. þ is oð Ecgferþes deaþ þæs cyninges. ⁊ forþon him Æþelwalh se cyning mid æhte ðære forewrece-

* sic B. ut Lat. sed ælcum. Cantabr.
* B. & C.
* fisca. B.
* ahton C.
* eahtatig. B. & C.
* Seolesig. B. Selesea. C.
* wræcedon. B.

interioribus se bonis & exterioribus CŒLESTI GRATIA ditasse. Nam & antistes cùm venisset in provinciam, tantámque ibi famis pœnam videret, *docuit eos piscando victum quærere. Namque mare & flumina eorum piscibus abundabant: Sed piscandi peritia genti nulla, nisi ad anguillas tantùm inerat. Collectis ergò undecunque retibus anguillaribus, [homines antistitis] miserunt in mare, & divinâ se juvante GRATIA mox cepere pisces, diversi generis, trecentos. Quibus trifariam divisis, centum pauperibus dederunt, centum his à quibus retia acceperunt, centum in suos usus habebant. Quo beneficio, multùm antistes, cor omnium in suum *convertit amorem; & libentiùs, eo prædicante, cœlestia sperare cœperunt, cujus ministerio temporalia bona sumpserunt. Quo tempore Rex Ædilwalch donavit reverendissimo antistiti Wilfrido terram octoginta septem familiarum; ubi suos homines, [qui exules vagabantur,] recipere posset; vocabulo *Seleseu, [quod dicitur Latinè insula vituli marini.] Est autem locus ille undique mari circundatus, præter ab Occidente, unde habet ingressum amplitudinis quasi jactûs fundæ: [qualis locus à Latinis peninsula, a Græcis solet Cherronesus vocari.] Hunc ergò locum cùm accepisset Episcopus Wilfrid, fundavit ibi monasterium, ac regulari vitâ instituit; maximè ex his quos secum adduxerat fratribus, quod usque hodie successores ejus tenere noscuntur. Nam ipse illis in partibus, annos quinque, (hoc est, usque ad mortem Ecgfridi Regis) meritò omnibus honorabilis offi-

* Episcopus piscaturam docendo, piscatores capiebat.
* Sic MSS. sing.
* Sic MS. C. Selesei. T. & W.

sprecenan stowe. ealle ða spede ðe ðær on ƿæron mid londe ⁊ mid monnum sealde ⁊ forgeaf. ⁊ he ealle on Cristes geleafan gesette ⁊ mid fulluht bæðe aþƿoh; Betƿih þa tƿa hund teontig. ⁊ fiftig ðære monna gefullode. ⁊ ealle ða sƿa sƿa he ðurh fulluhte fram deofles þeoƿdome gehælde. ⁊ eac sƿylce mennisce þeoƿdome alysde ⁊ hi gefreode;

cium Episcopatus [& verbo exercebat & opere.] Et quoniam illi Rex, cum præfata loci possessione, omnes quæ ibidem erant facultates, cum agris & hominibus donavit; omnes FIDE CHRISTI institutos, undâ baptismatis abluit. Inter quos, [servos & ancillas] ducentos quinquaginta, quos omnes non solùm *baptizando à servitute dæmonica salvavit*, sed etiam libertatē donando, humanæ jugo servitutis absolvit.

CAP. 14.

Ut intercessione Oswaldi Regis, pestifera mortalitas sit sublata.

Sax. Deest

IN quo tunc monasterio, nonnulla cœlestis gratię dona spiritualiter ostensa fuisse perhibentur, utpote ubi nuper expulsâ diaboli tyrannide, Christus jam regnare cœperat. E quibus unum quod mihi reverendissimus antistes [a] Acca sæpiùs referre, & à fidelissimis ejusdem monasterii fratribus sibi *relatum asserere solebat, memoriæ mandare commodum duximus. Eodem fermè tempore, quo ipsa provincia nomen CHRISTI susceperat, multas Britanniæ provincias mortalitas sæva corripiebat. Quæ cùm præfatum quoque monasterium, cui tunc regendo †reverendissimus ac ‡ religiosissimus Christi sacerdos vocabulo *Eappa præfuit, nutu divinæ dispensationis attingeret. Multique sive de his qui cum antistite illò venerant, sive de *illis qui de eadem provincia Saxonum nuper ad fidem fuerant vocati, passim de hac vita raperentur, visum est fratribus triduanum jejunium agere, & DIVINAM suppliciter obsecrare elementiam; ut MISERICORDIAM sibi dignaretur impendere; sive periclitantes hoc morbo, à præsenti morte liberaret; seu raptos è mundo à perpetua animę damnatione servaret. Erat tunc temporis in eodem monasterio puerulus quidam de natione Saxonum, nuper vocatus ad fidem, qui eadem tactus infirmitate, non pauco tempore recubans, in lectulo jacebat. Cùm ergò secunda memorati jejunii ac supplicationum dies ageretur, contigit fortè ipsum puerum horâ fermè secundâ diei, in loco in quo æger jacebat solùm inveniri, cui divinâ dispositione subitò beatissimi Apostolorum principes dignati sunt apparere. Erat enim puer multùm simplicis ac mansueti animi, sinceráque devotione, SACRAMENTA FIDEI, quæ susceperat, servans. Salutantes ergò illum verbis piissimis Apostoli dicebant: Noli timere fili mortem pro qua solicitus es: nos enim te hodiernâ die ad cœlestia regna sumus perducturi. Sed primùm expectare habes, donec missæ celebrentur, ac viatico dominici CORPORIS ac SANGUINIS accepto, sic infirmitate simul & morte absolutus, ad æterna in cœlis gaudia subleveris. Clama ergò ad te presbyterum Eappan, & dicito illi, quia Dominus exaudivit preces vestras & devotionem, ac jejunia propitius aspexit; neque aliquis de hoc monasterio, sive adjacentibus ei possessiunculis, hac clade ultrà moriturus est. Sed omnes qui alicubi de vestris hac ęgritudine laborant, resurrecturi à languore ad pristinam sunt sospitatem recuperandi, præter te solum, qui hodiernâ es die liberandus à morte, & ad visionem Domini Christi, cui fideliter servisti, perducendus in cœlum. Quod divina vobis *misericordia, per intercessionem religiosi ac Deo dilecti Regis Oswaldi, qui quondam genti Northanhymbrorum, & regni temporalis auctoritate, & Christianæ pietatis, quæ ad regnum perenne ducit, devotione sublimiter præfuit, conferre dignata est. Hac etenim die idem Rex ab infide-

*T. & W.

† ‡ deest T. & W.

* Sic W. Eppa. T.

* his. W.

* pietas. T. gratia. W.

infidelibus in bello corporaliter extinctus, mox ad sempiterna animarum gaudia assumptus in cœlum, & electorum est sociatus agminibus. Quærant in suis codicibus, in quibus defunctorum est adnotata depositio, & invenient illum hac (ut diximus) die raptum esse de seculo. [a] Celebrent ergò missas per cuncta monasterii oratoria hujus, sive pro gratiarum actione exauditæ suæ deprecationis, sive etiam in memoriam præfati Regis Oswaldi; qui quondam ipsorum genti præerat. Ideòque pro eis, quasi pro suæ gentis advenis, supplex orabat ad DOMINUM; & cunctis convenientibus ad Ecclesiam fratribus, communicent omnes sacrificiis cœlestibus, & ità soluto jejunio, corpus quoque suis reficiant alimentis. Quæ verba cùm omnia, vocato ad se presbytero, puer narrasset, interrogavit eum sollicitus, quales essent habitu vel specie viri, qui sibi apparuissent. Respondit, Præclari omnino habitûs, & vultûs erant lætissimi ac pulcherrimi; quales nunquam antè videram, neque aliquos hominum tanti decoris ac venustatis esse posse credebam. Unus quidem attonsus erat ut clericus; alius barbam habebat prolixam. Dicebántque quòd unus eorum Petrus, alius vocaretur Paulus; & ipsi essent ministri Domini & salvatoris nostri Jesu Christi, ad tuitionem nostri monasterii missi ab ipso de cœlis. [b] Credidit ergò verbis pueri presbyter; ac statim egressus, requisivit in annali suo; & invenit eadem ipsâ die Oswaldum Regem fuisse peremptum. Vocatisque fratribus parare prandium; Missas fieri, atque omnes communicare, more solito, præcepit; simul & infirmanti puero, de eodem sacrificio, dominicæ oblationis particulam deferri mandavit. Quibus ità gestis, non multò pòst, eâdem ipsâ die puer defunctus est; suáque morte probavit vera fuisse verba quæ ab Apostolis Christi audierat. Sed & hoc verbis ejus testimonium perhibuit, quòd nemo, præter ipsum, tempore illo, ex eodem est monasterio raptus de mundo. Ex qua nimirum visione multi, qui hæc audire potuerunt, & ad exorandam in adversis DIVINAM clementiam, & ad salutaria jejuniorum remedia subeunda, sunt mirabiliter accensi. Et ex eo tempore, non solùm in eodem monasterio, sed in plerisque locis aliis cœpit annuatim, ejusdem Regis ac militis Christi natalitius dies, missarum celebratione venerari.

NOTÆ.

Quo consilio Rex hoc caput non dederit Saxonicè, liberum erit cuique conjecturam facere.

[a] Antistes-- Acca [*non Beda*] sæpiùs referre, & à Monasterii fratribus sibi revelatum asserere solebat--- quòd Beatissimi Apostolorum principes dignati sint [*puero in Monasterio agrotanti*] apparere: *& inter cætera dixerint*, celebrent-- Missas per cuncta Monasterii oratoria hujus: *En privata Missa!* [*nisi* 1. *Cor.* 11.20. *plures ibi* in unum conveniant, ut Dominicam cœnam manducent; *nam* 1. *Cor.* 10.16. Calix--nonne communicatio sanguinis Christi est, & panis quem frangimus, nonne participatio corporis Domini est? quoniam unus panis, & unum corpus multi sumus.] Sive pro gratiarum actione exauditæ *sancti Regis Oswaldi* deprecationis, sive etiam in memoriam [*non ait* CHRISTI, *licèt in memoriam* SUI, *Eucharistiam celebrari Christus jusserit*, *Luc.* 22. 19. *sed*] præfati Regis Oswaldi— *reliqua recognoscite.*

[b] Credidit verbis pueri Presbyter, *& puer verbis Petri & Pauli, ministris, ut ait*, Domini, missis ab ipso de cœlis, *ut paulò antè. Sed Petrum & Paulum è cœlis descendisse, febricitantis puiruli deliramentum constabit esse. Et Eucharistiam à Christo solo, & in memoriam Christi solius institutam, jam in memoriam Regis Oswaldi oportere fieri, injuria quanta quanta sit, verbis exprimere haud possum. Sed pueri somnio, opponimus Christi mandatum, Luc.* 22.19. 1. *Cor.* 11,24. Hoc facite in MEI commemorationem *sive* memoriam: *imò principibus Apostolorum Petro & Paulo à cœlis per insomnium puiruli demigrantibus, opponimus solum Paulum in terris, sed è cœlis intonantem*; Licèt * nos, aut Angelus de cœlo [*majorémne sibi, & Petro, quàm Angelo, autoritatem tribuit?*] evangelizet vobis, præterquàm quod evangelizavimus vobis, anathema sit: *Sed Petrus, cui Christus dixit*, Pasce oves meas, *ait, non enim doctos*, (*vel ut interpres vetus, ad vocem Græcam significantiùs*, Gal. 1.8.

adulte-

adulterinas *sive* adulteratas) fabulas secuti, notam fecimus vobis Domini nostri Jesu Christi virtutem, & præsentiam. *Vos ergò qui Catholici esse velitis sanctum Petrum sectemini:* Habemus (*inquit*) firmiorem propheticum sermonem, [*non pseudoprophetarum placita, non puerulorum apparentias,*] cui benefacitis attendentes quasi lucernæ lucenti in loco caliginoso, donec dies RELUCESCAT, & Lucifer oriatur in cordibus vestris.

Celebrent missas: *Sed quare? pro salute animæ S. Oswaldi, pag. 164. lin. 7. at pag. 192. lin. 40. R. Oswaldus* cum Domino regnare *dicitur, cujus preces, jam* cum Domino regnantis, *pro altero febricitante puerulo multùm valere apud Dominum perhibentur: sed hic puerulus, pag. 296. lin. 4. per phantasmata doctus rem corrigit:* Celebrent Missas, *inquit*, sive pro gratiarum actione exauditæ *suæ precationis; sive etiam in memoriam præfati Regis Oswaldi. Sed primo in loco, si intelligat quispiam,* [*pro salute animæ S. Oswaldi, hoc est, in gratiarum actionem, pro salute animæ Oswaldi:*] *tum demum evincitur illos, pro quorum salute, missæ celebrantur apud veteres, non tam inferis purgatorii sedibus, quàm cælorum cum Rege Oswaldo, supernis frui: atque hinc Purgatorii fabrica, sublatis incolis, statim corruet.*

Cap. 15.

Ut Ceadwalla Rex, interfecto Rege Gevissorum Ædilwalch, provinciam illam, sævâ cæde ac depopulatione attriverit.

Betƿiþ þas þing þa ƿæs cumen Ceadƿala mid ƿeorede. ƿest Seaxna æþeling. geong ⁊ * fram. ða ðe ƿræcca ƿæs. ⁊ ofsloh Æþelƿealh þone cẏning ⁊ þa mægþe mid grimme ƿæle ⁊ herige on gebræc. Ac he ƿæs sona þanon adrifen from ðæs cẏninges ealdormannum * Berhthune. ⁊ Hune. ða sẏþþan þære mægþe rice hæfde. ðara se ærra ƿæs fram þam ẏlcan Ceadƿala ofslægen ða he ƿest Seaxna cẏning ƿæs ⁊ ða mægþe mid hefigran þeoƿdome * gehnægde. Sƿẏlce eac Ine se ðe æfter Ceadƿalan to rice feng. gelicre geswencednẏsse monigra geara tide ða mægþe ẏfelade. for ðære ƿisan ƿæs geƿorden. þ ealre þære tide hi agenne B'. habban * mihton. Ac ða ƿillferþ B'. ƿæs eft ham gelaþod. heora ðone ærestan biscop. sẏþþan hi ƿest Seaxna bisceopum underðeodde ƿæron. ða ðe on ƿinta ceastre ƿæron.

*fromrum. B.

*Brẏhthune. B.

*genætte. B. gehende. C.

*ne mihton. C. *ut Lat.*

Interea superveniens cum exercitu Ceadwalla, juvenis strenuissimus, de Regio genere Gevissorum, cùm exularet [à patria, sua,] interfecit Regem Ædilwalch, ac provinciam illam sævâ cæde ac depopulatione attrivit. Sed mox expulsus est à ducibus Regis *Berchthuno & *Andhuno; qui deinceps regnum provinciæ tenuerunt. Quorum prior postea ab eodem Ceadwalla, (cùm esset Rex Gevissorum,) occisus est; & provincia graviore est servitio subacta. Sed & *Ine qui post Ceadwallam regnavit, simili provinciam illam afflictione, plurimo annorum tempore, mancipavit. Quare factum est, ut toto illo tempore, Episcopum proprium habere nequiverit: sed revocato domum Wilfrido, primo suo antistite, ipsi, Episcopo Gevissorum, [id est, Occidentalium Saxonum,] qui essent in Venta civitate, subjacerent.

*C. *C.&W.

*T. Ini. C. & W.

Cap. 16.

Ut Vecta insula Christianos incolas susceperit, cujus regii duo pueri, statim post acceptum baptisma, sint interempti.

Æfter þon ða ðe Ceadwala wæs gemægenad ⁊ gestrangad. on west Seaxna rice. ða geeode he eac ⁊ onfeng Wihte þæt ealond. þæt eall wæs oð þa tid deofolgylde seald. ⁊ he gelice ðy *twiefeldan wæle ealle ða land bigengan wolde ut amæran. ⁊ his agenra leoda mannum gesettan; secgað menn þæt he eac wære mid gehate hine sylfne bindende. ðeah ðe hi ða gyta uncristene wæron. hi wæron ærest acenned þurh fulluhtes bæð. þæt gif he þæt ealond gegan mihte þæt his ðone feorþan dæl ⁊ ðære here hyðe for *Gode gesealde; ⁊ he þæt swa gelæste þæt he ðone dæl Wilferþe B. for Gode gesealde to brucanne ⁊ se on ða tid of his ðeode ðyder com ⁊ ðær andweard wæs; is ðæs ylcan ealondes *gemet. æfter Angel cynnes æhte twelf hund hida. ⁊ he ða ðam B. gesealde on æht ðreo hund hida. ⁊ ðær eac ycte to. ⁊ he ða ðone dæl ðe he onfeng bebead sumum his preoste ðær nama wæs Byrhtwine. se wæs his sweostor sunu. ⁊ he sealde him Mæsse Preost wæs Hiddila. se eallum ðam ðe woldan gehælede beon Godes word ⁊ fulluhtes bæð wende;

*twei-scan. B. tweoiescan. C.

*Godes lufan. B

*gemet B. & C.

Postquam ergò Ceadwalla regno potitus est Gevissorum, cepit & insulam Vectam, quæ, eatenus erat tota idololatriæ dedita, ac tragicâ cæde omnes indigenas exterminare, ac suę provinciæ homines pro his substituere contendit. Voto se obligans, quamvis nondum *regeneratus (ut fertur) in Christo, quia si cepisset insulam, quartam partem ejus simul & prędæ, Domino daret. Quod ità solvit, ut hanc Wilfrido Episcopo, qui tunc fortè de gente sua superveniens aderat, utendam pro Domino offerret. Est autem mensura ejusdem insulę (juxta æstimationem Anglorum,) mille ducentarum familiarum: Unde data est Episcopo possessio terræ trecentarum familiarum. At ipse partem quam accepit commendavit cuidam de clericis suis, cui nomen *Berchtwini, & erat filius sororis ejus, dans illi presbyterum nomine *Hiddila, qui omnibus qui salvari vellent, Verbum ac lavacrum vitæ ministraret. Ubi silentio prętereundum non esse reor, quòd in primitias eorum, qui de insula eadem credendo salvati sunt, duo Regii pueri, fratres videlicet *Arvaldi Regis insulę, speciali sunt Dei gratia coronati. Siquidem imminentibus insulæ hostibus, fugâ lapsi sunt de insula, & in proximam Vitorum provinciam translati: Ubi cùm delati in locum qui vocatur Adlapidem, occultandos se à facie Regis victoris credidissent, proditi sunt, atque

* *Sax.* illi minùs Christiani, &c.

* *c.* Berwine. *w.*

* *c.* Hiddilla. *w.*

* *T.*

Nis þæt to forswygianne þæt on fruman þa ðe of þam ylcan ealonde þurh geleafan gehælede wæron. twegen cynelice cnihtas þa mid synderlice Godes gyfe wæron gesigefæste. þa wæron Arwaldes broþra ðæs ealondes cyninges; Ða Ceadwala se cyning mid ðy here on þæt ealond for. þa flugon ða cnihtas ut of ðam ealonde. ⁊ wæron gelædde on ða neah mægþe. seo is *gecyd *Eota land. on sume stowe seo is nemned Ætstane. woldon hi ⁊ wendon þæt hi þær mihton digle ⁊ geholene beon fram ðysne ðæs unholdan cyninges.

* genemned B.

* Ytena land. B.

*gemeldode. B. & C. cyninges ða wæron hi ðær *ameldode ⁊ se cyning hi ofslean het. Ða þ ða gehyrde sum Abbud ⁊ Mæsse Preost ðæs nama wæs Cynebyrht. se hæfde ðanon noht feor sum mynster on ðære stowe ðe is * geciged Hreodford. ða com he to ðam cyninge. se ða on ðam ylcan dælum digolice * lacnod wæs. fram his wundum þa ðe him gedone wæron. ða he † feaht ⁊ won on * Wiht þ ealond. ⁊ hine bæd gif ða cnihtas æninga ofslagene beon sceoldan. þ he him alyfde ⁊ forgeafe þ he mosten hi gelæran ða geryno ðæs Cristenan geleafan. þa forgeaf se cyning him þ. ⁊ lyfde. ⁊ he ða hi intimbrade ⁊ gelærde mid soðfæstnesse worde. ⁊ mid fulluht bæðe hi fram synnum aþwoh ⁊ hi gewisse gedyde. ⁊ gelærde be ingonge ðæs ecan * rices. ⁊ se cwellere him ofer stod. ⁊ him sona unforhte ⁊ bliþe underhnigon þone hwilendlican deað. ðurh þone hi ne tweodon ferende beon to ðam ecan life heora sawla. Mid ðysse endebyrdnesse æfter þon ðe ealle Breotone mægþe. Cristes geleafan onfengon. onfeng eac * Wiht þ ealond hwæþere on ðam for yrmþo ðære uhtlican underþeodnysse nænig onfeng. biscepsliere ðenunge hade ær Danihele. se ða wæs west Seaxna B'. Is ðis ealond geseted ongean middle suð Seaxna. ⁊ west Seaxna. ⁊ is sæ betwih ðreora mila brad. seo is gecygd * Solente. on þam sæ beoþ twegen sæ flodas þa þe on Breotone of þam ungeendodan norþ garsecge becumaþ. ⁊ astigaþ. ⁊ dæghwamlice him betwuh feohtende ongean cumaþ. ⁊ geendode ðy compe. on ðone sæ eft togotene wheorfað þonon hi ær coman.

Margin notes: * gemeldode. B. & C. — * nemned. B. — * leoned. B. — † flat. B. — * Wihtland. B. — * lifes ⁊ rices B. — * Wihtsæte. B. — * Solwente. B.

occidi jussi. Quod cùm audisset, Abbas quidam & presbyter, vocabulo * Cyneberht, habens non longè abinde monasterium, in loco qui vocatur * Reodford, [id est, vadum arundinis,] venit ad Regem qui tunc eisdem in partibus occultus curabatur à vulneribus, quæ ei inflicta fuerant præilianti in insula Vecta, postulavítque ab eo, ut si necesse esset, pueros interfici, priùs eos liceret FIDEI CHRISTIANÆ SACRAMENTIS imbui. Concessit Rex, & ipse instructos eos VERBO VERITATIS, ac fonte SALUTARI ablutos, de ingressu regni æterni certos reddidit. Móxque illi instante carnifice mortem læti subiere temporalem, per quam se ad vitam animæ perpetuam, NON DUBITABANT esse transituros. Hoc ergò ordine postquam omnes Britanniarum provinciæ FIDEM CHRISTI susceperant, suscepit & insula Vecta: in qua tamen, ob ærumnam externæ subjectionis, nemo gradum ministerii, [ac sedis] Episcopalis, ante Danielem, qui nunc Occidentalium Saxonum [& Gevissorum] est Episcopus, accepit. Sita est autem hęc insula contra medium Australium Saxonum, & Gevissorum, interposito pelago, latitudinis trium millium, quod vocatur Solente: in quo videlicet pelago bini æstus Oceani, qui circum Britanniam ex infinito Oceano Septentrionali erumpunt, sibimet invicem quotidie compugnantes occurrunt, [ultra ostium fluminis * Homelea, quod per terras Vitarum, quæ ad regionem Gevissorum pertinent, præfatum pelagus intrat.] Finitóque conflictu, in Oceanum refusi, unde venerant, redeunt.

Margin notes: * Kinebertus T. — * sic W. Hreoutford. C Redford. T. — * Amelea. W.

Cap. 17.

*De Synodo facta in campo * Haethfeldo, præsidente Archiepiscopo Theodoro.*

* Haethfelda VV. Hethfelda. T.

ÐYssum tidum gehyrde Theodor B. þone geleafan þære cyricean Constantinopoli þurh gedwolan Eutyces swyþe gedrefede beon. ⁊ he ða wilnode þ he Angel þeodes cyricean þe he ða fore wæs. fram þysses gemetes wole clæne awunode. ⁊ gesomnadum þreate arwurþra biscopa. ⁊ monigra lareowa. ⁊ syndrigne frægin ⁊ acsode hwylces geleafan hi wæron. ⁊ mid anmodre geþafunge eallra hi on rihtū geleafan gemette. ⁊ þysne geleafan he * gymde bebeodan ⁊ gefæstnian mid Sinoþlicum stafum. to ontimberennesse ⁊ to gemynde þære æftersyligendra. Þara stafa ⁊ gewrit is þes fruma ;

* begymde. B.

His temporibus audiens Theodorus fidem Ecclesiæ Constantinopoli per hæresin Eutychetis multùm esse turbatam, & Ecclesias Anglorum quibus præerat, ab hujusmodi labe immunes perdurare desiderans, collecto venerabilium sacerdotum doctorúmque plurimorum cœtu, cujus essent fidei singuli, sedulus inquirebat, omniúmque unanimem in FIDE CATHOLICA repperit *consensum.* Et hunc Synodalibus literis ad instructionem memoriámque sequentium commendare curavit; quarum videlicet literarum istud exordium est.

In nomine DNI NRI IHU XPI Salvatoris ; On naman urer Drihtnes hælendes Cristes ricsiendum ussum þam æfæstan hlafordum. Ecfriþ Norþan-hymbra cyning. þy teogeþan geare his rices. under þam fifteðan dæge Kalendarum Octobris. þy eahteþan indict. ⁊ Æþelrede Myrcna cyninge. þy syxtan geare his rices. ⁊ * Ealdulfe East Engla cyninge þy seofonteogeþan geare his rices. ⁊ Hloþere Cantwara cyninge his rices þy seofoþan geare. foresittendum Theodore mid Godes gyfe Arcebiscoper Breotone ealondes. ⁊ Cantwara burhge ceastre ætgædere mid him sittendum oþrum biscopum Breotone ealondes arwurþum werum. ⁊ foregesettendum þam swyþe halgan Godspellum on þære stowe þe is nemned Hæðfeld ætgædere * we wæron smeagende rihtne geleafan. ⁊ riht wuldriende. swa asettan swa swa ure Drihten hælenda Crist on mennisscum lichaman sealde his discipulum þa þe hine ondweardlice gesawon. ⁊ gehyrdon his word. ⁊ he sealde hali-

* Aldwulfe. C.

* þ hi. B.

In nomine Domini nostri Jesu Christi salvatoris, imperantibus piissimis Dominis nostris Ecgfrido rege Humbronensium, anno decimo regni ejus, sub die quinta decima Kalend. Octobris indict. octavâ; & Æthilredo rege Mercinentium, anno sexto regni ejus; & Aldulfo Estanglorum, anno decimo septimo regni ejus, & Lothario rege Cantuariorum, regni ejus anno septimo, præsidente Theodoro gratiâ Dei Archiepiscopo Britanniæ insulæ, & civitatis Deruvernis, unà cùm eo sedentibus cæteris Episcopis Britanniæ insulę, viris venerabilibus, *præpositis sacrosanctis Evangeliis*, in loco [qui Saxonico vocabulo] Haethfeld nominatur, pariter tractantes fidem rectam & Orthodoxam exposuimus; sicut Dominus noster Jesus incarnatus tradidit discipulis suis, qui præsentialiter viderunt & audierunt sermones ejus,

S. Evangelia in Synodo, præposita.

haligra fædera here beacen. ⁊ gemænelice ealle halige ⁊ ealle Sinoþas. ⁊ eall ðreat geþoferenra lareowa. ðære rihtgelyfedan cyricean ÷ Ðas we fyldon arwyrðlice fyligende ⁊ riht wuldriende. æfter heora lare ða ðe wæron godcundlice onbryrde. geðwærlice we gelyfaþ her nu ondettende ⁊ we andetaþ æfter haligum fæderum swæslice ⁊ soþlice. Fæder. ⁊ Sunu. ⁊ haligne Gast þrynnesse in annesse efen swedilice. ⁊ annesse on ðære ðrynnesse. þ is ana God on þrym astondnessum oþþe hadum * efne swedelicum efenlices wuldres * ⁊ are. ⁊ ðysses gemetes men æfter settan ⁊ sprecon. ða þe belumpon to ondetnesse rihtes geleafan. ⁊ ða swylce eac to ætycte se halga Sinoð his stafum ÷ We onfengon ða halgan fif Sineþos. ⁊ þa riht gelyfedon eadigra fædera ⁊ Gode ⁊ fengra þ is þa þe on *Nicea gesomnode wæron. þreo hund teontig biscopa ⁊ eahta tyne. wið þam arleasestan * Aureum Eretice. ⁊ his lare ÷ ⁊ on Constantinopoli wæron gesomnode hund teontig ⁊ fiftig biscopa. wiþ wedenheortnesse Macedones ⁊ Eudoxe. ⁊ heora lare ÷ ⁊ on Efessum twa ⁊ hund teontig biscopa wiþ ðone wyrrestan Nestorium ⁊ his lare ÷ ⁊ on Calcedone six hund B'. ⁊ ðritig wiþ Euticem ⁊ Nestorium. eft ⁊ heora lare ÷ ⁊ eft on Constantinopoli. se fifta Synoþ wæs gesomnod on Justinianes tide ðæs giungran Caseres wiþ Theodorum ⁊ Theodorete ⁊ Iba þam Ereticum ⁊ heora larum. ⁊ we onfengon eac þone Sinoþ. se wæs geworden on Rome byrig on Martines tid þæs eadigan Papan. ðy nigoþan geare Constantinus rice ðæs arwyrðan Caseres ⁊ wuldriaþ urne Drihten swa swa ðas wuldredon : noht to ætý-

* efen. B. & C.
* oþþe. B.
* Nicena. C.
* Arrium. B.

atque sanctorum patrum tradidit Symbolum, & generaliter omnes sancti, & universales Synodi, & omnis *probabilium CATHOLICÆ ECCLESIÆ doctorum chorus: Hos itaque sequentes nos piè atque orthodoxè, juxta divinitus inspiratam doctrinam eorum professi credimus; constanter & confitemur secundùm sanctos patres, propriè & veraciter Patrem & Filium & Spiritum sanctum, trinitatem in unitate consubstantialē, & unitatem in trinitate, hoc est, unū Deum in tribus subsistentiis vel personis consubstantialibus ęqualis gloriæ & honoris. Et post multa hujusmodi, quæ ad RECTE FIDEI confessionem pertinebant, hęc quoque sancta Synodus suis literis addidit. Suscepimus sanctas & universales quinque Synodos, beatorum & Deo acceptabilium patrum, id est, qui in Nicęna congregati fuerunt trecentorum decem & octo, contra Arium impiissimū, †& ejusdem dogmata. 1
Et in Constantinopoli centum quinquaginta contra vesaniam Macedonii & Eudoxii, & eorum dogmata. 2
Et in Epheso, primò ducentorum contra nequissimum Nestorium & ejusdem dogmata. 3
Et in Chalcedone ducentorum & triginta contra Eutychem & Nestorium, & eorum dogmata. 4
Et iterum in Constantinopoli, quinto congregati sunt concilio, in tempore Justiniani minoris contra Theodorum & Theodoretum & Ibæ epistolas, & eorum dogmata: 5
[Contra Cyrillum & paulò pòst.] Et Synodum quę facta est in urbe Roma tempore Martini Papæ beatissimi, [indict. octavâ,] imperante Constantino piissimo; anno nono. Suscipimus & glorificamus Dominum nostrum Jesum Christū, sicut isti glorificaverunt

* *Sax.* electorum.

S. Trinitas.

5. Universales Synodi ab Anglicana Ecclesia veteri susceptæ.

† *Sax.* contra impiissimum Arium hæreticum.

ætycende oþþe onƿeg atynde þæs þe hi ƿuldredon. ⁊ ƿe amansumiaþ mid heortan ⁊ mid muþe ða ðe hi amansumedan. ⁊ þa þe hi onfengon ƿe eac sƿylce onfoð. ƿuldriende God Fæder butan fruman. ⁊ his Sunu þone acennedan of Fæder *acennedne ær ƿeorulde. ⁊ haligne Gast *forþferedne of Fæder ⁊ of Suna unasecgendlice. sƿa sƿa þa bodedon ⁊ lærdon. ða ƿe butan gemynegodan; Ða halgan Apostolas. ⁊ ƿitegan ⁊ lareoƿas. ƿe ealle mid Cristes rode tacne fæstnedon ⁊ underƿriton ða ðe asettan ðone allican geleafan ⁊ ðone rihton mid Theodore Arceb'.

* cennede.B.
* forþleorendne.B.

nihil addentes vel ſubtrahentes, & anathematizamus corde & ore quos anathematizaverunt, & quos ſuſceperunt ſuſcipimus, glorificantes Deum Patrem ſine initio, & Filium ejus unigenitum ex Patre generatum ante ſecula, & Spiritum ſanctum procedentem ex Patre & Filio inenarrabiliter, ſicut prædicaverunt hi quos memoravimus ſuprà, ſancti Apoſtoli, & Prophetæ, & Doctores. Et nos omnes ſubſcribimus, qui cum Theodoro Archiepiſcopo fidem Catholicam expoſuimus.

Cap. 18.

De Johanne Cantatore ſedis Apoſtolicæ, qui propter docendum, venerat Britanniam.*

* populum. W

ƿÆs eac sƿylce on ðyssum Synoþe ⁊ ætgædere trymede ða domas ðæs *allican geleafan. se arƿurþa ƿer Johannes Sce'. Petres cyricean ðæs Apostoles heah sangere. ⁊ Abbudes Sce'. Martines mynstres. se niƿan com fram Rome þurh hæse Agaþones þæs Papan. ƿæs his latteoƿ se arƿurþa Abbad ðe mon het Benedictus; Mid ðy he se ylca Benedictus mynster getimbrede on Breotone. on are Sce'. Petres þæs ealdor Apostoles. on þære stoƿe þe mon hateð ÆTƿire muþan; Ða com he to Rome mid his efenƿyrhtan ⁊ geferan. ðæs ylcan ƿeorces Ceolferþ. se æfter him ðæs ylcan mynstres Abbud ƿæs. ƿæs his geƿuna ꝥ he eac oft ær on þære fore ƿæs. ⁊ he arƿurþlice fram ðære eadigan gemynde Agathones ðæs Papan onfangen ƿæs. ⁊ he bæd ⁊ onfeng fram him on trymnesse ðæs mynstres freodomas. ðe he geƿorhte privilegium of ðære Apostolican ealdorlicnesse getrymede; ÆFter þon he ðe ƿiste ꝥ Ecgferþes ƿilla ƿæs cynin-

* eallican.C.

INtererat huic ſynodo, pariterq; Catholicæ fidei decreta firmabat vir venerabilis Johannes archicantor Eccleſiæ ſancti Apoſtoli Petri, & Abbas monaſterii beati Martini; qui nuper venerat à Roma per juſſionem Papæ Agathonis, duce reverendiſſimo Abbate [Biſcopo,] cognomine Benedicto, [cujus ſuprà meminimus.] Cùm enim idem Benedictus conſtruxiſſet monaſterium Britanniæ, in honorem beatiſſimi Apoſtolorum Principis, juxta oſtium fluminis Wiri, venit Romã cum cooperatore ac ſocio ejuſdem operis *Ceolfrido; qui poſt ipſum ejuſdẽ monaſterii Abbas fuit, (quod & antè ſæpiùs facere conſueverat,) atque honorificè à beatæ memòriæ Papa Agathone ſuſceptus eſt: petítque & accepit ab eo in munimentum libertatis monaſterii quod fecerat, Epiſtolam privilegii, ex auctoritate Apoſtolica *firmatatam, juxta quod Ecgfri-

* Celfrido. T Cealfrido. W.
* Sic MSS. ſing.

cyninges ⁊ his lyfnes ƿæs. forðon ðe he him ða landare forgeaf ⁊ sealde. ðe he ꝥ mynster ongetimbrade ; Ða onfeng he eac þone foresprecenan Abbad Johannem. ⁊ on Breotone gelædde. ꝥ he sceolde on his mynstre ðone sang læran. to tƿelf monþum. ðe he æt Sce'. Petre geleornode ; Ða dyde he Johannes sƿa ðæs Papan bebod ƿæs. endebyrdnesse ⁊ ðeaƿ ðæs sanges. cƿicne stæfne ðæs foresprecenan mynstres sangeras lærde. ⁊ ða ðe se hring ealles geares on ƿurþunge symbel daga* abæde. he eac sƿylce stafum aƿrat ⁊ on bec gesette. seo on þam ylcan mynstre oþ þis is gehealden. ⁊ fram monigum syþþan of gehƿider ymb aƿriten ƿæs. sƿylce he eac Johannes oþer bebod fram þam Apostolican Papan onfeng. ꝥ he ꝥ sceolde geornlice geƿitan ⁊ geleornian. hƿylces geleafan Angel cynnes * cyrice ƿære. ⁊ him ꝥ gesæde ðonne he eft to Rome hƿurfe. forðære ƿisan ƿæs se Synoþ gesomnod. on Breotone þe ƿe ær sægdon.

*geðihte. B.

*rice.B

dum regem voluisse, ac licentiam dedisse noverat; quo concedente & possessionem terræ largiente, ipsum monasterium fecerat, accepit & præfatum Johannem Abbatem Britanniam perducendum, quatenus in monasterio suo cursum canendi *annuum, sicut ad sanctum Petrum Romæ agebatur, edoceret. Egitque Abbas Johannes, ut jussionem acceperat pontificis, & ordinem videlicet ritúmque canendi ac legendi vivâ voce præfati monasterii cantores edocendo; & ea quæ totius anni circulus in celebrationem dierum festorum poscebat, etiam literis mandando, quę hactenus in eodem monasterio servata, & à multis jam sunt circumquaque transcripta. [Non solùm autem idem Johannes ipsius monasterii fratres docebat, verùm de omnibus penè ejusdem provinciæ monasteriis ad audiendum eum, qui cantandi erant periti confluebant: Sed & ipsum, per loca in quibus doceret, multi invitare curabant. Ipse autem, excepto cantandi vel legendi munere,] & aliud in mandatis ab Apostolico Papa acceperat, ut cujus esset fidei Anglorum Ecclesia diligenter edisceret, Romámque rediens referret. [Nam & Synodum beati Papæ Martini centum & quinque Episcoporum consensu, non multò antè Romæ celebratam, contra eos maximè, qui unam in Christo operationem & voluntatem prædicabant, secum veniens, attulit; atque in præfato religiosissimi Abbatis Benedicti monasterio transcribendam commodavit. Tales namq; eo tempore fidem Constantinopolitanæ Ecclesiæ multùm * conturbaverunt, sed Domino donante, proditi jam tunc & victi sunt. Unde volens Agatho Papa, sicut in aliis provinciis, itá etiam in Britannia, qualis esset status Ecclesię, quomodo ab Hæreticorum contagiis castus, ediscere, hoc negotium reverendissimo Abbati Johanni Britanniam destinato injunxit. Quamobrem collectâ pro hoc in Britannia Synodo, quam diximus,] inventa est in omnibus FIDES inviolata CATHOLICA. Datúmque illi exemplar ejus Romam perferendum: verùm ille patriam revertens, non multò postquam Oceanum transiit, arreptus infirmitate, ac defunctus est: Corpúsque ejus ab amicis pro-

* per annum. VV.

* Sic MSs. sing.

Ða ƿæs gemeted on eallum ungeƿemmed geleafa. ⁊ riht. ⁊ him ƿæs seald seo bysen. on geƿrite þæs Synoþes ꝥ he sceolde to Rome lædan ⁊ he ða ƿæs to his eþel hƿeorfende; Ða æfter medmyclum fæce þæs ðe he sæ oferfaren hæfde. þa ƿæs he gehrinen mid untrumnesse ⁊ forþferde. ⁊ his lichoma fram

his

his freondum ⁊ for Sce. Martines lufan wæs to Turnum gelæded. ⁊ ðær arwurðlice bebyriged on þam mynstre ðe he fore wæs on Abbudome; ⁊ ðeah ðe on ðam siðfæte. forðferde. noht ðon læs. seo bysen ðær rihtan geleafan Angel cyricean to Rome * gelæd wæs. ⁊ fram ðam Apostolican Papan. ⁊ eallum þe hine gehyrdon oþþe * reordedon þanc wurðlices wæs onfangen ;

* gelæded. C.

* geleornodon. B.

pter amorem sancti Martini, cujus monasterio præerat, Turonis delatum atque honorificè sepultum est. [Nam & benigno Ecclesiæ illius hospitio, cùm Britanniam iret, exceptus est; rogatúsque multùm à fratribus ut Romam revertens illo itinere veniret, atque ad eam diverteret Ecclesiam. Denique ibidem adjutores itineris & injuncti operis accepit.] Qui etsi in itinere defunctus est, nihilominus exemplum CATHOLICÆ FIDEI Anglorum Romam perlatum est, atque ab Apostolico Papa, omnibúsque qui audiere vel legere, gratantissimè susceptum.

CAP. 19.

Ut Ethildritha Regina virgo perpetua permanserit; cujus nec corpus in monumento corrumpi potuerit.

ONfeng Ecfrið se cyning gemæccan ⁊ wif. ðære noma wæs Æðelðryð Annan dohtor east Engla cyninges. þæs we oft ær gemynegodon wæs se mon god ⁊ æfest. ⁊ þurh eall. ge on mode ge on dædum æþele; Brohte hi ær him oðer wer to wife * suþ Gyrwa ealdormon. ðær nama wæs Tondbyrht. Ac æfter medmyclum fæce ðæs ðe he hi to wife onfeng. he forðferde; Ða wæs heo seald ⁊ forgifen. þam foresprecenan cyninge þæs gemanan mid ðy ðe heo wæs twelf wintra brucende. hwæþere heo mid ecre onwalhnesse mægþhades wuldorlice awunode. swa swa me sylfum frinnendum. Mid þy sumum monnum com on tweon hwæþer hit swa wære. ða þære eadigan gemynde Wilfrerð B'. sæde. ⁊ cw. þ he wære se cuþesta gewita hire clænnesse ⁊ hire mægþhades. to ðon þ te Ecfrið se cyning him gehet ge lond ge mycel feoh to gesyllanne. gif he þa cwene * gespannan ⁊ gelæran mihte þ heo brucan wolde his gesynscipes. forþon he geare wiste þ heo nænigne monn ma lufode þonne hine; Nis þ to geortrywianne þ on ure yldo þ beon mihte þ

* se wæs B.

* aspanan. B. gesponan. C.

ACcepit autem rex Ecgfridus conjugem nomine Ethildritham, filiam Annæ regis Orientalium Anglorum, cujus sæpiùs mentionem fecimus, viri bene religiosi, ac per omnia mente & opere egregii. Quam & alter ante illum vir habuerat uxorem, princeps videlicet Australium Gyrviorũ vocabulo * Tondbert9. Sed illo post modicum temporis ex quo eam accepit defuncto, data est regi præfato: Cujus consortio cùm duodecim annis uteretur, perpetua tamen mansit virginitatis integritate gloriosa, sicut mihimet sciscitanti, (cùm hoc, an ità esset, quibusdam venisset in dubium,) beatæ memoriæ Wilfridus Episcopus referebat dicens, se testem virginitatis ejus esse certissimum, adeò ut Ecgfridus promiserit se ei terras ac pecunias multas esse donaturum, si Reginę posset persuadere ejus uti connubio; quia sciebat illam, nullum virorum plùs illo diligere. Nec diffidendum est, nostrâ etiam ætate fieri potuisse, quod ævo præce-

* r. Tondberht. C

þ forþgongendre ylde oft geƿorden ƿæs ⁊ geƿriotene spell cyþað ⁊ secgaþ. þurh anes Drihtnes gife ⁊ ðæs ylcan sebe hine gehatende ƿæs mid us ƿunian oþ ƿoruolde ende. ƿæs eac sƿylce ðæs godcundan ƿundres sƿeotol tacnung. þ ðære ylcan fæmnan lichoma bebyriged brosnian ne mihte. ⁊ þ heo fram ƿerelicre hrinenesse ungeƿemmed aƿunode. bæd heo sƿiþe lange ðone cyninge þ heo moste ƿoruld forlæte ⁊ gymenne forlætan. ⁊ þ he hi forlæte on mynstre þam soþan cyninge Criste ðeoƿian. þ heo ða ƿenunge ætnyhstan ðurhteah. Ða *eode heo on Æbban mynstre ðære Abbudissan seo ƿæs Ecgfriþes faþu ðæs cyninges. þ is geseted on þære stoƿe þe mon nemned *Coludes burh. ⁊ heo þær halig ƿyfte onfeng. ⁊ Godes ðeoƿ hade. fram ðam foresprecenan B. Ƿilfriþe. ða ƿæs ymb an gear æfter þyssum þ heo ƿæs Abbudisse geƿorden. on ðam ðeod lande ðe is gecyged Elige ðær heo mynster getimbrade Gode ƿilsumra fæmnena. ⁊ * heo monigra moder ongan beon. ge mid bysenum heofonlices lifes. ge eac mid monungum; Secgaþ men be hire syþþan heo mynster gesohte þ heo næfre linenum hrægl brucan ƿolde ac ƿyllenum. ⁊ seldon on hatum baþum heo baþian ƿolde. butan ðam * hyhstum symbelnessum. ⁊ tidum æt Eastrum. ⁊ æt Pentecosten. ⁊ ðy tƿelftan dæge ofer * geohol. ⁊ þonne heo æreft ðurh hire ðenunge ⁊ hire þinenna ða oþre Cristes ðeoƿas ða ðe ðær æƿfæstne ƿæron. ðonne ƿolde heo eallra nyhst hi baþian ⁊ þƿean; And seldon butan maran symbelnysse on tidum. oþþe maran nydðearfe. ma ðonne æne siþe on dæge þ heo ƿolde mete ðicgan; And symble gif hire hefigre untrumnysse ne beƿerede of ðære tide uht sanges oð lutterne dæg.

*ƿende. B.

* Colunderburh. B

*seo fæmne. B.

* heah tidum. B.

*gehul. B.

dente aliquoties factum, fideles historiæ narrant, donante uno eodemque Domino, qui se nobiscum usque in finem seculi manere pollicetur. Nam etiam signum divini miraculi, quo ejusdem fœminæ sepulta caro corrumpi non potuit, indicio est, quòd à virili contractu incorrupta perduraverit. Quę multùm diu regem postulans ut seculi curas relinquere, atque in monasterio tantùm vero regi Christo servire permitteretur; vbi vix aliquando impetravit, intravit monasterium Ebbæ Abbatissæ, quæ erat * amita Ecgfridi regis, positum in loco quem Coludi urbem nominant accepto velamine Sanctimonialis habitûs, à præfato antistite Wilfrido. Post annum verò ipsa facta est Abbatissa, in Regione quæ vocatur *Elige; ubi constructo monasterio, virginum Deo devotarum perplurimarum Mater virgo & exemplis vitæ cœlestis esse cœpit, & monitis. De qua ferunt, quia ex quo monasterium petiit, nunquam lineis, sed solùm laneis vestimentis uti voluerit, raróque in calidis balneis, præter imminentibus solennis majoribus, [verbi gratiâ], Paschæ Pentecostes, Epiphaniæ, lavari voluerit; & tunc novissima omnium, lotis priùs suo suarúmque ministrarum obsequio, cæteris quæ ibi essent famulis Christi. Raro etiam præter majora solennia, vel arctiorem necessitatem, plusquam semel per diem manducaverit semper, si non infirmitas gravior prohibuisset. Ex tempore matutinę synaxeos,

*amica. W.C.

*Elge. C. Eli. T.

on cyricean on halgum gebedum stod; Sume men eac swylce sægdon þæt heo þurh witedomes gast þa adle forecwæde. ðe heo on forþferde. ⁊ swylce eac ðara Godes þeowa *rum. ða þe of hire mynstre of middan gearde wæron to geferanne þæt heo swutollice eallum cydde; Ða geleorde heo to Drihtne on middum hire hirum æfter seofon gearum þæs þe heo Abbudissan hade onfeng ⁊ þa gelice swa swa heo bebead na læs on oþre stowe butan on middum hire hirum æfter endebyrdnesse ðe heo *geferde on treowene ðruh wæs bebyriged; Ða feng æfter hire on ða ðenunge Abbudissan Seaxburh hire sweoster. ða hæfde to wife Erconbyrht Cantwara cyning ⁊ mid ðy ðe Æþeldryð wæs sixtene gear bebyriged. ða licode ðære Abbudissan hire magan. þæt heo hire ban upp adyde; ⁊ on niwe ðruh asette. ⁊ on cyricean gedyde. þa het heo sume þa broðru feran. ⁊ ðone stan secean þæt mon mihte ða þruh of geheawan. ⁊ gewyrcean; Ða eodan hi on scip forþon Heliga land is æghwanan midwæterum ⁊ mid fennum ymbseald. ne hit mycle stanas hafað. þa comon hi to sumre ceastre gehrorenre noht feor ðanon. seo is on Englisc *Granta ceastre geciged. ⁊ hi sona gemetton be ðære * ceastre weallum þurh of hwitum stane fægere geworhte. ⁊ seo wæs swylce eac gelisenlice gehlidad. mid gelice stane; Ða ongeaton hi sona þæt heora ærende. ⁊ heora siðfæt wæs fram Drihtne sylfum gehradod ⁊ gesynþrad. ⁊ hi ðær Gode ðanc sægdon. ⁊ þa ðruh to ðam mynstre gelæddon mid ðy ða se lichoma ðære halgan fæmnan ⁊ ðære Cristes bryde openre ðære byrigenne wæs forð on leoht gelæded. ða wæs *he gemeted swa ungebrosnod. ⁊ swa ungewemmed swa heo ðy ylcan dæge forþferde

*rim. B. *ut Lat.*

*geleorde. B.

*Grantan streame. B.

*streame. B.

**sc.* lichoma.

usque ad ortum diei, in Ecclesia precibus intenta perstiterit. Sunt etiam qui dicunt, quòd per prophetię spiritum, & pestilentiam, quâ ipsa esset moritura, prædixerit; & numerum quoque eorum qui de suo monasterio, hoc essent de mundo rapiendi, palam cunctis præsentibus, intimaverit. Rapta est autem ad Dominum, in medio suorum, post annos septem, ex quo Abbatissæ gradum susceperat. Et æquè ut ipsa jusserat, non alibi quàm in medio eorum, juxta ordinem quo transierat, ligneo in locello sepulta. Cui successit in ministerium Abbatissæ soror ejus *Sexburga, quam habuerat in conjugem Erconberchtus Rex Cantuariorum. Et cùm sedecim annos esset sepulta, placuit eidem sorori Abbatissæ levari ossa ejus, & in locello novo posita, in Ecclesiam transferri. Jussitque quosdam è fratribus quęrere lapidem, de quo locellum in hoc facere possent. Qui ascensâ navi, (ipsa enim regio Elige undique est aquis & paludibus circundata, neque lapides majores habet,) venerunt ad *civitatulam quandam desolatam non procul indè sitam, quę lingua Anglorum Grantacester vocatur; & mox invenerunt juxta muros civitatis, locellum de marmore albo pulcherrimè factum, operculo quoque similis lapidis aptissimè tectum. Unde intelligentes à Domino suum iter esse prosperatum, gratias agentes, retulerunt ad monasterium. Cúmque corpus sacræ virginis ac sponsæ Christi, aperto sepulcro, esset prolatum in lucem, ità incorruptum inventum est, ac si eo-

*Saexburg. C.

**Sax.* civitatem.

fered ⁊ bebẏriged ƿære. sƿa sƿa
se foresæda B'. Ƿilferþ ⁊ moni-
ge oþre ða ðe hit cuþon. cẏð-
dan ⁊ sægdon ; Ac hƿæþere cu-
þran geƿitnesse. Cẏneferþ læce
se æt hire ƿæs þa heo forþferde
⁊ eft ða mon hire lichoman of
bẏrigenne up hof. ƿæs. his geƿu-
na þ he sægde þa heo untrum
ƿæs. þ heo hæfde mẏcelne sƿile
on hire sƿeoran. ða het mon me
cƿ. he. þ ic ðone sƿile gestico-
de. þ te seo scæþþende ƿæta ut
fleoƿe seo ðær inne ƿæs ; Mid
ðẏ ic þ ða dẏde ða ƿæs heo ge-
seƿen ðurh tƿegen dagas. þ hi-
re * leohtor ⁊ sƿa ƿell ƿære sƿa
þ te monige tealdon þ heo ge-
hæled beon mihte from ðære
untrumnesse ; Ða ðẏ ðriddan
dæge ƿæs heo eft hefigod mid
ðam ærran sarum. ⁊ sona ƿæs
gehrinen ⁊ genumen of middan
earde. ⁊ eall þ sar ⁊ ðone deað
mid ecre hælo ⁊ life onƿende ;
Mid þẏ æfter sƿa monigum gea-
rum hire lichoma ƿæs up of bẏ-
rigenne ahafen. ða aðenodon
hi ⁊ aslogan geteld ofer. ⁊ eall
seo gesomnung broþra ⁊ sƿeo-
stra on tƿa healfe singende
ẏmbstodon. ⁊ seo Abbudisse in
þ geteld eode. ⁊ feaƿa men mid
hi. þ hi ða ban ƿoldon up adon. ⁊ onþƿean ⁊ geseoƿian æf-
ter monna geƿunon ; Ða semninga gehẏrdon ƿe ða Abbu-
dissan inne hludre stæfne cleopian. Seo ƿuldor cƿ'. Drihte-
nes noman ; Ða æfter medmẏclum fæce ða cleopode me
mon ⁊ cigde inn. * onƿreon ða duru ðæs geteldes. ða
geseah ic lichoman ðære halgan Godes fæmnan. upp aha-
fenne of bẏrigenne ⁊ on bedde gesetedne. ⁊ ƿæs slæpen-
dum men gelicra ðonne deadum ; Ða onƿrigon hi eac
hire ondƿliton ⁊ eoƿodon me ða ƿunde þæs snides.
ðe ic geo ær dẏde. ða ƿæs heo sƿa fæstlice gehalod.
þ te ƿundorlice gemete fore openre ƿunde ⁊ geonien-
dre mid ða heo bebẏriged ƿæs. þ seo ðẏnneste dolh
sƿaðo ⁊ seo læste ætẏƿde. ge eac ealle ða scẏtan ðe

*geolhstor. B

*onƿrugon. C.

dem die fuisset defuncta, sive hu-
mo condita, sicut & præfatus an-
tistes Wilfrid, & multi alii, qui
novere testantur. Sed certiori
notitiâ medicus Cinfridus, qui
& morienti illi, & elevatæ de tu-
mulo affuit, referre erat solitus,
quòd illa infirmata habuerat tu-
morem maximum sub maxilla;
jusserúntque me, inquit, incidere
tumorem illum, ut efflueret noxi-
us humor qui inerat. Quod dum
facerē, videbatur illa per biduum
aliquanto leviùs habere, ità ut
multi putarent, quòd sanari pos-
set à languore. Tertio autem die
prioribus aggravata doloribus, &
rapta confestim de mundo, dolo-
rem omnem ac mortem perpetuâ
salute ac vitâ mutavit. Cúmque
post * tot annos elevanda essent
ossa de sepulcro, & extento desu-
per papilione, omnis congregatio
hinc Fratrum, indè Sororum psal-
lens circumstaret; ipsa autem Ab-
batissa intus cum paucis ossa ela-
tura & * dilutura intrasset, repentè
audivimus Abbatissam intus clarâ
voce proclamare: Sit gloria no-
mini Domini. Nec multò pòst
clamaverunt me intus, reserato
ostio papilionis, undiq; elevatum
de tumulo & positum in lectulo
corpus sacræ Deo virginis quasi
dormientis simile. Sed & disco-
operto vultûs indumento mon-
straverunt mihi etiam vulnus in-
cisuræ, quod feceram curatum; ità
ut mirum in modum pro aperto
& hiante vulnere, cum quo sepul-
ta erat, tenuissima tunc cicatricis
vestigia apparerent. Sed & linte-

*Sic MSt. sing.

*C. & w.

se lichoma mid bewunden wæs. swa on * wealge ⁊ swa niwe ⁊ swa clæne ætywdon swa swa ðy seolfan dæge hire ðam clænum limum hi ymbsealde wæron ; Secgaþ eac men þa heo ðrycced wæs ⁊ swenced mid swyle ⁊ mid sare hire sweoran ꝥ heo wære swyþe lustfulliende ðysse untrumnesse cynne. ⁊ heo oft gewunolice cwæde. Ic wat cuþlice ꝥ ic be gewyrhtum on minum sweoran bere ða byrþenne ðysse adle. ⁊ ðysse untrumnesse in ðam ic me * gemon geo beran ða ic geong wæs ða ydlan byrðenne gyldenra * sigla. ⁊ ic gelyfe ꝥ me forþon seo upplice arfæstnes wolde ma hefigad beon mid sare mines sweoran. ꝥ ic swa wære alysed fram þære scylde þære swyþe idlan leasnesse. mid ðy me nu for golde ⁊ for gimmum of sweoran forþlixað seo readnes ⁊ bryne ðæs swyles ⁊ wærces ; Hwæt. þa gelamp mid ðy gehrinenesse ðære ilcena gegyrlena þe mon of hire lichoman dyde. ꝥ deofol seocna ⁊ monigra oþra untrumnessa oft gehælede wæron ; Swylce eac seo þruh in ðære heo wæs ærest bebyrged monigum monnum ðe heora eagan sargedon ⁊ hefegodan wearþ to hæle. þonne hi heora heafod ⁊ heora eagan to onhyldon ⁊ him to gebædon. ⁊ sona seo gewemmednes þæs sares ⁊ ðære hefignesse fram heora eagum gewat ; Ond hwæt hi ða þwogan ⁊ baþedon ðone lichoman ðære halgan fæmnan. ⁊ mid niwum hrægelum gegyredon. ⁊ in cyricean bæron. ⁊ on ða stænenan þruh gesettan. þe ðider gelæded wæs. ⁊ ðær nu gyta oþ þisne ⁊weardan dæg on mycelre arwurþnesse is hæfed. wæs ꝥ eac mycel wundor ꝥ seo ðruh wæs swa gemete þære fæmnan lichoman gemeted swa swa heo synderlice hire gegearwod wære. swylce eac seo heafod stow sunder cræftiglice * geworht ⁊ gesceaplice gehiwad. ꝥ ætywde to ðam gemete hyre heafdes ; Is Elig ꝥ land on

* walge. C.

* gesceah geo. B.

* sigel-la. B.

* gemeten ⁊ geworht. B.

amina omnia, quibus involutum erat corpus, integra apparuerunt; & ità nova, ut ipso die viderentur castis ejus membris esse circundata. Ferunt autem, quia cùm præfato tumore ac dolore maxillæ sive colli premeretur, multùm delectata sit hoc genere infirmitatis, ac solita dicere: Scio certissimè, quia meritò in collo pondus languoris porto, in quo juvenculam memini me supervacua monilium pondera portare; & credo, quòd ideo me superna pietas dolore colli voluit gravari, ut sic absolvar à reatu supervacuæ levitatis; dum mihi nunc pro auro & margaritis de collo rubor tumoris, ardórque promineat. Contigit autem tactu indumentorum eorundem & dæmonia ab obsessis fugata corporibus, & infirmitates alias aliquoties esse curatas: Et loculum in quo primò sepulta est, nonnullis oculos dolentibus, saluti fuisse [a]perhibent. Qui cùm suum caput eidem loculo apponentes [b]orassent; mox doloris sive caliginis incommodum ab oculis amoverent. Laverunt igitur virginis corpus; & novis indutum vestibus intulerunt in Ecclesiam: atq; in eo quod allatum erat sarcophago, posuerunt: ubi usque hodie in magna veneratione habetur: mirum verò in modum ità aptum corpori virginis sarcophagum inventum est, ac si ei specialiter præparatum fuisset; & locus quoque capitis seorsim fabrefactus, ad mensuram capitis illius, aptissimè figuratus apparuit. Est autem Elige in provincia Orientalium An-

* hpæt hpæga. C.

on eaſt Engla mægþa * hu hugu ſyx hund hida on ealondeſ gelicneſſe. iſ eall ſpa ſpa pe cpædon. mid fenne ⁊ mid pætere ymbrealð. ⁊ fram genihtſumneſſe æla. ða ðe on ðam ylcan fennum fongene beoþ hit naman onfeng; Ðær gepilnode mynſter habban ſeo gemyngade Criſter ðeopa. forþon heo of ðære ylcan mægþe eaſt Engla lichoman frymþe lædde. ſpa ſpa pe foreſpræcende pæron;

glorum, regio familiarum circiter sexcentarum, in similitudinem insulæ, vel paludibus (ut diximus) circumdata, vel aquis; unde & à copia anguillarum, quæ in eisdem paludibus capiuntur, nomen accepit. Ubi monasterium habere desideravit memorata famula Christi, quoniam de provincia eorundem Orientalium Anglorum ipsa, ut præfati sumus, carnis originem duxerat.

NOTÆ.

ª Loculum [*Sanctæ Ethildrithæ*] ---nonnullis oculos dolentibus saluti fuisse perhibent.— Perhibent, *inquit Beda*; *hoc est*, οἱ πολλοί. *Beda* αὐτόπτης *non perhibet.*

ᵇ Qui, cùm suum caput eidem loculo apponentes ORASSENT---- *Orassent? Quemnam? vel, Quidnam potiùs? id scil.* Quod nonnullis saluti fuisse perhibent; *hoc est*, loculum. *Rex Aluredus Idololatriam non ferendam, minimè dissimulat. Sax.* Illi autem caput suum oculósque suos affixerunt, & ad illum oraverunt; *loculum, scilicet, in quo primò sepulta fuit Ethildritha.*

Si tantam in loculo *fidem, quantam in ipsa Ethildritha, pro salute sua, collocassent? Hujus plebeculæ ad Idololatriam, quamvis proclivis contemplatio, ad doctrinam Ecclesiæ saniorem, hìc non intempestivè nos revocabit.* Solum Deum *pro salute & auxilio invocandum esse. Homil.* 34. De oratione Mosis, *pag.* 201. *lin.* 20. *Sic transfero.*

Joſue ða hæfde heofonlicne fultum ⁊ afligde Amalech ⁊ hiſ folc mid pæpnum; Be ðyſum pe magon tocnapan ꝥ pe Criſtene ſceolon on ælcere earfoðnyſſe æfre to Gode clypian. ⁊ hiſ fultumeſ biddan mid fullum geleafan. gif he ðone nele hiſ fultum uſ don. ne ure bene gehyran. ðon biþ ſputol ꝥ pe mid yfelum dædum hine ær gegremedon. ac pe ne ſceolon ſpa ðeah ðære bene geſpican. oþþæt ſe mildheorta God uſ mildelice ahredde; Moyſeſ hæfde ſige ⁊ micelne fultum ða hpile ðe he heold hiſ handa on gebedum. ⁊ hiſ pilla ne ateorode ac ſe perigа lichama. nu hæbbe pe gepinn piþ þone hetolan deofol. ⁊ he pinþ on uſ. forþam þe he pælhreop iſ; Hu biþ þonne gif pe nellaþ to þam hælende clypian. þonne Moyſeſ perignyſ ne mihte beon beladod; Pitodlice biþ

Tunc Josua auxilium cæleste habuit, & Amalechum, populúmque suum armis fugavit: Ex his scire possimus, quòd nos Christiani, in quavis difficultate * SEMPER DEUM *invocare; ejúsque auxilium fide plenâ petere debeamus. Sin verò auxilium nobis suum præbere noluerit, neque nostram audire orationem, tum manifestum est, quòd nos pravis actionibus illum antea irritaverimus: Haud oportuit tamen ab oratione* * *desistere, donec misericors Deus nos miseranter liberaverit. Moses victoriam obtinuit, multúmque auxilii, tantisper dum manus suas in orationibus extulerit: voluntas autem ejus haud erat lassata; sed corpus defessum. Nunc contra malitiosum diabolum contendimus; ille autem in nos contendit, quoniam crudelis est. Quid erit si* JESUM * *nolimus invocare; cùm Mosis lassitudo haud posset excusari. Ille quidem à diabo-*

* *nunquam ergò creaturam.*

* *ad Deum. scil.*

* *nolunt autem qui ad creaturas confugiunt.*

biþ oferswiþed ðurh þone swicolan deofol. seþe nele clypian Crist him to fultume ⁊ Ælc rihtwismann hæfde swa we rædaþ on bocum fultum ⁊ hreddinge seþe mid fullum geleafan on his earfoþnyssum to ðam ælmihtigan clypode ⁊ Nis nan ðing swa laþ þam geleafleasum deofle swa ꝥ hine man gebidde bealdlice to Gode. forþam ðe se swicola wat ꝥ his wæpna sceolon þurh halie gebedu toberstan swiþost. ⁊ he biþ oferswiþed symle ðurh gebedu ⁊ Forþi he cunnaþ georne þonne we clypiaþ to Gode hu ne magen tobrecan ða gebedu mid costnungum. ⁊ urne mod awendan of ðam weorce ðurh ꝥ. oþþe he mid gymeleaste huru us gebysgaþ. oþþe mid smeagungum smealice us hrem þ. þonne sprece we soþlice to Gode sylfum swa ⁊ And þonne we bec rædaþ oþþe rædan gehyraþ. ðonne sprycð God to us ðurh ða gastlican rædinge ⁊ Ðe mann mot hine gebiddan swa swa he mæg ⁊ cann. forþam ðe se ælmihtiga God cann ælc gereord tocnawan. ⁊ on ælcere stowe man mot mærsian his Drihten. ⁊ hine gebiddan. beo ðær þær he beo ⁊ Man sceal swa ðeah secean cyrcean gelome.---

lo malitioso devictus erit, qui CHRISTUM *in auxilium vocare noluerit. Quilibet justus, sicut in Bibliis legimus, auxilium habuit & vindicias, qui plenâ fide in angustiis suis,* OMNIPOTENTEM *invocaverit. Nihil tam odiosum diabolo infideli exsistit, quàm ut homo** AUDACTER DEUM *oraverit. Novit enim ille malitiosus, arma sua per sanctas preces potissimùm fractum iri; & quòd ille per preces semper devictus esset; propterea diligenter satagit, cùm* DEUM *invocemus, qui preces tentationibus interrumperet; nostrámque mentem ab illo opere, hoc modo diverteret, vel saltem negligentiâ nos occuparet, vel cogitationibus nos subtiliter perturbaret; quando mente purâ oremus, tum* DEUM *ipsum quidem ità alloquimur: Cúmque* Biblia *legamus, sive lecta audiamus, tum Deus, per spiritualem illam lectionem nos alloquitur. Oret quisq; sicut possit & valeat: Novit enim Deus Omnipotens unamquamq; linguam callere; & in omni loco quis posset* DOMINUM *suum celebrare,* ILLÚMQ; *orare, ubicunque loci fuerit: quemvis tamen oportet sæpe Ecclesiam petere ---*

** Vide pag. 284. lin. 41.*

Et pag. 206. lin. 1.

Us is neod ꝥ we clypion to Criste gelome. butan hi geleaste ⁊ hiwunge swa þeah ⁊ Swa swa se lichama leofaþ be hlafe ⁊ drince swa sceal seo sawul libban be lare ⁊ gebedum ⁊

Nobis necessum est, ut Christum frequenter invocemus, veruntamen absque negligentia & dissimulatione: sicut corpus pane potúque vivit, sic anima vivit doctrinâ precibúsque.

Et pag. 212. lin. 17. Exemplo Sanctorum hîc in terris viventium, atque pro peccatoribus orantium ductus, sic ait.

Be þyssum man mæg to cnawan ꝥ micelum fremiaþ þam læwedum mannum þa gelæredan Godes ðeowas. ꝥ hi mid heora ðeowdome him ðingion to Gode ⁊

Ex istis scire quis poterit quòd multùm prosint Laicis hominibus docti Dei ministri, ut per cultus suos, pro illis ad DEUM *intercederent.*

Meminerit hîc Lector, Homilistam & Sanctorum invocationem tacere, & orationem ad Deum solum constanter premere.

Sufficit isthac de Mosis Oratione ad Deum adjecisse, occasionem à quibusdam ad loculum *Ethildritha orantibus eò libentiùs hîc arreptâ; ut ostendamus Homilistam,*

stam, nullam velle ansam prensare premendi creaturarum invocationem: Quin potiùs Veri, Æterni, & Catholici cultûs fundamenta ponere & stabilire, ut hinc è mentibus Anglorum veterum cultus superstitiosus, iisdem argumentis statim excidat, quibus * *Papa Bonifacius totum Saxonum gentilium idololatriæ fermentum expugnavit.*

*lib.2.cap.10

„ *Videte Crucem ipsam, contra fidem historiæ, adorari, pag. 165. lin. 1. &c. Quendam adhærere tumbæ S. Oswaldi, pag. 192. lin. 21. Alterum ad corpus Ethildrithæ more orantium inclinare, pag. 283. Et ad ipsum loculum orare, pag. 309. lin. 20.*

Cap. 20.

Hymnus de illa.

Sax. Deest

Videtur opportunum huic historiæ etiam Hymnum virginitatis inserere, quem ante annos plurimos in laudem ac præconium ejusdem reginæ ac sponsę Christi †(& ideò veraciter reginæ quia sponsæ Christi)‡ Elegiaco metro composuimus: & imitari morem sacræ scripturæ, cujus historiæ carmina plurima indita, & hæc metro ac versibus constat esse composita.

†‡ desunt. W.

*Alma Deus trinitas, * qui secula cuncta gubernas,*
Annue jam cœptis alma Deus trinitas.
Bella Maro resonet, nos paucis dona canamus,
Munera nos Christi, bella Maro resonet.
Carmina casta mihi fœda non raptus Helenæ;
*Luxus erit * lubricis, carmina casta mihi.*
Dona superna loquar, misera non prælia Trojæ,
Terra quibus gaudet; dona superna loquar.
En Deus altus adit venerandæ virginis alvum!
Liberet ut homines, en Deus altus adit!
Fœmina virgo parit mundi devota parentem,
Porta Maria Dei, fœmina virgo parit.
Gaudet amica cohors de virgine matre tonantis,
Virginitate micans, gaudet amica cohors.
Hujus honor genuit casto de germine plures,
Virgineos flores hujus honor genuit.
Ignibus usta feris, virgo non cessat Agathe,
Eulalia & perfert, ignibus usta feris.
Casta feras superat, mentis pro culmine Tecla,
*Eufemia * sacras; casta feras superat.*
Læta ridet gladios ferro robustior Agnes,
Cecilia infestos, læta ridet gladios.
Multus in orbe viget per sobria corda triumphus,
Sobrietatis amor multus in orbe viget.
Nostra quoque egregia jam tempora virgo beavit,
Ethildritha, nitet nostra quoque egregia.
Orta patre eximio regali & stemmate clara.
Nobilior Domino est, orta patre eximio.
Percipit inde decus regina & sceptra sub astris.
Plus super astra manens percipit inde decus.
Quid petis alma virum sponso jam dedita summo?
Sponsus adest Christus, quid petis alma virum?
Regis ut ætherii matrem jam credo sequaris,
Tu quoque sis mater regis ut ætherei.
Sponsa dicata Deo bis sex regnaverat annis,
Inque monasterio est sponsa dicata Deo.
Tota sacrata polo, celsis ubi floruit actis,
Reddidit atque animam tota sacrata polo.
Virginis alma caro est tumulata bis octo Novembres;
*Nec * putet in tumulo virginis alma caro.*

* qua. W.
* lubricus. W.
* rapidas. T.
* Sic MSS.

Christe

Christe! tui est operis, quia vestis inipsa sepulchro
Inviolata nitet, Christe! tui est operis.
Hydros & ater abit, sacra pro vestis honore;
Morbi diffugiunt, hydros & ater abit.
Zelus in hoste furit quondam qui vicerat Evam:
Virgo triumphat ovans: zelus in hoste furit.
Aspice nupta Deo, quæ sit tibi gloria terris,
Quæ maneat cœlis; aspice nupta Deo.
Munera læta capis festivis fulgida tædis;
Ecce venit sponsus; munera læta capis.
Et nova dulcisono modularis carmina plectro,
Sponsa hymno exultas, & nova dulcisono.
Nullus ab altithroni comitatu segregat agni;
* *Quam affectu tulerat, nullus ab altithroni.*

* *Sponsam, scil.*

NOTÆ.

ª In laudem & præconium ejusdem Reginæ, ac sponse Christi [*scil. Ethildritha, Regis Annæ filiæ, Eliensis monasterii, nobilissimi quondam, & antiquissimi Abbatissæ: Ethiliritha, nomine pervulgato* Saint Audry, *Anglis omnibus innotescit. Ab urbecula Grantacestria grandæva, in vicinia Academiæ Cantabrigiensis sita, (ad cujus *antiquitatem Academia quoque suam gestit referre) S. Ethildritha jussit Eliam usque, naviculâ deportari locellum marmoreum, ad exuvias corporis sororis Sexburgæ excipiendas & conservandas. Cap. 19. totum recognosce. Sed honore quanto S. Ethildritham Anglicana gens antiquitus habuerit, oratio panegyrica & anniversaria, quam loco homiliæ publicæ, popellus noster imbibere solebat, in membranis Academiæ publicæ nostræ tutò conservata, hodie demonstrabit. Cujus initium Latinè redditum sic in lucem profero. Hom. 51. pag. 64.*

* *Vide Cl. Caium de antiqu. Cantabr. Academ.*

Ƿe ƿyllaþ nu aƿriten ðeah ðe hit ƿundorlic sy. be þære halgan Æþeldryþe þam Engliscan mædene ðe wæs mid twam werum. ⁊ swa þeah wunode mæden swa ða wundra swuteliaþ þe heo wyrcð gelome. Anna hatte hyre fæder east Engla cyning swiþe Cristen man. swa he cydde mid weorcum. ⁊ eall his team wearð gewurþod þurh God. Æþældryþ wearþ ða forgifen anum ealdormen to wife. ac hit nolde God þ heore mægþhad wurde mid hæmede adylegod. ac heold hi on clænnysse forþan þe he is God ⁊ eall mæg þ he wyle. ⁊ on manegum wisum his mihta geswuteliaþ. Ðe ealdorman gewat þa hit God wolde. ⁊ heo wearþ gegifen Ecgfriþe cyninge ⁊ twelf gear wunode mæden on ðæs Kyninges sinscipe. swa swutele wundra hyre mærþa cyþaþ mæþghad gelome. heo lufode ðonne hælend ðe hi heold unwemmod. ⁊ Godes ðeowas wurþode. an ðæra wæs Ƿilfriþ biscop. &c.

Scribemus modò, quantumvis mirabile existat, de S. Ethildritha, Anglicana illa virgine, quæ cum duobus maritis unà fuit, attamen virgo permansit, sicut miracula ostendunt quæ sæpiùs operatur. Anna dictus est pater ejus, orientalium Anglorum Rex, vir perquam Christianus, prout operibus ipse testatus est, tótaque ejus progenies à Deo nobilitata fuit. Tunc Etheldritha cuidam Principi dabatur in uxorem: voluit tamen Deus virginitatem ejus per conjugium deleri, sed in puritate illam conservavit. Deus enim cùm sit, omnia potest quæ velit; multisq; modis suam potentiam ostendit. Tunc obiit princeps, cùm ità Deus voluisset: Data autem fuit Ecgfritho Regi; annósque duodecim in regis hujus connubio, permansit virgo; sicut miracula multa gloriæ suæ, & virginitatis sæpe testantur. Jesum dilexit illa, qui illam intemeratam servavit; Deique ministros honoravit, quorum unus Wilfridus Episcopus fuit, &c.

ᵇ Fœmina

[b] Fœmina virgo parit-------- *S. Mariam hic in tertia persona celebrat: Tantum abest ut Θεοτόκον invocet.*

[c] Quid petis Alma virum? -------- *Hic verò Sanctam Ethildritham per Apostrophen alloquitur: Eâdem opellâ utramque potuisset invocare, si æquè necessarium, & consentaneum verbo Dei, vir divinus censuisset. Quales conceptus de sanctis Angelis, Patriarchis, Prophetis, Apostolis, Martyribus & Confessoribus Ecclesia Romano-Saxonica populo, in* Natali omnium Sanctorum *commendaverit, testatur Sermo Catholicus, illo die, commemorationi Sanctorum dicato, quotannis publicè recitatus; ex quo omnia, quæ causam præsentem illustrare, & quæ etiam, vel contra nos facere videntur, excerpere non incommodum judicavi. pag.225. lin.13.*

Godes halgan synd Englas ⁊ menn. Englas synd gastas butan lichaman; Be ðam ƿe forhtiaþ fela to sprecenne. forþan ðe Gode anum is to ƿitenne hu heora ungesewenlice gecynd butan ælcere besmitennysse oþþe ƿanunge on ecere hluttornysse ðurhƿunað; Ðeah hƿæþere ƿe oncnaƿaþ on halgum geƿritum ꝥ nigon engla ƿerod synd ƿunigende on heofonlicum þrymme ðe næfre nane synne ne gefremedon; Nu is ðes dæg ðisum englum arƿurþlice gehalgod. ⁊ eac þam halgum mannum ðe þurh micclum geþincþa fram frymþe middan geardes Gode geþugon. of ðisum ƿæron ærest heah fæderas eaƿfæste. ---Sumum ðenodon englas. Sumum fugelas oþ ꝥ englas eft on eaþelicum forþsiþe hi to Gode feredon. Eala ðu eadige Godes cennestre. Symle mæden Maria. tempel ðæs halgan gastes. mæden ær geeacnunge. mæden on geeacnunge. mæden æfter geeacnunge. micel is ðin mærð on ðisum freols dæge betƿux þam foresædum halgum. Forþan ðe ðurh þine clænan cennunge him eallum becom halignyss ⁊ heofonlican geþincþum. ƿe sprecaþ be ðære heofonlican cƿene endebyrdlice æfter ƿifhade. --Eallum ðisum foresædum halgum. ꝥ is englum ⁊ Godes gecorenum mannum is þyses dæges ƿurþmynd gemærsod on geleaffulre gelaþunge him to ƿurþmynde ⁊ us to fultume. ꝥ ƿe þurh heora

Dei Sancti, Angeli sunt & homines. Angeli Spiritus sunt incorporei. De illis multa dicere formidamus, quoniam Dei* solius *est scire, qui illorum natura invisibilis, absque omni contagio aut defectu, in æterna claritate permaneat. Verùm tamen in Sacris Scripturis intelligimus quòd novem Angelorum exercitus permaneant in solio cælesti, qui nullum unquam peccatum perpetraverint.* Et lin. 28. *Hodiernus autem dies sanctis Angelis honorificè sacratur, atque etiam sanctis hominibus, qui per magnam gloriam ab initio hujus mundi, Deo servierunt. Et ex his primi erant Patriarchæ religiosi.* Et pag.228. lin.5. *Quibusdam [Sanctorum in desertis viventium] ministrarunt Angeli; quibusdam volatilia: donec Angeli, postea facilem per obitum, illos ad Deum perduxerint.* * O tu Beata Deipara, semper Virgo Maria; *Spiritus Sancti templum, Virgo ante conceptionem, Virgo in conceptione, Virgo post conceptionem: magna est tua, in hoc festo die inter Sanctos prædictos gloria; Quoniam per puram tuam genituram illis omnibus sanctitas, & cælestis gloria obveniunt. De cælesti Regina ordine [suo,] secundùm statum uxoralem loquimur---* Et lin. 20. *Sanctis hisce omnibus prædictis, hoc est, Angelis, hominibúsque Dei electis, hujus diei honor in Ecclesia fideli celebratur; illis in honorem, nobísque in auxilium: ut nos per illorum in-*

* *ultra Scripturam in sacris sapere, insipientiæ est.*

* *Apostrophe ad S. Deiparam absque invocatione, usitatissima.*

þingrædene him geferlæhte be-
on moton⁊ Ðær us getiþige se
mildheorta Drihten se hi ealle
⁊ us mid his deorwurþan blode
fram deofles hæftnedum alysde⁊
we sceolon on þysere mærlican
freols tide mid halgum gebe-
dum ⁊ lofsangum us geinnian
swa hwæt swa we on oþrum fre-
ols dagum ealles geares ymbry-
nes þurh mennisce tyddernys-
se *hwonlicor gefyldon. ⁊ carfullice hogian þ we to ðære
ecan freols tide becumon⁊

tercessionem illis assimilemur. Hoc nobis * donet misericors Dominus, qui illos omnes & nos sanguine suo pretioso, à diaboli vinculis liberavit. *Debemus nos hoc tempore festivo, per sanctas preces, & hymnos [nosmet] corrigamus, in quibuscunque, festis reliquis per totius anni curriculum, pro humana infirmitate, aliquando peccaverimus: & solicitè curemus, ut ad æternum illud festum perveniamus.*

* *In Natali Sanctorum, Deum solum in sermone publico, invocat homilista.*

Et ex Evangelio in Natale Sanctorum, *scil.* VIDENS JESUS TURBAS ASCENDIT IN MONTEM, *post Beatitudines Sanctorum octo explicatas, sic tandem pag. 232.*

Ac uton biddan mid inweardre heortan þone Ælmihtigan wealdend. se ðe us mid menigfealdre mærsunge ealra his halgena nu to dæge geblissode. þ he us getiþige genihtsumnysse his miltsunge ðurh heora menigfealdan þingrædena. þ we on ecere gesihþe mid him blission. swa swa we nu mid hwilendlicre ðenunge hi wurþiað. Sy wuldor ⁊ lof hælendum Criste se ðe is anginn ⁊ ende. scyppend ⁊ alysend ealra halgena mid Fæder ⁊ mid halgum Gaste á on ecnysse. Amen.

*Nos verò *Gubernatorem omnipotentem intimo corde obsecremus, qui multiplici Sanctorum suorum omnium gloriâ nos hodie lætari fecit, ut ille nobis misericordiæ suæ copiam, per multiplicem illorum intercessionem donare velit, unde in æterna visione cum ipso unà gaudeamus,* Sit honor et gloria Jesu Christo, *qui est principium & finis,* Creator & Redemptor *omnium Sanctorum,* cum patre et spiritu sancto, *semper, in æternitatem. Amen.*

* *Hic quoque Die Natali Sanctorum, solum Deum invocare hortatur.*

Cap. 21.

Ut Theodorus Episcopus inter Ecgfridum, & Æthilredum reges pacem fecerit.

ÐA ðy nigeðan geare Ecfriðes rice ðær cyninges wæs gefeohted ⁊ ongunnen hefig gewin. ⁊ mycel gefeoht betweoh *hine ⁊ Æþelrede Myrcna cyninge. ða wæs ofslagen on ðam gefeohte be Treontan streame ðære ea Elfwine Ecfriðes broðor*. wæs he geong æþeling eahtatyne wintra. se wæs swyþe lufigendlic ⁊ leof æghwæþerre þeode. forþon þe his sweostor seo wæs Osþryþ haten. hæfde Æþelred Myrcna cyning him to wife⁊ Mid ðy

* him. B. & C.

* þæs cyninges. B. & C.

ANno regni Ecgfridi nono, conserto gravi prælio inter ipsum & Æthilredum Regem Merciorum juxta fluvium Treanta, occisus est Elfwini, frater regis Ecgfridi, juvenis circiter decem & octo annorum, utrique provinciæ multùm amabilis. Nam sororem ejus, quæ dicebatur *Ostridi, rex Æthilredus habebat uxorem. Cùmque materies belli acrioris

* Osthryth. *C.* Estrith. *T.* Ostrit. *W.*

ðy

*grimman. C. ðy ða * grimman gefeoht ⁊ lengran feondscipes andtimber betwih ða reþan cyningas. ⁊ ða folc wæs gesewen upp cumende. ða Theodor Gode se leofa B. mid godcunde gife. ⁊ fultume mid his halwendre trymnesse ⁊ lare. þa ongunnenan bernesse swa mycelre frecednesse eallinga adwæscte. to ðon þæt he gesibbade þa cyningas * betwih. ⁊ þa folc þæt nænges mannes feorh to lore weard. ne mare blod gylde wæs for þam ofslægenan cyninges breþer. ac he mid feo wiþ hine geþingode þæt heora sib wæs syþþan seaht. ⁊ sib mycelre tide æfter þonne betwyh ða ylcan cyningas ⁊ heora rice awunode.

*betweonum. C.

& inimicitiæ longioris inter reges populósque feroces videretur exorta, Theodorus Deo dilectus antistes, divino fretus auxilio, salutiferâ exhortatione cœptum, tanti periculi funditus extinguit incendium; adeò ut pacatis *alterutrum regibus ac populis, nullius anima hominis pro interfecto regis fratre, sed debita solummodo mulcta, pecuniæ regi ultori daretur. Cujus fœdera pacis, multo exinde tempore, inter eosdem reges eorúmque regna durarunt.

* Pro, altero in alterum.

Cap. 22.

Ut vincula cujusdam captivi, cùm pro eo missa cantarentur, soluta sint.

ON þam forespræcenan gefeohte ðe Ælfwine wæs cyninges broþer ofslagen wæs. þæt sum gemyndelic wise wæs geworden. seo nis no to forswygianne. ac hi breceþ monigra hælo. gif heo asæd bið. Wæs ðær ofslægen on ðam gefeohte betwih oðre sum geong ðæs cyninges ðegn Ecfriþes. ðæs nama wæs Imma. mid ðy he ða ðy dæge. ⁊ ðære æfterfyligendan nihte betwih þara ofslægenra gelic deadum læg. ða ætnyhstan onfeng he gaste ⁊ wearþ geedcwyced. ⁊ upaset. ⁊ sylfa his wunda awraþ. swa swa he meahte. ⁊ æfter ðon he hine gereste medmycel fæc. ða ahof he hine upp. ⁊ ongan aweg gan gif he hwær ænigne freond meahte gemeten þe his gymenne dyde. ⁊ his wunda lacnian wolde. Ða he þa þæt dyde. ða wæs he gemeted ⁊ genumen. fram þam monnum ðæs feondlican weredes. ⁊ þa læddan hine to heora hlaforde þa wæs Æþelredes gesiþ ðæs cyninges. Ða frægn hine se hwæt he wære. ða ondswarede he andettan þæt he cyninges þegen wære. [*ac he sæde] þæt he folclic man wære ⁊

*MS. B. sed Cant. ahræg de.

IN præfato autem prælio, quo occisus est rex *Ælwini * memorabile quoddam factum esse constat, quod nequaquam silentio prætereundum arbitror, sed multorum saluti si referatur, fore proficuum. Occisus est ibi inter alios de militia ejus, juvenis *vocabulo Imma; qui cùm die illo & nocte sequente, inter cadavera occisorum similis mortuo jaceret, tandem recepto spiritu revixit, ac residens sua vulnera, prout potuit, ipse alligavit. Deinde modicum requietus levavit se, & cœpit abire sic, ubi amicos, qui sui curam agerent, posset invenire. Quod dum faceret, inventus est & captus à viris, hostilis exercitûs, & ad Dominum ipsorum, comitem videlicet Ethilredi regis, adductus. A quo interrogatus quis esset, timuit se militem fuisse confiteri; rusticum se potiùs &

* Sax. Regis frater.
* Elwine. W.
* Sax. juvenis quidam, Regis famulus.

⁊ ðearfende ⁊ gewifad hæfde. ⁊ ꝥ he forþon in ða fyrd come. ꝥ he sceolde cyninges þegnum heora ⁊lyfene ⁊ mete lædan. ⁊ mid heora heafod gemacum. Ða onfeng se gesiþ hine. ⁊ his gymenne dyde. ⁊ his ƿunde het lacnian. ða he ða ongan trumian ⁊ haligan. ða bebead he. ꝥ hine mon gebunde. ðy læs he on niht onƿeg fluge. ⁊ bestæle. ða [*ne] mihte hine man gebindan. Forþon þe sona ðær ðe hi on ƿeg eodan. ða ðe hine bundan þonne toslapan ða bendas ⁊ tolysede ƿæron. Hæfde he agenne broðer Mæsse Preost. ðæs noma ƿæs Tunna. se ƿæs Abbud on þam mynstre ⁊ on ðære ceastre seo nu of ðis fram his noman is nemned Tunnan ceastre. Mid ðy he hine hyrde on ðam gefeohte ofslægene. þa com he ⁊ sohte on þam ƿæle his lic hƿæðer he hit findan mihte. ða funde he oþerne þurh eall þing him þone gelicestan. þa tealde he ꝥ he hit ƿære. bær he hine þa to his mynstre. ⁊ arlice bebyrgde. ⁊ for alysnesse his saule gelomlice Mæsse sang dyde. Ðære mæssunge ƿæs geƿorden ꝥ ic ær *cuþe. ꝥ hine nænig man mihte gebindan. ac sona instæpe ða bendas toslupon ⁊ he onlysed ƿæs. Betƿyh þa ðing þa eac se gesiþ se þe hine hæfde ongan ƿundrian. ⁊ hine frinan. for hƿon hine mon gebindan ne mihte. ⁊ hine acsade hƿæþer he ða alysendlican * rime cuþe. ⁊ ða stafas mid hine aƿritene hæfde. be sƿylcum menn * læas spell secgaþ. ⁊ sprecaþ ꝥ hine mon forþon gebindan ne mihte. Ða ⁊sƿarede he ꝥ he noht sƿylcra cræfta cuþe. Ac ic hæbbe cƿ. he on minre mægþe minne broþer Mæsse Preost. ⁊ ic ƿat ꝥ he me ofslægenne talað. ⁊ for me gelomlice mæssaþ. ⁊ gif ic nu on oðrum life ƿære. þonne ƿære min saul ðær ðurh his * ðinunge fram ðam ecum ƿitum alysed. Mid ðy he ða hƿylce hugu tid

*B. ut Lat

*cƿæþ. C

*rune. B

* leas. B. & C.

*þing-unge. B.

pauperem, atque uxorio vinculo colligatum fuisse respondit; & propter victum militibus adferendum, in expeditionem se cum sui similibus venisse testatus est. At ille suscipiens eum, curam vulneribus egit; & ubi sanari cœpit, noctu eum, nè aufugeret, vinciri præcepit, nec tamen vinciri potuit. Nam mox, ut abiere qui vinciebant, eadem sunt ejus vincula soluta. Habebat enim Germanum fratrem, cui nomen erat Tunna, presbyterum & Abbatem monasterii in civitate quæ hactenus ab ejus nomine Tunnacestir cognominatur. Qui, cùm eum in pugna peremptũ audiret, venit quærere, si fortè corpus ejus invenire posset; inventúmque alium, illi per omnia simillimum putavit ipsum esse, quem ad monasterium suum deferens honorificè sepelivit, & pro [b] absolutione animæ ejus sæpiùs missas facere curavit. Quarum celebratione, factum est quod dixi; ut nullus eum posset vincire quin continuò solveretur. Interea comes qui eum tenebat, mirari & interrogare cœpit; quare ligari non posset: an fortè literas solutorias, de* qualibus fabulæ ferunt, apud se haberet, propter quas ligari non posset. At ille respondit, nihil se talium artium nosse: Sed habeo fratrẽ, inquit, presbyterum in mea provincia; & scio, quia ille me interfectum putans, pro me missas crebras facit; & si nunc in alia vita essem, ibi anima mea per intercessiones ejus solveretur à pœnis. Dúmque aliquanto tempore apud comitem teneretur,

*C. ut Sax.

mid

mid ðone gesiþ hæfed wæs ða
ongeaton hi þa þe hine geornli-
ce sceawodon of his ondwlitan ⁊
of his. B. * on gebærum. ⁊ eac swylce on
his wordum þ he ne wæs of þear-
fendum folce swa swa he sægde.
ac þ he wæs æþelre strynde ⁊
Ða gecygde se gesiþ hine di-
gollice to him. frægn hine ða
geornlice hwanon he wære. ⁊
hwæt he wære. ⁊ him wæs geha-
tende þ he him nanht laþes ne yfe-
les gedon wolde. gif he him þ
hluttorlice gecyþan wolde hwæt
he wære ⁊ Ða dyde he swa ondet-
te him ⁊ sægde þ he wære cy-
ninges þeng. ða ondswarede he
him ⁊ cw. Þurh syndrige þine
ondsware ic ongeat ⁊ oncneow þ
ðu ne wære swa folclic mon swa
ðu sædest. ⁊ ic þe nu secge þ þu
earnt wiþ me deaþes scyldig. for-
þon ealle mine broþro ⁊ mine
magas on ðam gefeohte wæron
ofslægenne ⁊ hwæþere ic þe ne
wille ofslean ðy læs ic min ge-
hat oþþe mine treowe forleose ⁊
Ða he ða fullice gewrumad wæs.
þa bebohte he hine on Lundenne
C. ut Lat ⁊ hine sealde [*to] sumum Fre-
san. þa wolde se hine bindan. ac
he ne mihte. ne þa þa he ðider
læded wæs mihte ænig ðinga ge-
bunden beon. ðeah ðe his feond
him onsettan on oþer benda
cynn. ⁊ eft oþer. ⁊ þeah oftost his benda toslupan ⁊ on-
lysede wæron fram undenne tide þonne mon mæssan oftost
singeþ. þa þ þa geseah se þe hine gebohte þ he mid bendum ne
mihte gehæfenod beon. forgeaf him þa lyfnesse. þ he moste
mid feo hine alysan gif he mihte ⁊ he him sealde aðas. þ he
hine eft gesohte oþþe his feoh onsende. þa com he to Cent
geo. B. to Hloþere þam cyninge se wæs sweostor sunu Æþeldryþe þe-
re cwene. be þære bufan sæd wæs. forþon þe he * iu ðære ylcan
cwene þeng wæs. bæd hine þa þ he him þ weorþ his alysnesse
gesealde. ⁊ he him getiþade. ⁊ his hlaforde for him onsen-
de swa swa he gehet ⁊ he ða æfter ðyssum wæs hweorfende

animadverterunt, qui eum diligen-
tiùs considerabant ex vultu & ha-
bitu & sermonibus ejus, quia non
erat de paupere vulgo, (ut dixerat)
sed de nobilibus. Tum *secretò *MS.T.*
advocans eum comes, interroga-
vit intentiùs unde esset; promit-
tens se nihil ei malè futurum pro
eo, si simpliciter, sibi quis esset
proderet. Quod dum ille faceret,
ministrum se regis fuisse manife-
stans; respondit: Et ego per singu-
la tua responsa cognoverã, quòd
rusticus non eras. Et nunc qui-
dem dignus es morte, quia omnes
fratres & cognati mei, in illa sunt
pugna interempti; nec te tamen
occidam, nè fidem mei promissi
*prævaricem. Ut ergò convaluit, *l. prævaricer.*
vendidit eum Lundoniam Freso
cuidam, sed nec ab illo, nec cùm
illuc duceretur, ullatenus potuit
alligari. Verùm, cùm alia atque
alia vinculorum genera ei hostes
imponerent, dissoluta sunt.
Cúmq; vidisset, qui emerat, eum
vinculis non posse cohiberi, dona-
vit ei facultatem sese redimendi,
si posset. A tertia enim hora,
quando missæ fieri solebant, sæ-
pissime vincula solvebantur. At
ille, dato jurejurando ut rediret,
vel pecuniam illi pro se mitteret,
venit Cantiam ad regem * Lothe- * Hlotheri. C.
ri; qui erat filius sororis Ethildri-
thæ reginæ, de qua suprà dictum
est; qui & ipse quondam ejusdem
reginæ minister fuerat: petiitque
& accepit ab eo pretium suæ re-
demptionis, ac suo domino pro se
(ut promiserat,) misit. Qui post
hæc in patriam reversus, atque ad
suum fratrem perveniens, replica

to his eðle ⁊ to his breðer becom ⁊ him eall æfter endebyrdnesse sæde. ⁊ hwylce ƿiþerƿardnesse ge eft hwylce frofre on ðam ƿiþerƿeardnessum him becom; ⁊ he oncneoƿ ðurh his gesægene. þ ðam tidum swyðost ða bende onlysede wæron. þonne for hine ða symbelnessa mæssena mærsade wæron. ge eac fela oðera gescreopa ⁊ gesynto. ða ðe him tealtƿiende gelumpon ðurh ða broþorlican ðingunge. ⁊ ðurh lac ðære halwendan onsægednesse he oncneoƿ ⁊ ongeat heofonlice him forgifen* beon; ⁊ monige menn ða ðe ðas ðing gehyrdon secgan from ðam foresprecenan were wæron byrnende in geleafan. ⁊ in arfæstnesse willan to gebiddenne. ge ælmessan to syllenne. ge Gode on sægdnesse to beranne þæs halgan laces. for generenesse heora freonda. ðara ðe of weorulde leordan; Forþon hi ongeaton þ te seo halwende onsægednesse to ecre alysnesse *swiþade ⁊ feormade ge lichoman ⁊ sawle; Ðis spell me sume ðara sægdon ða ðe hit from þam sylfan were gehyrdon on þam hit geworden wæs. ⁊ ic hit forþon hlutorlice ⁊ untƿeogendlice gelyfde urum ðam ciriclican stære to geþeodenne ⁊ into gesettanne;

*weran. B.

* swiþade. C.

vit ex ordine cuncta, quæ sibi adversa, quæve in adversis solatia, provenissent. Cognovítque referente eo, illis maximè temporibus, sua fuisse vincula soluta, quibus pro se missarum fuerant celebrata solennia: Sed & alia quæ periclitanti ei commoda contigissent & prospera, per intercessionem fraternam & oblationem hostię salutaris cœlitus sibi fuisse donata, intellexit. Multíque hæc à præfato viro audientes, accensi sunt in fide ac devotione pietatis ad orandum, vel ad eleemosynas faciendas, vel ad offerendas DOMINO victimas sacrę oblationis, pro ereptione suorum, qui de seculo migraverunt. Intellexerunt enim, quòd sacrificium salutare ad redemptionem valeret & animæ & corporis sempiternam. Hanc mihi historiam etiam quidam eorum, qui ab ipso viro in quo facta est, audiere, narrarunt; unde eam quam liquidò comperi, indubitanter historiæ nostræ Ecclesiasticæ inserendam, credidi.

NOTÆ.

[a] Memorabile--- factum esse constat-- *sed, ut in calce hujus narrationis cernitur,* hanc mihi (*inquit Beda*)*historiam, quidam, qui ab ipso viro in quo facta est, audiere, narrarunt. *Ergò non per veracissimum Bedam constat, sed per quosdam constat; at cujates, quinam, quales, & unde non constat: quin rectè in hoc fecit Beda, qui fontes, autorésque hujusmodi doctrinarum de virtute Missæ, déque Purgatorio, sequenti seculo tam fideliter aperit, atque oculatis viris simpliciter expandit.*

** De vinculis per Missam solutis.*

[b] Tunna presbyter, Immæ [*juvenis in militia captivi*] frater, pro absolutione animæ ejus, *quem putabat mortuum*, sæpiùs missas facere curavit. Vincula *fratris non defuncti, (ut conjecit Presbyter,) sed à Rege capti, propter Missas Presbyteri Tunnæ (sic voluit captivus) solvebantur: multique * accensi sunt--- ad eleemosynas— vel ad offerendas victimas sacræ oblationis pro ereptione suorum--- intellexerunt enim, &c. Hinc, initio capitis, dixit Beda, hoc* factum multorum saluti si referatur, *in uberiorem eleemosynarum frugem*, fore proficuum.

** Vide finem historiolæ.*

Neque Romano-Saxonici hanc captivi juvenis, & militis gregarii phantasiam de virtute Missæ pre nunt silentio; verùm è Scriptura, magis quàm conjectura militis, Missæ autoritatem astruerent majores nostri: Quin, (ut initio Sermonis Saxonici sequentis cernitur) quantum pro virtute Missæ sacris Scripturis tribuunt,

tan-

tantum de testimonio pueri militis meritò demunt: At si Scripturæ, de missa pro vivis & mortuis facienda, silent, tum nuda assertio juvenis, & juvenile forsan commentum, (pace hoc Ven. Bedæ dixerim) pro doctrina Ecclesiæ Catholicæ minimè habeatur. Vide Serm. Cathol. pag. 390. lin. 12. sub hoc titulo, Hortatorius Serm. de efficacia sanctę Missæ.

Ƿe rædaþ gehƿær on halgum geƿritum ꝥ seo halige Mæsse micclum fremige ægþer ge þam lybbendum. ge ðam forðfarenum. sƿa sƿa Beda se snotera lareoƿ aƿrat on historia Anglorum be sumum ðegene þisum ⁊ igite reccende; On ðære tide þe Ecgfrid Norðhymbra cyning. ⁊ Æðelred Myrcena cyning ƿunnon him betƿynan. þa æt sumon gefeohte ƿearþ an ðegen Æþelredes cyninges mid oþrum cempum afylled. se ƿæs Ymma gehaten; se læg dæg ⁊ niht geswogen betƿux ðam offlegenum. he ƿearþ þa gehyrt. ⁊ his ƿunda geƿraþ ⁊ ƿolde him sum geƿer secan. Hine gelæhton ða sume þæs Norðernan folces. ⁊ to heora *ealdormen brohton; He ða het hine lacnian; ⁊ ða ða he hal ƿæs het hine gebindan ðy læs ðe he fleames cepte; Ac his bendas to burston sƿa hraþe sƿa he gebunden ƿæs;

*Nos * alicubi in sacris Scripturis legimus, quòd sancta Missa cùm vivis, tum mortuis multùm prosit; sicut Beda sapiens in historia Anglorum de quodam milite scripserat, hoc sensu explicans. Illo tempore, quo Ecgfridus Northanhymbrorum, & Edilredus Rex Merciorum invicem contendebant, in pugna quadam tunc minister quidam Edilredi, cum aliis militibus fusus erat. Hic Imma dicebatur, qui per diem, & noctem inter occisos attonitus jacebat. Erat quidem ille læsus, & vulnera sua alligavit. Voluitque aliquem sibi adjutorem quærere; illum interea invenerunt quidam de populo Northanhymbrensi, & ad Ducem suum adduxerunt, qui tum illum sanari jussit. Cùm autem revalesceret, illum jussit vinciri, nè fugam capesseret: verùm simul ac ligatus esset, rumpebantur vincula.*

* *ubi? ut agnoscamus.*

* l. ealdorman.

He hæfde ænne broþer Tunna gehaten. Mæsse Preost ⁊ Abbud. ⁊ ða ða he his broþor slege of axode. ða ferde he to þam ƿæle his lic secende. ⁊ gemette ænne oþerne him sƿiþe gelicne. ferode þone to his mynstre mid arƿurþnysse ⁊ gelomlice for his saule alysednysse mæssan sang. ⁊ þurh þa halgan Mæssan toburston ðæs broþor bendas--- Eac se halga Papa Gregorius aƿrat on ðære bec Dialogorum. hu micclum seo halige Mæsse manegum fremode. Se boc is on Englisc aƿend. on ðære mæg gehƿa be þisum genihtsumlice gehyron se þe hi of rædan ƿile;

Habuit is fratrem quendam Tunna nuncupatum; presbyterum, Abbatémque; qui cùm fratris interitum intellexerit, ad stragem se contulit, corpus ejus quæsiturus: invenit autem alterum quendam huic perquam similem: hinc, pro animæ ejus redemptione Missam frequenter cecinit; unde per sacram Missam, fratris vincula rumpebantur. & pag. sequ. lin. 10. *Scripsit autem S. Gregorius in libro Dialogorum, quantum sacra Missa plurimis profuerit. Liber iste * Anglicè vertitur, in quo quisque de hoc copiosè audiat, si quis de illo legere voluerit.*

* *Ab Herisredo Wigorniæ Episcopo. Vide Matthæum Westmonast. in ann. 872.*

*Legat quisque bonis literis, & eruditione meliori tinctus, librum illum S. Gregorii Dialogorum; aut abeat contentus censurâ doctissimi * Melchioris Cani; aut statim dicat, & S. Gregorium, & Venerab. Bedam existimasse Majorum commenta, ad infantulos Ecclesiæ in ordinem cogendos, frugifera exstitisse.*

* *Vide hic p. 187 lin. 21.*

CAP.

Cap. 23.

De vita & obitu Hilda Abbatissa.

Ƿæs ymb six hund ƿintra ⁊ hund eahtatig fram ðære Drihtenlican menniscnesse þ te seo * arfæste Cristes ðeoƿ Hilde Abbudisse ðær mynstres ðe is cweden Streoneshalh. swa swa ƿe fore sædon. æfter monigum heofonlicum dædum þe heo on eorþan dyde. to onfonne þæs heofonlican lifes mede. ⁊ heo of eorþan alæded. leorde ðy fifteoþan dæge Kalendarum Decembrium ; Mid ðy heo hæfde syx ⁊ syxtig ƿintra. ðam ƿintrum to dæledum efenlice dæle. ðreo ⁊ þritig þam ærestum heo æþellice gefylde. in ƿeoruld hade drohtiende. And efen * fela ða æfterfyligendan heo æþellicor in munuc life Drihtne gehalgode ; Ƿæs heo eac swylce æþele on ƿeoruld gebyrdum. þ heo ƿæs Eoƿines ðæs cyninges nefan dohtor. se ƿæs * Hereric haten ; Mid ðy cyninge heo to bodunge ⁊ to lare ðære eadigan gemynde Paulines ðæs * ærestan B. Norþan-hymbra Cristes geleafan ⁊ geryne onfeng. ⁊ þone unƿemme geheold. oþ ðæt ðe he geearnode þ he to his gesihþe becom ; Ða heo ða Hilde ƿeoruld had forlet. ⁊ Gode anum geteohode þeoƿian. þa geƿat heo in East Engla mægðe ; Forþon heo ƿæs ðæs cyninges mage. ƿilnode ðanon gif heo meahte þ heo ƿolde hire eþel forlætan. ⁊ eall þ heo on ƿeorulde hæfde. ⁊ ƿolde cuman in Gallia rice ⁊ in Cale þam mynstre in ælþeodignesse for * Drihtne lifian. þ heo þy eþ meahte þ ece rice ⁊ eðel in heofonum geearnian ; Forþon þe in ðam ylcan mynstre hire sweoster Hereswyþ. seo ƿæs Aldulfes moder East Engla cyninges. regollicum þeodscipum underþeoded. in ða tid heo bad ðone ecan sige ; Ðære bysene heo ƿæs onhyrigende in foresetnesse æl-ðeodun-

* æfe-ste.B.

* fela. B.

* Hereƿinc.C.

* sic B. & C. sed Cantabr. arfæ-stan.

* for Godes lufan.B

ANno Dominicæ incarnationis sexcentesimo octogesimo, religiosissima Christi famula Hilda, abbatissa monasterii, quod dicitur *Streaneshalh (ut supra retulimus) post multa quæ fecit in terris opera cœlestia, ad percipienda præmia vitæ cœlestis, de terris ablata transivit, die quintadecimâ Kalend. Decembrium, cùm esset annorum sexaginta sex, quibus æquâ portione divisis, triginta tres primos in seculari habitu nobilissimè conversata complevit; & totidem sequentes nobiliùs in monachica vita Domino consecravit. Nam & nobilis natu erat, hoc est, filia nepotis Edwini regis vocabulo *Heretici; cum quo etiam rege ad prædicationem beatæ memoriæ Paulini, primi Northanhymbrorum Episcopi, fidem & sacramenta Christi suscepit; atque hæc, usque dum ad ejus visionem pervenire meruit, intemerata servavit. Quæ cùm relicto habitu seculari illi soli servire decrevisset, secessit ad provinciam Orientalium Anglorum. Erat namque propinqua regis illius, desiderans exinde, si quo modo posset, derelictâ patriâ, & omnibus quæcunque habuerat, Galliam pervenire, atque in monasterio *Cale peregrinam pro Domino vitam ducere, quo faciliùs perpetuam in cœlis patriam posset mereri. Nam & in eodem monasterio soror ipsius Heresuit, mater Aldulfi regis Orientalium Anglorum, regularibus subdita disciplinis ipso tempore coronam expectabat æternam. Cujus æmulata exemplum, & ipsa, proposito pe-

Anno Dom. 680.

* *Vide RR. Armach. Anti-Jesuit. Hibern. p.* 190.

* Heririci. C.

* *Monasteria quæ S. Hilda Abbatissa nobilitavit.*

*. I.

deodunge. ⁊ eall gear in þære foresprecenan mægþe east Engla hæfed wæs. Oþ ðæt heo eft from Aidane ðam B. wæs ham gelaþad ⁊ gesponnen. ða onfeng heo anes hiwscipes stowe to norþdæle Wire ðære ea. ⁊ ðær efenlice an gear munuc lif dyde mid feawum hire geferum. Æfter þyssum heo wæs geworden Abbudisse in þam mynstre ðe is gecyged *Heortea. Ðæt mynster wæs geworden ⁊ getimbred noht micle ær. fram Hegu ðære ærestan Cristes *ðeowe. seo ærest wifa is sæd in Norþanhymbra mægþe þ heo munuc hade ⁊ halig rifte onfenge. ðurh halgunge Aidanes ðæs B. Ac heo na læs æfter medmycelre tide ðæs ðe þ mynster getimbred wæs. gewat to ðære ceastre ðe in Englisc is haten *Kalcaceaster ⁊ hire ðær wic asette. þ heo Gode *inlifede. Ða feng to þæs mynstres gerece Hilde seo Cristes *ðeowe. ⁊ heo þ sona mid regollice life gesette. ⁊ geendebyrde swa swa heo æt gelæredum weranum geleornian mihte. Forþon ðe Aidan se B. ⁊ monige oþre æfeste weras ⁊ gode þa þe hi cuþon. for hire snytro ⁊ wisdome ⁊ for lufan ðæs godcundan þeowdomes hi gelomlice neosodan ⁊ sohton ⁊ hi georne lufedon. ⁊ hi geornlice tydon ⁊ læredon.

*Heo-rotea. B.
*þeowe-ne. B.
*Kaaelca. C.
*þeowo-de. B.
*þeowen. B.

regrinandi annum totum in præfata provincia retenta est. Deinde ab Aidano Episcopo, in patriam revocato, accepit locum unius familiæ ad septentrionalem plagam * Wiri fluminis; ubi æquè anno uno monachicam, cum perpaucis sociis vitam agebat. Post hęc facta est abbatissa in monasterio quod vocatur *Heortheu, quod videlicet monasterium factum erat non multò antè, à religiosa Christi famula Heru: quæ prima fœminarum fertur in provincia Northanhymbrorum, propositum, vestémque sanctimonialis habitûs, consecrante Aidano Episcopo, suscepisse. Sed illa post non multum tempus facti monasterii, secessit ad civitatem [* Calcariam,] quæ à gente Anglorum Kalcacester appellatur; ibíque mansionem sibi instituit. Pręlata autem regimini monasterii illius, famula Christi Hilda, mox hoc, regulari vitâ per omnia, prout à doctis viris discere poterat, ordinare curabat. Nam & Episcopus Aidanus, & quique noverant eam religiosi, pro insita ei sapientia & amore divini famulatûs, sedulò eam visitare, obnixè amare, diligenter erudire solebant. Cùm ergò aliquot annos huic monasterio, regularis vitæ institutioni multùm intenta præesset, contigit eam suscipere etiam construendum sive ordinandum monasterium in loco qui vocatur * Streaneshalh; quod opus sibi injunctum non segniter implevit. Nam eisdem, quibus prius monasterium, etiam hoc disciplinis vitę regularis instituit. Et quidem multam inibi quoque justitiæ, pietatis, & castimoniæ, cæterarúmque virtutum,

* 2
* Heruten. C. Heortei. T. Heortesig. W.
* 3
* 4
* 5

Mid ðy heo þa fela geara ðyssum mynstre in regollices lifes lare swyþe geornfull fore wæs. ða gelamp þ heo onfeng mynster to timbrianne ⁊ to endebyrdienne in þære stowe seo is gecyged Streoneshalh. ⁊ heo þ weorc ðe hire ða to geboden wæs. unaswundenlice gefylde. Forþon ða sylfan ðe ær ðæt mynster heoldan ⁊ rihton heo mid þeodscipum regollices lifes insette ⁊ trymede. ⁊ *hi eac swylce on soþfæstnysse. ⁊ arfæstnesse. ⁊ clænnesse. ⁊ oþra

* heo.B.

gastlicra mægena geheold ⁊ spiðost sibbe ⁊ Godes lufan geornlice lærde. ꝥ te on byſene ðære frymþelican cyricean nænig ðær ƿelig ƿæs. ne nænig ƿædla. ac eallum ƿære eall gemæne. ⁊ noht agnes ænigum geseƿen ƿæs; Ƿæs heo sƿa mycelre snytro ⁊ ƿisdomes. ꝥ te na læs ꝥ an ꝥ te ða * metruman men ymb heora nedþearfnesse ƿæron. ac eac sƿylce cyningas ⁊ ealdormen oft from hire geþeaht ⁊ ƿisdom sohton. ⁊ hine þær gearone gemettan; ⁊ heo sƿa sƿyþe on leornunge godcundra geƿrita ⁊ soþfæstnysse ƿeorcum hire underþeoddan dyde to begongenne ꝥ te ðær eðelice monige mihton gemette beon. ða þe to cyriclicum hade. ꝥ is to * ƿigbedes þenunge geþungene ƿæron. ꝥ is to tacne ꝥ ƿe* gesaƿon æfter þon fif biscopas ða ðe of ðam ylcan mynstre comon ⁊ ðær gelærede ƿæron. ⁊ ða ealle ƿæron mycelre geearnunge ⁊ halignesse ƿeras. ða ƿæron ðus hatene ⁊ genemde. Bosa. Ætla. Oftfor. Johannes ⁊ Ƿilfrið; *Big ðam ærestan ƿe buran cƿædon ꝥ he ƿære in Eoforƿic ceastre to B'. gehalgod; Be þam æfteran is hrædlice to ƿitanne ꝥ he ƿæs on Dorceceastre to B'. gehalgod; Be ðam * mæstan tƿam her is æfter to cƿeþanne. ꝥ heora se ærra ƿæs æt Heagostealdes ea. ⁊ se æftera ƿæs in Eoforƿic ceastre to B'. gehalgod; Be ðam midlæstan is nu to secgenne. þa he in æghƿæþerum mynstre Hilde þære abbudissan geornlice his leornunge ætƿealh [* ⁊ gehælde haligra geƿrita. ða ætnyhstan ƿilnode he on his mode ða fullfremedran ðing. com ða to Cent lande to þære eadegan gemynde Theodores Arcebisceopes. æfter ðon ðe he ða ðær sum fæc halgum leornigum beƿealh.] ða ƿolde he eac sƿylce Rome gesecan. ꝥ ƿæs in ða tid mycles mægenes teald ⁊ gelyfed;

Ða

* mætternan B.

*peofodes. B.

* *Sic B.& & C. ut Lat. sed* gesegon. *Cantabr.*

*be þæm C.

* nyhstan.B.

**Istæ quatuor lineæ sic[ ]inclusæ, desunt MSs. Cantab.& Cot. Ben. verò supplevit.*

sed maximè pacis & charitatis custodiam docuit; ità ut in exemplum Primitivæ Ecclesiæ nullus ibi dives, nullus esset egens: omnibus essent omnia communia, cùm nihil cujusquam esse videretur proprium. Tantæ autem erat ipsa prudentiæ, ut non solùm mediocres quique in necessitatibus suis, sed etiam reges ac principes nonnunquam ab ea consilium quærerent & invenirent. Tantùm lectioni divinarum SCRIPTURARUM suos vacare subditos, tantùm operibus justitię se exercere faciebat, ut facilimè viderentur ibidem, qui Ecclesiasticum gradum, hoc est, altaris officium aptè subirent, plurimi posse reperiri. Denique quinque ex eodem monasterio postea Episcopos vidimus, & hos omnes singularis meriti ac sanctitatis viros, quorum hæc sunt nomina, Bosa, *Aetla, Ostfor, Johannes & Wilfrid. De primo suprà diximus, quòd Eboraci fuerit consecratus antistes. De secundo breviter intimandum, quòd in Episcopatum Dorcicestre fuerit ordinatus. De* ultimis infrà dicendum est, quòd eorum primus Hagustaldensis, secundus Eboracensis Ecclesiæ ordinatus sit Episcopus. De medio nunc dicamus, quia cùm in utroque Hildæ Abbatissæ monasterio, lectioni & observationi SCRIPTURARUM operam dedisset; tandem perfectiora desiderans, venit Cantiam ad Archiepiscopum beatæ recordationis Theodorum; ubi postquam aliquandiu lectionib9 SACRIS vacavit, etiam Romam adire curavit; quod eo temporę magnæ vir-

* c. Acla. T. Accla. W.

* *Sax.* de maximis.

Ða he ðanon eft hƿearf ða ge-
sohte he eft Breotone. ƿende þa
in Hƿicca mægþe. þær ƿæs þa Os-
ric cyning. ⁊ he ðær Godes ƿord
⁊ þæs halgan geleafan bodade ⁊
lærde. ⁊ somod ætgædere lifes
byſene on him sylfum geeaƿ-
ode eallū þam þe hine *gesegon
⁊ gehyrdon. ⁊ he micle tide ðær
ƿunode; In ða ylcan tid se B'.
ðære mægþe se ƿæs Bosel haten.
ƿæs mid sƿa mycelre untrum-
nesse his lichoman gehefigad ꝥ
he þa biscop ðenunge þurh hine
sylfne ðenian ne mihte; For-
ðon þa ealra heora doma se fo-
resprecena ƿer for hine in B'.
hade ƿæs gecoren. ⁊ ða ðurh
Æþelredes hæse Myrcna cynin-
ges ðære eadigan gemynde Ƿil-
frið B'. þa gyt for hine to bi-
scope gehalgode. se on ða tid
þone biscop had ðenade Middel-
engla. forðon þe se Arceb'. The-
odor ƿæs ða forðfered. ⁊ nænig
oðer B'. þa gyt for hine gehal-
god ƿæs; On þære ylcan mægþe
hƿene ær. ꝥ is ær þā foresprece-
nan Godes menn *Boosle. ƿæs of
þære ylcan Abbudissan mynste-
rum from ƿer ⁊ ƿell gelæred ⁊
scearpre gleaƿnysse. ƿæs eac to
B'. * gecoren. þæs nama ƿæs *Ta-
atfrið. ac ærðon þe he gehadod
ƿære oþþe beon mihte. ꝥ he ƿæs
mid hrædlice deaþe forgripen. ⁊
seo foresprecene Cristes ðeoƿe
Hilde Abbudisse. ꝥ ealle þa þe hi cuþan for arfæstnesse
tacne. ⁊ Godes gife geƿunedon hi modor cygean ⁊ nemni-
an. ⁊ na læs ꝥ an ꝥ heo on hire mynstre ðam andƿeardum
lifes byſne gestode. ac eac sƿylce monigum feor ƿunigen-
dum ðam ðe se gesæliga hlisa hire geornfulnesse ⁊ mæ-
genes becom. ꝥ him seo godre ƿice ⁊ hælo intingan ðeg-
nade; Ƿæs ꝥ eac gedafenlic ꝥ ꝥ sƿefen gefylled ƿære ꝥ
te Bregosƿiþe hire modor geseah on hire cildhade. ða
Heresic hire ƿer ƿracade under Cerdice Brytta cy-
ninge

*gesa-ƿon. B. & C.

*Bosle. C.

*gehal-god beon sceolde. B.

*Tat-friþ. B. & C.

tutis æstimabatur. Et indè cùm rediens, Britanniam adiisset, divertit ad provinciam *Wictiorum, cui tunc rex Osric pręfuit, ibíque VERBUM FIDEI prędicans, simul & exemplum vivendi sese videntibus atque audientibus exhibens, multo tempore mansit. Quo tempore antistes provinciæ illius vocabulo *Boselus tantâ erat corporis infirmitate depressus, ut officium Episcopatûs per se implere non posset: Propter quod omnium judicio pręfatus vir in Episcopatum pro eo electus, ac jubente Æthilredo Rege per Wilfridum beatæ memoriæ antistitem, qui tunc temporis Mediterraneorum Anglorum Episcopatum gerebat, ordinatus est, pro eo; quòd Archiepiscopus Theodorus jam defunctus erat, & nondum alius pro eo ordinatus Episcopus. In quam videlicet provinciam paulò antè, hoc est, ante præfatum virum Dei Boselum, vir strenuissimus, & doctissimus atque excellentis ingenii vocabulo *Tatfrith, de ejusdem Abbatissę monasterio electus est antistes: sed priusquam ordinari posset morte immaturâ prærepptus est. Non solùm ergò præfata Christi ancilla & Abbatissa Hilda, quam omnes qui noverant, ob insigne pietatis & gratiæ, matrem vocare consueverant, in suo monasterio vitæ exemplo pręsentibus extitit, sed etiam in plurimis longiùs manentibus, ad quos felix industriæ ac virtutis ejus rumor pervenit, occasionem salutis & correctionis ministravit. Oportebat namque impleri somnium, quod mater ejus *Bregusuit in infantia ejus vidit. Quæ cùm vir ejus Hereric exularet sub Re-

*T. Huicciorum. C.

*Bosel. W. & C.

*Tatfridus C. Tatfrid. W.

*C.

ninge ⁊ þær ƿæs mid ættre ac-
ƿeald. Ða geseah heo ðurh sƿe-
fen sƿa sƿa he semninga fram
hire ahafen ƿære. ⁊ alæded; Ða
sohte heo hine mid ealre georn-
fullnesse. ⁊ nænige sƿa ðe his
ofhƿær *ætyhde. þa heo ða hine
bighydlice ⁊ geornlice sohte.
þa gemette heo semninga under
hire hrægele gylden sigele sƿy-
ðe deorƿurðe. þa heo ða georn-
lice hi sceaƿode ⁊ beheold. þa ƿæs
heo geseƿen mid sƿa mycele be-
orhtnesse leohtes * scinan.
[* þ heo eall Brytene gemæro
mid hire leohtes sciman gefyl-
de. Ða heo ða geornlice hi scea-
ƿode ⁊ beheold] þ sƿefen ƿæs
soþlice gefylled on hire dehter
be ðære ƿe nu sprecað. forþon
hyre lif na læs hire anre ⁊ hire
underþeodden ƿæs leohtes by-
sen. ac eac sƿylce monigum ƿide.
ða þe ƿoldan Gode ƿell* leofian;
Mid ðy heo ða monig gear þyr-
rum mynstre þ is æt Streones-
heale on Abbudissan þenunge fo-
re ƿæs. ða licode ðam arfæstan
foresceonde. ure hælende hire þa
halgan saule; & eac sƿylce mid
longre hire lichoman untrum-
nesse ƿæs asoden ⁊ geheregod. þ
æfter ðæs Apostoles bysene
hire mægen ontrumnesse ge-
fremed ⁊ getrymed ƿære; Ða ƿæs heo gestanden mid hefi-
gre untrumnesse lichoman. ⁊ þurh syx singal gear ðære
ylcan hefignesse adle unablinnendlice ƿon. ⁊ on ealre ðæ-
re tide heo næfre blan hire scyppende ælmihtigum Gode
ðancunge don. ge eac ða bebodenan heorde hire manigan ⁊
læran. ⁊ hi ealle gemyndige ƿæron hyre bysene. þ hi on þam
*gesindlican þingum ⁊ on ðære onfangenan hælo lichoman
untrumnessum heo geornlice Drihtne ðeoƿde ⁊ hyrde.
And on þam ƿiþerƿeardum ðingum oþþe on lichoman un-
trumnessum. þ heo symle getreoƿlice Drihtne ðancunge
dyde; Ða ƿæs þy seofoþan geare hire untrumnysse þ seo
adl ⁊ þ sar hƿyrfde on hire innoþas ⁊ heo becom to ðam
ytemestan

* funde B.
*scinan B.
* sic MS. B. ut Lat.
* gelyfan. C.
* gesundlicum. B.

ge Britonum Cerdice, ubi & veneno periit, vidit per somnium, quasi subitò sublatum eum quæsierit cum omni diligentia, nullumque ejus uspiam vestigium apparuerit. Verùm cùm solertissimè illum quæsisset, extemplò se reperire sub veste sua monile preciosissimum; quod dum attentiùs consideraret, tanti fulgore luminis refulgere videbatur, ut omnes Britanniæ fines illius gratiâ splendoris impleret. Quod nimirum somnium veraciter in filia ejus, de qua loquimur, impletum est. Cujus vita non sibi solummodò, sed multis benè vivere volentibus, exempla operum lucis præbuit. Verùm illa cùm multis annis huic monasterio præesset, placuit pio provisori salutis nostræ sanctam ejus animam longâ etiam infirmitate carnis examinari, ut juxta exemplum Apostoli, *virtus ejus in infirmitate perficeretur*. Percussa etenim febribus, acri cœpit ardore fatigari, & per sex continuos annos eâdem molestiâ laborare non cessabat; in quo toto tempore nunquam ipsa vel conditori suo gratias agere, vel commissum sibi gregem & publicè & privatim docere prætermittebat: Nam suo perdocta exemplo monebat omnes, & in salute accepta corporis Domino obtemperanter serviendum, & in adversis rerum sive in infirmitatibus membrorum fideliter Domino esse gratias semper agendas. Septimo ergò suæ infirmitatis anno, converso ad intranea dolore, ad diē pervenit ul-

ytemestan dæge. ⁊ ymb hancred
utan heo onfeng wægnyste ðæ-
re halgan gemænsumnysse Cri-
stes lichoman ⁊ his blode. ða
gehet heo ða Godes ðeowas to
hire ða ðe on ðam ylcan myn-
stre wæron. ⁊ heo hi þa gyt mo-
nade ⁊ lærde. þ hi betweoh heom
sylfum heoldan ⁊ eallum Godes
mannum sibbe ⁊ lufan. ⁊ betweoh
ða word hire trymnesse ⁊ lare
heo bliþe deaþ geseah. ⁊ gyt so-
þre þ ic Drihtnes word sprece.
þ heo of deaþe* ferde to life; Ða
wæs on ðære sylfan nihte þ se
ælmihtiga Drihten hire forð-
fore on oþrū mynstre feor ge-
settum. þ heo ðy ylcan geare
ær getimbrode ⁊ is nemned Ha-
canos mid sweotolre gesyhþe
wæs geeaþmodod to onwreonne.
wæs on þam sylfum mynste-
rum halig nunne ðære nama wæs
* Bega swyð seo wæs Drihtne
gehalgod on clænum mægþhade.
ma þonne xxx. wintra ⁊ heo þær
on munuc hade Drihtne ðeowde.
ða wæs heo restende on sweo-
stra slæpernę ða gehyrde heo
semninga on ðære lyfte upcun-
de sweg. ⁊ hleoþor heora *clug-
gan ðære hi gewunedon to ge-
bedum gecigde ⁊ awehte beon.
þonne heora hwylc of weoruld
*gefered wæs; Ða geseah heo o-
penum eagum ðæs þe hire þuhte of þæs huses hrofe ufan
mycel leoht cuman. ⁊ eall þ hus gefylde þe heo þa on þ leoht
behydiglice locade ⁊ hig geornlice beheold. þa geseah heo þære
forþweorþan Godes þeowe saule Hilde ðære abbudissan on
þam sylfan leohte. engla werodum gelædendum to heofo-
num ⁊ up geborene beon; Mid ðy heo þa ðy slæpe to bræd.
ðe geseah heo oþre sweoster ymb hi restende. þa ongeat
heo. ge on þam swefne. ge on hire modes gesyhþe hire ætywed
beon þ heo geseah. ⁊ heo sona aras mid ege afyrht ⁊ arn to
þære fæmnan ðe ða wæs mynstres Abbudisse. ⁊ wæs Hilde
geongra þære noma wæs Freogið. ⁊ heo mid wope ⁊

*of deaþe awas ⁊ to life gewende. B.

*Begu. B. & C.

*bellan. B. *ut Lat.*

*geleored wæs B.

timum, & circa gallicantum percepto viatico sacrosanctę COMMUNIONIS*; cum accersitis ancillis Christi quę erant in eodem monasterio, de servanda eas invicem, imò cum omnibus pace Evangelicâ admoneret; inter verba exhortationis læta mortem vidit, imò (ut verbis Domini loquar) *de morte transivit ad vitam.* Quâ videlicet nocte Dominus omnipotens obitum ipsius in alio longiùs posito monasterio (quod ipsa eodem anno construxerat, & appellatur *Haconos) manifestâ visione revelare dignatus est. Erat in ipso monasterio quędam sanctimonialis fœmina, nomine Begu, quæ triginta & ampliùs annos dedicata Domino virginitate, in monachica conversatione serviebat. Hęc tunc in dormitorio sororum pausans, audivit subitò in aere notum campanæ sonum, quo ad orationes excitari vel convocari solebant, cùm quis eorum de seculo fuisset evocatus, apertísque (ut sibi videbatur) oculis, aspexit detecto domûs culmine fusam desuper lucem omnia replevisse. Cui videlicet luci dum solicita intenderet, vidit animam præfatę Dei famulæ in ipsa luce comitantibus ac ducentibus eam angelis, ad cœlum ferri. Cúmque somno excussa videret cæteras pausantes circa se sorores, intellexit vel in somnio vel in visione mentis ostensum sibi esse quod viderat. Statímque exurgens nimio timore perterrita cucurrit ad virginem, quæ tunc monasterio Abbatissæ vice præfuit, cui nomen erat Frigyth, fletúque ac la-

* *Sax.* corporis & sanguinis Christi.

* C. Hakenes. *T.* Hacanos. *W.*

mid tearum wæs swiþe geondgoten. ⁊ longe sworetunge wæs teonde. ⁊ hire sægde ealra heora modor Hilde Abbudissan of weorulde geleoran. ⁊ hire geseondre mid micele leohte ⁊ mid engla þreatum to ðam ecan leohte heofona rices wuldres ⁊ to gemanan þara upplicra ceasterwarena astigan. Ða heo ða ꝥ gehyrde þa awæhte heo ealle þa sweostra ⁊ hi het to cyricean gan. ⁊ in gebedum ⁊ on sealm songe for heora moder sawle geornne þingian. Ða hi ꝥ ða * geornne dydon þa lafe ðære nihte tide. ða coman swyðe ær in dagunge sume broþra ða ðe hire forþfore sægdon from þære stowe ðe heo forþfered wæs. Ða ondswaredon hi ⁊ cwædon ꝥ hi ꝥ ylce ær wiston ⁊ ongeaton. ⁊ hi þa ðam broþrum þurh endebyrdnesse arehton hu hi ðas ðing ⁊ hwonon geleornodon. ⁊ hi him sædon in hwylce tid heo of middan earde * leorde. ða wæs gemeted ꝥ te hire geleornes wæs in ða ilcan tid ðe hire þurh ða gesihþe ætywed wæs sægenne gewærnesse. þara wisena wæs godcundlice foresewen. ꝥ mid þy hi hire utgong gesawon of þyssum life ꝥ þa up hire ingong ongeaton in ꝥ ece lif haligra saula. Ðær syndon betweonan ðam twam mynstrum þreottyne mila ametene.

* georn-lice B.

* forþ-ferde. C.

crymis multùm perfusa, ac suspiria longa trahens, nunciavit matrem illarum omnium Hildam Abbatissam jam migrasse de seculo, & se aspectante cum luce immensa, ducib9 Angelis, ad æternæ limina lucis & supernorum consortia civium ascendisse. Quod cùm illa audisset, suscitavit cunctas sorores, & in Ecclesiam convocatas, orationibus ac psalmis pro anima matris operam dare monuit. Quod cùm residuo noctis tempore diligenter agerent, venerunt primo diluculo fratres, qui ejus obitum nunciarent, à loco ubi defuncta est: At illi respondentes dixerunt, se priùs eadē cognovisse, & cùm exponerent per ordinem quomodo hæc, vel quando didicissent, inventum est eâdem horâ transitum ejus illis ostensum esse per visionem, quâ illam referebant exiisse de mundo. Pulchráque rerum concordia procuratum est divinitus, ut cùm illi exitum ejus de hac vita viderent, tunc isti introitum ejus in perpetuam * animarum vitam cognoscerent. Distant autē inter se monasteria hæc tredecim fermè milibus passuum. [Ferunt autem, quòd eâdem nocte, in ipso quoq; monasterio, ubi præfata Dei famula obiit, cuidam virginum Deo devotarum quæ illam immenso amore diligebat, obitus illius in visione apparuerit, quę animam ejus cum Angelis ad cœlum ire conspexerit; atque hoc ipsâ quâ factum est horâ, his, quæ secum erant famulabus Christi, manifestè narraverit; eásque ad orandum pro anima ejus, etiam priusquam cætera congregatio ejus obitum cognovisset, excitaverit. Quod ità fuisse factum mox congregationi manè facto innotuit. Erat enim hac ipsâ horâ cum aliis nonnullis Christi ancillis in extremis monasterii locis seorsim posita, ubi nuper venientes ad conversationem fœminæ, solebant probari, donec regulariter institutæ in societatem congregationis susciperentur.]

* Sax. Sanctarum animarum.

Cap. 24.

Quòd in Monasterio ejus fuerit frater, cui donum canendi sit divinitus concessum.

ON ðysse Abbudissan mynstre wæs sum broðor synderlice mid godcunde gyfe gemærsad ⁊ geweorðad. forþon he gewunode gerisenlice leoð wyrcean ða þe to æfæstnesse ⁊ to arfæstnesse belumpon swa ꝥ te swa hwæt swa he of godcundum stafum þurh boceras geleornode. ꝥ he æfter medmiclum fæce in sceop gereorde mid ða mæstan swetnesse ⁊ inbryrdnesse * geglencde ⁊ in Englisc gereorde wel gehwær forðbrohte. ⁊ for his leoð songum monigra monna mod oft to worulde forhogenesse ⁊ to geðeodnesse ðæs heofonlican lifes onbærnde wæron. ⁊ eac swylce monige oðre æfter him in Angol ðeode ongunnon æfeste leoð wyrcean ac nænig hwæðere him ꝥ gelice donne mihte. forþon he na læs ꝥ an from monnum ne þurh mon gelæred wæs. ꝥ he þone leoð cræft geleornode. ac he wæs godcundlice gefultumad ⁊ þurh Godes gife ðone sang cræft onfeng. ⁊ he forþon næfre noht leasunga. ne ideles wyrcean ne mihte. ac efne ða an þa ðe to æfestnesse belumpon. ⁊ his ða æfestan tungan gedafenode singan; Wæs he se man in weoruld hade geseted oð þa tide ðe he wæs gelyfedre ylde. ⁊ he næfre * ænig leoð geleornode. ⁊ he forþon oft in gebeorscipe þonne þær wæs blisse intinga gedemed ꝥ hi ealle sceoldan ðurh endebyrdnesse be hearpan singan. ðonne he geseah ða hearpan him nealæcean. ðonne aras he for sceome fram þam symle. ⁊ ham eode to his huse. ðe he ꝥ ða sumere tide dyde ꝥ he forlet ða hus ðær gebeorscipes. ⁊ ut wæs gongende to neata scypene. ðær heorde him wæs ðære nihte beboden þa he þa þær on gelimplicre tide his limo on reste gesette ⁊ on

* geglengde. B.

* nænig B.

IN hujus monasterio Abbatissæ fuit frater quidam, divinâ gratiâ specialiter insignis, qui carmina religioni ac pietati apta facere solebat; itâ ut quicquid ex divinis literis per interpretes disceret, hoc ipse post pusillum, verbis Poeticis maximâ suavitate & compunctione compositis, in sua, id est, Anglorum lingua proferret. Cujus carminibus multorum sæpe animi ad contemptum seculi, & ad appetitum sunt vitæ cœlestis accensi. Et quidem & alii post illum in gente Anglorum, religiosa Poemata facere tentabant; sed nullus * ei æquiparari potuit. Namque ipse non hominibus, neque per hominem institutus canendi artem didicit, sed divinitus adjutus, gratis canendi donum accepit. Unde nihil unquam frivoli & supervacui Poematis facere potuit, sed ea tantummodo, quæ ad religionem pertinent, religiosam ejus linguam decebant. Siquidem in habitu seculari, usq; ad tempora provectioris ætatis constitutus, nil carminum aliquando didicerat. Unde nonnunquam in convivio, cùm esset lætitiæ causâ decretum, ut omnes per ordinem cantare deberent, ille ubi appropinquare sibi citharam cernebat, surgebat à media cœna, & egressus, ad suam domum repedabat. Quod dum tempore quodam faceret, & relictâ domo convivii, egressus esset ad stabula jumentorum, quorum ei custodia nocte illâ erat delegata ibique horâ jam competenti membra dedisset sopori, astitit ei

* eum æquiparare. *MSs. sing.*

on slæpte. þa stod him sum mon æt þurh swefen ⁊ hine halette ⁊ grette ⁊ hine be his naman nemde *Cedmon sing me æt hwegu. ða ondswarede he ⁊ cw'. Ne con ic nan þing singan. ⁊ ic forþon of ðyssum gebeorscipe ut eode. ⁊ hider gewat forþon ic noht cuþe ; Eft he cw'. se þe *wiþ him sprecende wæs. hwæþere ðu meaht me singan cw'. he. Hwæt sceal ic singan. cw'. he. sing me frumsceaft ða he ða þas ⁊swære onfeng ; Ða ongan he sona singan in herenesse Godes ⁊ scyppendes þa fers ⁊ ða word ðe he næfre ne gehyrde þara endebyrdnesse þis is ; Nu we sceolan [a] herigean heofon rices weard. metodes mihte ⁊ his mod geþanc [b]. wera wuldor fæder. swa he [c] wuldres gehwæs ece Drihten. ord onstealde he [d] ærest scop [e] eorðan bearnum heofon to rofe halig scyppend. þa middan geard mon cynnes weard ece Drihtne æfter [f] teode [g] firum foldan [h] frea ælmihtig ; Ða aras he from þam slæpe. ⁊ eall þ he slæpende songe fæst on gemynde hæfde. ⁊ þam wordum sona monig word in þ ylce gemet Gode wyrþes songes * to geþeodde ; Ða com he on morgene to ðam tun gerefan. se þe his ealdormon wæs. ⁊ him sæde hwylce gife he onfeng. ⁊ he hine sona to ðære Abbudissan lædde ⁊ hire þ cyðde ⁊ sægde. þa het heo gesomnian ealle ða gelæredestan men ⁊ ða leorneras ⁊ him andweardum het secgan þ swefen. ⁊ þ leoþ singan. þ te ealra heora dome gecoren wære hwæt oþþe hwonon þ cumen wære ; Ða wæs him eallum gesewen swa swa hit wæs. þ him wære from Drihtne sylfum heofonlic gifu forgifen ; Ða rehton hi him ⁊ sægdon. sum * halig spel ⁊ godcundre lare word. bebudon him þa gif he mihte.

* Ceadman. B.
* mid. C
[a] herion. T.
[b] weorc. *Sic MS. T. & B. ut Lat. sed Cant.* wera.
[c] wundra gehwylc. T.
[d] ærest B.
[e] ylda bearnum. T.
[f] tida. T
[g] firum on foldum. T.
[h] euca. T
* ðær to. B.
* halig godspell. B

quidam per somnium, eúmque salutans ac suo appellans nomine; Cædmon, inquit, canta mihi aliquid. At ille respondit, Nescio, inquit, cantare: Nam & ideò de convivio egressus, huc secessi, quia cantare non poteram. Rursum ille, qui cum eo loquebatur. Attamen ait, cantare habes. Quid inquit, debeo cantare? At ille: Canta, inquit, principium creaturarum. Quo accepto responso, statim ipse cœpit cantare in laudem Dei conditoris, versus, quos nunquam audierat, quorum iste est sensus. Nunc *laudare debemus auctorem regni cœlestis, potentiam creatoris, & consilium illius, facta patris gloriæ. Quomodo ille, cùm sit æternus Deus omnium miraculorum auctor extitit, qui primò filiis hominum cœlum pro culmine tecti, dehinc terram custos humani generis omnipotens creavit: [hic est sensus, non autem ordo ipse verborum quæ dormiens ille canebat. Neq; enim possunt carmina quamvis optimè composita ex alia in aliam linguam ad verbum, sine detrimento sui decoris ac dignitatis, transferri.] Exurgens autem à somno, cuncta quæ dormiens cantaverat memoriter retinuit, & his mox plura in eundem modum, verba Deo digni carminis adjunxit. Veniénsque manè ad villicum, qui sibi præerat, quid doni percepisset, indicavit; atque ad Abbatissam perductus, jussus est, multis doctioribus viris præsentibus, indicare somnium & dicere carmen, ut universorum judicio, quid vel unde esset quod referebat, probaretur. Visúmque est omnibus cœlestem ei à Domino concessam esse, gratiam. Exponebántque illi quendam SACRÆ Historiæ sive doctrinæ sermonem; præcipientes ei, si posset, hunc in

* *Hymnum hunc Ms. Lat. T. Lat. & Sax. recensuit. vide marg. Sax.*

þ

ꝥ he him sume sunge ⁊ leoþsanges ꝥ gehwyrfde. Ða he þa hæfde ða wisan onfangenne. ða eode he ham to his huse. ⁊ com eft on morgen. ⁊ þy betstan leoþe geglenged him asong. ⁊ ageaf ꝥ him beboden wæs. Ða ongan seo Abbudisse clyppan ⁊ lufian þa Godes gife in ðæm men. ⁊ heo hine ða monede ⁊ lærde. ꝥ he weoruld had forlæte. ⁊ munuc hade onfenge. ⁊ he ꝥ well ðafode ⁊ heo hine in ꝥ mynster onfeng mid his godum. ⁊ hine geþeodde to gesomnunge ðara Godes þeowa. ⁊ het hine læran ꝥ getæl ðæs halgan stæres ⁊ spelles. ⁊ he eall ða he in gehyrnesse geleornian

*him. B

mihte. mid *hine gemynegode. ⁊ swa swa clæne nyten oþer cende in ꝥ sweteste leoþ *gehwyrfde. ⁊

*gefre-mede. B

his song ⁊ his leoð wæron swa wynsume to gehyranne ꝥ ða sylfan his lareowas æt his muþe writon. ⁊ leornodan. Song he ærest be middan geardes gesceape. ⁊ be fruman mon cynnes. ⁊ eall ꝥ stær Genesis. ꝥ is seo æreste Moyses boc. ⁊ * be utgonge Israhela folces of Ægypta londe. ⁊ be ingonge ðæs gehat londes. ⁊ be oþrum monigum spellum þæs halgan gewrites Canones boc. ⁊ be Cristes mennisnesse. ⁊ be his þrowunge. ⁊ be his upp astignesse on heofonas. ⁊ big ðæs halgan Gastes * cyme. ⁊ ðara Apostola lare. ⁊ eft big ðam ege ðæs toweardan domes. ⁊ be fyrhto ðæs * tintreglican wites. ⁊ be swetnesse þæs heofonlican rices he monig leoð geworhte. ⁊ swylce eac oþer monig be ðam godcundum fremsumnessum ⁊ domum he geworhte. On eallum ðam he geornlice gymde ꝥ he men atuge fram synna lufan ⁊ man dædum. ⁊ to lufan ⁊ to geornfulnesse awehte godra dæda. Forþon he wæs se mon swyþe æfest. ⁊ reogollicum þeodscipum eadmodlice underþeoded. And wið ðam ða ðe on oþre wisan don woldon he wæs mid *wylme mycelre ellenwodnesse

*⁊ eft. C.

*gyfe. B.

*tin-treganlices. B.

*welme. C.

modulationem carminis transferre. At ille suscepto negotio abiit, & manè rediens optimo carmine, quod jubebatur, compositum reddidit, unde mox Abbatissa amplexata gratiam Dei in viro, secularé illum habitum relinquere, & monachicum suscipere propositum docuit. Susceptúmque, in monasterium cum omnibus suis, fratrum cohorti associavit, jussítque illum seriem SACRÆ Historiæ doceri. At ipse cuncta quæ audiendo discere poterat, rememorando secum, & quasi mundum animal ruminando in carmen dulcissimum convertebat, [b] suaviúsq; resonando, doctores suos, vicissim auditores faciebat suos. Canebat autem de creatione mundi, & origine humani generis, & tota Genesis historia; de egressu Israel ex Ægypto, & ingressu in terram repromissionis. De aliis plurimis SACRÆ Scripturæ Historiis; de incarnatione Dominica, ac passione, & resurrectione, & ascensione in cœlum; de adventu Spiritûs sancti, & Apostolorum doctrina: Item de terrore futuri judicii, & horrore pœnæ Gehennalis, ac dulcedine regni cœlestis multa carmina faciebat. Sed & alia perplura, de beneficiis & judiciis divinis, in quibus [c] cunctos homines ab amore scelerum abstrahere, ad dilectionem verò & solertiam bonæ actionis excitare curabat. Erat enim vir multùm religiosus, & regularibus disciplinis humiliter subditus. Adversùm verò illos, qui aliter facere volebant, zelo magni fervoris accensus: Unde

onbærned. ⁊ he forþon fægere ende his lif betynde ⁊ geendode; Forþon þa he wære tide nealæhte his gewitenesse ⁊ forðfore. Ða wæs he xiiii. dagum ær ꝥ he wæs licomlicre untrumnesse þrycced. ⁊ hefigod. hwæþere to ðon gemetlice ꝥ he ealle ða tid mihte ge sprecan ge gangan; [*Ða] [* sic MS. B. ut Lat.] wæs ðær on neawerte untrumra manna hus. on þam hyra þeaw wæs ꝥ hi ða untruman. ⁊ ða ðe æt forðfore wæron inlædan sceoldan. ⁊ him ðær æt somne ðenigean; Ða bæd he his *þeng [* þen. B.] on æfenne ðære nihte ðe he of worulde gangende wæs. ꝥ he him on ðam huse stowe gegearwode. ꝥ he restan mihte; Ða wundrade se *ðeng [* þen. B.] for hwon he ðæs bæde. forþon him ðuhte ꝥ his forðfore swa neah ne wære. dyde hwæðere swa swa he cw. ⁊ bebead; ⁊ mid ðy he ða ðær on resten eode. ⁊ he gefeonde mode sumu ðing ætgædere mid him sprecende ⁊ gleowiende wæs. ðe ðær ær inne wæron. ða wæs ofer midde niht ꝥ he frægn hwæþer hi ænig husel ðær inne hæfdon; Ða andswaredon hi ⁊ cwædon. hwylc þearf is þe husles. ne þinre forþfore swa neah is nu ðu ðus rotlice ⁊ ðus glædlice to us sprecende eart; Cw. he eft. Berað me hwæþere husel to; Ða he hit on handa hæfde. ða frægn he. hwæðer hi ealle smylte mod ⁊ butan eallum incan bliþe to him hæfdon. ða andswaredon hi ealle ⁊ cwædon. ꝥ hi nænigne incan to him *wiston [* nis-ton. B.]. ac hi him ealle swyþe bliþe mode wæron. ⁊ hi wrixendlice hine bædon ꝥ he him eallum bliþe wære; Ða andswarede he ⁊ cw. Mine broðru leofon. Ic eom swyþe bliþe mode to eow. ⁊ to eallum Godes mannum. ⁊ he swa wæs hine trymmende mid ðy heofonlicum *wægnerte [* weg-nerte. C.]. ⁊ him oþres lifes ingang gegearwode; Ða gyt he frægn hu neah ðære tide wære ꝥ te ða broðru arisan sceolden. ⁊ Godes

[* lof]

& pulchro vitam suam fine conclusit. Nam propinquante horâ sui discessûs, quatuordecim diebus præveniente corporeâ infirmitate pressus est, adeò tamen moderatè, ut & loqui toto eo tempore posset & ingredi. Erat autem in proxima casa, in qua infirmiores & qui prope morituri esse videbantur, induci solebant. Rogavit ergò ministrum suum vespere, incumbente nocte, quâ de seculo erat exiturus, ut in ea sibi locum quiescendi præpararet. Qui miratus cur hoc rogaret, qui nequaquam adhuc moriturus esse videbatur, fecit tamen quod dixerat. Cúmq; ibidem positi, vicissim aliqua, gaudente animo, unà cum eis qui ibidem antea inerant, loquerentur ac jocarentur; & jam mediæ noctis tempus esset transcensum,[d] interrogavit omnes si Eucharistiam intus haberent. Respondebant; Quid opus est Eucharistiâ? neque enim mori adhuc habes, qui tam hilariter nobiscum velut sospes loqueris. Rursus ille: Et tamen, ait, afferte mihi Eucharistiam. Quâ acceptâ in manu interrogavit, si omnes placidum erga se animum & sine querela controversiæ, ac rancoris haberent. Respondebant omnes; Placidissimam se mentem ad illum & ab omni ira *semotam [* Sic MS. sing.] habere. Eúmque vicissim rogabant; An placidam erga ipsos mentem haberet. Qui confestim respondit; Placidam ego mentem, filioli, erga omnes famulos Dei gero. Sícque se cœlesti muniens viatico, vitæ alterius ingressui paravit. Et interrogavit; quàm prope esset hora, quâ fratres

* *sic B. ut Lat.* [* lof] læran ⁊ heora uht sang singan. Ða ⁊sƿaredon hi nis hit * lang to ðon. cƿæð he. Tela. utan ƿe ƿell ðære tide bidan. ⁊ ða him gebæd ⁊ hine gesenade mid Cristes rode tacne. ⁊ his heafod onhylde to ðam bolstre. ⁊ medmycel fæc onslæpte. ⁊ sƿa mid stilnesse his lif geendode. ⁊ sƿa ƿæs geƿorden þ te sƿa sƿa he hlutre mode ⁊ bylehƿite ⁊ smylte ƿillsumnesse Drihtne þeode. þ he eac sƿylce sƿa smylte deaþe middan geard ƿæs forlætende. ⁊ to his gesyhþe becom. ⁊ seo tunge ðe sƿa monig halƿende ƿord on ðæs scyppendes lof gesette. he þa sƿylce eac. þa ytemestan ƿord on his * herenesse. hine sylfne seniende. ⁊ his gast ⁊ his handa bebeodende betynde. ⁊ eac sƿylce þ is gesegd þ he ƿære geƿis his sylfes forðfore. of ðam ðe ƿe nu secgan hyrdon.

* feorr. B.

* herunge. B.

ad dicendas Domino laudes nocturnas excitari deberent. Respondebant: Non longè est. At ille: Benè ergò, expectemus horam illam. Et signans se signo sanctæ crucis, reclinavit caput ad cervical, modicúmque obdormiens ità cum silentio vitam finivit. Sicque factum est, ut quomodo simplici ac purâ mente, tranquilláque devotione Domino serviret, ità & jam tranquillâ morte mundum relinquens, ad ejus visionem veniret. Illáque lingua quæ tot salutaria verba in laudem conditoris composuerat, ultima quoq; verba in laudem ipsius signando sese, & spiritum suum in manus ejus commendando clauderet: qui etiam præscius sui obitûs extitisse ex his quæ narravimus videtur.

N O T Æ.

[a] Cujus carminibus multorum sæpe animi ad contemptum seculi— [b] Suaviúsque resonanbo doctores suos vicissim auditores faciebat suos — [c] Cunctos homines ab amore scelerum abstrahere --curabat.

Ut inculta rusticitas & barbaries omnis à laudibus Dei celebrandis abhorreat, auditores spiritualis harmoniæ suavitate demulceantur. Hinc quales esse debeant modulatores Ecclesiastici, & qualis demum ipsa modulatio, Canones Ecclesiæ nostræ perantiqui, Quos Reverendiss. Theodoro Archiepisc. Cantuariensi, quidam adscribant, apertè monstrant, viz. hosce autor scripsit Latinè: * *Ælfricus autem monachus, vir ætate suâ Doctissimus, & de Ecclesia optimè meritus Saxonicè (ut aiunt) transtulit.*

* *qui & postea Archiep. Cantuar. ut pag. sequent.*

MS. Coll. Ben. & Can. 48. Hyt is to gymene miclum ƿorce þam sangerum þ hi mid leahtrum ne aƿlætton hira godcundan gyfe ac ma hig geglengan mid eadmodnysse. ⁊ mid clænnysse. ⁊ mid syfernysse. ⁊ mid haligra mægna frætƿunge þ is dream þæs folces mod ðe hine gehyrþ andbryrde to gemynde. ⁊ to lufe þæra heofenlicra myrhþa. na þ an mid hludnysse þære ƿorda ac ma mid ƿinsumnysse þære dreama.

Studendum summopere cantoribus ne donum sibi divinitus collatum vitiis fœdent, sed potiùs illud humilitate, & castitate, & sobrietate, & cæteris sanctarum virtutum ornamentis exornent. Quorum melodia animos populi circumstantis ad memoriam amorémque cœlestium non solùm sublimitate verborum, sed etiam suavitate sermonum quæ dicantur erigat.

Ne sceal ma sealmas an cyrcan ofstlice singan ne ofer hlude ne ne unendebyrdlice ne ungemetlicum stefnum. ac openlice ⁊ beorhte mid heortan andbryrdnysse

*Psalmi autem in Ecclesia non cursim, * aut in excelsis atque inordinatis seu intemperatis vocibus*, sed planè, ac lucidè cum compuncti-

* *vide cap. 28. de S. Cudbert.* non elevata in altum voce, sed profusis ex imo pectore lacrymis.

nysse þæt hwa singendra mod beo mid þære swetnysse fedd. ⁊ hæra hlystendra earan of þam dreame abryrde ⁊ geglædode. forþam þeah hit an oþrum þenungum gewuna sy þæt ma hlude stefne bruce. an þam sealm sange ma æfre sceal þa hludan stefne forbugan. ⁊ beon amang þam ealde gebroþro asundodes lifes to gesette ðe sitton mid ðære sceole þonne hi singað. þæt ða ðe leornian sceolon ydele ne beon ne an unnytton spellon abysgode. Gif þonne þa sangeras modige beon. ⁊ gif hi ðone cræft ðe hi þurh Godes gife geleornodon oþrum forwyrnan. hweage hi ma teartlice. þæt hi gebete ⁊ gerihte þæt hi þurh oþrum dælan þæt him God besætte rihtlice to dælenne;

one cordis recitentur, ut & recitantium mens illorum dulcedine pascatur, & audientium aures illorum pronunciatione demulceantur; quamvis, quantumvis consuetum sonus in aliis officiis excelsâ solent fieri voce, in recitandis tamen psalmis hujusmodi vitanda est vox; constituantur interea seniores fratres probabilioris scilicet vitæ, qui tempore statuto, vicissim cum cantorum schola sint, ne hi qui discere debent aut otiosi vacent, aut inanibus & supervacuis fabulis insistant. Si verò Cantores superbi extiterint, & artem quam divinitus adjuti didicerint, aliis insinuare renuerint, graviter, ac severè judicentur, ut emendati atque correcti talentum sibi à Deo collatum, aliis erogare procurent.

* Interrogavit——si Eucharistiam intus haberent, quâ acceptâ in manu——se cœlesti muniens viatico, vitæ alterius ingressui paravit. *Eucharistiam à Sacerdote consecratam solebat populus domum deferre, ibidemque atque diutius servare, & cùm sibi visum esset pro viatico ægrotis communicare; atque hæc consuetudo pervulgata fuit: sed hunc ritum, quasi, cum ipsa Christi institutione plurimùm pugnantem, & plane innovatum, Ælfricus * Archiepiscopus Cantuariensis reprehendit, his verbis; quæ sic transfero.*

Vide tractat. Sax. à Cl. Wilhelm. Lisle Cantabr. & Coll. Regal. Socio, in lucem edit.

Sume Preostas healdaþ ðæt husel ðe bið on Eastern dæg gehalgod ofer gear to seocum mannum. ac hi misdoþ swyðe deope. þæt ðæt halige husel sceole fynegian. ⁊ nellaþ understandan hu mycele dædbote seo pœnitentialis tæcþ be ðam. gif ðæt husel biþ fynig. oþþe hæwen. oþþe gif hit forloren bið. oþþe gif mus. oþþe nytenu ðurh gymeleaste hit etað; Man sceal healden ðæt halige husel mid micelre gymene ⁊ ne forhealdan hit. ac halgian oþer edniwe to seocum mannum. a. embe vii niht. oþþe embe xiiii niht þæt hit huru fynig ne sy. forðon ðe eal swa halig biþ þæt husel ðe nu to dæg wæs gehalgod. swa þæt ðe on Eastern dæg wæs gehalgod; Ðæt husel is Cristes lichama na lichamlice ac gastlice; Na se lichama ðe he on ðrowo-

Sacerdotes quidam Eucharistiam, quæ die paschali consecrata fuit per annum [superiorem] ægrotis reservant, sed perquam, profundè peccant, quòd sacra Eucharistia mucescerit, nolluntque intelligere quantam pœnitentiam Pœnitentialis [liber] huic [rei] præscribat, si sacra Eucharistia fieret mucida seu putrida, sive mus bestiave [aliqua] per incuriam [Sacerdotis] illam absumserit. Sacram Eucharistiam diligentiâ magnâ quisque custodiat, nec illam amittat, aliam verò ægrotis consecret semper, ante unam vel duas circiter septimanas, ut saltem mucescat. Quoniam illa Eucharistia, quæ nunc hodie consecrabatur, æquè sacra est atque illa quæ consecrata erat die Paschali. *Illa Eucharistia non est Corpus Christi* CORPORALITER *sed* SPIRITUALITER; non *corpus illud*

* *Vide catalogum Archiepisc. apud Wigorn. & Chron. Sax. vide etiam Cl. Lisle præfat. Serm. Pasch.*

ðroƿode. ac se lichama ðe he embe spræc. ða ða he bletsode hlaf ⁊ ƿin to husle ær his ðroƿunge. ⁊ cƿæþ be þam gebletsode hlafe. Ðis is min lichama. ⁊ eft be ðam halgan ƿine. Ðis is min blode ðe biþ for manegum agoten on synna forgyfennesse. Understandaþ nu þ se Drihten ðe mihte aƿendon ðone hlaf ær his þroƿunge to his lichaman. ⁊ þ ƿin to his blode gastlice. þæt se ylca dæghƿamlice bletsaþ ðurh sacerda handa hlaf ⁊ ƿin to his gastlican lichaman. ⁊ to his gastlican blode.

quo passus est, sed corpus illud de quo locutus est; quando panem & vinum in Eucharistiam nocte unâ ante passionem suam consecraverat; dixeratq; de pane consecrato, Hoc *est corpus meum. Itemque de vino consecrato;* HIC *est sanguis meus, qui pro multis effusus est in remissionem peccatorum. Nunc autem intelligite, quòd Dominus, qui panem illum ante passionem suam in corpus suum mutare potuisset, vinumque illud in sanguinem suum, Spiritualiter: Idem (Dominus) per manus sacerdotis panem & vinum in corpus suum spiritnale, & in sanguinem suum spiritualem sit quotidie consecratus.*

Et pag. sequent.

Sume preostas gefyllaþ heora husel box on Eastron. ⁊ healdaþ ofer tƿelf monaþ to untrumum mannum. sƿylce ðæt husel sy haligre þonne oþer. Ac hi doþ unƿislice. forþam ðe hit ƿannaþ. oþþe mid ealle forrotaþ on sƿa langum fyrste. ⁊ he bið ðonne scyldig sƿa sƿa us segð seo boc. Se ðe husel forhylt. oþþe hit forlyst. oþþe mys eton. oþþe oþre nytenu. sceaƿa þa pœnitentialem. hƿæt he sægð be ðisum. Eall sƿa halig is þæt husel ðe bið gehalgod to dæg. sƿa þæt ðe biþ gehalgod on þam halgan Eastern dæge. Healdað forþig ic bidde ðonne halgan Cristes lichaman mid maran ƿisdome to seocum mannum fram sunnan dæge to sunnan dæge on sƿyþe clænum boxe. oþþe be ðam mæstan feoƿertyne niht. ⁊ ðicgað hit ðonne. ⁊ lecgað ðær oþer. Ƿe habbaþ bysene be þam on Moyses bocum. sƿa sƿa God sylf bebead on Moyses æ. ðæt se sacerd sceolde on ælcum sæterne dæge settan tƿelf hlafas on ðam tabernaculo ealle niƿe bacene. ða ƿæron gehatene panes Propositionis. ⁊ hig sceoldon ðær standan on ðam Godes geteælde oþ

*Sacerdotes quidam Eucharistia pixidẽ in festo Paschali implent; perq; * totum annum ægrotantibus reservant, quasi Eucharistia isthæc, quavis alterâ sanctior esset: Verùm insipienter agunt. Marcescit enim, vel tanto tempore omnino putrescit; & tum quidem, sicut, liber ait, reus existit. Qui Eucharistiam perdit, sive corrumpit, vel si mus edit, vel bestia quævis alia, Inspice pœnitentialem [librum] quid de hoc dicet: illa autem Eucharistia quæ hodie consecratur æquè sacra est atque illa quæ sacro die Paschali consecratur. Ore igitur sacrum illud corpus Christi, majori prudentiâ in pixide mundiori servetis ægrotantibus, à Die Dominico, ad Diem Dominicum, vel ad maximum ne ultra dies quatuordecem; & tunc demum degustetis, atque inibi alterum ponatis. Exemplum de hoc in libris Mosaicis habemus: sicut Deus ipse jussit in lege Mosis, quòd sacerdos quovis * sabbato supponeret in Tabernaculo, duodecim panes, cunctos recens pistos, qui dicti erant* panes Propositionis: *quique persisterent in taberna-*

* Sax. *duodecim menses.*

* Sax. *ait,* Saturni die, *non autem Sabbato: quia diem Domin. pro Sabbato æstimaverint; non diem Saturni.*

oþerne sæternesdæg. and etan hi ðonne ða sacerdas sylfe. and settan ðær oþre. Sume preostas nellaþ ðicgan ðæt husel ðe hi halgiaþ. Nu wille we eow secgan hu seo boc segþ be þam. Presbyter missam celebrans. et non audens sumere sacrificium accusante conscientia sua. anathema est. Se mæsse preost ðe mæssaþ. and ne dear ðæt husel ðicgan. wat hine scyldigne. se is amansumod. Læsse pleoh is to ðicgenne ðæt husel. ðonne to halgienne. Se ðe twiwa halgaþ ane oflætan to husle. se bið ðam gelice. ðe an cild fullaþ twiwa. Crist sylf gehalgode husel ær his þrowunge. he bletsode þone hlaf. and tobræc ðus cweþende to his halgum Apostolum. Etaþ ðisne hlaf. hit is min lichama. and he eft bletsode ænne calic mid wine. and cwæþ heom þus to. Drincaþ ealle of þisum. hit is min agen blod ðære niwan gecyþnysse. þe biþ for manegum agoten on synna forgyfenysse. Se Drihten þe halgode husel ær his ðrowunge. and cwæþ þæt se hlaf wære his agen lichama. and ðæt win wære witodlice his blod. se halgaþ dæghwamlice þurh his sacerda handa hlaf to his lichaman. and win to his blod on gastlicere gerynu. swa swa we rædaþ on bocum. Ne bið se liflica hlaf lichamlice swa ðeah se ylca lichama ðe Crist on þrowode. Ne ðæt halige win nis þæs hælendes blod ðe for us agoten wæs on lichamlican ðinge. ac on gastlicum andgyte. Ægþer biþ soþlice se hlaf his lichama. and þæt win eac his blod swa swa se heofonlica hlaf wæs. ðe we hataþ Manna. þe feowertig geara afedde Godes folce. and þæt hlutre wæter wæs witodlice his blod. þe arn of þam stane on þam westene þa. Swa swa Paulus awrat on sumum his pistole.

culo usque ad alterum Sabbatum: atque tunc edant ipsi sacerdotes, ibique alteros substituant: nolunt quidam sacerdotes gustare illam Eucharistiam quam ipsi consecrant: nunc autem dicemus vobis quid de hoc liber monuerit. Presbyter Missam celebrans, & non audens sumere sacrificium, accusante * conscientiâ suâ, anathema est. *Minor excusatio est gustandi Eucharistiam, quàm consecrandi. Qui bis consecrat unam offulam in Eucharistiam, haeretico similis est qui puerum unum bis baptizat: Christus ipse Eucharistiam ante passionem suam consecravit, benedixit panem, fregitque, Apostolis suis sic anquiens:* Edite panem hunc, corpus meum est: *iterumq; benedixit calicem unum repletum vino, sic quoq; illos allocutus;* Bibite de hoc omnes: Ille sanguis *est meus novi Testamenti, qui pro multis effusus est in remissionem peccatorum. *Dominus, (qui consecravit Eucharistiam ante passionem suam, dixitq;,* * panem *corpus suum fuisse, & vinum reverà sanguinem suum) ipse quotidie consecrat, per manus sacerdotis, panem in corpus suum, vinumq; in sanguinem suum,* * *in mysterio spirituali, sicut in libris legimus. Panis ille vividus* non *est utcunq;* idem *corpus quo Christus passus est; neque vinum illud sacrum Servatoris erat sanguis, (qui pro nobis fuit effusus,)* * in re corporali, sed in ratione spirituali. *Erat quidem cùm* panis *ille*, corpus *ejus; tum quoque* vinum *illud, sanguis ejus * sicut* panis *ille cælestis quem vocamus* Manna (*qui per quadraginta annos populum Dei cibavit*--†) *Et* aqua *illa limpida erat quidem* sanguis *ejus, qua de petra illa in deserto tunc effluxit prout Paulus in quadam* * *Epistola sua scripserat.* Omnes patres

* *Sax.* sciens se reum.

**Evang. Sax. Matth.* 26.28 Hic quidem est sanguinis mei calix.

* *Nota.*

* *sc. spiritualiter.*

* *sc.* non corporaliter, sed spiritualiter.

* *Panis & vinum symbola* Novi *Fœderis, ut Manna & aqua*, Veteris. † videtur deesse [*erat corpus ejus.*]

* 1. *Cor.* 10. 1 *&c.*

Omnes

Omnes patres nostri eandem escam spiritualem manducaverunt. et omnes eundem potum spiritualem biberunt. &c. Ealle ure fæderas æton on þam westene ðone ylcan gastlican mete ⁊ þone gastlican drinc druncon; Hi druncon of ðam gastlicum stane. ⁊ se stan wæs Crist; Se Apostol sæde swa swa ge nu gehyrdon. ðæt hi ealle æton þone ylcan gastlican mete. ⁊ hi ealle druncon ðone gastlican drenc; Ne cwæþ he na lichamlice. ac gastlice; Næs Crist ða gyt geboren. ne his blod næs agoten; Ða ðæt Israhela folc geæt ðone mete. ⁊ of ðam stane dranc. ⁊ se stan næs lichamlice Crist ðeah he swa cwæde; Hit wæron ða ylcan gerynu on ðære ealdan æ. ⁊ hi gastlice getacnodon ðæt gastlice husel ures hælendes lichaman. ðe we halgiaþ nu;

Omnes patres nostri eandem escam spiritualem manducaverunt. Et omnes eundem potum spiritualem biberunt; bibebant autē de spirituali petra: petra autem illa, erat Christus. *Apostolus dixit, sicut audivistis modò, quod omnes illi eandem escam spiritualem manducaverint; & omnes illi eundem potum spiritualem biberint, non dixit ille,* * corporaliter; *sed* spiritualiter: *non erat Christus adhuc natus, neque sanguis ejus effusus. Tunc populus ille Israeliticus, cibum illum* spiritualem *manducavit; & de petra illa bibit; neque erat petra illa Christus** corporaliter, *quamvis** *ità locutus est. Eadem erant veteris legis sacramenta: &* spiritualiter *significabant Eucharistiam illam corporis Servatoris nostri, quam nunc consecramus.*

* *Nota.*

* *Nota.*
* *sensum verborum Christi rimandum voluit.*

Non gravabar (Lector ut vides) hoc veteris Ecclesiæ monumentum quidē vetus, totum Latinè dare: daturus quoque cum Deo, & plura & potiora veritatis antiquæ contra transsubstantiationem, lucrifaciendæ recuperandæq; studio; ut videant Catholici, unde conscientias suas, dogmate ancipiti, & lubrico, & præ vera quidem antiquitate, novo, levare queant: Hac autem Cl. Wilhelmio Lisle, fautori dum vixerat meo, accepta grati referrimus. vide insuper Lib. 5. cap. 22. & verba —panem & vinum in mysterium carnis & sanguinis offerrent.

Cap. 25.

Qualis visio cuidam viro Dei apparuit, priusquam monasterium * *Coludanæ urbis esset incendio consumptum.*

* *Sic MSti sing.*

Ðyssum tidum ꝥ nunmynster ꝥ mon nemneð Coludes burh. ðær we beforan gemynegodan. ðurh ungymenne synne * fyres lige wæs fornumen; ꝥ hwæþere eaþelice ongyton mihton ealle ðe ꝥ cuþon. ꝥ ꝥ gelamp for wean ⁊ for yfelnesse ðara eardiendra ðær on ðære byrig. ⁊ in ðæra swyþost ðe ðær ealdormen wæron. ac him hwæþere * wona wæs seo monung þære godcundan arfæstnesse. ꝥ hi heora synna witnade ⁊ bette. ðurh fæsten. ⁊ ðurh wopas. ⁊ þurh gebedo. ⁊ ymbe fram him * acyrron ðe ðær soþfæstan deman. on ða gelicnesse Niniven warena;

* fire ⁊ lege. B.
* wan ne wæs. B. ut Lat.
* awyrpon. B.

His temporibus monasterium virginum, quod Coludi urbē cognominant, cujus & suprà meminimus, per culpam incuriæ, flammis absumptum est. Quod tamen à malitia inhabitantiū in eo, & præcipuè illorum, qui majores esse videbantur, contigisse omnes qui novere, facilimè potuerunt advertere. Sed non defuit puniendis admonitio divinæ pietatis, quâ correcti per jejunia, fletus & preces iram à se, instar Ninivita-

ƿærena; Ƿæs on ðam ylcan myn-
stre sum ƿer of Scotta þeode-
re ƿæs Adamnannus haten. lifde
se man his lif on mycelre for-
hæfdnesse. 7 on halgum gebe-
dum Gode swyðe ƿullsumlice swa
þ he næfre mete onfeng. ne swæ-
sendo ðeah. butan ðy drihten-
lican dæge. 7 ðy fiftan ƿic dæ-
ge. 7 oft on ƿalhge nihte ðurh
ƿæccan on halgum gebedum a-
stod 7 aƿunode; Ðeo ðearlƿis-
nes þæs heardan lifes him ærest
of nyde becom for bote his syn-
na. ac forþgangendre tide. þ he
þ nyd on geƿunon gecyrde; Ge-
lomp him on his geoguð hade
þ he sume man dæde gefremede.
Ða seo scyld ða to his heortan
hefig-lice. B. hreaƿf. ða onscunode he hi he-
felice. 7 him ondred þ he for
ðære stranglice ƿitnad beon
sceolde fram ðam ðearlƿisan
deman; Eode ða to sumum
Mæsse Preoste. fram ðam he
ƿende þ him hælo ƿeg ætyƿed
*sceol-de. B. beon * mihte. andette him þa
his scylde 7 bæd þ he him geþe-
aht sealde hu he mihte beflеon
fram ðam toƿeardan yrre; Ða
he þa his scylde gehyrde. þa cƿ.
he. Mycel ƿund behofaþ mycles
læcedomes. 7 forþon sƿa sƿyþe
sƿa ðu mæge. ætfeolh ðu ði-
num fæstenum 7 sealm sangum
7 gebedum. þ ðu si forecumen-
de Drihtnes onsyne in andet-
nesse. 7 þu geearnige hine þe milde beon. 7 eac gemetan; 7
he þa þone þe þ unmæte sar nam. 7 hefig his scylde geƿit-
nesse. 7 he ƿillnade þ he hraþe onlysed ƿære fram ðam *inli-
*mi-clum. B cum bendum þara synna ðe he mid gehefigad ƿæs. cƿ. he to
þam Mæsse Preoste. Ic eom gungre yldo 7 hal on minum
lichoman. sƿa hƿæt sƿa ðu me onsettest 7 bebeodest to
donne þ ic halsige on ðam Drihtnes dæge. þ ic eall þ eaþe-
lice abere. þeah þu me hate ealle niht ƿæccende on gebedum
standan. 7 þeah þe ic scyle ealle ƿucan fæstan ic þ leoflice
do.

rum justi judices averterent. Erat namque in eodem monasterio vir de genere Scotorum * Adamnanus vocabulo, ducens vitam in continentia & orationibus, multùm Deo devotam, ità ut nil unquam cibi vel potûs, exceptâ die Dominicâ & quintâ Sabbati, perciperet: sæpe autem noctes integras pervigil in oratione transigeret. Quæ quidem illi districtio vitæ arctioris, primò ex necessitate emendandæ suæ pravitatis obvenerat: sed procedente tempore necessitatem in consuetudinem verteret. Siquidem in adolescentia sua sceleris aliquid commiserat: quod commissum ubi ad cor suum rediit, gravissimè exhorruit, & se pro illo puniendum à districto judice timebat. * Accedens ergò ad sacerdotem à quo sibi sperabat iter salutis posse demonstrari, confessus est reatum suum, petiitque ut consilium sibi daret quo posset fugere à ventura Dei ira. Qui audito ejus commisso, dixit: Grande vulnus grandioris curam medelę desiderat; & ideò jejuniis, psalmis, & orationibus quantùm vales insiste, quo præoccupando faciem Domini in confessione propitium eum invenire merearis. At ille quem nimius reę conscientiæ tenebat dolor, & internis peccatorum vinculis quibus gravabatur, ocyùs desiderabat absolvi: Adolescentior sum (inquit) ætate & vegetus corpore, quicquid mihi imposueris agendum, dummodo salvus fiam in die Domini, totum facilè feram; etiamsi totam noctem stando in precibus peragere, & integram septimanam jubeas abstinendo transigere.

* c. Adamannus. w.

do. cw. he. Mycel ꝥ is ꝥ ðu ealle wucan ⁊ lysne lichoman awunie. ac twa dæglic fæsten. oþþe þreo dæglic is genoh to healdenne; Do ðis cw. he. ⁊ ꝥ ic eft æfter tide fæce to ðe cume. ⁊ þe þonne fullicor ætywe. hwæt ðu don scyle. ⁊ hu lange þu on hreowe awunian sceole; Ða wende se Mæsse Preost fram him; Ða gelamp for sumum intingan ꝥ he semninga gewat on Hibernia Scotta ealonde. þonan he ær com ne he ma eft to him hwearf æfter heora gecwide; Wæs he hwæþere gemyndig his *bebodes. ⁊ eac his gehates. ⁊ he on hreowsum tearum ⁊ on halgum wæccan ⁊ on mycelre forhæfednesse Drihtne þeowde. swa ꝥ he næfre oftor gehreorde ne swæsendo ðeah. þonne þy drihtenlican dæge. ⁊ ðy fiftan wic dæge swa ic ære cwæð. oþrum dagum he swa fæstende awunode; Mid ðy he ða gehyrde þone Mæsse Preost gewitan on Hibernia ⁊ ðær forþferende beon. he symle of þære tide ꝥ gemynegode gemett þære forhæfednesse heold ⁊ læste; ⁊ ꝥ for intingan ðæs godcundan eges ære siþe for his scylde onbryrded *wæs; Swa he eac eft for intingan ðære godcundan lufan lustfulligende ðam ecum medum fæstlice forþlæste; Mid þy he ꝥ þa langre tide forþheold ⁊ dyde. þa gelamp sume dæge ꝥ he wæs fram ða mynstre for sumum þingum feor gangende. ⁊ wæs an ðara broþra his gefera ⁊ hine mid eode. þa hi þa hæfdon heora siþfæt geferedne. þa hwurfon hi eft to hame; ⁊ mid ðy hi ða þam mynstre nealæctan. ⁊ hi gesawon þa getimbro healice *ahrered. ⁊ ahafen. ða geswearc se Godes man semninga ⁊ ongan heardlice ⁊ biterlice wepan. ⁊ þa unrotnesse his heortan mid his ondwlitan tacnunge *yppan ⁊ cyðde; Ða ꝥ ða his gefera geseah ⁊ ongeat þa frægn he hine ⁊ acsade. hwæt him wære. ⁊ forhwon he swa gebærde. Cw. he. Eall ðas getim-

* heora gecwydes. B.

* ongon C.

* hatlice. B.

* yrte. B.

Qui dixit: Multum est ut totâ septimanâ absque alimento corporis perdures; sed biduanum vel triduanum satis est observare jejunium. Hoc facito donec post modicum tempus rediens ad te, quid facere debeas, & quamdiu pœnitentiæ insistere, tibi plenius ostendam. [Quibus dictis & descriptâ illi mensurâ pœnitendi,]abiit sacerdos: Et ingruente causâ subitâ secessit *Hiberniam, unde origině duxerat, neque ultrà ad eum, juxta suum condictum, rediit. At ipse memor præcepti ejus simul & promissi sui, totum se lacrymis, pœnitentiæ, vigiliis sanctis, & continentiæ mancipavit; ità ut quintâ solùm Sabbati & Dominicâ (sicut prędixi) reficeretur; cæteris [septimanæ] diebus jejunus permaneret. Cúmque sacerdotem suum Hiberniam secessisse, ibíq; defunctum esse audisset, semper ex eo tempore, juxta condictum ejus memoratum, continentiæ modum observabat. Et quod causâ divini timoris semel ob reatum compunctus cœperat, jam causâ divini amoris delectatus pręmiis, indefessus agebat. Quod dum multo tempore sedulus exequeretur, contigit eum die quadam de monasterio illo longiùs egressum, comitante secum uno de fratribus, peracto itinere redire. Qui cùm monasterio propinquarent, & ædificia illius sublimiter erecta aspicerent, solutus est in lacrymas vir Dei, & tristitiam cordis vultu indice prodebat. Quod intuens comes quare faceret, inquisivit. At ille: Cuncta, inquit, hęc quæ

* *Sax.* Hiberniam Scotorum insulam.

getimbro ðe þu her gesyxst ⁊ sceaƿast. ge ða maran ge ða mættran. neah is ꝥ hi eall fyr fornimeþ. ⁊ on axsan gehƿyrfeþ; Ða se broþor ꝥ gehyrde. sona þæs þe hi on ꝥ mynster eodon. ða cydde he hit ⁊ sæde þære meder ðære * gesomnunge. ⁊ Abbudissan seo ƿæs Æbbe haten; Ða ƿæs heo be geƿyrhtum sƿiðe gedrefed be sƿylcum ƿitedome. ⁊ forht geƿorden. he het þa to hire ðone Godes mann * ⁊ geornlice hine frægn ⁊ acsade. hƿanon he ða ƿisan cuþe. ⁊ ongeate; Cƿ. he. Ic ƿæs iu geara on niht abysgod on ƿæccum ⁊ on sealm sange ⁊ on gebedum. þa geseah ic semninga me ætstandan sumne mannan uncuþes ⁊ƿlitan. ða ƿæs ic sƿyþe for his ⁊ƿeardnesse afyrhted. ða frefrede he me ⁊ cƿ. ꝥ ic me ne ondrædde. ⁊ sƿa sƿa he cuþre stæfne ƿæs to me sprecende. ƿel ðu dest cƿ. he. ꝥ ðu on ðisse tide nihtlicre stilnesse na læs ðe slæpe forgeafe; [* Ða cƿæþ ic ꝥ me þæs ƿære micel ⁊ ðearf ꝥ ic halƿendum ƿæccum ætfeole] ⁊ for minum gedƿolum ⁊ synnum geornlice Drihten * bensian; cƿ. ic to ðam þe mid me spræc. Soð ðu sagast. Cƿ. he. Æghƿæþer ge ðe ðæs is ðearf ge monigum. ꝥ hi heora synna mid godum ƿeorcum alysan. ⁊ þonne hi blinnen fram geƿinnū hƿilendlicra þinga. ꝥ hi þonne for geƿillunge þara ecra goda ðy freolicor ƿinnen. ac þis hƿæþere fea ana doþ. Soþ ic secge ꝥ ic nu eall þis mynster þurh endebyrdnesse geond ferde ⁊ syndrigra hus. ⁊ bedd geseah. ⁊ nænigne of eallum nu butan þe ic gemette ymb his saule hælo abysegod beon. ac ealle ge ƿæpned men ge * ƿifmenn. oþþe hæfige slæpa sƿundon. oþþe to synne ƿacedon; ⁊ ða hus þa þe on to gebiddenne ⁊ to leornigenne geƿorhte ƿæron. þa syndon nu on hus gehƿyrfed ofer æta. ⁊ druncennesse. ⁊ leas spellunga. ⁊ oþra unalyfedlicra

* hireder. B.

* gelædan. B.

* *sic MS. B. ut Lat. sed Cant.* ac ma ƿoldest ƿæccan ⁊ gebedum ætfeolan.

* herian. B.

* ƿimmen. B.

cernis ædificia publica vel privata, in proximo est, ut ignis absumens in cinerem convertat. Quod ille audiens, mox ut intraverunt monasterium matri congregationis vocabulo Ebbæ, curavit indicare. At illa meritò turbata de tali præsagio, vocavit ad se virum, & diligentiùs ab eo rem, vel unde hoc ipse nosset inquirebat. Qui ait: Nuper occupatus noctu vigiliis & psalmis, vidi astantem mihi subitò quendam incogniti vultûs; cujus præsentiâ cum essem exterritus: dixit mihi, nè timerem, & quasi familiari me voce alloquens: Benefacis, inquit; qui tempore isto nocturno quietis, non somno indulgere, [sed vigiliis & orationibus insistere valuisti.] At ego novi, inquit, multùm mihi esse necesse vigiliis salutaribus insistere, & pro meis erratibus sedulò DOMINUM deprecari. Qui adjiciens: Verum inquit, dicis; quia tibi & multis opus est peccata sua bonis operibus redimere, & cùm cessant à laboribus rerum temporalium, tunc pro appetitu æternorum bonorum liberiùs laborare: sed hoc tamen paucissimi faciunt. Siquidem modò totum hoc monasterium ex ordine perlustrans, singulorum casas ac lectos inspexi, & neminem ex omnibus præter te, erga sanitatem animæ suæ occupatum reperi: sed omnes prorsus & viri & fœminæ, aut somno torpent inerti, aut ad peccata vigilant. Nam & domunculæ quæ ad orandum vel legendum factæ erant, nunc in commessationum, potationum, fabulationum, & cæterarum sunt illecebrarum cubilia conversæ.

fedlicra scylda ; ⁊ swylce ða fæmnan ða þe Gode gehalgode wæron. forhogedre are heora ⁊ betnesse. And swa oft swa swa hi * æmtan habbaþ ꝥ hi smalo hrægel wefaþ ⁊ wyrceaþ. mid þam hi. oþþe hi sylfe frætwiað on bryda onlicnesse on fræcenesse heora stealles. oþþe ut wærned monna freondscipes him ceapiað ; Forþon be gewyrhtum þisse stowe ⁊ heora eardigendum hefig wræc of heofonum grimsiende ligum is gegearwod. cw. heo seo Abbudisse to him. Forhwon ne woldest ðu sona hraþe ða digolnesse me cyþan ⁊ secgan ; Ða ondswarede he ⁊ cw. Ic ondrædde for ðinre arwurþnesse ꝥ þu sceoldest to swyþe gedrefed beon. ⁊ afyrhted. ⁊ hwæþere þas frofre þu hafost. ꝥ on ðinum dagum þis wite ofer ðas burh ne cymeþ ; þa þeos gesyhþ þa wæs gemæred. þa wæs hwylc hugu fæc. ꝥ þa bigengan ðære stowe. ꝥ is feawum dagum. ongunnon him ondrædan ⁊ hi sylfe clænsian. ⁊ man dæda forlætan ; And eft sona æfter ðære Abbudissan forþfore hi hwurfon to þam ærran unsyfernessum. ⁊ eac mycle manfullran fremedon. ⁊ mid ðy hi cwædon. Nu is sibb ⁊ orsorhnes. hi ða instæpe þa hi læst wendan mid þy wite þær forneswrecenan * wræces slægene wæron ; Eall þas þing me ðus gewordene se arwurþa min efen Mæsse Preost Eadgyls sæde. se ða in ðam mynstre eardode ⁊ drohtnade. ⁊ eft in * ussum mynstre langre tide lifde. ⁊ ðær forþferde ; Æfter þon monige ðara bigengena þonan gewitan. for ðære burhge to * lyseðnesse ; Ðis spell we forþon setton on ure bec. ꝥ we men monedan ꝥ hi gesawon Drihtnes weorc. hu egesfullic he is in geþeahtingum ofer monna bearn. ðy læs we ænige tide urum * licum unalysednessum syn þeowigende. ⁊ læs to Godes dome forhtigan. ⁊ us on-

* æmettan. B.
* weorces. B.
* urum superscrip. Cantabr.
* lysnesse. B
* licumlicum. B. & C

Virgines quoque Deo dicatæ, contemptâ reverentiâ suæ professionis, quotiescunque vacant, texendis subtilioribus indumentis operam dant; quibus aut se ipsas ad vicem sponsarum in periculum sui statûs adornent, aut externorum sibi virorum amicitiam comparent. Unde meritò, loco huic & habitatoribus ejus gravis de cœlo vindicta flammis sævientibus pręparata est. Dixit autem Abbatissa: Et quare non citiùs hoc compertum mihi revelare voluisti? Qui respondit; Timui propter reverentiam tuam, nè fortè nimiùm conturbareris: Et tamen hanc consolationem habeas, quòd in diebus tuis hæc plaga non superveniet. Quâ divulgatâ visione, aliquantulùm, loci accolæ paucis diebus timere, & seipsos, intermissis facinoribus, castigare cœperunt. Verùm post obitum ipsius Abbatissæ redierunt ad pristinas sordes, imò sceleratiora fecerunt: Et cùm dicerent pax & securitas; extemplò pręfatæ ultionis sunt pœnâ mulctati. Quæ mihi cuncta sic esse facta reverendissimus meus compresbyter *Edgisl referebat, qui tunc in illo monasterio degebat. Postea autem discedentibus inde ob desolationem plurimis incolarum, in nostro monasterio, plurimo tempore conversatus, ibidémque defunctus est. Hæc ideò nostræ historiæ inserenda credidimus, ut admoneremus lectorem operum Domini, *quàm terribilis sit in consiliis super filios hominum*, nè fortè nos tempore aliquo carnis illecebris servientes, minùsque Dei judicium formidantes, repentina

* Sic MSS. sing.

*eorþe. drædan þonne we scylen. ⁊ his
C. femninga *ýrre us dreage. ⁊
*heard- us oþþe hwilendlicum yrmþum
lice ge- wihtlice swence ⁊ wæce. oþþe to
deme. B ecre forwýrde* heardwendlice gedeman⁊

ira ejus corripiat; & vel temporalibus damnis justè sæviens affligat, vel ad perpetuam perditionem districtius examinans tollat.

NOTÆ.

• Accedens -- [*Adamnanus*] ad Sacerdotem -- confessus est reatum suum, petiitque ut consilium sibi daret. — Accedere *hoc modo, sponte scil. atque consilium petere salutare, hortatur populum Dei; non* *cogit Ecclesia nostra. Ad sacerdotem ait, sed non* suum. *Rex interpres Sax. ait,* ad sacerdotem quendam. *En libertatem, quâ vetus Ecclesia utebatur, nimirum ut Medicorum peritissimus quisque exquiratur: verùm, quod mireris,* ad Pastorem, *non* quendam, *sed* proprium *potissimum, errantes oves relegandas censuit acutissimus, acerrimúsque Calvinus; cogendas tamen noluit. Sic ille, Instit. l. 3. cap. 4. par. 12. in verba S. Jacobi, 5. 16.* Ut alter alteri peccata confiteamur. — *sic paulò pòst:* Tametsi (*inquit*) Jacobus neminem nominatim assignando, in cujus sinum nos exoneremus, liberum permittit delectum, ut ei confiteamur, qui ex Ecclesiæ GREGE, maximè idoneus fuerit visus: quia tamen PASTORES præ aliis UT PLURIMUM judicandi sunt idonei, POTISSIMUM etiam nobis eligendi erunt: quia, *ut ibidem,* mutuæ admonitionis, & correptionis officium illis SPECIALITER est injunctum. *Et ibid.* Videmus ministros ipsos, ut de remissione peccatorum certiores reddant conscientias, testes ejus ac sponsores constitui; adeò ut* IPSI dicantur REMITTERE peccata, & animas SOLVERE. Cùm audis hoc illis tribui, in usum tuum esse cogita. *Et ibid.* Ergò siquis privatim angitur, & afflictatur peccatorum sensu, — ad se sublevandum, PRIVATA CONFESSIONE apud SUUM Pastorem utatur. *Sed & infrà ait;* Ejusmodi confessionem LIBERAM esse oportere, ut non ab OMNIBUS exigatur, sed IIS TANTUM commendetur,* quia eâ se opus habere intelligent. *Et Paragraph.* 13. Interim quin sistant se Pastori oves, quoties sacram cœnam participare volunt; adeò non reclamo, ut maximè velim hoc ubique observari. Nam & qui habent impeditam conscientiam, referre indè possunt singularem fructum, — modò semper absit tyrannis, & superstitio.

* *vide suprà pag. 215. lin. ult.*

* *At quales ipsi, vide Calvin. ibid. paragraph. 20.*

* *l.* qui.

Nec æterno silentio sepelienda erit præclara illa & copiosa Romano-Saxonica Ecclesiæ, De Compunctione cordis, *De* Confessione *&* Pœnitentia, *commentatio. Vide ad finem Hom. 51. pag. 429.*

DE COMPUNCTIONE CORDIS. *Sic autem, ut reliqua, Latinè dedi.*

*l. onbrydnes.

Ðeo *onbýrdnes ðæs mannes heortan cumþ of eadmodnysse. ⁊ of þære onbýrdnysse andetnys. ⁊ of ðære andetnysse cymþ ðeo dædbot. ⁊ of ðære soþan dædbote cumþ seo forgiefenys ðære heortan⁊ Is eadmodnys ðæs modes. ðonne ðe man geþencþ his synna. ⁊ ða mid tearum mæneþ. ⁊ him ondrædeþ ðonne undyrstlican Godes dom⁊ Of twiealdum onbýrdnysse aspringe gewuniaþ tearas flowan. hwilum þonne se man swa swa ic ær cw. þ he geman his yfelan weorc. ⁊ forþan wepaþ. hwilum eac þonne þe goda man for his godan weorcum wilnaþ þ he heonan mote. he forþan wepaþ ðe hine lysteð

Cordis humani compunctio ex humilitate proficiscitur; & ex compunctione confessio; & ex confessione vera pœnitentia; & ex vera pœnitentia proficiscitur cordi remissio. Humilitas animi est, cùm homo peccata sua reputet, & per lacrymas commemoret, intentandúmq; Dei judicium sibi perhorrescat. E duplici scaturigine compunctionis manare solent lacrymæ; modò, dum homo, sicut antè dixi, malum opus suum recolat, & ob id defleat: modò etiam cùm homo bonus, pro bonis operibus suis adlaboret, ut dehinc illa exequi

teþ god ⁊ ƿeorðnysse. ⁊ þæs gefean þe he lange æfter spanc: be þam se ƿitega cƿ. Sitivit anima mea ad Deum. &c. Minre saƿle þyrsteþ to þam lifiende Gode. hƿænne ic come ⁊ ætyƿde befоre Godes ansyne; Ðreo cyn syndon þære onbyrdnysse lufan. mid þam ꝥ mod þæs rihtƿisan mannes byþ sƿiþe helpendlice anbyrd; An is ꝥ gemynd his ðurhtogenra synna; Oþer is þeo sceaƿung his ælþeodignysse on ðisum earmum life; Ðridde is þeo geƿilnung ðæs heofonlican eþeles. ꝥ he heonan sƿiþe becuman mage. ðonne on þæs mannes heortan becumaþ. þonne is to gelufenne ꝥ God þurh his gife sy ⁊ ƿeard þæs mannes heortan; Be þam hit eac on Sealmum geƿeden is. Deus vitam meam annuntiavi tibi, &c. God min lif ic cyþe þe. ⁊ mine tearas ic sette beforan þinre gesyhþe sƿa sƿa on þinum foregehatum. ꝥ foregehat forgifenysse ðe ƿe habbaþ fram Gode. hit aƿeƿað on ure heortan dædbote tearas; Thesaurus desiderabilis in corde hominis compunctionis dulcedo est. ꝥ is. sƿiþe ƿynsumlic goldhord on mannes heortan þære onbyrdnysse byþ sƿete; Des mannes saƿle þonne heo byþ onbyrded on þam men; Ðær he æt his gebede biþ. sƿiðe it hire helpeð to ðære ecan hælo; Ðonne þurh gebedu seo onbyrdnes biþ ut agoten of ðes mannes heortan nis hit nan teona ꝥ se halga gast biþ onƿeard on þære heortan;

posset, lacrymat propterea, quia præsentiam Dei expetivit; ejusq; gaudium, quod jam diu persecutus est. De quo dicit Propheta, Anima mea sitivit ad Deum vivum: Quando veniam & comparebo coram facie Dei? *Amoris compunctionis tria sunt genera. Unde hominis justi mens perquàm salubriter compuncta sit: Unum est perpetratorum scelerum memoria: Alterum est peregrinationis suæ in hac vita ærumnosa consideratio: Tertium est cœlestis patriæ desiderium, ut ipse illam perfectè hinc assequi posset. Quod simulac cor humanum intraverit, tunc optandum est, ut Deus hujus hominis cordi, per gratiam suam præsens adesse velit. De hoc quoq; in Psalmis dicitur,* Deus vitam meam annuntiavi tibi: posui lacrymas meas in conspectu tuo, sicut in promissione tua. *Promissio remissionis, quam habemus à Deo, à corde nostro pœnitentiæ lacrymas detergit. Thesaurus in corde hominis valde desiderabilis, compunctionis dulcedo est. Hujus hominis anima, postquàm in homine compuncta fuerit, ubi precibus suis insit, illi ad salutem æternam valde proficit. Quando per orationem, compunctio de hominis corde effusa fuerit, nulla erit injuria, quòd Spiritus Sanctus cordi præsens affuerit.*

Crebrò nos instituit sacra Scriptura, ut ad veræ peccatorum nostrorum confessionis medicinā fugiamus. Veruntamen, non quòd Deus confessione nostrâ opus habeat; (quodvis enim illi notum est, cùm quod faciamus, tum quod dicamus, tum denique quod cogitemus.) Sed quòd aliàs salvi *esse haud possimus, nisi confiteamur plangentes, quicquid per* negligentiam *iniquè perpetravimus. Qui seipsum*

Ibidem de Confessione peccatorum.

Gelome us læreþ ꝥ halige geƿrit ꝥ ƿe fleon to þam læcedome soþre andætnysse ure synna; Nu sƿa þeah forðan ðe God be þurfe ure andætnyssæ forþam eall him is cuþ ge ꝥ ƿe doð. ge ꝥ ƿe sprecaþ ge ꝥ ƿe ðencaþ. Ac forþan ðe ƿe elles ne magon beon hale buton ƿe andetigan hreoƿsiende ꝥ ƿe to unrihte dydan ðurh gymelyste; Ðe ðe hine sylfne

 ƿregeþ

ƿregeþ to his scrifte for his
synna. ne mot hine eft deofol
ƿregen on domes dæge. Jacobus
se Apl'. cƿ. Andettaþ eoƿra syn-
na betƿeox eoƿ. ⁊ gebiddeeoƿer
ælc for oþerne. þ ge magon be-
on hale. ⁊ eft Paulus se Apl'. cƿ'.
Ore autem confessio fit ad sa-
lutem. Seo andetnes ðes mu-
þes. becumaþ ðære saƿle to hæ-
lo; ⁊ Salomon cƿ'. Qui abscon-
dit scelera sua non dirigetur;
þe þe ahydeþ his unrihtƿisnysse.
ne biþ he geriht be foran Gode;
Se þe him geandettæþ ⁊ forlæteþ
his synna. sona he begyteð
Godes mildheortnysse. þ is
sƿiþe micel hælo læcedom þ ƿe
na eft ne gecyrren to þam un-
rihtum ðe ƿe ær geandettan. ne
ƿe ne geedniƿigen ða dolh sƿaþu
ðæra ærrena ƿunda; Eac Johs'.
se godspellere cƿ'. Confitea-
mur peccata nostra. fidelis est
Deus & justus ut remittat
nobis peccata. ut emundet nos
ab omni iniquitate; Andettan
ƿe ure synna. forþan ðe God is
sƿiþe getriƿe. he us forgifeð
ura synna. ⁊ he us eac geclensaþ
from ælcum unrihte. Sƿa eac þe
sealm scop cƿ'. Dixi confitebor
adversum me injustitias meas.
Domine. et tu remisisti impie-
tatem peccati mei. Ic sæde an-
dette Drihtne eal min unriht ƿiþ me sylfum ⁊ þu Drihten
me forgife minra synna arleasnysse. Andætte þe synfulla
þa hƿile þe he on þisum life beo. sy þ he to unrihte gedyde.
forþan þe mid helƿarum nis ƿæstmbære andætnes. ne þær nan
behreoƿsung to hæle becumen mæg; Ac nu ðe is gode and-
fenge tid þam hreoƿsigendum ⁊ æfter deaþe bið ƿræce tid
þam þe nu beoþ gymeleasre. þ hi heora synna andettan nellaþ;
Soþlice ealle þa arleasan men habbaþ sƿiþe bitterne dæd-
bote on ecan ƿite; Ac hyra ingehyd hi þƿæsteþ hira ƿites to
eacan. hi mihton him gebeorgon þa unmætnesse þara ƿita
þurh andetnesse. ⁊ þurh dædbote. ac hi hit forgymeleaso-
don;

*pro peccatis suis accusat ad pœniteniti-
arium suum haud poterit illum dia-
bolus die judicii accusare. Jacobus* Jac 5.16.
Apostolus inquit; Peccata vestra
invicem confiteamini : Et alter
pro altero oretis, ut salvi esse pos-
sitis. *Atque iterum Apostolus Pau-
lus ait;* * *Confessio oris obvenit ani-* * Rom. 10.10.
ma in salutem. Et Salomon ait; Qui Prov. 28.13.
*abscondit iniquitatem suam, non erit
justus coram Deo; qui illam fatetur
& peccata sua deserit, misericordiam
Dei citò acquirit: per quam salutifera
medicina illa est, ut non recurramus
ad isthæc injusta, quæ priùs confessi
sumus; neque cicatrices vulnerum
priorū renovemus. Johannes autem
Evangelista inquit;* Confiteamur 1. Joh. 1.9.
peccata nostra : fidelis est Domi-
nus, & justus, & remittet nobis
peccata, & mundabit nos ab omni
iniquitate. *Sicut etiam dixit psal-
mista,* Dixi, confitebor adversùm Psal. 32.5.
me injustitias meas Domine ; &
tu remisisti impietatem peccati
mei. *Confiteatur impius, quantisper
ipse fuerit in hac vita, quicquid in-
ique perpetraverit;* quoniam apud
inferos *infrugifera pœnitentia,* neq;
*ullus [ibi] planctus in salutem
veniet.* Nunc *tempus Deo acce-
ptum est plangentibus; & post mor-
tem tempus vindictæ illis, qui ità
supini sunt, ut sua nolint peccata
confiteri: omnes quidem improbi re-
sipiscentiam perquàm amaram in
æterno supplicio habent. Verùm ip-
sorum conscientia nunc in augmen-
tum supplicii sui illos constrictabit:
potuissent illi à se istorum supplicio-
rum immensitatē, per confessionem
& resipiscentiam amoliri: sicut
enim flamma foris ardet, sic ipsorum*

don ; Forþan gelice þe lig hi utan bærneþ. ⁊ heora ingehyd hi innan þræsteþ ; Hu mæg þe læce gehælan *þu wunde þe þe untrumme sceamaþ ꝥ he him eowige ; Forþan wilnað God ure andetnesse ꝥ he ðe rihtlicor mage us ura synna forgifan ; Ðe ðe his synna dilegað ⁊ him sceamaþ ꝥ he hi halwendlice ⁊dette. God ðe ðe byð nu hyra gewita. he hyra beoþ est wrecend ; Beþence gehwa nu hine sylfne ⁊ hine be his synnum deme. þe læs hine God est gedeme to ðære ecan nyþerunge ; Twifealdne wop sceal ælc man habban on dædbote ; Ærest ꝥ he þurh gimeleyste forlæt ꝥ god ꝥ he don scolde. ⁊ est þurh þwyrtnesse ꝥ yfel ꝥ he don ne scolde þurhtihþ ; Seo andetnes heo gerihtwisaþ þonne man. þurh þa ⁊detnesse cymþ þara synna forgifenesse ; Ælc forgifenysse hyht is on þære andetnysse. ⁊ þeo andetnys is ðe engla læcedom ura synna. mid ðære soþan dædbote ;

* aliàs, ðe.

conscientia illos intus conflictat: Qui poterit medicus sanare vulnera quæ infirmum ostendere pudebit? Deus enim confessionem nostram desiderat; ut peccata nostra possit æquiùs condonare. Quicunque peccata sua occultant, illósque pudet salubriter ea confiteri, Deus, qui nunc ipsorum testis existit, futurus est postea ipsorum vindex. Nunc *quisque apud se recogitet; ipsúmque, secundùm peccata sua judicet, nè adjudicet illum Deus postea æternæ damnationi. Duplicem fletum quisque in resipiscentia habeat; primus est, quòd per incuriam bonum quod debuit facere, omiserit: Et alter, quòd per pertinaciam malum illud, quod non debuit facere, perpetraverit: Confessio hominem justificat; per confessionem venit peccatorum remissio. Omnis spes remissionis est in confessione; confessio est Angelica peccatorum nostrorum medicina, cum vera resipiscentia [conjuncta.]*

Ibidem De Pœnitentia.

Se hælend wylc on his godspelle cw. doþ dædbote eowra synna þonne genealæcaþ eow heofona rice to. ⁊ Iohs. ðe fulluhtere cw. doþ ge medeme wæstmas dædbote ꝥ is ðe medeme wæstm ðære dædbote. ꝥ man þa geworhtan synna wepe. ⁊ ða ðe he þonne wepe. he ne est ne wyrce ; Swa swa ꝥ halige gewrit cw. Fili peccasti. ne adjicias peccatum super peccatum ; Ne geyce þu nu ða synna ofer ða synne. ⁊ Drihten cw. ðurh Ysaiam aþweaþ eow. ⁊ beoþ clæne. þe biþ aþwogen. ⁊ he biþ clæne. þe ðe his geworhtan synne wepaþ ; Se eadiga Apl. Petrus cw. be þam mannum ðe heora feonna wepaþ. ⁊ est æfter wope ða ylcan synna wyrceþ þe hi ær forweopon. ꝥ hit wære gelicost þam hunde þe wære gecyrred est to his spiwe þan. ⁊ est fræte

**Jesus ipse in Evangelio suo ait.* Pœnitentiam agite, appropinquat enim regnum cœlorum. *Johannes Baptista ait,* Facite ergò fructus dignos pœnitentiæ. *Hic fructus est dignus pœnitentiæ ut quisque perpetratum peccatum plangat; & quod planxerit, postea non committat; sicut inquit Sacra scriptura,* Fili peccasti; nè adjicias peccatum super peccatum. *Et Dominus inquit per *Isaiam,* Lavamini: mundi estote. *Lavatur ille, & mundus est, qui peccatum suum perpetratum deflet. Beatus Apostolus Petrus ait, de hominibus istis, qui peccata sua deflent, & post fletum, eadem peccata, quæ priùs deflebant, committunt; quòd similimi essent cani;* qui reversus est postea ad vomitum suum, *& comedit denuo id ipsum quod priùs* evomuit. *Ait etiam*

* *Per Johannem Baptist. sc. Matt. 3. 2. vers. 8.*

Eccli. 21. 1.

Isa. 1. 16.

2 Pet. 2. 22.

ꝥ

ꝥ ylce þe he ær sƿaƿ ⁊ ac ꝥ halige geƿrit cƿ. Sunu singadest ðu. ne geyc ðu ða synne mid oðrum synnum. ac ðu God georne bide. ꝥ he ðe ða gefremedan synne forgife ⁊ Ðeo soðe dædbot ne bið heo na æfter geara rune *gescrifen. ac bi ðær synfullan mannes modes sarignysse. forþan se eadiga Apl'. Petrus sona æt Gode onfeng forgifenesse ða he sƿiþe biterlice ƿeop ðære ðryfealdan synnæ ⁊ Soþlice ðe ðe mid eallum mode on Crist getryƿeð ðeah he manegum synnū sƿelte on his geleafan he leofaþ on ecnysse. sƿa sƿa he sylf on his godspelle cƿ. Ic eom ærest. ⁊ ic eom lif ðe ðe on me gelyfð. ðeah he dead sy he leofað. ⁊ ælc ðære ðe leofað ⁊ on me gelyfð ne sƿelteþ he næfre ⁊ Ðis he cƿ. be ðære saple deaþe ðe hyre becumeð ðurh ða untrumnysse synna. God is sƿiþe mildheort. ⁊ he is gearo to þam ꝥ he ðurh his mildheortnysse hælo ða þe he ne metæð ðær ƿyrþe. ꝥ he hi ðurh heora rihtƿisnysse hælan mæge ⁊ God ƿyle ꝥ ælc man by hal. nele he ꝥ ænig forƿeorðe. ⁊ he eac cƿ. Ðurh ðone ƿitegan. On sƿa hƿilcum dæge sƿa ðe synnfulla gecyrraþ byþ to Gode life. ⁊ he ne sƿylteþ. by ðe man sƿa sƿiþe synful sƿa he by gif he to dædbote gecyrran ƿyle. ne tƿeoga he na ꝥ he þurh Godes miltse ne mage his synna forgyfenysse geearnian ⁊ Godes mildheortnys helpeð ⁊ gefultumað ðam mannum þe on þisse ƿorulde heora synna dædbote doð. on ðære toƿeardan ƿorulde ne magon nane dædbote don ⁊ Ac ðær ƿe sculon ura ƿeorca ealra riht agildan ⁊ On ðisum life is ðe freodom dædbote. ac æfter deaþe nis nanum men nan bot alyfed ⁊ Se heofenlica Fæder ⁊ þe Sunu. ⁊ þe halga gast geunne us. ꝥ ƿe motan ꝥ ece lif geearnian.

* *Angl.* beshriven. *Sax.* præscripta.

sacra Scriptura, *Fili, peccasti tu; nè peccatum illud peccatis aliis amplifices: *Deum verò solicitè obsecra, ut ille peccatum commissum condonaret. Vera Pœnitentia non erit post anni curriculum *adimpleta; sed juxta peccantis hominis animi tristitiam: Nam Beatus Apostolus Petrus repentè à Deo accepit remissionem, cùm perquam amarè triplex illud peccatum deflèverit. Revera qui cum tota mente in* *CHRISTUM CONFIDIT, *quamvis ipse peccatis multis deperierit, in fide sua vivet in æternum; sicut ipse ait in Evangelio suo,* *Ego sum resurrectio & vita: qui credit in me etiamsi mortuus fuerit vivet: & quisquis vivit & credit in me non morietur in æternum. *Hoc ait de morte animæ, quæ ipsi per infirmitatem peccatorum obvenit. Deus est valde misericors; atque in hoc paratus, ut per* MISERICORDIAM SUAM *servaret, quos hoc minùs dignos invenit, ut illos per* IPSORUM JUSTITIAM *salvare possit.* Deus omnes homines vult salvos fieri: *Non vult aliquos perire. Atque etiam per Prophetam.* Quocunque die peccator ad Deum reversus fuerit, vivet & non peribit; *sit homo in tantum peccator, quantum fuerit; si ille ad resipiscentiam reverti velit, nè diffidat is, quod per* Dei misericordiam *peccatorum suorum remissionem lucrari posset. Dei misericordia hominibus illis proficit adjuvátq; qui in hoc mundo peccatorum suorum Pœnitentiam agant. In mundo futuro ullam agere pœnitentiam haud possunt: ibi verò omnium operum nostrorum rationem reddere debemus. In hac vita est* facti emendationis copia; sed post mortem nulla hominibus* ullis *emendatio conceditur. Pater Cœlestis, & Filius, & Spiritus Sanctus concedat nobis, quò possimus*

* *ut suprà.*

* Sax. *præscripta*, beshriven.

**Doctrina justificationis, hic & infrà rectissimè traditur.*

* *Joh.* 11. 25.

Phil. 3. 9.

1. *Tim.* 2. 4.

Refer. ad Ezech. 18. 21, 22.

* *Saxonicè* .*n. pœnitentia, est facti emendatio.*

⁊

7 getrymme on us þone rihtan geleafan. 7 gescylde us wið deofles costnunga. 7 þ he us his miltse forgife. 7 þ ƿe moton mid him ƿunian ðær he lifað 7 rixað on ealra ƿorulde ƿoruld á butan ende. Amen;

vitam illam æternam lucrari; & in nobis orthodoxam fidem perficiat, nósque contra Diaboli tentationes muniat; atque ut nobis misericordiam suam condonet; ut possimus cum ipso manere ubi vivit & regnat in omnia secula seculorum, semper absq; fine. Amen.

CAP. 26.

*De morte Ecgfridi & * Lothere Regum.* * *Hlothere. T. & C.*

ÐA ƿæs ymb syx hund ƿintra 7 feoƿer 7 hund eahtatig æfter þære Drihtenlican menniscnesse. þy geare þ Ecgfrið Norþan-hymbra cyning sende ƿerod 7 fyrd on Hibernia Scotta ealonde. ðære ƿæs Beorht latteoƿ 7 heretoga 7 hi þa unscæþþendan þeode 7 symble Angel cynne þa holdestan earmlice forhergodon. sƿa þ ne cyricum ne mynstrum seo here hand ne sparode. ne arode; 7 þa sylfan land leode sƿa sƿyþe sƿa hi mihton hi ƿeredon. 7 hi ƿiþcompedon 7 him fultum * cygdon ða godcundan arfæstnesse. 7 singalum benum lange bædon. þ hi heofonlice geƿrecene ƿæron. 7 þeah ðe ƿyrig cƿydole Godes rice gesittan ne magon; hƿæþere is gelyfed þ þa ðe be geearnungum ƿyrgede ƿæron. for heora arleasnesse. þ hi hraþe þurh Drihtnes ƿræc heora scylde ƿite ðroƿedon; Forþon ðe sona þy nyhstan geare æfter þyssum. mid þy se ylca cyning gedyrstelice here lædde. to forhergianne * Pehta mægðe. 7 him sƿyþe þ his freond beƿeredon 7 ealra sƿyþost þære eadigan gemynde Cuþberht. se þa niƿan to biscope gehalgod ƿæs; Ða gelædde he hƿæþere here on Pehtas. ða liccettan hi fleam beforan him. 7 hine be * tilldon in an nearo fæsten micel ungeferedra mora. 7 he mid ðy mæstan dæle his ƿerudes ofslægen ƿæs ðy feoƿertygeþan geare his [* yldo. 7 ðy fifteoðan geare his]

* gecƿædon. C.

* Peohta. B.

* teldon. C.

* *Sic MS. B. ut Lat.*

Anno Dom. 684.

ANno dominicæ incarnationis sexcentesimo octogesimo quarto, Ecgfridus Rex Northanhymbrorum, misso * Hiberniam cum exercitu duce Berhto, vastavit miserè gentem innoxiam, & nationi Anglorum semper amicissimam; ità ut nec Ecclesiis quidem aut monasteriis manus parceret hostilis. At* insulani & quantùm valuere armis arma repellebant, & invocantes divinæ auxilium pietatis cœlitus se vindicari continuis diu precationibus postulabant. Et quamvis maledici regnum Dei possidere non possint, creditum tamen est quod hi, qui meritò impietatis suæ maledicebantur, ocyùs, Domino vindice, pœnas sui reatûs luerent. Siquidem anno post hunc proximo idem Rex cùm temerè exercitum ad vastandam Pictorum provinciam duxisset, multùm prohibentibus amicis, & maximè beatæ memoriæ Cudberhto, qui nuper fuerat ordinatus Episcopus, introductus est (simulantibus fugam hostibus) in angustias inaccessorum montium, & cum maxima parte copiarum, quas secum adduxerat extinctus, anno ętatis suę quadragesimo, regni autem quin-

* *Sax.* in Hiberniam Scotorum Insulam.

* *sc. Scoti veteres.*

wices. Ðy * ðreottegan dæge Kalendarum * Juniarum; ⁊ swa swa ic ær cw. Beweredon his freond him. þ he þ gefeoht ne ongunne. Ac forþon ðe he no wolde ðy ærran geare gehyran ðone arwurþan fæder Ecbyrht. þ Scottas hine noht sceþþende ne * awuhton. Ða wæs him seald ðurh wite ðære synne þ he eft ða ne gehyrde. Ða ðe hine willnedon from his forwyrde cigean; Of ðære tide ongan se hyht ⁊ mægen Angel cynnes wices to flowan. ⁊ gewanod beon; Forþon ðe Peohtas heora æhte land eft onfengon. þ te Angle ær hæfdon. ⁊ Scottas þa þe on Breotone wæron. ⁊ Bryttas eac swylce micel dæl freodom onfengon; Ða befeoh monige on Ongel ðeode. oþþe mid sweorde ofslægene wæron. oþþe ðeowdome betæhte. oþþe of Pehta lande on weg flugon. ⁊ eac swylce se arwurþa Godes * man Trumwine sebe heora biscop wæs. gewat on weg mid his geferum ða ðe wæron on ðam mynstre Æbbercurnig. þ is gesetted on Engla lande. ac hwæþere neah þam sæ. ðe Engla land ⁊ Pehta land toscadeþ; ⁊ he ða se B'. his geferan swa hwær swa he mihte þurh mynstru his freondū befæstende. ⁊ he him sylfum wununesse ⁊ wic geceas on ðam oft cwedenan mynstre þ is gecyged Streoneshealh. ⁊ he ðær [*mid feawum his geferum on heardnesse munuc lifes naleas him sylfum anum ac swyðe manegum bryce manigra geara lifde; He ðær ⁊ eac swylce forðferde. ⁊ on cyricean Scē. Petres ðæs Apostoles æfter gewirense are his lifes ⁊ his hada bebyriged wæs; Wæs ðær ylcan mynstres Abbudisse on ða tid seo cynelice fæmne Ælflæd ætgædere mid Eanflæde hire meder. þære we beforan gemynegodan;

godan; ⁊

* þreotegeþan. C.

*C. ut Lat.

* ne ne gnette B.

* wer. B.

* Sic MS. B. ut Lat.

to decimo, die tertio decimo Kalendarum Juniarum. Et quidem (ut dixi) prohibuerunt amici nè hoc bellum iniret, sed quomodo anno præcedente noluerat audire reverendissimum patrem Egberhtum, nè Scotiam nil se lędentem impugnaret, datum est illi ex pœna peccati illius, nè nunc eos qui ipsum ab interritu revocare cupiebant, audieret. Ex quo tempore spes cœpit & virtus regni Anglorum fluere, ac retro sublapsa referri. Nam & Picti terram possessionis suæ, quam *tenuerunt Angli & Scoti, qui erant in Britannia, & Britonum quoque pars nonnulla, libertatem receperunt, [quam & hactenus habent per annos circiter quadraginta sex.] Ubi inter plurimos gentis Anglorum vel interemptos gladio, vel servitio addictos, vel de terra Pictorum fugâ lapsos, etiam reverendissimus vir Domini * Trumwini, qui in eos Episcopatum acceperat, recessit cum suis qui erant in monasterio Æbbercurnig, posito quidem in regione Anglorum, sed in vicinia freti, quod Anglorum terras Pictorúmque disterminant. Eósque ubicunque poterat, amicis per monasteria commendans, ipse in sæpę dicto [famulorum famularúmq; Dei] monasterio, quod vocatur Streaneshalch, locum mansionis elegit: ibíque cum paucis suorum in omnachica districtione vitam, non sibi solummodo, sed & multis utilem, plurimo annorum tempore duxit. Ubi etiam defunctus in Ecclesia beati Petri Apostoli juxta honorem & vitâ & gradu ejus condignum conditus est. Præerat quidem tunc eidem monasterio Regia virgo Ælfled, unà cum matre Eanflede, quarum suprà fecimus mentionem. Sed adveniente

*RR. Armach pag 734. l. 1.

* Ibid p. 66. lin. 3.

godan ⁊ Ac þa se B. ðyder com micelre fultum gereces. ⁊ somod hire lifes frofre Gode seo willsume fæmne on him gemette; Ða feng Ealdfriþ æfter Ecgfriþe to rice. se mon wæs se gelæredesta on gewritum. se wæs sæd þ his broþor wære Oswies sunu ðæs cyninges ; ⁊ he þone to worpenan * stal ðæs rices ðeah ðe hit wære binnon nearwum gemærum æþellice geedniwode ; Ðy geare ymb syx hund wintra ⁊ fif ⁊ hund eahtatig. fram ðære drihtenlican menniscnesse þ Hloþere Cantwara cyning his deadlice lif geendode. ⁊ forþferde. se æfter Ecbyrhte his breþer eahta wintra ricsade. ða feng he to rice ⁊ þ hæfde xii. wintra; Wæs he gewundad on suþ Seaxna gefeohte þæt wið hine Eadric Ecbyrhtes sunu gesomnode. ⁊ ða betwyh þon þe hine mon lacnode he forþferde. ⁊ ða æfter him se ylca Eadric oðer half gear þ rice hæfde; ⁊ he ða forþferde. ðæt rice ða sum fæc tide *tweogende cyningas ⁊ fremþe forluran ⁊ towurpon. oþ þæt heora riht cyning Wihtred þ wæs Ecgbyrhtes sunu. wæs on rice gestrangod. ⁊ he ða somod ætgædere mid æfæstnysse ge mid geornfullnesse his ðeod fram utlicre hergunge generede ⁊ alysde ;

*steall B.

* teonde. B.

illuc Episcopo, maximum regendi auxilium simul & suę vitæ solatium devota Deo *doctrix invenit. Successit autem Ecgfrido in regnum * Aldfrid, vir in SCRIPTURIS doctissimus, qui frater ejus & filius Oswini Regis esse dicebatur. Destructúmque regni statum, quamvìs intra fines angustiores, nobiliter recuperavit. Quo videlicet anno, qui est ab incarnatione dominica sexcentesimus octogesimus quintus, * Lothere Cantuariorum Rex, cùm post Ecgberhtum fratrem suum, qui *novem annis regnaverat, ipse duodecim annis regnasset, [mortuus erat octavo idūs Februarii.] Vulneratus namque est in pugna Australium Saxonum, quos contra eum Edric filius Ecgberhti aggregarat, & inter medendum defunctus est: At post eum idem Edric anno uno ac dimidio regnavit. Quo defuncto, regnum illud per aliquod temporis spatium, Reges dubii vel externi disperdiderunt, donec legitimus Rex *Victred, id est, filius Ecgberhti confortatus in regno, religione simul & industriâ gentem suam, ab extranea invasione liberaret.

* Sax. fœmina.

* Sic MSS. sing.

* Hlotheri. C

* Sax. octo annis.

* Wichtred. C

Cap. 27.

Ut vir Domini Cudberhtus sit Episcopus factus, utque in monachica adhuc vita positus vixerit & docuerit.

ÐY sylfan geare ðe Ecgfriþ cyning lifes ende onfeng. gedyde he þ mon ðone halgan wer. ⁊ ðone arwurþan Cuþbyrht to B. gehalgode ðære cyricean æt Lindesfarena ea. se ær on medmiclum ealonde þ is Farne nemned. ancor lif lædde þurh monig gear on micelre forhæfednesse lichaman ⁊ modes. is þ

IPso etiam anno quo finem vitæ accepit Rex Ecgfridus, Episcopum (ut diximus) fecerat ordinari Lindisfarnensium Ecclesiæ virum sanctum & venerabilem Cudberhtum, qui in insula permodica, quæ appellatur Farne, & ab eadem Ecclesia novem fermè milibus passuum in Oceano procul abest, vitam solitariam per annos plures in magna corporis & mentis continentia duxerat. Qui

ealond fram ðære ylcan cyricean feor ut on garsecge seted. Hu * hugu on nygan milum. ⁊ he se halga Godes man fram ðære ærestan yldo cniht hades symle bearn on geleafan. ⁊ in geornfulnesse æfæstes lifes. Ac ða he geweaxen wæs ða wilnode he ⁊ onfeng munuc hade; ⁊ ærest eode in Mailros þæt mynster þæt is geseted in ofre Tweode streames. Ðæt mynster ða heold ⁊ rehte Eata abbud se wæs mildest wer ⁊ monðwærest. ⁊ se æfter wæs B. geworden in Hagostealdes ea. ⁊ in Lindesfarena ea. swa swa we beforan gemyngedon; Ðæs mynstres * Prafast ⁊ reogolweard wæs in ða tid Boisel. se wæs mycelre mægna Mæsse Preost. ⁊ witedomes gastes; Ðysses discipul wæs Cuþberht wæs eaðmodlice underþeoded. ⁊ wisdom haligra gewrita. ⁊ godra weorca bysene from him nom; Æfter ðon ðe he ða to Drihtne * geleorde ða wæs Cuþberht ðæs ylcan mynstres regolweard geworden. ⁊ he monige ægþer ge mid ealdorlicnesse his lareowdomes ge mid bysene his gesewenlicra dæda to [* regollicum life gesette ⁊ ontimbrede. ⁊ na læs þæt he on ðam mynstre anum] regollices lifes monungum ⁊ somod his lifes bysene gegearwade. Ac swylce eac þæt ymb geseted folc feor ⁊ wide. from þære life þæs dysilican gewunan. to lufan ðara heofonlicra gefeana geornne gymde to gehwyrfanne; Forþon ðe monige þone geleafan þe hi hæfdon mid unrihte weorce aidledon. ⁊ swylce eac monige in þa tid þære myclan woles ⁊ moncwyldes gymeleasedon þam gerynum þæs halgan geleafan mid þam hi gelærde wæron. ⁊ to þam dweoligendum læcedomum deofolgylde efeston ⁊ scyndon. swa swa hi þæt sende wære fram Gode scyppende þurh heora galdor oþþe lyfesne; oþþe ðurh hwylce hugu oþre digolnesse deofolcræftes beweredon mihte.

*hwega. C.

*Profast. C.

*gefor C.

*Sic MS. B. ut Lat.

quidem à prima ætate pueritiæ *studio religiosæ vitæ semper ardebat: sed ab ineunte adolescentia monachicum & nomen assumpsit & habitum. Intravit autem primò monasterium * Mailros, quod in ripa * Tuidi fluminis positum, tunc Abbas Eata, vir [omnium] mansuetissimus ac simplicissimus regebat. Qui postea Episcopus Hagustaldensis sive Lindisfarnensis Ecclesiæ factus est, ut suprà memoravimus. Cui tempore illo præpositus Boisil, magnarum virtutum & Prophetici spiritus sacerdos fuit. Hujus discipulatui Cudberhtus humiliter subditus, & scientiam ab eo sanctarum scripturarum, & bonorum operum sumpsit exempla. Qui postquam migravit ad DOMINUM Cudberhtus eidē monasterio factus prepositus, plures & auctoritate magistri, & exemplo suę actionis regularem instituebat ad vitam. Nec solùm ipsi monasterio regularis vitæ monita simul & exempla præbebat, sed & vulgus circumpositum longè latéque à vita stultæ consuetudinis ad cœlestium gaudiorum convertere curabat amorem. Nam & multi fidem quam habebant, iniquis profanabant operibus, & aliqui etiam tempore mortalitatis, neglectis fidei SACRAMENTIS, (quibus imbuti erant) ad erratica idololatriæ medicamina concurrebant, quasi missam à Deo conditore plagam per incantationes vel phylacteria, vel alia quælibet dæmoniacæ artis arcana cohibere valerent. Ad utrorumque ergò corrigendum

* *Sax.* in fide & studio vitæ religiosæ.

* *RR. Armach p.640. l.11.*

* *Sic T. & C.* Twidi. *VV.*

te; Ac æghƿæþere geðƿolan to
gereccenne se Godes man ge-
lomlice ƿæs ut of ðam mynstre
gongende. hƿilum he ƿæs on hor-
se sittende. ac oftor on his
fotum gongende. com to ðam
ymb gesettum tunum ⁊ ðam
dƿoliendum soþfæstnesse ƿeg
*sƿilce. C. bodade ⁊ lærde. ꝥ sylfe eac *Boi-
sel his magister on his tid ge-
ƿunelice dyde; Ƿæs in ða tid þe-
aƿ Ongel cynnes folcum. ꝥ þon-
ne Mæsse Preost oþþe oþer in
tun com. ꝥ hi ealle to his bebo-
de gesomnodon Godes ƿord to
* fullice. C. gehyranne. ⁊ * lustlice gehyr-
don. þa þe hi lærende ƿæron. ⁊
eac sƿylce neodlice mid dædum
læston þa þe hi ongitan mihton;
Ðonne ƿæs þa halgan Godes men
Cuþberhte sƿa mycel getydnes
⁊ gelærednes to sprecanne. ⁊ sƿa
mycel lufu to godcundre lare þe
he læron ongan. ⁊ sƿylce leoht
engellices ⁊ƿlitan him ofscean.
ꝥ te nænig ðara ⁊ƿeardra his
heortan deagolnesse him helan
dorste. ac ealle openlice be heo-
*bene. C. ra * dæde þurh andetnesse forþ-
bæron. forþon ðe hi tealdon ⁊
him ðuhte ꝥ him þa ane miþene
*deagle C. * dahle ƿæron. ⁊ hi ða geandet-
tan synne mid medemum ƿæst-
mum soþre hreoƿe gebettan.
sƿa sƿa he bebead; Geƿunede he
sƿyþost þa stoƿe geondferan. ⁊ in þam tunum godcunde lare
*hreodeum. B bodian. þa þe in heagū morum ⁊ in *hreþum feor gesette ƿæ-
*gryre B. ron. ⁊ oþrum *on gyrne ƿæron to neosienne. ⁊ æghƿæþer ge
mid ðearfednesse ge mid heora ungelærednesse ðara lare-
*þreoƿodon. B. oƿa fore * heaþoradon. þa he hƿæþere mid anfæstnesse ge-
ƿinne ⁊ mid micelre geornfulnesse heofonlicre lare lust-
*bodode. B. fullice * beeode. ⁊ of þam mynstre uteode oft on ƿalh-
ge ƿican. hƿilum tƿa. oþþe þreo; Sƿylce eac oft ealle
monþe ꝥ he ham ne hƿearf, ac ƿunede on þam morlan-
dum. ⁊ ꝥ ungelærede folc fomod ge mid ƿorde his lare.
ge mid ƿeorce his mægena to ðam heofonlican life cyg-

errorem crebrò ipse de monaste-
rio egressus, aliquotiens equo se-
dens, sed sæpiùs pedibus incedens
circumpositas veniebat ad vil-
las, & viam veritatis prædicabat
errantibus, quod ipsum etiam Bo-
isil suo tempore facere consueve-
rat. Erat quippe moris eo tem-
pore populis Anglorum, ut veni-
ente in villam clerico vel presby-
tero, cuncti ad ejus imperium ver-
bum audituri confluerent, libenter
ea quæ dicerentur audirent, liben-
tiùs quę audire & intelligere po-
terant operando sequerentur.
Porrò Cudberhto tanta erat di-
cendi peritia, tantus amor persua-
dendi quę docuerat, tale vultûs
Angelici lumen, ut nullus pręsen-
tium latebras ei sui cordis celare
præsumeret, omnes palam quæ
gesserant confitendo proferrent:
quia nimirum hæc eadem illum
latere nullo modo putarent, &
confessa dignis (ut imperabat)
pœnitentię fructibus abstergе-
rent. Solebat autem ea maximè
loca peragrare, & illis prędicare
in viculis, qui in arduis asperisq;
montibus procul positi aliis hor-
rori erant ad visendum, & pau-
pertate pariter ac rusticitate suâ
doctorũ arcebant accessum: Quos
tamen ille libenter pio mancipa-
tus labori tantâ doctrinę solertiâ
excolebat industriâ, ut de mona-
sterio egressus sępe hebdomadâ
integrâ, aliquando duabus vel tri-
bus, nonnunquam etiam mense
pleno domum non rediret. Sed
demoratus in montanis plebem
rusticam verbo prædicationis si-
mul & opere virtutis ad cœlestia

de

de ⁊ lærde. Mid ðy he ða se arwyrða Drihtnes ðeow monig gear in Mailros ðæm mynstre drohtiende wæs. ⁊ ðær mid miclum tacnum gastlicra mægna [* scan ⁊ beorhtode.] Ða genom hine ætnyhstan his se arwyrða Abbud Eata to Lindesfarena ea. Þ he ðær eac swylce þam broðrum sealde regollices þeodscipes gehyld. ge mid ealdorlicnesse his lare. ge mid his sylfes dæde ysde ⁊ cydde. Forðon ða sylfan stowe þe ylca arwyrða fæder Eata mid Abbudes onwalde heold ⁊ rihte. wæs ðær iu on ealdum tidum biscop mid his geferum. ge eac Abbud wunode mid munucum. hwæðere hi to þæs B. scire heowæsclice belomp. forðon se halga Godes mon Aidan sede ærest ðære stowe B. wæs. be munuc hade he ðider com mid munucum. ⁊ munuc lifes drohtunge he in þam mynstre gesette.

* Sic MS. B. ut Lat.

vocaret. Cùm ergò venerabilis Domini famulus multos in Mailrosensi monasterio degens annos, magnis virtutum signis effulgeret, transtulit eum reverendissimus Abbas ipsius Eata ad insulam Lindisfarnensium, ut ibi quoque fratribus custodiam disciplinæ regularis & auctoritate præpositi intimaret, & propriâ actione præmonstraret. Nam & ipsum locum tunc idem reverendissimus pater Abbatis jure regebat. Siquidem à temporibus antiquis ibidem & Episcopus cum clero, & Abbas solebat manere cum monachis, qui tamen & ipsi ad curam Episcopi familiariter pertinerent. Quia nimirum Aidan, qui primus ejus loci Episcopus fuit, cum monachis illuc & ipse monachus adveniens, monachicam in eo conversationem instituit. [Quomodo & priùs beatus pater Augustinus in Cantia fecisse noscitur, scribente ei reverendissimo Papâ Gregorio, quod & suprà posuimus. Sed quia tua fraternitas, inquit, monasterii regulis erudita seorsum fieri non debet à clericis suis in Ecclesia Anglorum, quæ nuper, auctore Deo, ad fidem perducta est, hanc debet conversationem instituere, quæ in initio nascentis Ecclesiæ fuit patribus nostris, in quibus nullus eorum ex his quæ possidebant aliquod suum esse dicebat: sed erant eis omnia communia.]

Cap. 28.

Ut idem in vita anachoretica & fontem de arente terra orando produxerit, & segetem de labore manuum ultra tempus serendi acceperit.

ÐOnon ða se halga Godes man * Cuðbert weaxendum geearnungum æfæstre ingehyde. ⁊ eac swylce to digolnesse ⁊ to swilnesse becom ðære godcundan sceawunge ancor lifes. swa swa we ær beforan sædon. Ac forðon þe ær monigum gearum be his life ⁊ mægenum. we * genihtsumlice awriton. ge meter fers. ge gewædre spræce. ðis an nu in andweardnesse is genoh to gemyngianne. Þ ða he Þ * ealond secan wolde. Þ he wæs ðam broðrum cyðende ⁊ ðus cw. Gif me seo godcunde gifu on ðære stowe forgifan wyle

* Cuðbriht. B.

* wynsumlice. C.

* igland B.

EXinde Cudberhtus crescentibus meritis religiosæ intentionis, ad anachoreticæ quoque contemplationis (quę diximus) silentia secreta pervenit. Verùm quia de vita illius & virtutibus ante annos plures sufficienter & versibus heroicis & simplici oratione conscripsimus, hoc tantum in præsenti commemorare satis sit, quòd aditurus insulam protestatus est fratribus dicens: Si mihi divina gratia in loco illo donave-

*libban mote. B.
*elles. B. & C.
*ungescrope C.
*ymbworhte B.
*stænihte. B
*iren. B.
*tawigenne. B.
*upgenyhtsumlic. C.

wyle ꝥ ic *lufigean mæge be minum hand gewinne. ic ðær lustlice wunige. gif hit hwæt *elcor bið ic hwædlice to eow mid Godes willan eft hweorfe. ⁊ wæs seo stow ge wæteres wædla ge eorþwæstma. ge treowa. Ac þær wæs werigra gasta weorud. ⁊ eardung stow ⁊ ænghwylcre menniscre eardunge *ungescræpe. ⁊ Ac þa to willa ðæs Godes weres. heo eardigendlic þurh eall wæs geworden. ⁊ sona for his cyme ða werigan gastas hanon on weg gewitan. ⁊ And mid ðy ðe ða fynd on weg adrifene wæron. ða geworhte he him nearo wic. ⁊ wunenesse. ⁊ ða mid dice ⁊ mid eorþ wealle utan *ymbsealde ⁊ gefæstnode. ⁊ on ðam ða nedðearflican hus mid þara broþra handa ⁊ fultume. ꝥ is cyrican ⁊ gemæne eardung hus getimbrede. ⁊ ða het ða broþra on þæs ylcan huses flore seaþ adelfan. wæs seo eorþe to ðæs heard ⁊ to ðæs *stanihte ꝥ þær nænig wuht wyl gesprynges on gesewen beon mihte. ⁊ Ða hi ða ða broþra ꝥ dydon to geleafan ⁊ to benum ðæs Godes ðeowes. ða oþre dæge wæs he wæteres full gemeted. ꝥ ylce wæter oþ ðisne dæg eallum ðyder cumendum is heofonlicre gife genihtsumnesse ðenað. ða bead se Godes mon ꝥ him mon *issern geloman mid hwæte þider brohte. ꝥ land mid to *teagenne. ða ꝥ land ða getead wæs. ⁊ he on gesirene tid mid hwæte seow. ða ne com ðær nænig gnornes up. ne wæstmas. ne furþan broþras oð sumeres tid. ⁊ Ða neosodan hine eft ða broðra ⁊ sohton. swa heora ðeaw wæs. ⁊ Ða het he him bere sæd bringan. gif wen were ꝥ te ꝥ ðære eorþan gecynd wære. oþþe willa þæs upplican gyfendes ꝥ ðær wæstmes yrð ðær ma up yrnende wære. ⁊ Ða him þa ꝥ sæd broht wæs. ofer ealle tid to sawenne. ⁊ ofer eallne hiht wæstm to beranne þe he on ðam ylcan land seow. ða georn ðær sona *ungenihtsumlic

sumlic

rit, ut de opere manuum mearum vivere queam, libens ibi morabor; sin aliàs, ad vos citissimè, Deo volente, revertar. Erat autem locus & aquæ prorsus & frugis, & arboris inops: sed & spirituum malignorum frequentiâ humanæ habitationi minùs accommodus: sed ad votum viri Dei habitabilis per omnia factus est. Siquidem ad adventum ejus, spiritus recesserunt maligni. Cùm autem ipse sibi ibidem, expulsis hostibus, mansionem angustam circumvallante aggere & domos in ea necessarias, juvante fratrum manu, id est, oratorium, & habitaculum commune construxisset, *jussit fratres in ejusdem habitaculi pavimento foveam facere; erat autem tellus durissima & saxosa, cui nulla omnino *spes venę fontanę videretur inesse. Quod dum facerent ad fidem & preces famuli Dei, alio die aquâ plena inventa est: quæ usque ad hanc diem sufficientem cunctis illò advenientibus gratiæ suæ cœlestis copiam ministrat. Sed & ferramenta sibi ruralia cum frumento afferri rogavit; quod dum præparatâ terrâ tempore congruo seminaret, nil omninò non dico spicarum, sed nè herbæ quidem ex eo germinari usque ad æstatis tempora contigit. Unde visitantibus se ex more, fratribus, hordeum jussit afferri, si fortè vel natura soli illius, vel voluntas esset superni largitoris, ut illius frugis ibi potiùs seges oriretur. Quod dum sibi allatum ultra omne tempus serendi, ultra omnem spem fructificandi, eodẽ in agro sereret, mox copiosa

*jussitque. C.
*Sic MSS. sing.

sumlic wyrþ ⁊ wæstm. ⁊ ða wil-
lendan gefeordnesse þam Godes
were gegearwode his agenes ge-
winnes; Mid ðy he ða monig
gear ðær on ancor life Drihtne
ðeowde ða gelamp þ mon my-
celne Sinoþ gesomnode be Ealne
streame on þære stowe þe is cwe-
den Ættwyfyrde. under ⁊weard-
nesse Ecgfriþes ðæs cyninges.
þam Sinoþe on ealdordome fore
sæt þære eadegan gemynde The-
odor Arceb'. ⁊ he ðær wæs mid
an modre geþafunge ealra þæra
witena to B'. gecoren ðære cyri-
cean æt Lindesfarena ea. ⁊ hi þa
monige ærendwracan ⁊ gewrito
to him sendon. ⁊ hine hwæþere
nænige þinga of his wicum ⁊ of
his stowe to him gelaþian mih-
ton. ða æt nyhstan se fore-
sprecena cyning sylfa. ⁊ se halga
* him. B. biscop Trumwine mid * hine. ⁊
monige oþre æfæste weras ⁊ ri-
* ferdon. B. ce * liþan on þ ealond. ⁊ eac swyl-
ce monige þara broþra of Lin-
desfarena ea efen comon to him
⁊ ealle heora cneowu bigdon. ⁊
tearas guton. ⁊ hine ðurh þo-
ne lifigendan Drihten halsedon
⁊ bædon. oþ ðæt hi hine eac swyl-
ce teara fulne of his ðam sye-
tan digolnessum aguton. ⁊ to
ðam Sinoþe gelæddon; Mid. þy
he ða ðider com þeah ðe he
*an modum willan. B. swyþe wiþwinnende wære mid *an-
modre willan ealra he wæs ofer-
* genyded C. swyþed. ⁊ * genered to onfonne
ða ðenunge biscophades; Wæs he swyþost mid ðy worde
oferswyþed þ te Boisel se Drihtnes ðeow. ða he him ðurh
witedomes gast eall þa þing openade ⁊ sægde þa þe ofer hine
cumende wæron. he ða eac swylce fore cw'. þ he toweardlice
B'. beon sceolde; Ne wæs he ða hwæþere sona his halgun-
ge demed. ac forþagane ðy wintre ða ðe toweard wæs on
ðære sylfan Easterlican symbelnesse on Eoforwic cea-
stre wæs gefylled. on ⁊weardnesse Ecgfriðes þæs cynin-

seges exorta desideratâ proprii laboris viro Dei refectionem præbebat. Cùm ergò ibidem multis annis Deo solitarius serviret, (tanta autem erat altitudo aggeris quo mansio ejus erat vallata, ut cœlum tantùm ex ea, cujus introitum sitiebat, aspicere posset) contigit, ut congregatâ synodo non parvâ sub præsentia regis Ecgfridi juxta fluvium Alnæ, in loco qui dicitur *Adtwiforda, quod significat ad duplex vadum; cui beatæ memoriæ Theodorus Archiepiscopus præsidebat, unanimo omnium consensu ad Episcopatum Ecclesiæ Lindisfarnensis eligeretur. Qui, cùm multis legatariis ac literis ad se præmissis, nequaquam suo monasterio posset erui, tandem rex ipse præfatus, unà cùm sanctissimo antistite Trumwine necnon & aliis religiosis ac potentibus viris in insulam navigavit. Conveniunt & de ipsa insula Lindisfarnensi in hoc ipsum multi de fratribus; genu flectunt; omnes adjurant per Dominum; lacrymas fundunt; obsecrant; donec ipsum quoque lacrymis dulcibus plenum extrahunt latebris, atque in synodum pertrahunt. Quò dum perveniret, quamvìs multùm renitens, unanimi cunctorũ voluntate superatur, atque ad suscipiendum Episcopatûs officium collum submittere compellitur. Eo maximè victus sermone, quòd famulus Domini Boisil (cùm mente propheticâ, cuncta quæ ei essent superventura patefaceret) antistitem quoque eum futurum esse prædixerat. Non tamen statim ordinatio decreta, sed peractâ hyeme, quæ imminebat, in ipsa solennitate Paschali completa est Eboraci, sub præsentia præfati regis Ecgfridi;

* Adtuifyrdi. C.

ges

ges 7 seofon biscopas to his halgunge efen comon. on þam þære eadegan gemynde Theodor B'. ealdordom hæfde ; He ða þone onfongenan B'. had to onhyrenesse ðæra eadigra Apostola mid weorcum gastlicra mægena frætwode ; 7 þæt be bodene folc þe he Gode healdan sceolde. æghwæþer ge mid his singalum gebedum scylde. ge mid his halwendum monungum 7 larum to þam heofonlicum life cygde 7 laþede ; 7 þæt swyþost gewunaþ halige lareowas gefultumian. swa hwæt swa he mid his worde lærde he ær mid dæde gefylde ; Wæs. he on eallum þingum mid þy fyre godcundre lufan hat 7 weallende. 7 on geþylde mægena gemetfæst. 7 on willsumnesse haligra gebeda gecneord 7 geornfull: 7 he wæs eallum gespræce ða þe to him for intingan frofre * coman ; 7 þæt sylfe he wæs lædende on þa stowe haliges gebedes. gif he ðam untrumran broþrum mid his trymnesse 7 his lare fultum sealde. forþon he wiste ðone 7 gemunde seþe cw'. Lufa [* Drihten God ðu þinne. se ilca cwæþ. Lufa] ðone nyhstan ; Wæs he mid clænsunge forhæfednesse weorð 7 mære. 7 symle mid ða gife on bryrdnesse wæs to þam heofonlican aþened ; * þæt wæs to tacne ðonne he Gode on sægednesse bær 7 mæssan sang. þæt he his stæfne up on heanesse ne ahof. ac forþgotenum tearum of innewearde heortan Drihtne his willan bebead ; Ða wæs twa gear þæt he þæt biscop * setl swa sæt 7 heold. ða wæs he godcundlice monad þæt he eft his ealond 7 his wic gecyrde 7 gewilnode. forþon se ingang nealæcte his deað dæges. oþþe * ma his lifes. forþon þæt an is soþlice

* bædon B.

*Sic MS. B. & C. ut Lat.

*þæs. C.

*seld. B

* mare. B.

convenientibus ad conſecrationem ejus ſeptem Epiſcopis, in quibus beatæ memoriæ Theodorus primatum tenebat.[Electus eſt autem primò in Epiſcopatum Haguſtaldenſis Eccleſiæ pro *Tunberhto, qui ab Epiſcopatu fuerat depoſitus. Sed quoniam ipſe plùs Lindisfarnenſi Eccleſiæ in qua converſatus fuerat, dilexit præfeci; placuit ut Eatâ reverſo ad ſedem Eccleſię Haguſtaldenſis, cui regendæ primò fuerat ordinatus, Cudberhtus Eccleſiæ Lindisfarnenſis gubernacula ſuſciperet.] Qui ſuſceptum Epiſcopatûs gradum, ad imitationem beatorum Apoſtolorum, virtutum ornabat operibus. Commiſſam namque ſibi plebem *; & orationibus protegebat aſſiduis, & admonitionibus ſaluberrimis ad cœleſtia vocabat. Et (quod maximè doctores juvare ſolet) ea quæ agenda docebat, ipſe priùs agendo pręmonſtrabat. Erat quippe ante omnia, divinæ charitatis igne fervidus; patientiæ virtutę modeſtus; orationum devotioni ſolertiſſimè intentus; affabilis omnibus, qui ad ſe conſolationis gratiâ veniebant; Hoc ipſum quoq orationis loco ducens, ſi infirmis fratribus opem ſuę exhortationis tribueret, ſciens quia, qui dixit *Diliges Dominum Deum tuum*, dixit, & *Diliges proximum tuum ſicut teipſum*. Erat & abſtinentiæ caſtigatione inſignis; erat gratiâ compunctionis ſemper ad cœleſtia ſuſpenſus. Denique cùm ſacrificium Deo victimæ ſalutaris offerret, non elevatâ in *altum voce, ſed profuſis ex imo pectore lacrymis, DOMINO ſua vota commendabat. Duobus autem annis in Epiſcopatu peractis, repetiit inſulam ac monaſterium ſuum, divino admonitus oraculo, quia dies ſibi, mortis vel vitæ ma-

* *Sic MS. C.*

* *Sax.* quam Deo conſervaret.

* *vide pag. 331. lib. 4.*

lif to cræfenne; ða swa he seolfa in þa ylcan tid monegum monnum mid his ða gefunelican bilehwitnesse digelum wordum openode & cyðde. ða mon hwæðere æfter þæce sweotolice ongytan mihte. sumum monnum he þonne þ ylce onwreah openlice & cyðde;

gis illius, quæ sola vita dicenda est, jam appropiaret introitus. Sicut ipse quoque tempore eodem, nonnullis, sed verbis obscurioribus, quę tamen postmodum manifestè intelligerentur, solitâ sibi simplicitate pandebat: quibusdam autem hoc idem etiam manifestè revelabat.

NOTÆ.

[a] Congregatâ Synodo SUB præsentia Regis Ecgfridi, cui Theodorus Archiepiscopus præsidebat. sub prȩsentia REGIS--sub *præpositio, & Regem Christianum Synodo adfuisse, atque imprimis sub* CHRISTO UNICO, *à primis usque Ecclesiæ Britannicæ incunabulis, fidei in Synodo traditæ, Defensorem præfuisse, ostendit. Verùm (inquit)* Synodo, Beatæ memoriȩ Theodorus Archiepiscopus, *docendo, arguendo, hortandóque, sub Christo, & Rege, Christi solius Vicario,* præsidebat. *Sic &* REGI, *&* Pastori, *Beda suas utrique partes aquè distribuit.*

Synodum hanc Romano-Saxonicæ Ecclesiæ Homilia vetus sic commemorat. Æfter ðisum wordum wearþ gemot geheald & Ecgfriðus ðær on gesæt. & Ðeodorus ðises iglandes Arcebiscop mid manegum oðrum geþungenum witum. & hi anmodlice þone eadigan Cuþberhtum to biscope gecuron; *Quæ ad verbum sic verto: Post hac verba, habebatur Synodus: in qua autem R. Ecgfridus sedebat, & Theodorus hujus insulæ Archiepiscopus, cum multis aliis senatoribus inclytis; iique omnes beatum Cuthberhtum unanimes Episcopum eligebant. Vide Serm. Cathol. pag. 312. lin. 3.*

Theodorus hîc cap. 5. dicitur coegisse concilium Episcoporum; *sed injussu regis Ecgfridi necne, V. Beda non ostendit: nec cap. 17. Collectio Hethfelda venerabilium sacerdotum doctorúmque plurimorum cœtu, cui Theodorum Archiepiscopum ait, præsedisse, autoritate Regum, quos tunc complures imperasse testatur, an coactus esset ille conventus necne, Beda haud recensuit: verùm subditos invitis Regibus, ad mandata à subditis excipienda cogi, quî hoc unquam posset, haud intelligo. secus factum dictúmque comperimus Æthelstani Regis ætate.* Ealle ðis wæs gesetted on ðam miclan Synoþ æt Greatanleage; On ðam wæs se arcebisceop Wulfhelme mid eallum þæm æþelum mannum & witan ðe Æþelstan cyning gegaderian; *Hoc est, Totum hoc in magna illa Grantanleagæ Synodo erat constitutum; cui interfuit Wulfhelmus Archiepiscopus, cum nobilibus viris omnibus, & Senatoribus, quos Æthelstanus Rex* convocavit. *Vide Cl. Lambardi Leges Sax. fol. 67.*

Neque ulla vis extera è manibus Edmundi Regis, rerum habenas excussit: Nam Eadmund cyning gesomnade micelne Synoð to Lundenbyrig on ða halgan Eastertiden. ægðer ge godcundra hada ge worulducundra; *Sic verto,* Edmundus Rex *Londini, sacro Paschali tempore, hominum, cùm spiritualium, tum secularium Synodum magnam coegit. Brevitatis studium, Lectores ad Leges Saxonicas Cl. Lambardi, & Concil. Britannica à Nobilissimo D. Henrico Spelmanno non ità pridem in lucem edita, relegare persuadet.*

CAP.

Cap. 29.

Ut idem jam Episcopus, obitum suum proximè futurum, Hereberhto anachoreta prædixerit.

WÆs sum Mæsse Preost arwurþes lifes. þæs noma wæs Hereberht. se wæs geara ⁊ longe ðam Godes were in treowþe geþeoded gastlices freondscipes ⁊ se in ealonde þæs myclan meres. of þam ðe ða fruman awellaþ Deorwentan streames. in ancor life wæs. wæs his gewuna þ he syndrigum gearum hine neosode ⁊ sohte. ⁊ from him monunge gehyrde ecere * hæle ⁊ Ða he gehyrde þ se B. com to Lugubalia ðære ceastre. ða com he swa swa his ðeaw wæs. wiðer to him ⁊ wilnode þ he mid his halwendum trymnesse to ðam upplican lustum ma * ⁊ ma. onbærned wære ⁊ Ða hi ða betweoh him spræcon be haligra fædera life. ⁊ him betwih * beado wig scencton þæs heofonlican lifes ⁊ Ða cw. se B. betweoh. Gemune þu broþer Herebyrht. þ te ðu nu me * frinne ⁊ to me sprece. swa hwæt swa þu wille. ⁊ þearfe hæbbe. forþon æfter þonne ðe wit nu betweoh unc to gongenne beoþ. ne geseo wit unc ofer þ in ðysse weorulde lichomlicum eagum ⁊ Forþon ic cuþlice wat þ te seo tid minre tolysnesse ⁊ minre forþfore is swyþe neah ⁊ Ða he ða ðas word gehyrde ða feoll he to his fotum. ⁊ mid micelre geomrunge his tearas geat. ⁊ sarlice weop ⁊ ðus cw. Ic þe halsige þurh ðone lifigendan Drihten þ þu me ne forlæte. ac þ þu si gemyndig þines getreowan geþoftan. ⁊ bidde þa upplican arfæstnesse. þ te ðam Gode ðe wit somod on eorþan þeowdon. þ wit eac swylce somod moton to heofonum beran his gife þær to seonne. ⁊ to sceawianne ⁊ Forþon þu wast þ ic symle tilode to lifigenne to þines muþes beboda. ⁊ swa hwæt swa ic for unwisnesse. ⁊ for tydernesse agylte. ic þ efenlice to dome þines

* hælo. C.

* ma ⁊ swiþor. B.

* bæde weg. B.

* frugne. C.

ERat enim quidam presbyter vitæ & morum probitate venerabilis, nomine Hereberhtus, jamdudum viro Dei spiritalis amicitiæ fœdere copulatus. Qui in insula stagni illius pergrandis, de quo Dorwentionis fluvii primordia erumpunt, vitam ducens solitariam, annis singulis eum visitare, & monita ab eo perpetuæ salutis audire solebat. Hic cùm audiret eum ad civitatem Lugubaliam devenisse, venit ex more, cupiens salutaribus ejus exhortationibus ad superna desideria magis magísque accendi. Qui dum sese alterutrum cœlestis vitæ poculis * debriarent, dixit inter alia antistes: Memento, frater Hereberhte, ut modò quicquid opus habes, me interroges, mecúmque loquaris: postquam enim ab invicem digressi fuerimus, non ultrà, nos in hoc seculo carnis obtutibus invicem aspiciemus. Certus sum namque, quia tempus meæ resolutionis instat, & velox est depositio tabernaculi mei. Qui hæc audiens provolutus est ejus vestigiis; & fusis cum gemitu lacrymis. Obsecro (inquit) per Dominum nè me deseras: sed tui memor sis fidelissimi sodalis, rogésque supernam pietatem, ut cui simul in terris servivimus, ad ejus videndam gratiam simul transeamus ad cœlos. Nosti enim quia ad tui oris imperium semper vivere studui, & quicquid ignorantiâ vel fragilitate deliqui, æquè ad tuæ voluntatis examen mox emendare curavi.

* Sic MSs.

willan * tilade hraþe to gebecanne. Ða aþenede se B'. hine in cruce ⁊ hine gebæd ⁊ sona wæs on gaste gelæred. ꝥ te he wæs from drihtne * tyþe ðære bene ðe he bæd ⁊ cw'. Aris min broþor. ⁊ ne wylle ðu wepan. ac geseoh ⁊ blissa. forþon seo uplice arfæstnesse unc forgeaf ꝥ wit bædon. Ðæs gehates ⁊ ðæs witedomes soþ. se æfterfyligenda becom. ⁊ þara wisena gesehðe ⁊ getrymede forþon ða hi betwih him to gangen wæron ꝥ hi ofer ꝥ lichomlicum eagum hi ne gesawon. ⁊ ane dæge [* ⁊ ðy ilcan] ꝥ is ðy þreoteoþan dæge Kalendarum Aprelium. ꝥ hi wæron of lichoman utgangende. ⁊ heora gastas sona betwih mid eadigre gesihþe geweodde wæron. ⁊ mid ða engelican þenunge ætgædere to ðam heofonlican rice gelædde. Ac Hereberht wæs ær mid singale untrumnesse soden ⁊ swenced. is ꝥ to gelyfanne ꝥ ꝥ wære mid stihtunge gedon þære godcundan arfæstnesse. ꝥ te swa hwæt swa he læs. ⁊ hwon hæfde geearnunge from ðam eadigan Cuþberhte ꝥ ꝥ gefylde ⁊ geclænsade ꝥ sar ðære langan untrumnesse. ꝥ hi swa geefenlico wæron mid þa gife his þingeres. ꝥ swa swa he on ane tide. ⁊ on þa ylcan mid hine of lichoman gangende wæs. ꝥ he þonne eac swylce swa mid hine na læs on ungelicum * setle ðære eacan eadignesse geearnode onfongen beon. Forþferde se arwurþa fæder Cuþberht on * Farne þam ealande. ⁊ he swyþe georne wæs þa broþra biddende ꝥ he þær eac swylce bebyriged beon moste. ðær he micle tid for Drihtne campode. ⁊ hwæþere ætnyhstan ꝥ he wæs mid heora benum oferswiþed. ꝥ he geþafode ꝥ his lic wæs gelæded to Lindesfarena ea. ⁊ ðær on cyricean geseted. Ða ꝥ þa geworden wæs. ða heold þære cyricean B'. had an gear Wilfrið se arwurþa B'. oþþæt rum B'. gecoren wære seþe for Cuþberhte gehalgad beon sceolde.

* teoliode. C.

* tiþad. C.

* geseohte. C.

* *Sic MS. C. ut Lat.*

* seloe. B.

* *Sic MS. B. & C.*

Incubuit precibus Antistes, statímque edoctus in spiritu impetrasse se quod petebat à Domino; Surge, inquit, frater mi, & noli plorare, sed gaudio gaude; quia quod rogavimus, superna nobis clementia donavit. Cujus promissi & prophetiæ veritatem, sequens rerum astruxit eventus; quia & digredientes ab invicē non se ultrà corporaliter viderunt; sed uno eodémque die, hoc est, Kalendarum Aprilium tertiadecimâ egredientes è corpore spiritus eorum, mox beatâ invicem visione conjuncti sunt; atque Angelico ministerio pariter ad regnum cœlESTE translati. Sed Hereberhtus diutinâ priùs infirmitate decoquitur; illâ, ut credibile est, dispensatione Dominicę pietatis, ut si quid minus haberet meriti à beato Cudberhto, suppleret hoc castigans longę ægritudinis dolor, quatenus æquatus gratiâ suo intercessori, sicut uno eodémque tempore cum eo de corpore egredi, ità etiam unà atque indissimili sede perpetuę beatitudinis meruisset recipi. Obiit autem pater reverendissimus in insula Farne; multùm deprecatus fratres, ut ibi quoque sepeliretur, ubi non parvo tempore pro Domino militarat. Attamen tandem eorum precibus victus, assensum dedit, ut ad insulam Lindisfarnensium relatus, in Ecclesia deponeretur. Quod dum factum esset, Episcopatum Ecclesiæ illius anno uno servabat venerabilis antistes Wilfridus, donec eligeretur qui pro Cudberhto antistes ordinari deberet.

Sax. Extendit se Episcopus in cruce, *hoc est*, incubuit.

sceolde ⁊ Ða ƿæs æfter þon ꝥ ƿæs Eadbyrht to B'. gehalgod. ƿæs se ƿer on ƿisdome godcundra geƿrita. ⁊ eac sƿylce somod. on gehylde heofonlicra beboda. ⁊ sƿyþost on ƿeorcum ælmesdæda ƿeorþ ⁊ mære sƿa ꝥ te he æghƿylce geare æfter Moyses æ. na læs ꝥ an feoƿer fotƿra nytena. ac sƿylce * eallra ƿæstma. ⁊ appla. ⁊ hrægla. ðonne * teðan for Gode to ælmessum þearfum syllan ƿolde ⁊

beret. Ordinatus est autem post hæc Eadbertus, vir scientiâ SCRIPTURARUM DIVINARUM, simul & præceptorum cœlestium observantiâ, ac maximè eleemosynarum operatione insignis; [a] itâ ut juxta* legem, omnibus annis decimam, non solùm quadrupedum, verumetiam frugum omnium atq; pomorum, necnon & vestimentorum partem *pauperibus daret.

* teoþa dæl. B. & C.

* Sax. legem Mosis.

* Sax. pro Deo pauperibus daret.

NOTÆ.

[a] Itâ ut juxta Legem omnibus annis decimam--- *Laudatur hîc Episcopus Eadbertus, S. Cudberhti successor*, maximè eleemosynarum operatione insignis; itâ ut JUXTA LEGEM, *decimas, quas pro Deo* rogare *non erubescit*, Deo *vicissim* erogare *non distulerit.* Juxta Legem, *inquit, Quamnam? non Cæremonialem: tum enim Legem hanc solvendi decimas superstitiosam, & planè impiam quis putaret. Verùm licèt* corrupta ratio, *hoc ut credat, nimis propensa est; tamen, &* recta ratio, Lex Dei, *& optimarum rerumpublicarum consuetudines, & plebiscita,* decimas juxta *Legem Dei Moralem solvi debere, satis testantur.*

Rex Aluredus, priusquam leges suas inchoaverit, Legem Dei fundamentum statuit: vide Lambardi leges Sax. fol. Lat. 24. *lin.* 6. *& è regione Sax. lin.* 10.

Ðine teoþan sceattas. ⁊ þine frumripan gongendes. ⁊ ƿeaxendes agyfe þu Gode. *Sic autem Latinè do. Pecuniarum tuarum decimas, frugúmque novellarum atque adultarum primitias, Deo solvas. Neque hanc legem tam rationi, & religioni Christianæ contrariam sensit, qui paulò pòst inquit,* Hælend Crist on middan geard come. he cƿæþ ꝥ he ne come ne þæs bebodu to brecanne. ne to forbeodanne. ac mid eallum godum to eacanne. *Hoc est, Jesus Christus in mundum venit--- ait autem se venisse,* non ut hæc mandata violaret, aut prohiberet, sed ut per bona omnia amplificaret: quî verò amplificasset hanc legem legislator ille summus, si per omnia abstulisset? Vide porro apud Lambardum, Fœdus Edovardi & Guthruni, fol.*54. *& Leges Edmundi, fol.*73. *& Edgari, fol.*72. *& Canuti, fol.*98. *& Edovardi, fol.*127. *inter reliqua, hoc. Qui caseum fecerit, det Deo,* (*Deo ait*) *decimum: si verò non fecerit, lac decimo die, &c. & fol.*128. *de apibus, de bosco, de prato, & aquis, & molendinis, parcis, vinariis, virgultis, & hortis, &* negotiationibus. *Ex negotiationibus quidem, hoc est, ex mercaturis, & artificiis, grates Deo solvendæ; at solvendæ re, & opere; nè Deo verba sola dare videamur. Huc facit* Canon perquàm vetus & salubris.*

*Vide Matt. 5. 17. & cap. 23.23. Rom. 15.27. 1 Cor. 9.11. Heb. 7.5,9,20

* MS. Miscellan. Sax. Ben. Coll. Vide Dom. Hen Spelm. Concil. p.610.

Eac synt to manigenne þe be cypungum libbaþ ꝥ hig sƿa þara ƿoruld gestreona ƿilnigen. sƿa hig huru ꝥ ece lif ne forleosan Buton tƿeon þa geswiþor þenceaþ ymbe ƿoroldlicu gestreon þonne ymbe hyra saƿle hælo sƿiðe hig dƿoliaþ. ⁊ be þon sum ƿis mon cƿæþ. hyra ingeþanc hig forleosaþ on hyra ƿege. þis ⁊ƿeardelif he nemne her forƿeg. ac him is þearf ꝥ hig gehyren þæs Apostoles lare.

Sic transfero.

Monendi quoque sunt qui ex negotiationibus *vivunt, mundana lucra sic appeterent, ut vitam æternam saltem nè amitterent. Sine dubio, qui circa mundana lucra magis soliciti sunt, quàm circa animæ suæ salutem, valde hallucinantur: de quo vir quidam sapiens inquit; Conscientiam suam in viâ perdunt; vitam hanc præsentem hîc viam nominârat: sed illis opus est, ut Apostoli*

Se Apostol cƿæþ. Ne beswice eower nan oþerne on cypinge. forþ ꝥ forþon loca hƿæt hƿa oþrum on þon to woge do. oþþe on ænigum þingũ God his biþ ƿrecend ⁊ Þæm scipmannum is beboden gelice. ⁊ þæm landbuendum ꝥ ealles þæs þe him on heora ceape geweaxe. hig Gode þone teoþan dæl agyfen. ⁊ eac of þæm nygon dælum heora ælmessan don ⁊ Sƿa is eac gehƿylcum men beboden ꝥ he of þæm ylcan cræfte þe he his lichoman nydþearfe forþbringeþ. he scyle his saple þearfe forþbryngan. seo is betere þon se lichoma ⁊

doctrinam audire velint. Apostolus ait, Alter alterum in negotiatione nè defraudet; *nam vide sis, quicquid injuriæ alter alteri, vel in re aliqua intulerit, Deus ipsi vindex erit. Nautis similiter, & terræ incolis præcipitur, quod ex omni [re] quæ in* negotiatione *sua illis accreverit, decimam ipsi partem Deo retribuant. Atque etiam de novem partibus eleemosynas suas persolvāt. Sicut etiam homini præcipitur unicuiq;*, Quòd ex eadem arte, qua corpori suo, necessaria depromit, depromat quoque necessaria animæ suæ, quæ corpore melior existit.

Verùm quis inquit, quâ fronte rogabit sibi decimam partem Leiturgus? Quin Deus sibi; non sibi Leiturgus; nec xenodochia, & ædificia sacra utpote templa publica negligenda: alumnique Christi alendi; mitto reliqua: Nec altare Dei, Christi intelligo ministerium reliquis postponendum, Christi amicus existimaverit.

De decimis autem distribuendis monet Canon, Theodoro Cantuariensi adscriptus.

MS. Coll. Ben. Can. Lat. lxxiii. cum Saxonica versione.

Be ðam hu man teoþunga sceal dælan ⁊

Ða Mæsse Preostas underfon þæs folce teoþunga. ⁊ habbon ealra ðæra syllendra naman gewriten ofer heora weofod. ⁊ ða sylfan teoþunga dælon be gewitnysse æfter ðære ealderlican gesetednysse. nimon ðone forman dæl to bote cyrcan ƿlites. ⁊ ðone oþerne dæl betæce mage tryƿe mannon ꝥ hig hine eadmodlice dælan ðearfum ⁊ ælþeodigum. ⁊ ðone þriddan dæl healdon him sylfum ⁊

De decimis dividendis.

Sacerdotes populi suscipiant decimas, & nomina eorum quicunque dederint scripta habeant super altare. Et ipsas decimas secundùm autoritatē *canonicā, *coram testibus dividant, & ad* ornamentum *Ecclesiæ primam eligant partem: secunda autem per manus fidelium*, ad usus pauperum, *atque peregrinorum misericorditer, cum omni humilitate, dispensetur: tertiam verò partem* sibimetipsis soli sacerdotes *reservent.*

* *secundùm veterem*, hoc est, *veterum institutionem.*

* *Nec non* Canones Ælfrici ad Wulfinum Episcopum, *viz.*

* *Ad finem Serm. Cath. Vide etiam Dom Henr. Spelm: Concil. pag. 578.*

Ða halgan fæderas gesetton eac ꝥ men syllon heora teoþunge into Godes cyrcan. ⁊ gange se sacerd to. ⁊ dæle hi on ðreo onne dæl to cyrc bote. ⁊ oþerne ðearfum. ðone þriddan þam Godes þeowum. ðe ðære cyrca nbegymaþ ⁊

Sancti etiam patres statuerunt, ut Ecclesiæ Dei decimas suas quiq; conferant: tradantúrq; ea sacerdoti; qui easdē in tres distribuat portiones Unam ad Ecclesię reparationem: *Alteram* pauperibus erogandam: *Tertiam verò* ministris Dei *qui Ecclesiam ibi* curant.

Sed ubi decimas cessarunt justè Deo solvere, cessavit quoque justa Decimarum distributio.

CAP.

CAP. 30.

Ut corpus post undecim annos sepulturæ, sit corruptionis immune repertum. Utq; non multò pòst successor Episcopatûs ejus de mundo transierit.

Wolde þa openlicor ætywan seo godcunde arfæstnysse on hu myclum wuldre se Drihtnes wer Cuþbyrht æfter his deaþe lifede. þæs his [* lif] ær ðam deaþe mid healicum tacnum heofonlicra wundra openode 7 ætywde ; Ða wæs ymb endleofan gear þæs ðe he bebyrged wæs. þ God onsende on ðara broþra mod þ hi woldan his ban genimam 7 upp of eorþan adon. tealdon hi 7 wendon þ his ober lichoma ðy ðeawe deadra manna forrunnen wære. 7 to duste geworden. 7 þ hi woldan his ban on niwe cyste gedon. 7 on ðære ylcan stowe bufan eorþan mid gedafenlicre arwurþnesse gesettan. 7 gestaþolian ; Ða * sendon hi þ 7 cyþdon Eadbyrhte heora B'. þ hi þ licode 7 leofre wære gif hit his willa wære. ða geþafode he heora geþeahte. 7 he het þ hi þ dydon ðy dæge ðe his gemynd dæg wære 7 his forþfore. 7 hi swa dydon ; Ontyndon his byrigenne 7 ealne his lichoman gemetton onwealhne 7 gesundne. swa swa he ða gyt lifde. 7 he wæs bygendlic on þam geþeodnessum his *liþa. þ he wæs micle gelicra slæpendum men þonne deadum ; Swylce eac eall þa hrægel þa þe he mid gegearwod wæs. na læs þ an þ hi ungewemmed wæron. ac swylce eac swa hwit 7 swa niwe wundorlice ætywdon. swa he þy ylcan dæge mid gegearwod wære ; Ða þ þa broþoru gesawon. ða wæron hi swiþe forhte gewordenne. 7 ða efestton ðam biscop to cyþenne 7 secgenne ða ðing ðe hi ðær gemetton. se ða * anlypi awunode on sundrige stowe fram þære cyricean. seo wæs æghwanon mid wæs yþum utan begyrded ; On þysse stowe he symle on þa tid ðær feowertiglican fæstenes ær Eastrum. 7 eft þ feowertig ær Cristes

* Sic MS. B.

* wædon B.

* lima. B.

* anlipig. C.

VOlens autem latiùs demonstrare divina dispensatio, quanta in gloria vir Domini Cudberhtus, post mortē viveret, (cujus ante mortem vita sublimis, crebris etiam miraculorum patebat indiciis,) transactis sepulturæ ejus annis undecim immisit in animos fratrum, ut tollerent ossa illius. Qui more mortuorum, consumpto jam & in pulverem redacto corpore, reliqua sicca invenienda putabant; atque in novo recondita loculo, in eodem quidem loco, sed supra pavimentum dignæ venerationis gratiâ locarent. Quod dum sibi placuisse Eadberto antistiti suo referrent, annuit consilio eorum, jussitq; ut die * depositionis ejus, hoc facere meminissent. Fecerunt autem ità: Et aperientes sepulcrum, invenerunt corpus totum, quasi adhuc viveret integrum, & flexibilibus artuum compagibus multò dormienti, quàm mortuo similius. Sed & vestimenta omnia, quibus indutum erat, non solùm intemerata, verumetiam priscâ novitate & claritate, miranda patebant. Quod ubi videre fratres, nimio mox timore perculsi, festinaverunt referre antistiti, quæ invenerant; qui tum fortè remotiore ab Ecclesia loco, refluis undique pelagi fluctibus cincto, solitarius manebat. In hoc etenim semper Quadragesimæ tempus agere; in hoc quadraginta, ante dominicum Natale, dies, in

* Sax. die quæ commemorationis ejus dies, obitûsq; fuit.

*tide.B stes gebyrd *dæge. on mycelre
forhæfednesse ⁊ on micelre wyn-
sumnesse gebeda. ⁊ his tearas
gotende gewunolice wæs; On
ðære stowe eac swylce se arwur-
ða his foregenga Cuþbyrht ær
*Farne þon ðe he *Farene ꝥ ealond ge-
C. sohte sum fæc on digolnesse
Drihtne campode; Brohton hi
ðider eac swylce þam B'. þara
hrægela dæl. þe se halga licho-
ma mid gegyred wæs. ⁊ he ðæ-
re gife ðanc wurþlice onfeng. ⁊
ða wundor lustlice gehyrde. ⁊
ða sylfan hrægel mid wundorli-
cre lufan cyssende wæs. swa swa
heo ða gyta þam lichoman ðæs
halgan fæder ymbsteald wæron.
⁊ þus cw'. Gegearwigeaþ ðone lic-
homan mid niwum hrægelum ⁊
gegyrlan for ðyssum þe ge þær
on namon. ⁊ swa on ða cyste ge-
settaþ. þe ge him gegearwodon;
Forþon ic þæt cuþlice wat ꝥ seo
stow noht lange æmtig awunaþ.
seo mid swa micle gife heofon-
lices wuldres gehalgad is; ⁊ se
biþ swyþe eadig seðe him Drih-
ten se is ordfruma ⁊ syllend
ealra eadignesse forgifeþ. ꝥ he
on ðære stowe restan mote;
Ða he ða se B'. ðas word. ⁊ mo-
*mane- nig ðysses gemetes. mid *ni-
gum.B. gum tearum ⁊ mid mycelre on-
fallen- bryrdnesse heortan. ⁊ swylce
dum. eac forhtigendre tungen gefylde. ða dydon ða broþru
superscrip Cantabr. swa swa he het. ⁊ þone lichoman gegyredon mid niwan *ge-
gyrelan. ⁊ on þa niwan cyste gedydon. ða hi to ðan geworh-
*hræ- ton. ⁊ bufan flore þære cyricean gesettan; Ne wæs ða yl-
gle.B. ding ꝥ Gode se leofa B'. Eadbyrht wæs mid grimre adle þre-
ad ⁊ gestonden. ⁊ seo dæghwamlice weox ⁊ hefegade. ꝥ he na
*gefor læs æfter miclum fæce swylce to Drihtne *ferde. ꝥ is. ær-
C. ran dæge nonas Maias. þæs lichoman þa broþru wæron geset-
tende on þa byrigenne þæs gebletsodan fæder Cuþberh-
tes. and ða cyste bufan gesetton. on þa hi gestaþelo-
dan þa ungebrosnendlican limo ðæs þæs ylcan fæder;

magnâ continentiæ, orationis, & lacrymarum devotione transigere solebat. In quo etiam venerabilis prædecessor ejus Cudberhtus, priusquam insulam Farne peteret, aliquamdiu secretiùs Domino militabat. Attulernnt autem ei & partem indumentorum, quæ corpus sanctum ambierant; quæ cùm ille & munera gratanter acciperet, & miracula libenter audiret: (nam & ipsa indumenta quasi patris adhuc corpori circundata miro deosculabatur affectu;) Nova, inquit, indumenta corpori, pro his quæ tulistis circundate, & sic reponite in*arca, quam parastis. Scio autem certissimè, quòd non diu vacuus remanebit locus ille, qui tantâ miraculi cœlestis gratiâ sacratus est. Et quàm beatus est, cui in eo facultatem quiescendi Dominus totius beatitudinis auctor atq; largitor præstare dignabitur. Hæc & hujusmodi plura, ubi multis cum lacrymis, & magna compunctione antistes, linguâ etiam tremente complevit, fecerunt fratres ut jusserat; & involutum novo amictu corpus, novâque in theca reconditum, supra pavimentum sanctuarii posuerunt. Nec mora: Deo dilectus antistes Eadberhtus morbo correptus est acerbo, ac per dies crescente multúmque ingravescente ardore languoris, non multò pòst, id est pridie nonas Maias, etiam ipse migravit ad Dominum: Cujus etiam corpus in sepulcro benedicti patris Cudberhti ponentes, adposuerunt desuper arcam, in qua incorrupta ejusdem patris membra locaverant. In quo etiam loco signa

*MSt.sing.

On

On þære stowe swylce oft beoþ geworden heofonlico mægen. ⁊ hælo tacen untrumra. on cyþnesse heora begra gemynde ; Synd eac ða awriten on ðære bec Cuþberhtes lifes. ac þyssum urum stære we sculon an to ætycean. ðe us gelamp nu niwan ⁊ we ꝥ eac swa gehyrdon ;

sanitatum aliquoties facta meritis amborum testimonium ferunt. E quibus aliqua in libro vitæ illius, olim memoriæ mandavimus. Sed & in hac historia unum quod nos nuper audisse contigit, superadjicere commodum duximus.

Cap. 31.

Ut quidam ad tumbam ejus sit à paralysi curatus.

WEs on þam ylcan mynstere sum broþor þæs nama wæs *Beadoþeng. se wæs lange tid cumena *arþeng ðara þe ꝥ mynster sohton. ⁊ cw. ꝥ he ða gyta lifigende wære ða he ðis gewrit sette. hæfde he gewitnesse ⁊ cyþnesse fram eallum ðam broþrum ⁊ fram eallum ðam cumum ðe ꝥ mynster sohton. ꝥ he wæs mycelre arfæstnesse ⁊ *æfæstnesse wer ⁊ ðære beboden ðenunge eaðmodlice underþeoded for intingan heofonlicra meda ; Ða eode ðes broþer sume dæge ꝥ he wolde his weopan ⁊ hwitlas. ða ðe he on cumena bure brucende wæs. on sæ *wacsan ⁊ feormian. ða he ða eft ham hwearf. þa wearþ he semninga on middum þam siþfæte. mid hefigre adle gehrinen ⁊ gestonden swa ꝥ he hreas ⁊ feoll on eorþan ⁊ lang fæc forþhealð licgende wæs. ⁊ þa æt nyhstan he aras ; Ða he ða arisende wæs. ða gefeld he his lichoman healfne dæl fram ðam heafde oþ ða fet mid *ða adle geslægene beon. ðe Grecas nemnaþ Paralysis. we cweþaþ lyft adl. ⁊ he myd ðy mæstan gewinne mid his crycce hine awreðiende ham becom ; Weox seo adl sticce mælum. ⁊ sona þære ylcan nyhte hefigre geswemed wæs. swa ꝥ te ða dæg com. ꝥ he ða na ðurh hine sylfne. oþþe arisan. oþþe gangan mihte. ða he þa wæs mid *ða adle wæced ⁊ swenced ; Ða geþohte he in his mode nytte geþeahte ꝥ he wolde swylce gemete swa he mihte to cyricean becuman ⁊ to berigenne ðær awurþan wæ-

* Beadoþegn B.
* arþegn. B.
* arfæstnesse. C.
* wæscan. C.
* þære. C.
* ðære. C.

ERat in eodem monasterio frater quidã nomine *Beaduthegen tempore non pauco hospitum ministerio deserviens, qui nunc usq; superest, testimonium habens ab universis fratribus cunctisque supervenientibus hospitib9, quòd vir esset multæ pietatis ac religionis. Injunctóq; sibi officio supernæ tantùm mercedis gratiâ subditus. Hic cùm quadam die lænas sive saga quibus in hospitali utebatur, in mare lavisset, rediens domum, repentinâ medio itinere molestiâ, corporali tactus est, ità ut corruens in terram & aliquandiu pron9 jacens vix tandẽ resurgeret. Resurgens autem sensit dimidiam corporis sui partẽ à capite usq; ad pedes, paralysis languore depressam, & maximo cum labore baculo innitens, domum pervenit. Crescebat moribus paulatim, & nocte superveniente gravior effectus est, ità ut die redeunte vix ipse per se exurgere aut incedere valeret. Quo affectus incommodo, concepit utile mente consilium, ut ad Ecclesiam, quoquo modo posset, perveniens, intraret ad tumbam

* C. Baduthegn. W Badúthen. T.

der Cuþberhtes. ⁊ ðær his cne-
owu bigean. ⁊ eadmodlice ða up-
plican arfæstnysse biddan. ꝥ he
oþþe fram ðære adle genered
wære. gif him ꝥ selre wære. oþþe
gif he mid ða godcundan fore-
sceawunesse leng mid ða adle clæn-
sad beon sceolde. ꝥ he ꝥ sar
mihte geþyldelice mid *smylte
mode aberan ⁊ aræfnan ; Ða dy-
de he swa swa he on his mode ge-
hogod hæfde. ⁊ his ða untru-
man * limo mid his cricce wre-
ðiende on cyricean eode ⁊ him
wæs on gebed stræccende æt lic-
homan þæs Godes weres. ⁊ mid
arfæstre ingehyde þurh his
fultum wæs Drihten biddende.
ꝥ he him arfæst ⁊ milde wære ;
⁊ ða betwyh his gebed ⁊ bene ꝥ
he hwon onslæpte. ða gefelde
he swa he seolfa æfter þon sæde.
swa swa mycel hand ⁊ brad his
heafud gehrine on ðam dæle ðe
seo adl ⁊ ꝥ sar on wæs. ⁊ mid ða
ylcan hrinenesse ealne ðone dæl
his lichoman ðe mid ða adle
gehefigad wæs. ⁊ on stycce mæ-
lum fleondum þam * sare. ⁊ æf-
tersyligendre hælo geond go-
ten wæs ; Ða ðis ðus geworden
wæs. sona ðæs ðe he onwoc. ða
aras he hal ⁊ gesund. ⁊ he for
his hælo eft Drihtne ðanc secgende wæs. ⁊ þam halgan were
his fultumes gife ⁊ he ꝥ eac swylce ðam broþrum cyþde ⁊
sægde. hwæt ymb hine gedon wære ; ⁊ hi ealle in ðam blis-
sedon ⁊ fægnedon. ⁊ he æfter ðære ðrea. ðy geclænsedra
to his ðenunge eft hwearf ðe he ær wel ⁊ bighydiglice he-
old ⁊ beeode ; Swylce eac ða gegyrelan ⁊ ða hrægel þam
þe Gode ðone gehalgodan lichoman Cuþberhtes oþþe ær li-
figendne. oþþe æfter forþferedne gyredon. ða eac swylce
from hælo gife ne * aidledon. swa swa in ðære bec his lifes
⁊ his * mægnes gemeteð swa hwylc swa hi ræde ð ⁊ leorn-
nað ;

* smol-te. C.
* leomo C.
* wæs. B.
* Sic MS. C. ut Lat. Cantabr. ⁊ læd-don.
* mæge-na. C.

reverendissimi patris Cudberhti, ibíque genibus flexis, supplex supernam pietatem rogaret, ut vel ab hujuscemodi languore, si hoc sibi utile esset, liberaretur; vel si se tali molestiâ diutiùs castigari, divinâ providente gratiâ oporteret, patienter dolore, ac placidâ mente sustineret illatum. Fecit igitur ut animo disposuerat, & imbecilles artus baculo sustentans, intravit Ecclesiam, ac prosternens se ad corpus viri Dei, piâ intentione, per ejus auxilium, Dominum sibi fieri propitium, precabatur. Atque inter preces velut in soporem solutus, sensit (ut ipse postea referre erat solitus) quasi magnam latámque manum caput sibi in parte, quâ dolebat, tetigisse; eodémque tactu totam illam, quæ languore pressa fuerat, corporis sui partem paulatim, fugiente dolore, ac sanitate subsequente [ad pedes usq;] pertransisse. Quo facto mox evigilans sanctissimus surrexit, ac pro sua sanitate Domino gratias denuò referens, quid erga se actum esset, fratribus indicavit. Cunctísque congaudentibus, ad ministerium quod solicitus exhibere solebat, quasi flagello probante, castigatior rediit. Sed & indumenta, quibus Deo dicatum corpus Cudberhti, vel vivum antea, vel postea defunctum vestierant, etiam ipsa, à gratia curandi non vacarunt: sicut in * volumine vitæ & virtutum ejus, quisque legerit, inveniet.

* *Sax.* in libro vitæ suæ.

Notæ.

NOTÆ.

a Jussitque *Eadbertus, Cudberhti successor,* ut die depositionis ejus, *sc. S. Cudberhti* hoc facere meminissent. --*die sc. de quo ait Sanctus Cudberhtus,* * Velox est depositio tabernaculi mei. Depositionis *Sancti Cudberhti commemorationem reliquit nobis vetus Romano-Saxonica* * *Ecclesia. Nec* Depositionem *tacet* Rubrica, *p.* 306. xiii kl'. April. DEPOSITIO SANCTI CUTHBERTI EPISCOPI; *unde paucula, versionem Latinam adjiciens, excerpsi.* * pag. 355. lib 31. * Serm. Cath.

Cuthberhtus se halga biscop scinende on manegum geearnungum ⁊ healicum geþincþum. on heofonan rice. mid ðam ælmihtigum scyppende on ecere blisse rixiende ƿuldrað ⁊ Beda se snotera Engla ðeoda lareoƿ ðises halgan lif endebyrdlice mid ƿunderfullum herungū. ægþer ge æfter anfealdre gereccednysse ge æfter leoþlicere gyddunge aƿrat ⁊ Us sæde soþlice Beda. ꝥ se eadiga Cuþberht þa ða he ƿæs eahta ƿintre cild. arn sƿa sƿa him his nytenlice yld tihte plegende mid his efen ealdum. Ac se ælmihtiga God ƿolde styran ðære nytennysse his gecorenan Cuþberhtes ðurh mynegunge gelimplices lareoƿes ⁊ asende him to an ðry ƿintre cild. ꝥ hit his dyslican plegan mid stæþþigum ƿordum ƿislice ðreade ⁊ Soþlice ꝥ foresæde þry ƿintre cild ðone *gæmnigendan Cuþberhtum befran ⁊ To hƿi underþeodst ðu ðe sylfne ðisum idelum plegan. ðu ðe eart fram Gode gehalgod mid roderlicum ƿurþmynte ⁊ Ne gedafenaþ biscope ꝥ he beo on dædum folcesmannum gelic ⁊ Gesƿic la leof sƿa unþæslices plegan. ⁊ geþeod ðe to Gode. ðe ðe to biscope his folce geceas. ða ðu sƿealt heofodan rices infær geopenian. &c⁊

* l. gemyngedon.

Cuthbertus Sanctus Episcopus, meritis multis, honoribúsque præcelsis refulgens; in cœlesti regno cum Creatore omnipotenti in æterno gaudio triumphans, lætatur. Beda ille sapiens, gentis Anglorum Doctor, Sancti hujus vitam, ordinatim laudibus mirificis, cùm narratione simplici, tum poetico præconio exaravit. Nobis quidem dixit Beda, quòd Beatus Cuthbertus, cùm annorum octo puer esset, inter coætaneos suos, prout ætas illum rudis docuit, lusitans discurrebat. Voluit tamen omnipotens Deus electi sui Cuthberti ruditatem, crebra institutionis admonitione dirigere; misitq; ad illum, puerum triennem, ut ipse ludum ejus ineptum, duris verbis prudenter increparet. Prædictus quidem puer triennis, memoratum Cuthbertum rogabat; Quare tu teipsum ludo huic inani subjecisti? Tu! qui es à Deo honore magistrali consecratus. Haud decet Episcopum, ut in factis [suis,] hominibus vulgi similis foret. Cessa, ô Domine, à ludo tam indecoro; teq; Deo submitte, qui te elegit populi sui Episcopum; Cui, cœlestis regni ingressum aperies, &c.

Aperit clausula hæc postrema sensum horum verborum, quibusdam aliàs subobscurum. Quomodo, enim, populo suo cœlorum ingressum aperuit S. Cuthbertus? Prædicando Evangelium: haud secus intelligas locum, è Serm. Cath. desumptum. Vide hîc, obsecro, pag. 77. lin. 43. Ut Christus passione suâ mundo fidelium heofonan rices infær geopenode. *cœlestis regni ingressum aperuerit. Evangelium scil. toti humano generi prædicando. Hinc statim à resurrectione, discipulis mandavit, Matth. 28. 19.* Docete omnes gentes, &c. *non tantùm Judæos, sed &* Gentes. *Sic longè latéque, regnum quidem* gratiæ, *ad* regnum gloriæ, *aditum quasi perquàm facilem, benignus rerum conditor,* redemptórque *amplificavit.*

b Frater Beadwegen hospitium ministerio deserviens--- testimonium habens

bens ab universis fratribus--- *Hoc ipsum munus pauperes & peregrinos excipiendi (quod, proh dolor! passim frustra conquerimur neglectum) autores Canonum, Theodoro Cantuariensi adscriptorum, prolixè ornant. Brevitati studens, paucula, cum Latinitate veteri, adjicio. viz.*

Sette ma ðær to getrywne broþor. ðe ða cuman ⁊ ða ƿædlan ⁊ þa ælþeodigan mid ƿylcre arƿurþnesse underfo sƿylce Crist sylfa ðær come. ⁊ he him hyra neode be his mihtum do. ⁊ georne þenige. And ƿarnie se broþor ꝥ he na ðæra ðearfena ðing to his agenre neode ne do. Se læs he ðolie ꝥ ylce forƿyrd ꝥ Iudas dyde ðe stæl ꝥ feoh ꝥ he Criste healdan getrylice sceolde. ⁊ ƿarnian ða ealdras ꝥ hi ne forgyman ðæra ælmes manna ðearfe. ⁊ ða preostas gif hi ne magon *an oðerne timan huru hi sceolan on lengten dagum an gedreogū hu se ælmesmanna fet ðƿean. eal sƿa se godspellican cƿyde cƿyþ. Gif ic ðe eom eoƿer hlaford ⁊ lareoƿ ðƿoh eoƿre fet. sƿa micle ma eoƿer ælc sceal oþres fet ðƿean. For ði ðonne hig gedafnaþ ꝥ ðæra cumena hus beo an gedreohre stoƿe ðær ma eaðe mage to cuman. gif ðonne se broþor ðe cumena hus betæht bið forgimeleasað ðæra ælmes manna ðearfe. ⁊ gif he heora ðing to his agenre neode deð. ƿrecon ða ealdras hit on him sƿa micle tearlicor sƿa he maran ƿites is ƿyrþe þonne oðre gyltende. ⁊ don hine of ðære ƿycan. ⁊ begeƿyrhton ða he to his ƿorold neode dyde ðæra synna alysinge. ⁊ ðæra ðearfena fodan. ⁊ ðone goldhord ðe he sceolde on heofenan gelogian.

*l. on.

Boni testimonii frater constituatur, qui hospites, & peregrinos mendicantes, utpote Christum, *in illis suscipiat; eisque necessaria, libenter pro viribus, administret; etjam ea quæ in usus pauperum cedere debent, nequaquam in suos usus reflectat: Ne cum Juda, loculos Domini furante, sententiam damnationis excipiat. Et prelati cavere debent nè curam pauperum parvi pendant; & clerici si aliis temporibus nequeunt, saltem Quadragesimæ tempore,* **pedes pauperum, in competenti lavare debent hospitali; juxta illud* **Evangelium.** Si ego Dominus, & magister lavi vobis pedes, quantò magis debetis alter alterius lavare pedes, &c. *Quapropter expedit ut in competenti loco hospitale sit pauperum; ubi per facilis ad illud veniendi conventus fieri possit fratrum. Quod si is, cui hospitale commissum est, curam pauperum neglexerit, eorúmque res in suos usus retorserit; quantùm divinâ ultione dignus sit severiùs quàm cæteri delinquentes à præpositis judicandus est; & à ministerio removendus; nec immeritò, quippe qui &* *pretia peccatorum, *& alimenta pauperum, & thesaurum cœlo recondendum, suis aptavit usibus.*

MS. Coll. Ben. Can. 43.

* *Sed hodie, omissâ ceremoniâ, res ipsa desideratur.*

* *Nota.*
* *Vide Hosee 4.8.*

Cap. 32.

Ut quidam ad reliquias ejus nuper fuerit ab oculi languore curatus.

Nis ꝥ eac sƿylce no to forsƿigienne ꝥ nu ær ðrim gearum ðurh his reliquias geƿorden ƿæs. ⁊ me nu niƿan ðurh

Nec silentio prætereundum, quod ante triennium per reliquias ejus factum, nuper mihi per ipsum, in quo factum est, fra-

ðone sylfan broþor gecyðde

cyðde on þam þe hit geworden wæs; Wæs ðis gedon on þam mynstre ðe bi Docore ðære ea getimbred is. & fram ðære ea noman onfeng; Đam mynstre on Abbudes anwalde fore wæs Swyþberht se wæs æfest [*wer;] Wæs on ðam mynstre sum giung mon. ðam unwlitig & atelic his eagan bregh wyrde & wemde. & se dæghwamlice wæs weaxende. & þæs eagan forwyrd to beotode. tiloden his læcas & ðone swile mid sealfum & mid beþenum geþwænan woldon. ac hi ne mihton. sume læredon þ hine mon onweg acurfe. sume þ bewereodon for ege maran frecennesse; Mid þy ða se forsewrecena broþor langre tide ðis lichomlice gewing bad. hwonne ða no beotiendan frecednesse ðam eagan mennisc hand gehælan mihte. ac á dæghwamlice wæs wyrse & wyrse. ða gelamp *hit semninga mid gyfe ðære godcundan arfæstnesse ðurh reliquias þæs halgan fæder Cuþberhtes gehæled; Forþon ða ða broþru his lichoman æfter monigum gearum his gebyrigednesse ungewemmedne & ungebrosnadne gemetton. ða genamon hi sumne dæl his feaxes him to reliquium. þ hi mihton heora biddendum freondum syllan. oþþe ætywan on tacon ðæs wundres; Dissa reliquia dæl on þa tid mid hine hæfde sum Mæsse Preost þæs ylcan mynstres. þæs nama wæs Đriþred. se æfter wæs ðæs ylcan mynstres Abbud; Đa wæs he sumne dæge in þa cyricean gangende. & ða cysste ontynde ðara reliquia. þ he heora sumne dæl his biddendum freondum sealde. ða gelamp þ se ylca *iunga sehe on his eagum untrum wæs. þa on ðære ylcan cyricean wæs ondweard; Mid þy he ða se Mæsse Preost ðone dæl ðe he wolde his freonde sealde. ða sealde he þ oþer þam *iungan men. & het þ he on heora stowe hi gesette & gedyde; Đa he ða þam feaxe onfeng

trem innotuit. Est autem factum in monasterio quod juxta amnem Dacore constructum, ab * eo cognomen accepit; cui tunc vir religiosus *Suidbertus, Abbatis jure præfuit. Erat in eo quidem adolescens, cui tumor deformis palpebram oculi fœdaverat; qui cùm per dies crescens oculo interitum minaretur, curabant medici hunc, appositis pigmentorum fomentis emollire; nec valebant: quidam abscindendum esse dicebant: alii hoc fieri metu majoris periculi vetabant: Cúmque tempore non pauco, frater præfatus tali incommodo laboraret, neque imminens oculo exitium humana manus curare valeret, quin potiùs per dies augesceret; contigit eum subitò, divinæ pietatis gratiâ per sanctissimi patris Cudberhti reliquias sanari. Nam quando fratres sui corpus ipsius, post multos sepulturę annos incorruptum repererant, tulerunt partem de capillis, (quam more reliquiarum rogantibus amicis dare vel ostendere in signum miraculi possent.) Harum particulam reliquiarum eo tempore habebat penes se quidam de presbyteris ejusdem monasterii, nomine *Thrydredus, qui nunc ipsius monasterii Abbas est. Qui cùm die quodam ingressus Ecclesiã aperuisset thecam reliquiarum, ut portionem earum roganti amico præstaret, contigit & ipsum adolescentem, cui oculus languebat, in eadem tunc Ecclesia adesse. Cúmque presbyter portionem (quantam voluit) amico dedisset, residuum dedit adolescenti, ut suo in loco reponeret. At ille salubri

*Sic MS. B. & C. ut Lat.

* him. C

* geonga. C.

* geongan. C.

* *Sax.* & ab illa aqua.

*Suithbertus, *T.* Suitbercht.

* Trydred. *W.*

ðæs halgan heafdes. ða ƿæs he mid halƿendre onbryrdnesse monad. ꝥ he to gesette ðam untruman *bræƿe. ⁊ sum fæc ðone ungeƿæran sƿyle mid þȳgde ⁊ ðrende ⁊ Ða he ꝥ gedon hæfde. ða sette he ða reliquias on heora cȳste. sƿa sƿa he gehaten ƿæs. ⁊ gelȳfde ꝥ his eage for þȳ feaxe þes * Godes ƿeres ðam he gehrinen ƿæs hraþe gehæled ƿære. ne hine noƿiht his geleafa ƿægde ⁊ Ƿæs ða seo æftere tid dæges. sƿa sƿa he sylfa sæde. ða he ꝥ dyde. ⁊ ða dyde forþ ðone dæg ꝥ he don ðohte. ða hit ƿæs foreƿeard mid dæg ðæs sylfan dæges. ða semninga gehran he his eagan. ða gemette he hit sƿa hal ⁊ sƿa gesund mid ðȳ bræƿe sƿa sƿa him næfre * nænig sƿȳle oþþe unƿlitignes onætȳƿde ⁊

*bræƿe. B.

*ænig. C.

instinctu admonitus, cùm accepisset capillos sancti capitis, apposuit palpebræ languenti, & aliquamdiu tumorem illum infestum, horum appositione comprimere ac mollire curabat. Quo facto, reliquias ut jusserat, sua in theca recondidit; credens suum oculum capillis viri Dei, quibus attactus erat, ocyùs esse sanandum: Neq; enim eum sua fides fefellit. Erat enim, ut referre est solitus, tunc circiter horam secundam diei: Sed cùm alia, quæ dies illa exigebat, cogitaret & faceret; imminente horâ ipsius diei sextâ, repentè contingens oculum, ità sanum cum palpebra invenit, ac si nihil unquam in eo deformitatis ac tumoris apparuisset.

Her endaþ seo feorþe boc ⁊

Hic desinit liber quartus.

ECCLESIASTICÆ HISTORIÆ GENTIS ANGLORUM

LIBER V.

Cap. I.

*Ut * Æthelwaldus successor Cudberhti, in anachoretica vita, laborantibus in mari fratribus, tempestatem orando sedaverit.*

*T. Oithilwald. C. Oidilwald. W.

ÐA æfterfylgde þam Drihtnes were Cudberhte on bigange þæs ancor lifes. þe he dyde on *Farene ðam ealonde ær tidum his B'. hades. se arwurþa wer Æþelwold. se monigum gearum ær on þam mynstre þe cweden is * Æthripum þa onfangenan þenunge * Mæsse preostes hade æfter wyrþum dædum ðam hade gehalgade; Ðæt þæs Godes mannes geearnunge * ⁊ his lif ðe cuþlicor ascineþ. gif ic an his wundra secge. ꝥ me an ðæra broþra sæde for ðam. ⁊ on ðam ðe hit gefremed wæs; ꝥ Guþfriþ se arwurþa Cristes ðeow ⁊ Mæsse preost. se eac swylce æfter ðon ðam broþrum ðære ylcan cyrican Lindesfarena ea on ðære he afeded wæs. on anwalde Abbuddomes fore wæs; Cw. he. Ic com mid twam broþrum to * Farene ðam ealonde. wolde ic sprecan wiþ ðone arwurþan fæder Æðelwald; Mid ðy ic ða wæs mid his gesprǽce wel * gereted. ⁊ me bletsunge bæd. ⁊ we ham hwurfon. ða we ða wæron on middre ðære sæ. þa wæs semninga heofones smyltnes to sliten þære þe we ær ut on leoþan ⁊ swa mycel * wind us on hreas ⁊ swa reþe stormas coman ꝥ we mid seglinge ne mid rowernesse owhit fremian mihte.

*Farne. B. & C.

*Inhrenopum. B. Inhrypum. C.

*Farne C.

*aretted. B.

*winter C.

SUccessit autem viro Domini Cudberhto in exercenda vita solitaria, quam in insula Farne ante Episcopatûs sui tempora gerebat, vir venerabilis Æthelwaldus, qui multis annis in monasterio, quod dicitur Inripum, acceptum presbyteratûs officium, condignis gradu ipso consecrabat actibus. Cujus ut meritum vel vita qualis fuerit, clarescat certiùs, unum ejus narro miraculum, quod mihi unus è fratribus, propter quos, & in quibus patratum est, ipse narravit. viz. Guthfrid9 venerabilis Christi famulus & presbyter, qui etiam postea fratribus ejusdem Ecclesiæ Lindisfarnensis, in qua educatus est, Abbatis jure præfuit. Veni, inquit, cum duobus fratribus aliis ad insulam Farne, loqui desiderans cum reverendissimo patre Æthelwaldo: Cúmque allocutione ejus refecti, & benedictione petitâ domum rediremus, [ecce subitò] positis nobis in medio mari, interrupta est serenitas quâ vehebamur; & tanta ingruit támque fera tempestas hyemis, ut neque velo neque remigio quicquam proficere, neque aliud quàm

mihte. ne ƿe us naht elles ne ƿen-
dan nemne deaþes sylfes; Mid
ðy ƿe ða sƿyþe lange ƿið ðam
ƿinde ⁊ ƿiþ ðam sæ hete lange
campodan ⁊ ƿunnan ða æt nyh-
stan locodan ƿe on bæcling hƿæ-
ðer ƿen ƿære ꝥ ƿe ænig ðinga
furþon ꝥ ealond geseccean mih-
ton ðe ƿe ær ut of gangende
ƿæron. cyrdon ƿe us þider ƿe cyr-
don. gemetton ƿe us æghƿanan
gelice storme forsette ⁊ fo-
retynde. ⁊ nænigne hyht hælo
on us to lafe standan; Ða ƿæs
æfter langum fæce ꝥ ƿe us se
gesihð fyrr upp ahofan. ða ge-
* in Farne. C. sawon ƿe * on Farene ðam ea-
lande Gode ðone leofan fæder
Æðelƿald of his digolnessum
utgangende. ꝥ he ƿolde urne siþ-
fæt sceaƿian ⁊ geseon hƿæt us
gelumpe; Forþon he gehyrde
ꝥ gebrec ðara storma ⁊ ðæs
* ƿeal-dendan. B. ƿeallen-dan. C. *ƿealcendan sæs. mid ðy he ða
us sceaƿade ⁊ geseah on geƿinne
⁊ on ormodnesse gesette beon.
þa bigde he his cneoƿu to fæder
ures Drihtnes hælendes Cri-
stes. ⁊ ƿæs biddende for ure
hælo. ⁊ for urum life; ⁊ mid þy
he ða ꝥ gebedd gefylde he ða
somod ætgædere ge ðone aðun-
denan sæ gesmylte. ge ðone
storm gestilde. to þon. ꝥ te
ðurh eall seo reþnes ðæs stor-
mes ƿæs blinnende ⁊ gesundige ƿindas þurh þone smyl-
testan sæ us ic æt lande gebrohte; Mid ðy ƿe ða upp co-
man to lande. ⁊ ure scyp eac sƿylce fram þam yþum upp abær-
on. ða sona se ylca storm eft hƿearf ⁊ com. sebe fram
*ussum C. * urum intingan medmycel fæc gestilde. ⁊ ealne ðone dæg
sƿyþe mycel ⁊ strang ƿæs. ꝥ men sƿeotollice ongytan
mihton. ꝥ se medmicla fyrst ðære stilnesse ðe ðær be-
com to benum ðæs Godes ƿeres. for intingan ure hælo.
heofonlice forgifen ƿæs; Ƿunade þæs ylca Godes ƿer on
Farene ðam ealande xii ƿintre ⁊ þær forþferde. ac on Lin-
dessfarena ea be þære foresprecenan biscopa licum on Sce'.
Petres

mortem sperare valeremus. Cúmque diu multùm cum vento pelagóque frustra certantes, tandem post terga respiceremus, si fortè vel ipsam, de qua egressi eramus, insulam, aliquo conamine repetere possemus, invenimus nos undiqueversum pari tempestate præclusos, nullámque spem nobis, in nobis restare salutis. Ubi autem longiùs visum levavimus vidimus in ipsa insula Farne, egressum de latibulis suis amantissimum Deo patrem Æthelwaldum iter nostrum inspicere. Audito etenim fragore procellarum ac ferventis Oceani, exierat videre quid nobis accideret. Cúmque nos in labore ac desperatione positos cerneret, *flectebat genua sua ad *patrem Domini nostri Jesu Christi*, pro nostra vita & salute deprecaturus: Et cùm orationem compleret, simul tumida æquora placavit, adeò ut cessante per omnia sævitiâ tempestatis, secundi nos venti ad terram usque, per plana maris terga, comitarentur. Cúmque evadentes, ad terram naviculam quoque nostram ab undis exportaremus, mox eadem quæ nostri gratiâ modicùm siluerat, tempestas rediit, & toto illo die multùm furere non cessavit, ut palam daretur intelligi, quod modica illa quæ provenerat intercapedo quietis ad viri Dei preces nostræ evasionis gratiâ, cœlitus donata esset. Mansit autem idem vir Dei in insula Farne duodecim annis; ibidémque defunctus est: sed in insula Lindisfarnensi juxta præfatorum corpora Episcoporum in Ecclesia beati Apostoli

Petres cyricean þæs Apostoles bebyriged is ⁊ ƿæron ðas ðing geƿordon on Aldfriðes tidum ðæs cyninges. seðe æfter his breðer Ecgfriðe Norðan-hymbra ðeode anes ƿana xx ƿintra on cynedome fore ƿæs ⁊

Petri sepultus. Gesta verò sunt hæc temporibus Aldfridi regis; qui post fratrem suum Ecgfridum genti Northanhymbrorum, decem & octo annis, præfuit.

Cap. 2.

Ut Episcopus Johannes, mutum benedicendo, curaverit.

ON ðæs cyninges rice fore-ƿeardum. forðferde Eata B. ⁊ þa Johannes se halga ƿer on feng B. had þære cyricean æt Heagostealdes ea. bi þam B. geƿuniaþ secgan monig ƿundur gastlicra mægena. ða ðe hine full *hiƿcuþlice cuþan. ⁊ eallra sƿiðost se arƿurþa ƿer ⁊ se soþfæsta Berhthun se ƿæs his diacon. ⁊ eft ƿæs Abbud þæs mynstres þ is gecyged Ondyra ƿuda. þuhte us gerisene þ ƿe ða ƿundor sume on ðisse bec gemynegode ⁊ Ðyndon sume digol ƿic mid *ƿealle ⁊ mid bearuƿe ymb sealde. noht feor from ðære cyricean Heagostealdes ea. þ is hu hƿego on oþre healfre mile fæce. *fleƿeþ Tine seo ea betƿyh habbaþ þa ƿic gebed hus ⁊ cyrican Sce. Michaheles þæs heah engles. on þam se Godes ƿer oft mid feaƿum his geferum stille ƿunode to begangenne his leornunge ⁊ halige gebedo. ⁊ sƿiþost on ða tid ðæs feoƿertiglican fæstenes ær Eastrum ⁊ Mid ðy he þa sume tide on foreƿeard * Eastren fæsten ðider com to ƿunianne. þa het he his geferan þ hi sohtan sume earmne ðearfan. seðe ƿære micelre untrumnesse ⁊ ƿædelnesse hefigad. þ hi mihton on ðam dagum mid him habban. ⁊ him ælmessan don ⁊ Forþon his geƿuna ƿæs þ he symle sƿa dyde ⁊ Ða ƿæs on sumum tune noht feor sum iung þearfa se ƿæs ge dumb ge * hreof. se ƿæs ðam B. cuþ. forþon he oft ær fore him com ⁊ his æl-

* hioƿerlice. C.

* ƿyllum. B.

* floƿeþ. C.

* Eastren *vox rasa est in MS. Cantabr.* Eastron efen. C.

* hreofl.

Hujus regni principio, defuncto Eatâ Episcopo, Johannes, vir sanctus, Hagustaldensis Ecclesiæ præsulatum suscepit; de quo plura virtutum miracula, qui eum familiariter noverunt, dicere solent; & maximè vir reverendissimus ac veracissimus Berhthun diaconus quondam ejus, nunc autem Abbas monasterii quod vocatur Inderavuda, [id est, in sylva Deirorum.] E quibus aliqua memoriæ tradere commodum duximus. Est autem mansio quædam secretior, nemore raro & vallo circumdata, non longè ab Hagustaldensi Ecclesia; id est, unius fermè milliarii & dimidii spatio, interfluente Tino amne separata; habens cœmeterium sancti Michaelis archangeli; in qua vir Dei sæpiùs, ubi opportunitas arridebat temporis, & maximè in Quadragesima manere cum paucis; atque orationibus ac lectioni quietus operam dare consueverat, Cúmque tempore quodam, incipiente Quadragesimâ, ibidem mansurus adveniret, [b] jussit suis quærere pauperem aliquem majore infirmitate vel inopiâ gravatum, quem secum habere illis diebus ad faciendam eleemosynam posset. Sic enim semper facere solebat. Erat autem in villa, non longè posita, quidam adolescens mutus, Episcopo notus, (nam sæpiùs ante illum, percipiendę elee-

messan onfeng. se næfre nænig word gecweþan mihte. ac swa mycel hreofla & sceorfa on his heafde hæfde. þæt him næfre nænig feax on þam uferan dæle þæs heafdes acenned beon mihte. ac on ymbhwyrfte stodan on * gristlico hær; Ða bebead se B'. þyrne to him lædan. & on his cafertune het him medmicel hus gewyrcean. þæt he on wunian mihte & his dæghwamlice andleofene onfon; Mid þy þa an wucu ðæs fæstenes gefylled wæs. ða wæs ðy æfteran drihtenlican dæge. þæt he het þone ðearfan into him * gangan. ða he ða inne wæs. þa het he his tungan forþdon of his muþe. & him eowian. genam hine ða be his cinne & mid tacne ðære halgan rode hi gesenade. þa he ða hi gesenad hæfde. ða het he * tynan eft his muð. & het hine sprecan. & ðus cw'. Cweþ nu hwylc hugu word. Cw'. nu * gea. Ða sona instæpe wæs se bend onlysed his tungan. & he cw'. þæt he haten wæs. Sona ætycte se B'. & hine het * stafana ma cweþan. cw'. nu á. cwæð he á cw'. nu b. cwæþ he þæt. mid þy he þurh syndrige noman þara stafa æfter þam B'. cw'. þa het he se biscop him syllabas & weard forecweþan. & on eallum he him gerisenlice & swarede; Ða bebead he þæt him mon lengran cwidas beforan cwæde. & he symle gedefelice æfter cw'; & ofer þæt ealle þy dæge ne blon. & þære æfterfyligendan nihte. ða hwile þe he wacian mihte. swa swa ða sædon þa þær & wearde wæron. þæt he á hwæt hwugu ne spræce. & oþrum mannum ætywde þa digolnesse his willan & his geþohta. þæt he næfre ærþon gedon mihte; On gelicnesse þæs mannes þe lange healt wæs. & swa geboren of his modor * hrife. þæt hine his yldran beran sceoldan & he gan ne mihte. þa gehældan hine ða Ap̄l'os Petrus & J Joh'̄s. cweþ seo boc þæt he upp arose & ongunne

* gryrenlico. C.

* lædan. B.

* teon. B.

* *Sic MS. B. & C. ut Lat. sed* gyt *Cantabr.*

* stafa naman. B.

* innoþe B.

mosynæ gratiâ, venire consueverat;) qui nè unum quidem sermonem unquam profari poterat. Sed & scabiem tantam & furfures habebat in capite, ut nil unquam capillorũ ei in superiore parte capitis nasci valeret; tantùm in circuitu, horridi crines stare videbantur. Hunc ergò adduci præcepit Episcopus, & ei in conseptis ejusdem mansionis, parvum tuguriũ fieri; in quo manens quotidianam ab eo stipem acciperet. Cúmque una Quadragesimæ esset impleta septimana, sequenti dominicâ, jussit ad se intrare pauperem. Ingresso eo, linguam proferre ex ore ac sibi ostendere jussit; & apprehendens eum de mento, signum sanctæ crucis linguę ejus impressit; quam signatam revocare in os, & loqui illum præcepit. Dicito (inquiens) aliquod verbum: dicito gea, [quod est, linguâ Anglorum verbum affirmandi & consentiendi, id est, *etiam.*] Dixit ille statim, soluto vinculo linguæ, quod jussus erat. Addidit Episcopus nomina litterarum. Dicito a: dixit ille a: Dicito b: dixit ille b. Cúmque singula literarum nomina, dicente Episcopo, responderet; addidit & syllabas ac verba illi dicenda proponere. Et cùm in omnibus consequenter responderet, præcepit eum sententias longiores dicere, & fecit. Neque ultrà cessavit totâ die illâ & nocte sequente, quantùm vigilare potuit, (ut ferunt qui præsentes fuere) loqui aliquid, & arcanæ suæ cogitationis ac voluntatis, quod nunquam antea potuit, aliis ostendere. In similitudinem illius diu claudi, *qui curatus ab Apostolis Petro & Johanne exiliens stetit, &

* *Sax.* qui diu claudus fuit, sícque à matris utero natus, eúmq; parentes ejus portarent, quique incedere haud potuit; illum ergò Apost. Pet. & Joh. intuiti sunt.

ongunne hleapettan. ⁊ mid ðam Apostolum on ꝥ templ eode. ⁊ awær gangende. ⁊ hleapende. ⁊ Drihten herigende; wæs he gefeonde swa hit nænig wundor is. ðære ðenunge his fota. ðara þe he swa micelre tide benumen wæs; Ða wæs he se B'. efen gefeonde his hælo. ⁊ bebead his læce ꝥ he sceolde eac swylce hælan ⁊ lacnian þa* hreofe his heafdes. ⁊ he swa dyde ⁊ gefultumend mid þæs B'. bletsunge ⁊ gebedum ꝥ se geonga wæs geworden hale lichoman. ⁊ fægere onsyne. ⁊ gearo wyrde on gespræce. ⁊ he hæfde cwirpe loccas. fægere rede ær wæs unwlitig þearfa ⁊ hreof ⁊ dumb. ⁊ he swa wæs blissiende be þære onfongenan* gesyn to his hæle. ⁊ þa eac swylce se B'. him forgeaf ꝥ he moste on his geferscipe wunian gif him ꝥ leofre wære. ac he ða ma geceas ꝥ he wæs eft ham hweorfende;

* hreofle. B.

* gyfe. C.

ambulabat, & intravit cum illis in templum, ambulans & exiliens, & laudans Dominum: gaudens nimirum uti officio pedum, quo tanto tempore erat destitutus. Cujus sanitati congaudens Episcopus, præcepit medico, etiam sanandæ scabredini capitis ejus curam adhibere. Fecit ut jusserat, & juvante benedictione ac precibus antistitis, nata est cum sanitate cutis, venusta species capillorum. Factúsque est juvenis limpidus vultu, & loquelâ promptus, capillis pulcherrimè crispis; qui antè fuerat deformis, pauper & mutus. Sícq; de percepta lætatus sospitate offerenti ei etiam Episcopo, ut in sua familia manendi locum acciperet, magìs domum reversus est.

Notæ in cap. 1, & 2.

ª Flectebat *Episcopus Æthelwaldus* genua sua ad patrem Domini nostri Jesu Christi.-- *Quòd & p. 111. l. 12. Proto-Archiepiscop. Cantuariensem fecisse Beda testatur; *iisdem Apostoli verbis usus, ut & eodem cultu usos fuisse Apostolico, & Catholico utrosque indicaret. Atque utinam sic presis vestigiis, ex illo tempore Apostolicam doctrinam Romana Ecclesia secuta esset. Hinc si genuflectendum sit* Patri, *tum idem æquè* Filio, *&* Spiritui sancto *præstandum solicitè curavit Ecclesia vetus; nè aliàs Ario, Macedonio, Eunomio, aliisque Hæreticis gratificari videatur. Testimonium autem perhibent genu per incurvationem, & per pronunciationem linguâ, (sed verâ accedente fide) Christo* θεανθρώπῳ *datum esse* nomen, *quod est* super omne nomen: *Hoc autem nomen Apostolus, *Græcos veteris Testamenti interpretes secutus,* Κύριον, *hoc est* יהוה' *nuncupat. Sed quod mirandum, multi (pace doctorum dixerim,) hoc nomen, de quo Apostolus,* [Ἰησοῦς] *arbitrantur esse; noménque illud,* quod est supra omne nomen, יהוה', *&* Κύριος *indubitatam Christi divinitatem arguens, déque nomine* [Ἰησοῦς] *in illustri illo Apostoli loco prædicatum, non animadvertunt: verùm Ecclesia Romano-Saxonica, S. Augustini Hipponensis sententiam professa, luculentam & piam hac de re commentationem nobis reliquit. Serm. Cathol. pag. 391. l. 12 in* LETANIA MAJORE, FER. IIII. *in verba,* Sublevatis * IHC oculis in cœlum dixit, Pater, venit horâ; Clarifica filium tuum, ut filius tuus clarificet te. *lin.* 36.

* *Eph.* 3. 14.

* *Phil.* 2. 9, 10.

* *Jesus.*

Ðis godspel belimpþ swiþe þearle to þære mæran freols tide ðe to merigen biþ. forþan ðe on ðam dæge astah se hælend æfter his æriste up to his heofonlican fæder; --We nimað nu ðone wisan Augustinum to ðissere trahtnunge þam ðe

Sic Latinè reddo.

Evangelium hoc, ad tempus festivum, cras futurum, perquàm opportunè spectat: Nam illo die Jesus post resurrectionem suam, ad Patrem suum cœlestem ascendit. Et paulò póst. *Sapientem Augustinum in*

ðe ƿe ƿel truƿiaþ to sƿa micelre deopnysse; Drihten cƿæþ; Fæder. se tima com. mærsa ðinne sunu. þ þin sunu ðe mærsige; He ƿæs acenned of þan ecan fæder buton ælcere tide. ⁊ þurh hine sind ealle tida gesette; He geceas him timan to acennenne on menniscnysse. to þroƿigenne. to arisenne of deaþe. to astigenne up to heofenan mid ðam lichaman þe he on middan gearde gesette; Ða ƿæs his mærsung tima þ se fæder hine mærsode sƿa þ he hine sette to his sƿiþran on heofenan rice ⁊ him forgeaf andƿeald on heofenan ⁊ on eorþan. ⁊ eac ofer hellƿarum; Ðeos is Cristes mærsung. æfter þære menniscnysse; Ƿitodlice æfter þære godcundnysse he hæfde æfre ðisne andƿeald buton anginne. nu forgeaf se ælmihtiga fæder his acennedan suna ðone ylcan andƿeald æfter þære menniscnysse. ⁊ hine sƿa mærsode þ ealle gesceafta. heofonƿara. eorþƿara. hellƿara onbugaþ gebigedum cneoƿe ðam hælendum Criste. soþum men. ⁊ soþum Gode on anum hade;

tractatum hunc recipimus; cui nos in tam magna profunditate confidimus. Dominus inquit, Pater, venit hora; Clarifica Filium tuum, ut Filius tuus clarificet te. *Ille à Patre æterno, absque omni hora genitus fuit; & ab illo omnes horæ sunt institutæ. Horam sibi ad nascendum in humanitate elegit; ad patiendum; ad resurgendum à mortuis; ad ascendendum in cælos, cum corpore quod è terra accersit. Tunc erat hora* clarificationis *quâ illum Pater* clarificavit; *ità ut illud ad dextram suam in cælesti regno posuerit, illíque *potestatem in cælo terrâq; dederit; atque etiam in inferni incolas. Hæc Christi est secundùm humanitatem* clarificatio: *Quin verò secundùm Divinitatem potestatem hanc absque initio semper habuit. Nunc omnipotens Pater Unigenito Filio suo, secundùm humanitatem, eandem illam* potestatem dedit; *illúmq; clarificavit; ut omnes creaturæ, cælicolæ, terricolæ, infernicolæq; se * Jesu Christo, vero homini, veróque Deo in una persona incurvent.*

* *nomen datum Christo, divinam potestatem innuit.*

* *Nomini Jesu incurvare, est ipsi Jesu personæ incurvare.*

[b] Jussit suis *Episcopus Johannes* quærere pauperem aliquem--- erat in villa adolescens mutus-- sed & scabiem tantam, & furfures habebat in capite-- *Sed inter scabiem furfurésque istos fertilem agrum, miserationis divinæ quærit providus Episcopus; in quo pia anima misericordiæ suæ sementem faceret; feracissimam à patre hujus projecit pueri omnipotente, messem percepturus.*

DOMINICA TERTIA POST THEOPHANIAM. *de Leproso quem Christus sanabat.*

Ƿitodlice ƿe folgiaþ Cristes fotsƿaþum gif ƿe his gebisnungum mid godum ƿeorcum geefenlæceaþ; Efne ða com sum hreoflig mann. ⁊ aleat ƿiþ ðæs hælendes. cƿæð. Ic ƿille--- ƿa ƿearþ-- geclænsod; On þissere dæde is geƿutelod Godes miht. ⁊ his eadmonyss; Moyses æ forbead to hrepenne ænigne hreoflan. ac se eadmoda Crist nolde hine forseon þeah ðe he atelic ƿære--- Mid þam ðe he forbead þam gehæledum hreof-

Sic Latinè damus.

Christi quidem vestigia sequimur, si nos quoque exempla sua, bonis operibus æquare velimus. Ecce venit quidam leprosus, & Jesum ex adverso adorabat--Jesus dixit volo & sanabatur. In hoc facto potentia Dei manifestò apparuit, ejúsque humilitas. Lex Mosis vetuit Leprosum aliquem tangere, verùm humilis Christus noluit illum despicere, quantumvis esset saniosus.-- pag 6 l.8. Ex eo, quòd prohibet sanato le-

hreoflian. ꝥ he hit nanum menn ne cyðde. mid ðam he sealde us bysne þæt we ne sceolon na widmærsian ure wel dæda. ac we sceolon onscunian mid inweardre heortan þone idelan gylp. gif we hwæt lytles to Gode gedoþ; Witodlice ne biþ us mid nanum oþrum edleane forgolden gif we god for gilpe doþ. buton mid helle susle. forþan ðe gilp is an heafod leahter;

proso, nè cuipiam hominum id diceret, nobis exemplum dedit, nè bona *opera nostra divulgemus: *gloriam verò inanem corde intimo debemus fugere, si quid boni exigui patramus. Nullâ quidem aliâ nobis mercede, nisi inferni supplicio retributum erit, si pro gloriatione benefaciamus: gloriatio namq; nequitia capitalis est.*

* *Nota.*

Cap. 3.

*Ut * idem puellam languentem orando sanaverit.*

* idem, *deest MSs. sing.*

SEðe se ylca Berhthun oðer wundor be ðam foresprecenan B'. ða se arwurþa wer Wilfriþ B'. æfter langum wræce wæs eft onfangen on biscop had ðære cyrican æt Hagostealdes ea. ⁊ ðes ylca Joh's ða Bosa B'. forþfered wæs. se wæs micelre halignesse ⁊ eadmodnesse mon. for hine geseted wæs on Eoferwic ceastre. ða com he sumre tide to sumum nun mynstre. ꝥ is genemned Wetadun. ðam ða Hereburh Abbudisse on aldordome fore wæs; Mid ðy we ða ðider coman cw'. se Berhthun ⁊ mid micle gefean ealra we onfongene wæron. sæde us seo Abbudisse ꝥ sum fæmne of ðæra nunnena wære. seo wæs hyre lichomlice dohtor. mid hefigre adle gestonden wære. sæde ꝥ hire wære niwan blod forlæten wære on earme ⁊ on ðære * blod læswe ꝥ heo wære mid unrumnesse gestonden; ⁊ heo sona wære to þon swiþe weaxende ⁊ hefigende ꝥ se earm wæs on mycelre swyle * gecyrred. ⁊ to þon swiþe aswollen. ꝥ hine mon * na mid twam handum ymb spannan mihte. ⁊ ꝥ heo wære on bedde licgende. ⁊ hire mon weorses ne wende; Bæd heo forþon seo Abbudisse þone B'. ꝥ he hine to ðon geeadmedde. ꝥ he into hire geeode ⁊ hi gebletsode. cw'. ꝥ heo gelyfde ꝥ hire sona

* blod læse. C.
* gehwyrfed. B.
* uneaþe mid. B.

NArrauit idem * Berhthun & aliud de præfato antistite miraculum. Quia cùm reverendissimus vir Wilfrid, post longum exilium, in Episcopatum esset Hagustaldensis Ecclesię receptus; & idem Joannes, defuncto Bosâ viro multæ sanctitatis & humilitatis, Episcopus pro eo Eboraci substitutus, venerit ipse tempore quodam ad monasterium virginum, in loco qui vocatur * Vetadun; cui tunc Hereburg Abbatissa præfuit. Ubi cùm venissemus, inquit, & magno universorum gaudio suscepti essemus, indicavit nobis Abbatissa, quia quædam de numero virginum, quę erat *filia ipsius carnalis, gravissimo languore teneretur, quia phlebotomata est nuper in brachio; & cùm adhuc esset in studio tacta est infirmitate repentini doloris. Quo mox increscente, magìs gravatum est brachium illud vulneratum; ac versum in tumorem, adeò ut vix duabus manibus circumplecti posset; ipsáque jacens in lecto prę nimietate doloris jam moritura videretur. Rogavit ergò Episcopum Abbatissa, ut intrare ad eam ac benedicere illam dignaretur; quia crederet eam ad benedictionem, vel tactum illius, mox meli-

* C.
* Brihtunus. T.
Berchthun. *W.*
* Wetadun. *T. & W.*
* *Abbatissæ filia ægrotabat.*

sel

sel wære æfter his bletsunge ; Ða frægn he se B'. hwonne hire blod * læswu æfest wære. ða he ða ongeat þ hit wæs on feower nihte monan gedon. Cwæð he. Swiþe unwislice ⁊ ungelæredlice ge dydon. þ ge sceoldan on feower nihte monan blod lætan; Forþon ic geman þ ðære eadegan gemynde Theodor Arceb'.cw'. þ þære tide blod læswu wære swiþe frecenlic. ðonne ðæs monan leoht ⁊ þæs sæes flodes weaxnes bið ; Ac hwæt mæg ic nu ðære fæmnan don gif heo æt forþfore is ; ⁊ heo ða * geornlice hine bæd ⁊ halsode for hire dehter. forþon heo swyþe hi lufode. ⁊ hi mynte for hy to Abbudissan gesettan. ða æt nyhstan geþafode se B'. þ he to þam untruman men geeode. ða he ða ineode to þære fæmnan ðe ðær læg. ða genam he me mid him. wæs heo mid micle sare getogen. swa ic ær sæde. ⁊ se earm wæs swa swiþe great ⁊ * toswollen to ðon þ he nænige bignesse on þam elnbogan hæfde ; Ða gestod he se B'. æt hire ⁊ orationem gecw'. ofer hire. ⁊ hi bletsode. ⁊ gesenode. ⁊ wæs utgangende ; Mid ðy we ða gelimplice tide æt beode sæton æt swæsendum. þa com sum þara hina. cleopede me ⁊ cw'. Cwenburh bideð. þ wæs ðære fæmnan sweo nama. þ ðu raþe eft to hire gange ; Mid þy ic þ dyde ⁊ wæs ingangende. ða gemette ic hi glæde ⁊ wlitan. ⁊ hal. ⁊ gesunde. ⁊ mid ðy ic ða æt hire geseat cw'. heo. will tu wit unc abiddan drincan ; cw'. ic. Ic wylle. ⁊ me leofne sig. gif ðu mæge ; Ða bær unc mon liþ forþ. ⁊ wit bu druncan. ða ongan heo me secgan. ⁊ cw'. Sona ðæs ðe se B'. orationem ofer me aræde. ⁊ me gebletsode ⁊ ut gangende wæs. sona ic wæs wyrpende ⁊ me sel wæs ; ⁊ ðeah þe ic nu gyt þa ærran mægen ne hæbbe. hwæþere eall þ sar. ⁊ se ece ge of minum earme ðær he hatosa ⁊ byrnende wæs. ge

of

* blod læs. B. & C.

* hwæþere. C.

* aswollen. C.

ùs habituram. Interrogans autem ille quando phlebotomata esset puella; & ut cognovit quia in luna quarta, Dixit: Multùm insipienter & indoctè fecistis, in luna quarta phlebotomando: Memini enim beatæ memoriæ Theodorum Archiepiscopum dicere, quia periculosa sit satis illius temporis phlebotomia, quando & lumen lunę & rheuma Oceani incremento est. Et quid ego possum puellæ si moritura est, facere? At illa instantiùs obsecrans pro filia, quam oppidò diligebat (nam & Abbatissam eam pro se facere disposuerat) tandem obtinuit ut ad languentem intraret. Intravit ergò, me secum assumpto, ad virginem, quę jacebat multo, ut dixi, dolore constricta; & brachio in tantum grossescente, ut nihil prorsus in cubitu flexionis haberet. Et astans dixit orationem super illam, ac benedicens egressus est. Cúmque post hæc horâ competente consideremus ad mensam, adveniens quidam clamavit me, ducens foras & ait: Postulat * Conenburg (hoc enim erat nomen virginis) ut ocyùs regrediaris ad eam: Quod dum facerem, reperi illam ingrediens vultu hilariorem, & velut sospiti similem: Et dum assiderem illi dixit: Vis petamus bibere? Et ego: Volo inquam; & multùm delector si potes. Cúmque oblato poculo biberemus ambo, cœpit mihi dicere, quòd ex eo Episcopus orationem pro me ac benedictione completâ egressus est, statim meliùs habere incipio. Et si necdum vires pristinas recepi, dolor tamen omnis, & de brachio ubi ardentior inerat, &

* Quoenburg C. Quoinburg. T. & C.

of eallum minum lichoman eall
* aweg. C. — * onweg alæded wæs. efne swa se
B. ðone ece ⁊ ꝥ sar mid him ut
bære. ⁊ ðeah ðe se swyle ðær
earmes nu gyt gesyne si. hwæðere ꝥ sar is eall of gewiten. Ða we ðanon ferdon. ða wæs sona se swyle gesweþerad. seo fæmne wæs hal ⁊ gesund. ⁊ fram deaþe genered. ⁊ heo wæs Drihtne hælende lof ⁊ wuldor sæde ætgædere mid oþrum Godes ðeowum ðe ðær wæron.

de toto meo corpore, velut ipso Episcopo foras eum exportante, funditus ablatus est; tametsi tumor adhuc brachii manere videtur. Abeuntibus autem nobis indè, continuò fugatum dolorem membrorum, fuga quoque tumoris horrendi secuta est; & erepta morti ac doloribus virgo, laudes DOMINO salvatori, unà cùm cæteris, qui ibi erant, servis illius, referebat.

CAP. 4.

Ut conjugem Comitis infirmam, aquâ benedictâ curaverit.

ODer wundor swylce noht ungelic ðyssum. be ðam forespræcenan B. sæde se ylca Abbud. ⁊ ðus cw. Wæs sumes gesiþes tun se wæs Puh haten. noht feor urum mynstre. ꝥ is hu hugu on twegra mila fæce. þæs wif wæs hu hugu xl. daga mid grimre adle * gestonden. swa ꝥ heo ðrim wucum fulle ne mihte ute cuman of ðam huse þe heo inne læg. Ða gelamp on ða ylcan tid ꝥ se Godes wer wæs ðider gelaþod cyricean to halgianne fram þam ylcan gesiþe. Ða seo cyrice gehalgod wæs. ⁊ he mæssan gesungen hæfde. þa bæd se gesiþ hine ꝥ he eode on his hus. ⁊ ðær mete ðygde. wiþsoc se B. ⁊ cw. ꝥ his mynster neah wære. ꝥ he sceolde ðider faran. Ða * ætwealh se gesiþ geornlice * his benum. ⁊ gehet ꝥ he wolde þearfum ælmessan syllan. ⁊ his fæsten alysan. ꝥ he hine geeadmede ꝥ he on his hus eode swæsendo þicgean. Bæd ic eac ætgædere mid hine. ⁊ eac swylce me gehet wædlan ælmessan syllan. ꝥ he unc getiþode. ⁊ on þæs gesiþes hus ineode. ⁊ ꝥ gebletsode ⁊ swæsendo þygede. Mid þy wit ꝥ ða letan. ⁊ * uneþelice þurhtugan ꝥ he þær gedafa beon wolde. ða eode we into swæsendum. Ða

* be-standen. C.
* bære-ol. C.
* uneaþelice. C.

ALiud quoq; non multum huic dissimile miraculum de præfato antistite narravit idem Abbas dicens: Villa erat comitis cujusdam qui vocabatur Puch, non longè à monasterio nostro, id est, duorum fermè millium spatio separata; cujus conjux quadraginta fermè diebus erat acerbissimo languore detenta; ità ut tribus septimanis non posset de cubiculo, in quo jacebat, foras efferri. Contigit autem eo tempore virum Dei illò ad dedicandam Ecclesiam ab eodem comite vocari. Cúmque dedicata esset Ecclesia, rogavit comes eum ad prandendum domum suam ingredi; renuit Episcopus dicens: se ad monasterium ad quod proximè erat, reverti debere. At ille obnixiùs precibus instans, vovit etiam se eleemosynas pauperibus daturum, dummodo ille dignaretur eâ die domum suam ingrediens, jejunium solvere. Rogavi & ego unà cum illo, promittens etiam me eleemosynas in alimoniam inopum dare, dum ille domum comitis pransurus ac bene dictionẽ daturus intraret. Cúmq; hoc tardè ac difficulter impetraremus, intravimꝰ ad reficiendum.

sende

sende se B. ðam wife. þe ðær læg untrum sumne dæl wæs halig wæteres. ðe he to ðære cyricean gehalgode ðurh ænne ðara broðra ðe mid me coman. ⁊ bebead ꝥ he hire sealde ꝥ wæter to * byrigenne. ⁊ swa hwær swa hire mæst sar ⁊ ece wære. ꝥ heo mid þy wætere ðwoge; Ða ꝥ ða swa gedon wæs. ða sona instæpe aras ꝥ wif hal ⁊ gesund. ⁊ na læs ꝥ an ꝥ heo ðære langan untrumnesse bewicede. ac heo swylce eac ða ær forlorenan mægen somod fullice onfeng. ⁊ ineode. ⁊ þam B. bær drincan ⁊ us eallum ðenade ⁊ scencte oððæt ꝥ gereorde gefylled wæs; Wæs heo onhyrigende ða swegere Sce. Petres ðæs Apostoles. mid ðy heo wæs swenced mid hæto ⁊ mid bryne fefer adle. ꝥ heo to hrinenesse ðære drihtenlican handa somod onfeng hælo ⁊ mægene. ⁊ aras ⁊ ðam hælende ðenade ⁊ his apostolum;

*geber-genne. C.

Miserat autem Episcopus mulieri, quæ infirma jacebat,*de aqua benedicta, quam in dedicationem Ecclesiæ consecraverat, per unum de his qui mecum venerant fratribus, pręcipiens ut gustandam illi daret; & ubicunque maximum ei dolorem inesse didicisset, de ipsa eam aqua lavaret. Quod ut factum est, surrexit statim mulier sana, & non solùm se infirmitate longâ carere, sed & perditas dudum vires recepisse sentiens, obtulit poculum Episcopo, ac nobis: Cœptúmq; ministerium nobis omnibus propinandi, usque ad prandium completum non omisit; imitata socrum beati Petri, quæ cùm febrium fuisset ardoribus fatigata, ad tactum manûs Dominicæ surrexit, & sanitate simul ac virtute receptâ, ministrabat eis.

* *Sed infrà, in sermone de* Dedicatione Ecclesiæ, *de hoc silentium.*

NOTÆ.

a Contigit--- virum Dei---*Episcopum scil.* ad dedicandam Ecclesiam-- à comite vocari— *Ut conventus sacri, dato signo, à reliquis distinguantur; ut ad preces publicas, ad Scripturas explicandas, ad sacram denique cœnam admittantur idonei, ut privati Christianorum, & cæterorum Christi hostium, qui se à cœtu publico excludunt, facilè notentur, loca hinc publica, cultui divino solenniter dicare, ab antiquis usq; temporibus, obtinuit Ecclesia. Tamen, nè inhærentem putemus Saxonas ipsi loco sanctitatem superstitiosè adstrinxisse; non gravabor veterem de Dedicatione Ecclesiæ sermonem, unà cùm versione Latina mea, Lectoris benevoli gratificandi studio, hìc subjicere.*

In Dedicatione Ecclesiæ.

Serm. Cathol. pag.485.

Mine gebroðra ða leofostan we willað sume tihtendlice spræce wið eow habban be ðysse cyrclican mærsunge. ⁊ eow læran ꝥ ge sylfe beon Godes tempel gastlice. nu ge his eorðlice tempel wurðiað; Witodlice on ðære ealdan. æ. wæs anlipig hus ðam ælmihtigan Gode to wurðmynte aræred on Judea rice binnon þære byrig Hierl'm. ⁊ ealle oðre ðeoda wurðodon mislice deofolgyld. ⁊ ðam fela templa arærdon. ⁊ mid andgitleasum. ⁊ lifleasum anlicnyssum afyldon;

Fratres mei dilectissimi, sermonem aliquem hortatorium, de encæniis hujus Ecclesiæ, apud vos habere volumus; vósque docere, quòd Templum Dei spirituale vos sitis: nunc Templum hoc terrestre celebratis. In veteri quidem Lege domus erat singularis, *Omnipotenti Deo in honorem in Judæorum regno, intra Hierosolymorum civitatem extructa, reliquæq; gentes omnes Idola varia venerabantur; iisque templa multa extruebant, imaginibúsq; in-*

asyldon; ꝥ anlipige Godes tempel wæs wundorlice gecræft. þurh gastlicum gerynum; David se mæra cyning hæfde gemynt ꝥ he wolde ꝥ tempel aræran ðam ælmihtigan Gode to wurþmynte. ac he him sæde þurh his witegan Nathan. ꝥ his sunu sceolde ꝥ tempel aræran. ⁊ he wolde him beon for fæder ⁊ him mid mildheortnysse gyrde stywan gif he ahwar unrihtlice dyde; David ða rixode on Judea lande feowertig geara. ⁊ his lif leofode Gode swiþe gecwemlice. ⁊ ðurh þone halgan gast ða Sealmas sette. ðe we æt Godes lofsangum singaþ; Æfter his geendunge feng Salomonn his sunu to rice. se lufode God swa on his geogoþe ⁊ geoffrode him micele lac. ꝥ wæron ðusend fealde onsægednyssa. æt anre offrunge; Efne ða on ðære ylcan nihte æteowode him Drihten on swefne ðus cweþende; Bide me loca hwæs ðu wille ⁊ ic ðe sylle; Ða cwæþ Salomon to Drihtne; Þu cyddest micele mildheortnysse ðinum þeowum Davide minum fæder. ꝥ he on soþfæstnysse ⁊ rihtwisnesse leofode ætforan þe. ⁊ ðu geuþest his bearne his cynerices; Nu eom ic cnæpling. ⁊ nytende mines siþes. ⁊ ic eom geset betwux ðinum folce. þe ne mæg beon geteald for þære micclan menigu; Forgif me wisdom. ꝥ ic mage þin miccle folc gewissian. ⁊ ic cunne tocnawan betwux god ⁊ yfel; Ða gelicode Gode þeos ben. ⁊ cwæþ to Solomone; Þu ne bæde me langsum lif. ne miccle welan. ne þinra feonda deaþ. ac bede me wisdomes. nu forgife ic ðe eac wise heortan to ðan swiþe ꝥ nan eorþlic man næs þin gelica. ær þan þe þu wære. ne eac æfter þe ne biþ; ⁊ eac ic þe forgife þæs þe þu ne bæde.

sanis, atque inanimatis implebant. Templum illud singulare mirificè erat, per mysteria spiritualia, fabrefactum. Magnus ille Rex David in animo habuit velle se Templum Omnipotenti Deo, in honorem ædificare: verùm illi per Prophetam suum Nathanem dixit, Quòd filius ejus Templum illud exstrueret; quódque illi pater esset, illúmque corrigeret virgâ misericordiæ, siquando injustè faceret. Tunc David in terra Judæorum quadraginta annos regnavit; vitámque suam Deo perplacentem duxit; pérque Spiritum sanctum hymnos posuit, quos in laudibus Dei cantamus. Post mortem ejus Solomon filius ipsius regnum suscepit; qui Deum in juventute sua maturè dilexit, illíque magnam hostiam obtulit; millenáque erant sacrificia in unica oblatione: Ecce autem in eadem nocte Dominus in somno illi comparuit, sic inquiens, En! Roga me quodcunque vis, tibíque dabo: *Tum Solomon dixit Domino,* Magnam tu misericordiam famulo tuo Davidi patri meo promisisti, quòd ille in veritate & justitia vixerat coram te; túque ipsius filio regnum ipsius assignasti. Nunc ego sum adolescens, obitúsque mei ignarus; súmque inter populum tuum constitutus; qui pro multitudine magna numerari haud queat. Da mihi sapientiam; ut magnum populum tuum instituere possim; quódque inter bonum & malum dignoscam. *Tunc Deo placuit isthæc supplicatio; dixítque Solomoni,* Tu vitam longam me non rogasti, neque divitias multas, neque hostium tuorum necem: Sed me rogasti sapientiam: nunc tibi etiam cor sapiens do: in tantum quòd nemo terrestris tibi similis foret, priusquam tu esses, neque post te esset futurus: Tibíque etiam do quod tu me haud rogasti, opes & gloriam, ità ut nullus Rex in pri-

ƿelan ⁊ ƿuldor. swa þæt nan cy-
ning næs þin gelica on ærrum
dagum. ⁊ gif ðu færst on mi-
num wegum ⁊ mine beboda hylst
swa swa þin fæder dyde. ðonne
gelenge ic ðine dagas. Salo-
mon awoc ða. ⁊ his swefen un-
derstod. ⁊ him forgeaf þa God
swa micelne wisdom. ⁊ snoter-
nysse. ⁊ bradnysse heortan swa
swa sand ceosol on sæ strande.
Him becomon eac swa micele we-
lan to handa þæt his bigleofa wæs
ælce dæg mid his hirede. þritig
mittan clænes meleres. ⁊
sixtig mittan oþres meleres.
Twelf fætte oxa. ⁊ twentig feld
oxan. Hund teontig wethera bu-
ton huntoþe. ⁊ fugoloþe. ⁊ gemæs-
tra fugela. Feowertig geara he
rixode on Hierl'm on sibbe. bu-
ton ælcum gefeohte. Feower
hund ⁊ þusend cræta he hæfde. ⁊
twelf þusend riddena. Þreo þu-
send bigspella he gesette. ⁊ fif
þusend leoþa. ⁊ asmeade be ælcũ
treow cynne fram þam heagan
cederbeame. oþ þæt he com to þæ-
re lytlan ysopan. Eac swylce be
nytenum. ⁊ fixum. ⁊ fugelum he
smeade ⁊ of eallũ leodum comon
menn to gehyrenne Salomones
wisdom. He arærde Gode to
wurþmynte þæt tempel ðe his fæ-
der gemynte to arærenne. swilc
hus swa nan oþer næs næfre on
eorþan aræred. þæt tempel wæs
on lenge sixtig fæþma. on wid-
nysse twentig fæþma. on heah-
nysse þritig fæþma. þæt east
portic wæs on lenge twentig
fæþma. be ðæs temples widnysse. ⁊ wæs tyn fæþma wid. Ðis
weorc wæs swa gefadod mid deorwurþum stanum. ⁊ rea-
dum golde. swa we eow reccan ne magon. ⁊ wæs eall binnon
syfon gearum geendod. Salomon þa gegaderode ealle his wi-
tan to þæs temples halgunge. ⁊ þær geoffrode Gode menig-
fealde

stinis diebus tibi similis esset: Si autem in viis meis ambulaveris, & præcepta mea custodieris, sicut pater tuus, tum dies tuos producam. Tunc Solomon experrectus est, somniúmque suum intellexit; illisque tantam sapientiam & prudentiam, & cordis amplitudinem dedit, instar arenæ in maris litore: tantæque illi in manum opes venerant, quod in dies singulos convictus ejus sibi cum familia esset triginta cori puræ similæ, & reliquæ farinę cori sexaginta: duodecem boves pingues, & viginti boves pascuales, centum & viginti arietes, pręter venationem, & aucupium, majorúmque volatilium capturam. Quadraginta annos Hierosolymis in pace regnabat, absque omni pugna. Quadringentos & mille currus habuit, & duodecim millia equestrium. Parabolarum tria millia posuit, & carminum quinque millia: Et disputavit de quovis genere arborum, à procero cedri ligno, donec ad parvam hyssopum devenerit: similitérque de jumentis, & piscibus, & volucribus disputabat. Et de cunctis populis veniebant homines, ad audiendam sapientiam Solomonis. Deo exstruxit in honorem templum illud, quod Pater ejus exstruere in animo habuit: qualis domus nulla altera in terra unquam erat exstructa: Templum illud in longitudine sexaginta cubitos, in latitudine viginti cubitos: in altitudine triginta cubitos: porticus illa orientalis erat in longitudine viginti cubitos, juxta templi latitudinem: erátque decem cubitos latum. Hæc fabrica lapidibus pretiosis, auróque rubro adeò ornata fuit, ut vobis enarrare haud possimus: totúmque fuit intra septem annos absolutum. Tunc Solomon sophos suos omnes ad consecrationem Templi convocavit, ibíq; sacrificium multiplex Deo im-

fealde lac; ꝥ wæron getealde twa ⁊ twentig þusend oxena. ⁊ hund twelftig ðusend sceapa. ⁊ se cyning gebigedum cneowum ætforan þam weofode hine langlice gebæd. ⁊ ꝥ mære hus Gode betæhte. hi ⁊ his folce to gebedhuse. ⁊ to trymminge. ⁊ to gescyldnysse wiþ ælces yfeles onsyte; He astod þa ⁊ ꝥ folc gebletsode. ⁊ cwæþ; Sy ure Drihten gebletsod. seþe forgeaf reste ⁊ stilnysse his folce Israhel. æfter ðam wordum ðe he ær spræc. ðurh Moysen his þeowan; Us is langsum to gereccenne ealle ða bletsunga. ⁊ þancunga ðe Salomon ða Gode sæde on his folces gesihþe. ⁊ ꝥ folc syþþan mid bliþre heortan. on ðam eahteoþan dæge ham gewende. ðanciende ðam ælmihtigan ealra his goda; Ðeos racu hæfð gastlice getacnunge; Soþlice Salomon is gereht gesibsum. forþan þe he ⁊ ealle his leoda wunodon on fulre sibbe þa hwile ðe his dagas wæron. ꝥ wæron feowertig geara;

molavit: numerabantur autem boum viginti duo millia, & ovium centum viginti millia. Rex etiam flexis genibus coram altari diu orabat; Deóque domum illam magnificam tradidit; sibi, populoque suo in oratorium; & in munimentum, & in tutelam, contra omnis mali impetum. Adstitit autem, illique populo benedixit, & dixit; Benedictus sit Dominus noster, qui requiem dedit, & tranquillitatem Israeli populo suo; secundùm verba quæ dudum locutus est, per Mosem famulum suum. *Nobis longum esset omnes recensere benedictiones, & gratiarum actiones, quas Solomon Deo in conspectu populi sui protulit. Populus autem ille postea, mente alacri die decimo octavo domum rediit; Omnipotenti pro beneficiis suis omnibus gratias acturus. Hæc historia sensum habet spiritualem. Solomon quidem interpretatione est* Pacificus*: nam ille, totáque gens sua, in pace plena, quantisper dies ejus fuerunt, duravit: erántque anni quadraginta.*

He hæfde getacnunge ures hælendes Cristes. seþe forþi astah of heofenum to þisum middan earde. ꝥ he wolde man cynn gesibbian. ⁊ geþwærlæcan to ðam heofenlicum werode. Swa swa Paulus ðeoda lareow cwæþ; *Ipse est pax nostra, qui fecit utraque unum:* Se is ure sib. seþe dyde ægþer to anum. ꝥ is engla werod ⁊ man cynn to anum werode; Be ðisum ylcan cwæþ se hælend sylf to his leorning cnihtum; *Pacem relinquo vobis: Pacem meam do vobis.* ꝥ is. ic forlæte eow sibbe. ⁊ ic forgife eow mine sybbe; Se gesibsuma Salomon arærde ꝥ mære hus of eorþlicum antimbre Gode to wurþmynte. ⁊ gesibsuma Crist getimbrode ða gastlican cyrcan. na mid deadum stanum. ac mid lybbendum sawlum; Swa swa se Apostol

Significationem is habuit nostri Salvatoris Christi, qui pro nobis in hunc mundum è cælis descendit: ut pacem humano generi redintegret, cælestiq; exercitui reconciliet. Sicut Paulus Doctor Gentium dixit; Ipse est pax nostra, qui fecit utraque unum: *hoc est, Angelorum exercitum, & humanum genus, in exercitum unum. De eodem hoc, ipse Salvator discipulis suis dixit*, Pacem relinquo vobis: Pacem meam do vobis. *Pacificus ille Solomon, domum illam magnificam de materia terrestri Deo in honorem exstruxit: & pacificus Christus Ecclesiam spiritualem, non de lapidibus inanimatis, sed de viventibus animis fabri-*

Eph.2.14.

Joh.24.27.

Petrus aƿrat to geleaffulre gelaþunge; He cƿæþ genealæcaþ to þam lybbendum stane. Seþe is fram mannum aƿorpen. ⁊ fram Gode gecoren ⁊ gearƿurþod; ⁊ beoþ ge sylfe ofer ðam stane getimbrode sƿa sƿa lybbende stanas on gastlicum husum; Crist is se lybbenda stan. þone aƿurpon ða ungeleaffullan Iudei. Ac se heofenlica fæder hine geceas æfter ðære menniscnysse. ⁊ gearƿurþode. sƿa ꝥ he hylt ealle ða gebytlu ðære geleaffullan gelaþunge; Ealle Godes cyrcan sind getealde to anre cyrcan. ⁊ seo is gehaten gelaþung. ða getacnode ꝥ an tempel ðe Salomon arærde on ðære ealdan æ; Nu synd ƿe cristene menn Godes hus gehatene. Sƿa sƿa se Apostol Paulus cƿæþ; Templum dei sanctum est, quod estis vos. ꝥ is. Godes templ is halig. ꝥ sind ge; Eft cƿæþ se ylca Apostol; Nyte ge ꝥ eoƿere lima syndon ðæs halgan gastes tempel. seþe on eoƿ is; Fram ðære tide ures fulluhtes ƿunaþ se halga gast on us. ⁊ ealle englas. ⁊ ealle rihtƿise men sindon his tempel; Forþi sceolon Cristene men ða fulan leahtras forseon ðe se sƿicola deofol tæcþ. ꝥ hi moton beon ƿurþe ðæs halgan gastes onƿunnunge. seþe ða clæn heortan lufaþ. ⁊ þa manfullan forbihþ; We sind ða liflican stanas ðe beoþ ofer Criste getimbrode on gastlicum husum. forþan ðe manega cyrcan sind sƿa sƿa ƿe ær sædon to anre getealde; Fela sind nu Godes hus. ac sƿa ðeah an for ðære annysse ðæs soþan geleafan. ðe hi ealle andettaþ; Fela ðeoda sind ðe mid mislicum gereordum God heriaþ. ac sƿa ðeah hi habbað ealle ænne geleafan. ⁊ ænne soþne God ƿurþiað. ðeah ðe heora gereord ⁊ gebedhus manega sind; Ealle ða menigfealdan cyrcan ateoriað

cavit: sicut Apostolus Petrus ad fidelem Ecclesiam scripsit; Accedite, inquit, ad lapidem illum vivum, qui ab hominibus est abjectus, atque à Deo electus, & honoratus: & estote ipsi super illo lapide, tanquam lapides vivi in domibus spiritualibus ædificati. 1.Pet.2.4,5. CHRISTUS est *lapis ille vivus, quem Judæi infideles abjecerunt: sed cælestis pater illum secundùm humanitatem elegit, & honoravit; ità ut omnia fidelis illius ecclesiæ ædificia sustineat. Omnes Dei ecclesiæ in ecclesiam unam adnumerantur: illáque dicitur congregatio, quam significabat unum illud templum, quod Solomon in veteri lege exstruxit. Nos autem homines Christiani, domus Dei vocamur: sicut dixit Apostolus, Templum Dei sanctum est, quod estis vos: 1.Cor.3.17. iterúmq; idem Apostolus dixit; Ignoratis quòd membra vestra sint Templum Spiritûs sancti qui est in vobis? 1.Cor.6.19. A tempore baptismi nostri Spiritus sanctus habitat in nobis. Et omnes Angeli, omnésque homines justi, templum ejus exsistunt. Ob id debent homines Christiani turpia isthæc despicere flagitia, quæ diabolus dolosus docet. Ut facti esse possent inhabitatio Spiritûs S. qui mundos corde amat, & flagitiosos declinat: nos viventes sumus lapides qui* super Christum in domos spirituales sunt ædificati: quoniam ecclesiæ multæ, sicut antè diximus, in unicam adnumerantur. Nunc multæ sunt domus Dei, sed* tamen una propter unitatem veræ fidei, quam illæ omnes fatentur. Multæ sunt gentes, quæ linguis variis Deum laudant; attamen habent illæ omnes unam fidem, unúmque verum Deum colunt; quamvìs linguæ illis atque oratoria multiplicia exsistant. Ecclesiæ illæ multiplices abeunt, Ec-

* ergò Cephas ille. vide pag. 236, &c.

* Christiani omnes sunt Cephæ, utpote super Cepham, sc. Christum fundati. vide pag. 238.

* vide pag. 237. & 239. lin. 14.

ac

ac seo gastlice gelaþung ꝥ sind ða halgan sapla ðe Gode geþeoþ ðurh ƿuniaþ á. on ecnysse mid Gode on heofenan rices myrhþe ⁊ Nu smeaþ sum man. hu men magon beon Godes hus ⁊ Ƿe cweþaþ ꝥ Godes hired is Godes hus ⁊ To hƿan mæg ðis eorþlice hus gif hit ydel stent. hit ne bið na hus buton hit beo mid hirede afylled ⁊ Ne beo ƿe to ƿeallum oþþe to ƿagum geƿorhte on ðære gastlican gebytlunge. ac ƿe beoþ sƿa ðeah Godes hus gecigede. ꝥ is his hired. ⁊ he ƿunaþ betƿux us. ⁊ ƿe mid him on þære ecan ƿunununge. gif ƿe hit nu geearniaþ ⁊ On eorþlicere cyrcan lið stan ofer stane. ⁊ ælc berþ oþerne ⁊ Sƿa eac on Godes gelaþunge ða geleaffullan ælc hylt his æftergengan up ðurh lare ⁊ gebylde oþ ꝥ seo getimbrung becume to þam endenextan rihtƿisan. ⁊ se næfþ nænne æftergengan ðe he beran þurfe ⁊ Soþlice se ealle ða gebytlu hylt. ⁊ hine nan ne berþ. se is hælend Crist ðe us ealle gehylt. ⁊ ure nan hine healdan ne ðearf ⁊ Gif ƿe deoplicor ymbe ðis sprecað. ðonne ƿene ƿe ꝥ hit ƿile ðincan ðam ungelæredum to menigfeald ⁊ Ða menigfealdan lac ðe Salomon geoffrode Gode æt þære ealdan cyrc halgunge. hæfdon getacnunge ðæra gastlicra offrunga. ðe dæghƿomlice beoþ nu geoffrode on Godes cyrcan. sƿa sƿa Crist sylf hit astealde ⁊ tæhte ⁊ Godes cyrcan gedafenaþ halignys. sƿa sƿa se ƿitega cƿæþ ⁊ *domum tuam decet sanctitudo Domine, in longitudine dierum*; ꝥ is. Drihten þinum huse gedafenaþ halignys. on daga langsumnysse ⁊ ꝥ andgit ƿe understandaþ sƿa. ꝥ Godes huse gedafenaþ ꝥ his lof sy ðær inne gesungen on gesettum timan. ðurh clænum Godes ðeoƿum ⁊ Sƿa þeah ne magon manna herunga Godes mærþa gemicclian. ac ða halgan

clesia verò spiritualis, sanctæ scil. animæ, quæ vivunt Deo, semper in æternum cum Deo, in cœlestis regni gaudio perdurant. Nunc disputant quidam, Quî possent homines domus Dei esse? Nos dicimus, quòd Dei familia, sit Dei domus. Ad quid valet domus hæc terrestris, si stet vacua: haud quaquam domus est, nisi familiâ impleatur. Neque sumus nos in parietes, murósq; conflati in spirituali illo ædificio; sumus tamen domus Dei vocati, hoc est, ejus familia; ille autem inter nos manet, & cum ipso nos in æterna illa mansione, si nòs illam nunc lucremur. In ecclesia terrestri lapis lapidi incubat; altérque alterum sustentat: sic etiam in Ecclesia Dei fideles, successorem quisque suum, per doctrinam & patientiam fulciunt; *donec structura devenerit ad justorum ultimum, quique nullum habet successorem, quem ille portare indigeret. Ille quidem qui totum sustentat ædificium, illúmq;* suffulcit nemo, *ille (inquam)* Jesus Christus *est, qui nos omnes sustentat, illúmque nemo nostrum sustentare indiget. Si de hoc profundiùs loquamur, tum putamus id indoctis multiplex visurum. Multiplicia illa sacrificia, quæ Solomon, in veteris Ecclesiæ consecratione Deo immolavit, oblationum habuerunt significationem spiritualium; quæ quotidie in Ecclesia Dei nunc offeruntur: Sicut* Christus *ipse* instituit, docuítque; *Ecclesiam Dei sanctitas decet:* Domum tuam decet sanctitudo Domine, in longitudine dierum. *Psal. 103.5.* *Hujus intellectum ità percipimus; quòd domo Dei conveniat, ut laus ejus inibi stato tempore per castos Dei ministros decantetur. Veruntamen haud possunt laudationes humanæ Dei honores ampliare: hymni vero sacri*

lofsangas fremiaþ us to ecere hælþe. Godes cyrce is ure gebedhus. ac sƿa ðeah on ælcere stoƿe se geleaffulla mot hine gebiddan to ðan ælmihtigan. he on ælcere stoƿe is andƿerd him to clipigendum. Sum cƿen ƿæs on ðam dagum on suþ dæle SABA gehaten. snoter ⁊ ƿis. ða gehyrde heo Solomones hlisan. ⁊ com fram ðam suðernum gemærum to Salomone binnon Hierl'm. mid micelre fare. ⁊ hire olfendas bæron suþerne ƿyrta. ⁊ deorƿurþe gymstanas. ⁊ ungerim goldes. Seo cƿen þa hæfde spræc ƿið Salomone. ⁊ sæde him sƿa hƿæt sƿa heo on hire heorta geþohte. Salomon ða hi lærde ⁊ hire sæde ealra ðæra ƿorda andgyt. ðe heo hine axode. Ða geseah seo cƿen Saba Salomones ƿisdom. ⁊ ꝥ mære templ ðe he getimbrod hæfde ⁊ ða lac ðe man Gode offrode. ⁊ ðæs cynges menigfealdan ðenunga. ⁊ ƿæs to ðan sƿiþe ofƿundrod. ꝥ heo næfde furþor nænne gast. forþan ðe heo ne mihte na furþor smeagan. Heo cƿæð ða to ðan cyninge. Soþ is ꝥ ƿord þe ic on minum earde gehyrde be ðe. ⁊ be ðinum ƿisdome. ac ic nolde gelyfan ær ðan ðe ic sylf hit gesaƿe. nu hæbbe ic afandod ꝥ me næs be healfan dæle ðin mærþ gecydd. Mare is ðin ƿisdom. ⁊ þin ƿeorc ðonne se hlisa ƿære. ðe ic gehyrde. Eadige sind þine ðegnas. ⁊ þine ðeoƿan þe symle ætforan þe standaþ. ⁊ þine ƿisdom gehyraþ. Gebletsod sy se ælmihtiga God þe þe geceas ⁊ gesette ofer Israhela rice. ꝥ þu domas settest. ⁊ rihtƿisnysse. Heo forgeaf þam cyninge ða hund tƿelftig punda goldes. ⁊ ungerim deorƿurþa ƿyrta. ⁊ deorƿurþa gymstana. Salomon eac forgeaf ðære cƿene sƿa hƿæs sƿa heo gyrnde æt him. toforan þære cynelican lace þe he hire geaf.

⁊

nobis *in æternam salutem prosunt. Ecclesia Dei nostrum est oratorium: Attamen in omni loco fideles possent adorare Omnipotentem, qui in omni loco illum invocantibus præsens existit. Regina quædam * SABA dicta, diebus illis fuit in parte Australi; prudens sapiénsque; audivit autē de fama Solomonis: Et ab austri finibus ad Solomonē intra Hierosolymos cum magno comitatu venit: Cujus Elephanti aromata australia, & gemmas pretiosas, innumerósq; thesauros adportabant. Tunc Regina cum Solomone sermonem habuit; illíque dixit, quicquid in corde suo cogitaverat. Tunc Solomon illam docuit, eíque rerum istarum omnium quas sciscitabatur, sensum enarravit: hinc vidit Regina Saba Solomonis sapientiam; templúmque illud magnificum quod ædificaverat, & hostiam, quæ Deo immolata fuit, & regis famulatum multiplicem; eratq; tam vehementer admirata, adeò ut nullum ulteriùs spiritum habuerat. Quoniam illa ampliùs ratiotinari haud posset. Regi ergo dixit; verum est verbum illud, quod in terra mea de te, déq; sapientia tua, audiveram: nolui tamen, priusquam id ipse viderem, credere: ego nunc exploravi, quòd nec pars gloriæ tuæ dimidia mihi diceretur. Major est sapientia tua, opúsque tuum; quàm erat fama quam ipse perceperam. Beati sunt famuli tui, & ministri tui, qui coram te semper adstant, tuámq; auscultant sapientiam. Benedictus sit Omnipotens Deus qui elegit te; téq; Israelitarum regno præfecit, ut judicia ponas, & æquitatem. Illa Regi dedit centum viginti talenta auri, & innumera aromata pretiosa; pretiosásque gemmas. Dedit quoque Solomon Reginæ quicquid ab illo ipsa petiit; præter munus illud regium, quod ipsi dedit: rediitque ex

* l. Saba.

⁊ heo gewende ongean to hire eþele mid hire ðegnum ; Salomon ða wæs gemærsod ofer eallum eorþlicum cynegum. ⁊ ealle ðeoda gewilnodon ꝥ hi hine gesawon. ⁊ his wisdom gehyrdon. ⁊ him menigfealde lac brohton ; Seo cwen hæfde getacnunge ðæra halgan gelaþunge ealles Cristenes folces. þe com to ðam gesibruman Criste. to gehyrenne his wisdom. ⁊ ða godspellican lare þe he astealde. ⁊ þe onlihtinge ðæs soþan geleafan. ⁊ þe þan toweardan dome. þe ure sawle undeadlicnysse. ⁊ þe hihte. ⁊ wuldre. ðæs gemænelican æriste ; Seo cwen com to Salomone mid micclum lacū. on golde. ⁊ on deorwurþum gymstanum. ⁊ wyrtbræþum. ⁊ ꝥ bæron olfendas ; Seo geleaffulle gelaþung ðe cymþ of ælcum earde to Criste. bringþ him þas foresædan lac æfter gastlicum andgite ; Heo offraþ him gold. ðurh soþne geleafan ; ⁊ wyrtbræþas ðurh gebeda ; ⁊ deorwurþe gymmas. ðurh fægernysse godra ðeawa ⁊ haligra mægena ; Be ðissere gelaþunge cwæþ se witega to Gode. *Adstitit Regina à dextris tuis, in vestitu deaurato, circumdata varietate.* ꝥ is. Seo cwen stent æt ðinre swyþran. on ofergyldum gyrlan. ymbscryd mid menigfealdre fahnysse ; Seo gastlice cwen Godes gelaþung is geglenced mid deorwurþre frætewunge. ⁊ menigfealdum bleo godra drohtnunga. ⁊ mihta ; Heo sæde Salomone ealle hire digelnysse ⁊ seo gelaþung geopenað Criste hire ingehyd. ⁊ ða digelan geþohtas on soþre andetnysse ; Olfendas bæron þa deorwurþan lac mid þære cwene into Hierl'm. forþan þe þa hæþenan þe ær wæron gehoferode þurh gytsunge. ⁊ atelice þurh leahtras. bæron þurh heora gecyrrednysse. ⁊ geleafan. þa gastlican lac to Cristes handum ; Seo cwen wundrode Salomones wisdomes.

adverso cum famulis suis in patriam suam. Solomon ergò super reges omnes terrestres erat magnificatus: Gentésque volebant omnes ut illum viderent, ejúsque audirent sapientiam: & multiplicia ad illum munera offerebant. Regina illa significationem habuit sanctæ totius Christiani populi ecclesiæ, quæ ad Christum pacificum venit, sapientiam auditura suam, doctrinámque quam instituit Evangelicam: & de vera fidei illuminatione: déque futuro judicio: de anima nostra immortalitate: & spe & gloria communis resurrectionis. Regina illa ad Christum venit cum muneribus multis in auro & gemmis pretiosis, aromatúmque odoribus: quæque portabant elephanti. Ecclesia illa fidelis, quæ ex omni terra ad Christum venit, munera prædicta, juxta sensum spiritualem attulit: aurum illi per* fidem *veram obtulit: odoréisque aromaticos per* orationes: *& gemmas pretiosas per bonorum* morum, vitutúmque *Sanctarum pulcritudinem. De hac ecclesia propheta Deum alloquitur;* Adstitit Regina à dextris tuis, in vestitu deaurato, circundata varietate. *Regina spiritualis, Ecclesia Dei, ornatu pretioso variegata est; & multiplici bonarum conversationum virtutúmque colore. Narravit illa Solomoni arcana sua omnia. Ecclesia autem* Christo *suam aperit conscientiam; & arcanas per veram confessionem cogitationes. Elephanti munera spiritualia cum Regina in Hierosolymos portabant: quoniam gentiles, qui avaritiâ capti priùs erant, & flagitiis venenati, per conversionem suam fidémque, munera in Christi manus spiritualia adducebant. Regina mirata fuit sapientiam Solomonis, & ædificia sua, famula-*

* *Ecclesia Catholica.*

Psal. 45. 9.

wisdomes. ⁊ his getimbrunga. ⁊ ðenunga. ⁊ seo gelaþung wundraþ Cristes wisdomes. forþan ðe he is sylf soþ wisdom. ⁊ eal wisdom is of him; He getimbrode ðe healican heofenan ⁊ ealne middan eard. ⁊ ealle gesceafta gesette on ðrim ðingum; *In mensura, & pondere, & numero,* þ is on gemete. ⁊ on hefe. ⁊ on getele; Cristes ðenung is ure hæl. ⁊ folca alysednys. ⁊ ða sind gesælige ðe him ðeniaþ to gecwemednysse on ðam gastlicum gerynum; Seo cwen sæde þ hire nære be healfan dæle gesæd be Salomones mærþe. ⁊ seo gastlice cwen Godes gelaþung. oþþe gehwilc halig sawul. ðonne heo cymþ to ðære heofenlican Hierusalem. ðonne gesihþ heo micele maran mærþe. ⁊ wuldor. ðonne hire ær on life ðurh witegan oþþe Apostolum gecydd wære; Ne mæg nan eage on ðisum life geseon. ne nan eare gehyran. ne nanes mannes heorte asmeagen. ða ðing ðe God gearcaþ ðam ðe hine lufiaþ; Ða ðing we magon begytan. ac we ne magon hi asmeagan. ne us næfre ne aþryt ðæra goda genihtsumnys; Crist is ealra cyninga cyning. ⁊ swa swa ealle þeoda woldon geseon þone gesibsuman Salomon. ⁊ his wisdom gehyran. ⁊ him mislice lac brohton. swa eac nu of eallum þeodum gewilniaþ men to geseonne ðone gesibsuman Crist ðurh geleafan. ⁊ ðone godspellican wisdom gehyran. ⁊ hi him dæghwomlice ða gastlican lac geoffriað on menigfealdum gemetum; We wyllað eac secgan hu se Apostol Paulus spræc be ðære getimbrunge ðære geleafullan gelaþunge; He cwæþ be ðam grundwealle; *Fundamentum aliud nemo potest ponere, præter id quod positum est, quod est Christus Jesus;* þ is. ne mæg nan man lecgan oþerne grundweall on ðære halgan gelaþunge. buton ðone ðe ðær geled is. þ is Hælend Crist; He is se grundweall ðære

túmque: & ecclesia sapientiam Christi miratur, quoniam ipse vera est sapientia: omnisque ab illo sapientia exsistit. Ille cælos sublimes, totúmque mundum exstruxit, omnésque creaturas in tribus, in mensura, & pondere, & numero *posuit.* Christi cultus *nostra salus est, populique liberatio: iique sunt beati, qui in mysteriis spiritualibus ad placendum ei famulantur. Regina dixit,* Quòd ne dimidia pars gloriæ Solomonis illi diceretur: *Regina autem spiritualis, Dei ecclesia sive sancta quævis anima, cùm cœlestes Hierasolymos advenerit, tunc gloriam, & splendorem multò majorem cernit, quàm antea illi in vita per Prophetas, vel Apostolos dicebatur:* Nec 1.Cor.2.9.
oculus potuit ullus in vita hac videre, nec auris ulla audire, nec ullius cor hominis rem illam contemplari, quam Deus iis qui diligunt illum, præparavit. *Hæc possimus consequi; [mente] verò assequi haud possumus: neque illorum bonorum saturitas nos unquam satiabit. Christus est Rex omnium regum: & sicut gentes omnes Solomonem pacificum videre volebant, ejúsque audire sapientiam, illique miscellanea munera offerebant; sic ex omnibus utique nationibus velint homines Christum illum pacificum per fidem cernere, & evangelicam audire sapientiam; quique munera spiritualia multiplici modo quotidie ad illum offerunt. Volumus insuper dicere, quòd Apostolus Paulus de hoc ædificio, fidelium scil. ecclesia, dixerit. De fundamento illo dixit,* Fundamentum aliud nemo potest ponere præter id quod positum est, 1.Cor.3.11.
quod est Jesus Christus. *Ille spi-*

ðære gastlican cyrcan. swa swa ƿe ær sædon. Se Apostol cƿæþ. Sƿa hƿa sƿa getimbraþ ofer þisum grundƿealle gold oþþe seolfor. oþþe deorƿurþe stanas. oþþe treoƿa. streaƿ. oþþe ceaf. anes gehƿilces mannes ƿeorc biþ sƿutel. Godes dæg hi geswutelaþ. forþan þe he biþ on fyre æteoƿod. ⁊ ꝥ fyr afandað hƿilc heora ælces ƿeorc biþ. Gif hƿæs getimbrung ðurhƿunað. ⁊ þam fyre ƿiþstent ðonne underfehþ se ƿyrhta edlean æt Gode his ƿeorces. Gif hƿæs ƿeorc forbyrnþ he hæfþ þone hearm. ⁊ biþ sƿa þeah gehealden ðurh ꝥ fyr. Ðas ƿord ƿe ne magon buton micele fyrhte trahtnian. Ðurh ꝥ gold ƿe understandaþ geleafan ⁊ god ingehyd. Ðurh ꝥ seolfor rihtlice spræce ⁊ getingnysse on Godes lare. Ðurh þa deorƿurþan gymstanas. halige mihta. ⁊ seþe þyllic ƿeorc getimbraþ on Godes gelaþunge. ne mæg ꝥ fyr on domes dæge his getimbrunge fornimnan. forþan ðe ꝥ fyr ne deraþ ðam godum þeah þe hit tintregige ða unrihtƿisan. Gold ⁊ seolfor ⁊ deorƿurþe stanas beoþ on fyre afandode. ac hi ne beoþ sƿa þeah mid ðam fyre fornumene. Sƿa eac ða ðe habbaþ gode ƿeorc. ne ðoliað nane ƿinunge on ðam bradum fyre þe ofergæþ ealne middan eard. ac hi faraþ þurh ꝥ fyr to Criste buton ælcere dare. sƿilce hi on sunnan leoman faron. Seþe getimbraþ ofer þam grundƿealle treoƿa. oþþe streaƿ. oþþe ceaf. untƿylice he mæg ƿitan ꝥ his ƿeorc sceal on ðam miccelum fyre forbyrnan. ⁊ he hæfþ ðonne hearm his ƿeorces. ⁊ biþ sƿa ðeah gehalden ðurh ꝥ fyr. Ðurh ða treoƿu. ⁊ þam streaƿe. ⁊ þam ceafe sind getacnode leohtlice synna. ðe beoþ ðurh ꝥ fyr afeormode. ⁊ se ƿyrhta hæfþ ƿite þær ƿeorces.

ritualis ecclesiæ fundamentum est, sicut vobis prius diximus. Apostolus ait, Quisquis ædificat super fundamentum hoc, aurum, vel argentum, vel gemmas pretiosas, vel ligna, fœnum, stipulámve: uniuscujusque opus manifestum erit. Dies Domini declarabit, quia in igne revelabitur: iste autem ignis probabit, quale ipsorum cujusque opus sit. Si cujus opus manserit, igníque isti obstiterit, tum operarius mercedem à Deo operis sui accipiet. Si cujus opus arserit, habebit detrimentum; eritque tamen per ignem salvus. *Hanc sententiam haud possumus absque ingenti* metu exponere. Per aurum intelligimus fidem, bonámque conscientiam: per argentum, rectum sermonem, & in doctrina Dei, eloquentiam: per gemmas pretiosas, sanctas virtutes. Quique hujusmodi opus ædificat in ecclesia Dei, haud potest ignis* illle *in die* judicii *ædificium ejus absumere:* ille *enim ignis non nocet bonis, quamvis injustos torquet. Aurum, argentum, & gemmæ pretiosæ in igne erunt explorata, non erunt tamen per ignem absumpta. Sic etiam qui opus bonum habent* nullum, *patientur* supplicium *in spatioso* illo *igne, qui per* totum mundum *grassatur; sed per ignem* illum *absque omni nocumento* ad* Christū *transeunt, quasi in sole aprico ambulassent. Qui super fundamentum illud ligna, sive fœnum, sive stipulam ædificat; indubitanter scire posset, quòd opus suum in tanto igne exarserit: operisque habuerit detrimentum: fueritque tamen per ignem* illū *salvus.* **Per ligna, fœnum, stipulámque, peccata significantur levia; qua per ignem* illum *emendantur: operarius autem operis sui*

1. Cor. 3. 12.

* *Ergò nec præ metu, hinc purgatorii inconcussum ponere fundamentum. vid. Augustin. de fide & operib. cap. 15.*

* *Hic nocumentum piorum, opponitur supplicio impiorum: ergò hodiernum Purgatorium non intelligit.*

* *vide marginem infra.*

biþ swa þeah aseormod þurh ꝥ fyr 7 siþþan becymþ þurh maran earfoþnysse to Godes rice; Soþlice seþe þa heafod leahtras wyrcþ 7 on þam geendaþ he mot forbyrnan on þam ecum fyre. 7 swa ðeah þa swæran synna ne beoþ næfre aseormode. for nanes fyres ælincge; Ða leohtan gyltas, sind ydele spræca. 7 ꝥ man underfo on æte 7 on wæte. mare þonne his lichaman neod sy. 7 ꝥ he oftor wifes bruce þonne he do for bearnes gestreone. 7 ꝥ man cyde buton steore intingan oþþe oþrum olæce mid leasre lyffetunge oþþe man biddendne þearfan miswræce oþþe ær mæle hine gereordige. oþþe ungemetlice gæmnige; þas 7 þyllice sind þas lytlā gyltas þe magon beon þurh þam fyre fornumene. swa swa treowa oþþe streaw oþþe ceaf; Ðas þyllice gyltas ne magon ure sawla ofslean. ac hi magon hi awlætan 7 Gode laþettan. 7 gif we hi sylf willes on andweardum life ne gebetaþ. we sceolon neadunge on þam witnigendlicum fyre hi geþrowian; Nu us ðincþ swiþe teart wite ꝥ an ure fingra on fyr becume. 7 hwæt biþ þonne eal se lichama. 7 seo sawul samod þrowiaþ on þam bradum fyre ðe ealne middan geard ofergæð;

pœnam habebit: veruntamen per ignem illum *emendabitur, & postea per difficultatē magnam ad regnum Dei perveniet. Qui capitalia quidem flagitia perpetraverit, ínque iis [vitam] finierit, in* æterno *illo exardebit igne: attamen gravia illa peccata per ignis conflagrationem nullius erunt emendata.** *Leves reatus sunt colloquium otiosum, quódq; in cibo, potúque, plus quàm corpus indiguerit, quis suscipiat, quódque uxore fruatur sæpius, quàm ut procreandis liberis operam daret: & quòd nisi corrigendi gratiâ, quis objurgaverit: aliísve mercatur à falsâ fuerit insidiatus: vel mendicantem pauperem perperam tractarit: vel ante horam se refecerit, vel immoderatè lusitaverit. Hæc, & hujusmodi, parvi** *sunt reatus, quæ per ignem* illum *sicut ligna, vel fænum, stipuláve, absumi possunt. Hujusmodi reatus haud possunt animam nostram interimere; possunt tamen illam deturpare, Deóque ingratum facere: síq; nos isthac in vita præsenti haud emendaverimus, nos oportet invitos in igne isto* excruciante, *pro ipsis perpeti. Nunc nobis pœna perquàm acris videtur, quòd digitorum unus nostrorum in ignem venerit; & quid futurum quando totum corpus, animáque simul, in igne illo spatioso, qui totum pertransibit mundum, patiantur.*

* *Sed peccatum omne per se mortale est. vide* Ezech. 18.20. Rom. 6.23.

* *Sed annon primò è solo dogmate Gregorii primi vide RR. Armach. Anti-Jesuit.* De Purgat.*p.*175

Fela sind eac witniendlice stowa ðe manna sawla for heora gymeleaste on ðrowiaþ. be heora gilta mæþe ær ðam gemænelicum dome. swa ꝥ hi sume beoþ fullice geclænsode. 7 ne ðurfon naht þrowian on þam foresædan fyre; Ða heafod leahtras sind Manslìht. Cyrcbræce. 7 ꝥ man oþres mannes wif hæbbe. 7 leas gewitnysse. Stala. reaflac. gitsung. ydel gylp. Modignys. anda. 7 singal oferdrenc. hæþengyld. drycræft. wiccecræft; Ðas synna 7 oþre ðyllice ne beoþ na aseormode on þam witnigend-

*Multa quoq; sunt supplicii loca**, *in quibus animæ humanæ pro negligentia sua, juxta reatus sui mensuram, ante judicium illud commune cruciantur: ità ut istorum quidam plenè purgentur; neque in igne illo prædicto aliquid pati indigeant. Capitalia flagitia sunt homicidium, ecclesiarum irruptiones, & uxoris alterius possessio, falsúmque testimonium, furtum, latrocinium, avaritia, inanis gloriatio, superbia, invidia, & quævis inebriatio, idololatria, artes magicæ, veneficia. Hæc aliáque similia peccata, in igne illo*

* *Quæ sententia, vix dogmatica Ecclesiæ, nedum Catholica dici meretur. vide Serm. Cath.* De Fide Cathol.*p.*119, & 507.

nigendlicum fyre. ac ða þe on swilcum leahtrum heora lif geendiaþ beoþ betæhte to þan ecan fyre þonne Crist cwyþ ⁊ *Discedite à me maledicti, &c.* Gewitaþ fram me ge awyrigedan into þan ecan fyre. ðe ðam deofle is gegearcod ⁊ his awyrgedum englum ⁊ Is nu forþi micel neod gehwilcum men ꝥ he his gyltas ægþer ge þa læssan ge ða maran sylfwilles gebete. ⁊ mid soþre behreowsunge his scyppend gegladige. ðone ðe he ær mid forsewennysse geæbiligde. ꝥ he ne ðurfe becuman to ðam teartum bryne. ne huru to ðan ecan forwyrde. ac geearnige wiþor ꝥ ece lif mid Gode. ⁊ mid eallum his halgum ⁊

cruciante haud emendantur; verùm qui flagitiis consimilibus vitam suam finierint, igni illi æterno tradentur, de quo Christus ait, Discedite à me maledicti in ignem illum æternũ, qui diabolo & angelis suis *maledictis* præparatur. *Nunc ergò ob id singulis hominibus valde opus est, suos ut reatus cùm minores, tum quoque majores, sponte suapte corrigerent; pérque gemitum verum Creatorem placarent suum, quem per despicientiam priùs irritarunt, ut in acrem istam conflagrationem neve saltem in æternum illud supplicium devenire, opus non haberent: verùm æternam illam vitam cum Deo, omnibúsque sanctis suis lucrari vellent.*

Wite gehwa cristenra manna ꝥ nan man ne sceal sceattas niman for Godes cyrcan ⁊ Gif hit þonne hwa deþ ꝥ he Godes bryde ꝥ is seo cyrce wiþ feo sylle. þonne biþ he Judan gelic ðe for Criste æt þam Judeum feoh genam. ⁊ he sceal mid Judan on ecnysse ðrowian. buton he hit on life wiþ God ær gebete ⁊ Ne gedyrstlæce nan læwede man ꝥ he wissunge oþþe ealdordom healde ofer Godes ðeowum ⁊ Hu mæg oþþe hu dear ænig læwede man him to geteon þurh wiccetere Cristes wican ⁊ Ne furþon nan gehadod man ne sceal him to geteon ꝥ he Crist spelige ofer his halgan hired buton him seo notu fram Godes lareowum betæht sy ⁊ Gif se læweda man wile sum mynster aræran. oþþe gegodian. betæce he Gode swa hwæt swa he ðær to deþ. ⁊ gesette þone hired be healicra lareowa ræde. ⁊ næfre se læweda man ne healde ealdorscipe ofer gehadodum Godes ðeowum ⁊ Gif hit ðonne hwa deð wite he ꝥ he deþ ongean Cristes gesetnysse ⁊ ealra his halgena ⁊

Quisq; Christianorum hominum sciat, quòd neminem oporteret pecunias *pro Ecclesia* Dei *accipere. Quod si quis fecerit,* [*sciat*] *quòd sponsam Dei, hoc est, Ecclesiam pro nummo vendat. Tum qualis Judas erat, qui pro Christo à Judæis nummum acceperat; Quique, ut Judas, undè in æterno patietur, nisi in vita apud Deum priùs emendaverit. Nè quisquam Laicus præsumat, prædicandi munus, sive principatum in ministros Dei exercere. Quì possit vel quì ausit Laicus quispiam Christi paroecias ad se, per rectoris* officium *vendicare. Nec ob id ordinatus aliquis sibi vendicet, ut Christi* vice *in sanctam suam fungatur familiam, nisi munus hoc à Divinis doctoribus illi demandetur. Si quis Laicus monasterium aliquod velit exstruere, vel reparare; Deo tradat quicquid in hoc insumpturus sit: atque inibi familiam ex sanctorum doctorum consilio collocet: nec unquam quis Laicus principatum in ordinatos Dei famulos exerceat: Quod si quis fecerit, sciat hoc contra Christi omniúmque sanctorum ejus institutionem fecisse. Quoad mundum pos-*

gena ⁊ For populde he mot Godes þeowum fylstan. ⁊ lætan hi lybban be heora boca wissunge. ⁊ heora gastlican ealdres tæcunge;

set famulos Dei adjuvare, illósque sinat juxta librorum suorum institutionem, & spiritualis Patris sui doctrinam vivere.*

* Sax. Senioris.

We habbað nu gesæd be Godes cyrican. ægþer ge be þære ealdan. ge be þære niwan ⁊ Nu bidde we þone ælmihtigan Hælend. þ he us þurh his mildheortnysse geclænsige fram urum synnum. ⁊ us gelæde to þære ecan gelaþunge heofonan rices. on þam þe he rixað mid his gecorenum halgum. mid his ælmihtigan Fæder. ⁊ þam halgan Gaste. on ealra worulda woruld ⁊ Amen.

Jam modò de Ecclesia Dei cùm Veteri, tum Nova diximus. Nunc omnipotentem JESUM *oremus, ut per misericordiam suam nos à peccatis nostris * purgare velit; nósque in æternam Ecclesiam ducere cœlestis regni, in quo regnat cum electis sanctis suis; cum Omnipotente Patre suo, Spiritúque sancto in omnia secula seculorum.* AMEN.

* *nam sanguis Christi unicum purgatorium.* 1. *Joh.* 1. 7.

CAP. 5.

Ut idem puerum comitis orando, à morte revocaverit.

EFt oþre tide wæs se B'. gelaþod sumes gesiþes cyricean to halgianne. se wæs haten * Addi. mid þy he þa þa abedenan þenunge gefylled hæfde. þa bæd se gesiþ hine þ he eode in to anum his geferena se wæs mid þa grimmestan untrumnesse hefigad ⁊ þrycced. swa þ he wæs lama ⁊ eallra his lima þenunge * benum. ⁊ bescyrwed. ⁊ monnum gesewen wæs. þ he æt forþfore wære; Wæs him eac * þruh gegearwod. ⁊ geworht. on þære he forþfered bebyriged beon sceolde; To ætycte se gesiþ eac swylce his benum. þ he tearas geat ⁊ weop ⁊ geornlice bæd. ⁊ halsode þ he to þam untruman men ineode. ⁊ hine sone gebæde. ⁊ sæde þ he him leof wære ⁊ his lif nyd behoflic; ⁊ cw'. þ he gelyfde gif he his handa hine on gesette ⁊ hine bletsian wolde þ him sona sel wære; Þa eode se B'. þider in to him ⁊ hine neah forþfore geseah. ⁊ þa men ealle unrote * ymbe him æt * wæron. ⁊ þa þruh be him geseted. on þære he to byrigenne geseted beon sceolde ⁊ Þa sang he orationem ofer hine. ⁊ hine bletsode ⁊ senode. ⁊ þa he utgan

* Iodi. B

* benumen. B. & C.

* þryh. B.

* ymbstodon B.

ALio item tempore vocatus ad dedicandam Ecclesiam comitis, vocabulo Addi; cùm postulatū complesset ministeriū, rogatus est ab eodē comite, intrare ad unum de pueris ejus, qui acerrimâ ægritudine premebatur, ità ut deficiente penitus omnium membrorum officio, jam jámque moriturus esse videretur. Cui etiam loculus jam tunc erat præparatus, in quo defunctus condi deberet. Addidit autem vir etiam lacrymas precibus, diligenter obsecrans ut intraret oraturus pro illo; quia multùm necessaria sibi esset vita ipsius. Crederet verò, quia si ille ei manum imponeret, atque eum benedicere voluisset, statim meliùs haberet. Intravit ergò illò Episcopus, & vidit eum, mœstis omnibus, jam morti proximum, positúmque loculum juxta eum in quo sepeliendus poni deberet. Dixítque orationem, ac benedixit

utgan

utgan ƿolde. ða cƿ. he ꝥ geƿunalice ƿord ðara * frefrendra. Truma þe hraþe ⁊ ƿel; Ða ƿæs æfter ðyssum ðe hi æt beode ⁊ æt sƿæsendum sæton. ða sende se untruma man to his hlaforde. bæd ꝥ he him onsende ƿines ondrincan. cƿ. ꝥ hine þyrste; Ða ƿæs he sƿyþe gefeonde ꝥ he drincan mihte. sende him * glæs fæt full ƿines ⁊ ꝥ se B. gebletsode; Sona sƿa he hit gedruncen hæfde. sƿa aras he instæpe. ⁊ þære ealdan untrumnesse getrumad ƿæs. ⁊ hine gegyrede mid his hræglum ⁊ ut þanon eode. ⁊ eode to ðam B. ⁊ hine grette. ⁊ ða ymbsittendan. ⁊ cƿ. ꝥ hine lyste mid him etan ⁊ drincan; Heton hi hine sittan mid him to sƿæsendum. ⁊ sƿyþe gefeonde ƿæron be his gesynto. ⁊ hælo; Sæt he. ⁊ sƿæsende ðeah. ⁊ dranc. ⁊ blissode mid him. ⁊ monig gear æfter ðisum lifede. ⁊ on ðære ylcan hælo aƿunode ðe he onfeng; Ðis ƿundor se gemynegoda Abbad sæde. ꝥ hit ne ƿære him ⁊ƿeardum ðus geƿorden. ac ꝥ ða hit him sædan ðe ðær ⁊ƿearde ƿæron;

* frefrigendra. B.

* an glæs. B.

eum, & egrediens dixit solito consolantium sermone: Bene convalescas, & citò. Cùmque post hæc sederent ad mensam, misit puer ad Dominum suum, rogans sibi poculum vini mittere quia sitiret. Gavisus ille multùm quòd bibere posset, misit ei calicem vini benedictum ab Episcopo. Quem ut bibit, surrexit continuò & * veterno infirmitatis discusso, induit se ipse vestimentis suis, & egressus inde intravit & salutavit Episcopum & convivas, dicens quod ipse quoque delectaretur manducare & bibere cum eis. Jusserunt eum sedere secum ad epulas, multùm gaudentes de sospitate illius. Residebat; vescebatur; bibebat; lætabatur; quasi unus è convivis agebat. Et multis post hæc annis vivens, in eadem quam acceperat salute, permansit. Hoc autem miraculum memoratus Abbas non se præsente factum, sed ab his, qui præsentes fuerunt, sibi perhibet esse relatum.

* veternâ infirmitate. T.

Cap. 6.

Ut clericum suum cadendo contritum, orando ac benedicendo, à morte revocaverit.

Nis ꝥ ƿundor to forsƿygienne ꝥ Herebald se Cristes ðeoƿ sæde from him. * ⁊ ꝥ eac sƿylce beon geƿorden on him sylfum; Ƿæs he ða on his geferscipe drohtiende. ⁊ eft ƿæs Abbad on þam mynstre æt þam * gemyþum Tyne streames; Cƿ. he þæs B. lif sƿa sƿyþe sƿa monnum ƿiht is to ehtienne. ꝥ ic andƿeard gearƿe cuþe. þurh eall ic hine gemette biscope ƿyrþe beon; Ge eac hƿylcere gearnunge he * hæfed ƿære mid monigum oþrum. þeah sƿiþost ðone inlican geƿitan. ⁊ on on me sylfum ic ƿæs ongitende;

* gemærum. C.

* hræd. B.

Neque hoc silentio prætereundum arbitror, quod famulus Christi * Herebaldus in seipso ab eo factum solet narrare miraculum. Qui tunc quidem in clero illius conversatus, nunc in monasterio quod est juxta ostium * Tini fluminis Abbatis jure præest. Vitam, inquit, illius (quantùm hominibus æstimare fas est) quam præsens optimè cognovi, per omnia Episcopo dignam esse comperi. Sed & cujus meriti apud internum testem habitus sit, & in multis aliis, & in meipso maximè

* Herebald. W. & C.

* Sic Mss. sing.

giꞇende; Forþon ðe he me ðæs ðe ic cweþe. fram deaþes þreowalde wæs acigende. ⁊ me to lifes wege mid his gebede ⁊ bletsunge gelædde; Wæs ic on ða ærestan tid minre geoguþe ð hadnesse on his gefersciþe drohtiende. ⁊ him befæsted wæs to ðon ꝥ ic sceolde æghwæþer ge bec ge sang leornian. ac ða gyt ic ne wæs min mod fullfremedlice bewerigende ðam geoguþlicum unalyfednessum. gelomp sume dæge ða we ferende wæron mid him. ꝥ we becoman on sume smeþne feld ⁊ rumne. ⁊ wæs * gescroepe ærne weg; Ða ongunnon ða * iungan biddan ðone B'. ða ðe mid him wæron ꝥ he him alyfde ꝥ hi ærnan mostan. ⁊ gecunnian hwylc heora swiftost hors hæfde; Ða wiþsoc he se B'. ærest. ⁊ cw'. ꝥ ꝥ idel ⁊ unnyt wære ꝥ hi bædon. ⁊ wilnedon. ac þa ætnyhstan mid an mode willan monigra. ꝥ he wæs oferswiþed. Cw'. he. Doþ swa gif ge willan. ⁊ hwæþere ꝥ Herebald eallinga hine fram ðam geflite * ahæbbe; Ða bæd ic geornlice ⁊ halsade ꝥ me wære eac lyfnesse weald to ærnenne ⁊ to flitenne mid him. forþon ic getruwade minum horse well. ðam betstan ꝥ me se B'. sealde. ⁊ ðeah ðe ic geornne bæde. ne mihte ic nænige ðinga lyfnesse abiddan; Mid þy ic þa * geornlice hiðer ⁊ ðider me hwyrfde ⁊ se B'. me á beheold. ða gearndon hi sume þrage. ⁊ eft hwurfon. ⁊ ic wæs mid * geaglisce mode oferswyþed. ꝥ ic me ne mihte bewerigan ðeah ðe se B'. me bewerede. ac ic me to ðam plegan gemengde. ⁊ ongon somod ærnan mid him; Mid ðy ic ꝥ ða dyde. ða gehyrde ic ðone B'. me on bæclinga mid geomerunga cweþan. eala hwæt ðu me mycel yfel ⁊ laþ dest mid ðinre ærninge; ⁊ ic þa word gehyrde. ⁊ noht þon ær þære ærninge blon; Ne wæs þa ylding. mid þy ꝥ hors swyþost * orn. ⁊ on eall þene wæs. ꝥ hit sum slog on þam wege mid

* gescrope C.
* geongan. B.
* ahæfde. C.
* gelomlice B. *ut Lat.*
* geglescum. B geagle. C.
* arn. C

expertus sum. Quippe quem ab ipso (ut ità dicam) mortis limite revocans, ad viam vitæ suâ oratione ac benedictione reduxit. Nam cùm primævo adolescentiæ meæ tempore in clero illius degerem, legendi quidem canendíque studiis traditus (sed non adhuc animum perfectè à juvenilibus cohibens illecebris,) contigit die quadam nos iter agentes, cum illo devenisse in viam planam & amplam, atque [cursui equorum] aptam: Cœperúntque juvenes, qui cum ipso erant, maximè Laici, postulare Episcopum, ut cursu majore equos suos invicem probare liceret. At ille primò negavit, otiosum dicens esse quod desiderabant. Sed ad ultimum, multorum unanimi intentione devictus, Facite, inquit, si vultis; ità tamen ut Herebaldus ab illo se certamine funditus abstineat. Porrò ipse diligentiùs obsecrans, ut & mihi certandi cum illis copia daretur, (fidebam namq; equo quem mihi ipse optimum donaverat,) nequaquam impetrare potui. At cùm sæpiùs huc atq; illuc, spectante me & Episcopo, concitatis in cursum equis reverterentur, & ipse lascivo superatus animo, non me potui cohibere, sed (prohibente licèt illo) ludentibus me miscui, & simul cursu equi contendere cœpi. Quod dum agerem audivi illum post tergum mihi cum gemitu dicentem: O quàm magnum væ facis mihi sic equitando! Et ego audiens nihilominus cœptis institi vetitis. Nec mora, dum fervens equus, quoddam itineris concavum va-

mid ſƿiðran ꞃeſe oferhleop ⁊ oferſƿealde. ða ƿearð me ſlide ⁊ him of afeoll ⁊ ic ſona ƿæs geſƿolten. ⁊ min geƿit ⁊ ealle mine ſtyþneſſe forleas. ƿæs on ðære ſtoƿe ſum ſtan ðære eorðan gelic mid þynne tyrf beƿrigen. ⁊ nænig oþer ſtan on eallum ðam felda gemeted beon mihte ; Ða gelamp mid þa godcundā foreſceaƿneſſe ðære ſynne to ƿitnunge minre unhyrſumneſſe. ða ic hreoſende ƿæs. ꝥ ic com mid ðy heafde ⁊ mid handa on ðone ſtan drifan. ⁊ ſe þuma gebrocen ƿæs. ⁊ eac ſƿylce ſeo geheodneſ ƿæs heafdes tobrocen ⁊ to lyſed ƿæs. ⁊ ſƿa ſƿa ic cƿ. ꝥ ic ƿæs deadum gelic ⁊ nan lim onſtyrian ne mihte ; Ða aſlogen hi geteld ofer me on þam ic læg. ƿæs hit hu *hugu ſeo ſeofoþe tid dæges. ꝥ is an tid ofer midne dæg fram ðære tid á oð æfen ic ſtille. ⁊ ſƿa ſƿa dead aƿunode. ða hit ða æfen ƿæs. þa acƿicode ic hƿon. ⁊ mine geferan me ham bæron. ⁊ ic ſƿigende ealle þa niht aƿunode. ⁊ blode ſpau. forþon ðe mine innoþas on þam fylle to locene ƿæron. ⁊ ſe B'. hefiglice ſargode be ðam fylle. ⁊ mine forƿyrde. forþon þe he me mid ſyndrige lufan lufode. ne he ƿolde ðære nihte æfter his ðeaƿe mid his geferum ƿunian. ac he ana ongebedum ſtod ⁊ ða niht ealle ƿacode. ic ƿene ꝥ he ƿære *ben ſiende þa uplican arfæſtneſſe minra geſynta. ⁊ ſona on ærne morgen eode in to me. ⁊ ſang orationem ofer me. ⁊ nemde me minne noman. ða ƿæs ic ſona ſƿa ic of hefigum ſlæpe aƿeht ƿære. Ða frægn he me hƿæðer ic ƿiſte hƿa ꝥ ƿære ſe ðe to me ſprecende ƿæs. ða ontynde ic mine eagan. locade on hine. ⁊ cƿ. Ic ƿat geare ꝥ ðu eart min ſe leofa B'. cƿ. he Ðinceð ðe miht ðu libban. cƿ. ic. Ic mæg ðurh [* eoƿre] gebedo gif Drihten ƿile; Ða ſette he his hand on min heafod

* hƿæt hƿega. C.

*bid-dendne B.& C.

**Ms. B. ut Lat.*

lentiore impetu transiliret, lapſus decidi; & mox, velut emoriens, ſenſum penitus motúmq; omnem perdidi: Erat namq; in loco illo lapis terrę ęqualis obtectus ceſpite tenui; neq; ullus alter in tota illa campi planitie lapis inveniri poterat. Caſúque evenit, vel potiùs divinâ proviſione, ad puniendam inobedientię meę culpam, ut hunc capite ac manu, quam capiti ruens ſuppoſueram, tangerem; atq; infracto pollice, capitis quoque junctura ſolveretur; & ego, ut dixi, ſimilimus mortuo fierem. Et quia moveri non poteram, tetenderunt ibidem papilionem in quo jacerem. Erat autem circiter horam diei ſeptimam, à qua ad veſperam uſque quietus & quaſi mortuus permanens, tunc paululum reviviſco; ferórque domum à ſociis, ac tacitus totâ nocte perduro. Vomebam autem ſanguinem, eò quòd & interanea eſſent ruendo convulſa. At Epiſcopus graviſſimè de caſu & interitu meo dolebat; eò quòd me ſpeciali diligeret affectu. Nec voluit nocte illâ, juxta morem, cum clericis ſuis manere; verùm ſolus in oratione perſiſtens, noctem ducebat pervigilem, pro mea (ut reor) ſoſpitate ſupernæ pietati ſupplicans. Et manè primo ingreſſus ad me, & dictâ ſuper me oratione, vocavit me nomine meo, & quaſi de gravi ſomno excitatum interrogavit, ſi noſſem quis eſſet qui loqueretur ad me. At ego aperiens oculos, aio, Etiam: Tu es antiſtes meus amatus. Potes, inquit, vivere? Et ego, Poſſum (inquam) per orationes veſtras, ſi voluerit Dominus. Qui imponens capiti meo

fod ⁊ me senade ⁊ bletsode ⁊ hwearf eft to his gebede. ⁊ æfter med miclum fæce eode he min eft ⁊ cunnade. þa gemette he me sittende. ⁊ ic sprecan mihte. Ða ongan he me acsian ⁊ frinan. hwæþere ic wiste hwæþer ic on wiht butan incan gefullad wære. þæs he mid ða godcundan onbryrdnesse monad swa þ sona æfter gecyþed wæs; ⁊ ic swarede ic him. ⁊ cw. þ ic butan tweon wiste mid * fulluht bæþe on synna forgifenesse me aþwægenne beon. ⁊ ðæs Mæsse Preostes naman him nemde. Fram ðam ic wiste þ ic gefullad wæs. Cw. he se B. Gif ðu fram ðissum Mæsse Preoste gefullad wære. þonne ne eart ðu fullfremedlice ne on wiht gefullad. forþon ic hine cuþe þa he to Mæsse Preoste gehalgod wæs. ⁊ he næfre for his unglaunesse ⁊ for his unsceapnesse ða þenunge to cristnienne oþþe to fullianne on wiht geleornian mihte; ⁊ ic him forþon ða þenunge forbead forþon he wihtlice hi gefyllan ne mihte. ða he ðis cw. sona on þa ilcan tid ða cristnade he me; Ða wæs geworden ðær ðe he on minne andwlitan bleow. ða sona instæpe gefelde ic me beotiende ⁊ * wyrpende þa het he his læce to him ⁊ bebead him þ he ða to lysdan gebeodnesse minre heafod punde gesette ⁊ wriþe; ⁊ sona ðæs ðe ic his bletsunge hæfde ða getrumad ic me ⁊ gestrangad wæs. swa þ ic on morgenne hleop on min hors. ⁊ ferde mid him on oþre stowe to oþrum hame. ⁊ æfter medmiclum fæce ðæs ic ðe fullice gehæled wæs. ða ic eac swylce mid ða liffæstan ȳþe. þ is mid fulluhte bæþe wihtlice ðurhgoten. ⁊ gefullad wæs; Wunode ðes Godes wer in biscop hade xxxiii wintra ⁊ swa wæs astigende to þam heofonlican rice ⁊ wæs bebyriged in Sce. Petres portice on his mynstre þ is cweden Indeawuda; Forþon ða he

for

* fulwihte. C.

* werende. C.

manum, cum verbis benedictionis, rediit ad orandum; & post pusillum me revisens, invenit sedentem, & jam loqui valentem; cœpitq; me interrogare (divino, ut mox patuit, admonitus instinctu) an me esse baptizatum absq; scrupulo nossem. Cui ego absq; ulla me hoc dubietate scire respondi, quòd salutari fonte, in remissionem peccatorum essem ablutus: & nomen presbyteri à quo me baptizatum noveram, dixi. At ille: Si ab hoc, inquit, sacerdote baptizatus es, non es perfectè baptizatus: Novi namque eum; & quia cùm esset presbyter ordinatus, nullatenus propter ingenii tarditatem,* potuit catechizandi vel baptizandi ministerium discere. Propter quod & ipse illum ab hujus præsumptione ministerii, quod regulariter implere nequibat, omnino cessare præcepi. Quibus dictis eadem horâ me catechizare ipse curavit. Factúmque est, ut exsufflante illo in faciem meam, confestim me meliùs habere sentirem. Vocavit autem medicum, & dissolutam mei cranii juncturam componere atque alligare jussit. Tantúmque mox acceptâ ejus benedictione convalui, ut in crastinum ascendens equum, cum ipso iter in alium locum facerem. Nec multò pòst plenè curatus, vitali etiam unda perfusus sum. Mansit autem in Episcopatu annis triginta tribus, & sic cœlestia regna conscendens, sepultus est in porticu S. Petri, in monasterio suo quod dicitur in sylva Deirorum, [anno ab incarnatione Domini septingentesimo vicesimo primo.] Nam

* *Ergò non potuit baptiz. in nom. Pat. Fil. & Sp. S. vid. aliàs pag. 179. lin. 41.*

for maran yldo þone B'. had ðe-
nian ne mihte. þa gehadode monn
in biscop hade Wilfrið his Mæs-
se Preost in Eoferwic ceastre. ⁊
he gewat to þam foresprecenan
mynstre. ⁊ þær his lif in Gode
mid wyrþe drohtunge gefylde ;

cùm præ majore senectute minùs Episcopatui administrando sufficeret, ordinato in Episcopum Eboracensis Ecclesiæ Wilfrido presbytero suo, secessit ad monasterium præfatum, ibíque Deo, dignâ conversatione complevit.

Cap. 7.

Ut Ceadwalla rex occidentalium Saxonum baptizandus, Romam venerit; & ut successor ejus ad eadem beatorum Apostolorum limina devotus adierit.

Ða wæs ðy ðriddan geare Aldfriþes rices þæs cyninges þ te Ceadwalla West Seaxna cyning. mid ðy he his ðeode twa gear fromlice in cynedome forewæs. þ he forlet þ eorþlice rice for Drihtne ⁊ for þam ecan rice in heofonum. ⁊ to Rome com. ⁊ him * syndeplice wilnade þ wuldor begitan þ he æt stowe þara eadigra Apostola mid ðam wyllan fulluhte bæþes aþwægen beon. in ðam anum he geleornode moncynne ingong openian ðæs heofonlican lifes ; ⁊ swylce eac he wæs gehyhtende. þ he sona þær ðe hine mon gefullade his lichoman tolysed wære. ⁊ clæne to ðam ecan gefean * leorde heofona rices wuldres ; ⁊ ægþer ðer þara swa swa he on his mode foresette. ðurh Drihtnes fultum gefylled wæs. forþon ðe ðider becom. ⁊ fram Sergio ðam Papan gefullad wæs. ðy halgan dæge ðær Eastorlican restedæges. ⁊ under crisman wæs sona adle * gestonden. ⁊ ðy twelftan dæge Kl'darum Maiarum. þ he wæs fromlice onlysed ⁊ forþfered. ⁊ wæs geþeoded to ðara eadigra rice in heofonum. swylce him eac in ða tide fulluhtes se gemyndiga papa Petrus to noman scop þam * eadigan ealdre ðara Apostola. to ðæs þam halgestan lichoman he mid arwærþre lufan feorran from eorðan gemærum com. eac swylce his noman gemanan geþeoded wære ;

* syndriglice. C.

* geferde. C.

* forgripen. B.

* eadigestan B.

Anno autem regni Aldfridi tertio, Ceadwalla Rex Occidentalium Saxonum, cum genti suę duobus annis strenuissimè pręesset, relicto imperio propter Dominum, regnúmque perpetuum, venit Romam. Hoc sibi gloriæ singularis desiderans adipisci, ut ad limina beatorum Apostolorum fonte baptismatis ablueretur; in quo solo didicerat generi humano patere vitę cœlestis introitum. Simul enim sperans, quia mox baptizatus, carne solutus, ad æterna gaudia jam mundus transiret. Quod utrumque ut mente disposuerat, Domino adjuvante, completum est. Etenim illò perveniens, Pontificatum agente Sergio, baptizatus est die sancto Sabbati Paschalis, [anno ab incarnatione Domini sexcentesimo octuagesimo nono,] & in albis adhuc positus, languore correptus, duodecimo Kalendarum Maiarum die solutus est à carne, & beatorum est regno sociatus in cœlis. Cui etiam tempore baptismatis, Papa memoratus * Petri nomen imposuerat, ut beatissimo Apostolorum principi (ad cujus sacratissimum corpus * à finibus terræ pio ductus amore venerat) etiam nominis ipsius consortio jungeretur.

* Sic MSS. sing.

ƿæꞃe ; ⁊ he ƿæs in his cyꞃicean bebyꞃiged. ⁊ se Papa het geƿꞃit on his byꞃigenne aƿꞃitan. ꝥ te in ðam æghƿæþeꞃ ge seo gemynd his ƿilsumnesse þuꞃh ealle ƿoꞃuld fæste aƿunode. ge eac sƿylce ða men ðe ꝥ geƿꞃit ꞃædon. oþþe gehyꞃden. seo byꞃen his dæda to æfæstnesse geleafan onbæꞃnde ;

Qui in ejus quoq; Ecclesia sepultus est; & jubente Pontifice, Epitaphium in ejus monumento scriptū est, in quo & memoria devotionis ipsius fixa per secula maneret, & legentes quoque vel audientes exemplum facti, ad* studium religionis accenderet.

* *Sax.* ad fidei religionem.

[Scriptum est ergò hoc modo:

Culmen, opus, sobolem, pollentia regna, triumphos,
Exuvias, proceres, mœnia, castra, lares;
Quæq; patrum virtus, & quæ congesserat ipse,
Ceadwal armipotens liquit amore Dei.
Ut Petrum, sedémque Petri, Rex cerneret hospes,
Cujus fonte meras sumeret almus aquas.
Splendificúmque jubar radianti carperet haustu,
Ex quo vivificus fulgor ubique fluit.
Percipiénsque alacer rediviva præmia vitæ,
Barbaricam rabiem, nomen & indè suum.
Conversus, convertit ovans, Petrúmque vocari
Sergius antistes jussit, ut ipse pater.
Fonte renascentis,[b] quem Christi gratia purgans,
Protinus ablatum vexit in arce poli.
Mira fides Regis, clementia maxima Christi:
Cujus consilium nullus adire potest.
Sospes enim veniens supremo ex orbe Britanni,
Per varias gentes, per freta, pérque vias,
Urbem Romuleam vidit, templúmque verendum*
Aspexit Petri, mystica dona gerens.
Candidus inter oves Christi sociabilis ibit,
Corpore nam tumulum, mente superna tenet.
Commutasse magis sceptrorum insignia credas,
Quem regnum Christi promeruisse vides.

* [redacted] Romulus inquit, Mea Roma caput orbis terrarum sit, proinde rem militarem colant, sciántq; & ita POSTERIS tradant, nullas opes humanas armis Romanis resistere posse. *Livius lib.* 1.

Hic depositus est Ceadwalla, qui & Petrus, Rex Saxonū, sub die duodecimo Kalendarum Maiarum, indictione secundâ, qui vixit annos plùs minùs triginta, imperante Domino Justiniano piissimo Augusto; anno ejus consulatùs quarto, pontificante Apostolico viro Domino Sergio Papâ, anno secundo.]

Ða Ceadƿalla to Rome feꞃde ða feng æfteꞃ him Ine to ƿestseaxna ꞃice. se ƿæs eac of ðæꞃe cynelican * stꞃynde. ⁊ mid ðy he seofon ⁊ ðꞃittig ƿintꞃa ꞃice hæfde ðæꞃe þeode. he eac sƿylce ꝥ ꞃice foꞃlet ⁊ his * giungꞃum bebead ⁊ to ðæꞃe eadigꞃa Apostola stoƿe feꞃende ƿæs. þa ƿæs Gꞃegoꞃius Papa haten in þa tid ; ƿilnode he on neaƿeste ðaꞃa * eadigꞃa stoƿe to tide on ælþeodignesse ƿunian on eoꞃþan. ꝥ he ðe cuþlicoꞃ fꞃom ðam halgum geeaꞃnode on heofonum onfongen beon.

* gebyꞃdo. B.
* gingꞃum. C.
* haligꞃa. B.

Abeunte autem Romam Ceadwallâ, successit in regnum * Ine, de stirpe Regia, qui cùm triginta & septem annis imperium tenuisset gentis illius, & ipse relicto regno ac junioribus commendato, ad limina beatorum Apostolorū, Gregorio Pontificatum tenente, profectus est. Cupiens in vicinia sanctorum locorum, ad tempus peregrinari in terris, quo familiariùs à sanctis recipi mereretur in

* Ini. *C.* Yne. *T.*

beon. ꝥ ðyꞅꞅum ẏlcum ꞇiꝺum moniᵹe oꝼ Anᵹol cẏnne. æþele ꝛ unæþele. ᵹe lǽpede ᵹe beꞅceoꝑene ᵹe ꝼeꝑneꝺ men ᵹe piꝼmen þiꞅ ᵹeꝼliꞇlice ꝺẏꝺon ;

cœlis. Quod his temporibus plures de gente Anglorum nobiles, ignobilésque, Laici, Clerici, viri ac fœminæ certatim facere consueverunt.

NOTÆ.

[a] Cui [*Regi scil. Ceadwallæ*] tempore baptismatis, Papa--[*Sergius*] PETRI nomen imposuerat--- *Reges baptizatos Romæ, accepisse nomen* Petri, *& Reges quoque monachos jam factos*, * *tonsuram* Petri; *& sacerdotes ipsos vocari* * *sacerdotes* Petri *antiquitates ostendunt. Et quòd ipsa templa Sancti* † Petri *inprimis nomen susciperent, (mitto quòd civitates, ut ad postremum regna) grande aliquod mysterium rei inesse nemo non jure suspicatur : Sed larvam detrahere, ipse S. Paulus docuit, de circumcisis in Mosem locutus, cùm in Christum solum* baptizati *esse debeant*; *Gal.* 2.4. ἵνα *(inquit)* ἡμᾶς καταδουλώσωνται ut nos [*Reges, Sacerdotes, Ecclesias,*] in servitutem redigerent. *Vide pag.* 209. *lin.* 9. *& p.* 257. *l.* 14.

* vide suprà p. 209 lin. 9.

* Scē. Peꞇꞃeꞅ ꝑꞃeoꞅꞇaꞅ. *hoc est* S. Petri sacerdotes. *Miscell. Sax. ad finem Bed. Cott. Sax. pag.* 353. *l.* 13.

† Dunelmens. Ms. pag. 133. col. 2.

[b] Beatissimi Apostolorum principis. [*Sax.* ealꝺoꞃe] *quærant qui velint quare non* ealꝺoꞃmon princeps: *à loco*, 1. *Pet.* 5. 1. Πρεσβυτέρους---παρακαλῶ ὁ συμπρεσβύτερος. *Sed ipse S. Petrus si hic in terris hodie versatus Ecclesiam Christi, propter principatum solius Petri tam miserè laceratam, & in partes undique scissam videret, annon S. Pauli verbis usus, at nomine Petri, in Pauli mutato, exclamaret*, Μὴ Πέτρος ἐσταυρώθη ὑπὲρ ὑμῶν ἢ εἰς τὸ ὄνομα Πέτρου ἐβαπτίσθητε; *Hinc tantùm non reclamavit principatui, si qui fuit ante obitum suum Petrus, quasi nonnullorum fastum prævidens obtendentium nomen* Petri, *Vicarium* Petri, *successorem* Petri, *& personam* Petri, * *utilitatis gratiâ, admirantium: verùm quid diceret Petrus fingite*; *Egóne solus* Cephas? *hoc est, lapis*, *Christus est*, 1. *Pet.* 2. 4. *ille vivus* lapis. *vel, Egóne solus* lapis *propter fidem? vos quoque credentes* (*v.* 5.) estis vivi lapides. *Vel unde vocatus est S. Petrus in Sacris, Princeps Apostolorum, vel potiùs, ut Rex Aluredus*, ealꝺoꞃe. *Græcam vocem rectè exprimens*, πρεσβύτερος; *nisi quòd* πρεσβυτέρους ὁ συμπρεσβύτερος παρακαλεῖ. *quòd seniores ipse*, unà senior, *& ut* * *Syrus & Arabs*, socius, *hortatus fuerit? Quid quòd illum allocutus sit Christus, Joh.* 21. 15, 17. Pasce oves meas. *Sic* 1. *Pet.* 5. 2. Vos quoque, qui in vobis est, gregem Dei, *sed vers.* 3. Neque ut DOMINANTES in cleris, sed exemplum gregi perhibentes. *Nec obstant elogia quæ Ecclesia nostra, ritè veterrimos secuta, S. Petro tribuit*; *at sine reliquorum Apostolorum honoris, & pacis communis dispendio. Sic ut cætera, Latinè do.*

1. Cor. 1. 13.

* Vide Epist. Judæ, v. 16.

* socius vester.

Dominica de Passione Domini, *Hom.* 34. *p.* 247. *l.* 11.

Ƕpi polꝺe æꝼꞃe ᵹeþaꝼian ꞇeálmihꞇiᵹa pealꝺenꝺ ꝥ hiꞅ ᵹecoꞃena ðeᵹn þe he eallum ᵹeꞅeꞇꞇe ᵹeleaꝼꝼullum leoꝺum laꞃeoꞃ ꝛ hẏꞃꝺe. ꝥ he hine ꝼoꞃ ẏꞃhþe ꞅpa oꝼꞇ piþꞅoce ;

Quî unquam pati voluit Omnipotens gubernator, ut minister electus suus, [Petrus] (*quem omnibus constituit populis fidelibus* Doctorem, Pastorémque,) *illum præ metu toties abnegaret?*

Sic & reliqui discipuli, doctores universales, & hinc pastores quoque.

Domin. de Passione Domini, *p.* 244. *l.* 17.

Spa ꝼela þuꞅenꝺ enᵹla mihꞇon eaþe beꞃeꞃian Cꞃiꞅꞇ piþ ða unmenn. miꝺ heoꝼenlicum pæꝑnum. ᵹiꝼ he ðꞃoꞃian nolꝺe ꞅẏlꝼpẏlleꞅ ꝼoꞃ uꞅ ; Ne he nolꝺe ða ᵹẏꞇ hiꞅ ᵹinᵹꞃena ꝺeaþ. ac heolꝺ hi ꞇo laꞃeoꞃum eallum leoꝺꞅcipum ;

Tot millia angelorum Christi contra paucos, cœlestibus armis facilè defendere potuissent, si suapte sponte pro nobis pati noluisset. Neque discipulorum suorum mortem adhuc voluerat. Verùm illos *in* Doctores omnium nationum *conservavit.*

Et Feria 4. in hebdomada Pascha, p.339. l.13.

Petrus teah þ net to lande. forþam þe him is synderlice betæht heordræden ofer eallum Cristennum mannum. swa swa Drihten him to cwæþ ðriwa; set ðisum ylcan gereorde he cw. Petrus. lufast ðu me? ---- swylce he cwæde; Gif ðu me lufie cyþ þa lufe þe þu to me hæfst minum folce mid ðinre gymene; Witodlice Petrus tyhþ ða geleaffullan of yþigendre sæ ðissere worolde. ⁊ fram flæsclicum lustum to ðære ecan staþolfæstnysse þurh his lare. þurh tacna. þurh þingrædene. þurh mildsunge him forgifenre mihte;

Petrus rete illud ad terram traxit: illi enim singulariter *pastorale munus in Christianos omnes demandatum fuit: sicut illi Christus ter dixit;* Petre, num amas me? — *Quasi dixisset; Si amas me, amorem quem in me habes, illum populis meis curâ tuâ notum facias. Petrus quidem fideles de mari hujus seculi fluctuoso, & à desideriis carnalibus, ad stabilitatem æternam per* doctrinam suam, *per* miracula, *per intercessionem, per misericordiam, concessâ illi potestate eruit.*

Per doctrinam, *inquit, &c. atque iisdem modis reliqui Apostoli sub Christo, qui* doctrinam, *&c. illis æquè atque Petro distribuit. Hujusmodi arma Apostolorum successoribus nemo invidet. Gladii verò potestatem Petro Christum interdixisse, Ecclesia vetus è sacris ità commentatur.*

Dominica De Passione Domini, *pag.245. lin.9.*

Nær Petrus gewunod to ænigre wæpnunge. ac ðær wæron twa swurd sylflice gebrohte to þam wiþerstealle gif hit swa Crist wolde; Ac he forbead þ gewinn mid wordum ðearle. þ nan Godes ðeow ne sceolde on hine sylfne truwian. ne mid wæpnum winnan wiþ woruldlice cempan gif he Cristes fotswaþum fyligan wile;

Petrus haud erat telo alicui assuefactus: Duo verò gladii erant quidem ad resistentiam allati, si ità Christus vellet. Sed ipse contentionem istam verbis vehementer vetuit, quod nemo ministrorum Dei in seipso confidat; neque per arma cum terrestri confligeret milite, si Christi vestigiis insequi voluerit. *Luc.22.38.*

Principatum verò S. Petri in reliquos Apostolos si qui unquam fuerat, non à Christi verbis, sed à solo Apostolorum voto emanasse, docet vetus illa summa Decret. Anacleti Papæ, viz. Cæteri Apostoli cum eodem (*sc. Sancto Petro*) PARI CONSORTIO, HONOREM & POTESTATEM acceperunt, ipsumque (*S. Petrum*) PRINCIPEM eorum esse VOLUERUNT. *Mitto reliqua quæ lucem jam viderant, testimonia.*

Sed qui fit, ut Apostoli principatum Petro Romæ præbuerint, quem ipsi omnes imò & S. Petrus S. Jacobo Hierosolymis adsignarunt? viz. In die sanct. Pentecost.

Eft þa cwæþ Petrus; Hwi gewearþ inc swa. þæt gyt dorston fandian Godes? Heo feoll ðær rihte ⁊ gewat. ⁊ hi man bebyrigde to hire were; Ða wearð micel ege on Godes gelaþunge ⁊ on eallum ðe ðæt geaxodon; Ða Apostoli syþþan ærþan ðe hi to feordon gesetton Jacobum þe wæs gehaten rihtwis on Cristes setle, ⁊ eall seo geleaffulle

*Rursus dixit * Petrus;* Quare vobis sic obtigit, quòd Deum tentare audeatis? Illa jam confestim cecidit, obiitq; eámq; homines juxta virum suum sepelierunt; erátque timor magnus in Ecclesia Dei; & in omnibus qui id cognoverant. *Tunc* Apostoli *priusquam abierant,* *JACOBUM *qui vocabatur* JUSTUS *in* Christi * sedem *locabant, totâque * fidelium Ecclesia*

**Act.5.9,10.*

* *Vide quoq; Euseb. Eccl. hist. lib.1. c.1.*
* *Ergò & S. Petrus.*

gelaþung

gelaþung him gehyrsumode æfter Godes tæcunge; He ða gesætt þ setl þritig geara. ⁊ æfter him Symeon ðæs hælendes mæg;

illi [Jacobo] *juxta doctrinam Dei obsequebantur. In sede ergò illa triginta annos sedebat, & post illum Simeon, Servatoris consanguineus.*

Sufficiat denique veris Catholicis, quòd fidem Petri, cùm illam inprimis quæ creditur, sc. Christum Jesum esse vivum illum Cepham; tum illam etiam quâ in eundem creditur, intemeratam servent. Vide pag. 236. l. 16.

c Quem [*sc. Regem Ceadwallam*] Christi gratia purgans.---- *& vers. ult.* Quem regnum Christi promeruisse vides. *Quem sc. Ceadwallam: nam Ceadwallæ merita sunt Christi gratia. Quæ si ex gratia,* * *tum non ex operibus. Vide Serm. Catholicum* in Letania majore, *pag.* 110. *l.* 20.

* *Rom.* 11. 6.

Vid. etiam MS. Sax. Hom. Coll Trin. pag. 130.

Us is to smeagenne ꝥ word ðe he cƿæþ. ge ðe sind yfele; Yfele ƿe sind. ac ƿe habbaþ godne Fæder; Ƿe habbaþ gehyred urne naman. ge ðe synt yfele; Ac hƿa is ure Fæder? Se ælmihtige God; ⁊ hƿilcera manna Fæder is he? Sputelice hit is gesæd yfelra manna; ⁊ hƿilc is se Fæder? Be ðam ðe is gecƿeden; Nis nan man god. butan Gode anum; Seþe æfre is god. he gebringþ us yfele to godum mannum. gif ƿe bugaþ fram yfele. ⁊ doþ god; God ƿæs se man gesceapen Adam. ac ðurh his agenne cyre. ⁊ deofles tihtinge he ƿearþ yfel. ⁊ eal his ofspring; Seþe synfull bið he bið yfel. ⁊ nan man nis on life butan sumere synne; Ac ure goda Fæder us geclænsaþ. ⁊ hælþ. sƿa sƿa se ƿitega cƿæþ. Drihten gehæl me ⁊ ic beo gehæled. Geheald ðu me ⁊ ic beo gehealden; Seþe god beon ƿile. clypige to ðam ðe æfre is god ꝥ he hine godne geƿyrce;

Nobis verbum illud perpendendum est, quod dixit, Vos mali estis. *Mali sumus; sed Patrem habemus bonum: nomen* * *nostrum audivimus,* vos qui mali estis. *Sed quis est Pater noster? Omnipotens Deus. Et qualis hominum pater est? clarè dicitur, Malorum hominum. & qualis est pater?* [*talis*] *de quo dicitur,* Nemo bonus est præter Deum solum. *Qui semper Deus est, nos malos in homines* bonos *provehit, si declinemus malum; bonúmque faciamus.* Bonus homo erat Adam creatus, sed per proprium arbitrium suum, *&* diaboli seductionem malus factus est, totáque ejus progenies. *Qui peccato pleni sunt, mali sunt:* & nemo est in [*hac*] vita absque aliquo peccato: *sed bonus Pater noster nos purgat, sanátque, prout Propheta ait,* Domine, sana me, & sanabor: salvum me fac, & salvus ero. *Qui* bonus *esse velit, illum invocet qui semper* BONUS *est, ut illum bonum faceret.*

* *nam* man homo, *Sax.* malum *significat: ut è contra,* God, Deus; *significat* bonum.

Jer. 17. 14.

Et Sax. hom. Trin. Coll. in Dominica secunda post Pascha, *pag.* 74. *in verba,* Ego sum pastor bonus.

Micel is Godes mildheortnes ofer man cynne ꝥ he sylf ƿile secan sƿa sƿa us sægþ þis geƿrit his ða tostenctan sceap. ⁊ him sylf geneosian. ⁊ hy gegaderian sƿa sƿa god hyrde deþ of eallum þam stoƿum ðe hy to stencte ƿæron. þu ƿilt losian on leahtrum. ⁊ æthlapan þam hyrde.

Magna est in humanum genus Dei misericordia, ut ipse *nos quæreret, (sicut nobis hæc Scriptura dicit) dispersas oves suas, útque ille ipse visitaret, ipsásque instar boni pastoris, recolligeret, ex omnibus locis ubi erant dissipata.* Tu *perire velis in flagitiis, & à pastore exili-*

ac he þe ƿile gyman ongean to þære eorðe; Betera is Godes ƿilla þe nele þ þu losige. Ðonne þin ƿilla sy. þe ƿilt ði sylf losian;

re: ille *verò te ad peculium denuo lucrari velit.* Melior est voluntas Dei *qui nolit ut pereas, quàm voluntas* tua, *qui te velis perdere.*

*Et hom.*34. *p.*42.*l.*2. Dominica in Septuagesima, *in verba, Tu Deus es susceptor meus, Deus meus, & misericordia mea, lin.* 13.

Nolde he gecigean God mildheortne. ac het hine his mildheortnys ðus cweðende. Min God ⁊ min mildheortnys; ---- Ðu eart min God ⁊ min mildheortnys; Godes mildheortnys us fyligþ. ða ða ƿe ƿel noldon. ða forhradode Godes mildheortnys us þ ƿe* ƿe ƿoldon; Nu ƿe ƿel ƿillaþ us fyligþ Godes mildheortnys þ ure ƿylla idel ne si. He gearcaþ urne godan ƿillan to fultumienne ⁊ he fylst ðam ƿillan gegearcodne;

* *l.* ƿel.

Noluit Deum misericordem vocare; sed nuncupavit illum misericordiam suam. *Sic inquiens,* Deus meus, & misericordia mea. *Et paulò pòst:* Tu es Deus meus, & misericordia mea. Dei misericordia nos anteivit; *& misericordia ejus nos* sequitur, *cùm nos ipsi bene velle nollemus, nos Dei misericordia prævenit, ut bene velle velimus. Nunc cùm bene volumus, Dei nos sequitur misericordia, ut voluntas nostra irrita nè fiat. Præparat *bonam nostram voluntatem, ad auxiliandum, & voluntatem jam præparatam fulcit.*

* *vide Lombard. lib.* 2. *Distinct.* 26. *ex Augustino.*

Et MS. Sax. Trin. Coll. Hom. ad populum, in octavis Pentecost. *pag.* 275. *lin.*11.

Ða cƿæþ eft Johannes be ðam arleasum mannum; Ælc ðæra manna ƿæs aƿorpen into ðam ƿidgillum mere ðær bradan fyres. ðe on ðære liflican bec æror næs aƿriten on þam ecan gemynde. sƿa sƿa þæra halgena naman ðe mid ðam hælende ƿuniaþ. syndon aƿritene on ðære ƿuldorfullan bec. þ is seo forestihtung fram frymþe mid Gode;

Tunc Johannes rursus ait de hominibus istis sceleratis, Quisque istorum hominum in *dehiscens hujus immensi ignis* stagnum projectus est, *illorum scil. qui in libro vitæ, in* æterna [Dei] mente *priùs non scripti erant. Sicut Sanctorum nomina, qui cum Jesu permanent, scripta sunt in illo libro glorioso: hæc est illa* prædestinatio *cum Deo à principio.*

Liber vitæ, mens Dei; æternáque prædestinatio.

Cap. 8.

De obitu Theodori Archiepiscopi.

ÐA ƿæs þy nyhstan geare æfter þam þe Ceadƿalla * æt Rome forþfered ƿæs. þ te ðære eadigan gemynde Ðeodorus Arceb'. eald ⁊ dagena full forþfered ƿæs. þ is ða he hæfde eahta ⁊ hund eahtatig ƿintra; Ðone sylfan ƿim ƿintra hine hæbbende beon. oft he ær his monnum foresæde þ he mid onƿrigenesse his sƿefnes ongeate;

* on. B.

ANno autem post hunc quo Ceadwalla Romæ defunctus est proximo, [id est, sexcentesimo nonagesimo incarnationis Dominicæ] Theodorus beatæ memoriæ Archiepiscopus, senex & plenus dierum, id est, annorum octoginta & octo, defunctus est. Quem se numerum annorum fuisse habiturum, ipse jamdudum somnii revelatione edoctus, suis prædicere

Anno Dom. 690.

Ƿunade

Ƿunade he on biscop hade tƿa ⁊ tƿentig ƿintra. ⁊ ƿæs bebyriged in Sce'. Petres cyricean. in þære ealra ðara biscopa lichoman Contƿara burghe gesette syndon ; Be ðam ætgædere mid þam ylcum efenhletum his hades rihtlice ⁊ soþlice mæg gecƿeden beon. þ te heora lichoman in sibbe bebyrigede syndon. ⁊ heora noma leofaþ ƿide feorh in ecnesse ; ⁊ þ ic hrædlice cƿeþe. þ in þa tid his B'. hades sƿa mycel gastlic freomung ongon beon in Angel cynnes cyricum sƿa næfre ær ðon beon mihte ;

solebat. Mansit autem in Episcopatu annis viginti duobus, sepultúsque est in Ecclesia sancti Petri, in qua omnium Episcoporũ Dorovernensium sunt corpora deposita. De quo unà cum consortibus ejusdem sui gradûs rectè & veraciter dici potest, quia *corpora ipsorum in pace sepulta sunt, & nomen eorum vivet in generationes & generationes.* Ut enim breviter dicam, *tantum profectûs spiritalis, tempore præsulatûs illius Anglorum Ecclesiæ, quantum nunquam antea potuere, cœperunt.

[Cujus personam, vitam, ætatem, & obitum, Epitaphium quoque monumenti ipsius, versibus Heroicis triginta & quatuor palam ac lucidè cunctis illò advenientibus pandit. Quorum primi sunt hi:

Hic sacer in tumba pausat cum corpore præsul,
Quem nunc Theodorum lingua Pelasga vocat:
Princeps Pontificum, felix, summúsque sacerdos,
Limpida discipulis dogmata disseruit.

Ultimi autem hi:

Namque diem nonam decimam September habebat,
Cùm carnis claustra spiritus egreditur.
Alma nova scandens felix consortia vitæ,
Civibus angelicis junctus in arce poli.]

NOTÆ.

* Tantum profectûs spiritalis tempore præsulatûs illius [*scil. Theodori Cantuariensis*] Anglorum Ecclesiæ, quantum nunquam antea potuere, cœperunt. *Nam hujus, & Adriani Abbatis excultissimâ eruditione & industriâ,* *congregatâ discipulorum catervâ, scientiæ salutaris quotidie flumina in rigandis *Anglorum* cordibus emanabant. *Neque illâ apud gentem nostram ætate, Theologiam, Dei notitiam, in abditis Monasteriorum paucorum penetralibus reconditam latere, passus est Theodorus; sed & in villas quasque per omnes gentis hujus angulos disseminatas, circumferri, & ibidem ex illo usque tempore singulari Dei beneficio commorari providissimè curavit. Nam ut MS. Codex Cantuariensis Aulæ Trin. pag.* 46. Excitabat *Theodorus Archiepiscopus*, fidelium devotionem & voluntatem in quarumlibet provinciarum civitatibus, nec non villis, Ecclesias fabricandi, *Parochias distinguendi, assensus regios procurando: ut si qui sufficientes essent, & ad Dei honorem pro voto haberent, super proprium fundum Ecclesias construere, earundem perpetuo patronatu gauderent.— Hoc autem factum est, ut tenellæ adhuc Ecclesiæ Anglicanæ structura celerius posset esse perfecta. *Hactenus MS.*

* *Vide suprà pag. 258. l. 47.*

* *Paroeciarum in Anglia distinctio*

CAP.

Cap. 9.

Ut Theodoro defuncto, Archiepiscopatûs gradum Berhtwald susceperit; & inter plurimos quos ordinavit, etiam Tobiam, virum doctissimum Rosensis Ecclesiæ fecerit Antistitem.

*Berhtwald. C.

Ða feng æfter Ðeodore * Brihtwald to þam biscop hade. se wæs Abbud in þam mynstre ðe is Reaculf nemned; Wæs se wer in wisdome gewrita wel gelæred. ge eac somod in cyriclicum þeodscipum ⁊ in mynsterlicum healice intimbred. þeah þe he no si his foregengan to wiþmetenne; Wæs he gecoren in B'. had þy ærestan dæge Julius monþes. wæron þa Wihtred ⁊ Swæfheard cyningas on Cent; Wæs he gehalgod ðy æfteran geare ðy ðriddan dæge Kalendarū Juliarum. wæs se drihtenlica dæg. from Godwine ealdor B'. Gallia rices. ⁊ he sæt on his setle on Cent ærran dæge Kalendarum Septembrium. [*drihtenlican dæge;] Ða Gefmund þære cyricean B'. æt Hrofes ceastre forþferde. ða gehalgode he eac swylce betwih monige biscopas Tobiam for hine to B'. se wer wæs on Ledennisc gereorde. ⁊ on Grecisc. [*⁊ in Englisc] micellice intimbred ⁊ wel gelæred;

*Sic MS. B. & C. ut Lat.

*Sic MS. B. & C. ut Lat.

Successit autem Theodoro in Episcopatum Berhtwald, qui erat Abbas in monasterio [quondam juxta ostium aquilonare fluminis Genlade positum,] Racvulf nuncupatur. Vir & ipse scientiâ Scripturarum imbutus, & Ecclesiasticis simul ac monasterialibus disciplinis summè instructus; tametsi prędecessori suo minimè comparandus. Qui electus est quidem in Episcopatum [anno Dominicæ incarnationis sexcentesimo nonagesimo secundo:] die primo mensis Julii, regnantibus in Cantia * Victredo & Suebhardo. Ordinatus autem anno sequente, tertio die Kalendarum Juliarum, dominicâ, à Godwino Metropolitano Episcopo Galliarum, & sedit in sede sua pridie Kalendarum Septembrium dominicâ. Qui inter multos quos ordinavit antistites, etiam Gebmundo Rofensis Ecclesiæ præsule defuncto, Tobiam pro illo consecravit, virum Latinâ, Græcâ, & Saxonicâ linguâ, atque eruditione multipliciter instructum.

Anno Dom. 692.

*C. Withredo. T.

Cap. 10.

Ut Ecgberht vir sanctus, ad prædicandum in Germaniam venire voluerit, nec valuerit: porrò Victberctht adveniret quidem, sed quia nec ipse aliquid profecisset, rursus in Hiberniam, unde venerat, redierit.

*Mæsse Preost B.

Ðære tide se arwurþa Cristes ðeow ⁊ * sacerd Ecgbyrht se halga þone ðe we ær beforan sædon. þ he in Hibernia ðam ealonde in ælþeodignesse lifde for þam ecan eþle in heofonum to begitanne. foresette he ⁊ ðohte on his mode. þ he wolde monigum bryttian. þ is þ he wolde þ Apostolice weorc onhyrian. sumum ðara þeoda

Eo tempore venerabilis [& cum omni honorificentia nominandus] famulus Christi & sacerdos Ecgberht, (quem in Hibernia insula peregrinam ducere vitam, pro adipiscenda in cœlis patria, retulimus) proposuit animo pluribus prodesse, id est, *inito opere Apostolico, VERBUM DEI

ðeoda Godes ƿord ⁊ godspel læran ⁊ bodian. þam ðe hit ða gyt ne gehyrdon; Ðara cynna monige he ƿiste on Germanie ƿeran ðanon Engle ⁊ Seaxan cumene ƿæron. þe nu on Breotone eardiaþ; Ƿæron Frysan. Rugine. Dene. Hune. eald Seaxan *Boructƿare. ƿæron eac oðer folc monig on ðam ylcan dælum ða gyt hæþenum ðeaƿum þeoƿiende. to ðam se foresprecena Cristes cempa ymb liþende Breotone utan cuman ƿolde. gif ƿen ðære ꝥ he ðær hƿylce mihte deofle oþgripan ⁊ to Criste gecyrran. oþþe gif ꝥ beon ne mihte þohte ꝥ he ƿolde Rome gesecan. ⁊ þa halgan stoƿe ðara eadigra Apostola ⁊ Cristes martyra geseon. ⁊ him ðær *gebiddan. ac him ða upplican onƿrigennesse ⁊ ƿeorc somod ƿiþstodon. ꝥ he no hƿæþer þyssa gefremede ne ðurhteah; Ða geceas he him geferan ða þe ægðer ge on heora dædum ge on heora gelæredonesse frome ⁊ scearpe ƿæron Godes ƿord to bodienne ⁊ to lærenne ⁊ ealle þa ðing gegearƿade ða ðe scypliðendum nyðþearflicu geseƿen ƿæron; Ða com sume dæge on ær morgen to him an ðara broðra se ƿæs iu on Brytene Boisles discipul ⁊ ðeng Gode ðæs leofan sacerdes; Mid ðy he ða se ylca Boisel ƿæs reogolƿeard ðæs mynstres on Mailros. under Eatan ðam Abbude sƿa sƿa ƿe beforan sædon. sæde him his gesihþe seo him ðære ylcan nihte ætyƿde. Cƿ. he: Mid ðy ƿe gefylled hæfdon urne uhtsang ⁊ ure gebeda ⁊ ic mine leomu on bed gesette. ⁊ me leoht slæp oferarn ða ætyƿde me min *iu magister ⁊ fester fæder. min se leofesta Boisel ⁊ me frægn hƿæþer ic hine ongitan mihte. Gea cƿ. ic. ðu eart min Boisel. Cƿ. he to ðon. Ic com

* Boructuare. B.

* bodigan. B.

* geo. C

aliquibus earum, quæ nondum audierant gentibus, evangelizando committere. Quarum in Germania plurimas noverat esse nationes, à quibus Angli, vel Saxones qui nunc Britanniam incolunt, genus & originem duxisse noscuntur. [Unde hactenus à vicina gente Britonum corruptè Germani nuncupantur.] Sunt autem Fresones, Rugini, * Dani, Hunni; antiqui Saxones, Boructuarii: Sunt etiam alii perplures iisdem in partibus populi, paganis adhuc ritibus servientes, ad quos venire præfatus Christi miles circumnavigatâ Britanniâ disposuit, siquos fortè ex illis ereptos Satanæ, ad CHRISTUM transferre valeret. Vel si hoc fieri non posset, Romam venire, ad videnda atq; adoranda beatorum Apostolorum ac martyrum Christi limina, cogitavit. Sed nè aliquid horum perficeret, superna illi oracula, simul & opera restiterunt. Siquidem electis sociis strenuissimis, & ad predicandum verbum * idoneis, utpote actione simul & eruditione præclaris, præparatis omnibus, quæ navigantibus esse necessaria videbantur, venit die quadam manè primo ad eum unus de fratribus, discipulus quondam in Britannia, & minister Deo dilecti sacerdotis Boisili. Cùm esset idem Boisil præpositus monasterii * Mailrosensis sub Abbate Eata, ut suprà narravimus, referens ei visionem, quæ sibi eadem nocte apparuisset: Cùm expletis (inquiens) hymnis matutinalibus in * lectulo membra * deposuissem, ac levis mihi somnus obrepsisset, apparuit magister quondam meus, & nutritor amantissimus Boisil, interrogavitque me, an eum cognoscere possem; aio, Etiam: tu es enim

* Danai. F. & c.

* Sax. Verbum Dei.

* Mailronensis. T. & c.

* Sic MS. sing.

* posuissem. W. & C.

hider ꝥ ic sceolde Drihtnes hælendes ærende Ecbyrhte bringan ꝥ ðu hƿæðere scealt him secgean 7 cyþan; Saga him forsoþ ꝥ he ne mæg þone siþfæt gefyllan ðe he gemynted hafað; Forþon ðe Godes ƿilla is. ꝥ to Columban mynstre he ma *fare 7 lære; Ƿæs se Columba se ærest lareoƿ ðæs cristenan geleafan on þam morlandum ða þe ƿyndon to norþdæle Pehta rices. 7 he ærest getimbrade. 7 gestaðelade ꝥ mynster ꝥ on Hii ðam ealonde monigum folcum *Pehta 7 Scotta lange arƿyrþe aƿunode. ƿæs ꝥ se ylca Columba þe Scottas syþþan Columcylle nemdon; Ða Ecbyrht ða gehyrde ða ƿord ðysse gesyhþe. þa bebead he ðam breþer ꝥ he nænigum oþrum men ne sæde ða gesyhþe. cƿ. ꝥ hit eaþe beon mihte. ꝥ him ðurh byrmƿunge ætyƿed ƿære. hƿæþere he þa ƿisan sƿigende sceaƿode 7 ondred ꝥ hi soþ ƿære. ne he ohte ðy ma blan fram *gearƿunge ðæs siþfætes. ðe he feran ƿolde ðeode to læranne; 7 æfter feaum dagum eft com se foresprecena broþor to him. 7 him sæde ꝥ ðære ilcan nihte him *Boisel ðurh gesihþe ætyƿde. æfter ðon ðe uhtsang gefylled ƿæs. 7 him cƿ. to. For hƿon sæderst ðu Ecgbyrhte sƿa gemeleaslice 7 sƿa *plætlice ða ðing ðe ic ðe bebead him to secganne. ac gang nu 7 saga him sƿa he ƿille sƿa he nelle he sceal to Columban mynstre cuman. forþon ðe heora sylh unrihte gangeþ. ac he ða sceal to rihtre stige geteon; Ða he ða þas ƿord gehyrde. ða bebead he eft ðam breþer ꝥ he nænigum ma openade ne cyþde. 7 ðeah þe he ƿis geƿorden ƿære ðurh ða ætyƿnesse ðære gesihþe. nohƿæðre ðon læs he his fore gearƿode mid ðam gemynegodan broþrum; Mid ðy hi ða ꝥ scyp gehlæsted hæfdon mid þam

* fore to lærenne. B. & C.

* Peohta. B.

sceaƿunge. C.

* *Sic Mss. B. & C.*

* pæclice. B.

Boisil. At ille: Ad hoc, inquit, veni ut responsum Domini Salvatoris Ecgberhto afferam, quòd te tamen referente, oportet ad illum venire. Dic ergò illi, quia non valet iter quod proposuit implere. Dei enim voluntas est, ut ad Columbæ monasteria magis docenda pergat. Erat autem Columba primus doctor FIDEI CHRISTIANÆ transmontanis Pictis ad Aquilonem, primúsque fundator monasterii, quod in Hii insula, multis diu Scotorum Pictorúmque populis venerabile mansit. Qui videlicet Columba nunc à nonnullis [composito (à cella, & Columba) nomine,] *Columcelli vocatur. Audiens autem verba visionis Ecgberht, præcepit fratri qui retulerat, nè cuiquam hæc alteri referret, nè fortè illusoria esset visio. Ipse autem tacitus rem considerans, veracem esse timebat: Nec tamen à parando itinere, quo ad gentes docendas iret, cessare volebat. At post paucos dies, rursum venit ad eum præfatus frater, dicens, [quia & eâ nocte sibi post expletas matutinas Boisil per visum apparuerit, dicens,] Quare tam negligenter ac tepidè dixisti Ecgberhto, quæ tibi dicenda præcepi? At nunc vade & dic illi, Quia velit nolit, debet ad monasteria Columbæ venire, quia aratra eorum non rectè incedunt: Oportet autem eum ad rectum hæc tramitem revocare. Qui hæc audiens, denuo præcepit fratri, nè hæc * cui patefaceret. Ipse verò tametsi certus est factus de visione, nihilominus tentavit iter dispositum cum fratribus memoratis incipere. Cúmque jam navi imposuissent quæ tanti itineris ne-

* Columcille. *VV.* Columcella. *T.*

* *Sic VV. & C.* alicui. *T.*

ðam ðingum ðe swa mycles siþfætes nyd abædde. ⁊ hi monige dagas winde ⁊ gewidor abidon ða wæs sumre nihte geworden swa grim storm ⁊ swa reðe. þ of miclum dæle þa þing to lose wurdon ðe on ðam scype wæron. ⁊ þ scyp * for betwih ða yða on sidan licgende ; Ða oncneow se Godes man þ he feran ne moste. ⁊ cw. þ ðæs storm wæs for me cumen ⁊ sended. ⁊ he hine ofteah ðære fore. ⁊ unwot ham ferde ; ⁊ hwæþere an his geferena wæs Wihtbyrht haten. se wæs middan geard forhicgende. ⁊ he wæs on wisdome godcundre lare mære ⁊ he monig gear on Hibernia ellþeodig ancor lif dyde on mycelre fullfremednesse ; Ða stah he on scip ⁊ com on Frysena land ⁊ tu gear singal ðære deode. ⁊ Redbede heora cyninge hælo word bodode ⁊ lærde ; Ne he hwæþere ænigne wæstm swa miceles gewinnes mid ðam ellreordum gemetan mihte. ða hwearf he eft to ðære leofan stowe his ellþeodignesse. ⁊ on ðære gewunelican stilnesse Drihtne * lifde ; ⁊ forþam ðe he ða utlican to geleafan bringan ne mihte. he ða his geferum ma of his mægna byrenum * brycian gymde ;

* forlet. B. & C.

* þeowode. B.

* brucanne. C.

cessitas poscebat, atque opportunos aliquot diebus ventos expectarent, facta est nocte quadam tam sæva tempestas, quæ, perditis nonnulla ex parte his quæ in navi erant rebus, ipsam in latus jacentem inter undas relinqueret. Salvata sunt tamen omnia quæ erant Ecgberhti & sociorum ejus. Tum * ille [quasi propheticum] illud dicens, quia propter me est tempestas hæc, subtraxit se illi profectioni, & remanere domi passus est. At verò unus de sociis ejus vocabulo * Victbercht, cùm esset & ipse contemptu mundi, ac doctrinæ scientiâ insignis (nam multos annos in Hibernia peregrinus anachoreticam, in magna perfectione, vitam egerat;) ascendit navem, & Fresiam perveniens, duobus annis continuis genti illi ac Regi illius Rathbedo VERBUM SALUTIS prædicabat. Neque aliquem tanti laboris fructum apud Barbaros invenit auditores. Tum reversus ad dilectæ locum peregrinationis, solito in silentio Domino vacare cœpit. Et quoniam externis prodesse ad fidem non poterat, suis ampliùs ex virtutum exemplis prodesse curabat.

* *Sax.* tunc novit vir Dei, &c.

* Wicberct. *W.* Wibertus. *T.*

NOTÆ.

* Famulus Christi & sacerdos Ecgberhtus--- inito opere Apostolico, verbum Dei aliquibus earum, quæ nondum audierant gentibus, evangelizando committere--- siquos fortè ex illis ereptos Satanæ, ad CHRISTUM transferre valeret. Opus Apostolicum *ex parte hîc describitur: est autem* verbum Dei, gentibus, quæ nondum audierant, evangelizando committere; eripere *autem* Satanæ, *&* ad Christum transferre. *Vide Act.* 16. 18. *& Col.* 1. 13.

Ad Christum, *inquit: ---hac loquendi formâ passim usa est vetus Ecclesia;* Converti *ad* Deum, *ad* Christum, *ad fidem* Christi, *&c. Quæ ut per totam hanc historiam faciliùs lectori conspicua occurrant, majusculis adnotanda characteribus curavi.* Ad Christum, *scil. Nullâ prius factâ mentione de obedientia alicui universali capiti totius Ecclesiæ exhibenda; sed tantùm ut renunciatis tenebrarum operibus, ad Christum per fidem S. Petri & baptismum transferri velint. Huc referantur quæ vetus Ecclesia* Domin. xxi. post Pentecost. *Serm. Cathol. p.* 221. *lin.* 11. *nobis reliquit; in verba,* Regnum cœlorum simile cuidam Regi, qui fecit nuptias filio suo.

Se cyning ðe worhte his suna gifta is God Fæder ðe ða halgan gelaþunge geþeodde his bearne þurh geryno his flæsclicnysse; Seo halige gelaþung is Cristes bryd þurh ða he gestrynþ dæghwomlice gastlice bearn. ⁊ heo is ealra Cristenra manna modor. ⁊ ðeah hwæþere ungewemmed mæden; Ðurh geleafan ⁊ fulluht we beoþ Gode gestrynde. ⁊ him to gastlicum bearnum gewiscede. ðurh Cristes menniscnysse ⁊ ðurh gife ðæs halgan gastes;

Rex qui fecit nuptias FILIO *suo, Deus Pater est, qui sanctam Ecclesiam* FILIO *suo, per mysterium incarnationis suæ, subjecit. Sancta Ecclesia est* CHRISTI *sponsa; per quam* ille spirituales filios *quotidie genuit;* Illa *autem est hominum Christianorum mater: nihilominus tamen virgo intemerata: per fidem & * baptismum* DEO *geniti sumus; atque illi in filios spirituales, per humanitatem Christi, pérque gratiam sancti Spiritûs adoptati.*

* *Hinc Ecclesia Romana, Ecclesiæ reformatæ filios nō rebaptizat.*

Et ibid. pag. 276. *l.* 15. Dominic. 2. post Epiphaniam Domini, *in verba,* Nuptiæ factæ sunt in Cana Galilææ. *Et pag. sequent. lin.* 4.

Æfter gastlicum andgite Drihten com to giftum on ðisum middan earde. forþan þe he þa halgan gelaþunge him to bryde geceas. swa swa se Apostol to geleaffullum folce cwæþ; Ic beweddode eow anum were. þ ge gearcian Criste an clæne mæden; Crist is se clæna brydguma ⁊ his gelaþung þ is seo geleaffulle menigu is his bryd. seo ðe acenð dæghwomlice ða gastlican cild ðurh geleafan ⁊ fulluht.--- þa þe þus--- faraþ fram leahtrum to mægnum hi belimpaþ to þam gastlicum giftum;

Secundùm sensum spiritualem, Christus ad nuptias venit in hunc mundum: quoniam Sanctam Ecclesiam SIBI *in sponsam elegit; sicut Apostolus populis inquit fidelibus,* Despondi ego vos UNI viro, ut vos puram virginem Christo exhibeatis. *Christus est sponsus ille purus; sua autem Ecclesia, hoc est, fidelis multitudo ejus sponsa est, spirituales filios per ** fidem *&* baptismum *quotidie procreat:- qui sic à vitiis ad virtutes-- procedunt, hi ad nuptias pertinent * spirituales.*

2. Cor. 11. 2.

* *Quamvis nè audito quidem capitis vicarii universalis nomine.*

* *Ecclesiam, scil.*

Opus *ergò* Apostolicum *esto, per fidem S. Petri & baptismum* à vitiis ad virtutes *Christianas*, ereptos Satanæ ad Christum transferre: *Hinc Cæsaribus manerent sua, Christóque sua; hinc gloria Deo in excelsis, in terris pax, intérque homines bona voluntas rediret; hinc simultates cessarent intestinæ; Regúmq; proditiones, & rerumpublicarum eversiones sensim exolescerent.*

Inito, *inquit,* opere Apostolico. *Operis Apostolici partem, clavium scil. à Christo traditam potestatem, illustret hæc quæ sequitur, * alibi licèt aptiùs adhibenda, veteris Ecclesiæ commentatio.*

* *pag.* 238. *lin.* 33.

Crist cw. to ðam Apostolum; Ðæra manna synna ðe ge forgifaþ ðæra beoþ forgifene. ⁊ ðam þe ge oftéoþ þa forgifennysse þam byþ oftogen; Ðisne anweald forgeaf Crist Apostolum ⁊ eallum biscopum. gyf hi hit on riht healdaþ; Ac gif se biscop deþ be his agenum willan ⁊ wyle bindan þone unscyldigan. ⁊ þone scyldigan alysan. ðonne forlyst he ða mihte ðe him God forgeaf; Ðam

Christus dixit Apostolis, Quorum remiseritis peccata, illorum erunt remissa, & quibus retinueritis remissionem, erit retenta. *Hanc potestatem dedit Christus Apostolis, omnibúsque Episcopis; si illam ritè conservarint. Sin verò Episcopus è ** proprio *fecerit arbitrio, innocentémque voluerit ligare, sontémq; solvere; tum potestatem illam amittit, quam illi Deus concessit.*

Joh. 20. 21. 22.

* *Nota.*

Ðam mannum ðe scealdon forgifennysse þe he gesyhþ ꝥ beoþ onbryrde ðurh Godes gife. ⁊ ðam he sceal aheardian ðe nane behreowsunge nabbaþ heora misdæda ; Crist arærde of deaþe ðone stincendan Lazarum. ⁊ þa ða he cucu wæs ða cwæþ he to his leorning cnihtum. tolysað his bendas ꝥ he gan mæge ; Ða alysdon hi ðær edcucedon bendas ðe Crist arærde to lyfe ; Forþi sceolon ða lareowas ða unbindan fram heora synnum þa ðe Crist gelifæst ðurh onbryrdnysse ; Ælc synfull man ðe his synna bediglaþ. he lið dead on byrgene. ac gif he his synna geandett ðurh onbryrdnysse. ðonne gæþ he of ðære byrgene swa swa Lazarus dyde ða ða Crist hine arisan het. ðonne sceal se lareow hine unbindan fram ðam ecan wite swa swa ða Apostoli lichamlice Lazarum alysdon ; Ac se læweda mann sceal him ondrædan ðæs biscopes cwyde. ðeah ðe sy unscyldig. ðy læs ðe he ðurh modignysse scyldig wurþe ;

Hominibus istis condonabit remissionem, * *quos gratia Dei compunctos viderit: illósque indurabit, qui nullam malefactorum suorum pœnitentiam habent. Christus à morte Lazarum gravè olentem erexit : & postquam erat redivivus, dixit discipulis suis ; Vincula ejus solvite, ut posset ambulare: Tunc solvebant vincula redivivi, quem ad vitam Christus erexit : ob id debent doctores solvere à peccatis suis, quos Christus per compunctionem vivificavit. Quivis peccator qui peccata occultat sua, jacet mortuus in sepulcro : sin verò peccata sua* per compunctionem confessus fuerit, *tum egreditur sepulcro sicut Lazarus, cùm Christus illum surgere mandaverit: Doctor ergò illum solvet ab æterna pœna, sicut Apostoli Lazarum corporaliter solvebant. Quin metuat sibi Laicus Episcopi sententiam, quamvis innocens fuerit ; ne* * *per superbiam existat nocens.*

* *Nota.*

* *Nota.*

CAP. II.

Ut Wilbrordus in Fresia prædicans, multos ad Christum converterit; & ut socii ejus * *Hewaldi, sint martyrium passi.*

* Duo enim erant Hewaldi, *ut infrà.*

ÐA ꝥ ða se Godes wer Ecgbyrht geseah ꝥ he * ne wæs for leodum godcunde lare to bodiganne. ac ꝥ he wæs gehæfed for oþre nytnesse ðære halgan cyricean. be ðære he fore manod wæs mid godcundre unwrigenesse. ne ꝥ Wihtbyrht owiht fremede. ðeah ðe he on ða dælas become ; Ða ongan he ða gyt on ꝥ weorc godcundre lare. sendan halige weras ⁊ geornfulle twelfe. ðara ealdorman wæs Willbrord micelre geearnunge Mæsse Preost ; Mid ðy hi ða ðider coman on land. ða cyrdon hi ærest to * Pipne Francna cyninge. ⁊ ðancweorþlice wæron fram him

* næs forlæten. B. & C.

*Pipine. B.

UT autem vidit vir Domini Ecgberht, quia nec ipse ad prędicandū * gentibus venire permittebatur, retentus ob aliam sanctæ Ecclesiæ utilitatem, de qua oraculo fuerat pręmonitus; nec Victberct illas deveniens in partes, quicquam proficiebat; tentavit adhuc in opus verbi mittere viros sanctos & industrios, in quibus eximius Wilbrordus presbyterii gradu & merito * præfulgebat. Qui cùm illò advenissent (erant autem numero duodecim) divertentes ad Pipinum ducem Francorum, gratanter ab illo su-

* *Sax.* Doctrinam divinam.

* *Sax.* Princeps fuit.

him onfangene ;. ⁊ forþon ðe he niwan geeode ða fyrran Frysan. ⁊ ðanon Redbed ðone cyning adraf ; Sende hi ða ðyder ꝥ hi ðær sceoldan Godes word bodian ⁊ læran. ⁊ he eac swylce wæs to gefultumiende mid his cynelicre ealdorlicnesse. ꝥ him mon noht hefiges ne laþes gedon dorste. ⁊ mid monigum fremsumnesse. ða geweorðode. ðe Cristes geleafan onfon woldan; Ðanon wæs geworden þurh Drihtnes gife ⁊ fultume ꝥ hi monige hrædlice fram deofolgyldum to Cristes geleafan gecyrdon ; Ðysse* byrne wæron fyligende sume twegen Mæsse Preostas. of Angel cynne on Hibernia ðam ealande mycelre tide. for heofonan rices lufan on ellþeodignesse lifedon; Comon hi to eald Seaxna mægþe. gif hi wen wære ꝥ hi þær ænige þurh heora lare Criste begitan mihte ; Wæron hi begen ane naman hatene. swa hi eac swylce anre wilsumnesse wæron. wæs heora ægþwæþer Heawold nemned; Wæs ðis gesceaw hwæþere. ꝥ for mislenlice heora feaxes. oþer wæs cweden se blaca Heawold. oþer se hwita ; Wæs heora ægðer æfæstlice gelæred. wæs se blaca Heawold hwæþere ma on wisdome haligra gewrita getyd ; Ða hi ða on eald Seaxan comon. þa eodon hi on sumes tungeresan * gestærn ⁊ hine bædon ꝥ he hi onsende to þam ealdormen ðe ofer hine wæs. sædon ꝥ hi hæfdon nyt ærend. ⁊ nytne intingan sumne þe hi him lædan sceolden. forþon hi ða ylcan eald Seaxan næfdon ænigne cyning ac monige ealdormen wæron heora ðeode foresette. ⁊ þonne seo tid gewinnes ⁊ gefeohtes com. ðonne hlutton hi mid tanum to ðam ealdor mannum ⁊ swa hwylc heora swa him se tan ætywde. ðonne gecuron hi ðone him to heretogan ⁊ to ladþeowe. ⁊ ealle ðam fyligdon ⁊ him hyrdon. þonne

*byrene. C.

*healle. B.

scepti sunt. Et quia nuper citeriorem Fresiam, expulso indè Rathbedo Rege, ceperat, illò eos ad prædicandum misit. Ipse quoque imperiali authoritate juvans, nè qui prædicantibus quicquam molestiæ inferret, multísque eos qui fidem suscipere vellent beneficiis attollens. Unde factum est, opitulante gratiâ divinâ, ut multos in brevi ab idololatria ad FIDEM converterent CHRISTI. Horum secuti exempla, duo quidam presbyteri de natione Anglorum, qui in Hibernia multo tempore pro æterna patria exulaverunt, venerunt ad provinciam antiquorum Saxonum, si fortè aliquos, ibidem prædicando, CHRISTO acquirere possent. Erant autem unius ambo sicut devotionis, sic etiam vocabuli. Nam uterque eorum appellabatur * Hewald: eâ tamen distinctione, ut pro diversa capillorum specie, unus niger Hewald, alter albus Hewald diceretur. Quorum uterque pietate religionis imbutus, sed niger Hewald magis sacrarum literarum erat scientiâ institutus. Qui venientes in provinciam, intraverunt hospitium cujusdam villici, petierúntq; ab eo ut transmitterentur ad satrapam, qui super eum erat, eò quòd haberent aliquid legationis & causæ * utilitatis, quòd deberent ad illum perferre. Non enim habent Regem iidem antiqui Saxones, sed satrapas plurimos suæ genti præpositos; qui ingruente belli articulo, mittunt æqualiter sortes, & quemcunque sors ostenderit, hunc tempore belli ducem omnes sequuntur, & huic obtemperant.

*W. & C. Ewaldus. T.

*utilis. W. & C.

þonne ꝥ gefeoht ⁊ ꝥ geƿin geendad ƿæs. þonne ƿæron hi eft efenlice ⁊ ƿæron ealle ealdormen ; Ða onfeng hi se tungerefa ⁊ him ƿæs behatende. ꝥ he hi ƿolde to his ealdormen onsendan sƿa sƿa hi bædon. ⁊ he hi ða * hƿylce hugu dagas mid him gehæfde ; Mid ðy hi ða þa ellreordan ongeaton. ꝥ hi ƿæron oþre æfæstnesse forþon hi symle heora sealmas sungan. ⁊ on halgum gebedum Gode þeoƿodon. ⁊ dæghƿamlice Gode on * sægdnesse bæron. ⁊ Mæssan sungan ; hæfdon hi mid him gehalgode fato. ⁊ gehalgode tabulan on * ƿigbedes ƿisle ; Ða ƿæron ða hæðenan beƿrih him ðeahtiende ⁊ smeagende. gif hi to ðam ealdormen becoman. ⁊ * mid him ðeahtigende ⁊ sprecende ƿæron. ꝥ hi hine fram heora godum acyrdon. ⁊ to ƿære niƿan æfæstnesse ðære cristenan geleafan gehƿyrfde. ⁊ sƿa sƿicce mælum eall heora mægð nyded ƿære. ꝥ hi heora eald bigang forlæten ⁊ þone beeodan ; Genaman þa semninga ða Godes men. þone hƿitan Heaƿold hi hraðe deaðe mid sƿeorde ofslogan. ðone blacan Heaƿald hi lange cƿylmdon. ⁊ ðurh lima ƿitnadon ; Ða hi þa ofslagene ƿæron ða ƿurpon hi heora lichoman ut on Rine þa ea ; Ða ꝥ þa se ealdormon gehyrde hu hi ymb þa men gedon hæfdon þa þe hine gesecan ƿoldon. þa ƿæs he sƿyþe yrre ; * Sende þa ƿeorud hider ⁊ het þone tunscipe eallne ofslean. ⁊ ðone tun forbærnan ; Ƿæron þroƿiende ða foresprecenan Cristes ðeoƿas ⁊ Mæsse Preostas ðy fiftan dæge nonarum Octobrium. ne heora martyrhada * þona ƿæron heofonlicu ƿundru. forþon þa hi ofslegene ƿæron ⁊ heora lichoman fram ðam hæðenum sƿa sƿa ƿe ær cƿædon. on ða ea ƿorpene ƿæron. ða gelamp ꝥ ða lichoman ongean ðam ƿære þær forðgotenan streames geborene ƿæron.

*hƿelce feaƿa. B & C.

*asægdnesse. C.

*ƿeofodes. B. & C.

*ƿiþ hine. C.

*gesecean. C.

*l. sende. ut C.

*þon. C

Peracto autem bello, rursum æqualis potentię omnes fiunt satrapæ. Suscepit ergò eos villicus, & promittens se mittere eos ad satrapam qui super se erat (ut petebant) aliquot diebus secum retinuit. Qui cùm cogniti essent à barbaris, quòd essent alterius religionis (nam hymnis & psalmis semper & orationibus vacabant) & quotidie sacrificium Deo victimæ salutaris offerebant; habentes secum vascula sacra, & * tabulam, altaris vice, dedicatam, suspecti sunt habiti, quia si pervenirent ad satrapam & loquerentur cum illo, averterent illum à diis suis, & ad novam CHRISTIANÆ FIDEI religionem transferrent. Sicque paulatim omnis eorum provincia veterem cogeretur in novam mutare culturam. Itaque rapuerunt eos subitò, & interemerunt album quidem Hewaldum veloci occisione gladii: Nigellum autem longo suppliciorum cruciatu, & horrenda membrorum omnium discerptione, quos interemptos in Rhenum projecerunt. Quod cùm satrapa ille, quē videre volebant, audisset, iratus est valde, quòd ad se venire volentes peregrini non permitterentur. Et mittens occidit vicanos illos omnes, vicúmq; incendio consumpsit. Passi sunt autem prefati sacerdotes & famuli Christi quinto nonarum Octobrium die: Nec martyrio eorum cœlestia defuere miracula. Nam cùm perempta eorum corpora, amni (ut diximus) à paganis essent injecta, contigit ut hæc contra impetum fluvii decurrentis per qua-

* Tabulam sacram. T.

ƿor. þurh eall xl. mila of þa stowe þe heora cuþe men ⁊ heora geferan inne ƿæron. ⁊ sƿylce eac se mæsta scima heofonlices leohtes * sean ðær þ gelomp þ ða lichoman coman. ⁊ þ eac sƿylce ða hæðenan gesaƿon ⁊ beheoldon ða ðe hi slogan. ac ða ðara martyra oðer on nihtlicre gesyhþe ætyƿde sumum heora geferan þæs nama ƿæs Tilman; Ƿæs þ mære ƿer ⁊ for ƿorulde eac sƿylce æðelre gebyrde. ƿæs he ærest cyninges ðegn. ⁊ ða ƿæs eft munuc geƿorden; Ƿæs he him secgende þ he mihte heora lichoman on þære stoƿe gemetan þær he gesaƿe þ leoht of heofonum on eorþan scinan. þ eac sƿylce sƿa gefylled ƿæs. ða fundon hi sona heora lichoman ⁊ æfter gerisenre are martyrum bebyriged ƿæron. ⁊ se dæg heora þroƿunga ge heora lichoman gemetnesse mid arƿurþre ƿeorþunge on þam stoƿum mærsode syndon; Mid þy Pippen ða se mæra cyning * Froncna ðæs þing gehyrde ⁊ geacsade þa sende he ƿeorud ⁊ het heora lichoman to him gelædan. ⁊ hi mid micle ƿuldre ⁊ ƿeorþmyndum bebyrigde on cyrican Colonie. ðære ceastre bi Rine; Is þ eac sæd þ on ðære stoƿe ðær hi ofslægene ƿæron ƿylle aƿeolle seo on ðære ylcan stoƿe oð ðisne ⁊ ƿeardan dæg genihtsum ƿæter forþfloƿeð. ⁊ geoteð monnum to ðenunge ⁊ to are;

B. & C.

* Pipin. B.

* Francna. B.

draginta ferè millia passuum, ad ea usque loca ubi illorum essent socii, transferrentur. Sed & radius lucis permaximus, atque ad cœlum usque altus, omni nocte supra locum fulgebat illum, ubicunque ea pervenisse contingeret; & hoc etiam paganis qui eos occiderant, intuentibus. Sed & unus ex eis in visione nocturna apparuit * cuidam de sociis suis, cui nomen erat * Tilmon; viro illustri, & ad seculum quoque nobili, qui de milite factus fuerat monachus; indicans quòd eò loci corpora eorum posset invenire, ubi lucem de cœlo terris radiasse conspiceret: Quod ità completum est. Inventa namq; eorum corpora juxta honorem martyribus condignum, recondita sunt. Et dies passionis vel inventionis eorum, congruâ illis in locis veneratione, celebratur. Denique gloriosissimus dux Francorum * Pipinus, ubi hæc comperit, adducta ad se eorum corpora condidit cum multa gloria, in Ecclesia Coloniæ civitatis, juxta Rhenum. Fertur autē quia in loco in quo occisi sunt fons ebullierit, qui in eodem loco usq; hodie copiosa fluenti sui dona perfundat.

* cuidam clam. T.

* Tilmannus T.

* Sax. magnus Rex Francorum.

Cap. 12.

*Ut * viri venerabiles Suitberchtin † Britannia, Wilbrordus Roma, in Fresiam sint ordinati Episcopi.*

* vir venerabilis. T & C.

† Brittanis. C Britanniis. T. & W.

Sona ðam ærestum tidum ðæs ðe ða lareoƿas coman on Frysena land ⁊ Ƿilbrord ƿæs ðam cyninge lyfnesse * onfeng þ he ðær læran moste. ða ƿolde he hrædlice to Rome cuman; Đa ƿæs B'. ðæs Apostolican setles Sergius Papa. ⁊ he ƿolde mid his lyfnesse ⁊ mid his bletsunge þ ƿillsume ƿeorc onginnan ⁊ gefyllan.

* hæfde. B.

Primis sanè temporibus adventûs eorum in Fresiam, mox ut comperit Wilbrordus datam sibi à principe licentiam ibidem prædicandi, acceleravit venire Romam (cujus sedi Apostolicæ tunc Sergius Papa præerat,) ut cum ejus licentia, & benedictione, desideratum evangelizandi gentibus o-

ðam ðeodum godspell to læranne. ⁊ somod he wilnode fram him onfon þara eadigra Apostola reliquias ⁊ Cristes martyra ꝥ mid ðy he deofolgild towurpe. ⁊ cyrican timbrede ⁊ rærde on ðære ðeode ꝥ he lærde. ꝥ he ðær gearwe hæfde haligra reliquias [* into setgtenne ꝥ he gerysenlice mihte on ðara haligra are synderige stowe gehwylce halgian ðara ðe heora reliquias] ꝥ ðær inne wæron ; Swylce eac monige oþre intingan he sohte ⁊ wilnode. oþþe ðær leornian oþþe wanon onfon ; On eallum þam mid ðy he willfægen wæs. he eft hwearf to godcundre lare. ðære tide ða broþra ða þe on Frysum wæron. mid him on ðære þenunge ðæs Godes wordes ; Gecuron hi of heora rime gemetfæstne man on his þeawum ⁊ monþwærne on heortan Swyþbyrht ꝥ se him gehalgod wære to B'. ; Sendon hine ða to Breotone. ⁊ for heora bene se arwyrþa B'. Wilfrið hine gehalgode se wæs on þa tid ðe Cantwara næfdon B'. Wæs Theodor Arceb'. forþfered. ⁊ * Bryhtwold his æfterfyligend ða gyt ne com to his B'. setle. forþon he wæs ofer sæ onsended to hadianne ; Ða Swyþbyrht hæfde B'. hade onfongen. þa ferde he eft on Breotone. ⁊ æfter med myclum fæce he gewat to ðære ðeode Boruchtuarorum. ⁊ monige heora þurh his lare to soþfæstnesse wege gecyrde. ac þa æfter * oht langre tide seo ylce þeod wæs oferwunnen fram eald Seaxum. ⁊ þa geleaffumum men ða ðe Godes word onfengon. wæron wide todrifene. ⁊ se B'. mid his geferum sumum sohte Pippen Francna cyning. ⁊ him ða * geærndode Blyþþryþ his cwen ꝥ he him wunonesse stowe sealde on sumum ealande bi Rine. ꝥ is on heora gereorde gecīged ⁊ nemned Inlitore ;

* Sic MS. B. ut Lat.

* Berhtwald. C.

* naht langre. C.

* geærnendade. C.

pus iniret: simul & reliquias beatorum Apostolorum ac martyrum Christi ab eo se sperans accipere; ut dum in gente cui prædicaret destructis idolis, Ecclesias institueret, haberet in promptu reliquias sanctorum quas ibi introduceret, quibúsque ibidem depositis * consequenter * in eorum honorem (quorum essent illa singula quæque loca) dedicaret. Sed & alia perplura, quæ tanti operis negotium quærebat; vel ibi discere, vel indè accipere cupiebat. In quibus omnibus cùm sui voti compos esset effectus, ad prædicandum rediit. Quo tempore fratres qui erant in Fresia verbi ministerio mancipati, elegerunt ex suo numero virum modestum moribus & mansuetum corde Suidbertum, qui eis ordinaretur antistes. Quem Britanniam destinatum ad petitionem eorum ordinavit reverendissimus Wilfridus Episcopus; [qui tunc fortè patriâ pulsus, in Merciorum regionibus exulabat.] Non enim eo tempore habebat Episcopum Cantia. Defuncto quidem Theodoro, sed necdum * Berchtvaldo successore ejus, qui * trans mare ordinandus ierat, ad sedem Episcopatûs sui reverso. Qui videlicet Suidbertus accepto Episcopatu, de Britannia regressus, non multò pòst ad gentem Boructuariorum secessit, ac multos eorum prædicando ad * viam veritatis perduxit. Sed expugnatis non longo post tempore Boructuariis, à gente antiquorum Saxonum, dispersi sunt quolibet hi qui verbum receperant: Ipséq; antistes cum quibusdam Pipinum petiit; qui interpellante * Bliththrythe conjuge suâ, dedit ei locum mansionis in insula quadam Rheni, quæ linguâ eorum vocatur

* Sic MSti sing.

* C. Brihtwaldo. T.

* Vide notas p.217.&251.

* Sic MS. sing.

* Blithrid. T. Bliththrida. W.

on þam he mẏnꞅꞇeꞃ ᵹeꞇimbꞃade. ꝥ nu ᵹẏꞇ oꝼ ðiꞅ. aᵹan hiꞅ ẏꝼꝼeƿeaꞃdaꞅ. ⁊ he ðæꞃ ꞅum ꝼæc on ꝼoꞃhæbbendum liꝼe liꝼede. ⁊ þæꞃ hiꞅ daᵹaꞅ * æꝼꞇeꞃ ðon ðe hi ða ꞅumu ᵹeaꞃ ᵹodcunde laꞃe læꞃde on Fꞃẏꞅena ꞃice. ða ðe mid him coman. ða ꞅende Pippen mid heoꞃa eallꞃa * ᵹeþaꝼunᵹe þone aꞃƿuꞃþan ƿeꞃ ƿillbꞃoꞃd ꞇo Rome ꞇo ꞅeꞃiᵹe ðam Papan ⁊ bæd ꝥ he hine Fꞃẏꞅena ðeode ꞇo Aꞃceb'. ᵹehalᵹode. ⁊ he ᵹedẏde ꞅƿa ꞅƿa he bæd; ƿæꞅ he * ᵹehadod in cẏꞃicean ðæꞃe halᵹan ꝼæmnan ⁊ maꞃꞇẏꞃeꞅ Scẽ. Cecilian ðẏ dæᵹe ðe hiꞃe ᵹemẏnd dæᵹ ƿæꞅ. ⁊ ꞅe Papa hine nemde ꝼꞃed namanClemenꞅ. ⁊ ꞅona ðæꞅ ðe he ᵹehalᵹad ƿæꞅ ꝥ iꞅ æꝼꞇeꞃ ꝼeoƿeꞃꞇẏne da ᵹum ðæꞅ þe he on Rome buꞃh com. ꝥ he hine eꝼꞇ ꞅende ꞇo hiꞅ B'. * ꞅeꞇle; Sealde him Pippen ⁊ ꝼoꞃᵹeaꝼ B'. ꞅeꞇl on hiꞅ mæꞃan ceaꞅꞇꞃe. ꞅeo * eald ƿoꞃde ðæꞃe ðeode iꞅ nemned ƿilꞇabuꞃh. Galleaꞅ nemnaþ Tꞃaiectum*. ƿe cꞃeþan Ɛꞇꞇꞃeocum on ðæꞃe ꞅe aꞃƿuꞃþa B'. cẏꞃicean ᵹeꞇimbꞃade. ⁊ ꝼeoꞃ ⁊ ƿide ẏmb. Godeꞅ ƿoꞃd ⁊ Cꞃiꞅꞇeꞅ ᵹeleaꝼan bodude ⁊ læꞃde. ⁊ moniᵹe ƿæꞅ ᵹecẏᵹende ꝼꞃam hæþenneꞅꞅe. ⁊ ꝼꞃam ᵹedƿolan heoꞃa liꝼeꞅ. ⁊ he moniᵹ mẏnꞅꞇeꞃ. ⁊ cẏꞃicean on þam lande ᵹeꞇimbꞃade. ⁊ æꝼꞇeꞃ ꝼæce moniᵹe oþꞃe biꞅcopaꞅ ðæꞃ ᵹeꞅeꞇꞇe ⁊ ᵹehalᵹade. oꝼ þaꞃa bꞃoþꞃa ꞃime; Ða þe mid him oþþe æꝼꞇeꞃ him coman ᵹodcunde laꞃe ꞇo bodiᵹenne. þaꞃa moniᵹe eac * ꝼoꞃþᵹeꝼeꞃdon on Dꞃihꞇen. ac he ƿillbꞃoꞃd ðe ꞅe papa Clemenꞅ nemde. lanᵹe ẏlde ⁊ aꞃƿuꞃþe hæꝼde. ꝥ iꞅ ꝥ he ꞅẏx ⁊ þꞃiꞇꞇiᵹ ƿinꞇꞃa on B'. hade liꝼde. ⁊ æꝼꞇeꞃ moniᵹꝼealdum ᵹeƿinne heoꝼonliceꞅ camphadeꞅ ꞇo medum ðæꞅ uplican edleaneꞅ becom;

* ᵹeendode. B.
* ᵹeþeahꞇe. B.
* ᵹehalᵹod. B.
* eþle. B
* alde. C
* ꝼoꞃþᵹeleoꞃodon. B.

In litore. In qua ipse constructo monasterio, (quod hactenus hæredes ejus possident,) aliquandiu continentissimam gessit vitam, ibiq; diem clausit ultimum. Postquam verò per annos aliquot in Fresia qui advenerant docuerunt, misit Pipinus (favente omnium CONSENSU,) virum venerabilem Wilbrordum Romam, (cujus adhuc pontificatum Sergius habebat,) postulans ut eidem Fresonum genti Archiepiscopus ordinaretur. Quod itá ut petierat, impletum est, [anno ab incarnatione Domini sexcentesimo nonagesimo sexto.] Ordinatus est autem in Ecclesia sanctæ martyris Ceciliæ, die *natalis ejus; imposito sibi à Papa memorato, nomine Clementis; ac mox remissus ad sedem Episcopatûs sui, id est, post dies quatuordecim, ex quo in urbem venerat. Donavit autem ei Pipinus locum cathedræ Episcopalis in castello suo illustri, quod antiquo gentium illarum vocabulo Wiltaburg, id est, oppidum Wiltorum, linguâ autem Gallicâ Trajectum vocatur. In quo ædificatâ Ecclesiâ, reverendissimus Pontifex longè latéque VERBUM FIDEI prædicans, multósque ab errore revocans, plures per illas regiones Ecclesias, sed & monasteria nonnulla construxit. Nam non multò pòst alios quoque illis in regionibus ipse constituit antistites, ex eorum numero fratrum, qui vel secum vel post se illò ad prædicandum venerant; ex quibus aliquanti jam dormierunt in Domino. Ipse autem Wilbrordus cognomento Clemens adhuc superest, longâ jam venerabilis ætate, utpote tricesimum & sextum in Episcopatu habens annum, & pòst multiplices militiæ coelestis agones, ad præmia remunerationis supernæ, totâ mente suspirans.

* *Sax.* commemorationis.

Notæ.

NOTÆ.

ᵃ Ut dum— destructis idolis Ecclesias institueret, haberet *Episcopus Wilbrordus* in promptu reliquias Sanctorum, quas ibi introduceret--- *Sed R. Aluredus ait, quòd primò* voluerit *Wilbrordus* ab illo, *scil. Papa Sergio,* beatorum Apostolorum Christique martyrum reliquias accipere, ut hoc modo cultum Diabolicum ejiciat; *hoc est, ut introductis Christianæ fidei monumentis sensim ejiciatur Idololatria: reliqua verba* [*scil.* consequenter eorum *Sanctorum* honorem---] *Rex Aluredus non agnoscit; neque scopus erat Episcopi Wilbrordi operis, ut tam Sanctorum honor aut venerabilis introducatur existimatio, (quod nemo bonus unquam improbavit,) quàm ut ejectis dæmonum, quos colebant pagani simulacris, habere possent visibiles quosdam, & in sensus incurrentes characteras Sanctorum reliquias, & templa dæmonibus erepta, & per sanctorum (quos veteres Christiani dæmonibus opponebant) nomina* soli Deo dicanda, quibus interea, quasi literis librorum, quos ignorabant, majusculis, historiarum sacrarum Evangelicarum imprimis, & Apostolicarum scintillas aliquot contemplentur; unde pertractentur animæ Gentiles, & studia accipiantur voluntatum, donec paulatim ad volumina sacra, aut legendo aut audiendo, cognoscenda perducantur. Vide hîc lib. 1. cap. 30. de fanis, à cultu* dæmonum, *ad* cultum Dei veri *traductis, &c. & de* reliquiis martyrum *inibi locatis: & nota quòd* duris mentibus SIMUL omnia abscindere impossibile sit, *ut in eodem loco rectissimè B. Gregorius. Vide etiam lib. 2. cap. 20.* Signum sanctæ crucis *in manus Regis Edwini* susceptum, *ad* imaginem *idoli regis Edwini ejiciendum, & ad* mysterium humani generis redemptionis *qualitercunque discendum. Sed qui hodie incurvant se imagunculis suis, & signo crucis, non tantùm usûs antiqui & finis inscitiam produnt, verùm & cultum à Deo neutiquam institutum, qualem Majores nostri* deofolgyld cultum diabolicum *appellabant; ignorantes promovere satagunt. De sacris locis ad cultum diabolicum delendum, & ad honorem Christi promovendum substitutis, non silent veteris Ecclesiæ nostræ Cathol. Sermones. Vide* xii. *Kl'.* April'. S. BENEDICTI Abbatis, *pag.* 316. *lin.* 10.

* Hinc templa dicebantur κυριακὰ Dominica; unde Saxonic. cyrican & Scot. Kyrc. Ang. Church. vide etiam Euseb. de laudibus Constantini, pag. 489. F.

Vide passionem S. Bartholomæi. ibid. pag. 192. & alibi passim.

Benedictus ferde to þam munte ðe is gecƿeden Casinum. se astihþ up þreo mila on heannysse ðær ƿæs geƿurþod fram ealdum dagum sum hæþengild þ ƿæs gehaten Apollo; Ða toƿende se halga ƿer þ deofolgild grundlunge ⁊ arærde ðær cyrcan Sce'. Martine to ƿurþmynte ⁊ oþer gebedhus ðam halgan fulluhtere Johanne to lofe. ⁊ þ hæþene land folc to Cristes geleafan mid singallre bodunge gebigde; Ða ne mihte se ealda deofol ðas dæda mid sƿigan forbæran. &c;

Sic Latinè do.

Benedictus montem adiit, Casinus dictum; qui in altitudinem per tria ascendit milliaria; ubi ab antiquis diebus Idolum quoddam, quod dicebatur Apollo, colebatur. Tunc sanctus vir idolum *illud funditus evertit; &* * Dominicum *in memoriam S. Martini, & oratorium aliud in honorem S. Johannis Baptistæ exstruxit; illúmque populum Gentilem ad* FIDEM CHRISTI, *prædicatione singulari convertit. Tunc haud potuit antiquus diabolus hæc facta silentio tolerare, &c.*

Vide hîc Beda cap. 21.

* Saxonic. cyrcan: κυριακὸν quia soli Domino Iesu dicatum.

CAP. 13.

Ut quidam in Provincia Northanhymbrorum à mortuis resurgens, multa & tremenda, & desideranda, quæ viderat, narraverit.

ÐYssum tidum ƿæs sum gemyndelic ƿundor ⁊ ealdum ƿundrum gelic. on Breotone geƿorden forþon ðe to aƿehtnesse

HIs temporibus miraculum memorabile & antiquorum simile in Britannia factum est: Namque ad excitationem viven-

lifiendra monna of saule

deaþe;

deaþe ;. Sum mon ƿæs sum fæc dead. ⁊ eft to life lichoman aras. ⁊ monig þing *gemyndƿurðes sæde. ꝥ he geseah ;. Þara *sume ƿe her hrædlice areccan ⁊ ƿritan ƿyllaþ ;. Ƿæs sum hiƿsciþes fæder ⁊ hina ealdor in þeodlande Norþanhymbra ꝥ is gecyged on *Cununingum. lifde he æfestlice his lif mid his hirede. þa ƿearþ he lichamlicre untrumnesse gehrinen ⁊ gestanden. ⁊ seo dæghƿamlice ƿeox oþ ꝥ he to ðam ytemestan dæge gelæded ƿæs. ⁊ on foreƿearðre niht forþferde. ac on *dagunge he eft *aþaccnede. ⁊ semninga upp aræt ⁊ ealle ða ðe æt his lichoman ƿepende stodon. mid unmæte ege geslægene ƿæron. ⁊ ut flugon. butan his ƿife anum. ðe hine sƿiþost lufade. seo an inne aƿunode. ðeah ðe heo sƿyþe forht ⁊ bifigende ƿære. ða frefrade he him ⁊ cƿ. ne ƿilt ðu ðe ondrædan. forþon ðe ic soþlice fram deaþe aras. ⁊ eam eft forlæten mid monnum lifian. na læs hƿæþere ðy life ðe ic ær lifde. ac sƿiþe ungelice. of ðisse tide me is to lifigenne. ⁊ sona aras ⁊ eode to ðære cyricean ðæs tunes. ⁊ oð lutterne dæg ðær in gebede stod. ⁊ sona æfter þon. ealle his æhto on ðreo to dælde. ænne dæl he his ƿife sealde. oþerne his bearnum. ðone ðriddan ðe him gelamp. he instæpe ðearfum gedælde. ⁊ æfter med miclum fæce. eall ƿeoruld ðing forlet. ⁊ to Mailros þam mynstre com. ꝥ is of ðam mæstan dæle mid ymb bignesse Tƿede streames betyned. ⁊ he ðær Godes ðeoƿ hade ⁊ sceare onfeng. ⁊ digle ancor stoƿe eode ;. Ða se Abbud * ꝥ geseah. hu he of þone dæg his deaþes on sƿa micelre geþƿærtnesse ⁊ forþhæfednesse moder ⁊ lichoman aheardode ⁊ aƿunode. ꝥ men ongitan mihton ꝥ he monig þing ge egeslice

ge ƿillsumlice

* gemyndelice.B.
* ƿime. B.
* Cunungum. C.
* dægred.C.
* acƿicode.C.

tium de morte animæ, quidam aliquandiu mortuus ad vitam resurrexit corporis,& multa memoratu digna quæ viderat, *narravit. E quibus hîc aliqua breviter perstringenda esse putavi. Erat autem paterfamilias in regione Northanhymbrorum, quæ vocatur *Incuneningum, religiosam cum domo sua gerens vitam. Qui infirmitate corporis tactus, & hac crescente per dies, ad extrema perductus, primo tempore noctis defunctus est. Sed diluculò reviviscens, ac repentè residens, omnes qui corpori flentes assederant, timore immenso perculsos in fugam convertit; uxor tantùm quę ampliùs amabat (quamvis multùm tremens & pavida) remansit. Quam ille consolatus; Noli, inquit, timere, quia jam verè resurrexi à morte quâ tenebar, & apud homines sum iterum vivere permissus. Non tamen, eâ mihi, quâ antè consueveram conversatione, sed multùm dissimili ex hoc tempore vivendum est. Statímq; surgens abiit ad villulæ oratorium, & usque ad diem in oratione persistens, mox omnem, quam possederat substantiam, in tres divisit portiones. E quibus unam conjugi, alteram filiis tradidit, tertiam sibiipsi retentans, statim pauperibus distribuit. Nec multò pòst, seculi curis absolutus, ad monasterium Mailros, quod Tuidi fluminis circumflexu maxima ex parte clauditur, pervenit. Acceptáque tonsurâ, locum secretæ mansionis, quam prævideret Abbas, intravit; & ibi usque ad diem mortis, in tanta mentis & corporis contritione duravit, ut multa illum, quæ alios laterent, vel horrenda vel desideranda vidisse, (et-

* c.

ge will sumlice geseah. ðe odre men mihton. ðeah ðe seo tunge swigode. þæt his lif wæs sprecende ⁊ sæde he ðisse gemete þæt he geseah ⁊ cw. leohte gesihðe. ⁊ onsyne ⁊ beorhte gegyrelan wæs. se ðe me lædde. Eode wit swigende þær ðe me þuhte ⁊ geferen wæs. ongean norþ * ⁊ east nordor. swa sunnon up gong biþ. æt middan sumere; Mid ðy wit ða hwile eodan. becomon wit to sumre dene. seo wæs micelre brædo ⁊ deopnesse. ⁊ ungeendodre lengo. wæs unc on ða wynstran healfe geseted. ⁊ ðær dæl wæs weallendum ligum full swiþe egesfullice. ⁊ þær wæs nohte * ðy læs unaræfnendlic cyle hagles ⁊ snawes full. wæs æghwæðer monna sawla ful; Ða wrixendlice on twa halfe geworpene wæron. swa swa unmætnesse miceles stormes worpene beon. ðonne hi þæt mægen ðære unmætan hæto aræfnan ne mihton. þonne stealdon hi eft earmlice on middel ðæs unmætan cyles. ⁊ mid ðy hi ðær nænige reste gemetan mihton. stelldon hi eft on middel ðæs byrnendan fyres. ⁊ ðæs unadwæscendlican liges; Mid ðy hi ða ðysse ungesæligan wrixle. feor ⁊ wide swa ic geseon mihte. butan fyrst mearce. ænigre reste. mid ða unriman mænigeo sweartra gasta ðræste wæron; Ða ongan ic ðencean. ⁊ wende þæt þæt helle wære be ðam tintregum * aræfnendlicum ic oftrecgan hyrde. þa ⁊swarede he minum geþohte se latteow. sebe me fore eode. ⁊ þus cw. nis þis cwæþ he seo hell swa þu talast ⁊ wenest; Mid ðy ic ða wæs. mid ðysse ongrislican wefersyne swyþe afyrhted ⁊ gebreged. ða lædde he me stycce mælum forþ on fyrran lænd; Ða geseah ic semninga beforan unc onginnan *þystrian ða stowe. ⁊ mycelum ðystrum eall gefylled beon; Mid þy wit þa. on ða ðystru ineodan ⁊

* ⁊ deest C.

* þon læs. C.

* una-ræfed-licum. B.

* þeostr-rian. C.

jam si lingua sileret) vita loqueretur. Narrabat enim hoc modo quod viderat: Lucidus, inquit, aspectu & clarus erat indumento, qui me ducebat; incedebamus autem tacentes (ut videbatur mihi) contra ortum solis solstitialem. Cúmque ambularemus, devenimus ad vallem multæ latitudinis ac profunditatis, infinitæ autem longitudinis, quæ ad lęvam nobis sita, unum latus flammis ferventibus, nimiùm terribile; alterum furenti grandine ac frigore nivium omnia perflante atque verrente, non minùs intolerabile præferebat. Utrumque autem erat animabus hominum plenum, quæ vicissim huc indè videbantur quasi tempestatis impetu jactari. Cùm enim vim fervoris immensi tolerare non possent, prosiliebant miseræ in medium frigoris infesti. Et cùm neque ibi quippiam requiei invenire valerent, resiliebant rursus urendę in medium flammarum inextinguibilium. Cúmque hac infelici vicissitudine longè latéque, prout aspicere poterant, sine ulla quietis intercapedine, innumerabilis spirituum deformium multitudo torqueretur, cogitare cœpi, quòd hic fortasse esset infernus, de cujus tormentis intolerabilibus narrare sæpiùs audivi. Respondit cogitationi meæ ductor qui me præcedebat: Non hoc, inquiens, suspiceris, non enim hic infernus est ille quem putas. At cùm me hoc spectaculo tam horrendo perterritum, paulatim in ulteriora produceret, vidi subitò ante nos obscurari incipere loca, & tenebris omnia repleri. Quas cùm intraremus in tantum pauli-

* *Purgatorium hic contrariis elementis conflatum narrat Dribthelmus: cui Fursæi visio p. 209. non concinit. Nec purgatorii descriptio. nec 1. Cor. 3. 13. expositio, pag. 385, 386.*

hi sƿycce mælum sƿa micel ⁊ sƿa þicce ƿæron. þ ic *noƿiht geseon mihte. nemþe þ seo ansyn scean ⁊ þa hrægel leohte ƿæron. ðæs ðe me lædde; Mid ðy ƿit þa forþgongende ƿæron under þam scuran ðære þystran nihte; Ða ætyƿdō semninga beforan ungemonige heapas sƿeartra ligea. ða ƿæron upp astigende sƿa sƿa of miclum seaþe. ⁊ eft ƿæron feallende ⁊ geƿitende on ðone ylcan seaþ; Mid þy ic ða þyder gelædd ƿæs. ða ne ƿiste ic semninga hƿær min latteoƿ com. ⁊ he me forlet on middan þam ðystrum on ðære angrislican gesihþe. ⁊ mid ðy ða ylcan heapas ðara fyra butan blinne. hƿilum up astigon on heannesse. hƿilum niþer geƿitan. on ða neoƿolnesse. ðær seaþes geseah ic ⁊ sceaƿode eall ða heannesse ðara upp astigendra *ligea fulle ƿæron monna gasta. in onlicnesse upp astigendra mid rece. hƿilum on heannesse beoþ upp ƿorpene. hƿilum eft atogenum þara fyra þrosmum ƿæron eft asliden on neoƿolnesse ⁊ on grund; Sƿylce eac unaræfnendlice fulness ƿæs mid þæs fyres ðrosme upp afeallende. ⁊ ealle ða stoƿe ðara ðystra gefylde; Mid ðy ic ða longe ðær forht stod. ⁊ me ƿæs uncuþ hƿæt ic dyde oþþe hƿider ic eode. oþþe to hƿylce *dome ic become; Ða gehyrde ic semninga micelne sƿeg me on bæcling. unmætes ƿopes ⁊ earmlices; Sƿylce eac mycel gehlyd ⁊ ceah hetung. sƿa sƿa ungelæredes folces ⁊ * byrmƿigendes gehæftum heora feondum; Ða he ða se sƿeg me nyr ƿæs. ⁊ to me becom. ða geseah ic monige ðara * gasta ƿifmonna saƿla gnorniende ⁊ heofende teon. ⁊ lædan on midde ða ðystro ⁊ hi on ðon sƿyþe blissedon ⁊ ceah hetton; Ðara manna sum ƿæs þæs ðe ic geƿitan mihte. bescoren preost. sum ƿæs læƿede. sum ƿæs ƿifmon; Tugon hi ða ƿerigan

* nanuht C.

* legea. C.

*ende. C

* beormƿiendes folces. C.

* ƿerigra. B. & C.

ſper condenſatæ ſunt, ut nihil præter ipſas aſpicerem, exceptâ duntaxat ſpecie & veſte ejus, qui me ducebat. Et cùm progrederemur ſola ſub nocte per umbras, ecce! ſubitò apparent ante nos crebri flammarum tetrarum globi aſcendentes, quaſi de puteo magno, rurſúmque decidentes in eundem. Quo cùm perductus eſſem, repentè ductor meus diſparuit, ac me ſolum in medio tenebrarum & horrendæ viſionis reliquit. At cùm idem globi ignium ſine intermiſſione modò alta peterent, modò ima barathri repeterent, cerno omnia quæ aſcendebant faſtigia flammarum plena eſſe ſpiritibus hominum, qui inſtar favillarum cum fumo aſcendentium, nunc ad ſublimiora projicerentur, nunc retractis ignium vaporibus relaberentur in profundum. Sed & fœtor incomparabilis cum ejuſdem vaporibus ebulliens, omnia illa tenebrarum loca replebat. Et cùm diutiùs ibi pavidus conſiſterem, utpote incertus quid agerem, quò verterem greſſum, quive mihi finis maneret, audio ſubitò poſt terga ſonitum immaniſſimi fletûs ac miſertimi, ſimul & cachinnum crepitantem, quaſi vulgi indocti captis hoſtibus inſultantis. Ut autem ſonitus idem clarior redditus, ad me uſque pervenit, conſidero turbam malignorum ſpirituum, quæ animas hominum mœrentes ejulantéſque, ipſa verò multùm exultans & cachinnans, medias illas trahebat in tenebras. E quibus videlicet hominibus, ut dignoſcere potui, quidam erat attonſus ut clericus, quidam laicus,

ȝan ȝastas. ⁊ niþer mid ȝeƿitan. in midde ða neoƿolnesse ðær
* fyres. B. byrnendan * liȝes ; Mid ðy hi þa sƿiþ ȝeƿitene ƿæron. ⁊ ic ðone ƿop þara monna ⁊ þone hleahtor ðara deofla sƿeotolice ȝehyran ne mihte. hƿæþere ic ðone sƿeȝ. ða ȝemencȝedne on earum hæf- de ; Betƿeoh ðas ðinȝ ða upp comon sume þara þystra ȝasta of ðære neoƿolnesse. ⁊ of ðæ- re ƿite stoƿe. ⁊ me utan ymb- sealdan. hæfdon hi fyrene eaȝan. ⁊ ful fyr of heora muðe. ⁊ of heora nosum ƿæron ut blaƿen- de. ⁊ fyrene tanȝan hi on handa hæfdon. ⁊ me nyrƿdon. ⁊ me to beotodan. þ hi me mid ðam ȝeȝripon ƿoldon. ⁊ in ða for- ƿyrd sendan. ⁊ ðeah þe hi me sƿa breȝdon ⁊ fyrhton. ne dor- ston hi hƿæþere me ȝehrinan ; Mid ðy ic ƿæs æȝhƿanon mid ðam feondum ymbseald ⁊ mid þa blindnesse ðara þystra utan betyned ; Ða ahof ic mine ea- ȝan upp ⁊ locade hider ⁊ ȝeond. hƿæþer me æniȝ fultum toƿeard ƿære. þ ic ȝehæled beon mihte ; Ða ætyƿde me æfter þon ƿeȝe ðe ic ær com betƿyh ða þystra sƿa sƿa beorhtes scinendes steorran. ⁊ þ leoht ƿæs ƿeaxen- de mare ⁊ mare. ⁊ hraþe to me efestende. ⁊ sona ðær ðe hit

quædam fœmina. Trahentes autem eos maligni spiritus, descenderunt in medium barathri illius ardentis. Factúmque est, ut cùm longiùs subeuntibus eis, fletum hominum & risum dæmoniorum clarè discernere nequirem, sonum tamen adhuc promiscuum in auribus haberem. Interea ascenderunt quidam spirituum obscurorum de abysso illa flammivoma, & accurrentes circundederunt me, atque oculis flammantibus, & de ore ac naribus ignem putidum efflantes, angebant. Forcipibus quoque igneis quos tenebant in manibus minitabantur me comprehendere, nec tamen me ullatenus contingere, tametsi terrere præsumebant. Qui cùm undiq; versum hostibus & cæcitate tenebrarum conclusus, huc illúcque oculos circumferrem, si fortè alicunde quid auxilii quo salvarer advenerit, apparuit retro viam quâ veneram, quasi fulgor stellæ micantis inter tenebras; qui paulatim crescens & ad me ocyùs festinans, ubi appropinquavit dispersi sunt, & aufugerunt omnes qui me forcipibus rapere quærebant spiritus infesti. Ille autem qui adveniens eos fugavit, erat ipse qui me ante ducebat. Qui mox conversus ad dextrum iter, quasi contra ortum solis brumalem me ducere cœpit. Nec mora; exemptum tenebris in auras me serenæ lucis eduxit. Cúmque me in luce aperta duceret, vidi ante nos murum permaximum, cujus neq; longitudini hinc vel indè, neque altitudini ullus esse terminus videretur. Cœpi autem mirari, quare ad murum accedemus

me nealæhte. þa ƿæron tostencte ⁊ on ƿeȝ fluȝan ealle ða
* tanc-ȝum. B. tun-ȝum. C. ƿiðerƿeardan ȝastas. ða ðe me ær mid heora * tanȝan to beotodan. ƿæs þ se min latþeoƿ. se þe me ær lædde ; Ða cirde he sona on þa sƿiþran hand ⁊ me onȝan lædan suþ east on þone * rodor sƿa sunne on ƿintra upp ȝonȝeþ ;
* ƿea-dor. C. Ða ƿæron ƿit sona of þam þystrum abrodene ⁊ he me læd- de in fæȝernesse smyltes leohtes ; Mid ðy he me ða on openum leohte lædde. þa ȝeseah ic beforan unc þone mæstan ƿeal ðær lenȝo on tƿa healfe. ne his heanesse æ- niȝ ende ȝeseƿen ƿæs ; Ða onȝan ic ƿundrian for hƿon ƿit to ðon ƿealle eodan. mid ðy ic on him næniȝe

eaȝh-

eagþyrl ne upp astignesse ahwonon on ænige healfe geseon mihte ; Mid ðy wit ða becoman to ðam wealle. ða sona in-
* nyste B. & C. stæpe * ne wat ic hwylcre endebyrdnesse. wæron wit on his heanesse on ðam wealle ufan weardum. & ða geseah ic ðær ðone rumestan feld & þone fægrestan. & se wæs eall swetnesse anre full growendra blostma. & seo wundriende swetnes þæs miclan swæcces. sona ealle ða fullnessa ðæs ðystran ofnes ðe me ær ðurh sweogh on weg aflymede ; & swa mycel leoht & beorhtnes ealle þa stowe geond scean. þ he ealles dæges beorhtnesse oþþe ðære mid dæglican sunnan wæs beorhtre gesewen ; Wæron on ðyssum felda unrime gesomnunge hwittra manna &
* æþele. B. fægera & monig * seld gefeondra weorada & blissendra ; Mid ðy he þa me lædde betweoh midde ða ðreatas ðara gesæligra weroda ; Ða ongan ic þencean. & me huru þuhte þ þ wære heofona rice. be ðam ic oft ær gehyrde bodian. & secgan. þa andswarede he minum geþohte. & cw. Nis ðis heofonan rice swa swa ðu talast & wenest ; Mid ðy wit ða wæron forþgangende. & oferferdon þas wununesse ðara eadigra gasta. ða geseah ic beforan unc micle maran gife leohtes. & beorhtnesse ðonne ic ær geseah. on ðære ic eac
* swetestan B. & C. swylce ða * swetnesse an stæfne gehyrde Godes lof singendra ; Swylce eac of ðære stowe swa mycel swetnes wundorlices swæcces onsended wæs. þ te seo swetnes ðe ic ær byrigde & me micel þuhte. in þa wiþgemetnesse wæs æfteran leohtes & beorhtnesse wæs lytel & med mycel gesewen ; Swa eac swylce þ leoht & seo beorhtnes ðæs blostmiendan feldes wæs med micel gesewen on þære stowe wynsumnesse ; Mid
*eloenne. C. þy ic unc wende ingangende beon. þa semninga se min latþeow gestod. & butan * ldiynge eft wæs his geond cyrrende. & me

deremus; cùm in eo nullam januam, vel fenestram, vel ascensum, alicubi conspicerem. Cùm ergò pervenissemus ad murum, statim, nescio quo ordine, fuimus in summitate ejus; & ecce ibi erat campus latissimus ac lętissimus, tantáque fragrantiâ vernantium flosculorum plenus, ut omnem mox fœtorem tenebrosi fornacis, qui me pervaserat, effugaret admirandi hujus suavitas odoris. Tanta autem lux cuncta ea loca perfuderat, ut omni splendore diei sive solis meridiani radiis videretur esse pręclarior. Erántq; in hoc campo innumera hominum albatorum conventicula, sedésque plurimæ agminum lętantium. Cúmq; inter choros felicium incolarum medios me duceret, cogitare cœpi quòd hoc fortasse esset regnum cœlorum, de quo prædicari sæpiùs audivi. Respondit ille cogitatui meo; Non, inquiens, hoc est regnum cœlorum quod autumas. Cúmque procedentes transissemus, & has beatorum mansiones spirituum; aspicio ante nos multò majorem luminis gratiam quàm priús: in qua etiam vocem cantantium dulcissimam audivi; sed & odoris fragrantia miri tanta de loco effundebatur; ut is quem antea degustans quasi maximum rebar, jam permodicus mihi odor videretur. Sicut etiam lux illa campi florentis eximia, in comparatione ejus quæ nunc apparuit lucis, tenuissima prorsus videbatur & parva. In cujus amœnitatem loci cùm nos intraturos sperarem, repentè ductor substitit: Nec mora: Gressum retorquens,

eft lædde ðy sylfan ƿegge þe ƿe
ær to coman ⁊ Mid ðy ƿit ða
eft hƿeorfende becoman to þam
* bliþan ƿunenyssum ðara hƿit-
tra gasta. ⁊ fægera. cƿ. he to
me. Ƿastu hƿæt ða ðing ealle
synd þe þu sceaƿodest. ⁊ gesaƿe.
Andsƿarede ic him. Næse cƿ.* ic.
ne ƿat ic hi ⁊ Cƿ. he. Seo dene
ðe ðu gesaƿe ƿeallendum ligum.
⁊ þam strangum cylum egeslice
beon. þ is seo stoƿ on þære syn-
don to ademanne ⁊ to clænsi-
anne monna saula. ða ðe ylden-
de ƿæron to andettenne ⁊ to
betanne heora synna. ⁊ ða man
ðe hi gefremedan ⁊ hƿæðere æt
nyhstan on ða sylfan tid heo-
ra deaþes to hreoƿe gefluȝon. ⁊
sƿa of lichoman eodan. ða hƿæ-
ðere forþon þe hi andetnesse ⁊
hreoƿe on þam sylfan deaþe hæf-
don. ealle on domes dæg to heo-
fona rice becumaþ ⁊ ⁊ monige eac
sƿylce lifigendra monna bene ⁊
gebeda. ⁊ ælmessan ⁊ fæsten. ⁊
ealra sƿiðost mæsse sang ge-
fultumað. þ hi ær domes dæge
generede beoþ. ⁊ ƿite ðu þ se
* lig fæm benda seaþ. ⁊ sefula
ðone ðu gesaƿe. þ ƿæs helle
tintreges muð. in ðone sƿa
hƿylc sƿa æne siðe on befealleð.
næfre he ðonon on ecnesse ge-
nered biþ ⁊ Seo blosmbærende
stoƿ on ðære þe þu þ fægereste
ƿeorud ongeoguþ hadnesse gesaƿe scimian ⁊ ƿinsumian. þ is
seo stoƿ on ðære beoþ onfangene soþfæstra saula ða þe on
godum ƿeorcum of lichoman gongaþ. ⁊ hƿæþere ne beoþ sƿa
micelre fullfremednesse þ hi sona synd on heofona rice ge-
lædde. ealle ða hƿæþere on domes dæge to Cristes gesyhþe.
⁊ to gefean þæs heofonlican rices ingangaþ. forþon sƿa hƿyl-
ce sƿa on eallum ƿorde. ⁊ ƿeorce. ⁊ on geþohte fullfremede
beoþ. sona ðæs ðe hi of lichoman gangaþ. becumað to þam
heofonlican rice ⁊ To ðæs rices neaƿiste belimpeþ seo
stoƿ ðær ðu ðone sƿeg ðæs * sƿetan sanges mid ðy sƿæcce
þære

* bli-þran. C.

* l. he.

* se lig fen-bærnda. C.

* ƿeor-þan. C.

ipsâ me viâ, quâ venimus, reduxit. Cúmque reversi pervenire-mus ad mansiones illas lætas spirituum candidatorum; dixit mihi, Scis quę sint ista omnia quæ vidisti? Respondi ego, Non: & ait: Vallis illa quam aspexisti, flammis ferventibus & frigoribus horrenda rigidis, ipse est locus in quo examinandæ & castigandæ sunt animæ illorum, qui differentes confiteri & emendare scelera sua quę fecerunt, in ipso tandem mortis articulo ad pœnitentiam confugiunt, & sic de corpore exeunt; qui tamen quia confessionem & pœnitentiam vel in morte habuerunt, omnes in die judicii ad regnum cœlorum pervenient. Multos autem preces viventium, & eleemosynæ, & jejunia, & maximè celebratio missarum, (ut etiam ante diem judicii liberentur) adjuvant. Porrò puteus ille flammivomus ac putidus, quem vidisti, ipsum est os gehennæ; in quo quicunque semel inciderit, nunquam indè liberabitur in ævum. Locus verò ille florifer, in quo pulcherrimam hanc juventutem jucundari, ac fulgere conspicis, ipse est in quo recipiuntur animę eorum, qui in bonis quidem operibus de corpore exeunt, non tamen sunt tantæ perfectionis, ut in regnum cœlorum statim mereantur introduci: qui tamen omnes in die judicii ad visionem Christi & gaudia regni cœlestis intrabunt. Nam quicunq; in omni verbo, & [b] opere, & cogitatione perfecti sunt, MOX de corpore egressi ad regnum cœleste pervenit. Ad cujus vicinia pertinet locus ille, ubi sonum cantilenę dulcis cum odore suavi-

ðære swetnesse gehyrdest. ⁊ þa
* be-orhtnesse. B. & C. *leohtnesse þæs miclan leohtes
gesawe; Ac ðu ðonne forþon
nu sceealt eft to lichoman hwe-
orfan. ⁊ betweoh mannum lifi-
an. gif ðu ðine dæde ⁊ ðeawas
⁊ ðin word on rihtwisnesse ⁊
on bylehwitnesse geornlice he-
aldan wylt. ðonne onfehstu æf-
ter deaþe ða wununesse stowe
betwih ða blissigendan werod.
ðara eadigra gasta. ðe ðu nu
nyhst gesawe. ⁊ sceawodest. ⁊
eac wite ðu. þa ic sume tid fram
ðe gewat to ðon ic þ dyde. þ ic
wolde geacsigan ⁊ gewitan. hwæt
be ðe don sceolde; Mid ðy he
ða to me cw. þ ic eft to licho-
man hweorfan sceolde. ða wæs ic
þ swiþe onscuniende. ⁊ me laþ wæs
forþon ðe ic lustfulliende wære
stowe swetnesse ⁊ wlite þe ic wær
geseah. ⁊ eac somod ðara gema-
nan ⁊ eadignesse brucan ðe ic
on ðære stowe sceawode. ⁊ ic
hwæþere minne latþeow ne dor-
ste owihtes biddan. ac nu betwih
ðas ðing ic ne wat hwylcere en-
debyrdnesse ic me nu geseo be-
twih mannum lifian; Ðas ðing
⁊ eac oþre ða ðe se Drihtnes
wer geseah. na læs eallum mon-
* swen-gum. B. num æghwær *swongrium. ⁊ heo-
ra lifes ungemyndum secgan
wolde. ac ðam anum ða ðe for
ege tintrego afyrhte wæron. oþþe mid hyhte þara ecra
gifena lustfulledon. ðam he wolde mid arwærtnesse lufan
ða ðing cyþan ⁊ secgan; Wæs sum munuc ⁊ Mæsse Preost
* Ham-gels. C. on nehnesse his cytan eardiende. þæs nama wæs * Hamgyls.
⁊ þone had mid godum dædum efenlice heold. se eft on Hi-
bernia ðam ealonde ðære ytemestan yldo his lifes. on an-
* life. B. cor * setle mid med miclum hlafe ⁊ cealde wætere awrede-
de; Ðes gelomlice wæs ingangende to þam ylcan were ⁊ þurh
his geornfulle frignesse fram him gehyrde hwylce ðing
he geseah. ða he wæs lichoman ongyrwed. ðurh ðæs on-
wrigenesse ⁊ gesægena eac swylce ða fea þe we her wri-
tan

tatis ac splendore lucis audisti. Tu autem, quia nunc ad corpus reverti, & rursum inter homines vivere debes, si actus tuos curiosiùs discutere, & mores sermonésque tuos in rectitudine ac simplicitate servare studueris, accipies & ipse post mortem, locum mansionis inter hæc quæ cernis agmina lætabunda spirituum beatorum. Namque ego cùm ad tempus abscessissem abs te, ad hoc feci, ut quid de te fieri deberet agnoscerem. Hæc mihi cùm dixisset, multùm detestatus sum reverti ad corpus; delectatus nimirum suavitate ac decore loci illius quem intuebar; simul & consortio eorum quos in illo esse videbam. Nec tamen ductorem meum aliquid rogare audebam: Sed inter hæc, nescio quo ordine, repentè inter homines me vivere cerno. Hæc & alia quæ viderat idem vir Domini, non omnibus passim desidiosis ac vitę suæ incuriosis referre volebat; sed illis solummodo, qui vel tormentorum metu perterriti, vel spe gaudiorum perennium delectati, profectum pietatis ex ejus verbis haurire volebant. Denique in vicinia cellæ illius habitabat quidam monachus nomine Hæmgils presbyteratûs etiam (quem bonis operibus adornabat) gradu præminens, qui adhuc superest; & in Hybernia insula solitarius ultimam vitæ ætatem pane cibario & frigidâ aqua sustentat. Hic sæpiùs ad eundem virum ingrediens, audivit ab eo repetitâ interrogatione, quæ & qualia essent quæ exutus corpore viderat. Per cujus relationem, ad nostram quoque

tan to *usse cyþþe becoman; & ðæ- *usse. C.
de he eac swylce his gesihþe sealde.
Sægde þam cyninge se wæs on halgum gewritum se gelæredesta. & he swa lustlice & swa geornfullice wæs swam him gehyred. þ he on þ gemyngade mynster mid his bene in geeode wæs. & on munuc hade bescoren. & ðonne se cyning on ða dælas ðæs landes becom. þ he gelomlice wæs to him gangende þ he wolde his word & his gesægena gehyran; & on þam mynstre wæs on ða tid æfæstes lifes & gemetfæstes Abbad & Mæsse Preost Æþelwold haten. se eft æfter ðon þ B. setl ercenwyrþe dædum his hades. ðære cyricean æt Lindesfarena ea wæs. & heold; Onfeng he se Godes man on þam ylcan mynstre *digle stowe & wunanesse. þ he ðær mihte *freorlice on singalum gebedum his scyppend herian & ðeowian; & forþon seo stow [illegible] streames wæs geseted. wæs his gewuna for ðære miclan lufan his lichoman clænsunge. þ he gelomlice on ðone streame eode & ðær on sealm sange & on gebedum stod [illegible] hwilum of midde [illegible] oþ þone sweoran; & hine on þam streame sencte & [illegible] swa lange swa he geseþen wæs þ he awæfnan mihte; & þonne he þanon gangende wæs to londe. næfre he his ða wætan hrægel & ða cealdan *awettan wolde. oþþæt hi of his sylfes lichoman gewearmedon. & adrugedon; Mid ðy he on wintres tide ymb hine flowende ðam *styccum healf brocenra isa. ða he sylfa oft gebræc & geseande. þ he stowe hæfde on ðam streame to stondenne hine to besencanne; Cwædon him men to ða ðe þ gesawon. hwæt þ is wunder broþor Dryhthelm. wæs þ ðæs weres nama. þ ðu swa micle reþnesse cyles ænige wihte awæfnan mihte.

*deahle C.
*freolice. B.
*gedrigan. B.
*sticce hlaf brocenra hisa. C.

agnitionem pervenere, quæ de his pauca perstrinximus. Narrabat autem visiones suas etiam *regi Alfrido, viro undecunque doctissimo, & tam libenter támque studiosè ab illo auditus est, ut ejus rogatu in monasterio suprà memorato inditus, ac monachicâ sit tonsurâ coronatus; atque ad eum audiendum sæpissimè, cùm illas in partes devenisset, accederet. Cui videlicet monasterio, tempore illo, religiosę ac modestę vitę Abbas & presbyter Ædilwald præerat, qui nunc Episcopalem Lindisfarnensis Ecclesiæ cathedram condignis gradu actibus servat. Accepit autem in eodem monasterio locum mansionis secretiorem, ubi liberiùs continuis in orationibus famulatui sui conditoris vacaret. Et quia locus ipse super ripam fluminis erat situs, solebat huc creber ob magnum castigandi corporis affectum ingredi, ac sæpiùs in eo supermeantibus undis immergi, sicque ibidem quamdiu sustinere posse videbatur, psalmis vel precibus insistere, fixúsq; manens, ascendente aquâ fluminis usque ad lumbos aliquando, & usque ad collum, atque indè egressus ad terram, nunquam ipsa vestimenta uda vel algida deponere curabat, donec ex suo corpore calefierent & siccarentur. Cumque tempore hyemali defluentibus circa eum semifractarum crustis glaciarum, quas & ipse aliquando contriverat, quo haberet locum standi sive immergendi se in fluvio, dicerentq; qui videbant, Mirum frater Drithelme (hoc enim erat viro nomen) quòd tantam frigoris asperitatem ullâ ratione tolerare prævales? Respon-

* *Sax.* Rex Aldfridus, in sacris Scripturis doctissimus.

⁊ swarede he bilehwitlice forþon he wæs bylehwitre gleawnesse ⁊ gemetfæstre gecynde man. cw. he. Cealdran ic geseah ⁊ mid þy hi cwædon þ þ is wundor þ þu swa reþe forhæfednesse ⁊ swa hearde habban wylt. ⁊ swarede he heardran ⁊ reþran ic geseah. ⁊ he swa oþ þone dæg his gecigednesse of middan gearde. mid ungeswencedlice lyste heofonlicra goda. Þone ealdan lichoman betwih dæghwamlicum fæstene swencte ⁊ temede. ⁊ he monigum monnum ge on wordum ge on his lifes bysene on hælo wæs;

debat ille simpliciter, (erat namq; homo simplicis ingenii ac moderatæ naturæ:) Frigidiora ego vidi. Et cum dicerent, Mirum quòd tam austeram tenere continentiam velis: Respondebat: Austeriora ego vidi. Sicque usque ad diem suę vocationis infatigabili cœlestium bonorum desiderio, corpus senile inter quotidiana jejunia domabat, multísque & verbo & conversatione saluti fuit.

NOTÆ.

• Multa *de sedibus defunctorum*, memoratu digna quæ viderat *Drithelmus*, narravit, *atque hac veteri Ecclesia* * *Romano-Saxonica, unà cum Fursai visione quotannis recitata, non sine stupore legimus*: Unum latus vallis flammis ferventibus nimium terribile, alterum furenti grandine ac frigore nimium omnia perflante:— *Et paulò pòst, de eodem loco*, Non enim hic est ille quem putas infernus. *Quid tum? Respondet infrà*, Vallis illa quam aspexisti flammis ferventibus, & frigoribus horrenda rigidis, ipse est locus in quo examinandæ, & castigandæ sunt animæ:— *Locus ille, ut antè, non est infernus: Purgatorium igitur: Sed tale quidem, quale Ecclesia* * *Romana haud defendit: Nam ipsi Tridentini hujusmodi esse non definiunt; nec quale sit definiunt omnino*, purgatorium esse, *asserere contenti: Et qui ignem statuunt purgatorium esse, ad quem demum locum*, lacus illud alterum furenti grandine ac frigore nivium omnia perflante, non minùs intolerabile, *referendum philosophantur? Videamus talem purgatorii locum in sacra pagina descriptum, patribus deinde & Conciliis explicatum. Sed audiantur Tridentini ibidem.* Sanam, *inquiunt*, de Purgatorio doctrinam à sanctis Patribus, & sacris Conciliis (*non autem, Scripturis*) traditam, à Christi fidelibus credi, teneri, doceri, & ubique prædicari diligenter studeant. *Ubi apertè insinuant, necessum esse in hac aliqua de purgatorio doctrina, tantùm prædicando, coram populo explicandum* (*cùm de hac re Scriptura sileant*) *sententiam è Patribus, & Conciliis.* Sanam *verè* de purgatorio doctrinam & sancti Patres, & sacra Concilia *è sacris Scripturis tradant; aut frustrà phantasiis de purgatorio fideles urgentur. Patres hodiernum purgatorium non docuisse, satis superque demonstrat* * *RR. Armachanus: Nec doctrinam, de purgatorio aliunde traditam, nisi sanam, tam vehementer premunt Tridentini: nam sanam, de quavis re, licèt sileat, doctrinam, nos quoque amplectimur. Sed vellisimè ibidem Concilium de purgatorio, atque hoc unicum sufficiat.* Apud rudem plebem difficiliores ac subtiliores quæstiones, quæque ad ÆDIFICATIONEM populi non faciunt—à popularibus concionibus secludantur: INCERTA, item, vel quæ specie FALSI laborant, evulgari & tractari non permittant. Ea verò quæ ad CURIOSITATEM quandam, aut SUPERSTITIONEM spectant, *vel* turpe LUCRUM sapiunt, tanquam SCANDALA, & fidelium OFFENDICULA prohibeant. *Quibus verbis, ab hoc quippe Concilio prolatis, nihil commodius dici potuit; sed ad examen reducantur, ad expurgandum plenè, de quo contenditur, exhauriendúmque purgatorium. Verùm Missis iis quæ in* legendis *sanctorum, fidem absque* verbo Dei, *nè dogmaticam quidem, multò minùs Catholicam ornant, ad ipsam* Fidei Catholicæ *normam perantiquam, ubi de purgatorio silentium altum est, recurramus. Sit, nè desim Lectoribus;*

Latinè transfero.

* Serm. Cath. p. 388. & hom. 51. p. 440.

* Concil. Trid. sess. nona.

* contra Jesuit. Hibern.

De Fide Catholica: *cætera ab initio vide pag. 41.*

Ærest Crist þurh hine sylfne. dumbe ⁊ deafe. healte ⁊ blinde. wode ⁊ hreoflige gehælde. ⁊

Primò, per seipsum Christus, mutum & surdum, claudum & cæcum, lunaticum & leprosum sanavit: mor-

Ða

ða deadan to life arærde syþþan ðurh his Apostolas. 7 oþre halige men. ðas ylcan wundra geworhte. nu eac on urum timan gehwær ðær halige men hi restaþ æt heora deadum banum God wyrcþ fela wundra. to ði ꝥ he wile folces geleafan mid ðam wundrum getrymman; Ne wyrcþ God na ðas wundra æt nanes Judeisces mannes byrgene ne æt nanes oþres gedwolan ac æt riht gelyfedra manna byrgenum. ða ðe gelyfdon on þa halgan þrynnysse. 7 on soðe annysse anre godcundnysse; Wite gehwa eac ꝥ nan man ne mot beon twywa gefullod. ac gif se man æfter his fulluhte aslide. we gelyfaþ ꝥ he mæge beon gehealden gif he his synna mid wope behreowsað. 7 be lareowa tæcunge hi gebet; We sceolon gelyfan ꝥ ælces mannes sawul biþ þurh God gesceapen. ac hwæþere heo ne biþ na of Godes agenum gecynde; Ðæs mannes lichaman. an timber biþ of þam Fæder 7 of þære meder. ac God gescypþ þone lichaman of þam an timbre; 7 asent on þone lichaman sawle; biþ seo sawul na hwar wunigende ær or. ac God hi gescypþ þær rihte. 7 besett on ðone lichaman. 7 læt hi habban agenne cyre. swa heo syngige swa heo synna forbuge; Ðeah hwæþere heo behofaþ æfre Godes fultumes. ꝥ heo mæge synna forbugā. 7 eft to hyre scyppende gecuman þurh gode geearnunge. forþon þe nan man ne deþ butan Gode nan þing to gode; Eac we sceolon gelyfan ꝥ ælc lichama ðe sawle underfeng sceal arisan on domes dæg. mid ðam ylcum lichaman ðe he nu hæfþ. 7 sceal onfon edlean ealra his dæda; Ðonne habbaþ ða godan ece lif mid Gode. 7 he syld þa mede ælcum be his geearnungum; Ða synfullan beoþ on helle wite á. ðrowigende. 7 heora wite biþ eac gemetegod ælcum be his geearnun-

tuósque ad vitam excitavit. Postea per Apostolos suos, aliósque sanctos homines eadem miracula patravit: nunc etiam, temporibus nostris, alicubi, ubi sancti homines quiescunt, apud ossa ipsorum mortua * *miracula multa Deus operatur, in hoc, ut possit fidem populi miraculis perficere. Hæc miracula non operatur Deus apud ullius Judæi, ulliúsve hæretici alterius sepulcrum; sed ad orthodoxorum hominum sepulcra; qui in sanctam Trinitatem, verámque unicæ Divinitatis unitatem credebant. Quisque etiam sciat, neminem* * *bis posse baptizari: Sin verò quis post baptismum lapsus fuerit, credimus quòd salvari posset, si peccata sua cum fletu fugiat, &* juxta doctorum institutionem *corrigat. Credere debemus cujusque animam à Deo, non tamen ab ipsa Dei natura propria formari: humani corporis materia à patre & matre est: verùm Deus de materia illa corpus procreat; inque corpus illud animam mittit: neque ullibi anima priùs mansit; illam verò Deus ibi rectà creat & sistit in corpore, propriúmque illam arbitrium habere sinit; ità ut peccet, vel peccata* * *fugiat. Veruntamen* auxilio Dei *semper indiget, ut peccata fugiat, & per bona merita ad Creatorem suum redeat: nemo enim absque Deo, quid boni operatur: Debemus etiam credere, omne corpus quod animam suscipit, in die judicii cum eodem, quod nunc habet corpore, resurrecturum: omniúmque operum suorum mercedem accepturum. Boni tunc cum Deo æternam vitam habebunt: & singulis mercedem, se*cundùm *merita sua tribuet: flagitiosi autem in æterna pœna erunt semper passuri. Et illorum etiam pœna cunctis,* secundùm *merita sua,*

* *pia credulitas.*

* *rebaptizatiò prohibita.*

* *non per proprium arbitrium sed per auxilium Dei.*

earnungum ; Uton forþi ge-earnian ꝥ ece lif mid Gode. þurh ðisne geleafan ⁊ þurh gode ge-earnunga. se þe þurhƿunaþ on ðrynnysse an ælmihtig God. áá on ecnysse. Amen ;

adæquabitur. Nos ergò vitam illam cum Deo *æternam, per hanc* * *fidem, pérque* † *merita bona operemur : qui permanet in Trinitate Deus unus omnipotens, semper in secula. Amen.*

* *per hanc sc. absque fide purgatorii.*
† *non pro meritis.*

Hæc quoque quæ subsequuntur, necessaria fidei Catholicæ præcepta, quæ tacent purgatorium, una cum Latina versione mea subnectere visum est. Serm. Cathol. pag. 507. *in xl.* De Pœnitentia. *in xl. hoc est, in Quadragesima.*

Ælc man biþ gefullod on naman ðære halgan þrynnysse ⁊ he ne mot na beon eft gefullod. ꝥ ne sy forsewen ðære halgan þrynnysse to clypung. ac seo soþe behreowsung ⁊ dædbot mid geswicenysse yfeles us aþƿehð eft fram ðam synnum þe we æfter urum fulluhte [illegible]. Se mildheorta God [illegible] eallum synfullum [illegible] ƿord swiþe fremfulle. *Declina* [illegible] *malo, & fac bonum.* ꝥ is [illegible] yfele ⁊ do god ; Nis na genoh ꝥ ðu fram yfele buge. buton þu symle be ðinre mæþe god gefremme ; Dædbot mid geswicennysse yfeles ⁊ ælmysdæda ⁊ halige gebedu. ⁊ geleafa. ⁊ hiht on Gode ⁊ seo soþe lufu Godes and manna gehælaþ ⁊ [illegible] ure synna. gif ƿe ða læcedomas geornlice begaþ ; God cƿæþ ꝥ he nolde ðæs synfullan deað. ac he ƿile sƿiþor ꝥ he gecyrre fram his synnum ⁊ libbe ; Eft cƿæð se ælmihtiga God ; Gif se arleasa. ⁊ se synfulla ƿyrcþ dædbote ealra his synna. ⁊ hylt ealle mine beboda. ⁊ rihtƿisnysse begæþ. he leofaþ ⁊ ne sƿelt na yfelum deaþe. ⁊ ic ne gemune nanra his synna ðe he gefremode ; Nis nan leahter sƿa healic ꝥ man ne mæge gebetan. gif he yfeles geswicþ. ⁊ mid soþre behreoƿsunge his gyltas be lareoƿa tæcunge behreoƿsaþ ; Se man ðe ƿile his synna beƿepan ⁊ ƿið God gebetan. þonne mot he geornlice ƿarnian ꝥ he eft þam yfelum dædum ne geedlæce ; Se man ðe æfter dædbote his manfullan

Omnis homo in nomine sanctæ Trinitatis baptizatur : nec potuit ille rebaptizari, nè sancta Trinitatis invocatio despectui habeatur: quin veris gemitus, factique emendatio, cum cessatione mali, nos denuo à peccatis, quæ post baptismum nostrum perpetravimus, diluit. Misericors Deus de peccatoribus omnibus duo verba dixit perquàm salubria, Declina à malo, & fac bonum : *non sufficit ut à malo declines, nisi tu semper pro modulo tuo, bonum perficias. Facti emendatio, cum cessatione mali, & eleemosyna, sanctæq;* [illegible] *quaque Deum spes &* [illegible] *charitas* [illegible] *sanat, & medetur; si* [illegible] *studiosè utamur.* Deus [illegible] mortem peccatoris [illegible] à peccatis suis convertatur [illegible] vivat. *Rursus inquit omnipotens Deus,* Si improbus & facinorosus peccatorum suorum omnium emendationem fuerit operatus, & mandata mea omnia tenuerit, & justitiam exercuerit, vivet ille, & morte malâ non peribit: neque ego ulla peccatorum suorum, quæ perpetravit, recordabor. *Nullum flagitium tam capitale est, quod homo haud possit corrigere, si à malo cessaverit, & cum vero* luctu, *reatus suos juxtà doctorum institutionem,* lugeat. *Quisquis peccata sua deflere velit, & apud Deum emendare ; solicitè quidem caveat, nè isthæc malefacta denuo repetat. Quisquis post facti emendationem opera sua facinorosa*

Isa. 1.16,17.

* Sax. *medicinalia consilia. Ezech.* 18.21, 22.

fullan dæda geedniƿaþ. se gegremaþ God. ⁊ he biþ þam hunde gelic þe spiƿþ ⁊ eft ett ꝥ ꝥ he ær asƿap. Ne nan man ne sceal elcian. ꝥ he his synna gebete. forðan ðe God behet ælcum behreoƿsigendum his synna forgifenysse. ac he ne behet nanum elcigendū gesis lif oþ mergen. Ne sceamige nanum menn ꝥ he anum lareoƿe his gyltas cyþe forþan ƿese nele his synna on þissere ƿoruld andettan mid soþre behreoƿsunge him sceal sceamian ætforan Gode ælmihtigum. ⁊ ætforan his engla ƿerodū. ⁊ ætforan eallum mannum. ⁊ ætforan eallum deoflum. æt þam miclum dome ðær ƿe ealle gegaderode beoþ. Ðær beoþ cuþe ure ealra dæda eallum þam ƿerodum. ⁊ seþe nu ne mæg his gyltas forsceame anum men geandettan him sceal sceamian ðonne ætforan heofenƿarum. ⁊ eorþƿarum. ⁊ helƿarum. ⁊ seo sceamu him bið endeleas. Ƿitodlice ne begyt nan man his synna forgifenysse æt Gode buton he hi sumum Godes men geandette ⁊ be his dome gebete. Se man þe ƿile his synna geandettan ⁊ gebetan. he sceal don þonne forgifenysse eallum þam mannum ðe him ær abulgon sƿa sƿa hit stent on ðam Pater noster. ⁊ sƿa sƿa Crist cƿæþ on his godspelle. He cƿæþ. Buton ge forgifon þam mannū þe eoƿ agyltaþ mid inneƿeardre heortā. nele se heofenlica Fæder eoƿ forgyfan eoƿre gyltas. Ælc Cristen man sceal cunnan his Pater noster ⁊ his credan. Mid þam Pater noster he sceal hine gebiddan. ⁊ mid þam credan he sceal his geleafan getrymman. Se la- lareoƿ sceall secgan þam læƿedum mannum ꝥ angit to þam Pater noster ⁊ to þam credan. ꝥ hi ƿiton hƿæt hi biddon æt Gode. ⁊ hu hi sceolon on God gelyfan. Be ðysum ƿe habbaþ on oþþre stoƿe aƿriten. ƿæde seþe ƿylle. Ðeah hƿæþere ƿe secgaþ

renovet, Deum concitat; eritque cani, qui evomuit, similis; quique id quod prius evomuit, postea comedit. Nemo hominum differat sua corrigere peccata; quoniam Deus cunctis peccata sua lugentibus indulgentiam promisit; promisit vero nullis differentibus, vitæ in crastinum certitudinem. Neminem pudeat doctori cuipiam reatus suos narrare; qui enim in hoc mundo, vero cum luctu peccata fateri sua noluerit; illum, coram Deo omnipotente, angelorúmque suorum exercitibus, & cunctis hominibus, cunctísque dæmonibus, ad judicium illud magnum, pudebit; ubi nos omnes congregati erimus: ibi nostrorum omnium facta, cohortibus hisce omnibus nota erunt; quique modò præ pudore uni homini reatus suos fateri haud posset; tunc coram cœlicolis, & terricolis, & inferni incolis pudebit; & pudor iste illi absque fine erit. Nemo quidem peccatorum suorum indulgentiam apud Deum acquiret, nisi alicui Dei ministro confiteatur; & juxta judicium ejus [se] corrigat: quisquis peccata sua fateri, & corrigere voluerit; cunctis ille hominibus qui ipsum prius offenderant veniam indulgebit; prout in ORATIONE DOMINICA *exstat, & prout Christus in Evangelio suo dixit; dixit autem* Nisi hominibus istis qui in vos peccant, ex intimo corde remiseritis, pater cœlestis vobis reatus vestros haud remittet. *Matt.6.14,15* *Quilibet Christianus* Orationem Dominicam, & Symbolum Fidei *callebit: per* Orationem Dominicam *precabitur; & per* Symbolum Fidei *fidem suam firmabit. Orationis Dominicæ, & Symboli sensum, doctor Laicis narrabit; ut sciant quid à Deo petere, & qui in Deum credere oporteat. De his alibi scripsimus;*

gaþ her sceortlice be urum geleafan. ꝥ ælc man seþe ƿile Gode gegan sceal gelyfan on ða halgan þrynnysse. ⁊ soþre annysse. ꝥ is Fæder. ⁊ Sunu. ⁊ halig Gast. God ælmihtig Fæder ƿæs æfre God buton anginne. ⁊ he gestrynde ænne Sunu of him sylfum. Se Sunu is his ƿisdom. seþe ƿæs æfre of ðam Fæder acenned. ⁊ ðurh ðone he geƿorhte ealle gesceafta. Se halga Gast ƿæs æfre of ðam Fæder ⁊ of ðam Suna. na acenned ac forðstæppende forþan ðe he is heora begra ƿilla ⁊ lufu. þone sind ealle gesceafta gelifæste. Ðas þry hadas Fæder. ⁊ Sunu. ⁊ halig Gast habbaþ ane godcundnysse. ⁊ hy sind ðry on hadum. ⁊ an ælmihtig God. Ælc heora an is ælmihtig God. ac na sƿa ðeah hƿæþere ðry Godas. ac hi þry sind an ælmihtig God. Hi ƿæron æfre þry ⁊ an. Ðry on hadum. ⁊ an on godcundnysse. Ealle hi sind gelice mihtige ⁊ æfre hi þry ƿyrcaþ an ƿeorc. forþan ðe se Fæder gefadaþ ealle þing ðurh his ƿisdom. ⁊ ðurh his ƿillan. Se ƿisdom is ðæs Fæder Sunu æfre of him anum. ⁊ se halga Gast is heora begra ƿilla ⁊ lufu. æfre of him bam. Næs se fæder acenned ne geƿorht. ne of nanum oþrum ne com. ac he ƿæs æfre. Se Sunu ƿæs æfre acenned ƿisdom of þam ƿisan Fæder. Se halga Gast ƿæs æfre of him bam sƿa sƿa ƿe ær cƿædon. Seo sunne ðe ofer us scinþ is lichamlic gesceaft. ⁊ hæfþ sƿa ðeah ðreo agennyssa on hyre. An is seo lichamlice edƿist. ꝥ is ðære sunnan trendel. Oðer is se leoma oþþe beorhtnys æfre of ðære sunnan. seo ðe onliht ealne middan eard. Ðridde is seo hætu ðe mid ðam leoman becymþ to us. Se leoma is æfre of ðære sunnan. ⁊ æfre mid hire. ⁊ þæs ælmihtigan Godes Sunu is æfre of þam Fæder acenned. ⁊ æfre mid him ƿunigende. Be ðam cƿæþ se Apostol

legat qui velit. Veruntamen de fide nostra hîc breviter dicemus. Quòd quisquis Deum colere velit, in sanctam Trinitatem, verámque unitatem credat; hoc est, in Patrem, & Filium, Spiritúmque Sanctum. Pater omnipotens Deus absque initio semper fuit; Filiúmque unum de seipso genuit: Filius sapientia ejus est, qui à Patre semper fuit generatus; & per quem omnes fecit creaturas. Spiritus sanctus à Patre & Filio semper fuit; non genitus sed procedens. Ipse enim utriusque illorum voluntas, & amor est; per quem creaturæ omnes animantur. Tres illæ personæ Pater, Filius, & Spiritus sanctus unam habent divinitatem; tres verò sunt in personis, at in deitate unus. Omnes ii sunt æqualiter potentes. Semperq; illi tres opus unum faciunt. Pater enim omnia per sapientiam suam, pérque amorem suum perficit, sapientia Patris est Filius, ab illo solo [genitus.] Spiritúsque sanctus illorum utriusque voluntas, & amor; ab utrisque semper [procedens.] Pater non erat genitus, neque factus, neq; ex ullis aliis procedens; sempérque fuit. Filius semper fuit sapientia à sapiente Patre generata. Spiritus sanctus ab utrisque semper fuit; sicut nos ante diximus. Sol qui nobis illucet, corporalis creatura est; tres tamen in se proprietates habet. Una, corporalis est substantia; hoc est, solis globus: altera lumen est, sive splendor, à sole semper; quæ totam terram illustrat: tertia, calor est; qui per lumen ad nos devenit. Lumen semper est à sole; & cum illo semper: & omnipotentis Dei filius est à Patre semper genitus; & cum illo semper manens: de hoc ait Apo-

Apostol ꝥ he wære his Fæder wuldres beorhtnys ; Ðære sunnan hætu gæþ of hire. ⁊ of hire leoman. ⁊ se halga Gast gæþ ǽfre of þam Fæder. ⁊ of þam suna gelice be þam is þus awriten ; Nis nan ðe hine behydan mæge fram his hætan ; Fæder. ⁊ Sunu. ⁊ halig Gast ne magon beon to gædere genamode. ac hi ne beoð swa ðeah na hwar to twæmede ; Nis se ælmihtiga God na ðryfeald. ac is ðrynnys ; Se Fæder is æfre Fæder. ⁊ se Sunu is æfre Sunu. ⁊ se halga Gast æfre halga Gast. ⁊ heora nan næfre of þam hade ðe he is ne awent. forðanþe God is unawendendlic ; Se Sunu ana underfeng mennisc-nysse. ⁊ wearþ to men geboren. ða ða he wolde on sawle ⁊ on lichaman of Sce. Marian butan weres gemanan. ⁊ heo þurhwunaþ á mæden on ecnysse ; Hwæt ða. se hælend Crist Godes sunu wunode on þissere worulde on þære mennisc-nysse þreo ⁊ þrittig geara. ⁊ mid menigfealdum wundrum geswutelode ꝥ he is soþ God ; He ðrowade siþþan sylfwylles deaþ on rode ahangen. ⁊ us alysde fram þam ecan deaþe mid his hwilwendlicum deaþe ; His lic wæs bebyrged. ⁊ he on ðam fyrste helle gehergode ⁊ aras siþþan on ðam ðriddan dæge of deaþe ; He astah to heofenum. ⁊ cymð eft on ende ðysses worulde. ⁊ ealle men ðe æfre sawle underfengon arisaþ of deaþe. ⁊ cumaþ him togeanes ; Se ylca God ðe ealle ðing of nahte geworhte mæg awæran ða formolsnedan lichaman of ðam duste ; Ðonne betæcþ Crist ða manfullan mid lichaman ⁊ mid sawle into helle wite á on ecnysse ; ⁊ ða godan he læt mid him into heofenan rice to ðam ecan life. ⁊ nahþum werode ne becymþe næfre nan ende forþan ðe ða manfullan beoþ æfre cwylmigende on helle susle. endeleaslice on unasecgendlicum tintregum. ⁊ ða

stolus, quòd Patris sui gloriæ splendor esset; *calor solis ex illo exit, ejúsque lumine; & Spiritus sanctus à Patre atque Filio, æqualiter semper procedit: de quo scriptum est;* Nihil est quod se à calore ejus occultabit. *Pater, & Filius, & Spiritus sanctus haud possunt* simul *nominari, haud ullibi tamen* divisi *existunt. Omnipotens Deus non* triplex, *sed* Trinitas *existit. Pater semper est Pater; Filiúsque semper Filius; & Spiritus sanctus, Spiritus sanctus semper: quorum nullus à persona illa quæ fuit, unquam mutabatur. Deus enim immutabilis existit. Filius solus suscepit humanitatem, & in homines cùm vellet, in anima & corpore nascebatur de sancta Maria absque viri consortio: & ipsa virgo semper in secula permanet. Quid tum? Jesus Christus filius Dei in hoc mundo in humanitate per annos triginta & tres versabatur; & per multiplicia miracula, quòd verus Deus esset, demonstravit. Mortem postea suapte sponte passus est, in cruce suspensus, & nos à morte æterna, per temporariam mortem suam redemit: corpus suum sepultum fuit; illóque tempore in infernum dominabatur; & postea die tertio à morte resurrexit, ascendit in cælos, & denuo in fine hujus mundi rediturus; omnésque homines qui animam unquam susceperunt, resurgent de morte, illique in occursum venient. Idem ille Deus, qui omnia de nihilo fecit, corpus putridum de pulvere potest resuscitare; Christus tunc impios cum corpore animâque pœnæ inferni in æternum tradet: bonos autem in regnum cœleste, in vitam æternam ducet: neutrique exercitui ullus unquam finis obveniet: improbi enim in cruciatu inferni, sine fine, tormentis inenarrabilibus*

godan ðe Gode on ðisum life gecƿemdon rixiaþ mid him on heofenan rice on unasecgendlicere blisse. á on ecnysse. Amen;

semper erunt interituri: boni autem, qui in hac vita Deo placebant, in regno cœlesti, cum illo in gaudio ineffabili semper in secula regnabunt. Amen.

Hæc superflua fuisse Lector non judicabit, si intelligat me hîc præ oculis, veterem Ecclesiæ expositionem, de symbolis fidei, aliisque universalis doctrinæ præceptis, posuisse: ut nullam de igne purgatorio in fide Catholica, & Apostolica exornanda, Romano-Saxonicos doctores, sacræ verò Scripturæ discipulos, rationem habuisse demonstremus.

b Quicunque in omni verbo & opere, & cogitatione perfecti sunt; mox de corpore egressi ad regnum cœleste perveniunt. Si lucidus ille aspectu, & clarus (*an angelus necne, an homo sit amictus prudens celat;*) *his verbis insinuare voluerit*, de corpore egressos, *non priùs* regnum cœleste perventuros, *quàm* in omni verbo & opere, & cogitatione perfecti *fuerint, dicat quispiam ex hac vita emigraturus, an hujusmodi inhærenti perfectioni, an soli Christi misericordiæ confidat. Quin omnium mortalium, qui mundum reliquerant experientia, & divina oracula idem reclamant. Audiatur vetus** *Ecclesia.* Dominica VII post Pentecosten. *in verba*, Nisi abundaverit justitia vestra plùs quàm Scribarum & Pharisæorum, non intrabitis in regnum cœlorum. *Sic autem Latinè damus.*

* *Sax. hom. Trin. Coll. pag. 365. lin. ult.*

Ƿe ne magon libban on ðisum life nateſ hƿon ꝥ ƿe ne agyltan ƿiþ God. ⁊ ƿiþ men on ƿorde ⁊ on ƿeorce. ac ƿe sceolon symble to Gode gecyrran ⁊ his mildsunge biddan. forþon ðe he is gearu gif ƿe hine biddaþ mid inneƿeardre heortan ꝥ he us mildsige; -- Ælce dæg ƿe syngiaþ. ⁊ ælce dæg ƿe sceolon urne hælend gladian mid sumre godnysse--- Be ðam sang se sealmƿyrhta ðus secgende him to; *Adjutor meus, tibi sallam, &c.* ðæt is on Englisce spræce; Ðu eart min gefylsta. ðe sylfum ic singe. ðu eart min onfond. min agen soþ God. ⁊ min mildheortnys; he het hine mildheortnys. forþan ðe he milde is. ⁊ he on manega ƿisan ðam mannum gehylpþ ðe mid anrædnysse to him æfre hopiaþ; Ðam is ƿuldor ⁊ ƿurþmynt á to ƿorulde. Amen;

Haud possumus aliquando in vita hac vivere, ut in Deum, inque hominem in verbo, & opere *non peccemus: Quin ad Deum* semper *recurrere debemus, ejúsque imploremus misericordiam: quoniam paratus est, si ex intimo corde illum obsecremus, ut nostri miseresceret.---* Quotidie *peccamus*, & quotidie *salvatorem nostrum* * *bonitate aliquâ placare debemus.—* Hinc ibidem *Psalmistæ verbis usus concludit:* Adjutor meus tibi psallam, tu es susceptor meus: veráxque Deus meus: & mea misericordia; *misericordiam illum nuncupat, quia mitis est, multísque modis hominibus qui in illo cum stabilitate* semper *speraverint, auxiliatur; Cui gloria, & honor, semper in secula, Amen.*

* *idem premens argumentum de inhærentis justitiæ indigentia, p. 375.*

Cap. 14.

Ut è contrà, alter ad mortem veniens, oblatum sibi à dæmonibus codicem suorum peccatorum viderit.

ONgean ðyssum spelle ƿæs sum man on Myrcna lande. ðæs gesyhþe ⁊ ƿord. na læs his drohtunge ⁊ his lif monegum mannum ne eac him sylfum bric-

At contrà fuit quidam in provincia Merciorum, cujus visiones ac verba; non autem & conversatio plurimis, sed non sibimet-

bricsade ; Wæs on Cenredes tidum Myrcna cyninges. se æfter Æþelrede to rice feng. ꝥ sum wer wæs on læwedum hade. þæs *cyninges þegn. swa we magan secgan to byrne hu suman geongan læwedum men gelamp. se ða forgifenan tide hreowsunge ⁊ to dædbote forseah se wæs anes cyninges þega. ⁊ him leof ⁊ weorþ. ac swa swyþe swa he for þære uttran geornfulnesse woruldlicra dæda þam cyninge wæs liciende ; Swa swyþe he forþære gymeleasnesse Godes herenesse him sylfum mislicade. Manade se cyning hine gelomlice ꝥ he ondette ⁊ bette. ⁊ forlete his synne ⁊ man dæde ær ðon þe he mid ofercyme semninga deaþes ealle tid hreowe ⁊ bote forlure ⁊ þeah ðe he gelomlice monad wære. hwæþere he forhogode ða hælo word. ðe he hine lærde. Ac hine gehet æfter fyligendre tide þonne he yldra wære his synna hreowe ⁊ andetnesse don ; Ða æfter ðam betwih ðas ðing wæs he gehrinen ⁊ gestanden semninga mid untrumnesse ⁊ sona on bed gefeol. ⁊ grimme sare ongan þræsted beon. þa wæs se cyning ingangende to him. forþon ðe he hine swyþe lufode trymede hine ⁊ lærde. ꝥ he ða gyta hreowe ⁊ andetnesse dyde his synna. ær þon ðe he swulte. ⁊ swarede he ⁊ cw. ꝥ he *þa gyt ne wolde his synna andettan. ac eft þonne he of ðære untrumnesse arise. þy læs him æt wite ⁊ on edwit sette his * geþoftan. ꝥ he for ege ðæs deaþes ða ðing dyde. þe he ær *gesund don nolde. þuhte him sylfum. ⁊ him gesewen wæs. ꝥ he heardlice ⁊ stranglice spræce. ac he wæs earmlice beswicen mid deofles searwum. swa swa hit æfter gecyþed wæs ; Mid þy seo adl swyþe weox ⁊ heregode. eft se cyning ineode to him. hine to neosienne ⁊ to lærenne. ða clypode he sona earmlicre stæfne. Hwæt woldest þu nu. oþþe to hwon come þu nu hider. forþon ne miht þu me ofer þisne dæg ænige helpe, ne geoce gefremman ; Cw. he se cyning. Ne wille ðu

* cyninges. C.

* C. ut Lat.

* MSs. B. & C.

ipsi profuit. Fuit autem temporibus Coenredi, qui post Æthilredum regnavit, vir in laico habitu atque officio militari positus; sed quantùm pro industria exteriori, regi placens, tantùm pro interna suimet negligentia displicens. Admonebat ergò illum sedulò, ut confiteretur & emendaret ac relinqueret scelera sua, priusquam subitò mortis superventu tempus omne pœnitendi & emendandi perderet. Verùm ille licèt frequenter admonitus spernebat verba salutis, seséque tempore sequenti pœnitentiam acturum esse promittebat. Inter hæc tactus infirmitate decidit in lectum; atque acri cœpit dolore torqueri. Ad quē ingressus rex (diligebat enim eum) multùm hortabatur, ut vel tunc antequam moreretur, pœnitentiam ageret commissorum. At ille respondit: Non se tunc velle confiteri peccata sua, sed cùm ab infirmitate resurgeret, nè exprobrarent sibi sodales, quòd timore mortis faceret ea, quæ sospes facere noluerat. Fortiter quidem ut sibi videbatur locutus, sed miserabiliter, ut postea patuit, dæmoniacâ fraude seductus est. Cúmq; morbo ingravescente denuo ad eum visitandum ac docendum rex intraret, clamabat statim miserabili voce: Quid vis modo? Quid huc venisti? Non enim mihi aliquid utilitatis aut salutis potes ultrà conferre. At ille. Noli, in-

* tela. C.

la swa spræcan. geseoh þ þu * teala wite. Cw. he ne wede ic. ac ða wyrstan ingewitnesse me ic geseo. 7 fore minum eagum hæbbe. Frægn se cyning hine hwæt þ wære. cw. he. hwene ær þu come eodon on ðis hus to me twegen iunge men fægere 7 beorhte. 7 gesæton æt me. oþer æt minum heafde. oþer æt minum fotum. þa teah heora oþer forð fægere boc ac swyþe med micle. 7 me sealde to rædanne. Ða ic ða boc sceawode þa gemette ic ðær awriten eall ða god ðe ic æfre gedyde. ac þa wæron swiþe feawe. 7 med micle. ða namon hi eft ða boc æt me 7 me nowiht to cwædon. ða com her semninga micel werod werigra gasta. ða wæron ongrislices 7 wlitan. 7 þis hus ge utan ge innan ymbsæton. of mæstan dæle sittende 7 gefyldon. Ða wæs heora sum ðystran onsyne. 7 ðam oþrum egeslicra se wæs setles yldest. 7 me ðuhte. 7 gesewen wæs. þ he heora ealdor beon sceolde. ða teah he forþ boc * ongrislicre ansyne. 7 unmætre micelnesse. 7 lytestne unabeorendlicre byrþenne. sealde ða anum his geferena. 7 het me beran to rædanne. Mid ðy ic ða boc rædde þa gemette ic on hire sweartum stafum. 7 atollicum sweotollice awritene. eall þa man ðe ic æfre gefremede. 7 na læs þ an þ ic on weorce oþþe on worde ac eac swylce on ðam medemæstan geþohte gesyngode. eall þa wæron þær on awritene. 7 þa cw. se ealdor þara werigra gasta. to ðam fægeran monnum 7 þam beorhtum ðe me æt sæton. To hwon sitte git her. hwæt git cuþelice witon. þ ðis is ure man 7 swaredon hi soð ge segað. cw. he. ac onfoð hine 7 on ða heapunge eowre niþerunge gelædað. Ðy cwiþe hi instæpe fram minre gesihþe gewiton 7 ða wæron arisende twegen ðara atolra gasta. hæfdon handseax on heora * handa. slogan me ða. oþer on heafod. oþer on fet. 7

* ongri-senlice. C.

* han-dum. C.

quit, ità loqui, vide ut sanum sapias: Non, inquit, insanio, sed pessimam mihi conscientiam certus præ oculis habeo. Et quid, inquit, hoc est? Paulò antè, inquit, intraverunt domum hanc duo pulcherrimi juvenes, & resederunt circa me, unus ad caput, & unus ad pedes: Protulitque unus libellum perpulchrum, sed vehementer modicum, ac mihi ad legendum dedit; in quo omnia quæ unquam bona feceram intuens, scripta reperi; & hæc erant nimiùm pauca & modica. Receperunt codicem, neq; aliquid mihi dicebant. Tunc subitò supervenit exercitus malignorum & horrendorum vultu spirituum, domúmque hanc & exteriùs obsedit, & intus maxima ex parte residens implevit. Tunc ille, qui & obscuritate tenebrosæ faciei & primatu sedis major esse videbatur eorum, proferens codicem horrendæ visionis, & magnitudinis enormis, & ponderis penè importabilis; jussit uni ex satellitibus suis mihi ad legendum deferri. Quem cùm legissem, inveni omnia scelera, non solùm quæ opere vel verbo, sed etiam quæ tenuissimâ cogitatione peccavi; manifestissimè in eo tetris esse descripta literis. Dicebátque ad illos, qui mihi assederant viros albatos & præclaros: Quid hîc sedetis, scientes certissimè, quia noster est iste? Responderunt, Verum dicitis; accipite & in cumulum damnationis vestræ ducite. Quo dicto, statim disparuerunt, surgentésque duo nequissimi spiritus, habentes in manibus * cultra percus-

* furcas. T. vomeres. W.

fet; ⁊ ða wunde nu mid micle tintrega togædere snicað in ða innoþas mines lichoman. ⁊ sona ðæs ðe hi togædere cumaþ þonne swelte ic ⁊ ða deoflu gearwa bidaþ hwonne hi me gegripan ⁊ to helle locum gelædan; Ða he ða se earma man ðus mid ormodnesse sprecende wæs. ða swealt he sona æfter on his synnum. ⁊ ða hreowe ðe he to medmicelre tide. mid forgifenesse wæstme for ylde. ða he eac witum underðeoded butan wæstme on ecnesse * deð; ⁊ þæt he cw'. þæt he gesawe ungelice bec him berende beon. ðurh þa godan gastas. oþþe ðurh þa yfelan. forþon þæt upplice stihtunge Godes ælmihtiges geworden wæs. þæt we gemundan þæt we ure dæde ⁊ ure geþohtas na læs on þisne wind on idelnesse to flowan. ac to dome ðæs hean deman ealle gehealdene beon. ⁊ us eft on ende ætywde beon. oþþe ðurh þa freondlican englas. oþþe þurh feond; þæt he cw'. þæt ærest þa fægeran bec ða * hwitan englas forþbrohton. ⁊ æfter þon deoflu ða sweartan. ⁊ hy þa englas swyþe med mycle. ðæt is to ongytanne þæt he on ðære ærestan ylde his lifes * hwylc hugu god dyde. þæt he hwæþere eall ðurh his unriht dæde mid þweorum life aþystrade ⁊ fordiglade; Ðær he ða wiþ þon þa gedweola his cnihthada gereccan gymde on geoguþ hade. ⁊ þa þurh gode dæde fram Godes eagum ahwyrfan. þonne mihte he þara rime geþeoded beon. be ðam se sealm cwiþ. *Beati quorum remissæ sunt iniquitates, &c.* Ða beoþ eadige ðe heora unrihtwisnessa forlætene beoþ ⁊ þara synne bewrigene beoþ; Ðis spel ic geleornode fram Pehthelme ðam arwurþan B'. ⁊ ic hit for ðære hælo ðe hit leornige oþþe gehyre hluttorlice awrat ⁊ sæde;

* þrowaþ. B.

* wlitigan. B.

* hwæt hwugu. C.

ferunt me, unus in capite, & alius in pede. Qui videlicet modò cum magno tormento irrepunt mea viscera in interiora corporis mei; mox quæ ut ad invicem perveniunt, moriar; & paratis ad rapiendum me dæmonibus in inferni claustra pertrahar. Sic loquebatur miser desperans: & non multò pòst defunctus, pœnitentiam, quam ad breve tempus cum fructu veniæ facere supersedit, in æternum sine fructu pœnis subditus facit. [De quo constat, quia (sicut beatus Papa Gregorius de quibusdam scribit) non pro se ista, cui non profuere, sed pro aliis viderit, qui ejus interitum cognoscentes, differre tempus pœnitentiæ dum vacat, timerent; nè improviso mortis articulo præventi, impenitentes perirent.] Quod autem codices diversos per bonos sive malos spiritus sibi vidit offerri, ob id supernâ dispensatione factum est; ut meminerimus facta & cogitationes nostras non in ventum diffluere, sed ad examen summi judicis cuncta servari, & sive per amicos angelos in fine nobis ostendenda, sive per hostes. Quod verò priùs candidum codicem protulerunt angeli, deinde atrum dæmones; illi perparvum, isti enormem; animadvertendum est, quòd in prima ætate bona aliqua fecit, quę tamen universa pravè agendo juvenis obnubilavit. Qui si è contrario errores pueritiæ corrigere in adolescentia ac benefaciendo à Dei oculis abscondere curasset; posset eorum numero sociari, de quibus ait Psalmus, *Beati quorum remissæ sunt iniquitates, & quorum tecta sunt peccata.* Hanc historiam sicut à venerabili antistite * Pecthelmo didici, simpliciter ob salutem legentium sive audientium, narrandam esse putavi.

Psal. 32.1.

* Pihtelmo. *T.*
Pecthelmo. *W.*
Pehthelmo. *C.*

Cap. 15.

Ut item alius moriturus deputatum sibi apud inferos locum pœnarum viderit.

IC sylfa cuþe sumne broþor. ðone ic wolde ꝥ ic næfre ne cuþe. ðæs noma ic eac swylce genemnan mæg. gif ꝥ owiht bryce wæs. wæs he geseted on æðelum mynstre. ac he hwæþere unæþelice his lif lifede; Wæs he gelomlice fram ðam broþrum þread ⁊ ðam ealdormannum þære stowe. ꝥ hi hine manodon ⁊ læredon ꝥ he his lif gecyrde to clænsunge his synna; ⁊ ðeah ðe he hi no gehyran ne wolde. hwæþere he geþyldelice wæs fram him eallum aræfnend fore nydþearfe his utteran weorca. wæs he syndrilice on smiþ cræft well gelæred; *Ðeowode he swyþe druncennysse. ⁊ monigum oþrum unalyfednessum ðæs * sleacran lifes. ⁊ he ma gewunode on his smiþþan dæges ⁊ nihtes sittan ⁊ licgean. ðonne he wolde on cyricean singan ⁊ gebiddan. ⁊ mid ðam oþrum broþrum lifes word ⁊ godcunde lare gehyran; Ðonon him gelamp ꝥ sume men gewuniað cweþan. Seþe ne wyle cyricean duru wilsumlice geeadmoded ingangan. se sceal nyde on helle duru unwilsumlice geniþerad gelæded beon; Ða wæs se mon geslegen ⁊ gestanden hefigre adle. ⁊ seo weox ⁊ hefigode oþþæt he wæs to ðam ytemestan dæge gelæded. ða cygde he ⁊ het ða broþru him to. ⁊ he swiþe gnorniende. ⁊ geniþredum gelic ongan him secgan ꝥ he gesawe helle opene. ⁊ * Satanan ðone ealdan feond mon cynnes besencedne on þam grundum helle tintreges; ⁊ cw. ꝥ he ðær eac gesawe Caiphan þone ealdorman ðara sacerda mid ðam oþrum. þa ðe Drihten Crist ofslogan. bi him wrecendum ligum geseald beon. in þara neawiste cw. he. Wa me earmum. ic geseo me stowe gegearwode beon ecere * forlorenesse; Ða ða broþru ðis gehyrdon. þa ongunnon hi hine geornlice trym-

* lufude. B.

* B. & C. ut Lat.

* Satan. C.

* forwyrde. B.

NOvi autem ipse fratrem (quē utinam non nossem) cujus etjam nomen si hoc aliquod prodesset dicere possem, positum in monasterio nobili, sed ipsum ignobiliter viventem. Corripiebatur quidem sedulò à fratribus ac majoribus loci, atque ad castigatiorem vitam converti admonebatur. Et quamvìs eos audire noluisset, tolerabatur tamen ab eis longanimiter ob necessitatem operū ipsius exteriorum: erat enim fabrili arte singularis. Serviebat autem multùm ebrietati, & cæteris vitæ remissioris illecebris, magísque in officina sua die noctúq; residere, quàm ad psallendum atque orandum in Ecclesia, audiendúmque cum fratribus VERBUM VITÆ*, concurrere consueverat. Unde accidit illi (quod solent dicere quidam) quia qui non vult Ecclesiæ januam sponte humiliatus ingredi, necesse habet in januam inferni non sponte, damnatus introduci. Percussus enim languore, atque ad extrema perductus, vocavit fratres; & multùm mœrens ac damnato similis cœpit narrare; quia videret inferos apertos, & Satanam immersum in profundis tartari. Caipham quoq; cum cæteris qui occiderunt Dominum, juxta eum flammis ultricibus contraditum. In quorum vicinia, inquit, heu misero mihi! locum aspicio æternæ perditionis esse præparatum. Audientes hæc fratres, cœperunt diligenter ex-

* Sax. & doctrinam divinam.

trimman ⁊ læran. ꝥ he ða gyt on lichoman geseted his synna hreowe ⁊ andetnesse dyde ; ⁊ swarode he mid ormodnesse. Nis me nu cƿ. he tid min lif to onwendenne. mid ðy ic sylfa geseo minne dom gedemedne beon ; Ða he ða ðus spræc. ꝥ he butan hælo * wegnysse of worulde gewat. ⁊ his lichoma wæs bebyriged on ðam ytemestan stowum ðæs mynstres. ⁊ nænig mon ne dorste for hine sealmas ne mæssan singan ne furðon for hine gebiddan ; Ƿala mid hu micle gesceade God to dælde betwih leoht ⁊ ðystre ; Se æresta martyr ⁊ se eadiga Stephanus. ða he wæs deað ðrowiende for soðfæstnesse he geseah heofonas opene [* geseah he Godes wuldor] ⁊ ðone hælend standende on Godes ða swiðran ; ⁊ ðyder ðe he sylfa toweard wæs æfter deaþe. ðider he his [* modes] eagan sende ær his deaþe. ꝥ he ðy bliþelicor ðrowode ; ⁊ wið ðon ðe smið ðæs ðystran modes ⁊ dæde. ða he his deaþe nealæhte geseah helle tintrego opene. ⁊ geseah he deofles niþerunge ⁊ his æfterfyligendra ; Geseah he eac swylce his sylfes ungesælige stowe ⁊ * carcern betwih swilce ꝥ he ðy earmlicor georwenedre hælo her nu forwurde. ac lifigendum monnum ðe ðas ðing ongyton he forlet hælo intingan mid his forlorenesse ; Ƿæs ðis niwan geworden on * Beornica mægþe. ⁊ feor ⁊ wide gemæred. ⁊ he monige forþ acigde butan yldinge. ꝥ hi heora man dæda hreowe dydon. ꝥ ic eac swylce wisce forþon leornunge ura stafa ;

* weg- nesse. B

* Sic MS. B. & C. ut Lat.

* C. ut Lat.

* racet- tan. B.

* Breo- tone. C.

hortari, ut vel tunc positus adhuc in corpore pœnitentiam* faceret. Respondebat ille desperans: Non est mihi modò tempus vitam mutandi, cùm ipse viderim judicium meum jam esse completum. Talia dicens, sine viatico salutis obiit;& corpus ejus in ultimis est monasterii locis humatum: neque aliquis pro eo vel missas facere, vel psalmos cantare, vel saltem orare præsumebat. O quàm grandi distantiâ divisit Dominus lucem & tenebras! Beatus protomartyr Stephanus passurus mortem pro veritate, *vidit cœlos apertos, vidit gloriam Dei, & Jesum stantem à dextris Dei.* Et ubi erat futurus ipse post mortem, ibi oculos mentis ante mortem, quo lætior occumberet, misit. At contrà, faber iste tenebrosæ mentis & actionis; imminente morte, vidit aperta tartara, vidit damnationem diaboli & sequacium ejus. Vidit etiam suum infelix inter tales carcerem; quo miserabiliùs ipse desperatâ salute periret; sed viventibus, qui hæc cognovissent, caussam salutis, suâ perditione relinqueret. Factum est hoc nuper in provincia Berniciorum, ac longè latèque diffamatum, multos ad agendam & non differendam scelerum suorum pœnitudinem provocavit: Quod utinam ex hinc etiam nostrarum lectione literarum fiat.

* Sic MSS. sing.

NOTÆ in cap. 14, 15.

Miles scelestus peccata sua fateri respuit, nè fortè exprobrarent *sibi sodales--- *quem* Coenredus *Rex* admonuit sedulò ut confiteretur & emendaret, ac relinqueret scelera sua---. *O perquàm nobile, & verè excelsum Regis exemplum! Admonuit qui cogere potuerat, militem ad confitendum. Et*, Audientes HÆC fratres,(*fabro scil. qui* serviebat multùm ebrietati, locum æternæ perditionis esse præparatum,) cœperunt diligenter EXHORTARI, ut vel tunc positus in corpore

* l. eli...

pore,[c] pœnitentiam faceret. *Formam hortandi ad resipiscentiam, piam quidem, nec Scripturis sacris contrariam, tradunt Canones, quos Archiepiscopo Theodoro Cantuariensi adscribunt nonnulli. Sic autem Canon 29.* De Confessionibus, *verba Saxonica & Latina, utraque quidem perantiqua, viris doctis legenda hic apposuimus.*

Us manaþ þ halige geƿrit 7 cƿyð. Geopena Drihtne þinne ƿeg 7 hiht on hine; & eft hit cƿyþ. Andyttaþ Drihtne forþan geond ƿorolde is his mildheortnyss; & eft hit cƿyþ. Minne gylt ic dyde þe cuþne. 7 mine unrihtƿysnysse ne behydde ic; & eft cƿyþ. Ic andytte ongen me Drihtne mine unrihtƿisnysse. 7 ðu forgeafe ða arleasnysse minre synne; 7 eft. Andyttað eoƿ betƿeox eoƿre synna. 7 hi beoþ gedylogode; And an oþre stoƿe hit cƿyð. Seþe behyt his leahtras ne biþ he gerihtƿysad. Seþe hi soþlice andytt he gehælþ his saƿle of deaþe. 7 Drihten on his godspelle cƿæþ. Doþ dædbote. soþlice heofena rice genealæcð; Hit is neod þonne ƿe fela ðurh deofles lare dod ongean Godes ƿyllan 7 bebod þ ƿe þurh soþe eadmodnysse 7 andytnysse betan þ hreoƿsiende eal sƿa hit gesetton halige fæderas; 7 syþþan þonne ænig yfel geþoht þurh deofles sƿæpon ure heortan cume. andyttan ƿe þ sona urum bisceope oþþe gastlicum ealdre þ ƿe moton ðurh soþe andytnysse 7 dædbote habban heofena rice. ðearle ðƿyr is seþe singað beforan Godes eagum. 7 forsceamað þ he þ men andytte;

Hortatur nos Scriptura, dicens, Revela Domino viam tuam, & spera in eum. *Item dicit,* Confitemini Domino quoniam in seculum misericordia ejus. *Item,* Delictum meum cognitum tibi feci, & justitias meas non abscondi. *Item;* Confitebor adversùm me injustitias meas Domine, & tu remisisti impietatem peccati mei. *Et iterum,* Confitemini alter alteri peccata vestra, & deleantur. *Et alibi*, Qui abscondit scelera sua, non dirigetur; qui autem ea confessus fuerit, salvabit animam suam à morte. *Et Dominus in Evangelio ait,* Agite pœnitentiam, adpropinquabit enim regnum cœlorum. *Necesse est ut dummodo suadente diabolo multa contra voluntatem, & præceptum Domini commisimus, per veram humilitatem, & confessionem emendemus pœnitentes; sicut Patres sancti constituerunt. Et deinceps, cùm aliqua cogitatio mala in cor, suadente diabolo, venerit; citò Episcopo* vel Priori confiteamur, ut per veram confessionem, & pœnitentiam, regnum Dei habere mereamur: Nimis enim improbus est qui ante oculos Dei peccat, & homini confiteri erubescit.*

* *Sax: Presbytero spirituali. Vide pag. 216. 340. & comment. in Jac. 5. 14. 16. de presbyteris Ecclesiæ.*

Cap. 16.

Ut plurima Scotorum Ecclesiæ, instante Adamnano, Catholicum Pascha susceperint: útque idem librum de locis sanctis scripserit.

Deest Sax.

QUo tempore plurima pars Scotorum in Hibernia, & nonnulla etiam de Britonibus in Britannia rationabile & Ecclesiasticum paschalis observantię tempus, Domino donante, suscepit. Siquidem Adamnanus, presbyter & Abbas monachorum qui erant in insula Hii; cùm legationis gratiâ missus à sua gente venisset ad Aldfridum regem Anglorum, & aliquandiu in ea provincia moratus, videret ritus Ecclesię canonicos; sed à pluribus qui erant eruditiores, esset solerter admonitus, nè contra universalem Ecclesię morem, vel in observantia Paschali, vel in aliis quibusque decretis, cum suis paucissimis & in extremo mundi angulo positis vivere præsumeret, mutatus mente est: ità ut ea quæ vide-

viderat & audierat in Ecclesiis Anglorum, suæ suorúmque consuetudini libentissimè præferret. Erat enim vir bonus & sapiens, & scientiâ SCRIPTURARUM nobilissimè instructus. Qui cùm domum rediisset, curavit suos qui erant in Hii, quíve eidem erant subditi monasterio ad eum, quem cognoverat, quémq; ipse ex toto corde susceperat, veritatis callem perducere; nec valuit. Navigavit *Hiberniam, & prædicans eis ac modestâ exhortatione declarans legitimum *Paschæ tempus, plurimos eorum & penè omnes, qui ab Hiiensium erant dominio liberi, ab errore correctos, ad unitatem reduxit Catholicam; ac legitimum Paschę tempus observare perdocuit. Qui cùm celebrato in Hibernia canonico Paschâ, ad suum insulam revertisset, suóque in monasterio Catholicam temporis Paschalis observantiam instantissimè prędicaret, (nec tamen perficere quod conabatur posset,) contigit eum ante expletum anni circulum migrasse de seculo, divinâ utique gratiâ disponente, ut vir unitatis & pacis studiosissimus, antè ad vitam rapeteretur æternam, quàm redeunte tempore Paschali graviorem cum eis, qui eum ad veritatem sequi nolebant, cogeretur habere discordiam. Scripsit idem vir de locis sanctis librum, legentibus multis utilissimum; cujus auctor erat docendo ac dictando Galliarum Episcopus Arculfus; qui locorum gratiâ sanctorum venerat Hierosolymam. Et lustratâ omni terrâ repromissionis, Damascum quoque, Constantinopolim, Alexandriam, multásque maris insulas adierat; patriámque navigio revertens, vi tempestatis in Occidentalia Britannię littora delatus est. Ac post multa ad memoratum Christi famulum Adamnanum perveniens, ubi doctus in SCRIPTURIS, sanctorúmque locorum gnarus esse compertus est, libentissimè est ab illo susceptus, libentiùs auditus, adeò ut quęque ille se in locis sanctis memoratu digna vidisse testabatur, cuncta mox iste literis mandare curaverit. Fecítque opus (ut dixi) multis utile, & maximè illis qui longiùs ab eis locis, in quibus Patriarchæ vel Apostoli erant secreti, ea tantùm de his quæ lectione didicerint, norunt. Porrexit autem librum hunc Adamnanus Aldfrido regi, ac per ejus est largitionem etiam minoribus ad legendum contraditus. Scriptor quoque ipse multis ab eo muneribus donatus, in patriam remissus est: De cujus scriptis aliqua decerpere, ac nostrę huic historiæ inserere, commodum fore legentibus reor.

*R.R. Armach pag. 730. l. 3.
* Ibid. p. 700. lin. 35.

CAP. 17.

Quæ in eodem libro de loco dominicæ nativitatis, passionis, & resurrectionis commemoraverit.

Deest Sax.

SCripsit ergò de loco dominicæ nativitatis in hunc modum: Bethleem civitas David in dorso sita est angusto, ex omni parte vallibus circundata, ab occidente in orientem mille passibus longa, humili sine turribus muro per extrema plani verticis instructo. In cujus orientali angulo quasi quoddam naturale semiantrum est, cujus exterior pars nativitatis dominicæ fuisse dicitur locus; interior, præsepe Domini nominatur. Hæc spelunca tota interius precioso marmore tecta, supra locum ubi Dominus natus specialiùs traditur, sanctæ Mariæ grandem gestat Ecclesiam. Scripsit item hoc modo de loco passionis & resurrectionis illius: Ingressus à septentrionali parte urbem Hierosolymam, primùm de locis sanctis pro conditione platearum divertendum est ad Ecclesiam Constantinianam, quæ Martyrium appellatur. Hanc Constantinus imperator, (eò quòd ibi crux Domini ab Helena ejus matre reperta sit,) magnifico & regio cultu construxit. Dehinc ab occasu Golgothana, videtur Ecclesia, in qua etiam rupis illa apparet, quę quondam ipsa infixo Domini corpore crucem Domini tulit argenteam, modò pergrandem sustinens crucem, pendente magnâ desuper æreâ rotâ cum lampadibus. Infra ipsum verò locum dominicæ crucis; excisa in petra crypta est, in qua super altare pro *defunctis honoratis sacrificium solet offerri; positis interim in platea corporibus. Hujus quoq; ad occasum Ecclesiæ anastasis, hoc est, resurrectionis dominicæ, rotunda Ecclesia tribus cincta parietibus, duodecim columnis sustentatur; inter parietes singulos latum habens spatium vię, quæ tria altaria in tribus locis parietis medii

* Vide de S. Oswaldo rege. pag. 192. l. 41.

dii continet, hoc est, australi, aquilonali, & occidentali. Hæc bis quaternas portas, id est, introitus per tres è regione parietes habet; è quibus quatuor ad Vulturnum, & quatuor ad Eurum spectant. Hujus in medio monumentum Domini rotundum petrâ excisum est; cujus culmen, intrinsecus stans homo, manu contingere potest: ab oriente habens introitum, cui lapis ille magnus appositus est, quod intrinsecus ferramentorum vestigia usque in præsens ostendit. Nam extrinsecus usque ad culminis summitatem, totum marmore tectum est: summum verò culmen auro ornatum, auream magnam gestat crucem. In hujus ergò monumenti aquilonari parte sepulcrum Domini in eadem petra excisum, longitudinis septem pedum, trium mensurâ palmarum pavimento altius eminet. Introitum habens à latere meridiano, ubi die noctúque duodecim lampades ardent; quatuor intra sepulcrum, octo supra in margine dextro. Lapis qui ad ostium monumenti positus erat, nunc fissus est; cujus pars minor, quadratum altare ante ostium nihilominus ejusdem monumenti stat; major verò pars in Orientali ejusdem Ecclesiæ loco, quadrangulum aliud altare sub linteaminibus exstat. Color autem ejusdem monumenti & sepulcri, albo & rubicundo permixtus videtur.

Cap. 18.

Quæ item de loco ascensionis dominicæ, & sepulcris Patriarcharum.

Deest Sax. DE loco quoque ascensionis dominicæ, præfatus autor hoc modo refert: Mons Olivarum, altitudine monti Sion par est: sed latitudine & longitudine præstat; exceptis vitibus & olivis, raræ ferax arboris, frumenti quoq; & hordei, fertilis. Neque enim brutosa, sed herbosa & florida soli illius est qualitas. In cujus summo vertice, ubi Dominus ad cœlos ascendit, Ecclesia rotunda grandis, ternas per circuitū cameratas habet porticus desuper tectas. Interior namq; domus, propter dominici corporis meatum camerari & tegi non potuit; altare ad orientem habens angusto culmine protectum. In cujus medio, ultima Domini [b]vestigia cœlo desuper patente ubi ascendit, visuntur. Quæ cùm quotidie à credentibus terra *tollatur, nihilominus manet; eandemque adhuc speciem veluti impressis signata vestigiis servat. Hæc circa, ærea rota jacet; usque ad cervicem alta, ab occasu habens introitum, pendente desuper in trochleis magna lampade, totáque die & nocte lucente. In occidentali ejusdem Ecclesiæ parte, fenestræ octo, totidémque è regione lampades in funibus pendentes, usque Hierosolymam per vitrum fulgent; quarum lux corda intuentium cum quadam alacritate & compunctione pavefacere dicitur. In die ascensionis dominicæ per annos singulos, [c] missâ peractâ, validi flaminis procella desursum venire consuevit, & omnes qui in Ecclesia adfuerint terræ prosternere. De situ etiam Hebron & monumentis patrum itâ scribit: Hebron quondam civitas & metropolis regni David; nunc ruinis tantùm, quid tunc fuerit ostendens, uno ad orientem stadio speluncam duplicem in valle habet, ubi sepulcra Patriarcharum quadrato muro circundantur, capitibus versis ad Aquilonem. Et hæc singula singulis tecta lapidibus instar basilicæ dolatis trium patriarcharum candidis. Adam obscurioris & vilioris operis, qui haud longe ab illis ad Borealem, extremámque muri illius partem, pausat. Trium quoque fœminarum viliores & minores memoriæ cernuntur. Mambre collis mille passibus à monumentis, his ad Boream herbosus valde & floridus, campestrem habens in vertice planiciem. In cujus Aquilonari parte, quercus Abrahæ duorum hominum altitudinis truncus, Ecclesiâ circundata est. Hęc de opusculis excerpta præfati scriptoris ad sensum quidem verborum illius, sed brevioribus & strictis comprehensa sermonibus nostris, ad utilitatem legentium, historiis indere placuit. Plura voluminis illius, siquis scire delectat, vel in ipso illo volumine, vel in eo, quod de illo dudum strictim excerpsimus, epitomate requirat.

* tollitur. W.

Notæ in cap. 17, & 18.

[a] Crux Domini ab Helena *Constantini* matre reperta---- *Hanc dubiam crucis inventionem, inventiones aliæ æquè dubiæ secutæ sunt: Abusus autem imaginis*

ginis S. crucis, & imaginum ferè omnium, in historiis veterum passim occurrunt: Et monumenta Sax. in diem exaltationis S. crucis, ostendunt Heraclium Imperatorem ad crucem quandam orasse (crucem autem Christi fuisse incertum, nec licitum fuit ad ipsam orasse, si Christi crucem fuisse, constitisset.) Sic Latinè dedi.

Hom. 51. pag. 405. lin. 5. Eala þu ƿundorlice rod on þære ðe Crist ƿolde þroƿigan ⁊ ure ƿita adƿæscan mid his deorƿurþan blode ⁊ Eala ðu scinende rod sƿyðor þonne tungla. mære on middan earde miclum to lufigenne. halig treoƿ ⁊ ƿurðum. ðe ƿyrþe ƿære to berene ealles middan eardes ƿurð. gemunda ðisne heap ðe her gegæderod is Gode to ƿurþmynte ⁊

*O tu crux gloriosa, in qua Christus pati voluit: & nostros sapientes per sanguinem suum pretiosum * refellere! O tu crux stellis fulgentior! in mundo famigerata, arbor sancta, & suavis. Digna es, quæ totius mundi* dignitatem *gestares: Hanc * protege multitudinem, quæ hic in honorem Dei convenit. Tunc exaltavit * Cæsar sanctam crucem in eundem locum, ubi (antequam iste improbus * Rex abripuit illam) primò stabat.*

* extinguere.

* Annon crucem ut protectricem adorare, idololatria manifesta? vide. pag. 165.

* Heraclius.

* Cosroes.

Ða ahof se Casere ða halgan rode up on ðære ylcan stoƿe ðe heo ær on stod ætfluman ær ðan ðe se arleasa cyning hit gename ⁊

Et in V. Nonar. Mai. INVENTIO S. CRUCIS. *hujusmodi narrationem, pro sanioris verbi Dei lectione & expositione, populus imbibit. Sic ut cætera, Latinè damus.*

Serm. Cathol. p. 371. l. 13. Men ða leofestan nu to dæg ƿe ƿurþiaþ ðære halgan rode gemynd. ðe ure Drihten on ðroƿode ⁊

Homines dilectissimi hodie nunc celebramus memoriam sanctæ Crucis quâ Dominus noster passus est.

Hinc è S. Hieronymo historiolam recitat de signo crucis, Constantino Imperatore contra Maxentium pugnanti, apparente, & de Helena Constantini matre Hierosolymam petente, ad ipsam crucem, inter cadavera defossam, jam ab illa non sine ingenti laborum, & periculorum mole, refodiendam: sic ipse Saxonica verba Latinè transtuli.

Ibid. pag. 372. l. 11. Ða ferde heo to Hierusalem mid fullum geleafan. ƿolde ða rode findan ðe Crist on ðroƿade ⁊ heo becom to ðære stoƿe. sƿa hire geƿutelode ðurh heofonlicre gebicnunge. ⁊ afunde þreo roda. an ƿæs þæs hælendes. ⁊ þa oðra ðæra ðeofa ⁊ Ða nyste heo geƿiss hƿilc ƿære Cristes rod. ær ðan ðe he mid tacnum hi geƿutelode ⁊

Tunc Helena Hierosolymam adiit, plenâ fide illam investigatura crucem, quâ Christus passus est. Ad locum illum venit, prout ei Deus per cæleste præsagium manifestavit: tres autem inverit cruces, Salvatoris unam: alteras duas latronum. Nescivit verò distinguere quanam esset crux Christi priusquam illi per miracula indicasset.

*Sed hæc, utpote nec Apostolica, nec Catholica quidem, tum reliqua hinc de virtute sanctæ crucis dependentia dogmata, in medio relinquenda arbitramur. Cætera in legendis videte, & alia (quia jam præ manibus habemus,) de cruce prædicti regis Cosrois ad S. * Sergium defunctum missa, unà cum S. Sergii invocatione, apud Euagrium, magis quàm quis facilè dixerit blasphemâ, per otium consulite.* * Euagr. l. 6. cap. 20.

b *Hæc de Domini vestigiis, in vertice montis Olivarum,* ubi ascendit, *apparentibus, &* in die ascensionis Dominicæ, per annos singulos c missâ peractâ, de validi flammis procella de sursum venire consueta, *validâ suspicione non indigent: unde totum hoc caput, ut & alia ejusdem farina permulta, Rex Aluredus versione Saxonicâ suâ haud dignatus est.*

Cap. 19.

*Ut Australes Saxones Episcopos acceperint Eadberhtum, & * Eollan; Occidentales Danielem & Aldhelmum; & de scriptis ejusdem Aldhelmi.* * Eallam. V.

Ða ƿæs æfter seofon hund ƿintrum ⁊ fif ƿintrum æfter ðære Drihtenlican menniscnesse þ Ealdfrið Norðanhymbra cyning forðferde ymb xx ƿintra his rices butan an. ne ƿæs ða gyt gefylled; Feng to his rice Osred his sunu. ƿæs viii ƿintra cniht. ⁊ þ rice hæfde * endleofan ƿintra; On ðisses cyninges rice foreƿeardū forðferde Hædde ƿest Seaxna B. ⁊ no ðam heofonlican life ferde; ƿæs he god ƿer ⁊ rihtƿis. ⁊ þ biscoplice lif ⁊ lare ma beeode on lufan þonne gastlicra mægna he on leornunge gelæred ƿære; Be ðam B. oft geƿunelice sæde * Pehthelm se ærþurþa B. se mid Ealdhelme his æfterfyligendre micele tid ða get munuc ⁊ diacon ƿæs. þ on ðære stoƿe þe se B. forðfered ƿæs. for geearnunge his halignesse monig ƿundor hælo geƿremede ƿæron. on ðære mægþe men geƿunalice ða moldan namon for adlum ⁊ untrumnessum. ⁊ on ƿæter sendan. ⁊ mid byrignesse oþþe astrægdnesse ðæs ƿæteres monigum untrumum ge monnum ge neatum to hælo gelamp; ⁊ for ðære gelomlicum on ƿeg alædnesse ðære halgan moldan þ ðær ƿæs mycel seaþ geƿorden; Ða he ða forðfered ƿæs. ða ƿæs se biscopdom ðære mægþe on tƿa B. scire to dæled. oþer ƿæs seald Daniele ða he gyt to dæg receð. oþer Ealdelme ðære he feoƿer gear fromlice heold. ⁊ ƿone ƿæs. ƿæron hi begen on cyriclicum ƿisum ge on ƿisdome haligra geƿrita genihtsumlice gelærede; þ is to tacne þ Ealdelm mid ðy he ða gyt ƿæs Mæsse Preost. ⁊ Abbud ðæs mynstres ðe hi nemnaþ Maldulfes

* endlufon. B.

* Peohthelm. B.

Anno dominicæ incarnationis septingentesimo quinto Aldfridus Rex Northanhymbrorum defunctus est, anno regni sui vicesimo, necdum impleto. Cui succedens in imperium filius suus * Osredus, puer octo circiter annorum, regnavit annis undecim. Hujus regni principio antistes Occidentalium Saxonum * Haeddi cœlestem migravit ad vitam: Bonus quippe erat vir ac justus, & Episcopalem vitam sive doctrinam magis insito sibi virtutum amore, quàm lectionibus institutus exercebat. Denique reverendissimus antistes * Pehthelm, [de quo in sequentibus loco suo dicendum est,] qui cum successore ejus Aldhelmo, multo tempore adhuc diaconus sive monachus fuit, referre est solitus, quòd in loco quo defunctus est, ob meritum sanctitatis ejus, multa sanitatum sint patrata miracula; hominésque provinciæ illius solitos ablatum indè pulverem, propter languentes, in aquam mittere, atque hujus gustum sive aspersionem multis sanitatem ægrotis, & hominibus, & pecoribus conferre. Propter quod, frequenti ablatione pulveris sacri, fossa sit ibidem facta non minima. Quo defuncto, Episcopatus provinciæ illius in duas parœcias divisus est: una data est Danieli, quam usque hodie regit: altera Aldhelmo, cui annis quatuor strenuissimè præfuit: Ambo & in rebus Ecclesiasticis, & in scientia Scripturarum sufficienter instructi. Deniq; Aldhelmus cùm esset adhuc presbyter & Abbas monasterii, quod * Maildulfi

Anno Dom. 705.

* Osred. C. & VV.

* C. Hedda. T. Haedde. W.

* C. Pecthelm. W.

* W. * Maildubi urbem. C. & T.

*Sic MS. C. Aldelmes. B. Maldomes burh. Cantabr.
*C. cirican. Cantabr.
* B. ut Lat.

* Maldulfes burh. awrat he æþele boc his ðeode mid synoþær bebode wiþ Brytta gedwolan þa hi rihte Eastran ne weorþedon on heora tide. ⁊ eac oþer moniʒ ða hi ðære *ciriclican clænnesse ⁊ sibbe wiþerweard dydon; ⁊ he moniʒe ðara Brytta ðe West Seaxum underþeodde wæron. to rihtre weorþunge ðære drihtenlican Eastrana mid ða leornunga ðissa boca [*ʒeteah ⁊ gelædde. wrat he eac heah boc ⁊ weorþlice de virginitate.] ⁊ þa on byrne Sedulius twifealde weorce meterfersum arang ⁊ gelæredre spræce gesette. wrat he eac swylce moniʒ oþru gewrito. wæs he se wer æghwanon se gelæredesta. on geworddum hluttor ⁊ scinende. ʒe eac on gelæredresse gewrito. ʒe wreora ge cyriclicra to wundrienne; Ða he ða forþferde ða onfeng for hine ðone. B'. had Forþhere. se gyt oð to dæg cy'. se writere lifigende is. wæs se mon eac on halgum gewritum well gelæred; Ðissum monnum ðone. B'. had ðeniende. wæs on synoþe gesetted ⁊ gedemed. þ suð Seaxna mægð sceolde habban agenne B'. ⁊ bisceop setl on heora leodum. belumpon hi ær to Wintan ceastre. B'. scire. wære ðe Daniel se B'. fore wæs; Ða wæs him to bisceope æt erest gehalgod Eadbyrht se wæs abbud ðær mynstres ðære eadigan gemynde Wilfriþes. B'. þ is nemned * Seleseа; Ða se forþferde ða feng to ðære. B'. ðenunge Eolla. ⁊ he ða æfter monigum gearum of ðissum leohte alæded wæs. ⁊ se B'. had ðær syþþan feola gear blon;

*Setteolesige.B.

urbem nominant, scripsit, jubente Synodo, suæ gentis librum egregium adversus errorem Britonũ; quo vel Pascha non suo tempore celebrant, vel alia perplura Ecclesiasticæ castitati & paci contraria gerunt. Multósque eorum, qui Occidentalibus Saxonibus subditi erant Britones, ad Catholicam dominici Paschæ celebrationem hujus lectione perduxit. Scripsit & de virginitate librum eximium, quem in exemplum Sedulii geminato opere, & versibus hexametris & prosâ composuit. Scripsit & alia nonnulla, utpote vir undecunq; doctissimus; nam & sermone nitidus, & SCRIPTURARUM (ut dixi) tam liberalium quàm Ecclesiasticarum erat eruditione mirandus. Quo defuncto, pontificatum pro eo suscepit * Forthere, qui usq; hodie superest, vir & ipse in SCRIPTURIS sanctis multùm eruditus. Quibus Episcopatum administrantibus statutum est synodali decreto, ut provincia Australium Saxonum, quæ eatenus ad civitatis Ventanæ, cui tunc Daniel præerat, paroeciam pertinebat, & ipsa sedem Episcopalem ac proprium haberet Episcopum. Consecratúsq; est eis primus antistes Eadberhtus, qui erat Abbas monasterii beatæ memoriæ Wilfridi Episcopi, quod dicitur * Seleseu: Quo defuncto, * Eolla suscepit officium pontificatûs. Ipso autem ante aliquot annos ex hac luce subtracto, Episcopatus usque hodie cessavit.

* Fortherus. T.
* Selesei. T. Seleseig. W.
* Sic MSS. sing.

Cap. 20.

Ut Coenred Merciorum, & Offa Orientalium Saxonum Rex, in monachico habitu, Romæ vitam finierint; & de vita vel obitu Wilfridi Episcopi.

Ƿæs ðy feorþan geare Osredes rices. ꝥ Cenred Myrcna rice æþelice * sume tide fore wæs. ⁊ micelre æþelicor ꝥ anweald þæs rices forlet. forþon he com to Rome ⁊ ðær sceare onfeng ⁊ munuc wæs geworden. on Constantines tidum ðæs Papan. ⁊ æt ðara Apostola stowe on gebedum ⁊ on fæstenum ⁊ on ælmesdædum awunode oþ þone ytemestan dæg; Ða feng æfter him to Myrcna rice Ceolred Æþelredes sunu. se ær Cenrede ꝥ ylce rice hæfde; Com eac swylce mid hine to Rome Sigeheres sunu east Seaxna cyninges ðæs we beforan gemynegodan ðæs nama wæs Offa. wæs he on iuguðe mon wilsumlicre yldo ⁊ fægernesse ⁊ ealre his ðeode leof heora rice to habbanne ⁊ to healdenne; Wæs he gewislicre wilsumnesse moder Cenrede ðam cyninge. forlet he his wif ⁊ land ⁊ magas ⁊ eþel for Cristes lufan. ⁊ for his godspelle. ꝥ he on þyssum life hund teontig fealdlice mede onfenge ⁊ on ðære toweardan worulde ece lif. ⁊ he sona ðes ðe he to Rome com to þam halgum stowum sceare onfeng. ⁊ on munuc hade his lif wæs endiende. ⁊ to gesyhþe þara eadigra Apostola on heofonum becom. ða he lange mid his mode wilsohte ⁊ wilnade; Ða ðy ylcan geare ðe ðas cyningas Breotone forlætan. se heah B. ⁊ se halga Wilfrið æfter xlv wintra ðæs onfongena. B. hades ðon ytemestan dæg tynde ⁊ forþferde. on ðære mægþe seo is gecyged Inundalum. ⁊ his lichoma wæs on cyste gedon. ⁊ wæs gelæded norþ ofer gemære on his mynstre þe is cweden Onhripum. ⁊ æfter gewitenre are swa myclum

* sume tide. *superscrip. Camd.*

Anno autem imperii Osredi quarto, Coenred qui regno Merciorum nobilissimè tempore aliquanto præfuerat, nobiliùs multò sceptra regni reliquit. Nam venit Romam, ibique attonsus, pontificatum habente Constantino, ac monachus factus ad limina Apostolorum in precibus, jejuniis, & eleemosynis usque ad diem permansit ultimum. Succedente in regnum * Ceolredo filio Æthilredi, qui ante ipsum Coenredum idem regnum tenebat. Venit autem cum illo & filius Sigheri Regis Orientalium Saxonum; cujus suprà meminimus, vocabulo Offa, juvenis amantissimæ ætatis & venustatis, totæque suæ genti ad tenenda servandáque regni sceptra exoptatissimus. Qui pari ductus devotione mentis, reliquit uxorem, agros, cognatos, & patriam propter Christum, & propter Evangelium, ut *in hac vita centuplum acciperet, & in seculo venturo vitam æternam.* Et ipse ergò, ubi ad loca sancta Romam pervenerunt, attonsus, & in monachico vitam habitu complens, ad visionem beatorum Apostolorum in cœlis diu desideratam pervenit. Eodem sanè anno quo hi Britanniam reliquere, antistes eximius Wilfridus, post quadraginta & quinque annos accepti Episcopatûs, diem clausit extremum, in provincia quæ vocatur Inundalum; corpúsque ejus loculo inditum, perlatum est in monasterium ipsius, quod dicitur Inrhypum, & juxta honorem tanto Pontifici

* C. & W.

clum B'. on Scē'. Petres cyricean ðæs Apostoles ƿæs bebyriged⁊ Be ðisses B'. lifes stealle fore-ƿeardum ƿe sculan feaƿum ƿordum gemynegian. Ða ðe be him gedone ƿæron⁊ Mid ðy he ƿæs godre gleaƿnesse cniht. ⁊ he þa yldo mid ðeaƿum oferstigende. ⁊ he sƿa gemetfæstlice ⁊ sƿa ymbsceaƿiendlice hine sylfne on eallum ðingum beheold þ he be geƿyrhtū fram his ealdormannum ƿæs * lufan. ⁊ arƿurþod. sƿa sƿa an of him sylfum. ðe geƿeaxen ƿæs. ⁊ hæfde xiiii ƿintra. þa he mynster lif þam ƿeoruld life forþær ⁊ gelufode⁊ Ðas þe he þa þ his fæder sæde. forþon his modor ær forþferde he þa lustlice his ƿillan ⁊ his heofonlicum lustum geþafode ⁊ gefultumade. ⁊ hine het ⁊ lærde þ he ðam halƿendan ongynnessum georne * gefeole. ða com he hraþe to Lindesfarena ea. ⁊ hine sylfne ðær on ðeoƿdum gesealde. þara muneca. ⁊ he geornlice ða ongan leornian. ⁊ don ða ðe he ongeat þ te belumpon to þære mynsterlican clænsunge ⁊ arfæstnesse. ⁊ forþon ðe he ƿæs scearpre gleaƿnesse. he hrædlice his sealmas geleornode. ⁊ eac feola oðra boca⁊ Ne ƿæs he hræðere þa gyt bescoren. ac hƿæþere he ðam þe on sceare maran ƿæron. on ðam mægnum eaðmodnesse ⁊ hyrsumnesse. nohte ðon læssa ƿæs. forþon he. ge fram ðam * ƿitum ge fram his efenealdum mid rihtre lufan lufad ƿæs⁊ Mid ðy he ða sum gear on ðam mynstre Gode ðeoƿode. ða ongeat he se iunga sticce mælum gleaƿes modes. þ þ ne ƿæs fulfremed ƿeg gastlicra mægna. ðe him fram Scottum sæd ⁊ seald ƿæs. ðohte ða ⁊ foresette on his mode þ he ƿolde cuman to Rome. ⁊ ðær geseon hƿylce cyriclice ðeaƿas oþþe mynster þeaƿas æt þam Apostolican setle healdene ƿæron⁊ Mid ðy he ða ðam broþrum þ sæde. ða heredon hi his ge-

myndo.

* lufod. B.

* befulge. B.

* ƿeotum. C.

congruum, in Ecclesia beati Apostoli Petri sepultum. De cujus statu vitæ (ut ad priora repedantes) paucis quæ sunt gesta memoremus. Cùm esset puer bonæ indolis, atque ætatem in probis moribus transigens; ità se modestè & circumspectè in omnibus gerebat, ut meritò à majoribus quasi unus ex ipsis amaretur, veneraretur, amplectaretur. Ubi quartum decimum ætatis contigit annum, monasticam seculari vitam prætulit. Quod ubi patri suo narravit (jam enim mater obierat) libenter ejus votis ac desideriis cœlestibus annuit, eúmque cœptis insistere salutaribus jussit. Venit ergò ad insulam Lindisfarnensem, ibique monachorum famulatui se contradens; diligenter ea quæ monasticæ castitatis ac pietatis erant, & discere curabat & agere. Et quia acris erat ingenii, didicit citissimè psalmos & aliquot codices; nec dum quidem adhuc attonsus: verùm eis qui tonsurâ majores sunt virtutibus, humilitatis & obedientiæ non mediocriter insignitus. Propter quod & à senioribus & coætaneis suis justo colebatur affectu. In quo videlicet monasterio cùm aliquot annos Deo serviret, animadvertit paulatim adolescens animi sagacis, minimè perfectam esse virtutis viam quæ tradebatur à Scotis; proposuítque animo venire Romam; & qui ad sedem Apostolicam ritus Ecclesiastici, sive monasteriales servarentur, videre. Quod cùm fratribus referret, laudaverunt ejus propositum, eúmq;

mynd. ⁊ his foresetnesse. ⁊ hi-
ne speonnan ⁊ lærdan. þ he ða
fore ðurhtuge. ðe he on his
mode gelufad hæfde. ⁊ he ða
hraðe com to Eanflæde ðære
cwene. forðon he wæs hire cuð.
⁊ mid hire ðeahte ⁊ fultume on
þ forespræcene mynster gedon
⁊ geðeoded wæs. sæde hire ða
his lust ⁊ willan þ his lufu wæ-
re þ he ða stowe neosode. ⁊ ge-
sohte. ðara eadigra Apl'. wæs
heo seo cwen sona lustfulliende
ðære godan foresetnesse ⁊ wil-
lan ðæs * iungan. sende hine þa (* geongan. C.)
to Cent to Earcenbyrhte þam
cyninge se wæs hire eames
suna. bæd þ he hine arwurþ-
lice to Rome onsende ; Ðære
tide ðær on Cent heold Hono-
rius ðone Arceb'. had. se wæs an
of discipulum ðæs eadigan Pa-
pan Sce'. Gregorii. wæs se wer on
cyriclicum wisum healice on-
timbred ⁊ gelæred ; Mid ðy he
ða se * iunga sum fæc ðær wuni- (* geonga. C.)
ende wæs mid hine. he ða cwices
modes geornlice leornade ða
ðing ðe he ðær geseah ⁊ sceawo-
de. com ðider eac swylce on ða
sylfan tid oþer iung man wæs
his nama Biscop. ⁊ his freo na-
ma Benedictus. wæs he of æþelre
* strynde Angel þeode. ðæs we (*gebyrde on Angel. B.)
beforan gemyndgodan. wolde he
eac swylce Rome gesecean. ðisses mannes geferscipe se
cyning. ða Wilfriþ gebeodde ⁊ him bebead þ he hine to
Rome gelædde ; Mid ðy hi ða to Lugdunum coman. ða wæs
Wilfrid ðær gehæfd fram Dalfino ðære ceastre B'. Be-
nedictus ðone ongunnenon siþfæt framlice to Rome ge-
ferde ; Ða ongan se B'. lustfullian ðæs iungan snyttro ⁊ his
wislicra worda. ⁊ his wlitan fægernesse. ⁊ glædnesse his
dæda ⁊ gestæþþinesse his geþohta ⁊ he him forðon eall ða
ðing genihtsumlice geaf ⁊ sealde. þe he hæfde ðearfe mid
his geferum swa lange swa hi mid him wæron. ⁊ him eac swyl-
ce gebead þ he him wolde syllan to healdenne ⁊ to weccanne
micelne

id quod mente disposuit, perfice-
re suadebant. At ille confestim
veniens ad reginam Eanfledam
quia notus erat, ejúsque consilio
& suffragiis præfato fuerat mona-
sterio sociatus, indicavit ei deside-
rium sibi inesse beatorum Aposto-
lorum limina visitandi. Quæ de-
lectata bono adolescentis propo-
sito, misit eum Cantiam ad Re-
gem Earconbertum, qui erat fi-
lius avunculi sui, postulans ut eum
honorificè Romam transmitteret.
Quo tempore ibi gradum Archi-
episcopatûs Honorius, unus ex
discipulis beati Papæ Gregorii,
vir in rebus Ecclesiasticis sublimi-
ter institutus, servabat. Ubi cùm
aliquamdiu demoratus adolescens
animi vivacis, diligenter his quę
incipiebat discendis operam da-
ret, supervenit illò alius adole-
scens nomine Biscop, cognomen-
to Benedictus, de nobilibus An-
glorum, cupiens & ipse Romam
venire, cujus suprà meminimus.
Hujus ergò comitatui Rex socia-
vit Wilfridum, atque illum secum
Romam perducere jussit. Qui
cùm Lugdunū pervenissent, Wil-
fridus à Dalfino civitatis Episco-
po ibi retentus est: Benedictus cœ-
ptum iter gnaviter Romam usque
complevit. Delectabatur enim
antistes prudentiâ verborum juve-
nis, gratiâ venusti vultûs, alacri-
tate actionis, & constantiâ ac ma-
turitate cogitationis. Unde &
omnia quæ necesse habebat, ab-
undanter ipsi cum sociis suis
(quam diu secum erant) dona-
bat. Et insuper offerebat, ut si
vellet partem Galliarum non mi-

micelne dæl Gallia rices. ⁊ him wolde his broþor dohtor *fæmne to wife gesyllan. ⁊ hine symle on bearn lufan habban wolde. Ða ðancode he him geornlice ðære arfæstnesse þe he him forgifen hæfde mid ðy he ælðeodig wæs. ⁊ him andswarede þ he oþer lif ma cure ⁊ lufode þonne þ woruld lif. ⁊ he forþon his eþel twurf forlet. ⁊ to Rome faran ongunne; Ða he ða se B'. þ gehyrde þa sende he hine mid latþeowe to Rome ⁊ hine ðider well gestyrde. ⁊ hine het þonne he eft to his eðle hweorfan wolde þ he to him come þ he hine wel ham gestyrde; Ða com he to Rome ⁊ ðær in gebedum ⁊ on smeaunge cyriclicra wisena. swa swa he on his mode forsette mid dæghwamlicre geornfulnesse weorðende wæs. becom he to freondscipe ðæs halgan weres ⁊ ðæs gelæredestan Bonefacius archidiacones se wæs eac swylce * wita ⁊ geþeahtere ðæs Apostolican Papan. ðæs lareowdome he of endebyrdnesse geleornode IIII Cristes bec ⁊ gewel rihtra Eastrena ⁊ monige oþre ða ðe belumpon to cyriclicum ðeodscipum. ðe he on his eðle leornian ne mihte. ⁊ se ylca magister him æghwæþer ge bec sealde ge lare. ⁊ mid ðy he ða feola monða ðær ðam gesæligum * geleorum geornlice abysegad wæs; Ða hwearf he eft on Gallia rice to Dalfino þam B'. his freonde. ⁊ III wintra mid him wæs wuniende. ⁊ he wæs to preoste bescoren fram him. ⁊ on swa mycelre lufan hæfed wæs. þ he þohte hine him to yrfewearde gedon. ac þ hwæþere swa wesan ne mihte. forþon se B'. wæs forgniden mid wællhreowe deaþe. ⁊ Wilfriþ wæs ma gehealden Angel þeode to B'. Sende *Balthild seo cwen mycel weorud ⁊ het þone B'. ofslean. þa he þa to ðære stowe læded wæs. ðær him mon

* æþele fæmnan C.

* weota. C.

* læsrum. B.

* *Sic MS. C. ut Lat.*

nimam illi regendam committeret, ac filiam fratris sui virginem illi conjugem daret, eúmque ipse loco adoptivi haberet. At ille gratias agens pietati, quam erga eum (cùm esset peregrinus) habere dignaretur, respondit; propositum se magìs alterius conversationis habere, atque ideo patriâ relictâ, Romam iter agere cœpisse. Quibus auditis, antistes misit eum Romam, dato duce itineris, & cunctis simul quę necessitas poscebat itineris largiter subministratis, obsecrans sedulò, ut cùm in patriam reverteretur, per se iter facere meminisset. Veniens verò [* *Wilfridus*] Romam, & orationibus, ac meditationi rerum Ecclesiasticarum (ut animo proposuerat) quotidianâ mancipatus instantiâ, pervenit ad amicitiam viri sanctissimi ac doctissimi Bonifacii, videlicet archidiaconi, qui etjam consiliarius erat Apostolici Papæ. Cujus magisterio quatuor Evangeliorum libros ex ordine didicit, computum Paschæ rationabilem, & alia multa, quæ in patria nequiverat, Ecclesiasticis disciplinis accommoda, eodem magistro tradente, percepit. Et cùm menses aliquot ibi in studiis occupatus felicibus exegisset, rediit ad Dalfinum in Galliam; & tres annos apud ipsum commoratus, attonsus est ab eo, & in tanto habitus amore, ut hæredem sibi illum facere cogitaret. Sed nè hoc fieri posset, antistes crudeli morte præreptus est; & Wilfridus ad suæ potiùs, hoc est, Anglorum gentis Episcopatum reservatus. Nam * Balthild Regina, missis militibus, Episcopum jussit interfici; quem ad locum quidem, quo de-

[*] *deest MSs. sing.*

* *C.* Baldhild. *T.*

sceolde ꝥ heafud ofslean. þa fyligde him Wilfrid his preost. ⁊ his hond þeng. ⁊ he wilnade ætgædere mid him sweltan. Ðeah ðe se B'. him ꝥ swiþe bewerede; Ac ðær ðe ða cwelleras hine ða ælþeodigne ongeaton. ⁊ ꝥ he of * Angle cumen wæs. aredon him ða. ⁊ ne woldan hine cwellan. mid ðy B'. ðeah ðe ꝥ his willa wære. ⁊ he ða eft on Breotone com. ⁊ hine geþeodde on freondscipe Ealhfriþes ðæs cyninges; Se cyning geleornode ꝥ he symle rihte regolas Godes cyricean fyligde. ⁊ lufode. ⁊ forþon þe he hine Wilfrid riht gefremedne ⁊ wisne * onfeng. ⁊ gemette. geaf he him sona ⁊ sealde tyn * hiwisca landes. on ðære stowe þe is cweden Stanford. ⁊ æfter medmiclum fæce sealde him mynster * xxx hiwisca. on stowe seo is geciged in Hrypum; Ða stowe he ær sealde mynster on to timbrianne ðam monnum. ða þe Scotta lare fyligdon. ac forþþon ðe hi æfter fæce. ða him * wic seald wæs. ma woldon of þære stowe gewitan. þonne hi woldan rihte Eastran healdan. ⁊ eac oþre regollice ðeawas onfon æfter gewunan ðære Romaniscan cyricean. ⁊ ðære Apostolican. ⁊ forþon he ða stowe ðam sealde ðone he geseah beteran ðeodscipum ⁊ ðeawum gelæredene; On ða tid to hæse ðær foresprecenan cyninges wæs Wilfrid to Mæsse Preoste gehalgod. on ðam ylcan mynstre. fram Ægelbyrhte west Seaxna B'. ðe we beforan gemynegodan. willnade he se cyning. ꝥ se wer swa mycelre gelærednesse ⁊ * arfæstnesse. him synderlice untodælede geferscipe Mæsse Preost ⁊ lareow wære. þone he eft na læs æfter miclum fæce. sende on Gallia rice. mid geþeahte ⁊ geðafunge Oswioes his fæder. bæd ꝥ hine mon him to Biscop gehalgode; Mid ðy he ða hæfde xxx

* Angel þeode. B.
*onfunde. B.
* hida.B
* ðritig hida. B.
* weox ⁊. B.
* ærfæstnesse.B

collandus erat, secutus est Wilfridus clericus illius, desiderans cum eo (tametsi ipso multùm prohibente) pariter occumbere. Sed hunc ubi peregrinum atque oriundum de natione Anglorum cognovere, carnifices pepercere illi; neque eum trucidare cum suo voluere Pontifice. At ille Britanniam veniens, conjunctus est amicitiis Alhfridi Regis, qui Catholicas Ecclesiæ regulas sequi semper, & amare didicerat. Unde & illi, quia Catholicum eum esse comperit, mox donavit terram decem familiarum, in loco qui dicitur Stanford: & non multò pòst Monasterium triginta familiarum, in loco qui vocatur Inhrypum. Quem videlicet locum dederat pridem ad construendum inibi monasterium his, qui Scotos sequebantur. Verùm quia illi postmodum optione datâ, maluerunt loco cedere, quàm Pascha Catholicum, cæterósque ritus canonicos, juxta Romanæ & Apostolicæ Ecclesiæ consuetudinem recipere, dedit hoc illi quem melioribus imbutum disciplinis ac moribus vidit. Quo in tempore ad jussionem præfati Regis presbyter ordinatus est in eodem monasterio ab Agilberhto Episcopo Gevissorum, cujus suprà meminimus; desiderante Rege, ut vir tantæ eruditionis ac religionis sibi specialiter individuo comitatu sacerdos esset ac doctor. Quem non multò pòst, detectâ & eliminatâ (ut suprà docuimus) Scotorum sectâ, Galliam mittens cum consilio atque consensu patris sui Oswi, Episcopum sibi rogavit ordinari,

wintra

wintra wæs se ylca Ægelbyrht on ða tid Parisiace ðære ceastre B. mid ðon wæron cumende oðre xi biscopas he wæs twelfta to his halgunge. ⁊ he swiðe arwurðlice ða ðenunge gefyldon ; Mid ðy he ða gyt wæs begeondan sæ wuniende. het Oswio se cyning gehalgian to B. on Eoforwic ceastre Ceaddan ðone halgan wer. swa swa we beforan gemynegodan. ⁊ he iii winter healice ða cyricean wæs reccende. ⁊ styrende. æfter ðon he gewat to his mynster scire. ꝥ is on * Læstinga ea ; Ða feng Wilfrið to B. scire ealra Norðan-hymbra mægðe ; ⁊ he æfter ðon on Ecgfriðes rice ðæs cyninges wæs adrifen of his B. scire. ⁊ oðre B. for him gehalgode wære we beforan gemynegodan. ða wæs he to Rome ferende. ⁊ beforan ðam Apostolican Papan his intingan wæs reccende ; Sona ðæs ðe he on scip eode ⁊ astah. ða bleow west wind ⁊ he wæs adrifen ꝥ he com up on Frysena land ⁊ he arwurðlice wæs onfongen fram ðam ællreordum. ⁊ fram * Eadgilse heora cyninge. bodade he him sona ⁊ lærde Cristes geleafan ⁊ monig ðusendo heora mid soðfæstnesse worde wæs ontimbrende. ⁊ hi fram unsyfernessum heora synna aðwoh mid fulluhte bæðe. ⁊ ꝥ æfter wæce Wilbrord se arwurða Cristes ðeow ⁊ B. on micelre wilsumnesse gefylde. he ærest ongan ꝥ weorc Cristes godspel læran. ⁊ he ðær ðone winter mid ðy niwan folce ðe he gestrynde gesælilice ⁊ wel wunode. ⁊ swa his siðfæt trymede ⁊ lærde ⁊ to Rome com ⁊ ðær ða ðe his intinga wæs geond sohte beforan Agaþon ðam Papan [* ⁊ manegum] biscopum. ⁊ eallra heora dome unscyldig ⁊ butan leahtrum wæs clæne gemeted ðara ðinga ðe hine mon fore wregde ⁊ onstælde. ⁊ ꝥ he wære his B. hade well wyrðe ; On ða sylfan tid se ylca Papa

*in Glæstinga igge. B. in Glastinga ea. C.

* Ealdgylse. B Aldgilse. C.

*Sic MS. B.

cùm esset annorum circiter triginta, eodem Agilberto tunc Episcopatum agente Parisiacæ civitatis; cum quo & alii undecim Episcopi ad dedicationem antistitis convenientes, multùm honorificè ministerium impleverunt. Quo adhuc in transmarinis partibus demorante, consecratus est in Episcopatum Eboraci, jubente Rege Oswi, Ceadda vir sanctus, ut suprà memoratum est; & tribus annis Ecclesiam sublimiter regens, dehinc ad monasterii sui, quod in * Læstingæ, curam secessit; accipiente Wilfrido Episcopatum totius Northanhymbrorum provinciæ. Qui deinde regnante Egfrido, pulsus est Episcopatu, & alii pro illo consecrati antistites, quorum suprà meminimus; Romámque iturus, & coram Apostolico Papa causam dicturus, ubi navem conscendit, flante Favonio pulsus est Fresiam, & honorificè susceptus à Barbaris ac Rege illorum * Aldgislo, prædicabat eis CHRISTUM, & multa eorum millia verbo VERITATIS instituens, à peccatorum suorum sordibus fonte Salvatoris abluit. Et quod postmodum Wilbrordus reverendissimus CHRISTI Pontifex, in magna devotione complevit, ipse primus ibi opus Evangelicum cœpit. Ibi ergò hyemem cùm nova Dei plebe feliciter exigens, sic Romam veniendi iter repetiit; & ubi causa ejus ventilata est, præsente Agathone Papâ, & pluribus Episcopis, universorum judicio, absque crimine accusatus fuisset, Episcopatu esse dignus inventus est. Quo in tempore idem

* C. Lestinga eá. Læstingaei. W.

* Aldgislo. W.

ða Agatthon gesomnode si-
noð on Rome byrig fif ⁊ hund
twelftig B'. wið ðam gedwol-
monnum. ða ðe bododan ⁊ lær-
don ænne willan. ⁊ an weorc on
Drihtne hælende. ða het he se
Papa eac Wilfrið B'. to ðam si-
noðe laðian. ⁊ him mon tæhte
setl betwih oðre B'. ⁊ het secgan
his geleafan ⁊ somod ðæs ealan-
des ⁊ ðære ðeode ðe he of com;
Mid ðy he wæs riht gelyfed on
geleafan mid his geferum ge-
meted. ða licode wis betwih oðre
dæde ðæs ylcan sinoðes. þ hi on
heora sinoðe swilce writon ge-
ðeoddon. ⁊ ðus writon betwih
him. Wilfrið Gode se leofa B'.
Eoforwic ceastre. þ Apostolice
setl be his intingan wæs gesecen-
de. ⁊ fram ðære Apostolican
mihte be cuðum ⁊ be uncuðū ðin-
gum wæs onlysed. ⁊ mid oðrum
fif ⁊ hund twelftigum his efen-
biscopū. on sinoðe on dom set-
le sittende wæs. ⁊ for eallum
norð dæle Breotone ⁊ Hibernia
ðam ealonde. ða fram Angel ðeo-
dum * ⁊ Bryttum. ⁊ Scotta. ⁊
Peohta. wæron bigangende soðne
geleafan. ⁊ riht gelyfedne wæs
andettende ⁊ mid his hand ge-
write getrymede ; Æfter ðis-
sum he hwearf eft to Breotone.
⁊ suð Seaxna mægðe fram deo-
folgylda ðeawum. to Cristes
geleafan gecyrde; ⁊ eac swylce Godes wordes ðegnas sende
on Wiht þ ealond. ⁊ ðy æfteran geare Aldfriðes rices ðæs
cyninges. se æfter Ecgfriðe to rice feng. onfeng he his B'.
setl ⁊ hine Aldfrið se cyning to gelaðode; Æfter fif gea-
rum eft he wæs oncunnen fram ðam ylcan cyninge ⁊ moni-
gum biscopum. ⁊ eft of his B'. scire adrifen wæs. ⁊ eft to
Rome com. ⁊ him wæs lyfnesse sealð þ he him moste scyl-
dan ⁊ * besecgan on ⁊weardnesse his gesacena. wæron ðær
monige B'. sittende mid Johannem ðone Apostolican Papan.
⁊ eallra heora dome wæs kyðed þ he his wregend ⁊ his gesa-
cen

* Bryt-ta. B.

* berec-can. B.

Papa Agatho, cùm Synodum congregaret Romæ centum vigintiquinque Episcoporum, adversùs eos qui unam in Domino salvatore voluntatem atq; operationem dogmatizabant, vocari jussit & Wilfridum, atque inter Episcopos consedentem, dicere fidem suam, simul & provinciæ sive insulæ, de qua venerat. Cùmque Catholicus fide, cum suis esset inventus, placuit hoc inter cætera ejusdem Synodi gestis inseri, scriptùmque est hoc modo: Wilfridus Deo amabilis Episcopus Eboracensis civitatis, Apostolicam sedem de sua causa appellans, & ab hac potestate de certis incertísque rebus absolutus, & cum aliis centum vigintiquinque coepiscopis in Synodo in judicii sede constitutus, & pro omni aquilonari parte Britanniæ & Hiberniæ insulis, quę ab Anglorum & Britonum, necnon Scotorum & Pictorum gentibus incoluntur, veram & Catholicam fidem confessus est, & conscriptione suâ corroboravit. Post hæc reversus Britanniam, provinciam Australium Saxonum ab idololatriæ ritibus ad Christi fidem convertit. Vectæ quoque insulæ Verbi ministros destinavit, & secundo anno Aldfridi, qui post Ecgfridum regnavit, sedē suam & Episcopatum, ipso rege invitâte, recepit. Sed post quinq; annos denuo accusatus ab eodem ipso rege, & plurimis Episcopis, prę sulatu pulsus est. Veniénsq; Romam cum præsentib9 accusatorib9, acciperet locum se defendendi, consedentibus Episcopis pluribus cum Apostolico Papa Johanne, omnium judicio probatum

can on miclum dæle licettunge 7 lease ƿiþ hine syredon 7 onfægdon. 7 þa heht se foresprecena Papa ærendgeƿrit ƿritan to Æþelrede 7 to Aldfriþe Ongel cyningum 7 þær onbead þæt hi ænninga gedydon þæt Ƿilfriþ ƿære onfongen on his B. scire. forþon ðe he hine unrihtlice benumen ƿære; Mid þy he ða ƿæs eft hƿeorfende to Breotone 7 he becom on dælas Gallia rices. þa ƿæs he gehrinen 7 gestonden semninga mid untrumnesse. 7 seo to þon sƿiþe ƿeox 7 hefegode þæt he æt nyhstan ne gan. ne on horse ridan mihte. ac on his þegna handum þæt he bære boren ƿæs. 7 sƿa gelæded ƿæs on Middan Gallia ceastre. 7 he þær læg IIII dagas. 7 IIII niht. sƿa sƿa dead mon nemne* þynne eþunge anre ætyƿde. þæt he lifes ƿæs; Mid ðy he sƿa butan mete 7 drynce. 7 butan spræce 7 gehyrnesse IIII dagas 7 niht fulle aƿunode. ða æt nyhstan on dagunge ðæs fiftan dæges sƿa he of hefigum slæpe onbrude. 7 ƿæs arisende. 7 up aset. 7 his eagan ontynde. 7 geseah ymb hine þreatas * singendra broþra somod 7 ƿependra. 7 he sume hƿile sæt 7 sƿorette. frægn ða 7 ahsode hƿær Acca Mæsse Preost ƿære. *cigde hine mon sona. 7 he inn to him

Sic MS. C. ut Lat. sed Cantab. ƿinne.

* sittendra 7 singendra. B.

* cleopode. C.

est, accusatores ejus nonnulla in parte falsas cõtra eum machinasse calumnias. Scriptũmq; est à præfato Papa regib9 Anglorũ Æthilredo & Aldfrido, ut eum in Episcopatum suum (eò quòd injustè fuerit condemnatus) facerent recipi. [Juvit autẽ causam absolutionis ejus lectio Synodi beatę memorię Papę Agathonis, quę quondam, ipso pręsente in urbe, atq; in eodẽ concilio inter Episcopos residente, ut prædiximus, acta est. Cùm enim causâ exigente, Synodus eadem coram nobilibus & frequentia populi, jubente Apostolico Papâ, diebus aliquot legeretur, ventum est ad locum, ubi scriptum erat: Wilfridus Deo amabilis Episcopus Eboracensis civitatis, Apostolicam sedem de sua causa appellans, & ab hac potestate de certis incertísque rebus absolutus, &c. quæ suprà posuimus. Quod ubi lectum est; stupor apprehendit audientes, & silente lectore, cœperunt alterutrum requirere, quis esset ille Wilfridus Episcopus. Tum Bonifacius consiliarius Apostolici Papæ, & alii perplures, qui eum temporibus Agathonis Papæ ubi viderunt, dicebant ipsum esse Episcopum, qui nuper Romam accusatus à suis, atque ab Apostolica sede judicandus, advenerat. Qui jamdudum, inquiunt, æquè accusatus huc adveniens, mox auditâ ac dijudicatâ causâ & controversiâ utriusque partis, à beatę memoriæ Papa Agathone probatus est, contra fas à suo Episcopatu repulsus; & tanto apud eum habitus est honore, ut ipsum in concilio quod congregarat Episcoporum, quasi virum incorruptæ fidei, & animi probi, residere præciperet. Quibus auditis dicebant omnes unà cum ipso Pontifice, virum tantæ authoritatis, qui per quadraginta propè annos Episcopatu fungebatur, nequaquam damnari debere: sed ad integrum culpis accusationum absolutum, patriam cum honore reverti.] Qui cùm Britanniam remeans in Galliarum partes devenisset, tactus est infirmitate repentinâ, & eâ crescente adeò pressus, ut neq; equo vehi posset, sed manibus ministrorum portaretur in grabato. Sic delatus in *Meldum civitatem Galliæ, quatuor diebus ac noctibus quasi mortuus jacebat, halitu tantùm pertenui quia viveret, demonstrans. Cúmq; ità fine cibo & potu, sine voce & auditu quatriduo perseveraret, quintâ demũ illucescente die, quasi de gravi experrectus somno exurgens resedit; apertísque oculis vidit circa se choros psallentium simul & flentium fratrum, ac modicum suspirans interrogavit, ubi esset Acca presbyter. Qui statim vocatus intravit, & videns eum

Sax. Middan

eode. ⁊ geseah þ him bet wæs. ⁊ he sprecan mihte. ⁊ he his cneow bigde. ⁊ Gode þanc sægde mid eallum ðam broþrum ðe ðær inne wæron æt him; ⁊ mid ðy hi ða sum fæc somod sæton. ⁊ sumu þing forhte sprecan ongunnon be ðam uplican domum Godes ælmihtiges. ða het se B. ða oþre broþru sume hwile utgan. ⁊ wæs ðus sprecende to Accan ðam *preoste; Me ætywde cw. he. hwene ær ondrysnlico gesihð ða ic ðe wille secgan. ⁊ cyþan. ⁊ ðe hate þ ðu hi gehele ⁊ gehealde oþ ðæt ic wite hwæt God wylle. hwæt be me geweorþe; Com me to ⁊ ætstod sum swiþe beorht mon. ⁊ scinende on hwitum gegyrelan. cw. þ he wære Michael se heah engel. ⁊ forþon ic eom sended. þ ic þe fram deaþe generede ⁊ alysde; Forgeaf þe Drihten lif ðurh gebedo ⁊ tearas ðinra discipula. ⁊ ðinra broþra. ⁊ þurh ðingunge his þære eadigan meder þære *unmælan fæmnan Scam. Marian. forþon ic ðe secge þ ðu nu bist hwæðlice fram ðysse untrumnesse gehæled. acwestu gearo forþon æfter feower gearum. ic eft hwyrfe ⁊ þe neosige. ðu becymest to þinum eðle. ⁊ þone mæstan dæl ðinra æhta. þu onfehst ða ðe on þe * genemde wæron. ⁊ on smyltre sibbe ðin lif geendast; Hwæt he se B. hine ða hraþe getrumade ⁊ ealle his geferan to þon * gefeon ⁊ Gode þoncunge dydon. ⁊ ðy ongunnenan siþfate to Breotone com. ⁊ he sealde ða ærend gewrito þe he brohte fram ðam Apostolican Papan ærest Brihtwalde ðam Arceb. to rædanne. ⁊ eft Æþelrede se wæs ær cyning. wæs ða Beardsætena abbud. ⁊ hi begen him lustlice ⁊ * anmodlice fultumedon. be wæs Papan hæse. ⁊ Æþelred sona to him laþede Cenred þone cyning. þam he Myrcna rice sealde. ⁊ he hine bæd ⁊ het þ he inlice þam B. freond wære. ⁊ he swa wæs. ac E-

aldfrið

*Mæsse Preoste. C.

* mære. B.

* genumene. B.

* fægnodon. B.

* eaðmodlice. C. neodlice. B.

meliùs habentē, ac loqui jam valentem, flexis genibus gratias egit Deo, cum omnib9 qui aderant fratrib9. Et cùm parum consedissent, ac de supernis judiciis trepidi aliqua confabulari cœpissent, jussit Pontifex cæteros ad horam egredi, & ad Accam presbyterum ità loqui exorsus est. Visio mihi modo tremenda apparuit, quam te audire ac silentio tegere volo, donec sciam quid de me fieri velit Deus. Astitit enim mihi quidam candido præclarus habitu, dicens se Michaelem esse Archangelum, & ob hoc, inquit, missus sum, ut te à morte revocem. Donavit enim tibi Dominus vitam per orationes ac lacrymas discipulorum & fratrum tuorum, & per intercessionem suæ beatæ [a] genetricis sempérque virginis Mariæ. Quapropter dico tibi, quia modò quidem ab infirmitate hac sanaberis: sed paratus esto, quia post quadriennium revertens visitabo te. Patriam verò perveniens maximam possessionum tuarum, quæ tibi ablatæ sunt, portionem recipies, atque in pace tranquilla vitam terminabis. Convaluit igitur Episcopus cunctis gaudentibus ac Deo gratias agentibus, cœptóque itinere Britanniam venit. Lectis autem epistolis quas ab Apostolico Papa advexerat, Berthwald Archiepiscopus & Æthilred quondam Rex, tunc autem Abbas, libentissimè faverunt. Qui videlicet Æthilred, accitum ad se * Coenredum, (quem pro se Regem fecerat) amicum Episcopo fieri petiit & impetravit. Sed Aldfridus Northanhumbrorum

* Kinredum. T.

Aldfrið Norðanhymbra cyning hine forhogode onfon. ne he lange tide ofer þæt lifigende wæs; ⁊ Ða wæs geworden sona ðæs ðe Osred his sunu to rice feng. þæt Sinoþ wæs gesomnod be Nide streame. ⁊ æfter hwylce hugu geflite æghwæþeres dæles. ða æt nyhstan him eallum fultumiendum wæs Wilfrið onfangen in B. had his cyricean. ⁊ he swa IIII gear þæt is oþ þone dæg his forðfore. he his lif lædde on smyltre sibbe ⁊ gefeonde. þa heofonlican wic gesah ⁊ gesohte; Ferde þe forþ on his mynstre þe he hæfde on Undalana mægþe under gerece Cuþbaldes ðæs Abbudes. ⁊ mid þenunge his broþra wæs gelæded on his þæt * ærre mynster þæt is geciged on Hrypum. ⁊ wæs arwurþlice gereted ⁊ bebyriged on Sce'. Petres cyricean þæs Apostoles be ðam * wigbede suþan. swa swa we ær beforan sægdon ⁊ gemyngedon;

* arce. B.
* wiofode. C. weofode. B.

Rex eum suscipere contempsit, nec longo tempore superfuit. Unde factum est, ut regnante Osredo filio ejus, mox Synodo factâ juxta fluvium Nidd, post aliquantum utriusque partis conflictum, tandem cunctis faventibus in præsulatum sit suæ receptus Ecclesiæ. Sicque quatuor annis, id est, usq; ad diem obitûs sui vitam duxit in pace. Defunctus est autem (quarto Idûs Octobris) in monasterio suo, quod habebat in provincia Undalum; sub regimine Cudbaldi Abbatis, & ministerio fratrum, perlatus in primum suum monasterium, quod dicitur Inhrypum, positúsque est in Ecclesia beati Apostoli Petri juxta altare ad Austrum, ut & suprà docuimus: [& hoc de illo supra Epitaphium est scriptum.

Wilfridus hic magnus requiescit corpore præsul:
Hanc Domino qui aulam, ductus pietatis amore,
Fecit; & eximio sacravit nomine Petri,
Cui claves cœli Christus dedit arbiter orbis:
Atque auro ac tyrio devotus vestiit ostro.
Quin etiam sublime crucis radiante metallo,
Hic posuit trophæum, necnon & quatuor auro
Scribi Evangelii præcepit in ordine libros.
Ac thecam è rutilo his condignam condidit auro,
Paschalis qui etiam solennia tempora cursus,
Catholici ad justum correxit dogma canonis;
Quem statuere patres, dubióque errore remoto,
Certa suæ genti ostendit moderamina ritus.
Inq; locis istis monachorum examina crebra
Colligit; at monitis cavit quæ regula patrum
Sedulus instituit, multísque domíque, forísque
Jactatus nimiùm per tempora longa periclis,
Quindecies ternos postquam egit Episcopus annos,
Transiit, & gaudens cœlestia regna petivit:
Dona Jesu ut grex pastoris calle sequatur.]

NOTÆ.

ª Per intercessionem suæ Beatæ genetricis, semperque virginis Mariæ.---- *De* intercessione *B. Mariæ vide obsecro pag.* 313. *lin.* 34. *Quòd sancti triumphantes pro militantibus per sola Christi merita intercedant, nescio quid indè absurdi sequitur, quod cum fide Catholica pugnabit. Sed cùm opinio de virginis Mariæ ab originali contagio immunitate, intercessionem à meritis Christi ad sua, aliqua ex parte, detorquere videatur; inquirendum obiter hujusmodi doctrinam necne Romano*

no Saxonica Ecclesia in rostris professa fuerit: atqui interim de ipsa B. Virginis SINGULARI *invocatione, nihil habeo, silentibus Scripturis, quod statuam. Verùm Romano-Saxonica Ecclesia, sub inscriptione* DE S. MARIA *audiatur. Sic Latinè lubet transferre.*

Serm. Cathol. pag. 436.

Hwæt wylle we secgan ymbe Marian gebyrd tide. buton þ heo wæs gestryned ðurh fæder ⁊ ðurh moder swa swa oþre men ⁊ wæs on þa dæge acenned þe we cweðað sexta Idus Septembris. hire fæder hatte Joachim. ⁊ hire moder Anna. eawfæste men on ðære ealdan æ. ac we nellaþ be ðam na swiþor awritan þy læs þe we on ænigum gedwylde befeallon; Eac þæs dæges godspel is swiþe earfoþe læwedum mannum to understandenne. hit is eal mæst mid haligra manna naman geset. ⁊ hi habbaþ swyþe langsume trahtnunge æfter ðam gastlicum andgite. ði we hit lætaþ unsæd;

*Quid de tempore natalium Mariæ festivo dicere velimus. Nisi quod per patrem, pérque matrem, sicut * alii homines procreata esset: quódque die illo, quem sextum idûs Septembris dicimus, esset prognata. Pater ejus dicebatur Joachim; matérque ejus Anna; homines in veteri Lege religiosi. * Verùm de ipsis nolumus plùs scribere, nè* in errores aliquos incidamus. *Nec non hujus diei Evangelium hominibus Laicis, intellectu valde difficile exsistit: Sanctorum enim hominum nominibus totum ferè obsitum est; & expositionem habent valde prolixam, juxta sensum spiritualem: illum ergò dicere prætermittimus.*

* *Sed alii homines haud sunt sine originali peccato concepti.*

* *Vide pag. 172. lin. 42.*

Et viii. Kal'. APRIL. Annunciatio S. Mariæ; *in verba*, Missus est angelus.
pag. 85. lin. 10.

Sic Latinè transfero.

Hu mæg þ beon þ ic cild hæbbe. forþan ðe ic nanes weres ne bruce? Ic geteohode min lif on mægþhade to geendigenne; Hu mæg hit ðonne gewurþan þ ic butan weres gemanan cennan scyle? Ða andwyrde se engel þam mædene; Se halga gast cymð ufen on ðe. ⁊ mihte ðæs hyhstan oferscedewað ðe; Ðurh ðæs halgan Gastes fremminge swa swa we ær cwædon. wearþ Crist acenned on ðære menniscnysse. ⁊ Maria his moder wæs ofersceadewed ðurh mihte ðæs halgan gastes; Hu wæs heo ofersceadewod? Heo wæs swa ofersceadewod. þ heo wæs geclænsod ⁊ gescyld wið ealle leahtras. þurh mihte ðæs halgan gastes. ⁊ mid heofenlicum gifum gefilled. ⁊ gehalgod; Se engel cwæþ; þ halige ðe of þe biþ acenned bið geciged Godes sunu; Witodlice ealle menn beoþ swa swa se witega cwæþ. mid unrihtwisnysse geeacnode. ⁊ mid synnum acennede. ac ure Hælend ana wæs geeacnod butan unrihtwisnysse. ⁊ butan synnum acenned;

Quî hoc fieri potest, ego ut puerpera sim, quia nullo viro fruebar? vitam ego meam in virginitate ad finem usque traduxi. Quî tum potest esse, ut ego absque viri consortio conciperem? tunc Angelus virgini respondit, Spiritus sanctus te superveniet, & virtus excelsi te obumbrabit. *Per operationem S. Spiritûs, sicut antè diximus, erat Christus in humana natura genitus: matérque ejus Maria, virtute Spiritûs sancti erat obumbrata? Quomodo erat obumbrata? sic erat obumbrata: scil. ut pura facta esset, & contra nequitias omnes virtute S. Spiritûs munita, gratiísque cœlestibus impleta, & sanctificata. Angelus dixit,* Sanctum illud quod ex te genitum erit, Filius Dei vocabitur. *Revera,* * OMNES HOMINES, *sicut dixit Propheta,* in iniquitate sunt concepti, & in peccatis procreati: *verùm Salvator noster* * SOLUS *absque iniquitate conceptus, & absque peccatis procreatus.*

* *annon ergò B. θεοτόκος?*

* *ergóne θεοτόκος?*

Sed

Sed ne quid celare videar quod excellentiam S. Mariæ extulit (cujus quoque encomia sacra pagina meritò illustrat,) en vobis Latinè damus, quæ die assumptionis ejus, coram populo recitata erant: sed Lector Catholicus, quæ catholicè dicta existimantur, à minùs Catholicis speculationibus cautè distinguat.

Serm. Cathol. p. 189.

Blissige eal middan geard forþan þe nu to dæg us eallum is ðurh hire geearnunga hæl geyht. þurh ure ealdan modor Evan us wearþ heofonan rices geat belocen. ⁊ eft ðurh Marian hit is us geopenod. þurh ꝥ heo sylf nu to dæg ƿuldorfullice inferde; God ðurh his ƿitegan us bebead ꝥ ƿe sceolon hine herian. ⁊ mærsian on his halgum. on ðam he is ƿundorlic. micle sƿiþor gedafenað ꝥ ƿe hine on ðisre mæran freolstide his eadigan meder mid lofsangum ⁊ ƿurþfullum herungum ƿurðian sceolon. forþan þe untƿylice eal hire ƿurþmynt is Godes herung. uton nu forði mid ealre estfulnysse ures meder ðas mæran freolstide ƿurþian. forþan ðe ꝥ riþfæt ure hæle is on lofsangum ures Drihtnes. ða ðe on mægð hade ƿuniaþ blission hi forðan ðe hi gearnodon ꝥ beon ꝥ hi heriað. habbon hi hoge. ꝥ hi syn sƿylce ꝥ hi ƿurþfullice herigan magon ða ðe on clænan ƿudeƿan hade sind. herion hi. ⁊ arƿurþion. forþan ðe sƿutol is ꝥ hi ne magon beon clæne butan ðurh Cristes gife. seo ðe ƿæs fulfremedlice on Marian ðe hi herigað; herigan eac ⁊ ƿurþian ða ðe on sinscipe ƿuniaþ. forþan þe ðanon flewð eallum mildheortnys ⁊ gifu ꝥ hi herigan magon; Gif hƿa synful sy he andette. ⁊ nalæs hƿiȝe. ðeah ðe ne beo ƿlitig lof on þæs synfullan muþe. hƿæþere ne gesƿice he ðære herunge forþan ðe ðanon him is behaten forgyfenys;

Lætetur totus mundus, quoniam nunc hodie nobis omnibus per * *merita ejus salus ampliatur. Per Evam matrem nostram grandævam janua regni cœlestis nobis occlusa fuit; & per Mariam nobis denuo reserata. Per* * *eam illa ipsa nunc hodie gloriosè ingressa est. Deus per Prophetam suum nobis mandavit,* * ILLUM ut laudemus, & magnificemus in sanctis suis, in quibus mirificus est. *Multò magis convenit* * ILLUM *in hac magna Beata matris suæ solennitate, hymnis & gloriosis laudationibus celebrare.* Nam procul dubio omnis honor ejus est * DEI LAUDATIO. *Nos ob id, modò omni mentis nostræ desiderio magnam hanc solennitatem celebremus: salutis enim nostræ semita, in laudationibus* * Domini nostri [sita] *est. Qui manent in virginitate* * *illi lætentur, qui id esse assecuti sunt ut laudare possent, curam habeant ut sint ejusmodi, qui dignè laudare possent. Qui in casta manent viduitate, lætentur illi, celebrentque: manifestum enim est, quòd casti esse haud possent absque* * CHRISTI *gratia, quæ erat perfectè [conspicua] in Maria, quam illi laudant. Laudent etiam celebrentque qui in connubio persistunt: indè enim misericordia fluit omnibus, & dona, ut possent laudare. Si quis peccator sit, fateatur; & nihilo secus laudet. Laus licèt in ore peccatoris haud pulcra est, ne cesset tamen à laudatione; indè enim ipsi promittitur condonatio.*

* Θεοτόκου merita, Christi gratia.

* quia solus Christus Mariæ filius, regnum cœlorum reseravit.

* *Nota.*

* *Nota.*

* *Nota.*

* *Nota.*

* *Nota.*

* *aliàs*, meriti sunt.

* *Nota.*

Sed quòd Sancti triumphantes militantem Ecclesiam curent satis prolixè loquuntur homiliæ; licèt diserta Scripturarum verba ambiguitate carentia desiderentur.

Vide Homiliam sub inscriptione, IN NATALE UNIUS APOSTOLI, *in verba* Quicquid rogatis Patrem in nomine meo. *pag.* 461. *lin.* 29. *Sic Latinè damus.*

Micel heap holdra freonda ure ⁊bidaþ ðær. orsorh be him sylfum. carful gyt for ure hælþe; Uton forþi efstan to urum eþele. þ ƿe magon ure frynd geseon. ⁊ ure siblingas gegretan; Drihten cwæþ. Swa hwæt swa ge biddaþ æt minum Fæder on minum naman he sylþ eow; Drihtenes nama is IHS. þ is hælend ⁊ se bitt on ðæs hælendes naman se þe ðæs bitt þe belimpþ to soþre hæle;

Ingens cœtus familiarium amicorum nos ibi [in cælis] expectat; de seipsis minùs curiosi, pro salute verò nostra soliciti; in nostram ergò patriam confluamus, ut nostros amicos videre, & affines nostros salutare possemus. Dominus ait, Quicquid rogetis patrem in nomine *MEO, id dabit vobis. *Nomen Domini est* IHS, *hoc est, Salvator: ille autē rogat in nomine Jesu, qui rogat id quod ad æternam salutem spectat.*

Quid moramur? hoc unicum hic & passim premit Romano-Saxonica Ecclesia, oportere nos ipsum Filium Dei, *in precibus nostris supplices semper alloqui. Et quamvis ætas illa orationes, & intercessiones sanctis defunctis pro nobis tribuerit, tamen doctrina ecclesiæ populum instituit & urget non Sanctos, sed Jesum orando appellare.*

Audiatur Homilista viii. *Kal. Jul.* NAT. S. JOHANNIS BAPTISTÆ, *Serm. Cathol. pag.* 158. *lin.* 26.

Uton nu biddan þone ƿealdendan hælend þ he þurh his ðæs mæran forryneles ⁊ fulluhteres þingunge us gemiltsige on andƿeardum life. ⁊ to þam ecan gelæde. þam sy ƿuldor ⁊ lof mid fæder ⁊ halgum gaste. á on ecnysse. Amen;

Nos modò Jesum omnipotentem *obsecremus, ut* IPSE **per magni hujus præcursoris, & Baptistæ intercessionem, in præsenti vita, nostri misereri velit; & in æternam ducere:* *CUI *sit honor & gloria cum* PATRE *&* SPIRITU *sancto, semper in secula. Amen.*

**sed propter merita sua.*

*non ait, *& S. Johanni Bapt.*

Vide notas in cap. 21.

CAP. 21.

Ut religioso Abbati Adriano Albinus, Wilfrido in Episcopatum Acca successerit.

ÐY nyhstan geare æfter forþsiþe ðæs foresprecenan fæder þ is þy fiftan geare of Osredes rices ðæs cyninges se arƿurþa ƿer Adrianus Abbad forþferde. se ƿæs efen ƿyrcend on Godes ƿorde ðære eadigan gemynde Theodorus ArceB'. ⁊ on his mynstre on cyricean ðære eadigan fæmnan Sca'. Marian bebyriged ƿæs. ymb an ⁊ feoƿertig ƿintra ðæs ðe he fram Vitaliano þam Papan hider mid Theodor B'. sended ƿæs; Ðæs Abbad lare ætgædere ⁊ Ðeodores ðæs B'. beƿiþ oþre cyðnesse sagaþ. þ Albinus ðæs Abbudes discipul.

ANno post obitum præfati Patris proximo, id est, quinto Osredi Regis, reverendissimus pater Adrianus Abbas, cooperator in VERBO DEI Theodori, beatæ memoriæ Episcopi, defunctus est; & in monasterio suo, in Ecclesia beatæ Dei genetricis sepultus. Qui est annus quadragesimus primus, ex quo à Vitaliano Papa directus est cum Theodoro: ex quo autem Britanniam venit tricesimusnonus. Cujus doctrinæ, simul & Theodori, inter alia, testimonium perhibet, quòd Albinus

se to his mynstres gerece æfter him feng. þæt he wæs swa swyþe on gelærum halgra gewrita gelæred. þæt he Grecisc gereord of miclum dæle cuðe. ⁊ Leden him wæs swa cuþ. ⁊ swa *gemimor swa swa Englisc þæt him gecyndelic wæs ⁊ Ða onfeng for Wilfriþe Biscop had þære cyricean æt Heagostealdes ea. Acca his Mæsse Preost. wæs he se wer se *formesta ⁊ for Gode ⁊ for mannum micellic. ⁊ he his cyricean getimbrade. seo on are Scē. Andree ðæs Apostoles gehalgad is. monigfealde wlite. ⁊ wundorlicum weorcum gebrædde ⁊ gemonigfylde; ⁊ he micle geornfulnesse dyde. þæt he æghwanon mæst reliquia begeate ðara eadigra Apl'a. ⁊ Cristes martyra. ⁊ on heora weorþunge *wibedas sette. ⁊ porticas worhte. ⁊ todælde on þæt sylfe binnan þære ylcan cyricean weallum; Swylce eac spell heora þrowunge ætgædere mid oþrum cyriclicum bocum mid micelre geornfulnesse gesomnade. ⁊ ðider micel *boc gestreon ⁊ æþele begeat. swylce he eac husul fatu ⁊ leoht fatu. ⁊ monig oþer ðysses gemetes ða ðe to Godes huses frætwednesse belimpað he geornfullice gegearwode; ⁊ ac swylce he sumne æþelne cyric sangere begeat se wæs *Mafa haten. se wæs on Cent on sangcræft gelæred fram æfterfylgendū þara discipula þæs eadigan Papan Scē. Gregorius. ⁊ he þone xii wintra mid him hæfde. ⁊ he gehwæþer ge þa cyric sangas lærde þe hi ær ne cuþan. ge eac þa þe hi iu cuþan ⁊ langre gymeleasnesse ealdian ongunnon. ða eft mid his lare on ðone ærran steall geedniwode wæron; Wæs he eac sylfa Acca B'. se *getrywesta sangere. swylce eac he wæs on halgum gewritum se gelæredesta. ⁊ on andetnesse þæs rihtan geleafan se clæne-

* swa meomor. C.

* fore mæresta. C.

* weofodas. C.

* boca streon C.

* Mava. B.

* getydesta. B. & C.

discipulus ejus, qui monasterio ipsius in regimine successit, in tantum studiis SCRIPTURARUM institutus est, ut Græcam quidem linguam non parva ex parte, Latinam verò non minùs quàm Anglorum, quæ sibi naturalis est, noverit. Suscepit verò pro Wilfrido Episcopatum Hagustaldensis Ecclesiæ Acca presbyter ejus; vir & ipse strenuissimus, & coram Deo & hominibus magnificus, qui & ipsius Ecclesiæ suæ, quæ in beati Andreæ Apostoli honorem consecrata est, ædificium, multifario decore ac mirificis ampliavit operibus. Dedit namque operam (quod & hodie facit) ut acquisitis undecunq; [a] reliquiis beatorum Apostolorum & martyrum Christi, in venerationem illorum poneret altaria, distinctis porticibus in hoc ipsum, intra muros ejusdem Ecclesiæ. Sed & historias passionum eorum, unà cum cæteris Ecclesiasticis voluminibus summâ industriâ congregans, amplissimam ibi ac nobilissimam bibliothecam fecit: Necnon & vasa sancta & luminaria aliáque hujusmodi quæ ad ornatum domûs Dei pertinent, studiosissimè paravit. Cantorem quoque egregium nomine * Masan, qui à successoribus discipulorum beati Papæ Gregorii in Cantia fuerat cantandi sonos edoctus, ad se suósque instituendos accersiit, ac per annos duodecim tenuit, quatenus & ea, quæ illi non noverant, carmina Ecclesiastica, doceret; & ea quæ quondam cognita longo usu vel negligentiâ inveterare cœperant, hujus doctrinâ in priscum renovarentur statum: Nam & ipse Episcopus Acca cantator erat peritissimus, quomodo etiam in literis SANCTIS doctissimus, & in Catholicæ fidei confessione castis-

* C. Mabbanum.

*regollicum. B.

sta. ⁊ he wæs in * regolum cyriclicra gesetnesse se behydegæsta ða to healdenne. ⁊ he ðæs ne blon. oþþæt he fram Gode mede onfeng his arfæstnesse wilsumnesse; Wæs he ærest fram his cnihthade on geferscipe þæs halgan Bosan. ⁊ Gode þæs leofan Eoforwic ceastre biscopes afeded. ⁊ gelæred; Æfter þon he com to Wilfriþe B. mid hyhte betera foresetnesse. ⁊ eall his yldo ⁊ lif on his þenunge gefylde. oþ his forþfore. mid ðone he eac swylce to Rome wæs cumende. ⁊ monig nytlico ðing. ðe he on his eþle ne mihte cyriclicra gesetnessa ðær he geseah ⁊ geleornode. ⁊ ða wel heold ⁊ læste oþ his lifes ende;

simus; in Ecclesiasticæ quoque institutionis regulis solertissimus exstiterat; & usque dum sua præmia piæ devotionis acciperet, existere non desistit. Utpote qui à pueritia, in clero sanctissimi, ac Deo dilecti Bosa Eboracensis Episcopi nutritus, atq; eruditus est. Deinde ad Wilfridum Episcopum spe melioris propositi adveniens, omnem in ejus obsequio usque ad obitum illius explevit ætatem. Cum quo etiam Romam veniens, multa illic, quæ in patria nequiverat, Ecclesiæ sanctæ institutionis, utilia didicit.

NOTÆ.

[a] Ut acquisitis undique reliquiis beatorum Apostolorum, in venerationem istorum poneret altaria--- sed & historias--- cum Ecclesiasticis voluminibus.-- *Vide notas in cap. 12. Finis reliquiarum erat Sanctorum, quorum erant, commemoratio; & adversariorum, scil. dæmonum oblivio, & exstinctio: Quæ cùm finem suum assecuta fuerint, puerilia dehinc nugamenta saniores intelligunt. Absit ergò ut in cibum mutentur hæc infirma & infirmorum pharmaca: Quibus ad expellendum serpentis veteris venenum, prima Ecclesia, quæ in hoc, imbecillis gentibus cedebat, usa est. Sed hæc futilia elementa Laicorum libros hodie appellent soli desides; qui, sacris historiis & voluminibus abjectis, umbratili imaginum, & reliquiarum, quas ementitas hodie esse mundus jam comperuit, inspectione oculos mentésque pascere delectant. Sufficiet quod* Theodoritus docuit de Labaro Constantini in effigiem crucis mutato.* ῞Ωστε τῇ συνεχεῖ δὲ καὶ θεραπείᾳ ἀποσπάσαι τῶν πατρίων τοὺς ἀρχομένους--- Ut assiduo (*inquit ille*) ejus aspectu, & curâ, sive diligentiâ [*non ut Latinus Interpr.* cultu: *θεραπεία enim*] religiosa *rerum sacris usibus sacratarum* custodia & tractatio, *longissimè diversum quid à cultu, δουλεία, scil. & λατρεία, quæ soli Deo debetur, exprimit.*] subditos suos pedetentim à patriis ritibus desuefaceret: cúmque solum Deum existimarent, quem coleret imperator; atque illo duce & adjutore, in bello contra hostes gerendo uterentur. *Sic Theodoritus.* Quomodo ergò iterum ad infirma & egena elementa (quibus denuo, *non tantùm θεραπεύειν, quod nimium est, sed & δουλεύειν, servire velint Catholici quidam,*) *revertentur? Sed utinam superstitioni nutantis populi mederi voluisset concilium Tridentinum, æquè rectè atque visum erat monuisse: Sess. nona, viz.* Omnis porro, (*inquit Concil.*) superstitio in Sanctorum invocatione, reliquiarum veneratione, & imaginum sacro usu tollatur. *Quo se vertet populus Christianus? Nam* Sanctos invocare, imaginibus venerationem debitam impetiri, illas osculari, & coram illis caput aperire, honorem illis exhibere, & PROCUMBERE, *Concilium paulò antè docuerat; nunc autem* superstitionem caveant, *dum tales præstant cultus, jubent Tridentini: Quasi acutissimus quispiam scholasticorum docere possit crassa rusticorum ingenia, superstitionem, ab æqua crassa superstitione, vel mente quidem, nedum opere, avellere, atque separare. Christum* invocent: *Illi* venerationem debitam impertiantur: *Filium* osculentur: coram illo *in sacris caput* aperiant. *Illi soli* procumbant: *nec aliquis circa sanctos, & reliquias locus erit reliquus superstitioni.*

*lib. 1. cap. 4.

CAP.

Cap. 22.

Ut Ceolfrid Abbas Regi Pictorum architectos Ecclesiæ, simul & epistolam de Catholico Pascha, & tonsura miserit.

ÐYssum tidum Naitan Peohta cyning. ðe ðone norþdæl Breotone eardiaþ. ƿæs he monad mid gelomlicre smeaƿunge ⁊ leornunge ciriclicra geƿrita ꝥ he gedƿolan ƿiðsoc. ⁊ ðone ne gedafode se oþ ꝥ on his þeode hæfed ƿæs. be gehylde rihtra Eastrana. ⁊ he hine ⁊ his þeode gelærde to mærsianne ⁊ to ƿeorþianne ða riht gesettan tide. ⁊ ðære Drihtenlican æriste; ⁊ ꝥ he ꝥ mihte mid ðy maran ealdorlicnesse * ðrohtian ⁊ gefremman. sohte he him fultum of Angol ðeode. ðe he geare ongeat ⁊ ƿiste ꝥ hi ða æfestnesse geleornad ⁊ onfongen hæfdon to bysene ðære halgan Romaniscan cyrican ⁊ ðære Apostolican; Sende he * ærendracan to þam arƿurþan ƿere Ceolfriþes. se ƿæs Abbud ðæs mynstres ðara eadigra Apostola Petrus ⁊ Paulus. ꝥ is æt Ƿire muþan. ⁊ be Tinan ðære ea. on ðære stoƿe ðe is gecyged on Gyrƿum. ðam Abbudome he Ceolfriþ ƿuldorlice fore ƿæs. æfter Benedicte. be þam ƿe beforan sægdon. bæd he se cyning ðone Abbud ꝥ he him sende trymmendlice stafas. ⁊ geƿrito. mid ðam ðe ðy mihtlicor ƿiþscufan mihte. ða ðe gedyrstigedon ꝥ hi Eastran heoldan ⁊ ƿurþedon butan heora rihtre tide; Sƿylce he eac befrægn ⁊ acsade be gemette rihtre Godes þeoƿ sceare þe preostas ⁊ Godes ðeoƿas getacnade beon sceoldon; Bæd he se cyning eac hine ꝥ he him onsende sumne heah cræftigan stan geƿorces. ꝥ he mihte æfter Romana þeaƿe cyricean timbrian. ⁊ ƿæs gehatende ꝥ he þa ƿolde on are ðæs eadigan ealdres þara Apostola gehalgian Sce'. Petre. ⁊ eac gehet ꝥ he sylfa ƿolde mid ealre his þeode þone þeaƿ symble onhyrian

* þurhteon. B. & C.

ærendƿrita. C.

EO tempore * Naiton Rex Pictorum (qui Septentrionales Britanniæ plagas inhabitant) admonitus Ecclesiasticarum frequenti meditatione Scripturarum abrenunciavit errori, quo eatenus in observatione Paschæ, cum sua gente, tenebatur; & se suósque omnes ad* Catholicum dominicæ resurrectionis tempus celebrandum perduxit. Quod ut faciliùs & majori autoritate perficeret, quæsivit auxilium de gente Anglorum, quos jamdudum ad exemplum sanctæ Romanæ & Apostolicæ Ecclesiæ, suam religionem instituisse cognovit. Siquidem misit legatarios ad virum venerabilem Ceolfridum, Abbatem monasterii beatorum Apostolorum Petri & Pauli, quod est ad ostium Wiri amnis, & juxta amnem * Tina, in loco qui vocatur * Ingyrvum; cui ipse post Benedictum (de quo suprà diximus) gloriosissimè præfuit; postulans ut exhortatorias sibi literas mitteret, quibus potentiùs consutare posset eos, qui Pascha non suo tempore observare præsumerent; simul & de tonsuræ modo vel ratione quâ clericos insigniri deceret. [Excepto quòd etiam ipse in his non parva ex parte esset imbutus,] sed & architectos sibi mitti petiit, qui juxta morem Romanorum, Ecclesiam de lapide ingenti ipsius facerent, promittens hanc in honorem beati Apostolorum principis * dedicandam: se quoque ipsum cum suis omnibus morem sanctæ Romanæ & Apostolicæ Ecclesiæ

* *C.* Naitonis. *T.* Natton. *W.*

* *Sic MSs. sing.*

* *MSs. W. & C.* Tine. *T.*

* *MS. W. & C.*

* *Sax.* principis Apostolorum S. Petri.

*Sic MS. B.

⁊ healdan ðære [*halgan] Romaniscan cyricean. ⁊ ðære Apostolican swa forþ swa we ƿynmest geleornian magon. Ðæs cyninges arfæstnesse willum ⁊ benum wæs fultumiende se arwyrþa Abbad Ceolfriþ. sende him cræftige wyrhtan [*þa þe he biddende wæs] ⁊ stænene cyricean to timbrianne. sende him eac stafas ⁊ gewrit be gehealde rihtra Eastrana ⁊ be Godes ðeowes sceare. eac oþrum rihtum Godes cyricean.

* Sic MS. B. ut Lat.

semper imitaturum, in quantum duntaxat [tam longè à Romanorum loquela & natione segregati,] hunc ediscere potuissent. Cujus religiosis votis ac precibus favens reverendissimus Abbas Ceolfrid, misit architectos quos petebat, & literas scriptas in hunc modum.

Deest Sax.

D*omino excellentissimo & gloriosissimo Regi Naitono Ceolfrid Abbas, in Domino, salutem. Catholicam sancti Pascha observantiam, quam à nobis* (*Rex*) *Deo devotè religioso studio quæsisti, promptissimè ac libentissimè tuo desiderio* (*juxta quod ab Apostolica sede didicimus,*) *patefacere satagimus. Scimus namque cœlitus sanctæ Ecclesiæ donatum, quotiens ipsi rerum Domini discendæ, docendæ, custodiendæ veritati operam impendunt. Nam & verè omnino dixit quidam secularium scriptorum, quia* felicissimo mundi statu ageretur, si vel Reges philosopharentur, vel regnarent Philosophi. *Quod si de philosophia hujus mundi, verè intelligere de statu hujus mundi, meritò diligere potuit homo hunc mundum: quantò magis civibus patriæ cœlestis in hoc mundo peregrinantibus optandum est, & totis animi viribus supplicandum, ut quò plus in mundo quique valent, eò ampliùs ejus qui super omnia est, judicis mandatis auscultare contendant, atque ad hæc observanda, secum eos quoque, qui sibi commissi sunt, & exemplis simul, & autoritate instituant. Tres sunt ergò regulæ sacris inditæ literis, quibus Pascha celebrandi tempus nobis præfinitum, nullâ prorsus humanâ licèt autoritate mutari: è quibus duæ in lege Moysi divinitus statutæ; tertia in Evangelio per effectum dominicæ passionis & resurrectionis adjuncta est. Præcepit enim lex, ut Pascha primo mense anni & tertia ejusdem mensis septimana. id est, à quinta decima die usque ad vicesimam primam fieri deberet. Additum est per institutionem Apostolicam ex Evangelio, ut in ipsa tertia septimana diem Dominicam expectare, atque in ea temporis Paschalis initium tenere debeamus. Quam videlicet regulam triformem quisquis ritè custodierit, nunquam in adnotatione festi Paschalis errabit. Verùm si de his singulis enucleatiùs ac latiùs audire desideras, scriptum est in Exodo, ubi liberandus de Ægypto populus Israel primum Pascha facere jubetur: quia dixerit Dominus ad Moysen & Aaron:* Mensis iste vobis principium mensium, primus erit in mensibus anni. Loquimini ad universum cœtum filiorum Israel, & dicite eis, Decimâ die mensis hujus tollat unusquisque agnum per familias & domos suas. *Et paulò pòst:* Et servabitis eum usque ad quartamdecimam diem mensis hujus. Immolabitque eum universa multitudo filiorum Israel ad vesperam. *Quibus verbis manifestissimè constat, quòd ità in observatione Paschali mentio fit diei quartadecimæ, ut non tamen in ipsa die quartadecima Pascha fieri præcipiatur; sed advenientè tandem vesperâ diei quartadecimæ, id est, quintadecimâ lunâ, quæ initium tertiæ septimanæ faciat, in cœli faciem prodeunte, agnus immolari jubeatur. Et quòd ipsa sit nox quintadecimæ lunæ, in qua percussis Ægyptiis, Israel est à longa servitute redemptus:* Septem, *inquit* diebus azyma comedetis. *Quibus item verbis tota tertia septimana ejusdem primi mensis decernitur solennis esse debere: Sed nè putaremus easdem septem dies à quartadecima usque ad vicesimam esse computandas, continuò subjecit,* In die primo non erit fermentum in domibus vestris. Quicunque comederit fermentum in domibus vestris, peribit anima illa de Israel. A die primo usque ad diem septimum, *& usque dum ait,* In eadem enim ipsa die educam exercitum vestrum de terra Ægypti. *Primum ergò diem azymorum appellat eum, in quo exercitum eorum esset educturus de Ægypto. Constat autem, quia non quartadecimâ die, in cujus vespera agnus est immolatus, & qua propriè*

priè, Pascha sive Phase dicitur, sed quintadecimâ sunt educti ex Ægypto, sicut in libro Numerorum apertissimè scribitur. Profecti igitur de Ramesse quintadecimâ die mensis primi, alterâ die fecerunt Phase filii Israel in manu excelsa. *Septem ergò dies azymorum, in quarum prima eductus est populus Domini ex Ægypto, ab initio (ut diximus) tertiæ septimanæ, hoc est, à quartadecima die mensis primi, usq; ad vicesimam primam ejusdem mensis, diem completum computari oportet. Porrò dies quartus decimus extra hunc numerum separatum, sub Pascha titulo prænotatur, sicut Exodi sequentia patenter edocent. Ubi cùm dictum esset:* In eadem enim ipsa die educam exercitum vestrum de terra Ægypti, *protinus additum est,* Et custodietis diem istum in generationes vestras ritu perpetuo. Primo mense quartadecimâ die mensis comedetis azyma usque ad diem vicesimam primam ejusdem mensis ad vesperam. Septem diebus fermentatum non invenietur in domibus vestris. *Quis enim non videat, à quartadecima usque ad vicesimam primam, non septem solummodo, sed octo potiùs esse dies, si & ipsa quartadecima annumeretur? Sin autem (ut diligentiùs explorata Scripturæ veritas docet) à vespera diei quartædecimæ usque ad vesperam vicesimæ primæ computaverimus, videbimus profectò, quòd ità dies quartamdecimam vesperam suam festi Paschalis initium porrigat; ut non ampliùs tota sacra solennitas, quàm septem tantummodo noctes, cum totidem diebus, comprehendat. Unde vera esse probatur nostra definitio, quâ tempus Paschale primo mense anni, & tertiâ ejus hebdomadâ celebrandum esse diximus. Veraciter enim tertia agitur hebdomada, quod à vespera quartædecimæ diei incipit, & in vesperâ vicesimaprima completur. Postquam verò Pascha nostrum immolatus est Christus, diémq; nobis * dominicam, quæ apud antiquos una vel prima Sabbati sive Sabbatorum vocatur, gaudio suæ resurrectionis fecit esse solennem, ità hanc Apostolica traditio festis Paschalibus inseruit, ut nihil * omnimodè tempore Pascha legalis præoccupandum, nihil minuendum esse decerneret; quin potiùs statuit, ut expectaretur, juxta præceptum legis, idem primus anni mensis; expectaretur quartadecima dies illius; expectaretur vespera ejusdem. Et cùm hæc dies in Sabbatum fortè incideret, tolleret unusquisque agnum per familias & domos suas, & immolarent eum ad vesperam, id est, præpararent omnes Ecclesiæ per orbem, quæ unam Catholicam faciunt,* panem & vinum *in* MYSTERIUM *carnis & sanguinis agni immaculati,* qui abstulit peccata mundi; *& præcedente congruâ lectionum & orationum, cæremoniarum Paschalium solennitate, offerrent* HÆC *Domino in spem futuræ suæ redemptionis. Ipsa est enim eadem nox in qua de Ægypto, per sanguinem agni, Israelitica plebs erepta est, ipsa est in qua per resurrectionem Christi liberatus est à morte æterna omnis populus Dei. Manè autem illucescente die dominicâ, primam Paschalis festi diem celebrarent. Ipsa est enim dies in qua resurrectionis suæ gloriam, Dominus multifario piæ revelationis gaudio discipulis patefecit. Ipsa prima dies azymorum, de qua multùm distinctè in Levitico scriptum est.* Mense primo quartadecimâ die mensis ad vesperam Phase Domini est; & quintadecimâ die mensis hujus solennitas azymorum Domini est. Septem diebus azyma comedetis; dies primus erit celeberrimus sanctúsq;. *Si ergò fieri posset, ut semper in diem quintumdecimum primi mensis, id est, in lunam quintamdecimam dominica dies incurreret, uno semper eodémque tempore cum antiquo Dei populo, quanquam sacramentorum genere discreto, sicut unâ eadémque fide Pascha celebrare possemus. Quia verò dies septimanæ non æquali cum luna tramite procurrit, decrevit Apostolica traditio, quæ per beatum Petrum Romæ prædicata, per Marcum Evangelistam & interpretem ipsius Alexandriæ confirmata est; ut adveniente primo mense, adveniente in eo vesperâ diei quartædecimæ, expectetur etiam dies Dominica, à quintadecima usque ad vicesimam primam diem ejusdem mensis. In quacunque enim harum inventa fuerit, meritò in ea Pascha celebrabitur: quia nimirum hæc ad numerum pertinet illarum septem dierum, quibus azyma celebrari jubetur. Itaque fit ut nunquam Pascha nostrum à septimana mensis primi tertia in utramvis partem declinet, sed vel totam eam, id est, omnes septem legalium azymorum dies, vel certè aliquos de illis teneat. Nam & si saltem unum ex eis, hoc est, ipsum septimum apprehenderit, quem tam excellenter Scriptura commendat;* (Dies autem, *inquiens,* septimus erit celebrior & sanctior, nullúmque servile opus fiet in eo,) *nullus arguere nos poterit, quòd non rectè dominicum Paschæ diem, (quem de*

* omnimodis. T. & C.

de Evangelio suscepimus,) in ipsa, quam lex statuit, tertia primi mensis hebdomoda celebremus. Cujus observantiæ Catholicâ ratione patefactâ, patet è contrario error irrationabilis eorum, qui præfixos in lege terminos, nullâ cogente necessitate, vel anticipare vel transcendere præsumunt. Namq; sine ratione necessitatis alicujus, anticipant illi tempus in lege præscriptum, qui dominicum Paschæ diem à quartadecima mensis primi usque ad vicesimam putant lunam esse servandum. Cùm enim à vespera diei tertiadecimæ vigilias sanctæ noctis celebrare incipiunt, claret quod illum in exordio sui Paschæ diem statuunt, cujus nullam omnino mentionem in decreto legis inveniunt. Et cùm vicesimaprimâ die mensis Pascha dominicum celebrare refugiunt, patet profectò quòd illam per omnia diem, à sua solennitate secernunt, quam lex majore præ cæteris festivitate memorabilem sæpenumero commendat. Sicque diem Paschæ ordine perverso, & aliquando in secunda hebdomada, totam compleant; & nunquam in hebdomadæ tertiæ die septimo ponant. Rursúmque quia sextadecimâ die mensis sæpe dicti usque ad vicesimamsecundam Pascha celebrandum magis autumant, non minore utique errore (tametsi altero latere) à recto veritatis tramite divertunt, & veluti naufragia Scyllæ fugientes, in Charybdis voraginem submergendi decidunt. Nam cùm à luna decimasexta primi mensis oriente, id est, à vespera diei quintædecimæ Pascha incipiendum doceant, nimirum constat quia quartam decimam diem mensis ejusdem, quam lex primitus & præcipuè commendat, à sua prorsus solennitate secludunt, ità ut quintædecimæ, (in qua populus Dei ab Ægyptiaca servitute redemptus est) & in qua Dominus suo mundum sanguine à peccatorum tenebris liberavit; in quo etiam sepultus spem nobis post mortem beatæ quietis tribuit; vix vesperam tangant. Idémque pœnam erroris sui in semetipsos recipientes, cùm in vicesima secunda die mensis, Paschæ diem statuunt Dominicum; legitimos utique terminos Paschæ apertâ transgressione violant; utpote qui ab illius diei vespera Pascha incipiunt, in qua hoc lex consummari & perfici debere decrevit. Illam in Paschæ diem assignent primam, cujus in lege mentio nulla usquam reperitur, id est, quartæ primam septimanæ. Qui utique non solùm in definitione, & computo lunaris ætatis, sed & in mensis primi nonnunquam inventione falluntur. Quæ disputatio major est, quàm epistolâ hac vel valeat comprehendi, vel debeat. Tantùm hoc dicam, quòd per æquinoctium vernale semper inenarrabiliter posset inveniri, qui mensis, juxta computum lunæ, primus anni; qui esse debeat ultimus. Æquinoctium autem, juxta sententiam omnium Orientalium, & maximè Ægyptiorum, (qui præ cæteris doctoribus calculandi palmam tenent) duodecimo Kalendarum Aprilium die provenire consuevit, ut etiam ipsi horologicâ inspectione probamus. Quæcunque ergò luna ante æquinoctium plena est, quartadecimâ videlicet vel quintadecimâ existens, hæc ad præcedentis anni novissimum pertinet mensem, ideóque Paschæ celebrando habilis non est. Quæ verò post æquinoctium vel in ipso æquinoctio suum plenilunium habet; in hac absque ulla dubietate, quia primi mensis est, & antiquos Pascha celebrare solitos, & nos ubi Dominica dies advenerit celebrare debere, noscendam est. Quod ità fieri oportere illa nimirum ratio cogit, quia in Genesi scriptum est, quòd Deus fecit duo magna luminaria: Luminare majus ut præesset diei, & luminare minus ut præesset nocti. *Vel sicut alia dicit editio,* Luminare majus in inchoationem diei, & luminare minus in inchoationem noctis. *Sicut ergò priùs sol à medio procedens orientis, æquinoctium vernale suo præfixit exortu, deinde luna, sole ad vesperam occidente, & ipsâ plenâ à medio secuta est orientis, ità omnibus annis idem primus lunæ mensis eodem necesse est ordine servari; ut non ante æquinoctium, sed vel ipso æquinoctii die, (sicut in principio factum est) vel eo transcensso plenilunium habere debeat. At si uno saltem die plenilunium tempus æquinoctii præcesserit; non hanc primo mense anni incipientis, sed ultimo potiùs præteriti, lunam esse asscribendam, & ideo festis Paschalibus inhabilem, memorata ratio probat. Quod si mysticam quoque vos in his rationem audire delectat, primo mense anni, qui etiam mensis novorum dictus est, Pascha facere jubemur: quia renovato ad amorem cœlestium spiritu mentis nostræ, sacramenta Dominicæ resurrectionis, & ereptionis nostræ celebrare debemus. Tertiâ ejusdem mensis septimanâ facere præcipimur, quia ante legem & sub lege, promissus tertio tempore seculi cum gratia venit in se, qui Pascha nostrum immolaretur Christus: quia tertiâ post immolationem suæ passionis die resurgens à mortuis, hanc Dominicam vocari & in ea nos*

annuatim

annuatim Paschalia ejusdem resurrectionis voluit festa celebrare. Quia nos quoque ità solùm veraciter ejus solennia celebramus, si per fidem, spem, & charitatem Pascha, id est, transitum de hoc mundo ad patrem, cum illo facere curamus. Post æquinoctium veris, plenilunium mensis præcipimur observare Paschalis: ut videlicet primò sol longiorem nocte faciat diem: deinde luna plenum suæ lucis orbem mundo præsentet: quia primò quidem sol justitiæ, in cujus pennis est sanitas, *id est, Dominus Jesus, per resurrectionis suæ triumphum cunctas mortis tenebras superavit; ac sic ascendens in cœlos, misso desuper spiritu, Ecclesiam suam, quæ sæpe lunæ vocabulo designatur, internæ gratiæ luce replevit. Quem videlicet ordinem nostræ salutis, Propheta contemplatus aiebat:* Elevatus est sol, & luna stetit in ordine suo. *Qui ergò plenitudinem lunæ Paschalis ante æquinoctium provenire posse contenderit, talis in mysteriorum celebratione maximorum à sanctarum quidem Scripturarum doctrina discordat; concordat autem eis qui sine præveniente* gratia Christi se salvari posse confidunt; Qui, & si vera lux, tenebras mundi, moriendo, ac resurgendo nunquam vicisset, perfectam se habere posse justitiam dogmatizare præsumunt. Itaque post æquinoctialem solis exortum; post plenilunium primi mensis, hunc ex ordine subsequens; id est, post completam diem ejusdem mensis quartamdecimam; quæ cuncta ex lege observanda accepimus, expectamus adhuc, monente Evangelio, in ipsa hebdomada tertia tempus diei Dominicæ; & sic demum votiva Paschæ nostri festa celebramus. Ut indicemus nos, non cum antiquis excussum Ægyptiacæ servitutis jugum venerari, sed redemptionem totius mundi, quæ in antiqui Dei populi liberatione præfigurata, in Christi autem resurrectione completa est, devotâ fide ac dilectione colere, ut de resurrectionis etiam nostræ, quam eadem die Dominicâ futuram credimus, spe nos certissimâ gaudere signemus. Hic autem, quem vobis sequendum monstramus, computus Paschæ* decennovennali circulo continetur, qui dudum quidem, hoc est, ipsis Apostolorum temporibus jam servari in Ecclesia cœpit; maximè Romæ & Ægypti, ut suprà jam diximus. Sed per industriam Eusebii, (qui a beato martyre Pamphilo cognomen habet) distinctiùs in ordinem compositus est, ut (quòd eatenus per Alexandriæ pontificem singulis annis per omnes Ecclesias mandari consueverat,) jam deinde congestâ in ordinem serie lunæ quartædecimæ, facilimè posset ab omnibus sciri. Cujus computum Paschalis, Theophilus Alexandriæ præsul in centum annorum tempus, Theodosio imperatori composuit. Item successor ejus Cyrillus seriem nonaginta & quinque annorum in quinque decennovenalibus circulis comprehendit. Post quem Dionysius exiguus totidem alios ex ordine, pari schemate subnexuit: qui ad nostra usque tempora pertingebant; Quibus termino appropinquantibus, tanta hodie calculatorum exuberat copia, ut etiam in nostris per Britanniam Ecclesiis, plures sint, qui, mandatis memoriæ veteribus illis Ægyptiorum argumentis, facilimè possint in quotlibet spatia, temporum Paschalis protendere circulos; etiam si ad quingentos usque & triginta duos voluerint annos. Quibus expletis, omnia quæ ad solis & lunæ, mensis, septimanæ, consequentiam spectant, eodem quo priùs, ordine recurrunt. Ideo autem circulos eosdem temporum instantium vobis mittere supersedimus, quia de ratione tantum temporis Paschalis instrui quærentes, ipsos vobis circulos Paschæ Catholicos abundare probastis. Verùm his de Pascha succinctè, ut petistis, strictímque commemoratis; tonsuram quoque (de qua pariter vobis literas fieri voluistis) hortor ut* ECCLESIASTICAM *&* CHRISTIANÆ FIDEI *congruam habere curetis. Et quidem scimus, quia neque Apostoli omnes uno eodémque sunt modo attonsi, * neque nunc Ecclesia Catholica, (sicut unâ fide, spe, & charitate in* DEUM *consentit; ità etiam) una atque indissimili totum per orbem tonsuræ sibi formâ congruit. Denique ut superiora, id est, Patriarcharum tempora respiciamus,* Job exemplar patientiæ, *dum ingruente tribulationum articulo caput totondit, probavit utique, quia tempore felicitatis capillos nutrire consueverat. At Joseph & ipse castitatis, humilitatis, pietatis, cæterarúmque virtutum executor ac doctor eximius, cum servitio absolvendus, attonsus esse legitur: patet profectò quia tempore servitutis, intonsis in carcere crinibus manere solebat. Ecce uterque vir Dei diversum ab altero vultus habitum foris præmonstrabat; quorum tamen intus conscientia in parili virtutum sibi gratia concordabat. Verùm si profiteri nobis liberum est, quia tonsuræ* discrimen non noceat quibus pura in* DEUM *fides & charitas in proximum sincera est; maximè cùm nunquam patribus Catholicis sicut de*

* Nota.
* decennovali W.
* Nota.
* Nota.

Paschæ vel fidei diversitate conflictus, ità etiam de tonsuræ differentia legatur aliqua fuisse controversia. Inter omnes tamen, quas vel in Ecclesia, vel in universo hominum genere reperimus tonsuras, nullã magìs sequendam nobis amplectendámque jure dixerim eâ, quam in capite suo gestabat ille, cui se confitenti Dominus ait : Tu es Petrus & super hanc petram ædificabo Ecclesiam meam, & portæ inferi non prævalebunt adversùs eam; & tibi dabo claves regni cœlorum. *Nullam magìs abominandam detestandámque meritò cunctis fidelibus crediderim eâ quam habebat ille, cui gratiam sancti Spiritûs comparare volenti dicit idem Petrus,* Pecunia tecum sit in perditionem : quoniam donum Dei existimasti per pecuniam possideri. Non est tibi pars neque sors in sermone hoc. *Neq;* * *verò ob id tantùm in coronam attondimur, quia Petrus ità attonsus est: sed quia Petrus in memoriam dominicæ passionis ità attonsus est, idcirco & nos, qui per eandem passionem salvari desideramus, ipsius passionis signum cum illo in vertice, summa videlicet corporis nostri parte, gestamus. Sicut enim omnis Ecclesia, quia per* * *mortem sui vivificatoris Ecclesia facta est, signum sanctæ crucis ejus in fronte portare consuevit, ut crebro vexilli hujus munimine à malignorum spirituum defendatur incursibus, crebra hujus admonitione doceatur, se quoque carnem suam cum vitiis & concupiscentiis crucifigere debere; ità etiam oportet eos, qui vel Monachi votum, vel gradum clericatûs habentes, arctioribus se necesse habent pro Domino continentiæ frænis astringere. Formam quoque coronæ, quam ipse in passione sua spineam portavit in capite, ut spinas ac tribulos peccatorum nostrorum portaret; id est, exportaret & auferret à nobis, suo quemque in capite per tonsuram præferre : Ut se etiam irrisiones & opprobria pro illo libenter ac prompto animo sufferre, ipso etiam frontispicio doceant. Ut* coronam vitæ æternæ, quam repromisit Deus diligentibus se, *se semper expectare próque hujus perceptione & adversa se mundi, & prospera contemnere designent. Cæterùm tonsuram eam quam Magum ferunt habuisse Simonem, quis rogo fidelium non statim cum ipsa magia primò detestetur & meritò exufflet? Quæ aspectu in frontis quidem superficie, coronæ videtur speciem præferre; sed ubi ad cervicem considerando perveneris, decurtatam eam quam te videre putabas, invenies coronam. Ut meritò talem simoniacis & non Christianis habitum convenire cognoscas, qui in præsenti quidem vita à deceptis hominibus putabantur digni perpetuæ gloriâ coronæ; sed in ea quæ hanc sequitur vitam non solùm omni spe coronæ privati, sed æternâ insuper sunt pœnâ damnati. Neque verò me hæc ità prosecutum æstimes, quasi eos qui hanc tonsuram habent condemnandos judicem, si* * *fide & operibus unitati Catholicæ faverint; imò confidenter profiteor plurimos ex eis sanctos ac Deo dignos exstitisse. Ex quibus est Adamnanus Abbas & sacerdos Columbiensium egregius; qui cùm legatus suæ gentis ad Aldfridum regem missus, nostrum quoque monasterium videre voluisset, mirámque in moribus ac verbis prudentiam, humilitatem, religionem ostenderet, dixi illi inter alia colloquens : Obsecro, sancte frater, qui ad coronam te vitæ, quæ terminum nesciat tendere credis, quid contrario tuæ fidei habitu terminatam in capite coronæ imaginem portas? Et si beati Petri consortium quæris, cur ejus quem ille anathematizavit tonsuræ imaginem imitaris? & non potiùs ejus, cum quo in æternum beatus vivere cupis, etiam nunc habitum te, quantùm potes, diligere monstras? Respondit ille: Scias pro certo, frater mi dilecte, quia & si Simonis tonsuram ex consuetudine patriæ habeam, simoniacam tamen perfidiam totâ mente detestor ac respuo : beatissimi autem Apostolorum principis, quantùm mea parvitas sufficit, vestigia sequi desidero. At egò : Credo, inquam, verè quòd ità sit; sed tamen indicio sit, quòd ea quæ Apostoli sunt Petri, in abdito cordis amplectimini; si quæ ejus esse nostis, etiam in facie tenetis. Namque prudentiam tuam facilimè dijudicare reor, quod aptiùs multò sit ejus, quem toto corde abominaris, cujusque horrendam faciem videre refugis, habitum vultûs à tuo vultu Deo jam dicato separare: & è contrà ejus, quem apud Deum habere patronum quæris, sicut facta vel monita cupis sequi, sic etiam morem habitus te imitari condeceat: Hæc tunc Adamnano dixi: qui quidem quantùm conspectis Ecclesiarum nostrarum statutis profecisset, probavit; cùm reversus ad Scotiam multas postea gentis ejusdem turbas ad Catholicam temporis Paschalis observantiam suâ prædicatione correxit. Tametsi eos qui in Hii insula morabantur monachos, quibusque speciali rectoris jure præerat, necdum ad viam statuti melioris reducere valebat. Tonsuram quoque, si tantum sibi autoritatis*

* *Nota.*

* Non per S. Petrum, &c.

* *Nota.*

subr

subesset, emendare meminisset. Sed & tuam nunc prudentiam Rex admoneo, ut ea quæ unitati Catholicæ & Apostolicæ Ecclesiæ concinunt, unà cùm gente, cui te Rex regum & Dominus dominorum præfecit, in omnibus servare contendas. Sic enim fit ut post acceptam temporalis regni potentiam ipse beatissimus Apostolorum princeps cœlestis quoque regni, tibi, tuisque, cum cæteris electis, libens pandat introitum. Gratia te Regis æterni longiori tempore regnantem, ad nostram omnium pacem custodiat incolumem, dilectissime in Christo fili.

Mid ðy þ gewrit ða wæs ræded beforan ðam cyninge ⁊ monigum gelæredum* werum. ⁊ him geornlice wæs wreht on his agen gereorde fram ðam ðe hit ongitan mihton; Is þ sæd þ he wære be his trymnesse ⁊ lare swyþe gefeonde. ⁊ wære arisende of his setle of middum his ealdormannum. ⁊ his witum. ⁊ his cneow bigde on eorþan ⁊ Gode þancunge dyde. þ he gearnode swylce gife onfon of Angol ðeode ⁊ ðus cw. Cuþlice ic þ ær wiste ⁊ ongeat. þ ðis wæs riht weorþung ðorra Eastrana. ac swa swyþe ic nu þ riht ongite ðisse tide to healdanne. þ me is eallinga lytel ⁊ medmicel gesewen þ ic ær ðyssum cuþe. ⁊ ongeat forþon ic ðonne nu openlice andette ⁊ cyþe. he her ætwearde sittaþ. þ ic ðas tide Eastrana ecelice healdan wille. mid ealre minre ðeode. ðe ic nu rihte ongite ⁊ oncnawe. ⁊ ealle preostas ⁊ Godes ðeowas ða þe on minum rice syndon. ða sceare onfon sculon. ðe we gehyraþ fulle beon ealre *rihtwisnesse. ⁊ he þa butan yldinge mid his cynelicre ealdorlicnesse gefremede þ he cw. ⁊ sona sende geond eall his rice. ⁊ het writan ⁊ leornian. ⁊ healdan ðurh ealle Peohta mægþe. ða nigontynlican hringas rihtra Eastrana. ⁊ het fordilgian ðurh ealle ða gedwolan hringas feower ⁊ hund eahtatiges geara; Ða wæron scorene ealle munecas ⁊ sacerdas. on þone *beh Scē. Petres sceare. ⁊ hi swa swa niwe discipul haba þær eadegestan ealdres þara Apostola Scē. Petres underþeodde beon. ⁊ mid his mundbyrde gescylde. ⁊ eall seo þeod geriht gefeah ⁊ blissade;

* weorodum. C.

* rihtwisnesse. B & C.

* beg. C. beah. B.

Hæc epistola cum præsente rege Naitano multisq; viris doctioribus esset lecta, ac diligenter ab his qui intelligere poterant in linguam ejus propriam interpretata, multùm de ejus exhortatione gavisus esse perhibetur, ità ut surgens de medio optimatum suorum consessu, genua flecteret in terram, Deo gratias agens, quòd tale munusculum de terra Anglorum mereretur accipere. Et quidem & antea novi, inquit, quia hæc erat vera Paschæ celebratio, sed in tantùm modò rationem hujus temporis observandi cognosco, ut parùm mihi omnino videar de his antea intellexisse. Unde palam profiteor, vobísque qui assidetis præsentibus protestor, quia hoc observare tempus Paschę cum universa mea gente perpetuò volo, & hanc accipere debere tonsuram, quam plenam esse rationis audivimus, omnes qui in meo regno sunt clericos decerno. Nec mora, quæ dixerat, regiâ autoritate perfecit. Statim namque jussu publico mittebantur ad transcribendum, discendum, observandum per universas Pictorum provincias circuli Paschæ decennovenales, obliteratis per omnia erroneis octoginta & quatuor annorum circulis. Attondebantur omnes in coronam; ministri altaris ac monachi. Et quasi novo se discipulatui beatissimi Apostolorum principis Petri subditam, ejúsq; tutandam patrocinio, gens correcta gaudebat.

NOTÆ.

a CHRISTUS-- Diem nobis Dominicam, quæ apud antiquos una vel prima Sabbati sive Sabbatorum vocatur, gaudio suæ resurrectionis fecit esse solennem.

CHRISTUS fecit, *inquit; ergò divinæ sit institutionis Diei Dominicæ Sabbatismus.* Gaudio suæ resurrectionis; *quod vide pag.* 243. *l.* 47. *Diem hinc Dominicum (licèt non dicatur vulgò Sabbatum, apud Orientales inprimis, ubi Sabbatum mortales omnes, ut antiqui Patres in scriptis suis, diem Saturni intelligunt)* * CHRISTIANORUM Sabbatum *majores nostri rectissimè nuncuparunt.* Una vel prima Sabbati. *Sax.* * *interpr. ut Matth.* 28.1. *nomen* Sabbati *Dominicæ diei, primus invexit. Primo, inquit, Sabbato, scil. die Dominico, qui jam primò Christianorum Sabbatum esse incipit: hinc post diem resurrectionis (quod notandum,) majores nostri tollunt nomen Sabbati ab umbratili Judæorum Sabbato, ut vero Sabbato Christianorum tribuant: ut Mar.* 16. 1, 2. *cùm autem (inquit Sax. interpr.) dies Saturni abiret, non ait Sabbatum,*-- valde diluculò primo Sabbato, *scil. die Solis, primo Christianorum* Sabbato; *& vers.* 9. *Sax.* Tunc surrexit manè diluculò in sabbato: *sc. die Dominico, abolito jam veteri Judæorum; novo Christianorum Sabbato surrexit. Et Luc.* 23.54. *pro* Sabbatum succedebat; *sic vertit Sax.* Saturni dies illuxit: *& ver.* 56. *pro* Sabbato quieverunt, *vertit Sax.* die Saturni quieverunt: *Quare? ut versu sequenti, scil. cap.* 24. 1. *nomen Sabbati non ampliùs diei* Saturni, *sed* diei Dominicæ *accommodent; ergò pro* una *vel* prima Sabbati--- venerunt, *Sax. vertit,* primo Sabbato--- *scil. die* Solis, *hoc est,* die Dominico venerunt. *Vide porrò Sax. interpr. Joh.* 20. 1. *Hinc & dominicum diem autoritate divinâ, & vi præcepti quarti de sanctificando* Sabbato *munitum, ad nos transmiserunt majores nostri: quod vide pag.* 243. *l.* 41. *è commentario Sax. in Decalogum. Et per locutionem* Godes æ. *Dei Legem. ibidem lin.* 41. *Christianorum Sabbatum, contra omnem impetum propugnant.*

Sed & veteres huic diei illatæ injuriæ, visionum haud paucarum, pro ratione infantis Ecclesiæ, occasionem dederunt. Mitto istam * *Eustachii Abbatis de Flay, probibentem nè quis forum rerum venalium, diebus Dominicis exerceret; aliásque: sed in lucem profero, quæ lucem adhuc desiderant, monumenta: ostendunt ubique tales angustiæ ecclesiæ, ad visiones recurrere in honorem, & dominicæ resurrectionis defensionem adactæ, hujus fidei, de vero Sabbato Christianorum celebrando, per quàm tenacissimam fuisse.*

Vide Hom. Sax. Coll. Ben. num. 7. *pag.* 38. *l.* 3. *sub Rubrica,* Sunnan Dæges spell. De Die solis Sermo. *E cujusdam diaconi Niel visione, paucula hæc excerpta, sic Latinè do.*

Her sægþ on þisses Drihtnes ærend gewrite ꝥ fyr cymþ sum ðissa hærfæsta ofer manna bearn. and hit gefealþ ærest on Sceotta land ⁊ hit þær forbærnþ ealle ða fyrenfullan ða ðe God gremiaþ mid sunnan dæges weorcum ⁊ sæterner dæges ofer non; And hit ðonne færð on Brytwealas. ⁊ gedeþ ðær ꝥ ilce. ⁊ þonne hit færþ on Angel cyn. ⁊ gedeþ ðær ꝥ ilce þe hit dyde þam oþrum ðeodum twam; Ðonne hit færþ suþ ofer sæ geond ꝥ þeodland ⁊ hit þær forbærnþ ꝥ man cyn swa hit her ær dyde; Forþan

Hic in hujus Domini [Jesu] *Epistola memoratur, quòd ignis quidam hac ætate in filios hominum, descenderit, primúmque in Scotiam delapsus fuerit: ibique luxuriosos omnes combusserit; qui nunc Deum, die solis, & usq; ad diei Saturni horam tertiam* [*pomeridianam*] *laborando irritaverint: tum porrò in Wallo-Britannos grassabatur; idémque ibi efficit: postea in gentem Anglicanam progreditur: ibique idem, quod apud utrasque gentes alteras, effecit: tunc austrum versùs transfretavit per terram* [*pergens*] *conterminam: atque ibi genus mortale, sicut hîc antè, combussit. Et pag.* 44. *lin.* 14.

* p. 243. l. 41. * *licèt idiomatum Scripturæ veterum nescius.*

* *Hoveden. circa ann.* 111 *pag.* 820.

Forþan se an dæg wæs swiþe oft gehalgod eallum Godes gesceaftum to reste butan deoflum ⁊ hæþenum saplum. þa næfre reste ne onfoþ; ---- Healde man ælcas sunnan dæges freolsunga fram sæternes dæges none oþ monan dæges lihtinge.---- Nan man on þysne dæg on dome ne sitte. ne aþ ne swerige---- ⁊ ðeh hwam gebyrige ꝥ his fyr ut gewite. nis ꝥ alyfed to begetenne. ⁊ nan wif hire yrfe ne meolcige. butan heo ða meolc for Godes lufan sylle; ----Ðy seofoþan dæge he hine gereste. æfter his six daga weorcum; And swa gedafenaþ ælcum men to habbenne resten dæg swa þa halgan Englas reste habbaþ on heofonum. ---- Soþ is soþ is. ꝥ ic eow secge ꝥ ic wæs for eow on rode genægled. ⁊ þær ic þrowade for eow. ⁊ ic aras on sunnan dæg of deaþe. forþan ðe se sunnan dæg is resten dæg. ⁊ wuldorlic dæg; ---- Ic hate. ⁊ ic halsige ꝥ ge on sunnan dæge eowre heafdu ne þwean. ne eower fexne efesian. ⁊ gif ge swa doð. þonne beo ge adilgad. ge. ⁊ eowre saple of lifigendra bocum; ---- Ða ðe woran to unriht wyrceð. oþþe on ðam dæge him hlaf baceð. oþþe hine baðað. oþþe his fex efesað. oþþe hine scerþ. oþþe on þam dæge oðerne swingð. oþþe his hus feormaþ. oþþe he unalyfedlice gegæð on ðam dæge. ꝥ he sy werig. oþþe ænig unriht gewremme on þam dæge. ða ðe hit doþ. ðonne beoð ða awyrgede fram me in ða ecan witu. ⁊ heora bearn butan ende;

*Unicus enim ille dies omnibus Dei creaturis, (exceptis dæmoniis, animisq; gentilibus, quæ requiem nunquam capessunt,) sæpius erat in requiem consecratus. Et pag.48. lin. 16. Observet quisque cujusque diei Solis festivitatem, à diei Saturni hora tertia [pomeridiana] donec diei Lunæ diluculum apparuerit. Et pag.76. lin.11. Nemo hoc die [Solis] sedeat in judicio, neque juret:-- Et si cui obtigerit ignem extingui suum, *reparare haud licebit. Nulla fœmina sibi pecus mulgeat, nisi lac illud pro amore Dei erogaverit. Et pag. 78. lin. 1. Die septimo quievit [Deus] post opera sex dierum sua: singulos itáque homines oportet, SABBATUM habere, sicut Angeli sancti in cœlis sabbatizant. Et pag. 87. lin.12. Verum, verum est quod dico vobis, quòd pro vobis fuerim crucifixus; ibique pro vobis passus: quòdque die solis morte resurrexerim. Dies enim Solis SABBATUM & dies gloriosus exsistit. Et ibidem. Oro vos & obsecro, ut die solis* capita vestra nè lavetis; neque crines vestros præcidatis: quòd si ità facitis, tum & vos & anima vestra è libro vitæ * delebitur. Et pag.64 l.10. Qui modò injustum quid fecerint, vel die illo panem pinserint, vel se laverint, crinésve suos præciderint, vel se totonderint; vel die illo alterum flagellaverint, vel domum suam mundaverint, vel die illo ambulaverint ità ut fuerint delassati, vel illicitum quid illo die patraverint; qui id fecerint, à * me quidem illi cum liberis suis, in æterna supplicia absque fine ibunt maledicti.*

* Exod.36.3. *sed hujusmodi Judaismus corrigendus.*

* *more tonsorio.*

* *Si quis in contemptum mandati divini, & malitiosè opera per se aliàs licita, fecerit.*

* Christum intelligit.

Sed agnoscet prudens Lector mihi sufficere, ut ostendam cultum Dominicæ diei religiosum, non novitium fuisse; non hesternum; atque majoribus nostris, in tanta rerum caligine, ipsum hunc diem Dominicum, SABBATI *& nomine & re innotuisse: verùm dies ille, memoriæ Dominicæ resurrectionis dicatus, fictâ hujusmodi, & larvatâ monachorum veterum, ad superstitionem usque, defensione non indiget. Retinemus vocem Sabbati in publica ecclesiæ doctrina; (licèt non in vulgari sermone, cùm appellatio* [Dies Dominicus] *Dominicæ resurrectionis quovis momento renovet memoriam,) nè demptâ voce* Sabbati, *præcepti demùm quarti*, de Sabbato *cele-*

celebrando, huic aut adimatur aut obscuretur autoritas: atque Deo digna Triuno, & Christo imprimis, à quo Christiani dicimur resurgentes à peccatis; hujus diei resurrectionis languescat observatio.

b Præparent omnes Catholici per orbem--- panem & vinum in mysterium carnis & sanguinis agni immaculati--- & ---offerant HÆC Domino.---

Catholici, *inquit*, *Doctrinam ergò de mysteriis sive Sacramentis integram purámque Catholici conservent; quod qui non faciant, minùs Catholici habeantur. Mysteria autem, sive sacramenta, ut antiqua Romano-Saxonica Ecclesia nobis, ex institutione Christi, reliquit; generalia (quia omnibus in genere sumenda sunt) & necessaria ad salutem, duo tantummodo esse defendimus. Videte, per otium, MS. Coll. Ben. Cantabr. Hom. Sax. num. 7. pag. 116. sub Rubrica,* Sermo de Baptismate; *Absolutionem autem externis carentem elementis, (nam verbum accedens ad elementum fit propriè sacramentum) sacramentorum omnium, si plura essent, effectum, sive comitem magis quàm sacramentum, credimus. Verba Saxonica, sic Latinè dedimus.*

Twa þing syndon ðurh Godes mihte swa micle. ⁊ swa mære. þ æfre ænig man ne mæg ðær on ænig þing awendan ne gewanian. Fulluht. ⁊ husel halgung ;

Res duæ sunt per divinam virtutē, tam magnæ, támq; solennes; quòd NEMO UNQUAM *in his, ulla in re quicquā aut violare, aut mutare poterit, viz. Baptismus & Eucharistia.*

Panem & vinum, *inquit*, in mysterium carnis, & sanguinis.-- *Sic nostra hodie Ecclesia: non ait in ipsissimam, (absq; omni* mysterio, *absque* pane *&* vino, *signis manentibus,*) carnem *&* sanguinem κατὰ μετουσίωσιν, *sive transubstantiationem conversis: namque ait, paulò pôst;* offerrent HÆC Domino: HÆC *præparata, & consecrata, quia jam modò offerenda. Hæc? quænam?* panem & vinum; *sed in* mysterium carnis & sanguinis agni immaculati: *ergò non ut* panem *&* vinum, *sed in illis carnem & sanguinem Christi.*

Nihil ergò hîc corporale sensibus nostris objectum, (quasi Christi in cœlis corpus non dijudicantes) consideremus: non* panem, *non* vinum, *nisi ut sola signa, media & sigilla carnis Christi sanguinísque, virtute & modo inenarrabili, sed quoad usum, finem, frugémque spiritualem mutata; eadem tamen in materiis suis manentia, nec in elementis transubstantiata. Sed ipsum Christi corpus, revera gustu mentis nostræ, illum ipsum sanguinem, qui de ipso Christi latere effluxit; ex his ipsis Deo* Εὐχαριστικῶς *oblatis mysteriis gustemus, & percipiamus. Sed dum mea verba proferam, nè quid erraverim, boni, obsecro, consulite, si in gratiam Catholicæ Ecclesiæ, quam totâ mente venerari cupio, Catholicum Romano-Saxonicæ ecclesiæ sermonem, sic Latinè transferamus: nec me impediunt * aliorum hîc pii labores: ego, inquam, quia nemo antè, Latinè do: nec in lucem edo, ut privati monachi Ælfrici, tunc doctissimi, orationem; sed ut ecclesiæ veteris Anglicanæ doctrinam, (in cujus defensionem tot martyres Christi sanguinem effuderunt suum) idque sub Rubrica generali, sicut MS. Bibliotheca publica Academiæ Cantabrigiensis hunc Sermonem cum reliquis haud paucis complectens, mihi his verbis exhibuit.*

* 1. Cor. 11. 29.

* R. Parkeri Archiepiscop. Cantuarien. Johan. Foxi. VVil. Lisle.

Ms. Serm. Cathol. pag. 5.

¶ Liber Catholicorum Sermonum Anglicè, in Ecclesia per annum recitandus.

Ibid. pag. 355.

Sermo de Sacrificio in die Paschæ.

Men ða leofostan. gelome eow is gesæd ymbe ures Hælendes ærista. hu he on ðisum andweardan dæge æfter his þrowunge mihtiglice of deaþe aras ; Nu wille we eow geopenian ðurh Godes gife be þam halgan husle þe ge nu to gan sceolan. ⁊ gewissian

Homines dilectissimi, vobis crebrò dictum est de resurrectione nostri Servatoris; ut ille hoc præsenti die post suam passionem de morte potenter resurrexerit. Aperiemus nunc vobis [quid,] per Dei gratiam, de sacra Eucharistia, quam adire hodie debemus; vestrúmq; in-

ȝeƿiſſian eoƿer andȝyt ymbe þære ȝeryne æȝþer ȝe æfter þære ealdan ȝecyþnysse. ȝe æfter þære niƿan. ðy læs ðe ænig tƿynung eoƿ derian maȝe be þam liflicum ȝereorde. Se ælmihtiȝa God bebead Moyſen ðam heretoȝan on Egypta lande. ꝥ he sceolde bebeodan Israhela folce. ꝥ hi namon et ælcum heora hiƿe aner ȝeares lamb on ðære nihte ðe hi ferdon of ðam lande to þam behatenan earde. ⁊ sceoldan ꝥ lamb Gode ȝeoffrian. ⁊ syþþan snidan. ⁊ ƿyrcan rode tacn on heora ȝedyrum. ⁊ oferslexȝum mid ðæs lambes blode. etan syþþan þes lambes flæsc ȝebred. ⁊ ðeorfe hlafas mid feldlicre lactucan. God cƿæþ to Moyſen. ne ete ȝe of þam lambe nan þinȝ hreaƿ. ne on ƿætere ȝesoden. ac ȝebræd to fyre. ætaþ ꝥ heafod. ⁊ þa fet. ⁊ ꝥ inneƿearde. ne his nan þinȝ ne belife oþ merigen. ȝif þær hƿæt tolafe sy. forbærneþ þæt. ðicȝað hit on ðas ƿisan. Beȝyrdaþ eoƿere lendenu. ⁊ beoþ ȝescode. habbaþ eoƿ stæf on hande. ⁊ etaþ ardlice. ðeos tid is Godes færeld. ⁊ ƿearþ ða on ðære nihte ofslegen on ælcum huse ȝeond eall Pharaones rice ꝥ frumcennede cild. ⁊ ƿæs ꝥ Godes folc Isr'l ahred fram ðam ferlican deaþe. ðurh ðes lambes offrunge. ⁊ his blodes mearcunge. Ða cƿæþ God to Moyſen. healdaþ ðisne dæȝ on eoƿerum ȝemynde. ⁊ freolsiaþ hine mærlice on eoƿerum cynrenum mid ecum biȝencȝe. ⁊ etaþ ðeorfe hlaf symle feoƿan daȝas æt ðissere freols tide. Æfter ðissere dæde lædde God ꝥ Israhela folc ofer ða readan sæ. mid drium fotum. ⁊ adrencte þær on Pharao. ⁊ ealne his here samod ðe heora ehton. ⁊ afedde syþþan ꝥ Israhela folc feoƿertiȝ ȝeara mid heofenlicum biȝleo-

tellectum de hoc mysterio imbuemus; cùm secundum & vetus, & novum testamentum; nè aliqua vos de vivifico illo convivio perterreat dubitatio. Omnipotens Deus Mosi Duci, in Ægypti terra jussit, ut ipse jubere vellet populo Israelis, quod per larem unumquemque agnum unius anni illâ nocte tollerent, quâ de Ægypto in promissam terram profecti sunt; quódq; agnum illum Deo offerrent, & postea dividerent; signúmque crucis in liminibus suis, & superliminaribus, per illius agni sanguinem facerent: comederent postea carnem agni hujus assam, azymósque panes cum agrestibus lactucis. Deus Mosi dixit:* Nè comedite de agno illo crudum quid, nec coctum aquâ; sed assum igne: caput illud comedite cum pedibus, illúdque intestinum; nec ex eo quicquam usq; mane relinquite: si quid residuum fuerit, id comburite: illum hoc modo degustate; renes vestros accingite, & estote calceati: baculum in manibus habete, & comedite festinanter. Hæc enim festivitas est Dei transitus; erátque illa nocte in quavis domo per regnum Pharaonis primogenitus infans occisus: *ísque populus Israelis ab illa morte horrenda per hujus agni immolationem, & obsignationem* sanguinis liberatus: Tunc Deus Mosi dixit,* Diem hunc memoriâ vestrâ teneatis: illúmque in generationibus vestris solenniter cultu sempiterno celebretis: azymúmque panem semper per septimanam, hac festivitate comedadatis. *Hoc cum factum esset, Deus populum illum Israelis per mare rubrum sicco pede duxit: atq; inibi Pharaonem, totúmque unà exercitum suum, qui illos persequebatur, ingurgitavit: & illum postea populum Israelis convictu cibavit*

* Putarunt nempe limen cum superliminari sanguine percussum, furcam II exprimere, qua, pro cruce Saxones utebantur.

* non crucis

bigleofan. ⁊ him forgeaf wæter of heardum stan clude. oð ꝥ hi comon to ðam behatenum eþele; Sume ðas race we habbaþ getrahnod on oþre stowe. sume we willaþ nu geopenian. ꝥ ðe belimpð to ðam halgan husle; Cristene menn ne moton healdan nu ða ealdan æ lichamlice. ac him gedafenaþ ꝥ hi cunnon hwæt heo gastlice getacnige; ꝥ unscæþþige lamb ðe se ealda Israhel ða ofsnaþ. hæfde getacnunge æfter gastlicum andgite Cristes ðrowunge seþe unscæþþig for ure alysednysse his halige blod ageat; Be þam singaþ Godes ðeowas æt ælcere mæssan. Agnus Dei qui tollis peccata mundi miserere nobis; ꝥ is on urum gereorde. Ðu Godes lamb ðe ætbretst middan eardes synna gemiltsa us; Ðæt Israhela folc wearþ ahredd fram ðam wæslicum deaþe ⁊ fram Pharaones ðeowte ðurh ðæs lambes offrunge. ðe hæfde getacnunge Cristes ðrowunge. þurh ða wa sind alysede fram ðam ecum deaþe. ⁊ ðæs reþan deofles anwealde. gif we rihtlice gelyfaþ on ðone soþan alysend ealles middan eardes hælend Crist; ꝥ lamb wæs geoffrod on æfnunge. ⁊ ure hælend þrowode on ðære sixtan ylde þissere worulde. seo yld is geteald to æfnunge ðises ateorigendlican middan eardes. hi mearcodan mid ðæs lambes blode on heora gedyrum. ⁊ oferslegum Tau. ꝥ is rode tacen ⁊ wurdon swa gescylde fram þam engle. þe acwealde þæra Ægyptiscra frumcennedan cild. ⁊ we sceolon mearcian ure forewearde heafod. ⁊ urne lichaman mid Cristes rode tacne. ꝥ we beon ahredde fram forwyrde. þonne we beoþ gemearcode ægþer ge on foran heafde ge on heortan mid blode þære drihtenlican þrowunge; ꝥ Israhela folc ætt þæs lambes flesc

cælesti; & undam de dura rupe, donec ad terram promissam illam venirent, propinavit: partem hujus historiæ alibi tractavimus: partem nunc, quæ ad sacram Eucharistiam spectat, aperiemus. Homines Christiani legem veterem nunc haud possunt corporaliter tenere: verùm illos oportet, quid spiritualiter significet, intelligere. Agnus ille innocens quem Israelitæ tunc veteres jugulabant, passionis Christi, juxta spiritualem intellectum, significationem habuit: innocens ille sanctum sanguinem suum pro redemptione nostra profudit. De hoc ministri Dei, quavis missa canunt; Agnus Dei qui tollis peccata mundi, miserere nobis: *hoc est in lingua nostra,* Ðu Godes lamb ðe ætbretst middan eardes synna. gemiltsa us. *Populus ille Israelis fuit à morte illa horrenda liberatus, & à servitute Pharaonis, per hujus agni immolationem, quæ passionis Christi significationem habuit: per illam ab ista morte æterna sumus liberati, hujúsque crudelis diaboli potestate;* Si in verum universæ terræ redemptorem Jesum rectè credamus. *Agnus ille immolatus est vesperâ: nosterque Jesus passus est sexta hujus mundi ætate: ætas illa in vesperam corruptibilis hujus mundi annumeratur; per sanguinem agni in liminibus, & superliminaribus suis* *Tau, *hoc est, signum crucis signabant: atque ità erant defensi ab angelo, qui primogenitos Ægypti pueros occidit. Et nos frontem nostram, nostrúmque corpus signo* *crucis signare debemus, ut ab interitu liberemur: Nos tum, cùm & fronte, tum corde per sanguinem passionis dominicæ signamur. Populus ille Israelis, carnem agni hujus, in Paschali solennitate*

*Vox תו *Tau* Ezek. 9. 4. significat signum tantùm, non crucis: litera *Tau* ת ad furcā II propè accedit.

*Nihil interest, modò fidem crucis publicè profiteamur.

flæsc on heora eastertide þa þa hi ahredde wurdon; ⁊ we þicgað nu gastlice Cristes lichaman. ⁊ his blod drincaþ. þonne we mid soþum geleafan þ halige husel þicgaþ; Þone timan hi heoldon him to eastertide seofon dagas mid micclum wurþmynte ðe hi ahredde wurdon wið Pharao. ⁊ of þam earde ferdon. swa we eac Cristene menn healdaþ Cristes ærist us to eastertide ðas seofon dagas. forþan ðe we sind þurh his þrowunge ⁊ æriste alysde. ⁊ we beoþ geclænsode þurh ðæs halgan husel ganges. swa swa Crist sylf cwæþ on his godspelle. Soþ soþ ic eow secge. næbbe ge lif on eow. buton ge eton min flæsc. ⁊ drincon min blod. Se ðe et min flæsc. ⁊ min blod drincþ. he wunaþ on me. ⁊ ic on him. ⁊ he hæfþ þ ece lif. ⁊ ic hine arære on ðam endenextan dæge; Ic eom se liflica hlaf ðe of heofonum astah. na swa swa eowere forþfæderas æton ðone heofenlican mete on westene. ⁊ syþþan swulton. Se ðe et ðisne hlaf. he leofaþ on ecnysse; He halgode hlaf ær his ðrowunge. ⁊ todælde his discipulum ðus cweþende. Etað ðisne hlaf hit is min lichoma. ⁊ doð ðis on mynum gemynde. Eft he bletsode win on anum calice. ⁊ cwæþ. Drincaþ ealle of ðisum. Ðis is min blod þ ðe biþ for manegum agoten on synna forgyfenysse; Ða Apostoli dydon swa swa Crist het. þ hi halgodon hlaf. ⁊ win to husle eft syþþan on his gemynde; Eac swylce heora æftergengan. ⁊ ealle sacerdas be Cristes hæse halgiað hlaf ⁊ win to husle on his naman mid ðære Apostolican bletsunge; Nu smeadon gehwilce men oft ⁊ git gelome smeagaþ. Hu se hlaf ðe biþ of corne

sua quâ liberabantur, comedebant. Nos quidem nunc SPIRITUALITER *corpus Christi gustamus, ejúsq; sanguinem bibimus, cùm vera fide sacram illam gustemus Eucharistiam. Tempus illud in Pascha suum magno cum honore, tenuerunt per septem dies, quando liberati erant à Pharaone, atque è terra ista prodibant. Nos ità homines Christiani observamus resurrectionem Christi nobis in paschalem solennitatem per septem dies, quoniam per suam passionem, & resurrectionem liberati sumus, & per sancta hujus Eucharistiæ perceptionem purgati: sicut Christus ipse dixit in Evangelio;* Amen, amen dico vobis, non habetis in vobis vitam, nisi carnem meam comedatis, meúmq; sanguinem bibatis: qui carnem meam comederit, sanguinémq; meum biberit, ille manet in me, & ego in illo; & vitam illam æternam habebit; eúmque in extremo die resuscitabo. Ego sum panis ille vivus qui de cœlis descendit, non ut majores vestri cibum illum cœlestem in deserto comederant, & postea obierunt: qui hunc panem comederit, in æternum vivet. *Panem ille ante passionem suam consecrabat: & discipulis distribuebat suis, sic dicens,* Panem hunc comedite, illud est corpus meum: & hoc facite in mei memoriam: & vinum denuò *in uno calice consecrabat; dicebátque,* Bibite de hoc omnes, hoc est sanguis meus, qui pro multis in remissionem peccatorum profunditur: *fecerunt Apostoli, prout Christus jussit; ut panem & vinum in Eucharistiam consecrent. Et postea denuò in ejus memoriam: similiter suorum quisque successorum: Omnésq; Christi sacerdotes, juxta Christi mandatum, panem & vinum in nomine suo, per Apostolicam benedictionem consecrabant. Nunc quisque hominum crebrò disputat, & etiamnum sæpe disputat, Panis ille qui de*

ne gegearcod. ⁊ ðurh fyres hætan abacen. mage beon awend to Cristes lichaman. oþþe þ win ðe bið of manegum berium awrungen. weorþe awend þurh ænige bletsunge to Drihtnes blode; Nu secge we swilcum mannum þ sume ðing sind gecwedene be Criste þurh getacnunge. sume þurh gewissum ðinge. Soþ ðing is ⁊ gewiss þ Crist wæs of mædene acenned. ⁊ sylfwilles ðrowode deaþ. ⁊ wæs bebyriged. ⁊ on ðisum dæge of deaþe aras; He is gecweden hlaf þurh getacnunge. ⁊ lamb. ⁊ leo. ⁊ gehu elles; He is hlaf gehaten. forþan þe he is ure lif ⁊ engla. He is lamb gecweden for his unscæþþignysse. Leo for ðære strencþe. ðe he oferswiþde ðone strangan deofol. Ac swa ðeah æfter soþum gecynde nis Crist naþor ne hlaf. ne lamb. ne leo; Hwi is ðonne þ halige husel gecweden Cristes lichama. oþþe his blod. gif hit nis soþlice þ þ hit gehaten is. Soþlice se hlaf. ⁊ þ win ðe beoð þurh sacerda mæssan gehalgode oþer ðing hi æteowiaþ menniscum andgitum wiþutan. ⁊ oþer þing hi clypiað wiþinnan geleaffullum modum. wiþutan hi beoþ gesewene hlaf ⁊ win ægþer ge on hiwe ge on swæcce. ac hi beoþ soþlice æfter þære halgunge Cristes lichama. ⁊ his blod ðurh gastlice gerynu; Hæþen cild biþ gefullod. ac hit ne bræt na his hiw wiþutan ðeah ðe hit beo wiþinnan awend; Hit biþ gebroht synfull ðurh Adames forgægednysse to þam fant fæte. Ac hit biþ aþwogen fram eallum synnum wiþinnan. ðeah ðe hit wiþutan his hiw ne awende; Eac swylce þ halige fant wæter ðe is gehaten lifes wylspring. is gelic on hiwe oþrum wæterum. ⁊ is underðeod brosnunge. ac ðær halgan gastes miht genealæcð ðam brosniendlicum wætere. ðurh sacerda bletsunge. ⁊ hit mæg

frumento paratur, perque calorem ignis pinsitur, qui poterit in corpus *Christi* * *mutari, aut vinum illud, quod de multis uvis exprimitur, per ullam benedictionem mutari in* sanguinem *Domini? Nunc hujusmodi hominibus respondeo, quædam de Christo dici per significationẽ, quædam per rem notam. Vera res & nota est, quòd Christus de virgine natus fuerit, & sponte suapte mortem perpessus, & sepultus, & quòd hodie, à morte resurrexerit.* PANIS *dicitur per* SIGNIFICATIONEM, *& agnus, & leo: adeòque aliàs.* PANIS *vocatur, quoniam nostra vita est, atque angelorum: agnúsq; vocatur propter innocentiam suam; leo, propter robur, quo robustum diabolum devicit. Verùm tamen, juxta veram naturam, neque* panis *Christus est, neque* agnus, *neque* leo: *Quare ergò vocatur sacra illa Eucharistia*, corpus *Christi*, *aut* sanguis *ejus, si non sit id verè quod vocatur? Panis quidem & vinum, quæ per missam sacerdotum consecrantur, rem aliam humanis sensibus foris ostendunt, rémque aliam fidelibus animis intus declarant. Foris videntur panis & vinum, cùm in specie tum in sapore: sunt tamen verè post consecrationẽ corpus Christi, & sanguis ejus, per* * SPIRITUALE *Sacramentum. Infans gentilis baptizatur, speciem tamen foris suam non tollit, quamvis intus mutetur: adducitur, peccato plenus per inobedientiam Adami, ad baptisterium, intus verò à peccatis omnibus lavatur: quamvis speciem foris suam non mutaverit. Similiter quoque sancta illa aqua baptisterii, quæ fontis vitæ scaturigo dicitur, aquis aliis in specie similis exsistit, & subdita corruptioni: Verùm Spiritûs S. virtus ad aquam illam corruptibilem per benedictionem sacerdotis*

* *Vide infrà.*

* Non per præsentiam corporalem, sive transubstantiationem

mæg

mæg syððan lichaman. ⁊ sawle aþƿean fram eallum synnum ðurh gastlicere mihte; Efne nu ƿe geseoþ tƿa ðing on ðisum anum gesceafte; Æfter soþum gecynde. þ ƿæter is brosniendlic ƿæter. ⁊ æfter gastlicere gerynu hæfþ halƿende mihte; Sƿa eac gif ƿe sceaƿiaþ þ halige husel æfter lichamlicum andgite. þonne geseo ƿe þ hit is gesceaft brosniendlic. ⁊ aƿendedlic; Gif ƿe ða gastlican mihte ðær on tocnaƿaþ. þonne undergite ƿe þ þær is lif on. ⁊ forgifþ undeadlicnysse ðam ðe hit mid geleafan þicgaþ; Micel is betƿux þære ungeseƿenlican mihte þæs halgan husles. ⁊ þam geseƿenlican hiƿe agenes gecyndes; Hit is on gecynde brosniendlic hlaf. ⁊ brosniendlic ƿin. ⁊ is æfter mihte godcundes ƿordes. soþlice Cristes lichama ⁊ his blod. na sƿa þeah lichamlice. ac gastlice; Micel is betƿux þam lichaman þe Crist on þroƿade. ⁊ þam lichaman ðe to husle biþ gehalgod; Se lichama soþlice þe Crist on þroƿode ƿæs geboren of Marian flæsce. mid blode ⁊ mid banum. mid felle ⁊ mid sinum. on menniscum limum. mid gesceadƿisre sawle gelifæst. ⁊ his gastlica lichama ðe ƿe husel hataþ is of manegum cornum gegaderod buton blode. ⁊ bane. limleas. ⁊ sawulleas. ⁊ nis forþi nan þing þær on to understandenne lichamlice. ac is eall gastlice to understandenne; Sƿa hƿæt sƿa on þam husle is þe us lifes edcirt forgifþ. þ is of þære gastlican mihte. ⁊ ungeseƿenlicere fremminge; Forþi is þ halige husel gehaten gerynu. forþan ðe oþer þing is ðær on geseƿen. ⁊ oþer þing undergitẽ; Þæt þ þær geseƿen is hæfþ lichamlic hiƿ. ⁊ þæt þ ƿe þær on understandaþ hæfð gastlice mihte; Witodlice Cristes lichama ðe deaþ ðroƿade. ⁊

accedit: potéstque postea corpus animámque à peccatis omnibus, per virtutem spiritualem, lavare. Nos modò in hac una creatura, duas res conspicimus; quà illa, juxta naturam veram, est aqua corruptibilis; & juxta mysterium spirituale virtutem habet salutiferam: sic etiam, si sanctam illam Eucharistiam juxta intellectum corporalem conspicimus, tum videmus esse creaturam corruptibilem, & mutabilem: si spiritualem inibi virtutem agnoscimus, tum inesse vitam intelligimus, & immortalitatem illis largiri, qui ipsam fide gustaverint. Multùm distat inter virtutē sacra hujus Eucharistiæ invisibilem, & visibilem, propria naturæ speciem: naturâ panis est corruptibilis, & vinum corruptibile; & * per divini verbi virtutem, VERÈ Christi corpus, & sanguis ejus, NON tamen * CORPORALITER, sed SPIRITUALITER. Multùm distat inter corpus illud, in quo Christus passus est; & corpus illud quod in Eucharistiam consecratur: corpus quidem illud, in quo Christus passus est, de carne Mariæ nascebatur, cum sanguine, ossibúsque, cum pelle, nervisque, in membris humanis spiritu rationali animatum: corpus autem suum spirituale, quod vocamus Eucharistiam, de granis multis absque sanguine & osse, absque membro & anima colligitur: nihil autem inest propterea intelligendum corporaliter, verùm omne est spiritualiter intelligendum: Quicquid illi Eucharistiæ insit, quod vitæ nobis restitutionem largitur; hoc de virtute existit spirituali, & de operatione invisibili: propterea sacra illa Eucharistia Sacramentum dicitur, quoniam aliud inibi videtur, & aliud intelligitur: id quod ibi videtur speciem habet corporalem; & id quod inibi intelligimus virtutem habet spiritualem. Christi quidem corpus

*Sat. juxta.
*ergò non per transubstantiationem

of deaþe aras. ne swylt næfre heonon forþ. ac is ece ⁊ unþrowiendlic; ꝥ husel is hwilwendlic. na ece. Brosniendlic. ⁊ biþ sticc mælum todæled; Betwux toþum tocowen. ⁊ into þam buce asend. ac hit biþ þeah hwæþere æfter gastlicere mihte on ælcum dæle eall; Manega underfoþ ðone halgan lichaman. ⁊ he bið swa þeah on ælcum dæle eall æfter gastlicere gerynu; Ðeah sumū menn gesceote læsse dæl ne bið swa ðeah na mare miht on ðam maran dæle þonne on þam læssā. forðan ðe hit bið on æghwilcum menn ansund æfter þære ungesewenlican mihte; Ðeos gerynu is wedd. ⁊ hiw; Cristes lichama is soþfæstnyss; Ðis wedd we healdaþ gerynelice. oþ ꝥ we becumon to ðære soþfæstnysse. ⁊ þonne biþ ðis wedd geendod; Soþlice hit is swa swa we ær cwædon Cristes lichama. and his blod. na lichamlice. ac gastlice; Ne sceole ge smeagan hu hit gedon sy. ac healdan on eowrum geleafan ꝥ hit swa gedon sy; We rædaþ on þære bec. ðe is gehaten vita patrum. ꝥ twegen munecas bædon æt Gode sume swutelunge be ðam halgan husle. ⁊ æfter þære bene gestodon him mæssan; Ða gesawon hi licgan an cild on ðam weofode þe se Mæsse Preost æt mæssode. ⁊ Godes engel stod mid handsexe ⁊ bidiende oþ ꝥ se preost ꝥ husel tobræc; Ða tolyþode se engel ꝥ cild on þam disce. ⁊ his blod into þam calice ageat; Eft þa þa hi to ðam husle eodon. þa wearþ hit awend to hlafe. ⁊ to wine. ⁊ hi hit ðygedon. Gode ðancigende þære swutelunge; Eac se halga Gregorius abæd æt Criste. ꝥ he æteowede anum twynigendum wife embe his gerynu micele seþunge; heo eode to husle mid twynigendum mode. ⁊ Grego-

quod passum est mortem, & de morte resurrexit, dehinc nunquam moritur; sed æternum est, & impassibile. Illa Eucharistia temporaria est, non æterna: corruptibilis; eritq; minutim divisibilis: inter dentes manditur, & in * *secessum emittitur: verum tamen erit juxta virtutem* spiritualem *tota in omni parte: multi corpus illud sacrum percipiunt, eritque tamen juxta spirituale sacramentum, in omni parte, totum: licèt aliquot homines* * *minùs participent; haud erit tamen plus virtutis in majori parte, quàm in minori; quoniam in omnibus erit hominibus juxta invisibilem virtutem integra: Sacramentum hoc est* * *arrha & typus; Christi corpus est veritas; arrham hanc* * Sacramentaliter *tenemus, donec ad ipsam veritatem veniamus; atque tunc hæc arrha erit consummata. Est quidem, sicut antè diximus, Christi corpus, ejúsq; sanguis;* * non CORPORALITER, *sed* SPIRITUALITER. *Nè disputetis, quî hoc fieri posset, sed quòd ità fiat, vestra in fide teneatis: Legimus in isto libro qui* vita patrum *dicitur, quòd duo Monachi* * *visionem aliquam de sacra Eucharistia à Deo rogaverint: & post finitam precem se missæ sistebant: tunc videbant puerulum jacentem in altari, ad quod presbyter Missam peregit: Angelus autem Dei cum* * *enchiridio adstitit expectans, donec presbyter Eucharistiam illam frangeret: tunc puerulum illum angelus in patinam discerpsit: ejúsque sanguinem in calicem fudit: illi autem denuò ad Eucharistiam aggressi, tunc in* * *panem & vinum mutabatur: illud autem gustabant; gratias Deo pro visione agentes. Sanctus quoque Gregorius à Christo petiit, ut cuidam fœminæ de Sacramento ejus dubitanti, visionem magnam ostenderet: Eucharistiam mente dubitante adiit: Gre-*

* Matt. 15. 17.

* *Sax.* minorem partem.

* Nota.

* *sc.* res ipsa.

* Nota.

* Isti ætati ignoscendum, visiones flagitanti.

* *Sax.* Gladio manuali.

* Contra transsubstantiationem, non ait, in naturalem carnem Christi, & sanguinem; sed in panem & vinum.

Gregorius begeat æt Gode wærrihte ꝥ him bam wearþ ætewed seo snæd ðæs husles. ðe heo ðicgan sceolde. swylce ðær læge on þam disce anes fingres liþ eall geblodgod. ⁊ ðær wifes twynung wearþ ða gerihtlæced ⁊ Uton nu gehyran ðæs Apostoles word embe ðas gerynu ⁊ Paulus se Apostol cwæþ be ðam ealdan folce Israhel. ðus writende on his pistole to geleaffullum mannum ⁊ Ealle ure forþ fæderas wæron gefullode on wolcne. ⁊ on sæ. ⁊ ealle hi eton ðone ylcan gastlican mete. ⁊ ealle hi druncon ðone ylcan gastlican drenc ⁊ hi druncon soþlice of æfter filigendan stane. ⁊ se stan wæs Crist ⁊ Næs se stan ðe ꝥ wæter þa offleow lichamlice Crist. ac he getacnode Crist ðe clypode þus to eallum geleaffullum mannum. swa hwam swa ðyrste cume to me ⁊ drince. And of his innoþe fleowþ liflic wæter ⁊ Ðis he sæde be þam halgan gaste ðe ða underfengon. ðe on hine gelyfdon ⁊ Se Apostol Paulus cwæþ ꝥ ꝥ Israhela folc æte þone ylcan gastlican mete. ⁊ drunce þone ylcan gastlican drenc. forþan þe se heofenlica mete þe hi æton feowertig geara. ⁊ ꝥ wæter þe of ðam stane fleow. hæfde getacnunge Cristes lichaman. ⁊ his blodes. þe nu beoþ geoffrode dæghwomlice on Godes cyrcan ⁊ Hit wæron þa ylcan þe we nu offriaþ. na lichamlice ac gastlice ⁊ We sædon eow hwene ær ꝥ Crist halgode hlaf ⁊ win ær his þrowunge to husle. ⁊ cwæþ. Ðis is min lichama. ⁊ min blod ⁊ Ne þrowode he ða gyt. ac swa þeah he awende þurh ungesewenlicere mihte þone hlaf to his agenum lichaman. ⁊ ꝥ win to his blode. swa swa he ær dyde. on ðam westene ærþan ðe he to men geboren wurde. ða

gorius autem à Deo statim ibi obtinuit, ut illorum utrique hujus Eucharistiæ particula, quam debuit illa gustare, monstraret; quasi * *digiti cujusdam minutia, omni ex parte, cruentata in patina jacuisset: fœminæ autem dubitatio statim sanabatur. Apostoli modò sermonem de hoc Sacramento audiamus: Paulus Apostolus de antiquo populo Israelis dixit, in Epistola sua ad homines fideles, sic scribens.* Omnes majores nostri in nube, & in mari baptizati sunt, & omnes eandem escam spiritualem manducarunt; & omnes eundem potum spiritualem biberunt: bibebant quidem de consequente petra: Petra autem erat Christus. *Non erat* petra *illa, unde tunc fluxit aqua, Christus* corporaliter, *sed Christum* significabat, *qui fidelibus omnibus sic annuntiabat.* Quicunque sitit, veniat ad me, & bibat; & de ventre suo aqua viva manabit. *Hoc dixit de* Spiritu sancto *quem acceperunt ii qui in illum* crediderunt. *Apostolus Paulus dixit, quòd populus Israelis* eandem escam spiritualem manducaverit: & eundem potum spiritualem biberit: *quoniam esca cœlestis quæ per annos quadraginta illos cibavit; & aqua illa quæ de petra fluxit,* significationem *habuerant* corporis Christi, *&* sanguinis; *quæ nunc quotide in ecclesia Dei* * *offeruntur. Eadem erant quæ nos hodie offerimus;* non CORPORALITER sed SPIRITUALITER, *antea aliquando vobis diximus, quòd Christus panem & vinum ante passionem suam, in Eucharistiam consecraverit, & dixerit;* Hoc est corpus meum, & sanguis meus: *non passus est adhuc, verùm tamen panem illum in corpus ejus proprium, & vinum illud in sanguinem suum per invisibilem virtutem* * *mutavit; prout ante fecit in deserto, priusquam in hominem nascebatur, quan-*

* Gregorio & fœminæ.

* Εὐχαριστικῶς.

* Mutavit spiritualiter, non transubstantiavit corporaliter.

ða he awende ðone heofenlican mete to his flæsce. ⁊ ꝥ flowende wæter of ðam stane to his agenum blode; Fela manna æton of ðam heofonlican mete on ðam westene. ⁊ druncon ðone gastlican drenc. ⁊ wurdon swa ðeah deade. swa swa Crist sæde; Ne mænde Crist þone deaþ ðe nan mann forbugan ne mæg. ac he mænde ðone ecan deaþ. ðe sume of ðam folce for heora geleafleaste geearnodon; Moyses ⁊ Aaron. ⁊ manega oþre of ðam folce ðe Gode gelicodon. æton ðone heofenlican hlaf. ac hi næron deade þam ecum deaþe. þeah þe hi gemænum deaþe forþferdon; Hi gesawon ꝥ se heofonlica mete wæs gesewenlic. ⁊ brosniendlic. ac hi understodon gastlice be ðam gesewenlican ðinge. ⁊ hit gastlice ðigdon; Se Hælend cwæþ. se ðe et min flæsc. ⁊ drincþ min blod. he hæfþ ece lif; Ne het he etan þone lichaman. ðe he mid befangen wæs. ne ꝥ blod drincan. þe he for us ageat. ac he mænde mid þam worde ꝥ halige husel. þe gastlice is his lichama ⁊ his blod. ⁊ se þe þæs onbyrigþ mid geleaffulre heortan. he hæfþ ꝥ ece lif; On ðære ealdan æ geleaffulle menn offrodon Gode mislice lac. ðe hæfdon towearde getacnunge Cristes lichaman ðe he sylf for urum synnum syþþan geoffrode his heofonlican fæder to onsægednysse; Witodlice þis husel þe nu biþ gehalgod æt Godes weofode. is gemynd Cristes lichaman ðe he for us geoffrode. ⁊ his blodes þe he for us ageat. swa swa he sylf het. Doð ðis on minum gemynde; Ene þrowade Crist ðurh hine sylfne. ac swa ðeah dæghwomlice biþ his ðrowung geedniwod ðurh gerynu ðæs halgan husles æt ðære halgan mæssan; For

do escam cælestem in carnem suam & aquam illam de petra fluentem, in proprium ipsius sanguinem mutaverat: Multi homines de esca cælesti in deserto manducarunt, & de potu spirituali biberunt; erántque tamen sicut Christus dixit, mortui: non intellexit Christus mortẽ illam, quam nemo hominum poterit diffugere; æternam verò mortem intellexit, quam de illo populo aliquot pro infidelitate sua promeruerunt. Moses & Aaron, multíque de populo alii qui Deo placebant, panem illum cælestem manducarunt; illam verò mortem æternam non obierunt; quamvis communi morte interierant: viderant illi visibilem fuisse illam escam cælestem, & corruptibilem: verùm intellexerant spiritualiter de re illa visibili, illámque spiritualiter gustaverant. Jesus dixit, Qui carnem meam manducaverit, & sanguinem meum biberit, æternam vitam habebit: non jussit corpus illud quod assumpsit manducare; nec sanguinem illum quem pro nobis fudit, bibere: sed per sermonem illum, sacram illam Eucharistiam intellexit, quæ spiritualiter corpus suum, & sanguis suus exsistit: & quisquis hanc fideli corde gustaverit, vitam illam æternam habebit: in veteri Lege homines fideles varias Deo immolarunt hostias, quæ futuram significationem habuerunt corporis Christi, quod ipse pro peccatis nostris patri cælesti suo in sacrificium obtulit. Hæc quidem Eucharistia quæ nunc ad altare Dei consecratur, est * commemoratio corporis Christi quod pro nobis obtulit; & sanguinis sui quem pro nobis fudit. Sicut ipse jussit, Hoc facite in mei memoriam. Christus semel per seipsum passus est. Veruntamen passio sua per sacra hujus Eucharistiæ Sacramentum, ad Missam sacram illam quotidie* renovatur.

* ἀνάμνησις. 1.Cor. 11. 24, 25. Vide de S. Oswaldo, p. 164.

* Cl. Calvinus Instit. 4. cap. 17. Sect. 1 Fœdus sanguine semel sancitũ, quotidie RENOVAT, vel potiùs CONTINUAT.

ði fremað seo halige mæsse micclum ge ðam libbendum. ge ðam forðfarenum. sƿa sƿa hit for oft gesputelod is. Us is eac to smeagenne. þ þ halige husel is ægðer ge Cristes lichama. ge ealles geleaffulles folces. æfter gastlicre gerynu. Sƿa sƿa se ƿisa Augustinus be ðan cƿæð. Gif ge ƿillað understandan be Cristes lichaman. gehyrað ðone Apostol Paulum þus cƿeðende. Ge soþlice sindon Cristes lichama. ⁊ leomu. Nu is eoƿer geryne geled on Godes mysan. ⁊ ge underfoð eoƿer gerynu to þan ðe ge sylfe sind. Beoð þ þ ge geseoð on ðam ƿeofode. ⁊ underfoð þ þ ge sylfe sind. Eft cƿæð se Apostol Paulus be ðisum. ƿe manega syndon an hlaf. ⁊ an lichama. Understandað nu. ⁊ blissiað. fela sind an hlaf. ⁊ an lichama on Criste. He is ure heafod. ⁊ ƿe sind his lima. Ne bið se hlaf of anum corne. ac of manegum. Ne þ ƿin of anre berian. ac of manegum. Sƿa ƿe sceolon eac habban annysse on urum Drihtne. sƿa sƿa hit aƿriten is be þam geleaffullan ƿerode. þ hi ƿæron on sƿa micelre annysse. sƿilce him eallum ƿære an saƿul. ⁊ an heorte. Crist gehalgode on his beode ða gerynu ure sibbe. ⁊ ure annysse. Se ðe underfehð þære annysse gerynu. ⁊ ne hilt þone bend ðære soþan sibbe. ne underfehð he na gerynu for him sylfum. ac gecyðnysse togeanes him sylfum. Micel god bið Cristenum mannum. þ hi gelome to husle gan. gif hi unscæððignysse on heora heortan berað to þam ƿeofode. gif hi ne beoð mid leahtrum ofsette. Ðam yfelan men ne becymð to nanum gode. ac to forƿyrde. gif he þæs halgan husles unƿurþe onbyrigð. Halige bec beodað þ man gemæncge ƿæter to þam ƿine þe to husle sceal. forþan

ðe

Sacra Missa ob id multùm proderit cùm vivis, tum quoque defunctis sicut antè sæpiùs ostensum est: nobis etiam considerandum est, quòd sacra illa Eucharistia sit & corpus Christi, & populi fidelis juxta spirituale sacramentum, prout de hoc dixit sapiens Augustinus: Si [quid] de Christi corpore intelligere velitis, Apostolum Paulum sic loquentem audiatis: Vos quidem Christi corpus & membra estis: *nunc Sacramentum vestrum in mensa Dei apponitur, vestrúmque Sacramentum in id quod estis, vos accipitis. Estote vos, quod in altari videtis: & quod vos estis accipite: rursus Apostolus Paulus de hoc dixit,* Nos multi panis unus, unúmque corpus sumus: *intelligite modò & gaudete: multi sunt panis unus, unúmque corpus in* * *Christo: ille caput nostrum; & nos ejus membra sumus: panis non de uno, sed de multis granis exsistit: nec vinum illud de una uva, sed de multis: Nos quoque in* Domino *nostro oportet habere* unitatem, *sicut de fidelium cætu scriptum est, quòd in tanta essent unitate, quasi* una omnibus illis anima, & cor unum exstitisset. *Christus in mensa sua Sacramentum nostræ pacis nostræque unitatis consecravit: qui sacramentum unitatis suscipit, & vinculum pacis vera non tenet; non pro se sacramentum, sed contra se testimonium sumit: multum hominibus Christianis bonum erit, quòd ad Eucharistiam crebrò accedant, si innocentiam in cordibus suis ad altare afferant; modò ne sint flagitiis cooperti. Malis hominibus non in bonum, sed in perniciem veniet, si hanc Eucharistiam indignè gustaverint.* * *Sacri libri jubent, ut homines aquam vino quòd debetur Eucharistiæ, commiscerent; aqua enim illa*

* *Unitatem Ecclesia suam à Christo solo, non à Petro, sumit.*

* *Non sacræ Scripturæ.*

de þ wæter hæfþ ðæs folces getacnunge. swa swa þ win Cristes blodes; ⁊ forþi ne sceal naðor buton oþrum beon geoffrod æt ðære halgan Mæssan. þ Crist beo mid us. ⁊ we mid Criste. þ heafod mid ðam leomum. ⁊ ða leomu mid ðam heafde; We woldon gefyrn trahtnian be ðam lambe ðe se ealde Isrl. æt heora Eastertide geoffrodon. ac we woldon ærest eow gereccan ymbe ðas gerynu. ⁊ syþþan hu hit man ðicgan sceal; þ getacnigendlice lamb wæs geoffrod æt heora Eastertide. ⁊ se Apostol Paulus cwæþ on ðisum dægþerlicum pistole. þ Crist is ure Eastertid. se þe for us wæs geoffrod. ⁊ on ðisum dæge of deaþe aras; Isrl. ðigde ðæs lambes flæsc. swa swa God bebead. mid ðeorfum hlafum. ⁊ feldlicum lactucum. ⁊ we sceolon þicgan þ halige husel Cristes lichaman. ⁊ his blod buton beorman yfelnysse. ⁊ manfulnysse; Swa swa se beorma awent ða gesceafta of heora gecynde. swa awendaþ eac leahtras ðæs mannes gecynd fram unscæþþignysse to gewemmednysse; Se Apostol tæhte þ we sceoldon wistfullian na on yfelnysse beorman ac on ðeorfnyssum syfernysse. ⁊ soþfæstnysse; Lactuca hatte seo wyrt ðe hi etan sceoldon mid ðam ðeorfum hlafum. heo is biter on ðigene; ⁊ we sceolon mid biternysse soþre behreowsunge ure mod geclænsian gif we willaþ Cristes lichaman þicgan; Næs þ Israhela folc gewunod to hreawum flæsce. þeah þe God him bebude. þ hi hit hreaw ne æton. ne on wætere gesoden. ac gebræd to fyre; Se wile ðicgan Godes lichaman hreawne. se þe buton gesceade wenþ þ he wære anfeald man us gelic. ⁊ nære God; ⁊ se þe æfter menniscum wisdome wyle smeagan ymbe

populi, sicut vinum illud, sanguinis Christi significationem habet. Nec ob id alterum sine altero ad sacram missam offerri debuit; ut nobiscum Christus, & cum Christo nos unà essemus: ut cum membris caput, & cum capite membra. Dudum voluimus de agno illo [quid] tractare, quem antiquus Israel, tempore suo Paschali obtulerunt: verùm prius vobis, de hoc Sacramento exponere, nobis visum est. Et postea, qui illud quisque gustaret: Typicus ille agnus, illorum tempore Paschali offerebatur: & Apostolus Paulus in hac Epistola hodierna dixit; quòd Christus sit Pascha nostrum, *qui pro nobis immolabatur: hoc autem die, de morte resurrexit. Israel carnem hujus agni, ut imperavit deus,* cum* azymis gustavit, sylvestribúsque lactucis: *nos quoque sacram illam Christi corporis Eucharistiam, & sanguinem suum absque fermento malitiæ, & sceleris gustare debemus: sicut fermentum mutat creaturam de natura sua; sic flagitia naturam hominis ab innocentia mutant in vitiositatem. Docuit Apostolus,* oportere nos epulari non in malitiæ fermento; sed in azymis sinceritatis & veritatis: *Lactuca, herba dicitur, quam cùm azymis debuerant manducare: gustu amara est: mentem autem nostram per veri luctûs amaritudinem, purgare debemus; si corpus Christi velimus degustare: Populus ille Israelis haud erat cruda carni assuetus, quamvis Deus illis præcepit, nè illam crudam, neque aquâ coctam, sed assam igne manducarent: Hic, corpus Dei gustare crudum volet, quisquis absq;* distinctione *putaverit* **nudum illum hominem nobis similem, neque Deum unquam fuisse. Et qui juxta sapientiam humanam de mysterio incarnationis Christi disputare volue-*

* *Sax.* panibus puris, simplicibus.

* Sax. *simplicem.*

be

be ða gerynu Cristes flæsclicnysse. he deþ swylce he seoþe ðæs lambes flæsc on wætere. forþan ðe wæter getacnaþ on ðyssere stowe mennisc ingehyd; Ac we sceolon witan þ ealle ða gerynu Cristes menniscnysse wæron gefadode þurh mihte þæs halgan Gastes. ðonne þicge we his lichaman gebrædne to fyre. forþan ðe se halga Gast com on fyres hiwe to þam Apostolum on mislicum gereordum; Isral' sceolde etan þæs lambes heafod. & ða fet. & þ innewearde. & ðær nan ðing belifan ne moste ofer niht; Gif ðær hwæt belife. forbærnan þ on fyre. & ne tobræcon ða ban; Æfter gastlicum andgite we etaþ ðæs lambes heafod. ðonne we underfoþ Cristes godcundnysse on urum geleafan; Æft ðonne we his menniscnysse mid lufe underfoþ. ðonne ete we þæs lambes fet. forþan ðe Crist is angin & ende. God ær ealle worulda. & man on ðissere woruldе geendunge; Hwæt is ðæs lambes innewearde buton Cristes digelan bebodu. ða we etaþ þonne we lifes word mid grædignysse underfoþ; Nan þing ne moste ðæs lambes belifan oþ merien. forþan ðe Godes cwydas sind to smeagenne mid swa micelre carfulnysse. swa þ ealle his beboda mid andgite & weorce beon asmeade on nihte ðises andweardan lifes. ærþan þe se endenexta dæg ðæs gemænelican ærystes æteowige; Gif we þonne ealle þa gerynu Cristes flæsclicnysse þurhsmeagan ne magon. þonne sceole we þa lafe betæcan þæs halgan Gastes mihte mid soþre eadmodnysse. & na to dyrstelice ymbe ða deopan digelnyssa ofer ures andgytes mæþe smeagan; Hi æton þ lamb mid begyrdum lendenum; On lendenum is seo galnys ðæs lichaman. & se þe wyle þ husel ðicgan he sceal gewrydan ða galnysse. &

rit, haud secus facit ille, atque si hujus agni carnem aquâ decoxerit; quoniam aqua, hoc in loco, mentem significat humanam: nosse autem debemus, quòd totum Christi humanitatis mysterium, Spiritûs S. virtute illustratum sit. Nos tum igne assum corpus ejus gustamus; quoniam Spiritus S. in forma ignis, ing linguis variis ad Apostolos venit. Israel manducaret hujus agni caput, pedésque, & illud intestinum; nihilque ibi post noctem relinqueret: si quid ibi reliquerit, igne combureret; atque os non frangeret. Juxta spiritualem intellectum, agni hujus caput manducamus, cùm divinitatem Christi in fidem nostram suscipiamus: tum deinde, quando humanitatem ejus suscipiamus per charitatem, tum agni hujus pedes manducamus: Christus enim principium & finis est: Deus ante omne seculum, & homo in hujus seculi fine. Quid est agni hujus intestinum, nisi arcana Christi præcepta? Hæc manducamus, cùm verbum vitæ per aviditatem suscipiamus. Nihil hujus agni usque mane debuit esse residuum: quoniam sermones Dei tantâ cum solicitudine perpendendi sunt, ità ut cuncta ejus præcepta per intellectum, & opus in nocte præsentis hujus vitæ disquirantur, priusquam ultimus dies hujus communis resurrectionis comparuerit. Sin verò totum incarnationis Christi mysterium perscrutari haud possimus; tum nos virtuti Spiritûs S. cum verâ humilitate commendemus residuum; neque nimis audacter de profundo illo arcano ultra intellectûs nostri modulum disputemus. Agnum illum renibus accinctis comederant: in renibus corporis est lascivia: qui autem Eucharistiam gustare volet, comprimat la-

mid clænnysse ða halgan þigene onfon; hi wæron eac gesceode; Hwæt sind gescy buton deadra nytena hyda; We beoþ soþlice gesceode. gif we geefenlæcaþ mid urum færelde 7 weorce forþfarenra manna lif. Ðæra ðe Gode geþugon þurh gehealtsumnysse his beboda; Hi hæfdon him stæf on handa æt þære ðigene; Se stæf getacnaþ gymene. 7 hyrdrædene; Ða he bet cunnon 7 magon. sceolon gyman oþra manna. 7 mid heora fultume underwriþian; Ðam gemettum wæs beboden þ hi sceoldon caflice etan. forþan ðe God onscunaþ ða sleacnysse on his ðegnum. 7 ða he lufaþ ðe mid modes cafnysse þæs ecan lifes myrhþe secaþ; Hit is awriten. Ne elca þu to gecyrrenne to Gode. þy læs þe se tima losige þurh þa sleacan elcunge; Ða gemettan ne moston ðæs lambes ban scænan. ne ða cempan ðe Crist ahengon ne moston tobræcan his halgan sceancan. swa swa hi dydon þæra twegra sceaþena. Se him on twa healfa hangodon. ac Drihten aras of deaþe gesund buton ælcere forrotodnysse; And hi sceolon geseon æt ðam micclan dome hwæne hi gewundodon wælhreawlice on rode; Ðeos tid is gehaten on Ebreiscum gereorde Pasca. þ is on Leden Transitus. 7 on Englisc Færeld. forþan þe on ðisum dæge ferde Godes folc fram Egypta lande ofer ða readan sæ. fram ðeowte to ðam behatenan earde; Ure Drihten ferde eac on ðisne timan. swa swa se Godspellere Johs. cwæþ. fram ðisum middan earde to his heofonlican fæder; We sceolon fyligan urum heafde. 7 faran fram deofle to Criste. fram þissere unstæþþigan worulde. to his staþelfæstan rice. ac we sceolon ærest on urum andweardan life faran fram leahtrum

sciviam; gustúmque illum sacrum cum puritate suscipiat. Erant quoque calceati; calcei quid sunt, præter jumentorum inanimatorum pelles? & calceati quidem sumus, si profectu nostro & opere, hominum defunctorum vitam assimulemus illorum, qui Deo, per præceptorum suorum observantiam, servierunt. Baculum sibi in manibus inter gustandum habuerunt: baculus curam significat & pastorale consilium: qui meliùs norunt & possunt, alios debent homines curare, & ipsorum auxilio suffulcire: convivis præcipiebatur ut manducent festinanter. Deus enim tarditatem in servis suis oderit: illos autem amat, qui ad eum festinando æternæ vitæ gaudium quærunt. Scriptū est, Ad Deum converti nè procrastines; *nè tempus tardâ procrastinatione pereat: haud debent convivæ os agni hujus frangere; neque milites qui Christum suspenderant, sacram ejus tibiam confringere; prout latronum utriusque istorum, qui ad latus ei utrumque suspendebantur. Christus verò ab omni corruptione integer à morte resurrexit. Illúmque in magno illo judicio quem in cruce crudeliter vulnerabant, contemplabuntur. Tempus hoc in lingua Hebraica vocatur* Pascha; *quod est Latinè* Transitus, *& Anglicè* færelð, ** quoniam hodierno die populus Dei à terra Ægypti per rubrum mare, à servitute ad terram promissam* Transivit. *Noster autem Dominus hoc tempore (sicut Johannes Evangelista dixit,) ab hoc mundo ad* Patrem suum cœlestem transivit: *Nos caput nostrum sequi debemus, & à diabolo ad Christum, ab hoc mundo instabili, ad stabilissimum regnum suum* transire. *Verùm primò oportet in vita præsenti nostra, à flagitiis ad sanctas virtutes* transire; *à vitiis ad*

* Exod. 12. 51. sed vide vers. 11, 12, 13, 23, 27.

to

to halgum mægnum. Fram unþeawum to godum þeawum gif we willaþ æfter þisum lænan life faran to þam ecan. æfter urum æriste to Hælende Criste; he us gelæde to his lifigendan Fæder. Se hine sealde for urum synnum to deaþe; Sy him wuldor ⁊ lof. ðære wældæde on ealra worulda worulde. Amen.

bonos mores, si post hanc vitam fragilem TRANSIRE *velimus ad sempiternam & post resurrectionem nostram ad Christum Jesum:* Ille *nos ducat ad cælestem Patrem suum; qui* illum *pro peccatis nostris morti tradidit:* Illi *pro hoc beneficio sit honor & gloria in omnia secula seculorum. Amen.*

Vetus hæc veteris Romano-Saxonicæ Ecclesiæ doctrina de Eucharistia, veram veri corporis & sanguinis Christi in Eucharistia præsentiam, non* corporalē, *sed* spiritualē *fidelibus proponit. Non ponit Transubstantiationē* signorum *in ipsas res* signatas, *aut* signandas: *non transmutationē, nescio quam, elementarem: sed* mutationem* sacramentalem *&* spiritualem. *Hinc veteri doctrinæ (pro qua defendenda tot Christi pugiles nobilissimi tot Episcopi, & Pastores mortem hîc in Britannia, & per mundum passim oppetierunt;) scuticam tortuosam, ad torturas nefandas confictam & confectam carnifices opposuerunt. Vide apud Cl. Jo. Foxum Martyrologum, tom. 2. scuticam sex chordarum, quarum prima erat: quam sic Latinè do, viz.*

* Vide etiam pag. 332.

* pag. 470. lin. 3.

Articulus primus in hoc præsenti Parliamento, cui concordes assentiebātur, hic fuit. Quòd in beatissimo altaris Sacramento, virtute, & potentis verbi Christi à sacerdote prolati efficaciâ, præsens sit realiter, sub forma panis & vini naturale corpus & sanguis Servatoris nostri Jesu Christi, de virgine Maria concepti, & quòd post consecrationem nulla panis & vini substantia, vel alia quæpiam substantia, præter Christi, Dei & hominis substantiam remaneat. Sed Martyres Mariani (repudiatâ novâ hostiâ, retentâque veteri, & verâ & æternâ, corpore scil. & sanguine Christi, juxta veteris Ecclesiæ intellectum) seipsos in hostiam incendiis, & suspendiis variis, nefariè excogitatis objecerunt: Tutissimum ergò erit, in tradendis doctrinis Ecclesiæ, vocibus sanis, priscis, & è fonte Scripturarum petitis uti, nè si quando à veritate & unitate Catholicæ fidei imprudenter decedant, qui se doctores esse velint; ipsam novis commentis & tormentis suis sponsam Christi impudenter lacerent, immaniter cruentent, & claves regni cælorum (quas S. Petro, & sibi post Petrum solis dari falsò jactant) intemperanter torqueant, atque impiè abutantur.

Cap. 23.

Ut Hiienses Monachi, cum subjectis sibi monasteriis, canonicum, prædicante Ecgberehto, celebrare Pascha cœperint.

Nu wæs ða æfter miclum fæce þæt eac swylce ða munecas Scotta cynnes ða ðe Hii þæt ealond eardedon ⁊ beeodan. mid þam mynstrum ðe him underðeodde wæron. to regollicum þeawe rihtra Eastrena ⁊ scyre ðurh Drihtnes gyfe gelædde wæron; Wæs ymb seofon hund wintra ⁊ syxtene fram Drihtnes menniscnesse ðy geare Osred se cyning wæs ofslægen. ⁊ Cynred æfter him ða steore onfeng Norþanhymbra rices; Ða com on Hii þæt ealond of Hibernia Gode se leofa fæder ⁊ sacerd. ⁊ mid ealle are to ni-

Nec multò pòst illi quoq; qui insulam Hii incolebant monachi Scoticę nationis, cum his quæ sibi erant subdita monasteriis ad ritum Paschę ac tonsuræ canonicum, Domino procurante, perducti sunt. Siquidem anno ab incarnatione Domini septingentesimo sexto decimo, quo Osredo occiso, Coenred gubernacula regni Northanhymbrorum suscepit; cùm venisset ad eos de Hibernia, Deo amabilis, & cum omni honorificentia nominandus,

Ecgbyrht se halga ðær we beforan gelomlice gemyngedon. and he arwurðlice mid micle gefean fram him onfangen wæs. forðon he wæs se swetesta lareow and se wynsumesta and ðara ðinga ðe he oðre lærde to donne he sylfa wæs se wilsumnesta *fyllend and læstend. and lustlice fram him eallum gehyred wæs. and he on wende mid his arfæstum trymenessum and geornfulnesse ðone ealdan ðeaw. and gesetnysse heora ealdra be ðam mæg ꝥ Apostolice word cweden beon. ꝥ hi hæfdon Godes ellnunge ac na æfter wisdome. and he hi ðy Afrikan ðeawe monade and lærde. ꝥ hi wa weorðunge wære mæstan symbelnesse swa swa we cwædon. ðæt we heoldan and dydon under bycnunge ðær ecan *biges; wæs ꝥ mid wunderlicre stihtunge wære godcundan arfæstnesse swa geworden. ꝥ forðan seo ðeod wone wisdome ðe heo cuðe ðære godcundan cyððe lustlice butan æfeste Angel folcum cyðde. and gemænsumede. hi ða swylce æfter fæce ðurh Angel ðeode. on ðam ðingum ðe hi *won hæfdon. and to fulfremedum gemete rihtes lifes becom; Swa swa Brittas wiððon ðe næfre woldon ða cyððo ðæs Cristenan geleafan ðe hi hæfdon Angel cynne openian and cyðan; Ond ða gelyfendum eft Angel folcum and ðurh eall well ontimbredum and gelæredum on weogole rihtes geleafan. hi nu gyt heora ealdan gewunon healdað. and fram rihtum wegum healtiað. and heora heafod ywað butan ege Scē. Petres sceare and Cristes symbelnesse rihte Eastran butan geðeodnesse ealra Godes cyricena healdað and weorðiað; Ða onfengon Hii seuena munecas ðurh Ecgbyrhtes lare. riht gelyfede ðeawas on to lifianne under Dunchade ðam Abbude æfter hund eahtatigum wintra ðæs ðe hi sendon Aidan ðone B. Angel ðeode to lareowe ;

* fyl-gend. B. & C.

* beages B.

* wana. B.

pater ac sacerdos Ecgberht (cujus superiùs memoriam sæpiùs fecimus) honorificè ab eis & multo cum gaudio susceptus est. Qui quoniam & doctor suavissimus, & eorum quæ agenda docebat erat executor devotissimus, libenter auditus ab universis, immutavit piis ac sedulis exhortationibus inveteratam illam traditionem parentum eorum, de quibus Apostolicum illum licet proferre sermonem; *Quòd æmulationem Dei habebant, sed non secundùm scientiam*. Catholicóque illos atque Apostolico more celebrationem (ut diximus) præcipuæ solennitatis sub figura coronæ perpetuæ agere perdocuit. Quod mirâ divinæ constat factum dispensatione pietatis, ut quoniam gens illa quam noverat scientiam divinæ cognitionis, libenter ac sine invidia populis Anglorum communicare curavit; ipsa quoque postmodum per gentem Anglorum in eis, quam minùs habuerat, ad perfectam vivendi normam perveniret. Sicut è contra Britones, qui nolebant Anglis eam quam habebant fidei CHRISTIANÆ notitiam pandere, credentibus jam populis Anglorum & in regula fidei Catholicæ per omnia instructis, ipsi adhuc inveterati & claudicantes à semitis suis, & capita sine corona prætendunt; & solennia Christi sine Ecclesiæ Christi societate venerantur. Susceperunt autem Hiienses monachi, docente Ecgberchto, ritus vivendi catholicos, sub Abbate *Duunchado, post annos circiter octoginta, ex quo ad prædicationem gentis Anglorum Aidanum miserant antistitem.

* Dunchado. T. & W.

ore. ⁊ Wunode se Godes wer Ecg-
byrht xiii. wintra on þam ea-
londe þæt he sumre niwre gyfe
lihtendre þære cyriclican gefe-
ordnesse ⁊ sibbe gehalgode. ⁊
æfter feowon hund wintra ⁊ ni-
gon ⁊ twentigum. æfter þære
Drihtenlican mennisnesse. þy
geare þa mæssad wæs. ⁊ weor-
ðod se Drihtlice Eastor dæg. þæt
wæs þy eahtategeþan dæge Kl' ba-
rum Maiarum. mid þy he þa þa
ylcan Drihtenlican ærist mid
symbelnesse mæsse sanga mæs-
sade ⁊ weorþode þy ylcan dæge
he ferde to Drihtne. ⁊ gefean
þære heah symbelesse. þone he
mid þam broþrum ongan. þa he
to annesse gife gehwyrfde. he
mid Drihtne ⁊ þam halgum A-
pl'um. ⁊ mid oþrum heofones
ceastre warum gefylde oþþe þæt
* gen.C. *gyt soþre is þæt sylfe he ne blin-
neþ mærsian ⁊ weorþian. á butan
ende. Wæs þæt wundorlico stih-
tunge þære godcundan foresceo-
nesse. þæt se arwurþa wer na læs þæt
* leor- an. þæt he on Eastran *ferde of
de. B. þyssum middan earde to God
forþ- fæder. ac eac swylce. þæt þy dæ-
ferde.C ge Eastran mæssade wæron. þæt
hi næfre ær gewunedon on þam
stowum weorþode beon. ⁊ þa
gefegon þa broþru on gytenesse þære cuþan ⁊ þære riht
gelyfedon Eastor tide. ⁊ hi blissedon þa mundbyrde þæs
ferendan fæder to Drihtne þurh þone hi gerihte wæron. ⁊
he blissode in þon. þæt he oþ þæt in lichoman gehealden wæs.
oþ þæt he geseah þa his gehyrend þone Eastor dæg onfon.
* warne- ⁊ midhine on weorþunge habban. þone hi symle ærþan *wearn-
don.C. nedon to onfonne. ⁊ swa gewis be heora gerihtnesse se ar-
wurþa fæder blissade. þæt he gesege Drihtnes dæg. ⁊ he hine
geseah. ⁊ gefeonde wæs.

Mansit autem vir Domini Ecgbercht annos tredecim in præfata insula, quam ipse velut novâ quadam relucente gratiâ Ecclesiasticæ societatis & pacis CHRISTO consecraverat. Annóque Dominicæ incarnationis septingentesimo vicesimo nono, quo Pascha dominicum octavo Kalendarum Maiarum die celebratur, cùm missarum solennia in memoria ejusdem dominicæ resurrectionis celebrasset, eodem die & ipse migravit ad DOMINUM, ac gaudium summę festivitatis, quod cum fratribus quos ad unitatis gratiam converterat inchoavit, cum Domino & Apostolis cæterísq; cœli civibus complevit; imò idipsũ celebrare sine fine non desinit. Mira autem divinę dispensatio provisionis erat, quòd venerabilis vir non solùm in Pascha transivit de hoc mundo ad patrem, verùm etiam cùm eo die Pascha celebraretur, quo nunquam priùs in eis locis celebrari solebat. Gaudebant ergò fratres de cognitione certa & Catholica temporis Paschalis, lætabantur de patrocinio pergentis ad Dominum patris, per quem fuerant correcti. Gratulabatur ille quòd eatenus in carne servatus est, donec illum in Paschę diem suos auditores, quem semper antea vitabant, suscipere ac secum agere videret. Sicque certus de illorum correctione reverendissimus pater exultavit, ut videret *diem Domini, vidit, & gavisus est.*

Cap. 24.

Qui sit in præsenti, status gentis Anglorum, vel Britanniæ totius, cum recapitulatione chronica totius operis, & de persona autoris.

Wæs ymb seofon hund wintra and fif and twentig æfter ðære Drihtenlican menniscnesse. þæt wæs þæt vii. gear Osrices Norðan-hymbra cyninges se æfter Cenrede to rice feng. þa Wihtred Ecgbyrhtes sunu Cantwara cyninges forðferde wæs ðy nigeþan dæge Kl'darum Maiarum. and þam rice ðe he hæfde xxxiiii. wintra. þæt fifte healf his suna ðry yrfeweardas forlet. Æðelbyrht. and Eadbyrht. and Ælric. Æfter ðam ðy nyhstan geare Tobias Hrofes ceastre B'. forðferde. wæs se wer micellice gelæred. wæs he discipul ðære eadegan gemynde Theodores Arceb'. and Adrianus ðæs Abbudes. and he forðon swa swa cweden is. mid þa getydnesse ge cyriclicra gewrita. ge eac gemænelicra. þæt he eac swylce swa Grecisc geleornode mid Ledene. þæt him ða swa cuþe wæron swa his agene geþeode ðe he on acenned wæs. Wæs he bebyriged on Sce'. Paules portice. ðæs Apl'es. se is on Sce'. Andreas cyricean. þær he sylfa byrigen stowe worhte. Æfter ðam feng Eadulf to ðære B'. þenunge þone Byrhtwald Arceb'. gehalgode. Æfter þyssum wæs ymbe seofon hund wintra and xxviii. æfter ðære Drihtenlican menniscnesse. þæt ætywdon twegen steorran ymb ða sunnan utan. ða syndon on bocum *cometa nemde. and hi mycle fyrhto onstyredon þam monnum ðe he sceawodon and gesawon. Oðer heora *foreeode þa sunnan on morgenne þonne heo upgangende wæs. oðer on æfenne æfterfyligde. þonne heo on setl eode. Swa swa hi witegan wæron grimmes wæles uppyrnende sunnan samod and setl gangendre. þæt hi. gehwæþere tide. ge *Sic MS. C.

Anno Dominicæ incarnationis septingentesimo vicesimo quinto (qui erat annus septimus Osrici regis Northanhymbrorum, qui Coenredo successerat) Victredus filius Ecgberhti, rex Cantuariorum defunctus est, nono die Kalendarum Maiarum: & regni quod per triginta quatuor semis annos tenebat, filios tres Æthilberhtum, Eadberchtum, & Alricum reliquit hæredes. Anno post quem proximo Tobias Rofensis Ecclesiæ præsul defunctus est; vir (ut suprà meminimus) doctissimus: Erat enim discipulus beatæ memoriæ magistrorum Theodori Archiepiscopi & Abbatis Adriani, unde (ut dictum est) cùm eruditione literarum vel Ecclesiasticarum vel generalium, ità Græcam quoque cum Latina didicit linguam, ut tam notas & familiares sibi eas quàm nativitatis suæ loquelam haberet. Sepultus verò est in porticu sancti Pauli Apostoli, quam intrò Ecclesiam sancti Andreæ, sibiipsi in locum sepulcri fecerat. Post quem Episcopatûs officium Aldvulf Berchtwaldo Archiepiscopo consecrante, suscepit. Anno dominicæ incarnationis septingentesimo vicesimo octavo apparuerunt cometæ duæ circa solem, multum intuentibus terrorem incutientes. Una quippe solem præcedebat manè Orientem; altera vespere sequebatur Occidentem; quasi Orienti simul & Occidenti diræ cladis præsagæ: vel certè una diei, altera noctis præcurrebat exortum: ut utroque tempore mala

Anno Dom. 725.

ge on dæg ge on niht. micel yfel mannum toward tacnedon. stod se leoma him of swylce fyren *becelle. ongean norðdæle middan geardes. ætywdan hi ða steorran on Januarius monþe. ⁊ twa wucan awunedon. Ðære tide sona æfter se hefigosta wol * Sarcina þeode Gallia wice mid wælice wæle ⁊ earmlice fornaman ⁊ forhergedon. ⁊ hi sona æfter medmiclum fæce. on þære ylcan mægþe wyrþe wite onfengon. ⁊ þrowedon heora getreowleasnesse. Ðy ylcan geare swylce se halga Godes wer Ecgbyrht swa swa we beforan gemynegodan ðy sylfan Eastor dæge * ferde to Drihtne. ⁊ sona ofer ða Eastor tide. þæt is septima idus Maias. Osric Norðan-hymbra cyning of life gewat. æfter ðon ðe he þæt rice * xi. gear hæfde ⁊ * styrde. ⁊ he wolde ⁊ gedemed hæfde. þæt Ceolwulf æfter him cyning wære. ⁊ his rices æfterfyligend. wæs he Cenredes broþor þæs cyninges se ær him rice hæfde. Ðæs cyninges rice ge foreweard ge forðgang. swa monigum ⁊ swa myclum styrnesse wiþerweardra ðinga yðiað ⁊ gemengde wyndon. þæt þæt mon * nu gyt gewitan ne mæg. hwæt be ðissum man writan mæg oþþe scule. oþþe hwylcne ende syndrigo þing hæbbende synd. Wæs þa ymb seofon hund wintra ⁊ an ⁊ þrittig æfter ðære Drihtenlican menniscnesse. þæt Byrhtwold Arceb. langre yldo fornumen ⁊ forþfered wæs ðy fiftan dæge iduum Januarium. Sæt he þæt B. setl * xxxvii. wintra ⁊ six monaþ ⁊ feowertine dagas. For hine ðy ylcan geare wæs Arceb. geworden Tatwine. se wæs of Myrcna mægðe. wæs he ær Mæsse Preost on þam mynstre þe is gecyged Breodum. wæs he gehalgod on Cantwara byrig. fram þam arwurþum werum Daniele Wintan ceastre B. ⁊ Ingwalde Lunden ceastre B. ⁊ Aldwine Liccetfelda B. ⁊ Aldulfe Hrofes ceastre

* fyren-cylle. B.

* C. Sacina *MS. Cantabr. sed perperam.*

* forð-ferde. C leorde. B.

* endlufon. B.

* *C. ut Lat* stwynde. *MS. Cantabr. sed malè.*

* nu geta. C.

* seofon ⁊ þritig. C.

mortalibus imminere signarent. Portabant autem facem ignis contra aquilonem quasi ad accendendum acclivem. Apparebántque mense Januario, & duabus fermè septimanis permanebant. Quo tempore gravissima Saracenorum lues Gallias * miserâ cæde vastabat, & ipsi non multò post in eadem provincia dignas suæ perfidiæ pœnas luebant. Quo anno sanctus vir Domini Ecgberht, ut suprà commemoravimus, ipso die Paschæ migravit ad DOMINUM: & mox peracto Paschâ, hoc est, septimo Iduum Maiarum die, Osric rex Northanhymbrorum vitâ decessit, cùm ipse regni, quod undecim annis gubernabat, successorem fore Ceolvulfum decrevisset, fratrē illius qui ante se regnaverat Coenredi regis. Cujus regni & principia & processus tot ac tantis redundavere rerum adversantium motibus, ut quid de his scribi debeat, quémve habitura sint singula finem necdum sciri valeat. Anno dominicæ incarnationis septingentesimo tricesimo primo * Berchtwald Archiepiscopus longâ consumptus ætate defunctus est, die quinto Iduum Januarii; qui sedit annos triginta septem, menses sex, dies quatuordecim. Pro quo, anno eodem, factus est Archiepiscopus vocabulo * Tatwine de provincia Merciorum, cùm fuisset presbyter in monasterio quod vocatur Briudun. Consecratus est autem in * Dorovemi civitate à viris venerabilibus Daniele, Ventano, & Ingwaldo Londonensi, & Alduino Liccitfeldensi, & Aldulfo Rofen-

* mirâ. T.

Anno Domi. 731.

* Brihtwaldus. T.

* *W. & C.*

* *C.* Dorwerni. *W.* Doroberni. *T.*

ceasterne B'. ðy teogeþan dæge Junius monþes. wæs sunnan dæg; Wæs se wer mære on æfæstnesse 7 on snytro wisdomes. 7 swylce eac on halgum gewritum æþellice ontimbred 7 gelæred; Syndon nu on andweardnesse Cantwara cyricena biscopas Tatwine. 7 *Eadulf; 7 Ingwald east Seaxna B'; east Engla B'. syndon Ealdbyrht. 7 Heaþolac; West Seaxna biscopas syndon Daniel. 7 Forþhere; Myrcna B'. is Ealdwine; On þam folcum þe eardiaþ be westan Sæferne is Wealhstod B'; Wilfrið is Hwicna B'; Is Cynebyrht Lindesfarena B'. Seo biscop scir Wihte ðæs ealondes belimpeð to Daniele Wintan ceastre B'; Suþ Seaxna mægð wæs wuniende fela geara butan B'. 7 him B'. ðeninge *seceaþ to West Seaxna B'. 7 ealle ðas mægþe. 7 eac oþre suð mægþe oþ gemære Humbre streames mid heora cyningum. eac swylce Æðelbalde Myrcna cyninge on hyrsumnesnesse underþeodde syndon; Ðonne is Norþan-hymbra mægþ ðe Ceolwulf se cyning on cynedome ofer is IIII biscopas. nu B'. scire habbað Wilfrið B'. on þære cyricean Eoforwic ceastre. Æþelwold on Lindesfarena ea. Acca on Heagostealdes ea. Pehthelm on þære stowe ðe is geciged æt Hwitan ærne. seo stow niwan monigfealdedon geleaffumum folcum on setl biscop stoles wæs to ætyced. 7 he wæs ðære stowe se ærest biscop; Swylce eac Pehta cynn on ðas tid hafaþ sibbe. 7 wære mid Angel þeode. 7 eac wære sibbe gelyfdan sibbe 7 soþfæstnesse mid ealre Godes cyricean dælnimende beoþ; Scottas þa þe on Breotone eardiaþ waron þancwylle heora gemærum 7 hi ne sætinge ne gestrodu wiþ Angel ðeode syrwaþ; Brittas þonne ðeah ðe hi

* Aldwulf. C.

* sohton. B.

si antistitibus, die decimâ Junii mensis dominicâ, vir religione & prudentiâ insignis, SACRIS quoq; LITERIS nobiliter instructus. Itaque in præsenti, Ecclesiis Cantuariorum Tatwine & Aldulf Episcopi præsunt. Porrò provinciæ Orientalium Saxonum Ingwald; Episcopus provinciæ Orientalium Anglorum Ealdbercht, & Hadulac Episcopi; provinciæ Occidentalium Saxonum Daniel, & Forthere Episcopi; provinciæ Merciorum Aldwine Episcopus. Et eis populis qui ultra amnem Sabrinam ad Occidentem habitant, Walstod Episcopus: Provinciæ Huicciorum Wilfrid Episcopus; provinciæ Lindisfarorum Cynibercht Episcopus præest; Episcopatus Vectæ insulæ ad Danielem pertinet, Episcopum Ventæ civitatis. Provincia Australium Saxonum jam aliquot annis absq; Episcopo manens, ministerium sibi Episcopale ab Occidentalium Saxonum antistite quærit. Et hæ omnes provinciæ cæteræque australes ad confinium usque Humbræ fluminis, cum suis quoq; regibus, Merciorum regi Æthilbaldo subjectæ sunt. At verò provinciæ Northan-hymbrorum, cui rex Ceolvulf præest, quatuor nunc Episcopi præsulatum tenent: Wilfrid in Eboracensi Ecclesia; Æthilwald in Lindisfaronensi, Acca in Hagustaldensi, Pechthelm in ea quæ Candida casa vocatur; quæ nuper, multiplicatis fidelium plebibus, in sedem pontificatûs addita, ipsum primum habet antistitem. Pictorum quoque natio tempore hoc & fœdus habet pacis cum gente Anglorum, & *Catholicæ pacis & veritatis cum universali Ecclesia particeps existere gaudet. Scoti qui Britanniam incolunt, suis contenti finibus, nihil contra gentem Anglorum insidiarum moliuntur aut fraudium. Britones quamvis

* *Sax.* Orthodoxæ pacis.

of myclum dæle mid inlice hete on feounge Ongel ðeode. ⁊ þone steall ealre riht gelyfedre Godes cyricean ge on geheoldan unrihtra Eastrena. ge on ungesortum þeawum afeohtende. hwæðere him is ge mid godcunde mægne ge mid mennisce wiþstonden þ hi no hwæþere heora willnunge habban ne þurhteon magan. ⁊ ðeah ðe hi synd of miclum dæle heora sylfes anwealdes hwæþere of miclum dæle hi syndon Angel cynnes þeowdome betæhte. ⁊ underþeodde. Þysse tide sibbe ⁊ smyltnesse nu monige on Norþan-hymbra ðeode ge æþele ge unæðele hi sylfe. ⁊ heora bearn ma gyrnaþ on mynster ⁊ on Godes þeowdom had to syllanne. þonne hi synd bigongende woruldlicne camphad. seo wise hwylcne ende hæbbende sy. seo æftre yldo gesiþ ⁊ sceawaþ. Þis is nu on ondweardnesse se steall ealre Breotone ymb tu hund wintra ⁊ fif hund eahtatig Angel cynnes cymes on Breoton ealond. And ymb seofon hund wintra ⁊ an ⁊ þritig fram ðære Drihtenlican mennisnesse. on ðæs Drihtnes þam ecan rice gefeoþ ealle eorþe. ⁊ efenblissiende Breotone on his geleafan. ⁊ monige ealond blissiaþ. ⁊ andettað gemynde his halignesse.

& maxima ex parte domestico sibi odio gentem Anglorum, & totius Catholicæ Ecclesiæ statutum Pascha, minùs rectè moribúsque improbis impugnent, tamen & divinâ sibi, & humanâ prorsus resistente virtute, in neutro cupitum possunt obtinere propositum. Quippe qui, quamvis ex parte, sui sint juris, nonnulla tamen ex parte Anglorum sunt servitio mancipati. Quâ arridente pace ac serenitate temporum, plures in gente Northanhymbrorum tam nobiles quàm privati, se suósque liberos depositis armis satagunt: magìs acceptâ tonsurâ monasterialibus ascribere votis, quàm bellicis exercere studiis. Quæ res quem sit habitura finem, posterior ætas videbit. Hic est in præsentiarum universæ status Britanniæ, anno adventûs Anglorum in Britanniam circiter ducentesimo octogesimoquinto; Dominicæ autem incarnationis anno septingentesimo tricesimo primo, in cujus regno perpetuo exultet terra, & congratulante in * fide ejus Britannia, *Lætentur insulæ multæ*, & confiteantur memoriæ sanctitatis ejus. Psal.97.1.

NOTÆ.

* Congratulante in fide ejus Britanniâ, & lętentur insulæ multæ— *Ut* congratuletur sibi in fide Christi Britannia, & lætentur insulę multæ, Britannia *imprimis & Hibernia sua, cum reliquis haud paucis, à professione fidei Catholicæ, sua, qui se Catholicos esse volent; incerta seponant dogmata; perspectis * generalibus fidei Catholicæ regulis, in ejusdem defensionem nobiscum unanimes protestentur.* * Vide de Fide Cathol. p.41.

Vide MS. Coll. Ben. Num. 7. pag. 161. post inscriptionem, viz. Incipiunt Sermones Lupi Episcopi, pag. 134. & sub rubrica, scil.

De Fide Catholica. *Sic Latinè verto.*

Leofan men doþ swa eow micel ðearf is. understandaþ þ ælc Cristen man ah micle þearfe þ he his Cristendomes gescead wite. ⁊ þ he cunne rihtne geleafan rihtlice under-stan-

Homines dilecti, scitote (sicut vobis multùm opus est;) Christianum quempiam valde oportere, ut Christianitatis suæ rationem calleat; possitque rectam fidem rectè intelligere

ſtandan ; Ƿac biþ ꝥ geþanc on Cristenum men. gif he ne can understandan þurh rihtne geleafan ðone ðe hine gesceop. ⁊ geworhte. ⁊ gif he nele geleornian ꝥ he cunne þæt ælc Cristen man huru cunnan sceal Pater noster. ⁊ Credan. for þam mid þam oþrum sceal ælc Cristenman hine to Gode gebiddan. ⁊ mid þam oþrum geswutelian rihtne geleafan ; Crist sylf sang Pater nr̄. ærest. ⁊ ꝥ gebed his leorning cnihtum tæhte. ⁊ on ðam godcundan gebede synd seofan gebedu ; Mid þam se ðe hit inweardlice gesingð gearendaþ to Gode sylfum ymbe æfre ælce neode ðe man be þearf aþor oþþon for ðysum life. oððon for þam to wearðan. ac hu mæg þonne æfre ænig man hine inweardlice to Gode gebiddan buton he inweardlice on God hæbbe rihtne geleafan ; Ures Drihtnes agene leorning cnihtas ær hy to ferdon. eal swa heom beboden wæs cristendom to bodianne. hy geswuteloden rihtne geleafan. ⁊ sungon Credo in Dm̄. for trymmincge. ⁊ for myngunge ðæs soþan geleafan. Ðæne mot ælc ðara rihtlice cunnan. ⁊ anrædlice healdan ðe geearnian wile ece myrhþe æt ðam soþan Gode ðe leofaþ. ⁊ rixaþ á butan ende ; Leofan men understandaþ swyþe georne ꝥ ge æfre habban rihtne geleafan on ænne ælmihtigne God ; An is ece God Fæder ælmihtig ðe gesceop heofenas ⁊ eorþan. ⁊ ealle gesceafta ; On ðæne we gelyfaþ. ⁊ on his Sunu urne Drihten Crist. ⁊ on ðone halgan Gast ꝥ is eall an soð God. Fæder. ⁊ Sunu. ⁊ halig Gast. Ealle ða ðry naman befehþ an godcund miht. ⁊ is untodæled an ece God. wealdend ⁊ wyrhta ealra gesceafta ; Eac we gelefaþ. ⁊ georne witan

gere. Infirma ea est in hominibus Christianis opinio, si quis per rectam fidem haud potuerit intelligere illum, qui ipsum creavit, & fecit; & si discere noluerit, ut sciat, quemvis saltem oportere, orationem Dominicam, & fidei symbolum nosse. Alterâ enim Christianus quisque Deo supplicet: & alterâ rectam fidem ostendat. Christus ipse Pater noster *primus cecinit: & precem illam discipulos suos docuit: & in prece illa divina, septem preces sunt. Per illam (quisquis eam ex intimo [corde] recitaverit) ad Deum ipsum legationem mittit, semper de re quapiam; qua, vel pro hac vita, vel pro futura quisque indiget. Verùm qui potest quidem unquam ullus intimè Deo supplicare, nisi rectam in Deo fidem intimè habuerit? Domini nostri ipsius discipuli priusquam profecti sunt (sicut illis omnino mandatum fuit,) ad fidem Christianam prædicandam; rectam ostenderant fidem, &* CREDO IN DEUM *recitaverant, in confirmationem, & commemorationem veræ fidei; quam illorum quisque rectè calleret, & constanter teneret, quisquis gaudium æternum à Deo vero, qui semper absque fine vivit, & regnat, * mereri voluerit. Homines dilecti, perquàm solicitè scitote, quòd fidem rectam in Deum unum omnipotentem semper habeatis. Unus est æternus Deus, Pater omnipotens, qui creavit cælos & terram; omnesq; creaturas: in illum credimus; & in Filium suum, Dominum nostrum Christum: & in Spiritum Sanctum, hoc est, Omnes, viz. Deum unum verum; Patrem, & Filium, & Spiritum sanctum. Omnia hæc tria nomina, unam potentiam divinam complectuntur: & Deus unus æternus, indivisibilis existit; Dominus & opifex omnium creaturarum: credimus etiam, & seriò testamur,*

* *hoc est*, lucrari, acquirere.

ꝥ

ꝥ Crist Godes sunu is ægþer gesoþ God on godcundnesse. geeac soþ man þurh ða mennisc-nesse ðe he underfeng ðurh his modor sca'm. Marian. for ealles man cynnes neode. ⁊ for ealles middan eardes alysednesse; & all mancyn wæs ðurh deofles lare ær þam beswicen. ⁊ forworht into helle wite. Ac God ælmihtig þurh his mild heortnesse þa ða he wolde man cyn of deofles gewealde ahreddan. ða sende he his heah engel Gabriel to ðam mæran mædene sca'a. Marian. ⁊ he hire ge cydde ꝥ heo sceolde geberan Godes Sunu. ⁊ sona swa he ꝥ word ge cwæð. ⁊ heo hit mid geleafan underfeng ða wearþ heo ðurh haligne Gast on innoþe geeacnod. ⁊ mid þam cilde wearð sona. ⁊ ꝥ gebær ða hit ðær tima wæs eallum middan earde to soþan helpe. Hit weox ða syþþan. ⁊ þeah on mennisc-nesse swa his sylfes willa wæs. oð se tima com. ꝥ he furþor openlice cydde ðurh ða wundra ðe he worhte ꝥ he wæs soþlice Godes sylfes sunu; Hit is on hrædincge earfoþ recce. hwæt he gesawenlicra wundra geworhte. ær ꝥ mæste gewurde; He hælde blinde ⁊ deafe. ⁊ dumbe. ⁊ mislice gebrocode. ⁊ arærde mænigne man of deaþe. ⁊ æt nextan let on him sylfum ꝥ mæste wundor gewurþan. ꝥ is ꝥ he geþafode swa he sylf wolde ꝥ hine man to deaþe for rædde; Hine man band. ⁊ hine man swang. ⁊ æt nextan on rode aheng. ⁊ him ægþer þurh draf mid irenum neglum gefet gehanda. ⁊ swa þa Judeas þurh deofles lare þa mennisc nesse to deaþe acomon. ⁊ hine man syþþan on eorþan bebyrigde. Hu mihte æfre mare wundor gewyrþan þonne ꝥ wæs. ꝥ se ðe ahgewald heofenas. ⁊ eorþan. ⁊ ealra gesceafta. se let hine sylfne for ure

*quòd Christus Dei filius sic cùm verus Deus in Deitate, tum etiam verus homo per humanitatem; quam per matrem suam sanctam Mariam suscepit, pro totius humani generis necessitate; & pro *totius mundi redemptione. Totum genus humanum erat antea per diaboli instinctum seductum, & in supplicio inferni deperditum. Verùm omnipotens Deus* per *misericordiam suam, *cùm humanum genus de potestate diaboli liberare voluisset, tunc misit archangelum suum Gabrielem, ad virginem illustrem S. Mariam; eique narravit; quòd filium Dei ipsa pareret: simul atque verbum illud is dixerit, idque per fidem illa susceperit; tunc per Spiritum S. in ventre concepit illa, & [in utero] puerum illum gestavit: illúmque, cùm tempus [partûs] esset, toti mundo in verum auxilium tulit: crevit posteà attamen in humanitate, (sicut sua ipsius voluntas fuit) donec tempus venisset, quòd ulteriùs apertè per miracula quæ fecerat, narraret, quòd Dei ipsius filius esset. Difficile erit brevì recensere, quid miraculorum visibilium fecisset; priusquam maximum illud [miraculum] factum esset. Cæcos sanavit, & surdos, mutósque; & [morbis] multifariàm fractos: multósque homines de morte excitavit: Et postremò permisit in se maximum illud miraculum fieri; hoc est, quòd sinebat, sicut ipse voluit, ut homines illum morti condemnarent. Illum homines ligarunt; illúmque homines verberarunt, & postremò in cruce suspenderunt: ejúsq; cùm pedibus, tum manibus ferreos clavos impegerunt: atque adeò Judæi per diaboli instinctum, humanitatem ad mortem perduxerunt; eúmque postea in terra sepelierunt. Quî potuit unquam majus quàm hoc fuit, miraculum fieri? quòd is, qui potestatem habuit cælorum & terræ & creaturarum omnium permiserit,*

* juxta sensum, 1. Joh. 2. 2.

* Tit. 3. 5.

neode þam earmlicestan deaðe lichamlice acwellan. ac hit wearþ þeh man cynne to micelre þearfe. for þam ðe we ealle wurdan alysede mid his deorwurþan blode of deofles gewealde. ⁊ he ðæt ðurh his godcundan mihte eac ða geswutelode. On ðam sylfum fæce þe se mennisca lichama on byrgenum læg. he abræc þurh his godcundan mihte helle geata. ⁊ þone deofol gewylde. ⁊ of helle ut gelædde ealle ða ðe him sylfum gecweme wæron. ⁊ þær ðriddan dæges of deaþe aras. ⁊ mænige eac arærde ðe lange ær deade wæron. Ða he geswutelode ꝥ he ah ægþer geweald gelifes gedeaþes. ⁊ eac þær wæs ða swutol ꝥ he ær mihte wiþ deaþ gebyrgan. ⁊ deað forbugan gif he swa wolde. Ac he arædde us þurh his deaþ of ecan deaþe. ⁊ gerymde us weg to ecan life. We agan nu geweald hwæþer we geearnian willan ðe ece lif. ⁊ ece blisse. ðe ecne deaþ. ⁊ endelease yrmþe. witan we moton hu we Criste geleanian eall ꝥ he for us for ure lufan þafode. ⁊ þolode. Leofan men. æfter his æriste syþþan he of deaþe arisen wæs. he com to his ðegnum. ⁊ hy geglædode. ⁊ feowertig daga her on eorþan wunode. ⁊ hine sylfne ywde swa oft swa he wolde. ⁊ his Apl'um bebead. ꝥ hy syþþan faran sceoldan geond ealne middan eard. bodiende. ⁊ lærende rihtne geleafan. ⁊ ꝥ hy fullian sceoldan þa þe rihtne geleafan underfon woldon. Cwæþ ꝥ ælc ðara þe on rihtan geleafan þurhwunede. ⁊ fulluht underfenge. gehealden wurde wiþ deofles dare. ⁊ on þam feowerteogeþan dæge he astah to heofenum. ⁊ ðær on his wuldre wunaþ ⁊ rixaþ. Leofan men we gelyfaþ ðæt halig gelaþung sy ealra Cristenra manna to anum rihtan geleafan. ⁊ ꝥ þa syn Gode

seipsum pro necessitate nostra, miserrimam mortem corporaliter obiisse. Verùm tamen humano generi multùm opus fuit: fuimus enim nos omnes per sanguinem suum pretiosum à diaboli dominio liberati: isque id etiam per divinam potestatem suam manifestavit. Ipso eodem spatio quo humanum corpus in sepulcro jacuit, per divinam potestatem suam portas inferni perrupit; & diabolum superavit; & de inferno, qui illi placuerunt, **eduxit; tertióque die à morte resurrexit: & multos etiam excitavit, qui dudum antea defuncti erant. Tunc monstrabat se, cùm vitæ, tum mortis potestatem habuisse: ibique manifestum fuit, potuisse antea cum morte pepegisse; mortémq; si ità voluisset, declinasse: nos verò per mortem suam ab æterna morte liberavit; & viam nobis ad vitam æternam ampliavit.* **Nos modò habemus potestatem, utrùm æternam illam vitam, æternúmque gaudium, æternam illam mortem, & infinitam ærumnam mereri velimus: scire debemus, quî Christo rependamus id omne, quod is pro amore nostro passus est, & pertulit. Homines dilecti, post suam à morte resurrectionem ad discipulos suos venit, eósque exhilaravit: & hîc in terra* **quadraginta dies permansit; & quoties voluit, seipsum ostendit; & Apostolis mandavit suis, ut postea per totum mundum prædicantes, & docentes rectam fidem, proficisci vellent, quódq; baptizarent quicunque fidem rectam susciperent, & dixit, quòd eorum quisque,* qui in recta fide permanserunt, *& susceperunt baptismum, contra diaboli horrore conservarentur: die autem quadragesimo cœlos ascendit, ibique in gloria manet sua, & regnat. Homines dilecti, credimus quòd sancta congregatio omnium hominum Christianorum* **unius rectæ fidei existat: & quòd Deo sint ama-*

* dogma veteris Ecclesiæ: an fides necne; consule symbola & Scripturas.

* regenerati scil.

Act. 1.3.

* non obstantibus paucorum hominum consiliis.

Gode leofe þe þurh anfeald ge-
þanc hine lufiaþ. ⁊ heriaþ ⁊ we ge-
lyfaþ ꝥ haligra gemana sy; hali-
ge men habbaþ gemanan her on
life on godum dædum. ⁊ hy hab-
baþ eac gemanan on þam towear-
dan þurh þa edlean þe heom þon-
ne God gifþ; And we gelyfaþ ꝥ
synna forgifenes sy ærest
þurh rihtne geleafan ⁊ þurh
fulluht. ⁊ eft þurh synna be-
hreowsunge; And we gelyfað ꝥ
ærist sy on domes dæge ealra
manna; And we gelyfaþ ꝥ ece
lif sy for ðam eal swa ða godan
habbaþ ece lif on myrhþe. swa
habbaþ ða yfelan. ⁊ ða forworh-
tan ece lif on yrmþe. ⁊ þær æfre
ænig ende ne cymþ; Ðam yr-
mingan wære micle betere gif
hit beon mihte ꝥ hi swa deade
wæron ꝥ hy ða yrmþa leng næf-
don. ðonne hi swa lif hæfdon. ꝥ
hy á þoliaþ ece yrmþe; Heora
lif nis naht. butan seo mæste
yrmþ ðe æfre gewearþ. ⁊ is rih-
tor to tæliene to ecan deaþe
þonne to ænigū life; Sala leofan
men. hwæt we georne geseoþ. ⁊
gelomlice gecnawaþ be þam tac-
num þe Crist sylf foresæde þæt
hit georne nealæcþ to þam do-
me ðe he sylf to cymþ. ⁊ we wi-
ton ꝥ ðær to gesamnod wyrþ
eall heofonwaru. ⁊ eall eorþwa-
ru. ⁊ eall hellwaru. ⁊ sceal þonne
manna gehwylc gesceád agyldan
ealra þara dæda þe he her adreah
ær on life; Ne wyrþ ðær bedig-
lod ꝥ digleste geþanc ðe ænig man æfre geþohte butan
hit ær geandet. ⁊ gebet wære; Eall middan eard bið þonne
on dæg byrnende. ⁊ eall man cyn sceal þonne of deaþe arisan
⁊ þurh ꝥ fyr to ðam dome faran. ⁊ se biþ swyþe clæne æl-
cere synne seþe þone bryne þurhfærþ unbesenced; Ðær
biþ þonne on dæg gryre se mæsta. forþam ðurh Godes
mihte bið eall astyred. ge heofenwered. ge eorþwered. ge

bilitares, qui per mentem simplicem illum amant & laudant. Credimus etiam, quòd sanctorum sit communio: Sancti homines hîc in vita, in bonis operibus communionē habent; & communionem etiam habent in futura, per mercedem quam Deus illis daturus sit. Credimus etiam, quòd peccatorum sit remissio; primò per rectam fidem, *& per baptismum; & postea per planctum* peccatorum. Credimus etiam quòd die judicii omnium sit hominum resurrectio. Credimus etiam quòd æterna sit vita: æquè enim boni in gaudio vitam habent æternam, atque habent mali & profligati vitam æternam in ærumna, & hujus nullus unquam finis adveniet. Miseris multò meliùs fuisset, si fieri posset, quòd mortui adeò essent, ut ærumnas diutiùs non haberent, quàm ut haberent vitam, ærumnam æternam perpessuri. Illorum vita nihil est, præter* ærumnam qua unquam fuit, maximam: & rectiùs in æternam mortem, quàm in vitam ullam adnumeratur. O homines dilecti; quid? seriò contemplamur, & crebrò recognoscimus; signa illa, de quibus ipse Christus prædixit; ad judiciū illud propè instare, ad quod ipse venturus sit: scimus etiam quòd illuc omnes cœlicolæ, & terricolæ, omnésque infernicolæ coacti fuerint, quódque hominum quisq; factorum omnium, quæ in vita hic unquam contraxerat, rationem sit redditurus: nec ibi occulta erit occultissima cogitatio, quam ullus unquam agitaverat; nisi priùs fuerit illam confessus, atque correxerit: totus illo die mundus conflagrabit, totúmque genus humanum tunc à morte resurget: & per* ignem illum ad judicium pergent: per quàm* purus autem omnis peccati erit, qui ardorē istum non immersus pertransibit. Erit illo die horror maximus: per potentiam enim Dei, & cœlestis, & ter-*

* neque ait, ullis requiri ignem purgatorium.

* l. *omnium.*

* 2. Pet. 3. 7. Vide pag. 385. lin. 26.

* neque hîc purgatorium intelligit.

hellƿered. ⁊ hit biþ bifiende. ⁊ cwaciende; Ac ðær geƿyrþ þurh Godes mihte ƿa þe to sceaden þ ƿered on twa. ⁊ scylan ða forƿyrhtan þe her on life Gode noldan heran. ac deofle fyligden. þonne eac habban þ heo ær gecuron; Ðæt is þonne þ hy scylon to helle faran mid saule ⁊ mid lichaman. ⁊ mid deofle ƿunian on helle ƿitan; Ðær is ece bryne grimme gemencged. ⁊ þær is ece gryre. ðær is ƿanung. ⁊ granung. ⁊ á singal sorh; Wa ðam ðe ðær sceal ƿunian on ƿite. him ƿære betere þ he æfre on ƿorulde man ne geƿurde; Nis se man on life þe areccan mæge ealle ða yrmþa ðe se gebidan sceal seþe on ðam ƿitum ealles bereoreþ. ⁊ hit is ealles þe ƿyrse ðe his ænig ende ne cymð æfre to ƿorulde; Ðider scylan man slagan. ⁊ ðider scylan manswican; Ðider scylan æþbrecan. ⁊ þa fulan forlegenan. þider scylan mansworan. ⁊ morþ ƿyrhtan. þider scylan gitseras. ƿyferas. ⁊ reaferas. ⁊ ðas ƿoruld strudenas. ðider scylan ðeofas. ⁊ þeodsceaþan; Ðider scylan ƿiccan. ⁊ ƿigeleras. ⁊ hrædest to secganne ealle ða manfullan ðe ær yfel ƿorhton ⁊ noldan gesƿican ne ƿiþ God þingian; Wa heom ðær siþes ðe heo men ƿurdon; Ac do nu manna gehƿylc sƿa him micel þearf is. bete his misdæda ða hƿile ðe he mage ⁊ mote. God is sƿiþe mildheort. ⁊ ƿile sƿyþe mildsian. ⁊ micel forgifan ðam ðe mid inƿeorde heortan yfeles geswicaþ. ⁊ geornlice betah; Ac ƿa ðam ðe on yfele þurhƿuniaþ. ⁊ na ðing ne betað. hy scylan ƿitodlice mid ealle forƿeorþan; Eala. eala. gesælig biþ þæt ƿered ðe þonne on domes dæge asyndred ƿyrþ fram deofles gemanan. þ synd ða gesæligan ðe God lufiað. ⁊ his bebodu

restris, & infernalis exercitus commovebitur, eritque motitans & contremiscens: facilè tamen erit per Dei potentiam exercitum illum in duo dispescere, illúmque vastare, qui hîc in vita laudare Deum nolebat, sed diabolo obsequebatur: habebit tunc etiam, quod prius elegerat: hoc est, quòd tunc in infernum cum anima, & cum corpore abierit: & cum diabolo in suppliciis inferni perduraverit: ibi æternus ardor acerbè commiscetur: ibique horror æternus est, & ibi gemitus, & singultus erit; dolórque nunquam intermissus. Væ illi, qui inibi manebit in supplicio: melius illi fuisset, quòd homo nunquam is in mundo fuisset. Non est in vita quispiam hominum qui recensere poterit ærumnas omnes, quas expectabit is qui in suppliciis istis per omnia lamentabitur: per omnia autem pessimum est, quòd nullus unquam finis isti mundo advenerit: *illuc homicidæ: & abituri illuc homines seductores: illuc abituri conjugii violatores, & turpes adulteri: abituri illuc perjuri, & sicarii: illuc abituri avari, & latrones, & raptores, hujúsque mundi lucriones: illuc abituri fures, & publici latrones: illuc abituri venefici, & sortilegi: & (brevissimè ut dicam) omnes facinorosi, qui malum antea perpetrarunt, & noluerunt cessare; neque apud Deum rem composuerunt. Væ illis hoc tempore quòd fuissent homines: verùm nunc quisque faciat, sicut illi multùm opus sit: corrigat malefacta sua, dum potuerit, & debuerit. Deus est valde misericors, vúltque valde misereri, multúmque iis condonare, qui corde intimo à malo cessabunt; & [rem] serio emendabunt. Sed væ illis qui in malo perdurant, nihilque emendant: illi per omnia quidem peribunt. O, ó felix erit exercitus ille, qui tunc die judicii erit à consortio diaboli separatus! felices illi qui Deum amant, ejúsque*

* *Nota.*

*Vetus ecclesia in capitibus de fide Cathol. ignē purgatorium nullis peccatis adjudicat.

bodu

bodu healdaþ. hy scylan þonne ece
lean habban; Heom þonne on dæg
Crist sylfa to cleopaþ ⁊ lust-
lice geþancað þæs ðe hi on life
him rihte gehyrdon; And he
hraþe æfter cweþ oþrum worde
to ðam ðe his willan ær gefre-
medon; Faraþ nu he cweþ mid
me into heofena rice. þ eow is
gegearwod to ecan edleane eow-
res geswinces ðe ge for minum
lufan ær on worulde adrugon;
And hy þonne faraþ mid Gode
sylfum ⁊ mid his englum on ec-
ne gefean heofena rices; Ðær is
myrhþ, ⁊ ece bliss. nis æfre ænig
man ðe sylf geþencan mæge. oþ-
þon cunne. oþþon oþrum areccan
mæge hwylce ða mærþa. ⁊ ða
myrhþa synd ðe God on heofe-
num gegearwad hæfþ ðam þe his
willan gewyrcþ her on life; And
seþe to ðam gesælig bið þ he
to ðam mærþum. ⁊ to ðam
myrhðum cymþ. ne ateoriað hy
him æfre. ac he heo simble hæfþ
mid Gode sylfum. ⁊ mid his en-
glum; Nu ic hæbbe eow areht
rihtne geleafan. seðe hine aht
ðyses tweoð. ⁊ his geleafan nele.
ne cymð he æfre to Godes rice.
gif he on ðam geendaþ; And se-
ðe þonne rihtne geleafan hæfð.
⁊ his ealles gelyfð ðæs ðe ic
rehte ðæt ðurh God geweard.
⁊ get geweorðan sceal. gif he
þurhwunaþ on þam rihtan gelea-
fan. ⁊ God georne lufað. ⁊ his
bebodu healdeþ. he ðær hab-
ban sceal ece edlean on Godes
rice; Utan for ðam don swa us micel ðearf is. hab-
ban. á á. on an rihtne geleafan. ⁊ lufian God eallum mo-
de. ⁊ eallum mægne. ⁊ healdan his beboda georne ⁊
don to Gode ðone dæl ðe we ðurh Godes fultum ma-
gon. ⁊ ælces yfeles georne geswican. ⁊ nan man oðrum
ne beode butan riht. þ is þ hwa oþrum beode þ he wille

þ

præcepta servant; hi æternam illam mercedem habebunt: illos tunc die illo Christus ipse convocabit; atquè hoc illis gratulabitur, quòd in vita ei rectè auscultaverint. Et citò pòst alio verbo dicet illis, qui ejus voluntati antea obtemperarunt; Ite modò, (*dicet ille*) mecum in regnum cœlorum, qd paratum est vobis in mercedem æternam vestri laboris, quem pro amore mei antea in mundo tolerastis. *Tunc autem cum Deo ipso, cúmque angelis suis in æternam regni cælestis jucunditatem intrabunt: ibi honor est & oblectamentum, æternúmque gaudium: nemo unquam est qui per se mente complecti, aut scire, aut aliis recensere poterit, quales sint honores & oblectamenta quæ Deus in cælis paravit iis, qui ejus voluntatem hîc in vita exequuntur. Quisquis autem adeò felix erit, qui ad honores illos, illáque oblectamenta pervenerit, nunquam ei deficient: quin ipsa cum ipso Deo, & cum angelis ejus semper habuerit. Nunc fidem rectam vobis exposui. Quicunque de hac* [*fide*] *conceperit dubitationem; eíque credere noluerit, in regnum Dei nunquam intrabit, si in hac infidelitate vitam finierit. Quisquis verò rectam hanc fidem tenuerit, eíque per omnia quæ exposui, crediderit, viz. quæ per Deum & facta, & fieri postmodum futura sunt; si in hac recta fide permanserit, Deúmque serio dilexerit, & ejus præcepta tenuerit; ille ob id in regno Dei mercedem æternam consequetur. Nos propterea, prout nobis multùm opus sit, faciamus: unam rectam fidem* * semper *habeamus, & Deum totâ diligamus mente, totâque potestate: ejúsque seriò præcepta teneamus: &* * *portionem, quam per auxilium Dei possimus, illam solvamus. Et ab omni malo solicitè abstineamus: nullísque hominibus aliis, præter rectum commendemus: hoc est, ut quis aliis*

* ergò nullis rerum publicarum mutationibus, aut consiliis humanis subdita, sit.

* decimas eleemosynas, προσφορὰς, ἐυχαριστικὰς, &c.

ꝥ man him beode; Se bið ƿel Cristen ðe þis gehealdeþ. ⁊ gif ƿe ðis gehealdað þonne geearnige ƿe ꝥ ƿe habban motan ece lif on ðam toƿeardan life. ⁊ ece blisse. mid Gode sylfum á butan ende;
AMEN.

*commendet, quod sibi ab altero commendari voluerit. Bene erit ille Christianus, qui hoc observat. Hoc autem si observemus nos; tum * merebimur, ut æternam vitam habere possimus in vita futura; æternumq; gaudium apud Deum ipsum semper absque fine.* AMEN.

* hoc est, *assequemur.*

FINIS.

Titulus iste singulis *MSS.* deest.

Epitome totius præcedentis HISTORIÆ ANGLORUM *per eundem venerabilem* BEDAM *Anglosaxonem, cum auctario cujusdam * alterius.*

* Ut pag. 491. lin. 28.

Deest Sax.

Erùm ea quæ temporum distinctione latiùs digesta sunt, ob memoriam conservandam breviter recapitulari placuit.

Anno igitur ante incarnationem dominicam sexagesimo Caius Julius Cæsar, primus Romanorum, Britanniam bello pulsavit, & vicit; nec tamen ibi potuit regnum obtinere.

Anno ab incarnatione Domini quadragesimo sexto Claudius, secundus Romanorum, Britannias adiens, plurimam insulæ partem in deditionem recepit; & Orcadas quoque insulas Romano adjecit imperio.

Anno ab incarnatione Domini centesimo sexagesimo septimo Eleutherius, Romæ præsul factus, quindecim annos Ecclesiam gloriosissimè rexit; cui literas Rex Britanniæ Lucius mittens, ut Christianus efficeretur, petiit, & impetravit.

Anno ab incarnatione Domini centesimo octogesimo nono Severus imperator factus, decem & septem annis regnavit; qui Britanniam vallo à mari usque ad mare præcinxit.

Anno trecentesimo octogesimo primo Maximus in Britannia creatus imperator, in Galliam transiit, & Gratianum interfecit.

Anno quadringentesimo nono Roma à Gothis fracta est; ex quo tempore Romani in Britannia regnare cessarunt.

Anno quadringentesimo tricesimo Palladius ad Scotos, in CHRISTUM credentes, à Cœlestino Papa, primus mittitur Episcopus.

* Martianus. *C.*

Anno quadringentesimo nono * Martinus cum Valentiniano imperium suscipiens, septem annis tenuit: Quorum tempore Angli à Britonibus accersiti, Britanniam adierunt.

**DXXXVIII* C. & W.

Anno * quingentesimo vicesimo octavo eclipsis solis facta est, decimo quarto Kalendarum Martiarum, ab hora prima usque ad tertiam.

Anno quingentesimo quadragesimo eclipsis solis facta est duodecimo Kalendas Julii; & apparuerunt stellæ penè horâ dimidiâ ab hora diei tertia.

Anno quingentesimo quadragesimo septimo Ida regnare cœpit, à quo regalis Northanhymbrorum prosapia originem tenet; & duodecim annis in regno permansit.

Anno quingentesimo sexagesimo quinto, Columba presbyter de Scotia venit Britanniã, ad docendos Pictos, & in insula Hii monasterium fecit.

Anno quingentesimo nonagesimo sexto Gregorius Papa misit Britanniam Augustinum cum monachis; qui verbum DEI genti Anglorum evangelizarent.

Anno quingentesimo nonagesimo septimo venere Britanniam præfati doctores: Qui fuit annus plus minùs centesimus quinquagesimus adventûs Anglorum in Britanniam.

Anno sexcentesimo primo misit Papa Gregorius pallium Britanniam Augustino, jam facto Episcopo; & plures verbi ministros, in quibus & Paulinum.

Anno sexcentesimo tertio pugnatum est ad Degsastane.

Anno sexcentesimo quarto Orientales Saxones fidem CHRISTI percipiunt sub Rege Saeberchto & antistite Mellito.

Anno sexcentesimo quinto Gregorius obiit.

Anno sexcentesimo decimo sexto Edilbertus Rex Cantuariorum defunctus est.

Anno sexcentesimo vicesimo V. Paulin' à Justo Archiepiscopo ordinatur genti Northanhymbrorũ antistes.

Anno sexcentesimo vicesimo sexto Eanfled filia Edwini Regis baptizata est, cum duodecim, in sabbato Pentecostes.

Anno sexcentesimo vicesimo septimo, Edwinus Rex baptizatus est cum sua gente in Pascha.

Anno sexcentesimo tricesimo tertio, Edwino Rege perempto, Paulinus Cantiam rediit.

Anno sexcentesimo quadragesimo Eadbald Rex Cantuariorum obiit.

Anno sexcentesimo quadragesimo secundo Oswald Rex occisus est.

 Anno

Anno sexcentesimo quadragesimo quarto Paulinus quondam Eboraci, sed nunc Rhofensis antistes civitatis, Episcopus migravit ad DOMINUM.

Anno sexcentesimo quinquagesimo primo Oswine Rex occisus, & Aidan Episcopus defunctus est.

Anno sexcentesimo quinquagesimo tertio, Middelangli sub principe Peada fidei mysteriis sunt imbuti.

Anno sexcentesimo quinquagesimo quinto, Penda Rex Merciorum occisus est, & Mercii facti sunt Christiani.

Anno sexcentesimo sexagesimo quarto eclipsis solis facta; Earconberht Rex Cantuariorum defunctus; & Colman cum Scotis reversus est, & pestilentia venit. Et Ceadda ac Wilfrid Northanhymbrorum ordinantur Episcopi.

Anno sexcentesimo sexagesimo octavo Theodorus ordinatur Episcopus.

Anno sexcentesimo septuagesimo Oswi Rex Northanhymbrorũ obiit.

Anno sexcentesimo septuagesimo tertio Ecgberht Rex Cantuariorum obiit: Et synodus facta est ad Herudforda, (præsente Ecgfrido Rege, præsidente Archiepiscopo Theodoro,) utilima; decem capitulorum.

Anno sexcentesimo septuagesimo quinto Vulfhere Rex Merciorum, postquam septendecim annos regnaverat defunctus, Ethelredo fratri reliquit imperium.

Anno sexcentesimo septuagesimo sexto Æthelred vastavit Cantiam.

Anno sexcentesimo septuagesimo octavo cometa apparuit: Wilfrid Episcopus à sede sua pulsus est ab Ecgfrido Rege; & pro eo Bosa, Eata & Eadhart consecrati antistites.

Anno sexcentesimo septuagesimo nono Ælfwine occisus est.

Anno sexcentesimo octogesimo facta ex synodus in campo Hæthfelda de fide Catholica; præsidente Archiepiscopo Theodoro, in quo adfuit & Joannes Abbas Romanus: quo anno Hilda Abbatissa in Streaneshalch obiit.

Anno sexcentesimo octogesimo quinto Ecgfrid Rex Northanhymbrorum occisus est.

Anno eodem Lothere Rex Cantuariorum obiit.

Anno sexcentesimo octogesimo octavo Ceadwalla Rex Occidentaliũ Saxonum Romam de Britannia pergit.

Anno sexcentesimo nonagesimo Theodorus Archiepiscopus obiit.

[Anno sexcentesimo nonagesimo septimo Ostrid Regina à suis, id est, Merciorum primatibus interempta est *[ ] Hæc desunt. W. C.*

Anno sexcentesimo nonagesimo octavo Berctred dux Regius Northanhymbrorum à Pictis interfectus est.]

Anno septingentesimo quarto Æthilred postquam triginta annos genti Merciorum præfuit, monachus factus, Coenredo regnum dedit.

Anno septingentesimo quinto Aldfrid Rex Northanhymbrorum defunctus est.

[Anno septingentesimo nono Conredus Rex Merciorum postquam sex annos regnavit, Romam pergit.] *[ ] desunt C.*

Anno septingentesimo undecimo Berhtfrid præfectus cum pictis pugnavit.

Anno septingentesimo decimosexto Osred Rex Northanhymbrorum interfectus. Et Rex Merciorum Ceolred defunctus: Et vir Domini Ecgberht Hijenses monachos ad Catholicum Pascha, & Ecclesiasticam correxit tonsuram.

Anno septingentesimo vicesimo quinto Wichtredus Rex Cantuariorum obiit.

Anno septingentesimo vicesimo nono cometæ apparuerunt: sanctus Ecgberht transiit: Osrichus mortuus est.

Anno septingentesimo tricesimo primo Berthwald Archiepiscopus obiit.

Anno eodem Tatwine consecratus Archiepiscopus.

[Anno ab incarnatione Domini septingentesimo tricesimo secundo Ecgbertus pro Wilfrido Eboraci Episcopus factus, Cymbertus Episcopus Lindisfarorum obiit.] *[ ] Hæc desunt C. & W.*

Anno septingentesimo tricesimo tertio eclipsis facta est solis decimo octavo Kalendas Septembris, circa horam diei tertiam; ita ut penè totus orbis solis quasi nigerrimo & horrendo scuto videretur esse coopertus.

Anno ab incarnatione Domini septingentesimo tricesimo tertio Tatwine Archiepiscopus, accepto ab Apostolica *Hæc ad finem usque hujus Epitom. MSS. C. & W. desunt.*

postolica

postolica autoritate pallio, ordinavit Alwich & Sigfridum Episcopos.

Anno septingentesimo tricesimo quarto, luna sanguineo rubore perfusa, quasi horâ integrâ, secundâ Kalendarum Februarium circa gallicantum, dehinc nigredine subsequente ad lucem propriam reversa.

Anno ab incarnatione Christi septingentesimo tricesimo quarto Tatwini Episcopus obiit.

Desunt Latina hæc quæ sequuntur MSSis. Sing. ad annum sc. 766.

Anno ab incarnatione Domini septingentesimo tricesimo quinto Nothelmus Archiepiscopus ordinatur; & Ecgbertus Episcopus, accepto ab Apostolica sede pallio, primus post Paulinum in Archiepiscopatum confirmatus est: ordinavítque Fruidbertum & Fruidwaldum Episcopos, & *Beda presbyter obiit.

** ergò Beda hujus epitomæ autor non fuit.*

Anno septingentisimo tricesimo septimo nimia siccitas terram fecit infœcundam, & Ceolvulfus suâ voluntate attonsus, regnum Eadberto reliquit.

Anno ab incarnatione Christi septingentesimo tricesimo nono Edilhartus Occidentalium Saxonum Rex obiit; & Nothelmus Archiepiscopus.

Anno ab incarnatione Domini septingentesimo quadragesimo, Cudbertus pro Nothelmo consecratus est. Edilwaldus Rex Merciorum per impiam fraudem vastabat partem Northanhymbrorum, erátque Rex eorum Eadbertus occupatus cum suo exercitu contra Pictos. Edilwaldus quoque Episcopus obiit, & pro eo Conwulfus ordinatur antistes. Aruwini & Eadbertus interempti.

Anno septingentesimo quadragesimo primo siccitas magna terram occupavit. Carolus Rex Francorum obiit, & pro eo filii Caroloman & Pipin regnum acceperunt.

Anno septingentesimo quadragesimo quinto Wilfridus Episcopus, & Ingualdus Lundoniæ Episcopus migraverunt ad Dominum.

Anno septingentesimo quadragesimo septimo Herefridus vir Dei obiit.

Anno septingentesimo quinquagesimo Cudredus Rex Occidentalium Saxonum surrexit contra Edilwaldum Regem & Oengusum. Theneorus atque Eanredus obiit. Eadbertus campum Cyileum alijs regionibus suo regno addidit.

Anno septingentesimo quinquagesimo sexto, anno Regis Eadberti quinto, idus Januarias eclipsis solis facta est. Postea eodem anno & mense, hoc est, nono Kalendarum Februarium, luna eclipsim pertulit horrendo & nigerrimo scuto.

Anno septingentesimo quinquagesimo quarto Bonifacius qui & Winfridus Francorum Episcopus, cum quinquaginta tribus, martyrio coronatus est; & pro eo Redgerus consecratur Archiepiscopus à Stephano Papa.

Anno septingentesimo quinquagesimo septimo Edilbaldus Rex Merciorum à suis tutoribus noctu, morte fraudulentâ miserabiliter peremptus occubuit; Beonredus regnare cœpit: Cymwulfus Rex Occidentalium Saxonum obiit. Eodem etiam anno, Offa, fugato Beonredo, Merciorum regnum sanguinolento quæsivit gladio.

Anno septingentesimo quinquagesimo octavo Eadbertus Rex Northanhymbrorum Dei amoris causâ & cœlestis patriæ violentiâ acceptâ, sancti Petri tonsurâ, filio suo Oswulfo regnum reliquit.

Anno septingentesimo quinquagesimo nono Oswulfus à suis ministris facinorosè occisus est. Et Edilwaldus anno eodem à sua plebe electus, intravit in regnum: cujus secundo anno magna tribulatio mortalitatis venit, & duobus fermè annis permansit, populantibus duris ac diversis ægritudinibus; maximè tamen dysenteriæ languore.

Anno septingentesimo sexagesimo primo Oengus Pictorum Rex obiit. Qui regni sui principium usque ad finem facinore cruento tyrannus perduxit carnifex; & Oswini occisus est.

Anno septingentesimo sexagesimo quinto, Aluchredus Rex susceptus est in regnum.

Anno septingentesimo sexagesimo sexto Ecgbertus Archiepiscopus prosapiâ regali ditatus, ac divinâ scientiâ imbutus, & Erithubertus verè fideles Episcopi ad Dominum migraverunt.

ÐAs þing be stære Angel þeode ⁊ cyricean on Breotone swa swa of iu manna gewritum. oþþe of ealdra gesægena oþþe of minre gesægene. oð of minre sylfre cyþþe ic gewitan mihte mid Drihtnes fultume. gedyde ic Beda Cristes ðeow ⁊ Mæsse Preost. ðæs mynstres ðara eadigra Apostola Petrus ⁊ Paulus. þ is æt Wira muþan on Gyrwum; Wæs ic acenned of sundorlande ðæs ylcan mynstres; Mid ðy ic wæs seofon wintre. þa wæs ic mid gymenne minra maga seald to fedanne ⁊ to lærenne þam arwurþan Abbude Benedicte. ⁊ Ceolfriþe æfter þon. ⁊ syþðan ealle tid mines lifes on þæs ylcan mynstres eardunge ic wæs donde. ⁊ ealle geornnesse ic sealde to leornianne. ⁊ to smeagianne halige gewrito. ⁊ betwyh gehald regolices ðeodscipes. ⁊ þa dæghwamlice gymenne to synganne on cyricean. me symble swete ⁊ winsum wæs. þ ic oþþe *[leornode. oþþe] lærde. oþþe wrate; And ða ðy nigonteoðan geare mines lifes. þ ic deacon hade onfeng. ⁊ ðy ðrittigoðan geare Mæsse Preost hade; And ægþwæþerne ðurh ðenunge ðæs arwurþan biscopes Johannes. ðurh hæse ⁊ bebod Ceolferþes ðæs Abbudes. of ðære tide ðæs ðe ic Mæsse Preost hade onfeng oð nigon ⁊ fiftig wintra minre yldo. ic ðas boc for minre nydþearfe ⁊ minra [*freonda] of geweorcum arwurþra fædera wrat ⁊ sette. ge eac swylce to mægwlite ⁊ gytes ⁊ gastlicra gerecenessa ic to ætycte;

* Sic MS. B. & C. ut Lat.

* Sic MS. C. ut Lat.

HÆc de historia Ecclesiastica Britannorum, & maximè gentis Anglorum, prout vel ex literis antiquorum, vel ex traditione majorum, vel ex mea ipse cognitione scire potui, Domino adjuvante, digessi Beda Dei famulus & presbyter monasterii beatorum Apostolorum Petri & Pauli, quod est ad *Wirimudam & Ingirvum. Qui natus in territorio ejusdem monasterii, cùm essem annorum septem, curâ propinquorum datus sum educandus reverendissimo Abbati Benedicto, ac deinde Ceolfrido, cunctúmque ex eo tempus vitæ in ejusdem monasterii habitatione peragens, omnem meditandis scripturis operam dedi, atque inter observantiam disciplinæ regularis & quotidianam cantandi in Ecclesia curam semper aut discere, aut docere, aut scribere dulce habui. Decimo nono autem vitæ meæ anno diaconatum, tricesimo gradum presbyteratûs, utrumque per ministerium reverendissimi Episcopi Johannis, jubente Ceolfrido Abbate, suscepi. Ex quo tempore accepti presbyteratûs usque ad annum ætatis meæ quinquagesimum nonum, hæc in scripturam sanctam meæ meorúmque necessitati ex opusculis venerabilium patrum breviter annotare sive etiam ad formam sensûs & interpretationis eorum superadjicere curavi.

*Wiuræmuda. C. Wiremutha. W.

Æfest on fruman Genesis oþ Isaaces gebyrd ⁊ aworpennesse Ismaheles ic sette feower bec;

In principium Genesis usque ad nativitatem Isaac, [& electionem Israelis,] & Ismaelis reprobationem libros *tres.

* Sax. quatuor.

Be ðam Tabernaculo ⁊ his fatum ⁊ sacerdlicum hræglum ðreo bec;

De tabernaculo, & vasis ejus ac vestibus sacerdotum libros tres.

On þone æresten dæl Samu-

In primam partem Samuelis, id

elis

elis. þ is Saules deaþ ðæs cynin-
ges feower bec;
Be ðæs Temples getimbro ⁊
þære bycnendlican race twa bec;
Eft on Cyninga bec. þrittig
questionem;
In Proverbio Salomonis þreo
bec;
In Cantica Canticorum syx
bec;
On Esdram ⁊ Neemiā þreo bec;
On Canticū Abbacuc ane boc;
Ane boc þæs eadigan fæder
Tobias * beacnendlicre race. be
Cristes cyricean ane boc;
On Godspelle Marce feower
bec;
On Godspelle Luce syx bec;
Ofer Godspelle Omeliarum
twa bec;
On þone Apostole swa hwylc
swa ic on geweorcum Scē. Agu-
stinus gemette eall þurh ende-
byrdnesse ic awrat;
On Actus Apl̄orum twa bec;
On seofon Epistolas canoni-
cas syndrie bec;
On Apocalipsin Scē. Johannes
ðreo bec;
Be þam syx yldum worulde ane
boc;
Be wunenesse Israhela bearna
ane;
Be þon þe Isaias cw. Et clau-
dentur ibi in carcerem et post
multos dies visitabuntur;
Be rihte bissexte ane boc. be
efen nihte æfter Anatholius
race ane;
Be haligra spelle ane;
Scī. Felices confessorum li-
fes bec. ⁊ þrowunge. Paulinus bec
of meter geworcte on * hræde
spræce ic gehwyrfde;

* bec-nendli-cre. C.

* ræde. C.

est, usque ad mortem Saulis libros quatuor.

De ædificatione templi allegoricæ expositionis, [sicut & cætera,] libros duos.

Item in Regum, librum triginta quæstionum.

In Proverbia Salomonis libros tres.

In Cantica canticorum libros sex.

[In Isaiam, Danielem, duodecim Prophetas, & partem Jeremiæ, distinctiones capitulorum ex tractatu beati Jeronymi excerptas.]

In Esdram & Neemiam libros tres.

In Canticum Abacuch librum unum.

In librum beati patris Tobiæ, explanationis allegoricę de Christo & Ecclesia librum unum.

[Item capitula lectionum in pentateuchum Moysis, Josue, Judicum.

In libros Regum & verba dierum.

In librum beati patris Job.

In parabolas, Ecclesiasten, & Cantica canticorum.

In Isaiam Prophetam.

In Esdrā quoq; & Neemiam.]

In Evang. Marci lib. quatuor.

In Evangelium Lucę libros sex.

Homiliarum Evangelii libros duos.

In Apostolum, quæcunque in opusculis sancti Augustini exposita inveni, cuncta per ordinem transscribere curavi.

In actus Apostolorum libros duos.

In epistolas septem catholicas libros singulos.

In Apocalypsim S. Johannis libros tres.

[Item capitula lectionum in totum novum testamentum, excepto Evangelio.

Item librum Epistolarum ad diversos.]

De sex ætatibus seculi una est.

De mansionibus filiorum Israel una.

De eo quod ait Isaias, *Et claudentur ibi in carcere, & post dies multos visitabuntur.* De ratione bissexti, & de æquinoctio, juxta Anatolium, una. Item de historiis sanctorum. Librum vitæ & passionis sancti Felicis confessoris, de metrico Paulini opere, in prosam transtuli.

Lifes bec ⁊ ðrowunge Sce. Anastasie martyr. seo wæs yfele of Grecisce on Leden gehwyrfed. ⁊ gyt wyrs fram sumum ungetydum geriht ed swa swa ic mihte ic to angyte gehrehte ;

Ðæs halgan fæder lif ⁊ munuces somod ⁊ biscopes Sce. Cuþbertes. ærest heroico metro. æfter fæce gerade worde ic awrat ;

Ðara Abbuda stær ⁊ spell þysses mynstres. on ðam ic gefeo þeowian ðære upplican arfæstnesse. Benedictes * Ceolfriþes. ⁊ Hwætbyrhtes. on twam bocum ic awrat ;

* Ceolferþes. C.

Þ cyriclice stær ures ealondes ⁊ ðeode. ic wrat on fif bec ;

Gesette Martyralogium be symbel dagum haligra martyra. on þære ealle ða ðe ic gemetan mihte. na læs þ an hwylce dæge. ac eac swylce hwylce cynne compes. oþþe under hwylcum deman hi middan geard oferswyþdon ic geornlice awrat ;

Ymen bec misenlice metre ;

Boc epigrammatum eroico metre ;

Librum vitæ & passionis sancti Anastasii, malè de Græco translatum, & pejùs à quodam imperito emendatum, prout ad sensum correxi.

Vitam sancti patris, monachi simul & antistitis Cuthberhti, & priùs heroico metro, & postmodum plano sermone conscripsi.

Historiam Abbatum monasterii hujus, in quo supernæ pietati deservire gaudeo; Benedicti, Ceolfridi & Huetberhti, in libellis duobus.

Historiam Ecclesiasticā nostrę insulę ac gentis in libris quinque.

Martyrologium de natalitiis sanctorum martyrum diebus, in quo omnes, quos invenire potui, non solùm quâ die, verùm etiam quo genere certaminis, vel sub quo *judice mundum vicerint, diligenter annotare studui.

* principe. C.

Librum Hymnorum diverso metro sive rhythmo.

Librum Epigrammatum heroico metro sive elegiaco.

De natura rerum & de temporibus, libros singulos.

Item de temporibus librum unum majorem.

Librum de orthographia alphabeti ordine distinctum.

Item librum de metrica arte & huic adjunctum, alium.

De schematibus & tropis libellum; hoc est, de figuris modísque locutionum, quibus scriptura sancta contexta est.

Be gecynde wirana ⁊ be tidum syndrie bec ; Æft be tidum ane mycele boc ; Boc de Orthographia mid * stæfen roph endebyrdnesse to sceadene ; Boc de metrica arte. and oþre ðysse * geþeode ; Bi Scematibus ⁊ tropus boc. be gesetnessum ⁊ gemetum swæc cynna. ðam þ halige gewrit se canon awriten is.

* stæf-ræwe. B. C.
* geðyo-de. C.

Oratio Bedæ *ad* CHRISTUM.

ANd nu ic ðe bidde dugoþa hælend þ ðu me milde forgife swetlice drincan þa word þines wisdomes. þ ðu eac fremsumlice forgife. þ ic æt nyhstan to ðe ðam willan ealles wisdomes becuman mote. ⁊ symble ætywan beforan ðinum ansyne ;

TE deprecor bone* Jesu, ut cui propitius donasti verba tuæ sapientiæ vel scientiæ dulciter haurire, dones etiam benignus aliquando ad te omnis sapientiæ fontem pervenire; & apparere semper ante faciem tuam; [qui vivis & regnas Deus per omnia secula seculorum, Amen.]

Notæ.

NOTÆ.

a Te deprecor bone Jesu — *Præcipuum hic fundamentum orationis, venerabilis Beda fidem in* Jesum, *solam ad Patrem viam, per Spiritum S. constituit. Nec alios invocandos, aut colendos per cultum* λατρείας, *aut* δουλείας *præter* *Trinitatem *solam censuit nostra vetus Ecclesia; verbum Dei, unicam illam veritatis magistram secuta.* Vide pag. 283. 18. *Quibus concinit Homilia quædam* De temporibus Antichristi. *M. Coll. Ben. Num. 7. p. 1.* *Sic Latinè do.* * Ut infrà l. 26.

Leoƿan men uƿ iƿ micel þeaƿƿ. ꝥ ƿe ƿæƿe beon ðæƿ egeƿlican timan þe nu to ƿeaƿd iƿ ; Nu bið ƿƿyþe ƿaþe Antecƿiƿteƿ tima.—Feoƿþe healƿ geaƿ ƿe deofleƿ man ƿixaþ on middan eaƿde. ⁊ ƿƿa lange he ƿinþ ongean God. ⁊ Godeƿ þeoƿaƿ. ⁊ he ahefþ hine ƿylƿne ofeƿ ealle þa þe hæþene men cƿædon ꝥ godaƿ beon ƿceoldan. on hæþene ƿiƿan. ƿƿylc ƿƿa ƿæƿ Ƿeculuƿ ƿe ent. ⁊ Apollinuƿ ðe hi mæƿne God leton ; Ðoƿ eac ⁊ Ƿoden ðe hæþene men heƿiað ƿƿiþe ; Ofeƿ ealle ðæƿ he hine ænne up ahefþ. foƿþan he læt. ꝥ he ana ƿy ƿtƿengƿa þonne hi ealle. ⁊ na ꝥ an ꝥ he hine ofeƿ hi ealle ahebbe ac ofeƿ þa halgan Ðƿynneƿƿe. ƿeo þe iƿ ana to gebiddanne. to heƿianne. ⁊ to ƿeoƿþianne. ꝥ iƿ fædeƿ. ⁊ Sunu. ⁊ halig Gaƿt ;

Viri dilecti, nobis valde opus est, ut de hoc formidabili tempore quod modò futurum est, cauti essemus: nunc perquàm valde festinat tempus Antichristi. p. 16. l. 16. quarta anni parte homo iste diaboli in terra dominatur: & tam diu contra Deum & servos Dei contendit, & sese effert *super omnes, quos gentiles, more gentili deos esse dixerunt: qualis erat Hercules, Gigas ille: & Apollo, quem magnum deum putarunt.* * *Thor quoq; &* * *Woden; quem gentiles multùm celebrant. Super istos omnes iste seipsum solum effert; quoniam putat quòd illis omnibus robustior existat. Et non tantùm quod efferat se super istos omnes, verumetiam super sanctam Trinitatem quæ* SOLA *ADORANDA & LAUDANDA, & COLENDA est, hoc est, *Pater, & Filius, & Spiritus S.*

* 2. Thess. 2. 4

* Unde Thorsday. Dies Jovis.
* Et Wodnesday. Dies Mercurii.

* Nota.

Et nè cultu vago, atque erratico populus, ad superstitionem & ἐθελοθρησκείας fovendas naturâ semper promptus ac proclivis, deum offendat; vetus Ecclesia nostra statam fixámque cùm orandi, tum confitendi formam, & fontem (unde uberior precum copia manare posset) tironibus Christi sic proposuit: atque hæc non hinc inde per me corrasa consultò & congesta; sed ad finem Catholicorum sermonum Romano-Saxonicæ Ecclesiæ, in una serie & ordine junctim disposita, (nullâ de S. cruce factâ mentione, nullâ, aut sancti, aut sanctæ alicujus invocatione adhibitâ) sic describo, & Latinè verto. Sub hac ipsa, characteribus rubris, & majusculis facta inscriptione. viz.

Ƿeƿ iƿ geleafa. ⁊ gebed. ⁊ bletƿung læƿedum mannum ðe ꝥ Leden ne cunnon ;

Hic est fidei confessio, & oratio & benedictio hominibus *indoctis [*necessaria*] *iis qui* LATINE *nesciunt.* * Sax. laicis.

Pateƿ noƿteƿ on Englifc ;

Ðu uƿe Fædeƿ ðe eaƿt on heofenum. Ðy ðin nama gehalgod. Gecume þin ƿice ; Ðy ðin ƿilla ƿƿa ƿƿa on heofenum. ƿƿa eac on eoƿþan ; Syle uƿ to dæg uƿne dæghƿomlican hlaf ; And foƿgif uƿ uƿe gyltaƿ. ƿƿa ƿƿa ƿe foƿgyfaþ ðam ðe ƿiþ uƿ

Hoc est, *Pater noster Anglicé.*

TU, *Pater noster qui es in cœlis; Sanctificetur nomen tuum. Veniat regnum tuum. Fiat voluntas tua, sicut in cœlis, sic etiam in terra. Panem da nobis hodie nostrum quotidianum. Et remitte nobis debita nostra; sicut & nos remittimus de-*

us agyltaþ; And ne læd ðu na us on costnunge; Ac alys us fram yfele; Sy hit swa.

bitoribus nostris. Et ne inducas nos in tentationem; sed libera nos à malo. Sic esto.

Se Læsse Creda.

IC gelyfe on God Fæder ælmihtigne. scyppend heofenan ⁊ eorþan; ⁊ ic gelyfe on Hælend Crist his ancennedan sunu urne Drihten. se wæs geeacnod of þam halgan Gaste. ⁊ acenned of Marian ðam mædene. geþrowod under ðam Pontiscan Pilate. on rode ahangen. he wæs dead. ⁊ bebyrged. ⁊ he nyðer astah to helle; ⁊ he aras of deaþe on þam þriddan dæge; ⁊ he astah up to heofenum. ⁊ sitt nu æt swiþran Godes ælmihtiges fæder; Ðanon he wyle cuman to demenne ægþer ge ðam cucum. ge ðam deadum; ⁊ ic gelyfe on ðone halgan Gast; ⁊ ða halgan gelaþunge; ⁊ halgena gemænnysse; ⁊ synna forgifenysse; ⁊ flæsces æriste; ⁊ þ ece life. Sy hit swa;

Minus Symbolum.

C*Redo in Deum, Patrem omnipotentem; Creatorem cæli & terræ: Et credo in Jesum Christum, unigenitum filium suum, Dominum nostrum; Qui conceptus est de Spiritu Sancto: Et natus à Maria virgine:* [a] Passus *sub Pontio Pilato: In cruce suspensus:* [b] Mortuus *fuit, & sepultus: Infrà* [c] descendit *in infernum: Et* [d] resurrexit *à morte die tertio: Et* [e] ascendit *suprà in cælos: Et nunc* [f] sedet *ad dextram Dei, Patris omnipotentis, inde* [g] futurus *est venire ad judicandum cùm vivos, tum mortuos. Et credo in Spiritum Sanctum. Et Sanctam Ecclesiam. Et Sanctorum communionem. Et peccatorum remissionem. Et carnis resurrectionem. illámque vitam æternam. Sic esto.*

* Vide an 7. articuli ordine sequentes, à S. Petro, describantur, 1. Pet. 3.
[a] Ἐπαθε vers. 18. *Passus est.*
[b] Θανατωθεὶς *mortuus.* ibid.
[c] v. 20. Πορευθεὶς. vide annon *descendens*. ut eadem vox πορευθεὶς. v. 22. *ascendens* ob terminos contrarii motûs contrarios.
[d] v. 21. ἀνέστη ἐκ νεκρῶν *resurrexit*. è verbis δι' ἀναστάσεως.

[e] v. 20. πορευθεὶς ascendens in cœlum. ut v. 20. descendens. [f] v. 22. ὅς ἐστιν ἐν δεξιᾷ τοῦ Θεοῦ. qui est in dextera Dei. [g] Paulò pòst, sc. v. 5. cap. sequent. Ἑτοίμως ἔχοντι· hoc est, μέλλων qui in paratu, vel futurus est venire ad *judicandum vivos & mortuos*. Postremum hunc articulum propter mirabilem reliquorum concentum, consultò hic indagavi, & reperi. Quod magis mihi admirabile videtur. neque uspiam loci in Scripturis alibi existit; nec obstat Act. 10.42.

Mæsse Creda;

IC gelyfe on ænne God Fæder ælmihtigne. wyrcend heofenan ⁊ eorþan. ⁊ ealra gesewenlicra ðinga ⁊ ungesewenlicra. ⁊ on ænne Crist Hælend Drihten. þone ancennedan Godes sunu. of þam Fæder acenned ær ealle worulda; God of Gode. Leoht of leohte. Soþne God of soþum Gode. Acennedne. na geworhtne. efentowistlicne ðam Fæder. þurh þone sind ealle ðing geworhte. Se for us mannum ⁊ for ure hæle niþer astah of heofenum. ⁊ wearþ geflæschamod of ðam halgan Gaste. ⁊ of Marian ðam mædene. ⁊ wearþ mann geworden; he þrowode eac swylce. on rode ahangen for us. ⁊ he wæs bebyrged. ⁊ he aras on þam ðriddan dæge swa

Symbolum * *Eucharisticum.*

C*Redo in unum Deum; Patrem omnipotentem; opificem cæli & terræ: omniúmque rerum visibilium, & invisibilium: Et in unum Christum Jesum Dominum; unigenitum Dei filium; à Patre, ante omnia secula genitum: Deum de Deo. Lumen de lumine: Deum verum de Deo vero: Genitum non factum: Patri consubstantialem; per quem omnia facta sunt: qui pro nobis hominibus, & pro salute nostra de cælis descendit. Erátque de Spiritu S. incarnatus; & de virgine Maria. Et factus est homo. Etiámque juxtà passus est; in cruce pro nobis suspensus. Erat quoque sepultus. Et die tertio resurrexit,*

* *Sax.* Missæ. Symb. Nicæn. sc.

sƿa sƿa geƿritu segaþ. ⁊ he astah to heofenum ⁊ he sitt æt sƿiþran his fæder. ⁊ he eft cymþ mid ƿuldre to demenne ðam cucum ⁊ ðam deadum. ⁊ his rices ne biþ nan ende. ⁊ ic gelyfe on þone halgan Gast. þone liffæstendan God. se gæþ of þam Fæder. ⁊ of þam Suna. ⁊ se is mid þam Fæder ⁊ mid þam Suna gebeden ⁊ geƿuldrod. ⁊ se spræc þurh ƿitegan; Ic andette þa anan halgan. ⁊ þa geleaffullan. ⁊ þa Apostolican gelaþunge. ⁊ an fulluht on forgyfenysse synna. ⁊ ic anbidige æristes deadra manna. ⁊ þæs ecan lifes þære toƿeardan ƿorulde. Sy hit sƿa;

sicut scriptura dicit: ascendítque in cœlos. Et sedet ad dexteram patris sui; Et denuo veniet cum gloria ad judicandum vivos & mortuos. Regníque ejus non erit finis. Credo *etiam in Spiritum S. Deum vivificantem; qui procedit de patre & filio; quique unà cum patre & filio adoratur, & glorificatur. qui per prophetas autem locutus est.* * Confiteor *unicam Sanctam, & fidelem, & Apostolicam Ecclesiam. Unúmque baptismum, in remissionem peccatorum: exspecto quoque defunctorum hominum resurrectionem: vitámque futuri seculi aeternam.* Sic esto. * *Nota.*

Gebedu on Englisc.

Hoc est, *Preces Anglicé.*

Ðu ælmihtiga. ⁊ þu eca God. geƿissa ure dæda on ðinre ƿelƿyllendnysse þ ƿe geearnion on naman ðines leofan sunu genihtsumian on godum ƿeorcum. Amen;

Tu omnipotens, túque aeterne Deus; dirige opera nostra in benevolentia tua, ut nos assequi possimus, in nomine dilecti filii tui bonis operibus abundare. Amen.

ITEM.

Ƿe biddaþ ðe Drihten. þ ðu geice ðinne geleafan on us ⁊ on ælsymle ðæs halgan Gastes leoht on us. Amen;

Nos oramus te Domine, ut tu in nobis fidem tuam amplifices; sempérque Spiritûs Sancti lucem in nobis accendas. Amen.

ITEM.

Drihten God ælmihtig Fæder gebletsa us. ⁊ gescyld þine ðeoƿan. þinum mægenþrymme underþeodde þurh þinne ancennedan sunu on mihte ðæs halgan Gastes. þ ƿe singallice on þinre herunge blission orsorhge fram eallum feondum. ðurh ðone ylcan urne Drihten hælend Crist ðinne sunu se ðe leofað ⁊ rixaþ mid ðe on annysse ðæs ylcan halgan Gastes. geond ealra ƿorulda ƿoruld; Amen.

Domine Deus, omnipotens pater, bea nos; & famulos tuos protege. Majestati tuae subjice, per unigenitum filium tuum, in virtute Spiritûs Sancti; ut nos singuli in tua laudatione laetemur, ab adversariis omnibus immunes; per eundem Dominum nostrum, Jesum Christum filium tuum; qui tecum vivit & regnat, in unitate ejusdem Spiritûs Sancti; ultra omnium seculorum seculum. Amen.

DE SAPIENTIA.

Eala ðu ælmihtiga God ðu þe ðurh ðinum euenecum ƿisdome mannan gesceope. ða þa he næs. ⁊ eft forlorenne mildheortlice geedstaþelodest. ge-

O tu omnipotens Deus, qui per coaeternam sapientiam tuam creasti hominem, cùm non esset; & denuo deperditum, misericorditer restitu-

tiþa us ꝥ se ylca wisdom ure heortan swa onbrywde. ꝥ we ðe mid eallum mode lufion. ⁊ to þe mid ealre heortan efston. Amen;

isti; Da nobis ut eadem sapientia corda nostra sic extimulet, ut te nos totâ mente diligamus; & toto corde ad te redeamus. Amen.

DE PATIENTIA.

Eala þu ælmihtiga God. þu þe dydest ꝥ þin leofa sunu ure hælend Crist underfeng mennisc-nysse. ⁊ rode hengene underbeah. getiþa us ꝥ we moton habban þa gebysnunge his geþyldes. ⁊ ða gemænnysse his soþan æristes. Amen;

O Tu omnipotens Deus, Tu qui fecisti, quòd filius tuus dilectus, noster Jesus Christus humanitatem susceperit, & crucifixioni subditus fuerit; da nobis, ut habere possimus exemplum patientiæ ejus; ejusque resurrectionis vera communionem. Amen.

ORATIO.

Eala ðu ælmihtiga God. þu þe awritest mid ðinum fingre on urum heortum þa rihtwisnysse ðinre æ. syle us geeacnunge ðines geleafan. ⁊ hihtes. ⁊ soþre lufe. ⁊ do us lufian. ꝥ ꝥ ðu bebytst ꝥ we moton geearnian ða mede ðe ðu us behætst. Amen;

O Tu omnipotens Deus, Tu qui digito tuo in cordibus nostris, legis tua justitiam exarasti, da nobis incrementum tuæ fidei, & spei; veraque charitatis; fac nos diligere quod tu mandasti, ut mercedem illam assequi possimus, quam tu nobis promisisti.* Amen.

* aliàs, *mereri*

ITEM.

Ðu ælmihtiga wealdend alys ure heortan fram costnunge yfelra geþohta. ꝥ we geearnion beon wurþful wunung þæs halgan Gastes. ðurh þone ylcan urne Drihten hælend Crist ðinne sunu. seþe leofað ⁊ rixað mid ðe on annysse þæs ylcan halgan Gastes. geond ealra worulda woruld. Amen;

Tu omnipotens imperator, libera corda nostra, à cogitationum pravarum tentatione, ut nos assequi possimus, Spiritûs Sancti habitationem esse; per eundem dominum nostrum, Jesum Christum, filium tuum; qui tecum in unitate ejusdem Spiritûs sancti vivit & regnat, per omnium secularum seculum. Amen.

God ælmihtig gemiltsa me synfullum;

Deus omnipotens miserere mei peccatoris.

Ic bletsige me mid bletsunge ðæs ælmihtigan Fæder. ⁊ his Suna. ⁊ ðæs halgan Gastes;

Ego benedico me, cum benedictione omnipotentis patris, ejusque filii; & Spiritûs sancti.

Eala þu halige þrynnys. Fæder. ⁊ Sunu. ⁊ halig Gast. þu þe æfre wære. ⁊ nu eart ⁊ æfre bist an ælmihtig God untodæledlic. on ðe ic gelyfe. ⁊ hihte. þe ic lufige. ⁊ ic truwige on þe. ꝥ me ne ðurfe sceamian. ⁊ ꝥ mine fynd me ne gebysmrion. Amen;

O Tu sancta Trinitas; Pater & Filius, & Spiritus sanctus; Tu qui semper fuisti, & nunc es, semperque eris unus omnipotens Deus indivisibilis; ego in te credo & spero. Ego te amo, & in te confido, ut pudere non indigeam; quódque adversarii mei me non convitientur. Amen.

Preci-

Precibus his peractis è vestigio sequitur, in extremitate ejusdem lineæ, hæc rubrica sc. IN * XL. *de* PœNITENTIA, *ut typis mandatum habes pag.*422.*l.*8. *quæ cùm ad vetustam hanc leiturgiam ornandam spectare videantur, hic quoque non ineptè revisenda arbitramur. Vide ergo, lectisque his, isthæc relege. Et operam hanc meam, æqui bonique consule.*

* Quadragesima.

Beda ad Lectorem.

EAc þonne ic eadmodlice bidde ꝥ to eallum þe ðis ýlce stær becýme ures cýnnes to rædanne oþþe to gehýranne. ꝥ hi for minum untrumnessum ge modes ge lichoman gelomlice ⁊ geornlice ðingian mid þa upplican arfæstnesse Godes ælmihtiges. ⁊ on gehƿýlcum heora mægþum ðas mede heora edleanes me agife. ꝥ ic ðe be sýndrigum mægþum. oþþe ðam hýrum stoƿum ða ðe ic gemýnde ƿýrþe. ⁊ þam bigengum þancƿýrþe gelýfdon. geornlice ic týlode to aƿritanne ꝥ ic mid eallum * ðone ƿæstm arfæstre ðingunge gemete;

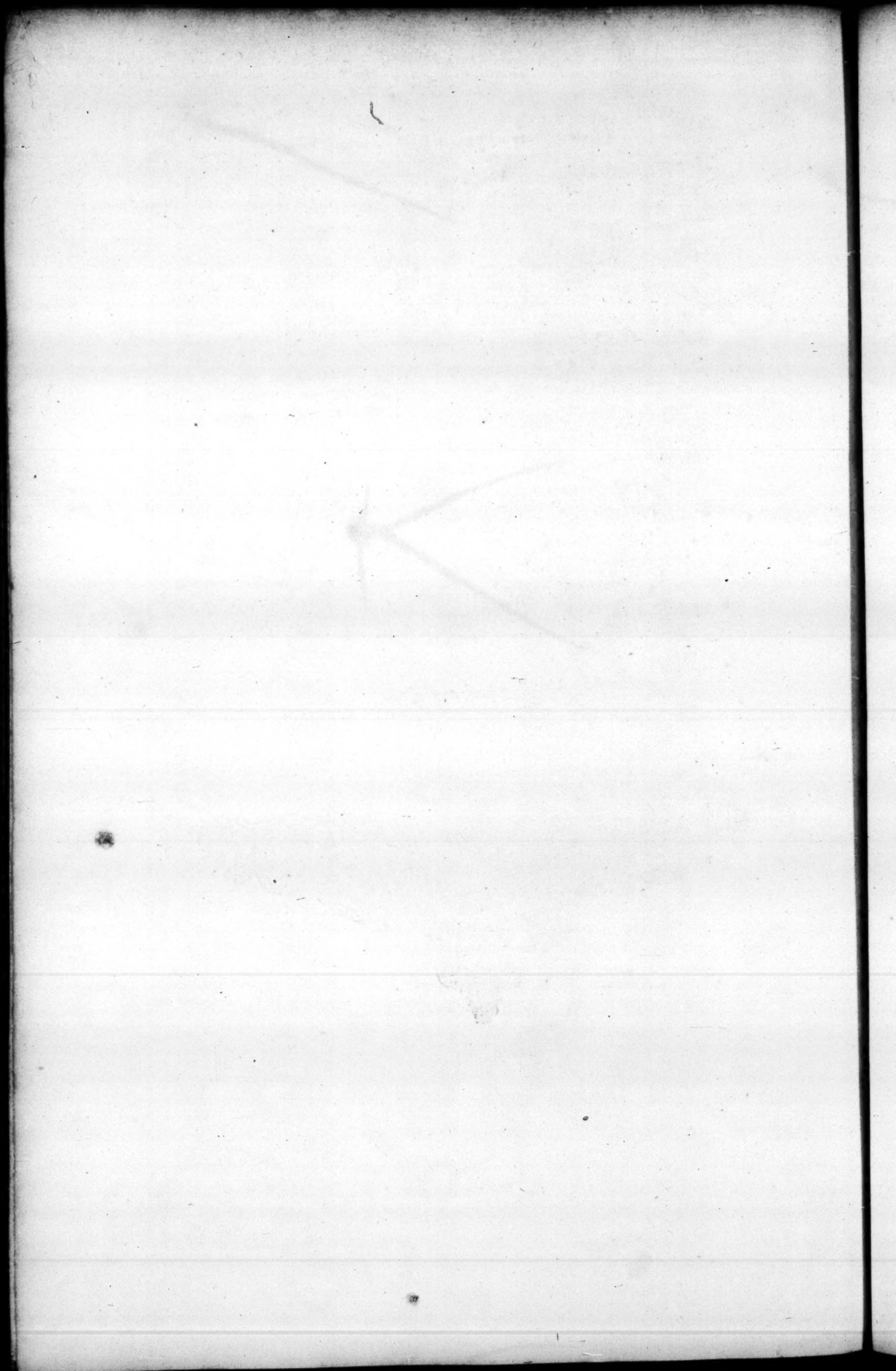
* ðingum. B.

OMnes ad quos hæc historia pervenire poterit, nostræ nationis legentes sive audientes suppliciter precor, ut pro meis infirmitatibus & mentis & corporis apud supernam clementiam sæpius intervenire meminerint: & in suis quique provinciis hanc mihi suæ remunerationis vicem rependant, ut qui de singulis provinciis sive locis sublimioribus, quæ memoratu digna atque incolis grata crediderim, diligenter adnotare curavi, apud omnes fructum piæ *intercessionis inveniam. Vale.

* *Vide supra pag.*164.*lin.*7. *&c.*

FINIS.

CHRONOLOGIA SAXONICA.

ÆR Cristes geflæscnesse syxti wintra Gaius Julius se Casere ærest Romana Breten lond gesohte. ⁊ Bryttas mid gefeohte cnysede. ⁊ hy oferswyðde ⁊ swa ðeah ne meahte þær rice gewinnan ÷

ANte Christi incarnationem sexagesimâ hyeme, Caius Julius Cęsar primus Romanorum, terram Britannicam petiit; Britannósque pugnâ pressit, & illos devicit; veruntamen haud potuit ipsorum regnum obtinere.

Ann. 1. Octavianus ricsode syx ⁊ syxti wintra ⁊ on ðam lxii. geare his rices Crist wæs acenned. Ða tungel witigan of eastdæle cuomon to ðon þ hy Crist weorþedon ⁊ ða cild on Bethleem ofslegene wæron for Cristes ehtnesse from Herode ÷

Octavianus regnabat sex & sexaginta hyemes: & in sexagesimo secundo anno regni sui Christus nascebatur: Tunc Magi ab Oriente venerunt, in hoc, ut ipsi Christum colerent; nec non pueri in Bethleem occisi erant, pro Christi persecutione ab Herode latâ.

iii. Her swealt Herodes from him selfum ofsticod. ⁊ Archelaus his sunu feng to rice ÷

Hîc interiit Herodes à seipso jugulatus; & Archelaus ejus filius regnum capessit.

4 5

vi. From frymþe middan geardes oþ ðis gear wæron agan v ðusendu wintra ⁊ twa hund wintra ÷

Ab initio mundi usque ad hunc annum quinque millia annorum, ducentíque anni effluxerunt.

7 8 9 10

xi. [Her onfeng Herodes Antipatres sunu to rice in Judea ÷]

[*Hîc capessit Herodes Antipatris filius, regnum in Judæa.*]

* *Notandum per totum opus quòd septis his [ ] inclusa, in MS. Col. Ben. charactere recentiori, & manu (ut reor) Jocelini, exarata de codice Petro-Burgensi descripta dicantur.*

xii. Philippus ⁊ Herodes todældun Lysiam. ⁊ Judeam feoðericum todældun ÷

Philippus & Herodes inter se diviserunt Lysiam; & Judæam tetrarchis distribuerunt.

13 14 15

xvi. Her feng Tyberius to rice ÷

Hîc capessit Tiberius imperium.

17 20 23
18 21 24
19 22 25

xxvi. Her onfeng Pilatus gyminge ofer Judeas ÷

Hîc suscepit Pilatus curam Judæorum.

27 28 29

xxx. Her wæs Crist gefulluhtud. ⁊ þa twelf Apostolas. ⁊ Petrus. ⁊ Andreas gehwurfon. ⁊ Jacobus. ⁊ Joannes. ⁊ Philippus ÷

Hîc Christus fuit baptizatus, & duodecim Apostoli; & Petrus, & Andræas convertebantur, & Jacobus, & Johannes, & Philippus.

31 32

xxxiii. Her wæs Crist ahangen from fruman middan geardes ymb fif ðusendo wintra ⁊ twa ⁊ syx ⁊ twenti wintra ÷

Hîc fuit Christus crucifixus, ab initio mundi circa quintam & millesimam hyemem, & ducentesimam, & sextam, & vicesimam hyemem.

xxxiiii. Her wæs Paulus gehwirfed. ⁊ Scs. Stephanus ofstorfod ÷

Hîc Paulus conversus, sanctúsq; Stephanus dilapidatus fuit.

xxxv. Her se eadiga Petrus se Apostol gesæt biscep setl in Antiochia þære ceastre ⁊

Hîc beatus Petrus Apostolus Episcopalem sedem in Antiochena civitate instituit.

36 37 38

xxxix. Her onfeng Gaius rice ⁊

Hîc capessit Caius imperium.

40 41 42 43

xliiii. Her se eadiga Petrus se Apostol gesæt biscep setl on Rome ⁊

Hîc beatus Petrus Apostolus, Romæ episcopalem sedem instituit.

xlv. Her Herodes aswealt se ðe Jacobum ofsloh. ane geare ær his agnum deaðe ⁊

Hîc obiit Herodes, qui Jacobum occidit, anno unico ante suam ipsius mortem.

xlvi. Her Claudius oþer Romana cyninga Bretene lond gesohte. ⁊ þone maran dæl ðæs ealondes on his geweald onfeng. ⁊ eac swilce Orchadus ða ealond Romana cynedome underþiodde ⁊ [þis wæs þæs feorþes geares his rices. ⁊ on ðys ylcan geare gewearþ se mycela hungur on Syria ðe Lucas wecþ on þare boc Actus Apostolorum ⁊]

Hîc Claudius, Romanorũ Imperatorum secundus, terram Britannicam petiit, magnámque hujus insulæ partem in ditionem suam cepit: sicut etiam Orcadum insulas Romanorum imperio subegit. [*Hic annus quartus sui imperii fuit; eodémque hoc anno fames magna in Syria accidit, quam Lucas in libro qui dicitur Actus Apostolorum memorat.*]

47 51 55 59
48 52 56 60
49 53 57 61
50 54 58

lxii. Her Jacobus frater Dn̄i þrowode ⁊

Hîc Jacobꝰ frater Dom. passꝰ est

lxiii. Her Marcus se godspellere forþferde ⁊

Hîc Marcus Evangelista obiit.

64 65 66 67
68

lxix. Her Petrus ⁊ Paulus þrowodon ⁊

Hîc Petrus & Paulus passi sunt.

lxx. Her Vespasianus onfeng rice ⁊

Hîc Vespasianus imperium capessit.

lxxi. Her Titus Vespasianus sunu in Hierusalem ofsloh Judea cxi. þusenda ⁊

Hîc Titus Vespasiani filius in Hierosolymis 111000. hominum occidit.

72 73 74 75
76 77 78 79
80

lxxxi. Her Titus feng to rice. se þe sæde. þ he þone dæg forlure þe he noht to gode on ne gedyde ⁊

Hîc Titus capessit imperium, qui dixit, quòd *Diem perdiderit, in quo ipse nihil boni fecisset.*

82

lxxxiii. Her Domicianus Tites broþor feng to rice ⁊

Hîc Domitianus Titi frater imperium capessit.

lxxxiiii. Her Johannes se godspellere in Pathman þam ealonde wrat ða boc Apocalipsis ⁊

Hîc Johannes Evangelista in Patmo insula librum *Apocalypsis* scripsit.

85 86 87 88
89

xc. Her Simon Petrus wæs ahangen.

Hîc Simon Petrus crucifixus fu-

]

⁊ Johannes se godspellere hine gereste in Effesio;

it, & Johannes Evangelista Ephesi mansit.

91

xcii. Her Clemens Papa forþferde.

Hîc Clemens Papa diem obiit.

93	97	101	106
94	98	102	107
95	99	103	108
96	100	104	109

cx. Her Ignatius se biscop þrowude; 105

Hîc Ignatius Episc. passus est.

111	110	129	138
112	121	130	139
113	122	131	140
114	123	132	141
115	124	133	142
116	125	134	143
117	126	135	144
118	127	136	
119	128	137	

cxlv. [Her Marcus Antonius ⁊ Aurelius his broþer fengon to rice;]

[*Hîc Marcus Antonius, & Aurelius frater ejus imperium accepit.*]

146	157	168	179
147	158	169	180
148	159	170	181
149	160	171	182
150	161	172	183
151	162	173	184
152	163	174	185
153	164	175	186
154	165	176	187
155	166	177	188
156	167	178	

clxxxix. Her Severus onfeng rice. ⁊ wicsode seofentine winter. se Bretenlond mid dice begyrde from sæ oþ sæ; [⁊ þa geendode on Everwic. ⁊ Bassianus his sunu feng to rice;] Her Eleuther on Rome onfeng biscepdom ⁊ þone wuldorfæstlice fiftyne winter geheold. to þan Lucius Bretene cyning sende stafas. bet þæt he wære Cristen gedon. ⁊ he þurhteah ꝥ gebed; [⁊ hi syþþon wunodon on rihton geleafon oþþe Diaclecianes rice;]

Hîc Severus imperium capessit,& hyemes septendecim regnavit; quique terram Britannicam aggere à mari ad mare cinxit; [*finivítque vitam Eboraci: & Bassianus filius ejus regnum capessit.*] Hîc Eleutherius in Roma accepit Episcopatum, eundémque honorificè per quindecim hyemes tenuit, ad quem Lucius Britannorum Rex literas misit, obsecrans, ut baptizatus esset: quam ille petitionem assecutus est:[*Atq; hinc* (Britanni) *in orthodoxa fide usque ad imperium Diocletiani permanserunt.*]

190	212	234	256
191	213	235	257
192	214	236	258
193	215	237	259
194	216	238	260
195	217	239	261
196	218	240	262
197	219	241	263
198	220	242	264
199	221	243	265
200	222	244	266
201	223	245	267
202	224	246	268
203	225	247	269
204	226	248	270
205	227	249	271
206	228	250	272
207	229	251	273
208	230	252	274
209	231	253	275
210	232	254	276
211	233	255	277

278	279	280	281
282			

cclxxxiii. [Her þrowade Scs. Albanus martyr.]

[*Hic sanctus Albanus martyr passus est.*]

284	308	332	356
285	309	333	357
286	310	334	358
287	311	335	359
288	312	336	360
289	313	337	361
290	314	338	362
291	315	339	363
292	316	340	364
293	317	341	365
294	318	342	366
295	319	343	367
296	320	344	368
297	321	345	369
298	322	346	370
299	323	347	371
300	324	348	372
301	325	349	373
302	326	350	374
303	327	351	375
304	328	352	376
305	329	353	377
306	330	354	378
307	331	355	

ccclxxix. [Her Gratianus feng to rice.]

[*Hîc Gratianus regnum capessit.*]

380

ccclxxxi. Her Maximianus se Casere feng to rice. he wæs on Breten londe geboren ⁊ þonon for into Gallia. [⁊ he ðar ofsloh þone Casere Gratianum ⁊ his broþer adraf of eðele se wæs gehaten Valentinianus. ⁊ se Valentinianus eft gesamnode werod. ⁊ ofsloh Maximum and feng to rice. In ðam tyman aras Pelagies gedwyld geond middan eard.]

Hîc Maximianus Cæsar imperium capessit; idem in Britannia natus fuit, & indè in Galliam migravit: [*Ibique occidit Gratianum Cæsarem, fratrem ejus de terra fugavit, qui dictus est Valentinianus; idémque Valentinianus coegit exercitum, & Maximum neci dedit, atque imperium capessit: Hoc tempore orta est Pelagiana hæresis, per totum mundum grassata.*]

382	391	400	409
383	392	401	410
384	393	402	411
385	394	403	412
386	395	404	413
387	396	405	414
388	397	406	415
389	398	407	416
390	399	408	417

ccccxviii. Her Romane gesomnodon eal ða goldhord ðe on Brytene wæron. ⁊ sume on eorþan ahyddon ꝥ hy nænig mon syþþan findan ne meahte. ⁊ sume mid him on Gallia læddon.

Hîc Romani thesauros omnes, qui erant in Britannia (*inventi*) coacervarunt; quorum aliquot in terra occultarunt, nè quis homo indè reperire possit, aliquot autem secum in Galliam abduxerunt.

419	420	421	422

ccccxxiii. [Her Theodosius se gingra feng to rice.]

[*Hîc Theodosius junior imperium capessit.*]

424	425	426	427
428			

ccccxxix. Her Palladius se biscop wæs onsended to Scottum ðæt he hiora geleafan * trymede from Celestino

* *Nota.*

Hîc Palladius Episcopus ad Scotos missus fuit (ut horum fidem *confirmaret) à Papa Cæle-

ðam

ðam Papan [to bodianne Scottum fulluht ;]

430 431 432 433
434

ccccxxxv. Her Gotan abræcon Rome burh ⁊ næfre siþþan Romane ne ricsodon on Brytene ; [ꝥ ƿæs embe xi. hund ƿintra ⁊ x. ƿintra ðæs ðe heo getimbred ƿæs. ealles hi rixodon on Brytene feoƿer hund ƿintra ⁊ hund seouanti ƿintra syþþan ærost Gaius Iulius ꝥ lond ærost gesohte ;]

stino [*ad prædicandum Scotis baptismum.*]

Hîc Gothi urbem Romanam vastarunt; neque unquam postea Romani regnabant in Britannia. [*Id, circa undecim centum annorum decémq; annorum terminum, post urbem conditam factum est: Hîc omnino in Britannia regnabant quadringentos annos. & septuaginta annos ex quo, Caius Julius terram primus petebat.*]

436 437 438 439
440 441 442

ccccxliii. [Her sendon Brytƿalas to Rome ⁊ heom fultomes bædon ƿið Peohtas. ac hi ðar næfdan nanne forþam ðe hi fyrdedon ƿiþ Ætla Huna cyninge. ⁊ þa sendon hi to Anglum ⁊ Angel cynnes æðelingas ðæs ylcan bædon ;]

[*Hîc Britanni Romam* (legationem) *mittebant, sibique præsidium rogabant contra Pictos; sed inde nihil impetrabant, quia jam expeditionem facturi sunt Romani contra Attylam Hunnorum Regem; hinc demum mittebant ad Anglos, atque ab Anglicæ Gentis magnatibus hujusmodi* (suppetias) *flagitabant.*]

444 445 446 447
448

ccccxlix. Her Mauricius ⁊ Ualentinus onfengon rice. ⁊ ricsodon vii ƿinter ; On heora dagum Hengest ⁊ Horsa from Ƿyrtgeorne gelaðode Bretta cyninge to fultume. ⁊ hie gesohton Brytene on ðam stæðe ðe is genemned Yppines fleot. ærest Bryttum to fultume. ac hy eft on hy fuhton ; [Se cing het hi feohtan agien Pihtas ⁊ hi sƿa dydan ⁊ sige hæfdon sƿa hƿar sƿa hi comon. hi ða sende to Angle ⁊ heton heom sendan mare fultum ⁊ heom seggan Brytƿalana nahtnesse ⁊ ðæs landes cysta. hi ða sendan heom mare fultum. ða com ða menn of ðrim mægþum Germanie. of eald Seaxum. of Anglum. of Iotum ; of Iotum comon Cantƿare. ⁊ Ƿihtƿare. ꝥ is seo mæið ðe nu eardaþ on Ƿiht. ⁊ ꝥ cynn on Ƿest Sexum ðe man gyt het Iutna cynn. of eald Saxon comon east Sexa. ⁊ suð Sexa. ⁊ ƿest Sexan of Angle comon. se á siððan *........ east Engle middel Angla Mearca ⁊ ealle Norþymbra ;]

* *forsan* eardaþ *terram incolunt.*

Hîc Mauritius, & Valentinianus capessebant imperium; & regnabant septem annos; quorum in diebus Hengestus & Horsa à Vortigerno Britannorum Rege erant invitati illis in præsidium; illi autem Britanniam appulerunt, in loco qui dicitur *Hyppwines-Fleot:* primò Britannis auxiliaturi; sed postea, contra illos belligerabant. [*Rex illos contra pictos pugnare jussit; quod ità fecerant: victoriam etiam quoquò venerant, adepti: tum ad Anglos mittebant; plura insuper illis auxilia mittere rogabant: illísque Wallo-Britannorum pravitatem, terræq; bonitatem narrabant: plures ergò illis mittebant suppetias; tunc de tribus Germaniæ provinciis venerunt: De Saxonia antiqua: De Anglis; Jutisq;: De Jutis enati Cantii incolæ. & Vectæ insulæ, hæc illa gens est, quæ hodie Vectam inhabitat: genúsq; illud in occidentali Saxonia, (quæ adhuc vocatur Jutorum genus,) de Saxonia antiqua venerunt: Saxones australes, & occidentales Saxones de Anglis venerunt; qui ex illo semper* .... *orientalium Anglorum, Middel-Anglorum, Merciorum, omniúmq; Northanhymbrorum.*]

450 451 452 453
454
cccclv. Her Hengest ⁊ Horsa fuhton wiþ Wyrtgeorne þam cyninge in ðære stowe ðe is cweden Ægeles ford. ⁊ his broþor man ofsloh Horsan. ⁊ æfter ðam Hengest feng to rice. ⁊ Æsc his sunu ;

Hîc Hengestus & Horsa pugnabant contra Vortigernum Regem, in loco qui dicitur *Aeillstreu:* occisóque Horsa fratre suo, Hengestus postea cum Esc filio suo, regnum capessebat.

456
cccclvii. Her Hengest ⁊ Æsc fuhton wiþ Bryttas in ðære stowe ðe is gecweden Crecganford ⁊ þær ofslogon feower weras. ⁊ ða Bryttas þa forleton Centlond. ⁊ mid micele ege flugon to Lunden Byrig ;

Hîc Hengestus & Esc pugnabant cum Britannis in loco qui dicitur *Creganford*; ibíque quatuor duces occidit; exinde Britanni Cantio relicto, magno cum timore Londinum confugerunt.

458 459 460 461
462 463 464
cccclxv. Her Hengest ⁊ Æsc gefuhton wiþ Wealas neah Wyppedes fleote. ⁊ ðær twelf eal Wylisce ealdormen ofslogon ; [⁊ hiera ðegn þær wearþ ofslægen ðam wæs noma Wipped ;]

Hîc Hengestus & Esc, propè *Wyppedes-Fleot*, cum Wallis pugnabant; ibique duodecim principes, (Walli omnes erant) interfecerunt. [*Eorúmque Thanus*, (sive Comes) *nomine Wipped, unà occisus fuit.*]

466 467 468 469
470 471 472
cccclxxiii Her Hengest ⁊ Æsc fuhton wiþ Wealas ⁊ genamon unarimedu here reaf. ⁊ ða Wealas flugon ða Englan swa ðær fyr wære ;

Hîc Hengestus & Esc pugnabant contra Wallos, & prædam infinitam diripiebant; Walli contrà ab Anglis, tanquam ab incendio (ibi *conflagrante*) fugiebant.

474 475 476
cccclxxvii. Her cuom Ælle to Breten lond ⁊ his iii suna Cymen. ⁊ Wlencing. ⁊ Cissa mid ðrym scypum on ða stowe ðe is nemned Cymenes ora. ⁊ ðær ofslogon monige Wealas ⁊ sume on fleame bedrifon on ðone wudu ðe genemned is Andredes leage ;

Hîc venit Ella Britanniam, & tres filii sui. Cymen, Wlentingus, & Cissa cum tribus navigiis, in loco qui portus *Cymenis* dicebatur; ibique Wallos multos occidebant; quosdam autem in fugam abegerunt; in sylva, quæ *Andredes-Leage* appellabatur.

478 479 480 481
482 483 484
cccclxxxv. Her Ælle gefeaht wiþ Wealas neah Mearcredes burnan stede ;

Hîc Ella contra Wallos pugnabat, prope *Mercredes-burnanstede.*

486 487
cccclxxxiii. Her Æsc feng to rice ⁊ wæs xxiiii wintra Cantwara cyning ;

Hîc Esc regnum occupat, & 24. annos Cantiorum Rex permansit.

489 491
ccccxc. Hær Ælle ⁊ Cissa ymbsæton Andredes ceaster. ⁊ ofslogon ealle þa ðe ðær inne eardedan, ne wearð ðær forþon an Bryt to lafe ;

Hîc Ella, & Cissa *(urbeculam) Andredes-ceaster* obsederunt; omnésq; qui inibi habitarunt, occidebant: neque ibi exinde Britannus unicus. (*vivus*) relictus fuit.

492 493 494
ccccxcv. Her cuomon twegen ealdor-

Hîc principes duo in Britanni-

men

men on Bretene Cerdic. ⁊ Cynric his sunu mid fif scipum in ðone stede þe is gecweden Cerdices ora. ⁊ ðy ilcan dæge ƿið ƿealum gefuhtan;

am, Cerdicus, & Cynricus ejus filius cum navigiis quinque, appulerunt: in loco sc. qui *Credices-ora* dicitur; eodémque die contra Wallos pugnatum est.

496 497 498 499
500

DI. Her cuom Port on Bretene ⁊ his II suna. Bieda ⁊ Mægla mid twam scipum on þære stowe ðe is gecweden Portes muþa. ⁊ ofslogon ænne geongne Brettiscne monnan swyþe æðelne monnan;

Hîc venit in Britanniam Port, filiique ipsius duo, Bleda & Magla, duobus cum navigiis, in loco qui *Portesmuth* vocatur: ibíque Juvenem quendam Britannicum, virum pernobilem interfecerunt.

502 503 504 505
506 507

DVIII. Her Cerdic ⁊ Cynric ofslogon ænne Brytiscne cyning. ðam wæs nama Natanleod. ⁊ fif ðusendo wera mid him. æfter [*ðan] wæs ꝥ lond genemned Natan leaga oþ Cerdices ford;

Hîc Cerdicus & Cynricus Regem quendam Britannicum nomine Natanleod; atque unà cum illo quinque mille virorum occiderunt; ex quo locus ille, usque ad *Cerdices-Fordam*, *Natanleod* dicebatur.

* Sic Ms. B.

509 510 511 512
513

DXIIII. Her comon West Seaxe in Bretene mid III scypum in ðas stowe ðe is gecweden Cerdices ora. Stuf. ⁊ ƿihtgar. ⁊ fuhtun ƿið Bryttas. ⁊ hie geflymdon;

Hîc occidentales Saxones in Britanniam, cum tribus navigiis appulerunt in loco qui dicitur *Cerdices-ora*. Stuf & Witgar contra Britannos pugnabant, & illos fugabant.

515 516 517 518

DXIX. Her Cerdic ⁊ Cynric rice onfengun. ⁊ ðy ylcan geare hie fuhton ƿið Bryttas; Ðær mon nu nemneð Cerdices ford; [⁊ siþþan ricsadon West Seaxa cyne bearn of ðam dæge;]

Hîc Cerdicus, & Cynricus regnum occuparunt; eodémque anno contra Britannos pugnatum est, in loco quem hodie *Cerdices-Fordam* appellant; [*Et protinus ex illo die Regia proles, occidentales Saxones gubernabat.*]

520 521 522 523
524 525 526

DXXVII. Her Cerdic ⁊ Cynric fuhton ƿiþ Bryttas in ðære stowe ðe is gecweden Cerdices leah;

Hîc Cerdicus, & Cynricus contra Britannos pugnabant, in loco qui *Cerdices-Leaga* nominatur.

528 529

DXXX. Her Cerdic ⁊ Cynric genamon ƿihte ealond ⁊ ofslogon * feala men on ƿihtgara byrig;

Hîc Cerdicus & Cynricus Vectam insulam occupantes in *Wightgara-burgo* multos interfecit.

* Sic Ms. B.

531 532 533

DXXXIIII. Her Cerdic forþferde. ⁊ Cynric his sunu ricsode forþ XXVI ƿintra. ⁊ hi sealdon hiora twam nefum Stuffe ⁊ ƿihtgare ƿihte ealond;

Hîc Cerdicus obiit, & Cynricus filius suus regnabat per annos 26. illi autem duobus nepotibus suis Stuffo & Wightgaro Vectam Insulam dederunt.

535 536 537

DXXXVIII. Her sunne aþystrode feower-

Hîc sol obscuratus est quatuor-

týne dagum ær Kl'. Martii from ær merȝene oð undern;

decim dies ante Calendas Martii, ab hora matutina prima, usque ad tertiam (*vespertinam*)

539

DXL. Her sunne aþystrode on xii. Kl'. Julius. ⁊ steorran hy ætẏwdon ful neah healfe tid ofer undern;

Hîc sol obscuratus est, 12. Calend. Julii. & apparuerunt stellæ ad horam prope tertiam dimidiam.

540 541 542 543

DXLIIII. Her Wihtgar forþferde ⁊ hine mon bebẏrigde on Wiht gara bẏrig;

Hîc Wihtgar obiit, & in *Wihtgara-burgo* sepultus est.

545 546

DXLVII. Her Ida feng to rice ðonon Norþan-hẏmbra cẏnecẏn onwoc; Ida wæs Eopping. Eoppa wæs Esing. Esa Inguing. Ingui Angenwiting. Angenwit Alocing. Aloc Beonocing. Beonoc Branding. Brand Bældæging. Bældæg Wodening. Woden Friþowulfing. Friþowulf Finning. Finn Godwulfing. Godwulf Geating. [⁊ rixode twelf gear. ⁊ he timbrode Bebbanburh seo wæs ærost mid hegge betẏned ⁊ þær æfter mid wealle;]

Hîc Ida cœpit regnare, unde Northanhymbrensium genus regale ortum est. Ida fuit Eoppæ filius: Eoppa Esæ: Esa Ingui: Inguus Agenwitæ: Agenwita Aloc: Aloc Beonoti: Beonoc qui fuit Brandi; qui fuit Bealdegi; qui fuit Wodeni; qui fuit Frithowulfi; qui fuit Finni; qui fuit Godulfi; qui fuit Geatæ. [*regnabátque duodecim annos, & Bebbanburgam ædificabat; quæ primùm septo fuit, postea autem muro circundata.*]

548 549 550 551

DLII. Her Cẏnric gefeaht wið Brẏttas in ðære stowe ðe is genemned æt Searobẏrig ⁊ þa Brẏttwealas geflẏmde; Cerdic wæs Cenrices fæder. Cerdic Elesing. Elesa Esling. Esla Gewising. Gewis Wiging. Wig Freawining. Freawine Friþogaring. Friðugar Branding. Bran Bældæging. Bældæg Wodening;

Hîc Cynricus contra Britannos pugnabat in loco qui nominatur *Searaburh*; & Britanno-Wallos in fugam dedit. Cerdicus pater fuit Cynrici. Cerdicus filius Elesæ: Elesa Eslæ: Esla Gewisi; qui fuit Wigæ; qui fuit Freawini; qui fuit Frethogarii; qui fuit Brandii; qui fuit Bealdigi; qui fuit Wodeni.

553 554 555

DLVI. Her Cẏnric ⁊ Ceawlin fuhton wið Brẏttas æt Beran bẏrig;

Hîc Cynricus & Ceaulinus apud *Beranbirig* Britannis bellum intulerunt.

557 558 559

DLX. Her Ceawlin feng to rice on West Seaxum. ⁊ Ælle feng to Norðanhẏmbra rice ⁊ heold xxx. wintra. Ælle wæs Yffing. Yffe Uscfreaing. Uscfrea Wilgisling. Wilgis Westerfalcning. Westerfalcna Sæfugling. Sæfugl Sæbalding. Sæbald Sigegeating. Sigegeat Swæfdæging. Swæfdæg Sigegaring. Sigegar Wægdæging. Wægdæg Wodening. Woden Friþowulfing; [Her feng Æðelbriht to Cantwara rice ⁊ heold liii. wintra. on his dagum sen-

Hîc Ceaulinus in Westsaxonia regnare cœpit: Et Ella cœpit in Northanhymbrorum regno; tenuítque regnum xxx. annos. Ella filius erat Iffi: Iffus filius Wuscfreæ; Wuscfrea Wilgisi: Wilgisus Westerfalcninæ: Westerfalcnina Sæpugeli: Sæpugelus Seabaldi: Seabaldus Siggeoti: Siggeotus Suebdegi: Suebdegus Siggari: Siggarus Weadegi: Weadegus Wodeni: Wodenus Frithowulfi. [*Hîc Ethelbertus Cantuariorum regnum capessit: annósq. 53. tenuit; cujus in diebus Gregorius*

de

de Gregorius fulluht ⁊ Columba Mæsse Preost com to Pihtum ⁊ hi gecyrde to Cristes geleauan. þ synd þonne ƿærteras be norþum morum. ⁊ heora cyng him gesealde þ igland ðe man Ii nemnað. ðar syndon fif hida. ðæs ðe man seggað ðar se Columban getimbrade mynster an. he ðar ƿas Abbad xxxii. ⁊ ðar forþferde. ða he ƿas lxxvii. ƿintra. ða stope habbað gyt his yrfnuman. suð Pihtas ƿæron ær gefullode of Ninna Biscope se ƿas on Rome gelæred ; his mynster ys Hƿiterne on S. Martines naman gehalgod. ðar he resteð mid manegum halgum ; Nu sceal beon æfre on Ii Ahbod ⁊ na Biscop. ⁊ þan sculon beon underþeodde ealle Scotta Biscopas. forðan ðe Columban ƿas Abbad na Biscop ;

huc baptismum misit: Columbanus autem presbyter ad Pictos venit, eósque ad fidem CHRISTI *convertit, qui tunc temporis paludes aquilonares incolebant. Quorum Rex, Insulam, quæ Hii dicitur, Columbano dedit, quinque Hidæ* (terrarum) *ibi: hìc (ut aiunt) Columbanus monasterium exstruxit in quo ipse annos 32. Abbas permansit, ibíque defunctus est, quando annos 77. vixerat: Iste locus habet etiamnum suos hæredes: Picti Australes à Ninna Episcopo baptismum acceperunt, ille fuit Romæ edoctus. Hujus monasterium* Hwiterne, *in Sancti Martini nomine consecratur, ibi cum sanctis permultis requiescit. Hinc, præesse semper debet in Hii Insula, Abbas, non autem Episcopus, cui porrò omnes Scotorum Episcopi subjici debent, quoniam Columbanus Abbas fuit, non Episcopus.*]

561 562 563 564

dlxv. Her Columba Mæsse Preost of Scottum com in Brytta to læranne Peohtas. ⁊ hi in ðam ealonde mynster ƿorhte ;

Hîc Columbanus presbyter à Scotis in Britanniam ad docendos pictos venit: iíq; in insula monasterium fecerunt.

566 567

dlxviii. Her Cealin ⁊ Cuþa gefuhton ƿiþ Æðelbyrht ⁊ hine in Cent geflymdon ⁊ tƿegen ealdormen on Ƿibban dune ofslogon Oslac ⁊ Cnebban ;

Hîc Ceaulinus & Cutha contra Ethelberhtum pugnabant: eúmque Cantium fugabant, duósque comites (*Ethelberhti*) Oslac, & Cnebban in *Wibban-dune* occidebant.

569 570

dlxxi. Her Cuþƿulf feaht ƿiþ Bryttƿealas æt Bedican forda ⁊ iiii. tunas genam Lygean burh ⁊ Ægeles burh Benningtun ⁊ Egonesham. ⁊ ðy ilcan geare he gefor ;

Hîc Cuthulf contra Britannos Bedanfordæ pugnat: quatuórque villas cepit, *Liganburh*, & *Egelesburh*, *Bensingtun*, & *Ignesham*: eodémque anno ipse obiit

572 573 574 575
576

dlxxvii. Her Cuþƿine ⁊ Ceaƿlin fuhton ƿið Bryttas ⁊ hy iii cyningas ofslogon Cómail. ⁊ Condidan. ⁊ Farinmail. in ðære stoƿe ðe is gecƿeden Deorham ⁊ genamon iii. ceastro Gleaƿanceaster. ⁊ Cyrenceaster. ⁊ Baþanceaster ;

Hîc Cuthwinus, & Ceaulinus Britannis bellum inferunt: trésq; Reges interimunt. Comegl, & Condidan, & Farnimegl in loco qui *Deorhamme* nuncupatur: tres insuper urbes, *Glaucestriam*, & *Cirencestriam*, & *Bathancestriam* ceperunt.

578 579 580 581
582

dlxxxiii. [Her Mauricius feng to Romana rice ;]

[*Hîc Mauritius Romanorum imperium occupat.*]

dlxxxiiii.

dlxxxiiii. Her Ceaƿlin ⁊ Cuþa fuhton ƿiþ Bryttas in þam stede þe mon nemneþ Feðan leag. ⁊ Cuþon mon ofsloh. ⁊ Ceaƿlin monige tunas ⁊ unarimedlicu here reaf ⁊ yrfe. gehƿearf þonan to his agenum ;

Hîc **Ceaulinus**, & Cutha pugnant contra Britannos in loco, qui ***Fethanleage*** dicitur; hîc Cutha cecidit: Ceaulinus verò villas haud paucas, & spolia innumera diripuit; denique haud pacatus, indè ad suos reversus est.

585 586 587

dlxxxviii. [Her Ælle cyning forþferde. ⁊ Æþelric ricsode æfter him v. gear ;]

[***Hîc Ella Rex defunctus est, cui succedens Ethelricus, quinque annos regnavit.***]

589

dxc. Her Ceol ricsode v. gear ;

Hîc Ceola quinque annos regnabat.

dxci. Her micel ƿæl fill ƿæs æt Ƿodnesbeorge. ⁊ Ceaƿlin ƿæs ut adrifen ;

Hîc lues magna *Wodnes-burgi* facta est, ità ut Ceaulinus indè abactus sit.

592

dxcii. Her Ceaƿlin. ⁊ Cƿichelm. ⁊ Cryda forƿurdon ⁊ Æðelfriþ feng to rice. [on Norþ-hymbrum ;]

Hîc Ceaulinus, & Cuichelmus, & Crida perierunt, & Ethelfrithus regnum suscepit, [***in Northanhymbria.***]

594 595

dxcvi. Her Gregorius Papa sende to Bretene Augustinum mid ƿel monegum munecum ða Godes ƿord Engla þeode godspellian ;

Hîc Gregorius Papa Augustinum, cum permultis monachis, in Britanniam misit; qui verbum Dei Anglorum genti prædicarent.

dxcvii. Her ongan Ceolƿulf ricsian on ƿest Seaxum ⁊ symble he feaht ⁊ ƿon oððe ƿiþ Angel cyn oððe ƿiþ Ƿealas. oþþe ƿiþ Peohtas. oþþe ƿiþ Scottas. se ƿæs Cuþaing. Cuþa Cynricing. Cynric Cerdicing. Cerdic Elesing. Elesa Esling. Esla Geƿising. Geƿis Ƿiging. Ƿig Freaƿining. Freaƿine Friþugaring. Friþugar Bronding. Brond Bældæging. Bældæg Ƿodening ;

Hîc cœpit Ceolvulfus occidentales Saxones gubernare, qui vel Anglis, vel Wallis, vel Pictis, vel Scotis denique bellum intulit, & contendit. Cynricus erat filius Cerdici: Cerdicus Elesæ: Elesa Eslæ: Esla Gewisi: qui fuit Wigæ, qui fuit Freawini, qui fuit Frithogarii, qui fuit Brandii, qui fuit Bealdegi, qui fuit Wodeni.

598 599 600

dci. Her sende Gregorius Papa Augustino Arcebisceope pallium in Bretene. ⁊ ƿel monige godcunde lareoƿas him to fultume. ⁊ Paulinus bisceop gehƿyrfde Edƿine Norþ-hymbra cyning to fulƿihte ;

Hîc Gregorius Papa Augustino Archiepiscopo pallium in Britanniam, & haud paucos Theologiæ Doctores illi in auxilium misit: necnon Paulinus Episcopus Edwinum Northanhymbrorum Regem ad baptismum convertit.

602

dciii. Her ƿæs gefeoht æt Egesanstane ; [Her Ægþan Scotta cyng feaht ƿið Dælreoda ⁊ ƿiþ Æþelferðe Norð-hymbra cynge æt Dægstane. ⁊ man ofsloh mæst ealne his here ;]

Hîc apud ***Egesanstan*** pugnatum est: [***Hîc Aidanus Scotorum Rex, cum Delreoda, & Æthelfritho belligeravit apud*** Degsastan; ***ubi exercitus ejus pene totus deletus fuit.***]

dciiii. Her East Seaxe onfengon geleafan ⁊ fulƿihtes bæþ under Sæbyrht cyninge ; [Her Augustinus gehalgode ii.

Hîc Saxones orientales fidem & baptismi lavacrum sub rege suo Sigeberhto susceperunt. [***Hîc Augustinus duos Episcopos Melli-***

B.

B'. Mellitum ⁊ Iustum; Mellitum he sende to bodiende east Seaxum fulluht. Ðar ƿæs se cing gehaten Sæbyrht ƿicolan sunu Æþelberhtes sƿyster. Ðan Æþelbyrht gesette to cynge. ⁊ Æþelbyrht gesealde Mellite biscop setl on Lundenƿic. ⁊ Iusto on Hrovecystre se ys xxiiii. mila fram Dorƿitceastre;]

tum, & Iustum consecravit. Mellitum misit ut Saxonibus orientalibus prædicaret baptismum; quibus Rex nomine Saberhtus fuit, sororis Ethelberhti filius; quem Ethelberhtus regno præfecit. Ethelberhtus autē Mellito sedem Episcopalem dedit Londini; & Iusto Hrofecestriæ, qua 24. milliaribus distat à Dorwitcestria]

605

dcvi. Her forþferde Gregorius ymb tyn gear ðæs ðe he us fulƿiht sende ⁊ his fæder ƿæs haten Gordianus;

Hìc obiit Gregorius circa decimum, plùs minùs, annum, ex quo nobis baptismum misit; cujus pater, Gordianus dictus est.

dcvii. Her Ceolƿulf gefeaht ƿiþ suþ Seaxe; [⁊ her Æþelfriþ lædde his færde to Legerceastre ⁊ þar ofsloh unrim Ƿalena. ⁊ sƿa ƿearþ gefyld Augustinus ƿitegunge þe he cƿæð. Gif Ƿealas nellað sibbe ƿið us. hi sculon æt Seaxna handa forƿurþan þar man sloh eac cc. preosta. þa comon þyder þ hi scoldan gebiddan for Ƿalena here. Brocmail ƿas gehaten heora ealdorman se ætbærst ðanon fiftiga sum;]

Hìc Ceolvulfus Saxoniæ australi bellum intulit. [*Hìc Ethelfrithus exercitum suum ad urbem Legionum duxit; ubi Wallos innumeros interfecit. Sícque completum est præsagium Augustini dicentis, quòd, si pacem nobiscum accipere nolletis, essetis à manibus Saxonum perituri: ibi extincti erant mille ducenti sacerdotes, qui huc ad orandum pro Wallorum exercitu venerunt; horum Dux Brocmalius dicebatur, qui ex illis circiter quinquaginta liberavit.*]

608 609 610

dcxi. Her Cynegyls feng to rice on ƿest Seaxum. ⁊ heold xxxi. ƿintra. Cynegils ƿæs Ceoling. Ceol Cuðaing. Cuþa Cynricing;

Hìc Cinegelsus & Cuichelmus regnum occuparunt, idémq; 31. annos tenuerunt. Cinegelsus filius erat Ceolæ: Ceola Cuthæ; Cutha Cenrici.

612 613

dcxiiii. Her Cynegils ⁊ Cƿichelm gefuhton on Beamdune. ⁊ ofslogon tƿa ðusendo Ƿeala ⁊ xlvi.;

Hìc Cinegelsus & Cuichelmus in *Beandune* pugnabant: & duo millia cum quadraginta sex Britonum occidebant.

615

dcxvi. Her Æþelbyrht Cantƿara cyning forþferde. ⁊ Eadbald his sunu feng to rice. ⁊ þy ylcan geare ƿæs agan fram frymþe middan geardes fif þusendu ƿintra ⁊ vi. hund ƿintra ⁊ xvi; [se forlet his fulluht ⁊ leovode on hæþenū þeaƿe sƿa þ he hæfde his fæder *lave to ƿive. þa mynt Laurentius ðe ða ƿas Arceb'. on Cent. þ he ƿolde suð ofer sæ ⁊ eall forlæten ac him com to on niht se Apl'. Petrus ⁊ hine hetelice sƿang, forþan þe he ƿolde Godes hyrde forleton. ⁊ het hine gan to ðam cynge ⁊ bodian him rihtne geleafan ⁊ he sƿa dyde ⁊ se

Hìc Ethelberhtus Rex Cantuariorum obiit; regnúmque filius Eadbaldus suscepit: eodémque anno ab initio mundi quinq; millia annorum, cum sexcentis, & sedecim annis effluxerunt. [*Qui baptismum suum abnegavit; ritúque * gentili vixit, ità ut patris sui *viduam, uxorem duxerit: tum cogitabat Laurentius in Cantio Archiep. Austrū transfretare, & Ecclesiam derelinquere. Sed ad illū nocte veniens S. Petrus, vehementer verberibus excepit; quoniam gregē Dei deserere voluisset; jussítq; demum Regē adire, rectámque illi fidem prædicare; quo*

* 1. Cor. 5. 1.
* *R. Alluredus in Greg. past.* steopmodor. novercam. *vertit, Patris sc. jam defuncti relictam uxorem; ut hic Sax.*

cing gecyrde to rihtan geleavan; On þyses cinges dagum Laurentius Arceb'. se wæs on Cent æfter Augustine. forþferde IIII. Febr. ⁊ he wæs bebyred be Augustine. æfter him feng Mellitus to Arceb'. dome se wæs biscop of Lund. ⁊ þæs binnan fif wintre Mellitus forþferde. þa æfter him feng to Arceb'. dome Justus se wæs B'. of Hrovecestre ⁊ þær to gehalgode Romanum to Biscope;]

facto Rex ad fidem rectam reversus est. Hujus regis diebus Laurentius Archiepiscopus successor Augustini, in Cantio obiit, quarto Feb. & juxta Augustinum sepultus fuit; huic succedens Mellitus episcopatum accepit; qui prior Londinensi sedi præfuit; deinde intra quinque annos Mellitus obiit; cujus successor Justus archiepiscopatum suscepit; prior hic Hrofecestriæ erat Episcopus, cui jam Romanum consecrabat Episcopum.]

617 618 619 620
621 622 623 624

DCXXV. Her Paulinus fram Justo þam Arcebisceope gehadod Norð-hymbrum to biscope;

Hìc Paulinus à Justo Archiepiscopo in Episcopum Northanhymbrensium ordinatus fuit.

DCXXVI. Her Eanflæd Eadwines dohtor cyninges wæs gefulwad in þone halgan æfen Pentecosten. ⁊ Penda hæfde xxx. wintra rice. ⁊ he hæfde fifti wintra þa ða he to rice feng. Penda wæs Wybbing. Wybba Crýding. Cryda Cynewolding. Cynewold Cnebbing. Cnebba Iceling. Icel Eomæring. Eomær Angelðeowing. Angelþeow Offing. Offa Wærmunding. Wærmund Wihtlæging. Wihtlæg Wodening;

Hìc Eanfleda Edwini filia, in sanctis vigiliis Pentecostes baptizata fuit. Penda autem regnum annos triginta tenuit; natúsque annos quinquaginta, regnare cœpit. Penda fuit Wibbæ filius; Wibba Cridæ; Crida Cunewaldi; Cunewaldus Cnebbæ: Cnebba Icelii: Icelius Eomeri; Eomerus Angelgeati; Angelgeatus Offæ; Offa Weremundi; Weremundus Wightleagi; Wightleagus Wodeni.

DCXXVII. Her Eadwine wæs gefulwad mid his ðiode on Eastron;

Hìc Edwinus Rex cum gente sua in Pascha baptizatus fuit.

DCXXVIII. Her Cynegils ⁊ Cwichelm gefuhtun wiþ Pendan æt Cyrenceastre ⁊ geðingodan ða;

Hìc Cinegelsus & Cuichelmus contra Pendam apud Cirencestriam dimicabant, postea verò (*de pace*) inducias faciebant.

629 630 631

DCXXXII. Her wæs Eorpwald gefulwad;

Hìc Eorpwaldus baptizatus fuit.

DCXXXIII. Her Eadwine wæs ofslegen ⁊ Paulinus hwerf to Cantwarum. ⁊ gesæt ꝥ bisceop setl on Hrofesceastre;

Hìc Edwinus occisus fuit: & Paulinus ad Cantuarios reversus, sedem Episcopalem (*suam*) Hrofecestriæ posuit.

DCXXXIIII. Her Byrinus biscop bodude West Seaxum fulwyht;

Hìc Birinus Episcopus Saxonibus occidentalibus baptismum prædicabat.

DCXXXV. Her Cynegils wæs gefulwad from Byrino ðam biscop in Dorcceastre ⁊ Oswold his onfeng;

Hìc Cinegelsus à Birino Dorcestrensi Episcopo baptizatus est; cujus susceptor Oswaldus fuit.

DCXXXVI. Her Cwichelm wæs gefulwad in Dorcesceastre. ⁊ þy ilcan geare forþferde. ⁊ Felix biscop bodade east Englum Cristes geleafan;

Hìc Cuichelmus in Dorcestria baptizatus fuit, eodémque anno defunctus: necnon Felix Episcopus Anglis orientalibus Christi fidem prędicabat.

637 638

DCXXXIX

dcxxxix. Her Byrinus fulƿade Cuþred on Dorcesceastre. ⁊ onfeng hine him to suna ;

Hic Birinus Cuthredum in Dorcestria baptizavit, illúmque ut filium (*ad fontem sacrum*) suscepit.

dcxl. Her Redbald Cantƿara cyning forþferde. ⁊ he ricsode xxv. ƿinter; [he hæfde tƿegene sunu Ermenred ⁊ ⁊ Ercenberht. ⁊ ðer Ercenberht rixode æfter his fæder. ⁊ Ermenred gestrynde tƿegen sunu. ða syþþan ƿaron gemartrode of Ðunore;]

Hic Redbaldus Rex Cantuariorum obiit, postquam viginti quinque annos regnaverat: [*Duos hic filios habuit, Ermenredum, & Erconbertum; Ercanbertus autem Cantio regno potitus est, post patrem suum. Ermenredus quoque duos filios genuit, qui postea à Thunero percussi perierunt.*]

641 dcxlii. Her Osƿald Norþan-hymbra cyning ofslegen ƿæs;

Hìc Oswaldus Northanhymbrorum Rex occisus est.

dcxliii. Her Cenƿalh feng to ƿest Seaxna rice. ⁊ heold xxxi. ƿintra. ⁊ se Cenƿalh het atymbran ða cyrcan on Ƿintanceastre;

Hìc Kenwalchius Westsaxonum regnum capessit, annósque triginta & unum tenuit: Idem autem Cenwalchius, Ecclesiam in Wintonia ædificandam jussit.

dcxliiii. Her Paulinus forþferde. se ƿæs Ærcebiscop on Eoferƿic ceastre ⁊ eft on Hrofes ceastre;

Hìc Paulinus, qui Archiepiscopus Eboracensis fuit, postea autem Episcopus Hrofensis, defunctus est.

dcxlv. Her Cenƿalh ƿæs adryfen from Pendan cyninge;

Hìc Kenwalchius à Penda Rege in fugam abactus fuit.

dcxlvi. Her Cenƿalh ƿæs gefulƿad;

Hìc Kenwalchius baptizatus fuit.

647 dcxlviii. Her Cenƿalh gesealde Cuþrede his mæge iii. þusendo londes be Æsces dune se. Cuþred ƿæs Cƿichelming. Cƿichelm Cynegilsing;

Hìc Kenwalchius Cuthredo nepoti suo, tria millia terrarum juxta *Escesdunam* dedit: Hic Cuthredus filius erat Cuichelmi: Cuichelmus Cinegelsi.

649 dcl. Her Ægelbyrht of * Garƿalum æfter Byrine ðam Romaniscan biscop onfeng ƿest Seaxna biscopdome;

*Galƿalum. B.

Hìc Ægelbertus à Gallis (*oriundus*) post Birinum (*virum*) Romanum, Westsaxonum Episcopatu potitus est.

dcli. Her Osƿine cyning ƿearþ ofslegen. ⁊ Aidan Bisceop forþferde;

Hìc Oswinus Rex occisus est; & Aidanus Episcopus obiit.

dclii. Her Cenƿalh gefeaht æt Bradanforda be Afene;

Hìc Genwalchius juxta fluvium *Afene*, apud *Bradanfordam* pugnabat.

dcliii. Her middel Seaxe onfengon under Peadan ealdormen rihtne geleafan;

Hìc Mercii sub Peada principe RECTAM FIDEM acceperunt.

dcliiii. Her Anna cyning ƿearþ ofslegen. ⁊ Botulf ongon mynster timbrian;

Hìc Anna Rex occisus est: & Botulfus Ecclesiam, sive monasterium ædificare cœpit.

dclv. Her Penda forƿearþ. ⁊ Myrce ƿurdon Cristene. ða ƿæs agan from fruman middan geardes v. ƿintra. ⁊ d ccc.

Hìc penda interiit; & Mercii Christiani facti sunt: Tunc ab initio mundi quinq; millia, & octinginti & quinquaginta annorum

⁊ l. ƿintra. ⁊ Penda feng to Myrcna rice.

effluxerunt, quando Penda Merciorum regno potitus sit.

656

dclvii. Her forþferde Peada. ⁊ Ƿulfhere Pending feng to Mercna rice.

Hìc obiit Peada, & Wulfherus Pendæ filius Merciorum regnum capessit.

dclviii. Her Cenƿalh gefeaht æt Peonnum ƿið Ƿealas ⁊ hy geflymde oð Pedridan. þis ƿæs gefohten syþþan he of East Englum com. he ƿæs þær iii. gear. on ƿræce hæfde hine Penda adrysene ⁊ rices benumene. forþon his sƿustor an forlet.

Hìc Kenwalchius apud *Peonum* pugnavit contra Wallos, (*sive Britones*:) illósque *Pedridan* usque in fugam dedit. Hanc pugnam iniit, ex quo ab Anglis orientalibus excesserat; fuit is per totum triennium exilio detentus; illum enim Penda expulit, regnóque spoliavit; quoniam sororem suam repudiaverat.

659

dclx. Her Æþelbryht biscop gewat from Cenƿalle. ⁊ Ƿine heold ðone biscopdom iii. gear. ⁊ se Æðelbyrht onfeng Parisiana biscopdomes on Galƿalum be Signe.

Hìc Agilbertus abiit à Kenwalchio, & Wina Episcopatum ejus, per triennium accipiens tenuit: necnon Parisiorum Episcopatum in Galliis ad *Sequanam* flumen suscepit.

dclxi. Her Cenƿalh gefeaht in Eastron on Possentes byrig. ⁊ gehergade Ƿulfhere Pending oþ Æsces dune. ⁊ Cuþred Cƿichelming. ⁊ Cenbyrht cyning on anum geare forðferdan. ⁊ on Ƿiht gehergade Ƿulfhere Pending ⁊ gesealde Ƿiht ƿaran Aðelƿalde suþ Seaxna cyninge. forþon Ƿulfhere hine onfeng æt fulƿihte. ⁊ Eoppa Mæsse Preost be Ƿilferðes ƿorde. ⁊ Ƿulfhere cyning brohte Ƿihtƿarum fulƿiht ærest.

Hìc Kenwalchius in tempore Paschali, apud *Possentes-burgum* pugnavit; & Wulferus Pendæ filius vastavit usque ad *Escesdunam*: & Cuthredus Cwichelmi filius, & Rex Cenbirhtus uno eodémq; anno defuncti sunt: Vectam insuper vastavit Wulferus Pendæ filius; Necnon Vectæ incolas Ethelwaldo Regi Suthsaxonum donavit: quia illum Wulfherus ad baptismi fontem susceperat. Et Eoppa presbyter Wulfheri jussu, & ipse Rex Wulfherus baptismum Vectæ incolis primi attulerunt.

662 663

dclxiiii. Her sunne aþystrode. ⁊ Arcenbryht Cantƿara cyning forþferde. ⁊ Colman mid his geferum for to his cyþþe. ðy ylcan geare ƿæs micel mancƿealm. ⁊ Ceadda ⁊ Ƿilferþ ƿæron gehadode ⁊ ðy ylcan geare Deusdedit forþferde.

Hìc sol obscuratus est: & Erconbertus Cantuariorum Rex obiit; Colmannus autem cum sociis suis ad cognatos rediit: Eodem anno, ingens accidit mortalitas, quando Ceadda & Wulfherus erant ordinati; Eodémque anno Deusdedit defunctus est.

665 666 667

dclxviii. Her Theodorus man hadode to Ercebisceope.

Hìc Theodorus in Archiepiscopum ordinatus est.

dclxix. Her Ecbyrht cyning sealde Basse Mæsse Preoste Raculf mynster on to tymbrianne.

Hìc Ecberhtus Rex, Bassæ Presbytero, locum qui *Raculf* dicitur, ad monasterium exstruendum donavit.

dclxx. Her forþferde Osƿeo Norþanhymbra cyning. ⁊ Ecferþ ricsode æfter him. ⁊ Hloþhere feng to biscop-

Hìc obiit Oswius Northanhymbrorum Rex, & Egfridus post illum regno potitus est, &

dome

dome ofer ƿest Seaxana. Æþelbyrhtes biscopes nefa. 7 heold vii. gear. Đeodor biscop hine gehalgode. 7 se Osƿeo ƿæs Æþelferþing. Æðelferþ Æðelricing. Æðelric Iding. Ida Eopping.

Hlotherus Ethelberti Episcopi nepos Westsaxoniæ episcopatum accepit, & septennium tenuit: Theodorus Episcopus illum consecravit. Oswius autem filius erat Æthelfridi, Æthelfridus Edelrici, Edelricus Idæ, Idæ Eoppæ.

dclxxi. Her ƿæs ðæt micele fugla ƿæl.

Hîc ingens avium lues exstitit.

dclxxii. Her forþferde Cenƿalh 7 Seaxburh heold an gear rice his cƿen æfter him.

Hîc obiit Kenwalchius, & Regina ejus Seaxburga, annum unicum post illum, regno potita est.

dclxxiii. Her Ecbryht Cantƿara cyning forþferde. 7 ðy geare ƿæs sinoþ æt Heortforda. 7 Scē. Æþelþryht ongon þ mynster æt * Ely.

* Elige. B.

Hîc Egbertus Cantuariorum Rex obiit; eodémque anno Synodus *Heortforda* cogebatur: tunc autem Sancta Etheldritha cœpit *Eliæ* Monasterium ædificare.

dclxxiiii. Her feng Æscƿine to rice on ƿest Seaxum. se ƿæs Cenfusing. Cenfus Cenferþing. Cenferþ Cuþgilsing. Cuþgils * Ceolƿulfing. Ceolƿulf Cynricing. Cynric Cerdicing.

* Ceolƿulfing Ceolƿulf. B.

Hîc Escwinus regnum capessit Saxonum occidentalium; qui filius erat Censusi; Censusus Censerthi; Censerthus Kinegilsi; Kinegilsus Ceulsi; Ceulsus Kenrici; Kenricus Cerdici.

dclxxv. Her Ƿulfhere Pending. 7 Æscƿine gefuhton æt Bedan heafde. 7 ðy ylcan geare Ƿulfhere forþferde. 7 Æþelred feng to rice.

Hîc Wulfherus Pendæ filius, & Escwinus *Bedanheafde* dimicabant: eodémque anno Wulfherus obiit; & Ethelredus regnum capessit.

dclxxvi. Her Æscƿine forþferde. 7 Hedde feng to biscopdome. 7 Centƿine ƿæs Cynegilsing. Cynegils Ceolƿulfing. 7 Æþelred Myrcna cyning oferhergade Centland.

Hîc Escwinus obiit, & Hedda accepit Episcopatum: Centwinus autem fuit Cinegilsi: Cinegilsus Ceulsi: Et Ethelredus Merciorum Rex, Cantii terram vastabat.

677

dclxxviii. Her oþiewde cometa se steorra. 7 Ƿilfriþ biscop ƿæs adrifen of his biscopdome from Ecgferþe cyninge.

Hîc apparuit cometa (stella) Wilfridus autem Episcopus ab Episcopatu suo, per Egfridum Regem, expulsus fuit.

dclxxix. Her Ælfƿine ƿæs ofslegen. 7 Scē. Æþelðrið forðferde.

Hîc Ælfwinus occisus est: Et S. Etheldritha obiit.

dclxxx. Her gesæt Đeodorus arcebiscop sinoð on Hæþfelda. forðon he ƿolde ðone Cristes geleafan gerihtan. 7 ðy ylcan geare forþferde Hild abbodisse on Streoneshealle.

Hîc Theodorus Archiepiscopus, *Hathfeldæ* synodum coegit; propterea quòd CHRISTI FIDEM ab erroribus vindicare voluit; eodémq; anno Hilda Abbatissa apud *Streaneshalam* defuncta est.

dclxxxi. On ðissum geare Centƿine geflymde Bryt ƿealas oð sæ.

Hoc ipso anno Centwinus Britanno-wallos usq; ad mare fugavit

682 683 684

dclxxxv. Her Ceadƿalla ongan æfter rice ƿinnan. se Ceadƿalla ƿæs Cenbyrhting. Coenbyrht Cading. Cada Cuþaing. Cuða Ceaƿlining. Ceaƿlin

Hîc Cadwalla cœpit denuo regnum occupare: idem Cadwalla Coenbirhti fuit; Coenbirhtus Cadæ; Cada Cuthæ; Cutha Ceaulini; Ceaulinus Cinrici; Cinri-

Cynric Cerdicing. ⁊ Mul wæs Ceadƿallan broþor. ⁊ þone mon eft on Cent forbærnde. ⁊ þy ylcan geare *Ecgverþ wæs Osweoing. Osweo Æþelverþing. Æðelverþ Æþelricing. Æþelric Iding. Ida Eopping. ⁊ Hloþhere þy ilcan geare forþferde ⁊

* Ecg. ferþ mon ofsloh.

cus Cerdici; Mollo autem frater Cadwallæ fuit; qui in Cantio postea incendio periit: eodémque anno Egfridus [Rex occisus est:] Egfridus fuit Ethelrici: Ethelricus Idæ: Ida Eoppæ: Lotharius autem eodem anno diem obiit.

dclxxxvi. Her Ceadƿalla ⁊ Mul Cent ⁊ Ƿiht forhergedon ⁊

Hîc Cadwalla, fraterq; Mollo, Cantium & Vectam insulam vastarunt.

dclxxxvii. Her Mul ƿearþ on Cent forbærned ⁊ oþre xii. men mid him. ⁊ þy geare Ceadƿalla eft Cent forhergade ⁊

Hîc Mollo fuit in Cantio combustus; aliíque unà viri duodecim: & eodem anno Cadwalla Cantium rursus vastabat.

688

dclxxxix. Her Ine feng to Ƿest Seaxna rice ⁊ heold xxxvii. ƿintra ⁊ he getymbrade þæt mynster æt Glæstinga byrig. ⁊ þy ilcan geare Ceadƿalla for to Rome. ⁊ fulƿihte onfeng from þam Papan. ⁊ se Papa hine het Petrus. ⁊ ymb vii. niht he forþferde. Þone wæs se Ine Cenreding. Cenred Ceolƿalding. Ceolƿald wæs Cynegilses broþur. ⁊ þa ƿæron Cuþƿines suna Ceaƿlinges. Ceaƿlin Cynricing. Cynric Cerdicing ⁊

Hîc Ina West-saxonum regnum capessit; tenuítque annos triginta & septem: Monasterium autem *Glastonense* exstruxit. Eodem autem anno Cadwalla Romam profectus est, baptismúmq; à Papa suscepit; quem Papa Petrũ cognominavit, atqui circiter septimanam unam postea defunctus est. Porro, Ina fuit Cenredi: Cenredus Ceowaldi: Cinegelsi fratris: qui erant filii Cuthwini: Cuthwinus Ceaulini: Ceaulinus Cenrici: Cenricus Cerdici.

dcxc. Her Þeodorus Arcebiscop forþferde. ⁊ feng Beorhtƿald to þam biscopdome. ær ƿærun Romanisce biscopas. siþþan ƿærun Englisce ⁊

Hîc Theodorus Archiepiscopus obiit: & Episcopatum suscepit Bertualdus: priùs hîc Romani erant Episcopi; postea verò Angli.

691 692 693

dcxciiii. Her Cantƿare geþingodan ƿiþ Ine. ⁊ him gesealdon xxx. manna. forþon þe hi ær Mul forbærndon. ⁊ Ƿihtred feng to Cantƿara rice. ⁊ heold xxxiii. ƿintra. se Ƿihtred wæs Ecgbyrhting. Ecgbyrht Arcenbyrhting. Ercenbyrht Eadbalding. Eadbald Æþelbyrhting ⁊

Hîc Cantuarii cum Ina intercedebant, cui viros triginta donabant, quoniam Mollonem priùs cremaverant: hinc Wihtredus Cantuariorum regnum suscepit; qui triginta & tres annos tenuit. Wihtredus fuit Egberti: Egbertus Erconberti: Erconbertus Eadbaldi: Eadbaldus Ethelberti.

695 696 697 698
699 700 701 702

dcciii. Her Hedde biscop forþferde. ⁊ he heold þone biscopdom xxvii. ƿintra on Ƿintanceastre ⁊

Hîc Hedda Episcopus diem obiit; & Episcopatum in civitate Wintonensi, viginti septem annos tenuit.

dcciiii. Her Æþelred Pending Mercna cyning onfeng munuc hade. ⁊ þæt rice heold xxix. ƿintra. þa feng Cenred to ⁊

Hîc Ethelredus Pendę, Regis Merciorum filius, vitam subiit monasticam; regnóque viginti novem annos potitus est; postea autem Cenredus suscepit.

dccv.

dccv. Her Ealdferþ Norþan-hymbra cyning forþferde. ⁊ Seaxwulf biscop;

Hic Ealdferthus Northanhymbrorum Rex obiit: & Episcopus Seaxvulfus.

706 707 708

dccix. Her Aldhelm biscop forþferde se wæs be westan wuda biscop. ⁊ wæs to dæled in forewearðum Danieles dagum in twa biscop scira west Seaxna lond. ⁊ ær hit wæs an. oþer heold Daniel. oþer Aldhelm. æfter Aldhelme feng Forþhere to. ⁊ Ceolred feng to Myrcna rice. ⁊ Cenred for to Rome ⁊ Offa mid him;

Hic Aldelmus Episcopus obiit, qui ad occidentalem saltum, sive sylvam in Episcopali domo sedit: Episcopatus ille in anterioribus Danielis Episcopi diebus in parœcias duas, terræ quoq; West-saxonicæ, divisus erat; (qui antea unus exstitit:) alteri præfuit Daniel: alteri Aldelmus: post Aldelmum suscepit Fortherus; quando Ceolredus regno Merciorum potitus est: nunc Cenredus Romam adiit, atque unà Offa.

dccx. Her Beorhtfryþ ealdorman feaht wiþ Peohtas. ⁊ Ine ⁊ Nun his mæg gefuhton wiþ Gerente Weala cyninge;

Hic Beorhtfridus Dux, contra Pictos dimicabat: Ina autem & Nun propinquus ejus, cum Gerente, Rege Wallorum, bellum gessit.

711 712 713

dccxiiii. Her forþferde Guðlac se halga;

Hic Guthlacus sanctus ille obiit.

dccxv. Her Ine ⁊ Ceolred fuhton æt Wodnes beorhe;

Hic Ina & Ceolredus apud *Wodnesburh* dimicabant.

dccxvi. Her Osred Norþan-hymbra cyning wearþ ofslægen. se hæfde iiii. winter rice. ⁊ æfter Ealdferþe. ða feng Cenred to rice ⁊ heold ii. gear. ða Osric ⁊ heold xi. gear. ⁊ on ðam ilcan geare Ceolred Myrcna cyning forþferde. ⁊ his lic liþ on Licetfelda. ⁊ Æðelredes Pendinges on Beardanigge. ða feng Æþelbald to rice on Mercum ⁊ heold xli. winter. Æðelbald wæs Alweoing. Alweo Eawing. Eawa Wybing. þæs cyn is beforan awriten. ⁊ Ecbyrht se arweorþa wæron in ðam * ealonde þa munecas on ryht gecyrde þ hi Eastrou on riht heoldon ⁊ ða cyricligan scare;

*sc. Hii.

Hic Osredus Northanhymbrorum Rex occisus est; qui regno septennium potitus est: Post illum autem Ealdferthus: Cenredus postea regnum capessit, & biennium tenuit; dein Osricus, tenuitq; annos undecim: Eodémq; anno Ceolredus Merciorum Rex obiit; cujus corpus *Lichfeldiæ* sepultum jacet; ut etiam Ethelredi Pendæ filii, *Beardaniggæ*: Ethelbaldus postea regnum capessit Merciorum; annósque quadraginta & unum tenuit: Ethelbaldus fuit Alwei: Alweus Eoppæ: Eoppa Wibbæ: cujus genealogia antè descripta est: nunc autem Ven. Ecbertus monachos illius * Insulæ in gyrum convertit, ità ut festum Paschale, & tonsuram Ecclesiasticam rectè observassent.

717

dccxviii. Her Ingild forþferde Ines broðor. ⁊ hiora sweostur wæron Cwenburh ⁊ Cuþburh. ⁊ sio Cuþburh þ lyf æt Winburnan aræde wæs. ⁊ hio forgifen Norþan-hymbra cyninge Ealdferþe. ⁊ hi be him lifiendum hi gedældun;

Hic Ingelsus, Inæ frater, obiit: quorum sorores erant Cuenburga & Cuthburga: hæc autem Cuthburga in vitam monasticam, monasterium apud *Winburnan* instituit: Hæc data nuptum fuit Northanhymbrorum Regi Alfrido: sed ab illo adhuc vivente (*vita monasticæ studio*) sejuncta fuit.

719 720
dccxxi. Her Daniel ferde to Rome ⁊ þy ylcan geare Ine ofsloh Cyneƿulf.

Hic Daniel Romam adiit: eodémq; anno Ina Kinevulfum occidit.

dccxxii. Her Æþelburh cwen toƿearp Tantun ⁊ Ine ær tymbrede. ⁊ Ealdbryht ƿrecca geƿat on Suþrie ⁊ on Suð Seaxe ⁊ Ine gefeaht ƿiþ Suð Seaxum.

Hic Ethelburga Regina castrum *Tantun* destruxit, quod priùs exstruxit Ina; & Aldbrihtus in Suthria & Southsexia exul periit: Ina autem contra Suthsaxonas pugnabat.

723 724
dccxxv. Her Ƿihtred Cantƿara cyning forþferde ðæs cyn is beforan. [⁊ Eadberht feng to Cent rice.] ⁊ Ine feaht ƿiþ Suþ Seaxan. ⁊ ðær ofsloh Ealbyrht.

Hic Wightredus Rex Cantuariorum obiit: cujus genealogia antè *recensetur:* [*Eadbertus autem Cantii regnum capessit:*] Et Ina contra Suthsaxonas pugnabat, ibíque Aldbrihtum fudit.

726 727
dccxxviii. Her Ine ferde to Rome. ⁊ þær his feorh geseald. ⁊ feng Æþelheard to Ƿest Seaxna rice. ⁊ heold xiiii. gear. ⁊ ðy ilcan geare gefuhton Æðelheard. ⁊ Osƿald se Æðeling. ⁊ se Osƿald ƿæs Æðelbalding. Æðelbald Cynebalding. Cynebald Cuðƿining. Cuðƿine Ceaƿlining.

Hic Ina Romam adiit, ibíque spiritum efflavit: hinc Ethelhardus Westsaxonum regnum capessit, tenuítq; annos quatuordecim: eodémq; anno Ethelhardus contra Oswaldum juvenem dimicabat: Oswaldus autem fuit Ethelbaldi: Ethelbaldus Cynebaldi: Cynebaldus Cuthwini: Cuthwinus Ceaulini.

dccxxix. Her cometa se steorra hine oþieƿde. ⁊ Scs. Ecgbyrht forþferde.

Hic stella *Cometa* vulgò dicta, apparet: nunc S. Ecbertus obiit.

dccxxx. Her Osƿald se Æðeling forþferde.

Hic Oswaldus Clito obiit.

dccxxxi. Her ƿæs ofslegen Osric Norðan-hymbra cyning. ⁊ feng Ceolƿulf to ðam rice. ⁊ heold viii. gear. se Ceolƿulf ƿæs Cuthaing. Cuþa Cuðƿining. Cuðƿine Leodƿalding. Leodƿald Ecgƿalding. Ecgƿald Eadhelming. Eadhelm Ocging. Ocga Iding. Ida Eopping. ⁊ Beorhtƿald Arcebisceop gefor. ⁊ ðy ilcan geare Tatƿine ƿæs gehalgod to Arcebisceope.

Hic Osricus Northanhymbrensium Rex occisus fuit: dein Ceolvulfus capessit regnum; tenuítque octo annos: Ceolvulfus erat Cuthæ; Cutha Cuthwini; Cuthwinus Leodwaldi; Leodwaldus Ecgwaldi; Ecgwaldus Aldelmi; Aldelmus Ocgæ; Ocga Idæ; Ida Eoppæ; Beorhtwaldus autem Archiepiscopus obiit: Eodémque anno Tatwinus in Archiepiscopum consecratus fuit.

732
dccxxxiii. Her Æðelbald geeode Sumurtun. ⁊ sunne aþistrode.

Hic Ethelbaldus castellum de *Somertone* obsidione cinxit: Sol autem obscuratus est.

dccxxxiiii. Her ƿæs se mona sƿilce he ƿære mid blode begoten ⁊ ferde forþ Tatƿine ⁊ Beda.

Hic Luna fuit quasi sanguine superfusa: nunc autem Tatwinus & Beda obierunt.

735
dccxxxvi. Her Noðelm Arcebisceop onfeng pallium from Romana bisceop.

Hic Nothelmus Archiepiscopus ab Episcopo Romano pallium accepit.

dccxxxvii.

dccxxxvii. Her Forþhere Biscop ⁊ Friþogið cwen ferdan to Rome.

Hic Fortherus Episcopus, cum Frithogitha Romam perrexit.

dccxxxviii. Her Eadbryht Eating. Eata Leodwalding. feng to Norþanhymbra rice ⁊ heold xxi. winter. ⁊ his broþor wæs Ecgbyrht Eating. Arcebisceop ⁊ hi restaþ begen on Eoforwic ceastre on anum Portice.

Hic Eadbirtus Eatæ; qui fuit Leodwaldi, regnum Northanhymbrorum capessit; quod viginti annos & unum tenuit: cujus frater erat Ecbertus Eatæ filius, Archiepiscopus: uterq; autem in quodam porticu Ecclesiæ, Eboraci civitatis requiescunt.

739 740

dccxli. Her Æþelheard cyning forðferde ⁊ feng Cuþred to West Seaxna rice ⁊ heold xvi. wintra ⁊ heardlice gewonn [* wiþ] Eþelbald cyning ⁊ Cuþbryht wæs to Arcebisceope gehalgod. ⁊ Dun biscop to Hrofes ceastre.

* MS. B.

Hic Ethelheardus Rex obiit; & Cuthredus Westsaxonum regnum capessit, tenuitque annos septemdecim: qui cum Ethelbaldo Rege graviter confligebat. Cuthbertus autem in Archiepiscopum consecratus fuit; & Dunnus in Episcopum Hrofensem.

742

dccxliii. Her Æþelbald ⁊ Cuþred fuhton wið Wealas.

Hic Æthelbaldus, & Cuthredus contra Wallos pugnabant.

dccxliiii. Her Daniel gesæt on Wintan ceastre. ⁊ Hunferþ feng to bisceop dome.

Hic Daniel (*privatus*) resedit in Wintonensi civitate; cujus Episcopatum Hunfridus suscepit.

dccxlv. Her Daniel forþferde. ða wæs xliii. wintra agan siþþan he onfeng biscopdome.

Hic Daniel obiit: tunc autem quadragesimus & tertius effluxit annus ex quo Episcopatum accepit.

dccxlvi. Her mon sloh Selred cyning.

Hic Selredus Rex occisus est.

747

dccxlviii. Her wæs ofslegen Cynric West Seaxna Æþeling. ⁊ Eadbryht Cantwara cyning forþferde. [⁊ Æðelbyrht Wihtredes sunu cinges feng to ðam rice.]

Hic Kenricus Westsaxonum Clito occisus, Eadbertus autem Cantuariorum Rex obiit; [*Et Ethelbertus Wihtredi Regis filius regnum suscepit.*]

749

dccl. Her Cuþred cyning gefeaht wið Æðelhun þone ofermedan ealdormon.

Hic Cuthredus Rex cum Ethelhunno duce illo animosissimo pugnabat.

751

dcclii. Her Cuþred gefeaht þy twelftan geare his rices æt Beorgforda wið Æðelbald.

Hic Cuthredus anno regni sui duodecimo, cum Ethelbaldo apud *Beorhtfordam* dimicabat.

dccliii. Her Cuþred feaht wið Wealas.

Hic Cuthredus contra Wallos pugnabat.

dccliiii. Her Cuþred forþferde ⁊ Cyneheard onfeng biscopdome æfter Hunferþe on Wintan ceastre. ⁊ Cantwara burh forbarn ðy geare. ⁊ Sigebryht feng to West Seaxna rice ⁊ heold an gear.

Hic Cuthredus obiit; & Cyneheardus post Hunferthum in civitate Wintoniensi suscepit Episcopatum: civitas autem Dorobernia eodem anno conflagravit; nunc Sigebertus regnum Westsaxonum suscepit; unúmque annum tenuit.

dcclv. Her Cynewulf benam Sigebryht

Hic Kinevulfus Westsaxonum

his rices. ⁊ west Seaxna wiotan for unryhtum dædum buton Hamtun scyre. ⁊ he hæfde þa oþ he ofsloh þone ealdorman þe him lengest wunode. ⁊ hine þa Cynewulf on Andred adræfde. ⁊ he þær wunode. oþ þ hine an swan ofstang æt * Pruutes flodan. ⁊ he wræc ðone ealdorman Cumbran. ⁊ se Cynewulf oft miclum gefeohtum feaht wið Britwealum. ⁊ ymb xxxi. winter ðæs te he rice hæfde he wolde adræfan ænne æþeling se wæs Cyneheard haten. ⁊ se Cyneheard wæs ðæs Sygebryhtes broður. ⁊ ða geacsode he ðone cyninc lytle werede on wif cyþþe on Meran tune. ⁊ hine ðær berad. ⁊ ðone bur utan beeode. ær hine ða men onfunden ðe mid ðam cyninge wærun. ⁊ ða ongeat se cyning þ. ⁊ he on ða duru eode ⁊ ða unheanlice hine werede oþ he on ðone æþeling locude. ⁊ ða ut ræsde on hine ⁊ hine miclum gewundade. ⁊ hi ealle on ðone cyning wæron feohtende oð ðæt hy hine ofslegenne hæfdon. ⁊ ða on ðæs wifes gebærum onfundan ðæs cyninges ðegnas ða unstylnesse. ⁊ ða ðider urnon swa hwelc swa ðonne gearo wæs ⁊ radost [eþeling gehwelcum feoh ⁊ feorh gebead.] ⁊ hiora nænig hit geðingian nolde. ac hi ealle lægon butan anum Bryttiscum gisle. ⁊ se [swiðe] gewundad wæs. ða on morgene gehyrdun þ ðæs cyninges þegnas þe him beæftan wæran þ se cyning ofslegen wæs. ða ridon hy ðyder ⁊ his ealdorman Osric ⁊ Wiferþ his ðegn. ⁊ þa men ðe he beæftan him læfde ær. ⁊ ðone æþeling on ðære byrig metton þær se cyning ofslegen læg. ⁊ ða gatu him to belocene wæron. ⁊ ða ðær to eodan. ⁊ ða gebead he him heora agene dom feos ⁊ londes. gif hy him ðæs rices

*Pryfetes. B.

primatibus adjutus Sigeberti regnum, pro malefactis suis totum quidem, exceptâ Hamtonensium provinciâ, occupavit: Eam autem eoúsque tenuit, quoad Ducem quendam, (qui apud illum diutissimè superfuit) Rex Sigebertus peremisset; Regem autem Cinevulfus in saltum qui *Andred* dicitur, expulit; ibíque mansit donec Sigebertum illum subulcus quidam, apud *Bruntes flodan* confoderet: sic de Duce, nomine Cumbrano vindictam sumens; Kinevulfus autem præliis haud exiguis contra Wallo-Britannos pugnabat: & circiter annum trigesimum primum, ex quo regnum adeptus est, expellere voluit Clitonem quendam, qui Cyneheard dicebatur: (hic quidem Cyneheard frater Regis Sigeberti fuit.) cùm enim innotuisset Regi, (*Clitonem*) hunc parvo exercitu comitatum, mulierculæ cujusdam consuetudine, apud *Merantunam* usum fuisse; eò equitabat Rex; oppidum circumit: sed illum antea invenerunt milites qui Regi affuerant; quòd cùm intellexisset Rex, prosiliit in januam: indecorè etiam seipsum exercuit donec Clitonem istum conspiceret: continuò in illum fecit impetum; eundémque multùm vulneravit: contrà, illi omnes in regem pugnabant, donec peremissent: hinc in ædibus mulierculæ, famuli Regis tumultum intelligunt: illò accurrunt, prout quisque paratissimus, & velocissimus fuit; quorum singulis, [*Clito pecuniam & salutē promisit:*] at horum nemo intercessioni dare locum vellet: hinc comminus pugnabant, (*Clitonis socii*) donec omnes occisi jacerent, unico obside Britanno, qui valde quoque dissectus fuit, excepto: manè autem cùm audissent reliqui servi regis, qui juxtà erant, Regem interfectum esse, illò quoque equitabant, cùm Dux ejus Osricus, tum Wiverthus Comes, tum milites quoque quos antea ponè reliquerat: hi Clitonem in oppido, ubi Rex occisus est, jacentem inveniunt: necnon januæ illi occlusæ erant: ædes verò intrabant: Clito illis promisit sui ipsius (*ob occisum Regem*) redemptionis pretium; & terras quoq; si illis visum fuerit, ut regno potiri posset; quibus etiam dicens, subjunxit, suos co-

uðon. ⁊ him cyþþon ꝥ hiora magas him mid wæron. ða ðe him from noldon. ⁊ þa cwædon hi ꝥ heom nenig mæg leofra nære ðonne heora hlaford. ⁊ hy næfre his banan folgian noldan. ⁊ ða budan hy heora magum ꝥ hy gesunde from eodon. ⁊ hy cwædon ꝥ ꝥ ilce heora geferum geboden wære ðe ær mid ðam cyninge wærun. ða cwædon hy ꝥ hy hy ðæs ne on munden ðon ma ðe eowre geferan ðe mid ðam cyninge wæron ofslegene. ⁊ hy ða ymb ða gatu feohtende wæron oþ ꝥ hy ðær inne fulgon. ⁊ ðone æðeling ofslogon. ⁊ ða men ðe him mid wærun ealle butan anum. se wæs ðæs ealdormonnes godsunu. ⁊ he his feorh generede ⁊ þeah he wæs oft gewundod ÷ ⁊ se Cynewulf ricsode xxxi. wintra. ⁊ his lic liþ on Wintanceastre. ⁊ þæs æþelinges æt Acsan mynstere. ⁊ heora riht fæderen cyn geþ to Cerdice. ⁊ þy ilcan geare mon ofsloh Æðelbald Myrcna cyning on Seccan dune. ⁊ his lic liþ on Hreopan dune. ⁊ Beornred feng to rice ⁊ lytle hwile heold. ⁊ ungefealice. ⁊ ðy ilcan geare Offa cyning feng to rice. ⁊ heold xxxix. wintra. ⁊ his sunu Ecgverþ heold xl. daga ⁊ an hund daga ÷ Se wæs Offa Ðincferþing. Ðincferð Eanwulfing. Eanwulf Osmoding. Osmod Eawing. Eawa Wybing. Wybba Creoding. Creoda Cynewalding. Cynewald Cnebbing. Cnebba Iceling. Icel Eomæring. Eomær Angelþeowing. Angelþeow Offing. Offa Wærmunding. Wærmund Wyhtlæing. Wihtlæg Wodening ÷

gnatos cum ipso unà adesse, qui quidem abesse sponte nolunt; verùm illi retulerunt, quòd illis nemo cognatorum charior suo domino rege exstaret: & quòd nunquam mandato suo obsequi vellent: rogabant insuper, ut qui è cognatis suis (*intus essent*) salvi, & superstites excederent: responderunt quòd hoc idem sociis suis pactum esset, qui antè Regi adfuerant: tum dixerunt, quòd ipsi illos (*cognatos suos*) non magìs curare, quàm socios vestros, qui cum Rege interempti erant: hinc ad portas pugnatum est, donec Inam sequerentur, Clitone isto occiso, cum militibus qui unà erant, præter unum solum, qui ab hoc Duce (*ad fontem sacrum*) susceptus fuit; & ejus vitam procurabat, quantumvìs sæpe, & plurimùm vulneratus esset. Hìc Cinevulfus triginta annos & unum regnavit; cujus corpus sepultum jacet *Wincestriæ*, & Clitonis hujus *Acseminstriæ:* quorum patrium genus rectum ad Cerdicum tendit; eodémque anno Ethelbaldus Rex Merciorum *Secan-dunæ* occisus est; cujus corpus *Repan-dunæ* sepultum jacet: Beornredus autem regnum capessit; & aliquantisper tenuit: Eodémque anno Rex Offa regnum suscepit, annósque triginta & novem tenuit; filiúsque suus Egferd tenuit centum & quadraginta dies. Idem Offa fuit filius Dingferti; Dingfertus Ednulfi; Eanulfus Osmodi; Osmodus Eawæ; Eawa Wybbæ; Wybba Creodæ; Creoda Cynewaldi: Cynewaldus Cnebbæ; Cnebba Iceli; Icelus Eomeri; Eomerus Angeltheowi; Angeltheowus Offæ; Offa Weremundi; Weremundus Wihtlegi; Wihtlegus Wodeni.

dcclviii. Her Cuþbryht Arcebiscop forþferde ÷

Hìc Cuthbertus Archiepiscopus obiit.

dcclix. Her Bregowine wæs to Ærcebiscop gehadod to Sce. Michaheles tyde ÷

Hìc Bregowinus in Archiepiscopum, die festivitatis S. Michaelis, consecratus fuit.

dcclx. Her Æþelbryht Cantwara cyning forþferde ÷ [se wæs Wihtredes cinges sunu ÷]

Hìc Ethelbertus Cantuariorum Rex obiit, [*qui fuit Regis Wihtredi filius.*]

DCCLXI. [Her wæs se micela winter.]

[*Hîc hyems exstitit asperrima.*]

762

DCCLXIII. Her Anbryht wæs gehadod to Arcebisceope on þonne feowerteogan dæge ofer midne winter.

Hîc Janbryhtus in Archiepiscopum, die post hyemem mediam, decimo quarto consecratus fuit.

DCCLXIIII. Her Jeanbryht arcebisceop onfeng pallium.

Hîc Anbryhtus Archiepiscopus pallium accepit.

765 766 767

DCCLXVIII. [Her forþferde Eadberht cing.]

[*Hîc Eadbertus Rex obiit.*]

769 770 771

DCCLXXII. Her Mildred biscop forþferde.]

Hîc Episcopus Mildredus obiit.

773

DCCLXXIIII. Her oþiewed read Cristes mæl on heofonum æfter sunnan setlgonge. ⁊ þy geare gefuhton Myrce ⁊ Cantware æt Ottanforda. ⁊ wunderlice nædran wæron gesegene on suð Seaxna londe.

Hîc rubra Christi crux in cœlis post solis occasum apparuit: eodem autem anno Mercii, & Cantuarienses apud *Ottan-fordam* bellum gesserunt: serpentes quoque visu mirabiles in australium Saxonum provincia visi sunt.

DCCLXXV. Her Cynewulf ⁊ Offa gefuhton ymb Bynsintun. ⁊ Offa nam þone tun.

Hîc Cynevulfus, & Offa, propter villam quæ *Bensintun* dicitur, pugnabant; Offa autem villam cepit.

776 777 778

DCCLXXX. Her eald Seaxe ⁊ Francan gefuhtan.

779

Hîc vetus Saxonia, & Franci pugnabant.

781 782 783

DCCLXXXIIII. Her Cyneheard ofsloh Cynewulf cyning ⁊ he þær wearþ ofslegen. ⁊ lxxxiiii. monna mid him. ⁊ ða onfeng Byrhtric west Seaxna rices. ⁊ he ricsode xvi. gear. ⁊ his lic liþ æt Werham. ⁊ his ryht fæderen cyn geð to Cerdice. [to þysan timan rixode Ealhmund cing innon Cent.]

Hîc Cyneheard Cynevulfum Regem occidit, ibíque unà cum octoginta quatuor militibus in bello periit; tunc autem Brictricus occidentalis Saxoniæ regnum capessit, & annos sedecim regnavit: cujus corpus apud *Werham* sepultum jacet; hujúsque patrium genus verum, ad Cerdicum redit. [*Hoc tempore Ealmundus Rex in Cantio regnabat.*]

DCCLXXXV. Her wæs geflitfullic sinoþ æt Cealchyðe. ⁊ Janbyrht Arcebisceop forlet summe dæl his bisceopdomes. ⁊ from Offan Cyninge Higebryht wæs gecoren. ⁊ Ecgverð to cyninge gehalgod.

Hîc Synodus contentiosa apud *Ceolchittam* cogebatur, idcirco Jainbertus Archiepiscopus aliquã Episcopatûs sui portionem amisit; & ab Offa Rege Higebrihtus (*Episcopus*) eligebatur, Egferthus autem in Regem consecratus.

786

DCCLXXXVII. Her nom Beorhtric cyning Offan dohtor Eadburhge. ⁊ on his dagum cwomon ærest iii. scipu. ⁊ ða se gerefa ðær to rad. ⁊ hi wolde drifan to ðæs cyninges tune ðy he nyste hwæt hy wæron. ⁊ hine mon ofsloh. Þ wæron ða ærestan scipu Deniscra

Hîc Brihtricus Rex Eadburgam Offæ filiam uxorem duxit; cujus diebus, primò tres (*piraticæ*) naves huc appulerant: eóque *exactor* (*sive* præpositus *Regis*) equo *vectus*, adiit; ad Regis autem villam cogere voluit, ex eo quòd unde essent, ignorabat; sed interea ibi occisus est: istæ porrò primonno

monna ðe Angel cynnes lond gesohton ;

mæ Danorum naves erant, quæ Anglorum Gentem petebant.

788 789
DCCXC. Her Janbyrht arcebiscop forþferde. ⁊ ðy ilcan geare ƿæs gecoren Æþelheard abbud to biscope ;

Hîc Jainbertus Archiepiscopus obiit, eodémque anno Ethelheardus Abbas in Episcopum electus est.

791
DCCXCII. Her Offa Myrcena cyning het Æþelbyrhte cyninge þ heafod ofslean ;

Hîc Offa Merciorum Rex Ethelbyrhti Regis caput amputari jussit.

793
DCCXCIIII. Her Adrianus Papa ⁊ Offa cyning forþferdon. ⁊ Æðelred Norþan-hymbra [cyning ƿæs ofslegen from his agenre ðeode. ⁊] Ceolƿulf biscop ⁊ Eadbald biscopas of ðam londe aforan ; ⁊ Ecgferþ feng to Myrcena rice. ⁊ ðy ilcan geare forþferde. ⁊ Eadbryht onfeng rice on Cent. ðam ƿæs oðer nama nemned Præn ;

Hîc Adrianus Papa, & Rex Offa defuncti sunt; & Ethelredus Northanhymbrorum [*Rex à gente propria interemptus est*;] Ceolvulfus *autem* & Eadbaldus Episcopi de regno excesserant: Ecgferthus autem Merciorum Regnum capessit, obiitque eodem anno: necnon Eadbrihtus aliàs Præn nuncupatus, Cantii Regno potitus est.

795
DCCXCVI. Her Ceolƿulf Mercna cyning oferhergade Cantƿara oþ Mersc. ⁊ gefengon Præn heora cyning. ⁊ gebundene hine on Myrce læddon ;

Hîc Ceolvulfus Merciorum Rex Cantuarios, usque ad Merciam vastabat, quorum Regem Præn, captum, ligatúmque in Merciam abduxerunt.

DCCXCVII. Her Romane Leone þam Papan his tungan forcurfon. ⁊ his eagan astungon. ⁊ hine of his setle aflymdon. ⁊ ða sona eft Gode fultumiendum he meahte geseon. ⁊ sprecan. ⁊ eft ƿæs Papa. sƿa he ær ƿæs ;

Hîc Leonem, Romanum Papam, excisâ linguâ effossísq; oculis de sede sua (*Episcopali*) deturbarunt; quin haud multò pòst, Deo adjutante, cùm videre, tum loqui potens, Papa denuo, prout antè fuit, constitutus est.

798
DCCXCIX. Her Æþelheard Arcebiscop ⁊ Cynebryht ƿest Seaxna biscop foran to Rome ;

Hîc Ethelheard Archiepiscopus, & Cinebrihtus occidentalium Saxonum Episcopus, Romam profecti sunt.

DCCC. Her Beorhtric Cyning forðferde. ⁊ Ƿorr ealdorman. ⁊ Ecgbryht feng to ƿest Seaxna rice. ⁊ ðy ylcan dæge rad Æþelmund ealdorman of Hƿiccum ofer æt Cynemæres forda. ða mette hine Ƿeoxtan ealdorman mid Ƿilsætum. ðær ƿearð micel gefeoht. ⁊ ðær begen ofslegene ða ealdormen ⁊ Ƿilsæton namon sige ;

Hîc Beorhtricus Rex obiit; & Worrus Dux; Ecbryhtus autem occidentalium Saxonum regnum capessit: eodem quoq; die Ethelmundus Dux apud *Kimeres-fordam*, à Wicciis equo vectus transiit; cui Weolstanus Dux, cum Wiltonensibus obviam fecit; ubi ingens pugna fuit, amboque ibi duces corruerunt; Wiltonenses autem victoriam adepti sunt.

801
DCCCII. Her ƿæs gehadod Beornmod biscop to Hrofes ceastre ;

Hîc Beornmodus, Hrofensis Ecclesiæ præsul consecratus fuit.

DCCCIII. Her Æþelheard arcebiscop forþferde. ⁊ Wulfred wæs to Arcebisceope gehadod. ⁊ Forþred abbud forþferde;

Hîc Ethelheard Archiepiscopus obiit; & Wulfredus in Archiepiscopum consecratus est; obiit autem Forthredus Abbas.

DCCCIV. Her Wulfred Arcebisceop pallium onfeng;

Hîc Wulfredus Archiepiscopus accepit pallium.

DCCCV. Her Cuþred cyning forþferde on Cantwarum. ⁊ Ceolburh abbodisse. ⁊ Heabyrhte ealdorman;

Hîc obiit Rex Cuthredus apud Cantuarios, necnon Ceolburga Abbatissa, & Comes Eadbirhtus.

806 807 808 809

810 811

DCCCXII. Her Carl cyning forþferde ⁊ he ricsode fif ⁊ feowertig. wintra. ⁊ Wulfred Arcebiscop. ⁊ Wigbryht west Seaxna biscop foron begen to Rome;

Hîc Carolus Imperator obiit, postquam quinquaginta & quinq; annos regnasset: Wulfredus autem Archiepiscopus, & Wibertus occidentalium Saxonum Episcopus, uterque Romam profecti sunt.

DCCCXIII. Her Wulfred Arcebiscop mid bletsunge ðæs Papan Leon hwearf to his agnum bisceopdome. ⁊ ðy geare gehergade Ecgbyrht cyning on west Wealas from easte weardum oþ weste wearde;

Hîc Wulfredus Archiepiscopus ad Episcopatum suum, cum benedictione Papæ Leonis, reversus est: Eodem insuper anno Ecbertus Rex occidentales Wallos, ab oriente scil. ad occasum usque vastavit.

DCCCXIV. Her Leo se æþela Papa ⁊ se halga forþferde. ⁊ æfter him Stephanus feng to rice.

Hîc Leo Papa Nobilis, & Sanctus obiit: post illum autem Stephanus regimen capessit.

815

DCCCXVI. Her Stephanus Papa forþferde. ⁊ æfter him wæs Pascalis to Papan gehadod. ⁊ ðy ylcan geare forbarn Ongel [*cynnes] scolu;

* Sic Ms. B.

Hîc Stephanus Papa obiit; post illum autem Paschalis in Papam consecratus: est eodémque anno Anglorum schola conflagravit.

817 818

DCCCXIX. Her Cenwulf Mercna cyning. forþferde. ⁊ Ceolwulf feng to rice. ⁊ Eadbyrht ealdormon forþferde;

Hîc Cenvulfus Merciorum Rex obiit, & Ceolvulfus regnum capessit; Eadbyrhtus Dux obiit quoque.

820

DCCCXXI. Her wearð Ceolwulf his rices bescired;

Hîc Ceolvulfus regno expellitur.

DCCCXXII. Her twegen ealdormen wurdon ofslegene. Burhelm ⁊ Muca. ⁊ sinoþ wæs æt Clofes*hoo;

* Sic MS. B.

Duces hîc duo, Burhelmus & Muca corruerunt, synodus quoq; apud *Clovesho*, cogebatur.

DCCCXXIII. Her wæs Weala gefeoht ⁊ Defna æt Gafulforda. ⁊ ðy ylcan geare gefeaht Ecbryht cyning ⁊ Beornwulf cyning on Ellendune. ⁊ Ecgbryht sige nam. ⁊ ðær wæs micel wæl geslegen. þa sende he Æþelwulf his sunu of ðære fyrde. ⁊ Ealhstan his bisceop. ⁊ Wulf-

Hîc Wallorum pugna, & Domnaniensium apud *Gaful-fordam* fuit; eodem quoque anno Ecbertus, & Beornulfus Reges in *Ellandune* dimicarunt: Egbertus autem victoriâ est adeptus: magna quoq; strages facta fuit; deinde Ethelvulfum filium ejus, suúmq; Episcopum Alhstanum, suum quoq;

heard

heard his ealdorman to Cent micele werede. ⁊ hy Baldred þone cyning norþ ofer Temese adrifon. ⁊ Cantware him to cyrdon ⁊ Suþrige. ⁊ Suð Seaxe. ⁊ East Seaxe. ðy hy from his mægum ær mid unrihte anidde werun. ⁊ þy ylcan geare East Engla cyning ⁊ seo ðeod gesohte Ecbryht cyning him to friðe ⁊ to mundboran for Myrcna ege ⁊ ðy geare slogon East Engle Beornwulf Mercna cyning;

ducem Wulfheardum de acie sua, magno cum exercitu, Cantium misit; qui Baldredum Regem, Aquilonem versus, trans *Tamesin* fluvium abegerunt; Cantuarii verò ad illum redierunt; necnon, *Suthregienses*, australes Saxones, Saxonesque orientales, illi scil. qui à propinquis, sive commilitonibus suis, vi non ità pridem, & necessitate abducti erant; eodem autem anno orientalium Anglorum Rex, & populus Ecbertum Regem, pacis suæ, & patrocinii causâ, idque metu Merciorum appellabant; anno quoq; dicto, Angli orientales Beornulfum Merciorum Regem fuderunt.

824

DCCCXXV. Her Ludecan Mercna cyning. ⁊ his v. ealdormen mon ofsloh mid him. ⁊ Wiglaf feng to rice;

Hîc Ludecen Merciorum Rex, ejusque consules quinq; unà occisi sunt; hinc Wilafus regnum capessit.

826

DCCCXXVII. Her mona aþystrode on middes wintres mæsse niht. ⁊ ðy illcan geare geeode Ecgbryht cyning Mercna rice. ⁊ eal þ be suþan Humbre wæs. ⁊ he wæs se eahteða cyning se þe Bretwalda wæs. ærest Ælle suþ Seaxna cyning. se ðus micel rice hæfde. se æftera wæs Ceaulin west Seaxna cyning. se ðrydda wæs Æðelbryht Cantwara cyning. se feorþa wæs Rædwald East Engla cyning. fifta wæs Edwine Norðan-hymbra cyning. syxta wæs Oswald. se æfter him ricsode. seofeða wæs Oswio Oswaldes broþor. eahtoþa wæs Ecgbryht west Seaxna cyning. ⁊ se Ecgbryht lædde fyrde to Dore wið Norþan-hymbre. ⁊ hy him ðær eaðmedo budon. ⁊ geþwærnesse. ⁊ hy on ðam tohwurfan;

Luna hîc obscurata est, ipsâ nativitatis Christi nocte. Eodem insuper anno Ecbertus Rex sibi Merciorum Regnum subegit. totum viz. quod ab australi parte *Humbræ* fluvii situm est. Regum autem qui Britannos devicerunt, Octavus fuit: Primus quidem Ælle, australium Saxonum Rex, qui tantum obtinuit imperium: Secundus porro, Ceaulinus, occidentalium Saxonum Rex: Ethelbyrhtus Cantuariorum Rex, tertius: Quartus erat Orientalium Anglorum Rex, Redwaldus: Edwinus Northanhymbrorum Rex, Quintus: Sextus, quiq; post illum regnabat, Oswaldus: Septimus, Oswio Oswaldi frater: Ecbertus denique occidentalium Saxonum Rex, octavus: Ecbertus autem exercitum *Deiram* contra Northanhymbrenses duxit; qui se illi, *quâ decuit* humilitate, subjecerunt, & concordiâ: quiq; ab invicem (*absque pugna*) ad suos redierunt.

DCCCXXVIII. Her eft Wilaf onfeng Myrcna rices. ⁊ Æðelwald biscop forþferde. ⁊ ðy ylcan geare lædde Ecgbryht cyning fyrde on Norþwealas. ⁊ he hy* to eadmodre hyrsumnisse gedyde;

Hîc Wilafus denuo Merciorum regnum capessit; necnon Ethelwaldus Episcopus obiit: codémque anno Ecbertus Rex exercitum contra Wallos aquilonares duxit; hósq; is sibi humili obsequio subjecit.

* *Sic Ms. B.*

DCCCXXIX. Her Wulfred Ærcebiscop forþferde;

Hîc Wulfredus Archiepiscopus obiit.

DCCCXXX. Her Ceolnoð wæs gecoren to

Hîc Ceolnothus in Episcopum

biscop.

biscceope ⁊ gehadod. ⁊ Feologild Abbud forþferde ;

DCCCXXXI. Her Ceolnoþ arcebisceop onfeng pallium ;

DCCCXXXII. Her hæþene men oferhergadon Sceapige ;

DCCCXXXIII. Her gefeaht Ecgbryht cyning ƿiþ xxxv. sciphlæsta æt Carrum. ⁊ ðær ƿearþ micel ƿæl geslegen. ⁊ ða Deniscan ahton ƿælstoƿe geƿeald. ⁊ Hereferð ⁊ ƿigen tƿegen bisceopas forþferdon. ⁊ Dudda ⁊ Osmod tƿegen ealdormen forþferdon ;

834

DCCCXXXV. Her com micel sciphere on ƿest ƿealas. ⁊ hie to anum gecyrdon ⁊ ƿiþ Ecgbryht ƿest Seaxna cyning ƿinnende ƿæron. ða he þ hyrde ⁊ mid fyrde ferde. ⁊ him ƿiþfeaht æt Hengest dune. ⁊ ðær geflymde ge ða ƿealas ge ða Deniscan ;

DCCCXXXVI. Her Ecgbryht cyning forþferde. ⁊ hine hæfde ær Offa Myrcna cyning. ⁊ Beorhtric ƿest Seaxna cyning aflymed iii. gear of Angel cynnes lande on Fronclond ær he cyning ƿære. ⁊ þy fultumode Beorhtric Offan ðy he hæfde his dohtor him to cƿene. ⁊ se Ecgbryht ricsode xxxvii. ƿintra ⁊ vii. monaþ. ⁊ feng Æþelƿulf Ecgbryhting to ƿest Seaxna rice. ⁊ he sealde his suna Æþelstane Cantƿara rice. ⁊ east Seaxna. ⁊ Suþrigea ⁊ suþ Seaxna ;

DCCCXXXVII. Her ƿulfheard ealdorman gefeaht æt Hamtune ƿiþ xxxiii. sciphlæsta. ⁊ ðær micel ƿæl geslog ⁊ sige nom. ⁊ þy geare forþferde ƿulfheard. ⁊ ðy ylcan geare gefeaht Æþelhelm dux ƿiþ Deniscne here on Port mid Dorsætum. ⁊ gode ƿhile ðone here geflymde. ⁊ ða Deniscan ahton ƿæl stoƿe geƿeald. ⁊ ðone Ealdorman ofslogon ;

electus & ordinatus fuit; Feologithus autem Abbas obiit.

Hic Ceolnothus Archiepiscopus pallium accepit.

Hic Pagani *Sceapige* devastarunt.

Hic Ecbertus Rex contra naves triginta quinque piratarum, apud *Carrum* pugnabat: magnâq; ibi strages facta; Dani quoque loco stragis, *sive prælii*, potiti sunt: Herefridus autem & Wigferthus, Episcopi duo obierunt; necnon Dudda & Osmundus, Duces ambo defuncti sunt.

Hic magna classis (*Danorum*) contra Wallos, (*sive Britannos*) occidentales appulit; utriq; verò in unum coalescentes, contra Ecbertum occidentalium Saxonum Regem contendebant; id protinus audivit Rex, & cum exercitu profectus, apud *Hengestes-Dunam* pugnat contrà; atq; indè, cùm Britannos tum Danos fugabat.

Hic obiit Rex Ecbertus: illum autem antea, Offa Merciorum Rex, & Brihtricus, Rex occidentalium Saxonum ab Anglorum gente, in terram Francorum, per triennium, (sed priusquam Rex esset,) expulerunt; ob id quoq; Brihtricus Offam adjutabat; quoniam filiam ejus sibi in Reginam duxit: Ecbertus triginta & septem annos, cum mensibus septem, regno potitus est; hinc Ethelvulfus, Ecberti filius, occidentalium Saxonum regnum capessit: filio autem suo Ethelstano Ecbertus Cantuariorum, Saxonum orientalium, Suthregiensium, & Suthsaxonum regnum donavit.

Hic Vulfheardus Dux contra triginta & tres Piratarum naves, apud *Hamtun* pugnabat; ubi magna strages facta ab eodem fuit; quiq; victoriam adeptus est: Eodẽ quoque anno obiit Vulfheardus. Eodémque Ethelhelmus consul contra exercitum Danorum apud *Port*, cum Dorsetensibus bellum gessit; qui per multum tempus exercitum fugabat: Dani verò prælii loco potiti, Ethelhelmum consulem fuderunt.

DCCCXXXVIII.

dcccxxxviii. Her Herebryht ealdormon ƿæs ofslegen from hæþenum monnum. ⁊ monige mid him on Mersc ƿarum. ⁊ ðy ylcan geare eft on Lindesse ⁊ on east Englum ⁊ on Cantƿarum ƿurdon monige men ofslegene from ðam herige.

Hic Herebertus comes à Paganis, multique alii unà apud *Mereswarum* occisi sunt: eodémque anno haud multò pòst, in *Lindissa* regione, & Anglis Orientalibus, Cantuariis quoque, multi ab exercitu interfecti sunt.

dcccxxxix. Her ƿæs micel ƿæl slyht on Lundene. ⁊ on Cƿantaƿic. ⁊ on Hrofes ceastre.

Hic magna strages Londini, Cantuariæ, & Hrofecestriæ facta est.

dcccxl. Her Æþelƿulf cyning gefeaht æt Carrum ƿið xxxv. scip hlæsta. ⁊ ða Deniscan ahton ƿæl stoƿe geƿeald.

Hic Ethelvulfus Rex apud *Carrum* contra triginta & quinq; naves piratarum pugnabat; Dani verò loco, sive campo stragis potiti sunt.

841 842 843 844

dcccxlv. Her Eanƿulf ealdorman gefeaht mid Sumursætum. ⁊ Ealchstan biscop ⁊ Osric ealdorman mid Dornsætum gefuhton æt Pedridan muþan. ƿiþ Deniscne here. ⁊ ðær micel ƿæl geslogon. ⁊ sige namon.

Hic Eanulfus Dux cum Sumersetensibus, & Ealstanus Episcopus, & Osricus Dux cum Dorsetensibus, ad ostium (*fluminis*) *Pedridan* contra Danicum exercitum pugnabant. Magnam hinc stragem facientes, victoriâ potiti sunt.

846 847 848 849

850

dcccli. Her Ceorl ealdormon gefeaht ƿiþ hæþene here mid Defena scyre æt Ƿicgan beorche. ⁊ ðær micel ƿæl geslogon. ⁊ sige naman. ⁊ ðy ylcan geare Æþelstan cyning. ⁊ Ealchere dux micelne here ofslogon æt Sondƿic on Cent. ⁊ ix. scipun gefengun. ⁊ ða oþre geflymdon. ⁊ hæþene men ærest ofer ƿinter sæton. ⁊ ðy ylcan geare cƿom feorþe healf hund scipa on Temese muþan. ⁊ bræcon Cantƿara burh. ⁊ Lunden burg. ⁊ geflymdon Beorhtƿulf Myrcena cyning mid his fyrde. ⁊ foron ða suþ ofer Temese on Suþrige. ⁊ him gefeaht ƿið Æþelƿulf cyning. ⁊ Æþelbald his sunu æt Aclea mid ƿest Seaxna firde. ⁊ þær þ mæst ƿæl geslogon on hæþenum herige. þe ƿe secgan hyrdon oþ þisne ⁊ ƿeardan dæg. ⁊ ðær sige namon.

Hic Ceorlus comes, comitatu adjutus Domnaniorum, contra exercitum Paganorum apud *Wigganbeorcha* dimicabat: magnámq; ibi stragem faciens, victoriâ potitus est; eodem quoq; anno Ethelstanus Rex, & Dux Ealcherus magnum (*Danorum*) exercitum apud *Sandwicum* fuderunt; novémque naves ceperunt; reliquas fugarunt: Pagani autem primò, post hyemem usq;, ibi sedere cogebantur. Eodémque anno quinquaginta naves ad ostium *Tamisis* appulerunt: in Cantuariam autem Civitatem, & Londinum perruperunt; Beortulfum quoque Regem Merciorum cum exercitu suo in fugam dederunt; dein perrexit austrum versus trans *Tamisin* fluvium in Suthregiam (*Paganorum exercitus*:) Et contra Ethelvulfum Regem dimicabat, & Ethelbaldam filiam suam apud *Acleam*; necnon, contra Saxoniæ occidentalis exercitum pugnabat, & maximam in exercitu Paganorum stragem, usque hodie ibi factam esse audivimus: ibiq; (*Christiani*) victoriam adepti sunt.

852

dccclii. Her bæd Burhred Myrcena cyning ⁊ his ƿitan. Æþelƿulf cyning þ

Hic Burhredus Merciorum Rex, & Senatores ejus Regem E- he

he him gefultumade þ him norþ Wealas gehyrsumade. he þa swa dyde. ⁊ mid fyrde for ofer Myrce on norþ Wealas. ⁊ hie him ealle gehyrsume dydon. ⁊ þy ylcan geare sende Æþelwulf cyning * Ælfred his sunu to Rome. Ða wæs ðonne Leo papa on Rome. ⁊ he hine to cyninge gehalgode. ⁊ hine him to biscop suna nam. Ða þy ilcan geare Ealhere mid Cantwarum. ⁊ Huda mid Suðrigium gefuhton on Tenet wið hæþenum herige. ⁊ ærest sige namon. ⁊ þær wearþ manig mon ofslegen. ⁊ adruncen on gehwæþere hond. Ond ðæs ofer Eastron geaf Æþelwulf cyning his dohtor Burhrede cyninge of West Seaxum on Myrce;

* l. Ælfred.

thelvulfum deprecati sunt, ut ille ipsis suppetias ferre vellet, quo Britones aquilonares illi obsequantur; ista facit Ethelvulfus, qui cum exercitu, Merciorum regionem, contra Britones aquilonares transiit; hinc omnes istos in obsequium coegerunt. Eodémque anno Ethelvulfus Rex, Alfredum filium suum Romam misit: Tunc Leo papa Romæ interfuit, qui illum in Regem consecravit, eundémq; sibi (*Papa*) in Episcopi filium adoptavit: eodem quoq; anno Ealcherus cum Cantuariis, & Huda cum Suthregiis in (*Insula*) *Tenet*, contra exercitum Paganorum pugnabant; primò quidem victoriam adepti; multi tamen occisi, & ex utraque parte submersi quoq; multi erant: necnon à festo Paschæ, Ethelvulfus Rex filiam suam à Saxonia occidentali in Merciam mittens, Buthredo Regi (*in uxorem*) dedit.

dccclv. Her hæþene men ærest on Sceapige ofer winter sæton. ⁊ þy ylcan geare gebocude Æþelwulf cyning teoþan dæl his londes ofer eall his rice Gode to lofe. ⁊ him selfum to ecere hælo. ⁊ þy ylcan geare ferde to Rome mid micele weorþnesse. ⁊ ðær wæs twelf monaþ wuniende. ⁊ ða him ham weard for. ⁊ him þa Carl Francna cyning. his dohtor geaf him to cwene. ⁊ æfter þam to his leodum com. ⁊ hie ðæs gefægene wærun. ⁊ ymb twa gear þæs þe he on Francum com he gefor. ⁊ his lic liþ æt Wintan ceastre. ⁊ he ricsode nigonteoþe healf gear; Ond se Æþelwulf wæs Ecgbryhting. Ecgbryht Ealhmunding. Ealhmund Eafing. Eafa Eopping. Eoppa Ingilding. Ingild wæs Ines broþor West Seaxna cyninges. ðæs ðe ferde eft to Sce. Petre. ⁊ ðær eft his feorh gesealde. ⁊ hie wæron Cenredes suna. Cenred wæs Ceolwalding. Ceolwald Cuðaing. Cuþa Cuþwining. Cuþwine Ceawlining. Ceawlin Cynricing. Cynric Cerdicing. Cerdic Elesing. Elesa Esling. Esla Gewising. Gewis Wiging.

Hîc Pagani primò in (*Insula*) *Sceapige* hyemarunt: eodémque anno Ethelvulfus Rex, decimam terræ suæ, & regni quoq; totius partem libro inscribens, in laudem Dei, suæq; etiam saluti æternæ consulens, dicavit: eodem quoq; anno magno cum honore Romam perrexit; ibiq; per menses duodecim moratus est; cui mox domum redeunti Carolus Francorum Rex filiam suam, in Reginam dedit: hinc postea ad populum suum reversus est, qui mirificè lætabatur; sed post biennium ex quo à Francis redierat, defunctus est; corpus autem *Wintoniæ* sepultum jacet: annos hic novemdecim, cum semestri regnavit: Ethelvulfus autem erat Ecberti filius: Ecbertus Ealmundi: Ealmundus Easæ: Easa Eoppæ: Eoppa Ingildi: Ingildus frater erat Inæ, Saxonum occidentalium Regis: qui denuo ad sancti Petri, (*Roma*) contulit, ibiq; pariter spiritum efflavit. Erant autem illi filii Cenredi: Cenredus Ceolwaldi: Ceolwaldus Cuthæ: Cutha Cuthwini: Cuthwinus Ceaulini: Ceaulinus Cenrici: Cenricus Cerdici: Cerdicus Elesæ: Elesa Eslæ: Esla Gewisi: Gewisus Wigi:

Wig

Ƿig Freaƿining. Freaƿine Friðugaring. Friþugar Bronding. Brond Bældæging. Bældæg Ƿodening. Ƿoden Friðuƿalding. Friþuƿald Freaƿining. Freaƿine Friðuƿulfing. Friþuƿulf Finning. Finn Godƿulfing. Godƿulf Geating. Geat Tætƿaing. Tætƿa Beaƿing. Beaƿ Sceldƿaing. Sceldƿea Heremoding. Heremod Itermoning. Itermon Hraƿraing. se ƿæs geboren in ðære earce Noe. Lamech. Matusalem. Enoh. Jared. Malalahel. Cainion. Enos. Sed. *Adam primus homo. et Pater noster est Xps. Amen. ⁊ ða fengon Æðelƿulfes suna tƿegon to rice. Æþelbald to ƿest Seaxna rice. ⁊ Æþelbryht to Cantƿara rice. ⁊ to east Seaxna rice. ⁊ to Suþrigean ⁊ to suþ Seaxna rice. ⁊ ða ricsode Æþelbald v. gear ⁊

* *Genealogiæ* Luc.3. 38. *imitatio, ascendendo ab Adamo* primo homine, *ad Deum* Patrem nostrum, & Christum *secundum hominem.*

Wigus Freawini: Freawinus Frithugari: Frithugarus Brondi: Brondus Bældegi: Bældegus Wodeni: Wodenus Frithuwaldi: Frithuwaldus Freawini: Freawinus Frithuwulfi: Frithuwulfus Finni: Finnus Godwulfi: Godwulfus Geatæ: Geata Tetwaini: Tetwainus Beawi: Beawus Sceldwæi: Sceldwæus Heremodi: Heremodus Itermoni: Itermonus Hrawraini: qui scil. in arca Noæ procreatus fuit. Lamech, Mathusalem, Henoch, Jared, Malaleel, Kenan, Enos, Seth, Adam primus homo, & Pater noster est Christus. Amen. Hinc filii Ethelvulfi duo, regna capessebant: Ethelbaldus regnum Saxonum occidentalium, & Ethelbertus Cantuariorum: Saxonúmq; orientalium, & Suthregiensium, & Saxonum australium: Ethelbaldus autem quinquennium regnabat.

855 856 857 858
859

dccclx. Her Æþelbald cyning forþferde. ⁊ his lic lið æt Scireburnan. ⁊ feng Æþelbryht to eallum ðam rice his broður. ⁊ he hit heold on godre geþƿærnesse ⁊ on micelre sybsumnesse. ⁊ on his dæge com micel sciphere up. ⁊ abræcon Ƿintan ceastre. ⁊ ƿiþ ðone here gefuhton Osric ealdorman mid Hamtun scyre. ⁊ Æþelƿulf ealdorman mid Bearruc scyre. ⁊ þone here geflymdon. ⁊ ƿæl stoƿe geƿeald ahton. ⁊ se Æþelbryht ricsode v. gear. ⁊ his lic lið æt Scireburnan ⁊

Idem Ethelbaldus hîc defunctus est; cujus corpus apud *Sciréburnam* sepultum jacet; Ethelbertus autem totum fratris sui regnum capessit, quod divinâ concordiâ, & magnâ insuper pace tenuit: Cujus diebus classis magna (*huc*) appulit, & civitatem devastavit: sed contra exercitum istum, Osricus comes comitatu suo Hamtunensi; & Ethelvulfus comes, comitatu etiam suo Bearrocensi adjutus, qui fugato exercitu, campo sive loco stragis potiti sunt: Ethelbertus autem quinquennium regnabat; cujus corpus apud *Sciréburnam* sepultum jacet.

861 862 863 864

dccclxv. Her sæt hæþen here on Tenet. ⁊ genamon friþ ƿiþ Cantƿarum. ⁊ Cantƿare him feoh geheton ƿið ðam friþe. ⁊ under þam friþe ⁊ þam gefeoht gehate se here on niht hine up bestæl ⁊ oferhergode ealle Cent east ƿearde ⁊

Hîc Paganorum exercitus in (*Insula*) *Tenet* commoratus est: & fœdus pacis cum Cantuariis pepigerunt; his autem Cantuarii pecuniam pro fœdere (*servando*) promiserunt; sed sub prætextu pacis firmandæ, & pecuniæ quæ promittitur (*accipiendæ*,) exercitus noctu clam perrupit, totúmq; Cātium, orientem versùs devastavit.

dccclxvi. Her feng Æþered Æþelbyrhtes broþur to ƿest Seaxna rice. ⁊ þy

Hîc Ethelredus Ethelberti, frater Saxonum occidentalium

ẏlcan geare crom micel here on Angel cẏnnes lond. ⁊ ƿinter setl namon on east Englum. ⁊ ðær gehorsude ƿurdon. ⁊ hi him friþ namon ;

Regnum capessit; eodémq; anno ingens (*Danorum*) exercitus in Anglorum terram venit, necnon, apud orientales Anglos hyemavit, ibíque equestris factus est, fœdúsque sibi (*ab incolis*) accepit.

dccclxvii. Her for se here of east Englum ofer Humbre muþan to Eoforƿic ceastre on Norþ-humbre. ⁊ ðær ƿæs micel ungeðƿærnes ðære þeode. betƿeox him selfum. ⁊ hẏ hæfdon hiora cẏning aƿorpenne Osbrẏht. ⁊ * ungecẏndne cẏning underfengon Ællan. ⁊ hẏ late on geare to þam gecẏrdon ꝥ hẏ ƿiþ ðone here ƿinnende ƿærun. ⁊ hẏ ðeah micele fẏrde gegæderodon. ⁊ þone here sohton æt Eoforƿic ceastre. ⁊ on þa ceastre bræcon. ⁊ hẏ sume inne ƿurdon. ⁊ ða ƿæs ungemetlic ƿæl geslegen Norþanhẏmbra. sume binnan sume butan. ⁊ þa cẏningas begen ofslegene. ⁊ sio laf ƿiþ þone here friþ namon. ⁊ ðẏ ẏlcan geare gefor Ealchstan biscop. ⁊ he hæfde ðæt biscop rice l. ƿinter æt Scẏre burnan. ⁊ his lic liþ ðær on tune ;

* Sax. minùs naturalem.

Hîc exercitus ab Anglis orientalibus trans ostium *Humbræ* per Northanhymbrenses Eboracum civitatem migravit; Ibi autem magna genti huic discordia, atque intestina fuit; Regem quippe suum Osbrihtum rejicientes, tyrannum alterum Ællam susceperunt; serò tamen, atq; declinante anno in unum ità coaluerunt, ut cum exercitu isto contendere haud formidarent; unde magnâ militum manu convocatâ, istum exercitum apud Eboracum impetebant: perrumpebant etiam civitatem, quam aliqua pars intus exsistens occupabat: infinita hinc Northanhymbrensium strages, partim intus, partim extrà facta est; reges autem ambo occisi sunt: reliqui verò mancipiorum cum exercitu fœdus pacis contraxerunt: Eodémq; Ealstanus Episcopus obiit, illum autem per quinquaginta annos Episcopatum apud *Scireburnam* tenuit; cujus corpus ibi in paroecia sepultum jacet.

dccclxviii. Her for se ilca here innan Mẏrce to Snotenga ham. ⁊ ðær ƿinter setl namon. ⁊ Burhred Mẏrcna cẏning ⁊ his ƿitan bædon Eþered ƿest Seaxna cẏning. ⁊ Ælfred his broþur. ꝥ hie him gefultumadon ꝥ hẏ ƿiþ þone here gefuhton. ⁊ ða ferdan hẏ mid ƿest Seaxna fẏrde innan Mẏrce oð Snotengaham. ⁊ ðone here ðær metton on ðam geƿeorce. ⁊ ðær nan heflic gefeoht ne ƿearþ. ⁊ Mẏrce frẏð namon ƿið ðone here ;

Hîc idem exercitus intra fines Merciæ grassatur, *Snotingaham* profecturus, ubi hyemasse dicitur: hinc Burrhredus Merciorum Rex, ejúsque optimates, Ethelredum, occidentalium Saxonum Regem, fratrémq; suum Alfredum orabant supplices, ut illis ferre suppetias vellent, quo, contra exercitum istum dimicare possent; ergò occidentalium Saxonum exercitu adjuti intra Merciam, *Snotingaham* usque perrexerunt: sed (*Danorum*) aciem intra munimentum (*septam*) invenerunt, ità ut, (quoniam exire negabant) nulla ibi pugna gravis exstiterit; Mercii tandem fœdus cum exercitu (*Danorum*) contraxerunt.

dccclxix. Her for se here eft to Eoforƿic ceastre. ⁊ ðær sæt an gear ;

Hîc (*Danorum*) exercitus, rursus Eboracum migravit, ibíque unum annum permansit.

dccclxx. Her rad se here ofer Mẏrce innan east Engle ⁊ ƿinter setl namon æt Ðeodforda. ⁊ þẏ ƿinter Eadmund

Hîc idem exercitus per Merciam transiens apud orientales Anglos hyemasse dicitur *Thetfordiæ*; eadem quoq; hyeme Edmundus

cẏning

cyning him ƿiþ feaht. ⁊ ða Deniscan sige namon. ⁊ þone cyning ofslogon ⁊ ꝥ lond eall geeodon; ⁊ ðy geare gefor Ceolnoð arcebisceop; [⁊ Æþered Ƿiltunscire biscop ƿearþ gecoren to Ærcebiscope to Cantuare beri;]

dccclxxi. Her cƿom se here to Readingum on ƿest Seaxe. ⁊ ðæs ymb iii. niht ridon ii. eorlas up. ða gemette hy Æþelƿulf ealdorman on Engla felda. ⁊ him ðær ƿiþ gefeaht. ⁊ sige nam. ðæs ymb *iiii. niht Æþered cyning ⁊ Ælfred his broþur þær mycele fyrde to Readingum gelæddon. ⁊ ƿið ðone here gefuhton. ⁊ ðær ƿæs mycel ƿæl geslegen on gehƿæþere hond. ⁊ Æþelƿulf ealdorman ƿearþ ofslegen. ⁊ ða Deniscan ahton ƿæl stoƿe geƿald. ⁊ ðæs ymb iiii. niht gefeaht Æþered cyning ⁊ Ælfred his broþor. ƿiþ ealne þone here on Æscesdune. ⁊ hy ƿærun on tƿam gefylcum. on oþrum ƿæs Bachsecg. ⁊ Healfdene ða hæðenan cyningas. ⁊ on oþrum ƿæron ða eorlas. ⁊ ða gefeaht se cyning Æþered ƿiþ þara cyninga getruman. ⁊ þær ƿearþ se cyning Bachsecg ofslegen. ⁊ Ælfred his broður ƿiþ ðara eorla getruman. ⁊ ðær ƿearþ Sydroc eorl ofslegen se ealda. ⁊ Sydroc eorl se geonga. ⁊ Osbearn eorl. ⁊ Fræna eorl. ⁊ Harold eorl. ⁊ þa hergas begen geflymde. ⁊ feala þusenda ofslegenra. ⁊ onfeohtende ƿæron oþ niht. ⁊ ƿæs ymb xiiii. niht gefeaht Æþered cyning. ⁊ Ælfred his broþor. ƿiþ ðone here æt Basingum. ⁊ ðær ða Deniscan sige namon. ⁊ ðæs ymb ii. monaþ gefeaht Æþered cyning. ⁊ Ælfred his broþor ƿiþ ðone here æt Meretune. ⁊ hie ƿæron on tƿæm gefylcum. ⁊ hy butu geflymdon. ⁊ longe on dæge sige ahton. ⁊ þær ƿearþ micel ƿæl slyht on gehƿæþere hond. ⁊ ða Deniscan

* MS. B.

Rex contra istos bellum gessit; sed Dani victoriam adepti sunt; qui occiso Rege, terram sibi subegerunt; eodem quoque anno Ceolnothus Archiepiscopus obiit. [*Etheredus autem Wiltonensis Episcopus in Archiepiscopum Cantuariensem electus fuit.*]

Hîc *Readingum* in Saxonia occidentali exercitus (*Danorum*) venit, & circa triduum duo comites cum suis eò equitarunt: (tunc illis obviam fecit apud *Englafeld* comes Ethelvulfus,) & contra illos dimicantes victoriam adepti sunt; necnon, quatriduum circiter Ethelredus Rex, & Alfredus frater ejus manum militum magnam *Readingum* usq; duxerunt: pugnarunt cum exercitu, ità ut ex utraq; partę strages magna fieret; Ethelvulfus quoque Comes occisus; Daníque campo, sive loco stragis potiti sunt; circa quatriduum autem pòst, Ethelredus Rex, fratérque suus Alfredus contra exercitum totum apud *Æscesdune* pugnabant: *Dani* verò duas in turmas divisi erant; huic Bascaius & Halfdene Reges Paganorum præfuerunt; alteri autem Comites eorundem: pugnavit quoq; Ethelredus Rex, cum Danorum Rege conserens; hinc Rex Bascaius ibi corruit; Alfredus etiam frater ejus cum illorum Comitibus conserens: ibíq; Sidrocus senex Comes, & Sidrocus juvenis Comes quoq; interiit: necnon, Osbernus Comes, & Comes Freana, Coméſq; Haraldus: exercitus etiam uterque in fugam versus; & multa millia (*erant*) occumbentium: hîc ad noctem usque pugnabatur: post quatuordecim circiter dies Ethelredus Rex, & Alfredus frater contra exercitum Dacorum apud *Basingum* dimicabant; verùm Daci victoriam ibi adepti sunt: ex quo, post menses circiter duos, Ethelredus Rex, & frater ejus Alfredus contra exercitum apud *Meretune* dimicabant; in duas insuper turmas dividebantur Reges, quarum utraq; in fugam versa est, quamvìs ex magna parte diei victoriâ potiti sunt: magna quidem ibi ex utraq; parte strages facta: Daci campum sive locum

ahton wæl stowe geweald. ⁊ þær wearþ Heahmund biscop ofslegen. ⁊ feala godra monna. ⁊ æfter ðyssum gefeoht com micel *sumor lida. ⁊ þær ofer Eastron gefor Æþered cyning. ⁊ he ricsode fif gear. ⁊ his lic liþ æt Winburnan ⁊

* MS. B.

Ða feng Ælfred Æþelwulfing his broþur to West Seaxna rice. ⁊ þær ymb ænne monaþ gefeaht Ælfred cyning wiþ ealne þone here lytle werede æt Wiltune. ⁊ hine longe on dæg geflymde. ⁊ þa Deniscan ahton wæl stowe geweald. ⁊ þær geares wurdon nigen folc gefeoht gefohten wiþ þone here on ðy cynerice. be suþan Temese. ⁊ butan ðam þe him Ælfred ðæs cyninges broþur ⁊ anlipig ealdorman. ⁊ cyninges þegnas oft rade onridon. ðe mon na ne rimde. ⁊ þæs geares wæron ofslægene ix. eorlas. ⁊ an cyning ⁊ þy geare namon West Seaxe friþ wiþ þone here ⁊

dccclxxii. Her for se here to Lunden byrig. from Readingum. ⁊ ðær winter setl nam. ⁊ þa namon Myrce friþ wið þone here ⁊

dccclxxiii. Her for se here on Norðhymbre. ⁊ he nam winter setl on Lindesse æt Turces ige. ⁊ ða namon Myrce friþ wiþ ðone here ⁊

dccclxxiiii. Her for se here from Lindesse to Hreope dune. ⁊ ðær winter setl nam. ⁊ þone cyning Burhred ofer sæ adræfdon ymb xxii. winter ðæs þe he rice hæfde. ⁊ þ lond eall geeodon. ⁊ he for to Rome. ⁊ ðær gesæt. ⁊ his lic lið on Sca'. Marian cyrican. on Angel cynnes scole. ⁊ ðy ylcan geare hie sealdon anum unwisum cyninges þegne Myrcna rice to healdanne. ⁊ he him aþas swor. ⁊ gislas sealde þ he him geare wære. swa hwilce dæge. swa hie hit habban woldon. ⁊ he geare wære mid him selfum. ⁊ on eallum ðam ðe him læstan woldon to ðæs heres þearfe ⁊

stragis obtinent; ibi autem Heahmundus Episcopus occisus est, præter alios homines bonos haud paucos: sequitur pugnam hanc æstiva lues ingens; unde post pascha Etheredus Rex obiisse fertur: cujus corpus, postquam is quinquennium rexerat, apud *Winburnam* sepultum jacet.

Postea Alfredus *Ethelredi* frater Ethelvulfi filius, regnum occidentalium Saxonum capessit: deinde, pòst unum circiter mensẽ, pugnavit Alfredus Rex cum exercitu (*Dacorum*) toto, apud *Wiltune*, parvâ adjutus manu; quem magna ex parte diei fugavit Rex; sed Daci tandem stragis loco potiuntur: hoc autem anno pugnæ publicæ novem cum exercitu (*Dacorum*) in regno, juxta australem *Tamesis* ripam, committebantur: præter innumeras ab Alfredo Regis fratre, singulisq; ducibus, & famulis Regis factas excursiones: hoc anno novem Comites, & Rex unus corruerunt; eodémque Saxones occidentales pacis fœdus cum (*Dacorum*) exercitu contraxerunt.

Hîc exercitus Dacorum *Readingo* Londinum perrexit; ibíque hyemavit; Mercii nunc cum exercitu fœdus pepigerunt.

Hîc Northhymbriam exercitus (*Dacorum*) perrexit: ibíque hyemavit apud *Lindesigam* in villa *Torkeseia* dicta; nunc Mercii etiam fœdus cum exercitu contraxerunt

Hîc exercitus *Lindesigâ Hreopedunam* perrexit, ibíque hyemavit: Regem verò Burhredum anno circiter vicesimo secuudo, ex quo regnum obtinuit, in transmarinas partes fugarunt: (hinc Daci, regis exulis terram subegerunt.) Romam is profectus est: ibíque mansit: cujus corpus in Ecclesia S. Mariæ, in Schola Anglorum sepultum jacet: eodem quoq; anno regnum imprudenti cuidam (*Thano*,) famulo Regis, administrandum demandarunt (*Daci*.) qui & se illis Sacramento obstrinxit, obsidésq; dedit, paratum se fore regnum quocunque die postulare vellent, restituere; paratum quoque & offerre se, & omnia sibi credita, quo possit exercitûs necessitati subvenire.

dccclxxv.

dccclxxv. Her for se here fróm Hreopedune ⁊ Healfdene for mid sumum þam here on Norþan-hýmbre. ⁊ nam ƿinter setl be Tinan þære ea. ⁊ se here þ lond geeode ⁊ oft hergade on Peohtas ⁊ on Stræcled Wealas. ⁊ for Godrun. ⁊ Oscýtel. ⁊ Anƿýnd. ða iii. cýningas of Hreopedune. to * Grantebrýcge mid micele ƿerede. ⁊ sæton ðær an gear. ⁊ ðý sumera for Ælfred cýning uton sæ mid sciphere. ⁊ gefeaht ƿiþ seofon sciphlæstas. ⁊ hiora an gefeng. ⁊ ða oþru geflýmde;

* hodie *Cantabrigiæ*.

dccclxxvi. Her hine bestæl se here into Ƿerham ƿest Seaxna ferde. ⁊ ƿiþ ðone here se cýning friþ nam. ⁊ him þa aþas sƿoron. on ðam halgan beage ðe hie ær nanre ðeode noldon. þ hý hrædlice of his rice foren. ⁊ hý ða under ðam hý nihtes bestælon. ðære fýrde se gehorsade here. into Exan ceastre. ⁊ þý ilcan geare Healfdene Norðan-humbra lond gedælde. ⁊ ergende ƿæron ⁊ hiora tilgende;

dccclxxvii. Her com se here into Exan ceastre from Ƿerham. ⁊ se sciphere segelede ƿest ýmbutan. ⁊ ðam ette hie micel ýst on sæ. ⁊ ðær forƿearð cxx. scipa æt Sƿana ƿic. ⁊ se cýning Ælfred æfter ðam gehorsudan here mid fýrde rad oþ Exan ceaster. ⁊ hý hýndan of ridan ne meahte. ær hie on þam fæstene ƿæron. þær him mon to ne meahte. ⁊ hie him þær fore gýslas sealdon. sƿa feala sƿa he habban ƿolde. ⁊ micele aþas sƿoron. ⁊ þa godne friþ heoldon. ⁊ þa on hærfeste gefor se here on Mercna lond ⁊ hit gedældon sum. ⁊ sum Ceolƿulfe sealdon;

dccclxxviii. Her hine bestæl se here on midne ƿinter ofer tƿelftan niht to Cýppan hamme. ⁊ geridon ƿest Seaxna lond. ⁊ gesæton micel ðæs folces. ⁊ ofer sæ adræfdon. ⁊ ðæs oþres ðone mæstan dæl hý geridon. ⁊ him to gecýrdon. butan þam cýninge Æl-

Hîc *Hreopedunâ* rediit exercitus, rediit quoq; *Halfdene* aliquam exercitûs partem ducens Northanhymbriam: qui juxta flumen *Tinan* hyemavit; illámq; terram subegit exercitus, Pictos sæpe vastans, Britonésq; pictos; Guthrun autem, & Oskitellus, & Anwyndus tres illi Reges *Hreopedunâ Grantebriggam* exercitũ magnum duxerunt; annum ibi integrum commorati: æstate autem Alfredus Rex classi mare petens, contra septem naves piratarum pugnabat; quarum unam cepit, reliquæ verò elapsæ sunt.

Hîc se exercitus surripiens *Werham* Westsaxonum (*castram*) perrexit; verùm cum exercitu Rex fœdus contraxit; eundem quoq; super armillam sacram (quale quidem juramentum nulli genti cuicunque exercitus antea præstare voluit) Sacramento obstrinxit, ut quàm citò regno ejus decederent: illi verò sub nocte se clam abducentes, equestri exercitu *Exanceastriam* versùs properant; Eodem quoque anno Halfdene Northanhymbriã distribuit, hinc frumenta serere, terrámq; colere cœperunt.

Hîc exercitus *Exanceastriam* intrant; *Werham* modò rediens; navalis porro exercitus occidentem circum remigavit: cui interea tempestas in mari obviam fecit; unde naves centum & viginti prope *Swanawicam* perierunt: Verùm Alfredus Rex istum exercitum equestrem *Eaxanceastriam* usque insecutus est, ità ut hinc longiùs properare haud possent; Obsides ergò Regi, quotquot voluit, dederunt; magnísque se juramentis obstrinxerunt, bonámque tenuerunt pacem; æstate autem exercitus migravit in Merciam; cujus partem dispartitus est, partem etjam Ceolvulfo Regi concessit.

Hîc se exercitus, in festo Christi, post duodecimum solennitatis diem *Chippenhamiam* venit; terrámq; Westsaxoniæ perlustravit; magnam gentis partem ejecit, magnámque ultra mare fugavit; relictæ verò partem maximam adproperans ad se convertit, excepto Rege Alfredo, qui parvâ

frede

frede. ⁊ he lytle werede uneðelice æfter wudum for. ⁊ on morfæstenum. ⁊ ðæs ylcan wintra. wæs Inweres broður ⁊ Healfdenes on West Seaxum on Defena scyre. mid xxiii. scipum. ⁊ hine mon ðær of slog. ⁊ dccc. monna mid him. ⁊ xl. monna his heres. ⁊ þæs on Eastron worhte Ælfred cyning lytle werede geweorht æt Æþelinga igge. ⁊ of þam geweorce wæs winnende wiþ ðone here ⁊ Sumursætna. se dæl se þær nihst wæs. Ða on ðære seofoðan wucan ofer Eastron. he gerad to Ecgbryhtes stane. be eastan Seal wuda. ⁊ him to comon ðær ongen Sumorsæte ealle. ⁊ Wylsæte ⁊ Hamtunscir. se dæl se hyre beheonon sæ wæs ⁊ his gefægene wærun. ⁊ he for ymb ane niht of ðam wican to Iglea. ⁊ ðæs ymb ane niht to Eþan dune. ⁊ ðær gefeaht wið ealne ðone here. ⁊ hine geflymde. ⁊ him æfter rad oþ þ geweorc. ⁊ ðær sæt xiiii. niht. ⁊ ða sealde se here him fore gislas. ⁊ micele aðas þ hy of his rice woldon. ⁊ him eac geheton þ hiora cyning fulwihte onfon wolde. ⁊ hie þ gelæstó swa. ⁊ þæs ymb iii. wucan com se cyning to him Godrum þritiga sum. ðara monna ðe in ðam here weorþuste wæron æt Alre. ⁊ þ is wiþ Æþelinga yge. ⁊ his se cyning ðær onfeng æt fulwihte. ⁊ his crismlising wæs æt Wetmor. ⁊ ðær wæs xii. niht mid þam cyninge. ⁊ he hine ⁊ his geferan mid feo wurþude ;

manu comitatus per sylvas & paludes dubius erravit: eadem autem hyeme Inguaris frater, & Halfdeni in Westsaxonas Damnoniæ cum navibus viginti & tribus prodiit: ibíque cum octingentis viris unà, è quibus quadraginta sui erant exercitûs, occubuit: eodémque (*anno*) in Pascha exercitu parvo adjutus arcem apud *Æthelingam* fecit, qui de eadem arce, contra exercitum (*Dacorum*) pugnabat; pugnabat etiam pars Sumersetensium proxima: porro septimâ post Pascha hebdomadâ ad Petram Ægbryhtæ in orientali parte saltûs, *Selwdu* dicta; equitabat Rex: ibi accurrebant ei Sumersetenses omnes, & Wultunenses, & comitatus Hamtunensis; pars illa viz. quæ trans mare modò profuga, Regi, nunc læti gratulantur; post diem circitèr, de vico illo *Ægleam* migravit, & post noctem circitèr, *Ethandune* venit: ibíque contra exercitum totum belligeravit, & illum fugavit: dein postea ad arcem rediens, quatuordecim noctes ibi permansit, cui porro exercitus obsides dedit, & juramenta quoque magna, velle se de regno ejus decedere: promisit insuper quòd Rex eorũ baptismum susciperet; promissúmque ità præstitit: post tres circitèr hebdomadas accessit ad Alfredum, Gytro Dacorum Rex; quocum militum triginta circitèr, qui in acie pessimi erant apud *Aldram*, quæ juxta *Æthelingam* est; illos Rex ad baptismum suscepit: CHRISTIANITATIS autem hujus solennitas apud *Wetmorum* fuit: ibíq; noctes duodecim cum Rege mansit, qui illum cum sociis suis pecuniâ cohonestavit.

dccclxxix. [Her for se here to Cirenceastre of Cippan hamme. ⁊ sæt ðær an gear ⁊ ðy geare gegaðrode on Hloðwicenga ⁊ gesæt æt Fullan hamme be Temese. ⁊ ðy ylcan geare aþiestrode sio sunne ⁊ tid dæges ;]

[*Hîc exercitus Cyrenceastriam Cirranhamme usque migravit apud Anglos orientales, ibique annum mansit; Eodémque anno* Hlothwicengam *confluxit, mansítque apud* Fullanhamme *juxta* Tamisim *fluvium: quo etiam anno Sol per spatium diei obscuratus est.*]

Her for se here to Cyren ceastre on east Engle. ⁊ gesæt þ lond. ⁊ gedælde. ⁊ þy ylcan geare for se here ofer sæ. þe ær on Fullan homme sæt. on Fronc-

Hîc exercitus *Cyrenceastriam* apud Anglos orientales venit: terrámque occupatam distribuit: eodémque anno exercitus transfretavit: (qui prius apud *Fullanham-*

lond

lond to Gent. ⁊ sæt þær an gear ;

880

dccclxxxi. Her for se here upor on Fronclond. ⁊ ða Francan him wið gefuhton. ⁊ ðær þa wearþ se here gehorsod æfter ðam gefeohte ;

dccclxxxii. Her for se here up ondlong Mæse feor on Fronclond. ⁊ ðær sæt an gear. ⁊ ðy ilcan geare for Ælfred cyning mid scipum ut on sæ ⁊ gefeaht wið feower sciphlæstas Deniscra monna. ⁊ þara scipa twa genam. ⁊ ða men ofslægene wæron. þe ðær on wæron. ⁊ twegen sciphe ras him on hond eodon. ⁊ ða wæron miclum forslægene ⁊ forwundode ær hie on hond eodon ;

dccclxxxiii. Her for se here on Scald to Cundoþ. ⁊ ðær sæt an gear ;

dccclxxxiiii. Her for se here up on Sunnan to Embenum. ⁊ ðær sæt an gear ;

dccclxxxv. Her todælde se forespræcenan here on twa. oþer dæl east. oðer dæl to Hrofes ceastre ⁊ ymbsæton ða ceastre. ⁊ worhton oþer fæsten ymbe hie selfe. ⁊ hy ðeah ða ceastre awereðon. oþ þ Ælfred com utan mid fyrde. ða eode se here to hiora scipum. ⁊ forlet þ geweorc. ⁊ hy wurdon ðær behorsude. ⁊ sona ðy ylcan sumera ofer sæ gewiton. ⁊ ðy ylcan geare sende Ælfred cyning sciphere on east Engle. sona swa hie coman on Sture muðan. ða metton hie xvi. scipu wicenga. ⁊ wiþ ða gefuhton. ⁊ ða scipo eall geræhton. ⁊ ða men ofslogon. ða hy ða ham weard wendon mid ðære here hyðe. ða metton hie micelne sciphere wicenga ⁊ ða wiþ þa gefuhton. ðy ylcan dæge. ⁊ ða Deniscan ahton sige. ðy ylcan geare ær middū wintra forþferde Carl Francna cyning. ⁊ hine ofslog an eofor. ⁊ ane geare ær his broþur forþferde. se hæfde eac þ west rice. ⁊ hie wæron

me, mansit) in Francos apud *Gaent*: ibique annum moratus est.

Hîc exercitus in terram Francorum latiùs perrexit: Quibus Franci repugnarunt: exercitus autem post pugnam equestris factus est.

Hîc exercitus per flumen *Mæsa* in Franciam perrexit; ibique annum mansit: Eodémque anno Alfredus Rex classi mare perlustrans, contra quatuor piratarum Dacorum naves dimicavit; quarum duabus captis, homines qui intus erant, neci dabantur: aliæ duæ classes illi, in potestatem cedebant: multi verò cæsi, vulnerati quoq; multi, priusquam in potestatem Regi cederent.

Hîc perrexit exercitus per flumen *Scaldad*, ad Monasterium *Cundoth*: ibique annum permansit.

Hîc migravit exercitus in superiora (*loca*) *Sunnan Embenumb* inibíque annum permansit.

Hîc exercitus prædictus duas in turmas se divisit: quarum una in orientalem (*Franciam*;) altera ad civitatem Rofecestriam perrexit: Et civitatem obsedit: necnon aliud sibi castrum in circuitu fecit; cives tamen civitatem defendebant, donec Alfredus manu magnâ comitatus venit; exercitus ergò suas ad naves fugit; & arcem reliquit, ibiq; equis suis spoliatus fuit: confestímque æstate eadem transfretavit: Eodem anno Alfredus Rex classem in Anglos orientales misit; interea dum ad ostium *Stufæ* venit, sedecim quidem Paganorum naves invenit, quibuscum pugnavit: captísque cunctis navigiis, milites occidit: Hinc redeuntes domum (*Saxones*) cum præda militari, classi magnæ Paganorum obviam fecerunt, & eodem die contrà dimicarunt: Daci verò victoriâ potiti sunt. Eodem anno ante mediam hyemem Carolus Francorum Rex obiit, quem aper quidam discerpsit: anno unico ante fratrem defunctus est, qui regnum quoque Francorum occidentalium tenuit; ambo

begen Hloðwiges suna. se hæfde eac þ west rice. ⁊ forþferde ðy geare ðe sio sunne aþystrode. se wæs Carles sunu. þe Æþelwulf west Seaxna cyning his dohtor hæfde him to cwene. ⁊ þy ylcan geare gegadrode micel sciphere on eald Seaxum. ⁊ ðær wearþ micel gefeoht twa on geare. ⁊ ða Seaxan hæfdon sige. ⁊ þær wæron Frisan mid. ðy ilcan geare feng Carl to þam west rice. ⁊ to eallum ðam west rice beheonan Wendel sæ. ⁊ begeondan ðisse sæ. swa his his ðridda fæder hæfde. butan Lidwiccium. se Carl wæs Hloþwiges sunu. se Hloþwig wæs Carles broþor. se wæs Iuþyttan fæder. ðe se Æðelwulf cyning hæfde. ⁊ hie wæron Hloþwiges suna. se Hloþwig wæs ðæs ealdan Carles sunu. se Carl wæs Pippenes sunu. ⁊ ðy ylcan geare forþferde se goda Papa *Marinus. se gefreode Ongel cynnes Scole be Ælfredes bene west Seaxna cyninges. ⁊ he sende him micla gifa. ⁊ ðære rode dæl þe Crist on ðrowode. ⁊ ðy ylcan geare se here on east Englum bræc friþ wiþ Ælfred cyning ;

*l. Martinus.

filii erant Ludovici Regis, qui ipse occidentalium (*Francorum*) regno potitus est; qui eodem, quo sol obscuratus est, anno, diem obiit: Hic Caroli filius exstitit, cujus filiam Ethelvulfus Saxonum occidentalium Rex, uxorem duxit: eodémq; anno classis magna in Saxones antiquos confluebat; hinc pugna gravis bis eodem anno fuit: Saxones verò victoriam assecuti sunt: Unà autē erant Frisones. Eodem anno Carolus occidentale regnum occupavit, totúmq; illud regnum occidentale citra mare *Vindelicum*, & ultra idem mare, sicut proavus ejus (*antea*) obtinuit, exceptâ *Lidwicon* provinciâ. Carolus erat Ludovici filius: Ludovicus autem fuit Caroli frater, qui fuit pater Judithæ, quam Ethelvulfus Rex (*uxorem*) duxit: illi quidem filii erant Ludovici; qui ipse Caroli Magni erat filius; ille quoque filius erat Pippini: Eodémque anno bonus ille Papa Martinus defunctus est, qui Anglicæ gentis scholam, Alfredi Westsaxonum Regis hortatu (*à vectigali*) liberavit: ad quem Papa dona haud parva, partémq; crucis ipsius, super quam Christus passus est, misit: eodem quoq; anno Dacorum exercitus apud Anglos orientales moratus, pacem cum Alfredo Rege initam violavit.

DCCCLXXXVI. Her for se here eft west þe ær east gelende. ⁊ ða up on Sigene. ⁊ ðær winter setl namon. Þy ylcan geare gesette Ælfred cyning Lunden burg. ⁊ him eall Angel cyn to cyrde. þ buton Deniscra monna hæftnede wæs. ⁊ hie ða befæste þa burh Æþerede ealdormen to healdonne ;

Hîc exercitus denuò occidentem adiit, qui prior orientem reliquit: *Sequanam* deinde flumen conscendit, ibíque hyemavit: Eodémque anno urbem Londinum Alfredus Rex reparavit: ad quem omnes Angli redierunt, exceptis iis, quos Daci captivos habuerunt; Alfredus verò urbem Etheredo comiti regendam commendavit.

DCCCLXXXVII. Her for se here up þurh ða brycge æt Paris. ⁊ ða up an lang Sigene oð Mæterne. oð *Cariei. ⁊ þa sæton ðara. ⁊ innan Ionan tu winter. on ðam twam stedum. ⁊ ðy ylcan geare forþferde Carl Francna cyning. ⁊ Earnulf his broðor sunu hine vi. wucum ær he forþferde bærædne æt ðam rice. ⁊ ða wearð þ rice todæled

* *Sic codex uterq; sed* Wigorn. Caziei. *quasi à* Casiei.

Hîc exercitus Parisiis, per ipsum pontem perrexit: deinde, longo tractu *Sequanam* conscendens flumen ad *Materne*, usq; ad *Caziei:* ibíque consedit, intravítque *Jonam*; & duobus istis in locis per biduum mansit. Eodémque anno Carolus Francorum Rex obiit: Sed Arnulfus fratris sui filius illum, sex hebdomadas priusquam obiit, regno expulit: tunc autem

on

on fif. ⁊ fif cyningas to ᵹehalᵹode. ꝥ ƿæs ðeah mid Earnulfes ᵹeðafunᵹe. ⁊ hie cƿædon ꝥ hie ꝥ to his honda healdan sceoldon. forþon heora nan næs on fæderen healfe to ᵹeboren. buton him anum. Earnulf ða ƿunodeon ðam lande be eastan rin. ⁊ Hroðulf ða feng to ðam middel rice. ⁊ Oda to þæm ƿest dæle. ⁊ Beorngar. ⁊ Ƿiþa to Long-beardna londe. ⁊ to ðæm londum on ða healfe muntes. ⁊ ꝥ heoldun mid micelre unsibbe. ⁊ tu folc ᵹefeoht ᵹefuhton ⁊ ðæt lond oft ⁊ ᵹelome forherᵹodon ⁊ æᵹhƿæþer oðerne oft rædlice utoræfde. ⁊ ðy ylcan ᵹeare ðe se here for forþ up ofer ða bricge æt Paris. ⁊ Æþelhelm ealdormon lædde ƿest Seaxna ælmessan. ⁊ Ælfredes cyninges to Rome;

* Sax. consecrati.

regnum illud in quinque divisum erat, & quinq; Reges *inaugurati: hoc tamen Arnulfi permissu factum est: dixerunt autem, se sua sub illius tenere potestate; quoniam illorum nemo, paterno jure (*in regnum*) præter illum solum, natus erat. Arnulfus in orientali regione Rheni mansit: Rodulfus medium regnum suscepit: partem autem occidentalem Oda. Berengarius, & Witha Longobardorum regionem, & regiones, quæ montibus adhærent: magnâ hæc inquietudine habuerũt. Nam divisus populus graviter pugnabat: illámque regionem iterum, iterúmq; vastavit, atq; alter alterum ocyùs, sæpe expulit. Eodémq; anno, quo exercitus Parisiis, pontem transscenderat, Æthelhelmus Comes, occidentalium Saxonum & Alfredi Regis *Eleemosynas* Romam adduxit.

dccclxxxviii. Her lædde Beocca ealdorman ƿest Seaxna ælmessan. ⁊ Ælfredes cyninges to Rome. ⁊ Æðelsƿyþ cƿen seo ƿæs Ælfredes sƿeostor cyninges forþferde. ⁊ hire lic liþ æt Pafian. ⁊ ðy ylcan ᵹeare Æþered ærcebisceop. ⁊ Æþelƿold · ealdorman forþferdon on anum monþe;

Hoc anno Becca Comes, occidentalium Saxonum & Alfredi Regis *Eleemosynas* Romam adduxit. Regina autem Ethelswytha Regis Alfredi soror obiit: cujus corpus jacet *Paphiæ*: Eodémq, anno Etheredus Archiepiscopus, & Ethelwoldus Comes, uno mense defuncti sunt.

dccclxxxix. On þissum ᵹeare næs nan færeld to Rome butan tƿeᵹen hleaperas Ælfred cyning sende mid ᵹeƿritum;

Hoc anno, nulla fuit Romam profectio, excepto quòd duos leprosos Alfredus Rex cum literis misisset.

dcccxc. Her lædde Beornhelm abbad ƿest Seaxna ælmessan to Rome. ⁊ Ælfredes cyninges ⁊ Godrun se Norþerna cyning forþferde. ðæs Fulƿiht nama ƿæs Æþelstan se ƿæs Ælfredes cyninges ᵹodsunu. ⁊ he bude on east Englum ⁊ þæt lond ærest ᵹesæt. ⁊ þy ylcan ᵹeare for se here of Syᵹene to Sandlaudan. ꝥ is betƿeoh Brettum ⁊ Francum. ⁊ Brettas him ƿiþ ᵹefuhton. ⁊ hæfdon siᵹe. ⁊ hy bedrifon ut on ane ea. ⁊ moniᵹe adrenton; [Her ƿæs Pleᵹemund ᵹecoren of Gode ⁊ of eallen his halechen;]

Hoc anno Beornhelmus Abbas occidentalium Saxonum & Regis Alfredi *eleemosynas* Romam adduxit. Et Guthrun Northmannicus Rex obiit: cui nomen baptismale Ethelstanus erat, inditum. Qui ab Alfredo Rege (*ad fontem sacrum*) susceptus fuit, hic orientales Anglos habitavit, & illam provinciam primus incoluit; eodémque anno exercitus de *Sequana Santlaudanam* concessit; quæ inter Britannos & Francos sita est: At Britanni contra illum, victoriâ potiti dimicabant, quorum multos, in flumen quoddam fugatos, demerserunt. [*Hoc anno Pleigmundus à Deo, omnibúsq, sanctis suis electus fuit.*]

DCCCXCI. Her for se here east. ⁊ Earnulf cyning gefeaht wiþ þæm ræde here ær ða scipu comon mid east Francum ⁊ Seaxum. ⁊ Bægerum. ⁊ hine geflymde. ⁊ ðry Scottas comon to Ælfrede cyninge on anum bate butan ælcum gereðrum of Hibernia þonon hi hi bestælon. forþon ðe hi woldon for Godes lufan on elþeodinesse bion. hy ne rohton hwær; Se bat wæs geworht of ðridðan healfre hyde. ðe hie on foron. ⁊ hi namon mid him ꝥ hie hæfdon to seofon nihtum mete. ⁊ þa comon hie ymb seofon niht to londe on Cornwealum. ⁊ foran ða sona to Ælfrede cyninge ðus hie wæron genemde. Dubslane. ⁊ Maccbethu. ⁊ Maelinmun. ⁊ Swifneh se betsta lareow þe on Scottum wæs gefor;

Hoc anno adiit exercitus orientem, & Arnulfus rex contra instructum exercitum pugnabat, priusquam classes illorum advenerant, cum orientalibus Francis & Saxonibus, & Bavariis; illúmq; (*exercitum*) in fugam vertit: Et tres Scoti ad Alfredum Regem venerunt, unius naviculæ beneficio, absq; remigiis omnibus de Hibernia se clam subducentes: volebant enim pro Dei amore peregrinatione uti. Illam verò non remigabant: naviculâ qua concesserant, de tertia corii parte factâ: assumpto secum, quem habuerant, in septimanam, cibo: & post septimanam circiter, terræ, Cornubiæ scil. applicuerant: hinc è vestigio ad Alfredum Regem profecti. Sic erant nominati, Dubslanus; Mahbethus; & Maelinmunus. Tunc autem Swifneh, optimus inter Scotos Doctor, defunctus est.

DCCCXCII. And ðy ylcan geare ofer Eastron ymb gang dagas oþþe ær. ætеowde se steorra þe mon on boc Leden Cometa hæt. sume men cweþaþ on Englisc ꝥ hit sy feaxede steorra. forþæm þær stent lang leoma of. hwilum on ane healfe hwilū on ælce healfe;

Et eodem anno à Pascha, circa Rogationum dies, vel antè, comparuit stella, quę in libris Latinis à quibusdā cometa dicitur; Anglicè stellam esse crinitam aiunt; modò enim jubar ex una parte, modò ex omni, prolixum ibi perstitit.

DCCCXCIII. Her on ðissum geare for se micela here ðe we gefyrn ymbe spræcon. eft of þam east rice. west weard to Bunnan. ⁊ ðær wurdon gescipode. swa ꝥ hie asetton him on ænne sið. ofer mid horsum mid ealle. ⁊ ða coman up Limine muþan. mid CCL. hund scipa. se muða is on easte wearde Cent. æt þæs micelan wuda east ende ðe we Andred hataþ. se wudu is east lang. ⁊ west lang. hund twelftiges mila lang oþþe lengra. ⁊ ðrytiges mila brad. seo ea þe we ær ymbe spræcon liþ ut of þæm wealde on þa ea. hie tugon up hiora scipu oþ þone weald. IIII. mila from þam muþan ute weardum. ⁊ þær abræcon an geweorc. inne on ðæmfenne sæton feawa cirlisce men on. ⁊ wæs sam worht. ða sona æfter þam com Hæsten mid LXXX. scipa upon Temese muþan.

Hoc anno exercitus, de quo dudum diximus, ex orientali regno (*Francia*) reversus, occidentem versùs Bononiam adiit: ibíque naves nacti sunt: ità ut illos unâ vice, equestri cæteróq; apparatu obsiderent. Hinc, cum ducentis, & quinquaginta navibus in Ostium *Limeni* emergebant. Ostium illud in orientali Cantii regione est; juxta sylvam magnam *Andred*: sylva illa, quà oriente tenus, quà occidente, centum, & viginti milliaria, vel plura, longitudine continet: latitudine autem, triginta: amnis ille, de quo hîc dicimus, de provincia excurrit: ex amni illo naves suas in eandem sylvam traxerunt, per quatuor usque ab ostio milliaria: ibiq; arcem in palude sitam diruerunt; paucis habitatam Paganis: (*arx*) erat semistructa: tum citò postea, venit Haestenus cum octoginta navibus

⁊

⁊ ƿorhte him ȝeƿeorc æt Middel-
tune. ⁊ se oþer here æt Apuldre;

dcccxciiii. On þis ȝeare ꝥ ƿæs ymb tƿelf monaþ. ðæs þe hie on ðæm east rice ȝeƿeorc ȝeƿorht hæfdon. Norþ-hymbre ⁊ east Engle hæfdon Ælfred cyninge aþas ȝesealde. ⁊ east Engle fore ȝisla vi. ⁊ ðeh ofer þa treoƿa. sƿa oft sƿa ða oþre hergas mid ealle herige ut foron. þonne foron hie oþþe mid oþþe on heora healfe on. þa ȝegadrode Ælfred cyning. his fyrde ⁊ for. ꝥ he ƿicode be tuh ðam tƿam hergum þær ðær he nehst rymet hæfde. for ƿudu fæstenne. ⁊ for ƿæter fæstenne. sƿa ꝥ he mihte æȝþerne geræcan ȝif hie ænigne feld secan ƿolden. þa foron hie siþþan æfter ðam ƿealda hloþum. ⁊ flocradum be sƿa hƿæðere efes sƿa hit þonne fyrdleas ƿæs. ⁊ him mon eac mid oþrum floccum sohte mæstra daga ælce. oþþe on niht ge of ðære fyrde. ge eac of þam burgum. hæfde se cyning his fyrd on tu to numen. sƿa ꝥ hie ƿæron symle healfe æt ham. healfe ute. butan þæm monnum ðe ða burh healdan scealdan. ne com se here oftor eall ute of ðæm setum. ðonne tuƿa oþre siþe. ða hie ærest to londe comon ær sio fyrd ȝesamnod ƿære. oþre siþe ða hie of ðæm setum faran ƿoldan. þa hie ȝefenȝon micele herehyð. ⁊ ða ƿoldon ferian norþ ƿeardes ofer Temese. in on east Seaxe onȝean þa scipu. ða forrad sio fyrd hie foran. ⁊ him ƿið ȝefeaht æt Fearnhamme. ⁊ þone here ȝeflymde. ⁊ ða herehi ða ahreddon. ⁊ hy flugon ofer Temese buton ælcum forda. ða up be Colne on ænne iȝgað. ða beseat sio fyrd hie þær utan þa hƿile þe hie ðær lenȝest mete hæfdon. ac hie hæfdon ða hiora stemn gesetenne. ⁊ hiora mete genotudne. ⁊ ƿæs se cyning ða ðyder ƿeardes on fære mid þære scyre þe mid him fyrdedon. þa he þa ƿæs

Tamisis ostium intrans; sibíq; apud *Middeltoniam* arcē exstruxit: alter apud *Apeltraam* exercitus (*mansit.*)

Hoc anno, post duodecim circiter menses, ex quo, in regno orientali arcem exstruxerunt, Northanhymbri, & Saxones orientales Alfrido Regi dederunt juramenta; sex etiam obsidibus à Saxonibus orientalibus datis: quíq; fœdera transgressi, quotiescunque reliqui exercitus cum tota acie, ipsi toties aut cum *illis* aut soli exierunt: hinc Rex Alfredus collecto exercitu, inter utrumq; exercitum, quò per sylvas, & undas circumstipantes, intercapedinem habuit, castra posuit; ità ut posset alterutrum assequi, si quem campum petere libuisset: illi verò postea provinciarum prædatores, & turmas secuti, in regionem; quamcunque auxilio carentem viderint. Sed illos etiam cum aliis turmis per singulos ferè dies, vel noctes, cùm de exercitu, tum quoq; de urbibus petebant. Rex exercitum in partes duas divisit: ità ut dimidius domi, dimidius foris semper esset; exceptis iis, qui arcem tutari debeant: non prodiit de sedibus totus exercitus, sæpiùs quàm duabus, tribúsve vicibus; Londinum autem venerant, priusquam exercitus in unum convenerat: verùm alterâ vice, de suis exeuntes sedibus, prædam amplam capientes, Aquilonem versùs, transire *Tamisim* volebant: intrantes East-saxoniam navibus obviam facientes: verùm prævenerat illos exercitus equestris; cúmque illis *Feornhamiæ* pugnatum est; acie in fugam versâ. Sed se liberans exercitus *Tamisim*, absq; omni vàdo transvolavit in insulam quandam prope *Colniam*, emergentes: hos exercitus ibi foris (*Regius*) obsidione cinxit, tantisper dum escam ibi durantem haberent: Sed tempus illis statutum exiit; defecítque esca: illóq; Rex cum exercitu medio, qui unà sequebatur, profecturus: huc igitur ipso venturo, alter exercitus domum erat rediturus: Verùm

þider weardes. ⁊ sio oþeru fyrd wæs ham weardes. ⁊ ða Deniscan sæton þær behindan. forþæm hiora cyning wæs gewundod on þæm gefeohte. ꝥ hie hine ne mihton ferian. Ða gegaderedon ða ðe in Norþ-hymbrum bugeað. ⁊ on east Englum sum hund scipa. ⁊ foron suð ymbuton. ⁊ sum feowertig scipa norþ ymbutan. ⁊ ymbsæton an geweorc on Defena scire be norþ ðære sæ. ⁊ ða ðe suþ ymbutan foron. ymbsæton Saxan ceaster. Ða se cyning ꝥ hyrde. ða wende he hine west wiþ Saxan ceastres mid ealre þære fyrde buton swiþe Gewealdenum dæle. easte weardes ðæs folces. Ða foron forþ oþþe hie comon to Lunden byrig. ⁊ þa mid ðam burhwarum ⁊ ðam fultume ðe him westan com. foron east to Beam fleote. wæs Hæsten ða ðær cum mid his herge; ðe ær æt Middeltune sæt. ⁊ eac se micela here wæs ða ðær to cum. ðe ær on Limene muþan sæt. æt Apuldre. hæfde Hæsten ær geworht ꝥ geweorc æt Beam fleote. ⁊ wæs ða ut afaren on hergaþ. ⁊ wæs se micela here æt ham. ða foron hie to. ⁊ geflymdon ðone here. ⁊ ꝥ geweorc abræcon. ⁊ genamon eall ꝥ ðær binnan wæs. ge on feo ge on wifum. ge eac on bearnum. ⁊ brohton eall into Lunden byrig. ⁊ þa scipu ealle oþþe tobræcon oþþe forbærndon. oþþe to Lunden byrig brohton. oþþe to Hrofes ceastre. ⁊ Hæstenes wif. ⁊ his suna twegen mon brohte to þam cyninge. ⁊ he hi him eft ageaf. forþam þe hiora wæs oþer his godsunu. oþer Æþeredes ealdormonnes. hæfdon hi hiora onfangen ær Hæsten to Beam fleote come. ⁊ he him hæfde geseald gislas ⁊ aþas. ⁊ se cyning him eac wel feoh sealde. ⁊ eac swa þa he þone cniht agef ⁊ ꝥ wif. ac sona swa hie to Beam fleote comon. ⁊ ꝥ geweorc geworct wæs. swa hergode he on his rice þone ilcan ende. þe Æþered his cumpæder healdan sceolde. ⁊ eft oþre

siþe

Dani à tergo sederunt: nam illorum Rex in pugna vulnerabatur: ità ut illum unà ducere haud possent: convenerunt igitur qui Northymbriam incolebant, & juxta East-Angliam centum circiter naves austrum lustrabant: & quadragiota circiter, Aquilonem: quandámque arcem in Domnaniæ provincia: ad Aquilonare sitam mare obsidebant, austrúmq; circum navigantes, *Eaxancestriam* cingebant: quo audito, Rex se cum toto exercitu *Eaxancestriam* rediit; exceptâ validâ Wallensium parte, quæ ad orientem populi *habitabat*. Profecti ergo, Londoniam usq; venerunt: tunc demum cum civibus, & qui in auxilium illis ab occidente aderant, versùs orientem, *Beanflotam* concesserant. Haestenus interim venit cum exercitu, qui priùs *Middeltonia* sedebat; venturus quoque exercitus ingens; qui in *Limneo* portu, *Apultrea* priùs morabatur. Haestenus antea arcem illam *Beanflota* exstruxit: tum exiit prædatum, magno relicto domi exercitu: illi tum advenientes, istum exercitum in fugam dederant; arcémq; confringentes, omnia quæ intus erant diripiunt; cùm pecuniam, tum mulieres, tum puerulos quoque, Londoniam singulos advexerant, navésq; omnes aut confregerunt, aut incenderunt, aut Londoniam duxerunt, aut *Hrofescestriam*. Uxor autem Haesteni, cum duobus filiis afferebantur ad Regem; quos & ille denuo liberavit: alter enim illorum illi erat in Deo filius; alter Comitis Æthelredi: Capti sunt illi, priusquam Haestenus *Beanflotam* veniret: illique obsides, & juramenta dedit, cui Rex vicissim dedit satis pecuniæ; puerósque etiam, cum uxore restituit. Simulac verò *Beanflotam* venissent, arce illâ jam factâ, devastavit statim regni fines; quos Æthelredus patrinus suus tenere debuerat. Postea au-

siþe he ƿæs on hergaþ gelend on þ ilce rice. þa þa man hit geƿeorc abræc. þa se cyning hine þa ƿest ƿende mid þære fyrde ƿiþ Exan ceastres. sƿa ic ær sæde. ⁊ se here ða burh beseten hæfde. ða he ðær to gefaren ƿæs. þa eodon hie to hiora scipum. ða he ða ƿið ðone here ðær ƿest abisgod ƿæs. ⁊ ða hergas ƿæron ða gegaderode begen to Sceobyrig on east Sexum. ⁊ ðær geƿeorc ƿorhtun. foron begen ætgædere up be Temese ⁊ him com micel eaca to. *æþer ge of east Englum ge of Norþ-hymbrum. foron þa up be Temese. oþ þ hie gedydon æt Sæferne. ða up be Sæferne. ða gegaderode Æþered ealdorman. ⁊ Æþelm ealdorman. ⁊ Æþelnoþ ealdorman. ⁊ ða cyninges þegnas ðe ða æt ham æt ðæm geƿeorcum ƿæron. of ælcre byrig be eastan Pedredan. ge be ƿestan Sealƿuda. ge be eastan. ge eac be Norðan Temese. ⁊ be ƿestan Sæfern. ge eac sum dæl ðæs norþ Ƿeal cynnes. þa hi ða ealle gegaderode ƿæron. ða of foron hie þone here hindan. æt *Butdiging tune on Sæfern staðe. ⁊ hine ðær utan besæton on ælce healfe on anum fæstenne. þa hie ða feala ƿucena sæton on tƿa healfe ðære ea. ⁊ se cyning ƿæs ƿest on Defenum ƿiþ ðone sciphere. ða ƿæron hie mid meteleaste geƿæhte. ⁊ hæfdon micelne dæl ðara horsa freten. ⁊ ða oþre ƿæron hungre acƿolen. ða eodan hie ut to monnũ. þe on east healfe þære ea ƿicodon. ⁊ him ƿiþ gefuhton. ⁊ ða Cristenan hæfdon sige. ⁊ ðær ƿearþ Ordhelm [cynges ðegn] ofslegen. [eac monige oþre cyninges þegnas.] ⁊ se dæl þe þær aƿeg com ƿurdon on fleame generede. ða hie on east Seaxe comon. to hiora geƿeorce. ⁊ to hiora scypum. ða gegaderode sio laf. est on est Englum. ⁊ of Norþhymbrum micelne here onforan ƿinter. ⁊ befæston hiora ƿif ⁊ hiora scipu. ⁊ hiora feoh on east Englum. ⁊ foron anstreces dæg-

es ⁊

* l. ægþer.

* Buttingtune. B.

tem alterâ vice in eodem regno prædatur: Sed arce ejus jam dirutâ, Rex occidentem versûs cum exercitu, *Eaxancestriam*, sicut antè dixi, se convertit: exercitúsque Civitatem obsidebat. Postquam eò convenissent, naves suas adibant: dum autem cum exercitu occidentem versûs occupatus esset, interea uterque (*Paganorum*) exercitus *Sceobyrigæ*, inter East-saxones convenerant, arcem ibi construentes: conscendit *Tamisim* uterque simul, quibus præsidia magna cùm de East-Anglis, tum de Northymbris transcendentia *Tamisim* advenerant, donec *Sabrinam* nacti, (*prædam*) agebant: hinc conscendunt *Sabrinam*: sed Duces Æthelredus, Æthelmus, Æthelnothus, collecti; unà cum Regis ministris domi opere occupatis, de quovis oppido, & in orientali *Pedredan*, tum in occidentali *Sealwudu*, tum quoq; ad *Tamisim* aquilonarem, *Sabrinámq;* occidentalẽ: necnon de gente Wallensium Aquilonarium pars, aciem vicinam petebant, apud *Buttingtun*, in *Sabrinæ* ripa; illámque ibi utrinque obsidentes, ex omni parte in unum firmati: multásque hebdomadas ex utraq; parte amnis considebant. Rex verò apud Domnanios in occidente classi nauticæ adfuit. Erántq; pressi inediâ, equorum partem haud parvam comedentes: reliquis fame afflictis: Exibant postea in populos, qui ex orientali amnis parte castrametati sunt; quibuscum pugnatum est: Christiani autem victoriâ potiti: ibíque Ordhelmus [*Regis minister*] occisus; [*ut & multi alii Regis famuli.*] Pars quoq; quæ indè venerat, (*Paganorum*) in fugam versa, East-saxoniam, ibíque arcem, navésque suas repetebant. Tum Laf de East-Anglis, & Northymbris, magnum exercitum ante hyemem coegit; uxores quoque, navésq;, cum pecunia sua East-anglis committebat: hinc dies continuos, &

es ⁊ nihtes. þ hie gedydon on anre
Westre ceastre. on Wirhealum. seo
is Lega ceaster gehaten. ða ne mihte
seo fyrd hie na hindan offaran. ær hie
wæron inne on ðam geweorce. besæ-
ton ðeah þ geweorc utan. sume twe-
gen dagas. ⁊ genamon ceapes eall þ
ðær buton wæs. ⁊ ða men ofslogon
ðe hie foran forridan mihton bu-
tan geweorce. ⁊ þ corn eall forbærn-
don. ⁊ mid hiora horsum fræton on
ælcre efenehþe. ⁊ þ wæs ymb twelf mo-
naþ þæs þe hie ær hider ofer sæ comon;

noctes profecti, Civitatem quandam occidentalem *Wirheal*, id est, urbs *Legionum* dictam, invadunt: quos secutus exercitus assequi haud potuit, priusquam arcem intraverant: arcem tamen extrà biduum circiter, obsidebant: captis autem, quæ circà erant, pecudibus, necabant populos, quos extra arcem equitando assequi potuissent: segetem porro totam aut comburentes, aut equis omnino junctim suis absumentes: atq; hoc, post menses circiter duodecim, ex quo huc à transmarinis venerant, factum est.

DCCCXCV. Ond ða sona æfter ðam on
ðis geare for se here of Wirheale in
on norþ Wealas. forþæm hie ðær sit-
tan ne mihton. þ wæs forþy ðe hie
wæron benumene. ægþer ge ðæs cea-
pes ge ðæs cornes. ðe hie gehergod
hæfdon. ða hie ða eft ut of norþ
Wealum wendon mid ðære here hyþe.
þe hie þær genumen hæfdon. ða foran
hie ofer Norþ-hymbra lond. ⁊ east
Engla swa swa sio fyrd hie geræcan
ne mihte. oþ þ hie comon on east Se-
axna lond easte weard on an iglond.
þ is ute on þære sæ. þ is Meres ig
haten. ⁊ swa se here eft ham weard
wende. ðe Exan ceastre beseten hæf-
de. ða hergodon hie up on suð Seax-
um neah Cisse ceastre. ⁊ ða burhwa-
re hie geflymdon. ⁊ hiora monig hund
ofslogon. ⁊ hiora scipu sumu gena-
mon. ða dy ylcan geare onforan winter þa Deniscan þe on Meres
ige sæton. tugon heora scipu up on Temese. ⁊ ða up on Ligan.
þ wæs ymb twa gear ðæs ðe hie hider ofer sæ comon;

Et paulò pòst, hoc anno exercitus à *Wirheal* decedens, septentrionales Britones invadunt: hîc enim, pecudibus spoliati, & quam vastarunt, segete, sedere non poterant: tum postea de Britonib' aquilonaribus cum præda, quam ceperant, in Northymbros, & East-Anglos profecti sunt, prout exercitus assequi posset, donec in East-saxoniam orientem versùs, sitam in mari, insulam, *Meresig* occupassent; atque indè exercitus domum reversus *Eaxancestriam* obsedit: tum in Saxones australes prædando prope *Cisseceastriam* grassati: quos, in fugam cives dederunt; cæsísque multis centenis, naves aliquot illorum capiebant: Eodémq; anno, ante hyemem, Dani qui *Meresig* habitabant, naves suas sursum in *Tamisim*, dein, in amnem *Ligean* trahebant: hoc autem, biennio circiter, ex quo huc venerant, factum est.

DCCCXCVI. On þy ylcan geare worhte se
foresprecena here geweorc be Lygan
xx. mila bufan Lunden byrig. ða ðær
on sumera foron micel dæl þara burh-
wara. ⁊ eac swa oþres folces. þ hie ge-
dydon æt ðara Deniscana geweorce. ⁊
þær wurdon geflymde. ⁊ sume feo-
wer cyninges þegnas ofslegene. þa
þæs on hærfeste þa wicode se cyning
on neaweste þære byrig. þa hwile ðe hie heora corn gerypon.

Eodem anno dictus exercitus arcem prope *Ligean*, milliaribus circiter viginti, Londoniam supra, exstruxit: æstate verò, magna pars civium, aliíq; etiam populi, arcem Danorum destruere conati: Sed indè fugam capessebant; Regis insuper ministris quatuor circitèr occisis: hoc autem autumno Rex proximè civitatem castrametatus est, dum interea se-

þ

ꝥ þa Deniscan him ne meahton þæs rýpes forƿýrnon. þa sume dæge rad se cýning up be þære ea. ⁊ gehaƿade hƿær mon mihte ða ea forƿýrcan. ꝥ hie ne mihton ða scipu ut brengan. ⁊ hie ða sƿa dýdon. ƿorhton þa tu geƿeorc on tƿa healfe ðære eas. þa hie ða ꝥ geƿeorc furþum ongunnen hæfdon. ⁊ þær to geƿicod hæfdon. þa onget se here ꝥ hie ne mýhton þa scýpu utbrengan. þa forleton hi hi. ⁊ eodon ofer land ꝥ hie gedýdon æt Cƿatbricge be Sæfern. ⁊ þær geƿeorc ƿorhton. ða rad seo fýrd ƿest ƿeard æfter ðam herige. ⁊ ða man of Lunden býrig gefetedon þa scipu. ⁊ ða ealle ðe hie alædan ne mihton tobræcon. ⁊ ða þe ðær stæl ƿýrðe ƿæron binnan Lunden býrig gebrohton. ⁊ þa Deniscan hæfdon hiora ƿif befæst innan east Engle. ær hie ut of ðæm geƿeorce foron. ða sæton hie ðone ƿinter æt Cƿatbricge. ꝥ ƿæs ýmb ðreo ger þæs ðe hie on Limene muþan comon hider ofer sæ ;

getem suam demeterent, nè Dani à demetendo prohibere potuissent. Quodam autem die Rex per amnem equitans, findit ubi amnis exhauriri posset, nè naves indè suas extraherent. Sic ergò aggeres duos ex utraq; amnis parte faciebant: verùm postquam opus ab illis inchoatum esset, ibiq; essent castrametati, intellexit exercitus (*Paganorum*,) se naves istas educere haud posse; quibus, ergò relictis, pedestri itinere utentes, *Quatbrig*, prope *Sabrinam* petunt; ibi quoque arcem exstruentes: festinavit verò exercitus aciem, Occidentem versùs, insecutus: cives autem Londinenses, naves accersebant: quásque haud poterant afferre, confringebant: quæ autem captu dignæ erant, Londoniæ civitatem adducebant. Dani verò uxores apud East-Anglos firmabant suas, priusquam de arce illa decederent: hyeme autem illâ apud *Quatbrig* morabantur: Erátque triennium, ex quo huc per ostium *Limeni* à transmarinis venerant.

DCCCXCVII. Ða ƿæs on sumera on þisum gere. toforon se here. sum on east Engle. sum on Norþ-hýmbre. ⁊ þa þe feoh lease ƿæron him þær scipu begeton. ⁊ suþ ofer sæ foron to Sigene. Næfde se here Godes ðonces. Angel cýn ealles for sƿiþe gebrocod. ac hie ƿæron micele sƿiþor gebrocede. on þæm þrim gearum mid ceapes cƿilde. ⁊ monna ealles sƿiþost mid ðæm. ꝥ manige ðara selestena cýninges þegena þe þær on londe ƿæron. forþferdon. on ðam þrým gearum ðara ƿæs sum Sƿiþulf biscop on Hrofes ceastre. ⁊ Ceolmund ealdorman on Cent. ⁊ Beorhtulf ealdorman on east Seaxum. ⁊ Ƿulfred ealdorman on Hamtun scýre. ⁊ Ealheard biscop æt Dorce ceastre. ⁊ Eadulf cýninges þegen on suþ Seaxum. ⁊ Beornƿulf ƿic gerefa on Ƿinteceastre. ⁊ Ecgulf cýninges hors þen. ⁊ ma-

Accidit postea æstate ejusdem anni, exercitum in East-Anglos, & Northymbros exiisse: qui, licèt inopes pecuniarum, parabant sibi naves, & in *Sequanam* transfretabant: curâ Dei caruit exercitus: Anglicæ gentis omnino potestate fractus; sed multò magìs fractus, per triennium illud, pecudum lue, & vel omnino, hominum maximè: cùm de ministris Regiis, haud pauci qui in terra erant optimi, triennio isto obiissent: quorum nonnulli erant Swithulfus *Hrofecestriæ* Episcopus: Ceolmundus Comes in Cantio: Brithulfus in East-sexia Comes: & Wulfredus Comes in *Hamptonia:* Ealhardus Episcopus *Dorcacestriæ:* Minister Regius in Suthsexia Eadulfus: Et oppidi præfectus in *Wintonia* Beornwulfus: Et Ecgulfus strator regius, & præter hos, complures; licèt, qui

nige eac mid him. þeh ic þa geþungnes-
tan nemde. þy ilcan geare drehtan ða
hergas on east Englum. ⁊ Norþ-hym-
brū west Seaxna lond. swiþe be þæm suþ
stæþe mid stæl hergum. ealra swiþust
mid þæm æscum ðe hie feala geara
ær timbredon. ða het Alfred cyning
timbrian lange scipu ongen þa æscas.
ða wæron fulneah tu swa lange swa þa
oþru. sume hæfdon lx. ara. sume ma.
þa wæron ægþer ge swiftran. ge unwal-
tran. ge eac hyran þonne þa oþru. næ-
ron naþer ne on Fresisc gescæpene
ne on Denisc bute swa him selfum þuh-
te. þæt hie nyt wyrþoste beon meah-
ton. þa æt sumum cyrre ðæs ylcan
geares. comon ðær scipu six to
Wiht. ⁊ ðær mycel yfel gedydon. æg-
þer ge on Defenum. ge wel hwer be
ðam sæ riman. þa het se cyning faran
mid nigonum to ðara niwena scipa. ⁊
forforon him ðone muþan foran. on
uter mere. ða foron hie mid ðrym
scipum ut ongen hie. ⁊ þreo stodan
æt ufeweardum ðæm muþan on dri-
gum. wæron ða men uppe on londe of
agane. ða gefengon hie ðara þreora
scipa tu æt þam muþan ute weardum.
⁊ þa men ofslogon. ⁊ ꝥ an oþwand. on
ðæm wæron eac ða men ofslegene bu-
tan fifum. þa comon forð ðy onweg
ðe ðara oþra scipu asæton þa wurdan
eac swyþe unereþelice aseten. þreo asæ-
ton on ða healfe ðæs deopes ðe ða
Deniscan scipu aseten wæron. ⁊ þa o-
þru ealle on oþre healfe. ꝥ hiora ne
myhte nan to oþrum. ac ða ꝥ wæter
wæs aebbad feala furlanga from þam
scipum. ða eodan ða Deniscan from
ðæm ðrym scipum to ðæm oþrum
ðrym ðe on heora healfe beebbude
wæron. ⁊ hie þa gefuhton ðær. ðær
wearþ ofslegen Lucumon cyninges
gerefa. ⁊ Wulfheard Frysa. ⁊ Æbbe
Frysa. ⁊ Æþelere Frysa. ⁊ Æþelferþ cyninges geneat. ⁊ ealra
monna Frysiscra. ⁊ Engliscra lxii. ⁊ þara Deniscra cxx. þa com þæm
Deni-

nobilissimi fuerant, nominabam:
Eodem anno (*hostiles*) exercitus
in Eastanglis & Northymbris,
terram occidentalium Saxonum
vexabant: præcipuè furtivam præ-
dam juxta litus australe (*agentes.*)
Maximè omnium, longis (*usi*)
navigiis, quę ipsi ante plures annos
extruxerant: Tum mandavit Alu-
redus Rex longas naves adversùm
ista navigia extrui; quæ erant du-
plo reliquis longiores. (*Quarum*)
aliquot sexaginta aras; plures ali-
quot continebant. Erant autem
cùm velociores, tum minùs nu-
tantes, tum quoque cæteris altio-
res: neq; inter Fresonas, neq; Da-
nos fabricabantur; sed prout ipsi
visum est; modò illa nè pessima
esse possent: quodam tunc ejus-
dem anni curriculo, sex navigia
advenerunt *Vectam*; ibíque mul-
tum mali cùm apud Devonenses,
tum passim alibi circa loca mariti-
ma fecerunt: tum Rex mandavit
cum novem ad nova isthæc prodi-
re; & in mari extimo ante portum
illis occursum facere: cum tribus
igitur navibus contra exibant: tres
quoq; superiùs juxta portum ad-
stabant: homines autem in sicco
erant; terram ascendentes: ex
istis autem tribus navigiis duo
quæ ad portum, extrà stabant, ca-
piebant; homines verò interfece-
runt; alterum autē illud evasit: in
quo etiā homines, exceptis quinq;
cæsi sunt. Redierunt ergò, quæ
navigia cætera obsidebant: sede-
bant etiam perquàm difficulter:
tres in profundo; parte scil. illâ,
in qua navigia Danica subside-
bant: cæteræque omnes parte al-
terâ; ita ut invicem accedere neu-
tiquam possent: aqua autem illa,
per multa stadia navigiis erat exic-
cata: tunc Dani, à tribus illis na-
vigiis, ad tria reliqua, quibus in
parte sua, aqua exiccata fuit abi-
bant: ibíq; pugnabant. Lucumon
Comes Regis ibi erat occisus:
& Wulfheardus Friso: & Ebba
Friso: & Friso Ethelerus; & E-
thelfrithus Regis bubulcus: Fri-
sonésq; omnes; & ex Anglis sex-
aginta duo: & Danis, centum

Deniscum scipum þeh ær flod to. ær þa Cristnan myhton hiora ut ascufon. 7 hie for ðy ut oþreowon. þa wæron hie to þæm gesargode. þ hie ne mihton suþ Seaxna lond utan berowan ac hiora ðær tu sæ on lond bedraf. 7 ða men mon lædde to Winte ceastre to ðam cyninge. 7 he hie þær ahon het. 7 ða comon on east Engle ðe on ðam anum scype wæron swiþe forwundode. þy ylcan*geare forwearþ no læs þonne xx. scipa mid monnum mid ealle. be ðam suþ wyman. þy ylcan gere forþferde Wulfric cyninges hors þegen se wæs eac Wealh gerefa. 7

* scil. navigia.

* alias, sumera Cott.

& viginti : accessit tamen ad Danorum navigia restagnatio, priusquam illos possent appellere Christiani : Ob id autem cum illis eremigabant : tristabantur verò propterea quòd ad australium Saxonum terram haud poterant remigio transire; quin istorum * duo in terram mare pulsabat. Homines autē *Wintoniam* ad Regem ducebantur: ibíq; illos suspendi jussit: Quique in altero illo navigio valde erant vulnerati, in East-Angliam venerunt; Eodem anno viginti naves, haud pauciores, cum hominibus (*suis*) juxta partes australes, omnino perierunt. Eodem anno strator Regis Wulfricus obiit; qui Comes quoq; Britannicus fuit.

DCCCXCVIII. Her on ðisum gere gefor Æðhelm Wiltun scire ealdorman. nigon nihtum ær middum sumera. 7 her forþferde heahstan se wæs on Lundenne biscop. 7

Anno hoc, Ethelmus Comes Wiltonensis novem noctes ante solstitium obiit: Nunc autem obiit summus Londonensium Episcopus.

899 900

DCCCCI. Her gefor Ælfred Aþulfing syx nihtum ær ealra haligra mæssan. se wæs cyning ofer eall Ongel cynn. butan ðam dæle ðe under Dena onwealde wæs. 7 he heold þ rice oþrum healfum læs þe xxx. wintra. 7 ða feng Eadweard his sunu to rice. þa gerad Æþelwald his fædran sunu. þone ham æt Winburnan. 7 æt Tweoneam. butan ðæs cyninges leafe 7 his witena. ða rade se cyning mid fyrde. þ he gewicode æt Baddan byrig wiþ Winburnan. 7 Æþelwald sæt binnan ðam ham mid ðæm monnum ðe him to gebugan. 7 hæfde ealle ða geatu forworht in to him. 7 sæde þ he wolde oþer oþþe þær libban oþþe ðære licgan. þa under þam þa bestæl he hine on niht onweg 7 gesohte þone here on Norþ-hymbrum. 7 se cyning het ridan æfter. 7 ða ne myhte hine mon ofridan. ða berad mon þ wif þ he hæfde ær genumen butan cyninges leafe. 7 ofer ðara biscopa gebod. forðon þe heo wæs ær to nunnan gehalgod. 7 on ðis ilcan gere forþferde Æðered. wæs

* scil. Danorum.

Hîc Aluredus Athulfi filius, sex noctes ante festum *Omnium Sanctorum* obiit : qui totius gentis Anglicanæ Rex fuit; parte illâ exceptâ, quæ Danorum erat subdita ditioni : alteram autem regni partem per hyemes paulò minùs triginta tenuit : Tunc demum filius ejus Eadwardus regnum capessit : Tunc quoque patruelis ejus filius villas *Winburnæ*, & *Weoneæ*, absq; Regis, ejúsque consiliariorum licentia invasit: Invasit quoq; Rex exercitu juxta *Baddanbyrig* prope *Winburnam*; Ethelwaldus verò sedebat intra villam cum hominibus, qui ei erant subditi; omnésque sibi portas obseratas occupabat : dixítque velle se ibi, aut vivere, aut ibi occumbere : Verùm interea noctu se surripuit: &*exercitum petiit in Northanhymbria : Rex autem, illum persequi mandavit : sed cùm assequi illum haud possent; fœminam illam liberabant, quam dudum absq; Regis licentia, & præter mandatum Episcoporum, (erat enim antea in Monialem consecrata) rapuerat. Eodem autem anno Ethe-

on Defenum ealdorman feoƿer ƿucum ær Ælfrede cyning ⁊

902

DCCCCIII. Her gefor Aþulf ealdorman. Ealhsƿiðe broþor. ⁊ Uirgilius abbud of Scottum. ⁊ Grimbald Mæsse preost. [VIII. idus Julii. ⁊]

DCCCCIIII. Her com Æþelƿald hider ofer sæ mid ðam flotan ðe he mid ƿæs on east Seaxe ⁊

DCCCCV. Her aspon Æþelƿald þone here on east Englum to unfriðe þ hie hergodon ofer Myrcna land oþ hie comon to Creccagelade. ⁊ foron ðær ofer Temese. ⁊ namon ægþer ge on Bradene ge þær ymbutan eall þ hie gehentan myhton. ⁊ ƿendan þa eft hamƿeard. ða for Eadƿeard cyning æfter. sƿa he raþost myhte. his fyrd gegaderian ⁊ oferhergade eall hiora lond betƿeoh Dicum. ⁊ Ƿusan eall oþ þa fennas norþ. þa he þa eft þanan ut faran ƿolde. ða het he beodan ofer ealle ða fyrd. þ hie foron ealle ut ætsomne. ða ætsæton þa Centiscan þær beæftan ofer his bebod. ⁊ seofen ærendracan he him hæfde to asend. þa befor se here hie ðær. ⁊ hie ðær gefuhton. ⁊ ðær ƿearð Siƿulf ealdormon ofslegen. ⁊ Sigelm ealdormon. ⁊ Eadƿold cyninges þegen. ⁊ Cenƿulf abbod. ⁊ Sigebryht Siƿulfes sunu. ⁊ Eadƿald Accan sunu. ⁊ monige eac mid him. þeh ic ða geþungnestan nemde. ⁊ on Dana Deniscena healfe ƿearþ ofslegen Eohric hyra cyng. ⁊ Æþelƿald æþeling ðe hine to þam unfriþe gespon. ⁊ Byrhtsige Beornoþes sunu æþelinges. ⁊ Ysopa hold. ⁊ Oscytel hold. ⁊ sƿiþe monige eac him þe ƿe nu genemnan ne magon. ⁊ ðær ƿæs on gehƿæþere hond. micel ƿæl geslegen. ⁊ ðara Denescena ðær ƿearþ ma ofslegen. ðeh hie ƿæl stoƿe geƿeald ahton. ⁊ Ealhsƿyþ gefor ðy ylcan geare ⁊

* sylva.

*Quæ agrum *Cantuariensem* & *Suffolciensem* disterminat.

redus in Devonia comes, quatuor septimanas ante Aluredum Regem obiit.

Hîc obiit Athulfus Dux, Ealfrithæ frater; & Virgilius in Scotia Abbas: & Grimbaldus presbyter [*octavo idus Julii.*]

Hîc Ethelwaldus de transmarinis huc rediit cum classe; quacum unà fuit in East-saxonia.

Hîc attraxit exercitum in East-Anglia (*sedentem*) Ethelwaldus; ut per terram Merciorum prædentur, donec *Creccaladam* usq; venirent; ibique *Tamisim* transeuntes, cùm in* *Brodena*, tum in confiniis, omnia quæ poterant adsequi, capiebant; atque indè domum reversi sunt: Rex autem Eadwardus quàm citò posset maximè, insequebatur: suum cogebat exercitium: totámque illorum terram inter* *Fossam* & *Usam* undique, ad paludes usque Aquilonares vastabat: Cùm autem exinde egredi voluisset, tunc per totum exercitum mandari jussit, ut omnes simul egrederentur. Cantuarienses verò postea, preter mandatum ejus ibi assidebant: septem itaque nuntios ad illos miserat: illos quoque exercitus ibi præcessit, ibique dimicabat: atque ibi dux Sigulfus, & comes Sigelmus, ministérque Regis Eadwoldus; & Cenwulfus abbas; & Sibrihtus Sigulfi filius, cum Eadwaldo Accæ filio, multísq; etiam unà; (quamvis nobilissimos (*solùm*) nominabam) occubuerunt: necnon ex parte Danorum, Rex illorum Eohricus, & Ethelwoldus nobilis, quem ad seditionē pertraxerant; & Birhtsigerus Beornothi nobilis filius, & Isopus Hold, & Osketellus Hold; multíque etiam perplures, quos nunc recensere haud possim, corruerunt: ibíque in utraque gente magna strages dabatur: plures verò Danorum occisi sunt; quamvis funeris loci potestatem habuissent.: Ealswithus autem eodem anno defunctus est.

906

906
DCCCCVII. Her on ðys geare gefor Ælfred. wæs æt Baþum gerefa; On ðam ylcan gere mon fæstnode þone frið æt Yttinga forda. swa swa Eadweard cyng gerædde. ægþer ge wiþ East Engle. ge wiþ Norþ-hymbre ;

Hîc, anno hoc, Elfredus obiit, Bathanensium præfectus. Eodem anno homines (sicut Eadwardus Rex *Ittingafordæ* decreverat) & cum (*Danis*) East-anglis, & cum Northanhymbris pacem firmarunt.

908
DCCCCIX. Her gefor Denulf se wæs on Wintan ceastre biscop ;

Hîc Denulfus, qui Episcopus fuit Wintoniensis, obiit.

DCCCCX. Her feng Friþestan to biscopdome on Winte ceastre. ⁊ Asser biscop gefor. æfter þam se wæs æt Scireburnan biscop. ⁊ þy ylcan gere sende Eadweard cyng fyrde ægþer ge of West Seaxum. ge of Myrcum. ⁊ heo geheregade swiþe micel on þam norð here. ægþer ge on mannum. ge on gehwelces cynnes yrfe. ⁊ manega men ofslogon þara Deniscena. ⁊ ðær wæron fif wucan inne ;

Hîc Frithestanus Episcopatum Wintoniæ capessit: obiit quoque Asserius Episcopus, postquam Episcopus Sciréburnensis esset. Eodémque anno Eadwardus rex cùm West-Saxonum, tum etiam Merciorum exercitum misit: multúmque in exercitu aquilonari, cùm hominum, tum cujusque generis possessionum vastarunt, & complures occiderunt Danorum, ibíque septimanas quinque (*se*) continuerunt.

DCCCCXI. Her bræc se here on Norðhymbrum ðone frið ⁊ forsawon Ælcfriþ ðe Eadweard cyng ⁊ his sunu him budon. ⁊ hergodon ofer Myrcna lond. ⁊ se cyng hæfde gegadrod sum hund scipa. ⁊ wæs ða on Cent. ⁊ ða scipu foran be suþan. east ⁊ lang sæ togenes him. ða wende se here þ his fultumes se mæsta dæl wære on ðam scipum. ⁊ þ hie mihton faran unbefohtene ðær ðær hie wolden. ða geacsade se cyng þ þ hie ut on hergað foron. þa sende he his fyrde ægþer ge of West Seaxum. ge of Myrcum. ⁊ hie offoron ðonne here hindan ða he ham weard wæs. ⁊ him þa wiþ gefuhton. ⁊ þonne geflymdon. ⁊ his feala ðusenda ofslogon. ⁊ ðær wæs Ecwils cyng ofslegen ;

Hîc exercitus in Northanhymbria pacem violarunt; & fœdus spreverunt omne quod Eadwardus Rex, ejúsque filius obtulerunt: agros quoque Merciorum, & passim depopulati: Rex autem centum circiter naves coegit, & in Cantio tunc fuit; naves quoque ad austrum profectæ Orientem versùs, pérque mare, illi occurrebant: exercitus igitur putabat maximam copiarum ejus partem in navibus fuisse: & quoquo ii vellent, immunes militiâ, prodire posse: tum Rex intellexit quòd depredatum exiissent: misit ergò aciem suam cùm West-Saxonum, tum Merciorum; iíque exercitum istum prævertere cœperunt: tunc redibat domum, & contra illos pugnabat, eósq; persequebatur, multa quoque ex illis millia prosternens: ibíque Ecwilsus Rex occisus est.

DCCCCXII. Her gefor Æþered ealdorman on Myrcum. ⁊ Eadweard cyng feng to Lundenbyrig. ⁊ to Oxnaforda. ⁊ to þam landum eallum þe þær to hyrdon ;

Hîc Etheredus Merciorum comes obiit: Eadbaldus autem Rex civitatem Londini, & Oxonii capessit; illósque agros qui ipsis subjacebant.

DCCCCXIII. Her on þys geare ymb Martines mæssan het Eadweard cyng atym-

Hîc, anno hoc, ad festum Martini, Eadwardus Rex burgum a-

ƿran þa norþan burh æt Heorotforda betƿeox Memeran. ⁊ Benefican ⁊ Lygean; ⁊ ða æfter ðam ðæs on sumera betƿeox gang dagum. ⁊ middum sumera. þa for Eadƿeard cyning mid sumum his fultume on East Seaxe to Mældune. ⁊ ƿicode ðær ða hƿile þe man þa burh ƿorhte. ⁊ getimbrede æt Ƿitham. ⁊ beah him god dæl ðæs folces to. ðe ær under Deniscan manna anƿealde ƿæron. ⁊ sum his fultum ƿorhte ða burh ða hƿyle æt Heorotforda on suþ healfe Lygean;

quilonare *Herotfordiæ* exstrui mandavit; inter *Memecan*, & *Beneficam*, & *Ligeam*. Tum postea in æstate, inter ambarvalia, & solstitium, Rex Eadwardus cum copiis aliquot suis *Maldunum* in Eastsexiam prodiit; ibique castrametatus est, dum burgum illud *Withamiæ* extruerent; bona autem populi pars, quæ antea Danorum erat ditioni subdita, illi parebat: interea autem pars altera copiarum ejus, burgum illud *Heortfordiæ*, ad australem partem *Ligeæ* ædificavit.

914 915 916

DCCCCXVII. Her on þis gere rad se here ut ofer Eastron of Hamtune. ⁊ of Lygera ceastre ⁊ bræcon ðone friþ. ⁊ slohgon monige men æt Hocneratune. ⁊ ðær on butan. ⁊ ða sƿiþera þe æfter ðam sƿa ða oþre ham comon. ða fundan hie oþre floc rade. ꝥ rad ut ƿiþ Ligtunes ⁊ ða ƿundon. þa land leode his ƿare. ⁊ him ƿiþ gefuhton ⁊ gebrohton hie on fullum fleame ⁊ ahreddon eall ꝥ hie genumen hæfdon. ⁊ eac hiora horsa ⁊ hiora ƿæpna micelne dæl;

Hic, anno hoc, post Pascha exercitus de *Northamtuna*, & *Leogerecestria* grassatus est; pacémque violavit: complures etiam *Hocneratunæ*, ibique in confiniis occidit; perquàm citò autem postea, ut reliqui, domum redierunt, tum alteram prædonum turmam, quæ versùs *Ligtunam*, grassabatur, invenerant, loci verò istius incolæ hoc scientes, contra illos pugnabant; ínque fugam plenè dederunt: & quæ rapuerant omnia, suorúmque etiam equorum, atque armorum magnam partem liberabant.

DCCCCXVIII. Her on þyssum geare com micel sciphere hider ofer suþan of Lidƿiccum. ⁊ tƿegen eorlas mid Ohtor ⁊ Hroald. ⁊ foron ƿest* on butan. ꝥ hie geeodon innan Sæferne muþan. ⁊ hergodon on norþ Ƿealas æghƿær be þæm sæ. þær hie þonne on hagode ⁊ gefengan Cameleac ðone biscop on Ircinga felda. ⁊ læddon hine mid him to scipum. ⁊ ða alysde Eadƿeard cyng hine eft mid xl. pundum. ða æfter ða for se here eall up. ⁊ ƿolde faran ða gyt onhergaþ ƿið Yrcinga feldes. ða gemetton ða men hie of Hereforda. ⁊ of Gleaƿe ceastre. ⁊ of þam nihstum burhum. ⁊ him ƿið gefuhton. ⁊ hie geflymdon ⁊ ofslogon þone eorl Hroald. ⁊ ðæs oþres eorles broþor Ohteres ⁊ micel ðæs heres. ⁊ bedrifon hie on ænne Pearruc. ⁊ besæton hie þær utan oþþe hie

* aliàs, Octor. C.

Hic, anno hoc, ingens classis piratica ab Austro, de *Lidwico* huc appulit: duóque duces unà, Ohterus, & Hroaldus, Occidentem versùs in circuitu progressi (*donec*) ostium *Sabrinæ* ingressi sint: Britonésque Aquilonares, tum quoque mari proximos vastabant: ibíque insecuti, Cimeleacum Episcopum in *Ircenefelda* capiebant: illúmq; cum ipsis ad naves deducebant: illum verò Rex Eadwardus quadraginta libris redemit. Tum postea cunctus proruit exercitus, voluítque porro grassari *Ircenefeldam* versùs prædaturi: illis verò Herefordenses, & Glaucestrenses, & de proximis urbibus occurrunt, & contra dimicarunt, eósque in fugam dederunt: & ducem Hroaldum, alteriúsque ducis Ohteri scilicet fratrem, & de exercitu complures occiderunt: & adegerunt in saltum quendam, ibiq; ob-

hie him sealdon gislas þ hie of Eadweardes cyninges andwealde afaran woldon. ⁊ se cyning hæfde funden þ him mon sæt wiþ on suð healfe Sæfern muðan. west an from Wealum. east oþ Afene muþan þ hie ne dorston þ land nawer gesecan on ða healfe. ða bestælon hie hie ðeah nihtes upp. æt sumum twam cyrron. æt oþrum cyrre be eastan Weced. ⁊ æt oþrum cyrre æt Portlocan. ða sloh hie mon æt ægþrum cyrre. þ hiora feawa onweg comon butan þa ane ðe ðær ut ætswummon to ðam scipum. ⁊ þa sæton hie ute on ðam iglande. æt Bradanrelice oþ ðone fyrst ðe hie wurdon swiþe meteleaste ⁊ monige men hungre acwælon. forþon hie ne meahton nænne mete geræcon. foran ða ðonan to Deomodum. ⁊ ða ut to Yrlande. ⁊ ðis wæs on hærfest. ⁊ ða æfter þam on ðam ilcan geare foran to Martines mæssan. þa for Eadweard cyning to Buccingahamme mid his fyrde. ⁊ sæt þær feower wucan ⁊ geworhte ða burga buta on ægþere healfe eas ær he ðonon fore. ⁊ Thurcytel eorl hine gesohte him to hlaforde. ⁊ ða holdas ealle ⁊ ða yldestan men ealle mæste ðe to Bedanforda hyrdon. ⁊ eac monige ðara ðe to Hamtune hyrdon.

sederunt; donec obsides ei dedissent, quòd de Eadwardi Regis ditione exire vellent: Rex autem comperuit se in æstiva *Sabrinæ* ostii parte, & à Wallis occidua, & ab ostio *Avenæ* orientali, itá ut terram illam petere nullibi ex ista parte ausi sint: veruntamen noctu passim prædabantur duabus circiter vicibus: alterâ vice à parte *Weced* orientali, & ad *Portlocon* altera: vice verò utraque occisi sunt, itá ut ex iis pauci redirent; illis solùm exceptis qui ad naves enatarunt: & in insula illa *Bradanrelicæ* sedebant: donec inediâ valde laborarent, multiq; fame perierent, quoniam cibum nullum conquirere possent. Indè autem *Deomedum* adibant, & tum demum Hiberniam, quod autumno accidit, transfretarunt: túmque postea eodem anno ante festum Martini profecti sunt. Tum eodem anno Eadwardus Rex *Buccinghamiam* cum exercitu suo perrexit: ubi quatuor septimanas sedit, & ex utraque parte *Usæ* construxit arces priusquam decesserat. Thurchitel autem consul, illum pro Domino petebat. Omniáq; burga, possessores, & Senatores ferè omnes, qui *Bedanforda*, multíque etiam illorum qui *Northhamtuna* subjacebant.

DCCCCXIX. Her on ðis geare Eadweard cyning for mid fyrde to Bedanforda. foran to Martines mæssan. ⁊ beget þa burh ⁊ him cyrdon to mæst ealle þa burhware þe hie ær budon. ⁊ he sæt ðær feower wucan. ⁊ het atymbran þa burh on suþ healfe ðære eas ær he þonan fore.

Hîc, anno hoc, Eadwardus rex *Bedanfordam* ante festum Martini, cum exercitu adiit, urbémque in deditionem accepit: & ad illum cives prope omnes, qui illi parebant antea, redierunt: ibíque quatuor hebdomadas sedit; & urbem in æstiva *Usæ* parte, priusquam decesserat exstrui præcepit.

DCCCCXX. Her on þis gere foran to middum sumera for Eadweard cyning to Mældune. ⁊ getymbrede þa burh. ⁊ gestaþolode ær he ðonan fore. ⁊ ðy ylcan geare for Ðurcytel eorl ofer sæ on Fronclond mid ðam mannum ðe him gelæstan woldon. mid Eadweardes cyninges friþe ⁊ fultume.

Hîc, anno hoc, ante solstitium Eadwardus Rex *Melodunum* perrexit, urbémque exstruxit, & priusquam indè decesserat firmavit: eodémq; anno Thurchitel in terram Francorum, cum hominibus quotquot Regis Edwardi pace & præsidio se ei dedere voluissent, transfretavit.

DCCCCXXI.

DCCCCXXI. Her on þissum geare foran to Eastron Eadweard cyning het gefaran ða burh æt Toweceastre ⁊ hie getymbrian. ⁊ ða eft æfter ðam on ðam ilcan geare to gang dagum he het atymbrian ða burh æt Wiginga mere. Ðy ilcan sumera betweox hlaf mæssan ⁊ middum sumera, se here bræc þone frið of Hamtune ⁊ of Lygera ceastre. ⁊ þonan norþan. ⁊ foron to Toweceastre. ⁊ fuhton on þa burh ealne dæg. ⁊ ðohton þ hie sceoldan abrecon. ac hie ðeah awereden þ folc ðe ðær binnan wæs. oþ him mara fultum to com. ⁊ hie forleton ða ða burh. ⁊ foron aweg. ⁊ ða eft swiðe raðe æfter þam hie foron eft ut mid stæl herige nihtes ⁊ comon on ungearwe men ⁊ genamon unlytel. ægþer ge on mannum. ge on yrfe betweox Byrne wuda. ⁊ Æglesbyrig. Ðy ylcan riþe for se here of Huntandune. ⁊ of east Englum. ⁊ worhton þ geweorc æt Temese forda. ⁊ hit budon ⁊ bytledon. ⁊ forleton þ oþer æt Huntandune. ⁊ þohton þ hie sceoldon þanon of mid gewinne ⁊ mid unfriþe eft þær landes mare geræcan. ⁊ foran þ hie gedydon æt Bedan forda. ⁊ þa foran ða men ut ongean ðe ðær binnan wæron ⁊ him wiþ gefuhton. ⁊ hie geflymdon. ⁊ hiora godne dæl ofslogon. ða eft æfter þam þa giet gegaderode micel here hine of east Anglum. ⁊ of Myrcena londe. ⁊ foran to ðære byrig æt Wiginga mere ⁊ ymbsæton hie utan. ⁊ fuhton lange on dæg on. ⁊ namon þone ceap on butan ⁊ ða men awereden. ðeah þa burh ðe ðær binnan wæron. ⁊ ða forleton hie ða burh ⁊ foron aweg. ða æfter ðam ðy ylcan sumeres gegaderode micel folc hit on Eadweardes cyninges anwealde of ðam nyhstum burgum ðe hit þa gefaran myhte. ⁊ foron to Temese forda ⁊ besæton ða burh. ⁊ fuhton ðær on oþ hie hie abræcon. ⁊ ofslogon ðone cyning ⁊ Toglos eorl. ⁊

Hîc, anno hoc, ante Pascha Eadwardus Rex urbem *Towecestriam* adire, eámque exstrui mandavit: deinde postea eodem anno ad ambarvalia, urbem illam *Wigingmera* eodem autumno inter festum primitiarum, & solstitium ædificari jussit; & exercitus Northamtunensis, & Leogerecestrensis fœdus rupit: indè autem ab Aquilone *Towecestriam* venerunt; urbémque illam, totum diem impugnantes; expugnare instituunt: iis verò, qui intus erat populus repugnabat; donec plures illis copiæ advenissent: urbe igitur relictâ, abierant: Et perquam citò postea cum prædonum copia, noctu exeuntes in improvisos; atque cùm de hominibus, tum de jumentis partem haud exiguam inter *Birnwudam*, & *Egelesburiam* capiebant. Eodem tempore exercitus Huntandunensis, & Eastanglorum exeuntes, munimentum illud *Temesforda* construxerunt: illud quoque inhabitarunt, & incoluerunt: atque alterum illud *Huntanduna* reliquerunt: putantes quippe indè se plus terræ, certamine, & pugnâ recuperaturos: exierant quoque, ut contra *Bedanfordam* molirentur; occurrebant verò, qui inibi erant, & contrà pugnabant; illósque fugabant: bonámque ex iis partē occidebant. Tum etiam postea, exercitus de Eastanglis, & de Merciorum terra magnus cogebatur; urbémque *Wigingmera* adibant; & undique obsidebant: pérque totam diem impugnabant: jumenta quoque in circuitu capiebant; veruntamen qui intrà erant homines propugnabant civitatem; quâ demum relictâ, abierunt: tum postea eadem æstate populus multus sub Eadwardi Regis ditione de proximis civitatibus, volens exire, conglobatus. Venerunt autem *Temesfordam*, & burgum obsident; ibíque impugnant, donec expugnabant: Regémque cum Toglea Duce, &

Mannan

Mannan eorl his sunu ⁊ his broðor ⁊ ealle ða ðe ðær binnan ƿæron. ⁊ hie ƿergan ƿoldon. ⁊ namon ða oþre ⁊ eall þ ðær binnan ƿæs. ða æfter þam ðæs for raðe gegadrode micel folc hit on hærfest ægþer ge of Cent. ge of Suþrigum. ge of east Seaxum. ge æghƿonan of ðam nihstum burhgum. ⁊ foron to Colne ceastre. ⁊ ymbsæton ða burh. ⁊ ðær on fuhton oþ hie ða geeodon ⁊ þ folc eall ofslogon. ⁊ namon eall þ ðær binnan ƿæs. buton ðam mannum ðe ðær oþ flugon ofer ðone ƿeall. ða æfter ðan. ða gyt þæs ilcan hærfestes gegadrode micel here hine of east Englum. ægþer ge ðæs land heres ge ðara ƿicinga. þe hie him to fultume aspanen hæfdon. ⁊ þohton þ hie sceoldon geƿrecan hiora teonan. ⁊ foron to Mældune. ⁊ ymbsæton ða burh. ⁊ fuhton ðær on. oþ ðam burhƿarum com mara fultum to. utan to helpe. ⁊ forlet se here þa burh ⁊ for fram. ⁊ ða foran ða men æfter ut of þære byrig. ⁊ eac ða ðe him utan comon to fultume. ⁊ geflymdon þone here. ⁊ ofslogon hiora monig hund. ægþer ge æsc manna ge oþerra; ða ƿæs for raþe þæs ilcan hærfestes for Eadƿeard cyning mid ƿest Seaxna fyrde to Passan hamme. ⁊ sæt ðær ða hƿile þe mon ƿorhte ða burh æt Tofe ceastre mid stan ƿealle. ⁊ him cirde to Thurferþ eorl. ⁊ ða holdas. ⁊ eal se here ðe to Hamtune hyrde norþ oð Ƿeolud. ⁊ sohton hine him to hlaforde ⁊ to mundboran. ⁊ þa se fyrd stemn for ham. ða for oþer ut. ⁊ gefor þa burh æt Huntan dune. ⁊ hie gebete. ⁊ geedneoƿade ðær hio ær tobrocen ƿæs be Eadƿeardes cyninges hæse. ⁊ þ folc eall þ ðær to lafe ƿæs ðara land leoda beag to Eadƿearde cyninge. ⁊ sohton his friþ. ⁊ his mundbyrde. ða gyt æfter ðam þæs ylcan geres foran to Martines mæssan. for Eadƿeard cyning

Mannano comite filio suo ejusq; fratre; quique inibi erant, omnes occidebant; se quippe volebant defendere; cætera autem quæque intus erant, singula capiebant. Tum perquàm citò postea populus multus, cùm de Cantio, tum de Suthregia, & East-Saxonia, tum de proximis urbibus collectus, *Colecestriam* quoq; adibat & obsidebat: támque diu impugnabat, donec expugnabat: & populum illum totum occidebat: (quicquid autem intus erat, diripiebat;) hominibus exceptis, qui murum transilientes aufugerant: verùm etiam postea, hâc eadem æstate magnus exercitus Eastanglorum, cùm agros quidem tum portus incolentium se in auxilium conglomerarunt; arbitrati quoque posse suam ulcisci injuriam. *Melodunum* itaq; profecti, urbémque obsidentes, & impugnantes; donec plures ad cives copię prodiissent: exercitus igitur, relictâ urbe in auxilium recessit: homines autem de civitate prodeuntes, quáq; eis in præsidium advenerant, insequebantur: istúmq; exercitum fugabant. Et multa ex istis millia, cùm piratas, tum alios mactabant. Perquàm citò autem eadem æstate Eadwardus Rex cum expeditione West-Saxonica *Passanhamiam* profectus est; ibiq; consedit, donec urbem *Toucestriæ* lapideo muro exstruerent: ad illum autem Thurferthus Comes, & villarum domini; totúsque exercitus Aquilonaris usque ad *Weolud* redibant: illúmque in dominum, & pacis defensorem petebant; tum exercitus *Ite domum*, vociferatur: alter verò egressus est; & urbem ingressus est *Huntanduna*, illámque resarcivit, & sparsim renovavit; ubi antea Regis Eadwardi jussu perrupta fuit: totúsque populus ibi reliquus, & indigenæ, ad Regem Eadwardum inclinabant; pacémque ejus rogabant, & patrocinium. Tum postea etiam eodem anno, ante festum Martini, Eadwardus Rex

mid ƿest Seaxna fyrde to Colne ceastre. ⁊ gebette þa burh ⁊ geedneoƿade þær hio ær tobrocen ƿæs. ⁊ him cirde micel folc to. ægþer ge on east Englū ge on east Seaxum ðe ær under Dena anƿealde ƿæs. ⁊ eall se here on east Englum him sƿor annesse. þ hie eall þ ƿoldon þ he ƿolde. ⁊ eall þ friðian ƿoldon þ he friðode. ægðer ge on sæ ge on lande. ⁊ se here ðe to Grantanbrycge hyrde hine geceas synderlice him to hlaforde. ⁊ to mundboran. ⁊ þ fæstnodon mid aþum sƿa sƿa he hit ða aræd hæfde;

cum exercitu West-Saxonico *Colnecestriam* pertexit: urbémq; resarcivit, & sparsim renovavit, ubi antea perrupta fuit: multúsque populus cùm de Eastanglis, & Westanglis, tum qui sub Danorum erant ditione, conversi ad Regem; totúsque in Eastanglis exercitus unitatem ei juramento sancivit: velle nimirum se omnes quod ipse voluit; omnésque id quâ per mare, quâ per terram pace firmare, quod ipse firmaverat: exercitus etiam qui ad *Grantebricgiam* spectabat, illum in Dominum elegit & Patronum; sicut ipse decreverat, id juramentis confirmavit.

DCCCCXXII. Her on ðyssum geare betƿeox gangdagum ⁊ middan sumera. for Eadƿeard cyning mid fyrde to Stanforda ⁊ het geƿyrcan ða burh on suþ healfe ðære eas. ⁊ ðæt folc eal ðe to ðære norþerran byrig hyrde him beah to. ⁊ sohtan him hine to hlaforde. ⁊ ða on ðam setle ðe he ðær sæt. ða gefor Æþelflæd his sƿeostor æt Tameƿeorþige XII. nihtum ær middum sumera. ⁊ þa gerad he þa burh æt Tameƿeorþige. ⁊ him cyrde to eall se þeodscype on Myrcna lande. þe Æðelflæde ær underþeoded ƿæs. ⁊ ða cyningas on norþ Ƿealum Hoƿel. ⁊ Cledauc. ⁊ Jeoþƿel. ⁊ eall norþ Ƿeall cyn hine sohton him to hlaforde. ða for he þonan to Snotingaham ⁊ gefor ða burh. ⁊ het hie gebetan. ⁊ gesettan ægþer ge mid Engliscum mannum ge mid Deniscum. ⁊ him cyrde eall þ folc to. ðe on Myrcna lande geseten ƿæs ægþer ge Denisc ge Englisce;

Hîc, anno hoc, inter ambarvalia & solstitium, Eadwardus cum exercitu *Stanfordam* profectus est; arcémque in æstiva amnis parte exstrui jussit: totúsque populus ille qui ad septentrionalem spectabat arcem, ad illum inclinabat; eúmque in dominum petebat: túmque ibi insedebat. Deinde Ethelfleda soror ejus, duodecim noctes ante solstitium, *Tameweorthiga* obiit: ad urbem *Tameweorthigam* properant: totáque in terra Merciorum gens quæ Ethelfledæ antea subdita fuit, ad illum convertebatur. Reges deinceps Britonum Aquilonarium, Howelus, & Cledaucus, & Jeothwelus, totúmque Britonum Aquilonarium genus, illum in dominum petebant. Indè postea egressus *Snotingahamam* (*versus*,) urbémque ingressus est, & illam resarciri, atque (*inibi*) cùm Anglos tum Danos collocari jussit: cunctúsque ad illum populus qui in Merciorum terra sedebat, cùm Danicus, tum Anglicus ad illum convertebatur.

DCCCCXXIII. Her on ðyssum geare for Eadƿeard cyning. mid fyrde on ufan hærfest to Thælƿæle. ⁊ het geƿyrcan þa burh. ⁊ gesettan ⁊ gemannian. ⁊ het oþre fyrd eac of Myrcna ðeode ða hƿile ðe he ðær sæt. gefaran Manige ceaster on Norþ-hymbran. ⁊ hie gebetan ⁊ gemannian. [Her forþferde Plegemund arcebisceop;]

Hîc, anno hoc inclinatâ jam æstate rex Eadwardus cum exercitu *Thelwelam* adiit, urbémq; & construendam, & constituendam, & propugnandam mandavit: mandavit quoq; alterum etiã exercitum de Merciorum gente, (dum is ibi interea sederet) *Manigcestriam* in Northanymbria proficisci, illámq; & resarcire & propugnare. [*Hîc Plegmundus Archiepiscopus obiit.*]

DCCCCXXIIII.

DCCCCXXIIII. Her on þissum gere foran to middum sumera for Eadweard cyning mid fierde to Snotingaham. ⁊ het gewyrcan ða burh on suþ healfe ðære eas. ongean ða oþre. ⁊ þa brycge ofer Treontan betweox þam twam burhum. ⁊ for ða ðonan on Peaclond to Badecan wyllan. ⁊ het gewyrcan ane burh þær on neaweste. ⁊ gemannian. ⁊ hine geceas ða to fæder. ⁊ to hlaforde Scotta cyning. ⁊ ealle Scotta þeod. ⁊ Regnald. ⁊ Eadulfes suna. ⁊ ealle ða ðe on Norþ-hymbrum bugeaþ. ægþer ge Englisce. ge Denisce. ge norþ men. ge oþre. ⁊ eac Stræcled Weala cyning. ⁊ ealle Stræcled Wealas ;

Hîc, anno hoc, ante solstitium, Rex Eadwardus cum exercitu *Snotingahamam* perrexit, & in æstiva parte fluminis urbem è regione alterius; & pontem inter utramq; exstrui mandavit: hinc quoque *Bedecanwyllan*, in terram Pictorum profectus est: ibîque in vicinia urbem exstrui, & propugnari jussit: illum autem Rex Scotorum in patrem & dominum elegit: totáq; Scotorum gens, & Reginaldus, & Eadulfi filius, omnésque Northanhymbriæ incolæ, cùm Angli tum Dani, Aquilonares etiam, alíique; Rex quoque Streatgledwallorum: omnésque Streatgledwalli paruerunt.

DCCCCXXV. Her Eadweard cyng forþferde. ⁊ Æþelstan his sunu feng to rice ; [⁊ Sce. Dunstan wearþ acænned. ⁊ Wulfhelm feng to ðan arcebiscop rice on Cantware byri ;]

Hîc Eadwardus Rex obiit, ejúsque filius Ethelstanus regnum capessit. [*S. Dunstanus natus fuit: Wulfhelmus autem archiepiscopatum Cantuariensem capessit.*]

926 927 928 929

930 931

DCCCCXXXII. Her mon hadode Byrnstan biscop to Wintan ceastre IIII. Kal. Junii. ⁊ he heold ðridde healf gear biscopdom ;

Hîc Byrnstanus in Episcopum Wintoniensem iiii. Kal. Junii ordinatus fuit: tertiámque anni partem tenuit Episcopatum.

DCCCCXXXIII. Her forþferde Friþestan biscop ;

Hîc Episcopus Frithestanus obiit.

DCCCCXXXIIII. Her for Æþelstan cyning in on Scotland. ægþer ge mid land here. ge mid scip here. ⁊ his micel oferhergade. ⁊ Byrnstan biscop forþferde on Wintan ceastre to Omnium Sanctorum ;

Hîc Ethelstanus Rex in Scotiam cum exercitu & terrestri & classico perrexit: illámque multùm depopulatur. Byrnstanus autem Episcopus Wintoniensis, ad festum *Omnium Sanctorum* defunctus est.

DCCCCXXXV. Her feng Ælfheah biscop to biscopdome ;

Hîc Alfeagus capessit Episcopatum.

936 937

Idioma, hic & ad annum 942. & 975. perantiquum, & horridum, Lectoris candorem, & diligentiam desiderat.

DCCCCXXXVIII. * Her Æþelstan cyning. eorla Drihten. beorna beah gyfa. ⁊ his broþor eac Eadmund Æþeling. ealdor langne tyr. geslohgon æt secce. sweorda ecgum. ymbe Brunan burh. bordweal clufan. heowan heaþolinde. hamora lafan. afaran Eadweardes. swa him geæþele wæs. from cneo mægum. þ hie æt campe. oft wiþ laþra ge hwæ-

Hîc Ethelstanus Rex, Ducum Dominus, filiis torquium largitor, ejúsque etiam frater Eadmundus Etheling senior, longâ tiarâ (*ornatus*,) dimicarunt in prœlio, gladiorum acie propè *Brunanburgum*; clypei murum fiderunt: occubuerunt illustres, domesticorum reliquiæ defuncti Eadwardi; sicut illis naturâ nobile fuit à genibus progenitorum, crebro certamine contra latrones ne

ne. land ealgodon. hord ⁊ hamas hettend crungun. Sceotta leoda. ⁊ scipflotan. fæge feollan. feld dynede secgas hwate. syþþan sunne up on morgen tid. mære tungol. glad ofer grundas. Godes condel beorht eces Drihtnes. oþþ sio æþele gesceaft. sahto setle. þær læg secg mænig. garum ageted. guma norþerna ofer scyld scoten. Scittisc ea. werig wiges sæd. west Seaxe forþ. ond longne dæg. eorod cystum on last legdun. laþum deodum. heowan here fliman. hindan þearle mecum mylen scearpan. Myrce ne wyrndon. heordes hond plegan. hæle ða nanum þe mid Anlafe. ofer æra gebland. on lides bosme. land gesohtun. fæge to gefeohte. fife legun on ðam campstede. cyningas geonge sweordum aswefede. swealce seofene eac eorlas Anlafes. unrim heriges. flotan ⁊ Sceotta. ðær geflemed wearð norþ manna bregu. nyde gebæded to lides stefne litle werede. cread cnear on* flot cyning. ut gewat on fealene flod. feorh generede. swilce ðær eac se Froda mid fleame com. on his cyþþe norþ Constantinus. har hylde rinc. hreman ne þorfte. mæcan gemanan. he wæs his mæga sceard. freonda gefylled on folcstede. beslagen æt secce. ⁊ his sunu forlet on wæl stole. wundum forgrunden. geonge æt guþe. gylpan ne þorfte. beorn blanden feax. bilge slehtes eald in widda. ne Anlaf þy ma. mid heora here lafum. hlehan ne ðorftan. þ hie beadu weorca beteran wurdon on campstede. cumbelgehnades. garmittinge gumena gemotes wæpen gewrixles. ðæs hie on wæl felda wið Eadweardes. afóran plegodan gewitan him ða norþ men. nægled cnearrum. dreorig dara ða las. on dinnes mere. ofer deop wæter Difelin secan. ⁊ heora land æwiscmode. swilce þa gebroþer. begen

tutari patriæ universa bona; thesaurum, & domicilia, quæque peregrinis devovebantur. Hiberno-Scotorum gens, & classici natatores, fato corruerunt: campi boarunt: bellatores efferbuerunt: ex quo sol matutino tempore ascenderat, præclarum sidus terris delabitur, Dei candela, Domini æterni lumen, donec nobilis creatura *sedem repeteret: miles ibi veteranus, Aquilonaris advena, telo perfossus occubuit: Scotus etiam militiâ se lassum fassus. West-saxones quoque prodierant per totum diem priùs alacres, in extremo decumbentes, invisæ gentis fugacem turmam fuderunt. Vastabant valde Meccum jaculâ acutâ. Mercii nihil metuebant, durâ manu ludebant. Salus quoque nullis, qui cum Anlavo trans maris equor, in ligni gremio terram, in fatalem pugnam petierunt. Quinque occubuerunt in loco certaminis Reges, juvenum gladiis percussi; sicut etiam septem Anlavi Duces: exercitus absque numero classicus; Scoti quoque: ibi etiam in fugam versus Normanorum terror; cogebatur in belli fremitum parvus exercitus; ploravit mæstus in fluctu Rex: in fluctum cum paucis exiit, longè deportatus: sicut ibi etiam* Froda in fugam versus: inter propinquos suos Aquilonaris Constantinus: in pugnæ congressu ovare non indiget. Cognationis socius fuit: cujus avitum fragmen amicorum, in statione populi corruit: in bello occidit: filiúmq; suũ in sede stragis reliquit: vulneribus pereuntem funditus. Cùm Guthia passim exclamare haud licet. Proles cesarie amabilis: audax prælio: ingenio veteratorius. Nec Anlavo hoc magis, cum reliquiis suis jocari licuit; quòd hortatores facinorum meliorum essent in campo prælii: adest celebri victoriâ immanis: in concilio solicitus: armis terribilis: quibus, in campo stragis cum Eadwardo coràm velitaretur. Illum, Normanni cum navibus clavatis, memorant. Mæstus tum animo * Lavus, in procelloso mari trans aquam profundâ, *Dublinam* petit:

* *scil.* occasum

* *aliàs*, flod.

* Dux Normannicus.

* *scil.* Anlavus.

æt

æt samne. cyning ⁊ æþeling. cyþþe soh-
ton ƿest Seaxna land ƿiges hreamig.
lætan him behyndan hræƿn Bryttian
salu ƿiþaða. ⁊ þone sƿeartan hræfn hyr-
ned nebban. ⁊ þane hasean padan earn.
æftan hƿit æses brucan. grædigne
guþ hafoc. ⁊ þ græge deor ƿulf on ƿæ-
alde. ne ƿearþ ƿæl mare. on þis eiglande.
æfer gyta. folces gefylled. beforan
þissum. sƿeordes ecgum. þæs þe us sec-
gað bec. ealde uþƿitan. siþþan eastan
hider. Engle ⁊ Seaxe. up becomon. o-
fer brymum brad Brytene sohton.
ƿlance. ƿigsmiþas ƿealles. ofercó-
mon. eorlas arhƿate. eard begeatan;

suámq; terram appetiit: pariter etjam uterque frater simul, Rex & Etheling cognationem repetiit. West-saxones militiæ reliquias ponè relinquentes; corvus Britannos escâ emunxit: & iste niger corvus, fronte cornutus: lividúsq; bufo. Aquila albam escam secuta: milvo usa voraci intestino. Lupúsque dominio voracior. Strages in hac insula haud unquam plures fuere, populive antea gladii acie, (prout libri historicorum recensent nobis) ceciderunt. Ex quo, ab oriente Angli & Saxones per vastam (*maris*) voraginem huc emergentes, Britanniã appulissent. Prosperi bellorum fabri Wallos vicerunt: de regulis triumpharunt: terram occuparunt.

939 940

dccccxli. Her Æþelstan cyning forþferde on vi. Kal. Novembris. ymbe xli. ƿintra butan anre niht ðæs ðe Ælfred cyning forþferde. ⁊ Eadmund æþeling feng to rice. ⁊ he ƿæs þa xviii. ƿintre. ⁊ Æþelstan cyning rixade xiiii. gear ⁊ x. ƿucan;

Hîc Rex Ethelstanus vi. Kal. Novembris obiit: quadragesimâ primâ circiter hyeme, unicâ nocte exceptâ, ex quo Aluredus Rex defunctus est. Eadmundus autem Etheling regnum capessit: tunc autem erat hyemes octodecim natus. Rex quoque Ethelstanus quatuordecim annos, & decem hebdomadas regnabat.

dccccxlii. Her Eadmund cyning Engla ðeoden. maga mund bora Myrce geeode dyre dæd fruma sƿa dor sceadeð hƿitan ƿylles geat. ⁊ Humbra ea brada brym stream burhga fife Ligora ceaster. ⁊ Lindcylne. ⁊ Snotingaham. sƿilce Stanford eac Deorabý. Dene ƿæran ær under norþmannum nyde gebegde on hæþenra hæfte clommum lange ðrage oþþe hie alysde eft for his ƿeorþscipe ƿiggendra hleo afera Eadƿeardes Eadmund cyning onfeng Anlafe cyninge æt fulƿihte. ⁊ ðy ylcan gere ymb teala micel fæc he onfeng Regenolde cyninge æt biscopes handa;

Hîc Eadmundus gentis Anglicanæ Rex, propinquorum defensor, Merciam invasit: quaq; fontes albi disterminant; fluctúsque torrentis Humbri spatiosus, magnarum rerum autor occupavit: quinque etiam urbes, *Lindicolinam, Snotingahamam, Stanfordam*, pariter *Deorbeiam* quoque. Dani erant antea Normannorum tyrannidi subditi: sub Gentilium ditione diuturnam agentes servitutem; donec pro honore suo bellatorum princeps Eadwardus denuò liberaverit. Eadmundus rex Anlavum regem suscepit in baptismo: eodémque anno, post exiguum circiter spatium, Reginoldum Regem, à manibus Episcopi suscepit.

943

dccccxliiii. Her Eadmund cyning geeode eal Norþhymbra land him to geƿealde. ⁊ aflymde ut tƿegen cyningas. Anlaf Syhtrices sunu. ⁊ Regenald Guþferðes sunu;

Hîc Eadmundus rex totam Northanhymbrensium terram ditioni suæ subegit: duósque Reges Anlavum Sihtrici, & Reginaldum Suthferdi filium fugavit.

dccccxlv. Her Eadmund cyning oferhergode eal Cumbra land. ⁊ hit let to eal Malculme Scotta cyninge. on ꝥ gerad ꝥ he wære his mid wyrhta. ægþer ge on sæ. ge on lande.

Hîc Eadmundus Rex totam Cumbrorum terram vastavit: illámque Malcumo Scotorum Regi dedidit, eâ lege, ut per mare, pérque terram ei commilito futurus esset.

dccccxlvi. Her Eadmund cyning forþferde on Scs. Augustinus mæsse dæge. ⁊ he hæfde rice seofeþe healf ger. ⁊ ða feng Eadred æþeling his broþor to rice. ⁊ gerad eal Norþhymbra land him to gewealde. ⁊ Scottas him aþas sealdan ꝥ hie woldan eal ꝥ he wolde.

Hîc Eadmundus rex obiit, festo die S. Augustini, regnúmq; septem circiter annos tenuit: deinceps Eadredus Clito, frater ejus regnum capessit; totámque Northanhymbriæ terram ditioni suæ subegit: Scoti quoque velle se, quicquid ipse voluerit, juramenta ei præstiterunt.

947 948 949 950

dccccli. Her forþferde Ælfheah Wintanceastres biscop on Scē. Gregories Mæsse dæg.

Hîc sanctus Alfeagus, Episcopus Wintoniensis, festo die S. Gregorii defunctus est.

952 953 954

dccccLV. Her forþferde Eadred cyning on Scē. Clementes mæsse dæg on Frome. ⁊ he ricsade teoþe healf ger. ⁊ ða feng Eadwic to rice Eadmundes sunu cyninges. [⁊ aflæmde Scē. Dunstan ut of lande.]

Hîc obiit Eadredus Rex die S. Clementis festo; in *ætatis* vigore: decem circiter annos regnabat: deinceps Eadwigus, Eadmundi Regis filius regnum capessit: [*& sanctum Dunstanum de terra fugavit.*]

956

dccccLVII. Her forþferde Eadwig cyning on Kl. Octobr. ⁊ Eadgar his broþor feng to rice. [Her he sænte æfter Scē. Dunstane. ⁊ geve him ꝥ Biscop rice on Wigra cæstre. ⁊ ðær æfter ꝥ B. rice on Lundune.]

Hîc Eadwigus Rex, Kal. Octobris obiit. Eadgarus autem frater ejus regnum capessit. [*Hîc S. Dunstanum accersit, eique Episcopatum illum donavit; & postea episcopatum Londinensem.*]

958 959 960

dcccclxi. [Her gewat Odo Arcebiscop. ⁊ Scē. Dunstan feng to Arceb. rice.] Her forþferde Ælfgar cyninges mæg on Defenum. ⁊ his lic liþ on Wiltune. ⁊ Sigeferþ cyning hine of feoll. ⁊ his lic rest æt Winburnan. ⁊ ða on geare wæs swyþe micel mancwealm. ⁊ se micela man bryne wæs on Lundene. ⁊ Paules mynster forbarn. ⁊ þy ilcan geare wearþ eft gestaþelad. On ðis ylcan geare for Aþelmod Mæsse Preost to Rome. ⁊ ðær forþferde xviii. Kl. Septembris.

[*Hîc Odo Archiepiscopus obiit: & S. Dunstanus Archiepiscopatum capessit.*] Hîc Elfgarus regis propinquus, inter Devonienses defunctus est, & corpus ejus *Wiltunæ* jacet. Rex autem Sigeferthus illum prostravit, ejúsque corpus *Winburnæ* conquiescit. Eodémq; anno permagna erat mortalium lues: mortaliúmque magna Londini inflammatio. Monasterium autem Paulinum arsit, & eodem anno fuit restitutum. Athelmodus presbyter hoc eodem anno Romam adiit, ibíque decimo octavo Kal. Septembris obiit.

962

dcccclxiii. Her forþferde Wulfstan diacon on Cilda Mæsse dæge. ⁊ æfter

Hîc Wulfstanus Diaconus, die solennitatis infantium obiit. De-

þon

þon forþferde Gyric Mæsse Preost;
On ðy ilcan geare feng Athelwold abbod to þam biscop rice on Ƿintan ceastre. ⁊ hine mon gehalgode in vigilia S'. Andree. ƿæs sunnan dæg on dæg;

inceps autem Gyricus presbyter defunctus est. Eodem anno Athelwoldus Abbas Wintoniensem Episcopatum capessit: erátq; in vigilia S. Andrææ (die solis *viz.*) clarâ luce consecratus.

dcccclxiiii. Her dræfde Eadgar cyning ða preostas on ceastre. of ealdan mynstre. ⁊ of niwan mynstre. ⁊ of Ceortesige. ⁊ of Middeltune. ⁊ sette hie mid munecan. ⁊ he sette Æþelgar abbod to niwan mynstre to abbode. ⁊ Ordbyrht to Ceortesige. ⁊ Cyneweard to Midltune;

Hîc Eadgarus rex sacerdotes civitatis expulit de veteri, & de novo monasterio; & de *Chaterica*, & de *Middeltuna*: & cum Monachis constituit: & Ethelgarum Abbatem, in abbatem novi monasterii instituit: & Ordbyrhtum *Chaterica*, & Cynewardum *Middeltuna*.

965 966 967 968
969 970

dcccclxxi. Her forþferde Eadmund æþeling. ⁊ his lic liþ æt Rumesige;

Hîc Eadmundus Clito defunctus est, corpúsque ejus *Rameseia* jacet.

972

dcccclxxiii. Her Eadgar ƿæs Engla ƿaldend corþre micelre to cyning gehalgod. on ðære ealdan byrig Acemannes ceastre. ac hie buend oþre ƿorde Baþon nemnaþ. ðær ƿæs blyss micel on ðam eadegan dæge eallum geƿorden. ðone niþa bearn nemnaþ. ⁊ cygaþ Pentecostenes dæg. ðær ƿæs preosta heap. micel muneca ðreat mine gefræge gleaƿra gegadrod. ⁊ ða agangen ƿæs tyn hund ƿintra geteled rimes fram gebyrd tyde. bremes cyninges Leohtahyrdes. buton ðær to lafe þa agan ƿæs ƿinter geteles þæs þe geƿritu secgaþ seofon ⁊ tƿenti. sƿa neah ƿæs sigora frean. þusend aurnen ða ða ðis gelamp. ⁊ him Eadmundes eafora hæfde nigon ⁊ tƿenti. niþ ƿeorca heard ƿintra on ƿorulde ðis geƿorden ƿæs. ⁊ ða on ðam xxx. ƿæs ðeoden. ⁊ gehalgod;

Hîc Eadgarus Anglorum rex honore magno in regem consecratur, in veteri illa *Acamanni* civitate; incolæ verò, alio vocabulo, *Bathoniam* nominant: magnúmq; ibi gaudium omnibus enatum est, fausto illo die, quem vulgus diem *Pentecostæ* nominat nuncupátque. Ibi convenerat sacerdotum cœtus & ingens chorus monachorum: sapientúmque consultatio. Tunc autem decies centum hyemes absoluto numero effluxerunt à regis illustris Leohthyrdi natalitiis; præter reliquas hujus spatii hyemes supererant (prout narrant historici) septem & viginti, quæ prætererant: ita propè erant trophæi redemptionis mille (*annorum*) decursi, quando hoc evenerat. Sibi autem Edmundum hæredem habuit, viginti & novem, operibus ærumnosis plenas hyemes in mundo natum, *quando* hoc factum esset: tum demum anno tricesimo genti præfuit, erátq; consecratus.

974

dcccclxxv. Her geendode eorþan dreamas. Eadgar Engla cyning. ceas him oþer leoht. ƿlitig ⁊ ƿinsum. ⁊ ðis ƿace forlet. lyf ðis læne nemnað leoda bearn men on moldan ðæne monað gehƿær in ðisse eþel tyrf. ða ðe ær ƿæran on rim cræfte. rihte getoge-

Hîc vitam finivit terræ admiratio, Eadgarus Anglorum Rex, lucémque sibi alteram elegit, decorus & lætus: fragilémque hanc vitam & caducam reliquit. Nuncupant indigenæ terræ incolæ, hunc mensem ubique in hac patria regione, (qui iidem in arte chronologica antea rectè edocti erant) Julii ne.

ne. Iulius monaþ. þ se onga geƿat on ðone eahtateoþan dæg. Eadgar of life. beorna beah gyfa. ⁊ feng his bearn syþþan to cynerice. cyld unƿeaxen eorla ealdor. ðam ƿæs Eadƿeard nama. ⁊ him Tyrfæst hæleð. tyn nihtum ær. of Brytene geƿat. B. se goda. ðurh gecyndne cræft. þam ƿæs Cyneƿeard nama ⁊

mensem, quo ille obiit; die autem decimo octavo juvenum coronâ datâ Eadgarus de vita exiit. Deinceps autem filius ejus regnum capessit: puer immaturus, ducibus * senior, cui erat Eadwardus nomen, eúmq; Deus opt. max. conservet. Decē noctes antea de Britannis cessit Episcopus ille, per indolem naturæ bonus; cui Cynewardus nomen fuit.

* potentiâ & autoritate, sc.

Ða ƿæs on Myrce on mine gefræge ƿide ⁊ ƿel hƿær. ƿaldendes lof afylled on foldan. feala ƿearþ todræfed. gleaƿra Godes þeoƿa. þ ƿæs gnornung micel ðam ðe on breostum ƿæg byrnende lufan. metodes on mode. þa ƿæs mærða fruma to sƿiþe forseƿen. sigora ƿaldend. rodera rædend. þa man his riht tobræc ⁊ ða ƿearþ eac adræfed deormod hæleþ Oslac of earde. ofer yþa geƿealc. ofer Ganotes bæð. gamol feax hæleð. ƿis ⁊ ƿord snotor. ofer ƿætera geþring ofer hƿæles eþel. hama bereafod. ⁊ ða ƿearþ ætyƿed. uppe on roderum. steorra on staðole. þone stið ferhþe. hæleð hi gegleaƿe. hatað ƿide cometa be naman. cræftgleaƿe men. ƿise soþboran. ƿæs geond ƿer ðeode ƿaldendes ƿracu. ƿide gefræge hungor ofer hrusan. þ eft heofona ƿeard gebette brego engla geaf. eft blisse gehƿæm egbuendra ðurh eorþan ƿestm ⁊

Deinceps erat in Mercia longè latéque solicitudo: omnipotentis gloria multis modis corruit. Multi sapientum dei ministrorum conturbati erant: singultúsque erat multus illis, qui in pectoribus ardens studium fovebant. Mentis humilitas multùm, quæ pluris antea fiebat, despicitur. Exercitum domini, & signorum gubernatoris ipsius quisque jus violat: tum quoque mente tristis, laténsque Oslacus de terra exulabat. Per volutationem fluctuum: per *Gantæ* diluvium; cameli pilis tectus: sapiens, & prudens sermone: trans fragorem aquarum: trans terrarum orbem: lare spoliatus. Comparuit suprà in signiferis *cœlũ* stella in firmamento; cui latio constans erat: celare illam astrologi: nuncupant passim *Cometam* nomine, artis *astrologicæ* periti, & magi veridici. Per humanum genus erat omnipotentis vindicta; passim infestabat fames pervagata; ut cœlum versùs modò adigat timor Anglorum gentem; modò quisque incolarum lætetur per terræ frugem.

976 977 dcccclxxviii. Her ƿearþ Eadƿeard cyning ofslegen. on ðis ilcan geare feng Æþelred æþeling his broþor to rice ⁊

Hic Eadwardus rex occisus est: eodémque anno Ethelredus Clito frater ejus regnum capessit.

979 980 981 dcccclxxxiii. Her forðferde Ælfhere ealdorman ⁊

982 Hic Alferus (*Merciorum*) dux obiit.

dcccclxxxiiii. Her forþferde se ƿellƿillenda biscop Aþelƿold. ⁊ sio halgung ðær æfterfylgendan biscopes Ælfheahes. se þe oþran naman ƿæs geciged Godƿine. ƿæs xiiii. Kl'. Novembris. ⁊ he gesæt ðone biscop stol on þara tƿegra Apostola Mæsse dæg. Simonis ⁊ Iudæ. on Ƿintan ceastre ⁊

Hic Episcopus ille benevolus Ethelwaldus Wintoniensis obiit: *fuitque* successoris ejus Alfeagi (qui alio nomine Godwinus dicebatur) xiiii. Kal. Novembris consecratio; sedémque illam Episcopalem, die duorum Apostolorum Simonis & Judę festo; in Wintoniensi civitate occupabat. 985

985 986 987 988
989 990 991 992

DCCCCXCIII. Her on ðyssum geare com Unlaf mid ðrym ⁊ hund nigentigon scipum to Stane. ⁊ forhergodon þ on ytan ⁊ for ða ðonan to Sandwic. ⁊ swa þonan to Gypeswic ⁊ ðæt eal ofer eode. ⁊ swa to Mældune. ⁊ him com ðær togenes Byrhtnoð ealdorman mid his fyrde. ⁊ him wiþ gefeaht. ⁊ hie ðone ealdorman þær ofslogon. ⁊ wælstowe geweald ahton. ⁊ him man nam friþ wiþ. ⁊ hine nam se cyning syþþan to biscopes handa. [þurh Sirices lare Cantware biscopes. ⁊ Ælfeages Wincæstre;]

Hîc, anno hoc, Unlafus cum tribus & nonaginta navigiis *Stanam* venit, eámque undique vastavit; exinde autem *Sandwicam*, atque hinc demum *Gypeswicam* migravit, illámque totam subegit: deinceps autem *Maledunum*: & adversùs illum Brihtnothus dux exercitu venit; & unà pugnatum est; ducémque illum ibi occiderunt, præliique loci potestatem nacti sunt: cum illo autem pacem fecerunt. Eúmque rex postea à manibus Episcopi suscepit, [*per Sirici Episcopi Cantuariensis, & Alfeagi Episcopi Wintoniensis doctrinam.*]

DCCCCXCIIII. Her forðferde Sigeric Arcebiscop. ⁊ feng Ælfric Wiltunscire biscop to ðam Arcebisceop rice;

Hîc Archiepiscopus Sigericus obiit: & Elfricus Wintoniensis Episcopus, Archiepiscopatum capessit.

995 996 997 998
999 1000

MI. Her on ðissum geare wæs micel unfriþ on Angel cynnes. londe ðurh sciphere. ⁊ welgehwær hergedon. ⁊ bærndon swa þ hie up asetton on ænne siþ þ hie comon to æþelinga dene. ⁊ þa com þær togeanes Hamtun scyr ⁊ him wiþ gefuhton. ⁊ ðær wearþ Æþelweard cyninges heah gerefa ofslegen. ⁊ Leofric æt Hwit cyrcan. ⁊ Leofwine cyninges heah gerefa. ⁊ Wulfhere bisceopes þegn. ⁊ Godwine æt Weorþige Ælfsiges bisceopes sunu. ⁊ ealra manna an ⁊ hund eahtatig. ⁊ þær wearð ðara Denescra micele ma ofslegenra þeah þe hie wælstowe geweald ahton. ⁊ foran ða ðanon west oþ þ hie comon to Defenan. ⁊ him þær togeanes com Pallig. mid ðam scypan þe he gegadrian mihte. forþam ðe he asceacen wæs fram Æþelrede cyninge ofer ealle þa getrywþa ðe he him geseald hæfde. ⁊ eac se cyning him wel gyfod hæfde on hamon. ⁊ on golde. ⁊ seolfre. ⁊ forbærndon Tegntun. ⁊ eac feala oþra goda hama ðe we genemnon ne cunnon ⁊ heom man syþþan ðær friþ wið nam. ⁊ hie foran ða ðo-

Hîc, anno hoc, in terra Anglorum magna erat per classicum exercitum inquietatio: ubique autem vastarunt, & combusserunt, ità ut unà vice expeditionem fecerant, donec *Ethelingadenam* pervenerint. Ibi autem incolæ agri Hamtonensis in occursum venerunt; & cum illis pugnatum est: ibíque Ethelwardus summus regis præfectus occubuit, & *Whitcircæ* Leofricus. Leofwinus quoque summus Regis præfectus, & Episcopi famulus Wulfherus: & *Weorthigæ* Elffigus Episcopi filius, omniúmque *summatim* hominum octoginta, & unus: de Danis verò multò plures erant cæsi; quamvìs prælii loci potestatē acquisivissent: indè autem occidentem versùs profecti; donec ad Devonienses venissent: & ad illos *Palliga*, classe illâ quam cogere potuerat adversùm venit. (Quoniam *bello* erat fractus à Rege Ethelredo, post fiduciam illam quam ipse *Rex* illi demandavit; illum autem rex, villis, & auro, & argento multùm donaverat;) *Tengtunam* autem cremavit, aliásque etiam villas haud paucas; quas nominare haud possumus: ibi verò postea fœdus contraxerant: exinde autem ostium *Eaxa* in-

nan to Exan muþan ƿpa ꝥ hie aretton him uppon ænne sið oþ hie comon to Peonnho. 7 ðær ƿæs Cola ðær cyninges heah gerefa. 7 Eadsige ðær cyninges gerefa togeanes him mid þære fyrde þe hie gegaderian mihtan. 7 hie ðær aflymede ƿurdon. 7 ðær ƿearð feala ofslegenra. 7 ða Deniscan ahton ƿæl stoƿe geƿeald. 7 þær on mergen forbærndon þone ham æt Peonnho. 7 æt Clistune. 7 eac feala godra hama ðe ƿe genemnan na cunnan. 7 foran ða eft east ongean oþ hie comon to Ƿiht. 7 ðær on mergen forbærndon þone ham æt Ƿealtham. 7 oþra cotlifa feala. 7 him mon raþe þær ƿiþþingode. 7 hie namon friþ;

gressi; ità ut unâ vice expeditionem fecerant, donec *Peonho* usque pertingerent: ibique aderat Cola summus Regis præfectus; & Eadsigerus Regis præfectus, cum exercitu, quem cogere potuerant, ex adverso venerunt: verùm exinde in fugam conversi, multi autem cæsi: & Dani locum stragis potiti sunt: villam quoque *Peonho*, & *Clistunam*; multásque bonas iusuper villas, quas nominare haud possumus, die postero incendio vastarunt: redierunt autem deinceps orientem versùs, donec *Vectam* advenerint, ibíque die postero illam *Wealthamiæ* villam, villulásque alias haud paucas cremarunt. Citò autem intercedebant apud illum, fœdúsque pacis contraxerunt.

Hæc sequentia MS°. codici Cott. desunt; quæ è MS°. Coll. Ben. descripsimus.

1002 1003 1004

Mv. Her Ælfricus Arceb'. forþferde;7

Hîc Ælfricus Archiepisc. obiit.

Mvi. Her mann halgode Ælfeah to arce biscope;7

Hîc Alfeagus in Archiepiscopum consecratur.

1007 1008 1009 1010
1011 1012 1013 1014
1015 1016

Mxvii. Her Cnut ƿearþ gecoran to Kinge;7

Hîc Canutus in Regem eligitur

1018 1019 1020 1021
1022 1023 1024 1025
1026 1027 1028 1029
1030

Mxxxi. Her com Cnut sona sƿa he becom to Engla lande. he geaf in to Cristes cyrican on Cantƿare byri þa hæfenan on Sandƿic. 7 ealla ða gerihta þe þær of arisaþ. of æiþre healfe ðare hæfene. sƿa ꝥ loc hƿenne ꝥ flod byþ ealra hehst. 7 ealra fullost beo an scip flotigende. sƿa neh ðan lande sƿa hit nyxt. 7 ðar beo an mann stande of þam scipe. 7 habbe ane taper ex on his ∴ ∴ ∴

Hîc Canutus rediit, qui simulac Angliam venerit, Christi Ecclesiæ Cantuariensi, portũ Sandwicensem largitus est, omniáque quæ indè oriuntur, vectigalia, ex utraqne portûs ejusdem parte: ità videlicet, navigium de tota classe omnium altissimum, omniúmque plenissimum, terram quàm fieri posset proximè fluctuat, atque inibi homo suâ cereum teneat [*manu.]

* *Codicem MS^m. hic, ut vides, mutulum invenimus.*

1032 1033 1034 1035
1036 1037 1038 1039

Mxl. Her Eadsige arceb'. for to Rome. 7 Harold cing forþferde;7

Hîc Eadsigus Archiepiscopus Romam profectus est; & Haroldus Rex obiit.

1041

Mxlii. Her forþferde Harþacnut King;7

Hîc Hardecanutus Rex obiit.

Mxliii. Her ƿæs Eadƿard gehalgod to kinge;7

Hîc Eadwardus in Regem consecratur.

1044

1044 1045 1046 1047
1048 1049

MI. Her forðferde Eadsige arceb'. ⁊ Rodbert feng to arceb'. rice.

Hîc obiit Eadsigus Archiepiscopus, & Rodbertus Archiepiscopatum capessit.

1051 1052

MLIII. Her Godƿine eorl forðferde.

Hîc Godwinus comes obiit.

1054 1055 1056 1057
1058 1059 1060 1061
1062 1063 1064 1065

MLXVI. Her forðferde Eaduuard king. ⁊ Harold eorl feng to ðam rice. ⁊ heold hit xl. ƿucena. ⁊ ænne dæg. ⁊ her com Ƿillelm ⁊ geƿann Engla land. ⁊ her on ðison geare barn Crister cyrcean. ⁊ her ætiƿede cometa xiiii. Kl'. Mai.

Hîc obiit Eadwardus Rex: Haroldus autem comes regnum illud capessit, & quadraginta septimanas, diémque unum tenuit. Hîc quoq; Wilhelmus venit, & Anglorum terram vicit: Hîc etiam, anno hoc, Christi* Ecclesia conflagravit, atq; hîc cometa xiiii. Kal. Maii comparuit.

* *Cantuariensis.*

1067 1068 1069

MLXX. Her Landfranc se ðe ƿæs Abb'. an Kadum com to Engla lande. se æfter feaƿum dagum ƿearþ arceb'. on Kantƿare berig. he ƿæs gehadod iiii. kal. Septembris. on his agenum biscopsetle fram eahte biscopum his underþioddum. þa oþre þe þær næron ðurh ærendrakean. ⁊ ðurh geƿrite atiƿdon hƿi hi ðær beon ne mihton. on þam geare Thomas se ƿæs gecoran biscop to Eferƿic com to Cantƿare berig þ man hine þær gehadede æfter ðan ealdan geƿunan. Ða ða Landfranc crafede fæstnunge his gehersumnesse mid að sƿerunge. ða forsoc he ⁊ sæde þ he hit nahte to donne. ða geƿraðede hine se Arceb'. Landfranc. ⁊ bebead þam biscopan ðe ðar cumene ƿæran be ðas Arceb'. L. hæse. Ða serfise to donde. ⁊ eallan þan munecan þ hi scoldan hi unscrydan. ⁊ hi be his hæse sƿa didan. Sƿa Thomas to þam timan agean ferde buton bletsunga. ða sona æfter ðysan belamp þ se Arceb'. Landfranc ferde to Rome. ⁊ Thomas forþ mid. ða ða hi ðyder comon. ⁊ umbe oþer ðing gesprecon hæfdon umbe þ hi sprecan ƿoldan. ða angan Thomas his spæce hu he com to Cantuuarebyri. ⁊ hu se Arceb'. axode hyrsumnesse mid aþ sƿerunge at him. ⁊ he hit forsoc. þa agann se Arceb'. L. atyƿian

Hîc Lanfrancus, qui fuit Abbas Cadomensis, in Angliam venit, qui post aliquot dies Archiepiscopus Cantuariensis factus est. Erat autem quarto k'l. Septembris propriâ suâ Archiepiscopali sede, ab Episcopis octo ei subditis, ordinatus. Cæteri qui absfuerant, per nuntios, pérq; epistolas significabant, quare ibi interfuisse haud possent. Eodem anno Thomas, qui electus erat Episcopus Eboracensis, Cantuariam venit, ut ibi antiquo more, ordinaretur. Tunc etiam Lanfrancus obsequii sui confirmationem cum jurejurando rogaverat: Recusabat autem ille, dicebátq;, Nolle id se facturum: ei igitur Lanfrancus Archiepiscopus succensuit: & Episcopis illis, qui Archiepiscopali jussu ibi intererant, hoc præstare officium, præcepit: cunctis etiam Monachis, ut illum devestirent: suo autem jussu id fecerant: ità ut Thomas hac vice, absque benedictione redierat. Accidit verò citò pôst, Lanfrancum Archiepiscopum Romam profectum esse; quocum etiam profectus est Thomas: Qui, cùm illuc venissent, & circa res alias, de quibus vellent, collocuti essent; tunc Thomas suum inchoavit colloquium: se nempe venisse Cantuariam, & Archiepiscopum ab illo, cum jurejurando rogasse obsequium; ipsum autem illud recusasse:

mid openum gesceade ꝥ he mid rihte crafede þæs þa he crafede ⁊ mid strangan cwydan ꝥ ylce gefæstnode toforan ðam Papan Alexandre. ⁊ toforan eallan þam Concilium þe ðær gegadered wæs ⁊ swa ham foran. Æfter ðysan com Thomas Cantwarebyri ⁊ eal ꝥ se Arceb'. æt him crafede eadmeolice gefylde. ⁊ syþþan ða bletsungan underfeng.

apertâ ratione demonstrare; se id rogasse jure, quod rogaverat: idémque coram Alexandro Papa, totóque ibi contracto concilio, asseveratione vehementi confirmavit; atque deinceps domum rediit. Posthæc Thomas (*Eboracensis*) venit Cantuariam: quódque ab illo rogabat Archiepiscopus, totum præstitit humiliter, & postea benedictionem accepit.

** Historiolas istas chronologicas eo ordine ut vides, in MSo. Coll. Ben. secutas, hic contexuimus.*

Hoc * anno Lanfrancus Cadomensis Abbas, compellente rege Willelmo, & jubente Papâ Alexandro, Angliam venit; & primatum *regni* Anglorum in Ecclesia Cantuariensi suscepit, eligentibus eum senioribus ejusdem Ecclesiæ, cum Episcopis, & principibus, clero, & populo Angliæ in curia Regis. Cùm autem Cantuariam venisset, obviam ei processit honorabiliter conventus Ecclesię Christi, conjuncto sibi toto conventu sancti Augustini, cum electo ejusdem Ecclesiæ Scotlando. Ad quem consecrandum omnes Episcopi regni Anglorum, servato antiquo more, venerunt: & qui venire non poterant, literis & legatione sese humiliter excusaverunt. Non multis post diebus Thomas Eboracensis consecrandus Archiepiscopus Cantuariam venit. Cúmque Lanfrancus, cum suffraganeis Episcopis, quos ad hanc consecrationem advocaverat, indutus, ante altare Christi consideret; & totus conventus ut in tali sacramento fieri solet, albis honorificè indutus, in choro staret; adducitur Thomas examinandus. Cùm verò, inter alia, professionem ab eo Lancfrancus, cum sacramento requireret; respondit Thomas se hoc minimè facturum, quòd suos antecessores hoc, Lanfranci antecessoribus fecisse non cognoverat. Lanfrancus autem, quamvis sufficienti ratione, hoc eum ex antiquo more facere debere monstraret, non tamen ille adquievit: surrexit itaque Lanfrancus, & Thomas non sacratus abscessit; Regem adiit; & de Lanfranco querimoniam fecit: quem Lanfrancus mox subsecutus, se, & Ecclesiam suam, rationem habere in iis quę* protulaverat, ostendit: nec destitit donec Thomas, licèt multo labore, Cantuariam rediit: ibíque quicquid Lanfrancus ab eo quærebat, humiliter exhibuit. Nec multò pòst Lanfrancus ab omnibus Anglici regni Episcopis professionem quæsivit, & accepit.

** Sic MS. sed lege* protulerat.

Secundo anno ordinationis suæ Romam ivit, quem Papa Alexander in tantum honoravit, ut ei, contra morem, assurgeret; & duo Pallia, ob signum præcipui amoris, tribueret. Quorum unum Romano more (*ab altare) accepit; alterum verò ipse Papa, unde missas celebrare consueverat, suâ manu porrexit. In cujus præsentia Thomas de primatu Cantuariensis Ecclesię, & de subjectione quorundã Episcoporum calumniam movit; quę qualem finẽ postea in Anglia accepit Lanfrancus, breviter & absolutè scribit in Epistola, quam præfato Alexandro Papę direxit: Hoc quoque anno generale concilium Wentoniæ celebratum in quo & Vulfricum, novi Monasterii abbatem deposuit; multáque de Christianæ religionis cultu servanda instituit. Post dies paucos in Lundonia Orbernũ Sryrecirtrenrẽ Episcopum, & Cantuariæ Scotlandum Ecclesiæ sancti Augustini Abbatem sacravit.

** Sic in MSo. superscriptum. Lege autem* altari.

Tertio anno in Cloecistria sacravit Petrum Licifeldensem, sive Cestrensẽ Episcopum. Hoc quoque anno habitum est magnum placitum in loco qui dicitur *Pinenden*; in quo Lanfrancus diratiocinatur, se suámq; Ecclesiam omnes terras, & consuetudinẽs suas itá liberas, terrâ marique habere; sicut Rex habet suas, exceptis tribus; videlicet, Si regalis via fuerit effosa; Si arbor incisa juxtà super eam ceciderit; Si homicidium factum, & sanguis in ea fusus fuerit: in iis qui deprehensus est, & ab eo pignus acceptum fuerit: Regi enim dabit, alioquin liber à regis exactoribus erit.

Quarto anno Patricium *Dublinie* civitati, in Hibernia sacratum Episcopum Lundoniæ, à quo & professionem accepit; & literas ei deferendas regibus Hiberniæ, dignas valde memoriæ contradidit.

Quinto anno generale Concilium Lundoniæ celebratum: cujus gestionem, rogatu multorum, literis commendavit.

Sexto anno dedit Hernosto Monacho in capitulo Ecclesiæ Christi Ecclesiam Rofensem

ſem regendam, quem & Lundoniæ ſacravit. *Wentoniæ* Concilium celebratum: & Hernoſtus, hoc ipſo anno ab hac vita migravit.

Septimo anno Gundulfo Eccleſiam Roſenſem tradidit; quem etiam Cantuariæ ſacravit. Hoc quoque anno miſit ei literas Thomas archiepiſcopus Eboracenſis, in quibus rogavit ut ſibi mitterentur duo Epiſcopi ad conſecrandum clericum quendam, qui ei literas de*Horgadis inſulis detulit, ut ipſarum inſularum Epiſcopus conſecretur. Cujus petitioni Lanfrancus annuens, mandavit Wulſtano Wigornienſi, & Petro Ceſtrenſi Epiſcopis, ut Eboracum irent, & cum Thoma tantam rem complere ſatagerent.

* *Sic MS. ſed lege* Orcadis.

Octavo anno Concilium Lundoniæ celebratum, in quo Ailnodum Glaſtingenſis cœnobii Abbatem depoſuit.

Anno undecimo celebratum Concilium apud *Claudiam* civitatem, ubi & Thomas Archiepiſcopus Eboracenſis, jubente rege, & Lanfranco conſentiente, ſacravit Willielmum Dunelmenſem Epiſcopum, eò quòd à Scotorum Epiſcopis qui ſibi ſubjecti ſunt, habere adjutorium non potuit. Hujus miniſterii cooperatores fuerunt, Lanfranco præcipiente, Wulſtanus, Oſbernus, Giſo, Rotbertus, Epiſcopi. Eo quoque tempore, miſit in Hiberniam Donnaldo Epiſcopo literas, ſacræ doctrinæ pinguedine refertas.

Sexto decimo anno ſacravit Donatum monachum ſuum Cantuariæ, ad regnum *Dubliniæ*, petente Rege, Clero & populo Hiberniæ, quibus etiam literas exhortatorias miſit. Hoc quoque anno apud *Clœceſtriam* Concilium celebratum, in quo Wulſtcetelum *Crulandenſis* cœnobii abbatem depoſuit. Rotbertum Ceſtrenſẽ, & Willielmum Helmeanenſem ſimul uno die Epiſcopos Cantuariæ ſacravit. Mauritium Lundonienſi Eccleſiæ, apud *Wentoniam* conſecravit; qui ſacratus, poſt paucos dies matri ſuæ Eccleſiæ Cantuarienſi, cum honeſtis muneribus, ſe præſentavit.

Octavo decimo anno, mortuo rege Wilielmo trans mare; filium ejus Wilielmum ſicut patrem, conſtituit Lanfrancus, in Regem elegit, & in Eccleſia beati Petri, in occidentali parte Lundoniæ ſita, ſacravit & coronavit. Eodem anno Godefridum Ciceſtrenſis Eccleſiæ antiſtitem: & Widonem Eccleſię S. Auguſtini abbatem; & Johannem Wellenſi Eccleſiæ Epiſcopum. Cantuariæ in ſedẽ *metropoli examinavit atq; ſacravit. In craſtino hujus conſecrationis Widonem abbatem per ſemet ipſum Lanfrancus, aſſociato ſibi Odone Baiocenſi Epiſcopo, *fratrem regis qui tunc Cantuariam venerat, ad S. Auguſtinum duxit; mandatis fratribus ejuſdem Eccleſię, quatenus eum ſuſciperent, ut proprium abbatem atque paſtorem: qui unanimiter animati, reſponderunt, *Se illi nec velle ſubeſſe, nec illum ſuſcipere.* Venit itaque Lanfrancus adducens abbatem; & cum monachos pertinaciter videret reſiſtere, nec ei velle parere; præcepit ut omnes, qui ſibi nollent obedire, continuò exirent. Ergò pariter ferè omnes, & Lanfrancus cum ſuis, abbatem honorificè introductum, in ſede locavit: & Eccleſiam commendavit. Priorem autem ejuſdem Eccleſiæ nomine Elfrinum & alios, quos voluit, cepit: & Cantuariam, clauſtrali cuſtodiâ ſervandos protinus tranſmiſit: eos verò qui fortiores, & caput ſcandali excitaverant; in caſtellum duci, ibique in carcerem cuſtodiri præcepit. Cúmq; omnibus ritè peractis domum rediret, nuntiatum eſt ei, monachos, qui exierant, ſub caſtro ſecus Eccleſiam S. Miltrudæ conſediſſe. Quibus mandatum, ut, ſi vellent, ante horam nonam, ad Eccleſiam impunè redirent: ſed ſi illam præterirent: non jam liberè, ſed ut fugitivi revenirent. Hoc audito, in ambiguo habebant redire, vel remanere. Horâ autem refectionis, cùm eſurirent, plures ex iis pœnitentes ſuæ pertinaciæ, ad Lanfrancum miſerunt: & ei omnem obedientiam promiſerunt. Quibus continuò pepercit, mandans ut redirent, & profeſſionem ſuam præfato abbati, ſe ſervaturos ſacramento confirmarent. Itaque redierunt, & ſe deinceps fore fideles, & obedientes Widoni abbati ſuper corpus beati Auguſtini juraverunt. Qui verò remanſerant cepit Lanfrancus, & per Eccleſias Angliæ diviſit; conſtrinxit, donec eos obedientiam profiteri coegit. Circa idem tempus Æluredum unum ex illis vagantem fugiendo cepit: & Cantuariæ in ſede*metropoli, cum quibuſdam ſociis illius; qui abbati malum moliti ſunt, ferro compeditos, multis diebus rigorem ordinis, in clauſtro diſcere fecit: ſed poſtquam ſufficienter humiliati ſunt, ut æſtimatum eſt, & emendationem promiſerunt; miſertus eorum Lanfrancus de ſingulis locis, quò eos diſperſerat, præcepit reduci; & ſuo abbati reconciliari.

* *Sic MS. pro* metropolitana.

* *Frater Regis Abbas futurus à fratribus rejicitur.*

* *pro* metropolitana.

Eodem anno diſſenſione reiteratâ, pernitiem abbati clam machinati ſunt; & dum unus ex eis, nomine Columbanus, deprehenſus fuiſſet, juſſit eum Lancfrancus ſibi adduci. Cúmque coram eo aſtaret, interrogavit ſi abbatem noluiſſet perimere. Qui confeſtim, *Si*, inquit, *potuiſſem, pro certo eum interfeciſſem.* Præcepit itaque Lanfrancus ut ante portas

tas beati Augustini, spectante populo ligaretur nudus, flagellis afficeretur: deinde præciso capitio, ab urbe pelleretur. Factum est ut imperavit, & ex hoc, inquietudinem cæterorum, donec vixit, suâ formidine quassavit.

Nono decimo anno defunctus est Lanfrancus venerabilis archiepiscopus, & sepultus est in sede *metropoli Cantuariæ; qui in sede pontificali sedit annis decem & octo, mensibus ix. duobus diebus. De cujus actibus, ædificiis, eleemosynis, laboribus, scriptura (quæ in ejus anniversario legitur) ex parte commemorat. Multa enim erant valde. Post ejus obitum monachi S. Augustini, præfato abbati suo, Widoni palam resistentes, cives Cantuariæ contra eum concitaverunt; qui illum armatâ manu in sua domo interimere tentaverunt. Cujus familia cùm resisteret, pluribus utrinque vulneratis, & quibusdam interfectis, vix abbas inter manus illorum illæsus evasit; & ad matrem Ecclesiam, quærendo auxilium, Cantuariam fugit. Hujus facti famâ citati suffraganei ejusdem Ecclesiæ Walkelmus, Wentanus, & Gundulfus Rofensis, Episcopi; Cantuariam, cum quibusdam nobilibus, quos miserat rex, veniunt: ut tantæ offensæ vindictam adhibeant. Auditis ergò rationibus seditionis, monachi à culpa excusari non poterant: Quos coram populo subire disciplinam, quia palam peccaverant, ii qui advenerant, decreverunt: sed Prior, & monachi Ecclesiæ Christi, pietate moti, restiterunt; nè si palàm punirentur infames deinceps fierent; sicque eorum vita, ac servitus contemneretur. Igitur concessum est, ut in Ecclesia fieret, ubi non populus, sed soli ad hoc electi admitterentur. Vocati sunt ad hoc monachi Ecclesiæ Christi, Wido videlicet, & Normannus, qui disciplinam ad Episcoporum imperium intulerunt. Deinde divisi sunt per Ecclesias Angliæ, & loco illorum xxiiii. monachi Ecclesiæ Christi admissi, cum Priore, nomine Antonio, qui Sub-prioratûs officio Cantuariæ fungebatur. Cives verò, qui Abbatis curiam, armatâ manu intraverant, capti; & qui se ab ejus impugnatione purgare non poterant, oculos amiserunt.

* *pro* metropolitana.

Post obitum Lanfranci caruit Ecclesia Christi pastore quatuor annis, mensibus ix. & diebus ix. in quibus multa adversa perpessa est. Anno verò Dominicæ incarnationis M XCIII. datus est pontificatus Cantuarberię Anselmo Beccensi abbati ii. Non. Martii, viro probo, bono, apprimè erudito, & sui temporis nominatissimo. Venit autem Cantuariam vii. kal. Octob. multis eum causis rationabilibus detinentibus, quòd priùs venire nolebat, & sacratus est ii. Non. Decemb.

Incipiunt nomina Pontificum Romanæ Urbis per ordinem.

iii. kal. Julii. Petrus Apl's.
vi. kal. Decem. Linus.
vi. kal. Mai. Cletus.
ix. kal. Dec. Clemens.
Anacletus.
Euaristus.
v. non. Mai. Alexander.
viii. id. Apr. Sixtus.
Non. Jan. Thelesphorus
Yginus.
Pius.
Anicetus.
Sother.
Eleutherus.
vii. kal. Mai. Victor.
vii. kal. Sept. Zepherinus
ii. id. Octob. Calestus.
vii. kal. Jun. Urbanus.
xii. kal. Octob. Pontianus.
iii. non. Jan. Antherus.
xiii. kal. Febr. Fabianus.
xviii. kal. Oct. Cornelius.
Non. Mar. Lucius.
iiii. non. Aug. Stephanus.
viii. non. Aug. Sixtus.
vii. kal. Jan. Dionisius.
iii. kal. Jun. Felix.
vi. non. Octob. Eutichianus.
x. kal. Mai. Gaius.
vi. kal. Mai. Marcellinus.
Marcellus.
Eusebius.
Meletiades.
Silvester.
Marcus.
Julius.
Liberius.
Felix.

Damasus.
* Siricius.
Anastasius.
Innocentius.
Zosimus.
Bonifacius.
Celestinus.
Sixtus.
Leo magnus.
Hilarius.
Simplicius.
Leo minor.
Felix.
Gelasius.
Anastasius.
Simachus.
Ormista.
Johannes.
Felix.
Bonifacius.
Mercurius.
Agapitus.
Silverius.
Vigilius.
Pelagius.
Johannes.
Benedictus.
Pelagius.
Gregorius.
Fabianus.
Bonifacius.
Bonifacius.
Deusdedit.
Bonifacius.
Honorius.
Severinus.
Johannes.

* *His addit MS. Coll. B. hæc sequentia.*

Theodorus.
Martinus.
Eugenius.
Vitalianus.
Adondatus.
Conus.
Agatho.
Leo junior.
Benedictus.
Johannes.
Cono.
Sergius.
Johannes.
Johannes.
Sisninius.
Constantinus.
Gregorius.
Gregorius.
Zacharias.
Stephanus.
Paulus.
Constantinus.
Stephanus.
Adrianus.
Leo.
Stephanus.
Pascual.
Eugenius.
Valentinus.
Gregorius.
Sergius.
Leo.
Benedictus.
Nicholaus.
Adrianus.
Johannes.
Marinus.

Nomina

Nomina Archiepiſcoporum Dorovernenſis Eccleſiæ.

Auᵹuſꞇinuſ.
Lauꞃenꞇiuſ.
Melliꞇuſ.
Iuſꞇuſ.
Honoꞃiuſ.
Ꝺeuſꝺeꝺiꞇ.
Theoꝺoꞃuſ.
Beoꞃhꞇƿalꝺuſ.
Taꞇƿinuſ.
Noꞇhelmuſ.
Cuþbeꞃhꞇuſ.
Bꞃeᵹoƿine.
Ianbꞃyhꞇ.
Æþelheaꞃꝺuſ.
Ƿulꝼꞃeꝺuſ.
Feoloᵹelꝺuſ.
Ceolnoðuſ.
Æþelꞃeꝺuſ.
Pleᵹmunꝺ.
Æþelhelm.
Ƿulꝼhelm.
Oꝺa.
Dunſꞇan.
Æþelᵹaꞃ.
Siᵹeꞃic.
Ælꝼꞃic.
Ælꝼheah.

Nomina Epiſcoporum Hrofenſis Eccleſiæ.

Paulinuſ.
Iꞇhamaꞃ.
Puꞇꞇa.
Cƿichelm.
Gebmunꝺ.
Tobiaſ.
Ealꝺƿulꝼ.
Ꝺunn.
Eaꞃꝺƿulꝼ.
Ꝺeoꞃa.
Ƿæꞃmunꝺ.
Beoꞃnmoꝺ.
Taꞇnoð.
Buꞃhꞃic.
Ælꝼſꞇan.
Goꝺƿine.

Hæc ſequentia de Palliis à Pontificibus Romanis huc miſsis, continuò à ſerie Pontificum eorundem in MS°.

Coll. Ben. adjiciuntur; de quibus MS. Cot. ſilet.

Gregorius *miſit Pallium* Auguſtino, Laurentio, & Mellito.
Bonefacius, Juſto.
Honorius, Honorio & Deuſdedit.
Vitalianus, Theodoro & Brithwaldo.
Gregorius, Tatuuino.
Gregorius, Nothelmo.
Gregorius, Cuthberto.
Paulus, Breguwino.
Paulus, Janberto.
Adrianus, Athelhardo.
Leo, Wulfredo.
Johannes, Feologildo.
Gregorius, Celnotho.
Adrianus, Æthelredo.
Formoſus, Pleimundo.
Johannes, Æthelhelmo.
Idemq; Johannes, Wulfelmo.
Agapetus, Odoni.
Johannes, Dunſtano.
Idem, Æthelgaro.
Johannes, Sirico.
Idem Joh. Ælfrico *atq;* Ælfego.
Benedictus, Ælfſtano *atq;* Ægelnotho
Alexander, Eadſino & Rodberto.
Victor *miſit Pallium per* Godricum *Decanum* Stigando.
Alexander, Lanfranco.
Urbanus, Anſelmo.
Paſcalis, Radulfo.

Nomina Epiſcoporum Orientalium Saxonum.

Melliꞇuſ.
Ceꝺꝺ.
Eꞃcenƿalꝺ.
Ƿalꝺheꞃe.
Inƿalꝺ.
Ecƿulꝼ.
Sihheh.
Eaꝺbꞃyhꞇ.
Eaꝺᵹaꞃ.
Cenƿalh.
Eaꝺbalꝺ.
Heaþobꞃyhꞇ.

Oſmunꝺ

Ormund.
Æþelnoþ.
Ceolbryht.
Deorwulf.
Sƿiþulf.
Æþelweard.
Wulfsige.
Leofursta.
Byrhthelm.
Ælfstan.
Wulfstan.
Ælfhun.

Nomina Episcoporum Australium Saxonum.

Wilfrið.
Eadbryht.
Eolla.
Sicga.
Alubryht.
Bosa.
Gislhere.
Tota.
Wiohthun.
Æþelwulf.
Cynred.
Cuþheard.
Beornneah.
Wulfhun.
Ælfred.
Eadhelm.
Æþelgar.
Ordbyrht.
Ælmer.

Nomina Episcoporum Occidentalium Saxonum.

Primus Occidentalium Saxonum Birinus fuit Episcopus, qui cum consilio Honorii Papæ Britanniam venerat.
Agilbryht.
Wine.
Eleutherius.
Hædde.
Deinde in duas parœcias divisa est. una Wentanæ Ecclesiæ. Altera Scireburnensis Ecclesiæ.
Daniel.
Hunfriþ.
Cyneheard.
Æþelheard.
Ecbald.
Dudd.
Cynebryht.
Ealhmund.
Wigðegen.
Hereferð.
Eadhun.
Helmstan.
Swiþhun.
Ealhferþ.
Tumberht.
Denewulf.
Friþestan.
Byrnstan.
Ælfheah.
Ælfsige.
Aþelwald.
Ælfheah.
Kenulf.
Aþelwold.
Ælfsige.

In MSo. Coll. Ben. hæc sequentia charactere haud antiquo descripta invenimus.

Nomina Episcoporum Lindisfarnensis, id est, Dunelmensis Ecclesiæ.

Aidanus, Finanus, Colmanus, Tuda, Eata, Cuthbertus, Eadbertus, Eadfridus, Athelwoldus, Kynewlfus, Hygbaldus, Ecgbertus, Heathuredus, Ecgredus, Eanbertus, Eardulfus, Cutheardus, Tilredus, Wigredus, Uhtredus, Sexhelmus, Alredus, Ælfsius, Aldhunus, Eadmundus, Eadredus, Ægelricus, Ægelwinus, Walcherus, Wilielmus, Ranulfus.

Nomina Episcoporum Scireburnensis Ecclesiæ.

Alðhelm.	Heahmund.	Æðelbald.
Forðhere.	Æðelheah.	Sighelm.
Hereƿald.	Ƿulfsige.	Ælfreð.
Æðelmoð.	Asser.	Ƿulfsige.
Denefrið.	Æðelƿearð.	Alfƿolð.
Ƿigbriht.	Ƿærstan.	Æðelsige.
Ealhstan.		

Nomina Episcoporum Wiltunensis Ecclesiæ.

Æðelstan.	Ælfstan.
Oða.	Ƿulfgar.
Ælfric.	Sigric.
Osulf.	

Nomina Episcoporum Cridiensis Ecclesiæ.

Eadulf. Æðelgar. Alfƿolð.

Nomina Episcoporum Eboracensis Ecclesiæ.

PRimus ipsius Ecclesiæ Præsul erat Paulinus, ordinatus à Justo Archiepiscopo, accipiens pallium ad consecrandum Dorobernensem Archiepiscopum ab Honorio Papa. Hac enim de causa pallium habuit * . . . . Turbatis postea rebus Northanhymbrorum, Paulinus rediit Cantiam, & quoniam Rofensis Ecclesia pastore tunc fuerat destituta, invitante Honorio Archiepiscopo curam ipsius Ecclesiæ suscepit, in qua moriens pallium reliquit. Post cujus discessum ab Ecclesia Eboracensi, quod fuit anno DCXXXIII. Dominicæ incarnationis usque* DCCXXXV. annum incarnationis Dominicæ; hoc est, per CII. annos, Præsules Eboracenses non habuerunt pallium. Primus ipsius Ecclesiæ Presul Paulinus; Ceadda, Wilfridus, Bosa, Johannes, Egbertus: iste ut legitur reconciliatus Dorobernensi Archiepiscopo post Paulinum primus pallium accepit: Ethelbertus, Eanbaldus, Wulfsius, Simundus, Wulhere, Æthelbaldus, Lothewardus, Wulstanus, Oskytel, Oswaldus, Aldulfus, Wulstanus, Æluricus, Icynsi, Aldredus, Thomas, Gerardus, Thomas.

* *Causam missi pallii, nescio quis osor veritatis hic abrasit, & delevit.*

* *lege* ad.

Sciendum quod Theodorus Archiepiscopus sæpe Northanhymbrorum provinciam suâ præsentiâ visitavit; Episcopos ordinando, & in quibus locis ante non fuerant, constituendo; & alia primatis Anglorum officia administrando. Testatur namque Beda, quod pulso ab Episcopatu pro sua inobedientia Wilfrido, duos in ejus locum substituit episcopos: Bosam in Ecclesia Eboracensi, & Eatam in Ecclesia Hagustaldensi, ubi antè non legitur fuisse sedes Episcopalis. Tumbertum quoque ad ipsam Hagustaldensem Ecclesiam postea ordinatum, & Eatæ alterius Ecclesiæ curam commisit, nec multò pòst eundem Tumbertum ab Episcopatu deposuit. Ipse Theodorus Trumwinum ad provinciam Pictorum ordinavit. Ipse Synodo in provincia Northanhymbrorum, in qua sanctus Cuthbertus electus est ad Episcopatum, præsidebat: & eundem ipse ordinavit die sancto Paschæ in Eboraco. Hæc & alia nonnulla ex jure Primatis Anglorum suo tempore ibidem exercuit, etiam eo tempore quo Eboracensis Ecclesia suum Episcopum habuit; Bosam videlicet qui Wilfrido successerat,

Hæc sunt nomina Regum Cantiæ post adventum sancti Augustini: Ægelbertus, Eadbaldus, Hercanberhtus, Egberhtus, Lotharius, Wihtredus, Eadberhtus, Ægolbertus.

FINIS.

¶ INDEX TOTIUS OPERIS.

FINIS.

¶ *Errata, quæ præter solitum, in accuratissimam alioquin Typographiam irrepserant, solito doctorum candori corrigenda, ne erretur graviùs, hîc propalamus.*

Errata Lat.

*Epist. ad Lect. pag.*1.*lin.*48. Ranulfi *pro* Ranulsi. & *lin.* 49. *lege* Ric. Cicestrensis. *In vita Bedæ pag.*4. *lin.* 19. *dele* diem. & *lin.* 32. *lege* formavit. & *lin.*34. vixi. bene mihi prævidit. *lin.*40. *lege* decantans. *pag.*4.*lin.*28.*post* quatuor, *interfere* æquinoctiorum & solst. *pag.*15.*lin.* 1,2. *lege* ecclesias cum orthodoxa veritate. 19. *lege in margine*, MSS. Sax. singulis. 50. *lin.*39.*lege* salvare. 61. 8. *post* assumpto *lege* oleo, MS. T. *sed* W. assumpto nomine Trinitatis. 63.28. *post* Deus *lege* qui. 70. 26. *l.* hospitio. & 49. contexta. 76. *lin.* 17. *l.* inviolatum. 85. *lin.*35. *l.* hac. 96. *lin.*5. *lege cum* MS Tr. si autem captivus erat, minimè pugnabat: sed pugnabat; quapropter captivus non erat: pugnabat igitur lege mentis, cui lex quæ in membris est, repugnabat: si sic pugnabat, captivus non erat. *Vide & Sax.* 126. 29. *lege* sævientibus. T. & *W. at Sax.* thegnas, thanis, servientibus. & *lin.*45. sopitis. 140.10. *l.* cúmque. 142.10. *l.* videtur. 150. 50. *l.* concedere. 151. 25. *l.* Regi forsan. 153. 27. *l.* Nicolai. 163. 29. *l.* assulas. 172. 8. *dele* ad. & *ibid.* T. *l.* oculi. *at W.* oculos. & *lin.* 51. *l.* sunt. 176. 36. *l.* digno. 143.1.*l.* in. 225. 9. *l.* revisere. 233. 26. *l.* plumbeis. 239. 12. *pro* seorsim. *l.* principaliter. 240. 14. *l.* inveniretur. 252. 25. *l.* ἀγαθὸν. & *lin.* 36. τῆς. 255. 4. *l.* peragendi. 267. 22. *l* Ceaddæ. 169. 33. *l.* postquam. 272. 43. *l.* resedissemus. 273. 36. *dele obsecro* (Episcopi) & *pro* MSS. ipi, *lege* ipsi. *non ab* epi. Episcopi. 277. 17. *l.* partem. 281. 38. *l.* dominæ. 298. 41. *l.* Jutorum. 300. 38. *l.* Doruvernis. 305. 9. *l.* contactu. 309. 25. *l.* idololatriam quamvis. 310. 55. *l.* occasione. 311. 55. *l.* Novembris. 312. 8. *l.* sponsæ. 326.31. *l.* millibus. 329. 16. *l.* carmen dulcissi. 330.7. *l.* proximo, *ut* T. & *Sax.* 331. 11. *l.* servierat. *lin.* 38. *l.* donum. 333. 27. *l.* marcescit. 334. 18. *l.* inquiens. 336. 1. *l.* judicis. 337. 39. *l.* aspicerent. 338. 18. *l.* nocturnæ. MS. T. & *W.* 345. 28. *l.* merito. 346. 11. *l.* audiret. & *lin.* 31. disterminat. 353. 11. *l.* præfici. 361. 34. *l.* morbus. 362. 8. *l.* dolorem. 363. 56. *l.* hospitum. 365. 6. *l.* quidam. 371. 36. *l.* lingua. 382. 31. *l.* ipsa. 411. 46. *l.* Bedam. 420. *lin.*28. *pro* lacus, *lege* latus. & 48. *pro* sed, *l.* si. 422. 26. *l.* vera. 424. 35. *l.* est. 426. 14. *l.* ad. 433. 10. *l.* suam. 435. 28. *l.* Imperatori. 446. 9. *l.* modò. 449. 24. *l.* semita. 452. 46. *l.* impertiri. 463. 18. *l.* lactacis. 473. 2. utrique *cum stellula* *. *at* * *lin.*4. *dele.* 476. 12. *l.* qui. 487. 9. *l.* quod. & *lin.*39. *pro* ob id, *l.* hujus rei. 517. 7. *l.* Ida. 536. *ult.* *l.* qui. 546. 51. *pro* comes, *l.* præfectus. 548. 12. *l. post* Ethelwaldus, in seditionem. 551. 17. *l.* perirent. 557. 37. *post* urbes *l.* Legacestriam.

Vide Indicem. in Crux, *pro* apparuit, *lege* apparuisse. & *in* Confessio, *lege* non proprium necessario. & *in* Ecclesia, *pro* riliquit, *lege* reliquit. *in* Episcopus, *pro* regem, *l.* regnum. *in* Wiccii, *pro* gve *l.* vel. *in* Rex. *pro* virga tetigit, *l.* nutu monuit. *in* Episc. *pro* percutit, *l.* increpat.

Errata Sax.

Pag. 17. lin. 21. lege spring. pag. 19. *in margine post* desunt, *lege* Sax. 45. 41. l. ælgidere. 56. 17. post wehcte deest that. 59. 1. dele aran. 65. 39. l. deoflum ti. 77. 11. l. thearfe 88. 43. l. ofertloowyl. 89. 18. throwiath. 92. 13. dele ge. 93. 20. hlafes. & 32. mæslan. 95. 22 his dema. 23. gast. 103. 26. geornessa. 108. 5. pro wisse, lege thisse. 113. l. 35, 36. wyrtmellum. 117. 24. l. gehalgod. sic MS. C. 121. 1. lege othehe B'. othehe othera. 136. 25. pro ge ead, lege geeac. 143. 19, 20. l. dyslignysse. 144. 41. l. ure man nan lioht. 152. 23. hadel, sine lineola. 159. 28. pro wim, lege win. 163. 14. fæstnedon aræred. & lin. 43. aræred. 166. 38. wæterfyne. 178. [illegible] wulfheze. 183. 41. godcundlice. & 44. Stephanes. 184. [illegible]. forgripen. 195. 7. wundurlicre. 198. 31. fultum. 198. 34. geheold. & l. 45. geresan. 202. 29. wundres. 214. l. 28. annon pro hyrde legendum hefde. lin. 45. onfeng. 218. l. 15. pro hine, sic divide hi ne. 222. 16. fultume. 223. 32. post onbrytdendum, l. cum MS. C. tham fionde. 253. ult. l. getythed. 273. 18. geornlice. 274. 36. pro gif ne, lege gif he. 281. 38. geswencednesse. & lin. 41. pro læsdigian, lege hlæfdian, ut C. vel ut Cant. læsdigean. & lin. 44. unalætte. 286. 22 l. ætywde. 299. 44. hwemsath. 306. 39. gerisenlice, pro gesisenlice. 308. 40. thrud. & lin. pen. tæsuglice. 316. pen. pro thinunge, lege thingunge. 323. 24. Theodor. 324. 8. bigdydlice & MS. C. bi hygdlice. 326. 20. forthfered. 329. 5. betstan. 338. 12. He pro he. & lin. 38. gewilnunge. 348. 23. eadmodlice. 351. 40. pro brothras, l. brothres. 353. 44. godcundlice. 360 4. geotende. lin. ult. dele thæs. 361. 19. brothrum. 363. 39. l. strælt heofonan. 365. 38. Threythred. 370. ult. pro J Joh̃s. l. Joh̃s. 393. 40. l. fromlice. 408. in marg. ad lin. 5. scan. 416. ult. yldinge. 427. 38. gethohten. 436. 17. pro no lege to. 439. 30. mynsterlican. 444. 44. gelaccena. 459. 29. pro be her, l. the her. 481. 17. symbelnesse. 483. 44. breodun. 484. 28. pro nesse lege se. 508. 20. wearth. 512. 13. adrifen. 514. 44. forthferde. 517. 7. wæs. & lin. 13. Æthelbryht. 519. 37. Easlion. 527. 27. Eadwine. 541. 3. l. pimbe 543. 33. l. miceline. & lin. 39. cyninges.